ספר

מאזני צדק

כפות זהב מלאות רבותים אלפי ראיות חזקות כנטילי ברזל והמון מופתים והקשים שבליים אמוצים כעשת שן אפיקי נחושה, לרפוא עיני העטלפים מורדי אור תורה ונר מצוה, ולגהות מזור להולכי חשכים המתחבאים מפני קרני הוד התלמוד ומתנגפים על הררי נשף, והכל בכתב מיד ה' עלי השכיל לעשות למו קרני חזות בהירים כבדולח לראות כעפעפי שחר, כי

א). עם יעקב הוא אבי כל תופש כנור הפילוסופיא הטהורה ולישראל משפט הבכורה בירושת שדה המחקר העומד בקרן בן שמן.

ב). מהדודאים המפוזרים בשדה ישרון הרו הפילוסופים וילדו המצאותיהם הנפלאות בעולם התקון זה.

ג). פילוסופי האומות ומחוקקיהם פזרו זרי פרחים לרגלי אראלים ומצוקים בעלי המשנה.

ד). כל מה שיש ביבשה יש בים התלמוד, וכל עץ הדעת והדת אשר בגן המחקר לא דמה אליו ביפיו המכהה גלגל חמה.

ה). האמת תצמח מהמון ספורים הנפלאים בכתבי הקודש, ורבים מבני עליה גזרו אומר למרום ויקם להם.

ו). ההלכות המנהגים הגדרים והסיגים כלם בנוים לתלפיות על פארי עמודי החכמה האלהית ואחריתם ישגא מאד.

ז). אחרית היקום באלף השביעי, ומהות הגמול הרוחני בגינת ביתן המלך עליון יתברך להחרדים על דבריו.

ח). אין העולם כלו כדאי כיום שנתן בו ספר הזוהר לישראל, וכי מבטן האלהי בן יוהא' יצא הכרך הנורא זה.

ט). השארת הנפשות בהפרדן מהגויות ומעלותיהן לפני אדון כל הארץ כבוא ימי פקודתן.

י). מעז הספורים הזרים אשר בספרי התנאים והאמוראים יצא מתוק, ומבעד ערפלי האגדות יזרח כבוד ה'.

יא). פרד"ס התורה יפרד והיה לארבעה ראשים פשט רמז דרוש סוד, ושמותיה הנרדפים בהם רמז ואין מספר.

יב). רוח אלהים מרחפת על פני כרם ה' צבאות בית ישראל גם בגלות המר והנמהר ההולך למרחבי ארץ.

כל איש הישר בעיניו יחזה בספר זה, וכל בעל נפש ימצא בו מטעמים כאשר אוהב הפילוסופים — כרם הפילוסופיא האלהית. המקובלים — פרדס הקבלה האמתית. החוקרים — גפן אדרת המחקר. המשכילים — גן עדן ההשכלה הצרופה. החרדים — מסלה העולה בית אל. הלומדים — כללי התורה וסוגיות התלמוד. המליצים — גורן המליצה העבריה. וכלם ילכו יונקותיהם בעפרות זהב התלמוד והמדרשים.

הכל עשיתי יפה בעטי אני הצעיר

דובערוש בן אלכסנדר טורש מווארשא

שנת „שמע עם-טוב ואעידה בך" לפ"ק

Сеферъ „Мозней Цедекъ"

т. е. ВѢРНЫЕ ВѢСЫ

Соч: БЕРЕКЪ ТУРШЪ

Тип: Б. Туршъ, Варшава Налевки 34.

Дозволено Цензурою.
Варшава, 15 Марта 1895 года.

שערי צדק

משל לאדם שהיה מהלך באישון לילה ואפלה ומתירא מן הקוצין ומן הפחתים ומן הברקנים ומחיה רעה ומן הליסטין, ואינו יודע באיזה דרך מהלך, נזדמנה לו אבוקה של אור ניצול מן הקוצין ומן הפחתים ומן הברקנים, ועדיין מתירא מחיה רעה ומן הליסטין ואינו יודע באיזה דרך מהלך, כיון שעלה עמוד השחר ניצול מחיה רעה ומן הליסטין.

(סוטה כ״א.)

מָשָׁל אֶל בֵּית הַמֶּרִי

א״ר ירמיה למי אני דומה? לכהן גדול שעלה גורלו להשקות מים המרים, וקראו האשה אצלו ופרע את ראשה ופרסם את שערה, נטל הכוס להשקותה, נסתכל בה שהיא אמו, התחיל נוח: אוי לי אמי! שהייתי מגדל לכבדך והריני מבזך?
(פסיקתא דר״כ פיס׳ כ״ו).

א

מִקְדַּשׁ יָהּ עֵת עַל תִּלּוֹ עָמַד בִּירוּשָׁלַיִם
עוֹד מְאוֹרֵי הַדָּת הֵפִיצוּ מִצִּיּוֹן קַרְנַיִם
  יָצָא שֵׁם רָע בַּמַּחֲנֶה עַל אִשָּׁה עִבְרִיָּה.
כֹּהֲנִים לְהַטִּיל גּוֹרָל הָיוּ כַּצְּבִי נִמְהָרִים
מִי יַשְׁקֶה הַסּוֹטָה כְּדָת הַמַּיִם הַמָּרִים
  וַיִּפּוֹל הַגּוֹרָל עַל כֹּהֵן רַב עֲלִילִיָּה;
„וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ!" תָּרֹן שְׂפָתוֹ
כְּמוֹ „הוֹצִיאוּהָ וְתִשָּׂרֵף!" דָּן יְהוּדָה כַּלָּתוֹ.

ב

הַסּוֹטָה לְפָנָיו בָּאָה בְּרֹב דֵּרָאוֹן וָדוֹפִי
רֹאשָׁהּ לִפְרוֹעַ לְהָסִיר מֵעָלֶיהָ כָּל יוֹפִי
  וְנִגַּשׁ כֹּהֵן הַגָּדוֹל וּבְיָדוֹ כּוֹס תַּרְעֵלָה;
פָּנָיו נֶהֶפְכוּ לְיֵרָקוֹן כְּקֶבֶר פָּתַח גְּרוֹנוֹ
אֲהָהּ! הַאַתְּ אִמִּי שָׂטִית? יֵאָנַח בִּיגוֹנוֹ
  הַאַתְּ אִמִּי תִהְיִי עַל יָדִי לְבָעֵר כָּאֵלָּה?
כַּמּוֹץ לִפְנֵי סוּפָה יָנוּעוּ בְיָדוֹ הַמָּיִם
כְּיוֹנֵי הַגֵּאָיוֹת כֻּלָּם הָמוּ בְּפִיק בִּרְכַּיִם.

ג

כַּאֲרֻבּוֹת שָׁמַיִם שְׁתֵּי עֵינֶיהָ נִפְתָּחוּ
פְּנֵי הָאֵם וּבְנָהּ חָוְרוּ כְּשִׁיד יַחְדָּו נֶאֱלָחוּ
  „הַשְׁקִינִי נָא בְּנִי! אַל תַּפֵּל דָּבָר מִן הַכְּהוּנָּה!"
כַּלַּפִּידִים הָלְכוּ מִפִּיהָ אֵלֶּה הַדְּבָרִים
וּמִיַּד פְּרִי בִטְנָהּ שָׁתְתָה מַיִם הַמָּרִים
  וַיִּשְׁפּוֹךְ מְרִי שִׂיחוֹ לָאֵל וַיִּפַלֵּל בִּתְבוּנָה;
נִקְלָה כְבוֹדוֹ בְּכָל הֶהָמוֹן הָרָב מְשׂוּכַת חֵדֶק
אַמּוֹת הַסִּפִּים נָעוּ מִקּוֹל בְּנָהּ כֹּהֵן צֶדֶק:

ד

אָנָּא אֵלִי! חֲדַל לַצְבּוֹת בִּטְנָהּ לַנְפִּיל יָרֵךְ
אִם נָחָשׁ הִשִּׁיא הוֹרָתִי וַתֵּט מִן הַדֶּרֶךְ
רְצֵה זְכוּתִי לְפָנֶיךָ כְּעוֹלוֹת מֵחִים בַּמִּזְבֵּחַ
בֵּן עוֹמֵד וּמַכְלִים פְּנֵי אִמּוֹ צוּר מַחֲצַבְתִּי
אֶפְרוֹם בִּגְדֵי יוֹלַדְתִּי כִּי תוֹרָתְךָ אָהַבְתִּי
בְּזֹאת יְכֻפַּר נָא עֲוֹנָהּ יִכְלֶה כְּאָבָק פּוֹרֵחַ׃
וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם הָעוֹמְדִים שָׁם בָּעֲזָרָה
שׂוֹנְאָיו חָרְקוּ שֵׁן וְאוֹהֲבָיו הָיוּ אַחִים לְצָרָה.

ה

כְּקוֹל רַעַם בַּגַּלְגַּל בָּקְעָה תְּפִלָּתוֹ רָקִיעַ
מַלְאֲכֵי שָׁלוֹם בָּכוּ דַּכְּאֵי רוּחַ לְהוֹשִׁיעַ
„סָלַחְתִּי לָהּ!" עָנָם שַׁדַּי בְּקוֹל חוֹצֵב לֶהָבוֹת.
הִיא שָׁבָה לְבַעְלָהּ הֲלִיכוֹת בֵּיתָהּ צוֹפִיָּה
מֵרֵיחַ מַיִם מְאָרְרִים פָּרְחָה גֶּפֶן פּוֹרִיָּה
הַבָּנִים כְּצִפֳּרִים יָגִינוּ עַל עֲנַף עֵץ אָבוֹת.
לְמִי אוֹי לְמִי אֲבוֹי? לַמּוֹנֵעַ מִבְּנוֹ תוּשִׁיָּה
מִשָּׁאוּל פָּדָה הַכֹּהֵן אִמּוֹ עֶגְלָה יְפֵה־פִיָּה.

* ו *

בֵּן עַל יָתֵד נֶאֱמָן תָּלִיתִי „מֹאזְנֵי צֶדֶק"
לְהָקִים סֻכַּת דַּת הַנֹּפֶלֶת לְחַזֵּק אֶת בֶּדֶק
הָאֱמֶת נִשְׁמַת קַסְתִּי עֵטִי יְתָעֵב חֲנוּפָה
פְּנֵי זְקֵנִים לֹא הָדַרְתִּי הוֹכַחְתִּי שְׁגִיוֹנֵיהֶם
בְּנֶתֶר וּבוֹרִית הַמַּדָּע כִּבַּסְתִּי כְתָמֵיהֶם
עֵץ הַדַּת הִפְרַחְתִּי לָתֵת עָלֵהוּ לִתְרוּפָה.
בְּלֵב נָבוֹן תָּבֹא טִפַּת עֵטִי כְּנַחַל עֲדָנִים
וּבְקֶרֶב בְּלִיַּעַל כְּמֵימֵי סוֹטָה מְרוֹרַת פְּתָנִים.

ז

חָוַרְתִּי פְּנֵי רֵעַי אֲשֶׁר בְּשֵׁבֶט סוֹפֵר מוֹשְׁכִים
הַיּוֹנְקִים שְׁדֵי חָכְמָה וּבְשָׂרָהּ בְּשִׁנֵּיהֶם נוֹשְׁכִים
אָמַרְתִּי אוֹהֵב אֶרְדְּפֵם מִדֶּרֶךְ עֲקַלָּתוֹן,
אֵיכָכָה אוּכַל וְרָאִיתִי הָהּ! אֵיפֹה הֵם רוֹעִים
אֶת אַחַי אָנֹכִי מְבַקֵּשׁ בְּגֵיא צַלְמָוֶת תּוֹעִים
הֲלֹא מִפְּנֵי הַשָּׂטָן נָטְתָה אָז גַּם הָאָתוֹן?
בִּשְׂדֵה קִבְרוֹת הַתַּאֲוָה כַּמָּה חַלְלֵי נֶפֶשׁ
תַּפִּיל חֶרֶב כּוֹפְרִים הַמִּתְהַפֶּכֶת בָּרֶפֶשׁ.

ח

בְּשָׂרִי עָלַי יִכְאָב וְגַם נַפְשִׁי תִתְמוֹגָג בְּרָעָה
הַאִם אֵל אָנִי כִּי אֶל מִנְחַת קַיִן לֹא יִשְׁעָה?
וְלָמָּה לִנְתּוֹץ מַלְתְּעוֹת כּוֹפְרִים לְפִי לָזֶה עָרֵב?
מֵעוֹדִי לֹא אֶחְפּוֹץ בְּיוֹתֶרֶת כָּבוֹד הַמְּדוּמָּה
לֹא גַם מַצֵּבָה יְקָרָה תְּשׁוּקַת כָּל יוֹרְדֵי דוּמָה
הַבִּמְקוֹם חִלּוּל הָאֱמֶת חוֹלְקִים כָּבוֹד לָרַב?
אֵין מַעְצוֹר לְרוּחַ חָכְמָה אֲשֶׁר בָּאִישׁ תְּבוּנוֹת
רַע לָאָדָם כּוֹזֵב וְרַב בְּרָכוֹת לָאִישׁ אֱמוּנוֹת.

ט

אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת! עֲצוֹר חִצֶּיךָ הַשְּׁנוּנִים
מֵעֲנוֹשׁ מוֹרְדֵי אוֹר תּוֹרָתֶךָ כְּיַלְדֵי זְנוּנִים
עִם זְאֵבִים אֶתְוַכָּח נַפְשִׁי בְּתוֹךְ לְבָאִים שׁוֹכָבֶת.
אָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה עֲנָפָיו יִרְמְשׂוּ תוֹלָעִים
בְּמוֹחַ שִׂכְלוֹ יְרוֹצְצוּ כַּבְּרָקִים רַעְיוֹנוֹת רָעִים
תֵּן שְׂכָרָם כְּפִנְחָס וַעֲשׂוֹת כְּזִמְרִי נַפְשָׁם אוֹהֶבֶת.
כַּעֲנוּתְךָ לְמַלְאָכֶיךָ שֶׁשָּׁפְכוּ בוּז עַל אָדָם:
הִסְתַּכְּלוּ בַמֶּרְכָּבָה! גֵּוּוֹ מוּרְכָּב בָּשָׂר וָדָם,

ט

עת פרשה המגפה בעולם רשתות קרץ
ותולעי דבר כבני רשף עפו בכל ארץ
קלים היו השוטרים אז מנשרי שמים .
כל חולה הוציאו בצבים מביתו מהרה
וטהרו בתמרוקים שונים כל מקום המארה
לבל ימח הנגף את שכניו מספר חיים .
כן אכלה רב קוצים מכרם התושיה
עורים לא ינגפו ושערם בל יכת שאיה.

יא

הלשון והקסת הנה שני מאורות הדעת
כמו ניר לאדם את כרם השלמה לטעת
העט פתח מושכות כסיל ראשו לעב הגיע .
סלם־חכמה המכתב שלבי מחקר השפה
בהן המלוכה לאדם כמו שחר נשקפה
בשתי מרכבות אלה על סיני אל הופיע .
לו הבהמות חננו בקסת ולשון אנשים
רוחן למעלה עלתה והיו הן הפרשים .

יב

לולא הורו אדם וחוה הליכות עולם
בספר התולדה העמוק ונועם קולם
אז אחריהם נשארנו נבערים כקופים .
מי בן מפלאות תמים דעים בשמים וארץ ?
מי רד עם כל היקום מקרני ראם עד השרץ ?
קפרניק ועדיסן והצופים היו כאופים .
אך העט והלשון מתנות אל בעל־הבירה
בעפעפי שחר האירו כל מסתרי היצירה .

המחבר

מעגלי צדק

לוח המפתח כל עניני הספר ע"פ א"ב כפול.

משל למה"ד? למלך שהיה בנו חולה הוליכו למקום אחר לרפאותו, כיון שהיו חוזרין התחיל אביו מונה כל המסעות, וא"ל כאן ישננו כאן חששת את ראשך. (תנחומא מסעי סי' ג').

א.

נ.

ס.

ת.

שערי צדק

אוריד דמעות עדי יהיו כנחל ויגיעו לקברות שני שרי אצילך
משה ואהרן בהר ההר ואשאל היש תורה חדשה בכן נשרפו גליליך ?
(קינה „שאלי שרופה" נת"ב)

התגלגל חלי יובל שנים תחת שואת הטבע וימי חרפי הודפו מאור אל חשכת גלגל החוזר כאלם אחורנה אכזריה, מאז ערבה לי שנתי בבטן אמי שלותי נחתי בכלוב הגוף הנגוף

א) מה אם חורגה שונאת את בני בעלה פרי בטן אשתו הראשונה גם החפים מפשע ונקיים מעון, ואלמלא ידעה כי איד נכון לצלעה ותכוה בלפידים אשר מפי בעלה יהלוכו, אז עשתה להם כלה ותשם מרורת פתנים בקרבם באכזריות חמה ושצף קצף, כך הטבע גלגל החוזר בעולם עובר זה במשובה נצחת, הוא שונא לבני אדם בכלל ולבני ישראל בפרט, ותמיד הוא כשחל למין האנושי וככפיר לבית יהודה, יפלח כליותיהם ולא יחמול ויקימם לו למטרה לחצי הפגעים השונים, ואלמלא נהם ככפיר אימת מלך מלכי המלכים הקב"ה עליו, אז לא השאיר שריד ופליט מכל היקום; וכל הנאצות הגדולות והקללות האיומות אשר יצאו בזעף אף וברעש גדול שגיא מפי איוב המלין ביסורין, כלן כאחת תסובינה על הגלגל הטבעי אשר כל חושך טמון לצפוניו ומצודתו הרעה פרושה על כל הוה, ובזאת תצדק עצת אשתו ושפתיה ברור מללו (איוב ב' ט'): „ברך אלהים ומת!" כי מודעת זאת לכל בן תמותה אשר מעט מעט מפגעי הזמן המרים כלענה, כי כל יושבי בתי חומר למקטנם ועד גדולם, צריכים תמיד ללחום נגד הטבע כבעל שדה קטל, כגון בחורף בזמן שהטבע משליך קרחו ומביא קפאון וקור בדם עורקי האדם, צריך להתעטף בבגדים חמים להסיק התנור ולעשות חלונות שקופים אטומים כפולים מבית ומבחוץ, וכדומה תחבולות זולתן המחממות הגוף הנגוף, החולה אשר חלי הטבע נחתו בו ולא ידע שלו בבטנו ושלום בעצמיו, יתעמלו הרופאים ברגשים אלפי הצעותיהם להכזיב תוחלת ותקות הטבע, ויחריצו ידיהם לגאות מזורו ולהעלות ארוכה למכתו בסמי מרפא; וכל עין יראה כי הטבע בעצמו לא יספיק כל צרכי האדם, ולא ישמור אותו מהמקרים הבלתי טהורים הסובבים אותו מכל צד ועבר כתנור עכנאי וכי כסלא לאוגיא מאין הפוגות, ולולא ההמצאות המחוכמות הנולדות חדשות לבקרים מרחם השכל האלהי, נשמת שדי חלק אלוה ממעל, אשר ירדה ממרום להתהלך בשפל ולשכון בערפל בתוך קרוצי חומר, הם החוקרים והשוחרים מפלאות תמים דעים בשבעה עינים ובתשעה קבין מוח — אז לא היה באפשרי לכל בשר להתרועע עם הטבע בארץ אוכלת יושביה זו ולא השאיר שריד במגוריו, ואלמלא המכונות (מאשינען) הנפלאות אשר ישנן כמעט על כל דבר שבעולם למהר המלאכה כשותפים למעשה בראשית, אז המית הרעב בעולם חללים רבים על אחת שבע, ובני אדם הלכו ערומים חשופי שת בלי לבוש ונדמו כקופים, ולולא אניות אבה והספינות הנפלאות מעשי ידי אדם לא מצא קאלאמבוס את חצי כדור השני ובני אדם הלכו קודר מפני הלחץ זו הדחק, בשכבר מאומת בנסיון שבני אדם החיים אתנו היום הם רבים ועצומים מכל בני אדם אשר מתו מיום הוסדה הארץ ועד עתה, וגם ההמצאות הנראות לכאורה מקטני התועלת, הן באמת אשיות חזקות ועוזרים גדולים ונכבדים לתכסיסי המדינה, כגון חכמת הדפוס המצאת האשכנזי האנס גוטטענבערג, וכן הטעלעגראף המצאת הצרפתי מארסיי, והטעלעפאן המצאת החוקר רייס, וכיוצא בהן המצאות יקרות מאד נעלות עלמו מעשרות ראשנו אשר הן נאות לעולם כברא סומקא לסוסיא חיורא; לדוגמא אעתיק פה לפניך ענין אחד ותפלא הפלא ופלא, והוא (מערכת הדומם צד ק"ז) וז"ל. מדי דברי בעטי ברזל (שטאל-פעדערן) אזכיר כי בימינו אשר רבו הסופרים והכותבים על אחת אלף ויותר, לא הספיקו כל אוזי הארץ וכל עוף כנף אשר בבית, לתת לנו די עטים הנדרשים, לולא החלה המלאכה היקרה הזאת, אין מספר לעטי ברזל אשר יעשו שנה בשנה בארץ אנגליא צרפת וגרמניא מלבד ארץ אמעריקא, ולזה המציאו מכונות מיוחדות העושות במהירות נפלאה, בעיר בירמינגאם בלבד יהפכו מדי שנה בשנה כעשרת אלפים פוד ברזל-עשת לעטים, מכל פוד ברזל יצאו עד כ"ה אלף עטים, אם כן העיר הזאת לבדה תוציא כשתי מאות וחמשים מיליאן עטים לשנה, אשר יעלה לרבע מספר בני האדם בכל הארץ, ולהשיג מספר עטים כזה ידרשו לנו כעשרה מיליאן אוזים, לא וחשוב! עכ"ל, ואף אם עט אוז יש לו תרתי לטיבותא מעט ברזל, א), בעמדו בכשרונו יותר מעט ברזל, ב), אם מורשי העט ברזל מתקלקלים אין לו תקנה, משא"כ עט אוז שנקל לתקנו בסכין חד פעמים רבות

הנגוף [ב] כפנקס וכאדם מעדן נגרשתי יבקול תאניה ואניה; חבלי אמי הממוני ופורה שר
של שכחה בחרפה הכה על לחיי כי אשכח תענוגותי הרוחניות אשר בעולם הנשמות, בכל
עת

רבות ולכל אשר יחפוץ הסופר יטנו, מ"מ לא יוכל העולם לעמוד בלי עטי ברזל כי אין הקומץ משביע את הארי, ומה עשו קודם שנתגלה מלאכת הדפוס וכתבו רבותים אלפי הספרים בעטים? וכן נמטי אפריון להרופאים המובהקים שלוחי דרחמנא אשר בתחבולותיהם המחוכמות יפיחו רוח החיה באופני התולדה, וכמה מחלות אנושות מסוכנות גרשו מקרבנו כמו במטאטא השמד מקל חובלים, כגון מחלת האבעבועות (פאקען) אשר היא ומחלת החלי-רע היו בחדא מחקלא, אכזריות כיענים במדבר וחדות כזאבי ערב למלאות חוריהן טרף אדם רב, רק החוקר יענער האנגלי המציא תחבולה פשוטה וקלה לבער רעתה מקרב הארץ ולהחלים כחה כי עז ולשכך עברתה כי קשתה, לעשות חריץ דק בסכין קטן בעור בשר זרוע הילד עד אשר יתראה לחלוחית דם, ולתת טפת מאטעריע של נוזל הקוה-פאקען מהפרה בתוך החריץ, וזאת מטהר דמו שלא יקבל עוד מחלה טבעית זו, (עי' ספר הברית ח"א מאמר י"ז פ"ב), וכן חכמת הנתוח (כירורג) אשר עלתה כפורחת ושגשגה כגפן אדרת בדור דור-שוא זה עד מרום קצה, אשר עינינו הרואות כי טובה חכמה זו מכלי קרב כידון ורומח, להלחם עם מלאכי זעם הטבע ולגרשם מגו אדם בעזרת החותך חיים לכל חי; הן אלה קצות דרכי הטבע ומה שמץ דבר טוב נשמע בו?

ואיוב אשר השטן הוא הטבע הכהו בשחין רע מכף רגלו ועד קדקדו, חקר ודרש כמה רפואות שונות לקרר דמו בשבתו בתוך אפר ובקחתו חרש להתגרד בו להזיל הדם הנשחת, וכדומה ע"פ הורת הרפואה הישנה אשר ברבות הימים תתחדש כנשר נעורה ואחרי בלותה תהיה לה עדנה, ותאמר אשתו במרי שיחה „ברך אלהים!" כלומר תברך את הטבע ובל תתנגד לו ברפואותיך ואז תמות מהרה, וזאת יפרש רש"י ז"ל: ומת לשון צווי כמו (דברים ל"ב נ') ומת בהר עכ"ל, והרצון שהמיתה תלויה בידך בשב ואל תעשה רפואות, ונודע לכל בר אוריאן כי השם אלהים ישומש בכתבי הקודש על כח הטבע, ובא האות על זה כי אלהי"ם בגימטריא הטב"ע, כאשר בנו הגשרים על גימטריא זו כמה דרשות גדולות כקורות בית הבד, הלא בספריהם (ראשית חכמה שער האהבה פ"ז סוף ד"ה ורבותינו ע"ה, ופי"א בד"ה עוד אפשר לומר. של"ה מס' פסחים בד"ה וכן היה הענין. שו"ת חפס צבי סי' י"ח. יערות דבש ח"א דף י"ג. וח"ב קי"א. דבש לפי מערכת ט' סי' א'. אור החכמה פ' מקץ כ"ט. תפארת עוזיאל פ' שמות י"ב. ס' הברית ח"א מאמר ג' פ"ו. ברכת אברהם ע' רע"א וג"ג ע"ד. תפארת ישראל ברכות פ"ז סי' כ'. ארץ חמדה ר"פ בראשית ור"פ קרח), כאשר הארכתי בזה לשון של זהורית בשלשה חבורי (מזבח הזהב קרבן כ"ח. עמוד ענן על מדרש תדשא פ"ב בד"ה יכין ובעז. מערת המכפלה סי' י"ח), וכמ"ש גמי הר"ח מוולאזין ז"ל (נפש החיים שער א' פ"ב): שם אלהים מורה על כחות הטבע כלם יעויי"ש, (עי' כוזרי מאמר ד' סי' א' ובפי' קול יהודה. גבורות ה' פכ"ה. נפש החיים שער ב' פ"ג וט'. אפיקי יהודה דרוש ו' סי' ז' בע"כ, ודרוש ט"ז ס"ס ד'. ענגי יהודה שער היסוד סי' ז'), וכאז"ל בכמה דוכתי (ב"ר פל"ג סי' ג', ופע"ג סי' ג'. שמות רבה פ"ג סי' ג') בכל מקום שנאמר אלהים הוא מדת הדין, והמקובל האלהי הר"א מרימון הספרדי ז"ל כתב (ברית מנוחה ל"ד.) וז"ל. הפנה השנית מי ידבר גבורתה כי האימה והפחד משם יוצאות שמו אלהים כו' עכ"ל יעויי"ש.

ואין דעתי הקלושה נוטה אחר המפרשים „ברך אלהים ומת" שיהיה נוקב שם ה' וימות בעון גדול זה, כי אם עשה איוב אזניו כאפרכסת לעצת אשתו וחטא בשפתיו לקלל את בעל הבירה ית', אזי לא הועיל כלום בערמה זו ותקותו היתה למפח נפשו והמות לא בא בחלונותיו בשביל זה, כמו שפסק הרמב"ם ז"ל (הל' סנהדרין פי"ח ה"ו) וז"ל. הסנהדרין אין ממיתין ולא מלקין המודה בעבירה, שמא נטרפה דעתו בדבר זה, שמא מן העמלין מרי נפש הוא המחכים למות שתוקעין החרבות בבטנם ומשליכין עצמן מעל הגגות כו' עכ"ל, וכתב הרדב"ז בפירושו שם וז"ל. ואפשר לתת קצת טעם לפי שאין נפשו של אדם קניגו אלא קנין הקב"ה שנאמר הנפשות לי הנה (יחזקאל י"ח), הילכך לא תועיל הודאתו בדבר שאינו שלו כו' עכ"ל, (עי' חתם סופר או"ח סי' ר"ח), אלא מחורתא כאשר פירשתי שאלהים דהכא היינו גלגל הטבעי אשר ממנו תוצאות למות, הוא ימחץ ראש בני אדם ואינו מבחין בין רעים ובין טובים, יוריד מלאכים לארץ ומעלה בהמות עדי מרום כנודע, וזאת יאמר אביי (ב"ב ע"ו.): לא דבר איוב אלא כנגד השטן (היינו

הטבע

עת אשתה פה בעולם יש זועף בתוך ספינה מטורפת בין גלים נוראים אסור בעבותות בתלאות כרחלות נאלמות; רטפש בשרי מנוער וכל ככבי התענוגים השתחוו לי בהיותי חביב

הטבע) יעויי"ש שאיוב היה לו בית המדרש בטבריא, ובעת השכימה דעתו הרחבה מני ים לפסק הרמב"ם דלעיל אשר רוח השכל מרחפת עליו. ובמדרש מוסיף מיא מוסיף קמחא (ב"ר פנ"ז סי' ד'): ומדרשו בטבריה לפיכך היו למדים ממנו קריעה וברכת אבלים הה"ד (איוב א' כ'): ויקם איוב ויקרע את מעילו מכאן שצריך אדם לקרוע מעומד ע"כ, יעויי"ש בחדושי הרד"ל שכ' וז"ל. וקריעה וברכת אבלים, בירושלמי (סוטה פ"ה) לא גרים לה כלל, ונראה שצ"ל הלכות אבלים עכ"ל, וצ"ל הטעם מדוע לא ישר בעיני הרד"ל הגירסא ברכת אבלים, משום דאיתא (שם פ"ח סי' י"ג): מה ברכה ברכו (הקב"ה ליעקב)? ר' יונתן אמר ברכת אבלים, ושנה זאת (שם פפ"א סי' ה') יעויי"ש, ואיך יאמר שמאיוב אנו למדין ברכת אבלים שלפי דעתו (שם) היה מעולי גולה זמן שגיא אחר יעקב שאצלו בא הקב"ה לנחמו בברכת אבלים, ואיוב אך קמחא טחינא טחן? ולכן גרס הרד"ל הלכות אבלים ול"ע.

וגם זאת לך לדעת כי בפירושי החדש זה מיושבת שפיר קושית העולם על פירש"י ז"ל שכתב שלשון ברך דהכא הוא לשון קללה, הלא אשת איוב היתה דינה בת יעקב שבא כדאיתא (ב"ב שם), ואיך הרהיבה עוז לצוות את בעלה אשר היה תם וישר וירא אלהים לקלל את הקב"ה אשר הציל את אבי זקנה אברהם מכבשן האש? ובלי תפונה שמעה תפלת זקנה יצחק מלפני הקב"ה באמרו (ב"ר פס"ה סי' ט'): רבון כל העולמים אדם מת בלא יסורים מדת הדין מתוחה כנגדו, מתוך שאתה מביא עליו יסורים אין מדת הדין מתוחה כנגדו, א"ל הקב"ה חייך דבר טוב תבעת וממך אני מתחיל יעויי"ש שיעקב אביה תבע את החולי, (עי' פרקי דר"א פנ"ב), והוא ברחמיו עשה נפלאות גדולות לבדו ממה שאחורי הטבע לאבותיה הקדושים אשר הכירו אחדותו בחכמתם, ובאו פעמים אין ספורות במים ובאש לקדש שמו הגדול ולתקן העולם במלכות שדי, ואם אמרו על אמה (ב"ר פ"פ סי' א') שיצאה מקושטת כזונה כו' יעויי"ש, יש להתבונן בתשעה קבין מוח בדרשה נפלאה זו ולומר שהיתה כונתה לשם שמים, כאז"ל על אשתו של אבא חלקיה (תענית כ"ג:) שלא יתן עיניו באשה אחרת, (עי' פרי עץ חיים שער י"ט ג'. עמק המלך מ' עולם התהו פט"ט. חסד לאברהם מעין ו' נהר י'), וכן אז"ל (ב"ר פפ"ד סי' כ"א): ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו, כמה בנות היו לו חדא הוות (דינה) והלואי קברה? אלא אין אדם נמנע מלקרוא לחתנו בנו ולכלתו בתו, אין הכונה שהיתה רעה כל כך, (עי' בפרקי דר"א פל"ח שדרש הכל לה לשבח), אלא כמ"ש (פנים יפות בראשית ל"ז ל"ה) וז"ל. מפני שאחז"ל: אם הוא אבל יושב אצל המתנחמים, (כדאיתא ביו"ד סי' שנ"ג), א"כ על בניו אין לתמוה שהרי הם עצמם אינם ראוים להתאבל שהרי ידעו שבאמת הוא חי, ובנימין היה קטן ולא היה חייב באבילות, אבל דינה כיון שכבר היתה גדולה היא עצמה הי' לה להתאבל ולא לנחם, וכיון שאחז"ל (שבת ק"ה:) כל המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקוברו בחייו, היינו דאמר דאם קאי על דינה היתה ראויה לקוברה על שנתעצלה באבלו ולנחם אותו? אלא באמת לא קאי על דינה אלא על כלותיו עכ"ל ושפתים ישק, (עי' בספרי מערת המכפלה המ"פ סי' כ"ז), ואפי' אם נאמר ח"ו על בתו של יעקב שהיו בה המדות המגונות ומעשי רשע הללו, ג"כ קשה מאד להאמין עליה כי צותה את איוב בעלה כי ישתגע לקלל את ה' מקור כל הברכות, ולהשליך שקוצים על מקומו של עולם ראש כל מנין ויסוד כל בנין? ומה תועלת יצמח לעצלף אם לפידי בוז מפיו יהלוכו על אור שמש? ולא מצאתי קורת רוח בתירוצי הגאונים וביניהם תירוץ הר"י איבשיץ ז"ל (יערות דבש ח"א פ"ב.) שצותה לו לברך ברוך דיין אמת יעוי"ש, אך כאשר אמרתי שצותה לו למנוע הרפואות ולמסור עצמו ליד הטבע האכזרי אתי שפיר וניחא טפי; ואיוב לא הלך אחר עצת אשתו כמנוה להוציא ממסגר הגוף הנגוף שלו את רוחו הטהור, בידעו כי יגדל עונו משאת והטאתו לא תכופר לעולם, כדברי המשות מלחמה (יוסיפון פע"א) וז"ל. ועתה אתם אחי למדו נא מאיוב כי כשאמר יאבד יום אולד בו, הלא היה יכול לחנוק עצמו ולמות או לדקור עצמו בחרב ולמות או לשמוע בקול אשתו כשאמרה לו ברך אלהים ומת? אכן האריך אפו בהיותו בשחין רע ובנגעים גדולים, עד אשר נדרשה נשמתו מקרבו וישלימנה לה' אלהיו ולא רצה להשלימנה אליו בלא קריאה, אמנם כי שאל את נפשו למות מיד ה' ולא מידו, הלא הוא אמר המחכים למות ואיננו ולמה לא המית עצמו? אמנם חכה המות יבואהו מיד אחר ולכן לא מת עד בא קצו והשלים ימי חלדו, וגם המלך דוד כו' עכ"ל יעויי"ש שיקר

שיה

הביע כשדה מלא כרכום לזכורי בן זקנים לאלכסנדר אבי, דגל הצלחתי התנוסס על כל: אחי ואחיותי רוממתי כתמר בצל הכסף וכארז בלבנון בחדר גיטל שורתי חמדת לבבי; וכען השונמית

שיה השמחה לחסידים אך לא בכפיהם טרפו נפשם ובידיהם המיתו עליהם אמן.

המורם מכל המקובל כי הטבע הוא רק מדת הדין, וכל שנות בת מערד אחוזות בשבך בקרני ראש קרניו, המנגח בהם כל יושבי בתי חומר מבכור המלך עד השפחה בלי שמץ הבדל ופדות, ומ"ש הגאון המקובל האלהי רבי יעקב דניאל אולמו ז"ל בחבורו הנפלא (עדן ערוך סעיף ו') : „טבע לכל אדם ידיד ורע", וכ"כ הגר"א ז"ל מווילנא בכ"י (מובא בס' עליות אליהו מעלות הסולם הערה כ"ג) : והטיבו אשר דברו החכמים שהזמן הוא ריע האדם ואהובתו כו' עכ"ל יעוי"ש, כונתם לומר כדרך שאז"ל (ב"ב ט"ז.) שטן ופנינה לשם שמים נתכונו יעוי"ש, וכונת הטבע בהמטירו אש וגפרית הפורעניות על בני אדם, לשטוף עקומומות שבלבם ולמרק עונותיהם בפרוזדור כדי שיוכלו לבוא לטרקלין אשר בעולם הנשמות, כדרך שבקש יצחק יסורים כנ"ל, וכן מצינו בדוכתין סגיאין שחז"ל ראו תועליות גדולות ביסורי הגוף (עי' ברכות ה'. ס'. שבת ל"ג: נ"ה. פ"ח: עירובין מ"א: תענית ח'. כ"א. שקלים ט'. קידושין ל"ט: מ': ב"מ נ"ח: פ"ג: פ"ד: פ"ה. סנהדרין ל"ט. ק"א. ק"ז. ע"ז ד'. נ"ה. מנחות נ"ג. ערכין ט"ז: שמחות פ"ג. אבות דר"נ פכ"ה שוה"ט מז' ג'), אבל באמת מאת הטבע לא תצאו הטובות אך הרעות, והוא הככב ששמו רעה אשר מפניו יהילו גוים ואימתו תבעתם, כמשל אשר נשאתי למלך אחד אשר חפץ לעלות על הר גדול בתוך עגלה צב הרתומה לסוס דוהר, וכאשר עלה הסוס באמצע שפוע ההר עמד מלכת וכל המהלומות והמכות לא הזיזו אותו ממקומו, פתאום הביא הרוח דבורה אחת ונשכה אוזן הסוס במורשי פיה החדים כחרבות, והיש מהר נחפז לברוח מפני חמת המציק ועלה ההרה, ואם אמנם שכונת הדבורה היתה להרע אך מזה יצא תועלת נשגב למלך, כן הטבע הוא השטן כונתו להרע לגו אדם תפארת היצורים, אך מזה צומח תועלת להנפש, משום שהיסורים הם מרחיקים תאוות החמריות חיי בשרים. וכעין תבלין לדברי אלה הם טהורים אמרי נועם אשר יצאו כמרגליות מפי הר"ם חפץ ז"ל (מלאכת מחשבת פ' וירא) וז"ל. ואני חשבתי למשפט שאין לנו להתמרמר על צדיק ורע לו רשע וטוב לו, כי זה הוא מראה חלום לעינינו ואין בעוה"ז איש מצליח יהיה צדיק או רשע, ומי שיתחשב למראית העין שהשעה משחקת לו ויצלח בכל דרכיו, פתאום יבא יומו ופתע ישבר לאין מרפא, ולא העלהו הזמן האכזר לשובע ההצלחות ועל גפי מרומי קרת, אלא להשליכו משם בשיא היון מאגרא רמא ותשבר מפרקתו, עד כי תגדל נפילתו ושקולה יותר וביותר על כל הצלחותיו המדומות, וגם הנה באמת אינם אלא לפנים וטעות הדמיון, הלא תראה שרוב השמחות ובשורות באות לאדם לרעתו וזה מבואר לעין כל, ואיש נכוב ושפל לא תשגה עליו מכות נמרצות בנוהג שבעולם, הנה ע"פ הדברים האלה אין להתרעם על הצרות צרורות המתרגשות ובאות על החיים כי לכך נוצר האדם וצחוק, עשה לנו אלהים, ושלחנו הנה בגיא בן הנום הלזה לענין רע נתן אלהים לבני אדם לענות בו, לצרף וללבן בעמק הבכא הזה נפשותם ויזכו לקנות העולם הצפון והחיים הנצחיים בזיעת אפם על מי אנחות וצערות תבל הצורר, ואם רבות רעות לצדיק אע"פ שלא פעל און, הנה נשלמה כונתו בזה על בואו כי לכך נוצרנו, ולכן קנה שכרו גדול בעולם שכלו טוב ולפום צערא אגרא כו' עכ"ל.

ב) כאשר חכמים יזרו דעת (נדה ל':) : דרש רבי שמלאי למה הולד דומה במעי אמו לפנקס שמקופל ומונח ידיו על ב' צדעיו ב' אציליו על ב' ארכובותיו וב' עקביו על ב' עגבותיו, וראשו מונח לו בין ברכיו ופיו סתום וטבורו פתוח ואוכל ממה שאמו אוכלת ושותה ממה שאמו שותה, ואינו מוציא רעי שמא יהרוג את אמו, וכיון שיצא לאויר העולם נפתח הסתום ונסתם הפתוח, שאלמלא כן אין יכול לחיות אפילו שעה, ונר דלוק לו על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו כו', ואין לך ימים שאדם שרוי בטובה יותר מאותן הימים כו', ומלמדין אותו כל התורה כלה כו', וכיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסטרו על פיו ומשכחו כל התורה כלה כו', ואינו יוצא משם עד שמשביעין אותו כו' תהי צדיק ואל תהי רשע, ואפילו כל העולם כלו אומרים לך צדיק אתה היה בעיניך כרשע, והוי יודע שהקב"ה טהור ומשרתיו טהורים ונשמה שנתן בך טהורה היא, אם אתה משמרה בטהרה מוטב ואם לאו הריני נוטלה ממך ע"כ. (עי' ויקרא רבה פי"ד סי' ח'), ונודע כי מאמר זה הוא בין יתר מאמרי חז"ל הנפלאים כהילל בן שחר בין יתר ככבי אור המפיצים נהרה בשחקים, לכן ארשה לי לדבר מעט נכבדות בו, והוא מה שנשאלתי מבוחרי

בתי

השומעים ·חבקוני בין זרועות אהבה עזה כמות איה סופר איה שוקל חכדיהם עמדי בגב טהור·כלומר נחר ? , בפי אמות רחמניות הייתי למשל ברחותן כי המלע קלר מהבתרע גודל

בתי משכית (מוזעאום) המלויים בעולם בהתבוננם על תמונת הילד בשכבו במעי אמו , במה דומה אז כפנקס משל אשר לכאורה אין לו שחר ? ואמרתי כונה אחרת כי התינוק הוא בריא אולם בבטן אמו ונשמת אלוה היא תכהן פאר והדרת קודש בקרבו (עי' סנהדרין ל'. ירושלמי ברכות פ"ג. ב"ר פל"ד סי' י") , ומלמדין אותו כל התורה האלהית באופנים הרואים כנ"ל. אך הוא סגור ומסוגר כיריתו בכלוב החמרי ואין חזיונו נפרץ כלל , כמו הפנקס הזה אשר על גליונו כתובים דברי חכמה ועניני מסחר ותוארי בניים נשגבים ורמים וכדומה דברים טובים מכל ים והוה , (עי' אבות פ"ג מט"ז. ב"ר פ"א סי' א'. תנחומא וישלח סי' ח'. משפטים ס"כ ה'), אך הגליונים הם אדוקים יחד וסגורים בתוך קרשי הכריכה והמעטפות אשר עליהם , ואך בפתיחת המעטפות יתראו הגליונים והענינים הרשומים עליהם בלפורן שמיר יפיגו מעינותיהם חוצה וא"ש , והגאון הפילוסוף האלהי רבי אביעד שר שלום ז"ל כתב (אמונת חכמים פכ"א) וז"ל. ועל זה היה מפרש הרמ"ז זצ"ל מ"ש הכתוב (משלי ט"ז כ"ו) נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו , ופירושו שכיון שלמדנו התורה קודם ביאתנו לעולם לא היה לנו לעמול בלמוד התורה, אבל מה שאנו עמלים הוא בשביל שהמלאך בא וסטר על פי האדם כו' יעויי"ש שהאריך בענין הנפש המשכלת מתי היא נתונה בגוף האדם , (עי' ס' הברית ח"א מאמר י"ז פ"ב).

ג) כל הילודים יגיחו מרחם אמם בבכי תמרורים וזעקת שבר , כמ"ש החכם מכל אדם (חכמת שלמה ז' ג'): וקולי הראשון קול בכי ככל ילוד אשה , וחכמי הרפואה הוכיחו כי נועק מהלחץ זו הדחק אשר יסבול בצאתו לאויר העולם, אי נמי משום שעד כה שאף אוירו הוא יסוד החמצי דרך השפיר מגידי דם האם די צרכו , ועתה חדל קשרו עם דם האם וירגיש בפתע פתאום חסרון האויר הקודם (אורח לחיים לד קפ"א) , אך טעמים הללו הם באופנים גשמים לשבר האוזן האנושי במה שיכול לשמוע, אולם הטעם האמתי מפני מה הילד בהמלטו מכלוב הבשרי ירעים בקולו נפלאות, הוא בזאת שאז"ל (סנהדרין נ"א :) פיד כלאת הילד מרחם יצר הרע שולט בו ולפתח חטאת רובץ , (עי' אמונת חכמים פכ"א) , אבל בעודנו עלור וכלוא במעי אמו אזי רעיוניו זכים וצלולים כעלם השמים לטוהר , כדאיתא (נדה ל' :) כנ"ל בהערה ב' , והנשמה בהרגישה ברגע צאתה לאויר העולם את היצה"ר הוא הכח החמרי הגס והעכור המקיף אותה כתנור עכנאי להיות לה לפוקה ולמכשול עדי יקלענה בתוך כף הקלע , ומזה יש לה צער עצום וגדול כאבה עד מאוד פן יצא שכרה בהפסדה בעשותה ענבים באושים , אולי יובילה הגוף הנגוף לבאר שחת ולגיא בן הנום הערוך מאתמול בעד ריקים ופוחזים כבדי עון , והפחד זה יעורר בקרבה רגשי בכי וקול נהי , כשם שקולה נשמע מסוף העולם ועד סופו בשעה שיולאת מהגוף (יומא כ' :) יעויי"ש , כי יעלה מורא על ראשה מלהט חרב העוגם המתהפכת בעולם הנשמות ובאו גם עליה ימי הפקודה באו ימי השלום ולכן רבה המשטמה ביניהם , פן החטיאה מטרת שולחה לעולם השפל להרטיב מלות ומעשים טובים כשושנה שלא תאכל נהנה דכסופא ולחם עללות בעלמא דקשוט , וזאת יאמר החכם מכל אדם שגם הוא נולד בקול בכי ככל ילוד אשה , כלומר שגם את נשמתו הטהורה והקדושה הקיף היצר הרע כדבורים וזבובי מות בצאתו לאויר העולם ואפילו למשואות, אף שהורתו ולידתו היו בקדושה וטהרה מאוד כראוי לדוד מלכא משיחא, וכאשר יתפאר בעצמו (שם ח' כ"א) : "גם מבטן טהור נולדתי" , והשטן הוא היצה"ר בודאי ידע כי עמלו יעלה בתהו, ונפשו העדינה בת אל חי יראה ופחדה מאד, פן הככב ששמו רעה המתעה את עוברי ים התלאות זה נגד פניה , ומקרי הזמן האיומים והגוראים והנסיונות אשר בהן ינסה הקב"ה את שה פזורה ישראל צאן קדשים , פן יפשיטו את כתונת הפסים מעליה וילבישוה מחלצת של קנים בלואי הסחבות , ולכן בכתה אף שמצאה קן לה בגוף שלמה המלך אשר כל מלכי ארץ ועופות שמים הטו לו כנהר שלום וכנחל שוטף כבוד והוד , וכן איתא בזוה"ק (רע"מ שמות מ"א :) מאן דנחית תמן אתנשי מניה אורייתא מקדם דייתי בר נש בהאי עלמא ויפוק מרחם אמו כו' וגבריאל אוליף ליה שבעים לשון כו' יעויי"ש , והחכם הקדמון לרומיים ציצערא מביא בשם הפילוסוף סוקראטעס (מועתק בס' תעודה בישראל שער ב' פ"ח) : "הוכיח החכם סאקראטעס שנפש המשכלת אשר לאדם השיגה טרם רדתה אל עולם השפל הזה , כל המדעים והמושכלות בתכלית היותר שלמה , וכשמעוררים אותה פה אל ענין מה מהמושכלות והלמודים , אז תשוב להעלות עלי זכרונה את אשר כבר השיגה

גודל חני בעיניהם כמלכת שמים הילל בן שחר; בחמונה ובינינעה עלו על סולם הזהב והצלחה הנעימה האירה בחלונותיהם להרוית כסף תועפות עדי הגיעו למחת חלף סלעים

השיגה בנעוריה בית אביה" עכ"ל יעוי"ש את התבלין מעט צרי ומעט לוט אשר שם בזה; ואגב אורחא אודיעך דבר נפלא, כי בספר זה המיוחס לשלמה המלך ע"ה נמצא כי חכם זה היה עדיף מנביא, באמרו (שם ב' ע"ז): „בדעת ה' יתפאר ויאמר בן עליון אנכי וכל אשר בלבבנו יוכיח, ראות פניו למשא לנו כי לא כדרכי אדם דרכיו ונפשו נבדלת מנפש זולתו, כסיגים נחשבנו בעיניו וכמאום בדומן ימאס במעשינו, אך פרי לצדיק יאמר ובלבבו יתברך כי ה' אביהו, עתה נראה הנכים דבריו כי יבחן אחריתו, אם בן אלהים הוא יריב לו ומכף עושקיו יפלטהו וגו', כמות נבל נרשיענו למות ואז נכירהו במוצא שפתיו וגו', אך בקנאת השטן המות פרץ בארץ ואשר בגורלו יתמכו בו עכ"ל, וכל אשר מוח בקדקדו יבין על מה ומי ירמזון מליו, אשר היה כשמונה מאות שנה אחר מות שלמה המע"ה שהיה בשנת ב' אלפים ותתקס"ד לב"ע וצע"ג, וגם זאת היא ראיה מפורשת לדעת האומרים כי שלמה הי' נביא (רש"י מגילה י"ד. יערות דבש ח"ב קי"ד: ועי' עקידה שער כ'. של"ה שער האותיות אות ק' בד"ה וכן זה, ותורה שבכתב פ' תרומה. ווי העמודים פ"ז. בחיי תולדות כ"ז מ"ו, תרומה כ"ה ב' וכ"ו ט"ו).

ד) כאז"ל (תנחומא ויצא סי' י"ג): זכות מלאכה עומד במקום שאין זכות אבות יכול לעמוד כו', שלא יאמר אדם אוכל ואשתה ואראה בטוב ומן השמים ירחמו כו', צריך לאדם לעמול ולעשות בשתי ידיו והקב"ה שולח ברכתו, ושמא יאמר אדם הריני בן אבות העולם ממשפחה גדולה ואיני ראוי לעשות מלאכה ולא להתבזות, אמור לו שוטה כבר קדמך יוצרך שנאמר בראשית ברא אלהים וגו' עכ"ל, וכמ"ש הרי"ה ז"ל (של"ה מס' חולין בד"ה הכלל העולה) וז"ל. שאמר אברהם אע"ה למלך סדום אם מחוט ועד שרוך נעל, שלא תאמר אני העשרתי את אברם כי הקב"ה הבטיחני להעשיר אותי, וקשה וכי הקב"ה יעשה ארובות בשמים וישלח לו כים מלא מעות כו' עכ"ל, וחזר ושנה זאת (שם תורה שבכתב ס"פ לך) יעוי"ש, ודכירנא כד הוינא עליא כתבתי מאמר נפלא בשם „מקל נעם" (מכ"ע העברי שנת י"ז גליון ל"ה), להוכיח כי המון תנאים והמוראים ארזי אל הרמים והנשאים היו אומנים ופועלים יעוי"ש טהורים אמרי נעם המכלימים פני זד יהיר לץ שמו, המתלונן ויפים תפלה בעושי מלאכה והשם חייט סנדלר נגר סחי ומאום לו, ושכחתי אומר מ"ש המלאך באזני מרן הב"י ז"ל (מגיד מישרים פ' מקץ) כי מטטרון שר הפנים היה סנדלר ועל כל נימא ונימא שהיה מושך היה מברך את הקב"ה יעוי"ש, כאשר דברו נכבדות בזה הר"ח מוואלאזין ז"ל (נפש חיים בפ"ז מח' פרקים שאחר שער ג'), והר"פ ז"ל (ס' הברית ח"ב מאמר י"ב ספ"י) יעוי"ש, ואף שהיתה אומנתו בזויה מ"מ עלה חנוך זה לדרגין עלאין רחוקים משכלנו הלאה כמטחוי קשת, ועלה בחייו עם גופו החמרי הגשמי השמימה מקור הרוחני האלהי, (עי' ב"ר פכ"ה סי' א'. זוה"ק בראשית כ"ו: פנחס רי"ז: בלק קפ"ט. פי' האפודי למורה נבוכים ח"א פמ"ב), ועוד יותר מזה שנקרא (שם רע"מ פנחס רע"ו סע"א. ספרא דצניעותא תרומה קע"ט.) בשם שדי, ונקרא (מהרש"א סנהדרין ל"ד.) שר העולם, (תפארת ישראל קידושין פ"ד סי' ס"ו) קושר כתרים לרבו, וכן (זוה"ק בראשית ל"ז:) כל גנזי עלאין אתמסרין בידיה, (שם שמות י':) הקב"ה מתכבד ואשתעשע ביה, וכן מה דאיתא (ס' היכלות. מובא בס' המפואר לר"ם מלכו ז"ל כ"ה.) וז"ל. א"ר ישמעאל אמרתי למטטרון מפני מה אתה נקרא בשם קונך בשבעים שמות? ואתה גדול מכל השרים וגבוה מכל המלאכים וחביב מכל המשרתים ונכבד מכל צבאים ורב על כל האדירים בגדולה ובמלוכה ובכבוד? השיב ואמר לי מפני שאני חנוך בן ירד, כשחטאו דור המבול וסרחו במעשיהם ואמרו אל סור ממנו, מה עשה הקב"ה? נטלני מביניהם להיות עד עליהם בשמי מרום לכל באי עולם, וכיון שלקחני הקב"ה לשמש את כסא הכבוד ואת גלגלי המרכבה ואת כל צרכי השכינה מיד נהפך בשרי כו' עכ"ל יעוי"ש, (עי' עוד תהלות ושבחי חנוך בתיקוני זוהר קי"ט: וקל"ז. תוס' יבמות ט"ז: בחיי בראשית ה' כ"ד, נח ו' ט', חיי שרה כ"ה ט', אחרי י"ח ה', אמור כ"ג ד'. עקידה שער ק'. תורת חיים דרוש ו' פל"ז. חסד לאברהם מעין ד' נהר ל"ג וכ"ה. של"ה בית דוד בד"ה וזה היה הענין, ובעשרה מאמרות בד"ה ועתה, ומס' פסחים בד"ה נדרי. עוללות אפרים מאמר קי"ח ורנ"ח ותק"מ. עמק המלך עולם התהו פל"ב, קרית ארבע פנ"ד. ילקוט חדש אדם סי' ס"א, אליהו סי' מ"ט, יעקב סי' רל"ח, מלאכים סי' קל"א, אהרן סי' ח'). ומפני מה זכה לכל הכבוד הבלתי מדומה זה איש תופר מנעלים יושב.

שלשים, עושר שמור לבעלים אלה לטובתם כי היו עושי צדקות ופועלי ישועות חדשות לבקרים גם בימי נעוריהם "הדלים והרעים; רצון מלך עליון לתת עושר לעבד משכיל

יושב על כסאל נמוך של שלש רגלים? משום (ויקרא רבה פכ"ט סי' י"א): שהיה חביב מכל הקודמים לפניו במעשיו הטובים והרצוים לפני הקב"ה, (עי' תוס' חולין ס'. בד"ה פסוק), ובספרי היקר (מערת המכפלה סי' ה') הארכתי בענין נשגב זה לשון של זהורית מדברת גדולות ונצורות בעז"ה, והמון ליוניס ומאמרים אלה טופחים על פני המבקר אב"ג, אשר לא חת ולא זע להשחיר פני מטטרון זה כשולי קדרה ולהקטין ערכו הרס ונשא כעטלף את השמש, בספרו הפרוע לשמאה והמשובב נתיבות (תולדות הקבלה והחסידות צד מ"ט וקכ"ו), ואחריו הלך חסכים הדאקטאר ראבין בספרו (מעשה תעתועים צד ע"ט) ועשה מכרשיני אב"ג מטעמים כאשר אהב, וכל אלפי נשרי ישראל אשר יגונו בכנפיהם הנאפות בירקרק חרוץ על עם ישרון, וכל המון פילוסופי האומות אשר האירו תבל בחכמתם הרחבה מני ים, את כולם רצה בעל מעשה תעתועים זה לשרוף בהבל פיו בתשעה קבין שיחות נשים;

והיה איפוא נמצא ענק גדול ארז רם ונשא כמו הגאון והמקובל האלהי שר צבא ה' רבנו משה חיים לוצאטו ז"ל, אשר נפשו הטהורה חשקה בתורה עד שהיה נזיר אלהים ולא נשא אשה עד יום מותו פן תפריע אותו ממלאכת הקודש, מ"מ היה כשר הדבר לפניו לעסוק במלאכה כי היה לוטש אבנים טובים ומרגליות להחיות את נפשו בכבוד, ואל מנחת בשר ודם לא שעה, (עי' בס' נזיר אלהים להה"ר ראטהשטיין המכלכל תולדתו בטוב טעם ודעת), וכל איש אשר התענג בדברי ימי ישראל יודע עוד מהמון שרי ה' צבאות אשר אחזו המלאכה בשתי ידיהם, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל (הל' תלמוד תורה פ"ג ה"י) וז"ל. כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה, ה"ז חלל את השם ובזה את התורה וכבה מאור הדת וגורם רעה לעצמו ונוטל חייו מעוה"ב עכ"ל, וכאמז"ל (פסחים מ"ט.) כל תלמיד חכם המרבה סעודתו בכל מקום סוף מחריב את ביתו ומאלמן את אשתו ומייתם את גוזליו ותלמודו משתכח ממנו כו' ומחלל שם שמים וגורם שם רע לו ולבניו עד סוף כל הדורות ע"כ, וכל איש אשר מוח בקדקדו מן הראוי לו לזכור תמיד דברי ר"א הגדול בצואתו (ארחות חיים מ"א): "בני! תבחר מחנק לנפשך ואל תצטרך לבריות", (עי' ב"ב קע"ז.), כי (ביצה ל"ב:) המצפה לשלחן אחרים חייו אינם חיים, והוא (ברכות ו':) כאילו נדון באש ובמים יעויי"ש; וגם מפאת הטבע אין בריאות לגוף האדם ואין מזור לרפיון גוו כמו העבודה והמלאכה, וכמ"ש הגאון יעב"ץ ז"ל (לחם שמים אבות פ"א מ"י) וז"ל. וכן הסכימו כל חכמי הטבע שרוב חלאים הבאים על האדם, בסבת מעוט התעמלות הם, ואמר החכם האמתי: אדם לעמל יולד, ואחז"ל אדם לעמל נברא, ואע"ג דאוקמוה אעמל תורה מ"מ אינו יוצא מידי פשוטו ג"כ, [וכן הדבר במ"ש בתחלת בריאתו לעבדה ולשמרה] שצריך האדם לעבדה עכ"פ, כדי לעזור טבעו שיעמוד על המזג הישר כו', ונראה דמתניתין (אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות) אתיא אפי' אליבא דר"נ שלהי קידושין, דאמר מניח אני כל אומניות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה, היינו אומנות למזונות ולמחיה הוא דהניח, אבל מחמת זה לא מנע המלאכה לחזק כחות הגוף, וכן אפי' רשב"י דבגמרא ר"פ כ"מ, דס"ל יכול יהא אדם חורש בשעת חרישה כו' תורה מה תהא עליה? מודה נמי בעסק מלאכה להעמיד הבריאות, וכמו שמצינו בו בפירוש דשקל נגא אכתפיה כי אזיל לביהמ"ד ואמר גדולה מלאכה כו' עכ"ל יעויי"ש באריכות גדול, ועוד שפתי חכמים ידעון רצון (אבות דר"ן פי"א): שמעיה אומר אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות, כשם שהתורה נתנה בברית כך המלאכה נתנה בברית, שנאמר (שמות כ' ט') ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלהיך, ר"ם בן אלעזר אומר אף אדם הראשון לא טעם כלום עד שעשה מלאכה שנאמר (בראשית ב' ט"ו) ויניחהו בגן עדן לעבדה לשמרה, והדר, מכל עץ הגן אכל תאכל, ר"ט אומר אף הקב"ה לא השרה שכינתו על ישראל עד שעשו מלאכה שנאמר (שמות כ"ה ט') ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, ר"ע אומר אין אדם מת אלא מתוך הבטלה, ר"ע אומר עתים שאדם עושה מלאכה ומתנצל מן המיתה ועתים שאין אדם עושה מלאכה ומתחיב מיתה לשמים כיצד כו' יעויי"ש באריכות, ונודע כי בני מלכי ונסיכי ארץ העתידים לשאת כתר מלכות בראשם, גם הם מתחנכים באיזה מלאכה זה נגר וזה חורש אבן זה צורף וזה צייר וכדומה, ומתוקים דברי המשוה מלחמה (יוסיפון פפ"ד) וז"ל. והתורה הקדושה מספרת לנו כל זה מעניי

שערי צדק

משכיל כמוהם אשר רחש לבם דבר טוב לעשות מצדקותיהם כשחות וכריש בקברים, ולאסור ידי נטעיהם הנעמנים בכבלי הירצה ואת רגליהם במוסרות התורה לבל יתעוס המלך זקן

(מעינן יוסף ואחיו) להורותינו את אשר נכנע לפני מי שהוא בזמנו בעל ממשלה ויכולת, ולא יעלה על לב איש כי יוסף הצדיק חטא בהטותו את שכמו לעבוד את מלך מצרים, כי אין חרפה לאיש החכם בהכנעו לעבוד את אשר יצטרך אליו יהיה מי שיהיה כו' עכ"ל יעויי"ש דרוש ארוך ונפלא בזה, ומי לנו גדול מר"ח בר אבא אשר בלי ספק אם השמיע קול דממה דקה באזני נדיבי ישראל כי יחפוץ ליהנות מנדבת ידם, אזי כל אחד ואחד הביא לפניו נדבות גדולות ומנחות נכבדות כמו למלאכת המשכן, אך הוא לא רצה לעשות תורתו קרדום לחפור אוכל גשמי, אך מפני פרנסתו הקשה כקריעת ים סוף, עזב את ארץ הצבי והלך נדודים לחוץ לארץ (ירושלמי חגיגה פ"א ה"ח), ולפעמים הוכרח לסבב בעיירות לדרוש (שם שבת פ"ב ה"א. סוטה מ'.), ואולי עניותו גרמה לו למצוא אופן היתר להשקות הדקלים בשביעית (שם שביעית פ"ב ה"ד) יעויי"ש; ות"ל מכנף הארץ הקדושה שמענו ומארגאטינא הקשבנו בשורה נעימה היורדת כשמן ששון בעצמותינו, כי כבר החלו בני סגולה המפונקים מנוער ושפיר גזרתם, לעסוק בעבודת האדמה, והאמונים עלי תולע חובקים אשפתות לזבל שדות וכרמים ויחן להם כלבנון, ויקראו למלאכה אחותי את והיא גם היא אמרה אחי הוא, (עי' שאילת יעב"ץ ח"ב סי' ע"ב).

ה) מה נמרצו אמרי יושר אשר יצאו בחרדת קודש מפי הגאון המוסמך הר"ש קלוגר ז"ל בצואתו (לשון צדיק ו' ע"ד) וז"ל. ועוד אני מצוה להיות הקבר שלי אצל מי שיהיה, רק יהיה אצל אדם מוחזק לכשר ויהיה עני, ולא יקברוני אצל עשיר אפי' אם מוחזק בכשרות כו', וגם לא יקברו איש עשיר אצלי אפי' אם הוא מוחזק בכשר כו' עכ"ל, כי בעלמא דקשוט לא נכר שוע בפני דל והשפלים כאן יגבהו שמה עד מרום, כאחז"ל (שמות רבה פל"א סי' י"ג): אין מדותיו של הקב"ה כמדת ב"ו, מדת ב"ו מי שהוא עשיר ויש לו קרוב עני אינו מודה בו, רואה קרוביו נטמן מפני שהוא מתביים להשיח עמו מפני שהוא עני, וכן שלמה אומר (משלי י"ט ז') כל אחי רש שנאוהו, ואומר (שם י"ד כ') גם לרעהו ישנא רש, וכן איוב אמר (איוב י"ט י"ד) חדלו קרובי וגו', ואם היה עשיר הכל נדבקים בו ואוהבים אותו, שנאמר (משלי שם) ואוהבי עשיר רבים, אבל הקב"ה אינו כן מי הם עמו? העניים, רואה לעני ונדבק בו (לשמרו מפני חמת המציק הוא הטבע שלא ישפוך גם היין בשברו את החבית, ואין זה סותר אחז"ל: אין השכינה שורה אלא על גבור ועשיר, שבת צ"ב.), רצונך לידע ראה מה כתיב (ישעיה ס"ו א') כה אמר ה' השמים כסאי וגו', מה כתיב אחריו? (שם ב') ואל זה אביט אל עני וגו', וכן משה אומר לישראל (דברים ז' ז') לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכם, וכתיב, כי אתם המעט מכל העמים, וכשיתרצה לציון על מי הוא מרחם תחלה? על העניים, שנאמר (ישעיה י"ד ל"ב) כי ה' יסד ציון ובה יחסו עניי עמו, וכן (שם מ"ט י"ג) כי נחם ה' עמו (כשתגיע נחמת ישראל אזי תחלה:) ועניו ירחם כו' ע"כ, (עי' ירושלמי ברכות פ"ט. דברים רבה פ"ב סי' ט"ו. שוחר טוב מזמור ד'. תנחומא משפטים סי' ד'), וכל איש יודע כי בכל חוג הארץ לא נמצא בית מלא יראת ה' מוסר ומישרים על כל גדותיו, כביתו של רב נחמן בר יעקב, הוא רב כהמן אשר (קידושין כ': ערכין ל':) דרש קראי כסיני, וידע בנפשו לומר באזני בני אוריין המדקדקים עמו כשערה (סנהדרין נ"ח:) אי (משיח) מן חייא הוא אנא, ועקרת ביתו היתה ילתא השולמית אשר כמעט לא היה ולא יהיה על עפר משלה, ועלתה על כל נשי חיל המצוינות בעם ישרון בתורתה וחכמתה עד למכביר, אשר חז"ל עירין קדישין ארזי לבנון אדירי התורה לא בושו לפנות מקום נכבד וכר נרחב בטרקלין התלמוד האלהי בעד שיח שפתותיה הנוטפות מור, (נדה כ': שבועות ל': ועוד), ואביה היה שר צבא ה' רבן גמליאל הנשיא (עי' רש"י גיטין ס"ז:), מ"מ העשירות אשר נפלה לו בנעימים והונו הגדול (שם ל"ט:), משך רוח עועים בלב בנותיו והכה עיניהן בסנורים ללכת בתהו לא דרך (שם מ"ה.), וראיתי אחד קדוש מדבר חידות מני קדם (גלגולי נשמות אות ב') שבנותיו היו נשמות בנות לוט הנשארות בסדום, וילתא אשתו היא עצמה נטלה עשרה קבין יהירות בכבת עשרה ורוב טובתה, עד שהיה נקל לה לשבור ד' מאות חביות יין אם פגע אדם בכבודה (ברכות נ"א:), אשר עון השובר כלי בחמתו גדול כעובד ע"ז (שבת ק"ה.) יעויי"ש, (עי' יומא ע"ח: חגיגה ד'. ב"ק נ"א:), ואולי עליה רמז רב נחמן בעלה באמרו (מגילה י"ד:): לא יאה יהירותא לנשי תרתי נשי יהירן הוין וסניין שמייהו, חדא שמה

זיבורתא

זקן וכסיל בכליו מנוסלות ישרים; ששו בני מעי פישו מדי אזכור שמם הטוב אשר כשמן תורק יצא לתפארת ושמעו הולך בכל עבר ופנה, של אורות הצדקה טלם וכל ימיהם הקריבו

זיבורתא (דבורה. רש"י) וחדא שמה כרכושתא (חולדה. רש"י) כו' ע"כ, שגם שם ילתא הוא כנוי שדומה לשם יאלי (שבת כ"ד: ב"ב ד':) ופירש"י עלוקה המוצצת דם אדם, והחכם שיינהאק כתב (תולדות הארץ הערה רי"ז): „והנה מצאתי לחכם טבעי שכתב אשר בארצות הודו ימצאו בלוטש-עגלען גדולים כמחט השוכנים שם ביערים ולא בנהרות כאשר בארצנו ויגרו שם להמונים, לדלג על גוף אדם ובהמה ולמוץ את דמם לאין מרפא, ואשר רבים מאנשי חיל האנגלנד אספו שם את רוחם על ידיהם" עכ"ל, ועל עלוקה מסוכנת זו תסוב כונת רש"י ז"ל (שם) ולכן סרה מעליו קושית התוס' יעויי"ם, וילתא זו בגאותה ויהירותה היה כל אדם בעיניה כקליפת השום, וכי היתה לה איזה שיח ושיג עם זולתה לא נתנה לו שמץ כבוד, ואזיל מניה סומקא ואתי חיורא בשפכה דמו כעלוקה זו, ועוד רבים כמוהו היה העושר בעוכרם לכבות אור מדותיהם היקרים ולהעלות חלודה בכשרון נפשם הטהורה, וכמ"ש האברבנאל ז"ל (ס' הויכות ג'.) וז"ל. הנה היו כמה פילוסופים שחשבו שראוי לעזוב כל מיני העושר עם שקנתם לא עזבוהו באמת כו', זאת היא סברת הסטואיצי הם סיעתו של אפלטון, אמנם לא היתה עצה כי כונתם היה להתעסק בחיים הצינוים בהדבקות עצום, וראו שהעושר מונע גדול להם כי יבטלם מכוונתם ומעיונם שבו תלוי שלמותם והצלחתם כו' עכ"ל יעויי"ם באריכות גדול, וכל איש אשר עיניו בראשו יחזה איך עמודי העושר המחוזקים בכסף הוטבעו על אדני התענוגים החמריים חיי בשרים אשר לא יגיה מהם אף נילון ושביב אחד מקרני אור היופי האמתי, כמ"ש נמי האברבנאל ז"ל (שם פ"ט:) וז"ל. מפני שלפי ההרגל ההמוני התענוגים הבשרים הם הנקראים ומוחזקים אצלם לתענוג באמת, ולא שבאמת הם כך כי העונג התלוי בהם הוא היותר קטן להיותם שפלים וחמרים, ורובם הם מעוללים מיופי והם נחמדים יותר מהיותם נאהבים כמו שמעת, ואם יש להם איזה יופי הוא כבוש בשפלות החומר שהוא שקוע בכעורותו וטוביותם מתבטל ברוע שבהם, ולכן הטוביות והיופי הנמצא בהם הוא בלבד לפי הנראה לא בעצם כו' עכ"ל, ועוד כתב (שם בסוף הספר) וז"ל. אחרי ראותך זריזותך לעיין ולהתבונן את עניני ודרושי שכלך ולקנות את חכמתך שבזה אני מקבלת עונג גדול, ומההתאחדות האחר הגשמי שרגילים לחמוד האהובים איני חושבת ולא הייתי רוצה שימצא בך או בי שום תאוה אליו, כי כמו שהאהבה הרוחנית היא כלה מלאה טובות ויופי וכל פעולותיה הן הגונות ומאושרות, כך הגשמית אני חושבת שהיא רעה וכעורה ופעולותיה לפי הרוב מכאיבות ומזיקות כו' עכ"ל, ונמצאו להיך נבון פרפראותיו של הגאון המקובל האלהי רבי יעקב דניאל אולמו ז"ל על שמות הנרדפים של כסף (עדן ערוך סעיף ע"ז) יעויי"ם הכל לגנאי; וכן אמר החכם מכל אדם (חכמת שלמה ג' י"ב): ויצר העונג יסלף לב צדיק.

ונודע מ"ש הגר"א ז"ל (אבן שלמה פ"א סי' י"ג) וז"ל. אעפ"י שאמרו (ב"ב קס"ד) לא יספר אדם בשבחו של חבירו שמתוך שבחו אתה בא לידי גנותו, מ"מ מי שמפורסם במדות טובות ראוי לשבחו שבזה לא שייך מתוך שבחו בא לידי גנותו שהכל משבחין אותו ואף אם אחד יאמר עליו גנאי לא יאמינוהו עכ"ל, וכן מצינו כמה עירין קדישין שבחו את הוריהם כנודע, לכן אוכל גם אנכי להתפאר במעלות אבי המנוח נ"ע, אשר פתח ביתו לרוחה בעד כל מבקש עזר ודורש תמיכתו, והעניים אשר דרו בבית חומה שלו בשמעם קול נוגש מאמי תאי' כי ישלמו שכר מעונם, מה עשו? הלכו לאבי ז"ל בבקשתם שאין ידם משגת לשלם המגיע מהם, ונכמרו רחמיו מאד עליהם ונתן בטוב עין בידם הכסף או פתקא כי שלמו המגיע, והם מסרו זאת ליד אמי עקרת הבית, וגם היא שמרה כאישון עינה דברי הר"ם חפץ ז"ל (מלאכת מחשבת פ' משפטים) וז"ל. אם כסף תלוה את עמי את העני עמך וכו', ותמיד ידמה האדם בעיניו שאינו אוכל משלו אלא משלחן גבוה על צד החסד, ואם יש לו נכסים אינם אלא פקדון מאדון הכל והוא זוכה בהם עתה מן ההפקר, וכן אחז"ל: יהי ביתך פתוח לרוחה ויהיו עניים בני ביתך, כי יקשה במאמר על שלא אמר בפשיטות ותן אוכל לעניים? אלא שרצונו כאשר אמרנו, יהי ביתך פתוח, כלומר יהיה דומה בעיניך שביתך אינו שלך אלא פתוח והפקר, והעניים האוכלים יהיו בני ביתך, ירצה שבני ביתך יהיו הם העניים כזוכים מן ההפקר ולא משלהם, על כן בזה כתב אם כסף תלוה את עמי ותהיה גומל חסדים לכל ורחמן, יהיה עמך ודומה לך כאלו גם אתה העני ובצרתם לך צר עכ"ל, ועוד כתב (שם יתרו נ"ג:) וז"ל

בקרבו נפשם ומאודם על מזבח האמונה ונגד מורדי אורה ערכו מגן וצנה; ולכן לא יהיו דברי אלה לאבן מעמסה להקוראים בשימי צניף טהור על ראש אבי וראשית אפאר נזר מחלצתי

וז"ל. אמנם ראה אלהים בעולם הגלגל חוזר באנשים מן העוני והעושר, ושאין קיים בו השווי כדברי ליקורגו"ס היוני במדינת שפארט"ה, אשר בחר שיהיו כל העם מקצה כקטן כגדול בסדר אחד מן התמחוי, ואין לאחד יתרון על חברו, אולם ראתה החכמה האלהית שאי אפשר להכריח הברואים בדבר הזה ולא יחדל אביון מקרב הארץ, וגם תורת ליקורגו"ס לא התמידה זמן רב, והואיל ולה' הארץ ומלואה לו הכסף והזהב לאשר יחפוץ יתננו לשום שפלים למרום והגבוהים ישפלו, ועוד כל ימי הארץ זה שוע וזה דל כו' עכ"ל יעויי"ש, וכפתי ומשוגע יחשב האיש בעיני החכמה העליונה אם יחשוב את העשיר למעלה עצמית עקרית, וכן היחוס אצל האיש הבלתי שומר יחוסו, ותולה גרף של רעי וקיתון של שופכין על יתדות הזהב אשר אבותיו היקרים תלו עליו לבושי מכלול וכלי מילת היקרים מפז, ומה נמרצו אמרי פילון היהודי המצוין בחכמתו בימי חכמי המשנה (מועתק בס' תולדות הקבלה והחסידות צד ל"ט) וז"ל. מה מאד ראוים לגנות האנשים המתפארים ביחוס משפחתם וחושבים שעי"ז הם ראוים לכבוד ולעושר, ובאמת ראויה התהלה והתפארת רק לאנשים שנצטיינו בחכמה ובצדקת מעשיהם, יהיו מילידי ביתנו או מבני העבדים מקנת כספנו, האיש אשר אור עינו אין אתו או נאלמה לשונו או שתש כחו ע"י מחלה ארוכה, ההועיל יועיל לו מאומה אם חדו עיני אבותיו והוצק חן בשפתותיהם וכח ענקים כחם? וכן לא יועיל לאדם צדקת אבותיו, ישרם וכל מעלותיהם הטובות שנצטיינו בם בחברת בני אדם ובביתם, אם הוא בעצמו אין לו צדקה ויושר ולא שום מעלה מן המעלות, אם נתן אלהים ליחוס האמתי תבנית איש חי ויפתח שפתיו הלא דבר ידבר כדברים האלה: הרק בדם הנוזל בעורקיכם תתיחסו אלי ולא ע"י ההדמות המעשים והמחשבות? ואתם הן תריבו אלי כלכם ותנאצוני, תאהבו את אשר אתעב ואת אשר אהבתי שנאתם, אנכי כבד אכבד את היושר והצדק והענוה ותומת הלב, ובעיניכם כאפס ואין נחשבו כל אלה, אנכי אתעב עזות הפנים והשקר, התאוות הרעות המחלישות כח האדם, הגאוה ורוע הלב, וכל אלה הלא נעשו אצלכם הרגל תמידי, ועתה אם באמת כזרים נחשבנו איש לרעהו, איך תעיזו פניכם להתיפות לפני (היחוס האמתי) בשפתי חלקות ובחנפי לעגי מעוג לבקש אהבתי? אין נפשי לתרמות לשונכם, הן נקל הוא להחליק שפה למראית עין, אמנם להפוך מדות רעות לטובות דבר כבד מאד עכ"ל; (ובפנים הספר דברתי נכבדות בענין היחוס המזויף).

ועשירי זמננו יאטימו אזנם משמוע טהורים אמרי נעם היוצאים כמרגליות מפי שלומי אמוני ישראל, ולא יאבו להשים מעינם בהמון ראיותיהם האמתיות ומופתיהם החותכים והחזקים כסלע איתן הנטוע בלב ים, כי במדת העושר נמצא החיים והמות הטוב והרע והוא הנושא שני הפכיים אלה כאחד. העשיר אשר איננו כלי עכברא דשכיב אדינרא, וביתו פתוח לרוחה לכל סובלי יגון ואנחה, הוא חכם יתקרי הבונה לו טירת כסף בעדן גן תלפיות אשר בעולם הרוחני וגם באחריתו ישגא מאד, ויותר ממה שהוא עשה עם העני העני עשה עם בעל הבית חכם רואה את הנולד זה, משא"כ בעל הון איל-הכסף המשתחוה בכשוע ידים ורגלים לפני עגל הזהב, וישים מצחו כנחושה ואת ערפו יקשיח כנחש בריח להדוף כל קשה יום מלפניו בלי משען ומשענה, לו אוי לו אבוי לו פצעים לו שיח בעולם הקיום הנצחי, ונוטל כל שכר מצותיו אשר עשה, בפרוזדור, הוא עולם עובר שדה קברות התאוה זה, למען לא יבוא בטרקלין מקום אשר נשמות התמימים והישרים יושבים ונהנים מזיו השכינה, כאשר הרביתי בנז"ה לדבר בענין רם ונשא זה חדשות ונצורות בספרי המפואר (מערת המכפלה הש"פ סי' ג') יעויי"ש, ונשאתי אל בית המרי זה המשל הקדמוני (אסתר רבה פ"ז סי' א'): לאדם שהיה לו סייחה (חמורה קטנה) וחמורה וחזירה, והיה נותן לחזירה (לאכול) בלא מדה ולחמורה ולסייחה במדה, אמרה סייחה לחמורה מה שוטה זה עושה? אנו שאנו עושין מלאכתו של בעל הבית נותן לנו במדה ולחזירה שהיא בטילה, שלא במדה? אמרה לה, תבא השעה ואת רואה במפלתה שאין מאכילין אותה יותר לכבודה אלא לרעתה, כיון שבא קלנדס (מין חג) מיד נטלו לחזירה ונחרוה, התחילו נותנין שעורים לפני בתה של חמורה והיתה מנשבת בהן ולא אכלה, אמרה לה אמה: בתי! לא המאכל גורם אלא הבטלה גורמת, כך לפי שכתוב וישם את כסאו מעל כל השרים אשר אתו (ולא ידע לכלכל גדולתו במשפט היושר) לפיכך ויתלו את המן ע"כ וד"ל, וכמ"ש נמי הרמב"ם ז"ל

מאצבתי, ראמות וגביש וכל סגולות מלכים כשחק מאזנים נחשבו אפס ותהו ליקרת אמי הרחמניה אשר בקרבה יתשע ירחים ישבתי; שפתי ילאו לתנות תוקף שבות בת מטרד ואין

ז״ל (מורה ח״ג פל״ט): „רוב ההפסד הבא במדימות בין בני אדם, אמנם הוא מפני החריצות אל הממון והרבות ממנו ורוב התאוה להוסיף נכסים וכבוד״ עכ״ל, ודברי אלה מתאימים עם דברי הגאון יעב״ץ ז״ל (שאילת יעב״ץ ח״ב סי׳ פ״ה) וז״ל. והוא דרך העשיר בתחלתו להיות דואג על עשירותו שיתמיד, על כן אז בראשונה מחזיק בדבר טוב לחמול על העניים והאביונים לפרנסם ולכלכלם ולמלות הממון שנתן לו ה׳ בצדקה, למען יתקיים בידו עשרו ויחיל טובו, לכן בהתחלת עשירותו רעב הוא לדבר ה׳ לרדוף צדקה וחסד ולהאכיל רעבים, כי יזכור הימים שעברו אשר היה גם הוא רעב ללחם, אבל אחר שמתיישן בעושר וכבוד וכבר הורגל בו זמן רב שוב אינו חושש שיעזבנו, וסבור מעתה הוא קנין עולם ובטוח שישאר אצלו ויתקיים בידו, לכן אינו חושש עוד על עשיית הטוב שהחזיק בו, אבל עושהו מרמס ומבזה המעשה הטוב כדבר שהולך לאבוד כו׳ עכ״ל יעויי״ש, אולם אף שעוף החוכי (פפויע) רגליו המאוסים ישחיתו הוד נוצותיו היפות, מ״מ לא יוכל לחיות בלעדם והם יסוד כל אבריו, כן אף שיש בעושר כמה רעות מ״מ העניים נקראים בחייהם מתים, וכאז״ל (סנהדרין ק״י.) הממון מעמיד הרגלים. ואכמ״ל.

ו) כאשר שר האלהי (בן המלך והנזיר שער כ״ט): „בקדם אותך פעם אנוש עם מעט לחם ומים ממשבו, עלי ראש אהבתך תעלהו ואותו תעבוד תמיד בלבו, ומה תגמול לאיש האכילך דמי לבו בעודך החלבו? עכ״ל, הכונה שמן הראוי והיאות לכל בעל נפש לכבד הוריו אשר האכילוהו בשר מבשרם והניקוהו חלב שדיהם, מק״ו ובן בנו של ק״ו אם אדם נותן לו לחם ומעט מים שהוא כפוי טובה ומראה לו רגשי ידידות ואותות תודה על אחת שבע, כדרך שאז״ל (שמות רבה פ״ט סי׳ י׳): א״ר תנחום למה לא לקו המים ע״י משה, א״ל הקב״ה המים ששמרוך כשהושלכת ליאור אינו דין שילקו על ידך כו׳ ע״כ, וכן (שם פ״כ סי׳ א׳): א״ל (הקב״ה למשה) היכן מצרים שותים? א״ל מנילוס, א״ל הפוך אותו לדם, א״ל איני יכול להפכו, יש אדם שותה מן הבאר משליך אבן לתוכה? כו׳, אמר נשלכתי לתוכו ולא הזיקני כו׳ ע״כ, וכן (שם פ״ד סי׳ ב׳): ובשעה שאמר לו הקב״ה ועתה לכה ואשלחך אל פרעה, א״ל רבון העולם איני יכול, מפני שקבלני יתרו ופתח לי ביתו ואני עמו כבן, ומי שהוא פותח פתחו לחבירו נפשו חייב לו, וכן אתה מוצא באליהו בשעה שהלך אצל צרפית האלמנה מת בנה, התחיל מתחנן ואומר (מ״א י״ז כ׳): הגם על האלמנה אשר אני מתגורר עמה הרעות להמית את בנה, וכתיב (שם כ״ב): וישמע ה׳ בקול אליהו ותשב נפש הילד כו׳ ע״כ, (עי׳ פרקי דר״א פל״ג), וכן מ״ש (שיטה מקובצת ב״ק בשם המאירי, מובא בס׳ סניגור צד קס״ט) וז״ל. ראוי להזהר שלא יבזה דבר שנשתמש בו או שנהנה ממנו, וכל מי שאינו נזהר בזה מורה על פחיתות מזגו וסגנון טבע נמאס, והר״י אבן מיגאש ספר שרבו הרי״ף ז״ל כו׳ עכ״ל, וכן מ״ש החסיד האלהי (ס׳ חסידים סי׳ תקל״א) וז״ל. לענין אכילה הבהמה קודמת (משום שנהנה ממנה) דכתיב ויתן תבן ומספוא לגמלים והדר ויושם לפניו לאכול עכ״ל, (עי׳ שו״ת חות יאיר סי׳ קנ״א), וכתב הגאון (שבות יעקב ח״ג סי׳ י״ג): ולאו דוקא בהמתו אלא גם לחיה ולעוף, ואין חילוק בין בהמה טהורה לטמאה דאתיא בהמתך בהמתך משבת יעויי״ש, ועאכו״כ באביו ואמו שהוא חייב להכיר בכל זמן ועידן טובותיהם הרבים והעצומים אתו והם השותפים בבנין גופו, ונודע אז״ל (ב״ר פל״ח סי׳ ג׳): רבי יוחנן פתח (משלי י״ז י״ג) משיב רעה תחת טובה לא תמוש רעה מביתו, א״ר יוחנן אם קדמך חבירך בעדשים קדמנו בבשר, למה? שהוא גמל עליך תחלה ע״כ, (עי׳ כתובות כ״ג. זוה״ק מקץ ר״א. ס׳ חסידים סי׳ קפ״ה. ראשית הכמה שער הענוה פ״ה), והכי יבואר הפסוק, אם אדם עשה לך איזה דבר אשר טוב ורע משתמשים בו בערבוביא, כגון הישמעאלים אשר קנו את יוסף הצדיק מיד אחיו, והובילוהו במצור ובמצוק למרחקים בין הענמים פראי אדם ריקים ופוחזים, ובלי ספק ספר להם יוסף בלשון למודים ובשפתותיו היפות כשושנים בטוב טעם ודעת את כל המוצאות אותו, ופתח עיניו כארובות השמים בימי המבול והוריד דמעות כמים הנגרים אולי כי ימסרוהו לאביו הזקן, והם באחד ומי ישיבנו אליו, וכפתן חרש אטמו אזנם משמוע דבריו החוצבים להבות אש-הגעגועין לגור מחנבתו, ולעומת זה עשו לו טובה גדולה בזאת שמכרוהו לנוה שאנן לפוטיפר סרים פרעה המלך, אשר כל רכוש אדונו בידו ולא חסר לנפשו מכל אשר התאוה, ואח״כ בעלותו מחיל אל חיל עד שנעשה משנה למלך, לא גמל להישמעאלים הללו

ואין מלה בלשוני לתאר בשרד נאמן כידודי אש הגלגל חלי הטבע, בילדותי סבלו ממני מאין הפוגות פניהם לירקון נהפכו ועיניהם נמקו בחוריהן עדי הגעתי בחסדי שדי לשנים שבע

הללו שמץ רעה ולא השגיח על אכזריותם אתו בדרך, ועיניו לנכח הביטו על הטובה אשר צמחה לו על ידם, וכן כל בעל נפש צריך לקשור מדה יקרה זו על גרגרותיו בקשר של קיימא ולענדה על ראשו כצניף תפארה, וזאת מסיים רבי שמעון בר אבא (ב"ר שם): „אלא אפילו משיב רעה תחת רעה לא תמוש רעה מביתו", ורבי יוחנן אמר דבר זה משום דקאתי מזרעא דיוסף (ברכות כ'. ב"מ פ"ד.) יעויי"ש.

ויוסף התנהג כן עם הישמעאלים ועם אחיו אשר מררוהו ורובו כבעלי חצים, ותחת שרפד שנאתם אליו עלה לו הדס ישועה, והישמעאלים סוחרי אדם אף שהיו לו אכזרים כשפיפון עלי דרכו, והעיזו להראות לבכית נער הומלל ילד שעשועים אחור ולא פנים, מ"מ קם פורקן מן שמיא לבן פורת יוסף על ידיהם ומעזותם יצא מתוק, כדרך שספרו לנו חז"ל (ירושלמי פאה פ"ג ה"ו. שיר רבה פ"ז ג'): מעשה באחד שהניח בביתו רב תבואות בא ומלא אריות סובבים אותו ושמרוהו מפי הגנבים, וכן מעשה באחד שהניח בית של תרנגולים בא ומלא חתולים מקורעים לפניו, וכן מעשה באחד שהניח ביתו פתוח בא ומלא נחש כרוך על המנעול שלא יגישו הגנבים יעויי"ש, אשר האריות והנחש לא כוונו לעשות שמץ דבר טוב לבעל הבית כי כירן רע מאד, כן הישמעאלים הפרועים לשמצה לא לטובת יוסף מכרוהו לשרים פרעה ולא חשו עתידות נעימות וטובות לו, אך הנה ה' לידם את המקרה הנפלא זה, ואריות טורפות ונחשים רעים אלה הגילוהו מכף אחיו העריצים, לכן לא היה יכול לנגוע בהם לרעה לנקום נקמת דם אביו השפוך בשביל זה, לא כנקמת הבחור הורקנוס על הריגת אביו ואחיו בשפכו דם אוביו כנהל (יוסיפון פכ"ז) יעויי"ש שבהריגת משפחתו צמחה לו טובה אחרת לבסוף, ונודעים דברי אלכסנדר בן הורדוס (שם פכ"ו) וז"ל. אמנם כי צר לי על אמי אשר נהרגה על לא פשע, לא אעלים זה, כי אין לב האדם מגור לבל ידאג ויכאב למפלת אבותיו, כי גם החיות והבהמות יכמרו רחמיהם על קרוביהם ועל הוריהם ועל בשרם, ואיך אני לא יכאב לבי ולא אדאג ולא אחמול בזכרי את אמי אשר יצאתי ממנה וברחמה נוצרתי מלא יש עד היותי יש כו' עכ"ל יעויי"ש דברים מתוקים בענין אהבת הבן להוריו; ותקיפי קמאי אף שהקריבו דמם וחלבם על מזבח האמת, מ"מ משום כבוד הוריהם נטו לפעמים הלדה, כמו רבי מנא שהשתדל בכל עוז להציל תורת אביו ממתנגדיו שלא כהלכה (ירושלמי דמאי פ"ד ה"ב. שביעית פ"א ה"א. ופ"ז ה"ב. מעשרות פ"א ה"ו. ערלה פ"ב ה"ה. בכורים פ"א ה"א) יעויי"ש, ופלא על ר"א שאמר (ספרי עקב פיס' ל"ח) רואה אני את דברי ר' יוסי מדברי אבא (רשב"י) כו', כאשר דברתי בזה בספרי (מערת המכפלה הש"פ סי' י"ג) יעויי"ש;

ולכן הפליגו חז"ל כל כך בכבוד הורים ואמרו (קידושין ל': ל"א:): דמה בן נתינה בקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד בששים רבוא שכר ור' מתני בשמונים רבוא, והיה המפתח מונח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו, לשנה האחרת נתן הקב"ה שכרו שנולדה פרה אדומה בעדרו, והקב"ה השוה כבודו לכבוד אב ואם, ור' טרפון הוה ליה ההיא אמא דכל אימת דהות בעי למיסק לפוריא גחין וסליק לה, וכל אימת דהוה נחית נחתת עלויה, ורב יוסף כי הוה שמע קל כרעיה דאימיה אמר איקום מקמי שכינה יעויי"ש עוד מאמרים כאלה המגביהים כבוד אב ואם עד מרום, (וכבר מונח באמתחתי מאמר ארוך בטוב טעם ודעת קדושים על ענין יקר זה), ופילוסוף אחד אמר שיש בעולם שני דברים אשר אלמלא השתלשלותם משנים קדמוניות בתורת אמונה וחיוב, מן הראוי לכל גבר לחדשם מלבו, האחד הוא אמתת אלהים בעל הבירה ית' ושהוא המסבב לכל מסובב ומניע לכל מתנועע, והשני הוא כבוד אב ואם, ויש הוכחה מוחשית יותר על השני מהראשון, שהראשון הוא מקובל רק בין מין האנושי, משא"כ השני שהוא מקובל גם בין חיות טורפות וזוחלי עפר בהמות שדי ועופות שמים כידוע; והרמב"ם ז"ל כתב (הל' ממרים פ"ה הי"ב) וז"ל. מי שהיו אביו ואמו רשעים גמורים ועוברי עבירות, אפילו נגמר דינן להריגה והם יוצאים ליהרג, אסור להכותן ולקללן (לתבוע בזה עלבון שמים) כו' עכ"ל, והגאון חיד"א ז"ל מפלפל בזה ביד חכמתו הטובה עליו (דבש לפי מע' א' סי' ל"ט) יעויי"ש שמביא בשם הזוה"ק, שנענשה רחל אמנו שגנבה התרפים מאביה ומתה בעון זה, אף שנתכוונה להפרישו מע"ז ולתקן עולמו החשוך בעדו במלכות שדי, וגם התכוונה שלא ידע ע"י נחוש התרפים כי ברח יעקב לבל יבא ויכה אם על בנים, ועוד כתב

הרמב"ם

שבע; נחשים ועקרבי המצוקות אשר אפפוני כעם עצום ערוך מלחמה ומקרי העת אשר הקיפוני ראש ותלאה החשיכו פניהם כאפר, הן אל שגב כחם לסבול המון חלים שונים וגחלי רתמים אשר הטבע ירה בי ובדמעות הביאוני בית הספר; גיל שונמית בראותה מופת אלישע בהחיותו בנה המת לא הגיע לשמחתם עת התחיל המורה ללמדני תמונת אותיות העבריות, בין יום ובין לילה באתה אז עלי השואה ותתקף מחלת השקארלאטינא האיומה והפשע היה ביני ובין בור תחתיות; יצאו דחופים אחי ואחיותי ויבהילו להביא רופאי אליל עלוקות-הכסף וכלם אמרו נואש לחיי ובסמא דשינתא הליטו כחי, רחפו עצמות הורי המצוינים מעיהם חמרמרו מני בכי מפחד הרופאים שלופי חרב מרוטה הנותחים בלי חמלה גרוני ומוחי; הוזה שכבתי כתוא במכמר על ערש דוי הרופאים שהקו בי

כצפור

הרמב"ם ז"ל (שם פ"ו ה"י) וז"ל. מי שנטרפה דעתו של אביו או של אמו משתדל לנהוג עמהם כפי דעתם עד שירוחם עליהן כו' יעויי"ש, וכמה קשה לקיים הלכה זו יותר מפיטורא בפי ושט, ומוטב לדור עם נחש בכפיפה אחת מלדור עם אב חסר דעת כמובן, ובזה יצדק אז"ל (דברים רבה פ"א סי' ב'): כבוד אב ואם (היא מצוה) חמורה שבחמורות ומתן שכרה אריכות ימים יעויי"ש, (עי' זוה"ק קדושים פ"ג. בחקותי קט"ו:), ונודע מ"ש הרדב"ז (מובא בס' ברית יעקב דרוש ה') וז"ל. כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך ה' אלהיך, ר"ל וכי תימא למה לא תקנו ברכה (על כבודם)? לז"א כאשר צוך ה' אלהיך והא ליכא דאי אפשר לבוא עד קצה עכ"ל יעויי"ש, (עי' שו"ת הרדב"ז סי' תרס"ג. ושו"ת מהר"ם לובלין סי' קל"ו. חיים שאל ח"א סי' ה'. למודי ה' למוד פ"ב. עטרת כסף פ' קדושים דרוש א').

ולפום ריהטא יעירו מאמרים שונים אלה בקרבך רגשי תמהון על מאמרם ז"ל (פסחים נ"ו.) חזקיהו המלך גירר עצמות אביו על מטה של חבלים והודו לו שטוב עשה יעויי"ש, מי פתי יסור הנה לתת צדק לחזקיהו על מעשה זרה זו המביאה רוח תזזית בגוף השומע? והר"י אייבשיץ ז"ל מפלפל קצת בזה (יערות דבש ח"ב דף קל"ה.) וז"ל. דיש ליתן טעם באמת למה חייב בכיבוד כיון דהוא רשע? ונראה שהוא הטעם שאמרו: אב ע"ה ובנו ת"ח מחויב בכבודו, ואמר [הרא"ש ז"ל קידושין ל"ג:] מהר"ם מרוטנבורג שבשביל זה לא היה דר עם אביו בעיר אחת, ומזה הטעם ס"ל להרמב"ם דגם באביו רשע צריך לנהוג בו כבוד מפני מראית עין, כי מי יבחן אם הוא רשע או לא כו', וזה היה הטעם ג"כ של חזקיה כו', וקשה לשיטת הרמב"ם הוא חייב בכבוד אב רשע דהא קיי"ל מכבדו בחייו מכבדו במותו? אבל לפי' הנ"ל ניחא דבהכי לא שייך מראית עין דהכל יודעים שהוא רשע מוחלט כו' עכ"ל, אשר בעד תירוץ זה אין בית קבול במוחו של אדם והקושיא לא זזה ממקומה, כי אם נודה שאינו חייב לכבדו אבל לבזותו אסור, כדרך שאז"ל (חגיגה טו:) שירדה אש וסכסכה ספסלו של רבי משום שהכלים פני בתו של הפוקר אלישע בן אבויה, כאשר דברתי נכבדות בזה בספרי (מערת המכפלה סי' כ"ד) יעויי"ש, ועאכו"כ חזקיהו שהכלים פני אביו בשער בת רבים?, אך לפענ"ד נראה הטעם שעשה זאת לטובת אביו, כי הוא היה עצם מעצמיו ואבר מאבריו, ומדרך האדם לחוס על האבר הנחתך ממנו והולך לאבדון, וחזקיהו גירר עצמות אביו ועשה לו בזיון גדול כל כך לעיני הבריות, הוא כפירש"י ז"ל שעי"ז יכופרו עונותיו וינצל מדינו של גיהנם בעולם הקיום, כדרך שצוה הר"ש קלוגר ז"ל את בניו לפני מותו (לשון צדיק ו' ע"ד) וז"ל. בעת שיקחו אותי להניחי על הארץ, יזרקו אותי מן המטה לארץ ויקחו אבן גדול וישליכו על לבי, לא בנחת רק כעין זריקה ממש בכח ויאמרו, אל מלא רחמים רחם על פלוני המת הזה ויחשב לו כאלו נסקל בסנהדרין כו' עכ"ל, ולכן לא חס חזקיהו המלך על בזיון עצמו בחשבו שעי"ז ימחול הקב"ה עונותיו ולא תקהינה שניו ע"י הבוסר שאכל אביו, וזאת אז"ל (עדיות פ"ה מ"ו): וכשמת (אליעזר בן חנוך בנדויו משום שזלזל בטהרת ידים), שלחו ב"ד והניחו אבן על ארונו כו' ע"כ, והטעם נ"ל בודאי משום שע"י בזיון נשגב זה יצא מנדויו ויתכפרו עונותיו יחד עם עון זלזול בנטילת ידים זה, ובזה יסכר פי דובר שקר הוא הפוקר בעל ספר „נתיבות עולם" (החובר בלשון אנגלי ע"י מ' קויל ונעתק לעברי ע"י האגע, ונדפס בלאנדאן שנת ת"ר), אשר השליך שקוצים על פסק זה ויצא לחרף

מערכות

כלפור כזבובי מות על בור שמן אחר השחיטה. משות כלילו אותי לדקות הורי ונלבותיהם אשר פזרו למעני מלא קומלם ויפע החותך חיים אל מנחתם ויקימני מהמטה; נפשם ברעה התמוגגה עדי הקים שדי סערה מחלתי לדממה ויחשו גלי המכאובים וישמחו כי ישתוקו זינחוני בית התופיה, וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי בראותי נערים בני גילי יהגו בתלמוד וממני נעלמות אותיות השפה העבריה; חדות ה׳ היא מעוזי בחסדו נתן לי חיל לעלות בלמודי על חברי בראשי הנתוח ואחריתי ישגא כגפן פורחת. איככה אוד מולל מאש נרבת הפגעים כמוני יתהפך פתאום לעץ רענן לשאת פרי ולעשות ענף מלא כף נחת; לקיקיון יונה נמשלה משתם ראשי עלי כגלגל ומחשבותי כאופן מרקדה בזכרי

מערכות אלהים זה בית דין, על אשר שלחו להניח אבן על ארון אליעזר בן חנוך בשביל שעבר על עבירה קטנה בעיניו, והריב״ל בתעצומות עוזו ענה כסיל זה כאולתו ויצוק זהב רותח לתוך פיו הפתוח כקבר (זרובבל ח״ג לד כ״ד), בהראותו בטוב טעם ודעת קדושים כי טהרת ונטילת ידים הוא דבר נאון לתועלת מין האנושי, ולכן רצו הבית דין בזה להשרים מנהג זה עמוק עמוק בלב בני ישראל, בזאת שהכלימו פני ארי מת וידו אבן על ארון הקודש לבל יזידון העם להקל כמהו בתועלת גדול זה יעויי״ש, ובהאמת במקום שאתה מוצא לכאורה סכלותם שם אתה מוצא חכמתם הרחבה מני ים, והשבתם לאליעזר זה קלקלה שורת כבודו, כדי שלא ירע השטן כנגדו בעלמא דקשוט בשביל זה וכל מה דעביד רחמנא לטב עביד; ובזה יש להצדיק את הנשר הגדול הר״י אייבשין ז״ל ולהצילו מהחצים ואבני בלסטראות אשר ירה עליו איש ריבו הקנאי יעב״ץ ז״ל (שפת אמת מאמר התאבקות ט״ו:) על אשר צוה לסקול ארונו של הדיין, יעויי״ם כמה אבני נגף הכין להניח על ארון אייבשין ז״ל בשביל זה ורגז ושחק ואין נחת, (עי׳ להלן במאזני צדק משקל ד׳ ענין מחלוקת הרי״א ויעב״ץ מנותחם כבוד באריכות גדול), ובלי ספק התכוון הרי״א ז״ל לשם שמים ולטובת הדיין לכבס רבב העון הנמצא בבגדיו הלבנים, ואם יעב״ץ ז״ל חס על כבוד הדיין בפרוזדור חס הרי״א ז״ל על כבודו בטרקלין, ומי נדחה מפני מי? וחזקה לחבר כהרי״א ז״ל שלא הוציא מתחת יד קדשו דבר שאינו מתוקן ומנופה בשלש עשרה נפות הדק היטב.

ושא עיניך וראה אין ראיה אלא הבנה מ״ש (תנדב״א רבה פכ״ו): בזמן שהאדם מקלל את אביו ואת אמו או מכה אותם (שהם, אף כשנגמר דינם להריגה כפסק הרמב״ם הנ״ל), כביכול הקב״ה כופף את רגליו (כנוי על הכחות המתפשטים להטיב מצב העולם, כאשר האריך הרמ״ק ז״ל בזה בשי שיעור קומה ע״ה: יעויי״ם, ועי׳ מורה נבוכים ח״א פ״ה וכ״ח וח״ב פכ״ו וח״ג פ״ח) תחת כסא כבודו, ואומר: אני השויתי את כבודי לכבודן של אלו, שאלשתן שקולין כאחד כו׳, הא למדת כל המבקש ימים ושנים ועושר וכבוד וחיים ארוכים בעוה״ז ולעוה״ב חיים שאין להם סוף ותכלית, יעשה את רצון אביו שבשמים ואת רצון אביו ואמו כו׳ יעויי״ם, שחשיב ואזיל כי המונע הכבוד הראוי מהוריו הוא עובר על כל עשרת הדברות; ומי לנו ענותן גדול כמו רבי ומ״מ לא רצה מתחלה למחול לרבותיו ר״מ ור״נ שלא השאו לו אלא לאביו, ולא אהנו מעשיהם וכבר נפטרו לג״ע עם כל זה זכר להם עונם וקרא עליהם הזיב חמו חרבות לנצח (הוריות י״ד.) יעויי״ם, (עי׳ לחם שמים ליעב״ץ ז״ל אבות פ״ב מ״י), וזאת שפסק הרמב״ם ז״ל (הל׳ ת״ת פ״ה ה״א) שחייב אדם בכבוד רבו ויראתו יותר מאביו, שאביו מביאו לחיי העוה״ז ורבו לחיי העוה״ב, כבר כתב שם הכ״מ וז״ל. וכל דינים הללו ברבו מובהק אבל רבו שאינו מובהק אפי׳ אין אביו ת״ח אבידת אביו קודמת דיותר חייב בכבוד אביו כו׳ עכ״ל, ור״מ ור״נ לא היו רבותיו של רבי המובהקים ולכן הגדיל כבוד אביו מכבודם, אי נמי משום שאביו היה ג״כ ת״ח, ופסיק הרמב״ם ז״ל (שם): אם היה אביו ת״ח אע״פ שאינו שקול כנגד רבו משיב אבידתו ואח״כ משיב אבידת רבו ע״כ, (עי׳ שם הל׳ מתנות עניים ספ״ח וה׳ גזילה ואבידה ר״פ י״ב), ומצאתי בעז״ה ראיה יותר ברורה לפסק הרמב״ם ז״ל ממ״ש ר״א בן עזריה על רבי (סנהדרין ק״א.): טוב אתה לישראל מאב ואם שהם רק בעוה״ז ורבי בעוה״ז ובעוה״ב יעויי״ם, שמשמע בהדיא שאם האב לומד את בנו תרתות עולם הקיום הנצחי ופקודי ה׳ הישרים, אזי יש להאב יתרון רב על המורה בלבד;

ואם

בזכרי השבר כשבתי בית הספר אחד אצל חברו, כולנו נבהלנו פתאום לקול הולך להבות :
„אלכסנדר מת!" הנשמע כקול רעש בגלגל וכבני רשף מפי תותח בכל הגרו; סמר
מפחד בשרי כי גדול השבר מאד וכעב עברה ישועתי וחיש קל כלבאים מהרנו המורה
המורה והתלמידים כולם, נפזרו עצמינו לפי שאול לקול נאקת אמי המפלח כחן כבדי
וברצותנו ללמות על עפעפי אבי הנודע לבריא אולם; דבר ההולך באופל או קטב ישוד
לשבריס דכא לארץ חיתו ומלכודתו עלי נתיב הלוכו לפתוח מסגרו והפילו אדמה, רטט
יושבן אחזתו דמיו נקפאו ואור עיניו אין אתו וארא המראה הגדולה הזאת ולא נשאר
בי כח ונשמה; מזור ותרופה לא מצאו הרופאים ושערי דמעות אשר במרום אהה!
ננעלו

ואם תחזור בכל דברי ימי עולם לא תמצא שורש פורה ראש ולענה כמו לוט ושתי בנותיו, אשר היין והזנות היו מנת חלקם בחיים ולא מצאו באמתחת הזמן רק גביע מלא חמריות נמבזות ושפלות אשר בהן בחלה וגעלה גם נפש הבהמית, מ"מ הסכת ושמע מ"ש חז"ל עליהן (ב"ר פנ"א סי' י"א): הבכירה ע"י שביזת כבוד אביה ואמרה שמו מואב מאב, אמר הכתוב (דברים ב' ט') אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה, מלחמה אי אתה עושה עמהן אבל אתה מפתק הנהרות שלהן, שורף גדישים שלהן בהם, אבל הצעירה ע"י שחסחה על כבוד אביה ואמרה וקראה את שמו בן עמי בן עם מי שהיה עמי, אמר הכתוב (שם י"ט) אל תצרם ואל תתגר בם כל עיקר ע"כ, וכן איתא בתלמודא (ב"ק ל"ח: נזיר כ"ג: הוריות י':) יעויי"ש, וכן מ"ש ר"ש בן גמליאל (ב"ר פס"ה סי' ט"ז): כל ימי הייתי משמש את אבא ולא שמשתי אותו אחד ממאה ששמש עשו את אביו, אני בשעה שהייתי משמש את אבא הייתי משמשו בבגדים מלוכלכין, ובשעה שהייתי יוצא לדרך הייתי יוצא בבגדים נקיים, אבל עשו בשעה שהיה משמש את אביו לא היה משמשו אלא בבגדי מלכות כו' ע"כ, ונשנה זאת באריכות (דברים רבה פ"א סי' ט"ו) יעויי"ש, (עי' ב"ר פל"ו סי' ו'), ולא לעון יחשב לי אם אחלוק בזה על רשב"ג ואומר, שיש הבדל עצום וגדול כקורת בית הבד ביניהם בענין כבוד זה, כי רשב"ג שמש את אביו באהבה בלתי תלויה בדבר חמרי גשמי, וכבוד צור מחצבתו מלא מסלות בלבו הטהור עמוק עמוק עד התהום, משא"כ עשו ראש פתנים אכזר אשר כל הכבוד אשר חלק מרשעתו לאביו, היה אחוז בסבך בקרני התאוה הגשמית המלאה על כל גדותיה מרמות ותוך שוד וחמס רצח וגזל, כדאיתא בהדיא (אגדת בראשית פ"ב): ומה חשב עשו? הלך לו אצל ישמעאל כו', אמר אין זו דרך ארץ שאהרוג אני את אבא יצחק, אלא את הורגו מפני שהוא אחיך ואני אהרוג את יעקב, אח"כ אני ואתה נירש את כל העולם כולו, כך היה אומר בפיו, אבל בלבו היה אומר משישמעאל הורג לאבא ואני ליעקב, אני בא לישמעאל והורגו לומר למה הרגת את אבא? ואני יורש את כל העולם כולו לעצמי כו' ע"כ יעויי"ש, הרי לך שעשו היה אבי אבות הטומאה ואין מדה רעה בתבל אשר לא באה כשמן שמן בעצמותיו, משא"כ רשב"ג אשר אין לך מדה טובה בעולם שלא הקריב נפשו על מזבח אהבתה, ורק מפני ענותנותו העצומה יצאו דבריו אלה מפיו הקדוש, לתת בזה לפתאים ערמה כמה גדול כבוד אב ואם וכל חפצים לא ישוו בם.

ז) מהלה פתאומית זו דרכה לילך ולהזיק את האיש אשר איזה נער עצום כרוך כנחש בעקבו כנודע רח"ל, ואבי נ"ע בשרו כאב עליו ונפשו העדינה התאבלה מאין הפוגות, על בנו היקר המסולא בפז מנחם מענדיל ז"ל המת בדמי ימיו בן ח"י שנה, אשר היה בחור חמד נטע נעמן אשר בלבו הטהור כבדולח קננו התורה והיראה, ואבי נ"ע אשר כשדה מלא כרכום אהב כל שוחרי תושיה ויט עליהם חסד, השכיל ליסד למענו בית אולפנא בבית חומה שלו, ומלא אותו מפה אל פה בהמון ספרים יקרים, וכשתילי זיתים סבבו לומדי תורה מצוינים את השלחן הגבוה אשר עמד שם לפני ה', ופתאום ההפך עליו הזמן בלהות כי בא הכורת בחלונותיו ויקטוף פרח שושן זה בעודו באבו, כאשר קוננתי עליו שיר „למנצח על מות מנחם" הנדפס בסוף ספרי אבנט בד, והרכבותי דא לדא נקשן לתאר בגליון המקרה בלתי טהור משנה שברון בהלקח מאתנו בשבוע העבר אחינו בשרנו השני משה נ"ע ביום כ"א אייר שנת „אשה רעה היה לו' לפ"ק; ואחריו בא הוא על הוא במות עלינו גיסנו בעל אחותנו היקרה בנשים, הרב המופלג

אשר

ננעלו בפניו וביום עברה לא הועיל כל הונו , ואז לקחה נשמתו הנאוה כירושלים ספר כריתות מגויתו היפה כתרצה וכתורן בראש ההר נשארתי אני הצעיר אחרית אונו ; ואחי
כבני

אשר מלא כרשו בש"ס ופוסקים וכל יקר ראתה עינו הבהיר אי חסיד אי עניו מורה הוראה בישראל שלא ע"מ לקבל פרס מוהר"ר חיים מרדכי דוד ציבולאי ז"ל ; וכן היה מרגלא בפומי' דאבא לומר באזני מיודעיו „חרד על בני אבל שאולה וכל מים רבים לא יוכלו לכבות רשפי הגעגועין הבוערים בי כמרקחה לחזות נועם תמונתו" , ובזה יצדק שפיר אז"ל (מ"ק כ"ח .) מת פתאום זו מיתת נשיקה , (עי' בספרי מערת המכפלה סי' פ' גדולות וצורות במהות מיתה זו) , מפני שמיתה פתאומית תבא ע"י צער גדול הבא על האדם כחתף , ותמיתהו יש הוכחה מוחשית על כשרון נפשו העדינה כי הצטער מאד מאד בפנימית גופו על אהבת מין האנושי, ומזה ראיה שהיה איש הולך תמים אוהב צדק ורודף מישרים, ולכן מת בנשיקה להשיג משכורתו עטרת מונים בעולם הנשמות, ולכן אך למותר הוא לספוד לצרה ולבכותה, ודמעות רבות הן כגשם על ארץ מלחה, כאז"ל (ב"ר פס"ב סי' ב') : ר' חייא רבה ותלמידוי, ואית דאמרי ר"ע ותלמידוי, ואית דאמרי ר' יוסי בן חלפתא ותלמידוי, היו למודים להיות משכימין ויושבין ושונין תחת תאנה אחת, והיה בעל התאנה משכים ולוקטה , אמרו שמא הוא חושדנו , מה עבדון? חלפון אתרון , אזל לגבייהו ואמר להון רבותי חדא מצוה דהויתון יתבין זכיין בי יושבין ושונין תחת תאנתי — בטלתם ? אמרו ליה אמרנו שמא את חושדנו, פייסן וחזרו למקומן , מה עשה? השכים בשחרית ולא לקטה וזרחה עליה החמה והתליעו , אמרו , בעל התאנה יודע אימת היא עונתה של תאנה ללקוט ולוקטה , כך הקב"ה יודע הוא עונתן של צדיקים להסתלק מן העולם ומסלקן, הה"ד (שיר ו' ב') דודי ירד לגנו לערוגות הבושם וגו' ע"כ, כן אף אם מות ישרים החשיך פני ופני משפחתי ומכיריהם הרבים כאפר , ונאקתם עלתה ובקעה שמים ונטיהם , מ"מ אני מאמין באמונה שלמה כי אל דעות ה' אשר עיניו משוטטות בכל ומגיד מראשית דבר אחרית אחריתו , ידע לכוין השעה הראויה להפרית צפור נשמתם מכלוב גוכם, ואין לקרוץ מהומר להרהר בזה מאומה ; ובזה נבין שפיר המסופר בתלמודא (מ"ק כ"ז:) מעשה שהיתה באשה אחת בשבבותיה דר"ה ולה שבעה בנים , וימת אחד מהם ותבכה מאין הפוגות , והזהיר ר"ה אותה שלא תבכה עוד , והיא לא יכלה להתאפק ולסגור ארובות עיניה, ויוסף להזהיר אותה פעם שנית ולא שמעה אליו מקוצר רוחה ואבדה קשה, וישלח אליה הזהרה איומה ונוראה, אם לא תבליג על יגונה ותמנע עיניה מבכי, אזי תוריד באשמתה שאר בניה הנותרים שאולה, והיא לא יכלה למחות דמעות מעל פניה ותבכה עוד , ומתו כלם , ואז כזרם מים כבירים נגרו עיניה דמעות שלים , וידבר ר"ה אתה רחת ויפיל עליה אימה חשכה כי תכרה גם לה קבר אם לא תקבל תנחומים ותצדיק הדין, והיא לא שמעה אליו גם בפעם הזאת ותמת גם היא בעונה יעוי"ש , ומאד נמלצו לחיך בעל נפש מכתם המליץ האלהי (בן המלך והנזיר שער כ') וז"ל. עולם כמו מכלא והימים כמו רועה והאדם צאן ובהמות יער , מות ככר נרחב ושם ירבץ אנוש יפים ושב ונער, קבר כמו שער (ירי"ד) ובא בו כל אנוש מי ידעה מה אחרי השער? עכ"ל.

ח) ונכון לבי סמוך בטוח במעוז צור ישועתי כי ככרוב סוכך וכצפרים עפות , כן יגן עלי זכות אראלים ומצוקים חכמי התלמוד הגדולים כענקים , בזאת אשר שברתי מלתעות עול וחפץ ה' בידי הצליח להקהות שני כופרים בני בלי שם, אשר שננו לשונם כחרב מרוטה וגרונם פתחו כקבר ושאול תחתית , לבלוע ולהשחית בכל פה מאמרי האלהיים ז"ל , ולהשים למעי מפלה גלים נצים מדרשיהם הבנוים כמו רמים ושיאם יעלה שמים , ואני הצעיר תולעת ולא איש יצאתי לערוך קרב עם רבותים אלפי עריצים העשויים לבלי חת כגלית הפלשתי , וברוק פיהם אוכל לטבוע , ולא לקחתי לי לעזר חרבות צורים ואבני קלע קרדומות וכילפות רומח וכידון , רק את האמת בחרתי לי מכל כלי קרב, רק החותם של הקב"ה שמתי צניף טהור על ראשי, ואת מקל נועם החכמה בימיני והדת כשרביט זהב בשמאלי , ובהם הלכתי מעדנות בעמק רפאים אלה, בצדקתי החזקתי ולא ארפיה עדי שברתי כעץ עולה ובתבונה מחצתי רהבם של המתלוצצים באגדות חז"ל , כאשר אוזן תשמע ותאשרני ועין תראה ותעידני , כי כל להטי המינים וקסמי הפוקרים מן גו יגורשו, ע"י המון מופתים חותכים וראיות אמתיות אשר הבאתי בספרי זה להוכיח אמתת התורה שבע"פ , ולכן אשליך על ה' יהבי כי גם הוא יראה דרכי וכל צעדי יספור „ישקלני במאזני צדק וידע אלוה תומתי" (איוב ל"א ו'), ובזכות אשר לא אוכל להביע אל עמל ולא אחרים כבלע רשע
צדיק

כבני לביא התפרדו ואחד מתקו לו רגבי קבר אבי וימלא טרף חוריו ועלי לא נתנו עין צופיה. אמי נפלה כיונה פותה ברשתות הטבע וראשה אשר היה עליה ככרמל נמלא תלאות

צדיק ממנו, יעה לי כנהר שלום ויעניק לי ממגד שמים כידו הרחבה, וכהא דאמר רבא (ב"מ ס"ב:) כי שכיבנא נפיק ר' אושעי' לותי דמתרילגא מתנייתיא כותיה, וכעין שאמר הגאון מרן יהושע ז"ל (הקדמה לס' מגיני שלמה) שראה לפני יציאת נשמתו פני רש"י הקדוש שבא להאציל לו מקום בישיבה של מעלה שלו בעלמא דקשוט, מפני שהצילו משיני האריות בעלי התוס', המשיגים עליו בש"ס בדוכתין סגיאין, וכן שמעתי על הר"א מזרחי ז"ל שזכה לראות פני רש"י ז"ל משום שהציל פירושו עה"ת מהשגות הרמב"ן ז"ל, וכן הגאון האלהי רבי חנוך העניך ז"ל ראה פני האלשיך הקדוש לפני מותו שבא לקדש פניו בעמדו לימין עזרו ליישב קושיות המערערים עליו, (תולדות אנשי שם ראש הא' הערה א'), והגאון חיד"א ז"ל מוסיף והולך (שם הגדולים ח"א אות מ' סי' ק"א) וז"ל. וראיתי כתוב דבצרות פולין נגלה (האלשיך) בהקיץ לחכם אחד שהיה רגיל לומר דרשותיו והצילו מתוך ההפכה עכ"ל.

והנה מצינו אסמכתא לזה בתלמודא דבני מערבא (ירושלמי ע"ז פ"ג ה"א) שאמר ר"א הגדול בשעת מיתתו פנו כסא לריב"ז ואיכא דאמרי לחזקיה מלך יהודה, ואמרתי בעז"ה הטעם למה התראה אליו ריב"ז בשעת מיתתו ולא תנא אחר? משום שאחז"ל על ר"א הגדול זה (סוכה כ"ז: וכ"ח. יומא ס"ו:) שהיה נזהר מאד מלומר דבר שלא שמע מרבו יעויי"ש, והוא אמר בהדיא (ברכות כ"ז:) החולק על ישיבתו של רבו ומתפלל אחורי רבו ונותן שלום לרבו ואומר דבר שלא שמע מרבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל, (עי' שלהי דמס' כלה), וריב"ז היה רבו של ר"א הגדול כדאיתא (חגיגה ג': סוכה כ"ח. ר"ה ל"א: אבות דר"נ פ"ו. פרקי דר"א פ"א), ובטח לא אמר ר"א עצמו דבר שלא שמע מפי ריב"ז, ולכן בא לפני מותו לפנות לו מקום בפמליא שלו; ואיכא דאמרי לחזקיה מלך יהודה, נ"ל הטעם כי רבנן אמרי (ברכות י':) שלא טוב עשה חזקיה בזאת שסתם מי גיחון שלא יבואו מלכי אשור וימצאו מים לשתות יעויי"ש, ושנה זאת (פסחים נ"ו.) עליו לגנאי, ובא ר"א הגדול (פרקי דר"א פ"מ) ודרש זאת עליו לשבח יעויי"ש בפי' הרד"ל ז"ל שכתב וז"ל. ודברי הקליר בפיוט הושענות להו"ר (למען תמים אות מ'): למען הרהר כו' אז בבא מחרף שתם עינות מים, משמע דשפיר עבד, שאם לא הודו לו לא היה קובעו בבקשה להזכירו לגנאי ח"ו עכ"ל, (עי' זוה"ק בא ל"ה.), ובאמת אין מזה ראיה ברורה באשר נעלם מעיניו דברי מהרש"א ז"ל (בח"א ברכות שם) וז"ל. ואפשר דבשאר מעינות היו שריו עמו בעצה משא"כ במי גיחון שתלה בחזקיהו לחוד עכ"ל, ולפ"ז כונת הקליר באמרו „עינות מים" זולת מי גיחון שאותן המעינות שתם בצדק בהסכמת שריו יחידי סגולה, ואחרי דעת ר"א הגדול שגם בסתמו מי גיחון עשה טוב הלכו חכמים אחריו ואמרו בהדיא (אבות דר"נ פ"ב) שתם מי גיחון והסכימה דעתו לדעת המקום יעויי"ש, וכן (שוחר טוב מזמור פ"ז) נכבדות מדובר בך, זה חזקיה שסתם מי גיחון, והר"י אייבשין ז"ל כתב טעם במה חטא חזקיה בסתמו מי גיחון (יערות דבש ח"ב דף קנ"ה.) משום שהיה לו לבטוח בהבטחת הנביא כי חיל אשור לא יוכלו לנגוע בו לרעה יעויי"ש את הלחץ זו הדחק, באשר הצדיקים אינם חפצים בנסים ודברים ממה שאחורי הטבע לבל ינוכה מזכיותיהם, (עי' תענית כ': יערות דבש ח"א דף כ"ד סע"ג וכ"ד ע"ד. ובספרי מערת המכפלה סי' ל"א. ובריש פירושי עמוד ענן על מדרש תדשא), ואף שידע חזקיה אמתת הבטחת הנביא כי לא יפול מדבריו צרור ארצה, מ"מ התנהג בדרך הטבע ובחכמת תכסיסי מלחמה, ואולי מטעם זה דרשהו ר"א הגדול לשבח, ולכן בא חזקיהו לפני מותו לחלוק לו כבוד, (עי' סנהדרין כ"ו: ס"ג: ל"ד. ל"ו. ב"ק י"ז. יבמות כ'.).

וכן רבו ריב"ז אמר לפני מותו (ברכות כ"ח:) והכינו כסא לחזקיהו מלך יהודה שבא, ופירש"י ז"ל: שבא אלי ללותי עכ"ל, וכתב הנודע ביהודה ז"ל (צל"ח שם) וז"ל. נלענ"ד שבא לקראתו מלך ממלכי בית דוד, לפי שהלל היה מזרע דוד משפטיה בן אביטל, (ועי' בכתובות ס"ב:), ומיום שקבל הלל הנשיאות לא פסק מזרעו, ואמנם רשב"ג נהרג בעשרה הרוגי מלכות, ובנו ר"ג שהוא ר"ג דיבנה קטן היה אז וקבל ריב"ז הנשיאות, ולהראות לו שאין לדוד המלך תרעומות עליו על שקבל הנשיאות ולא היה מזרעו, לכן בא חזקיה שהוא ממלכות בית דוד לקראתו, גם רמז בזה שאחר מותו לא יושיבו את בנו במקומו רק יחזרו הנשיאות לזרע הלל שהוא מזרע דוד, ולכן אמר הכינו כסא לחזקיה מלך יהודה והיינו כסא של

תלאות ותשגה במלמדים עוסי מלאכתם רמיה; רמוני המורים ועם אחי בגדו כמו נחל ורק בעלמי העפלתי עלות על סולם התורה ואלהי אבי בעזרי וישועתי. שחר עוררתי

הנשיאות עכ"ל, ולולא דמסתפינא אמרתי כי בפירוש זה הפרוץ מרובה על העומד, כי מצינו שאז"ל (גיטין נ"ו:) שריב"ז עצמו התחנן לפני הקיסר שיתן לו שושילתא דר"ג ופירש"י ז"ל: „משפחת הנשיא שלא תהרגם שלא תכלה שולטנות בית דוד", ומי לידנו יתקע אם לא שלח הקיסר כאש עברתו בבית דוד לולא קדמו ריב"ז ברחמים, ולכן אין שום הוה אמינא שעלה על דעת ריב"ז שים לדוד תרעומות עליו על שקבל הנשיאות בהיות בן משפחתו ר"ג דיבנה קטן בלתי ראוי עוד לנשיאות?, (עי' עשרה מאמרות מאמר חקור דין ח"ב פי"ט), וגם לפ"ד הגאון הנפלא בעל סה"ד (ע' ריב"ז) החזיר ריב"ז בחייו עטרת הנשיאות לר"ג זה יעויי"ש, ולפי דעת האומרים שלאחר מות ריב"ז נתמנה ר"ג לנשיא ולא בחייו, משום שאז"ל (קידושין ל"ב:) נשיא שמחל על כבודו אין כבודו מחול, אי נמי משום שנתמנה לנשיא בפקודת הקיסר טיטוס (עי' סה"ד שם) ואין טוענין אחר מעשה מלך כלום? ונודע מ"ש הרי"ל ממענן ז"ל (יד יהודה סי' קכ"ט) וז"ל. יותר נראה כי טיטוס הרג את רשב"ג הזקן, משנאתו לנשיאים מבית דוד, ולא היה אפשר לחכמים למנות את ר"ג דיבנה תחתיו לנשיא מפני חמת המלך, לכן מינו את ריב"ז שלא היה מזרע דוד להיותו קרוב למלכות, ולהיותו קרוב למלכות בקש מהקיסר שיסיר חרון אפו מבית דוד ולהניח להם כתר הנשיאות, ונתרצה לו הקיסר, והוא נכון ומקובל עכ"ל, ובאמת ברח ריב"ז הלאה כמטחוי קשת מפני הכבוד, כאז"ל עליו (ברכות י"ז.) שלא הקדימו אדם שלום מעולם אפי' עכו"ם בשוק, ועוד אז"ל עליו (ירושלמי ברכות פ"ב ה"ג) שלא היו תפילין זעין מניה לא בקיץ ולא בחורף יעויי"ש, ובודאי היו התפילין מרחיקים ממנו כל תאוה חמרית וכבוד מדומה, וכאז"ל (ב"ב קל"ד.) שלא שח שיחת חולין מימיו, ומזה מובן שפיר שריב"ז לא אבה להעמים על שכמו משרת הנשיאות, אם היה רואה איזה דרך לתת אותה לר"ג דיבנה, ולפ"ז קשה להבין פירוש הנודע ביהודה ז"ל, איך יעלה על דעתו של ריב"ז שדוד המע"ה מתרעם עליו? ואדרבה שהאמין ריב"ז שמלכא קדישא זה ימטי ליה אפריון על שהציל משפחתו הכבודה משוחה עמוקה פי מלך?, וגם מדוע שלח דוד את חזקיהו ולא איש אחר מיוצאי חלציו? אלא מחורתא כאשר פירשתי על ביאת חזקיהו לר"א, כי הוא בא נמי לריב"ז ללוותו לבית עולמו, משום שריב"ז העמיד את ר"א על גפי מרומי ההשכלה האלהית, עד שאמר עליו (זוה"ק חיי שרה קכ"ז: במדה"נ) שרואה יותר ממלאכים הקדושים יעויי"ש, וזאת שר"א דן את חזקיהו לכף זכות בסתמו מי גיחון בודאי שמע זאת מריב"ז רבו, שר"א עצמו אמר (ברכות כ"ז:) שהאומר דבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל, ומעולם לא אמר דבר שלא שמע מרבו (סוכה כ"ז. יומא ס"ו:) וכדלעיל, אך ר"א שם נוספות לדון את חזקיהו יותר לכף זכות ולהתוכח בזה עם מתנגדיו, ומצינו שכך היה דרכו של ר"א לדון את האדם יותר לזכות, באמרו (סוטה י"ד.) אם כך חסה תורה על עוברי רצונו ק"ו לעושי רצונו יעויי"ם, ולכן זכה ריב"ז לבוא במרקלין העוה"ב עם חזקיהו מלך יהודה, שגם שם במקום המשפט ינצח את חכמי התלמוד שכבר מתו אשר דנו את חזקיהו לכף חוב במי גיחון, וליתר תוקף ועוז הביא חזקיהו את ר"א הגדול בשבת התחכמוני זה כי טובים המה השנים מן האחד, שריב"ז אמר על ר"א גם בראשית ימי למודו (פרקי דר"א פ"ב): למה הדבר דומה למעין זה שהוא נובע ומוציא מים ויש בכחו להוציא מים יותר ממה שהוא מכנים, כך אתה יכול לומר דברי תורה יותר ממה שקבלו מסיני ע"כ, ואיש כזה בלי ספק יכניע את המקטרגים על חזקיהו בשעה קבין ראיות אמתיות, ומגלגלין זכותו ע"י בן זכאי ותלמידו זי"ע.

ועוד ראיתי בעז"ה לתת טעם אחר על דקדוק לשונו של ריב"ז בשעת פטירתו: „פנו כלים מפני הטומאה והכינו כסא לחזקיהו מלך יהודה שבא!", מה ענין טומאה למלך יהודה? אך אם נעבור במעוף עין חודרת במאמרי חז"ל אזי נראה כי עשרה קבין חכמת טומאה וטהרה ירדו לעולם, תשעה נטל ריב"ז ואחד נטלו כל העולם כלו, (עי' לדוגמא סוטה כ"ז. ידים פ"ד מ"ו. במדבר רבה פי"ט סי' ח'. תנחומא חקת סי' ח'. פסיקתא דר"כ פי"ד סי' ד'), וחזקיהו המלך נמי הכריח את בני דורו להיות בקיאים בדיני טומאה וטהרה כבלים לתוסיף מאמר הנכות, כאז"ל (סנהדרין צ"ד:) בימי חזקיהו מלך יהודה בדקו מדן ועד באר שבע כו', ולא מצאו איש ואשה תינוק ותינוקת שלא היו בקיאים בדיני טומאה

עוררתי ולילה אור בעדי וכאשר יהגה האריה על טרפו הגיתי בתורה התמימה והנעימה אשר כבודה הוא אמונתי; אהובי! מה אספר קורותי המרות כלענה ומה הלאתיך כי כמקרה

טומאה וטהרה, ולכן בא חזקיהו לריב"ז ללותו שגם הוא היו לו עשר ידות בהלכות המאושמות אלה, עד שגם לפני פטירתו שם מעייניו בהן באמרו אליבא דהלכתא „פנו כלים מפני הטומאה", ואם דעת שניהם היתה שוה בחייהם מן הראוי והיאות שיהיו נאהבים ונעימים לא נפרדים במותם. (ועי' בס' ברית שלום להר"פ ב"ר פילטא ז"ל דפוס פפד"מ שנת תע"ח פ' מצורע טעם אחר למה נזה דוקא ב' דברים הללו ביחד); הרי לך כי ניחא קמי הצדיקים לאחר פטירתם אם דברי תורתם מתבדרין בעלמא דין לכבוד ולתפארת.

וכן מצינו מ"ש המלאך באזני מרן הב"י ז"ל (מגיד מישרים אזהרות והקונים ג' ע"ג) וז"ל. והא כל חכימי אורייתא מלפין עליך זכות קמי קב"ה, הרי"ף והרמב"ם והרא"ש, בגין דאת עסיק ומבאר מיליהון ופסיק כוותיהון כו' עכ"ל, ועוד כתב (שם ויקהל כ"ה ע"ג) וז"ל. הרמב"ם שמח במה שגלית ופירשת במה שכתב הטור כו', וגם הרמב"ם שמח בך על שאתה מפרש דעותיו כו', ושלשתם מליצים עליך זכות קמי קב"ה, והם יצאו לקראתך לקבל נשמתך עם ג' כתות של מלאכי השרת עכ"ל, ועוד כתב (שם כ"ז.) וז"ל. ומה שפלפלת אתמול על הרמב"ם ז"ל, ב' הדברים אמת הם, והרמב"ם שמח בך על שירדת לסוף דעתו, וגם שמח עליך שאתה תמיד מביא דעתו ומפלפל בו, ודבריך כנים ואמתיים זולת בקצת מקומות שאני אעירך עליהם, (וגם אותן המקומות יש בנקל ליישבן יעויי"ש), וכי שכיבה הרמב"ם נפיק לקדמותך דמתרצית הלכתיה כו' עכ"ל, ובאמת הפציר הרמב"ם ז"ל בחייו את אנשי התורות ההוגים בספריו, אם ימצאו בהם איזה דבר המתנגד לשכלם, שישתדלו לדונו לכף זכות ויקנו תחבולות בשוק להשים מעקשיו למישור (בהקדמתו למו"נ) וז"ל. ואם יראה לו בו שום הפסד כפי מחשבתו יפרשהו וידין אותי לכף זכות, ואפי' בפירוש רחוק כמו שחויב עלינו בחק המונינו כל שכן בחק ידועינו וחכמי תורתנו, המשתדלים להועילנו באמת כפי השגתם עכ"ל, וכהא דאיתא בתלמודא (נדה כ':): א"ל אביי תרנגולת שביבנה מאי איכא למימר? א"ל ר"ז תרנגול ברא הוה, אחיכו עליה תרנגול ברא עוף טמא הוא ועוף טמא מי קמטמא? אמר להו אביי גברא רבה אמר מילתא לא תחיכו עליה, בתרנגולת שמרדה ומאי ברא דאיברא ממרה ע"כ, (עי' כזאת בברכות י"ט. גיטין כ"ה:), וכמ"ש רבא (שבת קיט.) תיתי לי (ישולם שכרי. רש"י) דכי אתי צורבא מרבנן לקמאי לדינא לא מזיגנא רישי אבי סדיא כמה דלא מהפיכנא בזכותיה ע"כ. וכן הלכה (טור ש"ע חו"מ סי' ט"ו ס"א) יעויי"ש, וכן אמר הגאון יעב"ץ ז"ל על עצמו (שאילת יעב"ץ ח"א סי' ל"ד) וז"ל. ולא אבוש לומר שלענ"ד פסקו של הרמב"ם מוכרח אף לפי סוגיית שיטתנו, אחר שנוכיח פירושה האמתי למסקנת ההלכה כאשר הבינה הרמב"ם ז"ל, ותיתי לי דכי שכיבנא נפק לאפאי דמתריצנא שמעתתיה אליבא דהלכתא וסוגית גמרא דידן כו' עכ"ל, וכ"כ בספרו (מטפחת ספרים לד ג') יעויי"ש, ואין כונת הרמב"ם בבקשתו זו לקבל השגגות היוצאות לפעמים מלפני שליט המחקר, ולהמיש עמוד אש האמת מפני עמוד ענן השקר ח"ו, כשכבר הזהירונו הנשרים הגדולים שבל נהיה כספוג שסופג את הכל מים זכים וצלולים יחד עם מים עכורים, כאשר הארכתי בזה להלן, אך כונתו לדונו לכף זכות איך ובמה רעיוניו נוקשו ונלכדו כצפור בפח השגיאה, וכן מ"ש מהרי"ם נאטאנזאהן ז"ל (דברי שאול פ' וישלח פס' וילך ראובן וישכב עם בלהה) וז"ל. בחידושי הגרשוני להגאון בעל עבודת הגרשוני בסוף דרושיו הביא בשם זקנו הרמ"א שאמר, כמו שדרשו בשבת ע"פ אשר ישכבון את הנשים, ע"י ששהו את קיניהן ובטלו מפריה ורביה מעלה עליהם הכתוב כאילו שכבו אותן, וה"ה בזה ע"י שראובן בלבל היצוע לכך מעלה עליו הכתוב כאילו שכב, וכתב בחידושי הגרשוני ששמע שדמות דיוקנו של ראובן בא לו (להרמ"א) והשתחוה על שלמד זכות עליו, והנה אני מצאתי הדבר בזוהר וישלח בפ' ויהי בשכון ישראל בשם ר"ח התנא הגדול ע"ש זדו"ק עכ"ל, ופלא בעיני איך הני תרי אשלי רברבי הגאון בעל עבודת הגרשוני והרי"ם נאטאנזאהן ז"ל שכחו גמרא מפורשת (שבת נ"ה:) כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה כו', אלא מה אני מקיים וישכב את בלהה פילגש אביו? מלמד שבלבל מצעו של אביו ומעלה עה"כ כאילו שכב עמה ע"כ, ואיך שללו דרשה נכבדה זו מהגמרא ותלו אותה על שם הרמ"א? ויש ליישב שהרמ"א ראה דמות דיוקנו של ראובן, יען השתדל בעצמו למצוא זכות על מעשהו ולהסיר ממנו דבת עם מגור מסביב, וכוון לדרשת חז"ל, ואולי מפני שדרש זאת במקהלות בטוב טעם ודעת קדושים עד שעלתה בידו להוציא החסד המושרש עמוק בלבם.

והנה

כמקרה שכסיל גם אני יקרני אמור: הס! והאומר: הנני!, זקנים לא נהדרו לפני הטבע ורוזני ארץ משחק לו וגם להאוכלים עגלים מתוך מרבק יאה השם „איוב השני".
וכאשר

והנה בענין הראות המתים לעיני החיים, אין לנו עסק בו כלל וכלל, ולגנאי יחשב האיש הבלתי מאמין בכל דבר המתנגד לשכלו, ועל בינתו ישען לזרות ולהשר במחקרים המשתרעים למעלה מגלגל הירח, ויענה חלקו ויחוה דעו בעניינים העומדים ברומו של עולם הנשמות, מקום לא שזפתו עין בשר ולא דרכה בו רגל אנוש אנוש, ואין לנו עד היום ליורים אלהיים לדעת שמץ דבר רוחני, ומפני קוצר המשיג אין להכזיב עומק המושג, כי עינינו הרואות הלעות נפלאות הנולדות חדשות לבקרים, אשר טרם נאתן לאור עולם לא האמין שום אדם בהן, וכמאמר החכם האלהי (בן סירא י"ח ה'): „אדם אם כלה לחקור כמעט החל וכי יהדל באפלה ימשש", והגאון המקובל האלהי החוקר לכל תכלית היש"ר מקנדיא ז"ל הכנים ראשו ורובו בענין הראות המתים (מצרף לחכמה פי"ד—פט"ז) יעויי"ש גדולות ונצורות, וצריכים אנו להיות נשענים כסומא על פקח זה, אשר כל הפילוסופים הכיפו ראשם כאגמון לפני חכמתו, והודו בפיהם כי קטנו היה עבה ממתניהם, כאשר הוכחתי זאת במאמרי „לישרים תהלה" הנדפס בראש הס' מצרף לחכמה (בשנת תר"ן), והר"י הייבשין ז"ל כתב הדר עליו (שם עולם לד ק"ג) וז"ל. וחי ראשי אין חכם גדול במושכלות מימי הרמב"ם כמו הרב רבי יוסף קנדיאה, ואלו היה הוא מרגיש, שיש בדברים אלו נגד המושכל לא היה כותבן פעמים ושלש, ואם לנפשו הטיבו הדברים האיך יפקפק מכ"ת עליהן ויאמר שאין לדברים אלו יסוד עכ"ל יעויי"ש, וגם המשכילים המזויפים הרודפים אחר רוח החופש כנחש אחר השוס, גם הם לא יוכלו לעצור במילין מלהודות כי כמו האזוב אשר בקיר נגד הארז אשר בלבנון, כן חכמת הדאקטאר צונץ נגד חכמת היש"ר מקנדיא, אף אם לצון חמד לו לכתוב (תולדות רש"י מ"ד:) וז"ל. קמו עוד תרבות אנשים נעוי לב וחורשי כזבים, אשר התנכלו ובדו מלבם על קדוש ה' ההוא (רש"י ז"ל) נוראות ונפלאות לא נשמעות ונראות כ"א לעם שומעי כזב, אשר לא ישכילו לזרות ולהשר ולכן יאמינו לכל דבר, זה יעשהו לעושה נפלאות גדולות לפני הדוכס גאטפריד, וזה יקיצהו משנת המותה ומתרדמת עולמים יעוררהו להתרועע עם החיים או לדבר בחלום את איש בחירו כו' עכ"ל.

ואגב אורחא אודיעך באור נפלא על ענין חטא ראובן עם פילגש אביו, אשר רבים וכן שלמים נלאו למצוא אמתת הדבר, והוא מה שמביא הפילוסוף האלהי הרב רבי אביעד שר שלום באזיליא ז"ל (אמונת חכמים פכ"ב) וז"ל. אמנם שמעתי בזה דבר נחמד מפי הרב הכולל כמהר"ר יהודה מיגדולה והנני כותבו כאן בשמו, והקדים אלה פירוש הר"ש אלשיך על פסוק (בראשית ל"ה כ"א) ויסע ישראל ויט אהלה מהלאה למגדל עדר, שפי' מגדל עדר על לאה שילדה רוב בניו, ויעקב בדרך אחר מיתת רחל נסע ונטה אהלו חוץ לאוהל לאה, הוסיף ואמר שכשראה ראובן שלא נטה אהלו אצל לאה לא הקפיד, מאחר שבדרך אסור לשמש, אבל בשכון ישראל בארץ ההיא שאז הי' חייב לפקוד את אשתו, מה עשה ראובן כדי שלא ישכב עם בלהה? הלך ושכב באהל בלהה, וזה עשה לפי שידע שאסור לשמש בפני שום אדם, ואז לא ישכב אביו עם בלהה, ולא רצה לתבוע עלבון אמו בפה כו', ועשה זה כדי שלא למעט בכבוד אביו, וכשראה יעקב כך, אז הבין שתבע עלבון אמו בחכמה וזהו וישמע ישראל, ולזה ויהיו בני יעקב שנים עשר כלם צדיקים, שאעפ"י שבדבר זה נחשב כמעט לזלזול כבוד עד שאח"כ עשה תשובה גדולה בשקו ותעניתו, מאחר שכונתו לתבוע עלבון אמו ותביעתו היתה בחכמה לכן היתה מטתו שלמה עכ"ל שר שלום ז"ל, ולהמחדש זה היה ראוי שראובן יבא ללוותו לעוה"ב בתופים ומחולות כי הסיר מעליו לזות שפתים, כי כשם שיש נחת רוח להנשמה כשאדם דן אותה לכף זכות לאחר מותה, כך לעומת זה יש לה צער גדול ומכאוב רוחני בשעה שדן אותה לכף חוב, וראיה מפורשת מצאתי לזה (ירושלמי סנהדרין פ' חלק) ר"ל דריש הדין קרא (דאחאב) שיהא ירמי לגנאי כו', אתי לגביה בלילה והתנצל לפניו שאשתו הסתו והוא לא היה בדעתו להטות, הדר דריש לשבח יעויי"ש, (עי' שו"ת הרלב"ח סי' קכ"ו), וכדרך שאז"ל (ב"ב ט"ז.) דרשה רב אחא בר יעקב בפפוניא (שטן איוב לשם שמים נתכוון) אתא שטן נשקיה לכרעיה, (עי' פי' ע"ז בס' אהבת יונתן להר"י איבשיץ ז"ל הפטרת שבת ור"ח פ' ועל ברכים תשעשעו), ואולי מטעם זה לא נערו השטן באמרו (סוכה ל"ח.) גירי בעיני דשטנא כשם שליער את פלימו בשביל זה יעויי"ש, וכל זאת הוא ראיה לדברי החסיד האלהי (ס' חסידים סי' רכ"ד): וכל האומר
דבר

וכאשר נפקחו ותאורנה עיני, כי טעמתי מעט מיערות דבש החכמה הבלתי מזויפת, ויאלתי לשוח במלוא רוחב שדה הספרות היהדות, לרעות בגינת ביתן המלך עליון ית', וללקוט בשושני המחקרים האלהיים הנותנים ריח טוב כלבנון וילכו יונקותיהם בעולם האצילות, פלצות אחזתני ומלאו מתני חלחלה ולבי יתר ממקומו בראותי בעינים מלאות דמעות שלים, כי בכרם ה' צבאות בית ישראל שועלים הלכו בו, וכסו פניו חרולים וסלונים ממאירים קמשונים חוחים ודרדרים, אשר הם כשכים גם בעיני החכמה העליונה הנקפרת בעלם האלוה כשלהבת אחוז בגחלת, הלא המה מנבקרי זמננו החפשים המלאים גאה וגאון, להפוך משפט ללענה ולהוליך חכמים שולל כבהמה בבקעה

דבר שמועה מפיהם הם מתפללים עליו שם ומליצים טובה עליו עכ"ל; ולכן אשליך על ה' יהבי כי בזכות זה אשר עבדתי בפרך יומם ולילה, ולא חסתי עלי לעזוב כמה עסקים גדולים ולהשים כל מעיני להבר ספר זה, שהוא סניגור נפלא ומליץ מובהק להציל מאמרי חז"ל מכף מעול וחומץ מורדי אור התורה שבע"פ, ולהוכיח באלפי ראיות שכליות ומופתים חזקים, כי החכמות והמדעים שיש ביבשה יש בים התלמוד הגדול רחב ידים, והאגדות אשר לפום ריהטא הן נראות לנומות שדופות קדים, כלן מלאות כרמון על כל גדותיהן מפלאות תמים דעים, ואם בחוץ הן כאהלי קדר אבל בפנים הן כיריעות שלמה אשוני מצרים אשר כל חפצים לא ישוו בהן, והלהים אך בארמנות חכמתם הבלתי מזויפת נודע למשגב, בזכות זה (ירושלמי ברכות פ"ה ה"א) „ינילני משעות החלופות הקשות והרעות היוצאות ומתרגשות לבוא לעולם", ולא אהיה שוטה כל ימי ולא רשע שעה אחת.

ומתוקים מדבש עהורים אמרי נועם היוצאים כערוגות הבושם מפי החכם היקר זך השכל (הקדמת ס' שו"ת ניוני) וז"ל. מטבע האדם לחום ולרחם על ילדיו, ותשוקתו גדולה מאד שיהיו מוצלחים ויחיו חיים נעימים גם לאחר מותו, ואם היה ביכלתו לנפח בהם רוח חיים שיהיו חיים ארוכים וקיימים לעולם, בודאי שהיה מוסר כל כחות נפשו על דבר זה, ואם בילדי הגוף כך בילדי רעיוניו עאכו"כ, שהם הילדים שעמל ושנטפל בגדלם בכל חלקי רוחו ונשמתו, והנה האיש אשר זכהו ה' להשכיל ולהדש איזו חדושי תורה ויגע בהם להעמידם על מכונם, ונפח בהם נשמת חיים בלשון נח ורוח מליצה להועיל בהם לאחרים, ואם לא ישתדל להוציאם לאור הדפוס, בלי ספק שאחר פטירתו מן העולם, יתפרדו העלים אחד הנה ואחד הנה, עד שיכלו ויאבדו מן העולם, ואין לך צער ודאבון נפש גדול מזה, והם המחבר ההוא בעצמו לא ישים לבו לשמרם מן הכליון, היש לך זלזול גדול מזה? עכ"ל, והחסיד האלהי יגלה עמירין (ס' חסידים סי' תק"ל) וז"ל. מי תכן את רוח ה', כי הקב"ה גוזר מי יהיה חכם ומה הכמתו וכמה שנים יחיה וכמה ספרים יעשה, יש שנגזר עליו שעושה ספר אחד או שנים או שלשה וכן בתלמיד וכן לפתור קרייה וכן בסודות אחרים, וכל מי שגלה לו הקב"ה דבר ואינו כותבה ויכול לכתוב (כי יש כותבה במעשה מרכבה ומעשה בראשית אשר חז"ל אסרו כתיבתן כדלהלן), הרי כגוזל מי שגלה לו כי לא גלה לו אלא לכתוב, דכתיב (תהלים כ"ה י"ד) סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם, וכתיב (משלי ה' ט"ז) יפוצו מעינותיך חוצה, וז"ש (קהלת י"ב י"ד) יביא במשפט על כל נעלם, שגורם שנעלם כו' עכ"ל יעויי"ש בפי' חיד"א ז"ל שכתב וז"ל. בהקדמת ספר החשוב לב אריה כתב משם רז"ל, בזמן שבית המקדש קיים כשאדם מקריב קרבן מתכפר לו, וכשאדם כותב בספר מה שלומד איזה חדוש, הכתיבה זו היא עולה לו במקום קרבן, ובזה פי' הרב הנזכר (תהלים מ' ז') זבח ומנחה לא חפצת כו' עולה וחטאה לא שאלת אז אמרתי הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי, שיעלה במקום קרבן כו', וראיתי בס' רבנו הפרים על התורה כ"י (פ' תשא) שכתב משם ר"א מגרמיזא ז"ל, שכל מי שמגלין לו רזי תורה מן השמים, ואינו כותבם, עתיד ליתן את הדין עכ"ל חיד"א ז"ל, והר"פ מווילנא ז"ל שם תבלין מעט צרי ומעט לוט בזה (ס' הברית ח"א מאמר כ' ספ"ז) יעויי"ש, ולכן שמתי גם אני הצעיר תולעת ולא איש את אזני כאפרכסת לדברי נגידים (זוה"ק תזריע מ"ו:) כמה עונשא דהאי ב"נ בגין מלה בישא כך ענשיה בגין מלה טבא דקאתי לידיה ויכיל למללא ולא מליל כו' יעויי"ש, והיינו נמי אז"ל (סנהדרין פ"ח:) איזהו בן עוה"ב ענוותן וגרים באורייתא תדירא ולא מחזיק טיבותא לנפשיה, כלומר שאינו מחזיק טיב חדושי תורתו לעצמו ולנפשו בלבד רק מפרנס מתורתו לאחרים, כי מי שידו סולדת להרות ד"ת וחדושיו

בבקעה, ובהמון לבטיהם ובקסמים אשר בידם יונו את הבריות למקום אופל וצלמות מעוף צוקה ואפלה מנודח, וגם יפשיטו מעליהם את כתונת הפסים מחלצות האמונה הישרה, וילבישום בלואי סחבות המינות בגדים צואים; ונודע מאמר החכם האלהי רמ״ח לוצאטו ז״ל (מובא בס׳ סניגור לד ע׳): „שביב אחד מה הוא ואלף מבערים ישים לאפר", וכן הפתגם ההמוני (בית יהונתן ח׳:) „שוטה אחד יכול לקלקל מה שלא יוכלו אלף חכמים לתקן", ואם אמנם כי מבקרים אלה הם בקיאים נפלאים ומומחים מצוינים ברוח החיה אשר באופני העם, לעשות להם מטעמים כאשר אוהבים הבאים כשמן אפרסמון בעצמותיהם, הלא הם ספורי עוגבים משובצים במשבצות המליצות הנעימות ושירים.

ואדושיו בצפורן שמיר ולהפילם במחנה ישראל, פן יקומו עליו המבקרים כתרנגולים של בי בוקיא ויעלו על מחברתו כפריצי חיות טורפות, ואימתם תבעתו ויירא מפחד פתאים ומשואת מבקרים אלה, לתת לחדושיו מהלכים בין העומדים על אדון כל הארץ להתבונן במפלאותיו, אים רך וענוג כזה מלבד שאיננו ענותן ושפל רוח עוד עונו גדול מנשוא והוא חטא ומאום בעיני החכמה העליונה, (עי׳ בפתיחת הס׳ זכר יהוסף לידידי הגאון מהרי״ז שטערן הי״ו), והאפרתי הוסיף מיא הוסיף קמחא בזה (פתיחה לס׳ תולדות אנשי שם הערה ט׳).

ועוד מצאתי כתוב הדר (תנדב״א רבה פכ״ז): אם יש אדם שהוא מבין בתורה ופרנס מתורתו לאחרים כדי שתרבה חכמתו לו ומוסיפין לו עליה, וכל העושה כן אינו נמנע מן הטובה העתידה לבוא על ישראל לימות בן דוד כו׳, אבל אם יש באדם דברי תורה ואינו מפרנס מתורתו לאחרים, גורם רעה לעצמו, שבסוף חכמת תורתו מתמעטת בידו, ואין צ״ל שאין מוסיפין לו עליו, ועהכ״א (משלי י״א כ״ו) מונע בר יקבוהו לאום וברכה לראש משביר כו׳ ע״כ, וכן אז״ל (דברים רבה פ״ב סי׳ כ״ז) א״ר אחא מי שהוא לומד תורה ואין מלמד אין לו הבל גדול מזה יעויי״ש, וכן המליץ המטיף האלהי (בן סירא כ׳ ל׳ ומ״א ט״ז): חכמה נסתרה ואוצר טמון לא יועילו גם שניהם, וכן (דברים רבה פ״ח סי׳ ד׳) ד״א (משלי ד׳ כ״ב) כי חיים הם למוצאיהם למי שמוציאן לאחרים ע״כ, ר״ל למי שמלמד חדושי תורתו לאחרים יתוסף לו חיים של טובה, וכמ״ש הגאון האלהי רבי עזריה ז״ל (בינה לעתים דרוש ל״ט) וז״ל. אמנם יאמר כי אפשר איש חכם ממולא בתורה על כל גדותיו, יעלה על דעתו לומר אם אני אלמד לאחרים כל חכמתי כאשר היא, ולא אשייר כלום לי לבדי, מה יהיה יתרוני על זולתי, הלא טוב טוב אלמד לתלמידי מהמון חכמתי, זולתי משופרי שופרי המוטב והיות המובחר שבהם אחזיק לעצמי להיות לי יתרון עליהם ואת היותר אלמדם, ע״ז בא התנא ע״ה להוציא זה מלב כל חכם לב, ואמר הבט נא וראה מי היה ריב״ז ע״ה אשר אמרו עליו לא הניח דבר קטן ודבר גדול כו׳, והנה כל עצמת חכמתו קבל מרשומי גדולי ישראל הלל ושמאי ע״ה אשר לא היה שום כילות אצלם חלילה, אלא למדוהו כל מה שיכלו ומהם קבל והיה מה שהיה, ולפיכך ברואתו כמה קבל מרבותיו כי לא העלימו ממנו כלום, אף הוא הזהיר לכל אדם ואמר, אם למדת תורה הרבה מכמה מינים אשר יש בה למודים שונים בינונים וטובים, הנה כשתבא ללמד לאחרים, אל תחזק לעצמך לבדך המנה היפה והחלק הטובה לדעתך בתורה שלמדת, אלא את הכל תשפיע ותלמד את זולתך, וטעם זה כי לכך נוצרת, תכלית יצירתך וביאתך לזה העולם לא היה אלא לזה להטיב עם אחרים, כי לולא כן אם לא היה אלא בשביל עצמך, כבר היתה זאת עמך מבלי תהיה נוצר, וא״כ כל מה שתוסיף יותר ללמד ולהשפיע על אחרים, השלום יותר כונת יצירתך כו׳ עכ״ל, וכן אז״ל במשנה (יומא ל״ח.) ואילו לגנאי, של בית גרמו לא רצו ללמד על מעשה לחם הפנים, של בית אבטינס לא רצו ללמד על מעשה הקטורת, הגרוס בן לוי היה יודע פרק בשיר ולא רצה ללמד, בן קמצר לא רצה ללמד על מעשה הכתב (קושר ב׳ קולמוסין בד׳ אצבעותיו וכותב שם בן ד׳ אותיות כאחד. רש״י), על הראשונים נאמר (משלי י׳ ז׳) זכר צדיק לברכה, ועל אלו נאמר ושם רשעים ירקב ע״כ, וכן מאמר ר״מ (סנהדרין צ״ט. ספרי שלח פיס׳ קי״ב) כי דבר ה׳ בזה (במדבר ט״ו ל״א), זהו הלומד תורה ואינו מלמדה, וכן אז״ל (קהלת רבה פ״ט י׳) ריש לקיש ואית דאמרי ריב״ל רצה לראות את רבי חייא רבה בחלום, אמרו לו חכמים אין אתה ראוי לכך, אמר להם למה זאת? האם לא יגעתי בתורה כמהו? אמרו לא אלפת אורייתא כוותיה ולא היית גולה מביתך כמהו., אמר להם הלא גם אנחנו סבלנו גלות בשביל.

ושירים ערבים אשר ילרא דזנות כרוך כנחש בעקבם, ועיניגו חשכו מראות איך ספרי החפשים עומדים ברומו של עולם המסחר וקפלי זביני, אבל ספרי קדושים מעשה ידי חכמי חרשים החכמים כארזים ותרשישים, הם מונחים בקרן זוית כגלר נתעב וככלים עזובות בסתר המדרגה ואין דורש ומאסף להם, וכמאמר הר"ע מן האדומים ז"ל (מאור עינים ימי עולם פמ"ב): „סוף סוף ההמון הנו האוצרות המשכילים וקולו הולך וחזק כפי הרוח הנתן בו מהמה עכ"ל יעוי"ש, מ"מ „גזירה גזירה סחור סחור לכרם החכמה האמתית לא תקרב!" אתמר בהני בריוני, ובאמת נבערים הם מדעת התורה הקדושה בת שמים כנפל טמון, וכעוללים לא ראו אור החכמה האלהית יקר הולך ברקיע התלמוד

בשביל למוד התורה? אמרו לו את הוית גלי ללמוד תורה לעצמך והוא גלי לאלפא לאחרים ע"כ, וכעין זאת איתא בתלמודא (ב"מ פ"ה:) ריש לקיש הוה מליין מערתא דרבנן, כי מטא למערתא דרבי חייא איעלמא מיניה, חלש דעתיה אמר: רבש"ע! לא פלפלתי תורה כמותו? יצתה ב"ק ואמרה לו: תורה כמותו פלפלת תורה כמותו לא רבצת (לאחרים. רש"י) ע"כ, ואמרתי בעז"ה הטעם, שריב"ל או ר"ל בזאת שלא הרבינו תורתם כ"כ לאחרים כמו רבי חייא, גרמו בזה שלא יהיו שפתות ר"ח דובבות בקבר כ"כ, שאם היו מרבינים תורה במקהלות כפלים לתושיה, בלי ספק שהיו מזכירים שם ר"ח על חדושיו ואז התענגה נפשו על זה וקבל מלא חפנים נחת, ולכן התנגד אחרי מותו לחפלם להראות בזה חרון אפו על האיש אשר עמו תמות חכמה ואוצר תבונתו טמון בחדרי לבו, והוא מה שספרו ז"ל (שם) מאותו הכס שנעשה סומא בעיניו ואזל על קברו של ר' חייא ואמר מתנייתא דמר מתניתא ונתרפא יעוי"ש, והיינו נמי מה שהגיד המלאך הדובר באזני מרן הב"י ז"ל (מגיד מישרים פ' וישב י"א ע"ג) וז"ל. וגם היא (שכינתא יקרא דה') אוהבת אותך מאד לפי שאתה עוסק להשפיע תורה אם במה שאתה עוסק וכותב ספרים ללמד לאחרים כו' יעוי"ש, והיינו משום שאז"ל (ירושלמי עירובין פ"א ה"ו) כל משנה דלא מתניא בחבורה אין סומכין עליה, והטעם מובן משום שבחבורה יצא כל דבר מלובן ומצורף ומזוקק הדק היטב הדק מכל סיגי השקר ובדילי השגיאות, משא"כ יחיד שוגה הוא באולתו ולפעמים כשר בעיניו להשים אור לחושך וחושך לאור ואין מי שימחה בידו ולהוכיח משוגתו על פניו, שעל זאת א"ר ירמיה (שם מגילה פ"ג ה"א) לשנוא אוהביך (בשעת הלמוד פן תקלקל האהבה את השורה ותחת חטה יצא חוח) ולאהוב את שונאיך (בשעת הלמוד המתקוטטים עמך לדחות דעותיך בלי חנף ומשא פנים אשר לא כדת של תורה) יעוי"ש, כאשר דברתי מזה להלן.

ועל אשיות חזקות ויסודות אמתיות אלה ירו חז"ל אבן פנת מאמרם (ספרי שופטים פיס' קע"ז): ב' מיתתן בידי שמים הכובש נבואתו כיונה בן אמיתי כו' ע"כ, אף שיונה לשם שמים נתכוון מפני כבודן של ישראל, (עי' זאת בשו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תתמ"ב), ולדק יהלוך לפני הוכחת רנה"ו (דברי שלום ואמת מכתב ד' לד רכ"א ורס"ב) כי עון הכובש חכמתו עדיף מעון הכובש נבואתו יעוי"ש, והוא מטעם שאז"ל (ב"ב י"ב. הוריות י"ג.) חכם עדיף מנביא, כלומר מהחכמה הבלתי מזויפת תצמח ישועה ותועלת גדול למין האנושי כפלים מהתועלת הבא מהנבואה, כי טעם החכמה ניכר ומפולש יותר לכל גד להמון מטעם הנבואה כנודע, ולפיכך גדול עון הכובש חכמתו מעון הכובש נבואתו, והר"ע מן האדומים ז"ל כתב (מאור עינים אמרי בינה פכ"ז) וז"ל. לא תכשל להאמין שכונתם לומר כי החכם יודע מה שידע הנביא ויותר ממנו, כי זהו תהו, הלא אחד מג' תנאי חול הנבואה הוא שיקדם להיות חכם, ואיך יהיה הדבר בחסרונו יותר שלם מאחרי התלוה אליו מה שישלימהו, אך כונתם היא לבחינת איזה פרט למעליותא שימצא באיש החכם אשר איננו בנביא, כמו שתאמר כי הידיעות המופלאות באות לנביא מן החוץ בלתי שיטרח וישתוקק אליהם, כמי שבא לידו עושר מופלג בירושה או מציאה, אבל החכם קונה לו ידיעותיו כפי מדרגתם מעצמו והרילותו כאיש אשר בזריזות שכלו ויגיע כפיו ירויח די מחיתו ויותר, שהוא מגדל מה לפי דעת קצת משובח הימנו כו' עכ"ל יעוי"ש באריכות גדול. והטעם היותר נכון במה עדיף החכם מנביא, הוא אז"ל (ירושלמי ברכות פ"א): נביא וזקן למה הם דומים? למלך ששלח ב' שליחים למדינה, על אחד מהם כתב אם איננו מראה לכם כתב וחותם שלי אל תאמינו לו, ועל אחד מהם כתב אפי' לא מראה לכם כתב וחותם שלי תאמינו לו, כך בנביא כתיב ונתן לך אות או מופת, ובזקן כתיב על פי התורה

התלמוד ומדרשי התנאים והאמוראים ארזי לבנון הרמים והנשאים, כאשר הקדמתי על זה מאמר מיוחד הנקוב בשם „אבנט בד" הנדפס בראש הס' אמונת חכמים לאביעד שר שלום ז"ל, שם אזר ה' כגבור חלצי להליץ על שלחן החכמה רבותים אלפי ראיות אמתיות ומופתים חותכים, המראים לדעת סכלותם ואולתם של מורדי אור התורה שבע"פ, שהם ערומים בלא דעת קדושים ולא חלק להם אלוה חכמה, ואם נפשיט המליצות הריקות לנומות שדופות קדים מעל מאמריהם הבוטים כמדקרות חרב את חכמי התלמוד היושבים על כסא משה, אזי הם נשארים סחי ומאוס כבני כושיים במרחץ וכתוכיים בלא נוצותיהם היפות, וכמ"ש הגאון המוסמך החוקר לכל תכלית מרן יעב"ץ ז"ל (לחם שמים

אבות

התורה אשר יורוך ע"כ, כלומר שהחכמה עצמה כל אוזן מליה יבחן והיא מלאה זיו ומפיקה נגה לכל עין בעל נפש, משא"כ הנבואה שהיא עומדת למעלה מהשכל האנושי, ופעמים אין ספורות קשה גם לגבר חכם בעוז להשים מעקשים שלה למישור, להדוף מפניה הקושיות והפרכות הרובצות לפתחה, כדרך שהשיבו חז"ל כמה פעמים (עירובין ס': בכורות מ"ה: ב"ב י"ב.) אין אלו אלא דברי נביאות, ופירש"י ז"ל: „כמתנבא מפי הגבורה שאינו נותן טעם לדבריו", ומטעם זה אז"ל (שבת ק"ד. מגילה ב': יומא פ'. תמורה ט"ז:) שאין הנביא רשאי לחדש דבר בענין הדת, משום שאף שהקב"ה מסר בידו מפתח הנבואה להיות שורר ושליט בהיכל הקודש, מ"מ הוא כהדיוט בהיכל החכמה ונקל לו לטעות ולשגות יותר מהבלתי נביא, לכן אין להשען על בינתו בענין המצות שהן כהררים התלוים בשערה, ואז"ל (ב"ב י"ב.) משחרב בית המקדש נתנה נבואה לשוטים, היינו כמו שאז"ל (ברכות נ"ה:) השכים ונפל לו פסוק לתוך פיו הרי זה נבואה קטנה, וכן אז"ל (ב"ב קי"ט:) מלמד שמתנבאין ואינן יודעין מה מתנבאין יעויי"ש, כלומר שמטעם הדבר נעלם גם מהן ורק השכינה מדברת מתוך גרונן גדולות ונצורות, והיינו מ"ש (זוה"ק נו ל"ה.): תא חזי מה בין אינון דמשתדלי באורייתא לנביאי מהימני? אינון דמשתדלי באורייתא עדיפי מנביאי בכל זמנא, מאי טעמא? דאינון קיימי בדרגא עלאה יתיר מנביאי, אינון דמשתדלי באורייתא קיימי לעילא באתרא דאקרי תורה דהוא קיומא דכל מהימנותא, ונביאי קיימי לתתא באתר דאקרון נצח והוד, וע"ד אינון דמשתדלי באורייתא עדיפי מנביאי ועלאין מנהון יתיר דאלין קיימין לעילא ואלין קיימין לתתא כו', ועל דא מאן דלעי באורייתא לא אצטריך לא לקרבנין ולא לעלוון דהא אורייתא עדיף מכלא וקשורא דמהימנותא דכלא ע"כ יעויי"ש, (עי' כוזרי מאמר א' פ"ב ופפ"ז. מורה נבוכים ח"ב פל"ב. הראב"ע ישעיה מ"ד. תשובות הרשב"א סי' תקמ"ח. עקידה שער י"ט, שמגלים טפח ומכסים טפחים במהות הנבואה). ואך דברי החוזה עתידות יכו שורש עמוק גם בלב גדולים חקרי לב יותר מדברי החכמה כנודע, וכמ"ש (מכ"ע הצפירה שנת י"ע גליון רע"א) וז"ל. לפני שבועות מספר ילדה אשת הקיסר וילהעלם השני בת וישמח הקיסר שמחה רבה מאד. עד כה נולדו להקיסר וילהעלם ששה בנים זכרים והבת הזאת היא השביעית למספר ילדיו. ע"ד סבת גודל שמחת הקיסר על הולדת בתו זאת מודיע הסופר למכ"ע דהיל"י נעוו"ם כדברים האלה: „לפני מאות בשנים יצאה מפי זקן אחד נבואה על מדינת אשכנז לאמר: „והיה באחרית הימים נכונה ממשלת אשכנז להיות ממשלה גדולה ונכבדה, ואשרה והצלחתה תעלינה עד גרם המעלה העליונה, במלוך עליה מלך זקן חכם אשר יהיה נכבד, אהוב ורצוי לכל בני עמו, ואחרי אשר יבא בכלח אלי קבר זקן ושבע ימים, יתאבלו עליו כל בני המדינה אבל גדול ולא יבואו לקבל תנחומים עת רבה. אחריו יעלה על כסא המלוכה בנו יורש העצר וימלוך רק חדשים אחדים, יען כי המות יקטפהו ויקבר בשנה אחת עם אביו. אחרי מותו יאחז את רסן הממשלה בידו יורש עצר צעיר לימים, איש מלא רוח כביר ורב תבונות, אשר מחלציו יצאו שבעה בנים זכרים. אפס בהולד על ברכיו הבן השביעי ירד מגדולתו, והממשלה שנוסדה ע"י אבי־זקנו בעמל רב תלקח מידו". והנה כעת אשר נולדה לו בת, מלאו כל עצמותיו גיל וחדוה ולבו מלא שמחה על כל גדותיו, כי בזה הושם קץ לדברי הנבואה אשר כמעט נתקיימו עד הנה כלם עכ"ל. ועוד נודעים לנו המון ספורים נפלאים כזה, (עי' בית יהודה להריב"ל פקל"ה. ובס' מעשה תעתועים להד"ר ראבין), אשר מי לידנו יתקע על אמתת הפועל קוסם קסמים כזה, אך נדע אמתת הפעולה כי דבריו ולהטיו מלאו מסלות בלב השומע המתפעל, ומשכו רוח עועים גם בקרב נבונים ההולכים מעדנות בהיכל הפילוסופיא אשר כולו אומר כבוד.

ומענין

אבות פ"ג מ"ט) וז"ל. ואמר הפילוסוף (בפ"ט משמי למדות), אי אפשר היות נבון מבלי טוב המדות, ואי אפשר להיות בעל מדות טובות אם אינו נבון, הוא דבר חז"ל אם אין יראה כו' ואין בור ירא חטא, אמנם אשר אין להם חלק ונחלה בחכמה האמתית והמה חכמים בידיעות האנושיות בלבד, הם אומנים נבונים יקראו בשמם ואוילים מהודדים קראם החוקר היוני הנ"ל (שם), בעלי מלאכה פועלים משכילים יחשבו, כחרש ונגר ובעלי חנות וסוחרי ארץ העושים מלאכתם בחכמת החשבון והציור והערך ומדה ומשקל ובכלל כל המלאכות, ועל כרחך אתה אומר שאין כל אלה חכמות עצמיות, שהרי אפילו הלסטים והרוצחים וכן המנאפים וכל הכתות הרעות בני אדם הדומין לבהמות, בקיאין באלה, וכן

מעשה

ומעין זה של יונה יצא לו להרדב"ז לומר (בתשובותיו ח"ה סי' ב' אלפים קמ"ג): שהמצות שבמשנה תורה לא נתנו בסיני, דהיאך כבש משה נבואתו מ' שנה? והמאמר דברכות (שאפי' דקדוקי סופרים נתנו למשה בסיני) לאו דוקא עכ"ל יעוי"ש, (עי' בפי' מגלת אסתר על ס' המצות להרמב"ם ז"ל שכתב נמי: אין דעתם שידעו משיני מצות המגילה), ואני הפעוט אחוה דעי גם אני והכנום ראשי בין הרים גבנונים אלה אשר ראשם לעב יגיע, שבאמת המצות שבמשנה תורה כולן נתנו למשה בסיני, וכבשן מ' שנה ולא הודיען תיכף להמון עם, כדי שיושרשו מתחלה שרשי הפקודים והמצות הקודמים על תלמי לבבם שדה לא נעבד עוד, משא"כ ליחידי סגולה המצוינים ובני עליה שהם מועטים בעם, אותם הודיע תיכף המצות שבמשנה תורה, והם קיימו ושמרו אותן המצות שהיה ביכלתם לקיים, כדרך שקיים אברהם אבינו ע"ה פקודי ה' הישרים עוד טרם נתנו לבניו אחריו, כאז"ל (ב"מ פ"ז.) שהיה אוכל חולין בטהרה, ויושב בסוכה (יומא כ"ח:) יעוי"ש, ואפי' בדידיה לא מסתכל (ב"ב ט"ז.), והפריש תרומה גדולה (תנחומא ראה סי' י"ד), והיה משמש בכהונה גדולה (ב"ר פמ"ו סי' ה'), ותקן תפלת שחרית (ברכות כ"ו: ב"ר פס"ח סי' ט'. במדבר רבה פ"ב סי' א'. תנחומא חיי שרה סי' ה'. זוה"ק שמות כ"א:), ובדרך כלל אמרו בכמה דוכתין (יומא כ"ח: קידושין פ"ב: ב"ר פס"ד סי' ד' ופצ"ה סי' ג'. תנחומא לך סי' א') שקיים כל התורה כלה, (עי' ספרי ח"ב פיס' ל"ח. ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה. סוטה פ"ה ה"ה. אבות דר"נ פל"ג. תנחומא ס"פ ויגש), וכן מצינו כמה יחידי סגולה שהיו לפני מתן תורה זמן רב וקיימו המצות שבה מעצמם ותבונתם, כאשר חשבו ז"ל (תנדב"א רבה פ"ו) יעוי"ש, וכהא דאיתא (ב"ר פצ"ד סי' ג') שיעקב למד עם יוסף הלכות עגלה ערופה בשעה שפירש ממנו, ונחש עקלתון הוא עשו הרשע התחפש כיונה פותה לפני יצחק אביו וציד בפיו (תנחומא תולדות סי' ח'): כשהיה בא עשו מן החוץ היה אומר לאביו אבא! המלח מהו שתהא חייבת במעשר? והיה תמה יצחק ואומר ראה בני זה כמה מדקדק במצות, והיה אומר לו אביו בני! היכן היית היום הזה? והוא אומר לו בבית התלמוד לא כך הוא הלכה מן כך וכך, לא כך איסורו לא כך התירו? ע"כ יעוי"ש, וכדומה עוד מאמרים כאלה מפוזרים במצות רוחב שדה התלמוד והמדרשים, המראים לנו לדעת כי ראשי בני ישראל קיימו פקודי ה' הישרים לפני מתן תורה, וראו באספקלריא המאירה אש דת בימין הקב"ה טרם אתה מרבבות קודש, והנה משה אבי כל תופש כנור הנבואה, אשר הקב"ה הראה לו דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו עד סוף כל הדורות (מנחות כ"ט: ויקרא רבה פכ"ו סי' ז'), בלי ספק ראה והתבונן בעון יונה וגודל עונשו על אשר כבש נבואתו, ואיך מלאו לבו של אדון הנביאים לעשות כמהו לכבוש המצות שבמשנה תורה, ולא חת ולא זע מפני חרון אף ה'? והברותא כלפי שמיא מי מהניא (ברכות ל"ד.)? אלא בודאי ראה משה תועלת גדול בכבישת המצות שבמשנה תורה, שלא טוב לטעת ולזרוע גרעינים רבים בגומא אחת שבקרקע בתולה, כי האחד לא יתן את השני לצמוח ויכלו באפס תקוה, משא"כ להמצוינים שבעם פער פיו כמלקוש ויערוף כמטר המשנה תורה תיכף ומיד, ואלמלא היה פחד וירא מעון הכובש נבואתו ומונע בר החכמה ממי שאהבתו עזה כמות לפקודי ה' הישרים והתמימים, (עי' בס' המאור לד מ"ו בהערה), וכאז"ל (מדרש משלי פ"ה) אם ראית דור שחביבין עליהן דברי תורה יפוצו מעינותיך חוצה, ואם לאו, יהיו לך לבדך, וכן אז"ל (ביצה ל'.) מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, וכן (יבמות ס"ה:) כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע, ועל משה נמי ראוי לומר (פסחים כ"ב:) כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך אני מקבל שכר על הפרישה, וכאז"ל עוד (דברים

רבה

מעשה שקוליהם ותועבותיהם נעשים בחכמה המדומה בעקבה ומרמה, וכן נקראין בעלי התחבולות הרעות והמאוסות לכל בן דעת „חכמים" ע"ד העברה כמעשה קוף המתדמה ג"כ

רבה פ"ז סי' ד') אר"ש בן חלפתא כל מי שלמד דברי תורה ואינו מקיים עונשו חמור ממי שלא למד כל עיקר, למה"ד למלך שהיה לו פרדס הכניס לתוכו שני אריסים, אחד היה נוטע אילנות ומקצצן ואחד לא היה נוטע כל עיקר ולא מקצצן, על מי המלך כועס לא על אותו שהיה נוטע ומקצצן? כו' ע"כ, וכן מ"ש ר' יוחנן (שמות רבה פ"מ סי' א') כל מי שיודע תורה ואינו עושה מוטב לו שלא יצא לעולם אלא נהפכה השליא על פניו (שגם אמו מסוכנת בזה) יעויי"ש, (ועי' עוד ירושלמי ברכות פ"א. ויקרא רבה פל"ה סי' ז'. תנחומא תבא סי' ז'. תורת כהנים פ' בחקותי), וזאת המליץ רבי שם טוב ז"ל (ס' המבקש נד י"א): מליך חולה יפולו, אם תראה כי בם יחפצו, אך לא ישמעו על פיך, אם תראה בם יקוצו עכ"ל, ולכן צדק יהלוך לפני משה רבינו ע"ה בזאת שלא הפין מעיסת המשנה תורה תולה ארבעים שנה והא לא דמיא כלל לכבישת הנבואה דיונה, ובזה פירשתי בצדק אז"ל (נדרים ל"ח·) לא נתנה תורה אלא למשה ולזרעו כו' משה נהג בה טוב עין ונתנה לישראל כו' יעויי"ש, כלומר משה וזרעו היו מוכרחים לשמרה תיכף כאשר קבלה מהקב"ה, משא"כ לכלל ישראל שהיה רשות למשה להודיעם המצות שבה בכל עת שירצה, והי' יכול לכבוש גם הארבעה ספרים כמו שכבש המשנה תורה מ' שנה, אך רצה משה לזכות את ישראל לפיכך נתן להם התורה והמצות תיכף בטוב עין.

והדורות הקודמים האריכו ימים ושנים יותר מהבאים אחריהם כדי שימסרו חכמתם לבניהם, כמ"ש אבן יחייא ז"ל (ריש ס' שלשלת הקבלה) וז"ל. ויש אומרים כי הרוצה להתחכם וללמוד כל החכמות הטבעיות צריך לו זמן רב, ולמען יתפרסם אלהותו ית' האריך ימיהם למען יהיה להם זמן גדול, ומה שהשכילו והבינו כתבו על ספר לתועלת דורותיהם עכ"ל, ואני מצאתי זאת בהדיא במדרש (ב"ר פכ"ו סי' ה') יעויי"ש, והמקובל האלהי הרמ"ע ז"ל כתב (מאמר המלואים כ"י, מובא בשם הגדולים לחיד"א ז"ל ח"ב אות כ' סי' מ"ד) וז"ל. ושן יחשבני מוגע בר הוכרחתי כפי גודל תשוקתם לסדר לפניהם אפי' שברי לוחות אשר לי בד' חלקים כו' עכ"ל, וכן אז"ל (ספרי ח"ב פיס' ז') דברי תורה אינם נאמרים אלא בפרהסיא וכה"א הכמות בחוץ תרונה ע"כ, וכמ"ש הבחיי ז"ל (כד הקמח אות ראש השנה) וז"ל. ואמר החכם הוי שקוד לדבר בפני גדולים ממך בחכמה לפי שאם תשכיל ישבחוך ואם תסכל ילמדוך, ודרשו ז"ל במדרש קהלת (קהלת ה') ומי אוהב בהמון לו תבואה הרבה, וכיון שיש בזה תועלות רבות כו' עכ"ל יעויי"ש, וגם איש גדול בענקים שושנת העמקים אשר אין ריח תורתו נודף כאפרסמון בשערים המצוינים בתושיה ובמחקר אלהי, גדול עונו מנשוא ויקרא מכאובים לנפשו בעולם הנשמות, יען עמו תמות חכמתו ותבונתו תסרח באדמת קבר מלא רמה ותולעה, והמון חדושי תורה אשר היו עתידים להגלות על ידו אותם לא יריש איש בלעדו, כמ"ש ר"א הגדול בצואתו (ארחות חיים כ') וז"ל. אין אדם נכנס לתחומו של חבירו, ואין אדם יכול לחדש דבר בתורה שחבירו מזומן לחדשו כי הכל מוכן לפניו מיום שהתורה נבראת עכ"ל יעויי"ש בפי' הרג"ה מראדזין ז"ל שכתב וז"ל. כדי לתת לכל אחד חלקו להשתעשע בה, וכדאיתא (מדרש משלי פ"ב) יצפון לישרים תושיה, ר"א שאל את רבי יהושע פסוק זה מהו? א"ל משעה שאדם נולד במעי אמו אותה תורה שעתיד ללמוד צפונה לו, וכן (ירושלמי דמאי פ"ב ה"א) עטרה הניח לי הקב"ה להשתעשע, וכן (חולין ז' ·) מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו, אף אני מקום הניחו לי אבותי להתגדר בו, מכאן לת"ח שאמר דבר הלכה שאין מזיחין אותו כו' יעויי"ש, וכן (מגילה י"ט:) שהראהו הקב"ה למשה דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים ומה שהסופרים עתידים לחדש כו', וכן (ב"ב י"ב · ירושלמי פאה פ"ב ה"ד. שמות רבה פכ"ח סי' ו') מה שהנביאים עתידים להתנבאות בכל דור ודור קבלו מהר סיני כו', וכן ישעיה אומר (ישעיה מ"ח ט"ז) מעת היותה שם אני, אמר ישעיה מיום שנתנה תורה בסיני שם הייתי וקבלתי את הנבואה הזאת כו', וכן (ויקרא רבה פכ"ו סי' ב'. תנחומא יתרו סי' י"א. קהלת רבה פ"א סי' י"א) יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא כו', ללמדך שמקרא משנה הלכות ותוספתות והגדות ומה שתלמיד ותיק עתיד לחדש ולהורות כבר היה וניתן הלכה למשה מסיני כו' ע"כ יעויי"ש, וכן מ"ש (שו"ר בשמים ראש סי' רנ"א) וז"ל. האדם אשר לבבו יבין מתוך התורה באמונות דעה מן הדעות הנכונות והישרות, כל עוד לא יכחיש המקרא וקבלת חז"ל, יכול הוא ללכת אחר דעותיו, ואדרבה מצוה היא ומחויב להתהלך

ג״כ חכם, וביחוד אלל אנשיהם, הלבעבור זה יהיו נחשבים חכמים אמתיים? אחר שהשם אצוה הכמה ולא חלק להם בבינה ולא זכרון בחלק השכל האלהי עכ״ל יעב״ן ז״ל, ואלמלא

להתהלך את שכלו, כל שהגיע למדרגה זו והוא מפורסם לחכם בחכמת התורה ונבון דבר, אף הוא רשאי, ולא עוד אלא שמחויב לפרסם הדבר לתלמידים ולהגדיק את הרבים ולקבוע הענין ולכתבו בספר, לפי הזמן אשר נפזרנו מקלה הארץ ועד קלהו, ונפלה עטרת ראשנו ונשפש הלב ואבדה חכמת חכמינו ונסתרה בינת נבונינו כו׳, ובי״ד הגדול אין בישראל אשר מאתם תלא תורה, ולכן כל חכם בכל מקום ימלא את ידו להודיע לעם כפי שכלם זה בכה וזה בכה כו׳ עכ״ל יעויי״ש, וכ״כ הרמב״ם ז״ל (אגרתו לקהל מרשילא): לעולם לא ישליך דעתו שהעינים הם לפנים ולא לאחור יעויי״ש, כאשר דברתי בעז״ה נכבדות בזה בספרי (מערת המכפלה סוף הס״פ) יעויי״ש ותרוה עונג בלי מלרים.

ועוד חז״ל יזרו דעת (תנחומא משפטים סי׳ ב׳): ואיש תרומות יהרסנה (משלי כ״ט ד׳), אם משים אדם עלמו כתרומה הזו שמושלכת בזוית הבית, ואומר מה לי בטורח הלבור מה לי בדיניהם מה לי בשמוע קולם, שלום עליך נפשי, הרי זה מחריב את העולם, הוי ואיש תרומות (המורם ומופרש מהעם) יהרסנה, מעשה ברבי אמי כשהיה מסתלק מן העולם נכנס בן אחותו אללו מלאו בוכה, א״ל רבי | מפני מה אתה בוכה יש תורה שלא למדת ולימדת הרי תלמידיך יושבים לפניך? יש גמילות חסדים שלא עשית? ועל כל מדות שהיו בך היית מתרחק מן הדינין ולא נתת רשות על עלמך להתמנות על לרכי לבור? א״ל בני! עליה אני בוכה שמא אתן דין וחשבון על שהייתי יכול לעשות דיניהם של ישראל ע״כ, ובמדרש (שמות רבה פ״ל סי׳ י״ג) הגירסא: ואיש תרומות יהרסנה, זה חכם שהוא יודע הלכות ומדרשות ואגדות, ויתום ואלמנה הולכין אללו שיעשה דין ביניהם, והוא אומר להן עסוק אני במשנתי איני פנוי, יאמר לו האלהים מעלה אני עליך כאלו החרבת את העולם ע״כ, אשר לפום ריהטא יש להקשות על משמעות הגירסא זו שאסור לו לענות תירוץ זה „עסוק אני במשנתי״ רק ליתום ואלמנה משא״כ לאינש בעלמא מותר, דאל״כ הו״ל לנקוט אינש בעלמא וממילא ידעינן ק״ו ביתום ואלמנה דאסור? ואמרתי בעז״ה ליישב שכך כונתם, אף שכל איש ירחם ומעיו המו להושיע יד עזרה ליתום ואלמנה ולמשוך עליהם חוט של חסד ברגשי חמלה וחנינה, ולכן יש לתלמיד חכם אמתלא לומר עסוק אני במשנתי ואין לי לבלות זמני היקר עליהם, בידעו שימלאו בכל מדרך כף רגלם רבותים אלפי אפטרופסים זולתו אשר יעשו עמהם אות לטובה, על זאת כרוזא יקרא המדרש בחיל כי תלמיד חכם כזה הוא מחריב את העולם ויהפוך משפט ללענה, וכ״ש לאינש בעלמא שאין לדחותו בתירוץ כזה הבנוי לכאורה בריר חלמות וחוטי השממית על אדני החסידות, אי נמי י״ל שת״ח זה לא ימלאנו לבו הטהור לדונם מגודל אימתו ועולם יראתו פן יכוה בגחלתם ויענש בשבילם על דבר קל שיפול בשעת הדין, אשר אז״ל (שבת יא׳) תחת תלמיד חכם ולא תחת יתום ואלמנה, כלומר לפענ״ד שאימת יתום ואלמנה לריכה להיות מוטלת יותר על האדם מאימת ת״ח, מלה״ב (משלי י״ז י׳) תחת גערה במבין, וכפירש״י ז״ל שדמעותיהן מלויות ובנקל יתבע הקב״ה עלבונם ולערם, ולכן היה אבוה דשמואל מפחד ומתירא מאד מזוזי דיתמא דקא מפקדו גביה (ברכות י״ח:) יעויי״ש והבהל, עד שאז״ל (פסחים כ׳:) שבשכר שנוטל אדם מיתומים אין סימן ברכה לעולם, שמזה משמע שראוי לכל אדם אשר עליו ילין נזר הישראלי להתנהג עמהם במדת הרחמים כאב שלא ע״מ לקבל פרס, ולחום עליהם יותר מבניו פרי בטנו, כדאיתא (תענית כ״ד׳) העבודה! שהן (היתום והיתומה) קודמין לבתי שקל כל דהוה בהדיה ויהב להו יעויי״ש, והמגדל יתום בתוך ביתו כאלו ילדו (מגילה י״ג׳), וכאילו עושה לדקה בכל עת (כתובות נ׳׳), ואמרו רבנן היושבים על כסא משה (שם ס״ז:) יתום שבא לישא שוכרין לו בית ומליעין לו מטה וכל כלי תשמישו (מן הלדקה) ואח״כ משיאין לו אשה כו׳ יעויי״ש, ועוד מלינו מאמרים רבים באיכות ובכמות המרבים שכר המתנהג עם אלמנה ויתום במדת הרחמים, ומגדילים העונש על המתנהג עמהם במדת הדין (סוטה י׳ • כ״ב • קידושין ל״א • ב״מ ל״ח: ע׳ • ע״א • פ״ד • פ״ה: ק״ח • ב״ב ח׳ • ע״ז • קכ״ג • סנהדרין ק״ד • ע״ז י״ג: כ״ד: ערכין כ״ב׳). יעויי״ש, ולכן ישתדל גם התלמיד חכם למצוא מקום להתגדר ולדחות את משפטם, ואימתם תבעתו פן לא ילאו מלפניו זכאים בדינם ויפריחו עליו קללות נמרלות או אנחות איומות כבני רשף, ועל זאת בא המדרש הנ״ל כעמוד אש להורות להדיין אמתת רלון החכמה העליונה והפן שדי אל אמת, הם חקר ודרש היטב בפלס שכלו ומאזני תבונתו במשפטי

ואלמנה היה ארי זה חי בדורנו דור דור-שוא עקש ופתלתול, אזי היה ח"ו אכל את בשרו בשר קודש בשניו, מגודל קנאו וחטפו על "משכילי עמנו השמים אור האמונה לחושך ומר כמיתוק למתוק ואין להם רק ד' אמות של תאוות חמריות וחיי בשרים.

ונזר האמת והצדק יליץ כיהלום ברביד זהב בדברי הריב"ל (בהקדמתו לס' יהושפט) וז"ל. החכם בעל התורה והפילוסופיא אינו חפץ להיות מבוקר ומבקר עכ"ל, ועוד כתב שם

בשפטי ה', וכל השבחות ומכמורות אשר פרש בים התורה להעלות פניני הזכות ומרגליות הצדק בעד האלמנה והיתומים כולן העלו חרס החוב, אזי כצפור לעוף כן קללת היתומים לא תבא עליו אם ירשיעם בדינם, כי אהוב זשה אלמנה ואהוב יתומים ואת האמת יותר מכלם, וזאת הזהירו חז"ל בכמה מקומות מפוזרות (נדה כ': ב"ב קל"א· סנהדרין ו': תנחומא משפטים סי' ו'. זוה"ק משפטים קי"ז· תקוני זוהר קל"א·) אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות יעויי"ש, וגם בי"ד של מעלה דנין יתום ואלמנה לכף חוב אם הלכו בדרך עקלתון ועשו התורה כאלמנה והמצות כיתומים עזובים.

זאת עולה מן המדובר כי המחבר חבורים מחוכמים אשר לא יפנה אל רהבים לא בגבורת הזוז יחפץ ולא מעות נור ישועתו, הנה יוכל להיות סמוך ובטוח כי מלבד מה שמשיג הנאה ומלא חפנים נחת מחדושי תורתו המיוסדים על אדני אמת וצדק, כמאמר חכמים (שו"ת הרמ"א סי' ה'. של המעלות סי' ל"ח) מי שלא טעם שמחת התרת הספקות לא טעם טעם שמחה מימיו; עוד מזכה מחבר נאמן לאלהיו כזה את הצמאים לשתות מי מנוחות התורה והחכמה ברהטי האמונה שקתות הדת בלי משא פנים כלל, וימו לו כנהר שלום וכנחל שוטף כבוד ועוז, מלבד שכרו כפלים לתושיה, בעולם הנצחי המכלכל נפש בלא גויה, וינצל וישמר מהמון מלאכי זעם המנקרים כככרה בשר האדם המונע תורתו מללמדה לזולתו כדאיתא (מדרש משלי פי"א) יעויי"ש, וכמו שספרו לנו האלהיים ז"ל (ב"ר פס"א סי' ג'): ר"ע אומר אם היו לך תלמידים בנערותך עשה לך תלמידים בזקנותך, שאין אתה יודע איזה מהם מתקיים לך זה או זה ואם שניהם כאחד טובים, י"ב אלף תלמידים היו לר"ע מעכו ועד אנטפרים, וכולם בפרק אחד מתו, למה? שהיתה עינם צרה אלו באלו (אם אחד השיג יותר בלמודו לא מסרו לחברו), ובסוף העמיד שבעה כו', א"ל בניי! הראשונים לא מתו אלא שהיתה עינם צרה אלו לאלו, תנו דעתכם שלא תעשו כמעשיהם, עמדו ומלאו כל ארץ ישראל תורה ע"כ. ולכן מלאני לבי להשתופף גם עתה בנחלת המחברים ולהקריב גם עולות רעיוני על מזבח הדפוס, כי אם האדם הלז הוא בהול על ממון כנחש אחר השוט שהוא רק קיום הגוף הנגוף, על אחת כו"כ שמן הראוי לאדם כמוני לרדוף כצבאים אחר קיום הנפש בעלמא דקשוט, הלא המה חדושי התורה הקדושה בת אל חי ושפוני טמוני התלמוד שהם ככרים וכסתות בקבר החושך; ושום תשים אזניך כאפרכסת לדברי החכם האלהי הר"פ ז"ל (ס' הברית ח"א מאמר כ' פ"ז) וז"ל. לא כדעת קצת חכמי ישראל האומרים די לנו בספרים הקודמים וזה בא להוסיף, ודעת לנבון נקל כי כל האומרים זה לכבוד עצמן יאמרו ככה, מפני כי נפשם יודעת מאד שיש להם שם גדול בעולם, ואם יחברו איזה ספר יפול שמם וירד מטה מטה ויופגם כבודם, ומטעם זה ישמרו בנפשם ולא יחברו שום מחברת ולכן על הכלל כלו יצאו, וקצת אנשים אשר יכתבו ויחברו ספרים אבל לא ירצו להדפיסם בחייהם, כי אם יצוו להדפיסם אחרי מותם באמרם אחרי מות קדושים [אמור], ויהיה להם זה לחכמה להציל כבודם בחייהם, אבל אין חכמה ואין תבונה לנגד ה', וא"כ מה שרצו ומה שכוונו בו במשל הקדמוני של חברת העורים, אל נושא יסלח להם והוא רחום יכפר בעדם, כי רמזו בו לדברים אשר לא כן על עם ה' ועל בית ישראל, והגם שכותבי המשל והמזהירים עליו הלא המה גדולי הערך צדיקים וראשי ישראל והתכוונו לשם שמים, לא אל זה אביע אנכי איש רש ונקלה לכבוש האמת ולשום יד לפי בעבור כבודם, כי כבוד כל בית ישראל עדיף אף כי כבוד ה', כי כמו שחייב האדם לקבל האמת ממי שאמרו אפי' מקטן שבקטנים, כך אסור לו לקבל דבר שאינו אמת אפי' מגדול שבגדולים, מכ"ש במקום שיש חלול ה' שאין חולקים כבוד לרב אף אם ראשו יגיע לעב עכ"ל.

ש) וביותר נראה תועבותיהם שקוציהם וגלוליהם הרבים במאמרי הבקורת שלהם, אשר פרו וישרצו בדור דור-שוא עקש ופתלתול זה, וכל בעל נפש אשר אין תבלול הבערות בעינו ובמוחו לא הרגיעה לילית השקר, יראה ויחזה כי כמעט כל מאמר בקורת אשר יצא מרחם קולמוסם לא היה הורתו ולידתו בקדושה, וכל

(שם דף י"ב) וז"ל. וזולת זה רבה אשמתך ואשמת כל הנועדים בעקב הזה, בהתכם בזה יד לכל נבל וריק ולצעיר ימים לפגוע בכבוד חכמי ישראל קדמונים וחדשים, כי לעז פנים לפנים יקרא היום מבקר, ואם תשאל אחד מאלה: מה עשית כי העז העזת נגד גדולי חכמי ישראל? אף הוא יענה לך „בוקר אנכי!", אתם וכל ההולכים בנתיב זה, אתם הרביתם חדשים לבקרים, מחודשי בקרים, ריקים ופוחזים, וכדמתרגם יונתן סריקין ובקרין, ר"ל בעלי הפקר דבהפקירא ניחא להו, אוי לו לדור שכך עלתה בימיו! הבת יהודה! איך ירדת פלאים? העלי ובני תעלי ימשלון בך, ולא נתקררה דעתו של בן אמוץ בי"ח קללותיו, עד שאמר ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד כו' עכ"ל הריב"ל, וכן מ"ש נמי הרנה"ו (דברי שלום ואמת מכתב ב' דף מ"ד) וז"ל. אם כל מחבר ספר היה חושש לדברת בני אדם, אין אחד היה מגיד דברים, כי איזה ספר או מחברת הובר עד היום, שלא ערערו עליו אנשים, או מסכלות ופתיות או עבר עליהם רוח קנאה או מזדון ורשעה או משנאת האמת ושנאת הבריות, וכל אחד מכסה קלונו במכסה יראה, מראה תומה כאילו יראתו נותנת דבר בפיו, ותחת מכסה כזב כזה יעברו על עברות המורות, יקללו חברם בשם, יתנו דופי באנשים טובים מהם, יתאמצו להפוך דבריו מדרך אמת לדרך שקר וכל כיוצא בזה כו' עכ"ל. ומלבד שהם כעכברי רשיעי בעיני שוחרי תושיה, עוד עיני פמליא של מעלה מפיקות רשפי זעם עליהם, יען גורמים בבקרותם המזויפת להחשיך אור האלהי המופיע בהיכל המחקר ולתת לשועלים מהלכים בו.

ודכירנא

וכל פניו כסו חרולי המינות וקמשוני החופש והדרור, ולכן הסירו ממאזני שכלם את כף הזכות והשאירו בהם רק כף החוב בלבד, וגם השושנים ופרחי הזכות שלהם מלאים רעל ועכס ראש פתנים אכזר, אשר על זאבים המתחפשים בעור כבשה תמימה אלה, כבר נוחו תקיפי קמאי ובתראי כי כרוכיא, ובינייהם נניף תפארת ישראל המגו"ח ז"ל אשר שאגה לו כלביא בספרו היקר (מגנת חכמים סי' פ"ו) וז"ל. אם חברך עמל וטרח להוציא לאור איזה ספר להועיל בו לרבים, ומה לך לגנות אותו ולכתוב עליו מרורות? הלא לא עמלת בו ולא גדלתו, ואם נראה בעיניך שחכם גדול אתה ממנו, יבחנו נא דבריך ודבריו במו"מ העיון והפלפול, ותן שבח והודאה ליוצר כל שחנך דעה נלואה ועמוקה מחברך עכ"ל. ועל מבקרי זמננו הבלתי באים מזרעא דיוסף ולא שלטא בם עינא בישא, ישובו בצדק מלילת הר"י בועז ז"ל (הקדמתו לס' האלפסי): „המשפט יש לו הרעוש של שעוה, נכפף לכל צד ולכל תאוה", ומה נמרצו אמרי הגאון המוסמך והחסיד האלהי הרש"ז מלאדי ז"ל (מובא בס' סניגור דף ע"ג) וז"ל. ידוע הוא כי כל דבר ודבר יוכל האדם לדונו משני צדדים ימין ושמאל, המדות האלו נקראים בלשון הגמרא ובלשון קבלה פלוגתת ב"ש וב"ה, ובלשון פשוט נקראו הן ולאו או דבר והפכו, ד"מ, כשירצה אחד לדון את חברו, אזי ברצונו ידין אותו לכף זכות ויבחר לספר המעשים הטובים שנמצאים בו, ולא יסתכל בצד הרע שבו כלל, וכן להפך אם ירצה לדונו לכף חובה, ימצא עליו חובות הרבה ולא ימצא עליו שום צד זכות, ושתי המדות הללו נקראות ב"ש וב"ה, שב"ש מחמירים בכל מקום ודנים לחובה, וב"ה מתירים ומקילים ודנים לטובה, והכל ע"פ רצונם, וכן מצינו בתורה בבריאת העולם נאמר, וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ואין בו רע כלל, ואח"כ כתוב וינחם ה' כו' כי יצר לב האדם רע מנעוריו, והוא רע גמור ואין בו טוב כלל, וכן כל אדם בעצמו יש לו שתי בחינות אלו עכ"ל; ומלאכת בקורת כזו היא קלה מלשרוף באש נעורת ונקל היות קטיגור מהיות סניגור, וגם פילוסופי האומות גערו בנזיפה במבקרי מומים באורים ותומים כמו אלה, כמו שאמר החכם המפורסם לרומאים קווינטאליאן: „עס איי עבען זא פיעל לייכטער איינען אנזוקלאגען דענן צו פערטהיידיגען, אלס עס לייכטער איזט צו פערוואונדען דענן צו היילען", (העתקת ריב"ל במבוא לס' זרובבל).

ומה אומר ומה אצטדק לך אחי-נועם, שאם תהיה אקנקן המבקרים אלה ותהלוכותיהם ונמוסיהם הנמבזים ושפלים, אז הודית כי עליהם כונן יעב"ץ ז"ל את חציו השנונים (לחם שמים אבות פ"ו דף כ"ב •) וז"ל. כספם לנדה יהיה לכל זונות יתנו נדה, ילווהו החייט בעל מוד"ע מדויקת חדשה, והמספר המגלח

פאות

ודכירנא כד הוינא טליא בהיותי בימי חרפי, אמרתי בדרך צחות על מ"ש
האברבנאל ז"ל בשם התוכנים הקדמונים (מובא בס' בית יהודה פמ"ח בהערה) וז"ל. שבמזל
מאזנים והוא מזל תשרי בתחלתו יעלה צורת אדם כעסן ובידו הימנית מאזנים ובידו
השמאלית ספרים כתובים פתוחים כו' עכ"ל, כי צורת אדם זה הוא מבקר הספרי אשר
הוא משקה את עטו עט שקר סופרים, בים השחור נחלי בליעל המלאים מים הזדונים על
כל גדותיהם, ובידו הימנית אשר בה יכתוב מרורות פתגים על אנשים מצויינים הוא
אוחז מאזני מרמה ופלס און, אשר יכריע תמיד לכף חוב ויכוף הר הקלף כגיגית על
הספרים המחוכמים המקדימים היראה לחכמתם אשר בידו השמאלית הרומזת למדת
הדין, והוא עומד מזוין בקרדומות וכילפות רומח וכידון ולפעמים גם אבן או אגרוף
רשע, להתגולל על מחבר ירא אלהים המשליך תענוגות בני אדם אחרי גוו, ולהתנפל
על חבוריו היקרים בזעף אף ולשון אש כזאבי ערב משחרי לטרף, וסביב שניו אימה
חשכה גדולה ומפיו יז קלף עשרה קבין של בוז וקלון, להחשיך משחור תואר פני מאמריו
הבנוים לתלפיות על אדני היופי האלהי ולהפוך הודם למשחית; ואף כי אינני בעיני
ככהות כחכם רואה את הנולד וכנבון חוזה עתידות, מ"מ אחזה אראה את הנולד לי
מהמון מבקרים שטי כזב כאלה הפורטים על פי נבל הבקורת במגדל הפורח באויר המינות,
כי

פאות הראש וגם את הזקן תספה להדמות לאשה (להיות פטור כמוהן ממצות עשה שהזמן גרמא), והמתקן
לו פאות נכריות תולות לו מלפניו ומאחוריו עד הבושה כו' עכ"ל, והם כובשים פניהם בקרקע ועיניהם
עמו מראות מאמר חז"ל (מכילתא פ' יתרו): אשר לא תגלה ערותך עליו, ומה אם אבנים שאין בהם
דעת לא לרעה ולא לטובה, אמר הקב"ה לא תנהוג בהם מנהג בזיון, חברך שהוא בדמות מי שאמר
והיה העולם לא כ"ש ע"כ, ועינינו הרואה ראו כן תמהו כי מבקרים חפשים אלה יש בינם לבין עצמם שנאה
גדולה כקורת בית הבד, וכל ימיהם יחלופו עם אניות איבה וקטטה חד את אחד, וזאת אשר יבא מחבר
אחד איש אמונים רב ברכות לפעמים מן הגד, לשפוך קיתון מים רותחים אשר התחמם לאור האמת על
פני מבקר וסופר חפשי כצפור דרור, אזי יתכנשון בני בלי שם אלה זה בקרדום וזה בכשיל וכילפות זה
בחרב מרוטה וזה במטאטא השמד מקל חובלים כעם עצום ערוך מלחמה, לעשות ממנו ומספרו גל של
עצמות ולהפריח עליו כאגלי שלג מאמרים בוטים כמדקרות חרב להטביעו ולהצלילו כעופרת ברוק פיהם,
אף שידעו כי הם כחלא בר חמרא לגביה וקטנו עבה ממתניהם והם כחגבים בעיניו הבהירים כעצם
השמים לטוהר, אין בשביל זה ביניהם אהבה ואחוה ושלום וריעות, אך ההכרח לא יגנו לעת מצוא
להראות איש לאחיו אהבה מזויפת כשפחה נחרפת, ועל זה אז"ל משל אל בית המרי (ספרי מטות פיס'
קנ"ז): משל למה"ד לשני כלבים שהיו בעדר והיו צווחים זה עם זה, בא זאב ליטול טלה מן העדר,
והיה אחד מהם מתגרה כנגדו, אמר חבירו אם איני הולך ומסייעו עכשיו והורגני, עשו
שלום זה עם זה ונלחמו עם הזאב ע"כ, וכבר אמר החכם מכל אדם (חכמת שלמה ז' ל"ב): אחרי אור
יבא חושך אך הסכלות לא תחשיך החכמה לעולם, וכן (בן סירא ל"ג ה'): לב סכל כגלגל עגלה
ומחשבתו כאופן מרכבה כסוס צוהל אל כל רוכב כן הלץ מתלוצץ על כל דבר, (עי' ספרי מערת המכפלה
הנשמ"פ סי' ל"א).

וזה שנים אחדים הייתי קרוא בצל הרב הגאון הצדיק האלהי הרי"ש ז"ל מגאסטנין, ופגעתי
שמה מבקר מומים אחד מיוחד שבעדר פרות הבשן אשר קרני ראם קרנים, אשר כל ספר האהוב וחביב
נחמד ונעים לשלומי אמוני ישראל כשדה מלא כרכום ונרדי אפרסמון, העביר תחת שבטו וקולמוסו בשבעה
מדורי גיהנם של בקרותו, ומכל דבור ודבור שיצא מגרון עטו הפתוח כקבר נברא מלאך משחית אחד קטב
ישוד צהרים, להשיב חכמים אחור ולסכל דעת התורה ולומדיה לשם שמים, ואין מגמת פניו במאמרי
בקורת שלו לצרף ולטהר הספרים כנשמות ערטילאין בגיא בן הנום, אך ישים כל מעייניו לטנף וללכלך הוד
תורם וזיום והדרם בידיו החרוצים ובצפרניו החדים והמרוטים כחרבות צורים פצירה פים, ושאלתיו:
מה לעורב בנדבך של יונים? דלגת על כל הרי ישראל קפצת על הגבעות הנשאות ברגלי בקורתך, ולא
נתקררה

כי כאריות ונמרים כזאבים כאכזרים יהיו נמהרים, להעלות רקב וחלודת בקרותם על כותלי ספרי זה, וישפכו עלי כל מררותם בחמת עכשוב גדול מנשוא, על אשר יצאתי על שדה המערכה הספרות להמטיר עליהם ועל מאמריהם פחים אש וגפרית, ולתבוע עלבון חז"ל מכל איש אשר מלאו לבו לנגוע בהם לרעה והרחיב עוז להחשיך ככבי אור מאמריהם בעבי חושך; וכי יפגשני מבקר כזה ויגיח כעכבר מחורו, לתת את ספרי מטרה לחצים ואבני בליסטראות בקרותו, אחשוב זאת להמקרה בלתי טהור אשר קרה בימי הקיסר קלוידיא (צמח דוד ח"ב תת"י לאלף הד'), כי אחד מאנשי צבא הרומאים חרפת אדם ובזוי עם, עשה את עצמו כמבקר לטפול דופי ולהשליך שקוצים על תפארת מקדשנו יבב"א אתר דשכינתא שריא תמן, והלך בגאה וגאון לפני הצר המקדש הלוך וטפוף, וליתר תוקף ועוז הבזיון גלה שם ערותו ויעש מלאכתו ממש, והיהודים קמו כפנחס ברגשי אמונה וחרדת קודש לתבוע חרפת מערכות אלהים חיים, מבן מבים ומחפיר זד משחית משוקץ ושומם זה והרגוהו נפש, והרומאים בשמעם זאת שלטה בהם סטרא דמסאבא לגאול נפש ההרוג, והרגו ביהודים שלשים אלף איש; הרי לך גדול כח המבקר החפשי לחרף ולגדף מקדש־יה מעין ההשגחה האלהית, אשר מפני הדר גאונו חלו גוים מגור מסביב, וכמה אלפי עריצים קמו כפריצי חיות ואריות טורפות, להפוך משפט ללענה, להצדיק את הרשע אויל מרודך זה ולהרשיע את הצדיקים אשר יראת ה' נגעה בלבבם הטהור, ומה השכינה אומרת? „קלני מראשי קלני מזרועי!".

ואף

נתקררה עוד דעתך עד בואך על ראש הרי"ס זה ה"ר גריזים המלא ברכות מאליפות מרובבות? כלך לך מדרכך כי לא תמצא בה"ר הזה משתה שמנים למען עטך, ואם תבלע בה"ר הזה פני הלוט הלוט אז אתה תחזה כי ראשו לעב יגיע. ויען אלי בשערה: „גם על הרי"ס גבנונים ראיתי אילני סרק אשר פרים לא יהיה למאכל ועליהם לא יעלו לתרופה, הזה האיש מרגיז הארץ? וכל בית ישראל נשען על איש זקן המתפלל בסדור קטן ופשוט כתינוק בן שנה בלי שמן פזוז וכרכור כבני גילו זולתו?", ואנכי שמתי מחסום לפיו בהודיעי לו מ"ש (שו"ת מהרש"ל סי' צ"ח): ומה יפה כחו של ר' שמעון מקינון אחר שלמד סתרי הקבלה, אמר שהוא מתפלל כתינוק בן יומו עכ"ל, כאשר דברו מזה הני תרי אשלי רברבי (אמונת חכמים פי"ז. מגן וצנה לרי"א חבר ז"ל פי"ט) יעויי"ש, והטעמתי לו הענין הזה בלשון למודים אשר נתן לי ה', ושגם הריב"ל דבר נכבדות בזה (בית יהודה ח"ב צד ס' בהערה), עד שנאלם דומיה ושתיקתו כהודאה דמיא כי נמצא עולה בשפתיו וילהט מוסדי הרי"ס בהבל פיו, (עי' חגיגה כ"ב: ס' חסידים סי' תרי"ז).

י) ולכן לא אחת ולא אירא מאומה ללכת עם מבקרים אלה בשמת קרי, אמנו הזקנה היא האמת הנצבת כשגל לימין הקב"ה תכריחני לשאת משל אל בית המרי, משל זה יצא מפורש מפי קרילאוו אשר בכל שערים המצוינים בחכמה יהל שמו, והקיסר ניקאלאי בלוית הפרתמים ושרי הפחות לווהו בכבוד ועוז לבית עולמו, (משלי קרילאוו ספר ג' סי' ט"ז) וז"ל. מבית העשיר שב החזיר פעם אחת, שם תחת האדווה חפר אוכל בשחת, וסביב בית המבשלים חפר באדמה, לא היתה אשפה אשר לא בא שמה, גם התגולל בגללים בבתי מוצאות, קיא צואה על פני כלו מראהו בלהות, ככה שב הביתה מגואל בקיא צואה, מה מצאת שמה? שאלתהו הרועה, שם עפרות זהב יאמרו באמת ואמונה, שם כל יקר באשפה ומדמנה. ויען החזיר: אך שקר בדאו הגברים, כי בכסף וזהב נמלאו מפה אל פה החדרים, ובכל פנות העשירים אך עושר, הנה הנס ככל בתי יודעי חוסר, מלאים דומן וקיא צואה וגועל נפש, אך אשפה ומדמנה אך טיט ורפש, הלא עמוק עמוק חפרתי שמה, ולא מצאתי מטוב מה ומאומה; לדמות איש לחזיר אין את נפשי, אך לא אענה בפני כחשי, אם את המבקר לחזיר אדמהו, אם בבקרו בספרי רעהו, ידין את המחבר אך לכף חובה, אף אם נמצא במו הרבה מטובה עכ"ל. וכאבן ואגרוף טופחת על פני מבקרים אלה ידי"ו החזק"ה של הרמב"ם ז"ל (הל' מעילה פ"ח) וז"ל. ראוי לאדם להתבונן במשפטי התורה הקדושה ולידע סוף ענינם כפי כחו, ודבר שלא ימצא לו טעם ולא ידע לו עילה, אל יהי קל בעיניו, ולא יהרוס

לעלות

ואף בידעי כל זאת שמתי לבי לבלי את ללחום עם מבקרים כללו בחכמה הטובה מבלי קרב, ולהפוך שליתם על פניהם פני להבים, כי אמרתי בשלוי בל אמוט לעולם אם אלך שלובת יד עם רעיתי העדינה יונתי תמתי—היא האמת, וממנה לא אזוע עד אתן לה עדנה אחרי בלותה וארבה לה מוהר ומתן, וכל נבון המתנהג כן הוא ישחק לרעש כידון ולקש נחשב לו קולמוס המבקרים עושי מלאכת ה' רמיה כמו אלה, וכל מחבר נאמן לאלהיו השם אמונתו אזור חלציו והחכמה צניף טהור על ראשו, בשלחו ספרו על פני חוץ, אזי שפתותיו דובבות עוז (תהלים קי"ט מ"ו ונ"א): „ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש, זדים הליצוני עד מאד מתורתך לא נטיתי!", והכונה לפענ"ד שכך אמר דוד מלך ישראל: ראה והביטה דל כבוד תורתנו בין בני ישראל ההורסים והמחריבים פקודי ה' ישרים, ועיניך לנכח יביטו כבודה הגדול בין מלכי האומות רוזנים ונסיכי ארץ, אף אם מלכי ארץ קשורים בעבותות חזקות באמונות אחרות הרחוקות מאמונתנו הלאה כמטחוי קשת, מ"מ אדברה בעדותיך הלא המה מצות התורה שהם נגד מלכים אלה, ולא אבוש, כי מקבלים בסבר פנים יפות ההוכחות האמתיות אשר אני מליץ לפניהם המוציאות משפטם כצהרים, והם אינם מכלימים פני על זאת; משא"כ זדים ארורים מישראל אשר דם יעקב דופק בעורקיהם, הם אך הם חמדו לצון להתלוצץ בי בזדון, היינו אף שיודעים בלבם כי צדק לפני התורה יהלוך ואחרי שיאחז בה בזה ובבא, מ"מ
רוח

לצלות אל ה' פן יפרוץ בו, ולא תהיה מחשבתו בו כמחשבתו בשאר דברי החול, בא וראה כמה החמירה התורה במעילה, ומה אם עצים ואבנים עפר ואפר, כיון שנקרא שם אדון העולם עליהם בדברים בלבד נתקדשו, וכל הנוהג בהם מנהג חול מעל בם, ואפי' היה שוגג צריך כפרה, ק"ו למצות שחקק לו הקב"ה, שלא יבעט האדם בהן מפני שלא ידע טעמן, ולא יחפא דברים אשר לא כן על ה' ולא יחשוב בהן כאשר יחשוב בדברי חול עכ"ל, וכמ"ש נמי הרי"ה ז"ל (של"ה שער האותיות אות ר') וז"ל. וראיתי ממורי ורבי החסיד הגאון מהר"ש ז"ל, כשהיה שומע מפי תלמידיו שאמרו: וכי היה המקשה משוגע? או איך היה גרייז"ר? וכיוצא בהן, היה מכהו מכות מרדות, ומלבד תשובה שסידר לו היה מרגיל תלמידיו לומר תמיד בלשון כבוד, כגון דברי המקשה אינם מובנים לי לרוב עומקם וכיוצא בזה עכ"ל. ואותם מבקרים לא ידעו כי בקולמוס בקרותם אשר טפה של מרה תלויה בו, ישחיתו כרם ה' צבאות דת ישראל להבאיש ריחנו בעיני הלאומים, ולתת אותנו ואת אמונתנו מטרה לחצי בוז וקלון, כאמרם ז"ל (ב"ר פל"ד סי' י') אוי לה לעיסה שהנחתום מעיד שהיא רעה; ועל בקרותם של הני עזין דמסגין ברישא ישוב גם המשל הקדמוני (מועתק בס' משבצות הפנינים סי' כ"א) וז"ל. הכלב בשוק עבר לטרף ארב, וירא והנה עצם לפניו קרוב קרב, וישמח לקראתו ולנתחים נשכהו, עד כי דמים נזלו מבין שניו, וידמה כי מהעצם אשר לפניו, בא הדם ובשמחה לקקהו, והכלב לא ידע מה הוא עושה, וכי דם נפשו ובשרו הוא שותה; כן אורחת כל רודף בצע באדמתו, ולעבודת האל לא שם פני מגמתו כו' עכ"ל; ועליהם צוח הנביא (ישעיה מ"ט י"ז) מהרסיך ומחריביך ממך יצאו, כי עינינו חשכו מראות ועפעפינו ישורו מעשים בכל יום, כי היהירות והעזות הם כטבע שני לאנשים צבועים, והם כזאבים המתחפשים בעור כבש אשר לא יוכלו לשקוט על שמריהם, ותמיד מפרכסים כזנב הלטאה להבעיר ריב ומצה ולאזר זיקות המחלוקת במחנה ישראל, והבערה ללהב יצאה גם בבתי מקדש מעט בתי כנסיות ובתי מדרשות ושם שמים מתחלל, והננו כרחל נאלמה צרויה בין מכעיסיה מוכים ונענים ממושכים וממורטים, ומבקרים אלה כיון שבאו לכלל בקורת שלא לשם האמת באו לכלל טעות להקדים עצם למלחמה להתקוטט גם עם מנהיגי הדור ארזי לבנון אדירי התורה, אשר הם עצמם הובילו מאנייהו לבי מסותא והתאבקו בעפר רגליהם, וירהב הנער המנוער משמץ חכמה בזקן זה שקנה חכמה בלתי מעורבת בסיגי התאוות החמריות, (ב"ר פמ"ט סי' ח'): „משל לדובה שהיתה משכלת בחיה ולא מצאה לשכל בחיה ושכלה בבניה", אך מה אדבר ומה אומר גרוני כתוקע לבור ודות אם עולם כמנהגו נוהג וגם לממזר נותן הטבע נשמת חיים, ועל הקנאה והתאוה והכבוד ישים כל איש שבעה עינים, ובעד בצע כסף יבא באש ובמים? .

רוח עועים מסוך בקרבם לחשבני כמשתגע וחסר דעת, יען לא נטיתי ונסגתי אחור מתורתך; והבדל בין תורה לעדות, עדות היינו התורה שבע"פ ותורה היינו שבכתב, וכשמן ששון תרד בלב מלכי הלאומים דרשת דוד המלך ע"ה גם על התורה שבע"פ, אבל בקרב פושעי ישראל תרד כמדקרות חרב דרשתו להצדיק התורה שבכתב עצמה בת שמים, (עי' אבות דר"ן פכ"א. אותיות דר"ע אות י'). ומן הראוי לדמות קנאת סופרי ומבקרי זמננו לאותו אבן המוסף השער, אשר (שער השמים מאמר ב' שער ג'): „אם תשים אותו על שערות הראש והזקן והיד והרגל יגלחם כתער, ואם תשחק זאת האבן על ראש מוקרח יצמחו לו שערות מהר", כן קנאת בקורת סופרים אנשי אמת אשר האוצר והאמונה שעשועיהם אלפים יום יום, היא תרבה חכמה ותגדיל תורה ותאדיר תעודה כפלים לתושיה, וקנאה זו היא לכרם ה' צבאות בית ישראל כחום צח עלי אור וכרביבים זרזיף ארץ, אבל בקורת סופרים כופרים אשר בשפקירא ניחא להו, וכעטלפים לא יוכלו לחזות בנועם שמש התורה וירח התלמוד לבנת הספיר אשר תחת רגלי הקב"ה כביכול, קנאה ממארת זו היא תמעיט החכמה האלהית ותגרע התורה המחכימת פתי, וכמו שרף מעופף ונחש עקלתון השורף בארסו את האדמה ולא תוכל תת כחה להצמיח נטעי נעמנים ושושני חמד המכהים גלגל חמה ביפים, כן בקורת שלא לשם שמים תזרה גפרית ומלח על שדה התושיה ותבער פרחי החכמה ושושני המחקר כאשר יבער הגלל עד תומו.

ולמען יבין הקורא כל דברי הספר הזה לאשורם בטוב טעם ודעת, הארכתי לשון של זהורית ואתהלכה ברחבה עד יד שכלי ותבונתי מגעת, כמ"ש הגאון והפילוסוף האלהי ר"ד ניטו ז"ל (כוזרי שני בהקדמה ב':) וז"ל. כי שני המאורות הגדולים (הרמב"ם והראב"ד ז"ל) האלה, אשר לבן כפתחו של אולם, די להם בראשי פרקים ולכן דבריהם מועטים ועניניהם מרובים, אבל אני אחזה לי כי בימים האלו ובזמן הזה אשר חטאתינו מנעו הטוב ממנו ואין טוב אלא תורה, צריכין אנו לדברים ולענינים מרובים ולביאור רחב כולי האי כו' עכ"ל, ולכן מצאתי הדבר כשר לפני לטייל ארוכות, כדי שלא יתקשה הקורא בהבנת הענינים הרמים והנשאים, אשר שקלתים במאזני חכמה הדק היטב הדק כאבני חפץ וסגולות מלכים; ומטעם זה (ברכות ל"א:) דברה תורה כלשון בני אדם, וכן התנהגו חכמי התלמוד, כגון (ב"ק ו':) תנא ירושלמי הוא דתני ליסנא קלילא, וכן (עירובין נ"ג:) בני יהודה דדייקו בלישנא, וכן (שבת פ"ח:) כל דבור שיצא מפי הקב"ה נחלק לשבעים לשון, הכל להקל הכונה על המעיין ולהרחיק הקמטים ממצחו בעת הקריאה, ומטעם זה עזבו חכמי המשנה לפעמים דקדוק לשון עבר ומשפט השפה הקדושה, כגון (תרומות פ"א מ"א) חמשה לא יתרומו ואם תרמו כו', (עירובין פ"י מי"ג) חותכין יבלת במקדש יעויי"ש בתוי"ט, (פסחים פ"א מ"ב) שמא גררה חולדה יעויי"ש בתוי"ט, (חולין פי"א מ"ב) שתי רחלות יעויי"ש בתוי"ט, וכדומה מלות רבות כאלה הרחוקות מנקודת הדקדוק, (עי' ראב"ע אסתר ח' י"ז), ולכן בררתי לי גם אני (ברכות י"א:) לישנא מעליא להקל עומק המושג לקוצר המשיג, והענינים לא יעבטון ארחותם.

ועיניך הרואות על מאזני צדק אלה המון מאמרי חז"ל אין למו ספורות, ואתה תחזה גם רבותים אלפי ספרים אשר ברקיע המחקר היו למאורות, מילתא טבא דאית בהו דרשתי ועל המחבר לא שמתי עין, ספל זהב מלא מים גרוע מקנקן חרש מלא יין, לכן אביא לפעמים מחבר אשר השהו אלוה חכמה וממנו נדחה היראה הקודמת לתושיה, עוף מצער הדבורה סחי ומאוס כתעב ונאלח ופריה מלא מתק המשיב נפש וגויה, כשירת המליץ האלהי (בן המלך והנזיר שער כ"ו): „דרוש חכמה ואל תביט למראה בעליה וקומתו וצלמו, כבדולחים בחול ימים טמונים והזהב בתוך עפר מקומו"; ומי לנו גרוע ופחות במין האנושי כמו הכנים, אשר כל חכמתן וחריצתן בנויות בריר חלמות על קורי עכבים

וחוטי השממית, ודעותיהן קלות מני ארג ומחשבותיהן כמוץ יסוער מגורן וכעשן בארובה לפני כל רוח מצויה דיבשה, להדפן מאור אל חושך ולדחותן מדחי אל דחי באתא קלילא דלית בה ממשא, והטבע ישחק בהן כלפור לענותן בסבלות המקרים הלא טהורים המפשיטים מעל פניהן צלם החכמה העליונה, ולכן אז"ל (סוטה כ"א:) כל המלמד את בתו תורה כאלו למדה תפלות משום שנכנס בה ערמומית, וכן (ירושלמי סוטה פ"ג) ישרפו דברי תורה ואל ימסרו לנשים יעויי"ש, כי (יומא ס"ו: ירושלמי שם ה"ד. במדבר רבה פ"ט סי' מ"ח) אין חכמה לאשה אלא בפלך, ואין בית קבול במוחן הרופס כתינוק בעד מאמרים אלהיים ודעות רוחניות, אשר עמודי התורה ואשיות המחקר בנוים עליהם לתלפיות, ופתגם קדמוני הוא זה בלשונות בני קדם, שגם הפאבסט יאהאנעס העשרים השיב כזה בלשון רומית לאחותו סאנאגיזא אחרי שהוכיחה אותו ואמרה (מובא בס' זרובבל ח"ב לד ס"ו) וז"ל. אחי! אין מהיושר והצדק שתסבול בארצך יהודים, כי אתה נציב מלך (שטאטהאלטער) של ישוע הנוצרי, והפאבסט השיב: אשה! אשת כסילות! איככה לא נכבד ונשמור את אלה אשר משיחנו בעלמם שמרם וכבדם והזכיר מעשות עמם רעה, ואמר, כל הנוגע בם כנוגע בבבת עינו? אולם אשה אשר אין חכמתה כ"א בפלך אין בשכלה להשיג דברים גבוהים ונסתרים כאלה עכ"ל; ואשת פתיות כזו לפעמים דרכה לילך ולהזיק כשור נגח, גם את בעלה אלוף נעורה, אשר הושיב אותה אתכתקי דהב פיזא והלבישה מחלצות שני עם עדנים, ואין רעיון אחד ממחשבות מאליפות מרובבות המתרוצצות בקרבה, מתעורר לפעמים לעזור אותה ולמנעה מהשיב לו רעה תחת טובה, כי מי לנו גדול מהמלך נינוס בשעתו אשר מלך בבבל בשנת תתקנ"ח לאלף השני בימי אברהם אבינו ע"ה, אשר נהס ככפיר היתה אימתו על כל יושבי חלד ומלכים ממנו יחפזון, ואשתו סימיראמיס כמה פחים היתה נה ללכדו ולהביאו ביתה האסורים אסור בזיקים וכבלי בושה וכלימה, וכשזה נפל ברשת זו טמנה לו היא קמה וגם נגבה בגאה וגאון על כסא המלוכה מ"ב שנה, היא המלכה הנודעת בדברי הימים באומץ לבה העשוי לבלי חת ובדגלה היקר הנושא צורת יונה פותה, ועליה נוח הנביא (ירמיה כ"ה ל"ח) „מפני חרון היונה", (מאור עינים פכ"א. צמח דוד רמ"ב), ודומה לזה אמר ר' יוחנן (ב"ר פנ"ד סי' א') ע"פ (משלי ט"ז ו') ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו, זו אשתו, שנאמר (מיכה ז' ו') אויבי איש אנשי ביתו, מעשה באשה שקבלה על בעלה לשלטון, והתיז את ראשו וי"א אף התיז את ראשה ע"כ.

ובין ג' כפויי טובה שישנן בעולם, חשבו חז"ל (ויקרא רבה פ"ד סי' ב') את האשה, (עי' שם פכ"ה סי' ה'); ובצדק אמר רשב"י לר"א בנו (שבת ל"ג:) נשים דעתן קלות עליהן דלמא מצערי לה (לאשתו) ומגליא לן ע"כ, היינו שלא חלק להן אלוה חכמה ועיניהן טחו מראות את הנולד להשים מעצור לרוחן, ואחר קבלותן פיוס מבעליהן בשרן עליהן יכאב ונפשן תאבל על גלותן את הסוד, ואינן יכולות עוד לתקן המעות, ותמיד עיניהן נשואות להפתגם הקדמוני (ברכות כ"ח.) „לשתמיש איניש בכסא דמוקרא יומא חדא ולמחר ליתבר"; והחוקר קאנט כתב הדר (מובא בס' זרובבל ח"ב לד כ"ד) וז"ל. „וואס דיא געלעהרטע פרויען בעטריפט, זא ברויכען זיא איהרע ביכער עטוואה זא וויא איהרע אוהר, נעמליך זיא צו טראגען, דאמיט געזעהען ווירד דאס זיא איינע האבען, אב זיא גלייך גאר שטילל שטעהט, אדער ניכט נאך דער זאננע געשטעלט איזט" עכ"ל יעויי"ש בארוכות גדול; והחכם השליטי משבעה חכמי יון פיטאקוס אמר (מובא שם ח"ד לד ס"ו): „הנשים כמו מים מתמידי השנוי"; ומטעם זה היה לפנים מנהג מוחלט בערכאות שלא לתת שבועה לנשים, מפני שדעתן היא כספינה מטורפת בים ההולכת לרוח הנושב, כמובא ביוסיפון לרומאים (קדמוניות לעברים ספר ד' קאפי' ח') יעויי"ש, ולפעמים יעשטון ארחותן מלדעת איך להתנהג עם בעליהן הרוזנים ונסיכי ארץ, אשר בכנפי ממשלתם יחסיון

דבוקים אלפי נפשות שונות למיניהן, וסופן אך להכרית ואחריתן מרה כלענה באשמתן ובזדון לבן הערל, ולכן גרש הקיסר פעטער הגדול את אשתו הכלבת לימינו, וכן הקיסר נאפאלעאן קבל רשיון מאת הפאפא דרומא לגרש את אשתו הראשונה יוזעפינא ולקח בת קיסר עסטרייך לו לאשה (שם לד ע״א). וכמו שהשיב זרובבל להמלך דריוש (יוסיפון פי״ג) וז״ל. אבל האשה חזקה מן היין ומכל נטעי הכרמים אשר יוצא מהם היין, ואיך לא תחזק? ורבים נפתו לאהבת האשה ורבים נסכלו ונשגעו למענה כי ישגו בה, ורבים נהרגו בגללה וירדו ביגון שאולה; ורבים חכמים נלכדו ברשתה ונבונים נוקשו במכמורת חרב שנה, בין אחים תעיר מדנים ואוהבים תפריד ויבגדו איש באחיו, הלא לכם לדעת אם תעבור אשה יפת תואר נכח איש והוא נושא כל כלי חמדה, הלא עיניו צופות אליה לראות יפיה כי לבבו נוטה אליה, ואף כי תען דבר שיח מפיה, את כל אשר בידו יעזוב ופיהו פתוח ומביט אליה, כי הטתו למשוך לבו אליה, ומי לא יאמין לי על זאת ויודה על האמת בחזקת הנשים, והלא אנכי ראיתי את המלך יושב על כסא ונזר תפארתו על ראשו והפוני״א בת אבשיאו״ם המקדוני פלגשו יושבת נגדו, ותשלח ידה ותסר את נזר המלך מעל ראשו ותשימהו על ראשה והמלך שוחק למולה, וכאשר כעסה אין המלך יכול לפייסה ולשכך חמתה למען הסיר את כעסה; ומי לא יאמין לדברי ויודה כי האשה חזקה מכל החזקים אשר בארץ, והלא את כח שמשון היא הכשילה, ואת דוד היא הטתה. ואת לב שלמה הטתו ותפתהו ותוכל, והלא רבים נלכדו בה ואין מספר להרוגיה ורבו עצמו הלליה; ואף זאת לכם ללמוד דעת כי גם אדם אבי כל יושבי הארץ, אשתו הסתו לעבור את פי ה׳ אלהיו ותסגירהו למות עם לאלאיו אחריו; ראו עתה איך גדלה חזקת האשה כו׳. ויענו כל העם הנצבים לפני המלך עם הפרתמים ופחות ושרי המדינה ויאמרו אל המלך פה אחד: עם המחוכם זרובבל האמת כו׳ עכ״ל, וכן מצאתי במדרש (תנחומא וישב סי׳ ו׳) א״ר יהודה בר שלום אין לך קשה מן האשה, תדע לך שכשעשו את העגל כתיב (שמות ל״ב כ״ח) ויפול מן העם ביום ההוא כשלשת אלפי איש, וע״י אשה בשיטים נפלו כ״ד אלף כו׳ יעויי״ש באריכות.

ומנויה וגמורה בסוד חכמי גמרא, כי אשת פתיות וכסילות זו לא נבראת רק (כתובות נ״ט:) ליופי ולבנים כו׳, ומתוקים מדבש דברי החכם האנגלי שמאלים (ס׳ התכונה לד ס״ב. מובא בס׳ סניגור לד קמ״א) וז״ל. אמרו חכמי רומי הקדמונים שאין חכמה לנשים אלא בפלך וכל שבחן היא ישיבתן בבית, גם בדורנו היה מי שאמר שכל חכמת האשה צריכה להיות מוגבלת מאד, עד שמכל חכמת הכימיע די לה שתדע אופן הכנת התבשילין, ומחכמת מדידת הארץ — כל הדרכים שבהדרי ביתה ודירתה, בא׳יירא׳ן אמר בפה מלא שלפי דעתו היה מן הראוי להגביל בתי עקד ספריהן של הנשים רק על כתבי הקודש ועל ספרי למוד הכנת התבשילין לא יותר עכ״ל; והנשים הן בטבען (ירושלמי שבת פ״ו) שהלניות, (עי׳ שו״ע יו״ד סי׳ רמ״ז סעיף י׳), ומדה נשחתה זו משיבה חכמים אחור ודעתם תסכל, כהז״ל (פסחים ס״ו:) כל המתיהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו; אף שהחכמה כבר מצאה לה מנוח בנפש האדם, לא קשה לה פרידתה ממנו אם תראה כי צלית היהירות הרגיעה בו, עאכו״כ באיש אשר בטבעו נולד עם מדה רעה זו כנשים — שהחכמה לא תמצא קן לה ותברח מפניו כאילה. ונודע שגם הפילוסוף היוני סאקראטעס ברך בכל יום ברכת שלא עשני אשה, (מובא בס׳ סניגור לד קס״ג), והכונה שאם היה אשה היו בוקעים ועולים בו נחשי המדות הרעות כגאוה ורדיפת הכבוד המדומה וכדומה, ואז התנשא לכל לראש עם חכמתו העמוקה מני תהום, ודאה כנשר בכנפי הפילוסופיא שלו על כל יושבי בתי חומר, ללכדם בחרמי אמונה כוזבת כי הוא אלוה ציר מגבוה לתקן עולם במלכות רוחניותו, ומי יודע כמה

מאות

מאות אלפים נפש הפיל למשואות וימעדו קרסוליהם באבני נגף וסלונים ממאירים אלה, כאשר עשו כזאת חכמים זולתו אשר לא באו לקרסוליו ונדמו לו כקוף בפני אדם, ואף במדות הטובות אשר קשרן שאקראטעס על לוח לבו האלוה מאבני שנפריני החכמה העליונה, כגון שנאת הכבוד ורדיפת הענוה והשפלות ואיבתו לתאוות הבהמיות חיי בשרים, הן עזרוהו מהלוך על כנפי רוח היום השואן ברעש גדול שגיא להפוך משברים לגלים גלים וקריות נשגבות למעי מפלה.

ואחרי אשר הוכחתי לך כל זאת כמה גרועה היא האשה הלזו, אשר נטלה תשעה קבין ממשלה בעולם יש זועף שדה קברות התאוה זה, מ"מ עיניך לנכח יביטו איך הטו כנהר שלום וכנחל שוטף כבוד לחדושיהן בתורה, וברכו ברכת הנהנין על הגעותיהן המחוכמות — כמה גדולי המורים נשרי ישראל אשר מימיהם אנו שותים ומפיהם כלנו חיים בזה ובבא, כגון הרשב"ץ ז"ל (ח"ג סי' ע"ח) מביא תירוץ לקושית התוס' בשם רבנית אחת; ורבי יוזפא בן הטמ"ע ז"ל מביא (בהקדמתו לפרישה) ב' דינים שחדשתם אמו; וכן בס' (זרע ברך ח"ג) כתב שאלת הרבנית במאמר חז"ל יעויי"ש; והרב בעל זכרון יוסף בדרושים שלו הביא פשטים ופירושים בשם האשה הרבנית; ונודע מ"ש המלל"ח (נודע ביהודה סי' רכ"ו) וז"ל. הנשים והעבדים אסור ללמדם תורה, ומ"מ מצינו עבדים שהיו גדולים בתורה, ושפחתו של רבי וכה"ג טובא וברוריא (וילתא) וכיוצא בה עכ"ל, והריב"ל כתב (זרובבל ח"ב ד' כ"ט) שר' אבהו עצמו שמפרש דברי ר"א שאסור ללמד בתו תורה משום שנכנס בה ערמומית, הוא בעצמו למד את בתו תורה חכמות ומדעים שונים באמרו (ירושלמי פאה פ"א ה"א) שתכשיט הוא לה (דוקא, ולא לאחרת וצ"ע) יעויי"ש, ואולי לא למד אותה רק הכתבי הקודש במדת הצמצום, כאז"ל (מס' סופרים פי"ח ה"ד): מן הדין לתרגם לעם ולנשים ותינוקות כל סדר ונביא של שבת לאחר קריאת התורה כו' יעויי"ש, ונודע הדין (מגילה כ"ג.) שהאשה עולה למנין השבעה קרואים בתורה, וכן האשה כשרה להקריא את ההלל לאנשים הבלתי יודעים לקרוא בעצמם, כדאיתא (סוכה פ"ג מ"י) יעויי"ש; וכן רבינו שמשון ז"ל כתב (ס' כריתות ל"ה ע"ג) וז"ל. מצינו אשה נזכרת בברייתא חולקת עם התנאים בתוספתא דכלים (פ"א דב"מ) כו', יצאתי מכוונה אך לחדש בעצמה להמציא אשר בגבול התנאים עכ"ל, והגאון חיד"א ז"ל כתב תבלין בזה (קונטרס טוב עין סי' ד'. שם הגדולים ח"א אות ר' בק"א סי' ה') יעויי"ש, וכן מה שאמר אביי בשם אמו במקומות רבות בש"ס (שבת ס"ו: קל"ד. עירובין כ"ט: ס"ה. יומא ע"ח: מ"ק י"ב. י"ח: יבמות כ"ה: כתובות י': ל"ט: פ. גיטין ס"ז: ע"ז. ע"ז כ"ח.) יעויי"ש, ואז"ל בהדיא (קידושין ל"א:) שלאו אמו ממש היתה מפני שהיא מתה בלדתה אותו (אבי"י ר"ת אשר בך ירוחם יתום) רק הכונה על אומנת שלו יעויי"ש; ולא ידעתי איזה רוח שטות שלטה בהדאקטאר ראבין לפלפל שכונת אביי באמרו „אמרה לי אם" על שד ומין כשוף ח"ו (מעשה תעתועים לד קל"א וקמ"ו) יעויי"ש איך כפאו שד לעשות מעשה תעתועים; וכן מ"ש (נדה מ"ה.) שאלת יוסטינא בתו של אסוירס בן אנטונינוס; וכן תורות אמתא דרבי (מ"ק י"ז. כתובות ק"ד.) יעויי"ש, וראיתי כתוב הדר (חסד לאברהם מעין ה' סוף נהר כ"ה) וז"ל. ההיא שפחה דבית רבי מסוד אותן שפחות שהיו על הים ומעלתן גדולה מן החכמים, לכן נהגו רבנן נדוי בההוא גברא, וכמה דברים שלמדו מהן עכ"ל, וכן מובא בכתבי האר"י ז"ל (מובא בשה"ד ע' ר' יהודה הנשיא); ועל אמו של סיסרא איתא (זוה"ק תולדות ק"מ: בחקותי קי"ג. בלק קפ"ד:) שהיא ראתה בחלון דחכמתא, דחד חלון אית דכל חכמתא ביה שריא ובה חמי מאן דחמא בעקרא דחכמתא יעויי"ש, (עי' תיקוני זוהר תיקון ו'. עץ חיים שער הכללים פ"א. עמק המלך דיוקנא קדישא פ"ה), כאשר חדשתי בזה בעז"ה גדולות ונצורות בספרי (מערת המכפלה סי' כ"ד) יעויי"ש מעדנים לנפשך. וכן מן הראוי להזכיר לטוב ולהליג למופת שתי נשים אשר הצטיינו מאד בחכמתן ולדקתן, האחת היא

העלמה

העלמה שרה כפיא שולם מעיר ווענעדיג (בסוף המאה הי"ז למספה"נ), אשר התאבקה עם כומרים מובהקים ותוכל להם, והשניה היא דבורה אשכרעלי אשר העתיקה שירי שפת עבר לשפת איטלקי ורבים השתאו על עולם חכמתה ודקתה, (עי' במכ"ע יאהרבוך פיר דיע געשיכטע דער יודען ג' שנת אלף ותתס"ג לספה"נ. ובס' דברי הימים להח' גרעטץ ח"ו. עת לעשות לשמאלענסקין צד שס"ב-שס"ה). וכן (תולדות חכמי ישראל ח"ב צד י"ב): „שם רבי שמואל ראש הגולה וגאון יעקב יצא עד אפסי ארץ, וכל היהודים בארצות המזרח כבדוהו ויגורו מפניו, ובכבודו התימרו, כי הוא השליט על כל קהלות היהודים מעיר דמשק עד ארץ הודו, ומים הכספי עד ארץ ערב, גם בתו המשכלת היתה נודעת ומהוללה מאד בפי כל היהודים, כי היתה כבירת שכל וחכמת לב מאין כמוה בכל בנות ישראל בימים ההם, ספרי התורה הנביאים והכתובים היו חרושים על לבבה, גם בים התלמוד פרשה כפיה לשחות כאחד אדירי התלמודים, וכל רז לא אנס לה בכל שטותיו העמוקות, ועל כן למדה להמון התלמידים, אשר בישיבת אביה את הליכות התלמוד, ותבן להם את חידותיו ואת מסתריו, אפס כי פניה לא יראו אל התלמידים המקשיבים לקולה ורק את קול דבריה שמעו ותמונתה לא ראו" עכ"ל. וכן (שם ח"ג צד מ"ג) האשה חכמת לב פוילא בת רבי אברהם די מאנזי אשת רבי יחיאל ז"ל, אשר ידיה רב לה בספרי הקודש והבלים נפלו לה בנועם התלמוד, ורבים ראו כן תמהו על כשרון דעתה להעתיק בטוב טעם זקנים ודעת קדושים באורים רבים ונפלאים על כתבי הקודש (בשנת ה' אלפים ש"ח). ומה גם האשה המצוינה ברוחב בינתה אשת רבי יום טוב די טולוזא ז"ל אשר יצאו מוניטין שלה בעולם לכבוד ולתפארת בגודל ידיעתה בסוגיות הש"ס, ואחרי מות רבי יום טוב אישה חפץ רבי יום טוב אישבילי (הריטב"א) לקחתה לו לאשה, אך היא השיבה פניו ריקם ושפתותיה נטפו מור הבלגה: „יום טוב אחרון לגבי ראשון כחול שויגהו רבנן" (שם צד קמ"ז). ועוד מצינו נשים כבודות אשר נטלו עטרה קנין תורה וחכמה והיו מוכתרות בנימוסי אורייתא, אף שבעליהן היו נבערים כנפל טמון מדעת קדושים.

וכן אודיעך מ"ש הגאון חידא ז"ל (שם הגדולים ח"א אות ל' סי' ט') וז"ל. ויש הרבה תשובות לרש"י בכלל, ובתשובה אחת לרש"י כתוב שהיה על ערש דוי ולא עצר כח לכתוב וקרא לבתו לכתוב התשובה ההיא והיא בדין עמוק מאיסור והיתר עכ"ל, וכתב ע"ז הרש"ב (הערותיו לס' תולדות רש"י הערה ה') וז"ל. מכאן נראה שרש"י פסק כבן עזאי ולא כר"א (סוטה כ'), וכשוגיין דעלמא דאין הלכה כר"א אפי' נגד תלמידו, ואף כי מפירש"י (שם כ"א:) משמע שגם ר' יהושע סבר כר"א? ואפשר מטעם זה פסק הרמב"ם (בפ"א מה' ת"ת) כר"א ואף כי שמותי הוא, ומה גם דבירושלמי ריש חגיגה מפורש דגם ר"א בן עזריה סבר דלא כבן עזאי, וכ"ה מפורש בירושלמי סוטה פ"ג, ולכן פסק הרמב"ם כר"א ור"י וראב"ע, ונושאי כליו לא העירו ע"ז כלל, ואם תעיין בשה"ג (ח"א מע' ר') תראה כי ידעי רבנן להא מילתא ועברי עלה עכ"ל, ואני אחוה דעי כי רש"י ז"ל למד את בתו תורה, ולא שמע לקול ר' אבהו המפרש דברי ר"א שאמר המלמד „בתו" תורה כאלו מלמדה תפלות, משום שנכנסה בה ערמומית, כלומר דוקא בבתו שדעותיה קלות ואולי תכנס בה ערמומית ותחת חטה יצא חוח, משא"כ אם יודע ובטח כי בתו היא חזקה בכשרון נפשה, וכל הרוחות רעות שבעולם לא יזיזו אותה ממקומו של עולם ית', אזי מותר לו ללמד את בתו תורה בטוב טעם ודעת קדושים, והאות על זה שר' אבהו עצמו למד את בתו תורה ואמר שתכשיט הוא לה (ירושלמי פאה פ"א ה"א) כנ"ל, ובלי ספק לא היה בזה נאה דורש ולא נאה מקיים, ורש"י ידע נמי בבתו כי כהה עז לאמר גירי בעינא דשטנא, ואם היא תהיה כעץ שתול על פלגי מימי התורה והחכמה ופריה תתן בעתה, אזי תשיג בכשרונה עוד תועליות רבות ותשגשג כגפן אדרת בשדה האמונה הטהורה ככרם

חמר

המר הירלה האמתית; וכן שמעתי אומרים על גאון דורנו הרב רבי אריה ליב לונץ ז"ל כי לעת זקנתו הרשה את בתו המלומדת לכתוב חדושיו בספר. ואמרו ז"ל (ב"ב קי"ט·) בנות צלפחד היו חכמניות ודרשניות. והרמב"ם ז"ל כתב (מובא בס' הברית ח"א מאמר כ' פ"כ) שהנשים של דור המדבר היו מחוכמות יותר מן הנביאים של שאר הדורות יעויי"ש תבלין לזה. ולמעלה בקודש שלמה מלך ישראל עשה דיינות נקבות (קהלת רבה פ"ב ח') יעויי"ש. וכן מה שאמר רב המנונא (ברכות ל"א·) כמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מהני קראי דהנה יעויי"ש, וכן אז"ל (כתובות ס"ז:) נוח לו לאדם שימסור עלמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים, מנא לן? מתמר כו', (עי' מדרש אליהו דרוש י' דף כ"ו·). וכן אז"ל (במדבר רבה פ"ג סי' ח'): כל זכר, למה כל זכר ואינו מזכיר כל נקבה? מפני שכבודו של הקב"ה עולה מן הזכרים, אמר דוד (תהלים קכ"ז ג') הנה נחלת ה' בנים שכר פרי הבטן, הנה נחלת ה' בנים אלו הזכרים ואם באו הנקבות אף הן שכר ע"כ, (עי' תשובות מהרי"ל סי' קצ"ט); והחסיד האלהי האריך בענין למוד תורה לנשים (ס' חסידים סי' שי"ג) יעויי"ש. ואפי' מנהג נשים תורה הוא (ירושלמי פסחים פ"ד ה"א. פרקי דר"א פמ"ה. רש"י מגילה כ"ב:) יעויי"ש. ונודע כי הר"י מביא היתר בשם הר"ת לפי מה ששמע מנשים (תוס' שבת קי"א: בד"ה האי). וכן דולצי אשת ר"א מגרמיזא הנהרגה ע"י אנשי הצבא, היא ידעה דיני או"ה ולנ.דה את חברותיה סדר התפלות, וכתבה בעצמה יותר מארבעים ספרי תורה (צור געשיכטע אונד ליטעראטור להד"ר צונץ צד קע"ב). ובספרי הלכות מובאות ראיות וסתירות בעניני או"ה ממנהגי הילטע אחות רש"י ז"ל (שם). וכן היו קדושים וחביבים מנהגי מרים בת בתו של רש"י ומרים אשת ר"ת (תשובות מיימונית הל' מאכלות אסורות סי' ה'). וכן חנה אחותו של ר"ת ובילט אחותו של ריב"ם הורו לבני עריהן דינים שונים (אור זרוע ח"א דף מ"ט: אוצר נחמד ח"ב צד י'). והראבי"ה מביא עדות ע"ד איזה מנהג מדודתו אשת ר' שמואל בר נטרונאי (מובא בכנסת הגדולה ספר ב' צד ל"ה) יעויי"ש, וכן (תשובות ר"ח אור זרוע סי' ק"א): וחמותי ז"ל הגידה לי כו', (שם סי' קמ"ו): וזוגתי אומרת כו' יעויי"ש. ור"ש מפלייזא מביא דינים מחמיו הר"ר אברהם ב"ר חיים בשם חמותו (אור זרוע ח"ב דף כ"ט·), ורבנו יהודה שיר ליאון הורה לאשתו לעשות ציציות (סמ"ג ח"ב מצוה כ"ו) יעויי"ש; ואיה איפוא כמלא מעלה רמה ונשגבה כמעלת הנבואה, והיא נתנה למתנה לשבע נשים שרה מרים דבורה חנה אביגיל חולדה אסתר (מגילה י"ד· סדר עולם פ"כ), ואז"ל (ירושלמי סנהדרין פ"ו ס"א): אמר הקב"ה אם שמעת דבר מפי קטן והנייך, לא יהא בעיניך כשומעו מפי קטן אלא כשומעו מפי גדול כו' יעויי"ש, כי אין להסתכל על האילן אלא על פירותיו המתוקין.

לפיכך מן הראוי והחיוב לכל בעל נפש אשר ידיו ולבו לאל אמונה ולא ישא מסוה בלביעות הארורה על פניו, כי יקח לקח טוב גם מילדי נכרים וללמוד דרך ארץ גם מתרנגול החופש מחיתו בהשפחות המגואלות (עירובין ק':), ולא יביט מבטן מי ילא הכרך והחכמה מאין תמלא, כי כמו הילל בן שחר מזהיר את ירועות שחקים השחורות, כן האמת יגיה אור יקרות גם מבעד ערפלי חושך ועלטה, ואסא דקאי ביני חילפי אסא שמיה ואסא קרו ליה (סנהדרין מ"ד·), והדבורים יעופו על השושנה זו למוץ לשד שמנה אף שהיא עומדת בין חוחים וסלונים ממאירים; ואודיעך מ"ש הגאון הנורא והפילוסוף האלהי הרב רבי דוד ניטו ז"ל (כוזרי שני ויכוח ד' סי' ב') וז"ל. הח"ר אברהם כהן אירור"ה אשר ילק מים ע"י כמוהר"ר ישראל סרוג שהיה מתלמידיו של האר"י ז"ל כו', מילא ספרו הנ"ל (שער השמים) על כל גדותיו מראיות וסברות הפילוסופים חדשים גם ישנים, ואלה שמותם על סדר הא"ב: אביסינא (הוא הפילוסוף והרופא הערבי אבו עלי אלחסין אבן סינא בעל ס' הקאנון), אבירואים (הוא החכם אבן רשד הגדול בפילוסופים הערבים בעל ס' "השמע הטבעי" הנעתק

עי"

ע״י הר״ש אבן תבון ז״ל, ובע״ם האדומים הנודע עם פירוש הר״ם נרבוני, ובעל הפירוש על ס׳ „במה שאחרי הטבע" הנעתק ע״י ר׳ קלונימוס, ובע״ם „על ההגיון" הנעתק ע״י ר׳ אליהו), אמוניאו, אריסטוטלס, דיאוניסיאו, אריאופאגיטא, טומאש די אקוינא, יאמבליקו, מאגינו, מארסיליאו, פילינו, סיריאנו, סקאליגירו, פאטריציו, פורפיריאוו, פיקו שיראנדולאנו, פולטינו, פלטון פרוקלו, קארדאנו, קלאויו, ואין פרק ואין דף ואין עמוד אשר לא יבא את שמותם על שפתיו, והוא ז״ל כתב (במאמר ב׳ ספ״ו) וז״ל. תביט ותראה כי הרב רמ״ק ישתמש מהטענות הפילוסופיות לקיים ולהעמיד האמת המקובלת, כאשר אנכי עושה עם מאמרי אפלטון והנמשכים אחריו במה שיאמת האמת המקובלת ע״כ, וזהו ג״כ סברת הרמב״ם ז״ל כו׳ עכ״ל יעויי״ש עוד המון הוכחות אמתיות, שיש לשאוב מים מתוקים וטהורים גם מבאר חפרוה זרים כרוה נדיבי עמים אחרים, ולכבות בהם בני רשף השאלות אשר יגביהו עוף בחכמת היהודות; וכן האר״י ז״ל מביא דעות הפילוסופים לשבח (עץ חיים שער קליפת נוגה פ״י) יעויי״ש; וכן מ״ש הגאון האלהי ראש גולת אריאל רבי אברהם רופא ז״ל (בסוף ס׳ שלטי הגבורים) וז״ל. שקטתי ונחתי על שכמי הגאון מופלג הדור סיני ועוקר הרים ריש מתיבתא המקובל הרופא והפילוסוף האלהי כמהר״ר אברהם יצ״ו, בן הגאון וראש לדרשני איטליאני ר׳ דוד פריווינצאלו ז״ל, הגאון מלא כרסי מבשר ויין הגמרא גם הורני בהשתדלות רב הלשון לאטינו, ומלאכת הגיון, ואם מעכ״ת אחרי שנים מה הלכנו בפאויאה לשמוע בכנסות הרופאים, הפילוסופיא מאריסטוטלוס, והרפואה לאיפאקראטי וגאלינו היונים, ולשאר חכמי הרופאים הערביים, והיה לי תמיד היסים הנורא הזה למורה צדק, ועטרוהו הרופאים בפילוסופיא וברפואה, גם אני נמניתי כמהו בסמיכה כו׳ עכ״ל יעויי״ש. ורבים מגאוני איטאליא אשר מפיהם אנו חיים היו פראפעסארים בבתי מדרש הנוצרים ואצל הפעבסטע דרומא (בית יהודה להריב״ל פקמ״א) יעויי״ש; ונודע שאלת החכמים מר״א (ע״ז כ״ג׳) עד היכן כבוד אב? והשיב: ולי אתם שואלין? לכו ושאלו את (הגוי האשקלוני) דמה בין נתינה, (עי׳ בית יהודה פס״ב. יהושפט נד ל״ג).

ונודע מ״ש האברבנאל ז״ל (מפעלות אלהים מאמר ח׳ פ״ו) כי ספרא דחנוך המובא בזוהר הקדוש, הוא ספרו של הפילוסוף המצרי טריסמעגיסטוס יעויי״ש, (עי׳ חשב האפוד פט״ו. קול יהודה עי״ם הכוזרי מאמר א׳ סי׳ א׳ בד״ה הרמ״ם), והריב״ל נפל על המלאה זו כעל קב מלא דינרין (תעודה בישראל נד ק״כ. בית יהודה פל״ב) יעויי״ש, ולולא דמסתפינא מפני הדר גאון האברבנאל ז״ל, אמרתי כי השערה זו היא לנומה שדופת קדים רעיון רוח ואין אמון בה, כי המאמרים האלהיים המיוחסים בזוהר לספרא דחנוך, הם בנוים לתלפיות כמו רמים על אדני אמונת ישראל, אשר הפילוסוף המצרי זה לא אבה הלוך בדרכיה דרכי נועם וקרא להם מרה תפל אין טעם, וגם לא חלק לו אלוה חכמה זו ואמתתה ממנו נעדרת, לדוגמא תעיף עינך (זוה״ק בראשית ל״ז: כ״ה: יתרו ע׳׳ תקוני זוהר תקון ע׳ בד״ה זה) שם כתוב בהדיא שספר חנוך זה נמסר לידו מאדם קדמאה, והוא מלא רזין דרזין נבואות וחזיונות עתידות עד סוף כל הדורות, וגם שלמה המע״ה זכה לראות ספר זה, וכן חז״ל הפליגו כזה על ספרו דאדם קדמאה בדוכתין סגיאין (סנהדרין ל״ח ע״ב: ע״ז ה׳. ירושלמי נדרים פ״ט ה״ד. ב״ר פכ״ד סי׳ ב׳. ויקרא רבה פט״ו סי׳ א׳. פרקי דר״א פ״ח. סדר עולם רבה פ״ל. תנחומא תשא סי׳ י״ב. פסיקתא רבתא פכ״ח. שוחר טוב מז׳ קל״ט) יעויי״ש, שבספר זה היו כתובין באש שחורה ע״ג אש לבנה המון נסתרות שמבראשית, והוא כאורים ותומים להשיב להשואל תשובה ברורה נוקבת ויורדת עד התהום על כל דבר וענין העומד למעלה מגלגל הירח, (עי׳ ס׳ העקרים מאמר א׳ פי״א), ובער אנכי ולא אדע אם האברבנאל ז״ל נשיא ה׳ התחקה על שורש המאמרים הללו המכחישים דעתו שכונת הזוהר על ספרו של הפילוסוף המצרי, וכד נייס ושכיב מר אמר נהא שמעתתא אשר פרכות רבות סובבות

אותה

אותה כתרנגולים של בי בוקיא, והריב"ל היה כשומא נשען על הפקח זה, ועיניו לא ראו את המקורים אשר הבאתי לך בז"ה שהם מכחישים כל זה, ועם כבודם הסליחה.

וכן מ"ש הרמ"א ז"ל (בהגהותיו לס' יסוד עולם פי"א. והרד"ג מביא זאת בהקדמתו לצמח דוד ח"ב בשם היוחסין) וז"ל. גם כתבתי חכמי הפילוסופים אנשי שם הנקובים בשמותם וזמנם, כדי לידע הפרש שבין הדורות שעברו עד היום הזה, כי מחכמי האומות תלקח ראיה על חז"ל עכ"ל יעויי"ש, (עי' לחם שמים אבות פ"ב מי"ד ופ"ה מכ"ב). וכן מאמר ר"א בר צדוק (נדה כ"ב:) שני מעשים העלה אבא מאטיני (בגמרא שלפנינו הגירסא מטבעין שאם זה אין לו חבר בשום מקום, והרד"ג בצמח דוד ח"ב ת"ג לאלף הג' גרס מאטיני), ואטיני היא היתה עיר מפוארה בארץ יון הבנויה בכבוד ועוז בימי המלך ספאריטס בשנת ת"ג לאלף השלישי, והיתה מלאה המון בתי ועד לחכמי היונים אשר הלבישו את החכמה המוחשית שני עם עדנים. וכן מ"ש החכם הישראלי ז"ל (נשמת חיים בסוף הקדמתו) וז"ל. ואל ירע בעיניך הביאי בקצת דברינו אלה עדות סופרים אשר לא מבני עמנו, יען מן האנשים הטובים הוא לקבל האמת ממי שאמרו, ומהחכמים לאכול התוך ולזרוק הקליפה, ואתה תחזה בכל החבור הלז כי בכל מקום אשר אזכיר את שמם ולשונם, כונתי להורות איך קבלו רוב חכמתם בדברים האלהיים מקדמונינו ז"ל, ממנם פנה ממנם יתד, או להביא ראיה מהם משיחים לפי תומם כונת הדרושים כו' עכ"ל. ומי לנו קדוש וטהור כמו רבנו הקדוש בעל המשניות האלהיות, אשר כמו אדוננו משה ע"ה אפטרופסא רבה דישראל העפיל עלות שמים להוריד עוז התורה שבכתב ליושבי בתי חומר, כן השכיל רבנו הקדוש להחזיר עטרת תפארת התורה שבע"פ ליושנה, שהיא מזור לנפש ותרופה לנשמת אנוש בעולם הנצחי, ועל כלם האציל מקום נכבד במשנה (אבות פ"ד מכ"ה) בעד מאמר אלישע בן אבויה שנתפקר טפי עד שאול תחתיה, ומלבד מאמר זה מיחסים חז"ל אליו עוד שמונה מאמרים יקרים (אבות דר"ן פכ"ד) יעויי"ש; ומלאתי ראיתי נמי שהרי"ע בעל העקדה ז"ל השליך הס ודבר רתת עם הנבועים הגרועים, הטופלים בוז וקלון על שלומי אמוני ישראל העוסקים בספרי הלאומיים המהוכמים (חוות קשה שער ב') יעויי"ש שמביא לו לעדי ראיה מאמריהם ז"ל (ברכות נ"ח:) הרואה חכמי אומות העולם יאמר שחלק מחכמתו לב"ו, וכן (סנהדרין ק"ה:) חסידי או"ה יש להם חלק לעוה"ב, והגאון האלהי בעל תפארת ישראל ז"ל כתב הדר על זה (אבות פ"ג סי' פ"ח) וז"ל. והרי גם לולא פה קדוש של רז"ל שאמרו לנו כן, כבר היינו יודעים דבר זה מצד השכל, דהרי צדיק ה' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו, ואנחנו רואים כמה מחסידיהן שמלבד שמכירין יוצר בראשית ומאמינין בתוה"ק שהיא אלהית ועושין גמ"ח גם לישראל, וכמה מהן שהטיבו ביותר לכל באי עולם, כהחסיד יענער שהמציא הפאקקענאומפפונג, שעל ידה נצולים כמה רבבות בני אדם מחולי וממיתה וממומין, ודראקא שהביא הקארטאפפעל לאייראפא, שמעכב כמה פעמים הרעב, וגוטענבערג שהמציא את הדפוס, וכמה מהם שלא נשתלמו כלל בעוה"ז, כהחסיד רייכלין שהערה למות נפשו להציל שרפת הש"ס שנגזרה מהקיסר מאקסמיליאן בשנת רס"ב, ע"י הסתת המומר פפעפפערקארן ש"ט עם הכומרים קשר של רשעים שלו, ורייכלין הנ"ל השליך נפשו מנגד, ובטענותיו הכריע לב הקיסר לקחת מלותו הנ"ל בחזרה, ועי"ז רדפוהו רובו וימררוהו אויביו הכומרים ודחקוהו עד שמת בדוחקו ובשבירת לבו עכ"ל. וכן (תולדות חכמי ישראל ח"ג צד י"ז) בשנת ה' אלפים כ"ד חרה אף הפאפסט קלעמענס הרביעי ביהודים וקנאת הדת היתה חמת גבר זה לשפוך מררתו על התלמוד בשצף קצף, והוא עם חבר הכהנים הרבים אשר התאבקו בעפר רגליו בקשו להפוך לבב ההגמון מאראגאני גרעה, ולהציל מפיו גזרה נוראה לשרוף את התלמוד ולהכחיד התורה

שבע"פ

שבע"פ מתחת שמי ה', אך אחד הכהנים הדאמיניקאניט ראיימונד מארטין היה כשושנה בין החוחים אלה ובלבו לא פשתה מספחת השנאה הדתית, והעיד לפני המלך והשרים כי מבין שורות התלמוד יאהירו מאמרים רבים הנוטים כנחל שוטף כבוד לדת הנוצרים, ודבריו אלה ירדו כשמן ששון בלב המלך ומשכו בקרבו רוח טהור, להשליך אחר גוו דבת המלשינים כנצר נתעב, והסיג אחור הפלגת מורדי אור אלה אשר חפצו ללפת עמודי הדת ולערות עד היסוד בו; האם יקפח בעל הגמולות ית' שכר כהן זה במקום אל-מות? האם לא יהיו לו חכמי התלמוד ארזי לבנון אדירי התורה כפויי טובה בעלמא דקשוט?. וכן האם לא יבא על שכרו המשורר הערבי אבולערב אבן מיישא, בהצילו את הרמב"ם ז"ל יסוד ישראל רכבו ופרשיו מיד משפט מות אשר חרצו עליו שופטי עיר פאס? (שם ח"ב נד כ"ז). האם לא יבא על שכרו הגראף ראגער המושל בעיר בעליערס וקראקאסוינא, על אשר הציל מבית הסוהר את הראב"ד ז"ל בתגרת ידי אדון הארץ הערין עלנעאר בשנת ד"א תתקנ"ב? (שם ח"א נד ר"נ). האם לא יגמול הקב"ה את האחד הפרשים אשר הציל מיד שאול את רבי מנחם בן זרח ז"ל בע"ש נדה לדרך בעיר עסטעללא בארץ נאווארא, אשר שם נרצחו אביו ואמו ואחיו יחד עם מרבית הקהלה הגדולה בידי הנוצרים הקנאים? (שם ח"ד נד י"ב). ועוד חסידי אומות העולם כמוהם אשר חפץ ה' בידם הצליח להוציא מטיט היון כמה יחידי סגולה רועי צאן קדשים, אשר עליהם חכמת ההגיון מדברת מתוך גרונו של רבי עמנואל הרומי (מובא שם ח"ג נד קל"ג) וז"ל. ויהי בהיותנו ברחובות העדן משוטטים, ומעלת אנשי החכמה מביטים, ראיתי אנשים מלאים הוד והדר, וליפים שמש וירח קדר, נתנו להם מהלכים, בעולם המלאכים, ולא הכרתי איש מהם, ואשאלה את האיש הדובר בי לדעת אודותיהם, ויאמר אלי אלה הם חסידי אומות העולם, אשר גברו בחכמתם ושכלם, ועלו במדרגות סולם החכמה כו' יעוי"ש באריכות גדול, וכן ימליץ הגאון והמקובל האלהי עיר וקדיש רבי יעקב דניאל אולמו ז"ל (בספרו עדן ערוך) יעוי"ש. וכן החברה הנכבדה אשר נתיסדה זה חדשים אחדים באשכנז, אשר בצלה מסתופפים רוזנים ונסיכים גדולים אצילי האומות, ומטרתם ללחום עם האנטיסימיטים בני נבל גם בני בלי שם, המעוררים מדנים בין ישראל ובין הלאומים בהרבות שפיהם, ומהפכים קערת אמונתנו על פיה, בקסמים ולהטים אשר נתן השטן בידיהם המלאים דם נקיים, יהא רעוא מלפני אבינו שבשמים כי יטה כנהר הוסן וחיל וכנחל שוטף הצלחה לאגודה זו, והפלו בידם יצליח להפיץ ענני השנאה הלאומית ועבי הקנאה הארורה, המקדירים אור שמשן של ישראל זה מאות בשנים, ושדי שגיא כח משפט ורוב צדקתם לא יענה? מעשה ידיו כלם לכן יכיר מעבדיהם ויחשוך נפשם מני שחת לאור באור החיים הנצחיים.

והרמב"ם ז"ל ירעים בקול גאונו (אגרתו לרבי חסדאי ז"ל) וז"ל. ומה ששאלת על האומות, הוי יודע דרחמנא לבא בעי ואחר כונת הלב הן הם הדברים, ועל כן אמרו חכמי האמת רבותינו ע"ה, חסידי או"ה יש להם חלק לעוה"ב, אם השיגו מה שראוי להשיג מדעת הבורא ית' והתקינו נפשם במדות הטובות, ואין בדבר ספק שכל מי שהתקין נפשו בכשרות המדות וכשרות החכמה באמונת הבורא ית', בודאי הוא מבני העוה"ב, וע"כ אמרו חכמי האמת רבותינו ע"ה, אפילו גוי ועוסק בתורת מרע"ה הרי הוא ככהן גדול כו' עכ"ל יעוי"ש באריכות גדול נהרי נחלי דבש וחמאת האמת. וכן אלחם לך באודנא מה שהשיב הרמ"א למהרש"ל ז"ל (שו"ת הרמ"א סי' ז') וז"ל. תחלה אענה מה שהרעיש אדוני את העולם עלי בהביאי במכתבי הראשון דבר חכמת היונים וראש הפילוסופים, כי כבר תשובתו הרמה מונחת בקרן זויות בתשובת הרשב"א (סי' תי"ד) מה שהשיבו חכמי פרובינצא להרשב"א ז"ל על זו, ואף שהרשב"א ז"ל לא כתב שם אלא

נאמרה

לאסרה בינקותו של אדם קודם שילמד חכמת התלמוד, והוא הבשר והיין שכתב הרמב"ם בספר המדע (פ"ד מהל' יסודי התורה), ומי לנו גדול מהרמב"ם ז"ל שעשה ספר המורה שכולו אינו אלא מזה המין, ואף כי כתוב בתשובת בר ששת (סי' מ"ה) שהוא לא עשאו אלא כדי להשיב לאפיקורס כידוע למעלתו, באמת אומר שיש לי בזו שתי תשובות בדבר ושתיהן אמתיות לפי מעוט השגתי, וזה כי הם לא חששו אלא ללמוד בספרי המינים הארורים כגון ס' השמע ומה שאחר הטבע כמו שזכרן שם בתשובה הנזכרת, ובזה הדין עמם כי חששו פן יבא להמשך אחריהם באיזה אמונה מן האמונות, ויתפתה ביינם שהוא יין הניכים ודעות מופסדות, אבל לא אסרו ללמוד דברי החכמים וחקירתם במהות המציאות וטבעיהן, כי אדרבה ע"ז נודע גדולתו של יוצר בראשית ית' והוא פירוש שיעור קומה שאמרו עליו כל היודע לחשב תקופות ומזלות כו', וכזה עשו כל החכמים שהביאו דברי החוקרים בספריהם כאשר גלוי לכל מספר המורה ובעל העקידה ושאר מחברים גדולים וקטנים כו', והנה הרב המורה כתב (פכ"ב מחלק השני) שכל מה שהשיג אריסטו עד גלגל הירח הכל אמת כו', אך אומר שאני אם אברח אברח יותר מלעסוק בקבלה להבין מעלמי בדבריהם ממה שאברח לעסוק בפילוסופיא, כי יותר יש לחוש שלא יטעה כו' עכ"ל יעויי"ש.

אולם השמר לך מאד והוי זהיר לתת שבעה עינים ותשעה קבין מוח, להתבונן היטב על המים אשר אתה שותה בלמא מהבאר הפרוה שרי העו"ג בשדה אחוזתם, פן תמלא בהם עלוקות המינות המוללות דם יעקב ומחליבות כח ישראל זה שנים אין ספורות, כדרך שאחז"ל (דברים רבה פ"א סי' ח') א"ר סימון למה"ד לתלמיד שהיה מהלך עם רבו וראה גחלת מושלכת, סבור שהוא אבן טובה נטל אותה ונכוה, לאחר ימים היה מהלך עם רבו וראה אבן טובה היה סבור בה שהיא גחלת והיה מתירא ליגע בה, א"ל רבו טול אותה אבן טובה היא כו' ע"כ, כך בחכמת אריסטו ואחזת מרעהו מן הראוי לדעת איזהו אבן טוב ואיזהו גחלת טול. וכמ"ש רבי יעקב הקדמון חותנו של הר"ש אבן תבון ז"ל (מלמד התלמידים ד' י') וז"ל. ועל דרך זה ראוי ללמוד החכמות כי לא לסגור דלתי שער העיון הוא המכוון, כי באמת ההשתדלות טוב מאד ובלבד למי שחש על כבוד קונו, והוא שלא יתחכם יותר ולא יהרוס להביט במה שאין ראוי לו בהנהגת השם ושמירתו לעולם איך היא, אבל יסמוך בדברי הנביאים שנאמרו מאל הנבואה והחכמה שנתנו מרועה אחד, ויאמין בכל אמונה קיימת בלא הרהור רע אחר שלא השיג זה ידיעה מופתית, כדרך שאמר החכם: אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים כו' יעויי"ש באריכות. ומותר להשתמש לאורן של חכמי העו"ג גם לכל דבר שבקדושה, כי החכמה האלהית יחד עם החכמה האנושית המוחשית מחייבות לכל בעל נפש להוציא יקר מזולל ולעשות אוצר כל כלי חמדה מטיט היון, כי השושנים היפים והפרחים הנחמדים יגלו וישגשגו ע"י הזבל שמזבלין שדותיהם, ומצינו שהלך רבי עקיבא לבית הכסא אחר ר' יהושע להתבונן על תהלוכותיו ומנהגיו שם ולמד מזה ג' דברים, וכן בן עזאי הלך אחר ר"ע לבית הכסא ללמוד ממנו דרך ארץ, וכן רב כהנא עלה ויטן תחת מטתו של רב בשעה ששמש מטתו, הכל כדאיתא (ברכות ס"ב) יעויי"ש תשובתם: „תורה היא וללמוד אני צריך"; ולכן אל תהי בז לכל דבר חכמה הנותן ריח טוב כלבנון, אף אם ילכו יונקותיו בספרי החפשים, יוכל היות הודו כזית רענן יפה פרי תואר, ותרדה דבש גם מארי מת ונופת מכוורת הלאומים, אם לא תקיא על ידיהם שמן דבר מהכמת הז"ל אשר להם משפט הבכורה; והפילוסוף הקדמון אינאמאוס מעיר גדרה הנודע בשם אבנימוס הגרדי אשר בלבו קנה השנאה לעם עולם, ובני בלי שם התאספו אליו לדרוש ממנו עצה איך יוכלו

לקעקע

לקעקע בילתן של ישראל ח"ו, והוא נתן להם סימן (ב"ר פס"ה סי' כ') אם לא ישמעו תינוקות מלפלפין בבתי מדרשות אזי יהיו ללחום עם תולעת יעקב ויכניעו אותה כאגמון לפניהם, (עי' איכה רבה פתיחתא ג'), מ"מ למד ממנו רבי מאיר דין אחד דבן נח אין לו להתאבל על אביו רק על אמו (רות רבה פ"ב ח' . ועי' טור וב"י יו"ד סי' שע"ד), וכן דבר ר"מ נכבדות אתו בעניניס אלהיים שעומדים ברומו של העוה"ב (חגיגה טו :) יעויי"ש.

וכן מצינו דינים ומנהגים הרבה אשר לקחו הז"ל מהרומאים, ומצאו ביניהם נטעי נעמנים הרבה הראוים להנטע בכרם ה' צבאות תורת ישראל, ולהכניסם תחת כנפי השכינה החוננת לאדם דעת ומזמה בלי משא פנים, כגון מה שאז"ל בתלתא דוכתי (פסחים כ"א · שמחות פי"ב . תוספתא מ"ק פ"ב): עם הכל אדם רוחץ חוץ מאביו וחתנו ובעל אמו ובעל אחותו, אשר מנהג זה הוא ישן נושן בין הרומאים הקודמים לפני חכמי המשנה, (עי' מאמר „חוק לישראל ולעמים" בהוספה למכ"ע המגיד שנת י"ח גליון כ"ה); וכן אז"ל (סנהדרין נב ·) כל שאינו משייר פת על שולחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם יעויי"ש אסמכתא בפסוק, (עי' טוש"ע או"ח סי' ק"פ סעיף ב'), שגם מנהג ישר זה מצא לו מסלות בלב הרומאים הקדמונים, (עי' ס' המוסר והפילאזאפיא לפלוטארך ח"ה ספר ז' שאלה ד'); וכן מ"ש רבן גמליאל (ברכות ח' :) בג' דברים אוהב אני את המדיים כו', בג' דברים אוהב אני את הפרסיים כו' יעויי"ש, (עי' מגילה י"א · קידושין מ"ט : ב"ק קי"ז · סנהדרין נ"ח : שבועות ו' : ע"ז ב' :); וכן אז"ל (נדה י"ז ·) ג' דברים היו עושין של בית מונבז המלך לשבח, בודקין מטותיהם ביום כו' ובודקין במילא פרהבא ונוהגים טומאה בשלגים יעויי"ש; ומאמרים אלהיים אלה הם קוראים תגר על דברי הרב (משנת חכמים ל"ה ·) וז"ל. המנהג ללכת יחף לביהכ"נ יש דורשים אותו לגנאי כי כך מנהג הישמעאלים, ואני דורש אותו לשבח, שכל דבר טוב שנמצא ביניהם הוא גנוב אצלם מאתנו, לא חלילה שהם התחילו להנהיג אותו מנהג עכ"ל, ואני בער לא אדע איזה לשון ח ל י ל ה יש כאן אם מנהג הגון זה נולד מתחלה על ברכי הישמעאלים ונתגייר אח"כ בין היהודים? ומה יעשה בזאת שאז"ל (עירובין ק' :) אלמלא לא נתנה תורה היינו למדין צניעות מחתול וגזל מנמלה ועריות מיונה דרך ארץ מתרנגול, והם נבראו קודם שנברא האדם? האם יגזר אומר כי המנהגים הטובים השוררים בין החתולים המגואלים ובין הנמלים השפלים בין השורים והתורים הנבערים ובין התרנגולים הזוללים, הן הם גנבו מדותיהם הישרים מעם ישרון ולא מאתם תצא תורה זו? האם לשוא הרים איוב כשופר קולו (איוב י"ז ז') ואולם שאל נא בהמות ותורך ועוף השמים ויגד לך וגו', וכן אמר אליהוא (שם ל"ה י"א) מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמנו, וכן אמר החכם מכל אדם (משלי ו' ו') לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם וגו', (שם ל' כ"ד) ארבעה הם קטני ארץ והמה חכמים מחוכמים הנמלים וגו' שפנים וגו' מלך אין לארבה וגו' שממית וגו', שלשה המה מטיבי צעד וארבעה מטיבי לכת ליש וגו' זרזיר מתנים או תיש וגו', וכדומה, (עי' ויקרא רבה פכ"ב סי' ג' ד' י' . במדבר רבה פכ"א סי' י"ח, ופכ"ג סי' ט' . בחיי ר"פ ויגש ור"פ תרומה ור"פ ויקהל ור"פ ראה . ס' חסידים סי' מ"ז וקנ"ח . עקידה שער א' וכ"ח וע"א . עקרים מאמר ג' פ"א . ראשית חכמה שער התשובה פ"א); וכן אז"ל (פרקי דר"א פכ"א) שאדם לא ידע מה לעשות עם גופו של הבל ההרוג, עד שראה איך עורב חי חופר הרין באדמה וקובר בו עורב מת וממנו למד לקבור את הבל, כאשר דברתי מזה בספרי (מערת המכפלה סי' כ"א) יעויי"ש, אשר באמת נמצא ויש בכל מין חי איזה מדות ישרות, בעופות מדה זו ובחיות מדה אחרת וכן הלאה, והאדם תפארת היצורים הוא המאסף לכל המדות טובות הללו להיות כלן כלולות בו יחד, ואלו חכם יחשב האיש אשר בראותו שושנה נעימה ויפה־פיה כי תפרח בין חוחים, יאמר כי שושנה זו גנובה פה מכרם חמר אחר ולא

למחה

למחה על אותה אדמה אשר הצמיחה סלוני ממאיר וקוצים כסוחים אלה, כן לבערות
גדול יחשב לבלתי מאמין כי כל בעלי אמונות שונות הולידו גם מנהגים טובים
וחכמות מובהקות. וכן מ"ש האברבנאל ז"ל בפירושו הנפלא עה"ת (בא י"ב ע"ו בד"ה והנה)
וז"ל. ואני כבר נתתי במצות האלה טעם ע"ל הרמז בסוף מאמר זבח פסח ראיתי כללותיו
בדברי חכם אחד מחכמי האומות, ומאשר מתקו לי רגבי נחלי אמריו החזקתי בהם
והוספתי עליהם טוב טעם ודעת כו' עכ"ל. וזאת איתא (זוה"ק בראשית ל:) מאן דבעי
למנדע חכמתא דיחודא קדישא יסתכל בשלהובא דסלקא מגו גחלתא או מגו בוצינא
דדליק דהא שלהובא לא סלקא אלא כד אתאחד במלה גסה כו' יעויי"ש. וכן (שם ויקרא נ"ט:)
ר' אבא למד בספרין דחכמתא מאינון בני קדם עובדין ופולחנין דככביא ומזלי.

וכעין זה עניתי בצדק להשואלים ומבקשים ממני חות דעי, על מציאת החלזון
ודמו שצובעין בו תכלת לציציות, ע"י הרב הגאון שר התורה והחכמה רבי גרשון העניך
מראדזין ז"ל, אשר השכיל לחבר ע"ז הס' פתיל תכלת והס' שפוני טמוני חול הנפלאים
במינם, אך למראות עיניו קמה אלומת החסידים וגם נצבה מצד ימין והמתנגדים עמדו
כעם עצום ערוך מלחמה מצד שמאל והשטן באמצע, וכלם כאחד ירקו בפניו שבע
פעמים עד בוש והשליכו שקוצים עליו ועל המצאתו זו ויטמנוה בחול; ועניתי: אם אמנם
כי קשה כשאול הקנאה היא השנאה אשר הכתה שורש עמוק בלב כל יודעי שמו למקטנם
ועד גדולם, וגם רבים משלומי אמוני ישראל קמו עליו כנחשול לטורדו מן העולם, לא
ידעתי מדוע ולמה? (אולי מטעם שאז"ל בכתובות ק"ה: צורבא מרבנן דמרחמין ליה בני מתא וכו'.
ועי' ב"מ פ"ד:), אולם על זאת יש להתרעם ולקרוא תגר על גאוני דורנו יחידי סגולה
על אשר לא יעשו אסיפה שבת תחכמוני, להתבונן יחד ולהתחקות בטוב טעם ודעת
קדושים על שורש המצאתו זו, אולי עלתה בידו להחזיר עטרת תפארת התכלת ליושנה,
רמון מצא תוכו אכלו וקליפתו תזרקו, ומי לנו גרוע סחי ומאוס מהחלזון שהוא מין טמא
אסור לבוא בקהל, מ"מ צוה הבורא ית' את צאן מרעיתו להשתמש בדמו לצבוע בו תכלת
במצות ציצית השקולה כנגד כל המצות (מנחות מ"ג:) יעויי"ש, ונודע לכל יושבי בית
המדרש כי בענין מצות דרבים, אין לדחות הסיוע והעזר גם מאנשים השנואים לזרע
יעקב בגלל מעשיהם הרעים, כאז"ל (פסחים ס"ד:) אין מעבירין על המצות, ושנה זאת
בכמה דוכתי (יומא ל"ג. נ"ח: עי' מגילה ו': מנחות ס"ד:) יעויי"ש, כי פקודי ה' ישרים
אשר הקב"ה רצה לזכות אותנו בהם לא יוכלו לעמוד על יסודות הקנאה הארורה. וכן אז"ל
(ברכות מ"ז:) מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה ושחרר עבדו
והשלימו לעשרה כו', והיכי עביד הכי והאמר רב יהודה כל המשחרר עבדו עובר בעשה
שנאמר (ויקרא כ"ה מ"ו) לעולם בהם תעבודו? לדבר מצוה שאני, מצוה הבאה בעבירה
היא? מצוה דרבים שאני ע"כ, ומצות התכלת היא לכל כלל ישראל למקטנם ועד גדולם,
ואין לנו להשגיח על הנרגנים הצבועים הטופלים בוז וקלון על הרג"ה ז"ל זה, וכאז"ל
(ע"ז ד'.) אפילו אין ישראל עושין מצוה לפני כי אם מעט (באיכות) כפיד של תרנגולין שמנקרין
באשפה (שכונת התרנגול בשעה שמנקר בחרטומו באשפה למצוא איזה מאכל רק למענו, כן אף שכונתם
בעשיית המצות רק למען גופם להשיג על ידיהן איזה טובה חמרית, מ"מ:) אני מצרפן לחשבון
גדול ע"כ; ושמעתי מפי רבים משונאיו ומנדיו שעינם צרה בהמצאת התכלת, בידעם
שאם תמצא לה מהלכים בין העומדים על שדה אמונתנו אזי יצבור כעפר כסף תועפות,
והם שכחו מאמר התלמודי (הוריות י':) אטו צדיקי אי אכלי תרי עלמי מי סני להו?;
וידעתי בני ידעתי מדוע לא מצא הרג"ה ז"ל חן בעיני החסידים השונים לנויהם,
יען אין לו שום משא פנים בדברים שבקדושה ולא נכר לפניו שוע בפני דל, בשכבר
בזו חז"ל והשליכו שקוצים על מי שיש לו משא פנים (עי' ברכות כ': שבת י"ג: יומא פ"ז:

ר"ה

ד"ה י"ז · מגילה י"ב · חגיגה י"ד : יבמות ע"ט : סנהדרין ק"ד :) , וכמ"ש הגאון חיד"א ז"ל (שו"ת חיים שאל סי' ב') וז"ל. וכבר אמרו הטבעיים איש אל רעהו אעפ"י שאתה אוהבנו האמת אהובה יותר אצלנו, והדברים ק"ו על אחת אלף אלפים שאין להחניף בתורת אמת עכ"ל, ואז"ל (ברכות מ"ז ·) כל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה, לכן עצתי אמונה לגאוני זמננו שיאכלו דברים המוציאין הקנאה, כגון (ב"מ ק"ז :) פת שחרית, או (ב"ק פ"ב ·) שום, וישימו מעיניהם בהמצאה זו ואם ימצאו בה אור האמת אזי יהיה שכרם גדול מאד; וכן בענין ציצית עצמו מצינו ראיה לעצתנו, והוא (ב"ב ע"ד ·) פסקי חדא קרנא דתכילתא דחד מינייהו (מהמרגלים) כו', ופירש"י ז"ל: כנף הטלית להביאו לפני חכמים ללמוד ממנו דין ציצית אי כב"ש או כב"ה עכ"ל, אף שהיו המרגלים רשעים כדאיתא (סוטה ל"ד : ל"ה · סנהדרין ק"ד : ק"ח · מנחות נ"ג : ערכין ט"ו · אבות דר"ן פ"כ) יעויי"ש, מ"מ רצה רבב"ה ללמוד ממנם דין ציצית; ושוטים המה האומרים שלא יוכל היות שהרג"ה ימצא התכלת אשר היה נעלם זמן רב מרבותים אלפי ארזי לבנון אדירי התורה אשר קטנם עבה ממתניו, כי נודע מכתם החכם האלהי רבי שלמה בונפיד ז"ל (מובא בתולדות חכמי ישראל ח"ד נד ס"ו): „לעתיד הכסיל יבין בשכלו אשר משכיל בשכלו לא יבינו, הלא מלאך אלהים בא נבלעם ונעלם לו ונגלה לאתונו". מי יתן שדברי אלה ימצאו מסלות בלב המצוינים שבעם ואז ישמח לבי גם אני הפעוט היושב דירת עראי כאורח נטה ללון בתוך דור טמא שפתים עקש ופתלתול, המגביהים סכלים עדי מרום ומשפילים חכמים עדי ארץ, נותנים לוית חן עטרת תפארת לראש לעיר רודם הנבער מדעת כנפל טמון, ויזרו גפרית על נוה חכם היודע דעת עליון ורק על שדי יתענג, אשר לוא קמו הני אשלי רברבי עזרא הסופר והלל הבבלי ורבי חייא ובניו בדורנו דור דור-שוא, ורצו להזכיר התורה הנשכחה כאשר חזרו ויסדוה בדורם (סוכה כ' ·), אזי מי לידנו יתקע אם לא התעוררו עליהם כארי משבכו אגודות הצבועים, ורגמו אותם באבני קלע ובגפם יצאו כאבלים וחפויי ראש; לוא קם עתניאל בן קנז בדורנו ובקש להחזיר בפלפולו את האלף ושבע מאות קלין וחמורין וגזרות שוות ודקדוקי סופרים שנשתכחו בימי אבלו של משה (תמורה ט"ז ·), אזי נכון לבי סמוך בטוח כי קמו עליו עדה רעה יותר מעדת קרח והפכו טליתו על פניו או דחפוהו ממחיצתם ס' פרסה; אוי לי בידעי כי דברי קושט אמרי אמת אלה הם כתוקע לבור ודות לא ישאו פרי ולא יעשו ענף-תועלת כגשם על ארץ מלחה.

וכן מצינו נמי כי ארזי לבנון אדירי התורה והנשרים הגדולים תקיפי קמאי ובתראי, אשר ידם השמאלית מקרבת את דעות חכמי הקראים מורדי אור התורה שבע"פ (שו"ת פאר הדור להרמב"ם ז"ל ובאגרותיו. שו"ת הרא"ם מזרחי סי' נ"ז נ"ח ל"ג ל"ד. שו"ת הרדב"ז סי' ע"ג וריט"ע יתקכ"ח. שו"ת ר"ב אשכנזי סי' ג'. מבי"ט ח"ב ל"ח. שו"ת בשמים ראש סי' ר"ט. נודע ביהודה מה"ק אה"ע סי' ה') יעויי"ש; והחכם הפרסי החוזה בכוכבים אבלט מובא כמה פעמים בגמרא לשבת (שבת קכ"ט · קנ"ו : ע"ז ל' · ירושלמי שבת פ"ג ה"ג) יעויי"ש; וכן מ"ש רב (סנהדרין ה' :) י"ח חדשים גדלתי אצל רועה בהמה לידע אי זה מום קבוע ואי זה מום עובר; ורב קטינא מביא תודת אובא טמיא והוא בעל אוב ומכשף (ברכות נ"ט ·) יעויי"ש, (עי' מאור עינים מאמר קול אלהים ח' ·); וכן (שם ס"ד ·) רב יוסף שאל בכלדיים, ונבאו לו שיעלה לגדולה ולא יאריך ימים במלכותו יותר משתי שנים ושתה חדשים, (ועי' הוריות י"ד · ובס' דור דור ודורשיו ח"ג נד קנ"ג הערה ו'); וזאת שאז"ל (יבמות ס' :) וכן היה רשב"י אומר קברי עכו"ם אינן מטמאין באהל שנאמר (יחזקאל ל"ד ל"א) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם, אתם קרויין אדם ואין עו"ג קרויין אדם כו' ע"כ, וכתבו התוס' וז"ל. תימא דברים ע"ז (ג' ·) ופ' ד' מיתות (נ"ט ·) דרשינן דכותי העוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול שנאמר אשר יעשה אותם האדם וגו', כהנים ולוים וישראלים לא נאמר אלא האדם כו', ור"ת מפרש

דים

דיש חילוק בין אדם להאדם דכותים בכלל האדם ניהו כו' עכ"ל יעויי"ש באריכות, ובמפרשים למקטנם ועד גדולם נתקשו מאד בתירוץ הר"ת זה, דמה נפקא מינה בין אדם להאדם בה"א הידוע? ואמרתי לפרש בעז"ה כונת הר"ת ע"פ הכלל הידוע בחכמת דקדוק לשון עבר, בידעי כי בעלי התוס' ז"ע השתמשו בחכמת הדקדוק בכל אתר ואתר, לדוגמא תעיף עיניך (עירובין י"ח: בד"ה כל, ע"ו: בד"ה אל. חולין נ"ח: בד"ה אין. ב"ק ב': בד"ה כאשר. כתובות ס"ז: בד"ה היא. מנחות נ"ח: בד"ה אין. זבחים קי"ז: בד"ה פלכו), וגם הכא ירה הר"ת אבן פנת תירוצו על יסודי הדקדוק נשמת השפה העבריה, והוא כי ה"א הידוע איננו בא על שם עצם פרטי כגון האברהם היצחק הניעוה השלמה וכדומה, משום שהם נודעים בעצמם לכל אוזן שומעת גם בלא הה"א, משא"כ שם עצם כללי אשר בלדק יאה לו הה"א הידוע כמו ההר הגבעה העמק הארץ וכדומה, ולכן במקום שנאמר האדם בה"א הוא שם עצם כללי וכולל כל האומות המשתופפים בצל המין האנושי, ולכן דרשינן שפיר מפסוק אשר יעשה אותם האדם על עו"ג העוסק בתורה שהוא ככהן גדול, אבל אם כתוב אדם בלא ה"א הוא שם עצם פרטי ומורה שפיר על מין מובדל, והוא ישראל דוקא, וזאת יאמרו א ד ם א ת ם כלומר תיבת אדם שבפסוק זה יסוב רק על ישראל, וכן בכל מקום שנאמר אצל ענין ישראלי תיבת אדם בלא ה"א לא יסוב על עו"ג שעליהם תסובינה השמות גבר איש אנוש וגם האדם בה"א הידוע, ואין כונת רשב"י בעל מאמר זה שהכותים אינם בני אדם חלילה, בשגם כותי העוסק בתורתו ושומר אמונתו הוא ככהן גדול.

ואם תקרא תגר ותרעים בקולך נפלאות על חבילות מופתי וראיותי המוצקים כראי והזקים כנטילי ברזל ואפיקי נחושה, מהא דאמר רבי חייא (זוה"ק משפטים קכ"ד): ושם אלהים אחרים, דא מאן דיתעסק בספרין אחרנין דלא מסטרא דאורייתא, לא ישמע על פיך, דאסיר אפילו לאדכרא לון ולמילף מנייהו טעמא כ"ש על אורייתא ע"כ, בלי ספק אין כונתו בזה אלא על ספרי מינים דפקרי טפי, אשר לפום ריהטא יש למצוא בהם איזה טעם זר בתורה, אשר כחו יהיה עז ועברתו קשתה להפוך קערת התורה שבע"פ על פיה, וימסוך רוח עועים בקרב לב המעיינים בהם לקצץ בנטיעות אמונתנו הישרה אם כל האמונות, כגון מה שמצאנו ראינו בספרי הרופאים הקדמונים בעלי ההזיות שאין ״לך מין ארסי מזיק הגוף הנגוף, כמו בשר ילד המבושל או שרוי בדם וחלב אמו הן בבהמות ועופות והן בדגים ורמשים וכל החי למינהו, (עי' בית יהודה להריב"ל נד ק' הערה ג'), ולפ"ז כוכל ח"ו לגשש כעור קיר הפסוקים (שמות כ"ג י"ט, ל"ד כ"ו. דברים י"ד כ"א) לא תבשל גדי בחלב אמו, ולאמר דמיירי דוקא בחלב אמו צור מחלבתו, משא"כ בשר שור בחלב גדי דמותר וכן גדי בחלב גדי אחר וכדומה, אשר באמת (חולין קי"ג:) אפילו פרה ורחל במשמע, ואמו לא בא למעט רק חלב זכר וחלב שחוטה וחלב טמאה יעויי"ש דברי אלהים חיים, (ועי' למב"ם הל' מאכלות אסורות פ"ט ה"ג. מורה נבוכים ח"ג פמ"ט. מצודת דוד להרדב"ז מצוה קנ"ג וקנ"ד ורס"ג. ועי' זוה"ק משפטים קכ"ד: קכ"ה. אחרי ע"ב.); וכיוצא בזה עוד מצות רבות שיש בנקל בלי ליאות למצוא להם טעם פשוט בספרי העו"ג שיש לו לכאורה בית קבול במוח, אך אם נעמיק בו חקר נראה שהוא תפל אין טעם בהתנגדותו לתורה שבע"פ משום חיינו ויכבה שלהבת-יה מגחלתן של חז"ל; וכגון מ"ש הר' דוד נון בילי"א (מובא במקור חיים פ' חקת) וז"ל. החכם הזה כתב שהוא שמע שקיסר אחד מחכמי הנוצרים בא לידו ספר אחד מאנשי הודו, ומצא בו הטעם על מצות פרה אדומה מצד היות כתוב בספר ההוא, שבזמן משה ע"ה היו לוקחין עובדי ע"ז בזמן ידוע ובחודש ידוע אצלם ארי אדום והיו שורפים אותו, וכל מי שהיה מתעסק בשרפתו היה טמא, ובאפרו היו מטהרין הטומאות והנדות שהיו חמורין אצלם, והיו אומרים טעם היות

כל העוסק מטומא, והוא בעבור שכל מי שהורג נפש בהמה או חיה הוא טמא אצלם, אך אחרי היותו שב לעפר לא נשארה בו טומאה שהרי הוא כמו עפר, והקיסר היה אומר שרצה אדון הנביאים לקחת פרה אדומה במקום הארי, כדי שלא יסתכנו לצוד ארי אדום עכ"ל, (ועי' בדברי הימים לאחי שיטן במנהגי המצריים שגם הם נהגו כן), אשר כל המאמין בשטות זה מלבד שהוא מגנה ומשבל את תורת אדון הנביאים, עוד הוא מקעקע בירת אמונתנו היקרה עד היסוד בה ומהפך הודה למשחית. משא"כ אם הטעם המצבצן ועולה לנו מספרי העו"ג הוא מתאים וישר הולך עם השכל התוריי ולא יטה עקלתון מנתיב התורה שבע"פ כמלוא נימא, אזי כרוזא קרא בחיל ופתקא מן שמיא נפיל ועליו כתוב הדר: „כל האומר שאומרו חטא אינו אלא טועה ותועה בדרכי החיים הנצחיים!", ונמשל נדמה לאותו אכר אשר קנה שדה בדמים מרובים קב מלא דינרין, ומאשר יקר השדה בעיניו נכבד מאד עד שלא הניח את הכורמים והיוגבים לזבל אדמתו בזבל ודומן, לבל יטנפו וילכלכו עפרות זהבו בדבר מאוס נתעב ונאלח, ולכן היתה אחריתו עדי אובד כי השדה לא נשא פרי והיה במרוצת הימים למשלח שור ולמרמס שה עדי יצא פלוני נקי מנכסיו, ולפיכך אך לסכל נבער מדעת ככסל טמון, יחשב האיש הדוחה בשתי ידיו מאמר וענין חכמה הנמצא בספרי נכרים, שהוא מאיר עיני חכמים ומודיע להם טעם מחוור בענין דתי ומנהגי ישראל, כגון זאת אשר מצאנו ראינו בספרי הלאומיים למקטנם ועד גדולם, כי ביום השני והחמישי בשבוע עומד הככב צדק על משמרתו בגלגל המנסר ברקיע, והוא ממונה על כמה ענינים עקרים שבעולם וביניהם על השופטים והדיינים, כמ"ש (ישעיה ס"ד י"א) העורכים לגד שלחן, ולמעלה בקודם (בראשית ל' י"א) בא גד, ופי' הראב"ע ז"ל מזל צדק, וכ"פ הרד"ק (בשרשים שרש גד) ועוד רבים כמוהם, (עי' שבת ס"ז: סנהדרין ס"ג:), ובזה מצא חכם אחד ושמו פלאי (מובא בס' נחמד ונעים להגאון החוקר האלהי ר"ד גאנז סי' ח') הטעם מפני מה יסדו חז"ל שהבית דין ישבו על כס משפטם בשני ובחמישי?, מפני שבימים אלו מושל ככב צדק מזל טוב האוחז בידו מאזני משפט ופלס אלהי, והוא מסוגל טפי להמציא בו זכות לבעלי דינים ולהקים האמת על תלה, ונתן רמז לזה (ויקרא י"ט ט"ו) בצדק תשפוט את עמיתך, היינו במזל צדק והוא בשני וחמישי יעויי"ש, וכ"כ הר"ס אלדבי ז"ל (שבילי אמונה נתיב ב') וז"ל. הגלגל הששי הוא שבו ככב צדק כו', ועל ידו פועל הבורא ית' בעולם צדקה וחיים ויושר ואהבה וחבורה ומשבית האיבה והמריבה ומעורר הלבבות למעשה הטוב ולחזור בתשובה כו' עכ"ל, ובלי תפונה העתיק זאת מר"ש בן גבירול ז"ל שכתב (ס' כתר מלכות ז':) וז"ל. צד"ק ילין בה כו', והוא ככב רצון ואהבה, ומעורר יראת ה' ויושר ותשובה, וכל מדה טובה, ומרבה כל תבואה ותנובה, ומשבית מלחמות ואיבה ומריבה, ודתו לחזק בישרו כל בדק, והוא ישפוט תבל ב צ ד ק עכ"ל, נמצא כי טעם זה הוא מתקבל על הדעת ואשרי מי שבא לכאן ותלמוד כזה בידו; ועוד טעמים נעימים כאלה אשר יונקותיהם ילכו כזית רענן יפה פרי תואר בשדה אחר, והם טהורים וזכים כצמר צחר, ומבריקים אור הדעת והדת כהילל בן שחר, לגלות טעם לכמה מנהגי ישראל אשר לכאורה אין להם שחר, ולצים לצון חמדו עליהם וגרונם נחר.

וגם מצאתי בהדיא בזוה"ק עצמו היפך ממה שאמר ר' חייא הנ"ל, היינו הנראה לכאורה מדבריו לפום ריהטא, והוא (אחרי ס"ע:) ואפי' מכל בר נש בעי למשמע מלי דאורייתא כו' יעויי"ש, וכן (פ' יתרו ס"ח: וס"ט:) לא ינהג ב"נ קלנא באחרא ומלה דהדיוטא מלה איהו דהא במשה כתיב וישמע משה לקול חותנו יעויי"ש, וכן (ב"ר פל"ב סי' י') : ר' יונתן עלה להתפלל בירושלים פגע בו שמרוני אחד ושאלהו אנה הולך, והשיבו ר"י לירושלים להתפלל, א"ל הלא טוב לך להתפלל בהר זה המבורך אשר לא

הולף

הולך במי המבול? נתעלמה התשובה מר"י, א"ל עבדו המנהיג חמורו הרשני ואני אשיב לו, א"ל אמור, אמר: אם הר זה הוא אחד מן ההרים הנשאים שבעולם הא כתיב ויכסו כל ההרים הגבוהים, ואם הוא מהנמוכים הכתוב לא השגיח עליו ולא החזיק חשיבותו לכתבו בפירוש שהולך במבול, שאין ממילא ידעינן מק"ו מהרים הגבוהים? מיד ירד לו ר"י מעל החמור והושיב את עבדו על החמור והוא בעצמו נהג אותו ג' מילין, וקרא עליו ג' מקראות כו' ע"כ, (ועי' עוד שם פפ"א סי' ג'. דברים רבה פ"ג סי' ו'. ירושלמי ע"ז פ"ה); וכן אז"ל (נדה כ"ב:) ר' צדוק היה משחר פני אוה"ע בטבעין יעויי"ש, וכן (יומא פ"ד.) מצינו כמה סגולות ולחשים למיני רפואות מההוא טייעא ומטרוניתא ומפי השמועה יעויי"ש; וכן מה שאמר ר"ע (ר"ה כו.) כשהלכתי לערבי כו' כשהלכתי לגליא כו' יעויי"ש; וכן (זוה"ק חקת קפ"ד.) ובזיני חרשין דקסדאל אשכחן כו' יעויי"ש; וכן (שם תרומה קע"א:) בספרא דחכמתא עלאה דבני קדם אמרי כו' יעויי"ש; וכן (סוכה לה.) אל תיקרי הדר אלא אידור שכן בלשון יוני קורין למים אידור; וכן מצינו פעמים רבות בספרי חז"ל שפרשו פסוקי תנ"ך בלשונות העמים כנודע (עי' שבת ל"א: ס"ג. פסחים מ"א. ר"ה כ"ז. מגילה ט': סוטה מ"ט: ע"ז כ"ד: חולין כ"ד. ב"ר פע"ד סי' י"ד. ירושלמי מגילה פ"א ה"ט. סוטה פ"ז ה"ב. פי' המשניות להרמב"ם ז"ל רפ"ב דמגילה. תוס' ב"ק פ"ג. בד"ה לשון. חי' משה ס"ב ספור ב'. תשובת הריב"ש תשובה מ"ה. בן יוחאי מענה קכ"ט. תפארת ישראל שקלים פ"ה מ"ג. פי' הרע"ב שקלים פ"ג מ"ב. ובספרי אבנע בד י"ג:); ומה לנו גדול ממצות תפילין אשר אמונתנו הטהורה בנויה עליה לתלפיות כמו רמים, מ"מ דרשו ז"ל (סנהדרין ד':) טטפת טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים רמז לד' פרשיות; וכן מה שאמר ר"א הגדול בצואתו (ארחות חיים כ') ואל תהי בז לכל אדם כי כמה מרגליות ימצאו באפקרותו של עני ע"כ, וכן איתא (זוה"ק שלח קנ"ז:) אימא מילך דלזמנין באפרקסתא דעניא שכיח מרגניתא יעויי"ש.

ומי לנו גדול מהאי שושילתא דדהבא שלושת הרועים לאן קדשים, רבי חייא רבה ור' שמעון בר רבי ור"ש בן חלפתא, אשר לא פנו אל רהבי הזמן ולא היה להם בעולמם רק ד' אמות של יראת שמים, מ"מ פעם אחת (ב"ר פע"ט סי' ז') שכחו מלין מן התרגום ואתין להדא תגרא דערבא למלפיניה מן תמן כו' יעויי"ש. והדין שנותנים לבתולה י"ב חודש אנו לומדים מדברי לבן הארמי (כתובות נ"ז:) יעויי"ש. והראב"ע ז"ל מביא פירוש הקראי יפת בן עלי לשבח בכמה מקומות (עי' בפירושו הושע ה'). וכן רבנו סעדיה גאון ז"ל השתמש בספרי הקראים, כמ"ש החכם הקדמון רבי משה בן עזרא ז"ל (ס' דרכי השיר כ"י דף קי"ט:) וז"ל. אדראית רושא אלמפקהין ועטמא אלמתכלמין ר' סעדיה ור' האי ועירהם מן אלמתכלמין יסתשהד בה (באלקראן) מרתעינין עלי פך אלמתען מן אלנבואה עכ"ל, ור"ל (תולדות הקבלה והחסידות צד כ"ב): „הנך רואה שראשי מורי התורה וגדולי פילוסופי הדת ר' סעדיה ור' האי הביאו ראיות מהקוראן לפרש מלות עתיקות בספרי הנביאים", וכן מביא רבי יוסף עקנין ז"ל (בפירושו על שיר השירים כ"י דף קכ"ז:) וז"ל. וישתהד ר' האי באלקראן ואלאחדית באללגה אלערביה, ור"ל „והביא רב האי ראיות מהקוראן והמסורות של הערביים", (עי' בס' שאילת יעב"ץ ח"ב סי' קנ"ב שמביא ראיה מתשובות הרדב"ז סי' רי"ט ותשובות מהרב"ל סי' ג' להכשיר הקראים לבוא בקהל); ונודע מאמר חז"ל (איכה רבתי פ"ב י"ג) מלכה ושריה בגוים אין תורה, אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים תאמן, הה"ד (עובדיה א' ח') והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו כו' ע"כ, וכן מ"ש יסוד ישראל רכבו ופרשיו (תשובות הרשב"א סי' תי"ג) וז"ל. כל הספרים אם יש בהם דברים של היתר ושיש בהם מן האסור ברובם, אפשר יש בהם דבר יוצא מכלל ומותר, והרי הספרים ברמונים שזורקין את הקליפין ואוכלין את הגרעינין היפין עכ"ל, וכאז"ל (סנהדרין ס"ת:

שבת

שבת ע"ה · ר"ה כ"ד : ע"ז י"ח · מ"ג :) שמותר ללמוד להבין ולהורות ממעשי העו"ג, (עי' תקוני זוהר קכ"ד : מצודת דוד להרדב"ז מצוה כ"ד) .

ואפריון נמטי ברחימא דלבא ובחדותא דנפשא למהר"ל מפראג ז"ל אשר כתב הדר בקולמוסו הזהב ובעטו הלקוח מכנפי המלאך הממונה על החכמה האלהית (נתיבות עולם נתיב התורה פי"ד) וז"ל. יש ללמוד חכמות האומות, כי למה לא ילמוד מן החכמה שהיא מן השי"ת, שהרי נתן להם מחכמתו ית' כו' ، וחכמות יונית דאסירא, הן אותן שאין להן שייכות כלל אל התורה כו', אבל החכמות לעמוד על המציאות וסדר העולם בודאי מותר ללמוד כו', שהיא חכמת כל אדם ואינה חכמת יונית עכ"ל; וכן מ"ש (שו"ת יעבץ ח"א שאלה מ"א) וז"ל. חכמת הטבע היא ודאי חכמה מותרת ומשובחת נצרכת להביט על פועל ה' ומעשהו הגדול עכ"ל; וכן מ"ש (תשובות הרמ"א סי' ז') וז"ל. אבל לא אסרו ללמוד דברי החכמים וחקירותיהם במהות המציאות וטבעיהן, כי אדרבה עי"ז נודע גדולתו של יוצר בראשית ית', והוא פירוש שיעור קומה שאמרו עליו כל היודע כו', ואף כי למקובלים דעת אחרת בזה, אלו ואלו דברי אלהים חיים, ולא כי חכמי אוה"ע אמרום, כבר אמרו במגילה פ"ק כל מי שאומר דבר חכמה אף באומות נקרא חכם עכ"ל יעויי"ש באריכות. וכי תאמר מה נעשה עם דברי האי סבא קדישא הגאון האלהי הרש"ז ז"ל מלאדי (תניא לק"א פ"ח) וז"ל. חכמת אוה"ע בכלל דברים בטלים תחשב כו' ועוד יותר גרוע יעויי"ש, ג"כ הכונה אם חכמתם תהפוך למשחית הוד חכמת חז"ל ותטה כתף סוררת לדעת קדושים, משא"כ אם חכמת שניהם היא בהדא מתקלא וראי זה כראי זה בפנימית וחצונית יתלכדו ולא יתפרדו, אזי אין מוח בקדקד המתחסד אשר לא יאמר לדבק זה טוב, וכהנדוף עשן יהדוף מפניו הלעות הלאומים ההולכות קוממיות ברגל ישרה בפרדס המחקר האמתי, ואך לבר שטיא יחשב אם לא ימהר ללקוט שבלים מלאות וטובות אשר ילכו יונקותיהן בעמק רפאים אלה, פרי הפילוסופיא המצוינים אשר יפוזו זרועי ידם מדי כתבם המון ספריהם המחוכמים והנעלים הנוטפים טפי מרגליות טובות סגולות מלכים, והרש"ז ז"ל בכבודו ובעצמו עשה לו מטעמים ומעדנים מחכמת התשבורת והתכונה ותוארנה עיניו הבהירים ממנה, וישם בה מעט צרי ומעט לוט בטנים ושקדים אשר למחו ועלו כמו נטע בכרם חמר הפילוסופים הלאומים, (עי' שו"ע הרב הל' תפלה סי' ק"ד. ובסדור תפלה שלו במבוא לשבת), ולכן אין לנו להסתפק כלל על כונתו באסרו חכמת הפילוסופיא (שם הל' ת"ת פ"ג ה"ז), כי רצונו לומר שאסור להכנים בפרדס שלה רק אנשי התורות אשר ידיהם ולבם לאל אמונה, והם מתערים כאזרח רענן שלו ושאנן תחת אילן התורה והיראה, אשר שרשיו וענפיו מרובים וכל הרוחות שבעולם לא יזיזו אותו ממקומו של עולם ית', כדרך שכתב הראב"ד ז"ל (בהקדמתו לס' האמונה הרמה) וז"ל. אמנם בזמננו זה יקרה לפעמים מי שיעיין בחכמות מעט, ואין בו כח שיאחז בשתי ידיו שני נרות, בימינו נר דתו ובשמאלו נר חכמתו, אך כאשר ידלק נר חכמתו יכבה נר הדת, ולא בזה הדור בלבד קרה זה, אך כבר קרה זה בזמנים הראשונים כו' עכ"ל; כן היה בימי הראב"ד ז"ל אשר פרחי ושוטי הפילוסופים עמדו בין קוצים ודרדרים וילא שכר המעיין בהם בהפסדו, וגם היו בדור דעה שלו נשרי ישראל המצוינים יחידי סגולה, אשר כליותיהם היו נובעות כמעין המתגבר הפילוסופיא הטהורה דלית בה טימא, ולמה לו להשוחר תושיה לאכול בפונדק ומלון זרים אם ימצא כל טוב בביתו?, משא"כ בימינו אלה אשר רבני ארץ היושבים על מדין, אין להם חלק ונחלה בשבע חכמות, ואם תשאל מהם איזה ענין מדעי ומחקרי לא ידעו להשיב מה ומאומה, ורק קנאה חמת גברים אלה לחשוב את הפילוסוף למין ופוקר יהיה מי שיהיה. ורבים מחכמי האומות החזירו עטרת חכמת ישראל ליושנה, כגון חכמת

קדוש החודש והלכותיה המאוששות, אשר כל מצות ישראל ומועדי ישרון בנוים עליה ממסד ועד הטפחות, אשר אלמלא ספרי הלאומים הקדמונים הנוסדים על חכמה עמוקה זו, אזי היינו כעורים מגששים קיר כמשכון, כאשר יכתוב הרמב"ם ז"ל עצמו למרות רוחו הקודש (הל' קדוש החודש) כנודע. ועוד יש חדא לטיבותא בימינו אלה כי אוחזי קסת סופרי ישרון כאהבים והנעימים, טהרו וצרפו בהעתקתם כל דעות הפילוסופים מכל סיג מינות, ועשו אזנים לתורתם בטוב טעם ודעת קדושים, ולכן נכון לבנו סמוך בטוח כי לא תאונה רעה ונגע המינות לא יקרב לכל ההולך מעדנות ללקוט דודאים בשדה אחר וישוה ה' לנגדו תמיד, ואדרבה עוד יכיר יותר מהות בוראו ית' מהמון מעשיו ועלילותיו הטמונים בערפלי הטבע, הנגלים לנו ולבנינו בעזרת השכל האלוה הנתן בלב ראשי אלפי החכמה והמחקר, כאשר הורונו זאת ארזי לבנון אדירי התורה והיראה בספריהם המסולאים בפז.

החסיד האלהי הבחיי ז"ל כתב הדר (כד הקמח אות יחוד השם) וז"ל. האדם השלם הוא המכיר את בוראו ע"פ מופתים פילוסופים עכ"ל. שר צבא ה' מרן יעב"ץ ז"ל יזרה דעת (אור החיים פ"ב) וז"ל. בעלי החכמה משועבדים עוד יותר למצות המעשיות עכ"ל. הנשר הגדול המהר"ל מפראג ז"ל שפתותיו נוטפות מור (תפארת ישראל פס"ט) וז"ל. פעולת השכל יותר גדול מהנבואה כמרז"ל חכם עדיף מנביא, ולכך החכמים הם הם תקון והשלמה אל התורה, ואף שנתנה בסיני ע"י משה שהיה נביא ה', מ"מ מצד החכמה שהיא גדולה מן הנבואה השלמת התורה ע"י השכל שהוא מברר הכל עכ"ל. ובפנים הספר הפך ה' בידי הגליה לאסוף כעמיר גורנה, חמרים חמרים ראיות אמתיות ורבותים אלפי מופתים חותכים להוכיח לעיני השמש, כי חז"ל בעלי התלמוד כל רז החכמות לא אניס להו, וכל יקר תפארת הפילוסופיא ראתה עינם הבהיר כעין הבדולח, והמדעים כלם למקטנם ועד גדולם באו כשמן שמן בקרבם ושמשו בהם לכל דבר שבקדושה, ועל ידיהם הפיחו רוח חיים האלהיים באופני התורה שבע"פ בת שמים. ואם בראשך מנהמת כיונה דרשת חז"ל (מ"ק י"ז · חגיגה ט"ו:): כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא (מלאכי ב' ז'), אם הרב דומה למלאך ה' צבאות, תורה יבקשו מפיהו, ואם לאו, אל יבקשו תורה מפיהו ע"כ, (עי' עקידה שער ס"ו. ראשית חכמה שער האהבה פי"א ושער הענוה פ"ו), וכן פסק הרמב"ם ז"ל (הל' ת"ת פ"ד ה"א) וז"ל. וכן הרב שאינו הולך בדרך טובה אע"פ שחכם גדול הוא וכל העם צריכין לו אין מתלמדין ממנו עד שובו למוטב כו' עכ"ל, כבר התעורר ע"ז הלחם משנה (שם) ואמר דבגדול היודע להזהר יכול ללמוד ממנו יעויי"ש, ודוקא תורה ולא חכמה, ודוקא מפיהו ולא מספרו, ודוקא חוטא ישראל, ואלישע בן אבויה אשר ידע כח ה' וכוון למרוד בו שהקב"ה לא רצה לקבלו בתשובה (רות רבה פ"ו י"ג, קהלת רבה פ"ז ח'. ועי' שו"ת מהרי"ט ח"ב שאלה ח'), כאשר דברתי בזה נכבדות בפנים הספר, מ"מ מביאים חז"ל דבריו לכבוד ולתפארת כדלעיל, ור"מ למד מפיהו תורה בידעו לאכול התוך ולזרוק הקליפה (חגיגה ט"ו:); ומה טהורים אמרי נועם של הרמב"ם ז"ל (הל' קדוש החודש פי"ז הכ"ה) וז"ל. ומאחר שכל אלו הדברים בראיות ברורות הם שאין בהם דופי ואי אפשר לאדם להרהר אחריהם, אין חוששין למחבר בין שחברו אותם נביאים ובין שחברו אותם עו"ג, שכל דבר שנתגלה טעמו ונודעה אמתתו בראיות שאין בהן דופי, אנו סומכין על זה האיש שאמרו או שלמדו על הראיה שנגלתה והטעם שנודע עכ"ל, (עי' מורה נבוכים ח"ב פט"ו. פתיחה לס' חובת הלבבות לר"י ן' תבון ז"ל). ואם אמנם כי חכמת הקבלה היא כגבירה בהיכל התורה הנכנסת בו לפני ולפנים, והיא עקרת בית אלהים מטרוניתא דמלכא קדישא, אולם נודה כי חכמת הפילוסופיא היא כשפחה בהיכל החכמה, או כשגל נצבת לימין

הקבלה

הקבלה לעשות מטעמים כאשר אהב, תכבד ותטהר אהלי יעקב ומשכנות ישראל מרפש השקר ואבק הבערות; וזאת כתב החוקר לכל תכלית הר"ש די ליאון ז"ל (הנפש החכמה נדפס בבאזיליא שמ"ח), כי אין כפי החוקרים נכונה באמרם כי חכמת התורה היא חכמה מוחשית לא יותר, ואם היה כך אזי לא הוצרך הקב"ה להתגלות על הר סיני בקולות וברקים ולפידים נוראים, לתת לעם סגולה תורה ומצות שאין בהם ח"ו יותר ממה שהשיג אריסטו בלי כל רעש ורעם גבורות; אך בין השבעים פנים אשר תורתנו הקדושה בנויה עליהם לתלפיות, יחד כבוד הפילוסופיא ההולכת מעדנות על כר נרהב בהיכל המחקר, וקרן אור פניה בפרדס החכמה הבלתי כוזבת; ובצדק יחזה רבי עמנואל הרומי ז"ל במדור התחתון אשר בגיא התופת, את האנשים (מועתק בתולדות חכמי ישראל ח"ג נד קנ"א): „אשר לא פנו אל דבר חכמה, אשר חשבו אותה לזלות ונבלות, והעסק בה הוללות וסכלות, אשר אמרו כי חכמי ההגיון, הבל וריק וכדי בזיון, ועל הלומדים חכמות הפילוסופים, המתוקות מדבש ונופת צופים, ובכור השכל דבריהם צרופים, אמרו כי מלוח עלי שיח הם קוטפים, חשבו כי בהתרחקם מהביט אל דברי החכמה ירצו, וכאלו בהשתופפם בפתחי שעריו הגדר יפרוצו, ולא ידעו כי החכמה סולם, מוצב ארצה וראשו מגיע אל אל עולם, וכפי עלות האיש במעלותיו הגבוהים, יקרב מדי עלותו אל האלהים, וכפי התרחקו ירחק ממנו יתעלה, מנפש ועד בשר יכלה, כי כל איש אשר בים הסכלות טובע, נפשו הוא קובע, ואין טענה למתרשל ומתעלם, כי איש אשר יחטא מן הקדש ישלם כו', ולגזול מהחלק השכלי מחלקי הנפש המושכלות והחכמות המהוללות, גדול מכל גנבות וגזלות כו' עכ"ל יעויי"ש, והקורא תגר על דברי אלהים חיים אלה אין לדמותו רק לעטלף המשליך שקולים על אור השמש, או לסוס ופרד אין הבין המואס בתרנגולים מפוטמים ואוכל תבן ומאכלים מזוהמים.

וכשם שאין לעזוב הדברים הטובים, אשר כאסתירא בלגינא קיש קיש קריין בספרי ידעונים ואובים, ואין לבזות הרמונים, אם אין לקליפתם הוד וקלסתר פנים, כך אין לקבל כל מה שכתוב וחרות בצפורן שמיר בספרי יחידי סגולה ככבי ישראל, ולאמר מסתמא לא יצא ממחבר אלהי זה דבר שאינו מתוקן ומנופה בשלש עשרה נפות, בשגם אני הפעוט פרעוש קטן קלוץ כנפים היודע ומכיר מך ערכי בעולם יש זועף זה, כבר ידי תכון עמי להראות לדעת כי גם בארזי אל הרמים והנשאים נפלה שלהבת השגיאה וההברה לגאו יצאה, כמו הנשר גדל-כנפים האברבנאל ז"ל אשר פורח שר של שכחה העלים מעיניו הבהירים גמרא מפורשת וזוהר מפורש, כמבואר בספרי (מערת המכפלה סי' כ"ו) יעויי"ש. והכי תרי אשלי רברבי הגאון בעל חות יאיר ז"ל (חוט השני סי' כ') והגאון החיד"א ז"ל (שם הגדולים ח"א סוף אות ו') הוכיחו לעיני השמש, איך כמה עירין קדישין בעלי תרשין נפלו אגב שוטפם במהמורות השגיאות והטעיות, ויש להוסיף עליהם עוד אלף פעמים ככה אנשי התורות המצוינים בעם ישרון אשר נוקשו ונלכדו ברשת ומכמורת העדר ידיעה; מי לנו גדול בבקיאות ושגב בחריפות כמו הריב"ש ז"ל, ופלטה קולמוסו בספרו הנפלא מדושתו ובן גרנו אשר בכבודו יתימר (כלבו סי' ח') וז"ל. ויש לתמוה איך תקנו לומר ברכו דבברכו משמע שמוציא עצמו מן הכלל, וחזינן דאמר שמואל לעולם אל יוציא אדם עצמו מן הכלל, א"כ היה לו לומר נברך כמו בברכת המזון שאומר נברך, והרב ר' נתן ז"ל כתב תשובה לזה, שהומר, שאני הכא דכיון דאמר המבורך לא מפיק נפשיה מן הכלל והוה כמו נברך עכ"ל, ונעלם מעיניו כי בענין זה כבר דשו בו חז"ל (ירושלמי ברכות פ"ז ה"ג): שנו. אל אמר אינו מוציא עצמו מן הכלל, היתיבון הרי ברכת התורה הרי הוא אומר ברכו? א"ר אבון מכיון דיימר המבורך אף הוא אינו מוציא עצמו מן הכלל ע"כ; וכן מ"ש עוד הריב"ש ז"ל (שם סי' י"א) וז"ל. ומתחיל להתפלל י"ח

ברכות כו', ורבי נתן כנגד י"ח צווים שנצטוו ישראל במלאכת המשכן עכ"ל, מה לנו לתלות זאת בר' נתן אם תלמוד ערוך הוא בתרי דוכתי (ירושלמי שם פ"ד ה"ג. תענית פ"ב ה"ב) יעויי"ש; וכן מ"ש הגאון המוסמך בעל המשל"מ ז"ל (נודע ביהודה מה"ק או"ח ע"ו) דמצות ביעור חמץ מוטלת רק על הבעלים, ולפ"ז אין אדם מחויב לבער חמץ של אחרים ואין מצוה לבער חמץ שאינו שלו יעויי"ש, ובמה"כ אשתמיטתא מיניה גמרא ערוכתא (ב"ק צ"ח:) אמר רבה גזל חמץ לפני הפסח ובא אחר ושרפו במועד פטור שהכל מצווים עליו לבערו? ולע"ג. וכן מ"ש הגאון האלהי הר"ץ חיות ז"ל (בהגהותיו למ"ק י"ז·) שר' שמואל בר נחמני אינו מוזכר בשום מקום בדבר הלכה יעויי"ש, ושכח מ"ש (בריש מגילה): ורשב"ן אמר קרא כימים אשר נחו בהם היהודים, ימים כימים לרבות י"א וי"ב, וכן הוא אומר הלכה בשם רבי יונתן רבו (שבת כ"ח: ס"ג:) מנין למשמיע קול בכלי מתכות שהוא טמא כו'; וכן מ"ש עוד בהגהותיו (ב"מ ז'·) במחלוקת רבי ואביו רשב"ג גבי שנים אדוקים בשטר וז"ל. אולם קשה מדוע הקדימו בברייתא דברי הבן לדברי אביו? עכ"ל, וקושיא זו כבר כתובה בתוס' (שם ד': בד"ה אין נשבעין) יעויי"ש; ועוד כתב בהגהותיו (סנהדרין ו':) על תוס' (ד"ה טחנה ואפאה) דאמרי: „להכי נקט ואפאה לפי שיש דברים שאין מתחייבין בחלה עד לאחר אפיה", וכתב הוא ז"ל: „ולדעתי נראה דנקט ואפאה שהיה כאן שינוי דטחינה ושינוי דאפיה וא"כ קנאה ונעשית שלו בכל זאת מקרי בוצע ברך" עכ"ל, וגם זאת כבר מצינו בתוס' (ב"ק צ"ד· בד"ה ואפאה) יעויי"ש, (עי' כנסת הגדולה ספר ב' צד מ"ח). ואשרי למי שעונותיו ספורים.

וגם בתלמודא מצינו כמה עירין קדישין תקיפי קמאי, אשר לפעמים כסה ענן השגיאה שמש שכלם ועב הטעיות העיב לבנת תבונתם, כגון (שבת י"ב:) רבי ישמעאל בן אלישע שטעה והטה נר בשבת; וכן הא דאיתא בדוכתין שגיאין (ברכות ל"ז: שבת ס"ג: עירובין ע"ז: וק"ד· יבמות כ'· ע"ו· ב"ב קכ"ז· וקל"א· סנהדרין ס"א· מכות ח': זבחים ל"ד: מנחות י"ב: ל"ו· חולין כ"ו· נדה ס"ח·) דברים שאמרתי לכם טעות הם בידי יעויי"ש; וכן (עירובין ס"ה:) תרי גברי רברבי כרבנן ליטעו בהאי מילתא יעויי"ש; וכן (פסחים ס"ו:) הלכה זו נתעלמה כו' יעויי"ש שמשה רבינו ע"ה איעלם מיניה; וכן (יומא ע"ה:) עקיבא טעית; וכן (ביצה כ"א:) ההיא אדא בר אוכמי היא דמשבש ותני; וכן (יבמות ע"ו:) הלכה נתעלמה משאול המלך; וכן (ב"ב ח'·) רבי טעה ביונתן בן עמרם שהוא ע"ה; וכן (שם כ"א:) רביה דיואב טעה יעויי"ש; וכן (סנהדרין כ"ב:) טעה בתרתי; (שם נ"ב:) בני אפרים מנו לקץ וטעו; וכן (שם ק"ב·) אחיה השילוני טעה כו' יעויי"ש; וכן (מכות י"ב·) ג' טעיות טעה יואב כו', ג' טעיות עתיד שר של אדום לטעות יעויי"ש; וכן (נדה ס"ח:) א"ר וטעיתי שלא שאלתי כו'; (עי' עוד מגילה י"א: סוטה י"ב: חולין קמ"א: שמות רבה פ"ב ס"י י"א. פסיקתא דר"כ פיס' י'. פרקי דר"א פמ"ח. מכילתא בשלח פ"א); ורשב"ל טעה בהלכו לטוח בשדה ביום השבת והיה מעמיק כ"כ ברעיוניו עד שיצא חוץ לתחום (ירושלמי ברכות פ"ה ה"ב) יעויי"ש; וכן מ"ש ר' אבהו (שם תרומות פ"ה ה"ג) כל ימינו היינו טועים (בהלכה אחת) כמקל הזה של סומא עד שלמדנוה מן החשבון גימטריא יעויי"ש. ורבי חגי לא בוש לומר טעיתי ולבטל דעתו נגד דעת חבריו (שם כתובות פ"א ה"ג. קידושין פ"ג ה"ב). ומטעם זה עשה ר' יוסי „מחזורא תניינא" לתלמודו (שם פסחים פ"ה ה"ג. יבמות פ"א ה"ב). ורבי יהודה הנשיא בסדרו המשניות עשה מהדורא אחר מהדורא (ב"מ מ"ד: ע"ז כ"ב:). ורב אשי עשה ג"כ התלמוד בשתי מהדורות (עי' ב"ב קנ"ז:). וכן מצינו שבעלי התוס' נעלמה מעיניהם הבהירים כבדולח איזה גמרא ערוכה, כגון מ"ש (ע"ז כ"ב: בד"ה נכרים) וז"ל. ונראה דגרים נמי דפסקה זוהמתן היינו משום דאע"ג דאינהו לא הוו מזליהו הוו עכ"ל, וכתב המהרש"א וז"ל. כתבו כן כאילו מפיהן אנו חיין, אבל גמרא ערוכה

היא

היא בפ' חבית (שבת קמ"ו·) א"ל רב אחא כו' עכ"ל; וכמו כן בתוס' (מגילה כ"א: בד"ה אין פותחין): וא"ת והרי פ' עמלק דליכא אלא ט' פסוקים כו' יעויי"ש, והנה הקושיא והתירוץ כבר הם כתובים בשרד נאמן בירושלמי (מגילה פ"ד ה"ב); וכן כל הכתוב בתוס' (קידושין ל"ט: בד"ה מחשבה) כבר כתוב הדר בירושלמי (פאה פ"א ה"א) יעויי"ש; וכן מ"ש בעל מתנות כהונה ז"ל (שיר רבה פ' נגילה ונשמחה בד"ה שנאמר ועבדו בני ישראל): פסוק זה בקפתיו ולא מצאתיו עכ"ל, והוא כתוב (עזרא ו' ט"ז).

והמלע קלר מהשתרע רבותים אלפי שנאן מאן מלכי רבנן, אשר אף אם ראשם הגיע השמימה והשכינה קשקשה לפניהם כזוג, מ"מ כחות בין שונים כן התגנבה איזה שגיאה במוחם, והטעות עלה כקוץ מונד בלבם הרחב כפתחו של אולם, משתי שבות, אי מטעם (ב"מ נ"ו:) לפום חורפיה שבשתא, או משום שעסקו בשני ענינים בבת אחת שהאחד מונע להשני, כדעת הפילוסוף אבונלר (מובא בפי' הר"ס בוטריל לס' יצירה פ"א מ"ב) וז"ל. אם ישמש אדם במחשבתו בדבר אחד יחלש כחו ולא יוכל להבין דבר אחר שהיה בכחו להשיגו קודם לכן עד שיחזק כמו בתחלה כו' עכ"ל, והיינו אז"ל (שבת ג':) כי קאי רבי בהאי מסכת לא תשאליה במסכת אחריתא. ומלכנו דוד ע"ה כבר קרא בחיל (תהלים י"ט י"ג) שגיאות מי יבין מנסתרות נקני, (שם קי"ט י") בכל לבי דרשתיך אל תשגני ממצותיך, ואיוב אמר במרי שיחו (איוב י"ט ד') ואף אמנם שגיתי אתי תלין משוגתי, והמלך שאול אמר (ש"א כ"ו כ"א) הנה הסכלתי ואשגה הרבה מאד; וכדומה המון ארזי אל רמים ונשאים כמו אלה אשר לא יכלו ללחום עם להט חרב השגיאה המתהפכת בעולם עובר זה, ופעמים אין ספורות יצאה שגגה מלפני השליטים הגדולים הרודים בכל עבר הנהר נהר החכמה האלהית, כמו רבנו גרשון מאור הגולה ז"ל שכתב (ב"ב ד'· דפוס ווילנא) וז"ל. הורקנוס אביו של הורדוס פעם אחת עלה על הרומיים להלחם ונלא, וראה בשביה שפחה אחת יפת תואר וחמדה ועשה לה כדין תורה ובא עליה והוליד ממנה אותו הורדוס, ולפיכך היו מחרפין אותו מיחוסו עכ"ל, שבאמת אביו של הורדוס היה אנטיפטור השר לבית הורקנוס, ככתוב בכל ספרי דברי הימים למקטנם ועד גדולם (וכן מובא בסדר הדורות ג"א תרל"ז בשם צמח דוד). וכן מה שהודה הרמב"ם ז"ל ולא בוש לומר בפה מלא (אגרתו לתלמידו ר' יוסף ש"ן) וז"ל. לא אתפאר שלא טעיתי מעולם, אלא אדרבה מה שנתבאר לי זולת מה שחברתי ומה שכתבתי כו' אחזור בי ממנו כו' עכ"ל, ועוד כתב (תשובות הרמב"ם סי' מ"ט) וז"ל. ושגיאות מי יבין והשכחה מצויה וכ"ש בזקנים, ומפני כל אלו הסבות ראוי לחפש בדברי ולבדוק אחרי, ואל יאמר הקורא בחבורי כי מה האדם שיבא אחרי המלך? אלא הרי הרשיתיו ויאמר המלך יבא, וטובה גדולה עשיתם עמדי אתם החכמים, וכל מי שימצא דבר ויודיעני טובה יהשב, עד אשר לא ישאר שם ח"ו מכשול, שלא נתכונתי בחבור זה אלא לפנות הדרכים ולהסיר המכשולות מלפני התלמידים כו' עכ"ל, ועוד כתב (שם סי' קנ"ו) וז"ל. ואין ספק אצלי שנדמה לו יצ"ו (לרבי שמואל הלוי ז"ל) שאנחנו כרוב בני אדם שיקשה להם כשיסתיר אדם דבריהם או ישיב עליהם דבר, וכבר הצילני השם מזה ובורא עולם יודע כי אפי' השיב עלינו קטן שבתלמידיו או חבר או מתקומם היינו שמחים בזה כו' במה שנתעלם ממני, ואם אנחנו רואים ג"כ שזה המשיב טועה לא נשנא אותו ולא נרחיקהו חלילה וחס כו', הלא תראה שכל החכמים ז"ל בכל עיוניהם התלמודיים היו מקשים בקושיות אינן אמתיות על דברים אמתיים ואין בזה חסרון כו' עכ"ל יעויי"ש. ונודע מ"ש הר"ס די לונזאנו ז"ל (בהקדמת ס' דרך חיים) וז"ל. אל תחשבו שהחכמים יקלפו עלי על אמרי שטעו בדבר מה, כי חלילה להם מזה, החכמים אוהבי אמת הם, ומודים עליו, ולא ישנאוני על כך, אדרבה יאהבוני וישמחו עלי על כך, גם הם לי לישועה, כי לא לפניהם חנף יבא,

בי

כי הישרים בלבותם יאהבו החולק עליהם בדעת, וישנאו העוזרים בלי דעת עכ"ל; וכ"כ הגאון יעב"ץ ז"ל (שאילת יעב"ץ ח"א סי' ה') וז"ל. והשלמה בחכמה אין מקפידין על התופש עליהם, אדרבה מחזיקין טובה למי שיצילם מלפול ברשת השגיאה שהיא פרושה לרגלי כל החכמים אשר עיני בשר להם, ואמר החכם קבל האמת ממי שאמרו ואפי' מקטן שבקטנים, ואז"ל תלמיד שאמר דבר הלכה אין מזחיחין אותו, וכ"ש דבהשוא עלמא דקשוט לא קפדי רבנן וניחא דנפשייהו הוא, דטבא להו עבדינן להו לברר האמת שדבריהם ע"י מו"מ כו' עכ"ל, ועוד כתב ז"ל (שם סי' ל"ג) וז"ל.. ותוקף גדולת חכמתו (של הרמ"ע ז"ל) נודעת בס' המאמרות שהם ודאי אמרות טהורות עם כי מ"מ לא מלאך היה אף שחכם עדיף מנביא כבר הוא אפשרי השגיאה בכל המון החכמים ז"ל די מדרהון עם בשרא, כאשר הקדמתי שאין זה מפחיתות החכם, אך לנמנע יחשב בחק הב"ו לזכור כל הפרטים אשר לא יכילם ספר, אף כי לבות בני האדם קצרה ידם מהקיף בכולן כו', וכבר ראיתי אני את המראה הזה עם חולשת ראותי, איך נעלם דבר מעיני העדה אוצר בלום לתורה ולתעודה כו' עכ"ל יעוי"ש, ועוד כתב (שם סי' כ"ח) וז"ל. בטחתי בחסד אל ית' שיצילני משגיאות, עם שאינני אומר לקבל דעתי, לא טוב אנכי מאבותי ורבותי ז"ל שקטנם עבה ממתני שלא נמלטו לפעמים משגיאה, באשר היא רשת פרושה לכל החיים המהלכים תחת השמש, מכאן מודעא רבה שאם יש לו מקום להשיב ישיב ואקבל דבריו בסבר פנים יפות, אולי נטתה ימיני מני הדרך לא אבוש, ולחזור בי לא אתמהמה עד בוש, כי עז"ה גדלנו ת"ל מנעורינו לאהוב את האמת, וזה כל מגמת פנינו בלי שום נטיה ופניה לשום תועלת מדומה נבא במרמה בויכוח נצוחי חלילה כו' עכ"ל יעוי"ש, ועוד מצינו במקומות רבות מפוזרות איך הגאון קנאי בן קנאי זה הודה כי לפעמים נפל ברשת השגיונות. וכן מ"ש הר"ם חפץ ז"ל (מלאכת מחשבת פ' וילך) וז"ל. וראה ראיתי חובה לעצמי להגיד כי אין אדם צדיק בארץ אשר יאמר טוב ולא יחטא את לשונו וברוח שפתיו לא יפרוץ פרץ, כי לא תצא שגגה אלא מלפני הכותב ואויל מחריש לא יטעה בלשונו כו' עכ"ל.

והיה איפוא נמצא ספר רוחני אלהי כמו הס' מגיד מישרים למרן הב"י ז"ל, אשר רוח המלאך דבר בו ומלתו על לשונו, כאשר העידו עליו נשרי ישראל למקטנם ועד גדולם, וביניהם הפילוסוף והמקובל האלהי רבי אביעד שר שלום ז"ל (אמונת חכמים פכ"ז) וז"ל. שבימי חכמי הגמרא היה אליהו ז"ל נגלה בבית מדרשם של חכמי ישראל, אמנם עכשיו לא נמצא אלא לפעמים נצוץ נשמת איזה צדיק שבא להורות סתרי התורה ליחידי סגולה, ובכללם נזר החכמה והחסידות רבן של בני הגולה אשר כל בית ישראל אוכלים על שלחנו הטהור הוא הרב ב"י, ויפה אמרו עליו ברוך שככה לו בעולמו, ועתה העלו בכתב חכמי צפת ובראשם כמהר"ר שלמה לוי אלקבץ בעל מנות הלוי וספרים אחרים, מה שאירע להם ושמעו באזניהם ממש בליל שבועות, שבהיותם לומדים בבית הרב קארו כל הלילה שמעו קול המורגל לדבר וללמד ולהורות לרב קארו, והעלו כל המעשה בכתב תמצא אותו בשל"ה במס' שבועות, ולפי שקול הזה נגלה פעמים רבות להרב ב"י, העלה הוא בעצמו על ספר כל מה שהיה אומר לו, וס' הזה הודפס בויניציאה בשם מגיד מישרים כו' עכ"ל יעוי"ש באריכות גדול. אמתת ספר זה ועוצם קדושתו, כראוי לבר אלהין די רוח קדישא ביה, ומ"מ איננו נקי וטהור מטעיות ושגיונות שונות, כמ"ש הגר"י ז"ל (מובא בס' מטפחת ספרים ליעב"ץ ז"ל צד: ל"ו ול"ח ול"ד) יעוי"ש דברים חוצבים להבות אש; וגם מעיני הב"י ז"ל הבהירים כעצם השמים לטוהר נעלם לפעמים איזה מקור תלמודי, לדוגמא מ"ש על דברי הרמב"ם ז"ל (הל' תפלה פי"ג ה"ח): ומשה תקן להם לישראל שיהו קוראין בכל מועד ענינו, ושואלין ודורשין בענינו של יום בכל

מועד

מועד ומועד", וכתב בכסף משנה מקור להלכה זו בבבלי (מגילה ל"א ׳) : „דתנן מה קורא בכל מועד וסדר קאמר שנאמר וידבר משה את מועדי ה׳ אל בני ישראל, מצותו שיהיו קורין כל אחד ואחד בזמנו, והא ודאי אסמכתא היא דקריאת התורה גופא תקנתא היא כמו שנתבאר בפי"ב עכ"ל הב"י ז"ל, ומקור זה מימיו אינם נאמנים להעיד על זה, ואיך יוכיח שמשה תקן הקריאה במועדים כלל? אך המקור האמתי הוא בירושלמי (מגילה פ"ד ה"א) : משה התקין את ישראל שיהיו קורין בשבתות ובימים טובים ובר"ח ובחש"מ כו׳ יעויי"ש, ותימה על מרן ז"ל אשר בעצמו מביא מאמר ירושלמי זה (שם בפי"ב ה"א) וכאן השמיטו? ולע"ג; ויותר מזה מצאתי להתפלא על מרן ז"ל שכתב (כסף משנה הל׳ מאכלות אסורות פי"ז ה"ו) : מדוע השמיט הרמב"ם ז"ל כל אותו הדין דכלי זכוכית צריך טבילה יעויי"ש, שבאמת דין זה כתוב הדר ברמב"ם ז"ל (שם ה"ג) יעויי"ש ?. וכן מ"ש (הל׳ עכו"ם פ"ט הט"ז) שהרמב"ם השמיט הדין שאסור ליילד בן עכו"ם בשבת, ובאמת זכרו שפיר (הל׳ שבת פ"ב הי"ב). והגאון יעב"ץ הראה טעותים אחרים להב"י ז"ל (שאילת יעב"ץ ח"ב סי׳ קס"ב) יעויי"ש. וכן טעה הראב"ע ז"ל במ"ש (תהלים ק"ז) שנודע בראיות ברורות שתחת משוה היום אי אפשר להיות ישוב בעבור חום השמש ע"כ, ועינינו הרואות שם מדינות רבות ואנשים אין מספר מתענגים על רוב טוב, (כמדובר מזה בס׳ אמונת חכמים הנ"ל פ"ב יעויי"ש). וכן מ"ש שר שלום ז"ל (שם פי"ב) וז"ל. ומזה תבין כמה טעה הרב בעל חדושי אגדות (מהרש"א ז"ל) באמרו שלא נמצאת חכמת הקבלה בדברי רז"ל, אדרבה כלם מלאים מזה כו׳ עכ"ל יעויי"ש מאמרי חז"ל של חכמת הקבלה רבים מפוזרים במלוא רוחב שדה הש"ס והמדרשים. וכן מ"ש (שם פי"ב) וז"ל. יונתן בן עוזיאל בפסוק (מ"א ו׳ ד׳) ויעש לבית חלוני שקופים אטומים תרגם פתיחן מלגאו וסתימן מלברא, ורז"ל פי׳ בהפך (מנחות פ"ו:) שהיו רחבים מבחוץ וצרים מבפנים להורות שאינו צריך לאורה עכ"ל יעויי"ש. ואגב אורחא אודיעך דבר נחוץ כי בכל מקום אשר תמצא בתרגום בן עוזיאל איזה סתירה לדברי חז"ל בש"ס ומדרשים, תרעה את גדיות רעיוניך על משכנות הש"ס והמדרשים, כי בתרגומו הפרוץ מרובה על העומד ודבריו יוצאים מגדר הדקדוק וחקי השפה האלהית, (עי׳ זאת מורה נבוכים ח"ג פ"ד. הראב"ע קהלת י"א ג׳. תעודה בישראל שער א׳ פי"ג). וכן הט"ז שכתב על דברי הרמ"א ז"ל בהגהותיו (שו"ע או"ח הל׳ יוה"כ סי׳ תר"ו ס"א) : „והמוחל לא יהיה אכזרי מלמחול אם לא שמכוון לטובת המבקש מחילה כו׳", שלא מצא מקור לזה בשום דוכתי יעויי"ש, ונעלם מעיניו הבהירים סוגיא מפורשת בתלמודא (תענית כ׳ ׳) מעשה שבא ראב"ש כו׳, נעניתי לך מחיל לי, א"ל איני מוחל לך יעויי"ש בתוס׳ שכתבו שבמס׳ ד"א מפרש שהיה אליהו ולטוב נתכוין שלא ירגיל בדבר, ולפ"ז מפורש בהדיא שמותר להיות אכזרי אם הוא מתכון לטובת המבקש.

ומי לנו איש די רוח אלהין ביה כרש"י הקדוש, ומ"מ לאו בכל אתרא ואתרא נצחה עליו רוח קדשו לגלות עמוקות מני חושך, כגון מה שכתב (יומא כה:) וז"ל. ורוח הקודש לא היה בנביאים משנת שתים לדריוש ואילך עכ"ל, אשר אשתמיטיה כתוב מלא (זכריה ז׳ א׳) ויהי בשנת ארבע לדריוש המלך היה דבר ה׳ אל זכריה וגו׳ ?, ומטעם זה עשה רש"י ז"ל שלשה מהדורות בפירושו (עי׳ תוס׳ ע"ז ס"א • בד"ה המטהר) כאשר הוכיח זאת בטוב טעם ודעת קדושים הראה"וו (דור דור ודורשיו ח"ד לד שכ"ג) יעויי"ש. והר"ע מן האדומים ז"ל דבר נכבדות בזה (מאור עינים אמרי בינה פכ"ז) יעויי"ש. וכן הראב"ע והרד"ק ז"ל (תהלים כ"ד א׳), והחכם האלהי (יסוד עולם שער ב׳ ספ"ב) כותבים שכדור הארצי חציו העליון מגולה וחציו השני נתון במים יעויי"ש, (עי׳ ע"ז מ׳ : במדבר רבה פי"ג סי׳ י"ד), שבאמת גם חציו התחתון יבשה והוא מדינת אמעריקא הנתגלה ע"י השיר קאלומבוס ועוזריו זה יותר מארבע מאות שנה, וכבר הראו חכמים שגם בימי שלמה

המלך

המלך ע"ה ידעו ממדינה זו והביאו ממנה חפצים יקרים וסגולות מלכים (עי' נחמד ונעים להר"ד גאנז ז"ל סי' ע"ו. ובאגרת שבסוף ס' ארצות החיים ח"א להמלבי"ם ז"ל. ס' הברית ח"א מאמר ט' פ"ח), וכן מצאתי בהדיא בזוה"ק (ויקרא · זוהר חדש מדה"כ ט"ז:) יעויי"ש. כאשר דברתי בזה נכבדות בפירושי הנפלא על מדרש תדשא (עמוד אם פ"א בד"ה עדיפא) יעויי"ש. וכן הגאון בעל תפארת ישראל ז"ל אמר היה סופר ומונה כל האותיות שבמשניות הדק היטב בשבעה עינים ובתשעה קבין מוח, מ"מ נפל כצפור בפח השגיאה ונעלם ידיעה במשנה, והוא מה שכתב (מדות פ"ב מ"ב) וז"ל. והיה לעזרת נשים שער בצד מזרח, וכ"כ רש"י (יומא ט"ז·) וכן מצויר ג"כ בכל ציורי המקדש שראיתי, ואני בעניי לא מצאתי בשום מקום במשנה שהיה לעזרת נשים שער שתסתבר כן עכ"ל, ונעלם ממנו משנה ערוכה (סוכה נ"א:) יעויי"ש. וכן מ"ש הר"ס מקוצי ז"ל (בהקדמתו לסמ"ג) שנכתבה המשנה אחר שעמדה אמונת ישמעאל ולא הסכימו מן השמים שתהיה כתובה לפני עמידת אמונה זו יעויי"ש, ובאמת אמונת מחמד היתה אחר כתיבת המשנה בערך ר"כ שנה, וגם התלמוד בבלי נכתב לפני אמונה זו ומכ"ש התלמוד ירושלמי, (עי' בית יהודה ח"ב לד ל"ה הערה א') . וכן מ"ש עוד הגאון מהר"ש חיות ז"ל בהגהותיו (חולין פ"ד·) שדברי התוס' (שם בד"ה עשרה מהמדרש), לקוחים מהמדרשים אשר אינם לפנינו יעויי"ש, ובאמת הוא מהמדרש (במדבר רבה ס"פ פנחס) יעויי"ש. וכן הגאון האלהי בעל סדר הדורות ז"ל אשר גדולים חקרי לב התפלאו והשתוממו מאד על גודל בקיאותו בכל ספרי חז"ל למקטנם ועד גדולם, גם הוא נפל אגב חורפיה ושוטפיה ברשתות הטעיות ושכח יותר ממאה תנאים ואמוראים, כאשר הוכחתי בעז"ה במאמרי „סדורין של דוב" (הנדפס בכנסת הגדולה ספר ד') יעויי"ש ותבהל מראות. וכן הגאון האלהי הר"י בר ברוך ז"ל רצה להגיה בפירושו נחלת יעקב (דרך ארץ רבה פ"י) תחת אז"ל: „והקורא ב' פעמים והטובל ב' פעמים ה"ז מגונה", של"ל והרוחץ ב' פעמים ולא והקורא יעויי"ש שכן גרס בגליון הש"ס, שבאמת שגה ברואה שכן איתא בהדיא בתלמודא (ברכות ל"ג:) הקורא את שמע וכופלה ה"ז מגונה. וכן הר"ס קונין ז"ל כתב (בן יוחאי מענה קי"ג) שמצא שם טבע (נאטור) בתרגום (איוב כ"ב) האומרים לאל סור ממנו, ומתרגמינן דרא דטובענא דאמרין לאלהא זור מננא יעויי"ש, שבאמת הכונה דרא דטובענא דור המבול שטבעו במים הזדונים שכל הפרשה זו נאמרה על דור המבול כפירש"י ז"ל, וגם רבים הוכיחו שתרגום איוב נתחבר בזמן מאוחר מאד, (עי' תעודה בישראל שער ב' פ"ו בהערה), ואם חפץ להוכיח כי השם „טבע" השתמשו בו תקיפי קמאי על גלגל הטבעי החוזר בעולם, היה לו להביא ראיה מהמשוח מלחמה יוסיפון בן גוריון שמביא השם טבע בכמה דוכתין (יוסיפון פע"א ופפ"ד ופפ"ו ופצ"א) יעויי"ש.

ואם בארזי אל הרמים והנשאים אשר ראשם לעב יגיע נפלה שלהבת השגיונות, מה יעשו אזובי קיר כמוני השוכבים כתוא במכמר וכרחל נאלמה, בערפלי טרדות שונות, אשר כנוע עלי יער מפני רוח חזק השואן ברעש גדול סגיא, כן נוע ינוע ראשנו כשכור מפני רוח המחיה והכלכלה העוקר הרים בתעצומו ומפוצץ סלעים בגבורתו, וקשה כה הסבל מהמון רפתקאות דעדו עלינו כחיות טורפות וזאבי ערב לענותנו בסבלות ובעבדות, אשר אז"ל (ערובין ס"ה·) הילכתא בעיא צלותא כיומא דאסתנא, ופירש"י ז"ל דעה צלולה (עי' עוללות אפרים מאמר של"ח), וכן איתא בזוהר חדש (מדרש הנעלם בראשית ט"ו:) וצריכנא להותא לשמעתא, וכעשן לעינים וכחומץ לשנים הן התלאות וסבות בת מטרד לשכל האנושי, ופעמים אין ספורות ילמיהו לו פגעי הזמן תחת חטה חוח ותחת הדס יעלו לו סרפד ונפל עוזר וכשל עזור, וכברזא סומקא לסוסיא חורא כן יאה לחוקרי החכמה ושוחרי תושיה, לשבת בשלוה ולהתערות כאזרח רענן באהלה של תורה, ואל החכמה עם צל הכסף יהיו תואמים יחד יתלכדו ולא יתפרדו מהם כל ימי חלדם פה

בארץ

בארץ אוכלת יושביה, ואז תמלא הארץ דעה כמים לים מכסים, והסלעות תהיינה זכות וצלולות כדעות תרשישים וקלגסים. ובזה יצדקו שפיר דברי הר"ע מן האדומים ז"ל (מאור עינים אמרי בינה פכ"ז) וז"ל. וכל חכם לב מן הראשונים או האחרונים אשר יקריב שרוע וקלוט כפי מה שבא לידו לא יחשב בנפשו פגול, כי הרי זה חולין בחוץ לא קדשים בעזרת הקודש, גם פעמים רבות יהיה גם הסכלות חכמה והחסרון שלמות כו' עכ"ל יעויי"ש. ואף שגם אני הצעיר כמו נקודה בתוך עגולה כן הנני בתוך טרדות הזמן הסובבים אותי כתרנגולים של בי בוקיא ומנקרים אותי בחרטומיהם החדים כמנור אורגים, מ"מ מלאני לבי להכנים ראשי בעניינים נשגבים העומדים ברומו של עולם הכמוסים ומכוסים בעשר מצעות זו ע"ג זו, בזכרי מ"ש רבי אביעד שר שלום ז"ל (אמונת חכמים פ"כ) וז"ל. והרי תלמי בספר האלמגיסט"י שלו (בשער ט' פ"ג), כשבא לחקור על חמשה כוכבי לכת הקטנים ה"ה שבתי צדק מאדים נגה כוכב, כתב שהן אמת שאי אפשר לו לדעת אמתת מהלכם מחמת טעמים רבים שהביא, ועכ"ז לא סר מחקור עליהם, יען כי מוטב לדעת איזה דבר משנהיה סכלים לגמרי כו' עכ"ל יעויי"ש באריכות שמן הראוי לכל בעל נפש להביט לפנים מן הקלעים אף אם עיניו רכות כאפרוח, אך יתן תשעה קבין מוח, לבל יעלה בידו תחת חטה חוח; וכן כתב רב סעדיה אבן דנאן ז"ל (מובא בס' פאר הדור להרמב"ם) וז"ל. וראוי לבעל שכל לחקור להבין ולהשכיל דבר דבור אף שאינו דומה לגדולים עכ"ל, כי לפעמים יפרחו שושנים נחמדים בכרם אשר נבזה וחדל אישים אשר שושני מלך לא דמו אליהם ביפים.

ואחרי אשר גליתי לך טפח וכסיתי טפחיים להראות לדעת איך אנשי שם בני ענקים אשר אנו כחגבים בעיניהם וקטנם עבה ממתנינו, הן הם נאחזו לפעמים בסבך בקרני השגיאות ומשימים לפי תומם אור לחושך וחושך לאור, מן הראוי והיאות לכל בעל נפש הנושא חותם תכנית האמת על ימינו וציץ נזר החכמה על מצחו, להרחיק את עצמו מלהצדיק בפטפוטי מלין בעלמא בקריצת עין וברמיזת אצבע ובהתכולות הגוף, את השגיונות העומדות כדרבונות באיזה ספר מאוחר, זולת ספרי הפוסקים המובהקים ולמעלה בקודש ספרי חז"ל אשר כל דבריהם דברי אלהים חיים, ואיככה אוכל וראיתי באבדן מולדת השכל לכבס כתמי השגיאות בריר חלמות ככסף סיגים מצופה על חרש, אשר דרך עקלתון זה מביא פעמים אין ספורות שעמום בראש ועקמומיות בלב לטהר שרץ בק"ן טעמים מזויפים ולעייל פילא בקופא דמחטא, וזאת הזהיר אותנו הגאון יעב"ץ ז"ל (מטפחת ספרים לד ו') וז"ל. לא נהיה כספוג שסופג את הכל יין ושמרים, לא נמהר לקבל כל הנמצא כתוב בספר לדברי קבלה כו' עכ"ל, כי לפעמים רבות אנחנו מוצאים שגיאות וטעיות זרות בספרי גדולים חקרי לב אשר אין להן שחר ונער בן שנה ישליכן אחרי גוו, וכמה חכמי חרשים יחידי סגולה המצויינים בכל ארבע כנפות הארץ לשם ולתפארת ולתהלה, נהמו באחריתם גנוחי גנחו על ספריהם הנדפסים בשחר טל ילדותם, והיו תוהים על חדושיהם הראשונים בראותם בהם מעות אשר לא יוכלו לתקנו, ולעת זקנתם נפשם התאבלה עליהם בחזותם בהם תיובא ואזניהם כבדו משמוע קול מעריצי ומקדישי שמם, הבולעים חדושים כוזבים אלה כבכורה בטרם קיץ ואוכלים לתיאבון בברכת הנהנין מעדני שקר ומטעמי כזב הפסולים גם לאכילת בהמה, אכתוב ולא אבוש דברי החכם כ"ד (מכ"ע הצפירה שנת י"ח גליון רמ"ט) וז"ל. מחברים רבים בהגיעם לשנות זקנה חזרו ונתחרטו אשר עשו בימי נעוריהם, וספריהם אשר כתבו ואשר הוציאו לאור לפני כמה עשריות שנים לא ישרו בעיניהם, והיטב חרה להם אשר יצאו מתחת ידם, הנסיון היומי יורנו ויוכיחנו כי המתפקרים הרבים כבירי כח ואבירי לב בחקירה חפשית ובדעות נפסדות אשר בעודם באבם ובכח עלומיהם התילדו ויעמדו

חזקים

חזקים ומוצקים כארזים, ויהיו משלחים שעיפיהם הנמרצים חפשים בתבל, הנה בערב ימי חייהם בבוא ימי אין חפץ, בקפוץ עליהם זקנה ושיבה נזרקה בהם, בנפלם על ערש דוי והוכחו במכאובים על משכבם, ומפח נפש האחרון הלך וקרוב, או כאשר עיפה נפשם מחמת מרדפים ודוחקים בקנאת אם דת, אז כשל כח מחשבתם ועמודי רעיוניהם רופפו, אז התאמצו להמתיק מרורות עשתנותיהם הראשונות, ומעז השחרות יצא מתוק הזקנה, הנה החוקר האדיר פיכטע כתב לעת זקנתו הפך ביטותיו החפשיות בילדותו, גם תלמידו חכם החרשים שעללינג הפך בזקנתו עורף להפש דעותיו אשר הרה וילד בימי עלומיו, וברובם נתאמתו דברי החכם באקא באמרו: „כל פלוסוף תהלתו אמונה טפלה, תוכו תפונת תכונה וסופו אמונה תמה", הפילוסוף וואלטער לפני מותו בפאריז התודה בזה הלשון: „הנני מתודה על פשעי כי חרפתי ברוע לבי ובשאט נפשי את האלהות", וכאשר שב אח"כ לימים אחדים לאיתנו, הוכיחוהו חבריו על זאת, כי הכלים את פניהם ואת דעותיהם, והוא השיב להם בנחת: הרפו אחי ואל תוכיחוני לוא מתי בעבר הנהר גאנגעס בהודו, כי אז לעת מפח נפשי אחזתי זנב פרה קדושה בכפי ואמרתי כי רוח אלהון קדישין מתגושם בקרבה", גם המשורר הנשגב היינריך היינע בשכבו על ערש דוי ויתהפך במכאובים ויסורי מות עלומים בקבר הכרים והכסתות משך שמונה ימים רצופים, הכיר את בוראו, ובמו פיו הודה כי בכל לבו ונפשו ישוב אל האלהים ויאמין אמונת אמן במציאותו, ווירגיל היוני צוה לפני מותו לשרוף את חבורו אשר כתבו בימי חרפו, החכמים ראזין ושקאטט היו בוכים בדמעות שליש בקראם את ספריהם אשר חברו בימי עלומיהם, המשורר לייזעוויטץ היה מלטער כל ימיו על שיריו אשר שר בימי נעוריו, בירא̇ן מאס בחיים בקראו את ספרו אשר כתב בשנת העשרים לימי חייו, ובאלזאק מרט שער ראשו בקראו את חבורו שחבר בשנת השלשים לימי חייו כו', ספרים רבים יקרי הערך והמליאות נמצאים בינינו, אשר מחבריהם בעת אשר כתבו אותם לא כונו להוציאם לאור עולם, ומעולם לא חשבו לתת להם מהלכים בארץ החיים ולפלס להם נתיב בעולם הספרות, כי כתבו אותם רק להם לעצמם או לבני ביתם ולמיודעיהם יחידי סגולה, למזכרת עולם, פעטעלאן בכתבו את ספרו הנכבד „טעלעמאק" לא חשב להדפיסו לעולם, וואלטער בהריצו את מכתביו למיודעיו הרבים לא כוון להוציאם לאור כו', החכם יאהאנזאהן חבר כמה ספרים רק לו לעצמו, ולא דמה מראש לראותם נדפסים, כי פחותים וגרועים היו בעיניו ולא מלא לבו לשלחם על פני חוץ עכ"ל.

וגם בין ספרי ישראל ישנם לאלפים חבורים שונים אשר מחבריהם היקרים לא פללו להעלותם על מכבש הדפוס, ומעודם לא אוו ולא חשקו לתת להם מהלכים בשוק החיים, או רוב שנים הודיעו להם חרטה גמורה על הדפסתם והודו בלבם כי טוב שלא נבראו משנבראו כנודע, לפיכך אין לנו להשען אלא על האמת חותמו של הקב"ה ולדעת בכל עת מלוא מה לזרות ומה להבר ומה לסתור ומה לבנות (עי' מגילה ל"א:), כי יש לפעמים תפוח לח והדוס אשר קליפתו מלא חן ויופי ובקרבו רמה ותולעה, וכל חיך אוכל יטעם לו יבחר ואין להביט על המחבר אלא על הענין המדובר, כמו הספור המדרשי (ב"ר פס"ג סי' ח): דוקליטיינוס המלך בימי נערותו היה רועה חזירים אצל בית מדרשו של רבי, ויצאו תלמידיו להתלוצץ בו ולבזותו בפניו כי יתרחק מאהלם, ויהי בעלותו על כסא מלכותו התנכל לנקום ברבי על אשר לא הוכיח את תלמידיו ולא מיחה בהם אז, ורבי התנצל לפניו: „לדוקליטייכוס רעי חזירין אקילינן ברם לדוקליטייכוס מלכא אנן משועבדים!", כן אנחנו משועבדים להטות כנחל שוטף כבוד ויקר לדברי החכם אם הם בנוים על אדני השכל והאמת, ולמנוע הכבוד מדברי בלע ורעות רוח היוצאים לפעמים מפי גבר

חכם

חכם בעוז אשר אגב חורפיה בלעם ופלטם, ואם חותמו של הקב"ה הוא האמת יהיה ח"ו הדוש לפני רגלי השקר, אזי כל פני האמונה הישראלית הישרה והמזוקקה יקבלו פארור ויחשך משחור תארה, ואין לנו להשגיח רק אם רוח האמת מרחפת על פני הענין ואף אם הוא כתוב על קלף עור בהמה מרגלית שמו, ולכן בר שטיא נבער מדעת הוא כאיש הלבוע בשלל צבעים מזויפים, אשר יקפוץ ידו מללקוט שושני חמד בין שלונים ממהירים ספרים הלונים, המלאים קוצים וברקנים, כי פעמים בין קמשונים, ילמחו נטעי נעמנים, הראוים לקבלם בסבר פנים יפות ולעשות מהם עטרה לראש מלכים ושרנים, וכמאמר אליהו נביא ה' (תנדב"א רבה רפ"ט) מעיד אני עלי את השמים ואת הארץ, בין ישראל בין עכו"ם בין אשה ובין איש בין שפחה ובין עבד הכל לפי המעשה שהוא עושה כך רוח הקודש שורה עליו יעויי"ש; וטהורים אמרי נעם ילאו כפנינים מפי הגאון המקובל הרי"א ממודינא ז"ל (הקדמתו לס' לב האריה) וז"ל. יהיה לו הרוח ללכת לשוט בארץ בעיונו ג"כ בילדי נכרים, ישפיקו לו לשלול שלל ולבוז בז תניא דמסייע לון כו', לכל אשר תשיג ידו בטהרתו יזה מבאהל על כל הנפשות ושרת את אחיו, אני בעניי בינותי בספרים כל ימי היותי וכל אשר שאלו עיני לא אצלתי מהם מלראות במחברי עמנו או זולתם לשם שמים ובאמונה ע"מ להועיל ולא להזיק ולברור אוכל ותוך, ועודני נוטר את הכרמים כרמי שלי נטרתי תמיד ולו היתה מגמתי אם הייתי בעיני כמולא נטיעה יפה לעקרה ולשתלה בו או זבל כדי לזבל קלא של כרוב כו' עכ"ל יעויי"ש, וכמ"ש הר"ם בוטריל ז"ל (פירושו לס' יצירה פ"ג מ"ב) וז"ל. כבר התבאר לנו כי ידיעת מהות הדבר וידיעת מציאות הם שני דברים מתחלפים, ולכן לא יכנס שום אדם בזה הפרד"ס שלא עיין בחכמת הפילוסופיא, כי האלהים (לשון שבועה) חכמת הפילוסופיא נקשרת בחכמת הקבלה כמו שלהבת בגחלת, והיום ראיתי לבני ליון היקרים שדלת זאת החכמה לפניהם ננעלת וידמה לעם ליון שאם יהקרו בחכמת הפילוסופיא ישימו תורת משה פלסתר ודרך רמיה, ואין זה, כי תורתנו הקדושה נקראת פילוסופיא הטהורה כו' עכ"ל.

אמנם ההכרח לכל מי אשר דם יעקב דופק בעורקיו ונזר אלהיו על ראשו, לעשות חכמת ישראל עיקר ולה משפט הבכורה בכל שיח ושיג, וכל מעיניו בחכמות העו"ג לא יהיה רק לחזק להגדיל ולהאדיר תורת עם ישרון בל תמוט עולם ועד, לא כמסכילי עמנו הני עכברי דשכבי אדין-רע, המפזזים ומכרכרים בכל עוז בשמחה ועליצת נפש נגד כל ספר חדש של אינו בן ברית, ולבלעהו בברכת הנהנין כבכורה בטרם קין מבלי משים אולי יש ארס ועכס נחש שרף ועקרב בתוכו, ולעומת זה בשמעם כי ממעי יהודה יצא ספר חדש נחמד ונעים המפיץ אור בהיר לח ומלוחלח על פני תורתנו הקדושה בת שמים, אזי יכבשו פניהם בקרקע ויחפשו השערות לנומות שדופות קדים דברי בלע הבוטים כמדקרות חרב להשיב חכמתו אחור, והם יגילון כל היום מאין הפוגות בראותם כי מבקר חפשי בן מבית ומחפיר עלה משכבו כמשתגע וכמתרונן מיין, להשחיר פני מחבר החרד לדבר ה' כשולי קדרה ולהביא בספרו מגערת ומארה, אוי להם ואוי לחכמתם! כי עיניהם טחו מראות האמת ביפיה, ואת השקר יחזו בדמות יפה כתרצה נאוה כירושלים לבוש שני עם עדנים, ולא יתנו פוגת להשקר להוסיף עוד עליו אוצרות כל כלי חמדה ולשוות עליו הוד והדר כנזם זהב באף חזיר וכמעטה משי על גרף מלא שופכין, ועל זאת כבר צוחו קמאי דקמאי ומרעימים בקולם נפלאות (ספרי ואתחנן פיס' ל"ד): ודברת בם, עשם עיקר ואל תעשם טפילה, שלא יהיה משאך ומתנך אלא עליהם שלא תערב בהם דברים אחרים, שלא תאמר למדתי הכמת ישראל אלך ואלמוד חכמת אומות העולם, ת"ל (ויקרא י"ח ד') ושמרתם את חקותי וגו' וחי בהם, ולא ליפטר מתוכם, וכן הוא אומר (משלי ה' י"ז) יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך ע"כ,

כלומר

כלומר שלא יהיה משאך ומתנך בספרי זרים אלא עליהם היינו לחזק בזה דברי התורה להאיר באבוקות חכמת עו"ג ומשואות או"ה מטמוניות ישראל, וכמ"ש הגר"א מווילנא ז"ל (מובא בס' פאת השלחן לתלמידו הגאון רבי ישראל מירושלים. ובס' עליות אליהו צי') וז"ל. כה אמר הגאון, כל החכמות נצרכות לתורתנו הקדושה וכלולים בה כו', ועי' בס' אקלידס בהקדמת המעתיק (המבורג) וז"ל ובהיותי בק"ק ווילנא המעטירה, אצל הרב המאור הגדול מו"ר מאיר עיני הגולה החסיד המפורסם מ' אלי' נ"י בחודש טבת שנת תקל"ח, שמעתי מפיו הקדוש כי כפי שיחסר לאדם ידיעת שארי חכמות, לעומת זה יחסר לו מאה ידות בחכמת התורה הקדושה, כי התורה והחכמה נצמדים יחד, ואמר משל כו', וצוה לי להעתיק מה שאפשר ללשוננו הקדושה מחכמות, כדי להוציא בלעם מפיהם, וישוטטו רבים ותרבה (החכמה) בין עמנו ישראל, ותוסר דבת רבים אשר כשאון מים ישאון לעומתנו איפה חכמתכם ונמצא שם שמים מתחלל עכ"ל, כאשר דברתי בזה ארוכות וקצרות בפנים הספר, ולא חסתי על עמלי להביא מופתים נאמנים להורות כי כשם שאין לעזוב האמת העולה כיונק מארץ ציה בין אנשים גרועים כבדי עון מורדי אור, כך לא נהיה כספוג לקבל השקר מפי ענקי החכמה גבורי המדע אשר אין על עפר משלם, הבט וראה כי הגר"א ז"ל לא הדר פני זקנו הגאון האלקי בעל באר הגולה ז"ל בהלכה, וכתב עליו (יו"ד סי' רנ"ג ס"ק ג') וז"ל. ודברי באר הגולה כאן טעות גדול, וא"צ להשיב עליהן כו', וטובה היה לבאה"ג כאן השתיקה עכ"ל, אף שהגאון בעל מפרשי הים ז"ל (ס' חדש סי' רנ"ג) כתב ע"ז וז"ל. ובזה גלותי היום חרפת באר הגולה כו' ואני תמה איך לא הדר פני זקנו כו' עכ"ל יעויי"ש באריכות, ובאמת כתב הגאון זאת נגד זקנו להורות כי אין משא פנים באמתה של תורה, אהוב אביך ואהוב זקנך ואת האמת אהוב יותר, (עי' עליות אליהו מעלות הסולם הערה י"ג), והגאון בעל מפרשי הים ז"ל שכה אגב חורפיה מאמר ר"א שאמר (ספרי עקב פיס' ל"ח) רואה אני את דברי ר' יוסי מדברי אבא (רשב"י) כו', (עי' בספרי מערת המכפלה הש"פ סי' י"ג), ואם אמנם שמן הראוי להפרי לפאר ולרומם ולקלס את גזעו ושרשו, כמו רבי מנא אשר התעמל להצדיק תורות אביו שלא כהלכה (ירושלמי דמאי פ"ד ה"ב. שביעית פ"א ה"א, ופ"ז ה"ב. מעשרות פ"א ה"ו. ערלה פ"ב ה"ה. בכורים פ"א ה"א) יעויי"ש, (כאשר דברתי מזה לעיל צד י"ב), אולם במקום שיש חילול האמת אין חולקין כבוד לתורת האב יהיה מי שיהיה, ואך השטן מרקד בין קרני עט שקר סופרים, ובכל מקום אשר האמת ביפיה תחזינה עינינו אזי אין אנו משגיחין גם בבת קול ההולך להבות אש-דת ממרום, (עי' ברכות נ"ב. ב"מ נ"ט: חולין מ"ד. פסחים קי"ד. עירובין ז'. יבמות י"ד.); וכאשר הורה גבר חכם בעוז אשר לא יהיה על עפר משלו הרמב"ם ז"ל (במכתבו לחכמי קהל עיר מארשיליא) וז"ל. דעו רבותי שאין ראוי לו לאדם להאמין אלא באחד משלשה דברים, הראשון דבר שתהיה עליו ראיה ברורה מדעתו של אדם, כגון חכמת החשבון וגימטריאות ותקופות, והשני דבר שישיגנו האדם באחד מחמש הרגשות, כגון שידע ויראה שזה שחור וזה אדום כו' וכיוצא באלו, והשלישי דבר שיקבל אותו האדם מן הנביאים ע"ה כו', וצריך האדם שהוא בעל דעה לחלק בדעתו גם במחשבתו כל הדברים שהוא מאמין בהם, ויאמר שזה האמנתי בו מפני הקבלה, וזה האמנתי בו מפני ההרגשה, וזה האמנתי בו מפני הדעה, אבל מי שיאמין בדבר אחד שאינו משלשת המינים האלה, עליו נאמר פתי יאמין לכל דבר, וכן צריכים אתם לידע שכבר חברו הטפשים אלפים ספרים, וכמה אנשים גדולים בשנים לא בחכמה אבדו כל ימיהם בלמידת אותם ספרים, ודמו שאותם ההבלים הם חכמות גדולות כו', והוא הדבר שטועים בו רוב העולם או הכל כו', ואת היא שאבדה מלכותנו והחריבה בית מקדשנו והגיעתנו עד הלום כו'

כו' עכ"ל יעוי"ש באריכות דברי אלהים אמת הראוים למי שאומרם.

ועשרה קבין מופתים חותכים והמון חבילות ראיות אמתיות מאד נעלות אשר הצעתים פה אחי-נעם בטוב טעם לפניך, בלי תפונה יקטינו מאד בעיניך ערך הספר הידוע „לב העברי" להר"ר עקיבא יוסף בן יחיאל מאונגארן נ"ע, (אשר בפקודת הממשלה יר"ה אסור לבא בקהל בכל מדינות רוסיא ופולין), בו השנאה מדברת מתוך גרון המחבר ההולך חשכים ואין נגה האמת לו, מגבב בדברים צנומים וריקים הפורחים באויר כהגי נשי דברניות, ויכביר מלין בלי דעת, כי על כל נימוסי השבחים ומדות תרומיות אשר הסכרה לכל צורבא מרבנן להתקשט בהן ולהתהדר לפני מלך עליון ית' בתכשיטיהן, עולה על כלנה השבח אם הוא נבער מדעת כנפל טמון וכעוללים לא ראה אור החכמות יקר הולך בשמי החכמים הלאומים, ולדעתו הקלושה רובץ איסר גדול כקורת בית הבד לפתח אנשי התורות, על אשר לא טחו עיניהם הבהירות מראות בעד אשנבי הפילוסופים וחלוני החוקרים לכל תכלית בחכמה יורדת ונוקבת עד התהום, מפיו יז קלף הגזרה כי כל בר בי רב וכל צורבא מרבנן הדורש מדעים הרי הוא מגונה ומחולל, וכל המרבה לספר בגנות אריסטו ואפלטון הרי זה משובח ומהולל, וכיון שנתן רשות לקולמוסו להשחית ולבלע את הקודש אינו מבחין בין רעים ובין טובים, וכמה יחידי סגולה שלומי אמוני ישראל אשר קטנם עבה ממתניו ולכבוד ולתפארת נחשב לו אם הוביל מאנייהו לבי מסותא וקצץ צפרני רגליהם בדחילא ורחימא, אותם העיז פניו לכנות בשם מינים פוקרים וכדומה עוד שמות חדודות השוטות כמדקרות חרב ויורדות כזפת בוערה בלב עברי אמתי, ועקיבא זה לא חת ולא זע לדברי הרמב"ם ז"ל (מאמר קדוש השם) וז"ל. אם כך נענשו עמודי עולם משה אליהו ישעיהו ומלאכי שרת כשנשאו בעדת ישראל מעט דברים, כ"ש קל מקלי עולם יתיר לשונו על קהלות ישראל חכמים ותלמידיהם כהנים ולוים לקרוא אותם פושעים ורשעים וגוים ופסולי עדות וכופרים בה' אלהי ישראל, וכותב הדבר הזה בכתב ידו ומה יהיה עונשו? כו' עכ"ל יעוי"ש, ובטח ראה או ידע מה שכתוב הדר בשם הגר"א מווילנא ז"ל (עליות אליהו מעלות הסולם י"ח) וז"ל. פעם אחת בא הרב רבי טרייטיל ז"ל לפני הגאון והרעים על אשר ראו עיניו, שאנשים קבעו למודם בבהמ"ד בס' מורה נבוכים, ובקש שהגאון ימחה בידם, והגאון השיבו בחרי אף ואמר: ומי יעיז לדבר נגד כבוד הרמב"ם וספרו, אשר מי יתנני ואהיה עמו במחיצתו בגן עדן עכ"ל יעוי"ש, ונודע מ"ש הפילוסוף אבן רש"ד (מועתק בס' דרש משה להר"ם אלבילדה ז"ל כ"א:) וז"ל. רבים מההמון חושבים שהחכמה תזיק לבעליה, ותקנה מדות מגונות להלומדים בה, וזה למה שראו קצת מהחכמים יהיה להם מדות מגונות ופחיתות, ולכן יגזרו אומר כי ברוב חכמה רוב פחיתות ויוסיף דעת יוסיף מכאוב, אמנם זה טעות הוא כי נהפוך הוא. שהחכמה תחיה את בעליה ותתן לו מדות חמודות, יען מצד החכמה יכיר האדם מעלת היוצר יתברך, ונפשו, גם פחיתות דברי העוה"ז, ובזה ישיג מעלת ההסתפקות, ואחריה רעותיה; והמדות הרעות הנמצאות באיזה חכם, אין זה מצד החכמה חלילה, אבל מצד מזגו הרע, ואם חכמתו לא עמדה לו, היה מוסיף ברשע ופשע כו' עכ"ל, וכן כתב המקובל האלהי הר"א ביבאגו ז"ל (דרך אמונה מאמר ב' שער ג') וז"ל. ואם ימצאו אנשים אשר ילמדו החכמות ובכל זאת המה רעים וחטאים, אין זאת מהחכמה, אבל לפי רוע מזגם וחסרון תבונתם עכ"ל, וכן הסכים החוקר האלהי רבי יוסף פלקירה ז"ל (אגרת הויכוח י"ד) וז"ל. ומה שימצאו אנשים אשר מתעסקים בחכמה ויוצאים לתרבות רעה, אין זה מצד החכמות אלא מצד מזגם הרע ותאותם הגרועה, כי החכמות לא תצוינה ללכת בדרך הרשע, אדרבא הן מזהירות מזאת, וכמו שיש מהרופאים שמכירים המאכלים המזיקים

לגוף

לגוף, ובכל זאת יאכלו אותם בגלל שתאותם תכריחם לזה, גם לא יקרה זה להם לבדם, כי נמצאו רבים מלומדי התורה שהם רעים מעם הארץ עכ"ל, ועוד חרותים על לוח לבי כמה עירין קדישין המצוינים בפמליא של מעלה, אשר עקיבא מאוכגארן זה היה כנגדם כקליפת השום, והם השליכו שקולים על הנבער מדעות החוקרים המתחקים על שרשי מפלאות תמים דעים, יורדים ונוקבים עד תהום הטבע לגלות עמוקות מני חושך ולהאיר היכל המחקר האלהי באבוקות שכלם ולפידי חכמתם.

ומי לזה לעקיבא האוכגארי זה לעמוד על הר עיבל אשר ארורי הקללות וקמשוני הנאצות כסו פניו, וספרו „לב עברי" בידו כחצים ביד גבור מתרונן מיין וכחרב מרוטה מקל חובלים ביד העתידים עורר לויתן המחכים למות, וכדוב למוד מדבר יפזז ויכרכר בכל עוז לנער מן הארץ כל חכמי הלאומים המצוינים, ולעשותם כרשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגלי הגדופים והחרפות אשר יצאו מפורש מפיו הקדוש ככידודי אש מפי תותח, הלא טוב היה לו כפלים לתושיה לקרוא לאמת מודע ולחכמה אחותי את, לעמוד עמהן יחד בקדושה ובטהרה על הר גריזים, המלא ברכות מחליפות מרובבות לחכמי הנכרים אשר לא יצאו ממעי יהודה, ושם מלא רבותים אלפי חכמי התלמוד עירין קדישין, ועמהם נצבים כשגל לימינם בעלי הפוסקים גבורי ההלכות המאוששות, ובפיהם רון ושבח הודיה וזמרה לחסידי אוה"ע אשר על ברכיהם נולדו כמה חכמות והמצאות נעלות המחזקות ומאמצות אשיות העולם ומלואו, וכל מי אשר עיניו בראשו ומוח בקדקדו ישחק לרעם לב עברי עורי זה, וכל בעל נפש יחזה עליו מהתלות של אשר גער בנזיפה כצפצוף הזרזור בכל חכמי אוה"ע, וישימם מטרה לחצי קללותיו ואבני בליסטראות נאצותיו, והוא בעצמו השתמש בהמצאותיהם על כל מדרך כף רגלו בכל אתר ואתר מאין הפוגות, את ספרו „לב עברי" זה העלה על מכבש הדפוס המצאת האשכנזי הנכרי גוטטענבערג, הנייר והצבע של ספרו גם הם תחבולות נכרים, הבגדים אשר התחמם בהם והתהדר ביפים, בלי תפונה היו עשוים וארוגים על המכונות המצאות נכרים, וגם הלחם אשר אכל בטח נטחן ונאפה על המכונות אשר אין לחכמי ישראל חלק בהן, וכדומה כל כלי תשמישיו מכף רגלו ועד ראשו למקטנם ועד גדולם, אשר ע"י חכמת וחקר לב עמים אחרים יצאו מכח אל הפועל; ועל עקיבא זה ישובו בצדק דברי רבי אברהם בן הרמב"ם ז"ל (מלחמות השם ו':) וז"ל. אלו הטפשים ועניי הדעת חסרי לב, לא די להם חסרון דעתם ורוב סכלותם, שנאמר בדוגמתם ישראל לא ידע וגו', עד כי העלו בלבם שכל מי שעוסק בחכמה הוא מין וכופר בתורה כו' עכ"ל יעויי"ש, ולכן מצאנו ראינו כמה וכמה חכמי התלמוד והפוסקים ארזי לבנון אדירי התורה אשר הניחו זר פרחים על קברי חסידי או"ה וחכמיהם, כגון מ"ש האלהי רבנו עובדיה ספורנו ז"ל בפירושו עה"ת (שמות י"ט ה') וז"ל. והייתם לי סגולה מכל העמים, אע"פ שכל המין האנושי יקר אצלי מכל יתר הנמצאים השפלים כי הוא לבדו המכוון בהם כמאז"ל חביב אדם שנברא בצלם, מ"מ אתם תהיו לי סגולה מכלם, כי לי כל הארץ, וההבדל ביניהם בפחות ויתר הוא, כי אמנם לי כל הארץ חסידי או"ה יקרים אצלי בלי ספק עכ"ל; וכן מ"ש הקדמון האלהי רבי יעקב אנטולי ז"ל (מלמד התלמידים פ' תולדות כ"ה:) וז"ל. אמנם בצלם אלהים זה השתוו כל האומות, לא שנאמר כי אין נפש רק לישראל כו', אבל בדרך האמת כלם בעלי צלם כי כן רצה השם כו', ואחד מן האומות שהוא עוסק בתלמוד הראוי לו גדול מאחד מבני עמנו שאינו עוסק כו' עכ"ל יעויי"ש באריכות גדול; וכן מ"ש המאירי (מגילה ט"ז.) ראוי לו לאדם לכבד כל חכם יהיה מאיזה אומה שתהיה כו' עכ"ל; וכן מ"ש החסיד האלהי (ס' חסידים סי' תשמ"ו) וז"ל. ואשר אמרו על חרבונא זכור לטוב, לפי שאם אדם מדבר בשבח צדיקים בין יהודים בין נכרים כו' יאמר

זכור

זכור לטוב עכ"ל, (עי' שם תתק"פ. כנסת הגדולה יו"ד סי' ר"ם); וכן מ"ש (הקדמת פי' האלשיך עה"ת) וז"ל. לכן האדון ה' צבאות נתן אותנו ביד אלה המלכים אשר מלכו עלינו ברב חינא ורב חסדא כו' יעויי"ש; וכן מ"ש הרב בעל קרבן אהרן ז"ל על אז"ל (ירושלמי נדרים פ"ט) וז"ל. ואהבת לרעך כמוך, זה כלל גדול בתורה, בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם, כלל גדול מזה: כלל גדול מזה שלכולם אב אלהים וכלם בני אב אחד, כונת הכתוב לומר, זה ספר התורה, הוא מתולדות אדם הראשון, שכולם בני אב אחד הם, שכולם בצלם אחד ובחותם אחד, והוא הצורה האלהית שהיא תחייב אותנו להתאחד בכל דברינו, כשם שאנו מתיחסים בצורה האלהית, ולכן אין לבני אדם להתגדל זה על זה ולא לשנוא זה את זה עכ"ל; וכן מ"ש הגאון רבי אלעזר פלעקלש ז"ל (הקדמתו לס' מלאכת הקודש) וז"ל. כל המדבר דופי מה, על שום אומה, הוא אדם שאין בו דעה, והולך בדרך תועה, ואל האמת לא שעה, ואיפכא מסתברא, על פי התורה, להחזיק להאומות טובה ולכבדן, לאהבה אותן ולהיטיב להן ולהתפלל בעדן, ומעולם לא מצינו ששנא הקב"ה שום אומה ולשון בעולם, כ"א אלה אשר הן להפסד ולנזק לחברת בני אדם, אבל שאר האומות לא, ובפרט האומות העומדים במציאותו עכ"ל; וכן מ"ש הגאון רבי ישראל לנדא ז"ל בן הנודע ביהודה (במכתבו ת פ א ר ת ל מ ש ה בערוך רמ"ל) וז"ל. ברוך ה' אלהינו שהחיינו וקימנו לזמן הזה, לחסות בנועם בארצות הגוים תחת ממשלת חסידי מלכי אוה"ע, אוהבי צדק ומשפט, מחזיקים בידינו אמונתנו, אנחנו קמים ומתעוררים לעבודת ה' באין שטן ובאין פגע רע, המה מטיבים לנו ברצונם לעזרה למחיה ולכלכלה, המה פותחים לנו שערי בתי למוד ללמוד בהם כל חכמה ומדע לחיות בהם כו' עכ"ל; וכ"כ הגאון יעב"ץ ז"ל (ס' רסן מתעה) וז"ל. אמונת הנוצרים הוסיפה לה גדרים להרחיק את עצמה אף המותר לישראל, ואפי' מה שאין ערוה לנו, וגם מה שהתירה התורה להם אסורים, ומשבועת אמת ומאבק גזל נזהרים, ולהם כמה מדות המודות ומוסרים ישרים, ומנקמה ומשטמה ואפי' לעשות רעה לשונאיהם חסידיהם נשמרים עכ"ל; וכן מ"ש הר"ב ייטלש ז"ל (ס' טעם המלך) וז"ל. אוה"ע אשר אנחנו יושבים בקרבם, אומות הנוצרים, תורתנו הקדושה להם לאבן פנה וליסוד מוסד, כמונו כמוהם יאמינו שמשה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע, ומאמינים בכל הנבואות אשר נבאו לנו נביאינו וחוזינו, והא"ל שמאמינים במציאות ה' בשכר ועונש ובתורה מן השמים, וכמה פעמים נעתקו ספרי התנ"ך ללשונות שונות ע"י חכמי העמים, וכמה פעמים נתפשטו בפירושים ובבאורים ע"י חכמיהם עכ"ל, ועוד מאמרים כמו אלה המפוזרים בהמון ספרי הנשרים הגדולים שליחי דרחמנא, אשר מעט מהם אסף הא"ן להעשיר ספרות ישראל בספרו היקר (סניגור לד רס"ע-רע"ט) יעויי"ש; וכגון עוד מ"ש הר"ס חפץ ז"ל (מלאכת מחשבת פ' האזינו) וז"ל. השי"ת מקים בחסדו עולם מלא, ובו לשונות ולאומים עובדי עץ ואבן, והם פרים ורבים ומצליחים, ומ"מ אין גוי אומה ולשון שלא יכירו בו אלוה, וכונתו רצויה ואם מעשיו אינם רצוים, והקב"ה אינו מקפח שכר כל בריה, והרי הגוי עובד את בוראו במה שהגיעה השכלתו, כמו עובדי האדמה שלא ידעו את המלך וחושבים בפתיותם וגסות מוחם, על אחד משרי המלך שהוא המלך, ועי"ז נאמר וצדיק באמונתו יחיה, כי כבר יוכלו להמציא בעכו"ם אנשים צדיקים וחסידים במעשיהם ובמחשבותיהם, במה שבין אדם לחבירו, ואיך שופט כל הארץ לא יעשה משפט לתת להם שכרם? וכמה מדינות ומלכיות גדולות ורחבות ידים מסוף העולם ועד סופו, לא הגיע אליהם זכר ונין מבני ישראל ולא מתורתם, ואיככה ישפו אנשים צדיקים שבקרבם על לא חמס בכפיהם? האם לא חס הקב"ה על אנשי נינוה, ולא שלח להם נביא להישירם ולהסירם מעון עם כי לא היו עברים עכ"ל; וכן מ"ש

הר"י קוה ז"ל (מוסדי הריס דפוס פראג תקפ"א) וז"ל. אדוננו משה נהג טובת עין גם לאומות העולם אשר לא קבלו התורה, ורצה להביאם אל תכלית ושלמות האמתית להביט אל פועל ה' ולהסתפח בנחלת תפארת הנפש, וכתב בעבורם ספר איוב ללמד תועים בינה, ולהראות לכל העמים שאע"פ שאיוב זה מאוה"ע היה, מ"מ לפי שהיה מחסידיהם זכה לעלות על מרומי ההצלחה, בעבור היותו תם וישר וירא אלהים, ומספר האיוב יוכלו האומות להשכיל עקרי האמונה, מציאות ה' השגחתו וגמולו, איוב זה השיג מפעלות תמים דעים בעומק שכלו ורוחב תבונת לבבו, והעד כי לא נמצא בו דבר מתורת משה כלום, רואים אנחנו כי גם מדין ומואב כו' כל איש ילך בשם אלהיו ואנחנו בשם אלהינו, עד יבוא המועד המקוה ונקרא כולנו בשם ה' אחד וכל העמים ימחאו כף יחדיו ישליו, ושלום יהיה לנו עד עולם עכ"ל.

וכן מ"ש הרי"ל ז"ל (תפארת ישראל ב"ק פ"ד) וז"ל. כמה מהחיוב עלינו לאלו אחינו מהאומות המכירים ה' אחד ומכבדים תורתו ומאמינים בה שהיא אלהית ומשמרים שבע המצות כפי המחויב עליהם מדין תורתנו, ואינם מניחים לעקם לנו אפילו שערה אחת קטנה אפילו מגדול שבגדולים שבהם, ופשתה כהה שבנו לא יכבוה, ולא זו בלבד אלא שעושים ג"כ גמ"ח הרבה עם עניים שלנו, וכמה וכמה מתפרנסים רק מנדבת ידם, ואם כן איך נוכל להיות כפויי טובה ח"ו, ולא נאמר כיוסף ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים? עכ"ל; וכן (ס' האשכול הל' ברכות): הרואה הגר או סומא או קטע או מוכה שחין והבהקנין, בין גוי ובין ישראל, אומר דיין האמת, (עי' טור וקציעה ליעב"ץ ז"ל סי' רכ"ה); וכן (ס' גלי רזיא): כל הצרות שבאו על יעקב בדינה ויוסף וכן כולם, לא באו רק כדי שלא יתגאה יעקב על עשו יעוי"ש; וכן (תוספתא ב"ק פי' הגוזל): חמור גזל הנכרי מגזל ישראל, שהגוזל את הנכרי ונשבע ומת אין לו כפרה עולמית מפני חלול השם ע"כ; וכן (ס' חסידים סי' שנ"ח): גוי הזריז בשבע מצות בני נח, טעותו אסורה אבדתו אסורה וגזלו אסור, אלא תכבדהו יותר מישראל שאינו מתנהג ע"פ התורה עכ"ל, (עי' שם סי' שנ"ה ותרס"א); וכן (שו"ת חכם צבי סי' כ"ו): הגוזל את הגוי, נוסף על מה שהוא עובר על לאו דלא תחללו את שם קדשי, הוא עובר על איסור גזל הגוי שהוא אסור מדאורייתא, וממילא הדבר ברור שהוא פסול לעדות ולשבועה אליבא דכולא עלמא יעוי"ש; וכן מ"ש הגאון יעב"ץ ז"ל (שאילת יעב"ץ ח"ב סי' כ"א) וז"ל. משא"כ באדם חשוב שמוטל עליו להציל עשוק מיד עושקו בכל אופן שיוכל אם בגופו או בהשתדלותו יהיה העשוק מי שיהיה, כענין שאמר איוב ואשברה מתלעות עול, וכתוב במרע"ה ויקם ויושיען אע"פ שבנות כומר היו כו' עכ"ל; וכן מ"ש הרב המני"ת (משנת חכמים) וז"ל. כל מי שנוהג רמאות עם אותם שאינם מבני עמנו, ונושא ונותן עמם שלא באמונה, אינו אלא מחרף ומגדף ורודף את ישראל, ויש בזה חלול השם כפול ומכופל, ומוציא לעז על רבותינו עמודי התורה, כי האומות חושבים שחכמי ישראל מתירים להמון הישראלי, לגנוב ולעשוק את הגוים, וכל זה שקר וכזב, וראוי ונכון וחובה על כל חכמי ישראל לפרסם דברים אלה בין ההמון הישראלי ויושבי הארץ, כדי שיתקדש שמו ית' ברבים, ויתקיים מקרא שכתוב, יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך עכ"ל; ואנו מצווים מהר סיני להתנהג עם כל אדם ביושר וצדק להפך מדעת הקראים מורדי אור התורה שבע"פ כעטלפים, כגון לפי דעת הקראים אין המשומד יורש שנחשב כמת, ולפי דעת חז"ל יורש (קידושין י"ח · ועי' דור דור ודורשיו ח"ד צד נ"ד שהרבה חקר בענין עמוק זה); וכדומה עוד דינים כאלה אשר הקראים מקילים בזולתם ומרעימים בקולם על חז"ל על אשר הטו כבוד לאינם בני בריתם (עי' שם צד ע"ב); ורב צמח גאון הורה הלכה למעשה (שערי צדק ח"ה ש"ז סי' ד') בענין ישראל שגזל מגוי וישראל

וישראל אחר יודע בדבר, שמצוה לו להעיד על ישראל הגזלן אצל השופט, (עי' דור דור ודורשיו שם צד קל"ב); וכן (יו"ד סי' קנ"ד): הרמב"ן ז"ל היה רופא והיה עוסק ברפואות את לגויות כדי שתתעברו יעויי"ש, וכתב הרמ"ש ז"ל (חתם סופר יו"ד סי' קל"א): וא"כ יש להוכיח מהרמב"ן דעבד עובדא בנפשיה הלכה למעשה שמותר ליילד את הגויה בשבת, שאפילו מלאכה דאורייתא הותרה מפני דרכי שלום יעויי"ש; וכן (שו"ת מהרי"י ברוינא קי"ג): עו"ג יוצא ואומר אליך גוט גזעניך, אסור לומר ולהשיב לו שנה טובה על כל ישראל, שהטועה כן גונב הוא דעת הבריות, ואפילו דעתו של עכו"ם אסור לגנוב ע"כ; וכן (שו"ע חו"מ סי' כ"ו. באר הגולה בשם רב שרירא גאון): אפילו כגזל גוי והגזלן ישראל מחויבים היודעים זה להעיד אצל השופט יעויי"ש; והע"ב זקנים העתיקו לפני תלמי המלך את הפסוק „אלהים לא תקלל" שאסור לקלל שום דת שבעולם, וכן מבאר היוסיפון לרומיים (מובא במבוא לס' זרובבל צד י"ב בהערה ב') וז"ל. שמירת תורתנו הוא דבר שנתחייבנו בו, אך לא לכזב תורת זולתנו, כי מה לנו ולתורת שער העמים, אדרבה הוזהרנו מלקלל יראתם בהיותה מתארת אלוה עכ"ל היוסיפון, וראיה גדולה לזה ממה שאמר הנביא (מיכה ד' ה') כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם ה' אלהינו לעולם ועד, (עי' מגילה כ"ה:); וכן מ"ש החסיד הספרדי רבי יוסף יעב"ץ ז"ל (מאמר האחדות פ"ג) וז"ל. ברוך ה' אלהי ישראל אשר הותיר הפליטה הזאת (דת הנוצרי) אחר חורבן בית שני עכ"ל יעויי"ש, (עי' רמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"ג), שבאמת חכמי הנוצרים ישליכו שקוצים על היהודי החפשי באמונתו והוא בעיניהם כעיר פרא, כזאת שספרו לנו חז"ל (ירושלמי שביעית פ"ד ה"ב) מעשה בר' אבא בר זמינא שהיה חייט, פעם אחת היה תופר ומתקן בגדים בבית נכרי אחד בעיר רומא, והנכרי הביא לפניו בשר נבלה ובקש ממנו שיאכל אתו, ולא רצה, והפציר בו עד בוש עד אמרו, אם לא תאכל אצלי אז אהרוג אותך, והוא השיב מוטב שתהרוג את גופי ולא תהרוג את נפשי כי איסר גדול רובץ עלינו לאכול כל נבלה, וכשמוע הנכרי כל זאת הודה שבא לנסות אותו אם הוא מחזיק באמונתו ואם אכל מבשר זה היה הרגו יעויי"ש, (עי' בפי' אזולאי לס' חסידים סי' רי"ט שדבר מזה); ונודע מ"ש המקובל האלהי הר"ש בוטריל ז"ל (ס' יצירה פ"א) וז"ל. תהיה נפש אריסטו בעדן גן החיים מצד מאמריו הנכבדים והרצויים, וחי ראשי אני אוהבו אהבה שלמה כי הוא היה אב בחכמה כו', כי הרבה מאמרים נכבדים דבר אריסטו שלרבותינו הוא מסכים, וכבר אז"ל חכם עדיף מנביא, וזה האיש היה סגולת הפילוסופים כו', וחכמת הפילוסופיא הטהורה קשורה בחכמת הקבלה כו' והכל יעלה לרצון אחד כו' יעויי"ש שאמר על מאמרי אפלטון שהם דברי נבואה, (עי' בס' הגאון להר"ש מילהויזען פ' שופטים), והרמב"ם ז"ל מוסיף אומץ לזה באמרו ברוח קדשו (הל' תשובה פי' ה"ו) וז"ל. אינו אוהב הקב"ה אלא בדעת שידעהו וע"פ הדעה תהיה האהבה אם מעט מעט ואם הרבה הרבה, לפיכך צריך האדם ליחד עצמו להבין ולהשכיל בחכמות ותבונות המודיעים לו את קונו, כפי כח שיש באדם להבין ולהשיג עכ"ל, ועוד כתב (מורה נבוכים ח"א פנ"ד) וז"ל. אלו הענינים נקשרים קצתם בקצתם, והוא שאין במציאה זולתו הש"י ומעשיו כלם כו', ואין דרך להשיגו אלא ממעשיו והם המורים על מציאותו כו', יתחייב א"כ בהכרח לבחון הנמצאות כלם כפי מה שהם עליו, עד שנקח מכל מין ומין הקדמות אמתיות נודעות, יועילונו בבקשתנו האלהות, וכמה הקדמות ילקחו מטבע המנין ומסגולות צורות התשבורת כו' עכ"ל יעויי"ש, וכ"כ החסיד האלהי (ס' חסידים סי' י"ד) יעויי"ש, וְכן הרי"ה ז"ל (של"ה פי' עשרה הלולים) מזרז מאד להבין ולהשכיל בחכמת הטבע והככבים ויסודות ארמ"ע ובסגולות הצמחים ובעלי חיים יעויי"ש.

וכדומה עוד דברי אמת וצדק כאלה המכהנים פאר וכבוד בספרי גאונים קדמונים

ותקיפי בתראי המכהים גלגל חמה ביפי חכמתם והדרת קדשם, אשר לא למען בלע כסף ולא בעד כבוד מדומה הזהירו לזרע ישראל לתור ולחפש מאין הפוגות אחר ידיעות העולם ומסתרי הטבע, לדעת על ידיהם מהות בעל הבירה ית' במפלאות תמים דעים, רק לטובת עם ישרון ולתועלת הנפש המשכלת הנזונית רק מדברים רוחניים אלהיים ספירות עליונות, וכשם שאבן השואבת מושכת אליה כל מיני מתכות אף אם הם מונחים במקום סחי ומאוס, כן הנפש המשכלת מושכת אליה החכמות והמדעים השכליים אף אם הם נולדו על ברכי העו"ג האומרים לעץ אבי אתה ועורכים לגד שלחן; ולהגדיל באמת ולהאדירה אעתיק דברים בהירים כבדולח אשר יצאו כמרגליות מפי הגאון הפילוסוף האלהי ראש גולת אריאל היש"ר מקנדיא ז"ל (האילם בהקדמה לח"ב) וז"ל. וגם אמנה המכונה בשם חכמה חצונית, בת אבי היא לקח טוב ומתת אלהים החונן שכלו אשר בו נתעלם כו', אם ההגיון והנלוים אליו ממלאכת הדקדוק והמליצה והשיר להבין הכ"ד ספרים כו', ואם החכמות הלמודיות המגביהי לשבת תכונת הגלגלים כו', הם המספרים כבוד אל ומראים על מעשה ה' כי נורא הוא כו', מה רבו מעשי הגיאומטריאה הנותנת קצבה לארץ רבה לארכה ולרחבה, תעלה במעלות לדעת גובה הרקיעים ומדות הככבים כו', חכמת האלגיברה באר חפרוה חכמי חרשים, כמה מעלות טובות למקום עלינו, זאת הנחלה שקולה היא כנגד כל מה שהנחילנו בצדקתו, ותהי לנו לעינים להוציא לאור כל תעלומה כו', ואם חכמת הנגון להבין שעורי הקולות והיחסים כו', אמנם כי תכלית אחת לחכמות הלמודיות נוסף על כל הטובות הנזכרות והתועליות, להרגיל שכלנו לפשוט צורות הדברים מחמרם, והיא דרך לחכמת אלהות, כאשר כתב תלמי החכם בהקדמת ס' האלמאגסטי, ואם חכמת הטבע היא אם כל חי, מלפנו ההתחלות והסבות והצורות והאיכיות והסגולות, ההוות מד' היסודות שבכללם רפואות הגויות, תפרוש כנפיה עד רקיע השמים ובכל הנראה באויר, תציע שאול לדעת המחצבים ומבטן מי יצאו המעינות השוטפות בתבל לדעת תכונת הצמחים והדגים והעופות הרומשים והחיות, ותבנית חלקיהם ותועלת אבריהם, ולהורות נתן בלבה להרבות המינים בהרכבת עצמים שונים באילנות ובבע"ח ובסממנים ולהשפיע המורכבים, הדוממים מצורתם להחיותם ומגוית הארי ונבלת הסוס תוליד הדבורים, תאסף הנגרים, ותפריד המחוברים במתכות, ותחת הנחושת תביא זהב, נופח באש פחם ישים וישמח בהגלות אליו מגלת סתרים, ובכלל עסקיה וחקירותיה רבו מספר, הוא ידיעת הנפש הדברית וכחותיה ופעולותיה כפתריה ופרחיה, ואם ההתבוננות בכל אחד ואחד מהנמצאים מביא האדם להכרת הבורא ית' ולרומם אדון כל טוב וסבה, כ"ש שמבשרנו נחזה אלוה עושנו ולהללו על כי כל משפטיו תהום רבה, ואם חכמת המדות כהלכות הנהגת עצמו וביתו ומדינתו, חי ראשי! זו היא הדרך ישרה שיבור לו הרוצה להשלים נשמתו, ואעידה לי עדים נאמנים חכמי התלמוד מספרים על חכמי היונים שהיו באים מאתונא לירושלים לשמוע בלמודים, לפנים זאת בישראל כל חכמה ותבונה, בסיני נתנה, למשה היתה למנה, ובימי הנביאים אנשי אמונה מהלכי המאורות, נשים באות מאירות, ומליצים ומשוררים ורופאים וטבעיים לרוב בין העבריים, גם חכמת האלהות כו' מלאה בית והיתה מסורה ליקירי ירושלים בני עליה וחכמת הלמודים קן לה, והנגון שתה אפרוחיה בין מזבחות ה' צבאות, בחצרות אלהינו יפריחו בימי המלך שלמה, והנה היום בעונותינו כו', הלא נכריות נחשבו החכמות בעיניהם, וחפרה הלבנה ובושה החמה, הלכו חשכים ואין נגה להם, והלמודים אשר נשתוחחו לפניהם כילדים אשר בגילם היום עליהם יתלחשו כבני נכר יתכחשו להם כו', ועל כיוצא בהם כתב הרמב"ם ז"ל (בפ"ב מר"ה) שלא יבינו מהגלגל אלא כמו שיבין השור והחמור, והעדר ידיעתם עשה

להם

להם את החיל הזה, שיספרו בגנותם של למודים, וחשבו יהי עליהם סתרה על האולת והחסרון עכ"ל הים"ר מקנדיא ז"ל.

ואתה עקיבא האונגארי! אם עודך מסתולל בשוחרי תושיה וידך אוחזת בעקב שיטתך השכלית, לקרוא לכל חסיד מאוה"ע מרה תפל אין טעם, להראות לחכמתו אחור ולא פנים ולהפוך משפטו ללענה ורוש, ולא די לך בהמון בני עליה עירין קדישין אשר גם לבאות שמים הלו וזעו מפני הדר גאונם, ומי יתן ונהיה עמהם בגן עדן לחזות בנעם אור השכינה הקדושה אשר תופיע על ראשיהם כאור שבעת הימים, שהם כתבו בשרד נאמן בספריהם הקדושים והטהורים מדושתם ובן גרנם, כי על האמת יליץ נזר אלוה אף אם הוא עומד ביני חילפי עו"ג, ואף אם מחבורי הלאומים וספרי נכרים ילכו יונקות החכמה, יהי כזית הודן וכערוגות הבושם זיון והדרן בעיני כל בעל נפש משכלת, ואדרבה האור מבהיק יותר אם ערפל סביבו ושרגא בטיהרא מה מהניא?, ואם הבילות ראיות אמתיות ומופתים חותכים הללו הם כרפויי אונים לגרש השגיון מקרב לב עברי זה והוא באחד ומי ישיבנו, מן הראוי לי לשלוח עוד שרים גדולים ונכבדים מאלה, הלא המה חכמי התלמוד והמדרש אשר השכינה דברה מתוך גרונם וראשם לעב הגיע, בשגם הם דברו רתת ולפידים מפיהם הלכו לעם ישרון תולעת יעקב העשויה לבלי חת, כי ירימו דגל השלום לכל בעלי אמונות שונות למקטנם ועד גדולם, וישתו בברכת הנהנין יין עסים חכמתם מגתם, ואין מדרך החכמים האמתים להסתכל בקנקן אלא במה שיש בו, ויען כי המצע קצר מהשתרע המון מאמריהם על זה, לכן לא בחרתי לי פה רק המובחרים שבהם, מהני שופרי שופרי המשמחים אלהים ואנשים, ומשיבים נפשות חכמי חרשים, סותמים פיות בני בלי שם הצבועים כיונים והם נחשים, ודעותיהם קלות מני ארג כנשים, והם לחוברי חבורים מחוכמים כאדונים קשים, לנגחם בקרניהם כעתודים ותישים, נבערים מדעת כסוסים דוהרים והם הפרשים, דורסים ברגל גאוה חכמי אמת כחלשים, יען מביאים מילתא טבא דאית בספרי נכרים ובספריהם נדרשים, ישאו במאזנים לעלות יחד העשירים כמו הרשים, וגם חכמות אריסטו ואפלטון על ידיהם מפורשים, ומכניסים חולין לקדשי הקדשים, ליפות בהם חכמת חכמי התלמוד נבוני לחשים, וגם חכמי התלמוד מכבדים אוה"ע והם בארמון החכמה הקדשים, כגון מ"ש ר' יצחק (ויקרא רבה פ"ה סי' ז') אומות העולם נקראו עדה כו' אומות העולם נקראו אבירים כו' אומות העולם נקראו אדירים כו' אומות העולם נקראו חכמים כו' אומות העולם נקראו תמימים כו' אומות העולם נקראו צדיקים כו' אומות העולם נקראו אישים כו' אומות העולם נקראו גבורים כו' יעויי"ש עדות הפסוקים על זה; וכן (תוס' סוטה ל"ה: בד"ה כיצד כו' בשם הירושלמי): נתן הקב"ה בינה בלב כל אומה ואומה והשיאו את התורה שהיתה כתובה בע' לשון יעויי"ש; וכן (ירושלמי ברכות פ"ב) דודי ירד לגנו, זה הקב"ה שירד לעולמו, לרעות בגנים, לראות ולרעות את אומות העולם וללקוט שושניהם את הצדיקים שבהם; וכן (במדבר רבה פ"ח סי' ב') אם מבקש אדם להיות צדיק אפילו גוי יכול הוא כו' יעויי"ש, ובשנה זאת (שוחר טוב מזמור קמ"ו. ספרא פ' אחרי) יעויי"ש; וכן (ב"ר פפ"ט סי' ו') שכל אומה ואומה שהיא עומדת בעולם מעמדת לה ה' חכמים שישמשו אותה, ולא עוד אלא נתן בה הקב"ה ג' דברים חכמה בינה וגבורה כו' יעויי"ש; וכן (סנהדרין ל"ט:) ריב"ל רמי, כתיב (יחזקאל ה' ז') וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם, וכתיב (שם י"א י"ב) וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם עשיתם? כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלים שבהם עשיתם, הרי שיש בהם מתוקנים שראוי להתנהג כמוהם; וכן (ילקוט נביאים רמז רנ"ו) עתיד הקב"ה להנחיל לחסידי אוה"ע חיי העוה"ב כו' יעויי"ש;

וכן

וכן (זוה"ק פקודי רס"ח ·) בהיכלא דא קיימאן כו', אלא דאתחזי באינון פתחין נהורא דנהיר ואיהו אתר דמתקן בכל פתחא ופתחא לאינון חסידי דשאר עמין אינון דלא אבאישו לון לישראל ואשתדלו עמהון בקשוט כו' יעויי"ש, (עי' חולין נ"ב: מכילתא פ' בא בד"ה ר' לוי פתח והייתם לי קדושים); וכן (ע"ז י' ·) רב יהודה משדר קורבנא לאבידרנא ביום חגם אמר ידענא ביה דלא פלח עכו"ם, וכן הוא להלכה (רמב"ם הל' עכו"ם פ"ט ה"ב) יעויי"ש, והיינו אז"ל (חולין י"ג:) אומות שבחוץ לארץ לאו עובדי עבודת אלילים נינהו יעויי"ש; וכן אז"ל (פתיחתא דאיכה רבתא) שעיקר החטא של שבט יהודה שבשבילו גלו בבית ראשון משום שעשו אכזריות גדול עם העובדי אלילים בזמן אמציה מלך יהודה שהשליכו עשרת אלפים שבוים מראש הסלע וכלם נבקעו יעויי"ש, (עי' דה"ב כ"ה י"ב); וכן אז"ל (ירושלמי יבמות פ"ב ה"ו) הגוים יש להם יוחסין; וכן (קידושין י"ח ·) נכרי יורש את אביו דבר תורה; וכן (ירושלמי שביעית פ"ד ה"ב) פעם אחת בא ארסקינס עם חילו לעירו של רבי יונה והורה לאפות פת בשבת לארכס; וכן (שם סנהדרין פ"ג ה"ה) פעם אחת בא פרוקלא עם חילו בשבת לצפורי והתיר ר"מ לנחתומי ישראל למכור פתם בשוק; וכן המאמר המלוין (חולין נ"ד ·) אסור לגנוב דעת הבריות אפי' דעתו של גוי יעויי"ש; וכתב הריב"ל (זרובבל ח"ב נד ע"ו) וז"ל. וכמה פעמים בררנו בספרנו זה בפרקים הבאים בדברנו על מלת עכו"ם בספרי התלמוד, שבעלילה באו עלינו שוטנינו הנזכרים במלה זו, ועיין בתוס' מס' עכו"ם (ב' ·), וכ"כ הרא"ש בפירוש בתלמוד (שם:) דהנוצרים אינם בכלל עובדי כומ"ז, ומביא זאת בשם הרשב"ם שכתב כך בשם זקנו רש"י ז"ל, וכן מבאר המהר"ס לובלין דברי רש"י שם במשנה ראשונה דמס' עכו"ם, וכן הוא בברטנורא ותוי"ט שם, וכן הוא הלכה בב"י סי' קמ"ח בסופו, והנה רש"י ובעלי התוספות שהיו ששים חכמים מגדולי רבותינו (כאן טעה הריב"ל טעות גדול כי בעלי התוס' היו לערך מאתים וארבעה אנשי התורות, כאשר חשבם הח' שולמאן ע"פ סדר א"ב בספרו תולדות חכמי ישראל ח"א נד קס"ז יעויי"ש), והרמב"ם והרא"ש והברטנורא ובבית יוסף הפסקן האחרון המקובל באומה, ודבריהם קדושים לנו כי כלם דברי קבלה הם עכ"ל הריב"ל; ורבינו הקדוש הודה ואמר (סנהדרין נ"א:) דבר זה למדני אנטיגונוס יעויי"ש; ומצינו שחז"ל קבלו דיני יניקה מהאמוריים ואמרו (בפי' ר"ע בהל' ערוגה) שהיו בקיאים בנטיעת זיתים וגפנים ותאנים כו' יעויי"ש; וכן מצינו שהודה רבינו הקדוש לדעת אנטונינוס (סנהדרין שם) הזרה לכאורה נשכל האנושי יעויי"ש; ועוד מצינו מאמרים אלהיים כאלה המגביהים ערך האומות עד למעלה ראש וישימו את חכמיהם בין ככבי אור ישראל, ומבלעדי זאת מובן לכל בר דעת כי ספרי ישראל הנוסדים על אותו הדרך אשר בחר בו ה ל ב ע ב ר י הכ"ל, להשחיר פני חכמי האומות כשולי קדרה ולהכות בסנורים את הגשים לפתוח דלת המחקר האלהי, וספרי צבועים אלה לא ישתמשו בשרביט האמת ואור הצדק אין אתם, רק הגדופים ודברים בוטים וחדודים מנת חלקם בחיים, להפריח קללות נמרצות הנשמעות בבית המטבחים, ורבותים אלפי שמות הנרדפים של בוז וקלון; שגורים על לשונם להפיל למשואות חכמים אמתיים בשבעים פנים של לצון לעג השאננים, הזאת נעמי? הזה רצון אדון היצורים אשר חותמו אמת? האם באלה יחפוץ אלהי העברים אבי כל הוה ומחולל כל יש? מחברים אוילים כאלה כחם עז והשטן בעזרם להגדיל מדורת השנאה בלב חכמי הלאומים, ולאזר זיקות הנקמה בקרב רוזני האומות המשכילים על דבר אמת, להבאיש ריח ישראל בעיני המלכים אדוני ארץ אשר בצל כנפי חסדם נחסה ובידם נפש כל חי, לחשוב מחשבות כי בלב עברי חקוק וחרות בצפורן שמיר שנאה עולמית ומשטמה נצחית לכל עם וגוי זולתו: פעמים רבות כבדו אזני משמוע קול חוצב להבות מפי הלומדים הנוצרים היושבים בבית בקורת הספרים אשר לממשלה יר"ה, כאשר יוצע על בלתם ספרים עברים כאלה המשפילים בפטפוטי

מלין

מלין בעלמא, אין ערך החכמות הפילוסופיות והמדעים הנפלאים המעמיקים המה בגבהותם והקב"ה שם ומתפאר בגוונין שלהם, מוס זה היה בעוכרנו לרדת פלאים מגרם המדרגה, ונפלנו מאגרא רמא לבירא עמיקתא באשמת הזאבים המתחפשים בעור כבשה תמה למען כחש, אהה! עינינו נמקו בחוריהן ופנינו נהפכו לירקון לראות שבר בת עמנו גדול מני ים ובאת עולם לעם עולם;

ומה נמרצה תשובת שלשת הרועים רבי אברהם בנבשתי ודון יוסף הנשיא ור"ש בן ששון יהי חלקם בגן עדן להמלך דון אלפונסי העשירי (שארית ישראל פי"ח) וז"ל. הנה אנחנו משולים לעכברים כי אם עכבר אחד יאכל דבר מה, אומרים עכברים אכלוהו, כי טבע הבריאה שתולית רע וטוב ואם איש אחד יחטא ויגנוב יאמרו היהודים גונבים כו' עכ"ל יעוי"ש, ומצאתי דוגמת משל זה (תנא דב"א רבה פי"א): לספינה שנקרע בה בית אחד אין אומרים נקרע בה בית אחד אלא כל הספינה נקרעת כולה כו' יעוי"ש, כן כל ילדי ישרון זה על זה אחראין וערבים, הישרים יוסרו באשמת החטאים הפראים כזאבים, אשר אחד כי יחטא אזי כל האברים כאבים, על ידי מחבר אוילי אחד כל סופרי ישראל עלבים, וכמה בתי ישרון כס בשביל זה חרבים, ואלפי אנטישימיטים לדם נקיים צמאים ורעבים, ולמלחמות הדת הישראלי הם כגלית קרבים, ויעיזו כיושבי הגבים מאין הפוגות ישוקו כמשק גבים, עד מתי נוחברים נבערים לכתוב שיחות משוגעים תאבים?, שמעו קול החכמה מתהלך בגן האמת (תוס' ישנים יומא פ"ה: בד"ה תשובה) וז"ל. שרגיל רבינו יעקב לומר דתלמוד תורה טפל לגבי דרך ארץ, מדקתני (אבות פ"ב מ"ב) יפה ת"ת עם דרך ארץ אלמא ד"א עיקר, כדדייקינן ביבמות פ' החולץ (ל"ח:) גבי שומרת יבם שנפלו לה נכסים דיורשי האב עיקר ומיירי בנכסי מלוג מדקתני יחלוקו יורשי בעל עם יורשי האב אלמא יורשי האב עיקר כו' עכ"ל, (עי' עירובין ק': חולין פ"ד. ברכות ס"א. ב"ק פ'. סוטה מ"ד. יומא ע"ה: ב"מ פ"ז.), ונודע מוסר מישרים (כתובות י"א.) יהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות יעוי"ש, וכן (אבות פ"א מט"ו) והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות, (עי' תנחומא וירא סי' ד'), וכמ"ש הר"ס אלבילדה ז"ל (דרש משה קט"ז.) וז"ל. למה שהוא האדם תחת הזמן ככל המון שאר הנמצאות שתחת גלגל הירח, לכן יתחייב שיעשה כל פעולותיו מסכימות אל הזמן, ואפשר שלזה רמז שלמה ע"ה באמרו לכל זמן ועת לכל חפץ וגו', שירצה כפי הכונה שאחר שכל דברי העוה"ז הם תחת הזמן, לכן יתחייב שחפצי האדם ורצונו ג"כ יהיו בעת בלתי עת כפי שינויי העתים וחלוף הזמנים, כי כמו שהזמנים משתנים כן יתחייבו שישתנו החפצים כו' עכ"ל, ועוד אוכל בעז"ה להביא מאמרי גאוני ארץ אראלים ומצוקים, הגוערים בנזיפה ומפיהם לפידי בוז יהלוכו, במחברים טפשים ההולכים בדרך בעל לב העברי עקיבא האונגארי, האומר על טמא טהור ועל טהור טמא ומראה לו פנים של אימה, אשר נמשכה עטו ש' אמה כערלתו של נבוכדנצר ויהפוז זנב קולמוסו כמו ארז להכות שוק על ירך אנשי שם אשר בכבוד תורתם וצדקתם נתימר, שריא ליה מאריה דאברהם העברי האמתי! על אשר השתופף בנחלת האנשים בוקין סריקין אשר (תוספתא פסחים פ"ט) אוחזין את הטפלה ומניחין את העיקר.

ושהדי במרומים נאמן סלה כי לא להרויח כסף מאזני צדק אלה חברתי, לעשות מתורתי קרדום לחפור מעודי לא בחרתי, ובדור דור-שוא זה אין לצבור כסף בהדפסת חבורים, כי מלאה הארץ תמ"ס חרוזים מעשיות ספורים, ורק ספורי עוגבים וחבורים עלבים ממלאים כל חללו של עולם, המשפילים החכמות האלהיות ועוסקין בעניינים כגולם, כאז"ל (קהלת רבה פ"ז סי' ו') כל העצים כשהן דולקין אין קולן הולך אבל אלו הקוצים כשהן דולקין קולן הולך למרחוק לומר אף אנו מן העצים ויש בנו צורך, (עי' רש"י ישעיה ז' ב'), ונודע הבלגה אשר השיב החכם הידוע להמרדים אשר שאלו את פיו,

מפני

מפני מה חבר ספריו המחוכמים בשפת אשכנז, ומפני שפחה נחרפת זו גרשה גברתה עקרת בית אלהים—היא השפה העבריה, אשר מעודו לן בין שדיה ואכל לתיאבון מנכסי מלוג שלה שנפלו לה מאביה שבשמים ית'? כי החכם מכל אדם דבר ברוח קדשו (קהלת ג' ד') עת ספוד ועת רקוד, ספו"ד אותיות דפו"ס רקו"ד אותיות דרו"ק, כלומר בלשון הקודש דפו"ס הוא ספו"ד למחברים ספרים בשפת עבר דלא קפצי עלייהו זביני, משא"כ דרו"ק הוא רקו"ד מחול ושמחה למשרתי היכל החכמה הכותבים הוריהם בשפת לועז, שהם כעשתרות המעשרים את בעליהם וממלאים חוריהם כסף תועפות; וגם רוב שוחרי תושיה העברים טרודים במסחרם ובעבודתם מהאליל עת הכושר, לחזות בנועם הספרים המורים נתיבות האושר, ואני מאמין להם כי אין חכם כבעל הנסיון, כל היום ישוטו עלי אופני הפרנסה וירחיקוני מחכמה והגיון, השום ינשף אחר עבודתו רעיוניו שקטים ושאננים, והעשיר גם בלילה לא ישכב מחשבותיו כאופנים, יעמול בעבודת פרך כל ימיו מטולטלים ונדודים, כבודו ומבחר שנותיו ימכור בעד נזיד עדשים לחם יבש ונקודים; ומי לנו גדולים בתורה ושגבים ביראת הרוממות מר"ח ובניו, שהם שקולים כאבות העולם (ב"מ פ"ה:), וכאשר נפקו לקרייתא אייקר להו תלמודייהו, כפירש"י ז"ל שהלכו לעסוק בעבודת אחוזתם לכן שכחו תלמודם, והיינו מ"ש הגאון יעב"ץ ז"ל (לחם שמים אבות פ"ג מ"ח) שמחמת טרדת הפרנסה שכחו למודם יעויי"ש שהאריך בזה, וכמ"ש האברבנאל ז"ל (ס' הויכוח ג') וז"ל. המשאיים פריפאטיטיצי הם סיעת אריסטו חשבו שראוי לבקש הממונות להיותם הכרחיים אל החיים המדותיים, ואמרו אע"פ שהעושר איננו מעלה הנה הוא כלי אליה, כי בזולתו אי אפשר לנהוג הנדיבות והסלסול והצדקה ושאר גמ"ח כו', וכיון שהמעשים אלו הם נעדרים בהעדר הממון, א"כ בהעדרו אי אפשר לקנות המעלות ההם כו' יעויי"ש שהאריך בזה לשון של זהורית מדברת גדולות ונצורות; וכמ"ש כמו הר"ש בוטריל ז"ל (בפירושו לס' יצירה פ"א מי"ג) וז"ל. יטה האדם עצמו אל החלק השכלי ובזה לא יפנה להשתדל בענינים הגופניים בקנין ההון והעושר, כי אם בהכרחי לקיים לו אופן החכמה, כאז"ל בירושלמי אי לאו מולאי לאו חוכמתאי, ועוד אמר בירושלמי ר"ש אזיל לקרייתא נפקין עליה ליסטיא בזון מה דליה, בעון מניה תלת מלין ולא אגיב להון, אמרו ליה בדיל דאפסדת ממונך אפסדת לבך, אמר לון כל האברים תלויין בלב והלב תלוי בכיס כו' עכ"ל; וכן מ"ש התוס' (כריתות ט"ו:): להודיע שבחן (של ר"ג ור' יהושע) שאע"פ שהיו טרודין (שהלכו לקנות בהמה ועמדו באיטלוס של עימאוס) היו עוסקין בדברי תורה עכ"ל, (עי' נתיבות עולם להר"ל קאלינעלינבוגן דף ק"ה:). וכדומה עוד מאמרים מפוזרים כמו אלה המעידים כי קשה מאד יותר מפיטורא בפי ושט לעסוק בתורה ולהגות בחכמה האלהית העמוקה מני תהום רבה, בעת אשר הרעב והכפן אחוזים כנחש ושפיפון אכזרי בעקב אנוש אנוש יושב בתי חומר אשר ימיו קלו מני ארג, וסבות המחיה וטרדות הכלכלה הם שכניו הרעים והמרים, המגרשים אותו פעם במטאטא השמד ופעם במקל נועם, מהסתפח בנחלת התושיה ומלאכול פירות הזהב מעץ הדעת טוב, וזאת חכמים יגידו (נדרים פ"א:) הזהרו בבני עניים שמהן תצא תורה כו', (עי' סנהדרין צ"ו:), כלומר שמן הראוי והיאות לכל חובבי תורת משה אשר על שדי יתענגו, להזהר ולעמוד על נפשם העדינה בכל עת מצוא, להושיע יד עזרה ולמשוך חוט של חסד ואמת שעושים עם העניים החשובים שהם בחייהם כמתי עולם, כי הממולא בעשירות הוא מוכשר כפלים לתושיה להשיג החכמה האמתית, ולהזיל מים נאמנים מדליה יותר מהעשיר הגדול במתכות ובעל הון כביר, ואם לא יחסר להעני המזג לחם לאכול ובגד ללבוש ולא יהגה נכאים בגלל אשתו ובניו, אזי יהגה בתורת ה' ובמפלאות תמים דעים ברעיונות צלולות זכות ובמחשבות טהורות ונאות, וחפץ ה' בידו יצליח לגלות תעלומות חכמה ולהבקיע

חלוני

תלוני המחקר במפתחות בינתו, לפיכך כולנו מחויבים לתת להם לכסף מולא ולהספיק לרכיהם בכל מה דאפשר בעין יפה ובעגילת נפש כראוי.

וזאת שאז"ל (חגיגה ט') לא מצא הקב"ה מדה טובה לישראל אלא עניות, ויאה עניותא לישראל כברזא סומקא לסוסיא חיורא יעויי"ש, אין הכונה שמדה זו טובה ומוכשרת להוגי תורה וחובשי בית המדרש, יען הנסיון הימימי ורגעי הזמן מראים לנו הספק שהעניות מעביר את האדם מדעתו ומדעת קונו, וחז"ל עצמם הורונו במקומות רבות כמה רע ומר גורל העני אשר העניות יעמיד אותו כמטרה לכל חצי התלאות וכידודי אש הפגעים, לדוגמא שא עיניך וראה (ברכות ו': ט"ז: ל"ג • ס"ג • שבת כ"ה: ל"ג • כ"ד • ס"ב: ס"ג • נ"ב • ק"ב: קי"ג: קי"ח • קי"ט • קמ"ה: קנ"א: עירובין מ"א: ס"ה: פ"ה: פש • פסחים מ"ט • פ: ק"ד • קי"א: קי"ג • קי"ט • יומא ל"ה: ל"ט • ע"א • ביצה ל"ב: ר"ה ו': תענית ז': פ"ז • כ"א • כ"ב: כ"ג: כ"ה • מגילה כ"ז: מ"ק י"ז: כ"ח • שקלים ט' • יבמות ט"ז: ס"ג • ק"ב: כתובות נ' • ס"ג • ס"ו: ס"ז: ק"ג • ק"ז: ק"י: נדרים ז': ל"ח • נ' • ס"ב • ס"ד: גיטין ז': ל': ל"ח: נ"ו • נ"ט • סוטה י"א: י"ב • מ"ט • קידושין מ' • מ"ט: ע"א • ב"ק נ' • נ"ב • נ"ט: ב"מ כ"ט • ל"א: מ"ב • נ"ט • ס"ג: ע"א • פ"ג • קי"ד: ב"ב ט': ח • כ"ה: ע"ד • ע"ה • ק"י • קט"ז • קמ"ו • קמ"ה: סנהדרין כ' • נ"ב • נ"ד: ק"ג: ק"ט • קי"ב • הוריות ט' • י: זבחים קי"ג: מנחות פ"ה: קי"ט • חולין נ"ו • ק"ה: בכורות ה': ל"א • ערכין כ"ד • תמורה ט"ז • תמיד ל"ב • נדה ט"ז: ע"א • מעילה י"ז • סופרים פט"ז. דרך ארץ זוטא פ"ד), וכדומה עוד מקומות מפוזרים במלוא רוחב שדה התלמוד והמדרשים האלהיים, הקוראים להעניות מרה תפל אין טעם ולהעשירות נעמי, אך הכונה באמרם שהעניות יאה לישראל היינו הנמשל לסוסיא חיורא, אם הם כסוס כפרד אין הבין ההורגים בעלם במלחמות שדה קברות התאוה, כמו סמים מרים הם טובים לחולים ורעים לבריאים, ובין הפגעים שונים המפריעים את הגלהב מרדוף אחר התאוות הרעות חיי בשרים, הטוב שבהם הוא מדת העניות אשר כח אבנים כחו ועברתו קשתה, להגים לנחושתים רגלי בני בלי שם הממהרים לרוץ אורח הילך הרע להמיר עולם קיים בעולם עובר, כדרך שפירשתי שפיר אז"ל (ב"ר פ"ט סי' ה') בתורתו של רבי מאיר מצאו כתוב והנה טוב מאד זה המות יעויי"ש, אשר כל המפרשים קמו וגם נלבו בקושיתם איך הוא המות טוב אם בו ענש הקב"ה את אדם בעברו ברית? (ובשבת קל"ד • אר"ש בן אלעזר פעם אחת חש רבי מאיר במעיו ובקשנו לטרוף לו יין ושמן ולא הנחנו כו', משמע מזה שעל עצמו כתב בתורתו והנה טוב מאד זה המות, שמצינו כמה עניים המבקשים למות כנודע), וכמה תחבולות עשה משה אדון הנביאים להנצל גם ממיתת נשיקה (עי' בספרי מערת המכפלה סי' ו'-י"ג)? אלא כונת רבי מאיר והנה טוב מאד זה המות בה"א הידוע, כי מיתה זו היא יפה היינו בזאת שבלאת הנשמה מהגוף בטלה ההרגשה ממנו, ולא איכפת ליה בקבר עקיצת עקרב ונשיכת רמה ותולעה, אבל אם החיים טובים מהמות יודע גם תינוק המוטל בעריסה.

וכבר חשכו עינינו מראות פעמים אין ספורות כי יש עושר שמור לבעליו לרעתו, אך עינינו לנכח יביטו כי העשירות במדה ממוצעת בלי סרח העודף אין לך טובה גדולה ממנה, וכל ענפי הברכות מאליפות מרובבות לומחים מגזעה ושרשה ונותנים ריח טוב כלבנון, אך הרוב גורם רעות רבות ומרות להפיל חללי נפש רבות על שדה קברות התאוה, למי אוי למי אבוי למי פצעים למי שיה לאיש המגרש בגלל הכסף את לב החכמה האלהית, וזאת יאמרו ז"ל (ברכות ל"ב •) בשביל כסף וזהב שהשפעת להם עשו את העגל יעויי"ש, וכן (סנהדרין ז':) אלהי כסף בשביל כסף יעויי"ש, וכן אז"ל (שם כ"א:) עכ"כ וכסף וזהב לא ירבה לו יעויי"ש, וכן (ע"ז ד':) הרבה כסף וזהב הרבינו כו' יעויי"ש, ואמרו בהדיא (גיטין ע' •) ח' רובן קשה ומיעוטן יפה ואחת מהן הוא העושר; ולכן בגלל זה קשה וגדול

עון

עון העשירים מנשוא וחטאתם כקורת בית הבד, בזאת שיקפצו ידיהם ויעלימו עיניהם מאחיהם הרשים וחכמים היושבים על מדין והתורה אצלם שעשועים יום יום, וגם בדורנו זה דור דור־שוא יש כמה יחידי סגולה אשר (הוריות י׳) יודעין לשער כמה טפות יש בים ואין להם פת לאכול, (עי׳ דרך ארץ זוטא פ״ט). ואנכי הפעוט אף אם המון עסקי יקיפוני כדבורים מבוקר עד ערב, בזכרי מאמר המקונן האלהי טובים מחללי רעב הם חללי חרב, אכן יש ה׳ אשר יאזרני כח להרחיק שנה מעיני ותנומה מעפעפי, ועד חצי הלילה בין העמרים אשר בשדה התורה ילקטו שרעפי, אנתק מוסרות תרדמה מבין ריסי עיני ואאזרם עצמה וחיל, להשים היום למלאכה ולהגיון האלהי הליל, ומאמרם (עירובין ס״ה:) „לא אברא סיהרא אלא לגירסא" אקיים באהבה בלי מצרים, להתבונן במפלאות תמים דעים ולהכיר במציאת יוצר הרים, בידעי כי כל תענוגות בני אדם מהבל הנה יחד, ולכן מאימת יום הדין אולי לא ירגישו רעיוני שמץ פחד.

ואתה אחי־נעם! בל תאמר מה בצע כי תאציל מטפחות חלדך להגות בספרים חדשים, שהדי במרומים כי בספרי זה תמצא נפלאות ופתרונים שונים במדעים קשים, ואל תתנהג כהני בריוני האומרים על כל דבר אמת איפכא מסתברא, לנקות בשר טמאים ולנקר בשר טהורים ככברה, וזאת איתא (ירושלמי סוכה פ״ה ה״ו. שוחר טוב מזמור פ״א) ולמה נקרא (שם הכלי זמר) נבל? שהוא מנבל כל מיני זמר, וא״כ מן הראוי לכנהו בשם שבח ולא בשם סחי ומאוס? אך זאת שהוא מנבל כל מיני זמר זולתו הוא חסרונו, כן בזאת שאתה טופל בוז וקלון על כל ספר חדש מלא ישן, אף אם אתה גדול כפלים לתושיה וקטנך עבה ממתני מחברים הללו, הנך כזבובי מות המבאישים שמן רוקח וכדבורים הדוקרים שושני פרחים בחרבות שבפיהם, כי מוטב לבעל נפש לעלות הרים ולרדת בקעות ולחפש בשבעה עינים ובתשעה קבין מוח, אולי תמצא מרגניתא תותיה חספא להעלות הכף זכות למחברים אלה, אשר הולידו ספריהם ובניהם היוחסיים בקושי ועצב גדול כיולדה, ופניהם קמטו בלא עת נהפכו לירקון טרם הגיחו ספריהם מרחם הדפוס, ולא נאוה לחכם אמתי לשפוך קיתון מלא בושה וכלימה על פני חובר חבור, רק להשמיע בנחת דברי חכמה בתורת בקורת לשם שמים ואך למחסור דבר שפתים, וגם המחברים החדשים לבקרים אשר רבו כארבה וכחגבי מצרים, אשר באשמתם העלימו הנבונים מכל חבור חדש עיניהם, אי שמים! בעוה״ר פרו וישרצו מחברים אוילים אשר טפש כחלב לבם מלה לדבר, ובחלומם מעלים פילא בקופא דמחטא ותאותם תגבר כמעין נרפש ספרים לחבר, בבית דפוסי ינהרו יום יום מחברים חדשים לבקרים, אטומי לב ונבערים מדעת המעפילים עלות על הר העברים, זה ירחים אחדים הביא לפני גאון אחד ספרו המוכתר בהסכמות והדורים, מלא פלפולים עקומים כקרני פרה להוכיח שהמתים ממצוה הראשונה פטורים, והמחבר זה פניו נהפכו לירקון ועיניו התקדרו בעבי דמעות בראותו השחוק אשר התעורר בקרבי, ולהשים דעתו הוכרחתי לנחמו באמרי:

מצינו דינים ומאמרים הדומים לדינך זה ופניהם נולדו בצלם אחד, כגון מ״ש (שו״ת חכם צבי סי׳ צ״ג) אם יש לצרף אדם הנוצר ע״י ספר יצירה לדבר שבקדושה יעו״ש, ובנו הגאון יעב״ץ ז״ל שם תבלין בשאלה פליאה זו (שאילת יעב״ץ ח״ב סי׳ פ״ב) יעוי״ש שהביא מקרה בלתי טהור לזה: „מה שקרה באותו שנוצר ע״י זקנו הגראב״ש ז״ל כי אחר שראהו הולך וגדול מאד נתירא שלא יחריב העולם, על כן לקח ונתק ממנו השם שהיה דבוק עדיין במצחו ועי״ז נתבטל ושב לעפרו, אבל הזיקו ועשה בו שריטה בפניו בעוד שנתעסק בנתיקת השם ממנו בחזקה" עכ״ל, ולולא דמסתפינא אלחוש לך באודנא שאין להכותך הלילה מכות מרדות גם באצבע צרדה, אם לבך לא יאמין לדברים זרים כמו אלה אשר נתלו על ארזי לבנון אדירי התורה תקיפי בתראי שהיו אחר חתימת התלמוד,

כי

כי אביו החכם צבי ז"ל עצמו השמיענו קול ענות חלושה (שם סי' ע"ז): „דלא חיישינן למעשה נסים אפילו במקום שבאו עדים והעידו נגד המסור בידינו ממהלך הטבעי אמרינן שהדי שקרי נינהו והטבע קיים" כו' עכ"ל; וכן השאלה התלמודית (מנחות ל"ז:) מי שיש לו שני ראשים באיזה ראש מניח תפילין?, (עי' בספרי מערת המכפלה סי' ל"א, ובס' צמח דוד ח"ב תתק"ה, שבימי אנטונינוס נולד נער אחד בשני ראשים כאשר דברתי מזה בפנים הספר); וכן השאלה (שם ס"ט:) חטים שירדו בעבים מהו להביא מהם שתי לחם?; וכן (חולין ע'.) הדביק ב' רחמים ויצא הולד מזה ונכנס לזה מהו? יעויי"ש; וכן (זבחים כ"ו.) הוא (הכהן) מבפנים וידו מבחוץ מהו?; וכן (שם) תלה את הבהמה באויר העזרה ושחט מהו? וכן (חולין קי"ג:) אכל חצי זית והקיאו וחזר ואכלו מהו?; וכן (סנהדרין נ"ט:) מי איכא בשר היורד מן השמים? אין, כי הא דר"ש בן חלפתא הוה קאזיל באורחא פגעו ביה הנך אריותא דהוו קא נהמי לאפיה, אמר (תהלים ק"ד כ"א) הכפירים שואגים לטרף, נחיתו ליה (מן השמים) תרתי אטמתא, חדא אכלו וחדא שבקוה, אייתיה ואתא לבי מדרשא, בעי עלה דבר טמא הוא זה או דבר טהור? א"ל אין דבר טמא יורד מן השמים, בעי מיניה ר' זירא מר' אבוה ירדה לו דמות חמור מהו? כו' ע"כ יעויי"ש במהרש"א ז"ל, (ועי' ב"ר פנ"א סי' ג'. תקוני זוהר מ"א:). ועוד שאלות חז"ל כמו אלה אשר כונתם היתה לחדד בהן התלמידים, (עי' זבחים י"ג. ירושלמי ברכות פ"ו ה"ו. ויקרא רבה פכ"ב סי' י'), ובזה אין להקשות מדוע הוציאו את ר' ירמיה מבית המדרש בשאלתו המעוררת שחוק (ב"ב כ"ג:) יעויי"ש, משום שלא היתה כונתו אז אלא כדי להטריד רבותיו וחבריו בדברים של מה בכך, (עי' דור דור ודורשיו ח"ג צד כ"ד וק"ח), ולא רצו להתרועע בשבת התחכמוני עם מי שרוצה לעייל פילא בקופא דמחטא.

וכן השאלה (שו"ת הר"ע איגר ז"ל. מובא בס' המאור צד ס') אם אשתו של אליהו וחנוך מותרות להנשא יעויי"ש; וכן מה דפסקינן להלכה (אור זרוע הל' בעל קרי שער קכ"ד) דהבא על השידה המתלבשת בדמות אדם אפילו בהקיץ ואפילו ביוה"כ אינו כלום ואין בזה אפילו אביזרייהו דזנות יעויי"ש, ונשרים רבים ישבו על מדוכה זו והאריכו למעניתם (שו"ת מהר"ם לובלין סי' קי"ז. כנסת הגדולה אה"ע סי' ו'. ס' שתי ידות להר"ם די לונזאנו מ"ת: נחלת בנימין סוף מצוה ס"ג. שו"ת חיים שאל סי' כ"ג) יעויי"ש הדברים תלוים בשערה, ואני בפשוט מצאתי כענין זה במדרש (תנחומא בראשית סי' ז') הבא על השידה הויין ליה בנין שדין, וכן אז"ל (גיטין ס"ח.) דאשמדאי בא על נשי שלמה יעויי"ש, אשר נודע מ"ש המקובל האלהי הר"א ביבאגו ז"ל (דרך אמונה מאמר ב' שער ב') וז"ל. הנה אלו החכמים (ר' יהושע ור' חמא בב"ר פ"ו) ממי שיסברו היות אלו השדים כחות דמיונות המבודדים המהות האנושי ומזיקים אליו כו' יעויי"ש, וכן איתא (חות יאיר סי' רל"ג) יעויי"ש, וכ"כ היש"ר מקנדיא ז"ל (אילם ע"ו.) וז"ל. ואני בעניי בקשתים (את השדים) ולא מצאתים, לא זכיתי לראותם כל ימי, כי דרשתים ע"י שאלות חלום וגם בהקיץ וכמה הכנות ופיזורים, להביא השטנים והשעירים, חובר חברים במדברות וביערים, שוא ידברו במאמרה הם נארים כו' עכ"ל, וכ"כ הר"ש צרצה ז"ל (בפירושו על הראב"ע פ' קדושים) וז"ל. דע כי מעשה הכשוף והניחוש והשדים הוא הכל הבל וריק, כי אין מעלין ולא מורידין, אבל יוכלו להזיק לאיש הנטבע בהם בכח דמיונו שמדמה בהם, ולכן אמרו מאן דקפיד קפדיה כו', ולכן צותה תורתנו הקדושה לעקור זאת האמונה מן העולם עכ"ל, וכן מ"ש הר"י אבן שועב ז"ל (עולת שבת פ' האזינו) וז"ל. יקניאוהו בזרים ירצה בדברים זרים אצל המציאות, והם השדים אשר יזכור והם תועבות לשכל, כי השכל יתעב בדברים הדמיוניים כו' יעויי"ש, וכן מ"ש הרב רבי טוביה הרופא ז"ל בדרך הצלה (מעשה טוביה פ"ז.) וז"ל. אדבר כאשר עם לבבי, אפילו לא היו ולא נבראו ראוי היה שנבראו

השדים

(השדים) בשביל מדינה, כי אין לך ארץ שעוסקים יותר בעסקי שדים בקמיעות בהשבעות ובשמות ובחלומות כארץ פולין, ובקהלם אל תחד כבודי לכל העוסקים בענינים אלו עכ"ל, ולמעלה בקודש מ"ש החבר הקדוש (כוזרי מאמר ד' סי' כ"ג) וז"ל. אילו היתה עבודת אלילים היום מפורסמת כמו בימי קדם לעבודה המעשרת ומכבדת ומצלחת את האנשים העובדים אותה, אז היית רואה אותנו וגם חכמי העמים נפתים להם וזונים אחריהם, כאשר באמת אנחנו נפתים עתה לשארית ההבלים שנשארו מעבודת אלילים, מאיצטגנוניות ולחשים וקמיעות ונסיונות רחוקות מהטבע והשכל, וזה הוא ג"כ מחמת שמפורסמים המה בעיני המון העם למעשים ולדברים אשר יש בהם תועלת רב להסיר חלאים וצרות רעות מהאנשים אשר יד ה' נגעה בם, ולהצליח העוסקים בדברים כאלה עכ"ל, והיינו מאמרם ז"ל (סנהדרין ק"ב:) למחר נפתח בחברין (נדרוש בחברינו שהיו תלמידי חכמים כמותנו ואין להם חלק לעתיד. רש"י), אתא מנשה אתחזי ליה (לר' אבהו) בחלמיה אמר חבריך וחבירי דאבוך קרית לן? כו', א"ל מאחר דחכימת כולי האי מ"ט קא פלחיתו לעכו"ם? א"ל אי הות התם הות נקיטנא בשיפולי גלימא ורהטת אבתראי כו' ע"כ, (עי' פירוש התורה לפאטער ח"ג צד תקס"ד), ובהדיא אז"ל (ב"ר פ"ז סי' ה') אלו השדים שברא הקב"ה את נשמתן ובא לבראות את גופן וקדש השבת ולא בראן כו' יעויי"ש ביפ"ת; וגם הודעתי לו מ"ש בירושלמי (מובא בתוס' קידושין ע"ג· בד"ה מאי. הלכות גדולות סוף הל' גיטין) דאבוה דשמואל שהלך למדינת הים ובא ע"י שם ושימש והוליד את שמואל יעויי"ש, ומצאתי ספור נפלא זה בסגנון אחר בשם רב האי גאון ז"ל (תשובות הגאונים סי' י"ח) וז"ל. ושאלתם אבוה דשמואל למה לא נקרא בשמו? אמרו כי אביו של שמואל הלך בסחורה למקום רחוק, לימים מצאה אותו מדיית אחת שהיתה יודעת בלשון העופות ותבעתו לדבר עבירה ונתנה לו אלף ככרי כסף, ואמר לה למה? אמרה לו שמעתי כי בזה הלילה תוליד בן שלא יהיה כמהו בחכמה, וכששמע זה הלך בקפילה הלילה לביתו וידע את אשתו ונתעברה ושב לדרכו בקפילה, וכשבא הדבר לב"ד הלקוה וילדה בן ונקרא שמואל, ואח"כ בא עליו והעיד עליו, והיה שמואל אומר אני ידעתי כשהלקו את אמי והלקוני ברצועה על ראשי ומקום הרצועה ניכר בראשי שפלטו אותו, וע"ז היו קורין אותו אבוה דשמואל להודיע לכל כי אביו היה עכ"ל רב האי גאון ז"ל, (עי' תשב"ץ סי' צ'. פתח עינים לחיד"א ז"ל ח"א ד"ח);

וגאון התורה והפילוסופיא שר הקבלה והמחקר אשר על מצבת קבורתו חרות: „ראוי היה שתשרה שכינה על פניו אלא שאין הדור זכאי לעמוד לפניו" ניהו כבוד היש"ר מקנדיא ז"ל, כתב הדר ברוח קדשו (האילם ט"ו:) וז"ל. קנאתי בהוללים ותתעטף עלי רוחי על אלו הפועלים בשמות, כי נסיתים זה עשר פעמים ומצאתים הוזים כוזבים, יבושו מאלים אשר חמדו המתהללים ואוילים מדרך פשעם ישובו, יחפרו ויבהלו, כי אינם יודעים לקבץ הפרעושים או לגרש היתושים כו' עכ"ל יעויי"ש, (עי' מורה נבוכים ח"א פס"א. תשובות הרי"י בר ששת סי' קנ"ז. בחינת הדת לרבי אליהו דילמדיגו ו': שו"ת שמש צדקה להר"ש מורפורגו ז"ל סי' ס"א. מטפחת ספרים ח"ב ק"ח:), ודומה לזה כתב דון יוסף הנשיא (ס' בן פורת יוסף) וז"ל. וכבר נודע אצל החכמים האמתיים, כי הכופר בהבלים ומהתלות, כאילו מאמין ומקיים כל המושכלות כו', ועם כל זה נשאר אחד מעשר ידות מהדעות הנפסדות כו' יעויי"ש, (ועיניך לנכח יביטו כי רכב ישראל ופרשיו הרשב"א ז"ל (בתשובותיו סי' ר"כ), והגאון הפילוסוף האלהי רבי אביעד שר שלום ז"ל (אמונת חכמים פי"ב), פערו פיהם כמלקוש להוכיח בטהורים אמרי נועם אמתת השמות הקדושות הכמוסות וצפונות בתורתנו הקדושה, וע"פ שנים עדים כשרים הללו יקום דבר), והר"ם לובלין ז"ל כתב (מנהיר עיני חכמים סי' ו') שנשאל במעשה שהיה באשה אחת שנבעלה לשד שבא עליה בדמות אדון (אולי לוה השד את הבגדים

מבית

מבית הזיון התיאטרון על מנת להחזיר, או גנב אותם מאיזה מלתחה אשר בבית המרחץ, וכע"ג) אם נאסרה לבעלה? והשיב דכתיב ושכב איש אותה ולא שד יעויי"ש; וכאשר הצעתי דוגמאות אלה לפני המחבר אולי הנ"ל הוה בדיחא דעתיה ופניו אדמו מפנינים כצאת השאלה מפיו: אם כן למה זה אנכי אמנע להדפיס ספרי, אשר כמה יגיעות יגעתי עליו וכליתי שארית כחי בו כל ימי לרבות הלילות? ושלחתי הספר בתופים ובמחולות לבית הבקורת של הממשלה יר"ה כדת, ושמה דנוהו בגניזה לצדיקים לעתיד לבא לקיים מה שנאמר אז ימלא שחוק פינו; וכעין זה כתב הריב"ל (בית יהודה פק"מ) וז"ל. וראיתי באחד מהספרים שנתחברו מבעלי החלוקים האלה שהוכיח שפרעה הלך בשיטת הרי"ף ועבדיו הלכו בשיטת הראב"ד, ובספר אחד ראיתי שקין פסק כהרי"ף בענין ירושת נחלה והבל אחיו כדעת הרא"ש, והכל בחריפות ועמקות גדול מאד עכ"ל יעויי"ש באריכות. וכן מ"ש הגאון האלהי הר"ס אייזענשטאט בעל פנים מאירות ז"ל (מאורי אש פי נח). דהעורב נתוכח עם נח בענין שיקריב מאותן שלא נעשה בהן עבירה יעויי"ש. (ובדוחק יש לחפש להם זכות שאמרו כל זאת בדרך הגיון הציור לחדד התלמידים, כאשר מצינו כיוצא באלה בספרי חז"ל, כמ"ש הגאון בעל תפארת ישראל ז"ל (נזיר פ"ב) וז"ל. אמרה פרה, כמו ויאמר המן בלבו, ואפילו במי שאינו חי מדבר שייך לשון דבור, כמו, תהום אמר לא בי הוא, השמים מספרים כבוד אל עכ"ל, ועל דרך זה יסד התנא הפרק שירה שלו בשימו פסוקים אלהיים ברוח פי הבהמות היורדת למטה, ובדרך זה נהגו גדולים חקרי לב בספריהם המחוכמים, כמו הספר משלי שועלים לרבי ברכיה הנקדן ז"ל וכדומה רבים מתקיפי קמאי ותקיפי בתראי, כאשר הארכתי בזה במקום אחר).

ואין בית דפוס אשר אין שם מחברים עברים אשר כל רעיון שוא העולה במוחם הרופש כתינוק, יחישו כצבאים או כאילות השדה להעלותו עלי גליון בקדושה ובטהרה ובדבקות, בוערים הם בעם ישרון לא השה אותם אלוה חכמה לראות את הבזיון הנולד להם מספריהם אלה אך דראון ודופי כלימות ורוק, דובים שכולים איך תעפילו לרקד לפזז ולכרכר ברגליכם העבים כקורות בית הבד על ראשי אילנות החכמה ארזי הספרות הרמים והנשאים? איך תעיז השממית לארוג קוריה בהיכלי מלך? ופתאים אלה כאשר יעלו רעיוניהם המבוהלים ודחופים רצוא ושוב כמראה הבזק על הגליון, בקולמוסם אשר בידם כגחלת ביד חרש שוטה וקטן וכשרביט הזהב ביד הקוף המראה נפלאותיו בבית החזיון, מאוד יחושו על כתבי ידם ומים רבים לא יוכלו לכבות אהבתם ותשוקתם להעלותם על מכבש הדפוס, אף שיודעים כי כתובים עליהם שבע תועבות ודברי תעתועים הנשמעים בבית מקלט המשוגעים, וידם נשתרבבה כאמתה של בת פרעה לאסוף נדבות חמרים לדפוק על דלתות אצילי בני ישראל באצבע צרדה, ולשנות פניהם ככרום זלות לבני אדם יעלו הרים ירדו בקעות יהמו ישוקו ידי נדיבים ילוקו כמו יולדה הרה ללת להגיה ספריהם כנפל טמון מרחם הדפוס, ועליהם אמרתי בצדק מאמר המדרשי (ב"ר פ"ס סי' ג') יפתח אמר (שופטים י"א ל"א) והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי לקראתי וגו' והעליתוהו עולה (לה'), הא אילו יצא חמור או כלב אחד או חתול אחת היה מעלהו עולה, וזימן לו הקב"ה שלא כהוגן הה"ד (שם) ויבא יפתח וגו' והנה בתו יוצאת לקראתו ע"כ. וכמה דמעות של שחוק שפכתי על המחברים הבאים בצלי, וחבור עלבים ביד קדשם ככלי רועה אוילי, וכל אחד עונה לקוראיו: „מוטב לי זאת מלפשוט נבילתא בשוקא, אין מגמתי רק להחיות אשתי וצאצאי המוטלים דמי כצלוקה!", ורבים מהם בקשוני לספחם בבית דפוסי אל אחת הכהונות הגרועות, לסבב אופני המכונות כל היום להגלל מסבות הרעב הפרועות, אי שמים! עוד לא פג טעמו של הגזרה הארורה ולא נמר ריח העונש הנמרץ, אשר אז"ל (תנדב"א רבה פכ"א וזוטא פ"ד): נגזרה גזרה על ישראל שילמדו תורה מתוך הצער ומתוך השעבוד ומתוך הטלטול ומתוך הטירוף

ומתוך

ומתוך הדוחק ומתוך שאין להם מזונות כו' יעויי"ש, לכן מן הראוי לכל מבקר נאמן לאלהיו להשים מתג ורסן בפי עטו, ויכה את אתונו זה קולמוסו לבל ילחץ רגל מחברים עניים כאלה אל הקיר, וכל דברי חכמים בנחת נשמעים, וילחוש באזניהם בקול דממה דקה לבל יוסיפו סרה לשפוך פיח הכבשן על פני כרם ה' צבאות תורת ישראל, ולא ישימו תורת משה פלסתר בהדפסיהם הנמבזים ושפלים, אשר תחלתם שקר וסופם יסורים של בושה בעוה"ז ותוגה ודאבון נפש בעולם הנשמות, כי על מבקרי זמננו אשר אין ישעם וחפצם רק ללכת בחמת קרי עם כל מחבר עברי, לשחק בו כצפור בודד בכלוב ולעשותו מטרה בעד כל חץ שחוט לשונם, שפתי חכמים יזרו דעת (ב"ר פל"ג סי' ג') אוי להם לרשעים שהם הופכים מדת רחמים למדת הדין יעויי"ש.

ומה נמרצו אמרי יושר אשר יצאו מזוקקים שבעתים מפי הרש"ם (מאמר אהל לאה בס' כתב סופר) על מאמרם ז"ל (עירובין נ"ה.) התורה לא תמצא בסחרנים ולא בתגרנים, כלומר הללו שעושין התורה רק למען בצע כסף כקרדום לחפור אוכל חמרי חיי בשרים, לכן הם ממהרים לרוץ אורח המחברים, ועצת נפתלים נמהרה לברוא בהבל פיהם חבורים חדתין נבוע לצפרין, ספרים אשר מאמריהם הנם מהבל יחד, יבשים כחרש מלאלוחית של חכמה לא תואר המדע ולא הדר המחקר למו, ואך מעות צור ישועתם ובגבורת הזוז יהפך לבם המלא מרמות ותוך על כל גדותיו, ובגלל זאת שאינם מביטים על ההגדה רק על הלביבות, וכל רעיון רוחני ומחשבה אלהית ממנם והלאה, לכן יטו אשוריהם מני דרך האמת למען כחש, ויצטירו להביא בבתי נדיבי עם אלהי אברהם מנחת שוא וקטורת תועבה מכל הבא בידם את הראש ואת הפדר עם הפרש, ואת פניהם מהפכים ככרום זלות לבני אדם לכמה גונין, בבואם בקהל חסידים מרחפת על פניהם רוח החסידות, ובבית מתנגדים ילין בצואריהם עוז ההתנגדות, ובצל איש המאריך בתחתונים ומקצר בעליונים גם הם יתחפשו כמהו וראי זה כראי זה, ואם תאמר מה בצע להם כי יחקו כקוף אחר מעשי בני אדם הכל כמנהג המדינה? ויש לומר כי העניות מעבירם על דעתם ועל דעת קונה ספרם להשתחוות בפשוט ידים ורגלים לעגל הזהב, וחסרון כיס הקשה מכולם מכה אותם על קדקדם במקל חובלים להחליף ולהמיר עולם קיים בעולם עובר, כספא כספא! כמה את קשה קדל כמה את בחליפו דכל מהמדי עינא יתבלון בך, (עי' זוה"ק בראשית ד' י'), בוערים הם ולא ידעו כי בזאת שהם דופקים על דלתות השועים כי רוכלא וכמוכרי רבב, גורמים להטביע בבוץ עמוק מעט דבריהם אשר כאסתירא בלגינא קיש קיש קריין בספריהם אשר הפרוץ בהם מרובה על העומד, ומעלים רקב וחלודה על הוד חדושיהם הטובים הנמצאים לפעמים בחבוריהם כמרגניתא באשפה, וכמ"ש ר"ס גאון ז"ל (האמונות והדעות מאמר י' פ"ג סי"א) וז"ל. ואם ישליך עצמו בדרכו על אנשים אחרים, יהיה נבזה ואין סומכין עליו ואין מקבלין דבריו כמ"ש חכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים עכ"ל, (עי' שרשי הרד"ק שורש צל בפי' ע"פ בצל החכמה בצל הכסף), והלצה מפורסמת היא (מובאה בס' בית יהודה פקמ"ו בהערה) ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה (אסתר ב' ט"ו), יען (שם) לא בקשה דבר, וכאשר דבר הגאון יעב"ץ ז"ל רתת על זה (לחם שמים אבות פ"ד מ"ז) וז"ל. ולא יתקרב תלמיד חכם אצל ע"ה כדי שיהנהו כי זהו חלול כבוד התורה וכדי בזיון, והרי הוא בודאי בכלל דבר ה' בזה ובוזה דרכיו, כי היה להם דבר ה' לחרפה חרפת רעב וקלסה לע"ה וקלון על כבודם להבזות בעליה בעיניה, כי יבואו ע"ה וישתבחו בעיר אשר כן עשו, כמה נבזים ושפלים הם בעלי תורה המשכימים לפתחי נדיבים, ויהיו מלעיגים עליהם ומלעיבים, אוי לה לאותה בושה וכלימה, אוי לנו מיום הדין והתוכחה, איך יעמדו אותן אנשים המשכירים עצמן בפתיחי לחם עלבים להשכים

להשכים ולהעריב בבית העשיר, וכמו ספר תורת ה' בכנפיו נמלא כגרזן ביד החוצב בו, לגנוב לבבו להראות כמלמד דעת מביא סחורתו בידו למכרם לבעלי כיסים, ונעשים כקולים ושכים בלדיהם, ומלגלגים ומרמזים עליו באצבע והיה ביניהם לשחוק, בראותם אותו מרחוק יאמרו הנה בעל החלומות בא אוהב לגימות, סוף שאינו עוסק אלא בדברי בטלה למצוא חן בעיני שוכריו, שעל פי הרוב אין כוונתם רק להרויח לנפשם, בדברים מרבים הבל של חטא, לא זז משם עד שמרבה שיחה עם האשה בעלת הבית ושואלה איך אכלה ואיך ישנה, וקרובים אלו להיות מד' כתות שאינן מקבלות פני שכינה, נמלא זה חוטא ומחטיא תחת אשר היה לו ללמד להועיל כו' עכ"ל הגאון יעב"ץ ז"ל, דברי קושט אמרי אמת ולדק אלה לא נס ליחם ולא כהתה עינם גם מהמחברים וסופרים ההולכים קוממיות בדורנו דור עקש ופתלתול זה, הממלאים כל חללו של עולם הספרות בעניינים ריקים לנומים שדופי קדים אשר הם לגועל נפש שחי ומאום לכל חכם לב המתבונן עד תכלית שדי; וכשניף לעדת המחברים אלה הן הם המגידים והמוכיחים המושלכים ומונחים תחת אילני סרק קולים כשוחים כישמעאל תחת אחד השיחים, אשר בלבם הרגיעה לילית המינות ובבתי נפשם נקבלו ובאו כל תועבות רעות, עת עומדים על הבמה כאפטרופסא רבה דישראל מדברנא דאומתא כחנניה בן עזור בשוק ההתון, עיניהם נוללות כנחושת קלל ולפידי המוסר מפיהם יהלוכו כקול רעם בגלגל, מפזזים ומכרכרים בכל עוז כשור ברפת וכעז הרוקד נגד הלבנה, ואין פניהם נשואים לתקן עולם במלכות שדי, רק למלא חוריהם טרף ולהשיג ע"י שמש המוסר את כל הכסף, אשר גם קלונם גלה הגאון יעב"ץ ז"ל בשער בת רבים ושפך כאש חמתו (שם פ"ו מ"ח) וז"ל. כענין מוכיחים שבימינו הרוכלים המחזיקים בעיירות להונות העם וליהנות ולרעות עלמם, שרובם לבועים רעים לשמים ולבריות חשודים על הגזל והעריות עכ"ל, ובמקום אחר הבאתי ראיות ומופתים לאלפים המעידים שים לדבר דברים קשים כגידים על המגידים נקודים וברודים ושחורים כקדרות ודודים.

ושפתי חז"ל נוטפות מור (במדבר רבה פ"י סי' ט"ו) אין דרך נביאי ה' לקבל שכר על נבואתם, (עי' נדרים ל"ח.), ושמואל הרואה ירעים בקולו כפלאות (ש"א י"ב ג') הנני ענו בי נגד ה' ונגד משיחו את שור מי לקחתי וגו', וכבר קדמו אדון הנביאים בזה באמרו (במדבר ט"ז ט"ו) לא חמור אחד מהם נשאתי וגו', וכאז"ל בכמה דוכתין (שמות רבה פ"ד סי' א'. דברים רבה פי"א סי' ב'. שיר רבה פ"ד. שוחר טוב מזמור כ"ד. תנדב"א רבה ר"פ י"ז) נקי כפים ובר לבב וגו' (תהלים כ"ד ד'), מי יוכל לעלות בהר ה' מי שיש בו מדות הללו, וכולן נאמרו במשה, נקי כפים זה משה שנאמר לא חמור אחד מהם וגו', אם נטל חמור משלהן מאי שנא מן הלסטים? אלא כך אמר משה, כל אותן המסעות שהיינו נוסעים במדבר (במקום הפקר) לא אמרתי לאחד מהן שיטול דבר משלי ויטעון על חמורו כו' ע"כ, (עי' במדבר רבה פי"ח סי' י'. דברים רבה פ"א סי' ה'. קהלת רבה פ"ג. תנחומא קרח סי' ז'. מדרש שמואל פי"ד. מגלה עמוקות אופן ל"ג וקל"ז), וכן אז"ל (ב"ר פ"ה סי' י"ב) שילאה ב"ק ואמרה ששמואל לא נהנה משל אחרים, (עי' בחיי קרח ט"ז ט"ו. ווי העמודים עמוד השלום פכ"ו), ומטעם זה אסור למלמדי תורה לקחת שכר למוד, (עי' רמב"ם הל' ת"ת פ"א ה"ז. ר"ן נדרים ל"ז.), כאשר יצאתי בזה ידי חובת באור בספרי הנדפס בשם הס' אמונת חכמים לאביעד שר שלום ז"ל (אבנט בד כ"א.) יעויי"ש מלין לגד עלאי, וכודע מ"ש מרן הב"י ז"ל (חו"מ סי' ח'): וכל דיין המתמנה בשביל כסף או זהב אסור לעמוד לפניו ולא עוד אלא שמלוה להקל ולזלזל בו ע"כ, ומקור דין זה הוא (ירושלמי סוף בכורים) רבי מני הוה מיקל לאלין דמתמני בשביל כסף והוה קרא להון אלהי כסף, תני טלית שעליו כמרדעת החמור יעויי"ש, כאשר הרבה חקר בזה הגאון האלהי הרב רבי רפאל האמבורגר ז"ל

(מרפא לשון עמוד העבודה כ"ד) יעויי"ש באריכות גדול דברי אלהים חיים, (עי' זוה"ק משפטים קי"ז:), והרמב"ם ז"ל כתב (הל' סנהדרין פכ"ג ה"ז) וז"ל. שונאי בצע אף ממון שלהם אינן נבהלין עליו ולא רודפין לקבץ הממון, שכל מי שהוא נבהל להון חסר יבואנו עכ"ל, והוא לה"כ (משלי כ"ח כ"ב) נבהל להון איש רע עין ולא ידע כי חסר יבואנו, (עי' ב"ר פל"ח סי' ז'. שמות רבה פל"א סי' י"ז. תנחומא וירא סי' ד', משפטים סי' י"ג, בהר סי' א', ראה סי' י'. פסיקתא דר"כ פיס' י"א), והכי פירושו „נבהל להון" היינו הדיין הלהוט אחר השוחד כנחש אחר הסוס וידיו נגואלו בדמים וממון של בצע מעשקות, סופו שיהיה רע עין כי השוחד יעור עיני חכמים ויתעה בדרכי החיים כעור באפלה עדי יפול לבור נחשים ועקרבים, כי (פאה פ"ח) דיין שלקח שוחד עיניו כהות, ולא ידע כי חסר יבואנו, כלומר שאז"ל (ברכות ה') אם רואה אדם שיסורים באים עליו יפשפש במעשיו, היינו שירצה בעוד מועד לתקן המעוות ולכבס כתמי מעלליו הרעים בבורית וכתר התשובה, ואם יהיה מודה ועוזב אזי ירוחם מן השמים והקב"ה יאמר למלאך הזועם הרף, ויבא בשלום ובמישור לטרקלין הרוחני הבנוי לתלפיות בעולם הקיום הנצחי, הא תינח בדיין ההולך תמים הרועה גדיות מחשבותיו על משכנות הרועים ארזי לבנון אדירי התורה, אבל הדיין אשר תמיד יאחזהו בולמוס התשוקה להתערות כאזרח רענן בכל הכסף. וידו פתוחה לרוחה לקבל שוחד בלי די להפוך משפט ללענה להשים אור לחושך וחושך לאור, כל מאזני עולם קצרים מהכיל כובד עונו ולשקול חטאתו כי רבה, וכחתף וכשואה יבואו עליו יסורים גדולים בכמות ואיכות וכלענה ורוש ימררו חייו ויצא שכרו בהפסדו, כאשר הפליגו חז"ל בדוכתין סגיאין בעונשו הגדול אשר כל השומע תסמר שערות ראשו ולבו יתר ממקומו, כגון (שבת י'. קל"ט. סוכה מ"ט: מגילה ט"ו: חגיגה ה'. י"ד. יבמות ס"ג: סוטה מ"א: מ"ז: ב"מ ל': ב"ב ט"ו: סנהדרין ז'. מכות כ"ד:) יעויי"ש, ואף אם עיניו חשכו מראות יסוריו הרבים כי שוד משדי בא עליו להשיב לו כדי רשעתו בהאשמה, מ"מ לא יעלה על רעיוניו לחזור בתשובה להשים הדרכים למישור ולהתנער מאבק העבירות כהיך תרנגולתא דמנערא גפא מגו קטמא, כי הקב"ה איננו ותרן (ב"ק נ'), הוא ית' מטריף דעתו ומחזק לבו להיות כסיל שוגה באולתו אפילו על פתחו של גיהנם, כדי שלא יהיה לו חלק טוב בעולם הנשמות, כדרך שלא רצה הקב"ה לקבל את אלישע בן אבויה בתשובה (רות רבה פ"ו סי' י"ג. קהלת רבה פ"ז סי' ח') שאמר הקב"ה עליו: „ידע את כחי וכוון למרוד בי" יעויי"ש, וכאשר אז"ל בהדיא (כתובות ק"ה) ויסלף דברי צדיקים, אפילו צדיק גמור ולוקח שוחד אינו נפטר מן העולם בלא טירוף דעת יעויי"ש, היינו כדי שלא ירגיש שום הרהור תשובה ולא די שאיננו עצב אלא לבו בריא לו כאולם, וזאת יאמר „ולא ידע" כלומר לא ירגיש גודל עונו „כי חסר יבואנו" הקב"ה מביא מום וחסרון בשכלו ודעתו מטורפת, שלא ישכיל לקחת מזור התשובה לרפאות פצעי נפשו ומחלת נשמתו, כי לא לרצון הוא לפני אדון היצורים ית' לקבל תשובת איש כבד עון אשר ברשעתו הביא רעות רבות וצרות רח"ל על העולם כלו, כאז"ל (שבת ל"ג) בעון עינוי הדין ועיוות הדין וקלקול הדין וביטול תורה חרב וביזה רבה ודבר ובצורת בא ובני אדם אוכלין ואינן שבעין ואוכלין לחמם במשקל כו' יעויי"ש, (עי' זוהר חדש רות ס':), ולשון „חסר" שמש שלמה עצמו במקומות רבות על מחלת השכל, כמו (משלי ו' ל"ב, ז' ז', ט' ד', י' י"ג, י"א י"ב, י"ב י"א, י"ז י"ח, כ"ד ל') חסר לב, (שם כ"ח ט"ז) חסר תבונות, (שם י' כ"א) ואוילים בחסר לב ימותו, ובין האוילים אשר בחסר לב ימותו הוא הדיין זה אשר ישגה באולתו ולא ימצא מום בנפשו עד רגעו האחרון, יען לבו בל עמו וה' מסך בקרבו רוח עועים, כמ"ש (שם ט"ו כ"א) אולת שמחה לחסר לב; ולענ"ד נאמן על באורי זה הם דברי הר"י אלבו ז"ל (העקרים מאמר א' פ"ב) וז"ל. וזה הדרך

יראה אמתי ונכון ממה שנמצא לרז"ל אמרם על אלישע בן אבויה שובו בנים שובבים חוץ מאלישע אחר שיודע בוראו ומתכוון למרוד בו, הנה באָרו בפירוש כי מי שיודע האמת ומתכוון להכחישו הוא מכת הרשעים שאין ראוי לקבל אותו בתשובה עכ"ל, ומי יודע האמת ומתכוון להכחישו יותר מדיין היושב על כסא משה, אשר מלא כרשו בש"ס ופוסקים המאירים עיניו כעפעפי שחר, להכיר האמת גם במבואות האפלות ובעניינים אשר ערפל חתולתם, ויודע כי לפני בעל דין זה צדק יהלוך והאמת כחותם על זרועו, אך השוחד הוליכהו שולל כבהמה בבקעה להפוך קערת המשפט על פיה להכחיש האמת ולהקדירו בעבי הרמאות וענני השקר, לכן אין השכל האלהי מחייב לקבלו בתשובה, והקב"ה מגרשו מגן הבעלי תשובה במטאטא השמד ומקל חובלים הלא המה היסורים וטרוף הדעת, בזאת שלא ירגיש חסרונו ושגגתו ערבה לו כפירות גנוסר, כמ"ש שלמה עלמו בהדיא (משלי י"ז ח׳) אבן חן השוחד בעיני בעליו וגו׳, (עי׳ תנחומא תולדות סי׳ ח׳. בחיי משפטים כ"ה כ"ד), לכן יען כי לא נער כפיו מתמוך בשוחד על כן אש אכלה אהלי שוחד ומיתתו כרוח הבהמה היורדת למטה, לא יראה בטוב העוה"ב תכלית חיי האדם ומטרת חלדו. אוי לאזנים שכך שומעות ואוי לדיינים שכך נוהגים.

ובהיותי בימי חרפי פירשתי בדרך אמת זה הטעם שהשוחד יעור עיני פקחים, משום שאז"ל (יבמות ק"ט:) יראה דיין כאילו חרב מונחת בין ירכותיו וגיהנם פתוח לו יעויי"ש, והדיין המטה דין אמת הקב"ה יעור ויסמא עיניו המוסריים לבל יראה וירגיש החרב והגיהנם כדי שלא יחזור בתשובה ולא יראה אור יקרות בעוה"ב כנ"ל, יען לא היה בין שופטי צדק שעליהם אז"ל (ב"ב ח׳:) והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע, זה דיין שדן דין אמת לאמתו, הרי לך כי כל אנשי התורות היושבים על מדין וכל המסתופפים בצל היהדות טל אורות טלם, מן הראוי להם להזהר ולעמוד על נפשם מלשתף רוחנית התורה עם חמרית הכסף בכל אופן שיהיה, באשר עינינו הרואות כי שני הפכים אלה כשהם בנושא אחד ומשתמשים בערבוביא בלב אדם, הם יתקוטטו תמיד ואין שלום בעלמיו, וכאשר יגור זאב עם כבש כן יגורו בקרבו שהאחד יתאבק עם השני להפילו למשואות, וביותר יקרה שחמרית הכסף מכלה רוחנית התורה ושפחה כי תרש גברתה כנודע, ואך למחסור דבר שפתי בענין זה העומד ברומו של עולם, בידעי כי אזהרה זו תעלה בתהו בגפה באה ובגפה תלא, כי ברית כרותה ליושבי בתי חומר מאז ומקדם כי כסף וזהב מטהר ממזרים ומטמא טהורים, וקב מלא דינרין יכול להראות בכחו כי עז היכא דנשקי ארעא ורקיעא אהדדי, עגל הזהב נותן שרביט ממשלה ביד שפחה נחרפת, כי תרש גברתה בספירים מעולפת, וכזאת שמעתי (זרובבל ח"א נד קל"ז) וז"ל. גם ידוע שרוב הכהנים גדולים בבית שני היו נתמנים מן מלכי היונים, ואחר זה מקיסרי הרומיים אשר משלו אז על ארץ ישראל, והיו קונים בעד כסף התמנות זו, אעפ"י שלפעמים לא היו ראוים לכך, ועיין פלאוויאוס יוזעפוס (ספר כ׳ פ"ח) כמובא ממנו (באמרי בינה פל"ז) שכתב וז"ל. כי סמוך לימי החרבן היו הלוים בצרורות כספיהם משיגים מאת המלכים (של הגוים) כח ורשות ללבוש כתונת בד כמו הכהנים בשרתם בקודש, וכן הכהנים הבלתי ראוים לכהונה גדולה היו קונים אותה ע"כ, וכן הוא בירושלמי דיומא (פרק קמא) ובספרי ס"פ בלק ובתלמוד בבלי יומא (פרק קמא), גם היו על פי רוב בלתי מלומדים בתורת ה׳ וכמסופר שם במשנה דיומא דרך אגב, שלא היו יכולים הכהנים גדולים לפעמים לקרות בתנ"ך, והיו מקרים לפניהם אחרים עכ"ל הריב"ל, נגד מה שאז"ל (שמות רבה פל"ח סי׳ ג׳) כל כהן שהוא אוכל בתרומה ואינו בן תורה אינו כהן לעתיד לבא אלא נמאס מג׳ דברים כו׳ מן הכהונה ומן המקדש ומן הלויה כו׳ יעויי"ש, ובתלמודא (סנהדרין פ׳: חולין ק"ל:) הפליגו חז"ל בעונש הנותן תרומה לכהן ע"ה כאילו

נותנה

נותנה לפני ארי וגורם לו מיתה ומביאו עון ואשמה יעוי"ש; ומלפנים בימי הגאונים מצינו שגדולים וטובים בתורה וחכמה נדחו מפני קטני הערך בענין מנוי ראשי הישיבות, ובפרט בניו ובני בניו של בוסתנאי גאון שהיו אנשי חמס ומרמה, ועשו במנוי ראשי הישיבות כחפצם וכפי אשר היה דרוש לבצעם (אגרת רש"ג. דור דור ודורשיו ח"ד צד י"ב), ובימי רב שרירא גאון באו הני תרי תקיפי אורייתא רב משה ורב חנוך לקורטבה אשר בספרד, ומצאו כי רבני ספרד היו נבערים מדברי רבותינו בעלי התלמוד ז"ע, ואז אירע כי רב חנוך זה בקר את בית המדרש לתורה שם, ושמע כי רב נתן הדיין בהורותו תורה לתלמידיו לא ידע לפרש אף דבר פשוט שבגמרא עד שרב חנוך הורהו דרך התלמוד, (ס' הקבלה להראב"ד), וכדומה עוד דוגמאות כאלה המראות לנו לדעת כמה גדול כח השקר בעולם עובר זה דאמסר בידא דטפשאי הני עזין דמסגין ברישא, וכאריה יכסוף האדם לכסף תועפות לדחות בעדו כל מדות תרומיות כלפרים עפות.

ואתה ה' ידעת כי לא בעד מסחר כסף ספרי זה חברתי, לאלף תושיה לבני גילי כמה עסקי זהב הפרתי, ומדי כתבי חבור זה מוסר הר"ס סופר ז"ל באהבה זכרתי, (חתם סופר או"ח תשובה ר"ח) וז"ל. כל המחבר ספר ומערב במחשבתו לגדל שמו, תרבך בו כל האלה הכתובה במילי דאבות, נגד שמא אבד שמא, כי לא תעשינה ידיו תושיה, כי יבואו מבקרים ויחפשו וימצאו מומיו, ולעומת זה היודע בעצמו שכל כונתו היא לשם שמים, ורק מפני מבקרי מומים הוא מונע בר, עבירה גדולה היא בידו, וכשם שקבל הראשון עונש על הדרישה כך יענש השני על הפרישה עכ"ל, וברירתי לי דרך בספרי להטות כל ענין לסברת אדם הישרה, כדברי ראש מדברים בכל מקום באגרתו היקרה (מאמר תחית המתים) וז"ל. וידוע אצל כל אדם שאין המבוקש מן החכמים ספור הדרשות והמעשים ההם הנפלאים בלשונם, כמו שידרשו הנשים בבית האבל קלתן לקלתן, אבל המבוקש מהם לבאר עניניהם עד שיאותו למושכל או יקרבו אליו עכ"ל הרמב"ם ז"ל, באשר לא לעון וחטאת יחשב לאיש האומר כי לאו בכל מלתא ופתגמא הטמינו חז"ל תשעה קבין רזין גניזין וסודות נפלאות, ולשוא יפשיטו הדרשנים העקשנים לבוש החלון מכמה מדרשים ומאמרים האלהיים, הגאון המוסמך הר"י אייבשיטץ ז"ל נזרקה פעם אחת שאלה מפיו הקדוש באזני תלמידיו עת סבבו שלחן גבוה שלו כערוגות הבושם, במה מפנין רצפת הבית?, המה שמעו כן תמהו והתחילו לתלות הררי החכמה על שאלה ריקה ונעומה זו, זה ענה חלקו כי כוון על מצות ומעשים טובים המנקים ומטהרים עונות הגוף הנגוף הנקרא בית, והשני אמר לא כי ורק כוון לענין קבלה, כי בית נקראת המלכות בבואה בפנים ויש לה ב' שליפי חסד הת"ת ואז ב' פעמים אור בגימטריא בי"ת, והשלישי חתר במחתרת כונה אחרת ועל המקדש שאלתו מאוסרת, וכל אנשי שבת התחכמוני היו לחרדת אלהים והתלמידים נתנו תשעה קבין מוח לסוגיא יקר מזולל זה, וכראות הרי"א ז"ל את כל החרדה הזאת הראה להם פנים שוחקות ועיניו הפיקו לחוק גדול, ויצו לקרוא את עקרת ביתו בשאלת פיה ואמרה כן במטאטא מפנין הבית, והוא היה מנענע בראשו כי לא כוון יותר בשאלה זו רק על המטאטא, ולא בא אלא להורותם כי לא כל דבר היוצא מפי בר אוריאן מלא כונות כרמון, ולא כל מלה ושיח גבר חכם בעוז כל כבודה בת מלך פנימה, אשר זאת גורם לברוא רבותים אלפי פלפולים של הבל ורעות רוח והמון חלוקים מבולקים המאבדים הוגה של תורה ומעלים חלודה ואבק השקר על כותלי בית המדרש, וכל עט סופר מהיר ילאה לתאר בפרד נאמן המון מכשולים והתחתים אלפי קמשונים ודרדרים קוצים וברקנים וסלונים ממאירים, אשר פזר השקר לרגלי הלומדים המזויפים בעזרת הפלפולים הנפתלים, אשר כמו רעש הריחים עת אופניו יתגלגלו משטף זרם המים, כן מרעישים פלפולי הבל מיתרי עורקי מוח האדם

האדם וגידי פחדיו ישורגו, ומביאים בשכלו אנדרלמוסיא ושממון כהלומי יין, לתלות הררים בשערה לנעוץ קנה בים השקר ולבנות עליו כרך גדול של רומי בתשעה קבין שיחה בקריצת עין וברמיזת אצבע ובתנועת הגוף ובשבעים פנים, פעם פנים מסבירות פעם פנים של אימה פעם פנים שוחקות פעם פני להבים וכדומה, ועל כל פנים נשמע מאה פעמים „איפכא מסתברא!“ וכיוצא בזה כנודע לכל חובשי בית המדרש, הכל כדי לתת יקר וגדולה למלך זקן וכסיל הוא השקר, אשר כחו עז ועברתו קשתה להשים חחו באף חכמים מצויינים ולהוליכם שולל למעוף צוקה ואפלה מנודח, השקר יבנה גשר של קורי עכבים ומעברות של חוטי השממית על נהרות איתן, השקר נתן כתר מלכות בראש דיקליטיינוס רועה חזירים (ב״ר פמ״ע סי׳ ח׳), השקר נתן חרב מרוטה ביד זד יהיר לשפוך כמים דם עשרה הרוגי מלכות ארזי אל אשר בהם קדוש ישראל יתפאר, ועוד צרות מאליפות מרובבות אשר השתרגו עלו על צוארנו בכח השקר השולט בכל ארבע כנפות הארץ, ותשעה קבין מהשקר נטלו הפלפולים של הבל החלוקים המזויפים, אשר מלאו מסלות גם בלב אנשי התורות היושבים אתכתקי דהב פיזא ונהנים מזיו השכינה, וכמה גרוע אדם זה המשנה סדרי בראשית לחפור באר במדבר ציה אשר אדמתו כצחיח סלע וחלמיש צור ואיש תבונות לא ידלה מים רק במקום לח ורטוב, (עי׳ סוכה כ״ח:).

ולמען דעת כמה נפיש חילא דשקרא בפלפולים מהבילים אלה, למשוך לויתן בחכה ולהשקיע לשונו בחבלי בוז החלוקים המרבים עקמומיות בלב, אכתוב לפניך ענין רם ונשא אחד מיוחד אשר יצא מפורש מפי הראב״ד ז״ל (בפירושו לס׳ יצירה פ״ב מ״ה) וז״ל. ונמצא כל היצור יוצא בשם אחד, פי׳ בשם יקו״ק אשר מצטרף עם כל אות ואות שים ברל״א שערים קד״מ פעמים, ל״ו פעמים עם היו״ד ול״ו פעמים עם ה״א ול״ו פעמים עם וא״ו ול״ו פעמים עם ה״א הרי קד״מ פעמים עם א׳, וכן עם כל או״א מכ״ב אותיות נמצא קד״מ פעמים כ״ב יעלו תוא״ג כו׳ עכ״ל, אשר לכאורה אין הבנה לחשבון זה, באשר אותיות תוא״ג עולות במספר י״ח וכ״ב פעמים קמ״ד עולה ג׳ אלפים וקס״ח? וחכמי הקבלה מן הארז עד האזוב סבבו מאמר זה כתרנגולים של בי בוקיא בפלפולי השערות הפורחות באויר, ואחד מהם היה מקשה לילד וחבלים נפלו לו בנעימים לשער בנפשו כי תוא״ג זה הוא שם הקודש לאחד משרפי מעלה אשר ג׳ אלפים וקס״ח מלאכים חוסים בצלו והולכים על פני תו״ג שמים בפקודתו וכחו, ומגיד זה לא זכר שאגת אריא דבי עלאי ניהו כבוד הרמב״ם ז״ל אשר סביבות שניו אימה על מחדשי שמות הללו המאבדים בהם הונה של אמונתנו הטהורה והמזוקקה שבעתים מכל סיגי השקר, וכתב הדר בחרדת קודש (מורה נבוכים ח״א פס״ב) וז״ל. וכאשר מצאו האנשים הרעים הפתאים אלו הדברים (שם בן י״ב ושם בן מ״ב) התרחב להם הכזב והמאמר שיקבצו איזה אותיות שירצו ויאמרו שזה הוא שם יעשה ויפעל כשיכתב או כשיאמר על תאר כך, ואח״כ נכתבו הכזבים ההם אשר בדאום הפתאים הראשונים, ונעתקו הספרים ההם לידי הטובים רכי הלב הסכלים אשר אין אצלם מאזנים ידעו בהם האמת מן השקר, והסתירום ונמצאו בעזבונותם ונחשב בהם שהם אמת, וסוף דבר פתי יאמין לכל דבר עכ״ל, וכתב הנרבוני (מועתק בס׳ תעודה בישראל שער ג׳ פכ״ב) וז״ל. בעת שקדו על למוד החכמות, כתב אחד מן החכמים הגדולים בדרך שחוק והתול קמיע אחת, כתוב בתוכה הרבה דברי לצון והתולים, ולא הגיד שעשה זאת בדרך שחוק, ועפ״י מקרה קרה שנשים המקשות לילד לא הועילו למו כל הרפואות שעשו הרופאים, בלקחם קמיע זו היו יולדות, ויהי היום ישבו לפני החכם הנזכר גדולי המדינה היא בורגים והיו מספרים מענין השמות שבקמיעות, ויחל החכם גם לאמור אין גם מועיל כי שקר המה, והמלאות אנושיות לבד המה, ויביאו הגדולים ההם ראיות רבות לאמת השמות, והיותר גדולה היתה מה שנתאמת אצלם מענין הקמיע שעשה הוא

בעצמו, אז לוה החכם להביא לפניו הקמיע והראה מה שכתב בה מדברי התולים ושחוק, ויתבוששו הגדולים האלו ולא נשאר מענה בפיהם עכ"ל יעויי"ש, ובא רעהו וחקרו כי השם הוא"ג סופי תיבות שלו הן אותיות תפלו"ת שהוא המלאך הגדול על כל מכניסי רחמים בחביון עוזו ית', ועוד השערות לנומות שדופות קדים כמו אלה אשר אין להם שחר, עד שבא מארי דחטיא ומאן ניהו הגר"א מווילנא ז"ל וגלה פני הלוט מהשם הוא"ג באצבע קטן, כי כונת הראב"ד באותיות הוא"ג על הליפערין 3168 אשר כ"ב פעמים קמ"ד עולה כמספר זה, ואתה אחי-נועם ענה בי נגד ה' ונגד האמת מה נעשה בחבילות הפלפולים אשר בנו חכמי הקבלה על הוא"ג זה? שבקא לרויא דממילא נפיל אתמר בהו; ודכירנא כד הוינא טליא הגדתי זאת באזני גדולי הדור החושבים מחשבות בחכמת הקבלה כסומא בשלל צבעים, ופערו פיהם כפי האתון לפגוע בכבוד הגר"א ז"ל בשיחות נשים פתיות, וטוב רש בתורה מאנשי כזב כאלה אשר הרעימו בקול גאונם: „חלילה לנו להאמין שהגר"א ז"ל ירד לעומק חכמת הקבלה והראב"ד כוון באותיות הוא"ג לליפערין!", ואנן מה נעני אבתריה: „השמש לא יאסוף נגהו לקול חרפת העטלף והירח לגדופת התנשמת", והאמת יורה ידין.

ובמאמרי „אבנט בד" כבר הארכתי בגנות אותם פלפולים של הבל, הטושים משושני חמד ופרחי נעם דומן וזבל, שם הבאתי עדים כשרים תקיפי קמאי ותקיפי בתראי בני עליה, הטופלים בוז על פלפולים אלה המחשיכים אלוני תושיה, ואמרתי כי גם פה מקום ראוי להעתיק להוכיח לעיני השמש, כי כמה שרי התורה לא עצרו במלים וכף לא שמו לפיהם לדבר סרה על דרך הפלפול ההבל, אשר גבה ונשא מאד בשערים המצוינים בהלכה, ואף שדברי החלוקים הללו הם כמתלהמים מ"מ ירדו כשמן שמן חדרי בטן האנשים בעלי נפש אשר בכבוד האמת יתימרו, התאבים וכמהים לגרש לבער אחר השקר כאשר יבער הגלל עד תומו; ואני מאמין כי דברי אלה ישאו פרי ויעשו ענף תועלת, לסתום פי כסילים ירעה אולת, ואם תסיר תבלול הבערות מעיניך יונים אז תראה באספקלריא המאירה, כי אנשים שוחרי תושיה אשר בבתי נפשם נקבצו ובאו כל סגולות הקודש, ובלבם חכמה ודעת נפגשו ותורה ויראה נשקו, האצילו מקום בעלית קיר קטנה היא מוחם החד והשנון, בעד פלפולים כוזבים לעייל פילא בקופא דמחטא ולהראות בקשם אשר על לשונם איך אש ומים משתמשים בערבוביא. ולמה הם דומים (דרך ארץ רבה פ"ג) לטרקלין גדול וביב של בורסקי קבוע בתוכה כו' יעויי"ש:

הגאון האלקי רבי חיים מוולאזין ז"ל בעיניו הבהירים היו הפלפולים והחלוקים כטיט חוצות וכאפר כירה, כמ"ש (נפש חיים שער ד' פ"א) יעויי"ש, וכן שמע מפי האורים והתומים רבו הגר"א ז"ל (מובא בס' עליות אליהו ע"א הערה ע"ז) וז"ל. ושמעתי מספר הגאון מ"ב מהר"ח מוואלאזין ז"ל, שהרב מוהר"ל מסעמיאטיץ תלמיד הגר"א ז"ל היה דרך למודו ע"ד החריפות, וכאשר נדפס ס' אורים ותומים להגאון מ' יונתן ז"ל היה שמח מאד בפלפוליו החריפים, ולא זז מחבבו לפני רבינו ז"ל, וא"ל הגאון בחר נא איזה חידוש חריף מס' אורים ותומים והגד לפני, וכאשר הגיע לפניו דבר חריף וטוב מס' או"ת, ענה הגר"א ואמר לו, אם באנו לפלפל על אופנים כאלה, הלא אפשר עוד להוסיף כהנה וכהנה, והאריך לו במילי דחדודי במהירות גדול, עד שכמעט קצרה יד שכלו של הרב החריף מוהר"ל להשיג הכל, ואשר נתפס בזכרונו רשם לו לאות לפני מרי החריפים, וכה סיים רבינו ז"ל את דבריו לתלמידו מוהר"ל הנ"ל, כשלומדים על אופן זה יוכל האדם לטעות בעצמו, אחרי שבכל יום ויום נתוסף לו חדוד על חדוד ויכול לחשוב שגדול והולך ויוכל לבוא לידי גסות הרוח להתגאות בחריפותו ולהעריך עצמו כדאי לדבר נגד המחברים הראשונים ז"ל, אבל כשלומדים תורה ע"ד עיון האמתי, ע"ד הראשונים ז"ל, אזי מרגילין

בכל

בכל יום להכיר פחיתות ערכנו נגד הראשונים ז"ל, שמה שאנו מתיגעים זמן הרבה מוצאים אנו אח"כ שרש"י ז"ל או שארי הראשונים ז"ל הרגישו בזה ותרצוהו לפי דרכם בקודש במלות קצרות עכ"ל הגאון הרד"ל ז"ל, וכן מ"ש הגר"א ז"ל עצמו על המפלפלים (בביאורו על מאמרי רבב"ח ג'): אמרה איזל למבעי קרנא (לנגח בפלפול) אודני' דהוה ליה (לאדם דברים אמתיים בדרך פשוט הרחוק מהפלפול) גזיזן מיניה יעוי"ש, וכן שפך מררתו על בעלי החלוקים בפירושו הנפלא (משלי כ' י"ח) יעוי"ש, (עי' עליות אליהו מעלות הסולם הערה י'), וכן כתבו בני הגר"א ז"ל (בהקדמה לבאורי הגר"א לשו"ע או"ח) וז"ל. על העסק בפלפול אשר סופו להבטל ולפעמים שהוא לקנתר חלילה (לטהר שרץ בק"ן טעמים), הוא הריסה גדולה אל רצונו יתברך, כי בו ירבה הפשע יגדל העון ויפסד הדבור הנעים ויגורש האמת מעדת ה' עכ"ל, והגאון המוסמך בעל עוללות אפרים ז"ל דבר רתת וגער בנזיפה על בעלי הפלפול (עמודי שש רים עמוד התורה) וז"ל. ועם חכמי הדור הגדולים אשר בארץ המה היה לי ויכוח עמהם פעמים רבות לבטל לימוד של החדוד והפלפול שקורין חילוק כו' יעוי"ש, וכ"כ בספרו הנפלא (עוללות אפרים מאמר ש"ם) יעוי"ש, וכ"כ המהר"ל מפראג ז"ל (נתיבות עולם נתיב התורה פ"ה) וז"ל. וע"ז יתאונן האדם כי גלה ממנו כבוד התורה הודה והדרה, ואנחנו ערומים בלא תורה, אוי לאותה חרפה ולאותה בושה וכלימה שהשגתנו מכל הדורות שהיו, והכל בשביל שיאמר שהוא מחדד עצמו בפלפול כו', איך יאמרו שהם מחדדים אין זה אלא שמתטפשין טפשות גמור והרי עינינו רואות החדוד הזה ומה שהעלו בידם, והנה הבחורים רכי השנים, אם היה בהם גירסא דינקותא, אין ספק כלל שהיו רגילים ויודעים כמה וכמה מסכתות קודם שיגיעו לנשואין, ועתה אין להם מאומה בידם, והכל בשביל שנדפסו התוספות אצל הגמרא, ואילו נדפסו פסקי הרא"ש ושאר פסקי הלכות מאחרונים מונחתם כבוד אצל הגמרא, היו הכל לומדים על שיטת ההלכה אף הנערים הקטנים, כי מה לנערים אל דברים אלו, שדבר זה גורם לו שאינו עומד על שיטת ההלכה על בוריה, כי איך הגדולים והקטנים ישוו יחד בלימודם, והם אומרים לאבי הנער שיניח ללמוד את בנו שיטת ההלכה ולא ילמוד עדיין התוספות, כאילו אומרים לו שלא ילמוד כלל, כי אין האב חפץ רק בשם, והנה הארכנו בזה בפ"ב גם במקום אחר, ובכמה מקומות עוררתי בלב נשבר על שבר התורה כו', ואל יעלה בדעתך שהאדם הוא נחשב בעל תורה בשביל שאם יש לפניו משנה או גמרא שיכול לפלפל ולישא וליתן להקשות ולעקור הרים כו', ואילו כל הימים דיו אין יכול האדם לכתוב ולספר מה שגרם דבר זה כו', ומי שמחזיק הדבר שהוא כמו קוץ מכאיב וסילון ממאיר לתורת משה, ברור אצלי שהוא נמנה עם אותם המגלים פנים בתורה שלא כהלכה, ואין לו חלק ונחלה עם אשר זכרם לחיי העוה"ב, והוא ברחמיו יחזיר אותנו לתורתו אמן עכ"ל המהר"ל מפראג אשר שמש ברוח הקודש (שם הגדולים לחיד"א ז"ל אות י' סי' י"ז) יעוי"ש, ומרוב גדולתו ועוצם חכמתו זכה לדבר עם הקיסר רודולפוס כאשר ידבר איש אל רעהו (צמח דוד ה"א סי' שנ"א) יעוי"ש. ועוד כתב (ס' דרך חיים) וז"ל. אמנם הסבה גרם קלקול הגדול הזה הוא השקר שבתחלה, יוליד לבסוף העיוות והקלקלה, כי מעידים עיקר הלמוד על פלפולים וחילוקים מעשה חדודים ומגלים פנים בתורה ומבלים הזמן בשקר, והתורה היא תורת אמת, ויותר היה טוב ללמוד אומנות נגריות או שארי אומניות או שחוק הידוע (שא"ך) שבו חידוד ותחבולה ויחדד עצמו ג"כ בזה עכ"ל, וכן הקדוש האלהי הר"י הלוי ז"ל השליך שקוצים על החלוקים (של"ה מס' שבועות) וז"ל. והנה שמעתי דבת קצת מחכמי הדור האומרים באם לא עוד החילוק מה גבר בגוברין, כי אז יקומו הרבה לתפוס ישיבה, על הדברים האלה ראוי לקרוע, להיות ממעט בכבוד שמים כדי להרבות כבודו, ועוד מי יתן כל עם ה' נביאים (כלומר שילמדו בפשטות כנביאים

אשר

אשר השכינה דברה מתוך גרונם), כי אז יתרבה הדעת עכ"ל.

וכן מ"ש הגאון בעל קצות החושן ז"ל בשם הר"ם אלמושנינו ז"ל (שב שמעתתא הקדמה סי' ו') וז"ל. הישרים בשכלם אינם חריפים כ"כ והחריפות אינו אלא אגב שבשתא (ב"מ נ"ט:), ולפי שאלו שאין שכלם ישר ויש להם מעכב בשכלם, כאשר יגבר השכל עולה השכל בחריפות גדול, כאשר אנו רואים בתבערת האש כאשר יוצק עליו מעט מים, אז יתגבר ויתלהב האש ביותר שאת ויתר עז ממוקדה מקדם בלעדי מעט המים, כן הדבר הזה אם יש לשכל קצת מתנגד אז יתגבר השכל ויהיה מחודד יותר כו' עכ"ל, והגאון הרי"ח בכרך ז"ל הרחיב פה והאריך לשון של זהורית בגנות הפלפולים (חות יאיר סי' קכ"ג) יעויי"ש שמביא כמה גאוני עולם ומלוכי ארץ אשר יצאו נחרף מערכות הפלפולים, ואחד המיוחד שבהם הוא המהר"ל מפראג ז"ל אשר הליץ דרשה גדולה בעיר פוזנא בשנת שנ"ג לבער שקרת הפלפולים מן הארץ כאשר יבער הגלל עד תומו, וכן מ"ש הגאון החוקר לכל תכלית הר"ד גאנז ז"ל (צמח דוד ח"א אלף הששי סי' ר"נ) וז"ל. רבי יעקב פאלאק היה הראשון אשר המציא ברוב שנון חדודו וחריפתו את המלאכת פלפול החלוקים שנוהגים בו ראשי ישיבות במדינות אלו לחדד את התלמידים מזמנו ועד היום הזה, אף שאין דרכיהם מקובלים אצל כל החכמים וישרי לב, ורבים מראשי הגולה גדולי עולם זקני ומופתי דורותינו אין דעתם נוחה הימנו עכ"ל, וכן המהרש"א ז"ל כותב תמרורים על זה (ב"מ פ"ה.) וז"ל. משא"כ בני בבל דאפשר שהיו מפלפלים דוגמת חילוקים שבדור הזה אשר כל מי אשר יודע לכוין על צד היותר בפלפול של הבל הרי זה משובח, וכל אחד מכוון לדחות דברי חבירו כדקרי להו מחבלים שאין נוחין זה לזה בהלכה, ועי"כ לא סלקא להו שמעתתא אליבא דהלכתא, כדקרי להו נמי התם במחשכים הושיבני כו', והוא שאמר דלא נטרדיה, כי פלפול כזה מטריד את האדם מן האמת ואין מגיע לתכליתו המבוקש עכ"ל, ובסוף ימיו חזר גם הר"י פאלאק הנ"ל מדרך פלפוליו, שכתב (תשובותיו סי' ל') וז"ל. וגם אני איני נשען על דקדוקי שדקדקתי, וכי נקל בעיני כל צורבא מרבנן אשר לא יגיע לקרסוליך לשדות נרגא בדברים אשר עיקר תולדותם מתוך הפלפול, אמנם על גמרא ועל סברא אני נשען כו' עכ"ל, וכן לימד זאת לבנו הגאון מהרשי"ק ז"ל, כמ"ש הגאון אבטליון ז"ל (פלגי מים ה"ב) וז"ל. שמעתי מפי הגאון מ"ה כמהר"ר שי"ק הנ"ל שהיה אומר כי רבים מן החכמים והגדולים טועים בזה בחברם פסקים ע"פ כח החריפות והפלפול, ולא כן היא המדה, כי הפסקים צריכים להיות נעשים ונזכרים על קו היושר והיקש לדמות מילתא למילתא בדברים ישרים ופשוטים ולא בדיוקים ופלפולים באורחות עקלקלות כו' עכ"ל, וכן מ"ש הרמ"א ז"ל בהגהותיו (יו"ד סי' רמ"ב ס"ג) וז"ל. ובימים אלו עיקר הרבנות אינו תלוי במי שלמדו הפלפול וחילוקים שנוהגים בהם בזמן הזה, רק במי שלמדו פסק ההלכה והעיון והעמידו על האמת והיושר (מהרי"ק שורש ק"ע) עכ"ל, וכן כתוב בשרד נאמן על ספר הישר (תשובות מהר"י ווייל סי' קס"ד) וז"ל. ועוד תמיהני על הרב המובהק אשר תרומותיו תרומות (בעל תרומת הדשן) דאסיק אדעתיה לפסוק הדין להתיר אשת איש לעלמא מדקדוק כל דהו, כי ודאי כשאנו מפלפלים ולומדים חריפות כגון בזמן (שאנו לומדים) התוספות, אז אנו רגילין למשקל ולמטרח בדקדוקים ובחילוקים דקים כמעייל פילא בקופא דמחטא, אבל אין לפסוק הדין או להתיר האיסור אלא בראיות ברורות מלובנות ומחוורות מתוך פשטות סוגיא דשמעתתא ולא מתוך בדקדוק כי האי עכ"ל, ורבינו תם ז"ל הקשה (תוס' סנהדרין י"ז.): מה לנו בחריפות של הבל? יעויי"ש, וכ"כ זקנו רש"י הקדוש (חולין פ"א.) וז"ל. ופירוש משובש הוא מאדם חריף ומפולפל עכ"ל, וכן מ"ש עוד על הא דאמרינן (סנהדרין מ"ב.) במי אתה מוצא מלחמתה של תורה במי שיש בידו חבילות של משנה וז"ל. מלחמתה של תורה, הוריותיה

לעמוד על בוריה ועל עיקרה, לא כאדם המפולפל ומחודד כו' עכ"ל, (עי' עוד ברש"י שבת קמ"ב: הוריות י"ד.).

ועוד ספרים רבים מאד מלאים גדופים על כח הפלפול של הבל ורעות רוח הנהוג בזמננו, המשחיר פני האמת כשולי קדרה ומושיב את החכמה במחשכים כמתי עולם, וכמש שר' יוסי אמר (תענית כ"ד.) פעם אחת ראה אדם סותר גדר העלים להסתכל דרך הנקב על יפי קלסתר פני בתו, והוא שאלהו במה עיניו משוטטות? והשיבו: אם לא זכיתי לארוס אותה לי לאשה אזכה לכל הפחות לרוות נפשי בהוד אלהים המרחף על פניה, ותשובתו זו הרתיחה כאש לב ר' יוסי להגיד לבתו היפה כתרצה ונאוה כערוגות הבושם: בתי! את תצער אנשים שובי לעפרך והודך בל יביא קרוצי חומר להרהורי עבירה הקשים מעבירה יעוי"ש, כן רבי יעקב פאלאק ז"ל אבי כל תופש כנור הפלפולים ועוגב החלוקים המזויפים, מן הראוי לו להשליך במצולות ים הנשיה המון קסמי הפלפולים ולהטי החדודים הללו, אשר הם יפים בחוץ כיריעות שלמה ושחורים בפנים כאהלי קדר, והשך מאחור תואר התורה והחכמה האלהית על ידם, ומצערים רבים מחובשי בית המדרש להגביה ראש באצבע קטן ולהכנים השכב בחור המנעול, ולפעמים סותרים גדרות לאין קדשים שה פזורה ישראל כדי להסתכל ביפים של פלפולים, אומרים על טמא טהור ועל טהור טמא ומראים להם פנים, ויהי רצון מלפני אבינו שבשמים אשר חותמו אמת שיחזיר עטרת האמת ליושנה, ואז ירננו כל עצי יער אשר לא ינדוח הגרזן עליהם, כי כל אשה תסיק התנור בספרי פלפול יחד עם ספרי מינים החפשים כעיר פרא, ויונקותיהם תיבש שלהבת ועליהם תרנה אשפה, ואם רבואות ספרי כזבים יחלופו כעבים, אזי ספרי החכמה יראו לעין כל ככוכבים, הסופרים הכופרים התופרים באורות נשברים בשדה המינים, ימסו כדונג מפני אש צרבת ויפלו חללים בדרכם המלא פחים וצינים, ויקוים פתגם ווירגל היוני: „ברק האמת כי זורח, אופל השקר כלה בורח!", ואז יכלו כעשן בארובה וכמוץ גנבתו סופה הפלפולים אשר פותחים לשקר פתח ונותנים לכזב יקר מלכות, הוא השקר השולט בעולם התקון שלטת כאלכסנדר המקדוני בשעתו, והוא פורש לחכמים פחים ורשתות ללכדם, לכן אין להשען על משענת קנה רצוץ הפלפול ומאד פגול לנו פלפולי וחילוקי לומדים יותר מרמשים.

וכל יהיו קלים בעיניך הציונים אשר בכל אתר ואתר הצבתי, חקור אחריהם בתבונה ותראה כי בהם מים עמוקים שאבתי, במאמרי „הגדה של פסח" אשר בספרי מערת המכפלה הוכחתי זאת בראיות מאירות כצהרים, לך נא שמה וראה כי הציונים הם מלאים חכמה נסתרה כים מים, וכאן אוסיף קמחא טעם מחוור על רבוי הציונים אשר במחברתי מובאין, באמרם (ירושלמי ברכות פ"ב. עירובין פ"י): כל מילתא דלא מהוורתא (לכאורה) מייתי לה מדוכתין סגיאין, ופי' הנמק"י בפ' הזהב וז"ל. דכל דבר שאנו יודעים שהוא אמת, אבל לא נתברר לנו סמך מן הכתוב, הרשות ביד כל אחד לדונו ולהביאו נסמך בכל אופן אשר יאות בעיניו עכ"ל, ולפענ"ד נ"ל לפרש כפשוטו דהכי קאמר, דכל דבר אמת אשר אמתתו לא יגיה אור בהיר מפולש לכל צד בעיני כל רואה, מן הראוי לשבר האוזן האנושי במה שיכול לשמוע, ולהביא עדותן של רבים חקרי לב בני ענק הרודים בכל עבר הנהר הגדול נהר החכמה האלהית, אשר מימיו זכים וצלולים טהורים ונקיים מרפש וטיט השגיונות והטעיות, ואז יתעורר בלב הרואה השכל הנרדם אשר הוזה שוכב בלבו כתוא במכמר, ויקום מתרדמתו לחפש בחפש מחופש ולבדוק בחורין ובסדקין היטב הדק, עד יעלה בידו טעם הגון ומופת נאמן על אמתת הענין המדובר המעוטף בצעיף ההסתר. וגם בספרי אתה תחזה הכללים אשר בחרתי לי בשדה הספרות למקטנם ועד גדולם, חדשים מקרוב באו בעצמותי כשמן שמון לא שזפתם עוד עין

חכמי

חכמי העולם, וראוים הם הגליונים לפורסם באר היטב להעתיק המאמרים כלם, אך אלפי גליונות רחבות קצרות להכילם, או כמ"ש הגאון האלהי הר"ם מורפורגי ז"ל (שו"ת שמש צדקה ד' ווינציא תק"ג דף כ"ט:) וז"ל. מבלי הרבות בראיות לטחון קמחא טחינא בטרחא יתירא, ובפרט לאיש כמוני שהשעה דחוקה לי לרגל המלאכה אשר לפני, וחושני לי מחטאה להוציא לי הזמן יקר שבנמלאות במשנה שאינה צריכה לחדודי כו' עכ"ל, ולפעמים דעתי לתלות על הגליון בנין גדול וענין ארוך, משל (ב"ר פס"ד סי' ב') לזגג שהיה בידו קופה מלאה כוסות ודיטרודין, ובשעה שמבקש לתלות את קופתו היה מביא יתד ותוקעה ונתלה בה (לבחון את המסמר אם הוא אדוק היטב בכותל) ואח"כ היה תולה את קופתו, כן עיני הכהות משוטטות בכל ספרי חכמה לקחת משם זמורה ואשכול ענבים לאיש בלתי באושים, ולסחוט יין עסיס להשקות שה פזורה ישראל להשיב נפש תולעת יעקב, ולהאיר עיניו כי יראה מפולש לכל צד את הענין אשר בחרתי בו לטייל עמו ארוכות וקצרות בעזרת הגליונים אשר הם כמתן בסתר, ואתה רעי לא אכחד עלם כונתי ממך אשר עשיתי בסתר רקמתי בתחתיות הגליון, כי לא שתי חושך סתרו ולא בסתר דברתי במקום חושך, לא אמרתי לזרע יעקב בקשו הגליון בספרים אשר אין חזיונם נפרץ, אך נתתי לך אוצרות חושך ומטמוני מסתרים בספרים המצוינים בתושיה, ומבין שורותיהם יצהירו ענינים נשגבים ויסודי החכמה האלהית המתרצים כמה שאלות בסקירה אחת ושנים מעקשים למישור ברמיזא כל דהוא, וסתר זרם המדע כפלגי מים ב צ י ו ן, ואם ש ת ר י ם כאלה ינעם לכל בעל נפש אשר יאציל עת להדור אחר כל ציון, ואז יראה ונכר כי מ צ י ו ן תצא תורה, וכמה דברים אשר מגודל אורך עניניהם שמתי עי"ן עליהם והיה הנשאר ב צ י ו ן ומלא צ י ו ן משפט וצדקה, לכן מ צ י ו ן אל ירפו ידיכם סובו צ י ו ן והקיפוהו ותראו בעינים בהירים כי מ צ י ו ן מכלל יופי, וכבר קנאתי ל צ י ו ן קנאה גדולה לשאת ריב עם בוזי הגליונים אלה אשר המה באמת יודעים כי אור לנו ב צ י ו ן, ופעמים אין ספורות מגלים הגליונים תעלומות חכמה, מ"מ (ירמיה ל' י"ז) צ י ו ן היא דורש אין לה, ולמען צ י ו ן לא אחשה לערוך בעז"ה במקום אחר מאמר גדול הכמות ורב האיכות על הענינים אשר גבותם מלאת ע י נ י " ם סביב, לפקוח ע י נ י " ם עורות, להוציא ממסגר הגליונים חדושים נפלאים ופרפראות המדע, להסיר רוח עועים אשר מסך הטבע בלב המבקרים הסכלים אשר ע י נ י " ם להם ולא יראו במקומות המצוינים, כי שם אוצרות כל כלי חמדה להשים רכשי שאלותיהם למישור, ואם יתורו אחרי ה ע י נ י " ם יודו כי מאור ע י נ י " ם ישמח לב חכם, וכי השאלה בינתך להתחקות על שרשי רגלי הגליון, ותרד ה ע י נ " ה ותמלא כדה ותעל פנינים יקרים ומרגליות החכמה המשיבים נפש ומאירים ע י נ י ם, וכמה אלפי תשובות ותירוצים נמרצים יוצאים מן החורים אשר התחבאו שם הגליונים, להשים לאל השאלות העומדות כנחשול במות הקורא והלומד ענינים רמים ונעלים במועצות ודעת קדושים, וראו ודעו מכל המחבואים אשר יתחבא שם הגליון ושבתם אלי אל נכון והלכתי אתכם מעדנות בדרך המלך מסלות ישרים העולות בית אל, ועל הגליונים כאלו נאמר (איוב כ"ט י') קול נגידים נחבאו ולשונם לחכם דבקה כי אוזן שמעה ותאשרני ועי"ן ראתה ותעידני.

יען וביען כי ראשי לויתן ישכימו על כל חבורי עצבים המלאים שלות ובערות על כל גדותיהם, לכן אחור נסגתי מהליג בראש ספרי זה הבילות השכמותיהם ואלומות תהלותיהם, באשר מאירים כספירים טהורים אמרי נעם של הרמב"ם ז"ל בגודל תבונתו, בספרו הנפלא אשר מלא כל הארץ כבוד חכמתו, (מורה נבוכים ח"ב פט"ו) וז"ל. כל מה שהתבאר במופת לא תוסיף אמתתו ולא יחזק האמת בו בהסכים כל החכמים עליו, ולא תחסר אמתתו ולא יחלש האמת בו בחלוק אנשי הארץ כלם עליו עכ"ל, ומדבריו אלה

הדרת

כדרת האמת ותפארתו בלתי נעדרה, והבאתי עליהם ראיה מפורשת בגמרא (ב"מ פ"ד ·): כל מילתא דהוה אמר ר' יוחנן א"ל (ר"א בן פדת) תניא דמסייעא לך, א"ל את כבר לקישא? בר לקישא כי הוה אמינא מילתא הוה מקשי לי כ"ד קושייתא ומפריקנא ליה כ"ד פרוקי וממילא רווחא שמעתא (כמ"ש הרב בעל משנת חכמים במעלה ט' וז"ל. אמרו חכמי המוסר, אין אדם מכיר בטעות מלמדו עד שידע המחלוקת, כי מתוך דברי החולקים יבין את דברי רבו אם נכונים או לאו, כי לעמוד על בוריין של דברים צריך לשמש חכמים עכ"ל, וכ"כ הר"ע ספורנו ז"ל בס' אור עמים) ואת אמרת תניא דמסייע לך אטו לא ידענא דשפיר קאמינא? יעויי"ש, וכן מ"ש הרי"א ז"ל (העקרים מאמר א' פ"ב) וז"ל. מי שיודע האמת ומתכוון להכחישו הוא מכת הרשעים שאין ראוי לקבל אותו בתשובה יעויי"ש ראיה מאלישע בן אבויה, וכ"כ הרנה"ו (דברי שלום ואמת מכתב ג' נד קל"ג) וז"ל. אין זה כבוד האמת לבקש לו תשועת אדם, אם אמת דברתי יריב לו, כי אין עוז כעזוז האמת, ואם רבים קמים עליו לסוף יכריע את כלם עכ"ל, ושויתי לנגדי תמיד דברי החסיד האלהי (ס' חסידים סי' נ"ג) וז"ל. אל יהדר אדם כלל שישבחוהו בני אדם, ואם ישבחוהו מה יתרון לאדם היום כאן ומחר בקבר היום חי ומחר רמה ותולעה כו' עכ"ל, והיה איפוא כבוד מדומה גרוע ופחות נבזה ונמאס יותר מהסכמות הגאונים העומדות כמלך בראש הגדוד בפתח הספר, שהם נראים כמשרתים העומדים לפני החנות לקרוא הקונים פנימה בלשון למודים ושפה ברורה ונעימה, לכו וראו על פתחי בתי מדרשות ושמעו תינוקות מלפלפין אלו לאלו ממללים שאין מביאין ראיה מהסכמות הספר על גוף הספר, כי רובם ככלם יחוסו על המחבר העני ובניו האביונים, ומעוטם אחזם בולמוס האדרכמונים, ויש גאון הקופץ בראש הספר כי יניח המחבר זר פרחים על ראשו בפתח חבורו, לכן יבגוד בהאמת לארוג מחוטי שממית וקורי עכבים הסכמה רמה בעבורו, וע"ז ימתק המשל הנחמד (משלי קרילאוו ספר ט' משל ע"ו) וז"ל. משתה עשה אחד הדובים, ולא אך משפחתו הקרובים, קרא לכרה הכין במטונו, אבל לכל אשר עלה בזכרונו, לא נודע אם ליום הזכרון, מלא את כל־־־ד היה שכרון, או ליום הגמל או ליום הולדת, אבל תהלתו לעד עומדת, כי כנדיב ולא ככולל, שם לפני הקרואים רב אוכל, והשתיה כדת ברוב יין, ופרי מגדים נחמדים לעין, בשר דגים ומיני מרקחת, די היה לאכול ולשבוע נחת, ואחרי אכלו וישבעו, במשתה היין שתו תעו, וברא[ו]ת הדוב שמחת לבמו, נשא משאת מאתו לכולמו, וישתה לחיי החבורה, ויתן קולו בשירה, ולמען רבות "שעשועים להאורחים הקרואים, אחרי הסירו השולחנות עם הנותר במגדנות, הלך הדוב במחולות, הפליא עלילות, השועל מחא כפים, ויבטא בשפתים: מה נעים הדוב, במעשהו הטוב, ומה רבה שמחתו, עת ירקד רענו, פעמיו מה יפו, ישתקשקון יעופו; לאזני השועל להם הזאב, שקר תדבר בלב ולב, הלא כזבים מליך, ולא כן בדיך, ועתה אמור, ראש חמור, מה מהטוב, מלאת בדוב, הלא כמטיל ברזל גרמיו, וככובד ברזל ינשאו פעמיו? לא אני כי אתה, שקר בימינך שתה, ואולם חי נפשי רעי, כי לא בנת לרעי, הלא הנני אהללהו, בעבור יין משתהו, ואולי יגבה לבו מעלה, ויאחרנו "לארוחות הלילה עכ"ל, כן גאוני זמננו מעליכים כרכי הסכמותיהם כפתים למחברים נבערים, לעטר בנולות תוכיים את חבוריהם המלאים דעות ההודים הפראים וחכמות חתולי האפריקאנים, יען המחברים הללו ברכות יעטו מורה, נותנים מעט צרי ההזיות ומעט לוט הפלגות בטנים ושקדי הגוזמאות, להדר לברך לעלה ולקלס את המסכימים בתואר „גאון" או „לנא מלא"ספרי" „ככקש"ת" וכדומה, לזכות עי"ז לרבנות שמנה כאווז הבר המשוטטת במדבר אשר בפרק שירה, ועבה כהני אוזי דשמטן גדפייהו "משמניייהו דהזא רבב"ח (ב"ב ע"ג ·), ולעלות בזה לדרגין עלאין אשר בסולם העומד בבאר שפע הכסף וראשו מגיע השמימה, להיות תמיד מדושני עונג ושבעי כבוד

מגלגל

מגלגל המנסר ברקיע היהדות, ודורשים (ב"ק נ"ב) המתפלל על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה, אל תקרי חבירו אלא חבורו, שמתפללים ומפללים בחילב כי יחמול הנדיב ויהיה קפצי זביני לאסוף בלים עזובות אלה במחיר כסף, והם נענים תחלה עי"ז כי המסכימים הללו יפורסמו בעולם לגאונים ולחכמים מצוינים, ובני אדם ישיחו אחורי התנור וכיריים וימחאו כף בדחילא ורחימא, אם המחבר אותו ספר הוא גאון ונבון פטיש חזק נגא מלא ספרי עוקר הרים חסידא ופרישא עיר וקדיש כו' כו' כעדותו של גאון פלוני אלמוני בהסכמתו, א"כ מובן כי המסכים זה הוא כפלים לתושיה ולו פי שנים ברוחו מהמחבר, יען הגאון המחבר היה אך להעשיר ספרו בהסכמתו, ומי נתלה במי הוה אומר הקטן בגדול, נמצא שפיר כי (פסחים קי"ב) יותר ממה שהעגל רוצה לינוק פרה רוצה להניק, ויותר ממה שהמסכימים עושים עם המחברים המחברים עושים עם המסכימים, ולפיכך הקולמוס ביד המסכימים הוא כחפצים ביד הרוכל המחזיר בעירות ויענה בקול „כל דצריך ייתי ויזבן", ולכן אף שיש באמתחתי חבילות הסכמות ומכתבי תהלה מכמה יחידי סגולה גדולים חקרי לב, המרימים ערך ספרי זה בין ככבי מרום ונוטים אלי כנחל שוטף כבוד מדומה, אמרתי להמסדר האותיות „כלך לך מדרך זה!", ובאתר דליטול ירקא ליטול בשרא וכורא, היינו הגליונות אשר עליהם הפלתי להדפיס ההסכמות, מוטב להדפיס עליהן עוד שנים ושלשה גרגרי החכמה והמדע המצמיחים פירות גנוסר בכרם אדם שוחר תושיה, ונותנים ריח טוב כלבנון גם בין חכמי הלאומים אשר אותם הרכיב הטבע אלוף לראשנו.

ויקר וחביב לי אותו זקן אשר נראה אלי בחלום משל מלא הסכמות גאונינו בהקיץ, הנה תמול בנשף כשבתי אצל השלחן ובידי קסת הסופר להעתיק ספרי זה שיהיה מסודר לדפוס, תקפתה עלי שינה וחבלי תרדמה נפלו בנעימים באשמורות עיני, ואחלום והנה זקן אחד עומד ממולי לבוש בגדי כהונה חושן ואפוד, ועל ראשו מצנפת ועליו פתוחי חותם „קודש לה'", ובידו הימנית מאזני זהב מופז מעשה לצלועים, על כף אחת מונח ספר אחד מכורך בקלף עור צבי בטוב טעם והדרת קודש, וכף השנית מלאה אבני חפץ פנינים יקרים וכל שכיות החמדה, ושאלה נזרקה מפי כי יראני את הספר לתהות אקנקנו, אולי יש בו פרפראות החכמה לתבל ולבסם בהם את ספרי, ונבהלתי מראות כי הוא הוא ספרי זה כתוב הדר באותיות מוזהבות המאירות כספירים, וכל ספר אשר בבתי עקד הספרים אשר לרוזני ונסיכי ארץ לא דמה אליו ביפיו בתוארו ובצלמו, ושאלתיו חוות דעו על עניניו השמנים הם או רזים, ויראני מטפחת משי בשלל צבע רקמתים ועליו מרוקמים אלה הדברים: „(במדבר רבה פ"ב סי' י"ב)", ואיקץ והנה חלום, והיש מהר הוצאתי המדרש רבה ממלתחת הספרים המפוארה אשר לי, לראות את הציון, ומצאתי כתוב שם: „למה הדבר דומה למי שיצא לדרך והלך יום הראשון ויום השני ויום השלישי עד י' ימים, ולא מצא לא עיר ולא פונדק ולא אילן ולא מים ולא בריה, ואחר שהלך י' ימים צפה אילן אחד מרחוק, אמר שמא יש תחתיו מים, כיון שהגיע אצלו מצאו עומד על המעין, כיון שראה אותו נאה ופירותיו מתוקין וענפיו נאין, ישב לו ונתקרר בצלו ואכל מן פירותיו ושתה מן המעין וערב לו ושבת נפשו עליו, כיון שעמד לילך אמר לאילן: מה לי לברכך ומה יש לי לומר לך, שיהא עצך נאה, נאה הוא, שיהא צלך נאה, כבר הוא נאה, שיהיו ענפיך נאים, נאים הם, שיהא פירותיך מתוקין, מתוקין הם, שיהא מעין יוצא מתחת שרשך, כבר מעין יוצא מתחת שרשך, שתהא עומד במקום חביב, במקום חביב אתה עומד, מה לי לברכך? אלא כל הנטיעות העומדות ממך יהיו כמותך" ע"כ, ולפיכך קראתי את ספרי זה בשם „מ א ז נ י צ ד ק" תחת אשר עד כה קראתיו בשם אחר „פרקליט ישראל", (עי' ויקרא רבה פכ"ט סי' ח'. זוה"ק תרומה קע"ו. פקודי רכ"ה), ואתה הקורא בל

תשטן

תשען על משענת קנה הרצוץ, ואל תאמין בחזיונות לילה הפורחות באויר הדמיון, ורק תשקיף בעד חלון האמת בעינים בהירים כעין הבדולח בלי משא פנים על חדושי החכמה אשר עלו בידי הרפה בזיעת אף ועבודת פרך אין לשער ואין להגיד, ואת ההסכמות השלכתי אחר גוי בראותי כי אך הבל בני אדם חוברי חבורים, כזב בני איש מפזרי ההסכמות במאזנים לעלות יחד, (איוב ל"א ו'): ישקלני במאזני צדק וידע אלוה תומתי.

ואתה אחי-נועם שמה אזניך כאפרכסת ושמע גזר דינו של ידידי וחביבי המשכיל המופלג בדורנו, הרי"ז שטערן הי"ו אבדק"ק שאוויל הדובר מישרים באזננו, (הקדמתו לפירושו על שיר השירים) וז"ל. וכן המסכימים על ספריהם אשר עליהם ישענו הקוראים, גם בהמצא לפעמים בתוכם המבינים לערוך דבר במשפט, המה ירחצו בנקיון כפיהם, כי לא קראו את הספר ורק סמכו על אלה אשר קדמו להם בהסכמותיהם, או על חזקת המחבר אשר תחלתו וסופו יראת שמים, ולא שמו אל לבבם לחוש גם אם יהיה מחברתם העמוסה בדברי הבל ורעות רוח בכלל מגלה פנים בתורה שלא כהלכה כו', אשר נמצא שם שמים מתחלל בבוא חבורים כאלה לידי המבינים במקרא, בראותם הסכמות רבנים מפורסמים אם מכבר או אשר נתפרסמו ע"י הסכמותיהם, אשר בזאת יתנו מגרעת גם במסכימים עליהם ובעדותם, ואם כי אמת הדבר אשר נמצא בתקנת הקדמונים מועד ארבע ארצות שלא להדפיס ספר דרוש בלי הסכמות, אשר זאת לעדה כי נמצאו בתוכם מבינים אשר ידעו לחוש לחשש הזה בספר דרוש אשר מעוטם יפה, ובמה הוסרה המכשלה אם המסכים לא יקרא בספר המחבר ולא יגיד את דעתו על המחברת, רק יבא בשטר מליצה על המחבר בידעו מכבר אותו ואת שיחו, מי נכון וישם זאת אל לבבו עכ"ל, ולמה דברי הרי"ז אלה דומים? לנוכל אחד אשר נפל בפח המלכות ודינו נמסר לפלילים להשיב לו כדי רשעתו, וישחד ממיטב כספו עורך דין ומליץ מומחה אחד מיוחד שבעדרו, כי ימליץ טוב בעדו לפני היושבים כסאות למשפט ויחלצהו ממצר בלפידי המשפטים אשר מפיו יהלוכו, והעורך דין זה ברך ברכת הנהנין על קב מלא דינרין אשר נתן לו הנוכל, ובמחירו שתה יין במזרקות ואכל עגלים מתוך מרבק וישמן ויבעט, כי כאשר קרב יום הפקודה, יום השלום והנוכל עלה על ספסל הנאשמים בלב מלא תקוה ותוחלת, קם העורך דין זה לתת עדנה להאמת אחרי בלותה, ויען ויאמר למרות עיני הנוכל: „איככה אוכל וראיתי נוכל רע מעללים אשר שבע תועבות בלבו יוצא זכאי בדינו על ידי, הלא לפני הודה כי עשה נבלה גדולה זו?", לקול חוצב להבות זה התפלץ הנוכל ויתר ממקומו ושאגה לו כלביא: „לתקוני שדרתיך ולא לעותי, אתה נוכל גדול ממני פי אלף, כי לקחת ממני כסף תועפות להמליץ טוב בעדי, והנה באת לתת מלה שדומית על פצעי לבבי ולחתות גחלי רתמים על ראשי, השב לי את כספי איש אוהב תהפוכות המוליך דכאי רוח שולל!". כן הרי"ז זה פזר נתן הסכמות חדשות לבקרים למחברים שונים מן הארז עד האזוב, וכמה עטלפים בל חזו שמש המדע עטר בנוצות תוכיים מעטה תהלות ושבחים עד למכביר, והם עשו כמתכונתו כי הניחו זר פרחי התוארים היותר גדולים על ראשו בשער ספריהם, זה בנה לו במה ויכנהו בשם גאון ומופת הדור, ובא השני והעלהו למעלת גאון הגאונים חכם הרזים, וכה עלה לאט לאט ע"י המחברים הללו למדרגות השבחים אשר משה אדון הנביאים אבי כל תופש כנור החכמה לא זכה להם, ולא נתקררה דעתו של הרי"ז זה ברעקלאמות גדולות הללו אשר הודיעו בכל קצוי ארץ ואיים רחוקים שמו הטוב, עד שבא לבסוף בשער בת רבים וכרוזא קרא בחיל בראש באורו לשה"ש, שכל האומר שהסכמותיו הן עדות כשרות אינו אלא טועה, והמאמין כי תהלות ותשבחות המסכימים צדק לפניהן יהלוך הוא כאפרוח שלא נתפתחו עיניו וכעוללים לא ראו אור.

ואלפי

ואלפי אנשי התורות אשר היו למאורות שבמו והודו להר"ם בנעט ז"ל, על הצעתו לבטל מנהג הסכמות הגאונים על הספר, אף שהר"ם סופר ז"ל קרא תגר ע"ז (חתם סופר ח"ו תשובה ס"א) וז"ל. ואם יהיה כלל מונח וגדר גדור ותקנה קבועה וחרם לבלי קנות שום ספר שאין עליו הסכמה מגאוני הזמן, וכן ראוי ולא תהא תורה שלמה שלנו כו', שהרי גם העמים ברוב המדינות אינם נותנים רשות להדפיס שום ספר בלא בדיקה שלא יהיה נגד הדת ונמוס המלכות כו' עכ"ל, ועוד כתב (שם ח"ג תשובה מ"א) וז"ל. מיום שאזל בטילת הסכמה רבו ספרי מירום בישראל עכ"ל יעויי"ש, ולא על הסכמות גאוני דורנו קאמר מר הכי, מי יגלה עפרות זהב מעיניו ויראה איך המצוינים בדורנו דור דור־שוא זה, בחרו להם דרכו של הר"ם נאטאנזאהן זי"ע, לתלות זר פרחים על אילני סרק ולעשות קרני זהב לשור נגח מתמול שלשום, וטחו עיניהם מראות עלם הספר המוסכם על ידם היש בו עץ חיים אם אין, האם לנו הוא או לצרינו, רק אגברא קא סומכין בחזקה שלא יוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן ומסוכן, אשר עינינו הרואות ההפך ולא כל היוצא מן הדבורה דבש הוא, וזאת היא פעמים רבות מכשלה גדולה תחת ידם להפוך משפט ללענה, לתת אגב שוטפם עשרה קבין של שבחים ותהלות מאליפות מרובבות, על איזה ספר אשר מטרתו ואבן פינתו הוא לגדע ח"ו קרן ישראל ולהמיט שואה על כרם ה' צבאות תורתנו התמימה צבי תפארתנו ומקור חיינו, כי על התלמוד המזויף הנעתק ע"י יוסטוס ברימאנן בעט שקר כופרים וקולמוס המינות, באו הסכמות רבות מאד נעלות מאת רבני שטראסבורג וקאלמאר, ובלי תפונה לא התחקו על שרשי רגלי ההעתקה עת פלטה קולמוסם הסכמותיהם אלה, עד שגם חז"ם העיר עליהם כל חמתו ומפיו יז קצף (הצפירה תרמ"ח גליון כ"ו): „חכמים הזהרו בהסכמותיכם!" יעויי"ש; ועל מסכימים כאלה ותולדותיהם כיוצא בהם, אמרתי את המסופר בתלמודא (סנהדרין ס"ז:): ינאי אקלע לאכסניא אחת ובקש מים לשתות, ושם היה אשה מכשפה אחת ותושיט לו קמח מהול במים, וירא והנה שפתיה נעות ויכירה למכשפה, וישפוך מעט מים על הארץ ונעשו עקרבים, ולא הגיד להם מה ומאומה והראה להם כשותה מימיהם, ויאמר להם אני שתיתי מכם ואתם שתו ממני, ואשה זו מהרה לשתות והפכה לחמור מהקסמים אשר היו בידו כחצים ביד גבור, וירכב ינאי עליה וסליק לשוקא, ותבא רעותה ותבטל את הכשפים ותחזור האשה לקדמותה, ויראו בני השוק ינאי רוכב על אשה יעויי"ש במהרש"א ז"ל, כן מסכימים כמו אלה הנזכרים, בוראים בהבל פיהם מחברים אוילים חדשים לבקרים, לא תואר החכמה ולא הדר האמונה למו, ע"י להטיהם והסכמותיהם הנראים ואינם רואים, בידעם כי ישיגו הסכמות רבות מעגלי ישראל ותשעה קבין תהלות מרועי צאן קדשים המזויפים, לכן ימהרו לקבץ נדחי דעותיהם הנבערות להעלותן על הגליון ולהעבירן תחת שבטה מדורי גיהנם הדפוס, וככמהין ופטריאות הצומחות באשפתות כן יצצו חבורים נבערים כקיקיון יונה, והרבנים רוכבים עליהם בהסכמותיהם בזאת אשר מחברים אלה מפזרים להם תהלות ותשבחות רבי הכמות וגדולי האיכות, אך שפיל לסיפא דקרא וראה אחריתם מרה כלענה וראש, כי במרוצת הימים עוף השמים יוליך את הקול וקלא מתבדרא בעלמא כל חבורים אלה נתחברו ע"י מעשה כשפים, וכל תעתועי הבל נמצאים במו לא כחל ולא שרק ולא פרכוס ולא יעלת חן, לא דובים ולא יער לא צמח ולא קמח, והמסכימים רוכבים על . . . . .; שקר שקר! עד מתי תאנף בנו? הלעולם יעיבו האדים העולים ממך את שמש האמת? הנצח ילכו בני אדם קדורנית כעור באפלה וכעוללים לא ראו אור? אמת אמת! שים חרבך על ירכך להלחם בהשקר הרובץ לפתחך, וקח חנית רומח וכידון להכחידו מתחת שמי ה' אשר חותמו אמת, ואז תמלא הארץ דעה כמים לים מכסים.

ולא

ולא יהיו עוד (אשכול הסופר להריב"ל צד מ"ז): „הצדיקים מזיקים, החסידים מזידים, הענוים גנבים, התמימים מערימים, היראים מרעים, הסופרים כופרים, המשכילים אוילים, הנבונים שלונים, הראשים נחשים, הטהורים בוערים, המורים חמורים, הטובים מכאובים, האוהבים אויבים, הסוחרים עוכרים, העשירים חזירים, הידידים מפרידים, האחים פחים, הגבאים רמאים, היפות מנאפות, הבתולות בעולות, הנערות הרות, הקדושות קדשות" עכ"ל, ואני אוסיף שנים שלשה גרגרים בראש אמיר: המסכימים מערימים, המבקרים משקרים, המנהיגים סיגים, הרופאים אופים, הרבנים אבנים, הצדקות עלוקות, כמאמר המשורר (תהלים י"ד ג') הכל סר יחדו נאלחו אין עושה טוב אין גם אחד, (שם י"ב א') אתה ה' תשמרם תצרנו מן הדור זו לעולם.

ואך הקנאה הארורה חמת מבקרי זמננו וכמלאך המות מלאים עינים רמות, לחרף מערכות הספר השם ומתפאר בגונין של הסכמות, וכבר שפך הר"י בכרך ז"ל כאש עברתו על מבקרי מומים ומחפשים עולות בספר נאוה כירושלים, מורדי אור האמת האוהבים תמיד מחלוקת שלא לשם שמים, (חות יאיר סי' א') יעויי"ש, ומה נמלצו דברי הרש"ב (הקדמתו לס' תולדות רש"י) כי מבק"ר ר"ת מתכבד בקלון רעהו יעויי"ש הרון אפו וקצפו על מבקרים מנקרים הללו, הקטנים בכל חכמה כיתוש של טיטוס, ופיהם נחושת קלל וצפרניהם ברזל חד כפצירה פים, לנקר עיני מחבר נאמן אשר שם ידיו ולבו לאל אמונה; וגם הריב"ל שלח אש בעצמותם ומארה בבקרותם (בית יהודה פט"ו בהערה) וז"ל. כי אין מלאכה זו (הבקורת) מתכלית כונת זה החבור, ונגעתי בעניינים הללו לרגל מלאכתי רק בקצה עטי, והנחתי הדבר להחכמים מבעלי הקריטיג שהקדישו עתותם למלאכה זו כו', ומי יתן ויתעסקו בענין זה רק החכמים והמלומדים השלמים והמובהקים והבקיאים האמתים מרוב שקידת הלמוד, אך רע עלי המעשה אשר אני רואה היום, כי אחזו במלאכה זו היקרה גם המון שועלים קטנים מחבלים כרמים, ויש מהם אשר לא ידע על בוריו מאמר אחד בגוף הספר אשר מבקר, והוא בא וחוקר איך נדפס ראשונה? ומי המביאו לדפוס? וכדומה לחקירות כאלה, כאלו היתה רק זאת תכלית הידיעה בתורה ובחכמה, אפי' אם היה קצת מלומד, ומכ"ש שהוא ריק מכל תורה וחכמה ואינו פוקד בספרים, והוא רק מועד לסירוגין או לשבתות וימים טובים, וכד נייס ושכיב מעיין לפרקים רחוקים בדברים קלי העיון, ובא ומתערב בין היודעים לאמור גם אני בחלומי, הה! מי יספר העדר ידיעתם של אלו, אולתם וסכלותם, ועל כלם החוצפא ועזות פניהם יביעו וידברו עתק דגדולים וחכמים מובהקים ישנים וחדשים עכ"ל, (עי' לעיל צד כ"ט—ל"ב); וכי תאמר בלבבך אם כן למה זה אנכי עם המבקרים אלה אתרועע, והם דופקים על דלתות בית דפוסי כאח וריע? על זאת אעתיק לפניך משל נחמד אשר יקרתו קצר המצע מהשתרע, (משלי קרילאוו ס' ו' סי' ז') וז"ל. הנודע באומנים אפעללעס הציר, בלכתו בדרך פגע בעיר, ויקראהו אפעללעס לאמור: קרב נא אלי אתה בן חמור, ויתגאה בלבו בן האתון, ויספר לחיה בלב מלא שמן, הן אפעללעס בכל עת יפגשני, לא יתנני להלוך בדרך, ואך כל היום אליו יקראני, אין זאת כי תמונה יקרת ערך, להקות יאבה בצלם תבניתי, אשר אין בין רעי לטובה כדמותי; כן תשגה בשפטך ראש חמור, השיב לו אפעללעס לאמור, ועתה שמע את אשר קראתיך, לא למען יפעתך בהרתיך, אך בחפצי לתאר אים דבה רעה שומע, וכאזניך ארוכות לא ראיתי ריע, העומדות זקופות כדרבונות, ונפלאו לה אך בין בני האתונות, אבל עוד תארכנה עשרת מונים, מאזני החמורים הגדולים והזקנים עכ"ל, כן בית דפוסי פתוח לפני המבקרים בכושרות, להתבונן במו אם יהגו נכאים וכותבים זרות, וראיתי והנה שערוריה כי קנאה מנת חלקם ונחש התרמית בעקב עטם כרוך, להתעולל עלילות ברשע

על

על המחבר המשים תבלין בלחם גבוה אשר על שלחן ערוך, ואנחה איומה התפרצה מלבי אהה! אפשר עולם-הספרות בידא דטפשאי זדים ארורים, העומדים בין הדסים שלומי אמוני ישראל כחוחים וסירים, וראשם ראש פתנים אכזר ועטם מסוך ברעל דין אצבעותיהם, לנער מן הארץ הספרים המלאים יראת ה' על כל גדותיהם, ודברי החסיד האלהי מעולפים בספירים ועלהו דשנה ורעננה, ועל דור תהפוכות זה ירה אבן פנת הכונה, (ס' חסידים סי' ס"ד) וז"ל. ואל תשבח איש בפני שונאו כי איננו יכול לשמוע דבר מגנו ומתוך כך יספר גנותו ממנו, ויאמר מה אתה משבח שעשה כך וכך הלא עשה כך וכך, ואל ישבח אדם עשיר בפני עשיר אחר, ולא סופר בפני סופר אחר וכל איש שהוא מענינו, אם הוא ירא שמים מותר לספר ממנו בפני ירא שמים אחר מפני שהוא שמח בדבר שהוא ירא שמים ביותר ואינו מתקנא בו אלא מוסיף חכמה ואמר אעשה כמעשיו עכ"ל, (עי' רמב"ם הל' דעות פ"ז . מג"א או"ח סי' קנ"ז), נמצא שפיר שמלבד שההסכמות אינן עושות פרי תועלת, עוד דרכן לילך ולהזיק להבעיר זיקים ושביבי אש הקנאה בלבב המבקרים הפראים, לפעור פי עטם לבלי חוק להפריח נאצות על האב המחבר ובנו הרוחני, אשר בזיעת אפו ובעבודת פרך הולידו והשכיל לגדלו לחנכו ולחכמו, והנה קמו עליו עדת מרעים בנים משחיתים הני עכברי רשיעי, לעשות ממנו ומספרו מעי מפלה גלים גלים, לכן הן ההסכמות כנעורת בהריחו אש תאוכל.

ומעטה תהלות וזר פרחי השבחים אשר הכתירו ארבעה מלוכי ארץ את מאמרי „א ב ן צ ד ק", אשר מטרתו להכחיד הכלותן של בני בלי שם מתחת שמי ה', ולא יהיה עוד כנעני בבית ה' צבאות, הלא המה המינים ופוקרי ישראל המפזזים ומכרכרים בכל עוז להפוך שלחן הגבוה על פיו, לנער מעליו הדינים ומנהגי קודש היפים הנושאים עליהם גושפנקא דמלכא קדישא, ולערוך תחתיהם מנהגים פרועים לשמצה ומדות גרועות המלאות ארס הנחש הקדמוני המטומאות במגע ומשא, ואותן הסכמות המכהנות פאר בראש מאמרי הנ"ל, הקדיחו אש ואזרו זיקות הכעס וחמה באף הליטאי חיים זעליג סלאנימסקי, לקחת חנית בקרותו כמנור אורגים לדקור את מאמרי ככברה באכזריות חמה ושצף קצף, ומראש עלו על רעיוני שתי הצעות הפוסחות על שני הסעפים אם אענה חורפי דבר כאולתו, דעה האחת היא תשובת פרידריך הגדול לאחותו (דברי ימי עולם ח"ז צד ה'): „נקל לנו שאת כל רעה וכל תלאה אבל לא אי-כבוד!", וכאז"ל (ב"ב ט.) אין אדם עשוי שסותמים אורו בפניו ושותק, והדעה השניה היא מ"ש הרמב"ם ז"ל (בתשובותיו סי' ק"מ) וז"ל. ות"ל אפילו שמעתי באזני וידעתי בודאי שאדם פלוני התכבד בקלוני או בעט בדברי אפי' חרף, איני מרגיש ולא מקפיד ע"ז אלא אמחול ואסלח עכ"ל, ועוד כתב (באגרתו לתלמידו רבי יוסף כ"ט:) וז"ל. ודע שאני אכוון לעשות כל מה שיש בו ענותנות ואע"פ שיזיק לנו אצל ההמון מאד, וכל מי שרוצה להראות שלמותו בחסרוני ואפי' הוא מקטני התלמידים מחלנו לו בזה כו' עכ"ל, וכדרך שאמר רבי עקיבא (מס' שמחות פ"ב ה"א) הנח לו (להמאבד עצמו לדעת) בסתמו, אל תכבדהו ואל תקללהו כו' מפני שהוא כבוד ח י י ם כו' יעוי"ש, (עי' בס' עליות אליהו עלית השער הערה ו'), וכמו שכתב החכם לילערא (מועתק בס' זרובבל ח"ב צד ק"ה) וז"ל. כל העולם הוא כמדינה חפשית (איין רעפובליק), והאלהים הוא כמלך וכתב לנו, התורה הגדולה החקוקה על לב כל אדם, הוא: לאהוב את טובת הכלל ואת כל האנשים הפרטים של החברה הכללית, כמו שאוהב את עצמו, האהבה זו לתכליתה הוא היושר וצדק האמתי והנעלה על כל, היושר והצדק הזה מצד עצמו ראוי להיות אהוב, ואולם אשר יאהב את היושר והצדק רק בגלל איזה תועלת עצמו אשר יקוה לקבל מהיושר והצדק, האיש הזה אינו כ"א מדיני (איין פאליטיקער), ויושר וצדק אך מעט בקרבו, ואין לך מתנגד גדול ליושר והצדק כהאיש הזה אשר יאהב אותם רק בעבור תגמול,

כלל

כלל דבר, התורה הכללית והתמידית של מין האנושי ואשר איננה נופלת לעולם תחת
השנוי, הוא לרדוף אחר הטוב והאושר הכללי, להטיב לכל איש ואיש כבנים הנולדים
מאב אחד עכ"ל, לכן רעיוני היו נבוכים איך להתנהג בתשובתי עם חז"ם זה ובריתי
לי לדבר אתו נגידים בנחת, אף אם הוא מבעלי הכת אשר (ארי נוהם פי"ב): „בעמוד
להם מנגד אדם גדול מלא רוח חכמה ובינה וקדוש עליון וחסיד כזה לא שת לבו להבליהם
ולעג למו, לא מלאו ידיהם ורגליהם לסתור דבריו, כי אם בחרפות וגדופים החוזרים
עליהם", אשר זאת היא לרעת ממארת בעם ישרון מיום היותו לגוי ועד היום הזה,
כמו שאמר דוד לפני הקב"ה (שוחר טוב מזמור י"ח): לפי שישראל סרבנים הם ואינן מודים
על האמת כו' יעויי"ש, ואני בתומי אלך ואתנהלה לעטי לרגל מלאכת הקודש אשר
לפני להשיב חורפי חז"ל דבר דבור על אופני התוכחה הטובה מאהבה מסותרת, וכמ"ש
הגאון האלהי מוהרי"ל מרגליות ז"ל (על אורות, מובא בס' סניגור לד כ"ט) וז"ל. מי שמונע
התוכחה מהאנשים השולחים לשונם ופיהם לדבר תועה על התורה ועל העבודה, בעבור
יראתו שלא תגיעהו עי"ז פחיתת הכבוד, אות נאמן הוא שהוא עדיין מבחוץ, שאל"כ
היה יכול לסבול לשמוע בקול איש מפיח כזבים להרוס פנת הדת, וכל המתעלל
מללחום עמהם בטענות וראיות נכוחות ידומה כאילו הוא מסכים עמהם עכ"ל, ואליית
לדברי האלהי רבי עובדיה מספורנו ז"ל (אור עמים ד':) וז"ל. מן הראוי לכל חולק החפץ
לברר האמת שיערוך דברי איש ריבו וראיותיו באר היטב ולהשיב בלא איבה, אך בענות
צדק, עם אהבת ותאות בחינת האמת יסתור ראיותיו ודעותיו, עם הראות הפכם
במופת שכלי, הנה ראוי לנו ברצותנו עם אלהים להודיע קצת אמרי אמת תורתנו,
שנערוך משפטי המטים עקלקלות ודעותיהם הנפסדות, מיוסדות על אדני סברות
וטענות נותנות טעם לפגם, והנמצא עליהם משבוש הסברא, וזה לא יתכן כי אם
בהראות הפכן במופתים שכליים עכ"ל.

משל למה חז"ם זה דומה (ב"מ ס':) לאותו עבד זקן אשר צבע שערות ראשו וזקנו
הלבנים שיהיה נראה רך בשנים, ובא לפני רב פפא בר שמואל וקנהו לו לעבד כנעני,
פעם אחת אמר לו ר"פ שיושיט לו מים לשתות, והלך לשאוב מים ונתלחלחו שערותיו עדי
הלבינו כמקדם יעויי"ש, כן חז"ם זה במחילת כבודו בקש לשנות סדר עולם ולתת משטר
חדש לטפחות חלדו, דרך העולם הוא בהאדם בימי נערותו הוא אץ להעשיר גופו
בתאוות מדומות חיי בשרים, אך לאט יתקרר רתיחת דמו, ובימי הזקנה יכיר כי
השחרות והילדות הבל, ויכסוף להרעיב גופו ועיניו נשואות להעשיר את נפשו בדגן
שמים הלא המה מצות ופקודי ה' הישרים, וחז"ם זה בו ראינו עולם הפוך עליונים
למטה ותחתונים למעלה, בהיותו בימי חרפו היה יקר בעיניו תענוג הנפש מתענוג
הגוף, והראה לאחרים ראיות כי גם פילוסופי האומות סלסלו וחבקו אמונתם בשתי
ידיהם עד רגעם האחרון, כגון מ"ש בספרו (מציאות הנפש שנת תר"מ צד מ"א) וז"ל. מטבע
הזקנה היא להיות נוהה תמיד אחרי זכרון הימים הראשונים כו', ויש אשר כבר המירו
דתם בדת אחרת, ובימי זקנתם יש להם געגועים לשוב לדתם הראשונה כו', ואנו
רואים גם בחכמי העמים אנשי שם אשר היו למופת לדורות הבאים אחריהם, ובימי
זקנתם לא חדלה רוח האמונה לפעם בקרבם להחזיק בדת אבותיהם אשר התחנכו בהם
בימי נעוריהם, החוקר הגדול נעפטאן אשר פתח לנו ארובות השמים לראות כל מעשה
יצירה, בימי זקנותו גברה עליו רוח האמונה כו', התוכן הגדול קאפערניקוס היה כהן
נוצרי מחזיק בדת אבותיו עד יום מותו, וכמוהו גם בזמננו זה, התוכן סעככי כהן
בכנסיה הנוצרית, היה לבוש בבגדי כהונתו גם בעת אשר היה צופה ומביט בכלי המחזה
על מגדל מצפה הכככבים ברומי, החוקר הגדול גאוס איש אשר לא קם כמהו בחכמת
ההנדסה

ההנדסה כו', בעניני האמונה היה תמים ומאמין באלהי עולם, ובעת זקנותו היה לבבו נכון ובטוח על השארת הנפש, כי ישוב עוד לראות באור החיים הנצחיים, כחודש ימים לפני מותו שלח לו חכם אחד את ספרו בחקירות האמונה, ואחרי קרא בו איזה דלתות הרחיקו מעל פניו, ויאמר: „לא ידעתי איך נוכל להרחיב בנפשנו לחקור ולשפוט על דברים ועניינים, אשר אין לנו שום מבוא וכשרון דעת לזה מצד טבע שכלנו", הוא היה אומר: „אין לאדם שום זכות ומשפט לדון בדעות של חבירו על עניני הדת והאמונה, ולנגוע בהם אף כחוט השערה, יען האמונה היא תקות כל ימי אנוש על הארץ, היא נחמת לבו, ומנוס לו בכל עת צרה וצוקה בחיי חלדו" עכ"ל, וחז"ם זה הוא נאה דורש ולא נאה מקיים, את אחרים מיעץ לעמוד על הר גריזים המלא ממגד ברכות עולם, והוא בעצמו עומד על הר עיבל אשר חרולי הקללות כסו פניו, ולבו מלאו לכתוב לעת זקנותו מאמר „הרבנות וההשכלה" (הצפירה שנת ע"ו גליון קנ"ז) אשר בו יחפוץ וישתוקק שהמלות תהיינה בטלות בזמננו וימש חושך החופש והדרור יעויי"ש ותרגז ותשחק ואין נחת, וכן הגיח כעכבר מחורו להראות בפטפוטי מלין בעלמא (שם שנת י"ז גליון קנ"ט) שהעולם קדמון כקדמות האלהים, אשר כמו ברעש וכלי תותח רעשו לקראת מאמרו זה גם המשכילים המתלוננים תחת דגל ההשכלה החפשית והם שרקו ויחרקו שן, ומגודל קלונו בשער עמו עלה משכבו בגליונות המאוחרות לתקן מעות זה בעשרה קבין הבל ורעות רוח ועלה בידו חרס נשבר, וכשמעו כי תשובתו נשארה מעל וקול ענות מלחמת הסופרים במחנה ישראל לא קם לדממה, ויפתח את פי האתון (שם גליון רכ"ג) לנבות רגשי חרדות קודש אשר בלב בני ישרון להדיוטים וההלכות החרותים בצפורן שמיר וכתובים באש שחורה ע"ג אש לבנה בספרי תקיפי קמאי ארזי לבנון אדירי התורה, ויגזר אומר ולא יקום לו שים רשות והרמנא חוסן וחיל ביד כל רב ומו"ל לעשות שלחן ערוך חדש להוציא ישן מפני חדש ולעשות מטעמים כאשר אהב יעויי"ש וימלא שחוק פיך, כי גם יושב שמים ישחק וילעג לשממית בהיכלי מלך תתמוך כפיה בפלך.

וכן הוסיף חז"ם סרה (שם שנת ע"ז גליון רכ"ז) ושב על קיאו לחזק במסמרות השערות מה שכתב במאמרו „חרבות עולם" (שם שנת אלף ותתע"ד לספה"נ גליון כ"ה), שגם נס קריעת ים סוף יסוד מוסד לאמונת ישראל, היה בדרך הטבע, אשר אני השפוט הראיתי כחשו בפניו בפנים הספר, ובפלס ומאזני צדק הוכחתי ושקלתי אלף לטראות ראיות אמתיות ומופתים והקשים שכליים, כי דעה ישנה חסרת טעם זו בשקר יסודתה ואין בה קורטוב אמת, ורבים חקרי לב אשר חמוריהם היו חכמים ומגומדים כפלים לתושיה מחז"ם ואחוזת מרעהו והוא כחלא בר חמרא לגבייהו, כבר הראו לעיני השמש כי קריעת ים סוף מלבד שהוא ממה שאחורי הטבע עוד היה בו נס בתוך נס למעלה מגלגל השכל האנושי, וגם החוקרים הלאומים צללו כעופרת במים אדירים אלה להתחקות על שרשי הנסים המופלאים אלה והעלו מרגניתא שהיה בדרך נסי למעלה מגלגל הירח אשר עין לא ראתה אלהים זולתך, והוא באחד ומי ישיבנו מדעותיו המזויפות הנשמעות בבית מקלט המשוגעים.

וכן מה שפלטה קולמוסו והר עטו געש וגולד עכבר משחית ומבלע בקודש, כי נס חנוכה היה בדרך הטבע ע"פ מקרה טבעי, ולא יאמין כי מנותר קנקנים נעשה נס לשמונים, (שם שנת י"ח גליון רע"ח) יעויי"ש איך כעור מגשם מאמר התלמודא (שבת כ"א:) מאי חנוכה כו', ורצה לתלות סילון ממאיר זה באילן גדול הרמב"ם ז"ל, שכתב (הל' חנוכה פ"ג ה"ב) וז"ל. ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד והדליקו ממנו נרות המערכה ח' ימים כו' עכ"ל, ומפני שהרמב"ם השמיט המלות „ונעשה בו נס" הכתובות בתלמודא לקח לו חז"ם ראיה לנומה שדופת קדים, שהרמב"ם סובר שלא היה בפך

השמן

השמן שמן נס רק לממשלת הטבע נאוה תהלה, שהכהנים „השכילו שלא להדליק מן השמן בפעם אחת רק חלקו אותו לח' ימים שידלקו בכל יום רק בתחלת הלילה עד שיכלה רגל מן השוק ואח"כ יכבו", ראו נא מה בין המחוקק הנוצרי לבין חז"ם, המחוקק הנוצרי האמין כי מי שאמר לשמן ידלוק יאמר לפעמים לחומץ ידלוק, וגם חנוכה היה אהוב והביא נחמד ונעים בעיניו עד שהלך בדחילא ורחימא לירושלים לחוג בחרדת קודש חג החנוכה (עי' זרובבל ח"ב לד קכ"ח), אשר למן היום אשר קבעו חנוכה ליו"ט עד זמן מחוקק הנוצרי היה זמן קצר מאד, כי מתתיהו בן יוחנן מרד באנטיוכוס שנת ג' אלפים תרכ"א ליצירה והוא נולד שנת ג' אלפים תרע"א ליצירה, ומ"מ הלך למרחקים ועשה בדרך עקלתון כחו לא על מסלות הברזל ואניות קיטור לקיים חג החנוכה בעיר המעטירה, וחז"ם אשר מזמן שקבעו חנוכה ליו"ט עד זמנו הוא זמן סגיא מאד לערך ב' אלפים ול"א שנה, אשר כמה אשלי רברבי גדולים חקרי לב אשר קטנם עבה ממתני חז"ם עברו בתקופות אלה, והם קימו וכבדו בכל נפשם ומאודם מצות חנוכה באורים (עי' ישעיה כ"ד ט"ו) בתורת נס יוצא מחיק הטבע, והוא בא בגרף מלא מי שופכין לכבות אור הנס הגדול הזה ממשכנות ישראל מאמינים בני מאמינים, אשר כל עצמותיהם תאמרנה שלש פעמים בכל יום: „ועל נסיך שבכל יום עמנו", ובצדק חכמים יגידו ושפתיהם ברור מללו (תוספתא ברכות פ"א) כל שנטרפה דעתו מפני חכמתו סימן יפה לו וכל שנטרפה חכמתו מפני דעתו סימן רע לו.

ואיך הרהיב חז"ם עוז לתלות בוקי סרוקי בהרמב"ם ז"ל, בזאת שהשמיט התיבות „ונעשה בו נס" (כבר צוח הראב"ד ז"ל כי כרוכיא על הרמב"ם ז"ל שמשנה לשון התלמודא (השגותיו הל' בית הבחירה פ"ב ה"ח. הל' ברכות פ"ו ה"ה. הל' טומאות אוכלין רפ"ו) יעויי"ם), שאת לא לנו הסברא שלא היה נס בפך השמן, והלא עינינו הרואות מ"ש הרמב"ם ז"ל (שם פ"ד הי"ב י"ג) וז"ל. מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא מאד וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים (נס הנצחון ונס הפך) שעשה לנו, אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק, הרי שאין לו אלא פרוטה אחת ולפניו קידוש היום והדלקת נר חנוכה, מקדים לקנות שמן להדליק נר חנוכה על היין לקידוש היום, הואיל ושניהם מדברי סופרים מוטב להקדים נר חנוכה שיש בו זכרון הנס עכ"ל, הרי לך בהדיא שהרמב"ם ז"ל מאמין באמונה שלמה כי חג החנוכה וגם אלישע באסוך שמן וגם אליהו בכד הקמח עולות בקנה אחד ממה שאחורי הטבע, והחמיר יותר בדין חנוכה משבת אשר הרמב"ן והרשב"א ז"ל שניהם סוברים כי של שבת תחלה יעויי"ם במגיד משנה; ומה יעשה חז"ם במאמרם ז"ל (תענית ח' . ב"מ ב') תנו רבנן הנכנס למוד את גרנו אומר יר"מ ה' אלהינו שתשלח ברכה במעשה ידינו, התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה, מדד ואח"כ ברך הרי זה תפלת שוא, לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין ע"כ, וכן פסק הרמב"ם ז"ל עצמו (הל' ברכות פ"י הכ"ב) יעויי"ם היטב לשונו המראה לנו שפיר שהאמין באמונה טהורה בדברי חז"ל שלפעמים תחול ברכת השפע גם בדבר הדיוטי, ואיך ירצה חז"ם להחנק ולתלות עצמו באילן גדול שהרמב"ם ז"ל לא האמין בברכת השפע בפך הקודש? וחז"ם ענה לקוראיו על פרכא מפורסמת זו (הצפירה שנה י"ט גליון רפ"ג) וז"ל. והנה אף כי כל קורא נבון ידע ויבין כי הראיה מן ההלכה הפסוקה כי מברכים „ברוך השולח ברכה בכרי הזה" היא ראיה של מה בכך, בכל זאת אראה להקוראים הנכבדים את שגגתה, כי היא מעין „אחיזת עינים", האם לא ידע הוא בעצמו כי אין הקב"ה משנה סדרי הטבע בשביל יחיד? הלא משנה מפורשת היא (ברכות נ"ד) היתה אשתו

מעוברת

מעוברת ואומר „יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא" ! — אך כל שיש לו מוח בקדקדו יבין כי הברכה בבכרי הטבעית היא עיקר, למען תעלה הדישה יפה יפה, ולא יזרה הרוח, והפועלים יעשו את מלאכתם באמונה, ומה ענין זה לנס חנוכה. אשר לפי פשוטו הוא גדול יותר מקריעת ים סוף ? עכ"ל חז"ם, אשר כל בעל נפש אשר מוח בקדקדו יראה שלא די שדבריו סותרין דברי חז"ל אלא שדבריו סותרין דברי עצמו, פה יאמר „אין הקב"ה משנה סדרי הטבע בשביל יחיד", ומסיים ההפך שהוא יברך שהקב"ה ישלח ברכה בכרי הזה שתעלה הדישה יפה ולא יזרה הרוח כו', שגם זאת היא שינוי הטבע שאלמלא תפלתו היה ההפך רק בתפלתו יהיה שנוי טבע לטובה ?, ודקארי מה קארי לה מהמשנה דברכות שאין הקב"ה משנה הטבע בשביל יחיד, לא העתיק בכונה את המלות „והצועק לשעבר ה"ז תפלת שוא", אשר הכא אגב הכרי אמרו בהדיא שרק אחר שמדד נקרא לשעבר ותפלתו שוא, משא"כ קודם שמדד שיוכל הנס לחול עליו, ולפי באור חז"ם אין נפקא מינה בזה בעת המדידה כלל, ואם יתפלל קודם המדידה שהתבואה אשר בכרי תתהפך למין תבואה אחרת ותחת סרפד יעלה הדס גם תפלתו זו תועבה, וזאת דומה להמתפלל שהולד אשר במעי אשתו תתהפך לזכר, משא"כ אם הוא מתפלל קודם המדידה על רבוי ושפע, וכן אז"ל בכמה מקומות בענין רבוי הדבר בדרך ברכה (ב"ר פס"ד סי' ו'. במדבר רבה פי"ב סי' י"א. תנחומא ראה סי' י"ג-י"ח. פסיקתא רבתי פיס' כ"ה. זוה"ק מקץ ר"ב. פקודי רכ"ז:) יעויי"ש; או כתשובת הר"י רייפמאן (המליץ שנת ל"ג גליון מ"ז) וז"ל. אשר העיר המשיג מהאמור במשנה מפורשת בברכות היתה אשתו מעוברת כו', כבר העירו רבים בספרים שונים והראו משפטם כי יש הבדל גדול בנס, אשר אבי הטבע ומחולל התולדה לא הבטיח מעולם לעשותו, וגם הוא ללא צורך חיי נפש וגוף רק לשעשוע ולתענוג, כנס לידת זכר הנ"ל, אשר השי"ת לא הבטיח לשנות את העבור במעי אמו מנקבה לזכר, וזכר תחת נקבה, הוא אך שעשוע ותענוג, ובין נס אשר הבטיח לעשותו ויש בו צורך גדול ותועלת רבה כנס רבוי המעט מאליו אשר הבטיח לעם סגולתו לשנות טבע המעט ולעשותו רב, למען יאכלו גם אביוני אדם ועניי ארץ לחם לשובע ויתענגו ויתעדנו על אכילת מזון ברחבה ובשפע, וזה כתוב בתורה ושנוי בנביאים, בתורה כתוב: ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא בשנה ההיא מאה שערים ויברכהו ה' (בראשית כ"ו י"ב) יעויי"ש ספורנו, וכי תאמרו ומה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו, וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים (ויקרא כ"ה כ' כ"א), ואין ב ר כ ת י הכתוב פה כי אם ברכת רבוי המעט מאליו, יצו ה' אתך את הברכה באסמיך ובכל משלח ידך וברכך בארץ אשר ה' אלהיך נתן לך (דברים כ"ח ח'), וגם ה ב ר כ ה האמורה פה איננה כי אם ברכת רבוי המעט מאליו כאשר פרשו רז"ל (בתענית ח':) ובב"מ (מ"ב ') ; ובנביאים כתוב: הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די (מלאכי ג' י'), ואין כל ספק כי ההבטחה הזאת לא היתה אך על הבאת המעשר הנתן ללוים לבדה, כי אם גם על מעשר עני ועל כל מיני מתנות לאביונים, כי כל צדקה אשר תהיה וכל מקבליה יהיה אשר יהיה אהובה עד מאד בעיני ה' ויקרה לו מאלפי עולה וזבח ורבבות נחלי שמן; על כל העניים והאביונים היראים את ה' וחרדים על דברו יהמו רחמי ה' ואת כלם יסך באברתו, ואם כה יעשה ה' לצורך קיום עפר ואפר אף כי לצורך מצוה גדולה וקדושה ונותנת הוד והדר על בית מקדשו כמצות הדלקת נרות המערכה כו' עכ"ל, יעויי"ש עוד טהורים אמרי נעם המשימים לאל הלעות חז"ם ודעותיו נשארות אבלות ותפויות

וחפויי ראש כבושים במרחץ וכעורב בנדבך יונים .

וזאת שאיתא (פסיקתא רבתי פסקא דחנוכה) „ולמה מדליקין נרות בחנוכה ? אלא בשעה שנצחו בניו של חשמונאי למלכות יון כו׳ , נכנסו לביהמ״ק ומצאו שם ז׳ שפודין של ברזל וקבעו אותם והדליקו בתוכם נרות״ ע״כ, ועוד איתא (מגילת תענית פ״ט) ומה ראו לעשות חנוכה ח׳ ימים והלא חנוכה שעשה משה לא היה אלא ז׳ ימים ? אלא בימי מלכות יון שנכנסו בית חשמונאים להיכל ובנו את המזבח ותקנו בו כלי שרת והיו מתעסקין שמונה ימים, ומה ראו להדליק את הנרות ? אלא בימי מלכות יון שנכנסו בני חשמונאים להיכל מצאו שם ח׳ שפודין של ברזל וקבעו אותם להדליק בהם נרות יעויי״ש, שני מאמרים הללו בלתי מכחישין מאמר הגמרא שנעשה בפך זה נס והדליקו ממנו ח׳ ימים, חדא דמן הראוי לכל בר דעת אשר מוח בקדקדו לסמוך יותר על מאמר התלמודי מעל שני מדרשים הללו אשר יש ספק באמתת יחוסם, (עי׳ בהקדמת הר״ש באבער לפסיקתא דר״כ) , וגם תראה איך המגלת תענית סותר הפסיקתא, בראשון כתוב ח׳ שפודין ובשני ז׳ שפודין ; ואני לא חסתי על הזמן היקר לחפש בחפש מחופש בשבעה עינים בספרי תקיפי קמאי מאמר הגמרא מאי חנוכה כו׳, ובכלא מועתק הלשון „ונעשה בו נס והדליקו ממנו ח׳ ימים״, דלא כדעת חז״ש כי איזה סופרים מאוחרים הוסיפו תיבות הללו בתוך הגמרא אשר קשה להולמה ולעשות בית גדול במוח למענה כי מי הכריח סופרים מאוחרים לזה ? וגם הכ״י ישן נושן של התלמודא אשר היה לפני ידידי וחביבי הגאון המצוין והתייר הנפלא הר״ן ראבינאוויץ ז״ל, אשר עליו בנה לתלפיות כמו רמים את ספרו הגדול דקדוקי סופרים , גם בו כתוב הדר „ונעשה בו נס״ ; ובלי תפונה שלט אז המנהג לכבד את ה׳ באורים ולהדליק נרות רבות זולת שמונת הנרות של חנוכה המחייבין ברכה, ועליהן ישמיעונו שני לנתרות הזהב הפסיקתא והמגילת תענית הטעם של השפודין , וכל המדייק בלשנייהו יודה לזה שאלו „ומה ראו להדליק את הנרות ?״ ולא אמרו ח׳ ימים, אלא כונתם על הדלקת נרות סתם ולא על ח׳ נרות הרומזות על הנס הנעשה בפך ח׳ ימים, והמגילת תענית בא לפענ״ד לתרץ קושית הפוסקים כלם מפני מה קבעו ח׳ ימים ולא ז׳ דהא בפך היה שמן להדליק יום אחד ? , אך משום שהיו בני חשמונאים מתעסקים בהרדת קודש בהיכל ח׳ ימים , לכן עושים החג ח׳ ימים, היינו אגב אורחא מוסיפים ההדלקה עוד ביום אחד משום שזולת זה ראוי לחוג בו .

וכל עדת ישראל בכלל והחסידים בפרט לוחו כי כרוכיא ושאגה להם כלביא על מאמר חז״ש בענין חנוכה, המקטין ערך ישראל ומטיל זוהמא בלב מורדי אור התורה והאמונה, וכמה להקות חרדים הרימו אליו אגרות פורחות בהן שפכו מררותם עליו ותורה קא מרתחא להו לתבוע ממנו עלבונה ובושתה, ואין לדונם לכף חוב למהירי חמה ולגרגנים מפרידי אלוף , כי שמעה אזני פי מסכילים דובר נבלות על נר חנוכה , ופרקו עול החג האהוב זה כהיך תרנגולתא דמנערא גפא מגו קטמא, יען מה ? יען מאמר חז״ש היה בעוכרם ושבשתא כיון דעל על, ועיניהם טחו מראות דברי אלהים חיים (פתיחתא דאסתר רבה ג׳ . איכה רבה פ״א סי׳ מ״ה ופ״ד סי׳ כ״ב) בימי טרכינוס שחיק עצמות ילדה אשתו בליל תשעה באב והיו כל ישראל אבלים (על חורבן הבית), נשחק הולד בחנוכה, אמרו ישראל נדליק או לא נדליק ? (פן יחשוב טרכינוס שהם יגילו במיתת הולד וההדלקה תהיה כגידי בעיני דשנאה) , אמרו נדליק וכל מה דבעי לומטי עלן ימטי, אדליקו , אזלון ואמרון ליסכא בישא לאשתו של טרכינוס, אילין יהודאין כד ולידת הוו מתאבלין, וכד מיית ולדא אדליקו בוצינין, שלחה וכתבה לבעלה עד דאת מכבש ברבריין בא וכבוש אילין יהודאין דמרדו בך כו׳, הקיפון לגיונותיו והרגן יעויי״ש, (עי׳ זאת בירושלמי סוכה פ״ה) , הרי לך כמה גדולה ונשגבה היתה מצות הדלקת נרות חנוכה גם מלפנים,

וכל

וכל יחידי סגולה למקטנם ועד גדולם חשבוה כגשר ברזל אמיץ וחזק ומעברות נחושה גם על מים אדירים, ובעיני חז"ם זה היא חלושה יותר מקורי עכביש וחוטי שממית, לבל יעברו וידרכו עליה פעמי שולמית, ולכן בצדק ובמשפט הרעימו חסידים ואנשי מעשה על מאמרו זה ובקשו לפי תומם להוציא ולקעקע האבן מעמסה זו מבאר מים חיים חפרוה שרי ישראל אנשי מופת אשר בכבודם נתימר ובצלם נחיה בגוים; ומן הראוי לכל בן תמותה אשר יצא ממעי יהודה לשנן לשונו תמיד בדברי אלהים חיים אשר נפקו כזקוקין דנור מפי הלורד ביקאנספיעלד ראש שרי המיניסטאריום בענגלאנד כ"ע (גם לגוים צד ל"ב): „הכך אומר: יהודי הנני ככל אבותי — כן הדבר, הנני חוטר מגזע העם העתיק והאומלל בכל עמי הארצות, בן עם עולם אשר מקרני אור דתו נגה גם עליכם, בן העם אשר לא בחיל ולא בכח, כי אם ברוחו הכביר שרה עם עריצי גוים ויוכל, הנני נושא גאות בזכרי כי בעורקי נוזל דם המכביים, והנני בן הגוי אשר לפני אלפים בשנה היה לאור עמים בעוד אשר אבות בני בריטניה נדמו לחיות השדה ופראי יער", וכן שפתותיו נוטפות מור (שם צד ל"ה): „התאמרו בלבבכם כי רדיפות ועינויים יוכלו להכריע את העם ההוא אשר הוביש פני פרעה, נבוכדנצר, רומא, ושבט הפעדאלים? לא! לא חוקים אכזרים לא גזרות קשות ולא עינויים ויסורים לא יעצרו כח לעשות ולסבב אשר השבט היותר נעלה יתבלע או יכחד על ידי שבט שפל ממנו! נצח ישראל כאלהיו הבוחר בו!" עכ"ל, וחז"ם שם ישראל עליו לאבן מעמסה ונטל החול, הזאת נעמי?

ואחרי כתבי כל זאת לפי תומי יצא לאור אורתא ויד שמא"ל כתבה ספר „אגדת פך השמן", בתורת מוקטר מוגש לחז"ם לחזק ולאמץ דעתו הרצוצה והשבורה כשבר נבלים בענין נס הפך שמן של חג החנוכה כי לא נעשה עמו דבר נסי כלל, ועדי בשחק כי בפתחי דלתות הספר ותהיתי אקנקנו, התעורר בי שחוק גדול בראותי כי הוא חפץ ומתאוה להיות בין זבובי מות אשר יבאישו שמן הפך, והוא בא לספוד לגרת העלוב חז"ם ולבכותה ומשמא עין הקורא רק בשער הספר, אבל בפנים הספר אסף מעט אגדות ידועות לכל בי רב, להוכיח כי שמן רומז לתורה והכמה, ומשים בהם תבלין ופרפראות אחרים, מעט צרי של בעל עוללות אפרים, ומעט לוט של הגאון בעל ס' בת עין, בטנים ושקדים של הגאון מהר"ן חיות ז"ל, קנמון בושם של המבקר ווייס וצעווי, הדודאים של הדאקטאר גרעטץ, ואשכלות מרורות של הס' ח מ ד ת ה י מ י ם (הנוטה אחר אמונת השבתי צבי ימ"ש כמ"ש הגאון יעב"ץ (שאילת יעב"ץ ח"ב סי' קכ"ד) וז"ל, שבס' חמדת הימים נמצא תחנה שיסד נביא השקר העזתי כו', ואותה מלאה לה גלוליה כו', כמו שכבר העידותי בעם והעירותי על זאת מאז בחתימת ס' תורת הקנאות כו' עכ"ל, וכן בספרו (שפת אמת מאמר התאבקות ה' י') כתב וז"ל. עוד זאת אני מבקש ביחוד לדעת אודות מה שהנגתי בס' בית מדות בעליית יחוד המעשה, שם כתבתי על אודות ס' חמדת הימים שהוא ספר פסול ואסור להשתמש בו איש יהודי כו' עכ"ל, ועוד כתב (שם מאמר שחוק הכסיל כ"ד י') וז"ל. וממנו (משבתי צבי ימ"ש) מלא בספר מיר"ש חמדת הימים כל נוסחי בקשותיו בקריצותיו ורמיזותיו כמו שאחזו כעור די קון, ובכל נקודי וטלאי בנותיו מרמז על זה השקוץ עכ"ל, ואני ראיתיו בעיר עמעכלאוו והנה הוא מלא קיא צואה על פני כלו), וחפשתי באגדת פך שמן זה איזה יתד נאמן לתלות עליו דעת חז"ם, אך תוחלתי נכזבה יגעתי ולא מצאתי בו אף ראיה אחת קטנה ככף איש והוכחה כל דהוא כגרגר חרדל השוללת הנס מפך השמן, אך מביא וחוזר ומביא כל אותן הדברים אשר כבר יצאו אבלים וחפויי ראש משער הצפירה, ומראיהם רע כאשר בתחלה ואיקץ והנה חלומו אחד הוא, אך זאת מצאתי ראיתי בו (צד ו') שמביא ראיה ממ"ם הרמב"ם ז"ל (ס' המצות שרש א') וז"ל. אמנם היות נאמר למשה בסיני שילונו

כי

כי כשיהיה באחרית ממלכתנו ויקרה לנו עם היונים כך וכך, יתחייב לנו להדליק נר חנוכה, הנה אינו רואה שאחד ידמה זה או יעלה במחשבתו עכ"ל, וכתב השמא"ל זה וז"ל. פה נראה ברור בדעת הרמב"ם שעיקר נס חנוכה הוא נצחון המלחמה ולא זכר פה מפך השמן מאומה, והיא ראיה ברורה להחלטת החכם הגדול חז"ם הנזכרת עכ"ל, אשר כל עין בשר הבלתי מוכה בסנורים ימחא כף ישתאה וישתומם, איזה ראיה לומחת מדברי הרמב"ם ז"ל אלה לדעת חז"ם ה ח כ ם ה ג ד ו ל ? אדרבה איפכא מסתברא שהרמב"ם ז"ל יחוה דעת קדושים ויתן לתועי רוח בינה, כי אדון הנביאים נונו שאם יקרה לנו עם היונים כך וכך כלומר נס הנצחון וגם הפך תרתי לטיבותא, אשר גם הפך הוא קטן כגרגר חרדל נגד נס הנצחון, מ"מ נעשה זכר לנס הפך ונדליק נר חנוכה לכבד את ה' באורים; ויתר דברי „אגדת פך השמן" אינם כדאי לטפל בהם כי הם פטפוטי מלין בעלמא ילידי הבדאים המרקדים בי כובא, לא תואר הראיה ולא הדר ההוכחה למו ואיננו רק כתוקע לבור ודות בשופר של עיר הנדחת. ועם בעל אגדת פך השמן הסליחה כי את האמת שמרתי לפי, ולא רציתי לשמוע קול שריקות לאן קדשים האומרים עליו (רס ויעל לפי שעקספער לד ל"ב): „הוי לב תנין והפנים פני אים תמודות, מי ראה מאורת לפעוני בתבנית היכל כגויתך? אכזר יפה עינים, צר זאויב בדמות פני מלאך, עורב בנולת יונה, זאב טורף בעור כבשה, חיה רעה מיער בללם פני אלהים הפך אתה לנבב מאשר תראה לעינים, קדוש אדני מכובד מחוץ ותוכך שקוץ משומם, איך לקח היוצר עפר מאדמת גן העדן ויפליא לעשות גויתך כחותם תכנית להתפאר, ואחרי כן נפח באפיך רוח מעמק רפאים, מי ראה ספר מלא דברי בלע במטפחת זהב ורקמה?".

ולפעמים הפך חז"ם זה לכבות אור תורה ונר התלמוד בריר חלמות ומים זדונים, ונפשו אותה ויעש בלהטי קולמוסו ארמנות בלתי מובטחים על נחלי בליעל הנקפאים, אשר כזרוח עליהם קרני שמש האמת ימסו המים הנגרים ויהיו למבול, וארמנותיו ומגדלותיו גוללות כעופרת ויורדות פלאים עד תהום הנשיה, כגון מ"ש (הצפירה שם גליון רפ"ו) במלאכת החוקרים האמעריקאנים בדורנו להוריד גשמים בידי אדם והנסיונות אשר ראו במקומות שונות עלו יפה מאד, וגם בארץ הודו קרוב למאדראם עשו שוד נסיון אחד חדש להוריד גשמים ומטרות עוז על הארץ בדרך טבעי, למקום הנסיון הזה בחרו ככרת ארץ אחת הנקראת קודאנא אשר שם אין חזיון הגשם נפרץ, ובין שני הסלעים הגבוהים שם עד כדי אלפים רגל מעל שטח הים ורחוקים כמה מאות רגל מן המישור, הניחו דינאמיט בעשרה מקומות, בין כל אחד ואחד מרחק ק"פ רגל, ובכל אחד שיעור עשרה ליטרא דינאמיט, וכלם התחברו זה לזה ע"י קני שרפה באופן שזמן השרפה מאחד להשני לא ימשך יותר ממינוטא אחת, נמצא כי זמן ההתפוללות מכולם ימשך רק עשרה מינוטין, ואחר שהדליקו הקנה הראשון ונתפוללו כלם ברעש גדול הגיע מאד שנמשך זמן תשעה מינוטין, והשמים היו בהירים והשמש בעלם תקפה הלכה מעדנים על יריעות התכלת, והנה אחר זמן שש שעות בעוד השמש במערב דוס, התקדרו השמים בעבים ומטר נתך ארצה, וגשם חזק שטף משך חצי שעה אשר כמהו לא קרה עוד במקום הזה, מחיר הנסיון זה עלה לערך ק"כ סלעים, ועוד נסיונות מחוכמות ובחינות מאד נעלות ראו אמתת המלאכה חדשה זו באספקלריא המאירה, עד שנוסדה חברה באנגליא המודיעה בכל הארצות שהיא מקבלת עליה לשלוח גיריה המלומדים להוריד מים העליונים בעד שכר קצוב לפי מדת האדמה; וחז"ם נפל על המלאכה זו כארי על טרפו להעביר ענן מחקרו על פני מאמר התורה האלהית (בראשית ט' י"ב): ויאמר אלהים זאת אות הברית אשר אני נותן ביני וביניכם וגו',

את קשתי נתתי בענן וגו', והיה בענני ענן על הארץ ונראתה הקשת בענן וזכרתי את בריתי וגו', וזוה דעו כי קודם המבול לא היו עננים בעולם ירק אחר המבול נתחדש יסוד חירגא דיומא המלאת האמעריקאנים הללו העושים העננים ברקיע זולת ובלעדי האדים העולים מלחלוחות הארץ, ולפ"ז לא היה ג"כ הקשת קודם המבול, באשר בדבר מחויב מצד הטבע שכאשר תאיר השמש במרחק ארבעים מעלות ממול העננים אז יתראה דמות הקשת בענן בשלל צבעיו, נמצא לפי דעתו שקודם המבול נראתה השמש תמיד בהוד יפיה ועלם השמים לטוהר, וגם העננים הנולדים מן אדי הארץ לא נראו במרום, דאל"כ היה נראה הקשת תוך העננים גם קודם המבול, ומפני דעתו הקלושה זו דחה בקש דעות הנשרים הגדולים הראב"ע והרמב"ן והאברבנאל ז"ל, והחכם אשר עיניו בראשו וגו תשעה קבין מוח יקשה בצדק אם קודם המבול לא היה ענן ברקיע איך ומאין בא המטר להשקות את כל פני האדמה (שם ב' ו'), וחז"ם מסיים במאמרו שם וז"ל. הארץ בראשית הויתה היתה מכוסה במים וימים גדולים הרבה מאד, והאדים היוצאים מהם כסו את פני הארץ מסביב עד שנגעו מקצתם בהארץ עצמה, ועי"ז התעבו האדים למים ע"י נגיעתם זב"ז והשקו את האדמה להרבות לחלוחה ולבוליא צמח ועשב השדה, ובמשך הזמן כאשר חרבו המים מעל פני האדמה אחר המבול והארץ יבשה ונעשה כגריד, נתמעטו האדים לעלות, והרוח העלה אבק מן האדמה, אז נתחדשו העננים עליה ע"י התחברות האדים עם האבק להוליד מטר מן הארץ כו', ועם העננים יצא ונתחדש גם מראה הקשת בעולם, אשר הוא לאות נאמן כי פסקו רבוי המים ולא יהיה עוד מבול על הארץ לשחת כל בשר עכ"ל חז"ם:

הרי מזה לפי דעת חז"ם שקודם המבול לא היה דמות ענן וחזיזים ברקיע כלל וכלל, אשר דעה לנומה שדופת קדים זו בטלה ומבוטלה לא שרירא ולא קימא מכמה פרכות, א), לפי דעת חז"ם שהאדים היוצאים מן הימים הגדולים כסו את פני הארץ מסביב עד שנגעו מקצתם בהארץ עצמה כו', קשה להבין איך היו הרמשים והעופות יכולים לנתר על הארץ? ועוד כמה מכשולים והתחתים אשר נולדו מזה לכל חי ולומת כמובן, וחז"ם הכביר מלין בבלי דעת ולא הבין מאומה ענין האדים באופן מוזר זה אשר לית נגר ובר נגר דיפרקיניה וכל נייס ושכיב אמר להא שמעתתא, ב), אם קודם המבול לא היה ענן על פני חוג שמים כלל, יקשה להבין איך יכלו בני אדם ללכת בשוק ולראות איש את אחיו, הלא האדים היו כשכים בעיניהם? וגם שאפו אויר משחת הגורם חיים קצרים ולא חיים ארוכים?, ג), אם לפני המבול לא נראו חזיזים על פני רקיע, למה בחר ה' את הקשת לאות ברית עולם, הלא גם הענן היה בריאה חדשה לפי דעתו ולמה לא בחר בענן?, ד), האם המים אשר כסו את הארץ כאשר חרבו ונתמעטו האדים באופן זה שבחר חז"ם, הלא המים לא נחסר מהם עד היום אף טפה אחת כי באותה מדה שיעלו למעלה כן ירדו למטה, ואין דבר אחד בטל מן העולם וכל מה שעשה הוא שיעשה?, ה), מפני מה לא יאמין חז"ם כי בנקומות אשר אין חזיון הגשם נפרץ, הוא מטעם שהאויר הוא שם באופן משונה אשר לא יתן את האדים העולים מן הארץ לעלות ישר לאותו מקום אשר בשמים ממעל המוכשר לעשות מהאדים מים נגרים ארצה ונטפי גשם, ורק בעזרת הדינאמיט ואבק השרפה אשר כחו עז ועברתו קשתה, יתפרצו האדים תוך האויר כפיטורא בפי זפת, ויעלו כעם עצום ערוך מלחמה ביד חזקה למקום הראוי והמוכשר לצרף האדים כי ימסו למים, אשר המקום ההוא מכונה מלאך אף-ברי שר מטר, ובו יתהוה הגשם באותו דפוס כמו המזון הבלתי מתעכל רק בבואו להאצטמכא, ובאמת אין ההכרח לומר שיש יסוד טמור ונעלם ברום שחקים העושה עננים זולת האדים הארציים?,

מי

ז) מי כפה על חז"ל זה הר כגיגית לומר כי הענן והקשת לא היו קודם המבול, בפחדו פן יחשדנו שומע לחפשי באמונה אם לא יאמין כי הקשת חדש הקב"ה אחר המבול לאות לבני מרי, הלא הארז הגדול אשר בלבנון התנא האלהי רשב"י כתב הדר (זוה"ק כ"ח ע"א:) את קשתי נ ת ת י בענן, נתתי מקדמת דנא יעויי"ש, וכן (אבות פ"ה מ"ו) הקשת נברא בערב שבת בין השמשות, וכן הוא דעת הרמב"ן ז"ל, וכמ"ש הר"פ ז"ל (ס' הברית ח"א מאמר י' פי"ב) וז"ל. ויאמר ה' לנח את קשתי אשר נתתי בענן בטבע וע"י השמש ביום הבריאה, תהיה לאות ביני וביניכם ובין כל נפש חיה, והיא תהיה לעד שאקים את דברי ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ, כאשר אמר לבן ליעקב עד הגל של אבנים הגל הזה עד ביני ובינך עד הגל הזה ועדה המצבה אם אני לא אעבור אליך את הגל הזה ואם אתה לא תעבור אלי את הגל הזה (בראשית ל"א), ואין חילוק בין אם היה הגל ההוא מקודם זמן רב מתחלת בריאת העולם או נתחדש מקרוב, אמנם הטעם למה בחר ה' לאות ולעד הקשת יותר מאשר כל דבר מן הדברים אשר בטבע כו' עכ"ל יעויי"ש, ודבריו אלה כבר כתובים בספרי הנשרים הקדמונים מפרשי התורה, וביחוד הבחיי ז"ל אשר האריך בזה לשון של זהורית מדברת גדולות בדוכתין סגיאין (נח ט' י"ג, לך ט"ו י"ח, ויחי מ"ט י"ב, וארא ז' ט', יתרו כ' ח') יעויי"ש, (עי' זוה"ק משפטים נ"ע. ראשית חכמה שער היראה פ"ט), וכלם הסכימו בהקשיים שכליים עד למכביר, כי הקשת היה נראה גם קודם המבול והגשם ירד מתוך העננים מלפנים כמו עתה בדורנו העז פנים המלא חוקרים אוילים כחלזונים המונים המנקרים עיני העדה כלניים ושכינים, ז), מוטב היה לו לחז"ל זה להאמין מלבר או מלגו, כי עד המבול לא היה נראה הקשת כלל מאותו טעם שלא נראה הקשת בימי יחידי סגולה הקדמונים, כמו בדורו של חזקיהו ורשב"י וריב"ל (עי' כתובות ע"ז: זוה"ק ויקרא ט"ו:), אשר רבים הקימו אלומות טעמיהם על זה והנה קמה אלומת טעם הרמ"א ז"ל וגם נצבה (מובא בשל"ה תושב"כ בהגה"ה המתחלת דבר זה כו') וז"ל. אף שהקשת הוא בטבע מ"מ לא היה נראה הקשת אם היו זכאין, כי אי אפשר לפי הטבע הקשת אלא כשירד המטר ביום והחמה זורחת, ואלו היו זכאין לא היה יורד המטר ביום אלא בלילה בשעה שבני אדם בביתם כמו בלילי שבת, כמ"ש רש"י ונתתי גשמיכם בעתם כו' עכ"ל יעויי"ש באריכות, ואולי עד המבול לא היו הגשמים יורדים רק בלילה וממילא לא נראה הקשת, כדרך שכתב המשוח מלחמה (יוסיפון פנ"ה) וז"ל. ובא' השנים אשר בהם נבנה הבית (המקדש של הורדוס) מתחלת הבנין עד סוף הבנין לא המטיר ה' ביום על ירושלים רק בלילה לבלתי מנוע את בנין ההיכל, כאשר דבר יוסף הכהן בן גוריון המעיד ע"ז ע"פ קבלתו מחכמי ישראל וע"פ סופרי הגוים הנאמנים עכ"ל, וכ"כ הר"ע מן האדומים ז"ל (מאור עינים ימי עולם פנ"א) וז"ל. מן הנסים עוד אשר נוכל להזכיר העשותם בבית שני, הוא מה שאבותינו ספרו לנו במס' תענית פ"ג ומכילתא דבחקותי פסוק ונתתי גשמיכם, והוא אמרם מלינו בימי הורדוס בזמן שהיו עוסקים בבנין בית המקדש שירדו להם גשמים בלילות ולמחר נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה החמה וכל אחד משכים לעבודתו להודיע כי מלאכת שמים בידם כו' (עי' ויקרא רבה פל"ה סי' י').

אי נמי כמ"ש הר"י אייבשיץ ז"ל (תפארת יהונתן פ' נח) וז"ל. וידוע טיב הקשת כאשר יהיה אדי הארץ עבים ויולידו עננים עכורים, אזי אור נילוץ השמש הוא גורם הקשת, ולכך נדע היות ענין מחודש אחר המבול, כי קודם המבול היתה הארץ מזוכך בעלמותו ספיר גזרתו, ואף האדים לא היו עבים כלל ולא היו עכורים, ולכך לא נתהוה הקשת, כי קוי נילוצי השמש היו עוברים דרך העננים מעבר לעבר, כאשר אנו רואים באמת אם אין הענן עב רק זך לא יראה קשת, רק לאחר המבול ולרוב גפרית מימי

המבול

המבול ולרוב למיתת כל בעלי חיים ולמתים והאילנות שנבלע הכל בארץ, נשתנה הארץ וקבלה עכירות רב ומזה נתהוה הקשת, וא"כ טיב הקשת הוא מחמת עכירת אדמה ועי"כ בא עכירות האדים ומזה נתהוה עב הענן, וגורם השני לקשת הוא גילוי השמש, ושני גורמי הקשת הם שני הגורמים לאדם לחטוא, היינו יסוד חומר העפר שבו והמזל הוא משטרי השמש (כאז"ל (שבת קנ"ו׳) האי מאן דבחמה יהא גבר כו׳), ולכך הקשת הוא אות ברית להבין כי זהו ענין התגלגלות האדם כו׳ עכ"ל ודפח"ח. ונעלם מעיני חז"ם גם כן כי דעת חוקרי זמננו שיש מין גשם אשר איננו מתהוה מן האדים העולים מהארץ רק מאויר השמימי ממש, היא דעה עתיקה אשר ממקור ישראל מחצבתה, והגאון יעב"ץ ז"ל מביאה (מטפחת ספרים לד כ"ה) וז"ל. אך אמנם ודאי נראה שגם דעת חכמי הטבע בזה אמתית היא שהמטר הווה מאדים העולים מן הארץ, וכמ"ש ענינו ע"ד הטבע בפרק הקודם וככתוב גם בתורה, אבל ודאי יש שני מינים גשמים, ודברי החוקרים יתכנו בגשם טבעי, אולם לפי דעת התורה האלהית והחכמים הנאמנים ישנו גם מטר עליון רוחני היורד מן השמים ממש ומאוצר הטוב דוקא ומתלבש בגשם גשמי כו׳ עכ"ל יעויי"ש בטול דעת חז"ם בתנאי וחליפי הגשם ההוא.

ואני בער לא אדע להתחקות על שורש פורה ראש ולענה אשר בלב המשכילים, המצמיח סלונים ממאירים וקוצים כסוחים להשחית ולבלע הוד אלהים החופף על פני הנסים והנפלאות אשר הם לישראל כתכשיטים נאים ויפים לתולעת יעקב כברזא סומקא לסוסיא חיורא, מה איכפת ליה לחז"ם אם עדת ישרון שה פזורה ישראל הזרויה בין מכעיסיה תתקשט ותתהדר בנסים אלה בפני כל אומה ולשון? ומה נמרצו אמרי חז"ל (שמות רבה פל"ב סי׳ ה׳. תנחומא משפטים סי׳ י"ז) הזונה בשעה שיש לה אוהב והוא מכבדה בחפץ, היא מראתו לחברותיה ואומרת ראו כמה כבדני אוהבי, ואתם בית ישראל לא עשיתם כן, אלא עשיתי לכם נסים וגבורות שהיו ענני כבוד מקיפין אתכם, והמן יורד והבאר עולה והשליו מצוי, ולא קלסתם אותי ולא הייתם (יחזקאל ט"ז ל"א) כזונה לקלס אתנן כו׳ ע"כ, ומלבד שלא יקלס ויהלל חז"ם מפלאות תמים דעים לישראל בתקופות הראשונות והאחרונות, עוד מטיל מום בקדושתם ומפרכם למסרם ביד פורה שר של שכחה, אך ת"ל לית מאן דאשגח ביה כי (ירושלמי שביעית פ"ח ה"א) כל מדרש שאתה דורש ושובר מדרש ראשון אינו מדרש, ואותם אנשים אשר מוחם עוד רופס כתינוק ומביא ספק בלבם הרך, עליהם אמונה (שם פאה פ"ב ה"ו) כל הלכה שהיא רופפת לא וראה מה הצבור נוהגים, ואם העטלף לא יוכל להתענג מקרני השמש וחז"ם לא יחפוץ להאמין בנסים הללו, היה לו לכל הפחות להטמין זאת בחבו ולא לקרוא בראש הומיות פלגאי הנא, ויותר מאשר יקבל שכר על הדרישה יקבל שכר על הפרישה, ומצינו כמה גדולים וטובים ממנו אף שלא הסכימו בלבם לדעת חכם פלוני, מ"מ בידעם כי דעתם לא תמצא לה מהלכים בין ההמון, פערו פיהם כמלקוש לשוות הוד והדר לדעת חכם פלוני המתנגדת לדעתם ואוקיר חלא וקמי בדמי חמרא, כאז"ל (שבועות כ"א:) לדבריו דרבי פלוני קאמר וליה לא סבירא ליה, (עי׳ מאור עינים מאמר קול אלהים י"א:). וכהולם פעם יצלצלו באזני דברי המשוח מלחמה (יוסיפון פ"פ) וז"ל. עורה נא משה בן עמרם וראה את עמך ואת עדר הצאן אשר רעית כל ימיך בחכמתך, איכה טורפים בו זאבים ואריות, ואיך נהפכו ישראל לאויבים לנפשותיהם ומהרסיהם ומחריביהם מהם יצאו כו׳, קום נא מעפרך פנחס המקנא לכבוד ה׳ אלהי ישראל ובוא ודקור בחרונך הפריצים האלה המשחיתים את עם ה׳! עכ"ל.

ועוד לא נתקררה דעתו של חז"ם במאמרים בוטים כמדקרות חרב אלה, עד שבא במדת הרחמים לחוס על לחמא עניא די אכלין ישראל בפסח, ויגזור על ימין

ועל

ועל שמאל לתת מלח במצות החג (הצפירה שנת י"ט גליון י"ז) וז"ל. בענין כזה לאסור מה שנהגו להתיר ודאי כי יקבלו האמת ממי שאמרו, אבל מי יתן ויקבלו האמת גם להתיר מה שנהגו לאסור ולא ליחיד אבל לכל ישראל, וג"כ מפני שלא ידעו סגולות החום במים? והוא שבדין אפית מצות נהגו כל ישראל שלא ליתן מלח במצה, מפני שהוא מחמם, והלא אדרבה הדבר ידוע שכאשר נעמיד טערמאמעטער במים ואח"כ נשים בתוכם מלח, אז נראה כי יפול הטערמאמעטער איזה מעלות, והמים נצטננו מעט מאשר היו! והוא חק טבעי! ומדוע ימנעו כל ישראל לאכול מצה אפויה במלח הטוב לבריאת הגוף, זה כמה מאות שנים, רק מטעם הטור והב"י שאמרו שהמלח מחמם וממהר להחמיץ? תחת אשר מאז יצאו אבותינו ממצרים ועד זמנו של הטור וב"י אכלו מצה אפויה עם מלח כדרך בני אדם לאכול פת במלח עכ"ל חז"ם; אשר אם נעמוד טערמאמעטער השכל תוך המנהג הישן נושן זה, אזי יפלו דברי הז"ם אלה מעלות רבות אחורנית וישברו לרסיסים קטנים כאבני גיר מנופצות, ראשית דעת כי עגותם בל תבז לצן במקום עלו וירדו בו מלאכי מצה, ונמנו וגמרו כי המלח בטבעו נותן חמיץ בכל תבשיל ונוח להתעכל באצטומכא כנודע לכל בשר, ואם תתן מלח במקום הפצע תרגיש חום ודלקת גדול מנשוא, ועוד נסיונות טבעיות כאלה המוכיחות לדעת שהמלח מחמיץ ומחמם מאד, וכן מביא החוקר לכל תכלית הר"ס אלדבי ז"ל (שבילי אמונה נתיב ה' אות מ') : מלח חם ויבש כו' יעויי"ש, (ועי' מערכת הדומם לר"י סירקין פ"ג נד קל"א), ומכלי הטערמאמעטער אין ראיה כלל, כי יוכל היות שיתר יסודות החמריים אשר במלח כגון הנתרו"ן והכלא"ר המה יקלקלו שורת הכלי ההוא לסגת אחור לעור עיני חכמים להרע, וצדק יהלוך לפני הב"י והטור שני צנתרות הזהב שאסרו המלח במצות אפילו בדיעבד וצדקם במשפט מלח, וכן מצינו בהדיא שאמר שמואל (חולין נ"ז:) מליח הרי הוא כרותח, וכן פסק הרמב"ם ז"ל (הל' מאכלות אסורות פ"ט הי"ח) יעויי"ש, הוא הרמב"ם ז"ל אשר חז"ם דנן שם ומתפאר בגונין שלו ומתהלל בפיו שהוא אחד מתלמידיו השותים בצמא את דבריו ככ"ל, וכן יש כמה מאמרים מפוזרים בספרי חז"ל המוכיחים לדעת כי המלח מורכב מחומר אחד המחמם ומחמיץ, (ברכות ל"ד') ת"ר ג' רובן קשה ומיעוטן יפה ואלו הן שאור ומלח וסרבנות, הרי כי המלח הוא בחדא מתקלא עם שאור, וזאת כונתם ז"ל באמרם (שם מ'·) אחר כל אכילתך אכול מלח, היינו משום שהמלח מחמיץ המאכל ומאמץ כח המעכל, וכן (שבת ס"ו:) כי הוו מיבסמי מייתי משחא ומילחא ושייפי להו לגוייתא דידהו וגוייתא דכרעייהו כו' יעויי"ש ברש"י ז"ל, וכן (שם ק"ח:) מעולם לא טבע גברא בימא דסדום ופירש"י ז"ל: מפני שהמים מלוחין וכח מליחתן מעכבו מלטבוע עכ"ל, ר"ל שהחום אשר המלח נותן במים מגביה את האדם, וכן נמי מ"ש ר' טרפון לר' יהודה (נדרים מ"ט:) היום פניך צהובין, א"ל אמש יצאו עבדיך לשדה והביאו לנו תרדין ואכלנום בלא מלח ואם אכלנום במלח כ"ש שהיו פנינו צהובין, היינו שהמלח מחמם הדם, וכדומה מאמרים כאלה (עי' ב"ב ע"ה · מנחות כ'·), וזאת אז"ל (תענית ב': ירושלמי הוריות פ"ג ה"ה) אי אפשר לעולם בלא מלח, היינו שבכל צומח הטביע בעל הבירה ית' מין יסוד מלחי שלא יתנזק האדם באכילתו ויתעכל במעיו בעתו הראוי מן החום הנולד בקיבה באמצעות המלח, ועוד יש מופתים חותכים כאלה שהם כצרי גלעד לרפא עיני בשר המוכים בסנורים מדברי חז"ם אלה שהם כמלח סדומית.

והיה איפוא נמצא שגיא כח בהלכות עולם אשר בידו מחקרי ארץ ותועפות הרים כהדר כבוד גאון הרשב"א ז"ל, העשוי לבלי חת לפתח מותרות האיסור מעל דברים רמים התלוים בשערה, והגאון החסיד האלהי הר"י טאיטאצק אשר לא יתן במצה

ארבעים

ארבעים שנה רק על תיבה ורגליו תלויות (ראשית חכמה שער הקדושה פי"ז), וזקוקין דנור נפקין מפומיה על הרשב"א ז"ל (מובא ברשד"ם חו"מ סי' מ"ג ורמ"ט) שרואה סברתו כמעט שקול וחשוב נגד רוב הפוסקים, ועל כלם היה ירא לנפשו מאד להתיר מלח במצה של פסח (תשובות הרשב"א סי' רכ"ה) יעויי"ש שמסיים: „ומסתברא לי" ולא בהחלט גמור כסגנון לשונו ביתר התשובות כנודע לכל מאן דעסקין בהו, ותשובה זו טופחת על פני דעת חז"ם שאמר שעד זמנו של הטור והב"י אכלו מצה אפויה עם מלח ורק הם הולידו משכלם את האיסור; ואחר זמן מה נגלה לנו חז"ם פעם שנית בילקוטו ותרמילו ובמקל חובלים שלו לחזק ולאמץ דעתו הקלושה לתת לה עדנה אחרי בלותה, שמן הראוי לתת מלח במצה של פסח, ומלח ולבור מלח נכנס תחלה לדין (הצפירה שם גליון מ"ז) וז"ל. וכן מצינו בתורה עצמה מצה שהיא במלח, בויקרא (ב') הכתוב מדבר מקרבן מנחה סולת, ושם מקרבן מנחה מאפה תנור, ושוב ממנחת מרחשת, ובכולן נאמר „מצה תהיה", ושם נאמר (י"א): „כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ", ואח"כ (י"ג): „וכל קרבן מנחתך במלח תמלח, ולא תשבית ברית מלח" וגו', הרי מפורש בהדיא שכל מצה היא במלח, וכמו שהעיר שם האברבנאל במקומו יעויי"ש עכ"ל חז"ם, וכל בר בי רב אשר טעם מעט בקצה שכלו מיערות דבש התלמוד, יאמר כי חז"ם הוא עדיין כאפרוח שלא נתפתחו עיניו אף שכבדו מזוקן, כי אדרבה מפסוקים הללו מוכח שפיר כדעת הני אשלי רברבי שני בני יצהר האוסרים מלח במצה של פסח, ואיפכא מסתברא, שדוקא במצה של קרבן תמלח מלח מפני סוד אלהים הסתר דבר, משא"כ במצה של פסח שאסור, מדצריך קרא להתיר מלח במנחת הקרבן, והאברבנאל ז"ל אשר חז"ם לקח אותו לו למליץ הוא מסיים בהדיא שאין לתת מלח במצות הפסח מפני לחם עוני וכח המלח ככח השאור להחמיץ העיסה יעויי"ש, (עי' מצודת דוד להרדב"ז מצוה שכ"ד ושמ"ז ושמ"ח. עץ חיים שער כ' ב').

ואחר זמן מה נשא רוח קדיש עזה זרזור אחד אצל העורב כי מינו הוא, והנה ראיה מרה כלענה טרף בפיו, והוא אז"ר הצליו להביא מגן עדן מליץ יושר אחד מיוחד שבעדר צאן קדשים בעד חז"ם, ניהו כבוד הגר"א מווילנא ז"ל (שם בהצפירה גליון כ"ב) וז"ל. בענין מצה מלוחה שכתב כבודו, הנה מצאתי בביאור הגר"א (הל' פסח סי' תנ"ה ס"ק ה') וז"ל. נוהגין וכו', ואפילו שמביאין ראיה לאיסור ממ"ש בפ"ח דשבת אין טומנין במלח, ובגיטין מצה דלא מליח, ובחולין מלות כרותא" כו', ומביא שם בשם הרבה פוסקים דמתירין ודוחין ראיותיהם, והביא דגיטין מצה דלא מליח הוא מתרץ ממש כמו שתירץ כבודו בתשובה קצרה יעויי"ש וימצא חדשות ונצורות עכ"ל האז"ר, אשר אם נעמיק חקר בדברי הגר"א ז"ל הנה נראה שאין דעתו לפסוק אליבא דהלכתא נגד מרן הב"י ואחוזת מרעהו ולהזהיר למלוח המצות, ורק כונתו באמת לתרץ קושית התורנים על לשון הב"י שכתב „נוהגין", הלא מצינו בכמה דוכתין בש"ס ערוך שאסור למלוח המצות, ומתרץ בדוחק שאין משמעת הש"ס לאיסור ולכן שייך שפיר לשון נוהגין, והאות ע"ז הוא כי עדת החרדים האוכלים לתיאבון הדינים החדשים הערוכים בטוב טעם ודעת קדושים על שלחן גבוה של הגר"א ז"ל, גם הם אינם מולחים את המצות, וגם הגר"א ז"ל עצמו אכל לחמא עניא בלא מלח; ודברי הגר"א ז"ל אלה הם תמצית דברי הרא"ש ז"ל (פ' כל שעה סכ"ג) וז"ל. ובאשכנז נהגו שלא ליתן מלח בעיסת מצה ויש נותנין טעם למנהג מהא דאמרינן (בשבת ע"ט) שלש עורות הן מצה דלא מליח, ולאו ראיה וכו', ויש מביאין ראיה מהא דתנן (לעיל ל"ה) חלות תודה ורקיקי נזיר עשאן למכור בשוק יוצאין בהן, אע"פ שבודאי יש מלח בהן, וטעות הוא בידם דאין נותנין מלח אלא בדבר הקרב ע"ג המזבח כגון אברים ופדרים וקומץ עכ"ל.

והנה

והנה העלה סופר אחד ראיה חדשה לחזק דעת חז"ם למלוח המצות, והנה כאוב מארץ קולו ומעפר אמרתו תצפצף (הצפירה שם גליון ס"ח) וז"ל. אך מה מאד נפלא הדבר בעיני, הלא תלמוד ערוך בידנו, כי מלח אינו מחמיץ אף כאשר העיסה נלושה במים והוא: התורה אמרה „על כל קרבן מנחתך תקריב מלח", ומנחת נסכים קרבה לגבי מזבח וא"כ טעונה מלח, וכ"כ הרמב"ם (בהל' מעשה הקרבנות פ"ב ה"א) יעויי"ש, ובמנחות (כ"ז:) אמרו „מנחת נסכים מגבלה במים והיא כשרה", הלא עינינו רואות כי מלח אינו מחמיץ, היש לך ראיה גדולה מזו? (?) וגם מצינו בדחז"ל (פסחים מ') „בצקות של נכרים אדם ממלא כרסו מהם ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה", ולא יתכן להיות כי הנכרי לא יתן מלח בעיסתו, הלא דרך האדם לאכול פת במלח? וגם זאת היא ראיה ברורה שאין עליה תשובה כו' עכ"ל, אשר באמת גם שתי ראיות הללו הן כעשן בארובה, הראשונה כבר הביאה חז"ם עצמו כמוצא שלל רב ואני שמתיה בסוג טעם כנצר נתעב והראיתי דלית בה ממשא, והשניה גם היא בנויה בריר חלמות, כי כשם שקשה לפי דעתו לומר כי בצקות נכרים יהיו בלא מלח, ג"כ קשה לומר שיהיו בלא שאור ומחמצת הנותנים בעיסה תועלת יותר ממלח כנודע, אלא בודאי משמעו כמ"ש רש"י ז"ל: „שמכיר בהן שלא החמיצו שאין שם לא קרני הגדיים ולא הכסיפו פניו דהוא הוי סימן סידוק וסימן שיאור", אך הטעם שאין נהן דין מצה שחייב לאכול כזית מצה באחרונה, משום „דלמצה של מצוה שימור לשמה בעינן". וגם הרמב"ם ז"ל אשר חז"ם זה השמיע אזננו שהוא מתלמידיו החוסים בצל חכמתו, כתב בהדיא (הל' חמץ ומצה פ"ה ה"כ): „וביום הראשון אסור ללוש ולקטף (המצה) אלא במים בלבד, לא משום חמץ אלא כדי שיהיה לחם עוני עכ"ל יעויי"ש בהשגת הראב"ד, וכן הפוסק הקדמון אשר חי זה יותר משבע מאות שנה רבי אברהם אבן ירחי ז"ל כתב כן בספרו (המנהיג הל' פסח ע"ח:) וז"ל. יש אומרים שאין נתת מלח במצות הפסח משום דמחמצאי כו' יעויי"ש.

אך חז"ם זה הוא באחד ומי ישיבנו מדעותיו הפורחות באויר כבאצילי קאך בעת המגפה רח"ל, באצילי קאך הלא המה הרמשים והמוקרובים המזיקים המשחיתים האויר ומביאים כליון בגוף האדם, ובאצילי חז"ם ודעותיו המזויפות משחיתות הנפש ומביאות אנדרלמוסיא ברוח האדם, והוא לא ייעף ולא יגע להוסיף סרה לחזק במסמרות ויתדות עד יבש את חדושיו הכוזבים, ופיהו נמלא שחוק לקרוא התגלגלותו בשער בת רבים בפערו פיו לבלי חוק, כי אינהו השיד המשתופף תחת דגל רבי פלוני ופלוני, רק הוא מתלמידיו של הרמב"ם ז"ל על דגלו יחנה ובצלו יחיה בגוים, (ויקרא רבה פכ"ו סי' ז'): „משל לאשה שהיתה אצל אוהבה ונשבעת בחיי בעלה כך שאול שואל באוב וידעוני ואומר חי ה' אם יקרך עון בדבר הזה", כך חז"ם מלבד שאינהו מתלמידיו של הרמב"ם ז"ל היראים מ י ד ו ה ח ז ק ה וחרדים על דבריו, עוד הוא מתנגד כמעט לכל דעותיו האלהיות והלואי שמר אחד אחוז מאלף מלמודיו והלכותיו, כי הרמב"ם ז"ל היה מחמיר על עצמו מאד בכל דבר שבקדושה ועשה גדר לפנים מגדר, כגון מ"ש בעצמו (באגרתו לרבי פנחס הדיין ז"ל) והעיד על עצמו שמים וארץ שלא שנה מנהג אבותיו והיה טובל עצמו לקריו יעויי"ש, וכתב ע"ז הגאון והחוקר האלהי הרי"מ חזן ז"ל (בספר' חיי היש על תשובות הגאונים סי' קע"ה) וז"ל. ויסכר פי דובר שקר על רבינו הרמב"ם בענין זה בספרים חצונים ויוצאים מבית הדפוס יום יום להקל בכבודו של מאור גלותנו זיע"א עכ"ל יעויי"ש, ואך בעוה"ר הפשיטו המשכילים מעליו צורת צדיק והלבישוהו צורת צדוקי ועתידים ליתן את הדין, וכן מ"ש עוד הרמב"ם ז"ל על עצמו (הל' תענית פ"ה ה"ט) וז"ל. ומימינו לא אכלנו ערב תשעה באב תבשיל אפי' של עדשים אא"כ היה בשבת עכ"ל, וכן מ"ש (הל' ספר תורה פ"ט ה"י) שבעצמו כתב ספר תורה לקיים המצוה ועתה כתבו

נכס

לכם ... כפירה, (עי' סנהדרין כ"ח:), וכמ"ש עליו רבי אביעד שר שלום ז"ל (אמונת חכמים פי"ד) וז"ל. אמנם כאשר נעיין בחבור הגדול להרמב"ם אשר בו הראה חכמתו הגדולה והנפלאה בתלמוד בבלי וירושלמי ספרא ספרי ותוספתא וכל דברי הגאונים, וכמה יגיעות יגע וכמה טרחות טרח לברר תורת מרע"ה, ולא נעשה חבור יפה כמהו בכל תפוצות ישראל, ובו נראה כמה דקדק במצות עד שלא הניח מלקיים אפי' אותן המצות שרוב בני אדם מתרשלים בהן כו', והראיה הברורה ע"ז מ"ש (בהל' ע"ז פ"ב) ז"ל. ולא ע"ז בלבד הוא שאסור להפנות אחריה אלא כל מחשבה שהיא גורמת לו לאדם לעקור עיקר מעיקרי התורה, מוזהרים אנו שלא להעלותה על לבנו ולא נסיח דעתנו כו' עכ"ל יעויי"ש, ועוד כתב שר שלום זה (שם פכ"ב) וז"ל. ואחריו ראש הפילוסופים וראש המאמינים הרמב"ם ז"ל, אשר חלץ כגבר חלציו להודיע קושט דברי אמת דבר קטן זה מעשה בראשית ודבר גדול זה מעשה מרכבה, ובמקום גדולתו וחכמתו שם אתה מוצא ענותנותו וקדושתו כו' עכ"ל, וכן מ"ש עוד (תשובות הרמב"ם סי' ק"מ) וז"ל. וזה הענין שאמר עלי שאיני ר... מקרי, שקר הוא, מעידין עלי שמים וארץ שמעולם לא עשיתי זאת אלא מחולי, ואיך אשנה מנהגי ומנהג אבותי בלא עלה בלא שום איסור? ומנין ידע הוא בפתיותו אם נראיתי לרחוץ אם לא? כו' עכ"ל יעויי"ש איך הקריב חלבו ודמו על מזבח אמונתנו הישרה, (וזאת אשר אוה הרמב"ם ז"ל למען רבות מופתיו בארץ מצרים ודר במקום אשר אסרה התורה לשוב אליה עוד? צדק לפניו יהלוך והכל עשה במשפט דתי, (עי' אבן ספיר ח"א סי' י"א י"ב י"ג), כי מי לנו מרא קדישא דעמיה שריא נהורא דנהיר מגו טעמי המצות פקודי ה' הישרים שהרמב"ם ז"ל), וברגשי קודש כתב הדר (אגרת תימן ה':) וז"ל. ודע כי כמו שיגלל הסומא בהשענו על הפקח בלכתו אחריו, לפי שהוא יודע בעצמו שאין לו עינים שיורוהו הדרך הישר, וכמו כן שיגלל החולה שאינו יודע מחכמות הרפואות בשמעו עצת הרופא שינהיגהו וידריכהו, לפי שאינו יודע הדברים הממיתים ולא המחלימים המצילים, וישמע לעצתו כל מה שיאמר לו, כמו כן ראוי להמון למסור משענתם על הנביאים בעלי העינים האמתיים, ודי להם במה שילמדו להם שהסברא הפלונית אמת והסברא הפלונית אינה אמת, ואחרי הנביאים החכמים החוקרים והרודפים יומם ונילות הסברות והדעות כדי שידעו איזה מהם אמת ואיזה מהם שוא כו', או מי שיתכוון לסתור התורה ולהרוס חומותיה, הלא תראה עזותם כו' עכ"ל יעויי"ש. ועוד כתב הרמב"ם ז"ל (בתשובתו לרבי חסדאי הלוי ז"ל) וז"ל. לפיכך אי אפשר שתעמוד הראיה במקום שהנבואה עומדת, כמלאת אומר שאין אדם מערער בדבר אלא אם כופר בנבואתו של משה רבע"ה ויאמר שלא היה נביא, אבל אם יודה שהיה נביא לא יוסיף לשאול ראיה, וזה הוא עקר הדת האמתית שאנו סומכים עליו, שמשה רבע"ה נביא ה' ודבריו נבואה והרי היא למעלה מן הראיה, אבל לישא וליתן מדרך החכמה שהיא למטה מן הנבואה, לא יצא דבר על בוריו שהרי לא יתכן להגיע אליו, הא למה זה דומה למי שדמה להכניס כל מימי העולם בקיתון אחד קטן עכ"ל יעויי"ש באריכות גדול, שאך סכל ואויל מרודך נקרא האיש הבא לחתור תחת כסא כבוד אמונתנו בשכל חמרי גשמי הרודף חיי בשרים כל היום, וכל רעיון המתנגד לה הוא מעוך וכתות ונתוק וכרות לא ירצה.

ואם אמת בפי חז"ם זה המתפאר בשער עמו שהוא מתלמידי הרמב"ם ז"ל ומשומעי דבריו באזנים כאפרכסת, השכל מחייב שצריך לכבד ולאהוב כפלים לתוציא את הנותן החכמה ית' אשר חנן דעה בינה והשכל להרמב"ם ז"ל לבנות לתלפיות כמו רמים את ספריו הנוראים, הלא הוא שדי שגיא כח אשר יהב חכמתא לחכימין ומנדעא לנשמת אנוש חלק אלוה ממעל, כאז"ל (שמות רבה פמ"ח סי' ה') משל לתלמידו של רופא שנתן רטיה על מכה אחת ונתרפאת והיו מקלסין אותו, אמר להם רבו קלסו לו שלמדתיו,

כך

לך היו הכל אומרים בצלאל בחכמתו ובתבונתו עשה את המשכן, אמר הקב"ה אני הוא שבראתיו ולמדתיו שנאמר (ישעיה נ"ד ט"ז) הנה אנכי בראתי חרש, לפיכך אמר משה ראו קרא ה' בשם ע"כ, וכן מצות השכם מכל אדם כי כרוכיא (חכמת שלמה י"ג ג'): על אש ורוח על סער ותקופת המאורות על מים אדירים וככבי הרקיע יאמרו אלהים המה המושלים בארץ, אם על יפי מראיהם התענגו וחשבו כי אלהים המה, מדוע לא התבוננו על יוצרם כי אבי כל יופי עשמו, אם על כחם וגבורתם תמהו איככה על כח בוראם לא השכילו, הלא בגבורתם ובהדרת מראיהם כבוד קונם יודע" עכ"ל, (עי' זוה"ק בראשית כ"ו) ; ואיך לא מלאו מסלות בלב חז"ם דברי רבו הרמב"ם ז"ל החולכים לבבות אם דת (הל' שחיטה פ"א הי"ב י"ג): שאפילו נדע להפך היות טרפה זו חיה וזו אינה חיה, הרי הכתוב אומר ע"פ התורה אשר יורוך יעויי"ש, וכ"ה (תשובות הריב"ש סי' תמ"ז): „שאין לנו לדון בדיני תורתנו ומצותיה ע"פ חכמי הטבע והרפואה, שאם נאמין לדבריהם אין תורה מן השמים חלילה כו', ואנחנו על חכמינו נסמוך אפילו יאמרו על ימין שהוא שמאל, שהם קבלו האמת כו' עד מרע"ה, לא נאמין אל חכמי היונים והישמעאלים שלא דברו רק מספרתם וע"פ איזה נסיון, מבלי שישגיחו על כמה ספקות יפלו בנסיון ההוא, כמו שהיו עושין חז"ל כמוזכר בפ' המפלת אני מביא ראיה מן התורה ואתם מביאין ראיה מן השוטים" כו' עכ"ל יעויי"ש, וכן מ"ש הרי"ל (פחד יצחק ע' ניקור): „אפילו תימא שבעלי הנסיון היו מוכיחים להפך מדרז"ל לא תאבה להם ולא תשמע לקולם" יעויי"ש. ודברי אלה אינם מתנגדים כלל וכלל לדברי חיד"א ז"ל (ברכי יוסף הי"ד סי' רמ"ב) וז"ל. הא דאמרינן שאין תלמיד יכול לחלוק על רבו, מהו שיחלוק כשיש לו ראיה ברורה? תשובה, הראשונים היו חולקים על רבם, וכן בכל דור ודור יכול התלמיד לחלוק על רבו בראיות ברורות דרך משא ומתן, לכתוב סברות רבו וראיותיו, והרואה דבריהם יבחר, וכן עשו כל הראשונים, ועל הכל יהיו כל דבריו לשם שמים עכ"ל, כי שפיל לסיפא „ועל הכל יהיו כל דבריו לשם שמים", משא"כ דברי חז"ם הבאים כעם עלוס ערוך מלחמה בקרדומות וכילפות לקצץ נטיעות הנסים והנפלאות ומנהגי קודם אשר בהם ישראל יתפאר, ואין כונתו רק לקנטר לדחות האמת בקש, ולא ישעה לדברי הרא"ש ז"ל (בתשובותיו כלל נ"ה) וז"ל. חכמת הפילוסופיא היא טבעית והכמים גדולים היו והעמידו כל דבר על טבעו, ומרוב חכמתם העמיקו שחתו והוצרכו לכפור בתורת משה לפי שאין כל התורה טבעית אלא קבלה, וע"ז נאמר תמים תהיה עם ה' אלהיך, כלומר אפילו יבא לך הדבר חוץ מן הטבע אל תהרהר על הקבלה עכ"ל, והר"פ ז"ל בנה על זה ארמון רם ונשא אשרי יושבי בו (ס' הברית ח"א מאמר כ' פכ"ב) יעויי"ש.

וחז"ם לא חש במאמריו אלה הגלוים לנו ואת אשר אינם גלוים לנו לאזהרת רבו הרמב"ם ז"ל (מאמר קדוש השם) וז"ל. זה נאמר על מה שצריך לאדם לדבר בו בפיו, ואולם מה שיחוק האדם בידו ויכתבהו על הספר ראוי לו שיחזירהו אלף פעמים אילו יתכן זה כו' עכ"ל, ושמעתי לפנים מן הקלעים כי נפש חז"ם עליו תאבל על הבקורת אשר כתב כהלומי יין על מאמרי „אבנט בד" אף שעניני מאמרי זה הם כשכים ולניניס בעיני המינים, וגם כעס עלי ע"פ סבה אחרת אשר היתה בינינו כד הוינא טליא, כאשר הודעתי זאת בפרוטרוט בספרי (מערת המכפלה הש"פ. סי' ל"א) יעויי"ש הריב אשר התגלע בינינו והבערה זו ללהב יצאה לגדף את מאמרי הנ"ל כעטלף את השמש, ונודע ספור התלמודי (ירושלמי פאה פ"ח ה"ו) שפעם בא ר' אלעזר לביתו ושאל לבני ביתו מה עשיתם במרוצת הזמן שלא הייתי עמכם? והשיבו באה שיירא אחת של אורחים ואכלו ושתו והתפללו עליך, אמר להם אין בזה שום הנאה שאני קבלו אותי היה שכרי כפול מהקב"ה

מהקב"ה, בא לביתו פעם שנית ואמרו באה ביירא אחת ואכלו ושתו ועוד קללו אותך, ונתמלא שמחה ועונג באמרו שבזה ישיב לו ה' גמולו פי שנים ע"כ, כן התנהג חז"ם עמדי, אני נתתי לו תרופות וסמים נאמנים והוא יזרוק עלי אבנים, ואף שאמר ג"א הגדול בגלותו (ארחות חיים כ"ד): ואל תתמול על החכם המקלקל שורת חכמים, (עי' גיטין ב"ו' סנהדרין ל"א' קידושין ע"ב' שו"ע יו"ד סי' של"ד בהגה"ה), וכן (אלפא ביתא דבן סירא סי' מ'): מוקיר מבשרוהי דמי נחמרא כו' יעויי"ש, מ"מ אנכי אנכי הוא מוחה פשעיו נגדי וחטאתיו אכפר כי נשגה הוא מקרה בלתי טהור גברא, ונכון לבי סמוך בטוח כי מלבד שדברי אלה לא יכעיסו את חז"ם עלי עוד יאירו עיניו לאהוב אותי אהבה בלי מצרים, וכאז"ל (תענית כ') מאי דכתיב (משלי כ"ז ו') נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא? טובה קללה שקלל אחיה השילוני את ישראל יותר מברכה שברכן בלעם הרשע כו', (עי' זוה"ק ויצא קע"א: משפטים קכ"ד: פקודי רס"ו: ראשית חכמה שער היראה פי"ג, שער הענוה פ"ד), ובלי תפונה רוב שניה הודיעו לחז"ם כי המשכילים אשר הראו לו שבר קבין חנופה והובילו מאניו לבי מסותא, הן הם היו בעוכריו להבאיש ריחו בעיני בני היכל היושבים על מדין, ומן הראוי לו לומר כמו שאמר ר' ירמיה (פסיקתא דר"כ פיס' כ"ו): „למי אני דומה לכהן גדול שעלה גורלו להשקות מים המרים, וקראו האשה אצלו ופרע את ראשה ופרסם את שערה, נטל הכוס להשקותה נסתכל בה שהיא אמו התחיל לוה אוי לי אמי שהייתי משתדל לכבדך והריני מבזך" וד"ל; עטי! בגוב-און דום, כי שמעה אזני בת קול מנהמת כיונה מהר חורב: תולעת ולא איש על שכמך שניים נשגבים עמוסים, ואיך תתחרה את הסוסים? סוסים מיוזנים דוהרים אדומים שרוקים ולבנים ברודים אמוצים, ההורגים במלחמת הדת גם בעליהם העוברים לפניהם חלוצים, כמראה הסוסים מראה המבקר וכפרשים כן ירוצון רגעי עתו, כקול מרכבות על ראשי ההרים ירקדון מורשי עטו, להבאיש ריח ההדסים בעיני בני בלי שם ולהטיל מום בקדשים, גוזלים תשעה קבין שיחה בטלה אשר נטלו הנשים, והד עונה נאים אמת, הכר נא למי החותמת... (ישעיה ל"ח י"ז) הנה לשלום מר לי מר.

ואם אני לא אחזה מזלי יחזה כי כל נבון כל גאון חסיד ועניו, יברכוני עת ישימו מעיניהם להבין בספרי זה המון עניניו, והרמב"ם ז"ל כתב (בהקדמתו למורה, ובמאמר תחית המתים) כי רצונו בתועלת משכיל אחד ואיננו חושש לאלפים סכלים, אשר הלעתו זו לא מלאה חן ושכל טוב בעיני הרמ"א ז"ל (תורת העולה ח"ג), ובעיני הישראלי ז"ל (נשמת חיים מאמר א' פ"א) יעויי"ש, ואני אביא להם ראיה מפורשת שאין הקב"ה מסכים לדעת הרמב"ם ז"ל, אף (ויקרא רבה פל"ד סי' ח') שכל מי שעושה חסד עם אחד מגדולי ישראל מעלין עליו כאלו עושה חסד עם כל ישראל, והוא אז"ל (סוכה נ"ב:) שהקב"ה מתחרט על אשר ברא את היצר הרע יעויי"ש, כלומר אף שהצדיקים המנצחים אותו ישיגו שכר גדול ונשגב כי לפום צערא אגרא, מ"מ אין רצון החכמה העליונה בזה והיא חוששת יותר לאלפים סכלים הנופלים כצפור בפח יוקש זה מתועלת משכיל אחד הכובש אותו ומכניעו, וזאת יאמרו ז"ל (יומא ס"ט:) כי יחידי סגולה ישוע ובני קדמיאל שבניה בוני שרביה בני כנני, קמו על מעלת הלוים בלוס ובשקים ועפר על ראשם ויזעקו בקול גדול לה' כי יבטל את היצה"ר מן העולם יעויי"ש, ואמרו (סוכה שם) שלעתיד ישחוט הקב"ה את היצה"ר יעויי"ש, ואז"ל (זוה"ק חיי שרה במדה"נ קכ"ח: קל"ז:) אין יצה"ר בטל מן העולם אע"פ שכולו לא נמלא קלתו כמלא יעויי"ש, שכונתם שלא ישאר ממנו רק תאוה קטנה ככף איש לקיום המין להוליד בנים, וכל יתר התאוות הנמבזות ושפלות כעשן תכלו וכמוץ יסוער מגורן, ומלאה כל הארץ דעה את ה' להכחיד את האי יצרא בישא ברוקד ביניהו מתחת שמי ה', הרי לך כי כנים ואמתיים הם החולקים על דעת הרמב"ם ז"ל

ז"ל, וגם הסברא האנושית מתאמת לזה, כאשר כבר הניחו לנו חז"ל יסוד מוסד (ברכות נ"ח) מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא, מה מלך ב"ו לא יפיק רצון בשלחו שרים רבים ללכוד ולכבוש איזה עיר ומתים, אם שר אחד יבא בשלום לביתו ענוק בכל שכיות החמדה וחוריו מלאים טרף מכל סגולות מלכים, ויתר שריו ועבדיו נכבדי ארץ נפלו חללים על שדה קטל וקול דמי נקיים אלה צועקים מן האדמה: „מה נעשה אם ההצלחה פנתה לנו עורף ולא פנים?", כך מלך עליון ית' אשר רחמיו על כל מעשיו ויושב וזן מקרני ראם ועד ביצי כנים בחמלה רבה, ואז"ל (מגילה י': תנחומא בשלח סי' י') המלאכים בקשו לומר שירה בשעה שטבעו המצרים בים ואמר הקב"ה מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה?, (עי' בחיי תשא ל"ד ו'. יערות דבש ח"א דף פ"ו:), וכן לא נתן הקב"ה לריב"ל לקלל את הצדוקי דהוה מצער ליה טובא (ברכות ז' ע"ז ד':) יעויי"ש, וכן (חגיגה ט"ו:) ירדה אש וסכסכה ספסלו של רבי משום שלא חס על בתו של הפוקר אלישע בן אבויה שאמרה לו רבי פרנסני יעויי"ש, וכן (ב"מ פ"ה: ב"ר פל"ג סי' ג'. ירושלמי כלאים פ"ט) חשש רבי את שיניו י"ג שנה על שהיבו להעגל זיל לשחיטה כי לכך נוצרת יעויי"ש, וכן (סוטה מ"ז) שלשה חלאים חלה אלישע אחת שגירה דובים בתינוקות (אף שהיו ריקים ופוחזים) ואחת כי דחף את גיחזי בשתי ידיו כו' יעויי"ש ברש"י ז"ל, וכן (זוה"ק בראשית כ"ז-ל"ח) דמעות עשו הורידו את ישראל לגלותא יעויי"ש, וכן דמעות של אם סיסרא עשו רושם גדול בפמליא של מעלה (הערוך ע' ערב. תוס' ר"ה ל"ג: בד"ה שיעור. אור זרוע הל' ר"ה ס"ס רס"ט) יעויי"ש, וזאת אז"ל (קהלת רבה פ"ג) והאלהים יבקש את נרדף, אפילו הנרדף רשע יעויי"ש, כאשר הארכתי בזה לשון של זהורית מדברת גדולות ונצורות בספרי (מערת המכפלה סי' כ"א-כ"ה) יעויי"ש, רחמן גדול כהקב"ה אשר אין ערוך אליו ית' בעולם חמלתו על כל בשר ורוח, בלי ספק ילטער כביכול מאד על נפשות החוטאים הנופלים במהמורות ורשתות היצר, מפני סבות בת מטרד ופגעי הגוף הנגוף המכריחים אותם לכל זה, ולא עלתה בידם להמלט מכף מעול וחומץ זה אשר מצודתו פרושה על כל החיים ומלכודתו עלי נתיב כל בשר, לכן יש לחוש גם בזה לתועלת הרוב, והגבר הבנוי על הנהרות ראוי להיות איתן וחזק שגם הצבים והכרכרות הטעונים משא לעיפה יוכלו לעבור בו ולא יעבטון אורחותם, כן המחבר מן הראוי וההכרח לו לעשות ספרו כמו מלתחת בתי רוקח המלאה סמי מרפא בעד כל המוכים בחולי הנפש למקטנם ועד גדולם, ולכלימה יחשב לו אם לאיש בריא אולם יהיה לסם חיים ולחולה הנפש יהיה לסם המות, (עי' מלאכת מחשבת לר"ש חפן ז"ל פ' וילך);

ולכן גם אני הפעוט אומר כי רצוני בתועלת אלף סכלים להטותם מדרך עקלתון, ולגרשם במקל נועם ממקום המינות מעוף צוקה ואפלה מנודח לבל ימעדו קרסוליהם באבני נגף, כמ"ש (שו"ת המבי"ט ח"א שאלה י"ט) וז"ל. ובשאלתם בשביל מטעה אחד שעמד בגלותנו ושריכ"ו שמו, והיה אומר אני משיח, ותעו אחריו בני אדם ויצאו למינות, ואינם מתפללים, ואינם רואים את הטרפה, ועושין מלאכה ביו"ט שני, ואינם משמרים את יינם, ואין כותבין כתובה כתיקון חז"ל, וכיון שאותו מטעה התיר להם עריות, אם אנו מקבלים אותם אתי לאיערובי בכשרים?, תשובה, כך ראינו שאלו הפושעים אע"פ שיצאו לתרבות רעה וכפרו בדברי חכמים ובזו מועדות ומצות וטמאו עצמם בנבלות וטרפות, אעפ"כ טוב לקרבן מלדחותן כו' עכ"ל, ועוד כתב (שם ח"ג שאלה כ"ב) וז"ל. אני נשאלתי את הכהנים מוזהרים מליכנס לבתי קבריהם של הקראים כו', הני קראים תולעת יעקב הם מכלל ישראל, והכהנים מוזהרים מליכנס לבית שמת הקראי בתוכו כמו לבית שמת הישראלי בתוכו כו', ואע"פ שחטאו—ישראל הם כו', אבותיהם בראשונים הם שכפרו במזיד, אבל בניהם שגדלו על סברתם הם כתינוק שנשבה לבין העו"ג

בעו"ג שהוא אנוש, אע"פ שמשמע אח"כ שהוא יהודי וראה היהודים ודתם הרי הוא כאנוש וראוי לקרבו, כמ"ש הרמב"ם ז"ל (פ"ג מהל' ממרים) עכ"ל, לכן אני משים שבעה עינים ותשעה קבין מוח על שכל אחד אשר ראשו כגלגל מרכבה וכאופן מרקדה, להלעיטהו בעל כרחו ולהברותו כגמל סמים שונים ומיני תרופה מובהקים המטהרים עיניו המוכות בסנורים, כי יראה איך חושך ישופנו וידיו ורגליו הוגשו לנחושתי השערות ואסורים בעבותות עגלה הטאה, ואלמדו תחבולות בלתי כוזבות במועצות ודעת איך ינתק מעליו מוסרות היצרא בישא, ואיה ימצא קרוב אליו עיר מקלט אשר ינוס שמה מפני חמת המליך מלאך בלהות, המוביל אותו כבהמה בבקעה ומוליכו שולל במדבר שממה יליל ישימון אשר שם הרגיעה לילית המינות ומצאה לה מנוח, ולא אחוש למשכיל אחד אם יפעור פיו לבלי חוק כפי האתון בראש הומיות, לשפוך מרורתו על ספרי זה הבנוי לתלפיות, ויגשש כעור קיר הבקורת לשלוח אש בנעורת שזאת לפניו כקטורת; וגם נכון לבי סמוך בטוח כי בל יחשדני שומע לדמות אותי כעשיר מופלג אשר שלחנו ערוך בכל מעדני מלך ולוקט פרורין תחת שלחן אחרים, כי אתה תחזה ועפעפיך ישורו בנועם החדושים הנפלאים והמדעים היקרים אשר מלאתי בהם כל ענין וענין, ומבין שורותיו יזהירו אבוקות מאירות כזהרים אשר עדן לא שזפתן עין בשר ומקום הניחו לי להתגדר, ואתי עמי כלומר אלי המון הסכמות גאונים וחכמים מצוינים המלאות שבח ותהלה, ומברכים ברכת הכהנים על כל תיבה הגה ומלה, ואך אתה אחי וראה על בינתך השען ובאם שכלך תעבור בין בתרי ספרי לשפוט מישרים אם רזה הוא או שמן, ברוך החונן לאד"ס דעת ומזמה אמן ואמן.

דודי ורעי בשתי עיניך ראה והבט שחדשתי באורים רבים אמתיים להוכיח כי סודות נשגבות דברו רבותינו שמנו וגנזו רזים שכליים מחוכמים ונחמדים ונעלים אשר רבים שלומי אמוני ישראל ילאו למצוא פתחם וגלות צמיד הפתיל עליהם, אשר סודות הללו עומדים ברומו של עולם הרוחני המתנגד לעולם החמרי הגשמי זה שדה קברות התאוה, ולא ראי זה כראי זה בשום אופן מה שזה בונה זה סותר ומה שזה מרומם זה משפיל, כשירת החכם האלהי (בן המלך והנזיר שער י"ד): „ימי עולם ומשנהו (עוה"ב) אדמה לצרות הוחזות מגן וצנה, בעודך תאהב אחת תקנא אחותה בה ובלבבה מגנה, ועל כן אקראה תמיד לאחת בשם חנה והשנית פנינה עכ"ל הס' בן המלך והנזיר אשר היה חביב גם בעיני הגר"א ז"ל מווילנא ומביאו בפירושו (משלי ח' כ"א) יעויי"ש, (עי' כשיר זה בס' מחברת עמנואל צד קמ"ט), ולכן סודות התורה ורזי כתבי הקודש הפנימיים הנותנים טעם לשבח, לא היה כח חוסן וחיל גם לבני ענק העשוים לבלי חת, להורידם משמים ארצה להתהלך בשפל ולשכון בערפל, למרות עיני חבר בוגדים עדת מרעים זדים ארורים הצודדים נפשות בני ישראל בחרמם, אשר דרכם לינק ולהזיק בני אל חי להשחית ולבלע קדושת אמונתנו אם כל יופי, הם תולים בוקי סרוקי רמזים דלים ורזים כפרות פרעה על יהדות כתבי הקודש לטהר בהם שרץ בק"ן טעמים מרים כלענה, אשר ע"ז ישוב פתגם התלמודי (ב"מ פ"ד:) באתר דמרי ביתא תלא זייניה כולבא רעיא קולתיה תלא, ופירש"י ז"ל: יתד שהיה הגבור רגיל לתלות בו כלי זייניו, הכלב הרועה תרמילו תלה עכ"ל, ורק תקיפי קמאי חכמי התורה שבע"פ בעזרת הנביאים חוזי יה ואנשי כנסת הגדולה פמליא של מטה אשר ראשם לשב הגיע, הן הם חפץ ה' ביד קדשם הצליח ולא השם תלוה חכמה אמתית לסחוט יין עתק מענבי התורה השמורים מששת ימי בראשית ועוד קודם ביקב הגדול מיקבי המלך עליון ית', והם בשכלם הזך והבהיר ובתבונתם הרחבה מני ים, הוכיחו לדעת והראו לעיני השמש, כמה גדולים מעשי התורה וכי היא מלאה ברמון על כל גדותיה חכמות רמות נעלמות גדולות ונצורות בשמים, וכל המדעים

הספונים

הספונים בכל הנבראים הנפלאים והילודים הנבחרים הכל באו אל תיבות התורה, ויסגור ה' בעדן בטעמיה ותגיה תורי זהב ונקודות הכסף, ואת המפתחות מסר ביד מלאכיו עושי רצונו פה בעולם יש זועף, לפתוח ולראות כי כל כבודה בת מלך פנימה ובה אוצרות כל כלי חמדה, אשר להוכיח זאת בראיות אמתיות מאד נעלות יעדתי ספרי זה, וכפות ה מ א ז נ י ם מלאתי ברבותים אלפי מופתים חותכים הנכוחים למבין וישרים למוצאי דעת;

אך כמו השמש יזיק בקרני אורו המתוק עיני העטלפים העורים, כן הסודות האלהיות מקוצר המשיג ועומק המושג מטריפות שכל הנ..עים בדרכי החיים, להיות כתינוק היונק ונושך שדי אמו הרחמניה, ומה נמלצו לחיך נבון רודף שלמונים טהורים אמרי נעם (זוה"ק נח ע"ה:): בגין דאנחית קב"ה רזי דחכמתא לעלמא אתקלקלו בהו בני נשא ובעו לאתגרא ביה, יהב חכמתא עלאה לאדם הראשון ובהאי חכמה דאתגלי ליה ידע דרגין ואתדבק ביצר הרע עד דאסתלקו מניה מבועי דחכמתא, ולבתר תב קמי מאריה, ואתגליין ליה מנייהו ולא כקדמיתא, לבתר בהוא ספרא דיליה ידע חכמאן, ולבתר אתו בני נשא וארגיזו קמיה, יהב חכמתא לנח ופלח בה לקב"ה, לבתר מה כתיב? וישת מן היין וישכר ויתגל כמה דאתמר, יהב חכמתא לאברהם ופלח בה לקב"ה לבתר נפק מניה ישמעאל דארגיז קמיה קב"ה, וכן יצחק נפק מניה עשו, יעקב נסב תרין אחתין כו' ע"כ, וגם חסידי הלאומים מודים כי רוב טעמי תורתנו הקדושה וכונותיה מכוסים בעשר מלעות זו ע"ג זו, וה' נודע למשגב בארמנותיה אשר יש בהן חדר לפנים מחדר עמוק מי ימצא תכליתה, וגם היושבים ראשונה במלכות שדי אשר לפניהם נגלו תעלומות מסתרי התורה והביטו לפנים מן הקלעים באספקלריא המאירה, אסורים לגלות סודות אלה לכל אוזן שומע ולפתח חטאת רובץ, כאז"ל (סנהדרין ל"א:) ההוא תלמידא דנפיק עליה קלא דגלי מלתא דאתמר בי מדרשא, בתר כ"ב שנין (שאז נתודע הדבר) אפקיה רב אמי מבי מדרשא (על חטא שחטא לפני שנים כבירים) אמר דין גלי רזיא ע"כ, וכן (מגילה ג'.) תרגום של נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי ונזדעזעה ארץ ישראל ת' פרסה על ת' פרסה יצתה בת קול ואמרה מי הוא זה שגלה סתריי לבני אדם? עמד יונתן ב"ע על רגליו ואמר אני הוא שגליתי סתריך לבני אדם, גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא אלא לכבודך עשיתי שלא ירבו מחלוקות בישראל כו' ע"כ, וכן מ"ש ר"י בן בתירא לר"ע (שבת צ"ז:) עקיבא בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין, אם כדבריך (שמקושש זה צלפחד) התורה כיסתו ואתה מגלה אותו כו' ע"כ, וכן (שם פ"ח.) בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן מי גלה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו? כו' יעוי"ש במהרש"א ז"ל, וכן (שם קנ"ג:) עוד אחרת היתה ולא רצו חכמים לגלותה, מה עוד אחרת היתה? מוליכו (הכיס בשבת כשאין עמו בהמה ולא נכרי ולא חש"ו) פחות פחות מד' אמות, אמאי לא רצו חכמים לגלותה? משום (משלי כ"ה ב') כבוד אלהים הסתר דבר וגו', ופירש"י ז"ל: מותר להסתיר דברי תורה לכבוד שמים עכ"ל, (עי' תוס' עירובין ל"ז: בד"ה ר"ש), וכן (ב"מ פ"ה:) אמרי ברקיעא מאן גלי רזיא בעלמא? אמרי, אליהו, אתיוהו לאליהו מחיוהו שיתין פולסי דנורא כו' יעוי"ש, וכן (פסחים קי"ט.) מאי למכסה עתיק? זה המכסה דברים שכיסה עתיק יומין, ומאי ניהו? סתרי תורה, ואיכא דאמרי זה המגלה דברים שכיסה עתיק יומין, מאי ניהו? טעמי תורה יעוי"ש במהרש"א ז"ל, וכן (סוכה מ"ט:) מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר ע"כ, וכן (חגיגה י"ג.) דברים שהם כבשונו של עולם יהיו תחת לבושך יעוי"ש, וכן מה שהשיב ישעי' לחזקי' (ברכות י'.) בהדי כבשי דרחמנא למה לך כו' יעוי"ש, וכן (זוה"ק נשא קכ"ג) דאית במה מחבלין ונחשין דמבלבלין מוחא למאן דאינו ירא חטא כדי שלא יכנס ברזין דאורייתא

דאורייתא יעויי"ש, וכן בכמה דוכתין (שם אמור ק"ו׳ פנחס רכ"ו: ורמ"ד׳ האזינו רצ"ד:) מבואר כמה עונשים ופורעניות רעות רח"ל למי שמגלה סתרי תורה הראוים להיות מכוסים וכמוסים יעויי"ש, וכמ"ש החכם מכל אדם (משלי י"א י"ג) הולך רכיל מגלה סוד ונאמן רוח מכסה דבר, (עי׳ זוה"ק יתרו ע"א: נשא קכ"ח׳ האזינו רצ"ד: תנחומא ויחי סי׳ ח. מגודת דוד להרדב"ז מצוה י"ט. ראשית חכמה שער הקדושה פ"י. חסד לאברהם מעין ה׳ נהר כ"ד בחיי תצא כ"ד כ׳. אמונת חכמים פ"ו), וכן (ב"ר פ"ג סי׳ ד׳. תנחומא ויקהל סי׳ ו׳) אמרה ליה בלחישה, א"ל מקרא מלא הוא כו׳, א"ל כשם ששמעתיה בלחישה כך אמרתיה לך בלחישה כו׳ ע"כ, (עי׳ בית יהודה ח"ב לד ע"א בהערה א׳ וב׳). וכן התנהגו חכמי אוה"ע כמ"ש החכם האלהי (יסוד עולם פ"ו מאמר ב׳) וז"ל. כך היה מנהג החכמים הראשונים להסתיר הדברים כדי להגדיל החכמות לפארן להאדירן ולהסתירן מעין המון העם שאינם יודעים ואינם הגונים להם כו׳ עכ"ל, וכן מ"ש רבי שם טוב ז"ל (ס׳ אגרת הויכוח): הקודמים מהפילוסופים מסתירים כונתם האמתית בחכמה ואומרים דבריהם בחידות עכ"ל, וכן מ"ש היש"ר מקנדיא ז"ל (נובלות חכמה ק"א׳) וז"ל. פלטון עם היותו קרוב למלכות ובן אפרתי ודובר אמת בלבבו, עכ"ז לא רגל על לשונו לפרסם דעותיו, וגם בכתביו לא דבר רק חידות ומשלים כדי להעלים דבריו כו׳ עכ"ל, וכן מ"ש הר"ד ניטו ז"ל (כוזרי שני סי׳ ש"ד) וז"ל. ולא נסתר מנגד עיניך שדרך החכמים הקדמונים בין מישראל בין מאומות העולם היה לכתוב ספריהם בדרך משלים וחידות כגון פיטאגאראש ופלאטא עכ"ל יעויי"ש, (ועי׳ קורות פילוסופיא החדשה להחוקר בוהלע ח"א ר"ג׳ קורות כתות בני ישראל לה"ר פרץ בער ח"א רפ"ח׳ ס׳ המוסר והפילוסופיא להח׳ פלוטאדך ח"ה סי׳ ט׳ שאלה ה׳. ס׳ הפילוסופיא להח׳ מייגערם ח"ג מכתב ג׳). וזאת היא אחת מהכונות אשר אלל כל מאמר ליינתי כמה מקומות וליונים שלא היה המקום ראוי לגלותן ולהעתיקן, ואמרתי (מגילה י"ח׳) מלה בסלע משתוקא בתרין:

ומראש כליותי יעלוני להעתיק ספרי במטפחת הגאון יעב"ץ ז"ל, ודבריו המזוקקים מלאו מסלות והכו שורש עמוק בלבי (מטפחת ספרים לד ק"ב) וז"ל. ולמטן לא יסופק אדם בתמלית דעתי ותכלית כונתי בחבורי זה כו׳, פן יחשדני שומע או לא ירד לסוף דעתי הקורא ספרי זה בהעברה בעלמא, ויחשדני שומע ח"ו למעלים אמתת מחשבתי כאשר כה עשה בעל מצרף לחכמה (הוא הגאון המוסמך הפילוסוף והמקובל האלהי אשר כל רז לא אניס ליה מרן יש"ר מקנדיא ז"ל, אשר בשנת התרי"ן הדפסתי ספרו מצרף לחכמה זה עם הגהותי והערותי, ובראשו הצגתי תולדותיו בשם „לישרים תהלה"), שנתן מקום להרהר אחריו ח"ו שאין לבו נכון עם חכמת הקבלה, כי אמר: לא יודע לאדם תכלית דעת המחברים מתוך הספרים, ואם כה יחשוב עלי אדם ח"ו ישיב לי גמול רע תחת חפצי להועיל להיטיב לו כו׳ עכ"ל, (פליאה! פליאה! מדוע עיני הגאון יעב"ץ ז"ל לא הביטו רק על הר עיבל ולא על הר גרזים? למה לא נשא עפעפי שחר שלו על דברי היש"ר זה בסוף ספרו הנ"ל, ואת אזנו הכביד משמוע זקוקין דנור נפקין מפומיה וממלל רברבין וז"ל. „ודייני שיהיו לרצון אמרי פי לפני האדון שחברתיו לבקשתו, הגם שהמתחילים להתפלסף ילגלגו עלי ויאמרו שבקה רבי יוסף מקנדיאה לחכמתיה, או שכח תלמודו ורוח שטות נכנס בו, וירבו לדבר כדרך הבחורים שלא נתישב דעתם ולא שקט יין רתיחתם, שידעתי שדבריהם יהיו אלל הזקנים שקנו חכמה לא לרצון, ואפילו אם ירבו טענות נגדי ויאמרו עלי שעדיין לא הגעתי לרועה צאן, ואני אומר להם מוטב לי להקרא שוטה כל ימי ולא ליעשות שעה אחת רשע לפני המקום׳ כו׳ עכ"ל היש"ר באדם אשר אין על עפר משלו, אשר גם מזה אנו רואים באספקלריא המאירה כי לבו הרחב כפתחו של אולם היה נכון סמוך בטוח בחכמת הקבלה הבלתי מזויפת, והוא השכיל לתת בים הגדול שלה דרך ובמימיה העזים נתיבה, אך לפעמים מלא בקשת רוזנים ונסיכי ארץ לדרוש בענינים אשר אליבייהו קאמר וליה לא סבירא ליה), וגם אני הפעוט

בן ז"ך שנים, חי ה'! או, חי ראשי! כל עצמותי תאמרנה, כי המסלה העולה בית אל אשר סקלתיה ועזקתיה בספרי זה, והשיטה אשר ארשתיה בצדק ובמשפט בחבה וקדושין להרבות לה מוהר ומתן ולתת לה עדנת סופרים ישרים אחרי בלותה, היא נטועה על תלמי לבבי כסלע איתן בלב ים, אשר כל הרוחות שבעולם השואנים ברעש לא יזיזו אותה ממקומה ולא יסיעו יתדותיה לנצח, ומים הזדונים הרבים אשר שוטפים מנחלי בליעל כמשק גבים, לא יוכלו לכבות אהבתי העזה לה כמות וגודל חנה בעיני מתמול שלשום, ומשכילי עמנו הני עזין דמסגין ברישא כמה כרכורים כרכרו ופזזו בכל עוז, להושיבני אתכתקי דהב פיזא אשר במגדל הפורח באויר המינות, ויגשו לשבור דלתי לבבי כפריץ חיות קטנות עם גדולות בדורון בתפלה ומלחמה, לפתני בכליהם אשר כלו להביא נפשי בסודם לשבת ולהתרועע אתם על מדוכה אחת, ואני אדם רמש קטן בעולם יש זועף שיר מצולה זה, אחת נשבעתי ואקימה כי לא אטה אשורי כמלא נימא מני דרך החיים האמתיים נתיב אל מות, אשר סקלוהו וטהרוהו רבותים אלפי שנאן המון חכמי התלמוד ותקיפי בתראי הפוסקים האלהיים אפיטרופסי ישראל סבא שליחי דרחמנא, מכל אבני נגף ומכשול, אשר עצומים כל הנחשלים במתנגדיהם ורבים מעדו קרסוליהם על ידם, ועמוד אש חכמתם הולך תמיד לפני בני ישראל לנחותם איזה דרך ישכון אור הגנוז לצדיקים לעתיד לבא הנכנים שם מגפן של זהב אשר בהיכל התורה, והפך בעל הבירה ית' בידי הרפה הצליח להוכיח בספרי זה בהקשים שכלים החזקים כחלמיש צור, איך כל החכמות והמדעים ההולכים קוממיות בשוק החיים, כלם כלם למקטנם ועד גדולם יצאו ממקור ישראל, והתנאים והאמוראים ארזי אל הרמים והנשאים לפניהם נגלו תעלומותיהם וכל יקר ראתה עינם הבהירה כעין הבדולח בתורתנו צניף תפארתנו בגוים, אשר השמים והארץ כבגד יבלו והיא בל תמוט עולם ועד.

וידעתי כי בספרי מדושתי ובן גרני זה יש ת"ל כח חוסן וחיל עצום ורב, להפיח רוח דעת ויראת ה' בעצמות הרשעים היבשות מהום התאוות המדומות ותבערת חיי בשרים, והעניינים אשר בחרתים לי הם אמוצים וחזקים בטבעם להפוך לבב מורדי אור בני בליעל הנקראים בחייהם מתים—לטובה ולברכה ולחיים הנצחיים, וכאיש אשר יעור משנתו יתעוררו חולי הנפש אלה מתרדמת אולתם, לרוק שבע פעמים ולהראות פניה של אימה לכל תהלוכותיהם הקודמות, לקרוא מרה תפל אין טעם לחבר בוגדים עדת מרעים בנים משחיתים אשר המינות מתוק לחכם כלחנה לפשפשין וכטרפה לעורב, ואף אם הרמב"ם ז"ל קנקן ישן מלא חדש גזר אומר (בתשובותיו סי' ק"מ) וז"ל. וכן דרכי תמיד עם כל אדם שאראה אותו עומד בשטותו ואינו רוצה לחזור בו, אשתוק ואניחנו ברצונו, כך דרכי לעולם עכ"ל, ואני הצעיר לא כן עמדי, אשר לבי ישמח מאד וכליותי יעלזו כמוצא שלל רב, כי אראה איך נגעי נפשות יתרפאו בספרי ומחברתי להם כמעיני הישועה, וגם ספרי זה תדע כי כח אבנים כחו, גרמי עניניו כמטיל ברזל ומעי מאמריו אפיקי נחושה, למשוך אבירים עריצי המינות אל בית המדרש, ולהחזיר למוטב את הריקים ופוחזים אשר העמידו צלם המינות בהיכל ישראל לערות עד היסוד בו, ספרי זה מוכשר בכמה תחבולות מחוכמות לטהר הלבבות הנלהבות ולנקות רעיוני המהרסים והמחריבים אהלי יפת ארמנות חז"ל טירות כסף, הבנויות כמו רמים ועומדות לתלפיות בשיא גדלן ובחוסן תפארתן זה אלפי שנה, ועד היום לא נס ליחן ולא כהתה עינן.

ואני תפלה ואסלדה בחילה לנורא עלילה, כי לא יתן את המשחית הוא רוח המינות לבוא על בתי נפשות לאנשי לנגוף, ואת הצפעוני ירחיק מיוצאי חלצי ויגער בשטן לבל יזרוק ויטיל בהם ארס אפיקורותא המסמא עינים ומטריף הדעת, ללכת שובב לא דרך כבהמה בבקעה וכסוס דוהר בתוך אש מתלקחת, כאותה חיה אשר תכונתה וטבעה

להראות

להראות לאדם פנים שוחקות ועלילת נפש לבעבור ילך אחריה לאט לאט למחוז חפצה, ושם פושטת צורתה הראשונה ולובשת צורת נחש עקלתון להפילו למשואות באכזריות חמה עזה, ובמלתעותיה החדות מוללת לשד עצמותיו ובשרו טורף בפיה; ויהא רעות שלא יהיו זרעי כחמור הטעון זהב וסגולות מלכים על גבו והוא יאכל הרולים וקוצים, וידעו כי אור זרוע, לנבר בלתי לבוע, אשר אינו משבר הכד על המבוע, ושכר אמת מלא חפנים, לאיש אשר התורה אבן פנתו בחיים, ובעזרתו תמיד רוכב שמים.

ושהדי במרומים כי כאשר הוצאתי את ספרי מ ע ר ת ה מ כ פ ל ה לאור עולם, גזרתי אומר לפתוח הדלת ולצאת מגן המחברים לא על מנת לשוב, לא בשביל שהפסדתי מעות בהדפסתו, כי אדרבה עוד הרוחתי ת"ל כסף תועפות מנה אחת אפים מלבד הכבוד המדומה מלא חפנים, וכל חכמי ישראל מקצוי ארץ ואיים רחוקים פערו פיהם כמלקוש להודות לי על ספרי הנ"ל ולאספהו אל בית נכאתם כבכורה בטרם קיץ, ורבים הריצו אלי די זהב יותר ממחירו הקצוב, ואני שלחתי להם בחזרה את המותר חיש מהר, לבל תהיה תורתי כקרדום לחפור בה נדבת אנוש ומתנת בשר ודם המעוטה והרפתה מרובה, ותהלה לאל הנותן לי לחם לאכול ובגד ללבוש בכבוד במסחר בית דפוס שלי השוה כחמש עשרה אלף סלעים, אך חפצתי לעזוב הקולמוס מידי ולרדת מסולם המחברים המוצב בארץ שבע מדורי גיהנם וראשו מגיע השמימה, בעבור ראותי לא אחת ולא שתים איך בדור יתום עקש ופתלתול זה, הולכים מלאכים בארץ ובהמות בשמים, ובוערים בעם אשר עיניהם טחו מראות אור החכמה יקר הולך בשני עולמות, המה יעטו על ראשם צניף עטרת מחבר ויעדו גאה וגאון, ספרים יקרים מאד נעלים בשפל גגים גנס, והמביאם לבית הדפוס יניח מעותיו על קרן הצבי, והספרים אשר למחו ככמהין ופטריאות בכרם אדם חסר לב אשר לא תואר ולא הדר למו, לא כחל ולא שרק ולא פרכום ומעלים חן בעיני חסידים ואנשי מעשה לאספם הביתה במחיר נקטה מלאה דינרים; ואמרתי מילתא דבדיחותא כי לא טוב אנכי מהמון מלכים ונסיכים אשר ירדו מכסא מלכותם לא בעון בלעם ורוע מעלליהם, רק באשמת דורם ובעון עבדיהם השליכו שרביט הזהב מידם ככלי נתעב, כגון הקיסר קארל החמישי (אלף תקנ"ו לספה"נ), כריסטינא מלכת שוועדיא (אלף תרנ"ד), אויגוסט מלך פולין (אלף תש"ז), פיליפף החמישי הספרדי (אלף תשכ"ד), סטאניסלאוו לישצינסקי (אלף תשל"ז), פוניאטאווסקי (אלף תשנ"ה), וויקטור עמנואל וקארל אלבערט מלכי סרדיניא (אלף תת"ב ותתכ"א ותתמ"ט), קארל השלישי מלך ספרד (אלף תת"ח), נאפאלעאן הראשון קיסר צרפת (אלף תתי"ד), קארל העשירי מלך צרפת (אלף תת"ל), ווילהעלם הראשון מלך נידערלאנד (אלף תת"מ), לודוויג הראשון מלך באוואריא והיינריך נסיך רייס, ויוזעף דוכס זאכסען אלטענבורג ולודוויג פיליפף מלך צרפת ופערדינאנד קיסר אוסטריא (אלף תתמ"ח), נסיכי האהענצאללערן (אלף תתמ"ט), בערנהארד דוכס זאכסען מיינונגען (אלף תתס"ו), איזאבעללא השנית מספרד (אלף תת"ע), אמאדיאוס הספרדי (אלף תתע"ג), גריבי הנשיא הצרפתי (אלף תתפ"ז), וכדומה עוד רוזני ארץ שרים נכבדים כמו אלה אשר ישבו על כסא מלכותם פור התפוררה ומוט התמוטטה הארץ לפניהם ולרוחב כבוד מלכותם אין חקר, ועל כלם מלאם לבם להסיר ברצונם כתר המלכות מעל ראשם ושרביט הזהב היה פתאום בעיניהם כמטה אהרן הנהפך לנחש, ק"ו בן בנו של ק"ו מחבר עברי צעיר לימים כמוני כי נקל לי לאמור באזני בני ה"ת: „לא מחבר אנכי לא אוחז קסת הסופר!", ולהרים מעל ראשי כתר מחברים המשובץ באבני גיר מנופצות הקולמות ראשם נופאו ומשברות מוחו לרסיסים, ואם יציל הוצאות ספרו וקרן דמי הדפסתו יברך על הנסים.

ומאד נעמו דברי הכותב (הצפירה שנת ע"ז גליון רמ"ח) וז"ל. קורא נכבד! הנה מזרעא

מזרעה דיפרחל קחתית דמתקריח „עס הספר", ויד ושם לך בחותיות הקטנות והשחורות ובלי כל ספק בחו לפעמים לנגד עיניך המשוטטות בכל, הדברים הכתובים על דף הרחשון של חיזה ספר: „הזכות נמכר לצמיתות לפב"פ . . . . ." הנה ידידי הקורח! הגד נח לי כמה קבל המחבר לפי דעתך הרחבה בעד זכות ההדפסה שמחל לו לעולם ועד? — מחה רו"כ! תהי תשובתך בלי חשוב רבות על שחלתי, וחם בלב מתנה ברכך ה' לח תוכל לרחות חון מבלי התבונן תוסיף בחסדך הגדול עוד חמשים רו"כ ולכל היותר ע"ה, ויהי חפוח חלקו של כל עמל המחבר במשך כמה שנים קע"ה רו"כ לפי השבונך הלדק, חמנם סך גדול והגון הוח בעיניך הסך הנ"ל חשר לחו כל מחבר זוכה לו, קום קרח יקירי חת חשר מלחתי במכה"ע „דען" ע"ד מכירת זכות ההדפסה של ספריהם, ותשתומם ותתפלח עד שלח תחמין לשמע חזניך ותקיפני בשחלות וקושיות כתנורו של עכנחי, וחחרי חשר סוף סוף תוכח כי כנים דברי וחין בהם לח הפרזה ולח גוזמח, חולי תחזור גם חתה למוטב ורוח והללה יקום גם למחברינו וגם שכרם נכון יהיה לפניהם, המנוח טורגעניעוו מכר חת זכות הדפסת ספריו לצמיתות בשכבו על ערש דוי להמו"ם גלחזונחוו בעד תשעים חלף רו"כ, וכן גם הסופר שמת זה לח כביר „שטשעדרין סחלטיקחוו" בח בחליפות דברים חת המו"ם כנודע דומנחוו ע"ד הזכות על הדפסת ספריו, והמו"ם התרפס לפניו, ויחפוץ לתת לו שנים חלף רו"כ, וסחלטיקחוו לח נתרלה להסך הזה ויבקש יותר עד שילחה נשמתו, געגחל מכר בעד ששים חלף רו"כ חת זכות הדפסת ספריו, פוסקין בעד שלשים וחמשה חלף, זשוקחווסקי בעד חמשת חלפים, קרילחו בעד משליו י"ד חלפים, נעקרחסחוו בעד ט"ו חלף, גחנלחרחוו בעד ל"ה חלפים, חסטרחווסקי בעד עשרת חלפים (בעד הוצחה חחת) וכו' וכו', זה לח כביר מכר הסופר הנודע בספרות הרוסית ה' גליעב חוספענסקי חת זכות הדפסת ספריו להמו"ם פחוולענקחוו וסובורינק בעד כ"ה חלפים רו"כ, המו"ם החלה הוליחו לחור חת ספריו של חוספענסקי וקבלו מחיר גמוך מחד, וימכרו במשך השנה עשרת חלפים עקסעמפלחריס, המו"ם פחלובחיחריקחוו קנה מחת ה' עווטופעווסקי חת זכות הדפסת ספר־החשבון שלו בעד חמשים חלף רו"כ, ומכר עוד בחיי המחבר סכום של תשע מחות חלף עקסעמפלחרים . . . . , הדברים החלה חינם לריכים בחור, כי במקום שחתה מולח מספרים חותות ומופתים, הבחור חך למותר הוח, ועלינו חך לקרוע קריעה גדולה למקרח הדברים הנ"ל ולהודות כי חכמת סופרינו לח תחיה חת בעליה עכ"ל, (עי' עוד שם שנת כי גליון קמ"ח: וויקטור הוגח קבל בעד ספרו „החביונים" סך ד' מחות חלפים פרחנק, שכר „עמיל זחלח" לשנה יעלה ע"ה חלף פרחנק כו' כו'), זו תורת ישרחל וזו שכרה? חהה! הזחת נעמי?

וחם נעמוק חקר למלוח מקור הסבה הרעה מדוע ומפני מה מחברי ישרחל לרורם נקוב וחך נהמח דכסופח יחכלו מפרי עטם? נרחה חרבעה מכשולים בדבר חשר הם בעוכרם של סופרי ישרון, ח), שספרי ישרחל מעשה ידי החרדים מלחים כרמון תמידים המרים חומרות חשר יגיעו מרחם הפלפולים המחבדים בעוה"ר הונה של תורה, ונלרך תשעה קבין מוח להתבונן במו לח מוח חכמים ישרים ההולכים בדרך המלך רק מוח תרנגולים המנקרים בחשפה, משח"כ ספרים חלונים מיוסדים על דרכים קלי העיון חשר הקורח ירוץ בם בחפזון, ב) שפת עבר חיננה שפה מדוברת בפי קורחי ספריה, ולכן גם עניניס קלים שלה קשים להבין לפום ריהטח, ג) כמה דחמרינן (סוטה מ׳:) לשני בני חדם שנכנסו לעיר חחת חחד מוכר חבנים יקרים ומרגליות, והשני מוכר חפלים גרועים שדמיהם מועטים כגון מחטין ולנורות, על מי קופלים ביותר? זכי לח על השני? יעויי"ש, כן מפני שספרי עבר חינם מוכשרים רק לחלק קטן ודל

מכלל

מכלל ישראל, מה שראוי לכת המתנגדים לא ראוי לכת החסידים ומה שראוי להם לא ראוי לכת החפשים, לכן לא קפאו זביני עליהם ויד חובשי בית המדרש סולדת לקנות החכמות והמדעים המבריקים בהם אור בהיר, ובמקומם יקנו מחטין ולגורות זעיר שם זעיר שם, ד) ספרי ישראל החדשים רובם כמעט כולם ראוים להעלותם על האש ואין בעורם אלא שרפה, כי מלאים על כל גדותיהם דברים של מה בכך המורידים ולא מעלים, כגון פלפולי הבל וחנוקים בוקים ומבולקים המפשיטים כתונת הפסים מעל החכמה האלהית בת שמים ומלבישים אותה בגדים צואים בלואי סחבות, או ספורי עוגבים קליפות רמוני"ם המעיילים פילא בקופא דמחטא, ומעוררים הרהורי עבירה בלב אפרוחים קטנים שלא נפתחו עיניהם, (ברכות ל"ב:) : „משל לאדם אחד שהיה לו בן הרחיצו וסכו והאכילו והשקהו ותלה לו כיס על צוארו והושיבו על פתח של זונות מה יעשה אותו הבן שלא יחטא ?", או ספרי המשכילים הנותנים בים המינות דרך ומביאים ארבה ילק חסיל גזם בכרם ה' צבאות תורת ישראל, לכלות במורשי פיהם החדים כזאבי ערב, את פרחי המצות ושושני הפקודים הנותנים ריח אפרסמון בדת ישרון, אשר מזרם הרי ישראל ירעפו כגן רטוב לפני שמש החכמה, ולעולם יהיה כזית הודם וכל עץ אשר בגן האמונות לא ידמה אליהם ביפיים, וחבורי פלגים אלה על ידם נסוגו שלומי אמוני ישראל אחור ואת ידיהם טומנים בצלחת בראותם ספר חדש, וכיון שנתן רשות למשחית אינו מבחין בין ספר רע לטוב ותם ורשע הוא מכלה ובהדי הוצא לקי כרבא (ב"ק צ"ב:) ; אלה המה ארבעה אבות נזיקין אשר כבו מאור הדעת והדת, והקדירו בעבים שחורים את שמי החכמה היהודית, אבות מכלל דאיכא תולדות כיוצא בהן אשר הן לגועל נפש הקורא סחי ומאוס, ועל ידיהם ידענו מכמה ארזי לבנון אדירי התורה המעניקים גלגל חמה ביפי חכמתם, אשר האטימו אזנם משמוע בקשת שה פזורה ישראל להעלות דעותיהם וחדושיהם על הכתב, (ויקרא רבה פכ"ג סי' י"ב) : משל לצייר שהיה יושב וצר איקונין של מלך משהות גומרה בא ואמרו לו נתחלף המלך מיד תשו ידיו של יוצר, וד"ל.

ואיש בער המביא ראיה על טיב חכמת המינים מזאת שספריהם נמכרים לרבואות ופרי עטם מתוק לפי רוזנים ונסיכים, ועיניו לנכח יביטו על מעוט חכמת החרדים והיראים מזאת שספריהם הם ככלים עזובות כלי נתעב, וזרעיהם מבקשים לחם יבש, ומשתחוים בשפוט ידים ורגלים בעד אגורת כסף מעה קטנה, האומר כן הוא דומה בעיני כל בעל נפש אשר לו עשר ידות בטיב העולם, לאנטיפטר הרשע בן מביש ומחפיר, אשר בקש להרוג במרמה את אביו הורדוס המלך, וכאשר נלכד בפח יוקשים נפל לרגלי אביו בדמעות שליש ישקר לשונו, ואמר (יוסיפון פ"ס) : „השמים והארץ והים אשר לא יחמולו על איש כי יקום על דם אביו ויעמוד על דם הורו, והנה אני באתי הולך תחת השמים על מה ועל מה לא הרעים עלי קול אלהים מן השמים והבריק עלי ברק והמיתני אם חטאתי לך? ועוד הנה עברתי בים למה לא עמדה הסערה עלי להטביעני כאשר הרה אל הים ביונה שברחו מפני האלהים? ועוד הנה הלכתי על הארץ למה לא פתחה את פיה לבלעני כאשר פתחה לדתן ואבירם אשר קמו על מרע"ה אשר לא הרע לישראל והיה להם לאב ולמוכיח? והלא אבשלום החוטא לאביו בברחו במלחמה להמלט על נפשו, אחד מאילני העץ לוה ויתפשהו בשערות ראשו ותלה אותו עד בא ההורג והרגו" כו' יעויי"ש, כי שקרא לא קאי ונגלה הכלי עם סם המות אשר הכין לאביו חתום בחותמו ונהרג בדראון ודופי כראוי לו, אשר מזה כל נבון יבין כי אם השלשה עדים נאמנים השמים והארץ והים לא ענשוהו מאומה ואם שלש אלה לא עשו לו רע כרשעתו, אולם היתה אחריתו להכרית ונגלה תרמיתו לכל שאין לו

בעולמו

בעולמו אלא ד' אמות של רצח ושוד קנאה וחמס, כי (ירושלמי ר"ה פ"א) „כנוהג שבעולם זה מבקש לנצח וזה מבקש לנצח, אבל הקב"ה אינו כן לא בעי תיקום על דידיה ככתוב (תהלים ק"ג ט') לא לנצח יריב, לא לנצות יריב", כן בזאת אשר ההצלחה נתנה עורף ולא פניה לספרי עם ישרון והבריקה אור גדול לספרי מינים לפרי דרור, אין מזה ראיה קטנה כגרגר חרדל והוכחה כל דהיא כי אלה טובים מאלה, רק עולם כמנהגו נוהג פעמים עינינו הרואות אוזא בזוזא וריאה שלה בד' זוזי, פעמים אוקיר חלא וקמי בדמי המרא, עליונים למטה ותחתונים למעלה, בכן של קדושים נטע נעמן הוא מטרה לחצי הטבע וכל נגע יקרב באהל תורתו, וממזר בן בליעל יושב אתכתקי דהב פיזא וכל ככבי העולם משתחוים לו ושרים למשמעתו, (כתובת הזקנים להפילוסופין. ע"ז נ"ד:), אריה כבקר יאכל תבן ומספוא חמורים, ויקרא מרה תפל אין טעם לבשר תורים, כן חכמת הפוקרים שגשגה בעונותינו כגפן פוריה, והחכמה האלהית היא שמה ושאיה, עד שאול תחתיה, ויש נגשיה, עדי תבוא לתחיה, לבני עליה, וגם רוב בני בליעל אשר התענגו בחייהם על רוב ספרי מינים והוציאו ישן מפני חדש בזדון לבם ושאט נפשם, גם הם יתחרטו על זה כאשר קרב קצם ואינם משטים עצמם בשעת מיתה בחבורי עצבים אלה, (קהלת רבה פ"ה) „משל לשועל שמצא כרם והיה מסויג מכל פנותיו, והיה שם נקב אחד ובקש להכנס בו ולא היה יכול, מה עבד? צם תלת יומין עד דכחיש ותשיש, ועאל בהדי נקב ואכל ושמן, בא למיפק ולא יכול לעבור דרך הנקב, וחזר וצם עוד ג' ימים עד שנעשה כחוש וחזר כמו שנכנס, וכשיצא היה הופך פניו והסתכל בו ואמר: כרם כרם! מה טוב אתה ומה טובים פירות שבתוכך, וכל מה שיש בך הוא נאה ומשובח, אבל מה הנאה יש ממך, דכמו שנכנס אדם בתוכך כך יוצא ממך? וכן הוא העולם הזה ככתוב (קהלת ה' י"ד) כאשר יצא מבטן אמו ערום ישוב ללכת כשבא ומאומה לא ישא בעמלו שיולך בידו", וכן שמעה אזני מפי גאון המינים ונגיד תפארת החפשים אשר בכבודו התימרו ובאפקרותו יגילון כל היום, כאשר תש כחו והמות בא בחלונותיו להובילהו למדחפות, וכל עצמותיו הידשות מזוקן תאמרנה: „אלי אלי! תן לי חיל לנתק מוסרות המינות ולהשליך ממני עבותות האפיקורסות", (א"ר ירמיה למי אני דומה? לכהן גדול שעלה גורלו להשקות מים המרים וקרא השטה אצלו ופרע את ראשה ופרכס את שערה, נטל הכוס להשקותה נסתכל בה שהיא אמו התחיל צוח: אוי לי אמי! שהייתי משתדל לכבדך והריני מבזך. פסיקתא דר"כ פיס' כ"ו), ובזקנותו געלה נפשו להביט בספרי החפשים הארורים, והיו כשכים וצנינים בעיניו, באמרו כי סופרים אלה רוצים לעקור כל האמונות הישרות הנבראות לפשט עקמומות שבלב פראי אדם העושים מעשה זמרי ומבקשים שכר כפנחס, ואינם כפויי טובה לחכמי התלמוד רכבי ישראל ופרשיהם אשר באו באש ובמים למענם להשים ענק התורה על גרגרותיהם, ובספל אדירים הקריבו להם חמאת אמונתנו הישרה, והם באחד ומי ישיבם משדה קברות התאוה, (ברכות מ"ג:) „תלה ליה קורא לדבר אחר ואיהו דידיה עביד", (ב"ר פנ"ג סי' ט"ו) „זרוק חוטרא לאוירא ועל עיקריה הוא קאים".

לכן לא הסכלת עשות אם השבעתי את עטי בלצאות או בצאלות השדה כי תסוג אחור ותתן עורף לשביל המחברים הקוראים עליהם יסורים של אהבה, החולפים עם אניות א י ב ה ובקבריהם שוכבים למעצבה ורק עדה להם המצבה, אך מה אעשה אם כבוד חכמי התלמוד תקיפי קמאי בוער בקרבי כלפיד אש והבתם לי רעננה, ובכל עת יאחזני בולמוס התשוקה להצילם מכף מעול וחומץ מזרועות עריצים בנים לא אמון בם, המוסכים בקרבם רוח עועים ומרהיבים עוז בנפשם הבהמית, לשפוך מי שופכין על ספרי דבי רב הקדושים עמודי ישראל המחושקים כסף נבחר לשון צדיקים, ולשלול כל

חכמה

חכמה ומדע ולבוז כל מדה נכונה מהתנאים והאמוראים בני ענק, המעניקים אותנו בכל סגולות הקודש ומעלים ארוכה ומרפא למחלות נפשנו, ופעמים רבואות הקטירו חלבם ודמם על מזבח אמונתנו הזקנה אם האמונות כלן ההולכות קוממיות בעולם התקון זה, חכמי התלמוד אלה לנתרות הזהב הן הם שחקו לרעש כידון ולא הבריחם בן קשת וכידודי מות אשר הפריחו עליהם מנדימו מכל עברים, מלהציל את שה פזורה ישראל עד הדור האחרון מלהט חרב המינות המתהפכת בעולם יש זועף ארץ אוכלת יושביה זו, היא חרב היונה אשר רבים חללי נפש הפילה ועצומים כל הרוגיה לימים הבאים, ומקול מפלתם באנוק חלל בהרג הרג בתוך תופת המינות, רעשו חכמי התלמוד אלה על אשר הסירו את מעיליהם ואת בגדי רקמתם הפשיטו, הלא המה בגדי ישע האמונה לבושי מכלול החושבים פאר ונותנים לוית חן להנפש בעולם הנשמות, ורבנן אלה לא עשו זאת למען עצמם ובשרם למלאות חוריהם טרף ולשסות אוצרות כל כלי חמדה, הם כי לא להזכיר זאת על מיסדי התורה שבע"פ בני אלהים אשר מפניהם נכרתו כל נטילי כסף, אשר בחזקה לקחו להם קרנים למלאות בית ה' חמס ומרמה, רק כל ישעם וחפצם היה להיטיב מלב עם ישרון בשני עולמות לתת להם פאר תחת אפר והדס תחת סרפד, ורבים מחכמי התלמוד מתו בענים, אשר לוא השמיעו קול דממה דקה כי ידם פתוחה לקבל מתנות, אזי חי ראשי כי נצברו כסף כעפר וחרוץ כטיט חוצות, כאשר השיב אלכסנדר מוקדון על שאלת החכם מדוע לא יכבה להב תשוקתו ואש תאוהו העצור בעצמותיו לערוך מלחמות נוראות לכבוש ארצות לא לו, הלא הוא בן תמותה אשר ימיו קלו מני ארג ולא ירד אחריו כבודו? ויען (יוסיפון פי"א): „כה גזר האל ית' להיותנו אנחנו משרתים לאחרים הבאים אחרינו והבאים אחרינו לבאים אחריהם כי לכך נוצרנו, והים והאילנות לא ינועו בלא רוח, וכן האדם לא ישקוט ולא ינוח ולא יגלה מבלי רשיון עליון, ואני אחפוץ לשקוט ואדון הכל אשר בידו נפש כל חי לא יניחנו" עכ"ל, וכאשר הבאתי (לעיל צד י"ז-כ"ח) המון עירין קדישין בני היכל העומדים על אדון כל הארץ, אשר זרקו מרה באנשי התורות אשר טעם תמות חכמתם ולא נפוצו מעינות חדושיהם חוצה, וכמ"ש נמי היש"ר מקנדיא ז"ל (אילם ע"ז) וז"ל. ולולא החשק המופלא בלב נדיבי המשכילים להועיל לבאים אחריהם בחבוריהם היקרים, שבהם זרח בחושך אור לישרים, ואם משבת קנאה או עצלה כאשר יעשו הקדמונים היו נמנעים מלכתוב ידיעותם ועמהם תמות חכמתם, אזי היינו בכל דור כחולמים מאלמים אלומים, ריקים ונעורים משבשים כעורים בשערי החכמות כו' עכ"ל, וכ"כ הרלב"ג ז"ל (בהקדמתו לס' מלחמות השם) וז"ל. אין ראוי למי שהשיג דבר מה מהדברים העיוניים שימנע מהשפיע לזולתו מה שהשיג מזה, כי זה יהיה בתכלית הגנות, ובכלל הנה כמו ששפע מהשם ית' זה המציאות בכללו מזולת תועלת יגיע לו, כן ראוי לכל מי שהגיע לו מהשלמות להדמות להשם ית' כו' עכ"ל, ועפרא לפומיה דאלכסנדר מוקדון שכתב לאריסטו (מועתק בס' חיי הפילוסופים להריב"ז): „לא טוב עשית כי הפילות מעיני חכמתיך חוצה לכל איש ואיש, ובמה יודע איפוא כי נפלינו אני ואתה מכל האנשים אשר על פני האדמה? כי כל אשר למדתני נודע עתה לכל, ואני עם לבבי להיות לי יתרון בחכמה ובמדע?" יעויי"ש תשובת אריסטו, וכ"כ הרמב"ם ז"ל ברוח קדשו (מורה נבוכים ח"ב פל"ז) וז"ל. הנה כבר התבאר לך כי לולא זה השלמות הנוסף (להחכם להשפיע תורתו וחכמתו לזולתו), לא היו החכמות מחוברות בספרים, ולא היו הנביאים מפייסים בני אדם לדעת האמת, כי לא יחבר חכם דבר אחד לעצמו ללמד עצמו מה שכבר ידע, אבל טבע השכל כן הוא שישפיע לעולם, וימשך ממקבל זה השפע למקבל אחר אחריו, עד שיגיע אל איש אי אפשר שיעברהו השפע ההוא אבל ישלימהו.

ישלימהו לבד כו', וטבע זה הענין מחייב למי שהגיע לו זה השיעור הנוסף מן השפע שיקרא בני אדם עכ"פ יקובל ממנו או לא יקובל ואפילו יזיק בעצמו, עד שאנחנו נמצא נביאים קראו בני אדם עד שנהרגו, השפע ההוא האלהי יניעם ולא יניחם לשקוט ולא לנוח בשום פנים ואפילו הגיעו לרעות גדולות כו' עכ"ל יעויי"ש, לפיכך לא יכלו כל רוחות שבעולם לעקור תשוקת חז"ל לתקן עולם במלכות שדי לרוות נפש ישראל דשן ולהרכיבם על במתי ארץ בטוב טעם ודעת קדושים.

ואני פרעוש קטן קלון כנפים כחצים ביד גבור את קשתי דרכתי ואתנהלה לעטי לרגל מלאכת הקודש אשר לפני, להתוכח עם מגבבי דברי בלע ורעות רוח מינות נגד התורה שבע"פ, ולעמוד אתם למשפט בעוז ועצמה, להפוך שליתם על פניהם ולנסך זהב רותח המחקר לתוך פיהם, לא בשאון ולא ברעש ולא בנאצות ולא בחרפות וגדופים אשר מפיהם עפים כשרפים, אך בקול דממה דקה מן הדקה ובלשון רכה וענוגה אשר כמעין המתגבר תזיל ראיות אמתיות מאליפות מרובבות ומופתים חותכים כראי מוצקים וחזקים כענקים, להוכיח כי עם בני ישראל הוא היה אבי כל תופש כנור החכמה ועוגב המחקר, ויעקב הדל ורפה אונים הוא אך הוא מעין הפילוסופיא הטהורה, ומראש דרך ככב האמונה מיעקב וכל נכרי נחלי דבש וחמאת המדע ממנו ימשוכו, תולעת יעקב מצאה דודאים ופרחי החכמות בשדה התורה, ומהם נתעברו כמה אומות עקרות והולידו המצאות שכליות חדשות לבקרים, וכמו רות בגורן בועז כן אספתי כל זאת כעמיר על מאזני צדק אנה חמרים מופתים בהירים כסהר בחצי החודש, אשר אם מתכנסין כל פילוסופי עולם ומבקרי מומים החריפים בקסמים אשר בידיהם לא יוכלו להזיזם ממקומם ולהחשיך אורם, וכסלע איתן הנטוע בלב ים אשר כל גל וגל הבא לטורדו ולעקרו יסוג אחור בבושת פנים, כן כל מבקר ומבקר הבא להרוס ולמגר המון ראיותי האמתיות והנשגבות, להראות לעיני השמש כי כל חכמה שיש ביבשה ים בים התלמוד, וכל רז לא אניס להו לחכמי התורה שבע"פ ארזי לבנון אדירי התורה היושבים על כסא משה—מבקר כזה יצא אבל וחפוי ראש ומגודל הבושה יטמון פניו בקרקע כעטלף עת יזרח אור הבוקר, וכי יכנוס לפנים מן קלעי ספרי זה ועיניו כעין הבדולח, ואז יראה כי בספרי התורה נמצאו אוצרות כל כלי חמדה, גנזי נסתרות ומטמוני הסודות האלהיות, גנזי המחקריים ההגיוניים, מכמני ידיעות העולם ומפלאות הטבע, אסמי רזי מעשה בראשית, מסכנות מעשה מרכבה, ממגורות מדות תרומיות, וגרנות פקודי ה' הישרים, המביאים את האדם הלז השוכן בתי חומר להתכלית האמת מחוץ חפץ שדי שגיא כח, מבקר מזויף כזה החובק אשפתות המינות ובא בקרדומות וכילפות בקרותו לחלל יפעת התלמוד בלעגי מעוג ובלשון אחרת, הבנים קשי פנים וחזקי לב אלה בקראם את ספרי זה זעיר שם, ילכו וכשלו אחור ונשברו ונלכדו לכוף ראשם כאגמון, ויודו בקהל עם כי לתורה שבע"פ דומיה תהלה וכל לשון תקום אתה למשפט תרשיעי, ובני בליעל מגדינו מעולם יתנחמו על מעשיהם הרעים אשר הסכן הסכינו לעשות עמנו ועם תורתנו התמימה והנעימה, אשר אם יקרה להם זד יהיר ריק ופוחז אשר כל ישעו וכל חפצו כי לא יצמיח עץ הדת פירותיו המתוקים מפירות גנוסר, הם ישובו אחריו אך לפשט צורה האלהית החופפת על פני עם עולם, אבי אבות הטומאה ייסר אותנו בשוטים והם ייסרו אותנו בעקרבים, וכמו הדד האדומי אשר קם לשטן לשלמה המלך כן המהרסים והמחריבים אשר ממנו יצאו, משתוקקים תמיד כיענים במדבר לתת אותנו ביד הזרים לבז ולרשעי הארץ לשלל, וישמחו אלי גיל כעמים בראותם ישראל לחמם בדאגה יאכלו ומימיהם בשממון ישתו, אך נכון לבי סמוך בטוח כי ספרי זה יכה שורש חמלה בלב

הני

הני עכברי רשיעי לשוב מדרכם הרעה לקרוא נאמנת מודע ולצדק אחותי את, ועיניה תראינה הבטחת בן אמוץ (ישעיה י"א ט'): לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים.

וזכות חכמי התלמוד פמליא של מטה יעמוד לכל השותים בצמא את דבריהם הצרופים ומזוקקים שבעתים במצרף וכור החכמה העליונה, ויקטירו את נפשותיהם לרצון כעולות מחים על מזבח אהבתם להטות להם כנחל שוטף כבוד ועוז, ויזכו לראות בימיהם נחמת בת ציון ואלמנת ירושלים השכולה וגלמודה עזובה ועצובת רוח, אשר אלוף נעורה אישה ובועלה ה' צבאות עזב אותם לאנחות והיא מר לה, רעיה יפה-פיה בת ציון לא כחל ולא שרק ולא פרכוס והיא יעלת חן עד עתה, עיר אלהים קרית מלך רב-העלילות, אשר כאבן השואבת תמשוך אליה זה אלפי שנים אהבת אלפי בני יעקב וידידות רבותים מצוקי ארץ בני עליה, שנים על שנים נקופו יובלים על יובלים חלפו עברו ועוד לא פג טעם אמונתם ולא נמר ריח בטחונם, כי נצר מטעי ישי בית הלחמי יחדש כנשר נעורה, ועוד ישימנה צבי לכל הארצות וצניף מלוכה ביד אבי הטבע כבשנים קדמוניות, עיר אשר בסעיפי אדמתה טמונות כל סגולות הקודש שכיות כל חמדה למשמרת עולם, ובין רגבי עפרה ספונים וכמוסים ארזי אל הרמים והנשאים שלומי אמוני ישראל אשר אין על עפר משלם, אשר אחזו ביד קדשם כל מפתחות שערי הטבע ושלטו שלטת על צבא המרום במרום, לנתוש ולנתוץ ולהאביד ולהרוס לבנות ולנטוע לעשות כטוב בעיניהם הבהירות, הלא המה ראו דור דור ודורשיו דור דור ומנהיגיו וחכמיו עד סוף כל הדורות, אדירי התורה וענקי החכמה אלה חצבו להם מרום קברם שם בירושלים עיר הקודש; בת ציון השדודה אם כעת היא שדה תחרש ובעונותינו הרבים היתה למשלח שור ולמרמס שה, עוד עוד רוח אלהים מרחפת על פניה הירוקות מני בכי, וצלם הוד אלוה נורא סביב לחייה הקמטות מעולם לעדה על בניה בני אל חי המסולאים בפז וכל סגולות מלכים, המתגלגלים תחת שואת הזמן זה שנים אין ספורות כנצר נתעב ונאלח שחי ומאוס, כאשר הודה גם ראש המיניסטארים בענגלאנד השר ביקאנספילד במכתבו לאחד ממיודעיו רוזנים ונסיכי ארץ, בהשקיפו על עיר ירושלים מראש הר הזיתים, ורוח מבינתו יעננו (מועתק במכ"ע הצפירה שנת ע"ז גליון ט"ז): „הייתי כאיש נדהם ולא ידעתי נפשי, הנה העיר הנפלאה אשר אין על עפר משלה, הנה עיר כלילת יופי ומשוש כל הארץ, לא בהיכלי חוסן וארמנות הוד, לא בהדרי תפארת ומחמדי בת עין, לא בגשרים גדולים ובמעשה חרשים, כל אלה אין בה, אין עירות נשגבות ואין היכלי חמד, ובכל זאת יעמוד הרואה משתאה ומחריש ורוחו יתפעם מאימת ההוד הנורא הוד האלהים החופף על עיר הנצח הזאת, ובתפארת גאון יפעתה זאת, תקח כל לב ותרהיב כל עין, לא אדע על כדור הארץ עיר אשר תוכל להדמות אליה אף במעט זולתי אתונא העתיקה, גם אתונא משלת אימתה וחוסן עוזה על כל רואה ואל מראיה יוטל כל איש, אך עד ירושלים עיר האלהים לא תגיע" עכ"ל ראש המיניסטארים ביקאנספילד, ואחריו יאיר נתיב זה שר צבא האנגלי החכם גאלדשמיד ודבריו מוצבים להבות אש אהבה לארץ הקדושה (שם גליון ע"א) יעויי"ש, ועוד גדולים חקרי לב נסיכי ארץ ואשיות תבל הטו כנהר שלום וכנחל שוטף כבוד לבת ציון השדודה, ואחרי בלותה היתה לה עדנה לבחורי הלאומים להשיב אהבה אל חיקה ולהרבות לה מוהר ומתן, אהה! לחדושה כולנו מצפים ומיחלים בכליון עינים, בועלה הראשון ישוב לקחתה ובעזרה רוכב שמים, ברחמים רבים יקימנה מערמת עפרה ויפיח בה נשמתה כבשנים קדמוניות, יחדש כנשר נעורה ישיב לה זיוה הודה והדרה עדי תהיה במקדש תל תלפיות, ולבעבור תהיה לי מזכרת ציון והבת ירושלים כציץ על מצח, קראתי בשם

בן

בן ציון את בני היקר יחיה לנצח, (הנולד לי במזלא טבא אור ליום א׳ לסדר בא כ״ו לחודש טבת שנת „בונה ירושלים״ תרמ״ט לפ״ק); והגאון חיד״א ז״ל כתב (שם הגדולים ח״א בק״א אות ב׳) וז״ל. בן ציון. ראיתי שכתב אחד קדוש בכ״י משם ירושלמי שמי שמתים בניו יקרא לבנו אשר יולד לו בן ציון ויחיה עכ״ל, וטעם הדבר נראה לי משום שיעלה עי״ז על זכרונו תמיד בכל עת ובכל שעה שם ציון העזובה לזר מחלבת ישראל מיום היותו לגוי; ובתלמודא מצינו השם בן ציון (קידושין ע״א ׳) ופירש״י ז״ל: „אדם חשוב ואיש זרוע״, (עי׳ רע״ב עדיות פ״ה), וכן מה שמעתיק הריב״ל (תעודה בישראל שער ב׳ פ״ה): במדינת אבעסיני אשר באפריקא ימשלו היהודים, והמלך היושב על הכסא יתואר עד היום נוסף על תאריו כזה: „נצר משבט יהודה בן דוד בן שלמה עמוד ציון״ יעויי״ש, היינו להזכיר ציון השכולה ברגשי געגועין ואהבה בלי מצרים; וראיתי בס׳ (בית שמואל אות ב׳) שכתב: „בן ציון, בערא, הוא כינוי ליצחק״, ולא ידעתי פתרון לחידה זו ואולי נבואה נזרקה מפיו, והשכל הישר מחייב כי „בן ציון״ הוא שם הקודש נגזר מפסוק (יואל ב׳ כ״ג) ובני ציון גילו ושמחו, (תהלים קמ״ט ב׳) בני ציון יגילו במלכם, (איכה ד׳ ב׳) בני ציון היקרים, והוא כמו השם להשר שהיה בימי יהושפט (דה״ב י״ז ז׳) בן חיל, (שם א׳ ז׳ ל״ה) בן הלם, (שם ד׳ כ׳) בן זוחת, (שם) בן חנן, (שם ד׳ י״ז) בן עזרה, ובתורה (בראשית ל״ה י״ח) בן אוני.

וכבר מלתי אמורה לקשת הסופר אשר כעת בידי, חרט אנוש אשר שכתו הטבע בשם סלמנדרא, שלא תשלוט בו אש לרבת התנופה יקוד השקר, אשר כח שני מלאכי בלהות אלה עז ועברתם קשתה, להפוך קריות נשגבות למעי מפלה וערים בצורות לגלים נצים, וכה לחשתי באזניה דקולמוסי: את עטי יונתי תמתי! השמיעי קולך ודברי רתת בשער עמי (סניגור נד כ״ד): „מהרבות אשר קוינו מגדולינו, לא זכינו גם למעט, שהצדקת איזה פרטים מעניינים קלים ודלים, מה הם וכמה שוים? העת להם עתה לדבר ממנהגים וסייגים מאוחרים, שאין לנו ריוח במציאותם ולא הפסד בהעדרם, והם בעיני הנבון כאותו העשיר המבוהל, שבראותו אש מתלקחת בכל פינות ביתו, הניח כל כלי כספו וזהבו, והלך לקבץ שברי כלי חרס וצרורות וקסמים שבחצרו להצילם מתוך הדליקה, דליקה גדולה נראית בהיכל היהדות, גופי תורתנו נתונים למאכלת, והם מרצים גלגלותיהם להצדיק דברים של מה בכך, שאינם כדאים להטפל בהם, ואינם אומרים ואינם חושבים יאבדו הם ואלף שטויות כיוצא בהם, ואחת מהמרגליות התלויות והקבועות בגלגל אמונתנו לא תאבד, כבר קרא הגבר, כבר עלה השחר, כבר הנצה החמה, ואתם ראשי ישראל ישנים בבתים אפלים מכוסי ראש וסגורי עינים, עורו עורו ישנים מתרדמתכם, איש לפי יכלו חוסו על השה הפזורה ישראל, ועל דתם הקדושה, אשר היו ללעג ולשמצה בפי קמיהם״, כי עינינו אשר היו בהירות כעפעפי שחר חשכו עתה מראות משפעת דמעות שלים, בהשקיפנו ממגדל הצופים על מנהיגי ישראל רועי צאן קדשים, אשר אגב חורפם מעלים בהמות לרום שמים ומשפילים מלאכי אל לתחתיות ארץ, עושים טפל עיקר ועיקר טפל בנכלי הפלפולים הכוזבים והחלוקים המזויפים, ואיידי דאתי מדרשא חביבא להו לקרוע כמה כרים וכסתות בשביל נוצה אחת, ואמרתי אדברה נגד מלכי רבנן ולא אבוש וירוח לי מעט, אך היכול איש צעיר לימים כמוני לגרש ברוח פיו העבים השחורים המקדירים שמש האמת? האם יוכל עטלף אחד לחדש את תקופת הקיץ? לכן אברח מדרך זה ואכלה שפתי בדברי היש״ר מקנדיא ז״ל (מצרף לחכמה פל״ד) וז״ל. טפסתי ועליתי בקצרה ושמתי קנצי למלין במקום שהיה דעתי להאריך ולהפליא לעשות, ודייני שיהיו לרצון אמרי פי לפני האדון שחברתיו לבקשתו, הגם שהמתחילים להתפלסף ילגלגו עלי ויאמרו

שבקש

שבקה רבי יוסף מקנדיאה לחכמתיה, או שכח תלמודו ורוח שטות נכנס בו, וירבו לדבר כדרך הבחורים שלא נתישב דעתם ולא שקט יין רתיחתם, שידעתי שדבריהם יהיו אצל הזקנים שקנו חכמה לא לרצון, ואפילו אם ירבו טענות נגדי ויאמרו עלי שעדיין לא הגעתי לרועה צאן, ואני אומר להם מוטב לי להקרא שוטה כל ימי ולא ליעשות שעה אחת רשע לפני המקום עכ"ל, כן אני הצעיר עיקר ויסוד כונתי בחבור זה להדר ולעלה ולקלס אמונתנו הטהורה בראיות מוחשות מפולשות לכל צד, ולצאת ידי הבריות בכל האופנים אשר לא יתנגדו לדעת המקום ב"ה תואמים יחדיו כשלהבת אחוז בגחלת יתלכדו ולא יתפרדו, ולכן לא אירא ולא אחת מאומה מדבת עם מגור מסביב, ולא אתחבא מהמון עטלפים אשר אור השמש הוא כשכים בעיניהם הרכות, ומשתוקקים לסמא ולעור בחרטומיהם החדים עיני הצפרים המתענגים מהודו והדרו, הלא המה הקוצים כסוחים אשר בכרם ה' צבאות בית ישראל נשמות ערטילאין, אשר כעיט על הפגרים כן יעופו על בתרי האמונות שונות ההולכות קוממיות בעמק הבכא זה, ללקוט מהן רק הקילות לעקור על ידיהן את החומרות העומדות בתקפן זה אלפי שנים בהיכל אמונתנו אשר כלו אומר כבוד, ובחרבות שבפיהם נשאו את רדיד הממשלה והמשרה מעל שומרי החומות, הלא המה הכורמים והיוגבים בשדה התורה שבע"פ, ורק חוח יעלה ביד שכורי נפש אלה אשר בו כסום יכסמו את ראשיהם עדי יאבדו בתהו לא דרך ויהיו כמוץ יסוער מגורן.

בכל דור ודור עומדים עלינו מהרסים ומחריבים ממנו יצאו לבשתנו ולבושת אמונתנו היקרה, אשר כטרפה לעורב וכריח נחנה לפשפשים כן מתוק לחכם דעות חפשיות וכוזבות אשר נולדו על ברכי הפילוסופים המזויפים, המשתדלים לטהר התאוות החמריות בק"ן טעמים ולהמליך הגוף על הנפש ורב יעבוד צעיר, ואל מדות תרומיות אשר חבקו וסלסלו אותן באהבה רבה בלי מצרים רבותים אלפי גדולים חקרי לב מצוקי ארץ לא שעו; כן נקרא ולא נבעת כי פילוסופי האומות אשר כל העולם כולו חל מפני הדר כבודם, הם הטו כנהר שלום וכנחל שוטף יקר והוד למוריהם אשר למדו אותם מפתחות החכמה ובכל מקום מוקטר מוגש לשמם ולזכרם, הבל רשעי עמנו מורדי אור אמונתנו החכמים בעיניהם המוכות בסנורים, עוד יעיזו להניח קוצים ודרקנים על קברי רבותיהם הקדושים והטהורים, ומבאישים ריח האראלים ומצוקים אשר אחזו ונלמו את ארון התורה, הלא המה חכמי התלמוד פדגוגים אלהיים אשר אין על עפר משלם בכל חכמה ומדע ואין חזיונם נפרץ בכל מדה נכונה, לב מי לא יתר ממקומו ואיה האיש אשר יבליג על יגונו בקראו דברי הריב"ל (זרובבל ח"ב צד לי) וז"ל. ומעתה נבוא נא ונביא עדות מן החוץ מאדירי חכמי האומות והמפורסמים הגדולים, ונאמר, כאשר שמע פיטאגאראס על רבו שהיה לו בנעוריו פערעלידעס שהוא חולה, הלך פיטאגאראס בחפזון מאיטאליא אל אי דעלאס אשר גר שמה רבו זה, וישב עמו וישרתהו ויכלכלהו, ושם כל כחו ומאודו להמציא לו תרופה ומזור למחלתו, לא היה דבר אשר יכבד עליו ממה שהיה לתועלת רבו, כל ימי חליו לא זז ממנו כו' וימת רבו על ברכי תלמידו זה ויתאונן עליו ויבך בכי גדול ויקבור אותו בדי כבוד והדר, ואחרי עשותו לו כל החוב המוטל על הבן לאביו שב הביתה; המלך הגדול פיליפ (אבי אלכסנדר מוקדון), החריב את העיר סטאגירא עיר מולדת אריסטאטעלעס, וכאשר מלך בנו אלכסנדר הנזכר, שהיה תלמיד אריסטאטעלעס, צוה לבנותה מחדש לבקשת רבו זה אריסטאטעלעס, ומכאן נראה גלוי שהיה מכבד את רבו יותר מאביו, ומעידים כל ספרי היונים שאלכסנדר היה נוהג כבוד גדול לכל אדם אשר למד ממנו איזה חכמה או מדה טובה כו'; השר צבא הגדול מטהעבען עפאמינאנדאס היה לו רב ושמו ליזים מעיר טארענט, והיה כל כך כרוך אחריו עד

שהיה

שהיה מונע כל חברת רעיו ובני גילו והיה משתעשע רק עם רבו זה, וגם אח"כ כאשר כבר לא היה צריך עוד אל רבו זה והלך למודיו לא זז מחבבו כל הימים ויתן לו כבוד פאר ותודה רבה, ובפ"ב שם כתב קווינקיליאנוס וז"ל. מחובת התלמוד לכבד ולאהוב את מלמדיו כי המה מולידיו בנפש כו'; ומה אספר הנה מהכבוד הנורא אשר עשו תלמידי סאקראטעס אל רבם זה, הלא נודע! וגם הרפו נפשם ללכת בחשאי אל בית כלאו, וזה אייקלידעס תלמידו אשר היה שוחה את הנהר לילה ולילה ובא בחשאי אל רבו זה, ואם היה נתודע היתה אחת דתו להמית כו', והחכם הגדול ליונים אריסטאטעלעס שהזכרנו גזר ואמר: המלמד את בני חבריו תורה והמגדלם, לו יתר שאת ממולידיהם, כי אלו נתנו להם חיים, והמה עושים חייהם מאושרים כו', והפילוסוף הרופא המובהק בוטראלא בהקדמתו לספרו מעתיק גם הוא דברי אריסטאטעלעס הללו בזה הלשון: אמר אריסטאטעלעס נבוא ונחזיק טובה למלמדינו שהולידו את נפשותינו, יותר מאבותינו שהולידו את גופינו כו' עכ"ל, וגם בתקופת המאה הנכחית מצאנו ראינו כבוד המורים כי רבה הוא גם בעיני המלכים האדירים והנסיכים הגדולים אשר בארץ המה, הסופר הרוסי קרילאוו לא בא לקרשולי הקיסר האדיר ניקאלאי בחכמה, ועל כלם נוהו הקיסר בכבוד ועוז לבית עולמו, כי ספר המשלים שלו מלא חן ושכל טוב בעיניו הבהירים, (ורבינו יעקב המגיד מדובנא ז"ל אשר כל בעל נפש ירחה כי משליו הנעימים עולים על משלי קרילאוו פעמים אין ספורות, הוא מת בבית אפל אין נודד כנף להספידו ואין פוצה פה לחלוק לו הכבוד האחרון), וזאת ירעים בקולו נפלאות הגאון והפילוסוף האלהי רבי אביעד שר שלום ז"ל (אמונת חכמים פ"ב) וז"ל, והוא מן התימה שהרבה יותר כבדו הפילוסופים את אריסטו ממה שעשו אנשים הללו את חכמי ישראל, שהרי כתב הרמב"ם (במורה ח"ב פט"ו) שרוב האנשים החושבים שהתפלספו ירחיקו לחלוק עליו או לחשוב בו שנעלמה ממנו תעלומה או ששגג בדבר מן הדברים עכ"ל הרמב"ם, וזה אפילו בדברים הזרים מאד הנזכרים בפ"א, ולא עוד אלא אפילו בדברים שנראה ברור שטעו כמו בככבים שיש להם זנב כו' ובעגל הלבן הנראה בכל לילה בשמים כו', נמצאו קצת מן הפילוסופים שרצו לקיים דבריו, והאנשים הללו כל עוד שמצאו בדברי רז"ל דבר אשר אינו נראה לעיני שכלם המשובש כחשו לגמרי, ומעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים הבאתי להם ראיות מדברי רז"ל, ועקמו שפתותיהם ואמרו: אמת שחכמים אמרו כך אבל איני מאמין ואינו מעיקרי הדת, ואחרים אמרו אמת שחכמים אמרו כך אבל כפי הפשט אינו, אי שמים! ולא תהיה תורה שלמה שלנו כשיחה בטלה של אריסטו ושאר הפילוסופים ראשי הכתות וככל דבריהם? וכיון שלא נמצא על הרוב בחכמות דבר ודאי (והאות שיש בכל ענין מדעי אנגריא בפילוסופים לא ראי זה כראי זה), ומה נכחיש דברי רבותינו שרוב דבריהם דברי קבלה ודעתם רחבה מדעתנו, וכי אי אפשר להיות במציאות אלא מה שיבין שכלם הדל כו' עכ"ל שר שלום ז"ל, ועינינו לנכח יביטו על חוקרי עמנו הפילוסופים המזויפים, כי מלבד שאינם חולקים כבוד לרבותיהם הקדושים התנאים והאמוראים הנאהבים והנעימים, אשר אלמלא הם ותורתם לא היה פדות ופורקן לנפשותינו בעולם הקיום הנצחי, והם אך הם נתנו צלם אלהים על פנינו ושמו צניף הטהור על ראשנו בהחזירם עטרת תורתנו ליושנה, ומצאו תחבולות אמתיות לתת לנו מהלכים בין העומדים בארמון ההשכלה האלהית, פוקרי ישראל אלה עוד יוסיפו סרה להתגולל על התלמוד ולהתנפל על התורה שבע"פ כפריצי חיות וזאבי ערב, לזרות פרש רפש וטיט על פני פרחי שושנים הנותנים ריח טוב כלבנון, לא בקנאת סופרים צדיקים אשר תרבה חכמה רק בקנאת הלומי יין רודפי בלע מעשקות, באבן או באגרוף בקרדומות וכילפות במטאטא השמד ומקל חובלים, כריקים ופוחזים חוטבי עצים ושואבי מים אשר כל

המון

המון שמות הנרדפים של בוז וקלון שגורים על לשונם ומהם לא יזועו.

ומטעם כי כפל לשון מורה על רבוי הפעולה, לכן אסלדה בחילה עוד הפעם לפניך אחי-נועם ואפצור בך עד בוש, כי לא תדינני לכף חוב ולא תכיף עלי הר כדין כגיגית, על אשר העליתי במאזנים אלה חבילות ראיות מספרי חכמים גדולים חקרי לב, אשר יראת שמים היתה מלתא זוטרתא בעיניהם, ללכת שובב בדרך לבם הערל ולרדוף כזאבי ערב משחרי לטרף אחר תאוות חמריות חיי בשרים, וגם לפעמים אדמה אכנה אותם בשמות הכבוד ובתוארי החן מאד נעלים, כי באתרא דלא ידעין אותי שריא לי למימר באזני כל קהל ועדה, כי בעד דין קל ומנהג קטן מאד כגרגר חרדל הכתוב הדר בשלחן ערוך שלנו, הנני מוכן ומזומן להיות בין הנהרגים ואינם עוברים, אהיה שוטה כל ימי ולא רשע רגע אחד, בידעי מך ערכי בעולם עובר עמק הבכא זה, כי אינני לא צלו של כותל רק צלו של עוף בשעה שפורח וכמוץ גנבתו סופה, כצפור הנאחז במצודה רעה וכתוא במכמר כן הנני אסור בזיקים וככבלי ברזל לפני מקרי הטבע ופגעי הזמן הנולדים חדשים לבקרים מרחם הגלגל החוזר בעולם במסובה נלאת ומכלה תם ורשע, מה לי לגרוש פחד לנפשי עת תפרד מגופי פרידה עולמית ואימת הדין תבעת אותי אז כאשר יתן גוי גט פטורין לרוחי, אך מלין טבין דאית בספריהן של הני בריוני דרשתי ושמשתי בעניניהם לצורך תשמישי קדושה, לחזק הענין המדובר בו בספרי זה במאמרים חזקים, כאומר ראו שגם הקטיגורים נעשו לנו לסניגורים על זה ובעל כרחם עשו אמן על אמתתו, להראות כי (שמות רבה פ"ז סי' ד') כשם שקילוסו של הקב"ה עולה מג"ע מפי הצדיקים כך קילוסו עולה מגיהנם מפי הרשעים, וכמ"ש כמי הגאון יעב"ץ ז"ל (אגרת בקורת י"ט.) וז"ל. וגם הלום ראינו וגדולה מזו מצאנו למחברים מאוחרים, שאפילו מתוך ספרים חצונים נעזרים, ומקבלים סיוע מן הבא בידיהם מלא הפנים עמל, במקום שלא השיגה ידם מלא כף נחת רוח בצפחת דבש התלמוד להרוות צמאונם, וכן בדין, שכך אמרו חכמים הוי למד מכל אדם, ועי"ז אמר החכם אל יבוזו לגנב כי יגנוב למלאות נפשו כי ירעב, לא רעב ללחם כי אם לבקש דבר ה' ישוטטו הלא ימצאו יגנבו דיים למלאכה הצריכה לגופה של תורה הארוכה מארץ מדה רחבה מבפנים ומבחוץ קצרה וצרה, ולכן התירו ג"כ רז"ל להשתמש אפילו מספרי החצונים החמורים שהפליגו הטועם בקריאתם, ועכ"ז כבר אמרו מילי טבא דאית בהו דרשינן וקבעום בתלמוד הקדוש למאמרים יקרים, ועיין כיוצא בזה בזוהר בר"פ תזריע: ובספרא דחרשין דאשמדאי אשכחנא, וכן בפ' אחרי בפ' ערות אחות: מלין אלין גלי שלמה מלכא בספרי דאשמדאי, ובריש פ' בלק: בזיני חרשין דקסריאל קדמאה אשכחן, ושם עוד דקצ"ד ב': אשכחנא בספרא דאשמדאי, וכיוצא באלו נמצאים לרוב בספר הקדוש הנוא, עיין גם ס"פ האזינו וזולת, ולא לריק יגעו והוציאו זמנם בזה לחנם חלילה, הנה שכרם אתם ופעולתם אמת, כי דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, מטולטלים שביליה של תורה, נעו מעגלותיה לא תדע כי אם אחר הטורח והחפוש, ולא תמצא אלא אם יגעת בעיון דק ופשפוש כו' עכ"ל, ועוד כתב (שם כ"א:) וז"ל. הרופא המובהק הקדמון ומשובח מאד בפי כל חכמי הטבע המפורסם אבן סינא (שהיה רופא ראשי בחצרות מלכי פרס וזמן רב היה משנה למלך באחמתא הבירה, וחבר ס' „הקאנון" על חכמת הרפואה ומת באיספהאן בשנת אלף ול"ז לספה"נ), מעיד על אמתת דברי רז"ל שהביצה הימנית היא החזקה באנשים יותר מהשמאלית, ומביאה אל האמה הדם המבושל והנקי ביותר, כמ"ש בספרו באופן העשרים, וכשקראתי דברים הללו אז אמרתי כמה גדולים דברי חכמים ברוך שבחר בהם ובמשנתם, כי לא היה נעלם דבר בחכמת הטבע מאתם, וידעוהו כמו כן בשלמות האפשרי, ועם שנאמנים ונחמדים

חיים

חיים וקימים כל דברי חכמים, גם בטרם ראיתי ס' הרופא הנז' היה לבי נכון בטוח בדברי חז"ל, שאינן צריכין חיזוק לדבריהם, מ"מ הנאני מאוד לסגור פי הטפשים החושבים רע כאילו לא היה לחכמים חלק ונחלה בחכמת האנושית, וכמלאים בינינו חוברי חבר נושכים כנחשים, אשר לא ישמעו לקול מלחשים, ופוערים פיהם לבלי חוק באמרם החכמים אין מגמתם אלא האלהיות ודיני התורה, והתגלגלו בעדם שלא טרחו לדעת מנהג הטבע בשפלים כמו שנודע לאלו השוטים לפי דעת בהמתם, וכבר עמד בפרץ הזה וגדרו הרב הגדול עמוד התורה פאר ישראל גולת הגולה והדרה החכם המובהק האיש הפלא הרמב"ם ז"ל, במקומות רבים מספריו הנוראים וחבוריו הנפלאים ראוי לברך עליו ולפאר ליוצרו ברוך שככה לו בעולמו, ואחריו החזיק במעוז תורה שבע"פ המאור הגדול יחיד בדורו הנודע בשערים שמו ז"א כהר"ל מפראג זצוק"ל ראש המדברים בכל מקום, מלבד כמה מחברים קדושים דור דור וחכמיו שעשו סייג לתורה, ובראשם בעל ס' הכוזרי החבר המופלא מוליך יועצי פוקרים שולל, הוא המתחיל במצוה זו ועסק בה דרך כלל כו', ולקמן בס"ד נרחיב קצת בפרט זה להרים מכשול מדרך עמנו ולהראות העמים והשרי"ם לראות לעיני השמש שכל דברי חז"ל במקומות היותר תמוהים וזרים, מקוימים עכשיו ע"פ דרכי חכמי הטבע המשובחים, ולא שצריכים אנו לכך, אלא שאין שבחה של מטרוניתא בשעה שמתקלסת מחברותיה אלא כשמתקלסת מצרותיה, וביחוד מגדולי בעלי החכמה ההיא (הרפואה) שהיא אומנתם ונתנו נפשם עליה כו' עכ"ל הגאון יעב"ץ ז"ל.

וכבר כתבתי לעיל בשרד נאמן הבילות ראיות אמתיות והמון מופתים חותכים וחזקים כנטילי ברזל ואפיקי נחושה, כי אין לאדם הגון בעל נפש משכלת בעולמו אלא ד' אמות של אמת, ולדראון עולם יחשב לו אם לא ישלח ידו להוציא הפנינים והמרגליות הנבלעים בפי דג טמא, מי הוביל את הקרשים וצרכי בנין בית המקדש לאתר דשכינתא שריא תמן? בהמות יער צוה ואלפים כלם קטני הערך, ממי קבל אליהו הנביא לחם ובשר בישבו בנחל כרית לסעד לבו? מהעורבים הטמאים האכזרים כיענים, וחכמי התלמוד ותלמידי תלמידיהם ארזי לבנון אדירי היראה והקדושה למקטנם ועד גדולם בלעו בנעימות חכמות הנכרים ויצאו ללקוט דודאים בשדה אחר, (עי' לעיל צד ל"ח-כ"א), ור"א הגדול אחר שנמנו עליו התנאים ונדוהו (ב"מ כ"ט:), מביאים חז"ל ממנו כמה חדושיו בתורה וחכמה והלכות עולם (עי' ידים פ"ד מ"ג. חגיגה ג':), וכמו שאז"ל (מ"ק ט"ו) מנודה שונה ושונין לו יעויי"ש, (עי' רמב"ם הל' ת"ת פ"ז ה"ה. טור יו"ד ר"ס של"ד. תשובות הרשב"א ח"ד ס"ס פ"ו. תשובות הריב"ש סי' קע"ג. הקדמת הרד"ל לפרקי דר"א במאמר עמק הברכה. פי' רג"ה מראדזין ז"ל על צוואת ר"א הגדול ציון ה'), שאף שהוא מנודה בגלל חטאתו ועונו הגדול מנשוא מ"מ התורה תתן קולה: „אני דומה למרגלית שנאבדה כל מקום שהיא מרגלית שמה!", ונודע מאמרם ז"ל במשנה (בכורים פ"ג מ"ג) השור שהוביל הבכורים נעטר בעטרה של זית יעויי"ש בפי' הרמב"ם ז"ל שכתב: „לפי שאין באילנות נאה כמו הזית היו עושין העטרה מענפי הזית בלבד", וכן הוא בפי' רבינו יצחק בר מלכי צדק (שם), והספר אשר שלח אנטיוכוס מנחה לה' (יוסיפון פכ"ח) היו קרניו מצופים זהב טהור ובראשו ציץ נזר זהב גדולה ורביד זהב משובץ אבני אקדח על צוארו, וכן שלח נירון קיסר מנחתו (שם פס"ו), הכל לפאר ליוצר בראשית צור ישראל, כן בכל עת ובכל שעה שבני חופש מביאים לך חדושי תורה וטמוני ספוני החכמה אשר לא יתנגדו כלל וכלל לפקודי ה' הישרים ולא ישימו תהלה במלאכי התורה שבע"פ, אזי חלוק להם כבוד ותמוד להם פאר וגדולה בשמחה ובאותה מדה שהם מדדו בלי שרם העודף ויותרת הכבוד, ושים לפעמים עטרת זית, על אילן סרק שמיר

ושית

ושית, והשמר לך מאוד פן תשכח ותבער הקודש מן הבית.

ואם אמנם כי כל גבר חכם בעוז אשר לא ישמח עיניו במלח סדומי"ת וחומץ המינות אשר בכף מעול וחומץ, הוא יראה באספקלריא המאירה ההבדל העצום והנשגב אשר בין כת החכמים החפשים ובין כת החכמים החרדים כי לא ראי זה כראי זה, אשר לכל אחד מהם יש חדא לטיבותא וחדא לריעותא, לכת הראשון חדא לטיבותא, כי הארץ ומלואה פתוחה לפניהם לרוחה ותבל ומלאיה להם כאם רחמניה, להיניקם דבש וחלב הטבע ולחבקם בזרועות עולם באהבה רבה בלי מצרים, וחדא לריעותא, כי ילינו בין שדי חכמה מזויפת ובאהבתה ישגו מאד להחליף עולם קיים בעולם עובר, לכת השניה חדא לריעותא כי הזמן לפניו תמיד כאם הורגה אכזריה והארץ מסוגרת בעדו כמבצר יריחו מבית ומחוץ, ובכל דור ודור עומד נגד פניו הככב שמו רעה אשר עיניו מפיקות דם ואש ותמרות עשן הקנאה הארורה לשחק בו כצפור ולטלטלהו טלטלה גבר בחרון אף ושצף קצף, ואולם יש לו חדא לטיבותא כי הוא נהרג ואינו עובר צואת אבותיו הקדושים והטהורים בני אל חי הנאהבים והנעימים, ללכת כל ימי חלדו בדרך המלך עליון ית' ברגש, ולהתרפק בחיק תורתו האלהית אם כל חכמה ומדע והרת כל החקירות האלהיות ההולכות קוממיות הלוך וטפוף על פני כל היקום, ועיניו נשואות לטרקלין הנצחי לפלש אורח חיים הנצחיים, ולהתרחק משדה קברות התאוה החדה כזאבי ערב, אשר רגליה יורדות חדרי מות ולעדיה שאול ואבדון יתמוכו; ואם אמנם כי חכמת עובדי כוכבים היא נגד חכמת ישראל כאור הנר בפני אור העלעקטערי, לא נוכל לעות משפט כי אור הנר חושך ואין נגה לו, ואכן פסקינן (תוס' ע"ז נ׳ · בד"ה בעינן): „נרות של שעוה שמביאין דורון לעובדי כוכבים ומדליקין בפניהם ומשכיבן הגלח מכרם או נתנם לישראל מותר בהנאה", כי מה חטאו הנרות אם אש הטבעי הדליק אותן לפני עצבי העכו"ם ומה פשען אם הכומר כפה עליהן הר־השרפה כגיגית? וכמו כן מה עוו ומה פשעו שושני ופרחי החכמות האמתיות אם החכמים החפשים נטעו ושתלו אותם בין חוחים ודרדרים, וכדרך שאז"ל (מגילה ו׳ ·) עתידים שרי יהודה ללמוד תורה בתיטראות וקרקסיות שבאדום, (עי' בספרי מערת המכפלה הש"פ סי' ד' באור נפלא על זה), כי מה חטאו בתי משחק אלה אם בהם הרגיעה לילית ושעירים רקדו שמה כאלים ובנות התופת כבני צאן, ואור קדושת התורה אשר יפילו שרי יהודה בצל קורתם, יגרש צל חשכת הטומאה אשר בהם כשמטאטא השמד, ותחת שרפד המינות יעלה הדס האמונה, ועל מאורת צפעון מפרים גמול ידו הדה לבטלו ולהכחידו, וכמו שאמר אדון הנביאים לפני החכמה העליונה (ויקרא רבה פ"ז סי' א'): „שבור שנואה ומימיה חביבין", (עי' נתיבות עולם למהר"ל ק"ב דף כ"ח ·), וכ"כ הרמב"ם ז"ל (בתשובותיו סי' ק"ם) וז"ל. ואם יאמר אדם שהבית שהם מקלסין אותו בית ע"ז הוא וע"ז צפונה בתוכו שהיו עובדים אותה אבותיהם, מה בכך, אלו המשתחוים כנגדו היום אם לבם לשמים? וכבר פרשו רז"ל בסנהדרין שאם השתחוה אדם לבית ע"ז והוא סבור שהוא בית הכנסת הרי לבו מסור לשמים כו' עכ"ל; ולפיכך אין שמץ איסור ללקוט נטעי החכמות הנותנים ריח טוב כלבנון בגפן סורחת המינות, ואדרבה מצוה היא להוציא יקר מזולל ולהציל יונה תמה מפי חתול, אך לאורן יעשה מנורה טהורה של יראת הרוממות וילוק עליה שמן התורה המזוקק בבית בד התלמוד, ולא ידאה על כרוב הדמיון לטהר שרץ בק"ן טעמים להרים כתר מלכות מעל ראש הגבירה ולשימה על ראש שפחה נחרפת.

וכן שפתות יעב"ץ ז"ל נוטפות מור (מטפחת ספרים ל"ד ע"ם) וז"ל. אכן דוקא לעסוק בה בקבע נאסר, אבל לא לבד הותר מכללו בדרך עראי, ביחוד עכשיו שנתרבו ספרי

פילוסופיא

פילוסופיא שנתערבו בתוך חבורי חכמי ישראל, לא סגי בלא"כ לדעת שורש דבר נמצא בם, ולברור סולת מתוך פסולת, ושמעתי מאמ"ר (בעל חכם צבי ז"ל) שבימי החכמים הגדולים שהיו בארץ פולין מלפנים, בימים הראשונים אשר היו טובים מאלה, היו ראשי הישיבות מכריחים תלמידיהם הלומדים בישיבותיהם, שילמדו ויעיינו עכ"פ גם בספרי עקרים ועקדה, לידע על מה אדני שרשי האמונה הוטבעו כו', יש בהם שכר טוב למעיין בהם לעתות ידועים עכ"ל, ועוד שכתב (שם צד ע"ה) וז"ל. אספרה נא הנה מה שקרה לי עם אחד אוהב נאמן בעל כיס גם למדן וירא שמים, והחשיב עצמו כתלמידי, הנה הוא קצף עלי מאד על שמנעתי מללמוד לשון צרפת כו', מי יתן ואדע מלמד הלשונות אלך אליו במקלי ותרמילי ילמדני, מי יתן ואמצאהו עטרות אענדנו לי כו' עכ"ל, (ונודע מ"ש הראב"ע ז"ל (קהלת ח' י'), והריב"ל מעתיק כונתו (תעודה בישראל שער ג' פ"א): וכל המרבה לדעת לשונות כן תרבה ידיעתו בלשון הקודש וכל אשר יתבררו ויצרפו הלשונות הלועזיות יותר ויותר כן יצרפו פירושו המקראות על ידן כו' יעוי"ש באריכות), וכן מ"ש רבי אביעד שר שלום ז"ל (אמונת חכמים פכ"א) וז"ל. וג"כ אינו נמנע שיעמדו על פתחו (של הפרדס האלהי) קצת מיחידי האומות המוציאים כל זמנם בלמוד ובידיעה אמתית, כבר זכרו החכמים ז"ל שחסידי אוה"ע יש להם חלק לעוה"ב, ובמה כי אם בידיעות אמתיות בבורא הכל, וכבר כתבו ז"ל א"ל ר"ג בואו ונקבל פני אריסטובלוס חברנו, שהיה מפילוסופי דורם והיו אוהבים חברתו, ואם לא נמצא בו דבר טוב איך היו גדולי ישראל מקבלים פניו? ואם מפני דרכי השלום איך היו קוראים אותו חבר שלא בפניו? אלא בודאי לאהבת חכמתו ופילוסופותו כו' עכ"ל יעוי"ש ענין ארוך בזה.

והשתא נית בית קבול במוחי בעד המסופר מהגאון מהרי"ן מעקלענבערג ז"ל (עליות אליהו הערה ל"ה) וז"ל. אחד מבית הגאון (הגר"א מווילנא ז"ל) התאכסן במקום אחד בשבת, והיה שם אחד ממגידי נפלאות, ובמוצש"ק אחר הבדלה א"ל כשתבא אל בית הגאון תאמר לו, כי כעת עוסק במשנה אחת בטהרות ומתפלא שם קושיא, ותאמר לו התירוץ בשמי וגם תברכהו בשמי, ויאמר לו גם הקושיא גם התירוץ, וכאשר בא אל בית הגאון שאלו תיכף אם למד אז המשנה הנ"ל, ויאמר הן, ויספר לו כל הנ"ל, ויאמר הגאון הקושיא אוכל לשמוע אך אנכי התירוץ שלו אינני חפץ לשמוע, ויוסף הגאון לאמור: הכרת פניך תענה בך שתתפלא מאד ע"ז, הנה אשיבך מלים כו', התבוננת אז שהיה אור הלבנה זורח אל החדר? ויאמר כן, הראית כי השפיל לראות בארץ? ויאמר כן, היה נשען על מטהו? כן השיבו, מעתה לא תתפלא עוד בני, פקח עיניך וראה דברי הרמב"ן ע"פ לא תנחשו ולא תעוננו, ותדע כי זה דרך הקוסמים והמעוננים עכ"ל, האם מפני שהיה מכשף לא רצה הגר"א ז"ל לשמוע חדושו בתורה הלא מילתא טבא דאית בהו דרשינן? אשר „כמו אבן ברקת באוזן כושית שחורה" או „כיונה זכה משלג בקרב עורבים מרחפת" כן יליק לפעמים נזר החכמה על ראש חמור עיר פרא, ואולי השבו הגר"א ז"ל חכמתו מפני שידע התירוץ האמתי בלעדו ואך למחסור דבר שפתי הקוסם בטהרות אשר לא היה לומד תורה בטהרה (יומא ע"ב:), וכמ"ש שמואל (שבת ע"ה.) הלומד דבר אחד מן מכשף חייב מיתה (עי' שו"ע יו"ד סי' קע"ט סעיף י"ט), אי נמי משום שבלי ספק היה המכשף זה קוסם קסמים בביתו לדעת מה יענה הגר"א ז"ל על שליחותו אם לשבט או לחסד, ולכן השכיל הגר"א ז"ל להשליך דבריו ככלי נתעב, ואמר שהקושיא שלו „יוכל לשמוע" כלומר לשמוע הקושיא ולישבה בפני עצמו, ולא להשיב להמכשף התירוץ שאסור ללמד תורה לתלמיד שאינו הגון (ברכות כח. תענית ז. יבמות ק"ט: כתובות כ"ח. סנהדרין ק"א: מכות י. חולין קל"ג.), כדי שהמכשף יהיה אחריתו עדי אובד ויהיה מודה ועוזב מעשי להטים מחזות שוא

ומדוחים

ומדוחים וירוחם, או מפני שהיה ירא מהשליח בן משק ביתו פן יאחז בשבך בקרני המכשף זה ודבריו יכו שורש פורה ראש ולענה בלבו, ולכן הראה הגר"א ז"ל כי אתו תלין משוגתו ואך רוח עועים מסך הקסם בקרבו לעור עיני העדה בגליו, ולכן נקראו כשפים (סנהדרין ס"ז) שמכחישין בפמליא של מעלה יעויי"ש, לכן אמר הגר"א ז"ל גם לחדושו בתורה (ברכות ס"ב) לא לי לא לי לא תחים ולא תחתים לא הני ולא מהני לא הרשי דהרשא ולא הרשי דהרשתא, (עי' סוטה מ"ח).

אבל זולת זה מותר ללמוד תורה וחכמה מכל אדם בין שהוא בן ברית ובין שאינו בן ברית, גם מן ההודים הפראים והקופים הרעים, מבהמות יערות ומעופות נבערות, מהזוחלים והרמשים מעקרבים ונחשים, מתולעים ונמלים מכל החיים השפלים, כמו (חולין י"ח) יוסף בר חייא מכולא עלמא גמיר, וכמ"ש נמי הר"ע מן האדומים ז"ל (מאור עינים אמרי בינה פ"א) וז"ל. להזדרז אל הלמוד עם מדת הענוה אשר אמנם תהיה לנו בו מאד לעזר, כי בהכירנו אפשרות מקרי ללמוד איזה דבר חכמה גם משפל הערך לא נסוג אחור בגאה וגאון, אבל נתרפס אליו ונקנהו יבא הלמוד מכל מקום, והאיש אשר נדע בו כי זה טבעו ילוייר אצלנו לחכם וליותר ראוי לקחת מפיו תורה ממי שיהיה בהפך כו' עכ"ל יעויי"ש ראיות חזקות לזה מהכמי התלמוד, וכן רבים כמהו הלכו מעדנות בדרך זה, וטעמו וראו כי טוב הוא מאד לאוהבי אמת ומשחרי צדק, ונודע מ"ש ראה"ו בענין תולדות רב האי גאון ז"ל (דור דור ודורשיו ח"ד נד קפ"א) וז"ל. וכן יספר ממנו רב יוסף אבן אקנין כו': וזכר הנגיד ג"כ בספר העשר אשר בו הרבה להביא מפירושי הנוצרים, כי רב מצליח בן אלבצק דיין בסיציליאה בשובו מבאגדאד שלח לו אגרת בספור חיי ר"ה גאון ומעלותיו החשובות, ובתוך שארי הדברים ספר כי ביום אחד נפל הדבור בבית הישיבה אודות פסוק אחד ונחלקו בו הנאספים בבית הישיבה, ורמז רב האי לרב מצליח שילך אל קתוליק הנוצרים אודות שנשאלהו בביאור זה הכתוב, וכראות הגאון כי קשה הדבר לרב מצליח, התרעם עליו באמרו, האבות והצדיקים הקדמונים אשר היו קדושים לא נמנעו מלחקור על דבר באור המלות אצל בעלי אמונות שונות, ואז הלך רב מצליח אל הקתוליק ושאל את פיו וקבל ממנו תרגומו בלשון סורית, כן היה משפט ר"ה גאון בזמנו בדורות החשוכים, ואוי להם למורדי אור בין המון גדול מהרבנים מעלבון רבם, שלא למדו מדותיו ולא הלכו בדרכיו, ותהי להם חכמת העולם לתועבה, ואף דעת לשונות זרות היתה להם לזרא, ולאחדים ביניהם אף חכמת לשון הקודש ודקדוקה הטאת נפש עכ"ל, (אמת הדבר כי רבים מהמתחסדים הפכו משפט לשון עבר ללענה וגוערים בנזיפה בכל מאן דעסקין בדקדוקו, אשר כבר הוכחתי לעיני השמש כי העדר ידיעת שפת עבר היה בעוכרי גאוני עולם תקיפי קמאי ובתראי להפילם ברשתות השגיאות והטעיות, כגון הרשב"ץ ז"ל כתב (בחדושיו לכתובות ק"ג:) על אז"ל: ת"ר בשעת פטירתו של רבי אמר: לבני אני צריך נכנסו בניו אצלו כו' וז"ל: מה שיש לדקדק דרבי קאמר לבני אני צריך בלשון יחיד, וקאמר נכנסו בניו לשון רבים, והוא קאמר להם אח"כ הזהרו בכבוד אמכם בלשון רבים? ואפשר דרק ר"ג הגדול היה מאשה אחרת אבל ר' שמעון היה מאותה האשה ולכך לא אמר רבי רק לבני אני צריך בלשון יחיד ומשתמא להגדול כו' עכ"ל יעויי"ש דרוש ארוך וגדול כקורת בית הבד על זה, אשר אם נקרוא לבני יהיה לשון רבים ואתי שפיר טפי, וכדומה רבים עמו מספר אשר העדר דקדוק לשון הקודש הביאם לבנות דרושים ופלפולים על קורי עכבים, כאשר דברתי מזה בספרי אבנע בד). ואיש חסר תבונות ורב מעשקות אשר יקשה את ערפו להשליך אחרי גוו דברי אלהים חיים אלה, הוא זד יהיר המשים ענן הלביעות לבושו וערפל התרמית חתולתו להונות את הבריות בפניו המשתנות ככרום, למען היות ניר לבנים כחשים הנבערים מדעת ככפל טמון, המוליכים הכמים שולל בקסמים אשר בידיהם כחלים

ביד גבור, והולך בחכמה הוא ימלט מפני מפיחי כזבים אלה החדים כזאבי ערב, ובוטח על האמת ידושן ויבא בשלום למחוז חפץ שדי שגיא כח.

ואולם אתה אחי-נועם דע בנפשך ויגעתי ומצאתי תאמין, כי חכמי העובדי ככבים הם לפני התנאים והאמוראים כקוף בפני אדם, וכל האומר שהם בחדא מתקלא אינו אלא טועה תועה ומתעה, יען מהעטרה קבין תאוות מדומות אשר מלאו הוריהם כסף תועפות, לקחו להם דברים חמריים נמבזים ושפלים לשעשועים לישב בהם דעתם, (מכ"ע הצפירה שנת י"ח גליון רמ"ו): „לוטהער המחוקק הגרמני לא יכל לכתוב את ספריו בלעדי כלבו הנאמן אשר הביאהו בימי עלומיו מוואהרטבורג, ואשר לא עזבהו אף רגע, בשבתו על יד השלחן ובהעתיקו את כתבי הקודש לשפת אשכנז, רבץ כלבו לרגליו ולא סר ממנו, (לקיים מה שנאמר (ישעי' נ"ו י"א) והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה והמה רועים לא ידעו הבין וגו'), אך אז השכיל לוטהער במלאכתו ורעיוניו היו זכים וצלולים, ויהי כאשר התרחק כלבו ממנו פסק מיד ממלאכתו וכל מורשי לבבו נבוכו, ולא יכל לחזור אל עבודתו עד אשר שב אליו הכלב והשתרע לרגליו תחת השלחן כו', והחכם המדיני רישיליעו שגה באהבת החתולים, ויגדל בביתו חתולים רבים אשר אהבם אהבה רבה, (יען אינם מכירים את קונם באכלם את העכברים שמורן רע. הוריות י"ג.), בחדר למודו היו מקפצים ומדלגים מפזזים ומכרכרים חתולים גדולים וקטנים, ובשבתו על יד השלחן לכתוב את חבוריו היקרים בעניני תכסיסי המלחמה והליכות המדינות, היו החתולים מנסרים וזוחלים על כתפו ועל זרועותיו, (כמ"ש רבי שם טוב בן פאלקירא (המבקש י"ז.): „ויהיה בין בני אדם בשפלות עדי עליו יהיה משחק חתולו"), היו מפזזים ומכרכרים והי' מריבים איש את אחיו בקול צעקה ויללה ולא הפריעוהו ממלאכתו, בלעדי חתוליו האהובים והחביבים האלה לא הצליח רישיליעו במלאכתו וכל הגיוני רוחו אשתוללו" כו' יעויי"ש כיוצא בהם, ואמרתי בדרך צחות מפני מה בחרו גדולים חקרי לב אלה להשתעשע בעת הגיונם בדברים רוחנים בבעלי חיים חמרים וגסים אשר הם סחי ומאוס וסימן רע?, כי בלי תפונה צמחה להם איזה טובה מהני כלבין דהלופין והחתולים המגואלים, והיו להם כפויי טובה לשחק אתם כשגל נצבת לימינם עת הגביהו עוף על מרום פסגת ההשכלה, כזאת המסופר בתלמודא דבני מערבא (ירושלמי תרומות פ"ח ה"ג): מעשה באדם אחד שהושיב את כלבו אצל הרב אשר הכנים בביתו, ובראותו כי פני הרב חפו ועיניו נמקו בחוריהם מגודל כלימתו, אז הוציא כסיל זה כל רוחו ויאמר: ברצוני להשיב גמול טוב לכלבי הנאמן ולהטות לו כנחל שוטף כבוד, על אשר קם בחמתו ויז קלף מפיו עדי החזיק במבושי השודדים אשר ארבו לקחת את אשתי בשביה לשבר רעבונם והוא טרף ביניהם, איך לא אכיר טובתו וחטאתי לו כל הימים?, וד"ל, ואנן מה נעני אבתרייהו (קידושין פ"ב:) „אוי לו למי שרואה את הוריו באומנות פגומה!".

ועיניך לנכח יביטו כי חכמי התלמוד אשר החזירו עטרת התורה שבע"פ ליושנה, כן הם בכל זמן ועידן אשר התחקו על שרשי החכמה האלהית לתקן העולם על ידה במלכות שדי, נכנסו לפני ולפנים בהיכל הרוחני אשר כלו אומר כבוד אלהים הסתר דבר, וכל נגעי הנפשות לא קרבו באהל תורתם ובבית אלהים הלכו ברגש על סולם המחקר האמתי אשר ראשו מגיע השמימה, וגם דברי חול שלהם מלאים חכמה כרמון ומדע על כל גדותיהם, כאז"ל (סוכה כ"א:) שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכה לימוד, (עי' זוה"ק תזריע מ"ז:), כי הם אשתעו בלשון חכמה גם הענינים היוצאים מגדר התורה, לכן לא יצאה גם שגגה קטנה ככף איש מלפני השליטים הגדולים ההם, כי השכינה קשקשה לפניהם כזוג לשמרם משגיאה פורתא כדי שתהא משנתם

קב ונקי, לכן כל הלועג עליהם הוא רק נרגן מפריד אלוף בן מדים ומחפיר המושיב את השקר על כס המלכות והאמת הדוס רגלו, וגם המחוקק דת הנוצרים הטה כנהר שלום לחכמי המשנה וקראם „היושבים על כסא משה", וגדולי פילוסופי האומות אשר צלם דמות תבניתם יתנוסס בהוד והדר בקריות מלך רב, ותמונתם תהכן פאר בראש הומיות, גם הם הניחו זר פרחים על ראש חכמי התלמוד, והוכיחו בספריהם לדעת כי עלו ראש הגבעה כפלים לתושיה מזולתם, ומן הראוי לכל בעל נפש להשען עליהם כבעל סלע איתן הנטוע בלב ים, הכל כאשר הוכחתי בפנים הספר בטוב טעם ודעת עליון; והמאמרים התלמודים הנראים לפום ריהטא ממה שאחורי השכל הישר ומתנגדים לבינת בן תמותה, גם הם ברורים ואמתיים קולעים אל השערה האלהית ולא יחטאו כמלא נימא, אך החסרון הוא עומק המושג וקוצר המשיג, המלאכה מרובה גם באיכות ויד אנוש מעוטה גם בכמות; וחלילה לך להאמין כי הבטלנים היושבים אחורי התנור וכיריים הם יכולים ללמוד דף גמרא אחד וכל יקר ראתה עינם עין פרעוש קלוץ כנפים, האלהים! כי כצפצוף הזרזור או כסוס עגור כן יצפצפו ויגמגמו סוגיות הש"ס כפרד אין הבין, ואין להם מוח בקדקדם לרדת ולנקוב עד התהום של משנה אחת, אף שאומרים לך שלש מאות פלפולים של הבל כשעומדים על רגל אחת, ומעיילים פילא בקופא דמחטא ע"י קסמי ההזיות ולהטי הפלגות אשר בידם, ירמזו באצבע גם יקרצו עין מפרכסים כזנב הלטאה ויתנועע כשכור, להפוך משפט ללענה ומר למתוק, למטהר טמאים ולמטמא טהורים אומרים קדוש וברוך, כנודע לכל נבון אשר נסתה כף רגלו הצג על סף היכל המדע.

ומאד נאמנו דברי הפילוסוף הקדמון (מובא בס' זרובבל ח"ד נד ס"ה) וז"ל. לא יוכל לעבוד עלת העלות ותחלת ההתחלות אלא נביא הדור בטבעו או פילוסוף המובהק במה שקנהו מן החכמה, וזולתם עובדים זולתו עכ"ל יעוי"ש, אך אותם אנשים אשר יד ושם להם ברוח החיה אשר באופני העולם ויודעים תכסיסי המדינה מה לזרות ומה להבר, ורק ליושבי בתי חומר אשר נהירין להו שבילי דנהר דעה לכלכל עולמם במשפט, מתנהגים עם הבריות בחמלה רבה וקוראים למסוה הצביעות מרה תפל אין טעם — הם אך הם יכולים לראות באספקלריא המאירה חלק גדול מחכמת חז"ל בהויות העולם, ויודו כי חכמי התלמוד למקטנם ועד גדולם זכו להשיג בחכמתם כל סגולות הקודש, ובכחי נפשם העדינה נקבלו ובאו המדעים האלהיים כמו הנביאים ברוח קדשם, ואולי עוד יותר מהם כי נמנו וגמרו (ב"ב י"ב) חכם עדיף מנביא, (עי' הוריות י"ג); ופליאה נשגבה על הריב"ל פרקליט ישראל, אשר בחוסן כחו בידיעות העולם המדיני וברוח עוזו האדוק וקשור בעבותות חזקות בדת אבותיו, הכריע ויגלה אלפי פילוסופים חפשים אשר הולידו ספרים רבים חדשים לבקרים, לערות אמונת ישראל עד היסוד בה ולקעקע ארמון היהדות בהבל פיהם, והוא בקולמוסו הזהב ובעטו החד והשנון מאד הרצה כחשם בפניהם והציגם ערומים כבני כושיים במרחץ, וכל הגה ומלה אשר פלטה קולמוסו היתה ברגש אלהי וחרדת קודש עד להפליא כנודע ליודעי בינה, ואיך יצא מגדרו והוקר רגליו ממסלה העולה בית אל אשר עזקה וסקלה? ואיך מלאו לבו לכתוב (זרובבל ח"ג נד נ"ב) וז"ל. ונשובה אל דברינו הקודמים, שלא יפלו חכמי האמוראים הללו ממעלתם אם אמרו לפעמים מדעת עצמם איזה ענין בלתי מיוסד, והלא שלמה המלך ע"ה שהיה בעל רוח הקודש וגם יותר מזה כי ה' דבר עמו, ובכל זאת אמרו החכמים הקדמונים שספרו קהלת אינו אלא מחכמתו, ר"ל מדעת עצמו, וע"כ יוכל להיות שים לפעמים לסתור דבריו, וכן פסק הרמב"ם להלכה שספרי קהלת אינו אלא מחכמתו של שלמה ואינו ברוח הקודש, וכן כל ספרי

אפוקריפא

אפוקריפא (כתובים אחרונים), אף שמחבריהם היו אנשי קודש מאד, ובכל זאת לא נתקבלו בתנ"ך, ומסתמא לא כל דבריהם מוסכמים עם האמת, כי אם נאמר שמסכימים עם האמת תמיד, מה לי אם נאמרו ברוח הקודש או נאמרו מחכמתם? ובכל זאת מחבריהם נחשבים לחכמים גדולים, ולא יפסלו בזה, כן האמוראים הללו בדברי אגדה, אם לפעמים איזה דבר מדבריהם באגדה אינו מוסכם לכל, ומדברי חז"ל הקדמונים בענין ספר קהלת שהזכרנו נלמד כלל גדול, שכל חקר דבר שלא בא עליו חותם הקבלה שהוא מאת ה', הרי הוא בכלל כל שקלא וטריא האנושי, השומע ישמע והחדל יחדל כו' עכ"ל הריב"ל, אשר בפעם הזאת כשל עוזר ונפל עזור ויצא מהמחוגה האלהית אשר השכיל לתאר בכל ספריו, מי הכריחו ומי כפה עליו הר כגיגית לומר שדברי קהלת וחכמי התלמוד רק כשקלא וטריא האנושי אשר נחש השגיאות כרוך בעקבו? הם כי לא להזכיר זאת על אנשי התורות הראלים ומצוקים בני היצהר, אשר עשו לעיני בני דורם כמה נסים ונפלאות ממה שאחורי הטבע, אשר כל ההמצאות הנפלאות המתנוססות בהמערכה הגדולה אשר בפאריז וטשיקאגא כשחק מאזנים נחשבו מול המופתים חותכים ומפלאות תמים דעים אשר הראו בכל אתר ואתר, שהשתמשו בבת קול ורוח הקודש ואליהו הנביא הופיע בבית מדרשם להורותם איזה דרך ישכון אור החכמה העליונה, כאשר העידו על זה גם רבים מחכמי הנוצרים (אשר הריב"ל בעצמו מביאם שם ח"ד צד ס"ד), הם שגו ברואה ח"ו והשקר לכדם לפעמים ברשתו וחרמו להפוך משפט ללענה? חלילה לנו להאמין זאת על בני ענקים כאלה אשר ישבו שבעה נקיים על כל טפת דיו שפלטה קולמוסם עט כנף הנעקר מגדפין דמלאכי עילאי, אשר הריב"ל עצמו כתב הדר (שם צד מ"ד) וז"ל. ומה' נבקש שינחנו במעגלי היושר והצדק, לשמור תורותיו מצותיו גם חקותיו כדת משה וישראל עמו, הוא הנתיב אשר הלכו בו משה והנביאים ואנשי כנסת הגדולה, הוא הנתיב אשר הלכו בו הלל ושמאי ר' יוחנן בן זכאי ור' עקיבא וחבריו ור' שמעון בן יוחאי ורבינו הקדוש ורבי יוחנן ורבינא ורב אשי, ורבינו סעדיה גאון ורב שרירא ורב האי, רש"י ואבן עזרא והרמב"ם והרמב"ן והרשב"א וזולתו, כלם אנשי קודש אשר עליהם נחה רוח ה' רוח חכמה ודעת, כלם גדולי חקרי לב כל רז לא אנס למו, וכל חכמה לא נעלמה מהם, תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהם! ואומר עם החכם הרומי ציצערא בספרו (טוסקולאן ספר א') וז"ל. מוטב לי לטעות עם אפלטון מלדעת האמת עם זולתו כו' עכ"ל הריב"ל.

ומודעת זאת בכל הארץ כי רב אשי לא הכנים להיכל התלמוד אשר כלו אומר כבוד האמת, רק הענינים אשר נפו אותם רבותים אלפי חכמים בעשר נפות הצדק היטב בלי שמץ תנופה וקורטוב משא פנים כלל וכלל, וכאשר בא ליד קדשו איזה ענין שיש בו סיג ובדיל השגיאה אף אם בר אוריאן ובר פחתי חתום עליו וצמח על ארז גדול ורם אשר בלבנון, היה עשוי לבלי חת לדונו בגניזה ושם ערפל חתולתו, וכמ"ש הריב"ל עצמו (שם ח"א צד מ"ו) וז"ל. אנחנו רוצים לדעת לכל הלכה שבמשנה טעם, ולזאת התאמצו רבותינו חכמי האמוראים וזולתן לברר טעמי המשנה ע"פ דרכי ההיקש ההגיוני, גם למצוא יסודתן בתורה, וכל ההלכה שלא נמצא לה יסוד בתורה הרחיקו בעלי גמרא, וכמבואר להלן בשם התלמוד ירושלמי כו', ומצינו בגמרא כמה פעמים כאשר יספרו איזה הלכה בשם רבותיהם ובלי טעם, ויתמהו ויאמרו (בכורות כ"ה) : שמו דבריהם כדברי נביאות כו' עכ"ל יעוי"ש, וזאת היא ראיה מוחשת מפולשת לכל צד כי ספרי חז"ל אינם נופלים באמתתם מספרי נביאים וחוזים, ומראיהם ומעשיהם כאשר יהיה האופן בתוך האופן, כמו עינינו ראו כן תמהו

איך

איך עגלת-האופן (וועליסעפעד) תרדוף חיש קל כנשאים את מכונת הקיטור של מסלת הברזל ולא יעבטון אורחותם, ושניהם כאחד באות בשלום בלי פגע למחוז חפצן ולפעמים מקדמת העגלה הקטנה זו לבוא, ואין ארור השקר מתדבק בברוך האמת, כלא הוא התלמוד הבבלי מרכבת המשנה אשר למלך עליון ית', אשר כבר עברו עליו כשלשת אלפים שנה ולא נס ליח הלכה אחת ולא כהתה עין אגדה קטנה ממנו, כל מאמריהם ועניניהם כלם אהובים כלם ברורים כלם קדושים בעיני רבותים אלפי גדולים חקרי לב בני עליה השונים למיניהם, אשר הקיפו את העולם כשמש את חוג מסלולה, ונסיון הזמן יורנו בכל פעם לדעת כי רק קושטא קאי והשקר כעשן בארובה, ואם יקומו מקבורת חמור קברם ויתעוררו לתחיה מן בלעם בן בעור עד שטעקקער האשכנזי עם המון להטיהם וקסמיהם אשר אספו וקבצו חמרים חמרים אין ספורות למו, להעטיף את הכזב בעשר מצעות זו על גבי זו, וישימו על השקר מחלצות של מליצות נעימות ויפות עד למכביר יכבסוהו בנתר וירבו לו בורית, אף אז האמת יורה דרכו וחות השקר אשר התגנב בערמה בין הדסים ושובני חמד המרהיבים עיני מלכים, יצא אבל וחפוי ראש כמו האגגי מבית המלך אחשורוש וכביסמארק הקנצלר האשכנזי מארמון הקיסר ווילהעלם, והאמת תחבול מעל השקר שלמת הפרפראות ותעמידהו ערום בלי לבוש כחשופי שת, עד אשר כל הפוגע בו ידחהו בלי שמץ חמלה כנצר נתעב מדחי אל דחי וישליכהו מאגרא רמא לבירא עמיקתא עד אשר ימות גזעו ויכלה באפס תקוה.

וכבר קם ארי משבכו ניהו כבוד הגאון יעב"ץ ז"ל ונוח כי ברוכיא ולית מאן דאשגח ביה (שאלת יעב"ץ ח"א סי' כ"ו) וז"ל. ואתמה מאד על לשון השואל שפלט רסן מפיו ושלח יד לשונו, באונו שרה את אלהים קדושי עליון רבותינו הגאונים הקדמונים ז"ל באמור עליהם ששגו, דא עקא ולא תהא כזאת בישראל, אף שגיאות מי יבין, מ"מ חלילה לומר בכאן משגה הוא כאלו נתנו ח"ו מכשול לרבים, הלא ידע כי לא ביין שגו ונבלעו, או בשכר תעו מדרך השכל חלילה, ליפול ברשת המוקש להעביר את העם, הס מלהזכיר ועתיד ליתן הדין ע"ז, כי בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן, צדיקים עצמן לא כ"ש, הלא הם אבותינו ורבותינו ז"ל אשר מפיהן אנו חיין, הם שהעמידונו על האמת, הם שהנחילונו חיי עד, ואיך יעלה על לבנו שיאמר שגגה כזאת מלפני השליטים ז"ל? אלא שאין ספק כו', ואם ראשונים כמלאכים אין אנו אפילו כחמורים שלהן וטובה לפרנן, משו"ה ניחא לן למשכוני נפשין אקמאי מרנן ורבנן, ולא לאוציא לעז עליהן ולעשותן כעד זומם, והמפריז על המדה להתרים נגד רבותיו (אפי' להחמיר) קרינן עליה אל תתחכם יותר למה תשומם כו' עכ"ל; לכן אחי וראש השמר לך מאד לבל יכו שורש בלבך דברי הריב"ל הקודמים המאבדים הונה של תורה שבע"פ, כי גם ריב"ל זה נפל פעמים אין ספורות ברשתות השגיאות מכמורות השגיונות, וקרה לו כי באו עליו כעם עצום ערוך מלחמה וסמו את עיניו הבהירים עד שלא ידע להבחין בין תכלת לכרתי, ולדוגמא בעלמא שלא אהיה כתוקע לבור ודות אביא פה לפניך כמה טעיותים הטולים כאוב מספריו המחוכמים החביבים לקוראיהם כשדה מלא ברכוס, א). מ"ש (שרשי לבנון ש' חרש): „ומזה (משרש גרז) השרש גרזן בתלמוד לכלי הבוקע עצים הנקרא בתנ"ך ברזל" עכ"ל, נעלם ממנו שגם בתנ"ך ישומש שם גרזן על כלי זה (דברים כ' י"ט, י"ט ה'. מ"א ו' ז'. ישעיה י' ט"ו); ב). מ"ש (אור לי"ד לד כ"ז): וראיתי להזכיר דבר נפלא מה שמספרים סופרי הנוצרים בספר דברי הימים הכללי כפי שהעיר לי אוזן במכתב אים לעיר נימיס והוא משיח לפי תומו מה שמצא בס' קורות התבל כו' וז"ל. דבר נפלא ראיתי שם כי אפיון האלכסנדרוני הבליעל

הנודע

הנודע, אחרי אשר הרבה לעג על מצות מילה אשר אצל היהודים, נאלץ גם הוא למול את בשר ערלתו (בסבת איזה מחלה) בפקודת הרופאים, אמנם לא לעזר ולא להועיל היתה לו, כי אחרי אשר עלה רקבון במכתו ותבאש, מת מיתה משונה ובזויה עכ"ל הריב"ל, ומה לו להביא זאת בשם רווק אחד אם זאת כתובה בספרו של יוסף בן מתתיהו פלאוויוס נגד אפיון (ספר ב' פי"ג), אשר הריב"ל בעצמו העתיק הספר זה לשפת עבר ופרקים אחדים ממנו הדפיס בספרו שרשי לבנון? ג) מ"ש (זרובבל צד ל"ה) עה"פ נביא מקרבך וגו', כל הענין ההוא ממסד ועד הטפחות הוא מס' דרשת הרמב"ן ולא אמר משמו (עי' כבוד הלבנון שנה ח' גליון מ"ו). ד) מ"ש (שם צד ל"ה) דרך משל ממצות מילה יעויי"ש, והדברים עתיקים מס' אליהו זוטא פ"ב, ה). מ"ש (שם מחברת ב' צד י"ב): „וכן משתמשים בתאר גוי (שהוראתו עם) על איש פרטי מן הגוים ד"מ גוי שלמד תורה" עכ"ל, שכח שגם בלשון הכתוב ימצא השם גוי על איש פרטי, כמו (בראשית כ' ד') הגוי גם צדיק תהרוג, שפי' ר' יונה שהשם גוי נופל גם על איש אחד, וכן הביא הראב"ע ז"ל בפ' משפטים בשם הגאון, וכן תרגם יב"ע ע"פ (שם כ"ה כ"ג) שני גוים בבטנך שהכונה על יעקב ועשו, ו). מ"ש (שם ח"ב צד ע"ו): „ובעלי התוס' שהיו שנים חכמים כו'" יעויי"ש, שגה בראותו שבעלי התוס' היו כמאתים וארבעה אנשי התורות, כאשר חשבם ע"פ סדר א"ב החכם ק"ש (תולדות חכמי ישראל ח"א צד קס"ז) יעויי"ש, ועוד שגיאות כיוצא באלו אשר היו בעוכרי החכם לעבענזאהן להורות להנוהים אחריו שבל יהיו כספוג לספוג כל דבריו בלי עין מחקר ופלס שכלי.

לפיכך זאת למודעי שאם תמצא לפעמים איזה ענין זר בספרי הגדולים מזמן חתימת התלמוד ואילך, בהשקפה ראשונה תאמין כי הוא כאהלי קדר השחורים מבחוץ ויפים מבפנים, אבל בהשקפה שניה תעפיל עצמך עלות בסולם המחקר לקחת משם מאזני צדק לשקול בפלס אם כנים הדברים אין בהם נפתל ועקש, כגון מה שהעלה הגאון יעב"ץ ראש גולת אריאל להלכה ברורה בעיניו (שאילת יעב"ץ ח"ב סי' ע"ו) שמן הראוי לכל איש אשר יראת ה' היא אוצרו כי תהיה שגל נצבת לימינו וייחד לו פלגש זולת אשת נעוריו קרקע עולם, להנצל עי"ז מהרהורי עבירה הקשים מעבירה יעויי"ש שמביא ראיות עצומות לזה מהרמב"ן ז"ל וקדושי עליון אראלים ומצוקים כמהו, ומסיים וז"ל. לפיכך היה נראה בעיני שיש לדרוש ברבים מותר אדם בפלגש כדדרש רבא במחוזא גר מותר בכהנת אע"פ שלא היה שום תיקון בכך, כ"ש בזה שיש בו משום תקנת הדור, אפילו היה בה ליזור מאיזה שרך איסור, קרי בה עברה לשמה כ"ש שאינו באמת, כדי להציל מעבירות חמורות בכל יום, ובודאי היו מסתלקות מכשולות גדולות עי"כ, ולא יתגרו באשת איש ובנדה וקדשה ובבנות אל נכר ולא לידי ש"ז לבטלה, ומדוע נפריז על המדה בלי סבה, להניח התקלות המצויות ונמשכות מחומרא שאין לה על מה לסמוך, וכי לא די מה שאסרה תורה כו' עכ"ל יעויי"ש באריכות גדול המון מופתים חותכים על זה, אשר אם נציית למר יעב"ץ ז"ל בזה אזי בלי תפונה תלך אומת ישראל היקרה לאבדון ח"ו, וכל המדות תרומיות אשר בהן יתקשטו בני יעקב תכלו כענן כלה וכמוץ גנבתו סופה, ובני ישרון יהיו לזעוה לכל ממלכות הארץ לאלה ולשמה ולשרקה ולחרפה בכל הגוים אשר הודחו שם, והנה האר"י הי' מטייל ארוכות וקצרות בענין אז"ל (יומא י"ח:) רב כי מקלע לדרשיש מכריז מאן הויא ליומא (יש אשה שתנשא לי שאתעכב כאן ותצא לאחר מכאן. רש"י) רב נחמן כד מקלע לשכנציב מכריז מאן הויא ליומא, ומסיים (בקורי ריב"ל צד קמ"ג) וז"ל. ואחר כל הדברים הללו נראה בבירור שם שלא יעשה בן איש ההמוני, כי אלה הקדושים עשו זאת לרוב חסידותם ובכדי להשמר מן רשת חטא המזורה על בני האדם, לא כן בני האדם הפשוטים, להם לא הותר על אופן

זה

זה, ויוכל לצמוח מזה רעה בזמן מהזמנים כו' עכ"ל יעויי"ש שלא ראה דברי יעב"ץ ז"ל אלה כלל, כזאת כתב גמי הבונה בע"י, (שם) וז"ל. לא כל דבר שעושה איש תורה ות"ח מן הדברים הנראים נוטים לתאוות העולם יאות לעשותו כל הדיוט מההמון, כי להם המתקדשים והמטהרים בכל יתר הנהגת חייהם נכון לעשות מה שיש לחשוב שיעשהו גם הוא לקדושה וטהרה כזה וכזאת החכמים האלה להתיר עצמם מחטא אפילו ימים מועטים לא היו רוצים לעמוד בלי אשה אבל לאחר הטעם הורו שלא הותר להם כן כו' עכ"ל, ולא על זה וכיוצא בזה ישוב מאמרם ז"ל (שבת מ"ג:) אדם בהול על דבר אי לא שרית ליה אתי למעבד איסורא, ואף אם גברא רבה יעב"ץ ז"ל אמר להא מילתא לא נלייא ליה, ואין לנו לברך ברכת הנהנין על שגגה היוצאת מלפני השליט, כמ"ש יעב"ץ ז"ל עצמו (מטפחת ספרים ח"א ו':) וז"ל. מי יחויב לקבל סודות אמתיות אלהיות כל אשר יעלה על לב איש, ואם הוא חכם ומשכיל גדול בישראל, מי יבטח בו ויכניס עצמו באחריות וערבית שלא טעה בדמיונו עכ"ל, וכ"כ הר"ש אבלידה ז"ל (דרש משה נ"ב:) וז"ל. עם היות שההקדמות השכליות הלקוחות מהחוש הן אמתיות ברוב, הנה לפעמים אפשר שיכזב החוש לא מצד עצמו, אבל להיות המביט או המובט במצב בלתי נאות, וכמו שיקרה להולכים בספינה שיראה להם שהארץ מתנועע והיא נחה, וכן בהיות המטה הישר בתוך המים, יראה עקום להיותו במצב בלתי ראוי כו' עכ"ל, ודי לנו המון הגאונים ארזי לבנון אדירי התורה ושרי החכמה אשר הראיתים לעיל לפניך איך נפלו לפי תומם ברשתות השגיאות המזורות לרגלי כל קרוץ מחומר;

וזאת אשר הגאון יעב"ץ ז"ל עלה הרים וירד בקעות להתיר פלגש להדיוט בדור עקש ופתלתול זה, מלאני לבי לטייל ארוכות וקצרות עם גאוני זמננו יחידי סגולה אשר בהם ישראל יתפאר, ובפרט עם הגאון איסון-פולין הר"ר ישראל יהושע מקוטנא שליט"א, וראיתי כי הם מסכימים לעומקא דדינא עם יעב"ץ ז"ל, אף אם דעתו נראית לכאורה זרה מאד, והם הלאיחו בתשעה קבין מוחם החד והשנון להוכיח כמה איסורי דאורייתא ילכו לאבדון ע"י תקנה זרה זו, ואם נזבל הכרם בזבל זה לא תהיו מצות התורה כאלה נובלת עלה ולא יהיה השרון כערבה, והגיד לי כי הגאון הנודע ביהודה ביהודה *רבי יחזקאל לנדא ז"ל השכיל לתקן בדורו תקנות כמו אלה לרפא נפשות לעירי צאן קדשים בחורי חמד הנופלים ברשתות התאוה כיונה פותה בפח, (עי' שבת ל"ג: ס"ב: פסחים קי"ג· יומא ל"ה: מגילה י"ב· י"ד: כתובות י"ג: נדרים ל"א: גיטין מ"ו· קידושין ל"ט: מ'· פ': פ"א· ב"ב קס"ד: סנהדרין ע"ה· ע"ז י"ז· י"ח:), וסניף לדעה זו הוא החוקר האלהי שר התורה הר"י ערמאמה ז"ל (עקדת יצחק פי' תנא) וז"ל. כשיראה אדם שיצרו מתגבר עליו ואינו יכול לעמוד כנגדו יעשה מה שאמר רבי אלעאי ילבש שחורים ויתכסה שחורים וילך למקום שאין מכירין אותו ויעשה מה שלבו חפץ (קידושין מ'·), ובידוע דבגברא רבה קא איירי שכעור מעשיו לא עליו לבדו עלה כי על כל הרואים את כבודו שלומדין ממנו ויתחלל שם שמים על ידו כו' עכ"ל יעויי"ש באריכות גדול, (עי' תוס' חגיגה ט"ז· בד"ה ויעשה), אך עטי נוע תנוע כשכור כי כבד עליה להתיר פשע זה לתפארת הילורים, ולנטוע סילון ממאיר בין ערוגות הבושם אשר בכרם ה' צבאות בית ישראל, ואיככה אוכל וראיתי באבדן מדת הצניעות המסולאה בפז, ולבי יהגה אימה איה סופר איה שוקל את המחלות המגונות והאנושות הכרוכות כנחש בעקב ההיתר זה, וכל מאן דעסקין בספרי רפואה המה יראו כן יתמהו ישאגו כלביא ומפיהם לפידי בוז יהלוכו על המתענגים בחיק נכריה ושמחים אלי גיל זונה, אשר כמה מרום עם הארץ הומללו על ידה כמה גדולים חקרי לב עברו תורות חלפו חוק הבושה בשזיקו בתרמיתה מאנו לשוב, שפתי הרופא בריינין ישק משיב דברים נכוחים (אורח

לחיים

לחיים לד קמ"ז) וז"ל. מכל מה שאמרנו נראה, כמה ישתכן האדם בחבקו חיק נכריה זולת אשתו, ולוא ישים האדם נגד עיניו תמיד את הסכנה המרחפת עליו, לא בא לידי חטא, אך רבים לא ידעו כלל מהסכנה הזאת, רבים יאמינו כי יש אתם אמצעים בטוחים להתגונן בם, אף שהוא אמונת שוא, אך אחרים אומרים כי לא יכלו נשוא תאותם המעיקה עליהם, אמנם עוד לא מת גם אחד ולא נחלה אדם אם יבליג בדעת על תאותיו, היא תאריך יום אחד או שנים על היותר, ותסור אח"כ לזמן גדול, טוב לרחוץ את האבר במים קרים להשקיט את התאוה, אך יותר מכל ישתרר עליה הרצון, אם ישכים אדם בדעתו הסכם חזק שלא לצייר במחשבתו דמיוני משגל, וכשיעלה על מחשבתו בלי משים, אזי יכניעו, אז תכנע גם תאותו מהר, עבודה רוחנית היא אמצעי המעולה נגד התאוה, ובתלמוד אמרו: אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש, ברמב"ם הלכות איסורי ביאה אמר: אין מחשבות העריות גוברות אלא בלב פנוי מחכמָה, כי הרבה עושה החכמה והאמון הטוב, וכבר אמרנו כי יש להזהר מקרוא בספרי עגבים ומהתרועעות עם מרעים עכ"ל הרופא המוסמך ברייאין אשר בריגא והדברים עתיקים, לכו וראו על פתחי בתי החולים כמה חללים הפילה תאוה נמבזה ונעורה זו ועצומים הרוגיה עד אין מספר, אז לא תרגיע לינית התאוה זו בלבבכם ותגרשוה ממך במטאטא השמד מקל חובלים באכזריות חמה ושטף אף, ותראו חיים נעימים עם אשת בריתכם בלי הרהור חטא ועון כלל.

ועוד מצינו ראינו כיוצא בזה בספרי הנשרים הגדולים אשר כל בית ישראל נשען על חכמתם ובצל זכותם נחיה בגוים, ענינים זרים הרחוקים משכל האנושי ועל אחת כמה וכמה משכל האלהי הנאה כמטחוי קשת (ועי"ז הם נועים ברב כחם לתלות בוקי סרוקי בחכמי התלמוד ולפרש דבריהם האלהיים באופנים זרים ורעים המהפכים הודם למשחית, כגון מ"ש רב לאיבו בריה (פסחים קי"ג ·): טרחי בך בשמעתא ולא מסתייע מלתא, תא אגמרך מילי דעלמא אדחלא אכרעיך זבינך זבין כל מילי זבין ותהרט בר מחמרא דזבין ולא תהרט, ופי' הרשב"ם: זבין ותהרט, כלומר אם יוקיר יכול אתה להתחרט על שמהרת למכור, בר מחמרא, שמא אילו לא מכרו היה מחמיץ עכ"ל, והנה בא הגאון אברהם משכיל לאיתן ז"ל ויהפוך משפט רב ללענה, וכתב במצפה איתן וז"ל. וי"ל דרב לטעמיה דאמר בב"מ (דף מ"ט) דברים אין בהם משום מחוסרי אמנה עכ"ל, ולפ"ז ילמד רב את פרי בטנו שיזבין ויתחרט ויוליך הסוחרים והקונים שולל כי יהיה נרורס נקוב בהשענם על משענת קנה הרצוץ, מארי דאברהם! תלי תניא בדלא תניא, כי הלשון זבין היא בכסף ולא בדברים, וגם הלשון בר מחמרא טופחת על פני פירושו שגם בחמרא אין בדברים משום מחוסרי אמנה? ואיזה מועקה יש שכלו במתניו מלפרש זבין ותתחרט לעצמך על שמכרת? ועוד מצינו באורים רבים כמו אלה אשר הרהיבו הנושאי כלים לפרש מאמרי חז"ל אשר לוא שמעו זאת בחייהם אזי שסעו אותם כגדי), אך כל בעל נפש אלהית לא ירשה את עצמו להטיל מום בקדושים אלה אשר רק יראת ה' מנת חלקם בחיים וידם ולבם לאל אמונה, ועל מאמריהם היוצאים מחוץ לגדר השכל ואין להם שחר, נוכל להצדיק את הדין ולומר (ב"ב ע"ז ·) שטן ופניכה לשם שמים נתכונו, ואם (ברכות י"ט:) גברא רבה אמר מילתא לא תחיכו עליה, וכעין מ"ש רב שרירא גאון ז"ל (תשובות הגאונים סי' קפ"ו) וז"ל. ושאלתם דאית ביניכו תלמידים, והם שועלים קטנים דלית בהו ממשא, וחולקים ואומרים על גאונים עמודי עולם, מנין להם דבר זה, ומוציאים ספריהם [לעולם, להתל ולהתלוצץ בהם], והם לא יבינו פועל ה' ומעשה ידיו, ולא השיגו אפילו דבר קטון ממה שהשיג תלמיד תלמידיהם של קטון שבגאונים, כדאשגחן לחד מן הגאונים, בתר דנח נפשיה אשכחן ביה זכור גברא דהוא לטב כל הויי דרבנן קדמאי דא עם דא, ושית סדרי משנה דאתגריז מיומי הלל ושמאי, וכמה ענינים דלית להון שיעורא, דאפי' במתיבתא דרקיעא ישדרון הלכה כמותו,

לטב

ואיך באים שפועלים אשר לא ראו מאורות, ומוספים לומר סרה על ה' ועל נחלתו, מי שהקיף בתליסר נפי כל התלמוד ועמד על כל מה דהוה מימות יהושע ן' נון איש מפי איש הלכה למשה מסיני, ואומר תועה על תלמיד קטן שבקטני הגאונים, כי כולם דברי אלהים חיים, ואפי' בבית מדרשו של משה רבן הנביאים לא ידחו אותם ממקומותם, וחכמתם ופלפוליהם הוא הדבר אשר צוה ה' אל משה, ואע"פ שאומרים הכי הוא ואין מביאין ראיה באיזה מקום הוא, אין לחוש על דבר קטון או גדול, וכל החולק על שום דבר מכל דבריהם כחולק על ה' ועל תורתו עכ"ל, יעויי"ש בפי' איי הים שהאריך מאד בזה בטוב טעם ודעת קדושים, והכה שוק על ירך את המתפרצים בעם, עברים נלים, המשליכים שקוצים, על ספרי רבנן החרוצים, הפרקליטים והמליצים, אשר כביר גבור חלים, המחקרים והמדעים בידיהם אמוצים, ואור החכמה האלהית ספריהם מפיצים, ויושבי חושך בערות מתרדמתם מקיצים, ואת קדוש ישראל בחכמתם מעריצים, ואת תורתו הקדושה בישראל מרביצים, ואת כתמי עם ישרון בזכותם מרחיצים, מתקנים כל בדק משברים הפרצים המהמורות חריצים ונעיצים, ופניהם מועדות להופיע לאנוש אשר מספר ימיו חרוצים, ולכן גם ממאמריהם הנעלמים תדושן נפש הרוצים, (עי' שו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תקכ"ט. תשב"ץ ח"א סי' קנ"ג וח"ב סי' ל"ח וח"ג סי' מ"ה. ש"ך יו"ד סי' כ"ה סק"ב. שו"ת הרא"ש ח"א סי' ע"א. שו"ת מהר"ם אלשיך סי' ל"ט. שמחת יו"ט סי' י"ז).

ותאמין לי איש אמונים רב ברכות, כי לא יריתי אבן פנה כונתי בספרי זה לשמוע תהלתי במקהלות, ולהשתעשע בחיק הכבוד המדומה המפיל חללים אין מספר בשדה קברות התאוה זה, כי מה אני ומה חיי ומה הוא העולם הזה ומה המה תענוגיו? הלא אך מהבל המה יחד אבק פורח וחלום יעוף צל עובר וענן כלה, הכהנים הנקובים בשם דערווישען לדקו באמרם (מובא בס' קנאת האמת לד ק"ג) וז"ל. הארץ היא דומה לבית מלון אורחים, אשר כל איש הלך שוכן בתוכה, ידע נאמנה כי בקרוב יהיה מוכרח לעזוב אותה מפני איש אחר אשר ימלא את מקומו ולא יניחהו לשבת בה עוד ולהתמהמה שמה; המתפלספים מבני טיבעט מהאבראמאנין ומשאר בני מזרח וגם החכם פלאטו, האמינו כי הארץ היא בית כלא ומוסר, בה יענשו בעבור חטאם וינקו מעונם הרוחות שהושלכו משמים בגלל פשעם והיו לנפשות בני אדם וחיות, (עי' מ"ש החכם הזה בספרו „רעליגיאן איננערהאלב דער בלאסען פערנונפט" בהערה לדף ע"ה), ואיזה מהמתפלספים אמרו, כי הארץ היא בית משוגעים, אשר מלבד כי כל אחד מבני אדם המתהלכים בה הוא לבדו המשחית את הפלי לבו אשר מגמתו עליהם להשיגם, עוד יתאמץ מאד לתת מוקשים לרגלי חבריו ולסבב להם רעות אין מספר, לב האדם הוא נשחת כ"כ עד שיתהלל א"ע ויתשוב לעשות נכבדות וגדולות אם ידע למלאות תחבולות רשע ובידו למלאות רצונו הרע עכ"ל, וכ"כ החכם מיינערס (מכתבי פילוסופיא ח"ג דף פ"ד) וז"ל. חכמי יון כמו פלאטו ופיטאגורוס קבלו העדה הזאת מכהני עמם כו', כי גם הם דרשו לפניהם שנשמות בני האדם היו רוחות טובות אשר חטאו נגד השם ועברו על דבריו טרם בואן הנה, וכי בגלל עונותיהן השליכן משמים וישימן בגופות שהמה להן כקבר וכבית האסור למען יקבלו עונשן כראוי, ואלה מבני אדם אשר כל מגמתם ועמלם בארץ, להתגבר על יצר הרע ולהמית תאותם וללכת בדרך הישר, ינקו מחטאם הראשון ויטהרו מטומאתם ויתקרבו ע"י פעולותיהם הטובות למעלתם ולמדרגתם אשר נפלו ממנה, ואז אחרי מותם יתחברו ויתאחדו למקורם ושרשם עכ"ל, וכן החליט דארבזאן (אגרות הקבלה ח"ה דף קל"א) יעויי"ש באריכות, (עי' קורות השכלת בינת האדם להחוקר בוהלע דף ל"ד. ובקורות הפילוסופיא החדשה שלו ח"א דף קל"א); ולכן איך אוכל לראות באבדן שכלי והפסד תבונתי, אם אשים בקרבי שורש פורה

ראש

דאג ולענה להאמין בשוא נתעה, כי תענוגות עולם עובר זה הן הם העקריים ויסודות החיים להפיס אך בהם כל מעיני? ואולם מגמתי רק להיטיב מלב המוסרי והרוחני של בני עמי, ולהסיר טיח טפל מעל עיניהם הרכות, כי יראו באספקלריא המאירה איזה דרך ישכון אור ההצלחה הנפשית, כמ"ש החכם אלבילדה ז"ל (דרש משה ק"ד:) וז"ל. אין ראוי לאדם שיתגלגל באומר כי מחומר קרוץ והוא מוכרח ברעות, כי זה שקר, כי האל יתברך עשה את האדם ישר ונתן בו השכל להמלט מפח החומר כו' עכ"ל, וכן מ"ש החוקר הגדול קאנט (דיא רעליגיאן אינערהאלב דער בלאסען פערנונפט קנ"ד:): „קשה הוא לבני האדם לחשוב כי מוטב עליהם ללכת בדרכי החסד והישר מלך שהם עלמים שכליים, ע"פ הרוב ידמו כי בעבודות האלה יעבדו את ה' ויחשבו כי לא היו מחויבים לעשותם אם לא היה להם צורך לעבוד אותו בהם כו' עכ"ל.

ואני הפעוט צעיר לימים מצאתי לי מקל נועם להשען עליו, ועלתה בידי ראיה חדשה מקרוב באה בקרבי, כי יש טרקלין רוחני אלהי בעד שומרי מצות ונוטרי כרם ה' צבאות אמונת ישראל, כי אבי התולדה בעל הבירה ית' הכתיר את מין האנושי בכלל ועם ישרון בפרט, בתכלית רוחני הנעלם מעין בשר, אשר פגעי הזמן וחלי גלגל החוזר בעולם, הן הם בעוכרי האדם לעשות רעיוניו נבוכים עת יפרוש אותם על כנפי החקר האלהי, וכל עמלו אשר יעמול ממעל השמש יעלה בתהו לא ישא פרי ולא יעשה ענף, וזאת נודע כי כשם שבכל מורכב יפול ההפסד במוכרח, כן אי אפשר שיפול ההפסד והכליון בעצם בלתי מורכב, ולכן בעצם החכמה הוא אלוה אין באפשרי שתפולנה בו סבות השגיאה והעדר החקר האמתי היורד ונוקב עד התהום, ולכאורה בריאת עולם עובר זה שדה קברות התאוה היא כשגגה היוצאת מלפני השליט הגדול שדי שגיא כח? באשר כל היצורים מקרני ראם ועד ביצי כנים לא נבראו רק לצורך האדם מבחר היצורים ותפארת הנבראים, וגם מין האנושי הוא יורד כרוח הבהמה למטה, והתולעים זוחלי עפר האוכלים בשר נבלה וטרפה, בצוארם ילין עוז לאכול בשר הרוזנים נסיכים וכנעני ארץ אשר אכלו עגלים מתוך מרבק ושתו יין במזרקות, הזאת נעמי? הזאת מטרת החכמה העליונה? אבל הלא בעצם אלוה לא תשלוט השגיאה והשגיונות ממנו והלאה, לכן מחייב השכל להאמין בטח כי יש עולם הנשמות ארמון אלהי בעד הנפש העדינה אחר הפרדה מהגוף הנגוף, ושם התכלית האמתי של הויות העולם יש זועף עמק העכור זה, וכי המצות ופקודי ה' הישרים ילכו יונקותיהם לעולם הקיום הנצחי אשר עין לא ראתה אלהים זולתך.

ומפני לשון אפעה לא אחת כי לחש האמת בידי, וגם לגדולים אשר בארץ המה אענה כחשם בפניהם ולא אבוש, כי ככנור נעים יצלצלו באזני דברי הרמב"ם ז"ל (במוסרו לרבי אברהם בנו) וז"ל. אהבו האמת והצדק ובהם תדבקון כי הצליחו בהם ההצלחה היא בנויה על צור החלמיש, שנאו השקר והעול ואל תתאו למטעמותיהם כי הוא בנוי על החול וקראו עליו אל טחי טפל ויפול, לכן ינעם לכם האמת והצדק שנראה שתפסידו בו יותר מן השקר והעול שנראה שתרויחו בו, וכן אמר החכם במוסרו, אמת קנה ואל תמכור, דעו כי האמת והצדק הם תכשיטי הנפש ונותנים גבורה ובטח וצלה לגוף, ולא מצאתי רפואה לרכות הלבב כהרכבת האמת והצדק, ולא הבטיחוני אחוזת מרעים ועשתרות קרנים וצלח וצריון כנובע האמת ומגן הצדק עכ"ל; ואלישע טרם שלח את הדובים לקרוע את הנערים, ראה ובן כי הם מנוערים ממצות, וגם זרעם עד סוף כל הדורות ימנידו באור אמונתנו (סוטה מ"ו: ועי' זוה"ק פקודי רכ"ד' בחיי שמות ב' י"ב), כן אני דוב לא פגעתי בספרי בכבוד איש אשר לא ירדתי לסוף דעתו לדעת השמנה היא או רזה, כי כל חי יקר בעיני כשדה

מלא

מלא כרכום, ונפשי תקוץ לראות זבוב הרוג על רצת השממית, ואת מי אשר לבי מלאני לתת אותו לקלסה במחברתי זו, לא חשבתי רק להחזיר למוטב את הפחותים התועים אחריו ושותים בצמא מימיו המארים, (עירובין כ"ד:) משל לצייד שלד לפרים אם ראשון ראשון משבר כנפיו משתמר ואם לאו אין משתמר וד"ל, ואם המלא ימלא זד יהיר רודף רשע כל היום אשר ראיותי ומופתי החזקים לא יכו שורש בלבו הערל, מוכרח אני למלאות רצון החמת לרדוף השקר באף ולהשמיד הכזב מתחת שמי ה', משל (שיר רבה פ"ה י') : לסל נקוב ששכרו בעליו פועלים למלאותו מים, אומר הטפש מה אני מועיל מכניס בזו ומוציא בזו? והפקח אומר ולא שכרי אני נוטל? ולא שכר כל חבית וחבית אני נוטל מבעל הבית? כך הטפש אומר הריני לומד תורה ומשכחה מה אני מועיל? והפקח אומר ולא שכר יגיעה נותן לי הקב"ה? , ולכן אתאזר עוז להעלות רעיוני על מ א ז נ י צ ד ק לתת להחכמה היהודות בת אל חי עדנה אחרי בלותה.

ואני אשחק אלעג בעליצת נפש על המראה המוזרה ומחזות שוא ומדוחים אשר אני עתיד לראות בהקיץ, כי כאשר יגיחו העכברים מחוריהם והעקרבים מנקרות הצורים, בהריחם טרף לשכך בו חמת רעבונם הבוער בקרבם כלפידים ובני רשף, הבוקעים מהררי נעאפאלי וסיציליען ואיסלאנד החולבים להבות אש, כן יעלו מסבכם ויקומו מסעיפי סלע המחלוקת אבן הטועים מבקרים שונים למיניהם, להשחית ולבלע את המעדנים הרוחניים והמטעמים האלהיים הנותנים ריח טוב כלבנון על כפות מאזני זהב אלה, כי אנכי ידעתי את מרים ואת ערפם הקשה כי כבני לביא יתפרדו במשובה נצחת, למלוא פה ושם רבותים אלפי שוטים ועקרבים, לדוש בהם את בשרי בלי רגש חמלה וחנינה קטנה כגרגיר חרדל, אלה מגודל קנאתם העצורה כאש בעצמותיהם יהמו ישוקו יתגעשו יזעקו כזאבי ערב משחרי לטרף, וסביבות שיניהם אימה חשכה גדולה לשסע אותי כגדי ולנקרני כעורבי נחל בחרטומיהם החדים כחרב מרוטה, ואלה יען קמתי אני לפתוח לדודי שפוני טמוני החכמה התלמודית הטובה מכלי קרב, ללחום ברגשי אמונה עם העטלפים מורדי אור התורה, עזי נפש אשר גאה גאו לחרף מערכות אלהים חיים בקסם אשר על לשונם לשון אפעה, כמ"ש הפילוסוף האלהי הימ"ר מקנדיא ז"ל (נובלות חכמה א':) וז"ל. וכמ"כ האלהיים מעוררים יותר את הנפשות כו', וכל הדברים הנאמרים בה עושים רושם באמת בנפש כל משכיל דורש את האלהים, וגם כי לקוצר שכלנו לא נוכל לבאר בדרך היקפי כל אותם הדברים, הנה מה טוב ומה נעים מעט קט ידיעה אפילו בלתי שלמה, בדברים הנשגבים האלהיים, מהמון לבאות למודים אהרים עכ"ל; ולאלה אשר אך הקנאה הארורה מדברת מתוך גרונם אתכלל במשל הקדמוני (פסיקתא דר"כ פיס' כ"ה) : „לעוף שהוא נתון בכלוב ובא עוף אחר ועמד על גביו, א"ל אשריך שמזונותיך מצוים אצלך, א"ל במזונות אתה מסתכל ובמלודות אין אתה מסתכל ?", כן הם מביטים בעיני קנאה על ספרי זה עת אברך עליו על המוגמר, ועיניהם טחו מראות עבודתי הקשה בשבתי שבעה נקיים על כל טפת דיו טרם נעשה על ידה מעין חכמה; ולאלה אשר לפידי בוז מפיהם יהלוכו עלי, על אשר פשטתי בספרי זה את כתונת הפסים מעליהם, בתתי עדנה להשטה הישנה אחרי בלותה, אלה אשר התואר „ירא השם" יפעול בקרבם כפעולת מראה מטפחת אדומה בקרב שור נגח, אשר כראותו אותה יתהולל וישתגע לפרוע פרעות, ואל בית המרי זה אשא המשל (דברים רבה פ"ב סי' י"א): „לאשה שישבה על המשבר לילד והיתה מצטערת לילד אמרו מי שענה את אמך הוא יענה אותך", כן אשליך יהבי על העליון ועינו אל יראיו המיחלים לחסדו, כי כשם שלא יכלו אויבי החכמה לנגוע בספרי החרדים הקדמונים לרעה כך לא יוכלו לנגוע בי לרעה, ולכן לבשי בגדי תפארתך עטי על יד.

דובערוש בן אלכסנדר טורש

מאזני צדק

משקל א׳

אומרים לפרת למה אין קולך הולך?
אמר להם איני צריך מעשי מודיעים אותי.
(ב״ר פט״ז סי׳ ג׳)

את קשתי נתתי בענין הנכבד העומד ברומו של עולם האגדה התלמודית, וזריתי פירוש על פני המאמר הראשי אשר שם עיר וקדיש חתום עליו לכבוד ולתפארת, והוא (ב״ר פ״א סי׳ א׳): „רבי הושעיה רבה פתח (משלי ח׳ ל׳): ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום וגו׳, אמון פדגוג, אמון מכוסה, אמון מוצנע, ואית דאמר אמון רבתי; אמון פדגוג, המד״א (במדבר י״א י״ב): כאשר ישא האומן את היונק. אמון מכוסה, המד״א (איכה ד׳ ה׳): האמונים עלי תולע וגו׳. אמון מוצנע, המד״א (אסתר ב׳ ז׳): ויהי אומן את הדסה. אמון רבתי, כמד״א (נחום ג׳ ח׳): התיטבי מנא אמון? ומתרגמינן: האת טבא מאלכסנדריא רבתא דיתבא בין נהרותא? ד״א אמון אומן, התורה אומרת אני הייתי כלי אומנתו של הקב״ה, בנוהג שבעולם מלך ב״ו בונה פלטין, אינו בונה אותה מדעת עצמו אלא מדעת אומן, והאומן אינו בונה אותה מדעת עצמו, אלא דיפתראות ופינקסאות יש לו לדעת היאך הוא עושה חדרים היאך הוא עושה פשפשין, כך היה הקב״ה מביט בתורה ובורא את העולם, והתורה אמרה בראשית ברא אלהים, ואין ראשית אלא תורה, המד״א (משלי ח׳ כ״ב): ה׳ קנני ראשית דרכו״ ע״כ. אשר ראשית לך לדעת אחי וראה כי שם רבה מורה על איש תבונות המורם מעם, אשר אין חזונו נפרץ בחכמה ואין על עפר משלו בחסידות ויראת הרוממות, וכל דבר הקשה וחידה סתומה אשר יפלו בשבת התחכמוני יביאון אליו חדשים לבקרים, זהחרש והמסגר זה הוא כעמוד אש לפני כל יודעי דת-אש להורותם בטוב טעם ודעת קדושים איזה דרך ישכון אור התשובה על המון שאלותיהם, ובתשעה קבין מוח יאמר יהי אור הפתרון ויהי אור, (עי׳ זאת ברש״י ב״ק ל״ג: רשב״ם ב״ב כ׳ י׳ דגם לפי אות ר׳ ספ״ע ו״ז. תפארת ישראל אבות פ״ב סי׳ א׳), ולא כל חכם הרוצה ליטול השם רבה יבא ויטול, כמו בדור דור-שוא עקש ופתלתול זה אשר גם המלקט עמרות ובעל הבורסקי ריקים ופוחזים, בשם „רבי״ מכונים בפי אנשי התורות היושבים על כסא משה, רק רבי הושעיה זה אשר בבתי נפשו נקבלו ובאו כל סגולות הקודש למקטנם ועד גדולם, כפלים לתושיה מכל רבותיו אלפי חכימייא וספרייא וריש׳ה עמא ודרשיא אשר יצא כברק חלם ומלכודתם עלי נתיב דור דעה שלו, ולכן השכילו חכמי לב ארזי אל הרמים והנשאים להניח זר פרחים ועטרה של זית על ראשו המגיע שמימה, הלא הוא השם רבה המוכיח לדעת וכרוזא יקרא בחיל כי אותו שמו לדגל תפארה גם להתנוסס בראש מגדל עדר הישראלי; ודברי אלה מן המקדש המה יוצאים ומפכים מבאר חפרוה שרי צבאות ה׳ בעלי התוספות (ב״ב נ״ט.) וז״ל. והא דמזכיר רבי הושעיה קודם רבי חמא אביו במחלוקת? לפי שהיה גדול יותר מאביו, כדאמר (עירובין נ״ג.) לבן של אחרונים כפתחו של היכל זה רבי הושעיה, ואמר נמי (שם) רבי הושעיה בדורו כר״מ בדורו שלא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו עכ״ל, (עי׳ כתובות קי״א: דחשיב לרבי הושעיה אחר:

תלמיד

תלמיד ר' יוחנן אף שרבי הושעיה רבו של ר' יוחנן הוי?), ומטעם התוס' הזה הקדימוהו ג"כ בראש המדרש רבה, ולו היתה משפט הבכורה מיתר חבריו ארזי לבנון אדירי התורה, אשר גם הם פערו פיהם כמלקוש לדרוש כמין חומר הפסוק בראשית.

ואין ראיה מזאת שהמדרש פתח בשמו שהוא חבר המדרש רבה ומדושתו ובן גרנו הוא, (עי' רש"י חגיגה ז' · בד"ה עד), כי מדרש רבה כמו מדרשים אחרים נמשך כשתי פקעויות של שתי בכמה דורות, וכל אחד במלאו באמתחת שכלו גביע כסף מלא יין עסיס וחדוש נפלא, הביא אותו תוך המדרש על מקומו בשלום, עד שהיה לכרך גדול ושלם בתכלית השלמות גדל הכמות ורב האיכות; וכמה מדרשים מתחילים במאמרים של אחריה, אשר המאסף הציגם בראש אמיר מטעמים רבים, אם מפני שלא השיגה יד חכמתו לערוך ענין מחוכם ומוכשר בהפסוק הראשון, או משום שעיניו של אותו חכם שפיר טפי, וכדומה, ואך הטעם שעשו את הושעיה כמלך בראש גדוד בעלי אגדה ופתח דבריו יאיר בראש המדרש רבה? מפני שאמר לחכמה זו אחותי את והיא גם היא אמרה אחי הוא, והרבה לה מוהר המדע ומתן הבינה ביתר שאת ועוז מבני גילו אשר התנוססו כאבני נזר בדורו, כאז"ל עוד (קהלת רבה פ"ב סי' ח', פ"ו סי' ב', פ"ב סי' ז') ואיננו חסר לנפשו מכל אשר יתאוה (קהלת ו' ב'), אילו משניות גדולות כגון משנתו של רבי הושעיה ע"כ, כלומר שלמה המלך החכם מכל אדם זכה להשיג שכל זך לח ומלוחלח מאד כעצם השמים לטוהר, לחדש הלכות מאושבות משניות קב ונקי, ערוכות בכל ושמורות מכל דעה מוכחשת וסברא כוזבת, ובתבונתו הרחבה מני ים צלל במים אדירים וירד עד קצבי הררי עוז התורה, וה' שת לו בטוחות חכמה להעלות מהם פניני הדינים ומרגליות ההלכות הצרופות ומזוקקות שבעתים הדק היטב בכור ומצרף השכל העליון, הבלתי כרוך ואחוז בעקב השגיאות והשגיונות הרובצות כזאבי ערב לפתח המחקר המדומה השולט שלטת בדורנו דור-שוא עקש ופתלתול זה, כמו רבי הושעיה רבה אשר בכחו ותשעה קבין מוחו השנון, השכיל להעלות חדושים נפלאים הטמונים עמוק בנבכי תהום התורה הארוכה מארץ מדה ורחבה מגיע השמימה, עד שהפליג רב זירא ופער פיו כמלקוש (חולין קמ"א ·) כל מתניתא דלא תניא בי רבי חייא ובי רבי הושעיה משבשתא היא ולא תותבו מינה בי מדרשא, ואם המנם שרבי הושעיה זה היה זמן סגי אחר שלמה המלך ע"ה, והוא זכה לראות באספקלריא המאירה כל כללי וחדושי תורה אשר נגלו ע"י רבותים אלפי מרנן ורבנן אנשי מופת שהיו אחרי מות המלך החכם מכל אדם זה, ורבי הושעיה היה המאסף לכל המחנות האלה בגורן לבבו הרחב כפתחו של היכל, מ"מ חפץ ה' ביד שלמה הצליח לחדש חדושים חדשים לבקרים, ולפענח כל תעלומות התורה שבע"פ כמו רבי הושעיה רבה, וכל מה שאזן וחקר ותקן שלמה הם שרירין וקיימין אמוצים וחזקים כסלע איתן בלב ים, כגון מה שחדש שלמה, עירובין, נטילת ידים, שניות לעריות (שבת י"ד: עירובין כ"א: יבמות כ"א ·), כלומר, שהיו קודם שלמה ונשתכחו והוא החזיר עטרותיהם ליושנם, כמ"ש רב האי גאון ז"ל (תשובות הגאונים סי' מ"ג) וז"ל. כל אותם השנים שהיו ישראל טרודין במלחמות ובאויבים ובכמה מיני צרות, לא היה להם פנאי למדוד בין עיר לעיר ולתקן פתחי מבואות ולהניח עירובין שהיה להם במחנות ולא נהגו בעירוב, כי במחנה הם פטורים כמו ששנינו ד' דברים פטורים במחנה מביאין עצים מכל מקום ופטורים מנטילת ידים ומדמאי ומלערב, וכשעמד שלמה שנאמר (מ"א ד' כ') יהודה וישראל רבים כחול וגו', תקן להם ידים ועירובין שלא נהגו ישראל מקודם עד אותו זמן עכ"ל, (עי' בס' מחזיק ברכה לחיד"א ז"ל או"ח סי' קל"ב), וכן תקן שלמה ברכת הבית כו' (ברכות מ"ח:), ושני שערים במקדש א' לחתנים וא' לאבלים (פרקי דר"א ספי"ז. מס' סופרים ספי"ט),

ובימות

ובימות החמה מותר לילך בשבילי השדות עד שתרד רביעה שניה (ב"ק פ"א:), ולא לפתאים נחשב אם נאמין באמונה שלמה כי שלמה המלך המורם מעם ישורון, פרש רשת שכלו ומכמורת תבונתו על כל סוגיות התורה שבע"פ, ונהירין ליה שבילי דתוספתות ואגדות וכל פרפראות החכמה למקטנם ועד גדולם, ובבית מדרשו הגדול שבת התחכמוני שלו, ישבו חכמים מצויינים יחידי סגולה אשר אין על עפר משלם לתורה ולתעודה, לגלות עמוקות חדשות ונצורות מהמון אותיות התורה רבותים אלפי טעמיה נקודותיה ותגיה, כאז"ל (קהלת רבה פ"ב סי' ח) הגדלתי מעשי, הה"ד (שמות ל"ב ט"ז) והלוחות מעשה אלהים המה, בניתי לי בתים, אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות, נטעתי לי כרמים, אלו שורות של תלמידי חכמים שהם יושבין שורות שורות ככרם כו', עשיתי לי גנות ופרדסים, אלו משניות גדולות כגון משנתו של ר' חייא ומשנתו של רבי הושעיה רבה ומשנתו של בר קפרא, ונטעתי בהם עץ כל פרי, זה התלמוד שכלול בהם, עשיתי לי ברכות מים, ר' חייא רבה אמר אלו הדרשות כו', כנסתי לי גם כסף וזהב, אלו דברי תורה כו', עשיתי לי שרים ושרות, אלו התוספתות כו', ותענוגות, אלו האגדות שהן ענוגו של מקרא ע"כ, וכן משמע משאלתו לסנהדרין (שבת ל': שם פ"ה סי' י) אבא מת ומוטל בחמה כו' יעויי"ש, (עי' אגדתא דבראשית פע"ה), וכן מה שאז"ל (מדרש משלי פ"א) שהשלמה התענה מ' יום שתנתן לו חכמת התורה כמשה ונתנה לו יעויי"ש, (עי' מגלה עמוקות אופן קכ"ט), ועל משה אמרו ז"ל (ברכות ה' • מגילה י"ט:) שהקב"ה הורה לו דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים ומה שהסופרים עתידים לחדש יעויי"ש, (עי' מנחות ל"ה:), נמצא שגם לשלמה המלך ע"ה הורה הקב"ה כל סוגיות התורה וכל דקדוקי סופרים אחד לא נעדר, ובזה ילדק שפיר אז"ל (ר"ה כ"א:) בנביאים לא קם כמשה אבל במלכים קם והוא שלמה יעויי"ש, וכן אמר שלמה על עצמו (חכמת שלמה ח' כ'): ארבתי אלל כל פנה לבקשה (החכמה) ולאספה בקרבי וגו', ואז"ל (ב"ר פפ"ה סי' י"ב) בבית דינו של שלמה הופיע רוח הקודש. (עי' מכות כ"ג: קהלת רבה פ"י סי' ט"ז. שוחר טוב מזמור י"ז וע"ב), היינו כמ"ש הרמב"ם ז"ל (הקדמתו לפי' המשנה) וז"ל. מה שעשה יהושע ופנחס בענין העיון והסברא, הוא מה שעשה רבינא ורב אשי כו' יעויי"ש.

ואם נלטוש עין ונשים לב להתבונן מדוע ע"פ ואיכ:ו הסר לנפשו מכל אשר יתאוה אמרו ז"ל אלו משניות גדולות של רבי הושעיה כנ"ל, וע"פ עשיתי לי גנות ופרדסים אמרו אלו משניות של רבי חייא ורבי הושעיה ובר קפרא? אפר מזה נוכל לומר שמשניות גדולות של רבי הושעיה רבה היו מאד נעלות כפלים לתושיה מהמשניות של ר' חייא ובר קפרא, ומשום הכי נקיט שפיר ע"פ מכל אשר יתאוה רק משניות ר' הושעיה בלבד ואנן ידעינן דכ"ש משניות ר"ח וב"ק שידעם שלמה, ואף שגם לגדולת הני תרי לנתרי דדהבא ר"ח וב"ק אין חקר ולתבונתם אין מספר, שאז"ל (ב"ר פל"ג סי' ג') שלמד ר' חייא לרב בר אחתיה כל כללי דאורייתא בשלשים יום כו', רבינו הוה מתני שבחיה דר' חייא רבה קמיה דרבי ישמעאל בר"י א"ל אדם גדול אדם קדוש כו' יעויי"ש, (עי' זאת בירושלמי כלאים פ"ט), ואיתא (שם פל"א סי' י"ג) בימי רבי חייא עלה גורא אחד לא"י ולא הניח אילן עד שעקרו, ועשו תענית והתפלל ר"ח, וגעת אמו (של הארי) מן המדבר וירד (הגור) לקולה, וכן (קהלת רבה פ"ט י') ריש לקיש ואית דאמרי ריב"ל חמד לראות את ר' חייא רבה בחלום, אמרו לו החכמים אין אתה ראוי לכך כו', יתב ש' תעניתא אתחזי ליה בחלמא כו', ר' אסי לם ל' יום לראות את ר"ח ולא ראהו א"ל החכמים אין אתה ראוי לכך כו' יעויי"ש, ואגב אורחא אודיעך טעם נכון בעז"ה מפני מה ארזי אל הרמים והנשאים אלה ענו בצום נפשם ואחזו בולמוס התשוקה, לראות תמונת פני ר"ח זה בחלום בשעיפים מחזיונות לילה, כאשר יחלום הצמא והנה שותה

והקין

והקיץ והנה עיף, או כעלם יאסוף אל ידו ניצוץ השמש מלא קמצו וכפתחו עומד מרעיד כי איננו רואה את כל מאומה בידו? אך האיש הרואה בחלום פני אדם גדול אשר נפשו נחצבה ממקור החכמה הבלתי כוזבת ושלט שלטת בעולמו, פתרונו הוא, כי עשתונותיו הפרושות כרשת ומכמר על פני ים המחקר הן ימלאו ויעלו פניני ומרגליות החכמה באותו יום, וכמו שאמר רבי אלעזר (מנחות פ"ד:) ר' יוחנן חזאי בחלום מילתא מעליותא אמינא, ופירש"י ז"ל (בכורות נ"ו·) וז"ל. הלילה נראה לי ר"י בחלום והואיל ונראה לי יודע אני כי שאומר היום דבר טעם עכ"ל. ואני אתנהלה לעטי ואבית ראיה מפורשת לפירש"י ז"ל מהא דאיתא (ויקרא רבה פ"כ סי' א') כל הרואהו (את דוד המע"ה בחלום. ידי משה) נזכר לתלמודו ע"כ, וזאת בלתי סותר אז"ל (ברכות נ"ז:) הרואה דוד בחלום זוכה לחסידות, כי תרתי אית ביה בהאי מלכא משיחא, ולכן אין שחר להשגת הרד"ל בחדושיו שם על פירוש הידי משה יעויי"ש, וכדרך שאז"ל (ירושלמי ביצה פ"ה ה"ב) לא זכינו לתורה רק מפני שראינו אצבעותיו של רבי יוצאות מבית יד שלו יעויי"ש, וכן מ"ש רב (עירובין י"ג:) הא דמחדידנא מחבירי דחמיתיה לר"מ מאחוריה, (עי' תוס' מנחות ק"ד· בד"ה מורייגא), וכמ"ש הרלב"ג (מלחמות ה' פ"ז) וז"ל. כבר יראה שלמה שידעוהו הנלוים לאדם ועומדים עמו רושם מה בהמציא לו הידיעה בדבר ההוא, עד שכבר ימצא האדם יותר מוכן לאמר בדבר דבר כפי מה שראוי כאשר היה בפני החכמים מאשר הוא בעת שאינו עמהם, ואולם היה זה באדם להיותו בעל זה הכח האלהי כאילו ילוה שפע מה מאיש אחד לאחר כו' עכ"ל יעויי"ש, וכן מ"ש החבר הקדוש (כוזרי מאמר א' סי' ק"ג) וז"ל. ודע כי כל אשר יפגע נביא בעת פגעו אותו ושמעו דבריו האלהיים מתחדשת לו רוחניות ונפרד מסוגו בזכות הנפש והשתוקקה אל המדרגות ההם והדבקו בענוה ובטהרה כו' עכ"ל יעויי"ש בפי' קול יהודה שמסיים וז"ל. ופליאות עדותיו של אפלטון בספרו הנקרא טיאגו"ס על איש אחד שהיה רגיל אצל סוקראטי רבו, ובכל עת המצאו עמו בבית אחד עם היותו רחוק ממקומו היה מרגיש בנפשו תועלת רב בלמוד החכמות, ויותר מזה בהיותו סמוך למקומו, ובתועלת יותר עצום כשהיה שם מסתכל בו בעת הלמוד, ובאופן יותר נפלא בהיותו יושב אצלו ונוגע בו, והנה על כיוצא בזה נאמר והיו עיניך רואות את מוריך עכ"ל יעויי"ש הסכמת ארזי הלבנון ואדירי הפילוסופיא על זה, כי פני תמונת הצדיק מביא בנפש הרואה תועלת רוחני, וכן תמונת הרשע מעוררת קסם רע בלב הרואה, ולכן אז"ל אסור להסתכל בצלם דמות אדם רשע, כי בזה היזק ראיה שמיה היזק, ונודע כי חכמי התלמוד החזיקו דעות האומרים כי לפעמים באים החלומות במקום הנבואה וצדק לפניהם יהלוך, לדוגמת השקיפה ממעון שהלך על פני המאמרים התלמודיים (ברכות י': י"ד· כ"ח· נ"ה· נ"ו· נ"ז· ס': שבת י"א· ל': נ"ו: יומא כ"ב: כ"ג· פ"ז: תענית ט': כ': כ"ג· כ"ד: כ"ה· חגיגה ה': י"ד: יבמות נ"ג: נדרים ח'· גיטין נ"ב· סוטה ל"א· ב"ק נ"ה· ב"מ פ"ד: ב"ב י'· קמ"ג· סנהדרין ל'· פ"ב· נ"ג· ק"ב: קי"ג· מנחות ס"ז· שבועות ל"ה: הוריות י"ג: חולין נ"א: נ"ב· קל"ג· נדה ל': אבות דר"ן פי"ז), ותראה כי לעירין קדישין בני היכלא דחכמתא עילאה נראו חלומות בלתי כוזבות וכל יקר ראתה עינם בנפול עליהם תרדמה, ומתוקה שנת העובד עבודת הקודש באמונה, ולכן כלתה נפשם לראות את רבי חייא בחלום כדי שיזכו לגלות ולאדם חדושי אורייתא ביום המחרת, (עי' בס' פתרון חלומות להפילוסוף האלהי הרב רבי שלמה אלמולי ז"ל הנדפס באמשטרדם שנ"ז ע"י החכם האלהי רבי מנשה בן ישראל ז"ל), וכעין זה איתא בתלמודא דידן (ב"מ פ"ה:) א"ר זירא אמש נראה לי (בחלום. רש"י) ר' יוסי בר"ח, אמרתי לו אצל מי אתה יושב בישיבה של מעלה? אמר לי אצל ר' יוחנן ור' יוחנן אצל ר' ינאי ור' ינאי אצל ר' חנינא ור"ח אצל רבי חייא, אמרתי לו וכי אין ר"י ראוי לישב אצל

ר"ח

ר"ח ? אמר לי באתר דזקוקין דנורא ובעורין דאשא מאן מעייל ר' יוחנן לתמן ? כו', דאמרי ליה לאליהו אחוי לי רבנן כי סלקא למתיבתא דרקיע, אמר לי בכולהו מלית לאסתכולי בהו לבר מגוהרקא דר' חייא דלא תסתכל ביה כו', ולא מנאי לאוקמי אכפשאי אסתכלי בה אתו תרי בוטיטי דנורא ומחייה להוא גברא וסימנהו לעיניה, למחר אזלי אשתטחי אמערתיה (דר' חייא) אמינא מתנייתא דמר מתניתא ואתסאי כו', ור' חייא ובניו שקולים כאבות העולם, ור"ח אמר משיב הרוח ונשבה זיקא אמר מוריד הגשם ואתא מטרא, כי מטא למימר מחיה המתים רגש עלמא כו', ועשה שלא תשתכח תורה מישראל כו' יעויי"ש, וכן אז"ל (חולין פ"ו) מששלו ר' חייא ובניו פסקו הזיקין והזועות והרוחות והרעמים ולא החמיץ יינם ולא לקה פשתנם, (עי' כתובות ק"ג:), ואמרו עוד (מ"ק כ"ח) שמלאך המות לא הוי מלי למקרביה כו' יעויי"ש, וכשמת (שם כ"ה:) ירדו אבנים של אור מן השמים, והוא נקרא בשם הכבוד (ירושלמי יבמות פ"ד ה"א) רבה דמתניתא יעויי"ש. וכדומה המון ספורים נפלאים מאד המוכיחים באצבע שרבי חייא זה כל צבא המרום במרום וכסילי שמים לא שנו את תפקידו, ומזרות וצבאות רקיע הטו אליו ככהר שלום וכנחל שוטף כבוד לעשות למענו בכל זמן ועידן ממה שאחורי הטבע, הקב"ה אמר לשמן ידלוק ור"ח אמר לחומץ ידלוק, כי המתג והרסן אשר נתן היוצר ית' על צואר הטבע נמסרו לידו להטותו לכל אשר יחפוץ, ועוד שא עיניך וראה בהמקומות אשר לא באו זכרם בסדר הדורות (זוה"ק הקדמה ד' · בראשית כ"ח: נח פ"ב · ס"ג · לך פ"ט · תולדות קמ"ה · ויצא קנ"א · קנ"ה: קנ"ז · וישב קפ"ו · ק"ל · מקץ קנ"ה · ר"ד: ויחי רי"ט · רמ"ב: שמות י"ג · וארא כ"ח · כ"ט · ל"ב · בא ל"ז · בשלח מ"ט: נ"ח · משפטים ל"ה-קי"ד · תרומה קנ"ב: קנ"ה: ק"ם: קס"ג: קס"ו · תשא קפ"ח · עד קנ"ג: ויקהל קנ"ח · פקודי רכ"ה · ויקרא ב' · צו ל"א · תזריע מ"ב: מ"ד · מ"ה: אחרי נ"ו: קדושים פ': פ"ד: אמור ק"ו: בהר קי': בחקותי קט"ו · האזינו רנ"ח · זוהר חדש בראשית ט"ז) יעויי"ש ספורים רבים גדולים ונשגבים ונעלים משכל האנושי, המראים לדעת כי שדי שגיא כח הושיט שרביט זהב ממשלתו ליד רבי חייא, לרדות ולשלוט בכל ים והוה כאות נפשו הטהורה, אשר אין בנו כח להבין שמץ מנהו, ולכן לא יאומן כי יסופר כמו זאת על בן תמותה הקרוץ מחומר עכור וגס, ובני בליעל מורדי אור האמונה ישחקו על משבתיהם ויהיו מלעיבים בספורים נפלאים כאלה, ואכן מה נעני אבתרייהו ? „אתם תדורו עם נחש הבקורת המזויפת בכפיפה אחת, ואנחנו בשם אמונתנו נדגול ונתעדה כאזרח רענן בגפנה הפורחת !".

וכן לגדולת בר קפרא אין קץ ותכלה, (היוחסין והסה"ד ואביזרייהו החליטו ששמו שמעון אך בקהלת רבה פ"א סי' ג' כתוב בהדיא „אבא בר קפרא" יעויי"ש בחדושי הרד"ל שכתב שהיוחסין טעה בדעתו ששמו שמעון שבאמת היה שמו אבא, ונ"ע אולי היה בן לקפרא ששמו אבא ?), ובר קפרא זה ידע בנפשו שכל דבר הקשה בעיניו הטהורות כבדולח למצוא פתרונו לית גבר דיפרקיניה, (עי' רש"י מ"ק ט"ז · בד"ה מה), ודבריו היו יקרים מאד לבני אדם לתת למענם כסף תועפות (ברכות ס"ב:) יעויי"ש, וגם בעיני ה' המשוטטות בכל היה כבודו גדול, שמני תלמידיו לא הוציאו שנתם מפני שהורו הלכה בפניו בלא הסכמתו (שם ל"ט.) יעויי"ש במהרש"א ז"ל, וכן מה שספרו ז"ל (ירושלמי שביעית פ"ה ה"ב) רב הושעיה אייתי מתניתא דבר קפרא מדרומא ותני, עלה לוף ועלה בצלים יעויי"ש, (עי' האוסף למכ"ע המגיד שנת י"ח גליון ל"ד במאמר „גם אלה דברי ב"ג"), ומגודל חשיבותו של בר קפרא בבית המלך הליל כמה אלפי ישראל משבי (קהלת רבה פי"א סי' א') יעויי"ש נפלאות, והיה לו עשר ידות בחכמת העבור עד שאמר (שבת ע"ה) כל היודע לחשב בתקופות ומזלות ואינו חושב עהכ"א (ישעיה ה' י"ב) ואת פועל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו ע"כ, (עי' ראשית חכמה שער האהבה פ"י. עקידה שער ח'. בחיי נח ו' ט', ואתחנן ד' ו'), והיה לו

הטבע

תשעה קבין חכמה בסתרי הטבע מפלאות תמים דעים, שאז"ל (ויקרא רבה פכ"ח סי' ב') שהיה אומר על תבשיל ג' מאות משלי שועלים יעויי"ש, אשר המשלים על השועל הערום היו בנוים על אדני החכמה והמחקר, ולכן הצטערו חז"ל מאד על אבדתם מהם, כדאיתא (סנהדרין ל"ח:) ש' משלי שועלים היו לו לרבי מאיר ואנו אין לנו אלא ג' כו' יעויי"ש ברש"י ז"ל, וכן מצינו כמה משלי שועלים מפוזרים ומפורדים בספרי חז"ל, אשר רוח החכמה האלהית מרחפת על פניהם, ואם נשים על עינינו כלי מחזה הקבלה האמתית אז נראה בהם רזין דאורייתא והמון נסתרות שמבראשית, כגון (ברכות ס"א: תנחומא תבא סי' ב'. קהלת רבה פ"ה סי' י"ד. אסתר רבה פ"ז סי' ג') יעויי"ש, וכדומה, ורב האי גאון ז"ל כתב (תשובות הגאונים סי' י"ג) וז"ל: ודעו כי משלים אלה יש בהן מוסרים ולימודים כו', מעשה בשועל שבא עליו הארי לאכלו, א"ל השועל מה יש לי בידי להשביעך? אבל אני מראה אותך אדם שמן שאתה טורף ושבע ממנו, והיה שם גומץ מכוסה ואדם יושב מאחריו, כיון שראה הארי אמר לשועל הריני מתירא מתפלתו של זה שלא תכשילני, א"ל שועל אי אתה מתירא ולא בנך ובן בנך מגיעו העון עכשיו תשביע רעבונך, ועד בן בנך זמן הרבה, נתפתה הארי וקפץ על הגומץ ונפל שם, בא לו שועל ועמד על שפת הגומץ מציץ עליו וא"ל הארי הלא אמרת לי שאין הפורענות באה עליך אלא בן בנך נתפש בה? א"ל שועל כבר יש עון על אבי אביך שאתה נתפש בו, א"ל הארי אבות יאכלו בוסר ושני בנים תקהינה? א"ל שועל ולמה לא חשבת כן מבראשונה? (שכונתי על זקנך שמטא), וכמה וכמה מיני מוסר יש במשל הזה וכן שאר משלות עכ"ל, והמשל הזה הוא המשל השלישי שאז"ל (סנהדרין שם) שנשארו לנו שלשה ממשלי שועלים שהיו לר"מ, ורש"י ז"ל מביא רק שנים, והמהרש"א ז"ל תמה על זה והשיב מה שהשיב יעויי"ש, אך התירוץ האמתי הוא שרש"י ז"ל לא הביא המשל השלישי של תשובות הגאונים ואך דוגמא נקיט, (עי' מהרש"א בח"א עירובין כ"א: עי' ב"ר פע"ח סי' ז'), ועל אז"ל במשנה (סוטה מ"ט.) משמת ר"מ בטלו מושלי משלים כתב רש"י ז"ל וז"ל. מושלי משלות, לתת אות אמתלא וטעם לחכמה ליכנס בה בשערי בינה כגון ממשלות שועלים כו' עכ"ל; ולפענ"ד נ"ל הטעם שנקרא בר קפרא ולא בשמו האמתי שמעון או אבא, משום שיוכל היות שהיה בעל בשר ושמן ביותר, מלשון (ויקרא רבה פל"ד סי' ד' וז') חמי קפרן יעויי"ש במ"כ וז"ל: קפרן, בעל בשר קופר הוא בשר בלשון ירושלמי עכ"ל, או מטעם אחר הכרוך בענין בשר אם ברוחני או בגשמי, ועי' (ב"ר פמ"ט סי' ד', ופל"ד סי' ה', ופס"ג סי' י'. ירושלמי ב"ק פ' החובל) קפר ופי' בשר, והרג"ה מראדזין ז"ל כתב (בפירושו לעשר מילין דחסידותא שבסוף ס' ארחות חיים לר"א הגדול) דבלשון ברייתא נקרא רבי אלעזר הקפר בשמו ובלשון התלמוד נקרא בר קפרא יעויי"ש, ולא ידעתי מה עשה בתלומות הסתירות אשר קמו וגם נצבו כסלע איתן בס' סדר הדורות (עי' ר"א בן הקפר) יעויי"ש, ועוד חכמים יגידו (שוחר טוב מזמור ט') כשיבא הקב"ה לתבוע דמו של ר' עקיבא הוא תובע דמו של בר קפרא כו', שפעם אחת גזרה מלכות הרשעה שיהרג ר' יהודה הנחתום מה עשה בר קפרא? עשה עצמו דיין ודן אותו וכשהוא בא ליתן לו ספקולא גזר שישחט אחר תחתיו ויעשו אותו חתיכות ויעלו אותו, ורץ לה"ר ואמר שלא נהרג, וגזרה מלכות הרשעה שיהרגו שניהם ויעשו אותם חתיכות ונהרגו שניהם כו', (פליאה בעיני איך נעלמו המאמרים הללו מעיני הסה"ד?), וזאת שכתבו ז"ל (רות רבה פ' ו' י"ג): "ויש אומרים (שאלישע בן אבויה נתפקר) ע"י שראה לשונו של ר' יהודה הנחתום נתון בפי הכלב, אמר אם הלשון שיגע בתורה כל ימיו כך, לשון שאינו יודע ואינו יגע בתורה עאכ"ו, אמר א"כ לא מתן שכר לצדיקים ולא תחיית המתים" (שאותו לשון נתעכל במעי הכלב) יעויי"ש, מזה משמע שבאמת נהרג ר"ע יחד עם ר"י הנחתום ונתכו בשרם, ולא כמ"ש רבי אביעד שר שלום (אמונת חכמים פכ"ג) וז"ל·

ידענו

ידעוּ מדברי רבותינו במדרש שיהושע הגרסי קבר ר"ע אחר שנהרג על קידוש השם ע"י אליהו, וכמו שתראה במדרש משלי ע"פ טבחה טבחה, וא"כ מ"ש הגמרא שהיו שוקלין בשרו במקולין, גוף אחר זמן להם הקב"ה ונדמה להם כר"ע עכ"ל, וסברא זו היא לנומה שדופת קדים מכמה טעמים אמתיים, הלא ר"ע נהרג יחד עם ר"י הנחתום, ומדוע לא זמן הקב"ה גוף אחר תחת ר"י הנחתום כמו לר"ע והכלבים עזי נפש ידעו שבעה מבשר קודש? ואם גוף אחר זמן הקב"ה תחת ר"ע, איך התפלאו משה ואדם הראשון על מיתתו המרה ואמרו זו תורה וזו שכרה כדלהלן? אלא באמת נהרג ר"ע ושקלו במקולין בשר קדשו, ויהושע הגרסי השתדל לאסוף התיכות גופו ולהתנהג עמהן כדת של תורה, כשם שהשתדל לשרת את ר"ע זה במים וכדומה בעת שישב בבית האסורים (עירובין כ"א:) יעויי"ש, באשר ראה ממנו גדולות ונצורות עד למכביר, כזאת שספרו ז"ל (איכה רבה פ"ג סי' ס') שפעם אחת עמד אתו בתפלה ירד ענן והקיפן יעויי"ש, וכדומה עוד מאמרים כאלה המפוזרים ומפורדים במלא רוחב הש"ס והמדרשים כשבלים בעמק רפאים, המגביהים את בר קפרא זה על גפי מרומי התהלות והשבחים, ומראים לדעת שהיה רחימא דמלכא קדישא ובן משק ביתו, למלאות כל משאלותיו ולקיים כל גזרותיו כאחד מלבא׳ המרום במרום, שזאת ישמיענו המדרש הנ"ל באמרו „כשיבא הקב"ה לתבוע דמו של ר' עקיבא הוא תובע דמו של בר קפרא", אשר לכאורה קשה להבין דברי אלה, דמאי אתי לאשמעינן בזה אם נקמת דם בר קפרא השפוך ינקום הקב"ה באותו זמן אשר ינקום דם רבי עקיבא, ולא דם אחד משאר עשרה הרוגי מלכות הנאהבים והנעימים? אלא הכי קאמר מר וכך כונתו, אם תבאנה לאדם שתי צרות כאחת וכשואה בבת אחת, אחת גדולה ואחת קטנה ממנה, אזי לא ירגיש רק את הצרה הגדולה ולא יבים כל מעיניו רק בה, רעיוניו מבוהלים ודחופים רצוא ושוב כמראה הבזק ויהגה נכאים בשברו הגדול בעיניו מניים, ולא ידע כי באה אל קרבו גם צרה קטנה ממנה, אשר אלמלא הגדולה היתה גם זו גדולה בעיניו כקורת בית הבד, למשל אם התגנבו בארמון המלך שנים מרגלים חרב בנכליהם, האחד הניף הגרזן והתיז ראש בן יחידו של המלך ילד שעשועים החביב לו כשדה מלא כרכום ואין לו על עפר משלו, והשני שלח ידו לשפוך דם דודו של המלך ולהעביר חיתו בשלח בלדיה, בלי תפוגה אפס אז בית קבול במות המלך לקבל יגון ועלב על דודו, וכל רעיוניו ועשתונותיו מלאים כאב ולער נמרץ על בר בטנו בן פורת אשר נקטף פתאום בעודו באבו, אשר לוא בנו זה קיים היה בכה תמרורים והלביש עצמו ומשפחתו שחורים על דודו מדושתו ובן גרנו, אך צרת הבן משכחת צרת הדוד וקם ליה בדרבה מיניה, והמלך לא יתן שנה לעיניו ותנומה לעפעפיו עד יראה ברולא נקמת דם בנו ושב ורפא לו מעט, כך בשעה שיזכור הקב"ה נקמת דם עבדו הנאמן עיר וקדיש רבי עקיבא, אשר יתר הרוגי מלכות קדושי עליון היו לפניו כקליפת השום בתורה וחכמה וגם בחסידות, כדמשמע מאז"ל (סנהדרין ל"ח:) הראה הקב"ה לאדם הראשון דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו, כיון שהגיע לדורו של ר' עקיבא שמח בתורתו ונתעצב במיתתו, וכמו כן (מנחות כ"ט:) בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות, א"ל רבש"ע! מי מעכב על ידך (שלא תעסוק בענינים אחרים הלא שכל האדם קצר להבין אותם כתרים)? אמר לו אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות, א"ל רבש"ע! הראהו לי, א"ל חזור לאחוריך, הלך וישב בסוף ח' שורות ולא היה יודע מה הן אומר, תשש כחו, (בזה ילדק אז"ל (במדבר רבה פי"ט סי' ו'): דברים שלא נגלו למשה נגלו לרבי עקיבא כו'), כיון שהגיע לדבר אחד א"ל תלמידיו רבי מנין לך? א"ל הלכה למשה מסיני נתישבה דעתו, חזר ובא לפני הקב"ה.

א"ל

א"ל רבש"ע! יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה על ידי? א"ל שתוק כך עלה במחשבה לפני, א"ל רבש"ע! הראיתני תורתו הראני שכרו, א"ל חזור לאחוריך, חזר לאחוריו ראה ששוקלין בשרו במקולין (שסרקו בשרו במסרקות ברזל. ברכות ס"א:) א"ל רבש"ע! זו תורה וזו שכרה? א"ל שתוק כך עלה במחשבה לפני ע"כ, (עי' ויקרא רבה פכ"ו סי' ז'. שמות רבה פ"מ ס' ג'. מכילתא ס"פ בשלח. ספרי ס"פ ברכה. תנדב"א זוטא פ"ו. אבות דר"ן פל"א. תנחומא תשא סי' י"ב. שוחר טוב סוף מז' קל"ט. פסיקתא רבתי ר"פ כ"ג. סדר עולם פ"ל), הרי שמשה ואדם הראשון לא התפללו על יתר עשרה הרוגי מלכות הקדושים והטהורים, ונקטו את ר"ע משום שהיה הגדול מכולם וקטנו עבה ממתני ארזי אל הרמים והנשאים זולתו; מובן מזה שבעת אשר ילבש הקב"ה כביכול בגדי נקם לנקום דם רבי עקיבא בחירו, אזי לא ישגיח על נקמה קטנה ממנה והוא יתברך את רבותים אלפי שנאן וכל צבאות שמים יחרוד מאימת הדין אשר ימתח על שופכי דמו של ארז אדיר זה, וזכר כל הרוגי מלכות יחידי סגולה זולתו לא יעבור לפניו אז רק זכר נקמת דם בר קפרא זה, יען גם הוא חביב ונעים ונחמד לפני העליון ית' כמו רבי עקיבא, וזכה לעלות לדרגין עלאין כמהו, וכל יקר ראתה גם עינו הבהירה כלבנת הספיר, ולכן אין צערו של הקב"ה כביכול על ר"ע גדול מצערו על בר קפרא ושניהם בחדא מתקלא לפניו, ועוד יותר מזה נוכל לשפוט כי משמע מהך מימרא שבר קפרא היה גדול כפלים לתושיה מר"ע, יען יותר היה להקב"ה להכעים תמרורים ולהשליך חצים ואבני בלסטראות הפורעניות על ראש מרצחי נפש ר"ע מנקמתו מהורגי נפש בר קפרא, יען ר"ע נספה בלא משפט ולא חטא כלל לפני המלכות ודתו ורק קנאה חמת המלך עליו, וזאת יאמר ר"י (ר"ה כ"ג.) אוי להם לעובדי כוכבים שאין להם תקנה שנאמר (ישעיה ס' י"ז) תחת הנחושת אביא זהב ותחת הברזל אביא כסף ותחת העצים נחושת ותחת האבנים ברזל, תחת רבי עקיבא וחביריו מאי מביאין? ועה"א (יואל ד' כ"א) ונקיתי דמם לא נקיתי ע"כ, וכמו שאמרו ר' יהודה בן בבא ור"ח בן תרדיון (שמחות פ"ח) לא נהרג ר"ע שנחשד על הגזל ולא על שלא עמל בתורה בכל כחו לא נהרג ר"ע אלא למופת כו' יעויי"ש, משא"כ בר קפרא שהיה להמלך לכאורה אמתלא להורגו, משום שהוא בעצמו דן להרוג את ר' יהודה הנחתום ולבסוף צוה להרוג תחתיו איש נקי חנם, (עי' תנחומא תבא סי' ב'), ומ"מ איידי דחביב בר קפרא קמיה לפיכך ינקום הקב"ה נקמת דמו השפוך בדין כנקמת דם ר"ע השפוך בחנם על לא דבר, נמצא שפיר לפ"ז כי ב"ק היה גדול רב או מעט מר"ע, וזכות שניהם יגן עלינו; וכמה פעמים מצאנו (ירושלמי שביעית פ"ג ה"ג. יומא פ"א ה"א. ביצה פ"ג ה"ד. מגילה פ"א הי"ב) רבי הושעיה אתא ואייתי מתניתא דבר קפרא מדרומא.

אולם אם דעתנו קצרה למדוד ולשקול חכמת רבי עקיבא נגד חכמת בר קפרא ולבוא עד תכליתם, מ"מ זאת נוכל לומר ממשמעת המאמרים הנ"ל כי תלמידם רבי הושעיה רבה הלזה העפיל עלות על סולם החכמה האלהית והגביה עוף ברום המדעים הנפלאים יותר מהם, כי הוא אסף בחפניו כל חדושי תורתם למקטנם ועד גדולם ונטעם על תלמי לבבו הרחב כפתחו של היכל ועמוק מתהום רבה, והם הוציאו ציצים ופרחים לתורה חדשים מקרוב באו אל קרבו אשר לא שזפתם עין רבי חייא רבה ולא ידעם עטו של בר קפרא, עד שאמר עליו רבי יוחנן תלמידו (עירובין נ"ג.) רבי אושעיא בדורו כרבי מאיר בדורו מה ר"מ לא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו אף רבי אושעיא לא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו יעויי"ש, (עי' שבת ל"ח: ירושלמי מגילה פ"א ה"ו), ולפענ"ד הכי קאמר רבי יוחנן וכך כונתו, שחבריו לא היו יכולים בשום אופן להתבונן עמוק בדעתו של רבי מאיר, משום שהיה מקטיר חלבו ודמו רק על מזבח הרוחני האלהי בכל נפשו ומאודו ואל הבל ואל מנחת החמרית לא שעה, ולכן

היה

היה כשר הדבר לפניו לנער כל רשעי ארץ באכזריות חמה ושצף קצף בלי הבדל ופדות בין העושה עבירה חמורה ובין העושה עבירה קלה, כי זכה להשיג בתבונתו בחוש את גדולתו של הקב"ה ותועליות הטובות הצומחות מפקודי ה' הישרים, ולפיכך בראותו איש אשר לא התנהג כשורה והשליך איזה מנהג קטן אחר גוו אם באונס או ברצון, אזי בני רשף הכעס והחמה עזה הגביהו עוף בלבבו הטהור, לדון את החוטא זה בארבע מיתות בי"ד כלם ביחד ולהשיב לו שבעתים אל חיקו, ובזה ילדק שפיר הפסק דפסקינן שאין הלכה כר"מ בקנסיו (עי' תוס' יבמות ל"ז · בד"ה מי, זבחים ק"ד · בד"ה א"ר עקיבא, ב"ק ל': בד"ה וחכמים, ב"מ ע"ב· בד"ה קונסין, ב"ב ל"ד: בד"ה וחכמים, בכורות כ"ח· בד"ה ר"מ, ביצה כ"ז· בד"ה אלא. ועי' תוי"ט ספ"ב דנדרים ובע"ז פ"א מ"ה), וכן אין הלכה כר"מ בדבר שר' יהודה הוא בר פלוגתיה (אלפסי פ' כל הכלים), הכל מטעם שר"מ היה גדול ביראת הרוחנית מחבריו הקדושים, ותבע עלבון הקב"ה כביכול ממכעיסיו במטאטא השמד מקל חובלים, שאין העולם יכול לעמוד בזה גם ימים אחדים; שבזה אגיד לפניך דבר חדש מקרוב בא ברעיוני ומלאתיו נכון וקיסויסר לתרץ קושיא גדולה ועצומה אשר לית נגר ובר נגר דיפרקינה והיא, מפני מה חש הקב"ה ליטול נשמתו של משה עבדו נאמן ביתו? הלא עינינו הרואות אם שר צבא אחד ישיג הופשה ממשמרתו היא אחת משתי סבות בת מכרד, או משום שזדון לבו השיאו ורוח עועים אשר מסך בקרבו הטעהו להפר חוק ולעבור איזה מנהג מדיני באשמת השוחד, או מפני שהזקנה היתה בעוכריו ופגעי הישיבה התישו כחו והחלישו גויתו, עד שאפס כחו במתניו ואונו בשרירי בטנו לעשות מלאכתו ממש כראוי לכבוד המלכות, ועיניך לנכח יביטו במשה אפיטרופסא רבה דישראל, כי שתי סבות אלה היו ממנו והלאה, עד רגעו האחרון לא נס ליח עצמותיו ולא כהתה עינו והיה בריא אולם עשוי לבלי חת, גרמיו כנטיל ברזל ומעיו אפיקי נחושה עד יום העלותו השמימה, וגם לשפת יתר יחשב לנו לומר שבימי זקנתו היה עומד בתקפו ומחזיק בתומתו כמו בשחרותו, כי בלי תפוגה היה כנחל נובע וכמעין המתגבר בחסידות ויראת הרוממות ועלה לאט לאט עד למעלה ראש, וא"כ מדוע חש הקב"ה לקחת כתר ממשלתו מעל ראשו והוריד לארץ נזיף תפארת מלכותו? ויותר מזה קשה אז"ל (דברים רבה פי"א סי' ו') נשקו הקב"ה (למשה) ונטל נשמתו בנשיקת פה והיה הקב"ה כביכול בוכה כו' יעויי"ש, אשר מזה משמע בהדיא שהיה כמו הכרח להקב"ה להמיתו למרות עיני כבודו ית' שבכה על זה? אך התירוץ האמתי והתשובה הנכונה ביותר אשר זכיתי בעז"ה להבין ולהורות, היא, משום שברוב שנותיו של משה הודיע לו הקב"ה חכמה יתירה מעט מעט עד שבא למדרגה גבוהה, ועלה על סולם החכמה המגיע השמימה לאט לאט, עד שבא לבחינה עליונה רוחנית אלהית, שהיה קשה לו להתערב בדברים גשמיים ובעניינים חמריים ולחוות דעו בהם, ואין באפשרי לשפוס רבוא בני אדם של דור המדבר אשר היו פרועים לשמצה בקמיהם ורצו לעשות מעו"ז שדה קברות התאוה, להתנהג ע"י איש רוחני אלהי עיר וקדיש כמשה, אשר הרוחני והגשמי הם שני הפכים מתנגדים זה לזה וקשה להם לדור בכפיפה אחת באהבה ואחוה וריעות, והיינו מה שאמרו המקובלים הגדולים הלא בספריהם (מגלה עמוקות אופן נ"ע. ילקוט חדש ע' משה סי' ס"ד) ז"ל. שמשה השיג בסוד שחקים ולא בסוד מעון ומכון כו' שאז קודם מותו זכה גם לזה עכ"ל יעויי"ש, וכזאת כתב נמי הר"ס אבן תבון ז"ל בלשון של זהורית מלאה מתק ההגיון הפילוסופי (ריש פירושו לשיר השירים) יעויי"ש טהורים אמרי נועם באריכות גדול, ולזאת כונו חז"ל לפענ"ד באמרם (סוטה י"ג:) בשעת מיתה נסתתמו ממשה שערי חכמה יעויי"ש, שלכאורה מתנגדים דברי אלה לדעת המקובלים הנ"ל שקודם מותו זכה להשיג גם בסוד מעון ומכון? אלא הכונה שנסתתמו ממשה שערי חכמת המדינה לנהג ולנהל

בני

בני אדם שוכני בתי חומר ברוח החיה אשר באופני התבל ומלואה, משום שלפני מותו נהפכו כל רעיוניו לרוחניים אלהיים ולית ליה חולקא בתכסיסי ומנהגי הגוף הנגוף אשר נחשב כחומר העכור כרוך בעקבם, משא"כ החכמה האלהית נפלה לו בנעימים לפני מותו, ואז השיג אותה על בוריה והתחקה על שרשי רגלה עמוק עד התהום, ולכן היה כשר הדבר לפני פמליא של מעלה להעלות את משה למרום להושיבו אתכתקי דהב פיזא בעדן גינתא, ולתת המשרה הכבודה על שכם תלמידו יהושע כ"ח שנה, אשר היתה לו דבקותא בהאי עלמא יותר ממשה לדעת מה לזרות ומה להבר ואיזה הוא הכברה אשר לא יגונה, ובזה יצדק נמי מאמרם ז"ל (במדבר רבה פכ"א סי' ב') וידבר משה אל ה' יפקוד ה' וגו', הלכה, אם ראה הרבה אוכלוסין של בני אדם אומר בא"י מלך העולם חכם הרזים, כשם שאין פרצופותיהן דומין זה לזה כך אין דעתן שוה זה לזה, אלא כל אחד ואחד יש לו דעה בפני עצמו, וכה"א (איוב כ"ח כ"ה) לעשות לרוח משקל, לרוחות של כל בריה ובריה, תדע לך שהוא כן שכן משה מבקש מן הקב"ה בשעת מיתה, אמר לפניו רבש"ע! גלוי וידוע לפניך דעתן של כל אחד ואחד, ואין דעתן של בניך דומה זה לזה, וכשאני מסתלק מהן בבקשה ממך מנה עליהם מנהיג שיהא סובלם לאחד ואחד לפי דעתו כו' ע"כ, היינו שיוכל לדון את ישראל לכף זכות בכל עת מצוא בזאת שיתבונן שהוא קרוץ מחומר המוסך אליו התאוות המדומות חיי בשרים, וכמו שמבאר הר"ש חפץ ז"ל את הפסוק (במדבר א' ד') ואתכם יהיו איש איש למטה איש ראש לבית אבותיו הוא, (בספרו הנפלא מלאכת מחשבת) וז"ל. לפי שאין ממנין פרנס על הצבור אלא א"כ קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו, ולא יתגאה בפרנסתו בראותו אבותיו וזקניו בני בלי שם ויחס, ואמרו על חכם אחד שנולד גם הוא מיחס נבזה על ריב ומצה עם איש סכל ואולם מתנשא בזכות אבות, כה אמר בלכתו אני ראשית כבוד משפחתי ואתה סוף לה, על כן ספר לנו הכתוב שהקב"ה חלק כבוד זה לנשיאים אלו, אשר בטרם זאת לא היתה גדולה וממשלה להם ולא לאבותם, באופן שכל אחד מהם עתה הוא ראשית לגדולת ביתו, וזה מאת ה"ת שלא יעלה בלבבם רוח גאוה הואיל ואחוריהם קופה של שרצים, וכל אחד מהם ראש לבית אבותיו הוא עכ"ל ודפח"ח, וכן יצדק לפ"ז מ"ש חכמי הקבלה (מובא בס' שכחת לקט ע"ז בשם המגיד) וז"ל. אמאי הוה מתחבט מרע"ה כולי האי לאעלא לא"י וכי זכותא הוה חסר? ותו אמאי לא אתקבלא צלותיה? (אשר הרואה בדברים רבה פ' וזאת הברכה, כמה נחלי דמעות שפך משה וכמה כרכורים כרכר בכל עוז לפני המקום ב"ה שיחיה עוד בעוה"ז, עד שמה"מ וסמאל ראש המשטינים ואביזרייהו חלו וזעו מפניו ויסוגו אחור ברגשי חמלה אשר לא זה דרכם, והקב"ה אשר רחמיו על כל מעשיו ויושב וזן בחמלה רבה מקרני ראם עד ביצי כנים, איך לא נכמרו רחמיו על משה בחירו אשר לא נערוך אליו קדושתו? ועי' שו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תשפ"ב שהאריך בקושיא עצומה זו וכסה טפחיים), אלא משה הוה מסטרא דיובלא (ר"ל נו"ן שערי בינה כי יובל הוא שנת החמשים, עי' זוה"ק לך ל"ה: יתרו פ"ט: בהר ק"ח: ובס' עץ חיים דרוש יעקב ורחל ודור המדבר), ולא הוה אעיל לארעא קדישא (אשר אוירא דא"י מחכים ב"ב קנ"ח: ועי' זוה"ק פנחס רמ"ה: תקוני זוהר רס"ד: זוהר חדש מדה"נ ס"פ וירא) הוה מסתלק נשמתיה לעילא מן יובלא, וז"ש אעברה נא כי כשאעברה אזי אסתלק לעילא מן נ' שערי בינה ברזא דאל"ף (נ"א היינו נו"ן שערי בינה ואל"ף הוא סוד הבינה. עי' זוה"ק בלק קצ"ג תרומה קל"ו), והקב"ה לא בעי דתתעלה נשמתיה לעילא מן בינה, משום דא"כ לא הוה ליה דבקותא בהאי עלמא, וכי היכי דליהוי לישראל קיומא בגלותא אצטריך למיהוי למשה קצת דביקו בהאי עלמא, וזהו ויתעבר ה' בי למענכם עכ"ל, (עי' סוטה י"ד אות ה' מאמר ק"ו כלל ו' פ"א. עוללות אפרים מאמר תמ"ד), והשתא אתי שפיר וניחא טפי מדוע לא קבל הקב"ה ממשה נאמן ביתו המון תפלותיו כמנין ואתחנ"ן להשאירו בחיים,

כמו

כמו שקבל תפלת חזקיהו אשר חלה ונטה למות והוסיף על ימיו ט"ו שנה? , (עי' ברכות י"י), יען משה הגיע לפני מותו למדרגה רוחנית גדולה שהיתה מונעת אותו לנהג הצאן קדשים כראוי, ומחמת דבקותו באהבת ה' לגמרי לא היה יכול למצוא זכות להמליץ על ישראל עת יעברו חוק ויפירו מצוה, כדרך שהשיב הקב"ה להמלאכים אשר תבעו עלבון הקב"ה כביכול מאדם הראשון וקטרגו עליו על אשר עבר פקודת ה', והקב"ה השליך עליהם הם באמרו (תנדב"א רבה פל"א) הסתכלו במרכבה ודייכם מלקטרג בו עוד, כלומר התבוננו שהוא מורכב מיסודות חמריים ואשיות גשמיות שהם כאבן השואבת למשוך אבירי התאוות בכחם כי עז, ואינו דומה לרוחניים נבדלים כמוכם אשר אין לכם משיגי הגוף הנגוף אשר הם היו בעוכריו, (עי' בספרי מערת המכפלה סי' כ"ט), נמצא כי הרוחני לא יבין את החומרי כלל לדונו לכף זכות זולת הקב"ה העלם אלוה ית', ומשה נעשה רוחני לכן שכח סבות החמריות הסובבות את האדם כתרנגולים של בי בוקיא לענותו בסבלותן, ולכן לא היה ראוי לעמוד יותר על משמרתו.

וגם בעת הראשון אשר עלה משה על כסאו הרם ונשא, לשפוט את צאן מרעיתו, היה כלפיד אש לחזק ולאמץ כל דין קטן כגדול במסמרים חזקים וביתדים אמונים בל יסעו לנצח, ולא פנה אל כל אופני הפשרה אשר כל בית ישראל נשען עליהם, כאז"ל (סנהדרין ו'.) משה היה אומר יקוב הדין את ההר (כלומר אף שאותו דין הוא נגד השכל האנושי, כגון אם אין עדים להעיד ומחמת גדולתו של הנדון יצא בת קול להצדיקו ולהעמיד האמת על תלו, מ"מ אין משגיחין בבת קול, כאז"ל בדוכתין סגיאין כגון, ברכות נ"ב: ב"מ נ"ט: חולין מ"ד: פסחים קי"ד: עירובין ז': יבמות י"ד: ואף אם הנדון היודע שהוא חף מפשע יקלל את הדיין המרשיע אותו, מ"מ לא יטה כמלוא נימא מהדין ויקוב ויקלל הדין זה את הר סיני אשר עליו נתנו הדינים הללו), אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום ומשים שלום בין אדם לחברו כו' יעוי"ש בנושאי כלים, והכהן הגדול רבי רפאל המבורגר ז"ל דבר נכבדות בזה (מרפא לשון עמוד העבודה כ"ג:) יעויי"ש דברי אלהים חיים, ובצדק התנהג משה כן, יען אהרן נולד בטבעו להיות צדיק וישר ורחמן, לכן דן את כל אדם רשע לכף זכות בחשבו אולי נולד בטבעו להיות רע מעללים, מה שא"כ משה המשנה למלך מלכי המלכים הקב"ה, נולד בטבעו להיות איש משחת וגבר בליעל גזלן וחמסן ואוהב בצע מעשקות, אך התגבר מאד על יצרו ומהות נעשה פרח שושן יפה לתלל, לכן הכעים תמרורים על בני בלי שם האורבים כפריצי חיות אחר חיי בשרים, אף אם ידע כי נולדו בטבעם כך, כמ"ש הרי"ל ז"ל (תפארת ישראל קידושין פ"ד סי' ע"ז) וז"ל. שכשהוציא משה רבע"ה את ישראל ממצרים שמעו עמים ירגזון וגו', ויתמהו מאד על זה האיש משה כי על ידו נעשו כל הגבורות והנפלאות האלו, ולכן התעורר מלך ערבי אחד וישלח צייר מובחר לצייר תמונת המנהיג הגדול הזה ולהביאו אליו, וילך הצייר ויצייר תמונתו ויביאהו לפני המלך, וישלח שוב המלך ויבוא ויאסוף יחדיו כל חכמי חרשים אשר לו, וישאל להם לשפוט ע"פ פרצוף פניו של משה כפי המצוייר, לדעת תכונת טבעו ומדותיו זבמה כחו גדול, וישובו כל החכמים יחדיו אל המלך ואמרו, אם נשפוט ע"פ ציור קלסתר פניו של האיש הזה המפורסם לגדול, נאמר לאדוננו כי הוא רע מעללים בגאות וחמדת הממון ובשרירות הלב ובכל חסרונות שבעולם שיגנו נפש אדם המעלה, ויקצוף המלך מאד ויאמר מזה? הכי תתעללו בי? הלא בכל אלה שמעתי מכל עבר ופינה בהפך מזה באיש הגדול? ויחרדו האנשים מאד, וישובו את המלך בשפל קול התחנה ויתגללו את עצמם הצייר והחכמים כל אחד בחסרון ידיעת חברו, הצייר אמר אני ציירתיו כהוגן והחכמים שגו בידיעתם, והחכמים גללו כל החסרון על הצייר שלא צייר תמונת משה כהוגן, והמלך אשר נכסף לדעת מי מאיהם יצדק, נסע ברכבו ובפרשיו ויבא אל תוך

מחנה

מחנה ישראל, ובבואו וישא עיניו וירא את משה איש אלהים מרחוק, וימהר ויקח את הציור מתוך חגנו, ויבט והנהו כתמונתו וכצלמו כאשר ציירו הצייר קולע אל השערה ולא יחטא, ויפג לבו ויתפלא ויתמה עד מאד, וילך ויבא בעצמו אל אהל איש האלהים ויכרע וישתחוה לפניו, ויספר למשה כל הדברים האלה אשר נעשו, ויאמר עוד: בי אדוני! הנה קודם ראותי פניך פני אלהים אמרתי אך אולי הצייר שגה במלאכתו, בעבור הכמי מפורסמים לבקיאים מאד בחכמת הפיזיגנאמי ואין דוגמתם, אך עתה אחרי ראותי כי התמונתך מכוונה אל הציור אשר הביא הצייר, לא נותר בי נשמה רק לומר כי הכמי בגדו בי, וכי חכמי אליל הם וחכמת מה להם, והם אוכלי שולחני ויתעוני מאז בהבליהם? ויען משה איש אלהים ויאמר: לא כן, גם הצייר גם חכמיך נפלאים הם בידיעתם וחכמתם, אולם דע לך כי לולי הייתי בטבע באמת כפי שמעת ממדותי, לא טוב אנכי מבול עץ יבש, כי גם ממנו נמנעו ונחשכו כל חסרונות האדם, ואם כן הכי בעבור זה אהיה יקר בעיני אלהים ואדם? אמנם כן ידידי לא אבוש לומר לך, כי כל החסרונות אשר שפטו עלי חכמיך, כולם קשורים בי בטבע, ואפשר עוד יותר מאשר שפטו חכמיך, ואני בכח אמיץ הנה התחזקתי ורדותי וכבשתי אותם עד אשר קניתי לי הפוכם לטבע שני, ולכן ובעבור זה יקרתי ונתכבדתי בשמים ממעל ובארץ מתחת עכ"ל התפארת ישראל ז"ל, ואני הפעוט בספרי היקר (מערת המכפלה סי' כ"ז) הבאתי ראיות חז"ל על אמתת הספור הזה והארכתי לשון של זהורית יעויי"ש ותרוה נחת, וכענין זה יסופר על הפילוסוף היוני אריסטוטלס (מובא בס' מדרש אליהו דרוש אי פ"ט) יעויי"ש, ולכן לא התנהג משה כאהרן אחיו אך אמר יקוב הדין את ההר.

ובזה ילדק ג"כ המאמר הנפלא אשר רבים מנשרי ישראל נתלבטו בו ולא ידעו פתרו (תנדב"א רבה פ"ד): ויאמר להם כה אמר ה' אלהי ישראל וגו' הרגו איש את אחיו וגו' ויפול מן העם כשלשת אלפי איש, מעיד אני עלי שמים וארץ שלא אמר הקב"ה למשה לעמוד בשער המחנה ולומר מי לה' אלי ולשום איש חרבו על ירכו ולהרוג איש את אחיו ורעהו וקרובו, והוא אמר כה אמר ה' אלהי ישראל וגו'? אלא שהיה משה דן בעצמו ואמר בלבו אם אני אומר לישראל הרגו איש אחיו ורעהו וקרובו יהיו ישראל דנין ויאמרו לו לא כך למדתנו רבינו סנהדרין שהרגו נפש אחת מישראל פעם אחד בשבוע נקראת מחבלנית מפני מה אתה הורג ג' אלפים ביום אחד? לפיכך תלה בכבוד של מעלה ואמר כה אמר ה' כו' יעויי"ש, הרי לך כי משה רבע"ה היה אומר יקוב הדין את ההר ומפני כבוד ה' עשה אנגוריא בעם, וכה עלה על סולם המשפט מעלה מעלה עד שהגבור לא היה יכול לעמוד בדרכיו ובתהלוכותיו המלאים אהבת ה' גדולה מהכיל. והטעם שהפליר משה רבע"ה עד בוש לפני הקב"ה ושפך דמעות כפלגות מים מאין הפוגות כי יאריך טפחות חלדו ויוסף לו עוד חיים בעולם השפל שדה קברות התאוה זה? כבר התחקה על שרש ענין נכבד זה הגאון הפילוסוף האלהי הר"ם חפץ ז"ל (מלאכת מחשבת פי' בחקותי) וז"ל. גם ראיתי את הלחץ ואת העמל בכל השלמים שהם לרדוף אחר הממון והעושר לבחור בחיים העכורים האלה ולנוס ממוקשי מות, עד שידמה בעיניהם כאלו המות הוא ראש כל היגונים והתחלואים, וכל אדם יבחר היותו בחיים איש מכאובות וידוע חולי דכא ושפל רוח איש חי מצורע מהיותו מת? הלא תראה יעקב אבינו התאנח וצעק במר נפשו מעט ורעים היו לי שני חיי! וכמה נצטער על אמונת מיתת יוסף, ודוד המע"ה (ש"ב י"ב כ"ב) מי יודע וחנני ה' וחי הילד, ואמר על עצמו (תהלים קי"ח י"ז) לא אמות כי אחיה (שם י"ג ד') האירה עיני פן אישן המות, וחזקיהו ומרע"ה וכן כלם אין נקי, עד שהמות היה בעיניהם להעדר המוחלט ורעה חולה תמלא בו על כל הרעות שבעולם, ולמה לא טוב להם לבחור מות מחיים העכורים האלה, כל

שכן

שכן לשלמים ההם, שיעלו ליהנות מזיו השכינה בטוב ה' בארץ החיים? ואיש כי ימות לו בן או קרוב הלא היה לו לשמוח ולחוג אף גילת ורנן? וכי יבשרוהו במיתה קרובה ימים וישמח כי הולך האדם אל בית עולמו אל החיים הנצחיים! (כמ"ש שם: „על כן התחכמה התבונה האלהית בכל הדרכים על האדם ייעלוהו ויכריחוהו אל החיים כאז"ל ועל כרחך אתה חי, שאלו לא עשה כן כבר כל בן איש חיל בידעו הטוב הצפון בעולם שכולו טוב אחר המות, מי גבר יחיה בחיים האומללים האלה ולא יבקש המות בידיו או בכל דרך מהדרכים? כאשר קרה לתלמיד פילוסוף אחד דרוש דרש להם תענוג החיים הנצחיים לנשמת האדם אחר המות עד שקמו בחפזה כלם ובחרו ימות מחיים והמיתו עצמם כאחד, וזהו טעם למה לא נכתבו בתורה יעודי חיים נצחיים אחר המות, לבל ירעו וישחיתו עצמם להשיגם" עכ"ל), והפך ראינו בכל באי עולם כו' עכ"ל יעוי"ש באריכות גדול הטעם לזה ושפתים ישק, וכאשר שר המליץ האלהי (בן המלך והנזיר סוף שער ה) וז"ל. יום הגועה אל תדאגו רעי! הכי רגבי נחלים (אשר לי (בקבר) צרורות (לא כן אלא הם כמו) מר דרור, רוחי (עת הוא) בקרבי (הוא) כדרור תוך פח, ופח נשבר ותמלט ומלאה לה דרור עכ"ל, ועוד כתב (שם) וז"ל. רעי מיודעי! פני מות אלו בכל רגע והודוהו, כמה נעימות במות לוא אישים ידעוהו עבדוהו עכ"ל, וכמו שקרא אלעזר הכהן באזני שרי ירושלים (יוסיפון פצ"ז) וז"ל. והנפש אם תאבה לשמוע לתאות הבשר ולעשות חפצו הנה היא מיתת הנפש, ואם לא תאבה לשמוע אליו ולהטות אז תלך הנפש אל האור באור החיים והבשר ימות, ולכן תשמח הנפש בצאתה מן הבשר כאסיר אשר יצא מבית האסורים, כי כל הימים אשר הנפש סגורה בבשר תחשב כעבד אשר נסגר ביד אדון קשה ויכביד עליו אדוניו ויעבידהו בעבודה קשה, וכאשר תצא מהגוף תשמח כי תלך אל גן עדן עכ"ל".

ודוגמת משה היה רבי הושעיה רבה זה אשר לא יכלו לעמוד על דעתו ואין הלכה כמותו, משום שהיה מחמיר טפי לכבוד המקום ב"ה ואין העולם יכול להתקיים בהלכותיו המאושפות; ובענין זה יתישב ג"כ פליאת יושבי בית המדרש אנשי התורות למקטנם ועד גדולם, על התנא האלהי רבי פנחס בן יאיר, אשר מהמון מאמרי חז"ל אשר אספם הגאון בעל סדר הדורות ז"ל כעמיר גורנה, יכולים אנחנו להבין כי לגדולתו אין חקר וכל מפתחות העולם ומלואו השמים וגנזיהם אתמסרין לידיה לגזור אומר ויקום לו, ואני אוסיף לך עוד מאמרים רבים אשר הסה"ד לא הביאם המגביהים את רפב"י לדרגין עלאין ומשימים בין ככבים קנו, כגון (במדבר רבה פ"א סי' ב', ופ"ג סי' ח' וט"ו, ופי"ד סי' י"ב וי"ח. דברים רבה פ"ג סי' ג'. שיר רבה פ"א א'. ירושלמי תענית פ"ג ה"ד. דמאי פ"א. פרקי דר"א פי"ז וכ"ד ול"ג ול"ט ומ"א ומ"ג ומ"ז וכ' וכ"א. זוה"ק הקדמה י"א י"ב: בראשית מ"ט: נ"א מדרש הנעלם וירא ק: קי"ג: חיי שרה קכ"ג: תולדות ק"מ שמיני ל"ו ל"ז: אחרי נ"ט: ס"ב במדבר קי"ט חקת קע"ט: בלק ר: ר"א ר"ג פנחס ר"כ רכ"א: רכ"ד רכ"ה: תל"ב: רל"ח: ר"מ: ואתחנן רס"א האזינו רפ"ז: רפ"ח ש"ט זוהר חדש מדה"נ בראשית י"א י"ג י"ז: כ': כ"ב: נח כ"ו אחרי כ"ב: שם מדרש רות פ"ח: איכה נ"ח: שוחר טוב מזמור ל"ב ול"א. תקוני זוהר תיקון ס"ט) יעוי"ש ותבהל מראות עולם גדלו של רפב"י וחשבו כאלוהים לשלוט ולרדות בכל מה שאחורי הטבע ולאחוז בידו את הגלגל החוזר בעולם במשובה נצחת, (עי' עשרה מאמרות מאמר חקור דין ח"ד פי"ד), גבר חכם בעוז כמוהו אשר כל עץ בגן האלהים לא דמה אליו ביפיו, לא תהא מובאת בכל ספרי חז"ל שום הלכה ממנו, וגם לא מצינו בחד דוכתא שמן שקלא וטריא בהלכות עולם ממנו אף שלא אליבא דהלכתא? אך הטעם הוא משום שהיה מחמיר גדול מאד ולא השתתף בהויות העולם ובעסקי בני אדם החמריים הגשמיים, ולכן לא רצה לחוות דעו ולענות חלקו בהם, בידעו כי רוב הצבור לא יוכלו לעמוד בגזרותיו ובתהלוכותיו הרוחניות האלהיות, כדרך שאז"ל (שבת פ"ה) אטו כולי עלמא

יושבי

יושבי רקיע ניהו? וכן (חולין פ"ו) אטו כולי עלמא לתנא לייתי? וכן (יבמות ע"ו) אטו כולי עלמא יעקב אבינו הואי? וכן (הוריות י"ג:) אטו לדיקי אי אכלי תרי עלמי מי חני להו? ואמרו (ב"ק פ"ט:) אטרוחי בי דינא בכדי לא מטרחינן יעויי"ש, ואיתא בהדיא (פסיקתא דר"כ פיס' ג') רבני ישראל! צריכים להסכים לצרכי צבור יעויי"ש. וכן רבי הושעיה רבה רוב הלכותיו לא מלאו להן מסלות בשערים המצויינים בהלכה כי אפילות הנה, וקשה לבני אדם יושבי חושך הטרדות המחריות לקיימן כתקונן; ואילן גדול זה הלך אחר השורש אשר ממנו למח ושגשג כגפן אדרת, כי אביו של רבי הושעיה רבה זה היה התנא שאלוי הענק הגדול רב חמא בר ביסנא, אשר ספרו עליו (כתובות ס"ב:) שהלך אחר חתונתו וישב י"ב שנים בבית המדרש ולמד תורה, ואח"כ חזר לביתו ומלא את רבי הושעיה בנו דקא מתחדדי שמעתיה יעויי"ש בתוס', (עי' שקלים פ"ה), ובלי ספק בבואו לביתו ותלמודו בידו שם כל מעיניו ברבי הושעיה פרי בטנו, להשביע נפשו בנלאות התורה ולרוות אותו דשן החכמה האלהית, והשתדל בכל כחו לגדלו ולחנכו ולחכמו ולתת את כל העולם בלבו אשר (עירובין נ"ג) היה רחב כפתחו של היכל ככ"ל. וכה הלך רבי הושעיה בנו מחיל אל חיל עדי היה גם להתגושש.

והטעם שהמשילו את לבו של רבי הושעיה לפתח היכל דוקא? אמרתי בעז"ה שני טעמים נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת קדושים, א), בזאת שאז"ל (יומא ל"ט:) שדלתות ההיכל נפתחו מאליהן בשעת הכושר, וכן העידו החוקרים הקדמונים (יוסיפון לרומיים ספר ז' פי"ב, מובא בס' מאור עינים ימי עולם פנ"ד) וז"ל. דלתות שער המזרח הפנימי בקודש אשר היו של נחושת וכבדות מאד, עד כי בקושי יספיקו עשרים כהנים לנטול אותם בערב, והיה להן מנעולי ברזל והרבה יתדות הנכנסות ויורדות באבן שיש גדולה אשר על הרצפה תחת השער, נראו לילות מה בשעה ששית כי מאליהן נפתחו עכ"ל יעויי"ש, כן השכיל נמי רבי הושעיה לאסוף מעצמו דודאי המדע ואורות החכמה המפוזרים כבלים עזובות וכשבלים בעמק רפאים במלוא רוחב שדה התורה פרדס האלהי, כדרך שאז"ל על אברהם אבינו ע"ה (ב"ר פס"א סי' א'. שוחר טוב מזמור א' וט"ז) אב לא למדו ורב לא היה לו ומהיכן למד את התורה? (דאפי' לשמואל לא גלה לו שם מלך שלם רק הלכות כהונה גדולה, ולרבנן דאמרי תורה גלה לו, צ"ל לומר שהודיעהו כי עתיד הקב"ה לחבב את בניו יוצאי חלציו בתתו להם כלי חמדה. כדאיתא בב"ר פמ"ג סי' ו'), אלא זימן לו הקב"ה שתי כליותיו כמין שני רבנים והיו נובעות ומלמדות אותו תורה וחכמה כו' ע"כ, (עי' יומא כ"ח:), כן רבי הושעיה אף שלמד תורה מהני עירין קדישין רבי חמא אביו ומבר קפרא ומרבי חייא ובית דינו של רבי, והמה ערכו לו שלחן גבוה מלא על כל גדותיו ממגד גבעות עולם, מ"מ כטפה וגרגר חרדל היה כל זאת נגד גודל ועולם כשרונו ברזין גניזין דאורייתא, כי מעצמו ומניה וביה אף שאביו התרחק ממנו י"ב שנים בעת ילדותו ככ"ל, מ"מ השכיל והצליח לגלות עמוקות התורה ולהציע על שלחן מלכים מאן מלכי רבנן חדושים מקרוב באו אל רבו לא שערום רבותיו הגדולים, ועינינו הרואות זאת בברייתות ותוספתא ומתניתא ומכילתא אשר כוננו ידיו בעזרת רבי חייא רבה, אשר גם חכמי העמים ירוממו ויעריצו ויקדישו אותם עד למאוד כאשר הוכחתי זאת במשקלים בבאים; ב), זיל לאידך גיסא שלבו נמשל לפתח ההיכל להורות לנו כי רבותיו ואביו ביניהם הן הם האצילו עליו הוד חכמתו זה מעט וזה רב עד שנתמלא חכמה כרמון ומדע על כל גדות לבבו הטהור והחזק כלב האריה, כמו פתח ההיכל שאז"ל (חולין נ':) גפן של זהב היתה עומדת על פתחו של היכל ומודלה על גבי כלונסות, וכל מי שהיה מתנדב גרגר או אשכול מביא ותולה בה, אר"א בר' לדוק מעשה היה ונמנו עליה ש' כהנים לפנותה ע"כ, כי לאט לאט נתרבו עד שהיה די לכהנים רבים נחלקם ביניהם,

כן

כן הושעיה רבה כל פרפראות החכמות ורבותים אלפי מדעים אשר רכש לו, אביו ורבותיו נשרי שמים גדולי הכנפים היו בעזרו, והם זרעו על תלמי לבבו נטעי התורה ופרחי החכמות ויוציאו ציץ ויגמלו שקדים, ועל ידיהם ירום ונשא וגבה להיות ארז אדיר בלבנון וככב מזהיר בשמי ההלכה וההגדה מאין כמהו, (עי' כוזרי שני ויכוח ג' סי' כ"א), ובענין גפן של זהב זה יש לטייל ארוכות וקצרות, ומחירו היה עצום ונשגב מאד, עד שגם אריסתובלוס שלח לפומפיוס הגדול שר צבא רומא גפן זהב כזה (יוסיפון פל"ח), והמשוח מלחמה יוסף בן גוריון מתאר את הגפן של זהב אשר כהן פאר במקדש ה' (שם פנ"ה) וז"ל. ויעש גפן זהב טהור ויתן על ראש העמודים מלמעלה גפן אלף ככרי זהב טהור משקלה, והגפן מעשה חרש חכם היתה, שריגים ועלים ופרחים זהב כולן, ואשכלותיה זהב ירקרק, וענבים וחרצנים וזגים אבני יקרה, וכלה מעשה חושב ומעשה נקוד, והיתה הגפן הזאת פלאה לעיני כל רואיה ושמחת לב לכל המביטים אליה וזהב היה כלו זהב סגור עכ"ל :

ולפעמים נקרא „ברבי" (עירובין שם), ור"ל אדם גדול מכל חכמי דורו כפירש"י ז"ל בדוכתין סגיאין (שבת כ"ב: חולין י"א: כ"ז בכורות ל"ז: קידושין ל"ב:) וכדומה, וכח שכלו היה עז ללמוד כל חכמות העולם והמון נסתרות מפלאות תמים דעים לא מחכמי יון והפרסיים רק מאותיות התורה הקדושה בת שמים, כאז"ל עוד עליו (שוחר טוב מזמור י"ט) וכי רבי הושעיה עלה לרקיע? אלא לפי שיגע בתורה למד מה שיש ברקיע יעויי"ש, והנה אז"ל ברוח קדשם (פסחים ס"ו:) כל המתיהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו כו' יעויי"ש, (עי' ע"ז י"ח:), ורבי הושעיה רבה מלבד שלא התיהר עוד היה ענותן סגיא כתינוק, כדמשמע מאז"ל (ירושלמי פאה פ"ח ה"ו) מעשה ברבי הושעיה רבה שהיה אצל בנו מלמד סגיא נהור אחד אשר אכל בביתו, פעם אחת באו לר"ה אורחים נכבדים ולא קרא את המלמד אז שיאכל אתו, לעת ערב הלך ר"ה אל המלמד ואמר דברי כבושים: אל תרע בעיניך מדוע לא קראתיך היום לארוחתי יען היה לי אורחים ויראתי פן יבזו ויכלימו אותך ויצא שכרי בהפסדי, והשיבו המלמד: אתה פייסת למי שנראה ואינו רואה זה שרואה ואינו נראה יקבל פיוסך ויגמלך כל טוב כו' יעויי"ש, (עי' חגיגה ה':), ולכן כל מה שאסף ר"ה אמרים אמרים מתבואות החכמה, מלבד שלא הלכו לאבדון ואחר שחת השכחה עוד הוסיפו להצמיח על אחת שבע, וכה הלך מחיל אל חיל מבירא עמיקתא לאגרא רמה, עדי יצא מהיכל החכמה האלהית כלול בהדרו מוכתר בכל הנימוסין כשמואל בשעתו. ובית מדרשו היה נודע בכל ארבע תפוצות הארץ בשם (ירושלמי שבת פ"ו ה"א. סנהדרין פ"י ה"א) „בית רבה דרבי הושעיה", ורבי הושעיה זה אמר (שם ב"מ פ"ו ה"א) המנהג מבטל הלכה, והיה חכם בעוז להשיב לאל שאלות המינים ולנלחם בהמון תשובותיו (עי' ב"ר פ"ח סי' י', ופי"א סי' ו') והיה ענותן סגיא ודבר בנחת עם הבריות ולמשפטיהם ולמנהגיהם נשא פנים (שם מ"ק פ"ג ה"ה. שקלים פ"ה ה"ו), ור"י נשיאה לא הרהר אחר דבריו וכאחד התלמידים שתק לשמוע דבריו (שם יבמות פ"ח ה"ב. ב"ק פ"ב ה"א).

משקל ב

אי אפשר לעולם בלא בושם ובלא בורסקי, אשרי מי שאומנתו בושם אוי לו למי שאומנתו בורסקי.
(ב"ב ט"ז:)

בני עליה וחכמי תושיה אשר קטנם עבה ממתנינו וכחגבים מתועבים נחשבים אנחנו בעיניהם הטהורות כלבנת הספיר, הם מחולקים בדעותיהם ויעבטון אורחותם מבטן

מבטן מי יצא הכרך הגדול „מדרש רבה" הלזה? ואיה איפוא חכם חרשים ונבון לחשים אשר בנה קורותיו ואולמיו תאיו וטירותיו עמודיו ואדניו ממסד ועד הטפחות? הראב"ד הגדול חוה דעתו (ס' הקבלה דור ג' לאמוראים) כי רבה בר נחמני חברו ולא נתכנו עלילותיו, והר"א מגרמיזא ז"ל הוא גזר אומר ויקום לו (הקדמתו לס' הרוקח) כי רבי הושעיה רבה חברו וקולמוס האלהי אשר היה בידו כחצים ביד גבור כתב המדרש הגדול הזה, יעויי"ש שנתן רמז על זה כי המדרש רבה מתחיל בפסוק ואהי"ה שעשועי"ם בגימטריא, „זה דרבי אושעיא רבה", ואם אמנם שכמה מארין קדישין דאורייתא קבלו דעת הרוקח בסבר פנים יפות, ודעת הראב"ד הרחיקו הלאה כמטחוי קשת, כגון בעל הלכות גדולות (סוף הלי יו"ט), והיוחסין (מאמר ב' ס"ס א') ואביזרייהו, (עי' הקדמת בן הגר"א ז"ל לאגדות דבראשית), מ"מ אחוה דעי גם אני הפעוט כי לפני דעת הראב"ד ז"ל צדק יהלוך, ועם החלטתו שרבה בר נחמני חברו שריא נהורא, יען מדוע לא נקוב המדרש זה בשם מדרש הושעיה כמו מדרש תנחומא מדרש אבא בן גריון פסיקתא דרב כהנא פרקי דר"א ברייתא דרב אדא ברייתא דרבי יוסי בן חלפתא ברייתא דרבי ישמעאל ברייתא דשמואל וכדומה? באשר לא מצינו בחד דוכתא שר' הושעיה יזכר בשם רבה סתם משא"כ רבה בר נחמני, (עי' הליכות עולם שער א' פ"ג), וכן מצאתי מ"ש המהרש"ל ז"ל (חכמת שלמה מכות פ"ו) כי רבה סתם הוא בר נחמני, ואי בעית אימא סברא לזה מפני שהשם רבה לר' הושעיה הוא רק שם התואר וההדור משא"כ לבר נחמני שהוא שם העצם, ולכן לא יתכן להזכיר את רבי הושעיה בשם רבה סתם, והיינו הך מ"ש בקיצור כללי הגמרא המסופח לש"ס דילן בסוף מס' ברכות וז"ל. כשמזכיר שם חכם ומוסיף עליו בכנוי ברבי (כגון רבי יהודה ברבי, אחאי ברבי), הוא לשון חשיבות, אבל כשאינו מזכיר שמו אלא ברבי בלבד אז הוא שם העצם עכ"ל, (עי' רש"י חולין י"א: סתירה לזה, ויש ליישב), והרמב"ם ז"ל כתב (הקדמתו לס' הי"ד) וז"ל. ורבה חבר הרבות בראשית רבה כו' עכ"ל, רבה סתם הוא בר נחמני, נמצא כי גם הרמב"ם ז"ל סובר כהראב"ד שרבה בר נחמני הוא בעל המדרש רבה, ולא כמ"ש רבי מנחם ז"ל (הקדמתו לס' צדה לדרך) דכונת הרמב"ם על רבי הושעיה רבה יעויי"ש; ואם נעמיק חקר ביותר אזי נבין שאין להביא שמן ראיה מזאת שנקרא המדרש הזה בשם רבה לא לדעת הראב"ד ולא לדעת הרוקח, כי לא על שם המחבר נקרא רבה רק על המדרש עצמו משום שהוא גדול ורב בכמותו ובאיכותו מכל אחד מהמון מדרשי חז"ל זולתו, ומשום הכי יכונה בספרי קמאי המדרש איכה אסתר רות בשם רבתא לשון נקבה, ולפי דעת התיירים הללו יאות שפיר לקרוא אסתר רבה רות רבה כלומר מדרשו של התנא רבה.

ואל תשיבני מהרמז שנתן בעל הרוקח ז"ל על הושעיה שהוא חבר המדרש הזה כנ"ל, כי באתא קלילא דלית בה ממשא נוכל לברוא רמזים חדשים לעקרים המיחסים את המדרש לרבה בר נחמני, כגון „ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים" בגימטריא תתרע"ד כמנין „מדרש רבה בר נחמני אבי", וכן בגימטריא „רבי הושעיה רבה זה לא חברו", וכדומה עוד רמזים מרמזים שונים אשר האחד סותר חברו לא ראי זה כראי זה והצד השוה שבהן שדרך זה הוא משענת קנה הרצוץ לשוחרי קדמוניות ישרון ובודקי קורות העם הנצחי בגרות האמת ואבוקות המדע בלי משא פנים, כמ"ש הגאון יעב"ץ ז"ל (לחם שמים אבות ספ"ג) וז"ל. ולברר דברי ולמען הראותך קצת מהתהפכות הגימטריאות, אציגה עמך פה שנים שלשה גרגרים בראש אמיר, ויהיו לך למופת ולאות על הגאולה והתמורה, הבט נא ותראה נפלאות, הנה תור"ה גימטריא הוי"ה אלה"י ישרא"ל וגימטריא הוי"ה אהי"ה אדנ"י צבאו"ת, ונגד זה היא ג"כ גימטריא סמא"ל לילי"ת כו', וכן מש"ה גימטריא א"ל שד"י וגימטריא אלהי"ם אחרי"ם, גם תלמוד גימטריא השכינ"ה

וגימטריא

וגימטריא ליל"ת כו' עכ"ל יעויי"ש הוכחות לודקות המראות לדעת טפשת המאמינים
בבעלי הגימטריאות המוליכים חכמים שולל כבהמה בבקעה, והגאון חיד"א ז"ל כתב
הדר (שם הגדולים ח"ב אות ג' בק"א) וז"ל. ודבר פשוט שאין לאבד הזמן ולטרוח בגימטריאות,
רק אם יבא בנקל בעת מן העתים הנה מה טוב כו' עכ"ל, וכ"כ הגאון הפילוסוף
האלהי היש"ר מקנדיא ז"ל (מצרף לחכמה פי"א) וז"ל. ואני אומר שבאמת אם כל עיקר
חכמה זו הוא בהוראת מלה או תיבה שיוצאת מתיבה ע"ד גימטריאה וראשי תיבות
וכיוצא מדרכיהם, דברים קלים הם ואין לתקוע עצמו בדברים כאלה החכם השלם,
שכן ליצני הדור מכוונים לכמה מאלו, ד"מ אש"ה בגימטריא דב"ש, הש"ה יפ"ה בגימ'
שמח"ה גדול"ה, זכ"ר בגימטריא ברכ"ה כו', וכן יאמרו שנקב"ה בגימטריא בקלל"ה,
אלמנה בגימטריא סו"ם וסימן על סוס לא נרכב, וכמה מאות מאלו יש אצלי ששמעתי
מאורחי פרחי שניזונים באלו החדושים כו' עכ"ל, (פליאה! דבריו אלה סותרים דברי עצמו בספרו
הגדול אלים ש"ג יעויי"ש הכבוד וההדל אשר שוה על דרך הגימטריא והשתמש בזה בכל ספריו היקרים?
ועי' בית יהודה ח"ב פקמ"ז), ועוד כתב הגאון חיד"א ז"ל בשם הרמ"ע וגורי האר"י ז"ל
(דבש לפי מעי' ג' סי' י"ד) וז"ל. רמז מן התורה כשעושים גימטריא וחסר אחד (היינו עם
הכולל) אינו מעכב, דכתיב (בראשית מ"ח ה') אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי,
וראה כי מנשה ואפרים גימטריא ראובן ושמעון ואחד חסר עכ"ל, (ככר הקדימם רבינו
בעל הטורים ברמז נפלא זה ולו משפט הבכורה, וכן מצאתיו בפי' בעלי התוס' עה"ת במקומו), ואני
מצאתי בעז"ה ראיה שגם הגימטריא עם הכולל היה נהוג עוד בימי חז"ל, והוא אז"ל
(ב"ר פל"ט סי' י"ג) אמר הקב"ה לאברהם אתה יצאת מבית אביך בן ע"ה שנים חייך אף
גואל שאני מעמיד ממך יהיה בן ע"ה שנים כמנין הדס"ה ע"כ, והדסה עולה רק ע"ד
אלא הכונה עם הכולל כמ"ש בחדושי הרש"ש שם, ועוד כתב חיד"א ז"ל (שם סי' כ"ז)
וז"ל, גימטריאות כמספר „כי לא דבר רק הוא מכם", ספר כ"י ישן בשם ר"י החסיד
ז"ל, וכן תראה לר"א מגרמיזא בעל הרוקח ז"ל ורבינו אפרים ז"ל בפירושיהם ורבינו
יעקב בעל הטורים הפליאו לעשות בגימטריאות, והרב עיר וקדיש הרשב"א הלוי
ז"ל בס' מנות הלוי השבח השביח למי שרומז בגימטריאות דברי רז"ל ע"ש עכ"ל, ודע
כי בפסוק כי לא דבר רק הוא מכם טמון ומכוסה עוד גימטריא אחת, בזאת שדרשו
ז"ל ע"פ זה (ב"ר פכ"ב סי' ב', ופ"א סי' י"ד. ירושלמי כתובות פ"ח ה"א. ספרי עקב פיס' מ"ח)
כי לא דבר רק הוא ואם רק (החסרון הוא) מכם (מקוצר המשיג ועומק המושג) יעויי"ש,
ועוד אז"ל (חגיגה ט':) אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה פעמים
ואחד יעויי"ש, וזאת ירמוז ואם רק הוא מכ"ם כלומר בשביל ששניתם רק מאה פעמים
כמנין מכ"ם ולא מאה ואחד, וזאת ירמוז החכם מכל אדם (שיר א' ב') ישקני מנשיקות
פיהו ולא אמר פי"ו להורות שצריך לחזור מאה פעמים ואחד כמנין פיה"ו, (עי' זאת
בס' נתיבות עולם להר"ן קינעלגבויגען מדה כ"ט), ואם אמנם שדרך הגימטריא הוא מדה
כ"ט מל"ב מדות דרבי אליעזר בנו ש"ר יוסי הגלילי אשר התורה נדרשת בהן כמנין
חומר, וחכמי התלמוד היושבים על כסא משה השכילו לבנות על מדה זו בנינים גבוהים
ורמים, והיא היתה בעיניהם הבהירות ליתד גדול לתלות עליו הררים התלוים בשערה,
ורבות רבבן דרשות ורמזים הרחוקים לפוס ריהטא משכל האנושי? אולם לאו כל אפיין
שוין ואם תואר הקוף מתאים לפני האדם מ"מ לא ראי זה כראי זה, זה שם אדם
יכהן פאר עליו וזה חיה נמבזה הוא שחי ומאוס, כמו כן הגימטריאות והנוטריקון
הנולדים בימינו אלה שמים בכרם אחד ע"י המלאך הממונה על הריון ליל"ה שמו, הם
כקופים מטונפים בפני הגימטריאות הנפלאות המופיעים נהרה כחמה ברה ומבריקים
אור לא במרחבי רקיע התורה שבע"פ; ונראה לי כי רבי ישמעאל לא רצה להכניס בי"ג

מדות

מדות שלו את מדת הגימטריא כר"א בנו של ריה"ג, כדי שלא יהיו המינים מונים את ישראל ויעשו בלהטיהם גם הם גימטריאות רעות כאותו הגימטריאות של עדת מאמיני השבתי צבי ימ"ש, המהפכות קערת אמונתנו הקדושה על פיה ומעפרים בעפר על כותלי בית המדרש הישראלי, וכנחש ולפעון מפרים המסתתר ומתחבא בין גלגי ופרחי חמד ומטיל בהם ארס, כן יתנהגו בני נבל נעוי לב להטעות את צעירי צאן קדשים בקסם הגימטריאות אשר על לשונם לשון אפעה לקרוא כעטלפים חושך ולא אור לנגה המצות פקודי ה' הישרים המזהירים על שמי תורתנו הנצחית המחכימת פתי;

ופליאה ג"כ על הגאון יעב"ץ ז"ל אשר הרשה את עטו לברוא לשעתן גימטריאות כוזבות הנ"ל המשחירות פני אמונתנו כשולי קדרה ופיה כבשן, להוכיח על ידיהן לדעת כי הגימטריאות אינן מעלין ולא מורידין ערך החכמה כדיר חלמות לעין, והוא בעצמו לא מש מאהלה של תורת הגימטריאות והטביע את קולמוסו עמוק בבוץ זה, כגון מ"ש בסדורו בית יעקב (דפוס ווארשא בשער הדגים דיני פורים ק"ח:) וז"ל. אולם סוד פורים בקילור רומז ג' אלהים ממותקים בג' הויות סך הכל גימטריא של"ו גימטריא יעקב בן צבי הוא בעל הספר עכ"ל, אשר על כ"א תיבות פליאות הללו נוח כי כרוכיא מ"ר בר רב אחד (כנסת הגדולה ספר ג' לד ס') יעויי"ש, ובלי ספק כתב סוד פורים זה בימי הפורים בשעת אכילת הדגים במח"כ הרם, (ואולי נפל כאן טעות המדפיסים האחרונים כדעת הח"ח במכ"ע הצפירה שנת י"ט גליון ק"ח יעויי"ש ונע"ג), וכן מ"ש בספרו (שפת אמת מאמר גת דרוכה ס"א:) וז"ל. הנה אנכי צבי בן צבי, כי שמי בגימטריא „צבי יסוד" ואנכי בנו של צבי תפארת ישראל כו', כי בודאי ים צבי בקדושה כי את זה לעומת זה וגו', אולי בעבור זה משחני ה' כו' עכ"ל, ועוד מצינו לו עוד גימטריאות נכונות שדופות קדים לא תואר ולא הדר למו, ואיכם ראוים לקנאי בן קנאי זה אשר שפך מררותו, והתיך כאש חמתו בקולות ולפידים ברעמים וזועות כפרינן חיות טורפות על שדה קטל, על גאון הגאונים שר ה' צבאות הר"י איבשיץ זצ"ל, יען הלך מעדנות בשדה הרמזים וילקוט דודאי הגימטריאות ופרחי הנוטריקון לעשות מהם קמיע ידועה, כנודע גם לתינוקות של בית רבן מגודל קלפו ועולם חרונו עליו, להמטיר פחים חצים ואבני בלסטראות עליו ועל אנשי התורות אשר חסו בצלו, והוא בעצמו התערה כאזרח רענן תחת אילן הרמזים והגימטריאות לעשות מטעמים כאשר אהב ונאה דרש ולא נאה קיים, ואיך שנאתו העזה כמות להרי"א ז"ל בטלה השורה ומסכה בקרבו רוח עועים לתלות בוקי סרוקי רמזים וגימטריאות לא אמון בם ופירושים הפורחים באויר המינות, לפרש הקמיעות של האי סבא קדישא מלאך ה' צבאות זי"ע, והרהיב עוז להדפיס ברחש ספרו „שפת אמת" (בגימטריא אלף ורכ"א כמנין „ספר הלז ראוי לשורפו!") אשר הגיע העת לידי, ומי ראשי כי פלצות אחזתני ונעויתי מראות איך קנאתו הטעהו ומהלתו הוליכתו שולל, לכסות פרח שושן היפה כירושלים בשל מלא על כל גדותיו קולים כסוחים וסילונים ממאירים, המתועבים ומשוקצים והכם לשחי ומאום בעיני כל בעל נפש אשר ידיו ולבו נאל אמונה, (וכל יהין כל איש אשר יצין עליו נזר הישראלי להביט בספר שפת אמת הנ"ל, שמן הדין חייב לקרוע עליו ולתבוע עלבון הרי"א זצ"ל המשנה למלך עליון יתי'), וקופה של שרצים הלא המה העדים מזידים אשר הביא יעב"ץ ז"ל בספר זה להחשיך אור שמשו של גבר עונתן יהונתן זה, הן הם בעיני כאותם עדים המתכנסין ובאין כחיזא אדוותא להעיד כי עם ישרון משימים דם אדם במצות של פסח, ואם הדאקטאר גרעטץ (דברי הימים ח"י הערה ז') והדאקטאר יאסט (ח"ג לד ר"נ) נפלו כתוא במכמר ברשת העדים הללו, וכעטלפים מול קרני השמש כן הדריכו קשתם לחזק ולאמץ את החשד אשר מתח יעב"ץ ז"ל על הרי"א ז"ל, כי הוא התרועע במגדל הפורח באויר המינות

של

של מ"ן ימ"ש, תדע כי שני דאקטארים אלה היו חפשים בדת יותר ממ"ן עצמו, וגם עיקרי התורה ואמונות האמונה היו בעיניהם כשכים וצנינים, כנודע לכל מאן דעסקין בתולדות חכמי הזמן, לכן המה פסולים לעדות זו וכל דבריהם ראוים לפי האתון ולא לאנשים אשר בשם דאקטארים מכונים; ושפיל לסיפא דענין זה נלן (משכל ד') יעויי"ש הוכחות אמתיות כי יעב"ץ ז"ל היה בטבעו מהיר לחזות חזיונות שוא ומדוחים ולרכוב על כרוב הדמיון, והשתעשע בחלומות נעימות כי השמש והירח משתחוים לו ומותר האדם זולתו מן הבהמה אין. סוף דבר הקול נשמע כי החכמה וגימטריא הן שני דברים נאים לעולם, אך הבדל גדול ביניהן כי החכמות הן הבושם והגימטריאות הן הבורסקי.

והתייר הנפלא חיד"א ז"ל הכנים ראשו ככרמל בענין יחוס המדרש רבה, וכתב (שם הגדולים ח"ב אות ר' סי' י"ב) וז"ל. וכפי האמור נראה שהאמת שהמדרש רבות שבידינו הוא לרבי הושעיא רבה, חדא, שהרוקח מרבוואתא קמאי (יותר לו להביא מבעל הלכות גדולות סוף הלי' יו"ט שכתב שרבי הושעיה חברו כנ"ל והוא היה זמן רב קודם הרוקח) והוא כתב כך כמש"ל, ותו שהוא אגדת א"י ורבי הושעיא בא"י קאי, ותו שהוא קורא לרבינו הקדוש בלשון רבינו סתם לפי שהוא תלמידו וגם בא"י היו כלם קורין לו רבינו עכ"ל, ולפ"ז יש לומר שזאת שכתב בעל הרוקח ז"ל (בהקדמתו) וז"ל. כל אדם צריך לרשום שמו בספרו כמו תנא דב"א מתחיל ויגרש את האדם, ויגר"ש כמנין „תנא דבי אליהו", מדרש הדשא מתחיל תדשא הארץ כמנין „זה רבי פינחס בן יאיר", ומדרש בראשית רבה מתחיל והאיה כו' עכ"ל—בלי ספק היה לו קבלה איש מפי איש כי תנאים הללו כונו לרמזים הללו ועליהם ירו אבן פנת כונתם (?), וכונתו שצריך לרשום שמו בדרך רמז ולא לכתוב שמו בהדיא, דאל"כ איך יחלוק על רבו רבי יהודה החסיד ז"ל (ס' חסידים סי' שס"ז) וז"ל. ויש צדיק שזוכה לעולם לשם שגזרו למעלה שיזכרו שמו על שם תמותו, ופעמים לוקה בזרע זכרים כדי שלא יהא הנאה כפלים ולמעט זכיותיו, לכך חכמים הראשונים לא היו כותבים ספריהם בשמם ולא היו מניחים לכתוב שמם על ספריהם, כגון מי שחבר תורת כהנים מכילתא וברייתות ומדרשים ואגדות ותקוני עולם כגון מסכת סופרים, לא כתבו בספריהם אני פב"פ כתבתי והברתי זה ספר, כדי שלא יהנה בעוה"ז ויפגום שכרו בעוה"ב, או היו ממעטים לו בעוה"ז זרעו ושם טוב מזרעו נגד הנאה שנהנה בעוה"ז שקבל הנאה על שמו עכ"ל, (פליאה! בעל הרוקח כתב שמו בהדיא בהקדמתו ולא חש לאזהרת רבו רכבו ופרשו ?), ולדברי האי חסידא קדישא כוון הגאון והפילוסוף האלהי היש"ר מקנדיא ז"ל (בריש ספרו נובלות חכמה) וז"ל. וכבר הודעתיך שאם אין לי מזל בבנים כו' אבל יפה כח מזלי בספרים כו' עכ"ל, כלומר שאין חזיון כזה נפרץ בעדת ישרון שמזל הבנים והקניינים ומזל הספרים ישתמשו בערבוביא ואין שני זרזורים הללו עומדים על דף אחד, ומטעם זה לא רצה הגאון האלהי בעל משנה למלך ז"ל להדפיס חדושיו הנפלאים בעודו בחיים (עי' פרי תואר סי' פ"ד ס"ק י"ג. שם הגדולים ח"א אות י' סי' פ"ג), וכן נהגו רבים חקרי לב כמהו כמו גאון הגאונים מהר"י פאלאק ז"ל וכדומה, אף שנחשב זאת ליהורא (שו"ת הרמ"א סי' כ"ה) יעויי"ש, והיינו מה דאיתא בלקוטי מהרי"ל (מובא בס' דבש לפי מע' ע' סי' ג'. שם הגדולים ח"א אות ר' בק"א סי' ג') כי רבי היה מכבד עשירים (עירובין פ"ו.), כדי שהעם ילמד ג"כ ממנו לכבד עשירים, ורבי היה עשיר גדול מאד (שבת קנ"ג: ב"מ פ"ה.), נמצא שפיר שהכבוד שישיג רבי מבני אדם לא יהיה בשביל תורתו רק בשביל עשרו, ודפח"ח.

וכן דברי הגאון אייבשיץ ז"ל תבלין לזה (יערות דבש ח"ב דף קי"ד.) וז"ל. ובזה יובן דקאמרינן (מגילה ז'.) מגילת אסתר ברוח הקודש, מנלן? דכתיב ומרדכי ידע את כל אשר נעשה כו', מנא ידע? אלא ברוח הקודש, וקשה וכי הספק אי מרדכי היה נביא

או

או לא, פשיטא דהיה נביא, וכבר אמרו (שם י"ד סדר עולם פ"כ. זוה"ק חיי שרה מדה"נ קכ"ה) כי מן מ"ח נביאים היה מרדכי ומז' נביאות היתה אסתר? רק כל הספק הוא אי מגילה זו נכתבה ברוח הקודש או מעצמו כדרך ספורי מעשים, וא"כ אף דהיה נביא בשביל זה אין מוכרח דהמגילה נכתבה ברוח הקודש, ולכ"ע היה שלמה נביא כדכתיב בחלום נגלה ה' אל שלמה (שגגה יצאה מלפני השליט הגדול זה וזכרונו כהה לו הפעם, כי בכל כתבי הקודש לא נמצא פסוק זה רק במ"א ג' ה' כתוב: בגבעון נראה ה' אל שלמה בחלום הלילה?), ומשלי ושיר השירים נאמרו ברוח הקודש, אבל הדבר מבואר לפי הנ"ל כו', כי ידוע דלכך ויקרא א' זעירא, כי משה לא רצה לכתוב לגודל ענוה שהיה קרוא מה' כנודע, ואף מרדכי היה כ"כ עניו כנ"ל, וא"כ אילו היתה המגילה בלא רוח הקודש רק מרדכי מעצמו היה כותבה, קשה איך כתב ויודע הדבר למרדכי מי הגיד לו? ועל כרחך ברוח הקודש, א"כ איך כתב זה על עצמו לייחס לעצמו התפארת שהשיג ברוח הקודש, והלא זה יוצא מגדר ענוה דבר שמוכח ממנו שהיה רוח הקודש עליו? וע"כ צריך לומר דנכתב ברוח הקודש, וא"כ אשר ישים ה' בפיו אותו הוצרך לכתוב ולדבר כי לא ענה מלבו, וא"כ לא קשה איך כתבו כי לא ברשותו לשנות דבר עכ"ל יעויי"ש ענין ארוך בזה המלא חכמה כרמון, להוכיח בטוב טעם ודעת קדושים, איך החסידים ואנשי מעשה אשר ידיהם ולבם לאל אמונה, הרחיקו עצמם הלאה כמטחוי קשת מגל הכבוד המדומה ההולך לאור ספריהם המחוכמים, ולא יעוררו בלבם הטהור זיק ושביב אחד של תאוה וחשק לזה; אכן אנחנו פוסחים ופוסעים על שני הסעיפים נבוכים ברעיונינו, אם המדרש רבה הוא מעשה ידי רבי הושעיה רבה, כדעת בעל הלכות גדולות ובעל הרוקח ובעל היוחסין ועוד שרים גדולי הכנפים כמוהם, אשר מפני עוז ימינם פור התפוררה מוט התמוטטה ארץ ומלואה, או הכרך הנורא זה יצא מבטן רבה בר נחמני, כדעת הרמב"ם והראב"ד ז"ל וכיוצא בהם ארזי לבנון אדירי התורה והמחקר אשר לפני יקרתם מי יעמוד, אך זאת ידע כל בעל נפש העובר בין בתרי מאמרי המדרש הזה בתנור אש חכמתו ועינו הנודרת ותשעה קבין מוח שלו, כי חבור המדרש הזה נמשך זמן רב כמה מאות שנים, וכל חכמי דור ודור הוסיפו בו חדושים חדשים לבקרים, זה מעט צרי וזה מעט לוט בטנים ושקדים, כאשר האריך למעניתם החוקר מהרי"ט צונץ בספרו היקר (דיא גאטטעסדיענסטליכען פארטרעגע דער יודען מדף ק"ע והלאה) יעויי"ש, וכמ"ש רבי אביעזר שר שלום ז"ל (אמונת חכמים פכ"ה) וז"ל. ודומה לזה ממש הוא מדרש רבה לפי שכתב בעל ס' יוחסין שרבי הושעיה חבר מדרש רבה ושר' יוחנן תלמיד רבי הושעיה היה, והרי מצינו שם כמה דרשות שנאמרו מן החכמים שקדמו הרבה לרבי חייא ורבי הושעיה? אלא שהיו לומדים אותם בעל פה עד שבא רבי הושעיה וסדרן, ואחר רבי הושעיה החכמים שבאו אחריו הוסיפו בו דרשות הרבה, ולכן תמצא בו כמה דברים שאמרו החכמים שהיו אחר ר"י ור"ל בשם ר' יוחנן ור"ל ובפ' שמיני בשם רב נחמן, והמאסף האחרון המדרש רבה לא נודע אלי מי הוא עכ"ל יעויי"ש.

משקל ג.

משל לשני בני אדם שצלו את פסחיהם אחד אכלו לשם מצוה ואחד אכלו לשם אכילה גסה כו'.
(נזיר כ"ג.)

גדולים חקרי לב תקיפי קמאי ובתראי אשר הלכו מעדנות במסלת רבי יהודה החסיד הנ"ל במשקל הקודש, למנוע ולהעלים שמם מספריהם והמון חבוריהם המחוכמים והנשגבים

והנשגבים בשיא גדלם עד למעלה ראש, הלכו גם במסלת תלמידו הנערץ והנקדש מדושתו וכן גרנו רבי אליעזר מגרמייזא בעל הרוקח ז"ל, לרמוז שמם בספריהם באופנים שונים שהם כשקופים אטומים רואים ואינם נראים לפום ריהטא, ומעט מהם כי רוכלא חשבם בהקדמת ספרו הרוקח ונקטם לדוגמא בעלמא הכל כנזכר במשקל הקודש, ואין אחד מרבותינו אלפי ישראל למקטנם ועד גדולם אשר קם להעביר רמזים אלה תחת שבט הבקורת, ועל בינת הרוקח השען כעל סלע איתן הנטוע על הר סיני להאמין באמונה שלמה, כי המחברים הללו חשבו רמזים הללו בשעת הכתיבה, והמבקר אשר יבאיש יביע שמן ר ו ק ח זה אף אם יביא ראיות חזקות כראי מוצק, לאיש הולך בחושך המינות יחשב כגבר עברו יין ענושים, ועליו ירעימו בקולם נפלאות וישחירו פניו כשולי קדרה בתשעה קבין גדופים, ודורשי רשומות לגומות הנולדות חדשות לבקרים, המה הוסיפו לקח ויין הרקח, כי הזוהר הקדוש מתחיל בתיבת „ברי"ש" אותיות רשב"י מחברו, וכן מ"ש (סדר הדורות ח"א ג"א רל"ח) וז"ל. ירמיה היה כהן (תוס' ב"ק ט"ז:), ואני שמעתי איכ"ה נוטריקון "אני "ירמיהו "כהן "הענתות עכ"ל, וכן מ"ש (מובא בהקדמת ס' מגלה עמוקות. ובסדר הדורות תתנו"א אות פ') שר' נחוניא בן הקנה חבר ס' הפליאה כי נחוניא עם הכולל גימטריא פליא"ה יעויי"ש, (באמת הוא של אחרון כמ"ש המקובל האלהי הרמ"ע מפאנו ז"ל בס' עשרה מאמרות מאמר אם כל חי ח"א סי' י"ז, וכן משמע מגוף הספר בכל אתר ואתר, עיין עליו), ואני השפוט כד הוינא טליא בר בי רב דחד יומא בראתי אותיות פורחות והמון פרפראות נעימות כאלה המבשמות דעתן של חובבי אגדות כשדה מלא כרכום, כגון ס' יהושע מתחיל „ויהי אחרי מות משה עבד הוי"ה" העולה תתשמ"ג כמנין „אנכי יהושע הכותב החבור הזה", וס' שופטים מתחיל „ויהי אחרי מות יהושע" העולה תתרפ"ז כמנין „אני שמואל כותב החבור", וס' שמואל מתחיל „ויהי איש אחד מן הרמתים צופים" העולה תתשס"ו בגימטריא „הנה חבור זה הוא לשמואל בן אלקנה בן ירוחם בן אליהוא", וס' מלכים שכתבו ירמיהו הנביא (ב"ב ט"ו) מתחיל „והמלך דוד זקן" העולה רע"ב כמנין ירמיהו עם הכולל, וס' יחזקאל שכתבוהו אנשי כנסת הגדולה (שם) מתחיל „ויהי בשלשים שנה" העולה תתרס"ח בגימטריא „על יד אנשי כנסת הגדולה", וס' תהלים מתחיל „אשרי האיש" העולה תתכ"ז בגימטריא „כתב דוד בן ישי אביו", וס' איוב שכתבו משה (שם) מתחיל „איש היה בארץ עוץ" העולה תש"ל כמנין „למשה בן עמרם אבי", וספר רות שכתבו שמואל (שם) מתחיל „ויהי בימי שפוט השופטים" העולה תתקל"ח בגימטריא עם הכולל „שמואל בן אבי אלקנה בן ירוחם", וס' דניאל שכתבוהו נמי אנשי כנה"ג (שם) מתחיל „בשנת שלוש למלכות יהויקים" העולה ב' אלפים ל"ה כמנין „גם אנחנו אנשי כנסת הגדולה העתקנו הספר הזה", וכדומה גימטריאות כאלה אשר אין אחריותן עלי.

ואגב אורחא נשים עין על מ"ש (בהקדמה לס' באר אברהם בשם המגלה עמוקות) כי המשניות מתחילין בתיבת „מאימתי" בגימטריא „אני יהודה קדוש", והגאון המוסמך בעל סדר הדורות ז"ל (ע' ר"י הנשיא) מתמה על זה איך ענותן שגיא ושפל רוח כמהו יכנה א"ע בשם קדוש? יעויי"ש שלא נסה כחו הגדול בתורה להזיז קושיא זו ממקומה, אשר באמת קושיתו זו ליתא כי מצינו כמה מאות צדיקים ואנשי מעשה ורבותים אלפי אשלי רברבי בני ענק, אשר התפארו עצמם במקהלות בשער בת רבים, ובידיהם הניחו זר פרחי התהלה ועטרת תפארת הכבוד על ראשם המגיע השמימה, כגון רבי יהודה זה (ב"ר פצ"ו סי' ה') קרא על עצמו הפסוק ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה וגו', ובימי חרפי אמרתי הטעם בהא דאיתא (מגלה עמוקות אופן פ"ד. ובס' יל"ב פתגם להגאון יעב"ץ ז"ל ז'י) רבי יהודה הנשי"א ר"ת "היה "נילון "של "יעקב "אבינו יעויי"ש, הרי לך שר"י זה אף שחז"ל הפליגו בדוכתין שגיאין על גודל ועוצם ענותנותו כגון (ב"מ פ"ה:

נדה כ"ג: אהלות פ"ה וספי"א. תוספתא מנחות פ"ח. ירושלמי כלאים ספ"ב ופ"ט ה"ג. ב"ר פל"ג סי' ג') יעויי"ש, מ"מ היה כשר הדבר לפניו לשבח ולפאר ולרומם את עצמו בזמנים ועתים הראוים לכך בגלוי ובסתר, ועוד שאנו מוצאים שנתן בעצמו טעם להצדיק את הקוראים אותו (שבת קי"ח:) רבנו הקדוש יעויי"ש, אי נמי קרא על עצמו הפסוק ויחי יעקב וגו' בזאת שמבאר הר"ס חפץ ז"ל (מלאכת מחשבת ר"פ ויחי) וז"ל. ויהי ימי יעקב שני חייו וגו', לפי שימי השלום והשקט כחלום יעופו לאדם כימים אחדים ויעשם כצל, לא כן ימי היגון והצער ארוכה מארץ מדתם וכמים שאין להם סוף, ועד הנה לא ישב יעקב בשלוה אלא אחר לכתו למצרים, ע"כ אמר ויחי יעקב בארץ מצרים י"ז שנה אלו לבד היו לו חיים שבהם יעקב חי, אבל ימי יעקב שני חייו כלומר כל שאר שנותיו נחשבו לו כשנים ארוכות עד שהימים נדמו בעיניו לשנים, ויהי ימי יעקב שני חייו, ד"א שנדמה העוה"ז ליעקב כצבא לאנוש וכימי שכיר, ותמיד יקר בעיניו המות להמלט משחיתות העולם הנבל עד שנמשלו לו הימים לשנים לשנאתו החיים בחיי צער ואנחה, וזהו אמרו ויחי יעקב בארץ מצרים י"ז שנה מ"מ ויהי ימי יעקב שני חייו כל ימיו היו שנים בעיניו עכ"ל ודפח"ח; ונודע כי רבינו הקדוש חי תמיד בצער וביסורים גדולים בעולם יש זועף זה (נדרים כ:) יעויי"ש, ובשעת פטירתו מן העולם (כתובות ק"ד') זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה אמר רבש"ע! גלוי וידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה (לכתוב חדושים, כמ"ש דוד המע"ה: יד ימין אני כותב ומראה בה טעמי תורה, שוחר טוב מזמור ל"ה), ולא נהנתי אפי' באצבע קטנה, יהי רצון מלפניך שיהא שלום במנוחתי כו' ע"כ, ועל דבר קל שלא חס על העגל חשש שיניו י"ג שנים (ב"מ פ"ה. ב"ר פל"ג סי' ג'. ירושלמי כלאים פ"ט) יעויי"ש, ועל שלא רצה לפרנס את בתו של הפוקר אלישע בן אבויה ירדה אש ושכשכה ספסלו ורצה לשרפו (חגיגה ט"ו:) יעויי"ש, אשר מזה תוכל לראות כי פגעי הזמן היו שכניו הרעים לענותו בסבלותם ולהיניקו ראש פתנים כי סביביו נשערה מאד, ולפיכך קרא על עצמו הפסוק ויחי יעקב וגו', להורות שגם בעיניו היו הימים כשנים מגודל טרדות ותלאות הזמן והמון רפתקאות דעדו עליו וסבבוהו כתרנגולים של בי בוקיא וכתנור עכנאי באכזריות חמה ושטף אף, וגם בעיניו היה יקר המות להמלט על ידו משחיתות העולם ולבוא על שכרו, ולא שרצה לדמות עצמו ליעקב במעלתו ובצדקתו רק המשיל עצמו לו במרי חייו, והראשון עיקר.

וכן רבא התפאר עצמו בפיו הקדוש (ב"מ ס:) שהוא צדיק יעויי"ש, ואין ראיה מזאת שאז"ל עליו (מ"ק כ"ח') שהתפלל לפני הקב"ה שיתן לו ענותנותיה דרב ברב הונא ולא יהבו ליה, כי באמת היה עניו גדול אך לא כרב ברב הונא, והראיה שענותנותו של רב זה מצאה חן גדול בעיניו הבהירות עד שהתפלל עליה בחרדת קודש, והיה גדול בדורו כמשה אדון הנביאים בדורו (רש"י ז"ל שבת ק"א: סוכה ל"ט' ביצה ל"ח: ועי' בספרי מערת המכפלה סי' י"ט), והסימן היותר מובהק שהיה עניו משום שהלכה כרבא גם נגד אביי (תוס' ברכות י"ג: ע"ז כ"ט: מהרי"ק שורש קנ"ז ענף ב'. תשובות ראם יוסף סי' א'. תשובות בנימין זאב סמ"ג. תשובות ב"ח סי' נ"ה); ורבה בר נחמני אשר מגודל ענותנותו (שבת קי"ט') היה חוטב עצים לכבוד השבת, שאף שהיה עני (מ"ק כ"ח'), מ"מ מובן שעוד הי' בביתו מי שיחטוב עצים להסיק התנור שהיה ראש ישיבה בפומבדיתא (רש"י מגילה ז':), רק הענוה הגדולה אשר מצאה לה מסלות בלבו הטהור, לא היה בעיניו נחשב לכלום לחדול עצמו ממלאכות בזויות וטפלות הראויות להפחותים שבבית, ומ"מ מצינו שהתפאר עצמו ואמר (ב"מ פ"ו') אני יחיד בנגעים אני יחיד באהילות; וכן רבה בר רב חנא קרא אנפשיה (ע"ז ל"ט') צדיק תמים, ואגב אורחא אודיעך דבר פלא על כותבי הדורות שוחרי קדמוניות ישרון, איך שגו ברואה לומר כי חנא הוא אביו של רבה, וכ"כ הגאון הצלסי

אשר

אשר כחצים ביד גבור היו כל ספרי דבי רב בידו הוא בעל סדר הדורות ז"ל (ע' חנא): רב חנא אבוה דרבה בר בר חנא אחיו של ר' חייא כו' עכ"ל, אשר באמת נ"ל חנה ובארמית חנא באל"ף והיא זקנתו של רבה, כמ"ש בהדיא רב האי גאון ז"ל (תשובות הגאונים סי' ר"ע): וגם רבה בר רב חנה היא בתו של ר' חייא כו' עכ"ל יעויי"ש ראיות ברורות ובהירות כעצם השמים לטוהר, ולפלא על התיירים העברים אשר יכלו לשער כמה טפין יש בים איך בין זכר לנקבה נתחלף להם? ולע"ג; וכן ר' אבהו התפאר עצמו (סוטה מ') שהוא עניו, כלומר אף שהיה עשיר גדול (רש"י שבת קי"ט), והיה קרוב למלכות (סנהדרין י"ד:), ובבית הקיסר היה נקרא בשם (כתובות י"ז) רבה דעמיה ומדברנא דאומתיה בוצינא דנהורא, והיה יפה תואר מאד שאז"ל (ב"מ פ"ד ב"ב נ"ח) לשופריה דיעקב נמשל והי' יפה יותר מר' יוחנן יעויי"ש, (עי' חגיגה י"ד), אשר אם היו מעלות נשגבות הללו באיש אחר שבודאי היה לו תשעה קבין יהירות, והוא לא גבה לבו ולא רמו עיניו באלה ועשה הענוה עטרה לראשו, וענותנותו גרמה לו לחפש בחפש מחופש קלות ולהרחיק החומרות בדת הישראלי, יען לא היה גדול בעיניו לנחות עם הטבע, כהא דאיתא (ירושלמי יומא פ"ח ה"ה) שאכל מחמת רעבון כל מה שמצא אפילו דבר אסור, וכן (שם ברכות פ"א ה"ג) בקייטא דלא חזיק ראשיה לא נתן תפילין אלא באדרעי, וכן (שם שבת פי"ד ה"ד) התיר לחולה בשבת וביוה"כ יותר מכל חכמי דורו, וכן (דמאי פ"ז ה"ב) אסר למלמד תינוקות לסגף עצמו בתענית מפני שממעט עי"כ במלאכת שמים, וכן (ע"ז פ"ג ה"ג) ביומוי דר' יוחנן שרין ציירא על כותלא ולא מחי בידייהו, מ"מ התפאר לפעמים בענותנותו מטעם כמוס עמדו חתום באוצרות לבבו הטהור.

וכן מה שהתפאר אביי (סוטה מ"ה:) הריני כבן עזאי בשוקי טבריא, ופירש"י ז"ל: שאני דרשן וחריף ובקי כבן עזאי להשיב לכל שואל בעומק עכ"ל, אשר אם אמנם שידע בנפשו כי לרוחב גדולתו בתורה וחכמה אין חקר, שהכריזו ברקיע (פסחים קי"ב:) הזהרו באביי, (עי' בשאלתות דר' אחאי גאון פ' קדושים), ואף שאין הלכה כמותו (עי' תוס' קידושין נ"ב: סמ"ג ה' נדה סי' קי"א. מלחמות ה' ב"ק י"א: מהרש"א בח"א חולין ע"ז: יש של שלמה ב"ק פ"ז סק"ג. עי' השד לאברהם מעין ה' נהר כ"ה), מ"מ היה עניו גדול, כדמשמע מאז"ל (קידושין ל"ג:) אביי יהיב ידא לסבי, ופירש"י ז"ל. פושט ידו לזקנים כל כמה שעוברים אצלו ונשענין עליו עכ"ל, משא"כ רבא ורב נחמן שהיו שולחים אחרים להחזיק בידם ולא הם בעצמם יעויי"ש, (עי' רמב"ם הל' ת"ת פ"ו ה"ט), והיינו אף שאביי היה חולה מעים עד שלא היה יכול לפרוש כפיו שהיה כהן (הרא"ש חולין קל"ג:), מ"מ מפני גודל ענותנותו עשה את עצמו כאסקופה הנדרסת לזקנים שישענו על עצמותיו היבשות, ופלא על רב יוסף שקרא על אביי זה (סוכה כ"ו:) עד מתי עצל תשכב? משום דהוה נייס ביום שיעור הילוך שש פרסאות יעויי"ש, והלא היה חולה מעים שהיא מחלה עזה כמות מלאה מכאובים רעים ונאמנים אשר אין בכל תחלואות המחלות כמוה לרוע, כאז"ל (שבת י"א:) כל חולי ולא חולי מעים, וכן (שם קי"ח:) יהא חלקי בין המתים בחולי מעים יעויי"ש, וכן (עירובין מ"א:) חולה מעים אינו רואה פני גיהנם, (עי' סוטה מ"ב: ע"ז מ': אבות דר"נ פמ"א), וכן אז"ל (שבת ק"ח) דרב חיים במעיה לסוף עייליה שמואל לביתיה אוכליה נהמא דשערי (כדי לשלשל דרופא היה שמואל. רש"י) כו', ולא אחוי ליה בית הכסא כי היכי דלשתלשל (שמתוך כך מתהפך ומתבלבל הזבל במעיו ומתמוגג כולו. רש"י), לייט רב ואמר מאן דמצערן לא לוקמוה ליה בני וכן הוה ע"כ, ואף שרב היה בעל מזג טוב ונוח לבריות עד שהלך לפייס את הטבח י"ב חודש אשר הטבח חטא נגדו, וכי מטא ערב יוה"כ ולא אתא הטבח לפייסו אמר איזיל אנא לפייסו (יומא פ"ז) יעויי"ש, כי ירא רב פן יענש הטבח בעבורו והלך אצלו לפייסו כדי שיפייס גם אותו והמגפה נעצרה, ועל שמואל הבירו

לא חס וקללו קללה נמרצת מאד? ומו דשמואל עשה לו רפואה זו לטובתו ולהנאתו לגהות מזורו? אלא מפני שמחלת המעיים כהה עז ועברתה קשתה להפוך משפט ללענה ולהטעות בין אויב לאויב, ולכן נתזה מפיו מארה אכזריה זו, וכבר נודע בחכמת הרפואה כי חבלי שנה מסירים חבלי מעים, ותנומה ותרדמה הם רפואות בדוקות למחלה עזה זו, וא"כ איך לא דן רב יוסף את אביי לכף זכות וקראו עלל? ויש לומר משום שרב יוסף היה כמי חולה (נדרים מ"א: רש"י פסחים י"ג:), או משום שהיה רתחן (פסחים קי"ג:), אי נמי משום שהיה חושש בעיניו (ב"ק פ"ז: ריטב"א מגילה ג':), אשר גם למחלת עינים אין רפואה אמתית יותר מהשינה והעדר קרני האור, ומ"מ מאס רב יוסף את השינה ולקמחיה לא חס, ולכן הקפיד בזה על אביי, ובלי ספק שנת עובד ה' הוא אביי מתוקה היתה ברעיונות טהורות ומחשבות רוחניות אלהיות איך לפאר ולרומם אדון כל המעשים, וכאז"ל (שמות רבה פ"ב סי' ה') אני ישנה מן המצות ולבי ער לעשותן, והיה בין המון יחידי סגולה המצוינים בשם ישרון אשר ראו גדולות ונצורות בשעפים מחזיונות לילה, שעליהם אז"ל (חגיגה ה':) אמר רבא אמר הקב"ה אע"פ שהסתרתי פני מהם בחלום אדבר בו יעויי"ש במהרש"א ז"ל, ואיתא (ברכות נ"ו) אביי ורבא חזו חלמא כו' יעויי"ש שרגילין היו לראות חלומות אמתיות; ורבא נמי התפאר עצמו (עירובין כ"ט) הריני כבן עזאי בשוקי טבריא, (עי' תשובות חוט השני כ"ג:), והוא היה ענותן סגיא כדלעיל; וכן מה שאמר שמעון בן עזאי על עצמו (בכורות נ"ח) כל חכמי ישראל דומין עלי כקליפת השום, (עי' של"ה מס' שבועות בד"ה והנה יש כת משוגעים כו'. עשרה מאמרות מאמר חקור דין ח"ה פי"ד), והוא היה עניו ושפל רוח כדאיתא (ברכות נ"ז: חגיגה י"ד: ילקוט תהלים מזמור ט') יעויי"ש; וכן מה שאמר רב הונא בר נתן לרנב"י (פסחים פ"ו:) בעל השם אני יעויי"ש במהרש"א ז"ל, וגם הוא היה עניו ושפל ברך בעיניו כאז"ל (גיטין נ"ט) דמיכף הוה כייף ליה לרב אשי, ואף שאיזגדר מלך פרס תקן אבנטו (זבחים י"ט) יעויי"ש שנתקיים בו (ישעיה מ"ט כ"ג) והיו מלכים אומניך, והיה לו תורה וגדולה במקום אחד (מ"ק כ"ח:) יעויי"ש; וכן רב דימי התפאר (ערכין ט"ז:) קיימתי כל דברי רבנן יעויי"ש, והוא היה עניו (עי' מהרש"א ז"ל בח"א ב"ב קס"ד:); וכן (כתובות ק"ג:) דכי הוו מינצו ר' חנינא ור' חייא א"ל ר' חנינא לר"ח בהדי דידי מינצת דאם ח"ו נשתכחה תורה מישראל מהדרנא לה מפלפולי, א"ל ר' חייא אנא עבדי דלא משתכחא תורה מישראל כו' יעויי"ש, ור' חנינא היה עניו גדול כדמשמע מאז"ל (שם) שלא רצה לשבת בראש כפקודת רבי מפני שר' אפס גדול ממנו ב' שנים ומחצה יעויי"ש, וכן ר' חייא היה ענותן כדמשמע מאז"ל (ירושלמי ברכות פ"א ה"א. סוכה פ"ה ה"ד) שהראה קידה לרבי יעויי"ש וכדלעיל במשקל א'.

ועוד אנחנו מוצאים אנשי התורות הראלים ותרשישים וחכמי חרשים אשר הודו ושבחו את עצמם בפיהם יותר מיחידי סגולה הקודמים עירין קדישין, כגון מ"ש ר' ר' חנינא בר פפא (כתובות ע"ז:) אייתי ספר תורה וחזי מי איכא מידי דכתיב ביה דלא קיימתיה, (עי' ירושלמי סוף פאה), והוא היה עניו אהוב לבריות (עי' שקלים ספ"ה. תרומות פ"ז); וכן מ"ש חנינא בן אחי ר' יהושע (ברכות ס"ג:) אף אני לא הנחתי כמותי בא"י, וכן מה שאיתא בכמה דוכתין (נדרים מ"ט: ירושלמי שבת פ"ח ה"א. פסחים פ"ו ה"א. שקלים פ"ג ה"ב. קהלת רבה פ"ח סי' א') שקרא על עצמו (קהלת ח' א') חכמת אדם תאיר פניו, והוא היה עניו ורצוי לרוב אחיו כאז"ל (קהלת רבה פ"ח כ"ו) טוב זה חנניא בן אחי ר' יהושע יעויי"ש; וכן (שבת קי"ח:) ר' יוסי ור' נחמן ור' יהודה ור' הונא ור' ששת ואביי ורבא התפארו במדותיהם היקרות יעויי"ש, וגם הם קראו להענוה אחותי את כנ"ל, (ועי' ירושלמי סנהדרין פ' חלק ה"ו. מגילה פ"ג ה"ב. קהלת רבה פ"ט י'); וכן הספור מאותו חסיד שאמר (ב"ק פ':) יודע אני שאין בי עון אלא עון אותו העז יעויי"ש, אשר בלי

ספק

שפק היה ענותן שגי משום שחז"ל קרו ליה חסיד, וגם כל מקום שנאמר בש"ס מעשה בחסיד אחד הוא ר' יהודה בן בבא או ר"י בר אילעאי, כדאיתא (שם ק"ג: תמורה ט"ו:) יעויי"ש. ומצינו בהדיא בדוכתין שגיאין גודל ענותנותן של הני תרי אשלי רברבי, כגון (נדרים מ"ט:) ר"י בן אילעאי כי אזל לביהמ"ד שקל גולפא אכתפיה ואמר גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה יעויי"ש שאמר לא ניחא לי דאתהני מעלמא הדין, ור"י בן בבא היה מעשרה הרוגי מלכות (סנהדרין י"ג: ע"ז ח:) יעויי"ש ענותנותו; וכן רב יהודה בר יחזקאל אמר על עצמו (קידושין פ"א׳) שהוא איש כשר, אף שהיה עניו גדול שאז"ל (נדה י"ג׳) שאין זה ילוד אשה אלא מלאך, ולא הלך ד' אמות בקומה זקופה יעויי"ש; וכן מ"ש ריב"ז (מס' סופרים פט"ז ה"ח) אם יהיו כל השמים יריעות וכל האילנות קולמוסין וכל הימים דיו אין די לכתוב את חכמתי כו' יעויי"ש, ואף שהיה עניו כרבו הלל הזקן, שאז"ל עליו (ברכות י"ז) שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפי' נכרי בשוק, (עי' מהרש"א בח"א גיטין ס"א׳), ובזה פירשתי בעז"ה שפיר אז"ל (סוטה מ"ט׳) משמת ריב"ז בטל זיו החכמה, ופירש"י ז"ל: זה לא ידעתא מאי הוא עכ"ל, והפירוש הוא הענוה המאירה חכמת האדם ומפיקה נגה התבונה מכח אל הפועל, ואמרו (שם) כשמת רבי בטלה ענוה, כונתם שאלל רבי היתה הענוה כטבע ראשון ולא היה יכול להשתמש במדת הגאוה אף במקום הראוי לכך, משא"כ אלל ריב"ז אשר ידע לכלכל ענותנותו במשפט וענוה כזו היא זיו החכמה, וכלשון חז"ל (ר"ה י"א׳) באדם זיו בירח שנולדו בו זיותני עולם יעויי"ש במהרש"א ז"ל, (ועי' זוה"ק במדבר קי"ז:), וזה סוד כתנות אור באל"ף כידוע ליודעי חן וד"ל; וכן ר' יוחנן בן תורתא אמר על עצמו (שמות רבה פ"מ סי' א׳) ולא עברתי על הפרשה ושבחוהו חכמים, (עי' תנחומא יתרו סי' ט"ו. טור או"ח ר"ס קל"ט), והוא עשה את הענוה עטרה לראשו והיתה אללו בשפועים בכל מדרך כף רגלו רגל ישרה, כדמשמע ממאמרו (יומא ט׳) מפני מה חרבה שילה כו' יעויי"ש ברש"י ז"ל בד"ה ששפו את קיניהם; ורב יוסף התפאר עצמו (סוטה מ"ט:) שהוא עניו יעויי"ש שרב נחמן אמר על עצמו שהוא ירא שמים, ורב יוסף זה אמר עוד יותר מזה על עצמו (מנחות ל"ט׳ ורש"י פסחים י"ג׳) שהוא דומה לשברי לוחות שהיו מונחים בארון, ועוד אמר אנפשיה (פסחים קי"ג: סוכה כ"ט׳ ב"ב כ"ג׳) שהוא איש רחמן ומפונק, וכן (סנהדרין מ"ב׳) קרי אנפשיה (משלי י"ד ד׳) ורב תבואות בכח שור יעויי"ש בתוס', וגם לו נפלו חבלי הענוה בנעימים עד שהתפאר עצמו במדה יקרה זו ושם בגונין שלה, עד שהיה חוטב עלים לכבוד השבת (שבת קי"ט׳), וכתוב (מקור חיים ס"פ שלח) שישב בבית האפל מ' יום ואח"כ הסתכל באבני שיש ונעשה סגי נהור ולא רצה לדרוש ברופאים.

וכן מה שאמר רב כהנא על עצמו (שם ס"ג׳) כד הוינא בר תמני סרי שנין והוה גמירנא ליה לכוליה הש"ס כו', והוא קרא להענוה מודע לתת לה עדנה אחרי בלותה, כדמשמע מהספור עם המטרוניתא (קידושין מ׳) יעויי"ש; וכן רב חנינא בר חמא התגאה מלכנוס לבית מדרשו של ר' אפס (רש"י שבת מ"ט:), שבאמת היה ענותן שגיא כדאיתא (כתובות ק"ג׳) שלא רצה לשבת בראש משום שר' אפס היה גדול ממנו שתי שנים ומחלה אף שרבי נוהו על כך; וכן לוי בר סיסי (ירושלמי תענית פ"ג ה"ח) שבאו גייסות לעירו ונטל ספר תורה ועלה לראש הגג ואמר: רבש"ע! ידעת שלא בטלתי מלה חדא מן הדין ס"ת, (עי' ילקוט הושע רמז תקל"ג), ואף שהיה עניו גדול מאד שאז"ל (ירושלמי ברכות פ"ב ה"ח. קהלת רבה פי"ב י"ג) אמר הקב"ה חביב עלי ר"ל בר סיסי מכל העולם יעויי"ש המשל ע"ז, (ועי' ברכות י"ח:); וכן מ"ש ר' מאיר אנפשיה (שבת קל"ד׳ ירושלמי ברכות פ"ח ה"ב) מימי לא מלאני לבי לעבור על דברי חברי, התפאר עצמו אף (שם מ"ק פ"ג ה"ה) שהיה אדם גדול אדם קדוש ולנוע, והיה רודף שלום מאד מפני גודל ענותנותו, (עי' גיטין נ"ב׳); וכן הני לנתרי דדהבא בני ענק ר' נחוניא בן הקנה ור"י

בן

בן קרחה ואבוה בר איהי ומנימן בר איהי ור' זירא (מגילה כ"ח) התפארו במדותיהם היקרות וכשרון נפשם לכל דבר שבקדושה יעויי"ש, (ועי' בכורות נ"ח׳); וכן רב נחמן ור' חייא שבחו את עצמם בפיהם (סנהדרין ה׳) כגון אנא דן דיני ממונות ביחידי יעויי"ש, אף שאז"ל (אבות פ"ד מ"ח. ואת ר"א הגדול מ"ו) אל תדין יחידי (עי' ב"ק פ׳ ירושלמי סוטה פ"ט ה"י. תשובת מהרש"ל סי' ל"ה. שו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תתקמ"ד), ועוד אמר רב נחמן (בכורות ל"ז׳) אנא חכם, ועוד אמר לרבא (ב"ק נ"ו:) כי יתיבנא בדינא לא תימא לי מידי דאמר הונא חברין עלאי אנא ושבור מלכא אחי בדינא, ועוד אמר אנפשיה (ב"מ ס"ו׳) כולי עלמא לגבי דידי בדיני דרדקי נינהו, ועוד אמר (קידושין ל"ג׳) אי לאו תורה כמה נחמן בר אבא איכא בשוקא, ויותר מזה אמר על עצמו (סנהדרין נ"ח:) אי מן חייא הוא (מש"ח) כגון אנא כו' יעויי"ש, (עי' מעיני הישועה לאברבנאל ז"ל מעין ה׳ תמר ב׳), ואמר לרב ששת (כתובות נ"ד:) אנא דיינא ומר לאו דיינא, (עי' ב"ב קל"א׳), אף שהיה עניו ושפל בעיניו כדמשמע מאז"ל (שבועות ל׳:) אשת רב הונא הוה לה דינא קמיה דר"נ אמר היכי נעביד, אי איקום מקמה מסתתמן טענתיה דבעל דינא (בראותו שאני חולק לה כבוד), לא איקום מקמה אשת חבר הרי היא כחבר, אמר לשמעיה לא ואפרח עלי בר אווזא ושדי עלוואי ואיקום ולא יבין זה שבשבילה עמדתי יעויי"ש, כאשר הרבה חקר בזה הגאון יעב"ץ ז"ל (שאילת יעב"ץ ח"ב סי' קל"ה) יעויי"ש. ובזה נראה ענן קשור על „הר-לבן" אשר פער פיו לבלי חוק והוריק אם פלדות במאמרו „מחלוקת נוסחת היא" (מכ"ע היום שנת אלף תתפ"ז גליון ס"ט), כי מתלמודא דידן משמע שהיה לרב נחמן זה יותר משמונה שבשמינית גאות יעויי"ש, ההר זה געש ונולד עכבר בתמונת „לבי" וקרנים לו בראשו (כנסת הגדולה ספר ג' לד נ"ט) לנגח בדברי חדודים כבוד ר' נחמן זה, לסמא עין הקורא בראיות לנומות כי בכל מקום שאתה מוצא גדולתו שם אתה מוצא יקירותו וגאותו יעויי"ש, ושניהם כאחד שגו ברואה בעמדם על הר עיבל הבקורת, ולא רצו לעמוד על הר גריזים לראות משם לאידך גיסא, שגם ר' נחמן זה עשה ענוה עטרה לראשו, ומדת הגאוה היתה בעיניו הטהורות כחוח ביד שכר וכשפיפון עלי אורח, והמאמרים הללו הנראים לכאורה מלאים גאה וגאון על כל גדותיהם, גם הם בנוים במדה ובמשקל על תועלת רוממי אלהי, ולשם שמים התכוון בהם ולא לכבודו ולא לכבוד בית אבא, כי לא בכל מקום וזמן מן הראוי להשתמש בכתר הענוה, כדרך שאמר רבי יוחנן (גיטין נ"ו׳) ענותנותו של ר' זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו יעויי"ש במהרש"א ז"ל, (ועי' ב"ק פ"א׳), והאי בר אווזא יוכיח גודל ענותנותו ושפלותו גם נגד אשה ולקמתיה לא חש, ויותר מזה מצינו עליו שלא היה נחשב בעיניו לכלום בזאת שספרו ז"ל (תענית כ"ד׳) רב נחמן גזר תעניתא בעא רחמי ולא אתא מטרא אמר שקלוה לנחמן חבוטו מן גודא לארעא חלש דעתיה ואתא מטרא ע"כ, ואחר מותו אמר לרבא (מ"ק כ"ח׳) אי אמר לי קב"ה דליהדר להאי עלמא לא הוה בעינא, שמזאת מוכח שר"נ היה עניו.

וכן מה שאמר ר' פזי על עצמו בשער בת רבים (ירושלמי ע"ז פ׳ כל הצלמים. סוטה ס"פ עגלה ערופה) שסונא כבוד הוא, ומאמר זה הוא מתנגד למ"ש רב האי גאון ז"ל (תשובות הגאונים סי' י"ט) כי פזי היא נקבה בתו של ר' חייא יעויי"ש, ובעלי התוס' הלכו אחר שיטת ר"ה זה (ב"ב קמ"ט׳ בד"ה רב) יעויי"ש, ונעלם מעיני הגאון בעל סדר הדורות ז"ל תשובת ר"ה גאון זה; וכן ר"א בן שמוע ור' פרידא שבחו והללו את עצמם בכמה מעלות טובות (מגילה כ"ז:) יעויי"ש, אף שר"א בן שמוע זה טוביינא דחכימי (גיטין ס"ז׳), היה עניו וקטן בעיניו מאד כדמוכח מתשובתו לתלמידיו ששאלוהו (מגילה שם. במדבר רבה פי"א סי' ד׳) במה הארכת ימים? ואמר שכשהיו תלמידיו יושבין בבית המדרש ע"ג קרקע לא הלך אצלם שלא יתראה כפוסע עליהם, ור' פרידא נמי ירה אבן פנתו על יסוד

הענוה

הענוה, והכבוד המדומה היה סחי ומאוס בעיניו והשליכו הלאה ממנו כנצר נתעב (עירובין נ"ד:), מ"מ מצאו עתים בכשרות להרעיף כמטר תהלתם באזני הבריות לאיזה תועלת רוחני; וכן מה שהתפאר ר' אלעזר (שיר רבה פ"א א' ח') מימי לא קדמני אדם לבית המ"ד כו', ובתלמודא (סוכה כ"ח) מובא זאת בשם ר' אליעזר ביו"ד, (עי' תענית כ:), ונודע כי ר"א סתם הוא ר"א בן שמוע (רש"י שבת י"ט: עירובין ל"ח: יבמות ע"ב: וקי"א: גיטין ל"א: כתובות מ'), אשר הוכחנו לפני זה גודל ענותנותו, ורבי אליעזר נמי אין קץ לעולם שפלותו בעיניו, (עי' פרקי דר"א פרק א' ב'), ור' יהושע נשק האבן שישב עליו רבי אליעזר ואמר (שיר רבה שם) האבן דומה נהר סיני וזה שישב עליו דומה לארון הברית יעויי"ש, ומ"מ מצאם לבם הטהור להתהדר לפני מלכי רבנן; וכן רבא בר יוסף אמר על עצמו (יומא ע"ו:) שהוא פקח יעויי"ש ברש"י ז"ל, והוא נמי קרא להענוה נעמי כנ"ל; וכן רמי בר תמרי אמר (חולין ק"י:) אי הוית באתריה דר"י אחוינא לך חורפאי, יעויי"ש ענותנותיה, (עי' שם כ"ט:); וכן מ"ש שמעון סיכנא לריב"ז (קהלת רבה פ"ד סי' י"ז) אני גדול כמוך יעויי"ש שלא היה בוש להיות חופר בורות, (עי' פסחים ס"ח:); וכן מ"ש רשב"ג (דברים רבה פ"א סי' ט"ו) לא כיבד בריה את אבותיו כמו אני את אבותי יעויי"ש, והוא היה בעיניו הבהירות תולעת ולא איש, כדמשמע מחז"ל (סוכה נ"ג:) כשהוא משתחוה נועץ שני גודליו בארץ ושוחה ונושק את הרצפה וזוקף ואין כל בריה יכולה לעשות כן ע"כ; וכן רשב"י אמר על עצמו (שם מ"ה:) שהוא אחד מבני עליה המקבלים פני שכינה ויוכל לפטור העולם כולו מן הדין יעויי"ש, והר"ן ז"ל כתב (הערוך ע' פטר א') וז"ל. רשב"י היה במערה י"ג שנים ונראה לו אלהים בדרך גודל כבודו, והיה אומר יכול אני לפטור את העולם כגון האמור בסדום אם אמצא שם כך וכך צדיקים ונשאתי וגו', מיום שנבראתי ועד עכשיו, כלומר בזכותו יתקיים העולם ולא ישחיתהו האלהים, ואפי' אם אין שם צדיק אחר, ואם בני עמי זכיותינו מגינות משנברא העולם ועד עכשיו, ואם יותם בן עוזיהו עמנו מגינים על כל באי העולם שלא תהא כליה כגון המבול, ומאי שנא אילו שלשה? שנתברר אצלו שכל הצדיקים קבלו בעוה"ז מעין השמור לעוה"ב ואילו לא קבלו כלום לכך זכותם גדול משאר הצדיקים עכ"ל, אף שאמרו המקובלים הגדולים אנשי השם (חסד לאברהם מעין ה' נהר כ"ה. עמק המלך פ"ג) שרשב"י היה בבחינת משה אדון הנביאים העניו מכל אדם יעויי"ש, וכן מצינו בתלמודא דוגמא מענותנותו ושפלותו, והוא (נזיר נ"ב:) הושחרו שיניו של רשב"י מפני תעניותיו לפי שדרך גנאי היה משתעי עליה דר"ע באמרו שמא משמת חזר בו יעויי"ש, וזאת שכתבו בעלי התוס' (מעילה י"ז: בד"ה אילו): ור"ש נוח לכעוס ומקפיד בדבר מועט הוא כו' עכ"ל, תדע כי הורייתא מרתחא ליה לכעוס ולהקפיד לשם שמים ולא לתועלת חמרי וכונה גשמית אשר באמת נעלה ונהלה נפשו הטהורה; והמשוח מלחמה יוסף בן גוריון אשר לגודל ענותנותו אין חקר ברחותו בכל עת ובכל שעה איך חייו תלויים לו מנגד וכפשע בינו ובין המות, מ"מ לפעמים מלאו לבו הטהור לכתוב על עצמו שבחים גדולים מאד, כגון מ"ש (יוסיפון פע"ח): „כי יוסף היה מלא רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה'“, ובדומה רבים בספרו זה כנודע, (עי' מאור עינים ח"ה פ"ט).

ועוד מצינו כיוצא בהם רבותים אלפי ענוי ארץ יחידי סגולה המצוינים שלפעמים פערו פיהם כמלקוש לשבח לפאר ולהדר ולקלס את עצמם במו פיהם במקהלות, (עי' חכמת שלמה רבתא פ"ז א'. ברכות ד' י' נדרים ס"ב' זוה"ק בלק קצ"ג:), כי כבר אז"ל (ברכות ס"א:) לידע איניש בנפשיה אי צדיק גמור הוא אם לאו; ובזה סרה נמי קושית הר"ם סופר (במאמרו אהל לאה בס' כתב סופר) על אז"ל (סוכה נ"ג:) אמרו עליו על הלל הזקן כשהיה שמח בשמחת בית השואבה אמר כן: אם אני כאן הכל כאן ואם איני כאן מי כאן? וז"ל

וז"ל, והמאמר מתמיה באשר ידוע כי היה הלל ענותן מאד והיאך אמר כן על עצמו ע"כ. עכ"ל יעויי"ש הכרכורים אשר פזז וכרכר ע"ז לעייל פילא בקופא דמחטא ולעשות גשר של שלג, ואחריו קם הרב דק"ק בירז לבנות ע"ז בנין גדול הכמות מאד בשם „דבר שנתחדש" (כנסת הגדולה ספר ג' לד י"ח) יעויי"ש דברים של מה בכך, ולפי מה שהוכחתי בעז"ה שלפעמים מן הראוי לפאר את עצמו, כמו ארזי אל הרמים והנשאים אשר מעט מהם העברתי לפניך בטוב טעם ודעת קדושים, יתישב גם זה על נכון, וכל חלומות של הדרשנים, המאבדים הונה של תורה בשבעים פנים, יכלו באפס תקוה כקיקיון דיונה.

וכן יכלו כעשן בארובה דברי המבקר העשוי לבלי חת בחרב מלילתו החדה אב"ג (תולדות הקבלה והחסידות לד נ"ד) וז"ל. ועוד שם (הר"ם דליאון) בפי רשב"י דברי שבחים ותהלות על עצמו שתקון גם הנפש היפה והלב מסרב להאמין שמפי קדוש התנא האלהי יצאו דברי רוח גבוהה אלה, עד שהוא מתנשא לראש ולגדול ממשה רבע"ה, הלא כה דבריו (זוהר ח"ג קל"ב:) אמר ר"ש כלהו בולינין חבריו דאתיין בהאי עזקא קדישא אסהדנא עלי כו' דהנא חמי השתא מה דלא חמא בר נש מיומא דסליק משה זמנא תניינא לטורא דסיני, דהנא חמאי אנפאי נהירין כנהורא דשמשא תקיפא דזמין למיפק באסוותא לעלמא כו', ועוד דהנא ידענא דאנפאי נהירין ומשה לא ידע ולא אסתכל כו', ואם יפלא בעיניך הקורא הדבר הזה, הנני מוסיף להפליא אותך הפלא ופלא, בא והשג ח"ב בזוהר פ' בא אל פרעה (ח"ב דף ל"ח): וכתיב יראה כל זכורך את פני האדון ה' מאן פני האדון ה'? דא רשב"י כו' עכ"ל אב"ג יעויי"ש איך כי רוכלא חשיב ואזיל מאמרי זוהר כאלה גו נראיה לגומה שדופת קדים כי הזוהר הוא מעשה ידי המקובל ר"מ דליאון וכל האומר שרשב"י חברו אינו אלא טועה, אשר כבר אסף הגאון יעב"ץ ז"ל רוח זה בחפניו והעלה אבק דק מחשפם לכסות אור הזוהר בספרו מטפחת ספרים, ובאמת אין ראיה להם מזאת שמצינו בזוה"ק שרשב"י התפאר עצמו בשבחים נשגבים, יען עינינו הרואות שכן הרשו עצמם המון תנאים ואמוראים יחידי סגולה כמהו כאשר הראיתים פה לפניך, ולפי דעת המבקר אב"ג זה רוח השקר חופפת ח"ו על פני המאמרים התלמודיים אלה? וכן אין שחר לדברי ב"ג זה שכתב (שם לד ק"ו) וז"ל. ועתה בא ואראך ידיעת בעל ס' הזוהר בסדרי הדורות ותשתומם, הן הכל יודעים שר' עקיבא היה רבו של רשב"י כאמור הרבה פעמים בתלמוד, ואמרו בפסחים (קי"ב) חמשה דברים צוה ר' עקיבא את רשב"י כו' א"ל (רשב"י) רבי למדני תורה כו', וזה דבר מפורסם שאין צריך לראיה, ועתה ראה גם' בזוהר (ח"ג דף ט"ו) איך היה ר"ע משפיל א"ע אפי' לפני ר' אליעזר בנו של תלמידו רשב"י, אמר שם: ת"ר זמנא חדא הוה עלמא צריכא למטרא אתא ר"א וגזר מ' תעניתא ולא אתא מטרא צלי צלותא ולא אתא מטרא אתא ר' עקיבא וקם צלי אמר משיב הרוח ונשיב זיקא אמר ומוריד הגשם יאתא מטרא, חלים דעתיה דר' אליעזר אסתכל ר"ע באנפוי, קם ר"ע קמי עמא ואמר אמשול לכם משל למה"ד רבי אליעזר דמי לרחימא דמלכא דרחים ליה יתיר וכד עאל קמי מלכא ניחא ליה ולא בעי למתן ליה בעותיה בבהילו כי היכי דלא לתפרש מניה דניחא ליה דלישתעי בהדיה, ואנא דמי לעבדא דמלכא דבעא בעותיה קמיה ולא בעי מלכא דליעול לתרעי פלטרין וכ"ש דלשתעי בהדיה, אמר מלכא הבו ליה בעותיה בבהילו ולא ניעול הכא, כך ר"א איהו רחימא דמלכא ואנא עבדא ובעי מלכא לאשתעי בהדיה כל יומא ולא יתפרש מניה ואנא לא בעי מלכא דאעול תרעי דפלטרין, נח דעתיה דר"א, אמר ליה, עקיבא! תא ואימא לך מלתא כו', מארי דאברהם! וכי ר"א קרי לר"ע רביה דאבוהו עקיבא סתם, ור"ע קרי ליה רבי אליעזר? וכל כך למה? בשביל שר"מ דליאון מייחס ס' הזוהר לרשב"י ובנו יתירא, ושכח בתוך כך שר"ע היה רבו של אביו דר"א וקשים מניה טובא עכ"ל המבקר אב"ג.

אשר

אשר באמת נראה איך בקורת זו תלויה באויר על קורי עכבים וחוטי שממית, ורוח פיו של נמלה קטנה ינתקם ויקרעם במעוף עין, באשר מצינו דעת ר"ע במשל נפלא זה בתלמודא דידן (יבמות ס"ד) מפני מה היו אבותינו עקורים? מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים, וכדומה (עי' חולין ס' שבת ל"י), וכן מצינו לפעמים בתלמודא שאיך הקטן השיג כבוד גדול מהגדול ממנו בחכמה, ויותר מהם הוא מ"ש (ב"מ פ"ה) איך בנו של ר"א בן רשב"י היה לו תשוקה גדולה לרדוף אחר חיי בשרים ותאוות המדומות, וכל זונה שנשכרת בשנים שוכרתו בשמונה, והשכיל רבי לכנותו בשם רב כדי שיתקנא וישים לבו על תלמוד תורה, (עי' בספרי מערת המכפלה הש"פ סי' ל"א), כן השכיל רבי עקיבא לקרוא לר"א בשם הכבוד רבי כדי שלא יצער עצמו ויפול בנפשו בראותו כי תפלתו הטיאה המטרה האלהית ולא עלתה לרצון לפני אבינו שבשמים, ובשביל זה קרא אח"ז ר"א את ר"ע בשם עקיבא ולא אמר רבי, להראות לו כי המשל שלו מלא חן בעיניו ולא נפל בנפשו ע"י שתפלתו נשארה מעל, עד שר"ע היה בעיניו כחברו ולא כרבו, כדרך שקרא ר' יוחנן בן נורי את ר"ע זה בשם (ערכין ט"ז:) עקיבא סתם בלא רבי יעויי"ש, אף שקטנו היה עבה ממתניו והיה כחלא בר חמרא לגביה אף שהיה קופת הרוכלים (עי' זבחים ו':), ומצינו בהדיא איך תלמיד קרא לרבו בשמו בלי שם רבי, והוא (ע"ז כ"א:) א"ל רב נחמן כו' ושאלתיה לרבה בר אבוה כו', ורב נחמן היה תלמידו של רבה בר אבוה וקראו בשמו, (עי' מאמר הערות אחדות לר"ש באבער באוצר הספרות ח"ד סי' ס'), ואם מצינו כי רשב"י היה תלמידו של ר"ע מפני שלמד אצלו תורה והכמה. אבל לא מצינו שר"א בנו למד אצל ר"ע, ואולי היה חברו באמת יען גם לגדולתו של ר"א אין חקר (עי' סדר הדורות בערכו); ויותר מכל אלה הפרכות יש לסתור שאלת אב"ג על מאמר הזוהר זה, בזאת שמצינו בהדיא בתלמודא מי"זה זו בסגנון אחר (תענית כ"ה:) מעשה ברבי אליעזר שירד לפני התיבה ואמר כ"ד ברכות ולא נענה, ירד רבי עקיבא אחריו ואמר אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה אבינו מלכנו למענך רחם עלינו וירדו גשמים, הוו מרנני רבנן, יצתה ב"ק ואמרה לא מפני שזה גדול מזה אלא שזה מעביר על מדותיו וזה אינו מעביר על מדותיו ע"כ, (עי' זאת בס' חובת הלבבות שער הכניעה פ"ו), ורש"י ז"ל כתב שם הוא ר"א בן הורקנוס וכן בזוהר שם הכונה על ר"א בן הורקנוס ולא על ר"א בר"ש, ולכן יפלו דברי המבקר אב"ג אלה ורוח ישאם אל מקום לא עבר בו איש.

ומאד אתמה ואתפלא על המבקר והמשורר העברי המצוין בימינו אב"ג זה איך הלך מעדנות בספרו הנ"ל הלוך וטפוף בגאה וגאון, להרוס ולמגר בצפרני ידיו ארמנות הקבלה הגדולות והבצורות, המלאות מפה אל פה רבותים אלפי אנשי התורות יחידי סגולה, המצוינים בעם ישרון בתורתם והכמתם ואין חזיונם נפרץ, וברוח המליצה העברית אשר נוססה בקרבו בקש לעקור חכמת הזוהר עד היסוד בה, ולהחשיך אור החסידות בכנף נמלה קטנה בראיות לנומות וריקות אשר נבראו ע"י הקסם אשר על לשונו מן הרקק, וכעת יושב אצל שולחני משכיל אחד אשר הס' „תולדות הקבלה והחסידות" זה, הכה שורש פורה ראש ולענה עמוק בלבו הבוסר, ועשה לו קרנים כקרני פרה לנגח בהם את כל המאמינים בחכמת הזוהר והקבלה—בחמת עכשוב ולשון אפעה כגבר עברו יין ענוסים, ובאחזו בידו הס' זה היה שש ומתפאר בגונין שלו ונשקו באהבה עזה כמות כאמנון את תמר, ולבי מלאני להציל עשוק ורצון זה מיד עושקו ולעבור אתו בצותא חדא על דלתות הספר זה בשבעה עינים ובתשעה קבין מוח, וכה הלכנו בעז"ה מחיל אל חיל להוכיח במופתים חזקים כראי וראיות מאירות ובהירות כעצם השמים, איך אב"ג לא ירד לעומקה של חכמת הקבלה, ולא זכה לבוא גם לפרוזדור שלה וכ"ש לטרקלין, וכה ישב משמים ואלם דומיה בראותו למרות עיניו,

איך

איך שפטתי את תוכנת המליצה מעל דברי אב"ג, ונשארו ערומים מיופי שת כבני כושיים במרחץ, לא תואר האמת ולא הדר הבקורת לעניניו אשר ידברו עתק בספרו בגרון פתוח כקבר, לבלוע ארזי לבנון אדירי התורה אשר קדשו בחבה וקדושין חכמת הקבלה הנלבשת כשגל לימין הקב"ה ובה ישתעשע, והסבה אשר הביאתהו לשטות זה, היא, העדר בקיאותו וידיעתו בחכמת התלמוד, ולכן יקרא תגר כי ברוכיא ברעש גדול שגיא על כמה מאמרי הזוהר אשר דוגמתם נמצא בתלמוד ומדרשים אחרים אשר לית מאן דפליג על אמתת יחוסם לחז"ל ואכמ"ל בזה ועוד חזון למועד אי"ה; וגם הגאון יעב"ץ ז"ל אשר אזר כגבר חלציו להכחיש יחוס ספר הזוהר לרשב"י כנודע, מ"מ גער בנזיפה לכל בני בלי שם מורדי אור הקבלה כאב"ג ואחוזת מרעהו, כגון מ"ש (מטפחת ספרים דף ק"ג) וז"ל. והריני מבאר בזה היטב ודעת שפתי ברור מללו, שהמכחיש קבלת חכמת האמת הוא בעיני מין ואפיקורוס גמור כו', אשר חפשתי במטמונים במכמני חכמת האמת ואוצרות הקבלה ומלאתי דודאים נותני ריח כשדה חקל ת"ק, המה ישעשעו נפשם כו' עכ"ל יעויי"ש באריכות, ואב"ג אשר הראה בחכמת המליצה העבריה ממעשה להטים, להפוך יריעות שלמה לאהלי קדר וירח הקבלה האלהית הוא גוף עכור לית ליה מגרמי' כלום, אין עלה ותחבולה להפיל דבריו למשואות רק לערוך מליצה נעימה ולטגנה בשמן ששון הפתגמים והמכתמים ההלציים נגד דעותיו, ואז כל עין יחזה איך נחש השקר כרוך בעקב מליצותיו היפות מבחוץ ושחורות מבפנים, וכעין הרפואה שיש לעשות למי שנשכו השרץ טראנטול"א, כמ"ש רבי אביעד שר שלום ז"ל (אמונת חכמים פכ"ג) וז"ל. מי שנשכו אותו השרץ אשר אינו נמצא כי אם באותה המדינה באיטליא של יון הנקראת טאראנט"ו ולכן נקרא טראנטול"א, ויש לו ארס חזק מאד עד שהאדם הנשוך נופל כמת לגמרי, ואלו לא יעשו לו הרפואה אשר נזכיר לפנינו ימות בימים מועטים, ורפואתו היא לנגן לפניו בנגונים ידועים, ואז יקום מחליו וידלג כאיל וירקד בכח גדול חמשה או ששה ימים תדירים עד שיכלה הארס וישוב לקו בריאותו, ובכל אותם הימים צריך לעולם לנגן לפניו ואם לא יעשו כן יפול וימות, ואמנם בכל שנה ושנה כשבא אותו היום מתעורר אותו הארס ממש כיום הראשון, וצריך לנגן לפניו שידלג ויקפוץ עד שיכלה הארס, והוא דבר ידוע לכל להיות כי המדינה הזאת היא קרובה למקומנו זה עכ"ל, (וכעין זאת מצאתי בשו"ת חיים שאל לחיד"א ז"ל סי' כ"ג), כן מי שנפגע בספר „תולדות הקבלה והחסידות" של אב"ג אין לו תרופה רק לנגן לפניו במליצות ומכתמים אחרים ואז יפוג הארס והזוהמא אשר הטיל בו; ומתוך גנותו של אב"ג אני בא לידי שבחו, שקר בפי המון ישראל בכלל ויושבי בית המדרש בפרט, אשר אב"ג זה הוא מכונה בפיהם בשם מין ואפיקורוס כנודע, ואך הוא כמ"ש הר"י אלבו ז"ל (עיקרים מאמר א' פ"ב) שהטועה בעיון אינו נקרא כופר אבל הוא בכלל חכמי ישראל וחסידיהם והוא חוטא בשוגג וצריך כפרה כו' יעויי"ש באריכות דברי אלהים חיים, אף שאב"ג זה כתב על עצמו לא טוב והחתום זה מעיד על עיסתו שהיא רעה (האסיף שנת ב' צד תקמ"ד) וז"ל. אהה! א מ ו נ ה למה עזבתיני, שובי אלי ותנחמיני, כו', אך לשוא! כי לא תשובי ידעתי, אך בקשך כתוהו לשוא יגעתי, הן גרשתיך מעל פני אנכי, השיבך אלי שוא אכלה כחי כו' עכ"ל. וכן בענין זה אשר הוכחתי לך בעז"ה בטוב טעם ודעת קדושים יפלו דברי המבקר החכם אייזיק הירש וויים, אשר לא חס על כבוד ר' יוחנן לטפול עליו שקר מוחלט (דור דור ודורשיו ח"ג צד ע"ו) „כי גברה עליו יהירות רוחו כאשר זקן ובא בימים" יעויי"ש, אשר כבר קם עליו הה' בן הלל (כנסת ישראל ספר ג' צד רס"ו) ודרך קשתו כנגד לדבריו והראה שתי ראיות ברורות כי רבי יוחנן היה ענותן גדול, ואני אוסיף עוד ראיה מפורשת על ענותנותו, והיא (ויקרא רבה פכ"א סי' ח') ר' יוחנן כד הוה

סליק

סליק למשאל שלמיה דרבי חנינא הוה מבעבע על שוש ונשמע קולו יעויי"ש; ונודע מ"ש רבו של הר"י מיגש רבו של הרמב"ם ז"ל (אורחות צדיקים שער הגאוה) וז"ל. אעפ"י שמצינו כמה גדולים שנשתבחו, לא עשו אלא מפני תלמידיהם וחבריהם כדי שימשכו אחריהם ויתפשו מעשיהם, ודאי זה מצוה כדי לחבב להם מעשים טובים כו' עכ"ל, הכל כאשר הארכתי בזה לשון זהורית בטוב השכל ודעת קדושים במשקל הבא.

משקל ד

משל לאדם שהיתה לו פרה כחושה, האכילה כרשינין היתה מבעטת בו, א"ל מי גרם ליך שתהא מבעטת בי? אלא כרשינין שהאכלתיך.
(ברכות ל"ב)

דעי נא שה פזורה ישראל! כי אך למותר דבר שפתים להקשות על התנאים הנוראים והמון מלוכי ארץ הרים גבנונים, אשר מלאם לבם הרחב כפתחו של אולם, להגיד שבחם בפיהם באזני חבריהם ותלמידיהם המלוים בענותנותם, אשר המעט מהם הרשיתי את קולמוסי לתארם בשרד נאמן במשקל הקודם, קלעתי אל השערה ולא חטאתי בעז"ה, ואך למחסור לחלוק עליהם מזאת שכתבו הדר (ספרי דברים פיס' י"ז): והדבר אשר יקשה מכם וגו', א"ל הקב"ה למשה אתה דן דין קשה? חייך שאני מודיעך שאין אתה דן דין קשה, שאני מביא עליך דין קשה שתלמיד תלמידך יכול לשמוע ואין אתה יכול לשמוע, ואיזה? זה דינו של בנות צלפחד, וכה"א (במדבר כ"ז ה') ויקרב משה את משפטן לפני ה', וכה"א (ש"א ט' י"ח) ויגש שאול אל שמואל בתוך השער ויאמר הגידה נא לי אי זה בית הרואה? ויען שמואל את שאול ויאמר אנכי הרואה, א"ל הקב"ה אתה רואה? חייך שאני מודיעך שאין אתה רואה, ואימתי הודיע לו? בשעה שאמר לו (שם ט"ז א') מלא קרנך שמן ולך אשלחך אל ישי בית הלחמי כי ראיתי בבניו לי מלך, מהו אומר (שם ו') ויהי בבואם וירא את אליאב ויאמר אך נגד ה' משיחו, א"ל הקב"ה לא אמרת שאנכי הרואה? א"ל הקב"ה (שם ז') אל תבט אל מראהו ואל גבה קומתו כי מאסתיהו וגו' כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב ע"כ, וכעין זה איתא בתלמודא דידן (סנהדרין ח') והדבר אשר יקשה מכם וגו', א"ר חנינא ואיתימא ר' יאשיה על דבר זה נענש משה כו' יעויי"ש, הרי לך כי חרה אף ה' במשה עבדו ושמואל בחירו על אשר התפארו בפיהם? ויותר מזה קשה על ר' חנינא אשר דרש דרשה זו כמין חומר, איך היה לכאורה נאה דורש ולא נאה מקיים, אשר הוא בעצמו התפאר בפיו (כתובות ק"ג:) דאם ח"ו נשתכחה תורה מישראל מהדרנא לה מפלפולי? אשר באמת היה ר' חנינא זה ענותן סגיא כאשר הוכחתי בעז"ה במשקל הקודם, ואיך לא ירא לנפשו פן יחרה עליו ה' כאשר חרה על משה ושמואל כדרשת עצמו? ור"י החסיד ז"ל בנה על דרשה זו מוסר השכל ותוכחת מישרים (ס' חסידים סי' ל"ג) יעויי"ש, וכשר הדבר לפני לתרץ, כי משה אפיטרופסא רבה דישראל אך למותר לו לומר שכל דבר הקשה יביאו אליו, כי ממילא אם היה נעלם מעיני העדה לפסוק איזה דין אל מי יפנו אם לא למארי חטיא ומה ניהו משה רבם? ולכן לא ידע פסק דינן של בנות צלפחד והוכרח לשאול זאת מפי השכינה, וזאת שאז"ל (ב"ב קי"ט) יודע היה משה שבנות צלפחד יורשות הן אבל לא היה יודע אם נוטלות חלק בכורה אם לאו, וראויה היתה פרשת נחלות ליכתב ע"י משה אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידן, ויודע היה משה שהמקושש במיתה כו' אבל לא היה יודע באיזו מיתה הוא ימות, וראויה היתה פרשת מקושש שתכתב ע"י משה אלא שנתחייב מקושש ונכתבה על ידו, ללמדך שמגלגלים זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב ע"כ

ע"כ? מאמר תלמודא זה אינו מתנגד למאמר הספרי הקודם, דהתם נמי הכונה שלא ידע אגב חורפיה אם משפט הבכורה בירושה נוהג גם בנקבות אבל ידע שירושות הן, וזאת שכתב הרמב"ן ז"ל (השגותיו לס' המצות שרש א' בד"ה בראשונה) וז"ל. ומצות רבות לא נאמרו בסיני אלא בשעת מעשה כגון דין מקושש ובנות צלפחד כו' עכ"ל יעוי"ש, ג"כ כונתו אם שייך דין בכורה בנקבות יעוי"ש במגלת אסתר ובמרגניתא טבא שהכניסו ראשם ורובם בזה והאריכו למעניתם, וכן הנביא שמואל לא הו"ל להשיב רק מלה אחת „אנכי!" לבד, ותיבת הרואה אך למותר מפני ששאול שאלהו איה הרואה? לכן נ"ל שפיר, הך שאמר אנכי הרואה ולא אני הרואה, אשר ההבדל בין הנרדפים אלה הוא, „אני" מורה על עצמותו בלי שום שתוף המצעיים ואלל השי"ת על השגחה נסית, „אנכי" מורה בשתוף אמצעיים ועזרת אחר ואלל השי"ת על הנהגה טבעית (אי' היש סוכה מ"ה), ושמואל אמר אנכי הרואה בעזרת אחר הוא הקב"ה החונן לאדם דעת, מ"מ יצא שכרו בהפסדו באמרו השם הרואה על עצמו אשר לא כדת של תורה; ובזה פירשתי שפיר בעז"ה מ"ש רש"י ז"ל ע"פ (דברים י"ח ט"ו) נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה' וגו', וז"ל. כמו שאני מקרבך מאחיך יקים לך תחתי וכן מנביא לנביא עכ"ל, ופי' הרא"ם ז"ל דקשה לרש"י איך אמר כמוני הא כתיב לא קם בישראל נביא עוד כמשה? יעוי"ש, ולפענ"ד קשה לרש"י איך התפאר משה העניו מכל אדם לומר נביא כמוני? והקב"ה אשר לא ישא פנים ולא נכר לפניו שוע בפני דל להדרו בריבו, מפני מה ענש את שמואל על אמרו אנכי הרואה ואל משה ואל תהלתו לא שעה? ועל משה עצמו קשה מאוד איך לא זכר חמת ה' עליו על אמרו וכל דבר הקשה יביאו אלי והוסיף סרה ח"ו לומר נביא כמוני? אלא כונת משה היתה לומר נביא כמוני מאחיך, (עי' יבמות ל': שוחר טוב מזמור א'. תולדת דוד להרדב"ז מצוה ע'. העקרים מאמר ג' פ"ח. עשרה מאמרות חקור דין ח"ה פ"ו. ילקוט חדש תרבן סי' מ"ע משה סי' רי"ט).

וכן מ"ש הדיין הספרדי (בחיי וילא י"ט י"ג) וז"ל. ודוד שאמר (תהלים מ' ט') ותורתך בתוך מעי טעה בדבר שאפילו תשב"ר יודעין אותו, (עי' ב"ב כ"א' סנהדרין ק"ז'), וכן דבורה ששבחה את עצמה ואמרה (שופטים ה' ז') עד שקמתי דבורה שקמתי אם בישראל, נסתלק ממנה רוח הקודש והוצרכה לומר (שם י"ב) עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר, (עי' פסחים פ"ו:), ובמלאכיו ישים תהלה (איוב ד' י"ח), אלו המלאכים שנשתלחו לסדום שאמרו משחיתים אנחנו על שנתגאו ותלו הדבר בעצמם נדחו ממחיצתם קל"ח שנה (ב"ר פ"נ סי' ט', פס"ת סי' י"ב. ועי' ס' חסידים סי' תק"ל. של"ה ריש מאמר בית ישראל, ומאמר בעבודה מאמרות בד"ה שני תשובות) כו' עכ"ל הבחיי ז"ל, הכונה נמי לפענ"ד שהקב"ה המדקדק עם צדיקיו כחוט השערה הכלים פני דוד בחירו מדושתו ובן גרנו, על אשר בער בנפשו והאמין שהשיג כל רזין גניזין דאורייתא והתורה האלהית הארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים היא מונחת בתוך מעיו המורכבים ומרוקמים מיסודות חמריים גשמיים, שהם כמסך מבדיל וכקיר של ברזל בין החכמה האלהית הרוחנית שהיא רוח החיה אשר באופני התורה, ואז"ל (זוה"ק פנחס רכ"ב: רל"ב:) אזדמן ליה לפרדע לדוד ואמר ליה למה את משבח גרמך? כו' יעוי"ש, וכן דבורה שאמרה „אנא דבורה אשלחית לאתנבאה על דבית ישראל", לכן פסק רוח הקודש ממנה על זמן מועט; והמלאכים באמת קלקלו בלשונם תחלה ותקנו לבסוף באמרם (בראשית י"ט י"ג) כי משחיתים אנחנו את המקום הזה כי גדלה צעקתם את פני ה' וישלחנו ה' לשחתה, אשר לכאורה יש כאן כפל לשון משחיתים אנחנו וישלחנו ה' לשחתה, אלא שבעצמם הרגישו כי מלות משחיתים אנחנו מלאות גאה וגאון אשר לא כדת לכן תקנו המעות וישלחנו ה' ולא אנחנו, שע"ז חכמים הגידו (פסחים ס"ו:) כל המתיהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו אם נביא הוא

הוא נבואתו מסתלקת ממנו כו׳ יעויי״ש, והר״י אייבשיץ ז״ל דרך אחרת לו בענין חטאת המלאכים (יערות דבש ח״א דף נ״א) יעויי״ש, משא״כ אם המתפאר בעצמו ישים כוונתו באמת ומגמת לבו הטהור רק להצמיח לו או לזולתו איזה תועלת רוחני אשר באוצר של יראת שמים, אזי לא נפון כי הרשות בפיו הקדוש להפיק מרגליות התהלות ופניני השבחים על עצמו במקהלות בשער בת רבים, אך בסוד הצנועים במדה במשורה ובמשקל בלי סרה העודף, כמו אנשי התורות בני יצהר המנוים במשקל הקודש במשטר נחמד וסדר הגון; ובנתיב ישר זה אשר השכלתי בעז״ה לפלס לך, נ״ל לבאר בטוב השכל ודעת מאמרם ז״ל (ברכות ד׳) לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני (תהלים פ״ו ב׳), כך אמר דוד לפני הקב״ה, רבש״ע! לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב יושבים אגודות בכבודם, ואני ידי מלוכלכות בדם (שהנשים מראות לו דם נדה אם טמא אם טהור כו׳. רש״י) ובשפיר (הוא עור הולד שהעצמות והגידים והבשר נוצרים בתוכו, ויש שפיר שהאשה יושבת עליו ימי טומאה וימי טהרה ואיזה זה המרוקם, ובמס׳ נדה כ״ד: מפרש לה, ויש שפיר מלא מים ודם שאיננו חשוב ולד לישב עליו טומאת יולדת וימי טהרתה. רש״י) ובשליא (דתנן שם כ״ו׳ אין שליא בלא ולד והוא כמין לבוש שהולד שוכב בתוכה כו׳, ותניא שם אין שליא פחותה מטפח כו׳, והיו מביאין אותה לפניו לראות אם יש בה כשיעור ואם עשויה כדת שליא שנחזיקנה שהיה ולד בתוכה ונמוח ותשב עליו ימי טומאה וטהרה. רש״י) כדי לטהר אשה לבעלה כו׳ ע״כ יעויי״ש, (עי׳ ויקרא רבה פ״א סי׳ ד׳. שוחר טוב מזמור ע״ז. מדרש שמואל פכ״ו. זוה״ק בלק קצ״ה׳ פנחס רי״ג: רכ״ב׳ רכ״ג׳ ראשית חכמה שער אהבה פי״א), היינו לפענ״ד שקשה לחז״ל מדוע משה ושמואל והמלאכים ודבורה נענשו על אשר התפארו בפיהם ודוד קרא אנפשיה חסיד ולא נענש? ויותר קשה מדוד עצמו שעל אמרו ותורתך בתוך מעי נענש ועל אמרו חסיד אני לא איכפת ליה להקב״ה ולא הענישו? ועוד איך היה דוד נאה דורש ולא נאה מקיים ח״ו, שהוא בעצמו השליך שקוצים על מדת הגאוה ושבח מדת הענוה בכמה דוכתין, כגון (שם קמ״ז ו׳) מעודד ענוים ה׳ וגו׳, (שם קל״ח ו׳) כי רם ה׳ ושפל יראה וגו׳, (שם ל״ז י״א) וענוים יירשו ארץ והתענגו על רוב שלום, (שם מ׳ ה׳) אשרי הגבר אשר שם ה׳ מבטחו ולא פנה אל רהבים, ועוד פסוקים רבים כמו אלה הידועים גם לבר בי רב דחד יומא, והאיך קרא לנפשיה חסיד? ועוד שבס׳ תהלים עצמו אמר (כ״ב ז׳) ואנכי תולעת ולא איש חרפת אדם ובזוי עם וגו׳? ותרצו כי לפעמים תפארת לו לאדם להלל ולשבח את עצמו, באופן שבזאת שהוא מגביה ומעלה את עצמו לדרגין עלאין ישים גדר בפני העבירה אשר קמה אז עליו כנחשול בים לטורדו מן העולם הקיום הכללי, כאשר ספרו לנו שלומי אמוני ישראל על גאון עיר וקדיש אחד מיוחד אשר לרגלי מסחרו הצטרך כאזרח רענן בבית נכרי אחד, פעם אחת הפציר בו האציל הנכרי עד בוש כי ישתה כוס מי־דבש ישן נושן, והוא מלא בקשתו וישתה כוס אחד והנה ראשו כבד עליו כגלגל עגלה וכאופן מרקדה, וכשבתו באה אליו אשת האציל יפה כערוגות הבושם עד למאד, וכמלקוש המטירה מפיה דברי עוגבים רכים משמן המרתיחים כגחלי רתמים את הראש ואת הקרב ואת הכרעים להפילו כתוא במכמר ברשת זו טמנה לו, וכשמעו דבריה הנעימים אשר התמלטו מפיה ככידודי אש מפי תותח ללכדו במהמורות היצרא בישא, הראה לה סביבות שיניו אימה וכלפידים הלכו מפיו המלות: „שמרה נפשי כי חסיד אני!", וחמשה תיבות הללו היו כמים קרים לכבות בני רשף התאוה אשר הגביהו עוף בקרבו לפטפט ביצרו כיוסף הצדיק, ופני האשה חפו ונסוגה אחור ברתת וחלחלה, כך דוד מלך ישראל בתשעה קבין מות עסק בהלכות אישות וידיו היו מלוכלכות בדם נשים יום יום, אשר אז״ל (ברכות ס״א׳ עירובין י״ח: ד״א זוטא פ״ז. ב״ר פ״ס סי׳ י״ד) אחורי ארי ולא אחורי אשה יעויי״ש, וכמה גדולים הקקי לב יחידי סגולה נכשלו ביצרא דזנות, (עי׳ ברכות כ״ג׳ שבת ס״ב: ס״ד:

פסחים קי"ג: יומא ט' סוכה נ"ב מגילה י': חגיגה ט"ו יבמות ל"ד: ס"ג נדרים כ"א: גיטין כ"ז
כ"ח סוטה ל"ו: קידושין ל"ט: מ' פ': פ"א ב"מ פ"ג: סנהדרין י"ט: מ"ד ע"ה ק"ו ע"ז י"ז י"ח
ב"ה מנחות מ"ד), אשר מטעם זה אז"ל (חגיגה י"א: ירושלמי שם פ"ב ה"א. תקוני זוהר ט"ו נ"ב:)
אין דורשין בעריות בשלשה משום שעריות בין שלא בפניו כפים ילריה יעויי"ש,
ועוד אז"ל (נדרים כ') כל הצופה בנשים סופו בא לידי עבירה יעויי"ש, ומ"מ עסק דוד
המע"ה בעסקי נשים לשם שמים, ובלי ספק הבעירו עניינים מגואלים אלה בקרבו שביבי
אש הרהור, כאז"ל בהדיא (סנהדרין ק"ז) דוד מלך ישראל הביא עצמו לידי נסיון ונכשל
כו' יעויי"ש, וכן (מגילה י"ד:) שגילתה (אביגיל) את שוקה (והאיר לה ותבעה ולא שמעה לו.
רש"י) והלך לאורה ג' פרסאות כו' יעויי"ש, ובאזני שמעתי מפי רופא גדול אחד כהן
שבעים שנה, כי טעות הוא בידי האנשים המאמינים, כי הרופאים יקראו מרה ויגזרו
מתאוות המשגל בגלל שהם עוסקים בתחלואי הנשים ורואים בהן גועל נפש סחי ומאוס,
והוא הודה ולא בוש כי בעת שעוסק להוציא הילד מבטן אמו ע"י הכלים המסוגלים
לזה, גם אז תמלא התאוה מסלות בלבו עמוק עמוק; ובכל עת אשר התעורר אש
המשגל בלב דוד מלכא קדישא ע"י הרהוריו בדינים הללו התלוים בשערה, אזי אמר
להקב"ה שמרה נפשי מתאוות נמבזות ורעות אלה כי חסיד אני והגעתי למדרגה גדולה,
ואיככה אוכל וראיתי באבדן חסידותי, והבא לטהר מסייעין אותו, ולפעמים אמר נוסחא
אחריתא (תהלים ט"ז י') לא תתן חסידך לראות שחת, שדרשו ז"ל פסוק זה על גיהנם
(עירובין י"ט: יומא פ"ז), שדוד בקש שלא ירד לגיהנם והקב"ה יסייעו לכבוש האי יצרא
בישא דזנות אשר פגיעתו רעה, כמלא לפ"ז שבזאת שקרא דוד לנפשיה חסיד לשם שמים
נתכוון, ועשה בזה לדקתו וחסידותו אמיץ וחזק כסלע איתן וצור חלמיש הנטוע בלב ים,
לבל יסיע היצה"ר יתדותיו לנצח, ולכן לא נענש על זאת כמו שנענש על אמרו ותורתך
בתוך מעי, כי יש הבדל עצום בין שתי לשונות הללו, וא"ש בעזה"ה.

וכן זכיתי לשמוע מפי גאון דורנו חסיד ועניו כהלל הרב רבי יחיאל מאיר מגאסטנין
זי"ע, אשר נודע לכל מכיריו כי על פיו הקדוש היתה תלויה תמיד נפה של זהב וכברה
רוחנית אלהית, לנפות בי"ג נפות הדק היטב כל הגה ומלה אשר יצאה מלשונו הזהב,
והיה קטן בעיניו הטהורות כבדולח עד למאד, ועל כלם היו לו עתים אשר בהם פער
פיו כמלקוש ובצוארו לן עוז וחדוה, להגביה את עצמו עד למעלה ראש ולהתקשט בתכשיטי
השבחים בפני רבים, והגיד תהלתו בקהל חסידים בלי חשך, כדי שהשומעים הדורשים
לשכנו ידעו בנפשם מי מדבר עמהם רתת ומפיל חלחלה ברגש וחרדת קודש, שיהגו
בספר תהלים וישביעו נפשם מלחמה ושמנה של תורה ומצות בברכת הכהנים, ובזה
ישימו אזניהם כאפרכסת לשמוע ולעשות סמי מרפא הנתונים להם מהרופא תחלואי
נפשות זה, שמטעם זה התירו חז"ל בהדיא (סוטה ה') שתלמיד חכם צריך שיהא בו
אחד משמונה בשמינית גאות, א"ר הונא בריה דרב יהושע ומעטרא ליה כי סאסא
לשיבולתא (גסות מועט נאה והוגנת לו לת"ח ומעטרתו כסאסא המעטרת את השבולת. רש"י), אמר
רבא בשמתא דאית ביה (גסות הרוח. רש"י) ובשמתא דלית ביה (גסות פורתא לפי שאין בני
עירו יראים ממנו ואין בו כח להוכיחם. רש"י) כו' ע"כ, ואם אמנם שהרמב"ם ז"ל פסק
אליבא דהלכתא (הל' דעות פ"ב ה"ג): „בשמתא מאן דאית ביה גסות הרוח ואפי' מקצתה"
יעויי"ש, מ"מ מצינו איך הרמב"ם ז"ל עצמו התפאר בפיו באזני תלמידיו ומתנגדיו אשר
מררוהו ורובו כיענים במדבר, כגון מ"ש בתשובתו לתלמידו רבי יוסף אבן עקנין ז"ל
(תשובות הרמב"ם דפוס לפסיא ח"ב נד כ"ט): „וקבל מוסר מורך, אל תתן את פיך לחטיא את
בשרך, כי אמת יהגה חכי, ואם תבקש אין בהם נפתל ועקש" כו' יעויי"ש, וכן (שם
נד ל') יהלל את חבורו עד להפליא יעויי"ש, וכן מ"ש לרב אנטולי ז"ל (שם נד ל"ז): „שאני

והוא

והוא (אחיו רבי דוד אשר טבע בים הודו עם הון רב) והבא מארי ז"ל ארבעתנו הלכנו בבית ה' ברגש כו' עכ"ל, וכן מ"ש לאברהם בנו (שם דף ל"ח): „ממלחמת ילדי השקיטני, ויגער בנחש השיאני, וממתוק הטעימני, ומעפר הקימני, ועם נדיבים הושיבני, הימים הורוני, והנסיון השכילני" כו' יעויי"ש, וכדומה עוד כיוצא בהם אשר הרמב"ם ז"ל השפאר עצמו בפיו ובקולמוסו אשר ענותנותו גרמה לו תלאות ומצוקות וסבות מאליפות מרובבות עד למכביר, כמ"ש בעצמו (שם לד כ"ט): „ודע שאני אכוון לעשות כל מה שיש בו ענותנות ואע"פ שיזיק לנו אבל ההמון מאד" יעויי"ש, ולפ"ז הכרח לנו לומר שכונתו ז"ל בפסקיו „ואפילו מקצתה" באופן שלא יולד בזה תועלת להמתגאה או להשומע גאותו, משא"כ אם ע"י הגאוה יצמח פרי חכמה ויראה לאחד משניהם, הנה מה טוב ומה נעים היהירות באותו זמן הראוי בלי שרה העודף, וכן כתב אריסטאטעלעס (ס' המדות העתקת שולבוים מאמר ד' פ"ט) וז"ל. זהו מהות גודל הדעת; אמנם שפלות הדעת היא הפחות וגובה הלב הוא היותר, וגם המדות האלה אינן רשעות, יען אינן סבות פעולות רעות, אבל הן חסרונות, כי שפל הדעת מחסר נפשו מטובה שהוא ראוי לה, והוא נראה גורם רעה לעצמו, באשר אינו חושב עצמו ראוי לטוב, גם הוא בלתי מכיר עצמו, כי לולא זה היה מבקש הדברים שהוא ראוי להם כשהם דברים טובים, אמנם נראה כי סבת שפלות הדעת אינה סכלות אבל פקפוק יותר מדי, אבל נראה כי הדמיון (שמדמה שאינו ראוי ליקר זה) הזה יעשה את האדם רע, כי תחת היות כל איש מבקש אשר לו יאתה, נמנעים האנשים האלה גם מן הפעולות והתכליות הטובות, כאלו רמו ונשגבו מהם כו', אמנם גבה־הלב הוא סכל ובלתי מכיר את עצמו כו', (שם פי"א): והכועס בדבר הראוי על האנשים הראוים בדרך הראוי ובמשך הזמן הראוי, הוא משובח ונקרא עניו יען הענוה היא שבח כו', (שם פי"ג): המתהלל נראה כי הוא המיחס לעצמו מעלות אשר אינן בו כלל או אינן בו בשעור זה, המשטה הוא היפך מזה, כי הוא מכחיש המעלות אשר בו או מקטין אותן, אמנם הבינוני יגיד על עצמו כהויתו והוא אמתי במנהגו ובדבורו ומיחס לעצמו המעלות הנמצאות בו ולא יגדיל ולא יקטין אותן כו' עכ"ל אריסטו הקדמון יעויי"ש באריכות אמרי יושר; וכן כתב רבי שלמה בן גבירול ז"ל (גורן נכון שער א') וז"ל. ומסעיפי המדה הזאת הגבהות והיהירות ורדיפת השררה כו', ויש בהם שמתנהגים בה בענין הטובים שבמדה והם משובחים כו', וכיון שהדבר כן צריך שנתחכם להגיע אל הנהגת המדה הזאת כראוי ונמנע מהתנהג בה בשאין ראוי לה כו' עכ"ל, וכ"כ הדיין הספרדי ז"ל (חובת הלבבות שער הכניעה פ"ו) וז"ל. והשמי, שיהיה יקר רוח וגבה נפש בעניני העוה"ב שלא יספיק לו מהם מה שיזדמן ולא יאמר די במה שתמצא ידו מהם, אבל ימעט בעיניו מעשהו ויכלתו והשתדלותו בעליונו ותגבה נפשו אל מה שלמעלה מזה תמיד, כמ"ש הכתוב ביהושפט (דה"ב י"ז ו') ויגבה לבו בדרכי ה' עכ"ל, וחז"ל דרשו (תנחומא שופטים סי' א') ויגבה לבו וגו', גסות הרוח היתה בו שהוא אומר ויגבה לבו? אלא שמינה דיינין עליהם היודעין ללכת בדרכי ה' כו' ע"כ, היינו פעם להתנהג עם העם בגאה וגאון כמו הקב"ה מלך גאות לבש לנער רשעי ארץ במדת הדין, ולא מינה שופטים ודיינים אשר לא יוכלו לפעמים ללכת מקיר הענוה וחולה, כי עי"ז יתנו יד לפושעים להוסיף סרה ולעלות מעלה מעלה על סולם החטאים הרעוע, בידעם כי הפלילים הם מטיבי לעד ורכי לב לדונם לכף זכות ולטהרם בק"ן טעמים, וכ"כ רבו של הר"י מיגש רבו של הרמב"ם ז"ל (אורחות צדיקים שער הגאוה): וכל הנזהר בדברים האלו לשם מצוה לא כדי להתקשט ולהתנאות אע"פ שאלו דברים נראים כמו גאוה, כיון שכונתו לשם שמים יש בו מצוה כו', הגאוה במעלות החכמה משובחת כו' עכ"ל הספר החביב בעיני הרמב"ם ז"ל עצמו כשדה מלא כרכום, (מביאו

בפ"ד דאבות), וכ"כ השל"ה (שער הגדול בד"ה גמלי"ן לדי"ן) שמעט גאוה הוא מבשם ומתבל מדת הענוה יעויי"ש באריכות.

ואיזה עלה יש לתלמיד חכם ואיש מצוין, אם יצא עליו שם רע בישראל כי עשה איזה נבלה גדולה או קטנה אשר לא כדת, אם לא שיפתח אוצרות לבו הטהור להראות בשער עמו כי הוא חף מפשע, ועיני הנרגנים לנכח יביטו כי בבתי נפשו נקבצו ובאו כל סגולות הקודש והרטיב מצות ומעשים טובים כשושנה ואל היראה בישא ואל מנחתו לא שעה מעולם, אשר עי"ז יסיר ממנו עקשות פה וירחיק לזות שפתי קמיו ושגיונם עליו כל היום, כמו הגאון האלהי שר לבא ה' ראש גולת אריאל הרב רבי יהונתן אייבשיץ זי"ע, אשר בקש לישב בשלוה למען ה' וקפץ עליו רוגזו של הקנאי בן קנאי יעב"ץ ז"ל, אשר בפשע פתאום הדפו מאור אל חושך וקם עליו כנחשול בים לטורדו מן העולם בעלילת שוא ודברי נרגן כמתלהמים, וימתח עליו קו תהו כי אכל ושבע ודשן ופנה אחרי הש"ל וסיעתו ימ"ש ובשיטתם ישתעשע כנודע? האם ליהירות נחשב להאי סבא קדישא בזאת שפרסם גנזי צדקתו ברבים, וכל עלמותיו תאמרנה (לוחות העדות בתשובה סי' י"ב): „הנשמע ממני מעולם שום דבר מענין רע כזה או קלות ראש בדברים המותרים וקלים ודקדוקי סופרים ומשנת חסידים? כו', וכמה תקנות וגדרים אשר ת"ל גדרתי ותקנתי כו', ואני תמיד בתומי הלכתי כו', כולם יעידו שאני מן מזכי רבים כו' עכ"ל יעויי"ש, וכן מ"ש להדיין ממיץ ר' נחמיה ז"ל (שפת אמת ליעב"ץ ז"ל דף י"א) וז"ל. ת"ל יצא טבעי בעולם ואין כל אחד מרבני זמני אשר יאמר כי הוא כדאי להרבין תורה ולהוציא יקר מזולל כמוני, תה"ל שמעתיי מבדרין בעלמא, ועוד אני בעולם ת"ל יש תורה בישראל לברר דבר קשה מש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים נגלה ונסתר חיצוניות למודיות מושכלות תורניות טבעיות תוכניות פלסופיא הנדסית הגיונית למודית לאות כללית הקשית, ומי הוא זה אשר תדמיוני ואשוה ויבא אתי בפלס כו' עכ"ל, יעויי"ש איך בענוה שם קנו בין ככבי אור המזהירים כזוהר הרקיע בתורתם וחכמתם, והעפיל עלות על גפי מרומי התהלות, להשליך בזה הם על תולעת י ע ק " ב אשר בקש להרקיב אילן נאה, ולשבר הרבות לוריש אשר עשה י ה ו ש " ע להכרית ארז לבנון אשר כל עץ בגן הלומדים לא דמה אליו ביפיו, וחפץ ה' ביד יהונתן זה הצליח להכרית כל מריע ולהוציא לצדקתו כלכרים, ופני המערעים חפו וידיהם על ראשם. וסבה רעה אחרת היתה ליעב"ץ ז"ל אשר על ידה הפך משפט ללענה, והשחיר פני עירין קדישין אשר קטנם עבה ממתניו כהרמב"ם והראב"ע והרד"ק כו' כו' כו', בכל לשונות של בושה וכלימה בהמון ספריו בכלל ובספרו מטפחת ספרים בפרט, והוא מה שכתב בעצמו בסדורו (בית יעקב סוף מאמר זמרת הארץ) וז"ל. אם באמת ובתמים הנחש השיאני לכתוב פירוש פרק שירה זה בחפזון גדול, מבלי שהות ועיון והתישבות הנצרך למחדש דברים כאלה העומדים ברומו של עולם, ולכתוב במעט הסתכלות והתבוננות קטן ביאור על כל נעלם, כמש"ל כי בפתאום היה הדבר, והעושה במלאכה (כי היה לו בית דפוס) לא הניחני לברר הדברים לשלתם ולהעתיקן כראוי, רק מפי אני קורא או כותב על ספר בדיו ומיד הפועל מדפיס בלינגא, בלי בישול וערוי בכלי שני ושנייה כו' עכ"ל יעויי"ש, ועוד כתב שנית מזה (שאילת יעב"ץ ח"ב סי' י"ז) וז"ל. אך תחלה אשמיעך דבר כולל הנוגע לענין חבורי עמודי שמים ויוצא בו בנין ה מ ג ד ל שנעשו בבהילה עצומה ובלי שום הקדמת הכנה וסדור והעתק וברור ורקוד בנפת העיון בי"ג נפה, כדרך ומנהג כל מחברי ספרים כראוי ומחויב ודאי היכא דאפשר, אכן זאת המלאכה פתאום היה הדבר, ויד ה' היתה עלי חזקה להביא שכמי בעול מלכות שמים ולעשות מלאכתו שרבים צריכים, והפועל עומד פני ודוחק כי לחמו הוא, לכן לא יכולתי להתמהמה ולהחמיץ המצוה, ולא חששתי אם

לא

לא יהיו הדברים מבוארים כל צרכם מה שאי אפשר בפעם ראשונה, בפרטות במלאכה כזאת הכוללת בכל דף מכל מיני ידיעות דינים והלכות ופירושים ובאורים בנגלה ובנסתר ובדקדוק ובכמה חכמות, כו', ותאמין לי שכתבתי רובא דרובא על חתיכות נייר ששולחו אח"כ לחדר הדפוס שלי כו' עכ"ל, ולכן טעה אגב שוטפיה גם כן בדברים העומדים ברומו של ההלכות המאושרות, כגון מ"ש בעצמו (שם סי' קמ"ב) וז"ל. והריני עומד וצווח שאני נלוה ואין לי אלא להודות על האמת שילא בזה דבר שאינו מתוקן מתחת ידי, ואנא דעבידנא לגרמי הוא דעבדי והתלמידים הבאים לא ישתו, ואשר ראו ממני לא יעשו כמוני, כי נתחרטתי מעיקרא כו' עכ"ל יעויי"ש, וכיוצא רבים עצמו מספר כנודע למאן דעסקין באורייתיה, ואם בדברים העומדים ברומו של עולם התנהג כן ולקמחיה לא חש, עאכו"כ שאלל שאר דברים שלא שם עין חודרת לשמור את עטו וקולמוסו הפרוצים לשמלה, לנקר עיני העדה ארזי לבנון אדירי התורה אשר מי יתן והיה עמם במחילתן בגינת ביתן המלך עליון ית'.

ואני מאמין כי שנאת יעב"ץ להרי"א ז"ל היתה תלויה בההפסד אשר גרם לו למסחר בית הדפוס שלו, כמ"ש בעצמו (ספת אמת מאמר ההאבקות צד ב') וז"ל. אז התקשר עם הבישוף דפראג להדפיס סדור תפלות וגם ש"ס ולהטיל חמשה על אנשי פיהם ופראג להכריחם שיקחו כל איש מבני מדינות קיסר תפלות וש"ס במקח אשר הושת עליהם כו' עכ"ל, יעויי"ש איך רגז ושחק ואין נחת רוח להקב"ה מזה לראות כי גם צורבא מרבנן אומן שונא את בן אומנתו הגדול ממנו בתורה וחכמה ויראת הרוממות פי אלף, שריא ליה מארי דהני אשלי רברבי לנתרי דדהבא אשר בקש להורידם לבור של נחשים ועקרבים בחן שחוט לשונו, ולהעלות רקב וחלודה על ברק ספריהם השנון; ועוד המון עירין קדישין איתני ארץ כמהו אשר נאחזו כלפור בפח החשד אשר עליהם שפתי רבי יוסי נוטפות מור (שבת קי"ח:) יהא חלקי (בעוה"ב) ממי שחושדין אותו ואין בו, (לפענ"ד נראה שדרש זאת מפני שרבי יוסי עצמו נכנס לחורבה שאסור לכנוס בה מפני החשד שלא יאמרו זונה מוכנת לו שם. ברכות ג'י), והיה ההכרח להם להפיץ מעינות תהלותיהם חוצה להגיד שבחם ברחש הומיות בפומבי, ובעצמו ידע יעב"ץ ז"ל כי על צואר עטו כרוך נחש בריח ושרף מעופף המטיל ארס מסוכן בלב נשרי ישראל, אשר תחת כנפיהם הנחפות בירקרק חרוץ יחסיון המון ענקים אבירי המדע ואדירי התורה והחכמה; וכן פלטה קולמוס יעב"ץ אגב שוטפיה (מטפחת ספרים צד ג') וז"ל. ובלא זאת רבים קמים פערו עלי בפיהם שאני פלגאה ח"ו לא לבד עם אנשים בדורי, אלא גם עם אותן שקדמו לפני הרבה דורות אשר קטנם עבה ממתני, ולא דבר בדוי ושקר מוחלט הוא זה, אבל האמת אמרו כו' עכ"ל יעויי"ש, וכ"כ בספרו (ספת אמת מאמר ההאבקות צד ט') וז"ל. האלהים מצא את עוני הקים עלי אורבים בקשו נפשי לספותה כו' עכ"ל יעויי"ש; וכה הובילו הכעס מדחי אל דחי עד שבא להשליך כל שמות הנרדפים של בוז וקלון על כת החסידים ואנשי מעשה אשר שגשגו כגפן אדרת ועלו כפורחת בימינו אלה, (שם צד ע"ח) וז"ל. ונטויתי משמוע כי עתה מקרוב קמו כת חסידים חדשה בוואלין פאדליע, ובאו מהם גם למדינה זו שכל עסקם בספר הזוהר וספרי קבלה, ומאריכים חצי היום בתפלה הרבה יותר מחסידים ראשונים שלא היו שוהים בתפלה עצמה אלא שעה אחת בלבד (מליצה דתלמודא ברכות ל': „חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים", משמע שזולת זמן התפלה היו שוהין שעה אחת ביראת שמים, וכן פירשו מפרשים רבים כנודע), אבל יתר ע"ז עושים אלו לפי מ"ש לי כת י"ח תנועות זרות משונות ומגונות, מטפחים בידיהם ומנענעים לצדיהם, ראשיהם כפופים לאחוריהם, ופניהם ועיניהם פונים למעלה, נגד מה שאמרו רז"ל בצריך להיות העינים למטה ולב למעלה כו', ותמה על עצמך אם לפני מלך ב"ו יעשו

כן

כן, הלא ישליכם לארץ עד שאבריהם יתפרקו וכל גרמיהון הדיקו כו', גזרתינהו לשוקיהו בגזרא דפרזלא כו', לא ידעו במה יכשלו אותם חסידים שוטים כי סומכים על כל הנמצא כתוב ונדפס בלי יודעים ענינו שרשו ומקורו כו', ומדי דברי להסיר הגלולים והשקוצים, שחסרי דעת אחריהם רצים, נפש רעבה, לתועבה, כל מר מתוק כלבא בכפנא גלולי בלע כו' עכ"ל יעב"ץ ז"ל יעויי"ש איך שלא רצוני קולמוסו הפשי לגבב דברי רוח שדופי קדים, להראות כי יקר בעיני ה' ח"ו המותה לחסידיו אלה, ועוד שגה באולתו זו פעם שנית לכתוב בחפזו (שם מאמר גת דרוכה פ"ג) וז"ל. „שוטים מעיל החסידות המזויפת ומתכסים בבגד בוגדים לעסוק כלומר בס' הזוהר ובדברי קבלה חדשה בדויה שהמלית להם השטן ע"י שולחו שלמותו" כו' יעויי"ש ותבהל מראות איך אדם גדול בענקים זה התחפש בתמונת זאב יטרוף לבלע ולהשחית כל מבלרי בת יהודה ולהמיט עליהם שואה, אך יושב בשמים ישחק לרעש כידון ורומח אשר ביד יעב"ץ ז"ל, ולא יתן חסידיו לראות שחת אך יודיעם אורח חיים שובע שמחות את פניהם נעימות בימינם נצח, ושוטים המה החסידים הללו אשר יכזרו מעדר לאן קדושיהם, בשביל דברי יעב"ץ ז"ל הללו הבוקעים והולכים עד התהום ברעש גדול סגיא כהמות ימים וכמשק גבים, יען כך היה דרכו בקודש לילך ולהזיק כמה אנשי שם תקיפי קמאי אשר הוא כחלא בר המרא לגבייהו, ולהעליב ולהקדיר ככבי אור ולבא המרום בהבל שפיו.

וגם לקמח"א לא חס רבי יעקב עמדין ז"ל הלזה הלא הוא הרד"ק ז"ל אשר מלא כל הארץ כבוד תורתו וצדקתו, והוא כסה את קברו בקוצים כסוחים שוטים ועקרבים, בכתבו (שם): „במעשה מרכבה של הרד"ק ראוי לעיין בבית הכסא", ולא נתקררה דעתו עוד בזה עד שבא בפעם שני בחמת רוחו ובתעלומות עוזו, להלביש את הרד"ק ז"ל בבגדים צואים כאילו עשה ח"ו מפלצת לאשרה וערך לגד שלחן, (מגדל עוז אוצר הטוב מוסד ב') וז"ל. כמו רד"ק איש אין מעצור לרוחו, בפירושו למרכבת יחזקאל התאמץ לעלות במרכבה, וליכנס בפרדס הנעלם וגן נעול ופגע ביער, עם אילני סרק ובו חיתו יער, ובהמה רבה, דומה שהוא הפרדס הנפלא כמו שעלה לפניו במחשבה, ותקנתו קלקלתו שלו הו"ל לירות מעונש מגלה סתרים מה שהנביא כיסה, ולא יקרהו עון פרסום אותן השבושים והבלים שמותר להרהר בהם אפי' בבית הכסא עכ"ל, אשר אם אמנם שפירוש מעשה מרכבה שלו לא מלא חן ושכל טוב בעיני נשרים רבים, כגון מ"ש רבי אביעד שר שלום ז"ל (אמונת חכמים ספי"ג) וז"ל. וכן רד"ק חבר פירוש המרכבה הזאת הקדושה וקראו מגילת סתרים לפי שלא רצה לגלותה והוא נדפס בסוף ספר יחזקאל, ופירשה ע"ד כחות האדם הזן המרגיש והמדמה והמעורר ועוד מושך מחזיק מעכל ודומה וכיוצא בהבלים הללו, כי לא רצה יחזקאל ללמדנו לא חכמת הרפואה ולא חכמת הפילוסופיאה, אמנם דבר אחד נמצא בפירוש הזה שראוי לגניזה, הוא מה שפירש רוכב על המרכבה הזו שכל הפועל אלא שדבר על העולם השפל, וכן מ"ש שנבואת שאר הנביאים זולת מרע"ה באה משכל הפועל, והוא מלאך בדוי מדעתם שמו אותו תחת גלגל הירח, ושעליו אמר הכתוב כה אמר ה' היתה עלי יד ה', וכיוצא, אסור אפי' לשמוע, סוף דבר הם כלם פירושים מזויפים ולקוחים מן המקרים אשר בדה אריסטו והנמשכים אחריו שומר נפשו ירחק מהם עכ"ל, אולם אתה רואה הבדל עצום בין לישנא דהאי חסידא ופרישא שר שלום ז"ל ובין לישנא בישא דיעב"ץ ז"ל, שלא עצר את קולמוסו השנון אשר בין מורשיו עצור עכס תנינים, להראות שהדיו איננו שחור והשלג איננו לבן והדבש איננו מתוק והלענה איננה מרה וכדומה, לכתוב על דברי הרד"ק ז"ל אשר כלם אמרו עליו המליצה (מובא בשם הגדולים לחיד"א ז"ל) „אם אין קמח אין תורה"—שראוים לעיין בהם בבית הכסא, אשר שם אסור לעיין גם בספרי מינים הכתובים בשפת עבר, כמ"ש יעב"ץ

יעב"ץ ז"ל עצמו (שאילת יעב"ץ ח"א סי' י') יעויי"ש? וגם זולת זה יש ללמד זכות גדול על פירוש המרכבה של הרד"ק אף אם נתן בו ציור גשמי, כדי לשבר את אוזן האנושי במה שיכול לשמוע, האם אמר הרד"ק שפירושו הוא האחד ואין שני לו? חלילה לו מחדול אמונתו שחכמת מעשה מרכבה היא הכמה אלהית רוחנית נבדלת ממשיגי הגוף הנגוף וכל חפצי ב"ו לא ישוו בה, אך מי יימר לון שבין שבעים פנים שיש לכל דבר חכמה הנמצא בתנ"ך, לא נמצא ג"כ פנים של גשמי וחמרי השייך בעניניו לבני אדם יושבי חושך וצלמות שהם אצלו ית' בעשועים יום יום, עד שאז"ל בהדיא שהאבות הן הן המרכבה, וכמ"ש בזה רב המקובלים הרמ"ק ז"ל (שיעור קומה ל"א) וז"ל. מרכבה, יש בענינה ג' ענינים, הראשון מעשה מרכבה, השני נקרא אלהי המרכבה, הג' האבות הן הן המרכבה כו' יעויי"ש באריכות, והרד"ק ז"ל בראותו כי קצר השגת ארזי אל אדירי התורה הקדמונים להבין עומק המושג ממעשה מרכבה העליונה, שאז"ל (מגילה כ"ד:) הרבה צפו לדרוש במרכבה ולא ראו אותה יעויי"ש, והוא בר גליל אקלע לבבל א"ל דרוש לנו במרכבה ומית (שבת פ':) יעויי"ש, אשר מרבותים אלפי ספרי הקבלה חבורי הנשרים הגדולים לא זכינו להשיג שמץ דבר ממה שלמעלה מגלגל הירח וגשש כעור ואין רואה, (עי' ברכות כ"ח: סוכה כ"ח: חגיגה י"א: י"ג: י"ד:), וכן אז"ל (ירושלמי ברכות פ"ה) כשנפטר אליהו מאלישע למרום היו עסוקים במעשה מרכבה יעויי"ש, לכן הרשה הרד"ק עצמו לפאר ולרומם מעשה המרכבה בזר פרחים חמריים הנותנים ריח טוב כלבנון.

ומדוע אל הרד"ק ריבות? יקום יריב עם הרמב"ם ז"ל שגם הוא השכיל לבאר חכמת מעשה בראשית ומעשה מרכבה באופן הפשטני זה (הל' יסודי התורה פ"ב וספ"ד. ובפי' המשניות הגיגה פ"ב משנה אין דורשין. ובס' המורה בהקדמתו) יעויי"ש, ועמו הסכימו גדולים חקרי לב אנשי מופת כהרע"ב ז"ל (חגיגה פ"ב מ"א) ואחזת מרעהו כנודע, ובהדיא כתב רבי שמואל אבן תבון ז"ל (בפי' מלות הזרות להמורה אות ח' חכמת הטבע וחכמת האלהות) וז"ל. אמר הרב ז"ל: (חכמת הטבע) שהיא מה שקראו רז"ל מעשה בראשית, רוצה בזה שהסודות שבמעשה בראשית הם כללים וראשי פרקים מחכמת הטבע כו', הגשמיים כלם עליונים ותחתונים ובכל מקריהם ואמהות (פי' יסודות) ספרי החכמה הזאת הם הספרים הנמצאים לאריסטו בה, הראשון ס' השמע הטבעי מדבר בכלל הענינים הטבעיים, והשני ס' השמים והעולם וכו', והשלישי ס' איכות ההויה כו', והרביעי ס' אותות השמים כו', והחמישי ס' המוצאים והמקורים כו', והששי ס' הצמחים כו', והשביעי ס' בעלי חיים כו', והשמיני ס' הנפש כו', והתשיעי ס' החוש והמוחש כו', ואיני רואה בפ' בראשית ראשי פרקים רק מעט מזעיר ממה שבאלו הספרים אינו לא חלק ממנה ולא חלק ממאתים כו', (חכמה האלהות) חכמה מדברת במה שאין בה טבע כו', ושרש ספרי החכמה הזאת הוא ספר לאריסטו קראו ספר מה שאחר הטבע עכ"ל, (עי' דרך אמונה להר"א בי בארי מ"ב ש"ג. נוה שלום מ"ז פ"ב. יפה מראה פאה פ"א ה"א). והמקובל האלהי הר"ם בוטריל ז"ל כתב (ס' יצירה פ"ג מ"ב) וז"ל. לא יכנס שום אדם בזה הפרדס (ר"ל בפרדס הקבלה) שלא עיין בחכמת הפילוסופים, כי האלהים! חכמת הפילוסופים נקשרת בחכמת הקבלה כמו שלהבת בגחלת, והיום ראיתי לבני ציון היקרים שדלת זאת החכמה לפניהם ננעלת, וידמה לעם ציון שאם יחקרו בחכמת הפילוסופיא ישימו תורת משה פלסתר, ודרך רמיה, ואין זה, כי תורתנו הקדושה נקראת פילוסופיא הטהורה עכ"ל, (עי' עץ חיים שער קצור אבי"ע פ"י), כאשר דברתי מזה להלן באריכות בע"ה, גם הקנאי יעב"ץ ז"ל זה בעצמו כתב (מגדל עוז אוצר הטוב מוסד ד' סי' י') וז"ל. ואילו היה אדם חושב כזאת על החלק הנעלם שבחכמת הטבע הנקראת אלקומיא כו', היינו מודים שהיא סעיף ממעשה בראשית ותחויב לה ההעלמה בודאי כו' עכ"ל יעויי"ש,

ולכן

ולכן גדול עון יעב"ץ ז"ל מנשוא על אשר פגע מאד בכבוד הנשר גדל הכנפים הרד"ק ז"ל בדברי חדודים הפולחים כחץ כבדי, ושריא ליה מאריה דדוד מלכא קדישא הוא הרד"ק ז"ל, אשר מי יתן והיה כל עם ה' כמהו; ועוד המון חסידי עליון אשר בתפוחי זהב ספריהם המחוכמים שלטה תולעת יעקב עמדין ז"ל להבאיש ריחם הנעים, ופליאה נשגבה איך לא חת ולא זע לגשת אל הקודש בצואר עתק לחלל את יפעתם? מדוע לא לקח לו מוסר השכל משר התורה והחכמה לציץ תפארת ישראל בעל ס' האמונות, אשר המקנא הגדול גאון ישרון מהר"ש אלאשקר ז"ל המטיר עליו צנים ופחים אלים ואבני בליסטראות, יען שלח לשונו בהרב המורה ובהראב"ע והרלב"ג ז"ל, (עי' האמונות לרש"ט שער ד' פי"ט. תשובות מהר"ש אלאשקר תשובה קי"ז), אף שכונתו היתה לשם שמים ולא פנה אל רהבי תאוות החיים, ויעב"ץ ז"ל שלח קולמוסו חפשי במשובה נצחת, לגדע קרן נשרי ישראל הגדולים אשר לא באו לקרסוליהם, בפטפוטי הגדופים ומלילות חדודות מרוטות כחרב חדה על לא דבר, כמה פעמים עשה את הרמב"ם והראב"ע והרלב"ג והרד"ק ז"ל מטרה לחצי לעג בספרו מטפחת ספרים? ובספרו (שאילת יעב"ץ ח"ב סי' ק"ו) מכלים פני הגאון האלהי בעל פרי חדש ז"ל, וכתב עליו „נשען על מקלו יגיד לו" יעויי"ש, וכן (שם ח"א סי' קל"ג) כתב על הגאון בע"ם באר היטב שחברו בלי טעם וריח והפסיד הנייר והדיו בחנם, ומי לנו עיר וקדיש כהגאון והמקובל הנורא נזיר אלהים הרב רבי משה חיים לוצאטא זצ"ל, אשר הקריב את עצמו על מזבח האמונה בקדושה ובטהרה, ומ"מ הרשה יעב"ץ ז"ל את עטו וקולמוסו המשובב נתיבות, להכניס בסבר פנים יפות דברי הדיין ר"כ ממיץ בספרו (שפת אמת י"ב:) : „גם זאת למודעי שפעם אחת עבר פה איש לטומאה בשמו מ"ח לוצאטו אשר דרך בדרכי מינות" יעויי"ש שקורא את הר"י אייבשיץ ז"ל בשם „נתעב", יען קרא את רמח"ל זה בשם קדוש וטהור, וכדומה עוד המון עירין קדישין ארזי הלבנון אדירי התורה אשר היה כחצא בר חמרא לגבייהו, והוא גרפם כנחל במטאטא הבזיונות והנאצות הגדולות אשר עמדו תמיד כשגל לימינו, ואני חסתי על כבודם מלהעבירם פה לפנינו כבני מרון; ולולא דמסתפינא אמרתי כי רעה זו רעה חולה אשר פגעה את הגאון יעב"ץ ז"ל, והוא מחלת המרה שחורה רח"ל, כמ"ש בעצמו (הקדמתו לח"ב משו' שאילת יעב"ץ) וז"ל. אני הנכאב ונעלב נולדתי לאבי ולאמי בעולב גדול כי אז חלה אמה"ג ז"ל חולי השחורה כו', כמדומני שעשה קצת רושם בתולדתי כו', מאז גברה בי המרה כו', קצני מראשי ונוח לתשחורת כו' עכ"ל יעויי"ש, ובלי תפונה מחלה זו היתה בעוכריו לאזר בו בכל עת ובכל שעה זיקות הכעס ורשפי החמה עזה, ולהמטיר פחים אש וגפרית על ראשי ישראל, אשר מי כמוהם מורה ואין על עפר משלם בתורה וחכמה, ובזה נוכל לדון לכף זכות את הקנאי בן קנאי זה, וחולה שאני דרחמנא פטריה וכשוגג דמי, וכסאו של הר"י אייבשיץ ז"ל נקי מכל עלילות שוא אשר בדא עליו בחמת קרי, כאשר הניף יד קדשו בשבועת אלה על זה, כמו שכתב יעב"ץ ז"ל עצמו (שפת אמת מאמר התאבקות צד ב') וז"ל. גם פתח אוי"ב ה' (נ"ל בחמת אוהב ה') את פיהו בליל כניסת יו"כ בקהל רב, פתח פיו עם דלת ארון הקודש באלה ובשבועה שאינו מכת הארורה כמו שהוציאו עליו שם רע כו' עכ"ל.

והלעז אשר הוציא יעב"ץ על הרי"א ז"ל דומה ממש להלעז אשר הוציאו על הפיוט ביוצר יום ב' של שבועות, כי ידי שבתי צבי ימ"ש שלטו בו, כמ"ש הר"א לווייפעל (כרם חמד ח"ט צד פ"ד) וז"ל. וראה עוד אם עינים לך מה הרמזים עושים, ספור נודע לכל יודעי ספר שמקובל אחד (הרמב"ן) הראה מקום רמז בתורה לבנו (לתלמידו, ככתוב בשלשלת הקבלה) שיצא לתרבות רעה, והוא בפסוק: אפאיהם אשביתה מאנוש זכרם, שהאותיות השלישיות של ד' תיבות הללו הן אבנר, ומזה למה להמבקרים לראות כנגע בפיוט יוצר ליום

ליום ב' של שבועות שכתוב שם: „בגשם נדבות אותנו יחיה", שהאותיות האחרונות הן „שבתי", ואח"כ כתוב: „וצדיק באמונתו יחיה" ר"ת „צבי", והרמז על שבתי צבי, ומקודם לזה כתוב, כי הוא היה ויהיה, ולא נזכר הוה כלל, הנה לעיני בעלי אחיזת עינים ג' עדים מעידים בפסול הפיוט הזה, והנה נמצא מחזור כ"י ישן נושן שנכתב קרוב לחמש מאות שנה תחת יד ר' הירץ גינצבורג, וכתוב בו הפיוט הזה אות באות לא נגרע מאומה, והוא כשר לבוא בקהל הפיוטים עכ"ל. וכה גברה תאוות המחברים לגימטריאות עד שפעמים אין ספורות עלתה בידם לעקם את המלות והתיבות היו בידם כזכוכית ביד המזגג הכל לפי הצורך, ולדוגמא מ"ש הר"א מטריסק ז"ל (מגן אברהם פ' מסעי ס"ח) וז"ל. ודיב"ר בגימטריא כמנין ירא"ה שדיבורי תורה ותפלה מעוררים את לב האדם ליראת אלהות עכ"ל, השמעת מימיך גימטריא מתוקה ונעימה כזו? האם ראית בכל ספר דיב"ר כתוב כזה? דבו"ר בגימטריא רי"ב ולא רט"ז, ומוטב היה לו לכתוב דבו"ר עם ד' תיבות המלה, ול"ע.

וקשת יהונתן לא נסוג אחור עדי הוציא צדקתו כצהרים והוכיח בעט שנון הנמרץ מכנפי המלאכים שרפי מעלה, כי הקמיעות אשר נתן למוכי רוח הם בנוים לתלפיות מפסוקי תנ"ך ומן המקדש המה יוצאים, ואנן פסקינן (שו"ע או"ח סי' ש"א): „אין יוצאין בקמיע שאינו מומחה ואם הוא מומחה יוצאין בו", ומרן הב"י ז"ל כתב הדר (יו"ד סי' קע"ט) שקמיעות של פסוקים מותר להשתמש בהן יעויי"ש, ובלי תפונה ידע יעב"ץ ז"ל שפיר כי אם יהיו כל חכמי דורו דור דעה והוא ביניהם בכף מאזנים והרב רבי יהונתן בכף שניה מכריע את כלם בתורתו וצדקתו, ולא היה נעלם ממנו ולא מאנשי בריתו הנמהרים, כי הוא היה מרגניתא דלית ביה טימא אבן שוהם נופך יקר אשר הקב"ה שם ומתפאר בגוונין שלו, אלא השטן היה מרקד בין קרני עטו כגדי וילחך את רגלי קולמוסו אל הכעור להפוך הוד אלהים למשחית, וכבר חכמים הגידו (פסיקתא רבתי פכ"ז): ענה ירמיה ואמר לפני הקב"ה, רבש"ע! איני יכול להתנבאות עליהם, איזה נביא יצא להם ולא בקשו להורגו? עמד להם משה ואהרן ולא בקשו לרגום אותם באבנים? כו', העמדת להם אליהו בעל קווצות והיו מלעיגים ומשחקים עליו כו', העמדת להם אלישע והיו אומרים לו עלה קרח כו' יעויי"ש; ואל תתמה על אשר באתי לטחון קמחא טחינא זה אשר כבר ישבו על מדוכה זו בני עליה המכהים גלגל חמה ביפי תורתם, כי עדי בשחק שלא באתי להעלות גרה המחלוקת הישנה זו, אשר מת בארץ גזעה וכבר תעבוה כל מתי־סוד יודעי בינה לעתים, רק יען חשכו עיני מראות כי צרעת נושנת זו פרחה מחדש בדורנו על ידי הדאקטארים הנ"ל (צד קכ"ו), שני זנבות אודים העשנים אשר עלו כקצף על פני מים הזדונים להצדיק את יעב"ץ ז"ל בריבו ולהשחיר פני אייבשיץ ז"ל כשולי קדרה, והמדפיס מעסטרייך התחמם ע"י כירה זו שהסיקוה בקש ובגבבא, וימהר להדפיס מחדש את ספרי יעב"ץ ז"ל אלה האסורים בעבותות האיסור המטילים מום בקדושים, ומשליכים את הרי"א ז"ל מאגרא רמא לבירא עמיקתא, לכן הציקתני רוחי לגרש במקל נועם את שני שועלים קטנים המחבלים כרם ה' צבאות אמונת ישראל בקשם לשונם ובלהטי קולמוסם, ומוטב היה להם להיות שוטים כל ימיהם ואל יהיו רשע שעה אחת לפני הדר גאון אייבשיץ ז"ל ויגורו מפני שם קדשו כי נחת הוא, ולוא טעמו שני דאקטארים אלה מעט מן יערות דבש חכמתו, אזי בערה בקרבם כלפיד אש אהבת יהונתן לחפוץ ביקר תפארת יהונתן, ולא דברו בתרפים און על אנש די רוח אלהין ביה כמו אורים ותומים, ולא השליכו שקוצים כמו אלה על גבר חכם בעוז אשר שתי כליותיו היו כמו כרתי ופלתי, ואיך הטילו שכים בעיני בני האהובה וצנינים בצדי יודעי בינה לעתים לשבר

קשת

קשת יהונתן ולשחוק לרעש חצי יהונתן? אשר בלי ספק יודו שם בעולם הנשמות וצוחין: „יהונתן ותורתו אמת והן בדאין!", וגם יעב"ץ ז"ל יושב שם אתכתקי דהב פיזא וירים כשופר קולו (ש"ב א' כ"ו): „צר לי עליך אחי יהונתן נעמת לי מאד נפלאתה אהבתך לי מאהבת נשים!".

ובזה יצקתי זהב רותח לתוך פי המבקר מומים אחרים ולא מומי עצמו, אשר קרא תגר וצוח כי כרוכיא על הפייטן האלהי רבי שלמה בן גבירול ז"ל, על אשר הניח בידיו זר פרחים על ראשו המגיע שמימה, באמרו (התחיה א' צד מ"ז. שירי שלמה צד י"ד. תולדות חכמי ישראל ח"א צד כ"ח) וז"ל. „אני הבן אשר טרם יילד לבבו בן כבן השמונים", ועוד כתב (שם צד כ"ט): „אני השר והשיר לי לעבד, אני כנור לכל שרים ונוגנים, וגוי יהלוך על האדמה, ורוחי תעלה על העננים, והנני כשש עשרה שנותי, ולבי בן כלב בן השמונים", וכתב על עצמו שבח נמרץ ונערץ כזה, מפני שרבים קמו עליו בעיר* סאראגאזא באף ובחמה עזה וימררוהו ורובו, עד. אשר היה מבומס ברוב יגונו לעזוב את ארץ ספרד ראש מולדתו ולהרחיק נדוד למצרים ובבל (שם צד מ"ג); ולפי זה מה שגער רבי יהודה החסיד ז"ל בחוברי חבורים החותמים את שמותיהם בראש ספריהם, כנ"ל במשקל ב', לא ירה אבן פנתו על כל ספר, באשר לפעמים יש איסור גדול כקורת בית הבד על המחבר המונע ומעלים שמו מחבורו, שזאת גורם פעמים אין ספורות להתלוצץ על תקיפי קמאי ולבזותם בשגגה ובהיסח הדעת, כאותה מעשה שבאה לידי עוד בהיותי בימי חרפי עת שובי עלז ושמח מעיר גאסטנין מקום הגאון הקדוש החסיד האמתי הרי"ם זצ"ל הנ"ל, דלת ביתי תסוב על צירה והנה נקראתי זד יהיר ל"ץ שמו ופיו מלא שחוק להקניטני בשאלתו: איזה תורה זכית לשמוע מפי רבך הקדוש בשבתך אצל שלחן גבוה שלו? ולבעבור אתן חחי באפו ומתגי בשפתיו אמרתי כי דרש כמין חומר את הפסוק (במדבר כ"א י"ט) וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות ומבמות הגיא, כיון שעושה אדם עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל ללמד לבני יהודה תורה, נעשית לו התורה כמו נחלה ונתנה לו במתנה, וכיון שהתורה נתנה לו במתנה אזי נחלו אל, ואם נחלו אל אזי עולה על במתי הגדולה, ואת הגדולה ישיג במדת ענוה אבל אם עלה על במתי הגאוה אזי הגיא כלומר הקב"ה משפילו ומורידו מגדולתו; וכשמעו דרשה זו רגז ושחק ואין נחת עד שעיניו נמקו בחוריהן מגודל הצחוק, ויפתח לועו כשום הים לבלוע את הרב מגאסטנין זצ"ל אשר על שמו תליתי דרשה זו, והוא האטים אזנו כפתן חרש משמוע אזהרת חז"ל ברוח קדשם (ברכות י"ט:) גברא רבה אמר מילתא לא תחיכו עליה, ואורייתא קא מרתחא לי לענות כסיל כאולתו, ואמרתי, שאסור לדבר בפניו בדברי תורה כמו במבואות המטונפות, מפני שאחז"ל (גיטין נ"ז) כל המלעיג על דברי חכמים נידון בצואה רותחת, והראיתי לו המאמרים האלהיים (ברכות ל"ט. שבת ס"ח: ב"מ פ"ד: ב"ב ע"ה: מכות כ"ד: בכורות ל"ו:) כי עון המלעיג על דברי חז"ל גדול מנשוא ולמחלתו אין מרפא, והוא באחד ומי ישיבנו כי הדורש דרשה זו הוא המלעיג על דברי חז"ל הקדושים והטהורים החביבים וערבים לו כפירות גנוסר, וכשמעי מפיו איך דברי חז"ל חשובים בעיניו הכהות כל כך, אז לחשתי ליה באודניה, דע! כי דרשה זו יצאה מפי רב יוסף והיא כתובה באש שחורה ע"ג אש לבנה בתלמודא (נדרים נ"ה), ולרוב חביבותה נשנה בכמה דוכתי (עירובין נ"ד: שמות רבה פל"ב סי' א'. במדבר רבה פי"ט סי' כ"ו. תנדב"א זוטא פ"ד וי"ז. שוחר טוב מזמור ה') יעוי"ש, (עי' חסד לאברהם י"ג:), אשר רב יוסף זה היה לו עשר ידות ויותר במעשה מרכבה (חגיגה י"ג), ונקרא סיני (עי' רש"י מ"ק י"ב: עירובין ל'), ובלי תפונה היתה קטנו עבה ממתנינו ואם הוא כמלאך אנו כחמורים, ואיך עשית את דרשתו מטרה לחצי לעג וקלס באכזריות חמה ושטף קצף? ואפילו אם אתה ומבקרי זמננו חבריך היו גדולים

וטובים

וטובים כנביאים ואנשי התורות הקדמונים, אזי כמי המטיר הקב"ה עליכם אש וגפרית השופטים בזעף אף ולשון אש פלדות, על אשר השליכו מידכם תמיד הכף זכות כנגד נתעב וככלי אין חפץ בו, כנודע מה שאחז"ל על אדון הנביאים שאמר הן לא יאמינו לי (שבת צ"ז:), ועל האבות שאמרו (שם פ"ט:) ימחו על קדושת שמך, ועל ישעיה שאמר ובתוך עם טמא שפתים (יבמות מ"ט:), ועל אלישע (סוטה מ"ז) שגירה דובים בילדי תופת ודחף לגיחזי בשתי ידים, ועל הושע (פסחים פ"ז) שאמר החליפם, ועל ירמיה עמוס (קהלת רבה פ"א) שדבריהם דברי קנתרון, (עי' שו"ע יו"ד סוף סי' של"ד בהג"ה ובט"ז), ואמרו (ברכות ז') וחנותי את אשר אחון אע"פ שאינו הגון, ונשנה כזאת (סנהדרין ק"י:), ואליהו הנביא לא דבר עם ריב"ל משום שמסר את עולא בר קישב למיתה (ירושלמי תרומות פ"ח) יעוי"ש, וכמו כן לא דבר עם רבי ישמעאל ב"י שחשב (ב"מ פ"ג:) לכלות קוצים מן הכרם, ולפי עדות רש"י ותוס' ז"ל (תענית כ':) התחפש אליהו כאדם משחת מאיש מראהו ללמד את ר"א בר"ש מוסר השכל שלעולם יהא אדם רך כקנה ולא קשה כארז, (עי' ברכות כ"ט: יומא י"ט:), ורבנו הקדוש חשש את שיניו י"ג שנה משום שלא חס על עגל אחד (ב"מ פ"ה: ב"ר פל"ג סי' ג'. ירושלמי כלאים פ"ט), ואש ירד ושרף ספסלו משום שלא רצה לפרנס בתו של הפוקר אלישע בן אבויה (חגיגה ט"ו:), ודמעות עשו אחיתו לישראל בגלותא, (זוה"ק שמות י"ב:), וכדומה כאשר הארכתי בזה בספרי (מערת המכפלה סי' כ"ד וכ"ה) יעוי"ש מלין לגד עלאי; ועל אחת כמה וכמה מבקרים כמוך בוערים בעם העולים כמפגיע וכעם עלום ערוך מלחמה על אריות דבי עלאי, לנקר עיניהם הבהירות כבדולח בחרטומיהם החדים כמנור אורגים, ולהבאיש ריח מור ואהלות המשיב כל נפש בגרף בקרותם המשים מחנק לצואר, אשר היהודי הנאמן לאלהיו יתר ממקומו וארכבותיו דא לדא נקשן, בראותו בעיני זעם איך זנבות אודים העשנים אלה משחירים ומעשנים כשולי קדרה דברי אלהים חיים, ויזרו פרש על הדסים ושושני חמד המרחיבים עין בשר; וכשמעו את כל החרדה הזאת פניו נהפכו לירקון והתפלץ מגודל צערו על אשר דבר סרה על דרשת רב יוסף, אשר המון תורותיו מבריקות אור בהיר כאור שבעת הימים בשחקי התלמוד יסוד היהדות, וינחם על הרעה אשר דבר בהעדר ידיעתו כי שם רב יוסף חתום על דרשה זו, אשר בלי ספק ירעפון מעגלותיה דשן ורביד האמת יכהן פאר על צוארה; ויפה עשיתי בזאת שבתחלה השפלתי דרשה זו ובסוף הגבהתיה עד מרום לפניו, כזאת שאחז"ל (שמות רבה פ"ל סי' כ"ד) משל לסוחר מבקש ללכת בדרך שמע שלסטים בדרך, מה עשה? לקח פרקמטיא שלו ועשאה אבנים טובות ומרגליות, יצא לדרך ותפשוהו לסטים, אמרו לו מה בידך? אמר להם כלי זכוכית, אמרו לו מכמה זו? אמר להם שתים בסלע ושלש בסלע, אמרו זה לזה בשביל אלו אנו הורגים אותו? הניחוהו, נכנס למדינה התחיל פותח הגלוסקמאות ויושב למכור, נכנסו אותן הלסטים וראו אותו יושב ומוכר, א"ל בכמה זו? אמר להם זו בעשרים זהובים וזו בשלשים, אמרו לו אין אתה הוא שאמרת לנו בדרך שתים בסלע שלש בסלע? אמר להם הן, אלא אותה שעה הייתי במקום המות, עכשיו אם אין אתם נותנין לי דמיה אין אתם נוטלין אותה כו' ע"כ; ומשביל מזויף זה התחיל לשקוד על דלתותי יום יום והרכין ראשו עד עפר לפני כי אכניס אתו בפרדס החכמה ללקוט בשושנים, אך לבי לא מלאני להעתר לו, בזכרי משל הקדמוני (בן המלך והנזיר שער ל') וז"ל. אחי! בהכנע איש כנגדך נפשך מנו שמור פן ישליכך בתוך אשפה, קשת כהוסיף לכוף ראשו כאגמון אז יוסיף להביא במעי איש בני אשפה עכ"ל.

הרי לך שמן הראוי לחרות בצפורן שמיר שם המחבר על ספרו, לדעת אם החבור הזה הוא הגון וראוי לשבת שבעה נקיים על כל טפת דיו הכתובה בו, מטעם חזקה שאין

חבר

חבר מוציא מתחת קולמוסו דבר שאינו מתוקן ומתובל בכל מיני תבלין האמת, וזאת כתב הדר הרי"ע ז"ל בעל העקידה (יד אבשלום א' א') וז"ל. אולם המלות (משלי שלמה בן דוד מלך ישראל) אשר בו, באו ליחס המחבר אל כבוד אביו ומעלתו, לפי שזה הוא ממה שיתן שבח והוד מלכות בדבריו להטיל עול השקידה על המעיין להוציא את תועלותם כמו שאמרנו בפירוש קהלת עכ"ל, וגם יש המון דברי חכמה ידיעות העולם והטבע ברחוקים משכלנו כרחוק מזרח ממערב, אך אנו מאמינים ומחזיקים אמתתם משום שהעידו עליהם גדולים חקרי לב שוחרי מפלאות תמים דעים באמת ובתמים, כהא דאיתא (תנחומא יתרו סי' ז') ארבעה אמרו ארבעה דברים, אילו אמרן אדם אחר היו שוחקין עליו לומר זה מנין הוא יודע דרכיו של הקב"ה? ואלו הן, משה ונבוכדנצר ויתרו ושלמה, משה אמר (דברים ל"ב ד') הצור תמים פעלו וגו', אילו אמרו אדם אחר היו אומרין מנין הוא יודע? אלא למשה נאה לומר דבר זה שכתוב (תהלים ק"ג ז') יודיע דרכיו למשה, ואף הוא אמר (שמות ל"ג י"ג) הודעני נא את דרכך, שלמה אמר (קהלת ג' י"א) את הכל עשה יפה בעתו, אילו אמר אדם אחר היו שוחקין עליו לומר מי הודיע לו מה יפה בעתו ומה אינו יפה? אלא לשלמה נאה לומר שלא חסר משולחנו כלום כו', נבוכדנצר אמר (דניאל ד' ל"ב) וכל דירי ארעא כלא חשיבין וכמצביה עבד בחיל שמיא ודירי ארעא ולא איתי די ימחא בידיה ויאמר ליה מה עבדת, אילו אמרו אחר היו שוחקין עליו והיו אומרים מנין אותו רשע יודע? אלא לו נאה לומר שכתוב בו (שם ב' ל"ח) ובכל די דיירין בני אנשא חיות ברא ועוף שמיא יהב בידך והשלטך בכלהון, ויתרו אמר (שמות י"ח י"א) עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים כי בדבר אשר זדו עליהם, כאדם שבא להטעין משוי על חמורו ונפרק מעליו המשוי, כך המצרים חשבו לאבד את ישראל במים ונשתקעו במים לכך כתיב כי בדבר אשר זדו עליהם ע"כ, הרי לך שההכרח ליחס את כל דברי חכמה ומדע אל מי שאמרם, למען דעת על כמה יסודות בנוים ואם נכתבו בתורת חכם מבין מדעתו או בתורת בעל נסיון.

וזאת שכתב יהודה החסיד הנ"ל (ס' חסידים סי' קל"ו) וז"ל. ושם רשעים ירקב, אלו הסופרים המוסיפים תיבות או מחסרים תיבות ומכוונים לרמז שמם בראשי שיטות, וכי בשביל שמם הנמאס יחסרו תיבות או יוסיפו או יהפכו, עליהם נאמר שמם מחית לעולם ועד עכ"ל, אשר לכאורה יש להתפלא מזה על תלמידו האלהי בעל הרוקח ז"ל אשר לא כן עמדו, ואדרבה ילוה לחוברי חבורים לרשום שמם בחבוריהם כנ"ל? ויותר מזה יש להתפלא על הגאון והתייר האלהי חיד"א ז"ל שכתב בריש פירושו לס' חסידים זה וז"ל. אפשר שקרא הספר הקדוש הזה ספר חסידים גימטריא עם הכולל ז"ה יהוד"ה ב"ן שמוא"ל לרמוז שמו ושם אביו, כשם שהיו הגאונים רומזים שמם, כמ"ש תלמידו רבינו בעל הרוקח זצ"ל בפתיחתו לספרו הקדוש פתיחתא דחכימי עכ"ל, אבל לפ"ז היה ר"י החסיד מקלל את עצמו ח"ו בפסוקים ושם רשעים ירקב שמם מחית לעולם ועד? אלא יש לומר שכוונתו היתה באמרו „הסופרים" ולא אמר „המחברים" כמו שאר דוכתי בספרו, על הכותבים ספרי תנ"ך בימיו טרם נתגלה אור הדפוס אשר רמזו שמותיהם בתוך הפסוקים, שפעם כתבו שורה קצרה ופעם שורה רחבה כדי שראשי השורות יכללו שמם, וכן בתיבות עצמן כתבו אות גדול וקטן שיתראה שם הסופר, כגון אם שם הסופר היה שמואל כתבו בספר תהלים שאו מנחה ובאו לפניו, ואם העשל הנני עומד שם לפניך, משה מתוקה שנת העובד או ממכון שבתו השגיח, עקיבא זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה, מאיר רוח איש יכלכל מחלהו, בערול לבש בשרו רמה וגוש עפר, אביי אשר בך ירוחם יתום, יואל אזנים להם ולא ישמעו אף להם ולא ירוחון, או אל יי ויאר לנו, דוב ברח דודי ודמה, מיכאל מי יתנך כאח לי, פישל לב שמח ייטיב.

ייטיב פנים, חיים יראת ידו"ד מוסר חכמה, פיגל בענש לץ יחכם פתי, הלא הביאה למוסר לבך, ולפעמים עשו כבוד בזה לנשיאים ורמזו גם שמותיהן באופנים הללו, כגון הינדא הנך יפה דודי אף נעים, משה שפים המה מלכות, שיר המעלות ממעמקים, הסירותי מסבל שכמו, באשה ארבעים שנה אקוט בדור, ליבא לא יהיה בך אל זר, אל יקנא לבך בחטאים, זירל לא יחרוך רמיה צידו, אמר עצל ארי בחוץ, בונה בית והון נחלת אבות, רחל רחמות לאויל חכמות, מלכה בת מעשיו הגיד לעמו, וכדומה רבים אין ספורות למו, אשר זאת הוא חולפא סגיא ויהירות גדול מגבוה, אשר על זה ראוי שפיר אז"ל (ב"מ פ"ד:) באתר דמרי ביתא תלא זייניה כולבא רעיא קולתיה תלא, משא"כ המחברים על ספריהם ילידי נפשם להם מותר לרמוז שמותיהם בכל אופן הנאות להם ולא איכפת לן כלל על זה, ואדרבה עליהם יאמר ה' כמוכן לאדם דעת (ש"ב ז' ט') ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים אשר בארץ.

משקל ה

ללסטים שנכנסו למרתף אחד של יין, נטלו קנקן אחד ושתו,
הציץ בעל המרתף אמר להם יערב לכם יבושם לכם
ימתק לכם, שתיתם את היין החזירו את הקנקן למקומה!
(ב"ר פפ"ה, סי' ג')

הנה לפי מה דמסקינן לעיל בטוב טעם ודעת קדושים, שלפעמים כשר הדבר לפני כל יודעי דת ודין להעלים שמם מספריהם, יצדק בזה שפיר מה שהעלה הר"ם ז"ל אחר שקלא וטריא שלו (פנים מאירות ח"א בהקדמה) שהאומר חדושי תורה של אנשי התורות ואת שמם לא זכר, אזי כמי שפתותיהם דובבות בקבר, יעוי"ש שמביא ראיה לזה מפסוק (תהלים מ' י') בשרתי צדק בקהל רב הנה שפתי לא אכלא ה' אתה ידעת, כלומר בשרתי ואמרתי צדקת התורה בקהל רב ובודאי שפתי לא אכלא לאחר פטירתי מן העולם וידובבו בקבר, ואפילו אם חדושי תורתי לא יזכרו בשמי כי אתה ה' ידעת וקמי שמיא גליא שאני חדשתים והם ילידי נפשי, והרי"א ז"ל עשה רוח בין הדבקים (יערות דבש ח"א דף נ"ח:) שרק בחדושי אגדה נוכל לומר שקמי שמיא גליא משא"כ בחדושי הלכה ופסקי דינים שמן ההכרח להזכיר שם המחדש עליהם, לדעת אם פוסק זה ראוי להשען עליו בהלכות עולם והרים התלוים בשערה, ואם מימיו נאמנים להשקות בהם שה פזורה ישראל, יעוי"ש אגב אורחא באור נפלא על ענין השפתים הדובבות בקבר, וחזר ודבר נכבדות בזה בשלשה מקומות (שם ח"ב דף קכ"א. וקמ"ד: וקנ"ב:) יעוי"ש, וכן התייר הגדול חיד"א ז"ל שפתותיו דובבות עוז בזה (שם הגדולים ח"ב אות ז' סי' כ"ו) יעוי"ש דמסיק כמי דקמי שמיא גליא כדעת הר"ם והרי"א ואביזרייהו, (עי' אהבת ציון להמגל"ח דרוש ט'), ואני הפעוט לולא דמסתפינא אמרתי להשיג על לכתרי דדהבא אלה, להחזיר עטרת האמת ליושנה בלי משא פנים, ולומר שהחיוב רובץ כארי לפני המטיף והדורש להזכיר שם המחדש גם על חדושי אגדות ועל כל דבר חכמה שבעולם למקטנם ועד גדולם, אי בעית אימא קרא ואי בעית אימא סברא, אי בעית אימא קרא כדכתיב (ירמיה כ"ג ל') לכן הנני על הנביאים נאום ה' מגנבי דברי איש מאת רעהו וגו', ופסוק זה לאו בהלכות משתעי כדלהלן, וכן אז"ל (ב"ר פפ"ב סי' י'. ירושלמי שקלים פ"ב ה"ז) אין עושין נפשות (ציונים על הקברים) לצדיקים שדבריהם הם זכרוניהם יעוי"ש, ר"ל שממילא יהיה שמם למזכרת עולם על חדושי תורתם, שההכרח לומר דבר חכמה בשם אמרו, (עי' מאמר נכבד ע"ז מהח' ק"ש ברלאם סי' עיר גבורים המכלכל תולדות גאוני הורדנא), וזאת שאז"ל

מגילה

(מגילה ט"ו) כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, ילפינן מפסוק (אסתר ב' כ"ב) ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי, ולאו בהלכתא משתעי האי קרא; ואי בעית אימא סברא, יען אם מנהג זה יהיה שורש בלב מחברי ודרשני ישראל להעלים שם המחדש מעל חדושיו, היין ישתו לרויה ועגביו ישליכו אחרי גוס, אזי עתידה חכמת התורה שתשתכח ח"ו מישראל לאט לאט, באשר עינינו הרואות יום יום איך רבותים אלפי ספרים יקרים אשר יצאו מיגונין שלהם בעולם לכבוד ולתפארת, נולדו על ברכי אנשים אשר בתחלה עסקו בתורה שלא לשמה, והם ירו אבן פנחס לפאר ולרומם שמם בכל תפוצות ישראל, גם שבעו דשן ורוו נחת מלא חפנים לראות בספרי זולתם, איך מבין שורותיהם יאהירו חדושים נפלאים על שמות מחבריהם לבית אבותיהם בכבוד והדר, ואיך רוחות מספרות זו לזו בעולם הזיווגים זו אומרת אני בתו של מחבר ספר לו החכמה וזו אומרת אני בתו של המחבר ספר לו הכסף, וקנאת סופרים תרבה חכמה ומתוך שלא לשמה באים לשמה, ואם ראשיתם מלער אולם אחריתם ישגא מאד, ואם מנהג חדש יעמוד בין הדסים להעלים שם החכם מעל חדושיו בתורה, הפירות יאכלו לתיאבון והאילן יסיקו בו את התנור, אזי יסוגו רבים הקרי לב חוקקי לדק אחור מהגות בתורה, והיצר הרע ינעוץ חרב בבית המדרש, ואין שומע לקול היצר הטוב המתהלך בגן התורה: „כל דכפין ייתי ויכול לחם אבירים מעדני מלך עליון יתעלה!"; ועכשיו מצאתי ראיתי שגם חיד"א ז"ל חזר והודה ע"ז (חסדי אבות פ"א מ"ו) יעויי"ש שכתב בבדיא שגם על הדושי אגדה ההכרח והחוב להזכיר שם המחדש, (עי' עוללות אפרים מאמר א'. אור תורה לרי"א חבר ז"ל סי' ס"ח ודף כ"ע: מעלות התורה לאחי הגר"א ז"ל בעהמ"ח סי' קל"ו), ואפריון נמטי להרב רבי יוסף ריקיטי ז"ל על אשר השכיל לחבר ספר בשם יחוס הלדיקים (נדפס במנטובה ובווינציא ובווירונא), ובכל מקום אשר ציין שם הלדיק כתב אלו מבחר חדושיו בתורה, כדי לאומרם על קברו לבעבור ידובבו שפתותיו בקברו, (עי' אגדת בראשית בהגהות אחי הגר"א ז"ל. מסכת אצילות סי"ג), ובודאי מטעם רוחני זה צוה הגאון החוקר לכל תכלית מהר"ם קלוגר ז"ל לפני פטירתו (לשון לדיק ה') וז"ל. מבקש אני מבני שיחיו ומזוגתי, לראות ולהשכיר לי עוד ירא שמים ות"ח לומר אחרי קדיש חוץ בני שיחיו לאוי"ט, ולמסור לאיש ההוא ספר אחד מספרי על תורה ואגדה, איזה ספר שיוכל לקרות בו, ויעיין בו בכל יום מעין הפרשה, ולומר איזה דבר בשמי בכל יום לפני שוס אדם כו', ובכל י"ב חודש תראה בכל יום מעין הפרשה, לעיין באחד מחבורי על תנ"ך דבר אחד מעין הפרשה, ולאמרו לפני שוס אדם אם יהיה באפשרי, ובימי השבעה דאסור ללמוד ד"ת, תעיין בחבורי על הספדים בכל יום דבר אחד, לוא יהא דבר קטן עכ"פ תעיין בדבר מועט ולאמרו בשמי עכ"ל הרש"ק ז"ל, ובלי תפוגה שמרו בניו צוואת אביהם ברגשי וחרדת קודש.

ומפני זה גדול מנשוא עון האיש המתקשט בנוצות זרים ומעלים שם החכמים מעל חדושיהם המחוכמים, כאשר עינינו הרואות כמה וכמה ארזי אל הרמים והנשאים הראו תשעה קבין הקפדה ועיניהם הפיקו זעם להמזכירים חדושיהם ומסתירים שמם, כגון (מנחות ל"ג:) קפיד ר"ל על ר"א דלא אמר שמעתא משמיה, ור"ל לא היה איש רודף כבוד המדומה בהאי עלמא דשקרא, כדמשמע ממה שאמר (סוכה כ') הריני כפרת רבי חייא ובניו שבתחילה כשנשתכחה תורה מישראל עלה עזרא מבבל ויסדה, חזרה ונשתכחה עלה הלל הבבלי ויסדה, חזרה ונשתכחה עלו רבי חייא ובניו ויסדוה ע"כ, אך כונתו בהקפדה זו לתועלתו בעולם הקיום הנצחי ולתועלת החכמה עצמה ע"י הזכרת שם המחדש, ומטעם זה (מ"ק כ"ד:) הקפיד רב ששת על ר"י נפחא, (עי' הקדמת בעל בנין יהושע לאדר"ן), וכן (בכורות ל"א:) הקפיד רב ששת על רב אידי וקטיל אותו, וכן (ירושלמי ב"ק

פ"ג

פ"ג ה"ח) הקפיד ר' הושעיא, וכן (ב"ר פע"ח סי' י"ג) התנה ר' הושעיה יעויי"ש, וכן מ"ש רב אשי למר קשישא (ב"ק נ"ו:) לאו אמינא לך לא תחליף גברי? ההוא משמיה דר"א אתמר, (אשר באמת מצינו שכמה תקיפי קמאי לא השגיחו בזה, כאשר הוכיח ר' זעירא את תלמידיו (ירושלמי מעשר שני פ"א ה"ג) עד כדון ר' שמואל ב"ר יצחק קייס ואתון תולין בו מרטוטין, וכן ר"א הי' נחשד בזה (שם פאה פ"א ה"א) יעויי"ש, וכן רמי בר יחזקאל הזהיר את החכמים שבל יאמינו לר' יהודה אחיו ביחשו השמועות לרב ושמואל (חולין מ"ד: כתובות ע"ו: ועי' חולין ע"ד: בכורות ל"ו:), ועי' אי סדרים אלה מצאנו בתלמוד שקלא וטריא של הלכות עולם המאושרות בשם האמוראים ולא היו דברים מעולם, כמ"ש התוס' (יבמות ל"ה: ב"ב קנ"ד: נדה כ"ד:) יעויי"ש, (עי' בס' דור דור ודורשיו ח"ג צד נ"ג), וכן הכניסו המעתיקים דברי רש"י ז"ל לפנים הגמרא (עי' מהרש"א ברכות כ"ב: וכ"ד: מהרש"ל חולין י' בד"ה אי נמי. דור דור ודורשיו שם צד רכ"ב הערה ה'), ולכן מן הראוי להזהר בזה לבל יכוה בגחלת השקר), וכן (מדרש שמואל פי"ט) הקפיד ר"י על רבי אלעזר יעויי"ש, וכן (ברכות כ':) דרש ר' עוירא זמנין א"ל משמיה דרב אמי וזמנין משמיה דרב אסי, וכן (יבמות ע"ב:) א"ל רבי יוחנן לר"ל ראיתי לבן פדת שיושב ודורש כמשה מפי הגבורה, א"ל ר"ל דידיה הוא? מתניתא היא כו', וכן (כתובות כ"ה:) הדר חזייה (ר"ל) לר"א ביפוה (החזיר פניו ונסתכל בר"א בעין רעה שהבין שמפי רבי יוחנן שמע לשון זה ולא אמרה בשמו לפיכך לא קבלה הימנו. רש"י) אמר שמעת מילי דבר נפחא ולא אמרת לן משמיה? ע"כ, והיינו מ"ש רבי יוחנן על ר"א (ירושלמי ברכות פ"ב ה"א. יבמות פ"ג ה"י ופ"י הי"ז) אם ר"א אמרה מני שמעה יעויי"ש, (עי' דור דור ודורשיו ח"ג צד ע"ו ופ"ו), וכן (ספרי משפטים פיס' קע"ז) ג' מיתתן בידי שמים כו' ומה שלא נאמר לו, כחנניה בן עזור שהיה שומע דברים מפי ירמיה והיה מתנבא בשוק העליון והולך ומתנבא בשוק התחתון ע"כ, (עי' ירושלמי סנהדרין פי"א ה"ה), וזאת בקש ר' יצחק מר' יהודה (זוה"ק ויחי רי"ז:): דכל תימא מלי דאורייתא ותדכר מאינון מלין דהכא אמינא, דתימא לון משמי בגין לאדכרא שמי ע"כ.

והראב"ד ז"ל הכעים תמרורים בספרו תמים דעים על גונבי חדושיו וכתב „גנוב הוא מאתי" כנודע, וכן האברבנאל ז"ל מחה קו חשד על הרד"ק ז"ל שהוא מתלבש בטלית שאינו שלו (יחזקאל א'. הקדמתו לתרי עשר. הושע ד'. עמוס ט'. מיכה ז') יעויי"ש, וכן הודה הרמב"ם ז"ל להדיין רב פנחס שהפך משפט לענה בזאת שהעלים בספרו הגדול המקורים ושמות הגברים מחדשי ההלכות המאושרות ההולכות קוממיות בספרו, והבטיחהו כי לעת מצוא יערוך ספר מיוחד המכלכל ציוני המקורים ההם, (אגרת הרמב"ם. ועי' תולדות חכמי ישראל ח"ב צד כ"ו), וכן הרב רבי חסדאי קרשקש ז"ל המטיר על הרמב"ם ז"ל פחים אש בשביל זה (ס' אור ה'. מובא שם ח"ד צד ל"ח), וכן הר"י דמן עכו ז"ל העיר חמתו בסוף ספרו מאירת עינים על המקובל רבי שם טוב אבן גאון ז"ל מסיגוביא, משום שלא חש במקומות אחדים בספריו ליחס איזה חדושים למחדשיהם (מובא ג"כ שם ח"ג צד קמ"א), וכאז"ל עוד (תנחומא במדבר סי' כ"ב) א"ר חזקיה א"ר ירמיה בר אבא בשם ר"י כל שאינו אומר דבר בשם אומרו, עכ"א (משלי כ"ב כ"ג) אל תגזל דל כי דל הוא (וריש' דקרא: „הלא כתבתי לך שלישים במועצות ודעת להודיעך קושט אמרי אמת להשיב אמרים אמת לשולחיך", כלומר להחזיר החדושים על שם מחדשם שאתה רק כשליחו), וצריך אדם כשהוא שומע דבר לומר אותו בשם אומרו אפילו משליחי כו' יעויי"ש, (עי' של"ה שער האותיות אות ק' בד"ה ומדברי קבלה), והאלשיך הקדוש ז"ל (משלי שם) הביא לנו מגינת ביתן המלך ית' מעט צרי ומעט לוט בטנים ושקדים לתבל ולבשם הטעם איך שייך לשון גזילה אצל דבור יעויי"ש, וכן הא דאיתא (ספרי מטות ס"פ קנ"ז) ויאמר אלעזר הכהן וגו', ר"י אמר היה אלעזר הכהן אומר דבר בשם אומרו כו', ופירש המפרש שם, דקשה דהו"ל סתם זאת חקת התורה והכל יודעין שמסתמא שמע מפי משה רבו? אלא שלא רצה להזכיר

להזכיר ההוראה סתם כדי שיאמר דבר בשם אומרו, וכ"כ בפי' המזרחי בפ' מטות על דברי רש"י ז"ל אשר לוה ה' תלה הדבר ברבו יעוי"ש, (עי' יבמות צ"ז ירושלמי ברכות פ"ב ה"א. שקלים ספ"ב. מ"ק פ"ג ה"ז. שבת פ"א ה"ב. קידושין פ"א ה"ז. שיר רבה פ"ז ס"י. שוחר טוב מזמור ל'. פסיקתא רבתא פ"ב ד'. זוה"ק ויצא קנ"ב), והגאון האלהי בן השל"ה ז"ל כבר דבר נכבדות בספרו הנפלא (ווי העמודים עמוד התורה פ"ג) על אז"ל (ירושלמי שבת פ"א) ר' חייא בשם ר' יוחנן אמר אם יכול אתה לשלשל את השמועה עד משה שלשלהו, ואם לאו, תפוש או ראשון ראשון או אחרון אחרון יעוי"ש, (עי' סנהדרין פ"ט), ובגמרא דידן איתא (נזיר נ"ו:) כל שמעתתא דמתאמרה בבי תלתא קדמאי ובתראי אמרינן מלעאי לא אמרינן, אמר ר"נ בר יצחק אף אנן נמי תנינא אמר נחום הלבלר כך מקובלני מרבי מיאשא שקיבל מאבא שקיבל מן הזוגות שקבלו מן הנביאים הלכה למשה מסיני כו', ופירש"י וז"ל. דשליש שמע משני ושני מראשון דהאי מאן דבעי למימר להאי מילתא לא מצטרכא למימר אלא קמאי ובתראי ומלעאי לא כו' עכ"ל יעוי"ש, והגאון רבי רפאל המבורגר ז"ל מביא אסמכתא לתלמודא דידן (מרפא לשון עמוד התורה צ"ז) יעוי"ש שנעלם ממנו המאמר הירושלמי אשר להורה יתנגד למאמר הבבלי, ואמרתי לעשות שלום ביניהם ולהביאם בקולר שלי לעמק השוה, שאין כונת הירושלמי באמרו „תפוש או ראשון ראשון או אחרון אחרון" לתפוש הראשון ולא האחרון או האחרון ולא הראשון, משום שאין השכל הישר מסכים לזה, יען באופן זה נשלול את החדוש ממחדשו הראשון אם נתפוש האחרון בלבד, והכל סוברים שהוא המחדש, שבאמת איננו רק כשליח וכמעתיק, וכן אם נתפוש את הראשון בלבד אז תהי האמת נעדרת ולא נדע אם שמועה זו על אדני האמת הוטבעה ובשקר היא מיוחסת על שם הקדמון, אבל אם נדע השתלשלותה ממקור לא אכזב, אז נבין להוציא האבות והתולדות משמועה זו ולהתחקות על שרשה בתחבולות החכמה התלמודית, אלא כונת הירושלמי זה בלי ספק שמן הראוי לשלשל את השמועה מהאחרון עד הראשון זה למעלה מזה בלי סירוגין כלל ואין דלוגו אשבה, ואם לאו, אזי די לך לומר שמועה זו בשם ראשון או אחרון אחרון משום שנעלם ממך שם המחדש הקודם, אבל אם נודע לך שם המחדש הראשון אזי תליית לדברי הבבלי להזכיר עליה קדמאי המחדשה ובתראי המעתיקה, והאמצעי ללא צורך שלא הוסיף מאומה.

והעושה כזאת יבא על שכרו מהחכמה העליונה צנורות השפע האלהי וברכות מאליפות מרובבות יחולו על ראשו, כמ"ש החסיד האלהי (ס' חסידים סי' רכ"ד) וז"ל. וכל האומר דבר שמועה מפיהם הם מתפללים עליו שם ומליצים טובה עליו עכ"ל, ולפ"ז נוכל שפיר להעמיס כונה אחרת על אז"ל ששפתותיו דובבות בקבר, כלומר ששפתותיו דובבות ומתפללות לפני הכסא של מעלה להיטיב להאומר חדושיו בשמו, והגאון חיד"א ז"ל כתב שם בפירושו וז"ל. אפשר להסמיך זה בפ' ירמיה סימן טו"ב: קורא דגר ולא ילד עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו ואחריתו יהיה נבל, והנה שמעתי בשם הרב מהר"ם יצחק ז"ל הרב המחבר שו"ת נאמן שמואל שפירש פ' זה דרך רמז, על האומר חדושים משל אחרים ואומר שהוא חדשם, וז"ש קורא דגר ולא ילד שהוא מאסף חדושים ולא ילד ומתעטף בטלית שאינו שלו, עושה עושר וכו' תורת אחרים וכו' ואחריתו יהיה נבל, דכשאומרים החידוש משמו אין שפתותיו דובבות בקבר ע"כ שמעתי מפי הרב הנזכר, ואפשר לפרש בסגנון זה קורא דגר שמאסף חדושים ולא ילד כי אינו הוא המוליד, עושה עושר דלא סגי ליה באמירה בעלמא, אלא עושה עושר במעשה שכותב ספר על שמו וגונב מאחרים, בחצי ימיו יעזבנו כו' דהאומר שמועה מפיהם הם מתפללים עליו שם ומליצים טובה עליו, כן אם הוא אומר חדושים מצדיקים שבג"ע על שמו, הם מקללים אותו, וכן אם כותב ספר וגונב תורת אחרים, אם

הנהגה

הנהגה בכבוד תורה נוטל חייו ק"ו שהוא נהנה במה שגנב תורת אחרים, ע"כ בחצי ימיו יעזבנו ואחריתו יהיה נבל יבא בגלגול אחר ויהיה מזולזל כי נבל הוא ונבלה עמו רח"ל עכ"ל חיד"א ז"ל, ודרשת חז"ל ע"פ זה תהיה כתבלין וקנמון בושם לדברי חיד"א ז"ל, והיא (תנחומא תצא סי' ב') זשה"כ קורא דגר ולא ילד עושה עושר ולא במשפט וגו', מה כתיב אחריו כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו, מה ענין זה לזה? מי שהוא אומר קורא דגר שהוא אומר כסא כבוד ללמדך שהקורא הזה מביא ביצים אחרים משאר עופות ויושב עליהם עד שיוצאין מקליפיהן ויצאו אפרוחים, והן עולין אחריו ומורטין את כנפיו ואוכלין אותו, כשהוא רוצה לפרוח אינו יכול שנמרטו כנפיו, מצא אותו חיה או שרץ אוכלו, מי גרם לו? על שגזל ביצים שאינן שלו כו' ע"כ, (עי' תולדות העוף זה בס' תולדות הארץ להח' שיינהאק ח"א מערכת העוף ל"ט), ולבי אומר לי כי גונבי דברים יתנחמו על הרעה ולא יזידון עוד לנאץ את ה' בתורת בוצע ברך, אם יעברו על דברי הנשרים ואזהרותיהם אלה הבוקעים שמים ומרגיזים ארץ, והחכם העדיף מגבית אמר (בן סירא כ"א ט'): בונה ביתו בהון אחרים כונס אבנים להקים קברו.

והנה בחפצי וברצוני לגזור אומר על הפועלים מסדרי האותיות בבית דפוס שלי, שבכל מקום שימצאו באיזה ספר שם המחבר בלתי כתוב בהדיא רק בראשי תיבות כגון רש"י רשב"י ריב"ז וכדומה רבים כמעט כולם, שיסדרו בפירוש ר' שמעון בן יוחאי רבי יוחנן בן זכאי רבי שלמה יצחקי או ירחי וכן הלאה למקטנם ועד גדולם, כי ידעתי זה מכבר לומדים מצויים לאלפים בכל אתר ואתר שאינם יודעים גם בשעת למודם שם המחבר, ובהעלם ידיעה זו יבואו לכלל טעות גדול כקורת בית הבד, להחליף ולהמיר גברא אגברא ע"י הראשי תיבות השוים במבטא, שאל זקניך ויאמרו לך פתרון השם רדב"ז ריב"ש הרא"ש מהר"ל רשב"א ריטב"א הרמ"א הרע"ב הרלב"ג הרשב"ן הרשב"ם הרמ"ז מהרש"א מהר"ם כו' כו' כו' אין ספורות למו, וכלם יאלמו דומיה כנבערי תושיה ואין בפיהם מענה כאילו השקיתם ראש ולענה, ואם נשאל בעלמא דקשוט את פי המלאך השוער בפתח הג"ע: „הראה אותותם מקום כבוד המהרש"א או המהר"ל?" שפת לא ידע ישמע ולא יבין להשיב דבר על לשון עלגים זה ונהיה בעיניו כמשתגע, וכאשר נזכה בקרוב לעת התחיה ויושבי עפר יבואו לאור באור החיים הנצחיים, ונקרא את הגאון האלהי רבי שמואל אידלש זצ"ל בשם מהרש"א, אז ימלא שחוק פיו ויחשדנו שומע כמתעתע; (עד שמזה נולדה שאלה חדשה בשערי הלכה, אם יש לספור ספירת העומר בר"ת כגון ל"ג בעומר, עי' שאלת יעב"ץ ח"א סי' קל"ט); וראשי תיבות הללו הביאו פעמים רבות כמה אנשי התורות לידי טעות בענינים גדולים, כגון מ"ש (עוקצים פ"ג מי"ב) א"ר יהושע בן לוי עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק כו' יעויי"ש בתוי"ט ז"ל. חשבו הרמב"ם עם התנאים (בפ"ב מי' פרקיו שהקדים לפי' המשניות) עכ"ל, ורש"י ז"ל (נדה י"ח:) כתב שהוא מן האמוראים, וכן הסכימו כל שוחרי קדמוניות למקטנם ועד גדולם כנודע, ואם הוא אמורא איך בא במשנה? וכן מה שהקשה הגאון בעל סדר הדורות ז"ל על הא דאיתא (קהלת רבה פ"ד א') ר' יהודה ב"ר אלעאי בשם ר' יהושע בן לוי כו', הלא ר"י ב"ר אלעאי הוא סתם ר"י חברו של ר"מ ואיך אמר בשם ר"י בן לוי שהוא מן האמוראים? אך האמת הוא דבשני מקומות הללו היה כתוב בר"ת ריב"ל והכונה ר' יהודה בן לקיש התנא, והמעתיקים טעו וכתבו מפורש ר' יהושע בן לוי.

ואולת זו קשורה גם בלב סופרי דורנו דור דור־שוא זה להביא בספריהם שמות אנשי התורות והגאונים החדשים החיים אתנו בגיא ההרגה שדה קברות התאוה, לא בפרוטרוט באר היטב כראוי ויאות לדרך החכמה הבלתי כוזבת, רק כותבים שמותיהם בראשי תיבות ממושכות וממורטות בוקות ומבולקות, עינם חסה על עוד

טפת

טפת דיו כגרגר חרדל לחרות שמם מפורש יוצא מפי קולמוסם, ואינה חסה על כמה קבוקי דיו הנשפכים על חדושים חלושים כיתושים ופרעושים ופלפולים מהבילים מגואלים בכסילים ואוילים וחלוקים ריקים כשקים, אשר אינם כדאי לטפל בנבלתם גם בעידנא דחייב אדם לבסומי ביה, ובזאת שאינם כותבים שמם בפירוש כדת של תורה, גורמים לכבות תשוקת המחברים לבלות זמן ועידן בהיכל החכמה אשר כלו אומר כבוד, להוציא משם ספוני טמוני החכמה ושכיות חמדת התורה, אשר ראשית מטרתם היא להגדיל שמם בתבל ולהפיץ מעינות כבודם חוצה, שמתוך שלא לשמה ג"כ מרבים הונה של תורה ומחזקים ומאמצים עמודי בית אולפנא בל ישטו יתדותם לגלה, כרופא אשר ידיו ולבו להתלונן בלל הכסף ולמלאות חוריו טרף, והחולה יתרפא על ידו וינצל מכף מיצל והומן הוא המות האכזרי, והמחברים הללו מוחם עודנו בוסר והם כצאן עלות אשר בראותם למרות רוחם כי תוצאתם נכזבה, והנם מובאים בספרי מחברים אחרים רק בראשי תיבות בדילוגין וסירוגין ושמם לוטה בערפל, אזי ישוגו אחור בחפזון מפחד המחברים ונותנים ספר כריתות לקולמוסם הזהב אשר כחו עז כנמר לערוך על שלחן גבוה מעדני מלך הבאים כשמן שפון בקרב לב שלומי אמוני עם ישורון, ונודע מ"ש הפילוסוף האלהי אברבנאל ז"ל (ס' הויכוח י"א:) וז"ל. בהאהבה החזקה אי אפשר להעלימה עם השכל ולא לכסותה עם התבונה מפני חוזק הצער הנמשך ממנה כו' עכ"ל יעויי"ש באריכות גדול, כי קנאת סופרים אלה להרים קנס בין כתבי המחברים, היא תרבה זיו החכמה והיא תשדד אדמת יהודה להוציא מעפרות זהב שלה המון ציצים ופרחים ורבותים אלפי שושני חמד והדסיה הנותנים ריח טוב כלבנון בכרם חמד התורה השמימית, (עי' ברכות כ"ח: ב"ב כ"א. ע"ז י"ט. מנחות ק"ט:) ; ועוד ראה זו רעה אחרת הצומחת כסילון ממאיר ממנהג זה, שבתחלה נשרש עמוק בלב כל איש ישראל כי גאון פלוני אלמוני מכונה בפי כל ומובא ג"כ בכל ספר בשם ראשי תיבות זה, ואח"ז עיניך לנכח יביטו כי קמו עדת רמאים מורדי אור האמונה האלהית וכנו באותו שם איזה משכיל אחד אשר הוא לפני הראשון כפרעוש קטן קצוץ כנפים נגד הרי גדול העז בחיים, וברבות הימים יתחלף בין איוב לאויב בין זהב העגל לזהב המשכן, ובשגגה יפלו רבים מאנשי התורות ברשת שגיאה זו להשים אור לחושך וחושך לאור, כגון המאור הגדול צניף תפארת ישראל רבי שלמה יצחקי זי"ע אשר שמו נודע בכל תפוצות העולם רש"י ראשי תיבות רבי שלמה יצחקי, ויבואו משכילי או משכילי דורנו ויכנו את הסופר שמואל יוסף פין מווילנא (בעהמח"ס קריה נאמנה, האוצר, כו') ג"כ בשם רש"י ר"ת שמואל יוסף, וכמעט כל סופרי הזמן נפלו על מציאה זו כבעל שלל רב, ומביאים אותו בשם לואי זה בספריהם ובמכתבי עתים העברים כנודע, שעל זאת נוכל לתת אמון כי במרוצת הימים יכינו הלומדים חומר ולבנים לבנות כמה פלפולים וחלוקים כמו רמים על דברי רש"י פין, בחשבם שהוא הוא רש"י ז"ל האחד המיוחד בין תקיפי קמאי אשר שמו הקדוש ינון עולם וזכרו לא יסוף מזרע ישראל, ויותר מזה תתפלא אם תחזה במכ"ע (הצפירה שנת י"ח גליון ז') כי קמו עדת משכילים בעיר סלאנים ליסד חברה לזכר נשמת פי"ן זה, ומטרתה לתמוך בידי העניים הצמאים לרוות נפשם בלמודים שונים, ולכנותה בשם „חברת רש"י!", שנים על שנים ינקופו ובני אדם יושבי חושך בלתי יכולים להכיר בין תכלת לכרתי, הם יאמינו בשוא נתעה כי היא חברת פרשנדתא יסוד ישורון רש"י הקדוש, ישגו ברואה ויפיקו פליליה, ומן הראוי הי' לה' פין זה להעביר קול תרעומות במחנה העברים, להתחנן ולבקש לפני הסופרים העברים, כי בל ישגו עוד בהולתם לכנותו בשם רש"י, ומשום דלא עביד הכי משמע דאמר כהא גברא (אסתר רבה פ"ב סי' ג') : „בנפשי אנא רש"יי ברם במצוותה דבריי לית אנא יכיל

ולא

ולא רש"יי!", אי שמים! הלא לשמוע אוזן דאבה נפשנו ועינינו בחוריהן נמקו.... וד"ל, ועוד כיוצא בזה ורבים כמו אלה כנודע, וזולת זה יש עוד מכשולים רבים במנהג מעוות זה אשר אי אפשר לפורטם וקצר המצע מהשתרע אותם ותולדותיהם כיוצא בהם, לכן עלתי אמונה לבני בינה שבל יחושו על עוד טפת דיו לכתוב שמות המחברים בפרוטרוט, ולהטות אזנים כאפרכסת להסופרים הללו האומרים לספריהם: „ואולם בעבור זאת העמדתיך בעבור הראותך את כחי ולמען ספר שמי בכל הארץ!", וגם אתם עדת החרדים אשר כמוצא שלל רב תפלו על כל דבר הכתוב הדר באיזה ספר יפן להרימו על נס בראש מגדל עדר היראה כאילו יצא בקולות ולפידים מפי הגבורה, על כל ספר אשר תעלו על מכבש הדפוס תואילו לחרות בצפורן שמיר בפרוטרוט את שמכם, למען דעת מבטן מי יצא הכרך הזה? ואיה לשמו כמהין ופטריאות או פרחי שושניה שלו? ואל תשעו לדברי החכם המעתיק הנפלא הר"ר פנחס מווילנא ז"ל (בהקדמתו לס' הברית ח"י) שכתב ס' הברית בתשוקה עזה עדי עששה מהכתיבה עינו והוכה בסנורים והרופאים אמרו נואש למחלת עיניו, אך רוח ממרום הוערה בקרבו לנדור נדר לחדול הכבוד מספרו ולהדפיסו על שם פלאי, וכן עשה ושב ורפא לו, ויגל ה' את עיניו ונתן לו בשביל נדרו בריות גופא ונהורא מעליא יפה עינים וטוב ראי יעוי"ש, כי גם הוא חזר מדעה כוזבת זו וכאשר הדפיס שנית חבורו זה בא על החתום בפירוש, והודה שכמה מכשולים ואבני נגף פרושים לרגלי המחבר ספר ומעלים שמו ממנו, ובצדק כתב הרמ"א ז"ל (שו"ת שלו סי' כ"ה) שמניעת השם מהספר נחשב ליוהרא יעוי"ש.

משקל ו

משל לבת מלכים ששחקה לסרים כעס עליה המלך, אמרו לו: והלא לסרים שחקה? אמר כעסתי על שהרגילה עצמה לזנות.

(שמות רבה פ"ל סי' ג')

ואולי מן הראוי להוסיף נופך על המשקל הקודם, שאין הסופר יוצא ידי חובתו בהזכירו סימן ושם הספר לחוד, רק צריך לפרוט שם מחבר הספר עצמו בפרפראות הכבוד משום יקרא דשכבי שהוא יקרא דחיי, ומעט תבלין מצאתי לזה מהא דחז"ל (מדרש ויושע): אמר יצחק לאביו כו' בבקשה ממך אבא, מהר ועשה רצונך ואל תעכב (לשחטני), וגלגל בגדיך וחגור מתניך ושרפני יפה, וטול אפר שלי והוליכו אצל שרה אמי והניחו בתיבה בחדר שלה, ובכל שעה ושעה שהיא נכנסת בחדר שלה תזכור מן יצחק בנה ובכי ע"כ, הרי לך דניחא קמי צדיקים לאדכרא שמם לאחר פטירתם בכבוד ואהבה, דאל"כ קשה מאד על יצחק אבינו ע"ה אבי כל תופש כנור היראה ועוגב האמונה, איך מצאו לבו הטהור כעצם השמים לאזר זיקות הצער ורשפי המכאוב בנפש אמו הרחמניה, ודמעותיה נעימות לפניו כשושנה הרוחצת בטל שמים? אלא מסתברא שיצמח מזה תועלת גדול לאסירי קבר אם שמם יהולל בשער עת יפוצו מעינות חכמתם חוצה כנחלי דבש וחמאה, כאשר יצאתי בעז"ה חובת באור בזה בספרי (מערת המכפלה הש"פ סי' כ"ז) יעוי"ש מצין נגד עלאי; ובמאמר זה יתישב שפיר אז"ל (חולין קכ"ב) אמר עולא דבר תורה עור אדם טהור ומ"ט אמרו טמא? גזירה שמא יעשה אדם עורות אביו ואמו שטוחין (למטה ולקתדרא ליתב עליהן. רש"י) יעוי"ש במפרשים שהקשו איך גזרו על דבר שלא יוכל היות במציאות, שאפילו ההודים הפראים אוכלי אדם לא ימלאם לבם לנהוג בזיון כזה בעור בשר אבותיהם לצור מחלבתם? והרמב"ן ז"ל ג"כ התעורר על פליאה נשגבה זו, והשיב דעור אביו ואמו משום חיבתן מפשיטן ומקיימן בידו לספוד עליהם, והרדב"ז ז"ל

ז"ל דרך אחרת לו בזה (שו"ת הרדב"ז סי' רס"ב) וז"ל. והנכון אצלי בזה דעור האדם מועיל לפעולת הכשוף, כדתניא בגמרא (שם קכ"ג) לגיון העובר ממקום למקום ונכנס לבית, הבית טמא שאין לך כל לגיון ולגיון שאין לו כמה קרקפלין, ואל תתמה שהרי קרקפלי של רבי ישמעאל מונח בראשי מלכים, וכתב עלה רש"י ז"ל: קרקפלין, עור ראש אדם מת וזה למכשפות במלחמה" ע"כ, הרי לך בהדיא כי עור המת מועיל לעשות בו כשוף לנצל ממכת חרב וכיוצא בו, מכל מה שיהיה העור קרוב לאדם תהיה פעולתה יותר חזקה, ואין לך קרוב לאדם יותר מאביו ואמו כי מהם תכונת אבריו כו', והיו אומרים כי אין זה בזיון כל כך כיון שכונתם להנצל בזכות אבותם כו' עכ"ל, וגם בעד תירוץ זה קשה להבין ולפנות בית קבול במוח, ואין להאמין על זרע יעקב שילך אחר הבלי הקוסמים והידעונים לזלזל בכבוד הוריו היקרים אשר טפחוהו וגדלוהו בזיעת אפם ובשרירי בטנם, ואיך לא יתעלף בנפשו עורם לטובת עצמו? וגם דעת הגאון יעב"ץ ז"ל בזה (שאילת יעב"ץ ח"א סי' מ"א) קשה לי להולמה יעויי"ש, ולפענ"ד נראה לתרץ זאת שהיו הבנים משתוקקים להשאיר בביתם זכר אבותיהם אשר נפשם קשורה בנפשם בעבותות אהבה טבעית, ומלאו תחבולה לשטוח על כותלי ארמנותיהם עור אבותיהם לזכרון בין עיניהם כלין על מלא וכחותם על יד ימינם כדי שישפכו תמיד דמעותיהם עליהם בתורת תפלה, שימלאו מנוחה נכונה בצל כנפי השכינה בעולם הקיום הנצחי, כדרך שלוה ינהק את אביו שישרפנו ויביא אפרו באהל אמו שרה, ואם מזה ימצא תועלת רוחני לנפש המת אין בהבנים שמץ אכזריות בשטחם עור אבותיהם השוכבים בקבר בין רגבי אדמה והם טרף לרמה ותולעה, וזאת היא כונת הרמב"ן ז"ל באמרו שמשום תיבתן מפשיטן ומקיימן בידו לספוד עליהם, כלומר לספוד על מנוחת נפשם בעוה"ב, (עי' שם ח"ב סי' קס"ט בענין אפר השרופים אם צריכים קבורה בשביל העצם שבתוכו לא שלא נשרף).

ולפ"ז מן הראוי לתלמיד הדורש חדושי רבו בפיו או בקולמוסו שצריך לפרוט השם בהדיא באזני השומעים וישוה עליו הוד והדר התוארים היקרים, אף שחז"ל (סנהדרין ק') אפיקורס זה הקורא רבו בשמו דא"ר מפני מה נענש גיחזי? מפני שקרא לרבו בשמו כו' יעויי"ש, ופירש"י ז"ל: שאומר פלוני ואינו אומר מורי ורבי פלוני עכ"ל, והרמב"ם ז"ל הולך בסגנון אחר (ה' ת"ת פ"ה ה"ה) יעויי"ש בכ"מ שנוטה לדעת רש"י ז"ל, ומקרא מסייעו דקאמר יהושע (במדבר י"א כ"ח) אדוני משה, והגאון בעל משנה למלך דבר ג"כ נכבדות בזה (פרשת דרכים דרוש ט"ו) יעויי"ש, והרדב"ז ז"ל כתב בפירושו על הרמב"ם ז"ל (הל' ממרים פ"ו ה"ג) וז"ל. ולא ראיתי העם נזהרים בזה, ולפיכך אני סובר שאין הדברים אמורים אלא שקרא אותו בשמו אברהם או יצחק שיש בזה קלה זילותא כיון שהוא בפניו, אבל אם קורא אותו בלשון כבוד כגון רבי אברהם או דון אברהם בלשון לעז או סידי אברהם בלשון ערב וכן בכל שאר הלשונות. כיון שהוא קורא אותו בלשון כבוד ליכא זילותא לאביו או לרבו עכ"ל, (עי' ש"ך יו"ד סי' רמ"ב, ודרישה שם סי' רמ"א שהתחקו על שרשי הדבר בטוב טעם), ולפענ"ד נראה להוסיף נופך שאם הרב או האב נקוב ומכונה באיזה שם שיש בו כבוד ומורה גדולתו ותפארתו, אזי מותר להבן ולהתלמיד לקרותו באותו שם בלבד בלי שום תוספות שבח, וראיה לזה מחז"ל (פסחים נ"ו) שבני יעקב אמרו ליעקב שמע ישראל, ות"א וכן פירש הרמב"ם ז"ל (הל' ק"ש פ"ד ה"א) שמע ממנו ישראל אבינו כו' יעויי"ש, הרי שקראוהו בשמו לאוד בלא יותרת הכבוד, מפני ששם ישראל זה מורה בעצמו גדולת יעקב שהתאבק עם שרף ויוכל לו, ובזה יש לכאורה לקרוא תגר על הלעתו של הגאון חיד"א ז"ל (פתח עינים ח"א דף י"ח: שם הגדולים ח"א אות א') שאסור לאדם לקרוא לאביו אבא אם הוא מכונה בשם אבא בפי אחרים אף שכונתו אבי,

ואין

ואין ראיה ממ"ש התוס' יבמות בשלהי יומא גבי אזיל אבא למקטל גברא, דהגם דהוא תלמידו ורב היה שמו אבא, מ"מ דרך חשיבות אמר לו אבא ולא שקראו בשמו, דשאני התם דרב כולי עלמא קרו ליה רב ונשתכח שם אבא כמעט לגמרי, ובכה"ג יוכל תלמידו לקרותו אבא דרך חשיבות, משא"כ אינש בעלמא דכל העולם קורין אותו בשם אבא לחוד, נראה לו להחיד"א ז"ל שאסור לבנו לקרותו אבא יעויי"ש, וזה אינו, משום דמסיק בעצמו דשם אבא מורה חשיבות (עי' ברכות ט"ז: שבת קי"ה: מס' שמחות ספ"א. ירושלמי בכורים פ"א ה"ד), לכן השכל מחייב שמותר להתלמיד לקרוא לרבו ששמו אבא בשם אבא המורה חשיבות והתנשאות לשון אב בחכמה, כדרך שהבנים קראו ליעקב אביהם ישראל סתם אף אם נקרא כן בפי כל דיירי ארעא, ודבר זה מלא חן ושכל טוב בעיני מטיבי לעד אנשים של צורה הדורשים לשכני; אולם עוד אני מסופק בזה מצד אחר, משום שמן הראוי לתת הבדל ופדות בין השם הנתן לאדם בילדותו באזני מלאך הברית ובין השם הנוסף לו בימי עליתו על סולם השלמות, כיעקב אבינו ע"ה הנקרא בגיחו מבטן אמו בשם יעקב, וכאשר הראה נפלאות והושיע לו ימין לדקו להכניע את המלאך אזי נכתר בשם ישראל המורה על זה, אז הרשות לבניו לקראו ישראל סתם מפני שכל השומע שם זה יזכור גודלת יעקב ותפארתו, בשגם אחר האבקו עם אל קראוהו כל העולם בשם יעקב, (עי' ברכות י"ג), משא"כ אם היה נקרא מילדותו בשם ישראל ולא על דבר מקרה, שאז היה אסור לבניו לקראו ישראל סתם, כי השומעים לא ירגישו בזה מעט כבוד ושמץ גדולה ליעקב, בידעם כי בעודנו שוכב בערשה נקרא בשם זה, לפיכך אסור לבן לקרוא אביו אבא אם שמו האמתי מנעוריו הוא אבא, ועוד דבר זה צריך תשעה קבין מוח, באשר שאלישע הזכיר את אליהו רבו בשמו סתם (מ"ב ב' י"ד) איה ה' אלהי אליהו, וכן בני הנביאים אמרו (שם ט"ו) נחה רוח אליהו על אלישע, וכי תאמר שאלישע הראה בפסוק זה כבוד וחשיבות לאליהו באמרו אלהי אליהו כדרך שאנו אומרים אלהי אברהם, וכן בני הנביאים כבדו את אליהו ואלישע באמרם תוך כדי דבור שאלישע גדול כרבו אליהו, אי הכי יש לעשות הבדל בין מי שקורא את אביו בשמו בעיני העולם שאז אסור לו לקרוא בשמו לבד בלי שום תוספות כבוד, ובין הקורא לאביו בשמו בענייני חכמה ומדע כגון שמזכירו על חדושי תורתו המורים בעצמם שפע גדולתו וחכמתו, שאז אין מן הצורך לו להוסיף על שמו תארי הכבוד הנוצצים כברק קלל, וכן הדין לתלמיד על רבו כמובן, וגם זה אינו דבר מחוור המתקבל על הדעת, משום שלפ"ז קשה מפני מה נענש גיחזי באמרו זאת האשה וזה בנה אשר החיה אלישע מפני שקרא לרבו בשמו כנ"ל, והלא הניח על ראשו זר פרחים בזאת שאמר עליו שהחיה ילד מת וידו בכל מעלה אפי' במה שאחורי הטבע? אלא ז"ל לאידך גיסא שההכרח להזכיר את רבו ואביו בכל אתר ואתר בתארי הכבוד אף שענין זה המדובר בו מורה בעצמו גדולתו ויתרון חכמתו, סוף דבר הקול נשמע שגם הגאון חיד"א ז"ל לא יצא ידי חובת באור בענין נבוך זה הקשה גם לאיש חיל בתורה להשים המעקשים שלו למישור ולזווג את הפסוקים עם השכל לבל יעבטון אורחותם ולא ישובו בלכתם.

אך המורם מכל המקובץ שאף אמנם שקמי שמיא גליא מי הוא המחדש דברי תורה וחכמה אלה מי זכה לברך עליהם ברכת שהחיינו תחלה, מ"מ חוב גדול ונמרץ מוטל על כל בעל נפש להזכיר שם המחדש בפירוש זולת הזכרת שם ספרו, ואל תמחא כף ותבהלני מה אעשה בזאת שנר ישראל רש"י ז"ל מזכיר ס' הלכות גדולות סתם כמה פעמים ואת אדם לא זכר עליו (יואל א' א'. ברכות כ"א׳ כ"ט: ל' מ"ח׳ מגילה י"ד׳)? כי באמת יש ספק ישן נושן מבטן מי יצא הכרך זה ויד מי כתבו, כי רבנו תם ז"ל (מרדכי ב"ק פ"ג) ובעלי התוס' ז"ע (יבמות ס"ה׳) מיחסים אותו לרב יהודה גאון ז"ל, והראב"ד

בעל

בעל הקבלה ובעל העיטור והרמב"ן ז"ל במלחמות מס' יבמות ובהקדמתו לס' הגאולה להרמב"ם ז"ל מיחסים אותו לר"ש קיירא ז"ל, לפיכך היה כשר הדבר לפני רש"י ז"ל ורוח הקודש יעלהו להזכיר שם הספר בלי יחוסו, אי נמי משום שפעם אחת ושתים כבר חוה רש"י ז"ל דעתו על אודות מחבר ספר זה (ברכות מ"ב: סוכה ל"ח:) כי ר"י גאון ז"ל חברו ולו משפט הבכורה, ואולי מטעם שהודיע יחוס הספר הזה במסכת הראשונה שבש"ס היא מס' ברכות, אשר כך דרכן של בני אדם יושבי בית אולפנא ללמוד הש"ס כסדר ראשון ראשון ואחרון אחרון, לכן לשפת יתר ואך למחסור להזכיר שם ר"י גאון ז"ל בכל דוכתא, וסגיא ליה במסכת הראשונה, וליתר תוקף ועוז הזכירו בשמו פעם שנית במס' סוכה.

וזאת למודעי שאף שרש"י ז"ל היה מלא חכמות כרמון ומדעים שונים על כל גדות לבבו הרחב כפתחו של היכל, מ"מ היה חביב בעיניו הטהורות כבדולח וזכות כעצם השמים, להזכיר ולהביא כל דבר קטן בשם אחרים אף אם הוא כמוהם מלא מרגניתא זו בית שכלו, כגון חכמת הרפואה אשר היה לו בה עשר ידות ובשכלו שוה עליה הוד והדר בחבורו הנפלא על זה, (שפתי ישנים סוף אות ר'), וספרו זה הוא שמור עד היום בבית עקד הספרים אשר כעת בבאדליאנא באקספארד, מ"מ אם פעם ראה הרפואה פלונית כבר כתובה באיזה ספר, אף שגם הוא חקרה ומצאה בעצמו, היה ענותן סגיא להזכירה וליחסה על שם אותו ספר, (עי' רש"י שופטים ט"ו ט"ו), ובזה לא שרירין ולא קימין דברי רוח אשר יצאו בחפזון גדול מפי הדאקטאר צונץ (תולדות רש"י י"א) וז"ל. ידיעתו (של רש"י ז"ל) בחכמת התכונה ג"כ דלה ורזה אף בערך שפלת מעמדה בימים ההם, ולמופת עיין (בב"מ כ"ו: ב"ב כ"ה:) בהרחיבו הדבור ממהלך ככבי הלכת מעתיק מס' תכמוני לר' שבתי דלט"ו רופא (עירובין נ"ו), גם בחכמת השיעור והמדידה לא היו ידיו רב לו (שם כ"ג: כ"ו: נ"ז), אם בעל שלשלת הקבלה וקורא הדורות ישבוהו גם לרופא אומן, חלקי אמרה נפשי כי אין אמון בדבריהם, יען מלבד אשר באשכנז ובצרפת לא היתה זאת מלאכת הרבנים, גם בפירושיו (וביותר במקום היה לו פתחון פה להשמיענו מה כמו ברפואות הנזכרות בגיטין ס"ט:), גם שם לא הטה אשוריו מני קבלתם ז"ל בהם ולא נמצא זכר או רמז מידיעתו אותה, ורק בענין זה מזכיר שראה בס' רפואות (שופטים ט"ו ט"ו), ולכן אין נפשי אל ס' הרפואות מרש"י אשר בעל שפתי ישנים סוף אות ר' התהלל לראותו, נודע אשר מתכונת טהור רוחו ותום לבבו של רבינו נציין על הרוב המעינות אשר מהם שאב בששון מימיו הנאמנים והטהורים אם מעט או רב מפיהם או מפי כתבם עכ"ל, והר"ם בלאך הלך כעזין רהיטין אחר רעיא חגר זה ושם שם נוספות לו בהערה י"ג וז"ל. ולנו ראיה ברורה כי גם אשר לא נעלמה מחז"ל נעלמה מרבינו ז"ל, בשבת קנ"ו: האי מאן דבלבנה וכו' אכל דלא דיליה וכו', ומי לא יודה כי כונו למה שנודע כהיום לכל אשר הלבנה גוף חשוך ומקבלת אורה כמו הארץ רק מהשמש, ולכן מי שנולד במזלה ג"כ מצפה לשלחן אחרים, והוא ז"ל בעבור העדר ידיעתו זאת הוכרח לפרש כלבנה המסגת גבול החמה לשמש אף ביום, וכן מה שדרשו עה"פ ונתת מהודך עליו פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה (ב"ב ע"ה), כונו בלי ספק למה שזכרנו אשר משה האציל מהוד אורו על יהושע כהשמש על הירח, והוא ז"ל פירש מה שפירש ע"ש עכ"ל הר"ם בלאך, וגם החכם המצוין רא"ה נלכד בשחיתותם להסכים שרש"י ז"ל לא ידע חכמות ומדעים, (דור דור ודורשיו ח"ד צד שכ"ו), ובאמת שניהם שגו ברואה ופקו פליליה דברו עתק בגאוה ובוז על צדיק ונשגב רש"י ז"ל שר התושיה ומעין החכמה האלהית, כי ס' רפואות מיוחס בצדק ובאמת לרש"י ז"ל כי בחכמה זו כמו כן בחכמת התכונה היה גבור חיל ולו נהרינהו שביליהם מאד, רק „מתכונת טהור רוחו ותום

ותוס לבבו ליין המעינות אשר מהם שאב מימיו הנאמנים והטהורים", ובלי ספק לא היה נעלם מעיני רש"י ז"ל המשוטטות בכל מפלאות תמים דעים, מה שנודע גם לגבי רב דחד יומא שהלבנה לית לה מגרמה אור כלום רק השמש יאהיל מהודו עליה, ורק בחר לפרש בפשט הפשוט הנראה לכל עין בשר שלפעמים עומדת הלבנה ביום.

וליתר באור אתן לך ראיה אמתית שרש"י ז"ל ידע מזה שהשמש משפיע אור ללבנה, כי כמה פעמים מביא בפירושיו את החוקר הקדמון רבי שבתי דונולו ז"ל וספרו החכמוני (ביצה ל"ג׳ עירובין כ"ו ועי׳ בהמבוא למדרש לקח טוב לר"ש באבער אות ל"א), וספר חכמוני זה נדפס בווארשא בשנת תרמ"ד בסוף ס׳ יצירה, וראיתי כי מבין שורותיו תאהיר כמה פעמים דעה זו שהלבנה היא נקבה המקבלת השפעת אורה מהשמש, וס׳ יצירה זה היה שגור על לשון רש"י ז"ל ושם מעיניו עליו (איוב כ"ח י"ב׳ ברכות נ"ה׳ שבת ק"ד׳ סנהדרין ס"ז׳), וכן ס׳ היוסיפון שמביא רש"י ז"ל כמה פעמים (יחזקאל כ"ז י"ז. דניאל ז׳ ו׳, ח׳ כ"א. ברכות מ"ג׳ יומא כ"ג׳), כתוב בו בהדיא (פי"א) שהשמש הוא כמו זכר והנקבה היא הלבנה המקבלת השפעתה ממנו יעויי"ש, (עי׳ דור דור ודורשיו ח"ד לד רכ"ד), וכן משמע במדרש (שמות רבה פ"ט סי׳ כ"ב) יעויי"ש בחדושי הרד"ל (ציון פ"א), ולפי דעת התירים האומרים בהוכחות ברורות כי ס׳ הזוהר הי׳ נגלה גם להגאונים ז"ל (עי׳ בס׳ קדמות ס׳ הזוהר להרד"ל ז"ל), מצינו בו בכמה דוכתין שהשמש משפיע אור ללבנה, כגון (פקודי רל"ו: הקת קפ"א: תולדות קל"ו׳ בא מ׳: ויקהל רע"ו׳ שמות ב׳: וילך רפ"ג: ורפ"ד׳ ויחי רל"ח׳ המשמות רנ"א:) יעויי"ש, (ועי׳ ח׳ פרקים להרמב"ם ז"ל פ"ח. ס׳ הויכוח לרבי דון יהודה אברבנאל ז"ל מ"ג: עטרת זקנים להשר דון יצחק אברבנאל ז"ל פכ"ה דף כ׳: עקרים מאמר ד׳ פ"ד. מגדל דוד להרדב"ז מצוה ק"ז וק"כ ומ"ח ותקי"ג ותקכ"ח ותל"ח. מקראי קודש ח"א פי"ב וח"ב פ"ב), הרי לך עד נאמן המעיד לפי תומו שרש"י ז"ל ידע שפיר מדעה קדומה זו, אשר בלעדה אין באפשרי להכנס בהיכל התכונה אשר כלו אומר כבוד במס׳ ראש השנה, אשר רש"י ז"ל עשה לו זר זהב סביב בפירושו, ורק בחר פירוש פשוט הנראה גם לאיש אשר חכמה נשגבה זו ממנו והלאה, כי כך היה דרכו של רש"י ז"ל גם בבאורי המקראות שבתנ"ך לפרשם לפעמים שלא אליבא דהלכתא כדי שהלשון יטעם לחיך הקורא, (עי׳ ב"י או"ח סי׳ י׳. שו"ת הרדב"ז סי׳ ק"ע. באר שבע דף ב׳: בית דוד חו"מ סי׳ ה׳ כלל ב׳. הלכה למשה הל׳ גזילה דף ע"ז: והל׳ מכירה דף נ"ה: שפתי חכמים ויקרא ב׳ א׳ סי׳ נ׳), וכמ"ש רש"י ז"ל בהדיא (נחום א׳ י"ב): „ורבותינו דרשו כו׳ אך אינו על סדר שאר הנבואה", וכן (זכריה א׳ ח׳): „רבותינו פירשו מה שפירשו כו׳ אך אין סדר הפרשה והלשון מתישב בו" יעויי"ש, וכן (תהלים ס"ח ל"ו): „ורבותינו דרשו כל המזמור כו׳ ואני אין לבי מתישב לאמן לשון" כו׳ יעויי"ש, וכן (והרא ט׳) מקשה כמה קושיות על דרשת חז"ל ומסיים: לכך אני אומר יתישב המקרא על פשוטו דבר דבור על אפניו והדרש תדרש כו׳ עכ"ל, (עי׳ מאור עינים אמרי בינה פי"ד), וכדומה, עד שהרמב"ן ז"ל מתפלא פעם אחת על רש"י ז"ל (נח ח ד׳) וז"ל. כתב רש"י מכאן אתה למד שהיתה משוקעת במים י"א אמה כפי החשבון הכתוב בפירושיו והוא כן בב"ר, אבל כיון שרש"י מדקדק במקומות אחרים מדרשי ההגדות וטורח לבאר פשטי המקרא הרשה אותנו לעשות כן, כי ע׳ פנים לתורה ומדרשים רבים חלוקים בדברי החכמים, ואומר אני שאין החשבון הזה באמרו נאות בלשון הכתוב כו׳ עכ"ל, וכן התנהגו בפירושיהם גדולים חקרי לב הקדמונים ז"ל לפרש הפסוקים שלא כהלכה, כמו הרמב"ם ז"ל שפי׳ עין תחת עין ממש ולא ממון (מורה נבוכים ח"ג פמ"א) יעויי"ש, וכן כמי את אשר (בהקדמתו ליד החזקה) חשב את עזרא ומלאכי לתרי גברי, היפך אז"ל (מגילה ט"ו) מסתברא כמאן דאמר מלאכי זה עזרא יעויי"ש, ועוד מצינו שהרמב"ם ז"ל מפרש דברי המשנה ע"פ שכלו נגד דעת הגמרא עד שהראב"ד ז"ל כתב עליו בהשגותיו

החדודות

בהדודות (פ׳ יבום פ״ה הכ״ד): „זה המחבר גמרא הוא עושה מדעת עצמו״, ועוד השיג (הל׳ מילות ס״ע הי״ח): „אין זה דרך הגמרא ורחוקים דבריו מדרך הגמרא הרבה״, ועוד כתב (הל׳ תרומות פ״ג הט״ו): „מה שכתב אין בו טעם והוא הפך הגמרא שלנו״, ועוד השיג (הל׳ ק״פ פ״ה ה״ט): „אינו תופס דרך הגמרא״, וכן (הל׳ פרה פי׳ ה״ה): „אין הסוגיא הולכת על דרך פירושו״, והראב״ד ז״ל עצמו התנהג כן והרחיק קולמוסו מדרך הגמרא, ומסכים לפעמים לדעת הרמב״ם ז״ל המתנגד לסוגית התלמודא (הל׳ שכנים ספ״ג) יעויי״ש, ודחה ברייתא ערוכה בתוספתא וגזר אומר (פ׳ שלוחין פ״ה ה״ג): „זו התוספתא אינה מחורת ואין למדין הימנה״, או (הל׳ מכירה פכ״ז ה״ג): „אין סומכין עליה שאין טעם שלה ברור״, (עי׳ רמב״ם ז״ל הל׳ יסודי התורה פ״ט ה״א ובלח״מ. והל׳ ע״ז פי׳ ה״ו. והל׳ נערה בתולה פ״ב הי״ז. והל׳ ערכין וחרמין פ״ו ה״א. תוס׳ סוטה ה׳: מרדכי בהל׳ קטנות סי׳ תתקמ״ז. הגהת מיימוני הל׳ ציצית פ״א), וכן מצינו שהרי״ף ז״ל לא חת ולא זע לפרש משנתינו היפך מפירוש הגמרא, (עי׳ המאור לר״ז הלוי עירובין פ״ה פי׳ עיר של יחיד. תוס׳ יוה״כ יומא פ״ב׳ ריש ס׳ פלפלא חריפתא לבעל תוי״ט ז״ל), וכן מ״ש הרד״ק ז״ל (ש״א כ״ח כ״ד) וז״ל. זהו פי׳ רב שמואל בן חפני הגאון ז״ל, ואמר אעפ״י שמשמעות דברי החכמים ז״ל בגמרא כי אמת הי׳ שהחיתה האשה את שמואל, לא יקובלו הדברים במקום שיש מכחישים להם מן השכל כו׳ עכ״ל, ועוד מצינו בדוכתין סגיאין שהגאונים פסקו דינים היפך הגמרא, כגון רב נחשון גאון התיר לכתחילה להושיב דיין סומא בשתי עיניו אם הוא הגם ונבון ורבים צריכים לו (ש״ל ח״ה ש״ז סי׳ י״א), אשר משמעות התלמוד (נדה מ״ט׳) מורה היפך יעויי״ש, וכן רב שרירא גאון (תשובות גאונים קדמונים סי׳ נ״ב) התיר למכור בהמותם לעו״ג לרעותן בשבתות וימ״ט אף שנאסר הדבר בגמרא מכמה טעמים, וכדומה רבים אשר אספם הרא״ה״ו כבילים עזובות (דור דור ודורשיו ח״ג לד רכ״ה וח״ד לד קס״ח הערה י״ב לגד קכ״ג הערה כ״ב) יעויי״ש ותבין, וכן רבינו חננאל בפירושו עה״ת (מובא במגיד משנה הל׳ גניבה פ״ט), והראב״ד ז״ל בהשגותיו (שם) מפרשים הפ׳ אם זרחה השמש עליו (שמות כ״ב א׳) שראין להורגו ביום היפך תלמוד ערוך (סנהדרין ד״ז:) יעויי״ש, (עי׳ עשרה מאמרות מאמר חקור דין ח״ב פי״ג).

ואם עשה רש״י ז״ל כן כנגד הלכות מאושפות אין להרהר אם השתמש בדרך זה בחכמת התכונה אשר לאו ידי הכל ממשמשין בה, ועוד כי רש״י ז״ל כתב בהדיא שם (שבת קנ״ו׳) האי מאן דבלבנה יהי כו׳ ורזוהי כסיין וז״ל. „כלבנה שאינה מאירה״ עכ״ל, כלומר שהיא כחרס ולא תזרח מעצמותה רק מהשמש, וגם אם נעמיק חקר נראה שפירושו של הר״ש בלאך הנזכר איננו קולע אל מטרת כונת חז״ל, שאמרו נמי (שם) שהנולד במזל חמה אם גניב לא מצלח והנולד במזל לבנה אם גניב מצלח, אשר בשלומא במזל חמה שייך שפיר לשון אם גניב לא מצלח משום שהשמש לא יגנוב אורו מזולתו, אבל אלא הלבנה לא שייך לשון אם גניב מצלח, יען איזה גנבה יש כאן בזאת שהיא מקבלת אורה מהשמש, הלא השם גנבה יפול רק על דבר החסור מהנגנב, והכא בזאת שהיא מקבלת אורה כראי מלוטש מקרני השמש לא נחסר מאור השמש כלום ולית ליה פסידא פורתא, וכמ״ש האברבנאל ז״ל (ס׳ הויכוח מ״ה:) וז״ל. אהבת הירח לשמש הנותן לו האור והחיות והשלמות היא כאהבת הנקבה לזכר, ובשביל זאת האהבה הוא מזדרז להתאחד עם השמש, ועוד הירח אוהב העולם השפל כמו זכר לנקבה כדי לעשותו שלם עם האור והשפע שיש בו מהשמש כו׳ עכ״ל יעויי״ש, ועוד כתב כזאת (שם פ״ז) וז״ל. וגם בשמים יש השמש והירח שבהיותם כמו איש ואשה אוהבים זה לזה כמו שכבר אמרתי לך, הם מולידים כל הדברים בעולם השפל עכ״ל יעויי״ש באריכות, וכן אז״ל (ויקרא רבה פכ״ו סי׳ ד׳) בא׳ בתקופת ניסן ובא׳ בתקופת תשרי היום והלילה שוין מכאן ואילך היום

לוה

לוה מן הלילה והלילה מן היום ופורעין זל"ז בפיוסין הכל בלי שטר ובלי גזר דין ע"כ, (עי' שמות רבה פט"ו סי' ע"ו. שוחר טוב מזמור י"ט), כי ככבי השמים וכסיליהם אינם חפצים בכבוד המדומה שמשפיעים להם יושבי בתי חומר והם ששים ושמחים רק לעשות רצון קונם, כאז"ל (ויקרא רבה פל"א סי' ט') בכל יום ויום הקב"ה יושב בדין על גלגל חמה ולבנה שאין מבקשין לצאת להאיר לעולם, מה הם אומרים? הבריות מקטרגין לנו הבריות משתחוים לנו כו' יעויי"ש, (עי' שוחר טוב מזמור י"ב), אלא בפירוש רש"י ז"ל שהלבנה מסגת גבול החמה להאיר ביום, בזה אתי שפיר ויצדק לשון גנבה אצל הלבנה שהיא מחשיכה אור החמה בזהרותה, כנודע שבעת שהלבנה נראית ביום אזי העין מתעפשת וקרני השמש כקרני ראם להחליש כח הראות שבאדם, כי אור כהה של הלבנה אז ישליך הם ויפול שממון על אישון בת עין; ואף אם נודה כי פירושו של הר"ש בלאך על מאמרם ז"ל מאן דבלבנה כו' לא נוכל להדפו מאור אל חושך בנקל ויש לו בית קבול במוחם של שוחרי תושיה, אך זאת לך לדעת כי גם הר"ש בלאך זה נולד במזל לבנה ואכל דלא דיליה, כי פירוש זה הוא כבר כתוב הדר בספרו של הגאון המוסמך בעל כתנות אור ז"ל (מאורי אש פ' בראשית) יעויי"ש, וגם פירושו על אז"ל פני משה כפני חמה כו' הוא פירושו של הרמב"ם ז"ל (פרקי הצלחה פ"ב) יעויי"ש, אך גם פירוש רש"י ז"ל בזה הוא נטוע בלב רודפי צדק כסלע איתן בלב ים.

ואם גאותו של הר"ש בלאך מסכה בקרבו רוח עועים להראות בקסם אשר על לשון עטו השנון, שכל יקר חכמת התכונה לא ראתה עינו הבהירה של רש"י ז"ל, ושכלו החד לא הלך מעלצות בשבילי דרקיעא, היה לו להביא כמה דברי רש"י שבש"ס אשר לכאורה הם מתנגדים לדעת התוכנים האמתיים הוברי שמים המובהקים, כגון מה שפירש על המאמר (פסחים צ"ד) חכמי ישראל אומרים גלגל קבוע ומזלות חוזרין כו' יעויי"ש, אשר כבר התמרמר עליו בעל גלת ישראל ז"ל כנודע (עי' מורה נבוכים ח"ב פ"ח. תורת העולה ח"א פ"ב. אילם חלק גבורות ה'. עקידה שער ל"ו פכ"א. נחמד ונעים לר"ד גאנז ז"ל סי' כ"ה), וכן פירושו (שם צ"ד:) וז"ל. אבל המזלות מהלכים סביב הילוך מועט ואין מקיפין את הגלגל אלא כל מזל משמש את החמה נד ממקומו ומוליכו עד חבירו וחוזר למקומו עכ"ל, אשר דברי אלה לוטים בערפל ולמיד פתול עליהם כמובן, וכן מ"ש (ר"ה י"א:) וז"ל. כמלא טלה עולה ב' שעות אחרונות בלילה "וכל היום הוא שוקע" עכ"ל, אשר ד' תיבות הללו נטו ממסלת חכמת התכונה כנודע, וכן מ"ש על אז"ל (יומא כ':) והאי חרגא דיומא לא שמיה, וז"ל. פסולת הניסרת והוא הנראה בעמוד של שחר עכ"ל, והוא דבר פליאה להגיד זאת על השמש הבהיר, כאשר התפלא ע"ז גם בעל ס' הברית ז"ל כנודע, (עי' עשרה מאמרות מאמר העתים סי' י' שמשתדל להצדיק פירושו זה בדחוקים גדולים), ויותר מזה יש להתפלא מדוע על אז"ל (נדרים ח:) חרגא דיומא מסי פירש"י ז"ל וז"ל. זיהרא דשמשא והיינו לא עכ"ל, וכאן מפרש חרגא פסולת ולא זיהרא?, (וכן מצינו גם בביאורו על כתבי הקודש שלפעמים מפרש מלה אחת במקום השני שלא כמו במקום הראשון, כגון מ"ש (קהלת י"א י"א): "שחרות, נערות שראש האדם שחור בימי עלומיו" עכ"ל, ועיניך לנכח יביטו מ"ש (אבות פ"ג מט"ו): "תשחורת, לשון זקנה כמו הילדות והשחרות הבל" עכ"ל, וכבר התעורר הריב"ל ז"ל על דרך זה של רש"י ז"ל, ומתרץ בצדק (בקורי ריב"ל צד ס"ו) וז"ל. אין זה קושיא כלל, כי יכול להיות שחזר רש"י בזקנותו ממה שכתב בילדותו, וכן מצינו שהרבה חכמי ישראל, וכן מצינו בגדולי חכמי התלמוד, ואפילו לענין הדין, כגון בפ"ד במס' ב"מ נשנה במשנה מרבינו הקדוש הזהב קונה את הכסף, ובילדותו שנה רבינו הקדוש הכסף קונה את הזהב, וכן בע"ז (פ"ד) נשנה מרבינו הקדוש במשנה עכו"ם מבטל עכו"ם שלו ושל חברו [אבל של ישראל לא], ובילדותו

שנה

שהיה רבי עכו"ם מבטל עכו"ם שלו ושל ישראל, וכן בפ"ג דכלאים (מ"ז) ר' מאיר אומר משום ר' ישמעאל כל שלשה דלועין לבית סאה וכו', ר' יוסף בן החוטף אפרתי אמר משום ר' ישמעאל כל שלשה דלועין לבית כור, ואמרו בירושלמי א"ר יוסי בי רבי בון בוא וראה מה בין תחלת רבי ישמעאל לסופו [ר"ל מה בין ילדותו לזקנותו] שתחלתו בבית סאה וסופו בבית כור, וכן מצינו לרבינו הרשב"א ז"ל שהשיב לאחד החכמים (עי' אבודרהם) אם מותר לקרות בחומשין בצבור מפני שמצא כן בתשובה אחת להרמב"ם שהורה שמותר לברך בספר תורה פסול, והוא סותר דברי עצמו ביד החזקה הל' ס"ת? והשיב הרשב"א ז"ל וז"ל. איני כחולק על דברי הרמב"ם ועל עדותו שהעיד משום גאוני המערב (שנהגו להיתר) וכו', עד, שאני אומר שזו בילדותו שנאה לנו וחזר בו בזקנותו עכ"ל הרשב"א, ואמרו (ב"ב פ"ט) במהדורא קמא דרב אשי הכי ובמהדורא בתרא אמר לן הכי, ונמצא בתלמוד כדר ביה רבא מההוא, וכדומה הרבה, מעתה אם לענין הדין כך מכ"ש לענין באור המלות ופשטות המקרא המתחדשות בכל יום, וכבר הודה רש"י ז"ל בעצמו בזקנותו לפני נכדו הרשב"ם (עי' רשב"ם עה"ת ר"פ וישב) ואמר שאלו הי' לו פנאי היה צריך לעשות פרושים אחרים לפי הפשטות המתחדשות בכל יום במקרא כו' עכ"ל הריב"ל, וכן מצינו בפירש"י על הש"ס כמה סתירות (עי' תוס' שבת ל"ד: גיטין ו': ומ"ג: וכ"ב:), כגון (ברכות י"ב) פי' מינין עובדי כו"ם, (שם:) מינות, אותם ההופכים טעמי תורה למדרש טעות ואליל, (ר"ה י"ז) מינין, אנשים ההופכים דברי אלהים חיים כמו צדוקים וביתוסים, (גיטין מ"ה:) מין, יהודי שאיננו מאמין לדברי רז"ל, (ע"ז כ':) מינים, כומרים לע"ז בין עכו"ם בין ישראלים, וכן (ברכות כ"ח) כסא דמוקרא, כוס זכוכית יקרה, (שם ל"א) כוס זכוכית לבנה, וכן (פסחים ס"ב:) הדרוקן, כרסו לבה, (עירובין מ"א:) הדרוקן, חולי הוא, וכן (ביצה ל"ט) מלח סדומית דקה, (ב"ב כ':) מלח סדומית עבה וקשה כאבן, וכן (שבת ט"ו) פשטה, מלכות יון, (ע"ז ח':) פי' מלכות רומי, (עי' תוס' עירובין כ"ד: יומא ו': דור דור ודורשיו ח"ד לד שכ"ז), וכדומה מאמרים פליאים כאלה בחכמת התכונה אשר פלטם הקולמוס האלהי אשר כחצים ביד גבור הי' ביד קדשו של רש"י ז"ל, אשר לכאורה לפי קט שכלנו הם יוצאים מגדר חכמת התכונה ואין להם שחר כלל, ובטח לא יצאה שגגה מלפני השליט הגדול והנערץ זה אשר בו בחרה פמליא של מעלה לעשותו רואה ופטרון לישראל, אך הידות ידבר ודבריו הקדושים הם כעשר מלעות זו ע"ג זו ולכן פתרונם ממנו והלאה.

כדרך שכמה גדולי ישראל נשרים מפורסמים אמרו שגם חכמי התלמוד לא ידעו חכמת התכונה על בוריה, כגון מ"ש הרמב"ם ז"ל (מורה נבוכים ח"ג פי"ד): ולא תבקש ממני שיסכים כל מה שזכרוהו (חז"ל) מענין התכונה למה שהענין נמצא, כי החכמות הלמודיות היו בזמנים ההם חסרות עכ"ל, וכן מ"ש הרי"ע ז"ל (עקידה שער ל"ו פכ"א) שחז"ל להיותם טרודים ושקועים בעסק התלמוד לבד לא הוצרכה להם החכמה זו רק לדעת העבור ולחשב תקופות ומולדות ויתר פרפראותיה היו להם לאבוד זמן יעויי"ש, ורב האי גאון ז"ל כתב (יסוד עולם ד':) כי חז"ל טעו בחשבון יעויי"ש, והאדומי כתב (מאור עינים אמרי בינה פ"י) שחז"ל האמינו היות הארץ שטוחית והרקיע כקופה עליה שאין הגלגלים מקיפים את הארץ מתחת יעויי"ש, ועוד כתב הרמב"ם ז"ל (שם ח"ב פ"ח) וז"ל. וכבר ידעת שהכרעתם דעת אומות העולם על דעתם בעניני התכונה האלו, והוא אמרם בפירוש, ונצחו חכמי אוה"ע את חכמי ישראל, וזה אמת כי הענינים העיוניים אמנם דבר מהם כל מי שדבר כפי שהביאו אליו העיון, ולזה יאמן מה שהתאמת מופתו עכ"ל, והרב מהר"ם בר צמח ז"ל כתב (בתשובותיו ח"א תשובה ק"ד) וז"ל. והפי' הנכון ידענו מי שחננו ה' ידיעה בחכמת הככבים, והבין בענין תכונת הגלגלים מה שבארו ממנו חכמי יון,

כי

כי זאת החכמה אע"פ שהיא חכמתנו ובינתנו, כמש"ה כי היא חכמתכם ובינתכם וגו', ופרשו חז"ל בפרק כ"ג זה חשוב תקופות ומזלות, והיתה חכמת בני יששכר כדכתיב ומבני יששכר יודעי בינה לעתים, (עי' עירובין ק':), אבל מפני הגלות אבדה זאת החכמה ממנו, כדכתיב ואבדה חכמת חכמיו, וחכמי יון חקרו יפה בזאת החכמה מחקר מוסכם לקבלתנו כו' עכ"ל יעוי"ש. אשר אכן מצינו שני מאמרי חז"ל המכחישים עדות שקר זו של האדומי, והוא (תנחומא יתרו סי' י"ב) יוצר אור ובורא חושך בכל שבת אחת יעוי"ש, כלומר שהארץ כדורית והשמש סובבת אותה על פני חוג שמים, ולכן בחצי כדור הארץ אשר ממול אור השמש הוא נגה דיממא וחצי כדור השני חושך דלילא, נמצא באור וחושך משמשים בערבוביא בעולם, וכן מ"ש (זוה"ק ויקרא י') כל ישובא מתגלגלא ככדור אלין לתתא ואלין לעילא כו' לאלין יממא ולאלין ליליא ע"כ, ובלי ספק ידעו תקיפי קמאי חכמי התלמוד אשר השכינה מקשקשה לפניהם כזוג, כל תהלוכות חכמת התכונה לכל פרטיה ודקדוקיה הדק היטב הדק, וכן משמע מאזהרת בר קפרא (שבת ע"ה) כל היודע לחשוב בתקופות ומזלות ואינו חושב עהכ"א (ישעיה ה' י"ב) ואת פועל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו כנ"ל במשכל א', וכמ"ש הרמ"א ז"ל (תורת העולה ח"א פ"ב) וז"ל. וכל מה שאפשר לפרש דברי החכמים שלא יחלוקו על המפורסם מה טוב ומה נעים כו', וכל מי שחס על כבוד קונו וכבוד חכמי התורה ידקדק בתוך דבריהם וימצא בודאי שידעו סוד התכונה עכ"ל.

ועתה הגיע לידי ספר חדש מלא ישן בשם שארית יעקב אשר שמש החכמה זרחה מבעד חלונותיו והשליכה קרני אור, לתרץ בטוב טעם ודעת קודם כל מאמרי התכונה הנמצאים בספרי חז"ל המתנגדים לכאורה לחכמת התכונה, והמבקרים התנפלו עליהם בחמת עכשוב ולעגי מעוג כפריצי חיות קטנות עם גדולות קאת גם קפוד, כגון מאמרם ז"ל (שבת פ"ז:) ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים אותו היום חמשה בשבת היה, (שם פ"ח: ובסדר עולם) ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים אותו היום ששי בשבת היה, וכן היה ראש חודש לזה ביום ה' ולזה ביום ו', וזה ידוע לנו מהכתובים שיציאת מצרים היתה בשנת ב' אלפים תמ"ח לב"ע (עי' רש"י ע"ז ט'), וכן איתא בהדיא בסדר עולם, ועתה אם נחשוב ב"א תמ"ח לפי יסוד המעוברים מתשרי של בהר"ד, יוצא ע"פ חשבון המולדות שמולד ניסן של יציאת מצרים היה י"ט שעות תתרכ"ז חלקים ביום א', ואיך אפשר להיות ר"ח ביום ה' או ו'? וכן אמרם (שם פ"ו:) לר' יוסי בחד בשבת אקבע ירחא דסיון ולרבנן בתרי בשבת, והלא היה אז מולד סיון כ"א שעות תכ"ג חלקים ביום ד', א"כ צ"ל ר"ח ביום ו' או בשבת, ואיך אפשר שיהיה ר"ח ביום ב', אחר שהיה המולד ביום ד'? והיוחסין כתב שהיתה יציאת מצרים בשנת י"ו למחזור ושעשו עבור על כן היה מולד ניסן בשעה ט' בליל ג' והיה ר"ח ביום ה' עכ"ל, ולא יתכן לרבנן האומרים שהי' ר"ח ביום ו', ועוד הלא בשנת י"ו אין צורך לעבר, ומפורש אמרו (מכילתא פט"ז): היום אתם יוצאים שאין ת"ל בחודש האביב מגיד שהשנה שיצאו ישראל ממצרים אינה צריכה לעבר? על כן נראה ברור שחשבון ב"א תמ"ח הוא מתשרי שלפני תשרי של בהר"ד, ואם נגרע מן א' י"ט תת"ר כ"ז שארית של שנה שהוא ד"ח תתע"ו, יוצא אז מולד ניסן י"א שעות קכ"א חלקים ביום ד', על כן ס"ל לר' יוסי שראו הלבנה בליל ה' על כן היה ר"ח ביום ו', ולפ"ז היה מולד סיון של אותה שנה י"ב שעות תרנ"ז חלקים ביום ז', ולכן לר' יוסי היה ר"ח ביום א', ולרבנן לא ראו הלבנה בליל א' ע"כ היה ר"ח ביום ב' ואתי שפיר, וכן יתר מאמרי חז"ל בחכמה אלהית זו השכיל בעל שארית יעקב לכבסם בנתר ובורית שכלו כחד עד שיצאו מתחת ידו מתוקנים ונקיים כצמר צחר ופני המבקרים חפו;

וכן.

וכן יסכר פי דוברי עתק על מאמר פליאה אשר מצינו לחז"ל, והוא (זוה"ק רע"מ תצא. תנדב"א זוטא) כשהחמה לוקה בחצי חודש כו', כשהלבנה לוקה בתחלת החודש יעויי"ש, שה' זאסנין עשה מאמר זה ליתד גדול לתלות עליו דעה כוזבת התלויה באויר (המאור צד מ"ד), כי הס' תנא דב"א הוא מעשה ידי חכם אחד ששמו אליהו, ולשוא מיוחס לאליהו הנביא, כי איך לא ידע נביא ה' דבר קל בחכמת התכונה הידוע להמתחילים בחכמה זו, כי אי אפשר שתלקה החמה בחצי החודש והלבנה בתחלת החודש? יעויי"ש, והיש"ר מקנדיא ז"ל כתב (מצרף לחכמה פכ"ה) וז"ל. ואפי' המתחילים בתכונה ידעו שאי אפשר שתלקה הלבנה בחסרונה כי אם במלואה כשהיא בנגוד השמש בראש או בזנב התלי, שאז אינה נוטה מהקו הלקותיי שהוא המהלך המיוחד לשמש ונכנסת בהכרח בצל הארץ, וע"כ לומר שלענין פנימי כוונו עכ"ל יעויי"ש, ורבי אביעד שר שלום ז"ל כתב ע"ז (אמונת חכמים פ"ו) וז"ל. מ"ש הרמב"ן בפ' בראשית כו' שהשמש והירח כפולים הם עליונים ותחתונים וחז"ל דברו על העליונים כו', ומזה לא תתמה במ"ש בזוהר פ' כי תצא וכו' וכד לקת במלואה כו', והדבר ידוע שהלבנה אינה לוקה לעולם אלא במילואה והוא נמנע לגמרי שתלקה בזמן אחר? אלא שעל (הלבנה) העליונה דבריהן אמת שכל עוד שנתהוה לקות בלבנה העליונה כו' עכ"ל, והרי"א חבר ז"ל כתב (מגן וצינה פי"ב) וז"ל. וכן מ"ש ברע"מ פ' כי תצא בליקוי הלבנה כו', והרבה (הרי"י דמידונא בס' ארי נוהם) להלעיג ע"ז, כו', מלבד מה שי"ל בזה בפשיטות שאין כונתו שתהי' לקותה בעת ריחוקה הרבה מן השמש בימים שעדיין הולכת ומתמלאת או שכבר רחקה ממנו וניכר חסרונה, אלא כונתו בפשיטות שהרי ידוע שלקות הלבנה היא כשתבא נגד השמש ממש וצל הארץ מפסיק ביניהם, והרי צל הארץ יש לו שטח גדול וצריך שיהוי זמן עד שתצא ממנו הלבנה כולה ויוצאת מן הצל הזה מעט מעט, שהרי אינה על מקום אחד אפי' רגע אחת, ובאמת תשלום מילוי הלבנה אין לו שיהוי זמן כלל רק רגע קטנה מצומצמת מאד, והזמן שנכנסת תוך צל הארץ עד שמתכסית כולה מן הצל, הרי עדיין היא בעת מילואה כ"ז שלא הגיעה לנקודה מרכזית אמצעית מילואה ממש, וכן יש מעט שיהוי זמן כשיוצאת מאמצע מרכז מילואה עד שיוצאת מצל הארץ לגמרי, והרי היא כבר בעת חסרונה, א"כ דברי הזוהר ברורים ומאירים, אבל באמת אין כונת הזוהר על לקוי הלבנה שנראה לנו, שיש מועד וזמן קבוע ע"פ חשבון הלוכה וסבובה ע"י המזלות כידוע לתוכנים, שא"כ יקשה על רז"ל בעלי התלמוד שאמרו בספ"ב דסוכה כשהמאורות לוקין כו' סימן רע כו', והיאך אפשר זה שיורה על שינוי דבר בעולם מאחר שכן סדרה ע"פ חשבון קבוע מזמן לזמן, אבל האמת הוא כמ"ש הגאון מוהר"ר יהונתן ז"ל בספרו יערות דבש שאין זה הליקוי המסודר, אלא הוא ענין אחר מה שרואים ע"י כלי המחזה בעת מן העתים כתמים ושינוי מראות במאורות יעוי"ש שהביא דבר זה מספרי חכמי האומות שלא ידעו שום סבה לזה, וע"ז כונו רז"ל, וא"כ לשחוק המחבר הזה אמרתי מהולל ומעורב, למה ילחק לנו והלא ליקוי זה ודאי יוכל להמצא בלבנה במילואה ובחסרונה? עכ"ל;

וכן קמו התועים בדרכי החיים הנלאיים לעולל עלילות ברשע על מאמרם ז"ל (פרקי דר"א פ"כ. מובא בילקוט אסתר רמז תתרנ"ט): בשלשה עשר לחודש שנים עשר הוא חודש אדר ביום השלישי במזל אריה, ואריה מלך על כל החיות לכל מקום שהוא רוצה הופך את פניו להשמיד ולהרוג ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים וגו' ע"כ, אשר קשה להולמו מה ענין מזל אריה לחודש אדר שמזלו דגים? והגאון הרד"ל ז"ל אשר הפליא עשות בפירושו היקר על פרקי דר"א נכנס כאן בדוחק גדול לומר שעל האריה שבמרכבה נאמרו הדברים הללו יעויי"ש, אך בסוף הילקוט נדפס זה לא כביר באור אמתי ע"ז שהוא מן הראוי להעתיקו פה כמתכונתו, כי ידוע שגלגל המזלות (טלה, שור, תאומים

סרטן, אריה, בתולה, מאזנים, עקרב, קשת, גדי, דלי, דגים) יסובב את הארץ ממזרח למערב בכל כ"ד שעות, היינו כל מזל ימשך עלייתו מתחת לאופק אל ממעל לאופק, ב' שעות מכ"ד במעל"ע, ותמיד ששה מן המזלות המה ממעל לארץ וששה מתחת לארץ, וכשאחד עולה ממעל לאופק אזי המזל שכנגדו שוקע אל תחת לאופק, למשל כשמזל טלה מתחיל לעלות בתחלת היום בחודש ניסן, אזי באותו רגע מתחיל מאזנים לשקוע, וכשיעלה טלה כלו אז כבר נשקע מאזנים כלו, וכשיעלה אחריו שור כלו כבר נשקע עקרב כלו, וכן השאר, ובענין שלפנינו, כשיעלה השמש בי"ג אדר במעלה הי"ג במזל דגים (כי בכל יום יעתיק השמש עלייתו מעלה אחת באותו המזל המכיל שלשים מעלות), יגמר מזל דגים עליית הי"ז מעלות הנשאר לו לעלות יומם בשעה ז' בבוקר, אחריו יעלה מזל טלה וימשך עלייתו שעה ח' ט', אחריו יעלה מזל שור וימשך עלייתו שעה י' י"א, אחריו יעלה מזל תאומים וימשך עלייתו שעה י"ב א', אחריו יעלה מזל סרטן וימשך עלייתו שעה ב' ג', אחריו יעלה מזל אריה וימשך עלייתו שעה ד' ה', אחריו יעלה מזל בתולה וימשך עלייתו שעה ו' בעוד יומם ושעה ז' בלילה, וכנגדו כבר ירד מזל דגים י"ג מעלות תחת האופק בעוד יומם, נמצא בי"ג לחדש אדר לא עלה מזל דגים כלו ביום, אבל הקדים לעלות בעוד לילה י"ג מעלות, וכן הקדים לשקוע בעוד יומם י"ג מעלות, אבל מזל אריה עלה כלו ביום ולא ירד ביום, ובזה נהפך שמחת המן לתוגה לו, כי הוא שמח במזל דגים שבחודש אדר יתחיל לעלות בתחלת היום מעל האופק, ותפס לסימן לו שיאחזו בני ישראל ח"ו כדגים במצודה, אבל האריה המלך על כל החיות (אשר הוא עלה כלו עלייה אחת ביום י"ג אדר ביום, לא כמזל דגים שעלה חציו בעוד לילה ושקע חציו בעוד יומם) ורב חילו להפוך פניו לכל אשר ירצה והפך את הספרים לטובת היהודים (ועי' רש"י ר"ה י"א:) כו' עכ"ל יעוי"ש עוד תבלין יקרים לזה ומסיים וז"ל. ולמען לתת מושג מה לאשר לא ידע בענין זה הנני מצייר בזה שני ציורי גלגל המזלות, האחד יצייר מצב המזלות בסוף ליל י"ג אדר בהתחלת זריחת השמש והשני יצייר מצב המזלות ביום י"ג אדר לעת שקיעת השמש.

א) מצב המזלות בלילה ממעל לארץ

זריחת השמש בי"ג אדר במעלה י"ג במזל דגים

מתחת לארץ

ב) מצב המזלות ביום ממעל לארץ

שקיעת השמש בי"ג אדר במעלה י"ג במזל דגים

מתחת לארץ

ואוי לעינים שכך רואות ההבדל העצום בין משכילי עמנו המזויפים החובקים אשפתות הגאוה דומן המינות, לזרוק חצץ ואבני גיר מנופצות בעיני תקיפי קמאי ארזי לבנון אדירי התורה, אשר בבתי נפשם נקבצו ובאו כל סגולות הקודש וכל שכיות החכמות והמדעים למקטנם ועד גדולם, ובין חכמי האומיים הנוטים כנהר שלום וכנחל שוטף כבוד ועוז, לכל הגה ומלה קטנה כגרגר חרדל אשר יצאה מפי הפילוסופים הקודמים להם בזמן ובמעלה, ואם ימצאו איזה חסרון ומגרעת באיזה הצעה שלהם תהיה מה שתהיה, אזי יכופו ראשם כאגמון בירא̇ת הכבוד ורגשי אהבה לתלות החסרון בקוצר המשיג, ולא יבושו להגיד בשער עמם כי לא יבינו סודה עומק המושג; מי לא ירתע לאחוריו בשמעו חכמת הפילוסוף סוקראטוס אשר שמו יצא עולם בהיכל המחקר, וכאשר כשאל להגיד משפטו על ספרי הערא̇קליטוס באשר מאמריו סתומים וזרים מאד, ענה ואמר (מובא בבקורי ריב"ל צד קל"ז): „יש בספריו מאמרים שהבנתי מהם והמה נפלאים מאד ויקרים, ומזה אני מקיש על השאר, שאף אלה הבלתי מובנים לי גם הם טובים ויקרים כמוהם" יעויי"ש שכן השיבו ג"כ כהני הנוצרים המלומדים להחכם וואלטער בצרפת, ומדוע רק בין עדת ישראל פשתה נגע צרעת היהירות עד למאוד, שכל איש הוא חכם גדול בעיניו להשען על בינתו הפחותה מטעורה, וכל הרוחות שבעולם לא יזיזו דעתו הקלושה והכחושה כפרות פרעה, ונקל לו לפעור פיו לבלי חוק להמיט אשיות בית יעקב ולהביא אנדרלמוסיא במחנה ישראל, ובמצאם איזה דבר בספרי חז"ל אשר לפום ריהטא הוא קשה הבנה, הם יסוגו אחור מלהגות בו בעיון דק אולי יצלחו לדלות חספא ולמצוא מרגניתא תותי', כמ"ש הר"ע מן האדומים ז"ל (מאור עינים ימי עולם פמ"ב) וז"ל. האמנה כל הקרב להרהר אחר דבריהם ולצרוף אותם כצרוף הכסף, הלא טוב לו לבלתי יעזבם בחצי המחקר ויחשוב עליהם תועה, אבל ירדוף ישיג ויבין לאחריתם עד ימצא להם מקום על הצדק עכ"ל, ועוד כתב (שם אמרי בינה פי"ד) וז"ל. איך יתכן שהאדירים חכמינו הקדמונים ז"ל אשר בישיבות ומקהלות גדולות איש יחד פני רעהו, וסמוכים לדורות הנבואה יותר ממנו, ואשר למדונו דעת ודרך תבונות, יאמרו בפירושי הכתובים דבר שילטרכו האחרונים ז"ל להרהר אחריו כו', ואיככה ידומה שלא ראו אור כזולתם מן החולקים הנזכרים והמה חכמים ומחוכמים ואנחנו העטלפים ראינו יותר מהמה? כו' עכ"ל, רק ידרכו קשתם כצר לכתוב מרורות על מאמר זה ולהוקיע אותו נגד השמש לחרפה ולקלון, כאשר ראיתי דוגמא קטנה מזה בחכמת התכונה אשר לחז"ל, ועוד אוסיף מיא וקמחא טחינא מ"ש הנשיא הצלוי בר חייא הספרדי ז"ל (ס' העבור צד ל"ז) וז"ל. ולא הבאתי כל הדברים האלה להביא חוזק לדברי חז"ל, כי דבריהם אינן צריכין חזוק כן מתחזקין בדברי תורה וכתבי קודש וח"ו שיתחזקו בדברי חול, אבל כל הענין הזה להודיעך שכל חכמי גוים המשכילים בדברי חכמה למדו החכמה הזאת (חכמת כ"ט י"ב תשצ"ג למדת חודש הלבנה) מרבותינו, כי אברכם אשר שבח אותו בתלמיוס אמר עליו כי בדיקתו לענין הזה היתה בשנת שמונים למיתת אלכסנדרוס מוקדון אשר היתה מלכותו סוף מ' שנה מבנין בית שני, ונמצא זמן אברכם זה בשנת קפ"ו שנה לבנין בית שני, והה̇לכה הזאת היתה קבלה בידו מאבות אבותיו, ובידוע שאבות אבותיו של רבן גמליאל היו בתחלת בית שני, ונמצא אברכם זה אשר מפיו שמעו האומות האלה מדת החודש הנכונה מתאחר מזמניהם של רז"ל, ואם תרחיב הדבר ותאמר היה בזמנם ותדע שהוא למד מהם ושאב ממעינותיהם, וכן כל חכמה וחכמה הבקיאין בה למדו אותה מרז"ל, כי הענין האחד אשר ראינו בעינינו יהיה מעיד על שאר ענינים, וכל דבר שאני מביא עליו ראיה מדברי חכמי הגוים איני מביא אותה אלא לחזק את הטעם הזה עכ"ל הנשיא ז"ל, וגם האלטגנין הכפלא הישראלי ז"ל כתב (יסוד עולם מאמר ג' ספ"ב) וז"ל

וז"ל. ולעולם לא נמצא מי שהגיע לאמתת דבר זה הן במדת זמן השנה התקופי ולא במדת זמן חדש הלבנה האמצעי, אלא קדמונינו ז"ל שלהם לבדם נתגלה סוד זה ויסדו עליו מחזור הלבנה המכוון של י"ט שנה ומסרו סודו, והודיעונו כי זמן ששת אלפים ותתקל"ט יום וי"ז שעות ותקצ"ה חלקים עוד הוא בכלל י"ט שנים לחמה לפי מדתו המדויקת שאמרנו בלי שום תוספות ומגרעת, והוא כולל כמו כן רל"ה חדשים ללבנה המדה המדויקת שאמרנו, שתוכל עתה לחשוב לכוון אותו אם תתבונן לימי המחזור האמור ותחלק אותו למספר שנותיו שהן י"ט שנה, יצא לך שמספר ימי השנה הוא שס"ה יום ה' שעות תתקצ"ז חלקים ול"ב רגעים עוד מי"ט בחלק כדעת רב אדא, ואם תקח כמו כן מספר ימי הזמן המחזור וחלקיו, ותחלק אותו על מספר חדשיו שהם רל"ה, יצא לך מזה זמן חדש הלבנה כ"ט י"ב תשצ"ג, ולא נתגלה דבר זה מעולם אלא לחכמי ישראל לקיים מ"ש מגיד דבריו ליעקב עכ"ל.

ומאמרים נפלאים אלה אשר הבאתים פה לפניך והמאמרים העתידים עוד לבוא במשכלים הבאים, כהם עז ועברתם קשתה להציק זהב רותח בפי הח' עפשטיין מוויען המעטירה, (ואין לי משא פנים בזאת שכבדני לשלוח אלי את חבורו בתורת תשורה חנם אין כסף, כי אין חולקין כבוד להגורם חלול השם וחלול חז"ל), בזאת שכתב (מקדמוניות היהודים מאמר א') כי חכמת העבור שאבו חז"ל ממעיני העו"ג ולקטו פירורין מתחת שלחן זרים, אם תעיף עין על פני הספר החדש זה אז תבהל מראות, איך יכרכר ויפזז בכל עוז לשלול החכמות והמדעים בכלל מחז"ל, ולעשות המון ספריהם היפים כמצולה שאין בה דגים, אשר כבר אמרתי לי עת לטייל אתו ארוכות וקצרות בזה, ולהוכיח במופתים חותכים הבהירים כביעתא בכותחא כי אתו תלין משוגתו, וכל דבריו שמתי בעז"ה לאל בבאורי על מדרש תדשא אשר אתי בכתובים; וכן שקר נחלו עדת המשכילים המאמינים בשוא נתעה במחאם כף ובהסבירם פנים לדברי ש"ד לואטו, כאילו כפאם ש"ד לתת אמון לדעתו הריקה משמץ יראה ומלאה נחשים ועקרבים, שכתב (בס' בתולת בת יהודה. מועתק ברב כבוד במכ"ע הצפירה שנת י"ח גליון י') כי התפלות והפיוטים אשר לנו לקחום חז"ל מסדר תפלות הסירים המארוניטים יעווי"ש, (ועי' בספרו אוהב גר לד ל"ה עד ל"ח), אהה! הקמשונים והסירי"ם ישחיתו הוד השושנים המפוארים, והלילה להם לומר היפכא מסתברא כי הסירים גנבו בכליהם תפלות ישראל העתיקות ויצטירו למען כחש, ולמרות רוחנו בקש ש"ד זה להשקות את צאן מרעיתו עזין רהיטין בחדשות לבקרים, לכן הוא שך את דרכנו בסירי"ם, אשר כל לב יהודי אמתי ירתיח כסי"ר מצולה ויעלה עשן חרונו על סירי"ם סבוכים אלה, אשר אחריתן כסירו"ת דוגה המטורפות בים השחור, יען מאמינים בדברי בלע ורעות רוח בלהות אשר יצאו מפי ש"ד זה, ויאמרו (זכריה י"ד כ'): והיה הסירו"ת בבית ה' כמזרקים לפני המזבח, ואכן יוצאי חלציו של אברהם אבינו מה נעני אבתרייהו? (קהלת ז' ו'): כי כקול הסירי"ם תחת הסי"ר כן שחוק הכסיל וגם זה הבל, כי באמת תפלות ופיוטי עם ישרון ממעי יהודה יצאו והם נובעים מבאר חפרוה שרי ה' לצאות בית ישראל, ואברהם יצא חוץ לסיר"ה (ב"ר פמ"א סי' ב'), וכמ"ש בעל הרוקח ז"ל (מועתק בס' מצרף לחכמה להיש"ר מקנדיא ז"ל פי"ב) וז"ל. החולק ע"ז כחולק על תורה שנתנה בסיני, כי סוד התפלות קבלנו רב מרב עד נביאים וזקנים וחסידים ואנשי כנה"ג שתקנוה, והמוסיף והמגרע אות א' או תיבה א' אוי לו בזה ובבא, כי אין להוסיף ואין לגרוע, כי לא יסדו בהם תיבה א' ואפילו אות אחת כאשר נבאר בעזרת הבורא המלמד לאנוש בינה עכ"ל יעווי"ש באריכות גדול סדר השתלשלות התפלות העבריות אז תבין כי מן המקדש הן יוצאות והורתן ולידתן בקדושה וטהרה נקיות ופרישות, וכל תיבה ומלה ראויה לסלד בה בחילה לפני שומע תפלה ואין לסירים חלק בה חלילה לכן עשה

הש"ד

הש"ד בזה עון פלילה, והסכת ושמע דברי המהרש"ל ז"ל (שו"ת הרמ"א סי' ו') וז"ל. ועתה אני הגבר ראיתי כתוב בתפלות ובסידורי הבחורים רשום בהן תפלת אריסטו, וזו היא אשמת הנשיא כמותך (הרמ"א ז"ל) שנושא לכן פנים מאחר שאתה מערבו בדברי אלהים חיים כו' עכ"ל יעוי"ש, והרמ"א ז"ל השיב (שם סי' ז') וז"ל. מ"ש אדוני שמזה נמשך שמקצת בחורים מתפללים בתפלת אריסטו כו', אומר חס לי ולזרעא דאבא לראות כזה ולא למחות, רק כל זה עדיין הוא שורש פורה ראש ולענה ירושה להם מאבותיהם, מאותן שהמשיכו עצמן אחר הפילוסופים והלכו בדרכיהן, אבל אנכי מימי לא ראיתי ולא שמעתי עד הנה, ולולא פי המדבר אדוני אלי לא האמנתי שנשאר עדיין רושם כו' עכ"ל יעוי"ש, ומה מתוקים דברי המשוח מלחמה בענין תפלות ישרון (יוסיפון פפ"ה) וז"ל. ומי לא ידע אשר התפלה נכבדת מכל כלי המלחמה כי התפלה תחוש עזרת ה' וישועתו כו' יעוי"ש באריכות גדול הוכחות אמתיות, איך מנהיגי ישראל הקדמונים הראו לעיני השמש כח תפלתם כי עז לעשות דברים ממה שאחורי הטבע חדשים לבקרים, וגם נשים רבות צדקניות עמדה תפלתן לישראל לחומת ישועה, והם לא הספיקו בילדי נכרים ולא התיצבו לסלד בחילה לפני צור ישראל ית' בתפלות אויביו ומנאציו בהבלי גלוליהם ותעתועי שקוציהם, והדאקטאר צונץ הנ"ל הוכיח בצדק (גד"פ צד שע"ג הערה ג') שכל התפלות למוסף ראש השנה מיוחסים בצדק לרב ויאמר כי תקיעתא דרב הוזכר בירושלמי (ר"ה פ"א ה"א) כולל כל התפלות, (עי' תולדות הקליר לרש"ל ראפאפארט הערה קי"ז. דור דור ודורשיו ח"ג צד קכ"ז), ונודע כי מצינו בתלמודא כמה ברכות ותפלות (ברכות מ"ד ס': תענית ו': ירושלמי ברכות פ"א ה"ח ופ"ז ה"ה. פסחים פ"ב ה"ב. סוכה פ"ג ה"ד) יעוי"ש, ומיד"א ז"ל מראה בטוב טעם ודעת קדושים גנותן של האנשים אשר פיוטי הקודמים קלים בעיניהם (שו"ת חיים שאל סי' כ"ח) יעוי"ש באריכות.

ונראה נושנת זו פשטה בין אחינו ראשי התיירים והחוקרים, ואם ימצאו איזה דבר בספרי האומות הישנים יאמרו כי חז"ל לקחו אותו משם ולא ההפך שהם לקחו מחז"ל, כמו הדאקטאר גרעטץ אשר רוח שטות שלטה בו לומר (בספרו שיר השירים) כי המליצות אשר בשיר השירים של שלמה לקוחות הנה משירי טהעאקריט המשורר היוני שהיה מרואי פני המלך תלמי, ולפ"ז בשקר מיוחס שיר השירים להמלך שלמה, עד שגם איש החופש הידוע פרץ סמאלענסקין קם עליו כנחשול והשכיל להוכיח משוגת גרעטץ על פניו (משפט חרוץ צד ע"ח-קל"א) יעוי"ש שכתב וז"ל. לפי דבריו נכתב שיר השירים כשלשים שנה או מעט יותר אחרי אשר כתב טהעאקריט את שיריו, ודבר פשוט הוא בעיניו כי העברי מהר לגנוב ממנו, ועל פי משפט המבקרים האחרים, אשר שיר השירים נכתב כשש מאות או שבע מאות שנה לפני טהעאקריט הוא מן הנמנע כי היוני לקח מהעברי? כו' עכ"ל יעוי"ש מעז יצא מתוק, ובזה לא שרירין דברי שד"ל ונשארו ערומים כבני כושיים במרחץ, כמו דברי הדאקטור צונץ הנ"ל המלאים רוח זלעפות להרחיק את מאור עינינו רבי שלמה יצחקי רש"י ז"ל הלאה ממגדל עדר צאן קדשים, כמו שלמה המלך ע"ה אשר האשמדאי פלטו למקום בתה מעוף צוקה ואפלה מנודח, אך השמש לא יאסוף נגהו לקול גדופת העטלף, וכבוד רש"י ז"ל במקומו מונח, כי עד יומו האחרון לא עזב דרכו מלהשמיט שם המחדש הבאור ואף אם הוא דבר קל כנ"ל; ולפעמים השמיט רש"י ז"ל שם המחבר ולא כתב רק שם הספר, יען כולי עלמא יודעין מהספר שם מחברו, כגון (יחזקאל כ"א י"ח. תהלים מ"ב ה'. שמות כ"ו ט"ו. שבת י"ג: ר"ה י"ד: ביצה ל"ג: כריתות ה':), ולפעמים כאשר שכח שם המחדש כתב תיבת שמעתי (בראשית מ"ב א'. שמות ו' י'. ויקרא י"ד י"ד. דברים כ"ט ג'. תענית י"ז: כתובות ק"ח: סנהדרין ל"ב: זבחים י"ב: וי"נ: וס"ב:), ושפתות המחבר רק בהזכרת חדושי תורתו לבד אף בהעלם שמו גמי דובבות בקבר, כאז"ל

כאמז"ל (ברכות ס"ד' מ"ק כ"ט' שיר רבה פ"ו ג'. קהלת רבה פ"ה י"א) כל מי שהוא עוסק בתורה בעוה"ז, אף לעה"ב אין מניחין אותו לישן, אלא מוליכין אותו לבית מדרשו של שם ועבר ושל אברהם יצחק ויעקב ושל משה ואהרן כו' יעוי"ש, (עי' היטב שמות רבה פ"ב סי' ו'), כי בעלמא דקשוט רשום בכתב אמת למי הוראות אף אם על הספר אינה קימת.

משקל ז

הלוקח תבואה מן השוק למה"ד? לתינוק שמתה אמו ומחזירין אותו על פתחי מניקות אחרות ואינו שבע.
(אבות דר"נ פל"א).

וזה אל זה שואלים ומשיחים לפי תומם על מה דמסקינן במשקל הקודם, כי איסר גדול כקורת בית הבד רובץ כארי שואג לפתח בית המדרש, וכרוזא קורא בחיל באזני בני ישרון אשר סביבם נשערה מאד, כי מים גנובים לא ימתקו להם ויזהרו לנפשותיהם לומר דבר בשם אומרו בפרוטרוט באר היטב, והלא גדולים חקרי לב חקקי לדק אשר קנו להם בחכמתם ותומתם שם עולם לא יכרת, גם הם מביאים לפעמים בהמון ספריהם עניני חכמה וחדושי תורה של אחרים ואת שמותם עזבו כבלים עזובות, אשר הקורא בהם יחשב כי הם היו המחדשים הראשונים של ענינים אלה, כגון הפוסק הקדמון העזוז והגבור הנורא בחכמת התורה הרי"ף ז"ל שכתב (שבת פ"א בענין המשנה בש"א אין פושרין): פירוש דואר איש ידוע כו' עכ"ל, ועיניך לנכח יביטו זאת מלה במלה בס' הערוך (ע' דואר) אשר כל דבריו הם דברי רבו רבינו חננאל גאון ז"ל, אף שאינו מזכיר במקומות אין ספורות שם הר"ח כלל, וכן (שם ספ"ה): גיזרא גיזרא, חזינא ביה תרי פירושי כו', ושניהם כתובים הדר בס' הערוך (ע' גזר) יעויי"ש, וכן (שם פכ"ב): מאי מרזב י"א כי מרזב זה כו', מלה במלה בהערוך (ע' מרזב), וכן (שם ב"מ פ"ב בענין המשנה ואלו חייב להכריז): כדמתרגמינן בתרגום א"י שכל את ידיו שלחפינהו לידוכי, בהערוך (ע' שלחף), והרשב"ם ז"ל מביא זאת בהדיא בשם הר"ח ז"ל (ב"ב ל"ט'), וכן (שם חולין פ"ב בד"ה ובאזמל): איכא מ"ד ה"מ בעוף כו', בהערוך (ע' סכין) בשם הר"ח ז"ל וכן הוא בר"ן ושלטי גבורים שם, וכיוצא רבים כמו אלה אשר הרמ"ב האליל עת לציין מקומות רבות כמוהם המובאים בספרי אחרונים בהעלם שם הראשונים (שבילי עולם ח"ב מארקא ס"ו) יעויי"ש, והטעם לפי שהיו בטוחים בדעתם שאנשי התורות ידעו בעצמם שחדושים הללו מן המקדש המה יוצאים ונובעים ומפכים מהבארות אשר חפרו רבותיהם הקודמים, כאשר מצאתי בעז"ה בהדיא (מדרש שמואל פ"ט) ולא הוה אמר שמעתא משמיה דר"ע, א"ל כל עלמא ידעין דר"מ תלמידיה דר"ע כו' יעויי"ש, אי כמי בשביל שסכחו אגב חורפם מאיזה יקב שתו יין עסים זה ובאיזה גת דרכוהו, עד שסערו בנפשם הטהורה כי בשכל עצמם ללגו במים אדירים אשר בים התורה והעלו מרגניתין טבין הללו, כאשר יקרה מקרה בלתי טהור זה לרבים משלומי אמוני ישראל הקוטפים מלילות המדע בשדה אחר, ובהעלם ידיעה נוטעים ושותלים אותן בכרמם, ובריגה יקלוה הלומדים הדושים הללו על שמם, והראיה שמלינו שבמקום שהזכיר הרי"ף ז"ל חדושיו על שם הר"ח גאון ז"ל כגון (שו"ת הרי"ף סי' רע"ב וסי' ש') וכדומה רבים אין ספורות למו, עינינו הרואות איך יראת ה' חופפת עליו ושנאת הכבוד המדומה על פניו לומר בהדיא שאין לו בזה שום חלק ונחלה, ואם בעל נפש אתה תקח לך מזה מוסר השכל מלא ממגד גבעות עולם הרי ישראל הגבוהים והנשאים עד מרום,

אשר

אשר גם הם אבו בדרך זה הלוך ושמרוהו כבבת עינם, כי יפגשו באיזה ספר מאוחר דרוש וחדוש אשר כבר היה לעולמים וראית אותו בספר מוקדם, אז מן הראוי לך לדון את השני לכף זכות, ולא יהיה רחוק לך להאמין כי פרח שושן זה הבשילו אשכלותיו בשני כרמים, וכמ"ש הגאון החוקר לכל תכלית בעל עוללות אפרים ז"ל (עיר גבורים ר"פ ויקרא) וז"ל. ידעתי גם אני ידעתי תחלואי ונגעי ומומי הדור המתגוללים להתנפל על הדרוש המחודש להתעולל עליו, ושם לו עלילות דברים לאמור: מצאתי לו פסולים ואלה פסולי ביהו והבוהו, כי הוא משתמש בשרביט של אחרים, וזה החילם לעשות, באם ימצאו רמז מדבריו במקום אחר, יאמרו כי הכל הוא גנוב אתו ומטילין דופי בכל החבור, ולא יחוש לדונו לכף זכות שמא כוון גם הוא לדעת הגדולים, כי מחשבותם רק לרע כל היום כו' עכ"ל, ואין למתוח קו חשד רק על מי שנודע בטח מפולש לכל צד שדרכו להתעטף בטלית שאינו שלו ולהתחמם מגז כבשי אחרים, ויש אנשים רבים אשר חרב מרוטה וחדה שלופה בידם שבה חותכים מלתן וחדושן של אחרים וזורקן כלפי מעלה ואומרים באלה בחרנו טול מה שחדשנו בשכלנו ובתבונתנו, (עי' אפיקי יהודה דרוש י"ב ה"א):

ולדעת ממארת זו נושנת היא עוד משנים קדמוניות ומצאה לה מסלות בלב המחברים הקדמונים תקיפי קמאי, אשר הרמב"ם ז"ל הכעיס עליהם תמרורים (מורה נבוכים ח"ב פ"מ) וז"ל. יש מבני אדם מי שייטיב בעיניו שלמות אחד ויערב לו ויתאוהו וירצה שידמו בני אדם שאצלו השלמות ההוא, ואע"פ שהוא ידע שאין אצלו שלמות, כמו שתראה רבים יתפארו בשיר זולתם ויאמרו שהם עשאום, וכן נעשה בקצת חבורי אנשי החכמה ובחלקי החכמות רבות, יפול ליד איש מקנא מתרשל דבר חדשו זולתו ויתפאר שהוא חדשהו כו' עכ"ל, ואולם דע לך כי כשם שגדול עון הגונב חדושי זולתו ומתקשט בנוצות זרים, כך גדול עון האיש החושד בכשרים ומחפיא עליהם קלון לא להם, אשר באמת מצינו גם בחכמי התלמוד ששנים או שלשה אמרו לפעמים דבר אחד על שמם, לדוגמא (אבות פ"א מ"ח) יהודה בן טבאי אומר אל תעש עצמך כעורכי הדיינים, ועיניך לנכח יביטו זאת בשם (שם פ"ד מ"ה) ר' צדוק, (עי' נחלת אבות), וכן מאמר ר' צדוק (שם) אל תפרוש מן הצבור, נשנה בשם (שם מ"ד) הלל, וכן (שם פ"א מט"ז) רבן גמליאל אומר עשה לך רב, נשנה זאת בשם (שם מ"ו) יהושע בן פרחיה, וכן (שם פ"ד מי"ב) ר"א בן שמוע אומר יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך, נשנה זאת בשם (שם פ"ב מ"י) רבי אליעזר, (עי' נחלת אבות), וכן מצינו דבר אחד נשנה בתלתא דוכתי בשם שלשה חכמים, כגון (מכות כ"ג:) דרש ר' שמלאי תרי"ג מצות נאמרו לו למשה כו', נשנה זאת פעם שנית בשם (פרקי דר"א ספמ"א) ר' יהודה או סתם יעויי"ש, ופעם שלישית בשם (שוחר טוב מזמור י"ז) רבא, (עי' פי' אברבנאל ז"ל למורה נבוכים ח"ב פל"ג בד"ה זהו הנראה. ופי' שם טוב שם ח"ג פ"ט), ואם אמנם כי רבים אומרים שאף שלשון שניהם עולה בסגנון אחד ותוארם החצוני שוה, מ"מ נושאים שתי כונות לא ראי זו כראי זו, כמ"ש התוס' (חולין ס"ח: בד"ה אדם) יעויי"ש, וכל אנשי התורות למקטנם ועד גדולם הסכימו לדעה זו (עי' ס' הצבא מדה א'. כנסת הגדולה סי' קל"ד. ס' כריתות לשון למודים ש"ג סי' קי"ז. יד מלאכי סי' שע"ד), יען קשה להם לומר כי תקיפי קמאי ארזי לבנון אדירי התורה שבע"פ לא יאמרו דבר בשם אומרו ח"ו ויתכסו בטלית שאינו שלהם, מ"מ נראה יותר להאמין שראי זה כראי זה וכונה אחת היא נשמת מאמרם, אך שניהם ראו את המצאה ונפלו עליה ואחד לא ידע מהשני, וכן הסכת ושמע מ"ש הגאון מהר"ץ חיות ז"ל (אמרי בינה סי' ד' ד' י"ג בהערה) על אז"ל בכמה דוכתי (ירושלמי מגילה פ"א ה"ט. אסתר רבה פ"ד סי' י"ב. שוחר טוב מז' ל"א) ד' לשונות נאין הן שישתמש בהן העולם, לעז לזמר, פרסי להספד, עברי לדבור, רומי לקרב (למלחמה) כו' ע"כ,

ופי'

ופי' מהר"ן: רומי נקרב נדרום ברבים יעויי"ש שמסיים וז"ל. וכמדומה לי בכך לקרב לא הקדימני שום איש ואמת יעויי"ש בהשמטותיו, ובאמת כבר הקדימו גם בזה הר"ע מן האדומים (מאור עינים ימי עולם פל"ז) יעויי"ש, ואיך נרהיב עוז להטיל קו חסד על גאון ישראל זה כי ידע שפיר ממאור עינים זה ומשם גנב באורו ח"ו ?

וגם אני הפעוט באלומי ואין חכם כבעל הנסיון, פעמים אין ספורות עלתה בידי בעזרת ההונן לאדם דעת לחדש דברים המסולאים בפז, ובמרוצת הזמן מצאתים בספרים קדמוני, ולבל יחשדני שומע כתבתים על שמם ומצאתי יותרת הכבוד, וכמ"ש החכם מווילנא (ס' הברית הקדמה א') וז"ל. הלא תראה שלשה המה מטיבי לעד לדיקים וישרי לב וכתבו דבר אחד ע"פ וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים (במדבר כ"א), והם האלשיך ותולדות יצחק ומעשי ה', ואין אומר ואין מגיד בשם אמרו, כי כלם התכוונו לדבר אחד בו בפסוק ויתנבאו גם המה בסגנון אחד ולא ידעו זה מזה, לכן קורא חביב בצדק תשפוט את עמיתך והוי דן את כל אדם לכף זכות אל תבא במשפט על כל נעלם כו' עכ"ל; ובזה יפלו דברי המבקר שטיינשניידער שכתב (בראש ס' תגמולי הנפש להפילוסוף האלהי רבי הלל ז"ל לד ע"ו) וז"ל. ואתה ראה והשתומם על ר' מאיר אלדאבי אשר לקט ספרו שבילי אמונה כמעט כולו מחבורים שונים, עיין כו', אבל בבעל תגמולי הנפש בגד וזדה, כי מצאתי שבנתיב הו' העתיק ממנו מאמרים ארוכים אות באות כו' עכ"ל יעויי"ש שכתב עוד (לד כ"ז) וז"ל. אחר שחרצתי משפט קשה על בעל שבילי אמונה, לא נח ולא שקט רוחי עד שמצאתי עוד עדים אחרים נאמנים על דרכו הנשחתה לקחת מאמרי ר' הלל ולהפילם בספרו וליחסם לעצמו דוקא כו' עכ"ל יעויי"ש באריכות מופתים חותכים וראיות אמתיות על זה אשר אי אפשר להזיזן ממקומן, ואף שראיתי איך הגאון האלהי הר"י אייבשין ז"ל השפיל ג"כ כבוד הרב בעל שבילי אמונה זה, וגזר אומר עליו (שם עולם לד ע"ב) וז"ל. ומ"ש מכ"ת בשם שבילי אמונה הוא היה פילוסוף אך לא היה שלם בקבלה כו' יעויי"ש, מ"מ אענה חלקי ואחוה דעי גם אני הצעיר שגם הוא לשם שמים נתכוון בזה, ואין הנשר גדל הכנפים חפץ ומתאוה להתקשט בנולות התוכיים וכסאו נקי, ואם ראית ת"ח שעבר עבירה אל תהרהר אחריו, ועאכו"כ שאין לבעל נפש להאמין בשות נתעה ורוח השנאה המדברת מתוך גרונו של הגאון יעב"ן ז"ל על הר"י אייבשין זצ"ל (שפת אמת מאמר גת דרוכה ס"ג:) וז"ל. ובסי"ט גנב משאילת יעב"ן סי' ל"ו שלי ושם באמתחת כרתי שלו לתרץ קושיות הגדולים על התו' בדין שיעור הפסק אשר לא קדמני אדם בזה, וספרי היה בידו מכמה שנים עיין וחקר בו גם שבחהו בפה מלא, וכן אמרו לי שאמר דברים בדרשה שלקחם מס' תפלה שלי שנתתיו לו במתנה ולא אמרם בשם אומרם שאינו רשאי כו' עכ"ל, יעויי"ש איך קם עליו כנחשול להדפהו מאור אל חושך בצדיה ובאיבה, ובאמת היה במח"כ כפרעוש לפני אריא דבי עלאי זה (עי' משקל ד'), והמכשלה הזאת היא עד היום בידי מבקרי ומשכילי דורנו דור-שוא עקש ופתלתול זה, והלילה להם לנסות את כחם היבש כחרס להעלות מחברים כמו אלה על כף זכות ולהסיר מהם לזות שפתים, אשר כבר לוח עליהם כי כרוכיא ברעש גדול שגיא הר"י אייבשין ז"ל (יערות דבש ח"א דף ע':) וז"ל. חושד בכשרים מתכבד בקלון חבירו, אוי וי שעון הזה מרקד בנו, גדולים וקטנים ישישו כמשוש על כל הון כאשר ימצאו גלוי קלון וערות רעהו ויחפשוהו ממטמונים לפרסם הקלון אם אמת ואם שקר, (מרמז על הגאון יעב"ץ ז"ל אשר קם עליו כנחשול בענין הקמיע כנודע), ואם ישמע איש על רעהו קלון יתגדר בו עד למאוד, וזה רגיל אצלנו בבוקר ובערב בשכבנו ובקומנו מבלי הרף עכ"ל, וכמ"ש המליץ הנפלא (בן המלך והנזיר שער ה'): בני ימים בני דמים מקימים ומפילים אנוש לדיק ותמים, במאזנים מרימים החסרים ומשפילים עדי

ארץ

ארץ שלמים עכ"ל, ומרגליות האמת מפיק האברבנאל ז"ל מפיו (ס' הויכוח יי"ד) וז"ל. ביותר חזקים ואכזרים שבבעלי חיים לא יזיקו את בני מינם, האריה לא יטרוף האריה והנחש לא ישוך את הנחש, אבל האישים מקבלים היזק והריגות זה מזה יותר ממה שיקבלו מכל הבעלי חיים ומשאר הדברים שבעולם ההפכיים להם, כי השנאה והתגר והכה האנושי ימיתו אנשים יותר ממה שימיתום כל שאר הדברים מקריים וטבעיים, והשבלה והחרילות שבאנשים אל המותרות היא סבת הפסד האהבה הטבעית שביניהם, ויולידו שנאה לא בין הרחוקים בלבד אלא גם בין בני מדינה ועיר ומשפחה אחת ובין אחים ואבות ובנים ואיש ואשתו כו' עכ"ל, באשר חסרון גדול לא יוכל להמנות מחשיך אור מין האנושי בכלל ועדת ישרון בפרט, והוא שאין אדם יודע הרהורים שבלב אחרים וגם רעיונות אשת חיקו אשר נפשה קשורה בנפשו רחוקות ממנו הלאה כמטחוי קשת, ולכן פעמים אין ספורות יטעו גדולים חקרי לב להניח זר פרחים בראש רשע עריץ איש לבוע, וחבילות קולים וסלונים ממאירים בראש הולך תמים אשר ידיו ולבו נאל אמונה אשר בקהל הלבועים לא יחד כבודו.

ונודע כי ישנם בינינו עד היום אנשים של צורה אשר לכאורה יראת ה' חופפת על פניהם ובלוארם ילין עוז הלביעות, ובקרבם ישימו ארבם ועתידים בכל זמן ועידן להקריב נפשם על מזבח התאוות הרעות, ואין בית רובע בחללו של גופם שאין בו כמה אלפים מזיקי אמונתנו הקדושה, כפלי כפלים מאותם אנשים גלוחי זקן וקלועי פאה אשר אין להם רק ד' אמות של ברבורים ושליו ודגים, שער מי לא תסמר ולב מי לא ירתע ויתר ממקומו, בקראו דברי האיש אשר רוח אלהים דובר בו סיני ועוקר הרים הר"י מטראני ז"ל (שו"ת המבי"ט ח"ב שאלה ח') וז"ל. ראובן . . . . . מוחזק בעירו מיוש ביותו לכשר וכל מעשהו באמונה, ובא לפני ב"ד עירו ובקש מהם שיראו לו איזה דרך ישכון אור התשובה, כדי שיחזור למוטב ויתכפרו עונותיו, ושאלו ממנו הב"ד: הגד לנו מה פשעך מה חטאתך כי כפי החטא כן היא התשובה מיוחדת לו? ואמר שחטאתיו עלמו מספר וגדלו עונותיו מנשוא, ואלו דבריו, ראשון לחטאתיו אמר ששנה תמימה היה לסטים עומד בפרשת דרכים בחברת פועלי און הורג נפשות ולוקח ממונם, ועוד שנה אחרת לד נשים ישראלות בעולות בעל והיה משמש ב' פסולות בנר אחד, זה עשה שנה תמימה, שנה שלישית כפר בעיקר ולא הניח ע"ז שלא עבדה, והנה ב"ד של המקום ההוא נתקשו בענין תשובתו, אם בעריות והוליד ממזר שע"ז אמרו מעות לא יוכל לתקון, ואם על שפיכת דמים שלא נתנו להשבון וכתיב ולארץ לא יכופר לדם וכו' כי אם בדם שופכו, ובמה שהמיר ועבד ע"ז הו"ל מין וכתיב כל באיה לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים, על כן בא לשאול מאת רבינו שיחיה, מה תשובת האיש הזה שיתכפרו בה עונותיו העצומים והרבים הללו, מאחר שבא הוא עצמו בב"ד לבקש תשובה בלי שום עדות כו', ושואל ראובן ג"כ שכל ימיו הי' מכבד שבתות ומועדים טובים בכל האפשר, אם יהיה עונשו שלא ינוח גם בשבתות וימים טובים? וכן שאלו הב"ד של מקום ראובן מהאדון מאחר שהוא בן תורה אם תהיה תשובתו בביטול תורה כו' עכ"ל יעויי"ש באריכות גדול, הרי לך איש לבוע המוחזק בכל ארבע כנפות עירו לכשר אשר כל מעשהו באמונה וטבל רגלו בשמנה של תורה, והטה כנחל שוטף כבוד לשבתות וימים טובים הכל על לד היותר אפשרי עד שאמך אבירים בכחו כבהמה בבקעה, ובסתר הפך קערת אמונתנו על פיה והגה מן המסלה העולה בית אל לעשות נבלות בדונות ולחבק בזרועות אהבה כל מדות נשחתות, ואלמלא לא הודה על פשעיו בעצמו ולא גלה בפיו מהשאור הגדול אשר בעיסתו, אזי עדי רגעו האחרון היה חביב לשלומי אמוני ישראל כשדה מלא כרכום, וריחו היה נודף כשמן אפרסמון בכל אהלי יעקב

ומשכנות

ומשכנות ישראל, ובמותו היה לו חלק ונחלה בין חוצבי מרום קברם ועפרות זהב לו, ועל ערמת אדמתו עומדה מצבת שיש גדולה וכל תוארי הכבוד נוצצו בה כברק קלל באותיות מוזהבות המרהיבות עין כל עובר, ועוד ידענו ממקרים בלתי טהורים כזה חדשים לבקרים, המראים לדעת שאין לשפוט כשרון נפש כל איש אם זך ואם ישר פעלו ע"פ קלסתר פניו ולבושו החצון, כי (פסחים נ"ד:) אין אדם יודע מה בלבו של חבירו, לכן הוה מקבל את כל אדם בסבר פנים יפות, ואל תפריח עליו נאצות רעות כצפרים עפות, וטרם תשימהו סחי ומאוס תנפה מעליו בשלש עשרה נפות, ואם אינך מכירו היטב שפתותיך תהיו רפות, מתת אותו לחרפות, אזי תהיו חומות בית יהודה תמיד בספירים מעולפות, ונפשות שה פזורה ישראל תהיו משפע חפות, וזכרון האמונה יהיה בין עיניהם תמיד כטוטפות; ומה נמרצו אמרי יושר של הגאון המוסמך הרב רבי רפאל האמבורגר ז"ל (דעת קדושים כ"ד ע"ד) וז"ל. וכן הוכחנו למעלה כי למוד התורה לקנטר יקרא באמת בטול תורה, ומטעם שאז השם ב"ה מפיר מחשבותיהם ומבטלם מלמוד התורה, אף כי באמת הלומד תורה לקנטר ירד עשר מעלות אחורנית ממי שלא למד תורה כלל, וכן ידע מי ומי אשר ישים אל לבו לדעת הקורות אותנו בדור הזה, לוא חכמו ישכילו זאת, כי אותן שלמדו תורה לקנטר אשר לסוף הקדיחו תבשילם ברבים, והלואי לא ידעו ספר מעולם, אולי וכולי האי עומדים על מצבנו הראשון והיינו לשם ולתהלה בקרב הארץ כימי קדם קדמתה, והתורה לא הושפלה לארץ כבודה ולא הוגז נזרה ולא הורס עטרתה ותפארתה, יד הלומדים תורה לקנטר היתה במעל הזה ראשונה, התורה חוגרת שק, עליהם נושאת קינים והגה והי, קינה היא ותהי לקינה כו' עכ"ל יעויי"ש דברי אלהים חיים, ור"א הגדול השכינה דברה מתוך גרונו בשעת פטירתו (ארחות עולם כ"ב): „בני! אל תהי כזבוב לחבירך על נגעו שמניח מקום בריא ושורה על הנגע וכסה לחבירך על נגעו ואל תגלה קלקולו לעולם" ע"כ, (עי' שבת ל"ו: סוטה מ"ד: חולין ו': הוריות י"ג: ב"ב פ"א: ירושלמי סוטה פ"א ה"ט. ס' חסידים סי' תרמ"ב. שבט מוסר פט"ז), ועוד אמר ר"א הגדול ברוח קדשו (שם כ"ה): „בני! אל תשב בחבורות האומרים גנאי מחבריהם ובעלי לשון הרע כי כל הדברים עולים ובספר נכתבים, וכל העומדים שם נכתבין בחבורת לשון הרע" עכ"ל, (עי' שבת ל"ג. פסחים קי"ח: ספרי בהעלותך פיס' צ"ט. תנדב"א רבה פי"ג);

והנה הקב"ה אשר איננו ותרן גם על לאן מרעיתו ובן בכורו, הוא משלם בסאסאה מדה כנגד מדה לבני נבל אלה הדנים את כל אדם לכף חוב, ואת כף זכות הסירו ממאזני משפטם ופלס בקרותם, וכשם שהם חושדים בשביל מחבר גונב דברים אחד את המחברים ארזי לבנון אדירי התורה והחכמה זולתו, והשאור שבעיסה מעכבם להבחין בין רעים ובין טובים כמלאך בלהות, כך בשביל חומס וגנב ישראל אחד כי יחטא מעלילים העובדי כוכבים על כל כלל ישראל עלילות ברשע ומאמינים בשוא נתעה שכולם גנבים ורודפי בצע מעשקות, ומיסרים בשוטים ובעקרבים באכזריות חמה ושטף אף כיענים במדבר, נפשות נקיות מישראל זכות וטהורות אשר נחצבו מלבנת הספיר אשר תחת כסא כבודו של עולם ית', וכן השיבו שלשת הרועים רבי אברהם בנבשתי ודון יוסף הנשיא ור"ש בן שושן להמלך דון אלפונסי העשירי (שארית ישראל פי"ח): הנה אנחנו משולים לעכברים כי אם עכבר אחד יאכל דבר מה, אומרים עכברים אכלוהו, כי טבע הבריאה שהוציא רע וטוב, ואם איש אחד יחטא ויגנוב יאמרו היהודים גונבים כו' עכ"ל יעויי"ש, או כמשל חז"ל (תנדב"א רבה פי"א): לספינה שנקרע בה בית אחד אין אומרים נקרע בה בית אחד אלא כל הספינה נקרעת כלה כו' יעויי"ש, וכן בדור יתום זה תצלנה אזנינו משמוע קול ענות מלחמת האנטיסימיטים מורדי אור הישראלי, אשר

אם

אם יהודי אחד יחטא ואשם בדבר קל הנחשב כשחק מאזנים נגד עונותיהם הרבים והעצומים, אזי על כל העדה יקצפו ויחרקו שן ולפידים מפיהם יהלכו מאין הפוגות להפוך אהל ישרון למעי מפלה גלים גלים, ויכרו בנכליהם שוחות עמוקות ומהמורות רעות לרגלי כל איש אשר דם יעקב דופק בעורקיו, ועיניהו חשכו מראות ואזניהו רועדות משמוע איך בכל מקרה בלתי טהור אשר יקרה את היהודי האומלל באשמת עובד ככבים, אזי יבואו כל מכתבי עתים כעם עצום ערוך מלחמה לטהר את בן בריתם בק"ן טעמים מרים כלענה, ואת היהודי העשוק והרצוץ ילינו בשער בת רבים למטרה לחצי לעג וקלס, ויתארוהו בצבעים שחורים לסמא עין הקורא בלהטיהם; ולדוגמא בעלמא אעתיק פה מה שקראתי זה ירחים אחדים מעשה נפלא במכ"ע לועזי אחד מיוחד וז"ל.

„היהודים אפילו על פתחו של המות אינם חוזרים מתרמותם! בעיר פ' עבד יהודי בבית אופה אחד חמשה ירחים ואסף חמש עשרה סלעים, ויהי לפני חג הסוכות אחזו געגועין לענות בדרך כחו ולכתת ברגליו כמה פרסאות לעיר אשר אשתו וצאצאיו מתגוררים שמה, ואת הכסף שם בצלחתו בעדם, וכעברו דרך הכפר לפנות ערב והנה אכר לקראתו ובידו קנה רובה, ומפיו יז קצף: יהודי ארור! הבה לי כספך חיש מהר פן אהלך בדרך בקנה רובה אשר לפניך, ולב היהודי יתר ממקומו ועיניו כארובות שמים נפתחו לשפוך לפניו דמעות שלים, וסביבות שיניו אימה השכה באמרו: אדוני! חוסה נא על אומלל וקשה יום כמוני אשר מכל עבודתי בפרך זה חמשה ירחים לא הרוחתי יותר מחמשה עשר סלעים אשר אתי, להשיב בהם נפשות רעיתי וצאצאי הגועים ברעב, ופניהם נהפכו לירקון ועיניהם נמקו בחוריהן לראות מעמלי עזר מעט להצלם ממצר, אך האכר לא שת לבו לכל זאת וידרוך את קשתו כצר להפילו למשואות, והיהודי ענה בעל כרחו אמן לבקשת האכר ויתן לו את כספו, אך התחיל לנשק את ידו והפציר בו עד בוש כי יתן לו עצה לשכך חמת אשתו מעליו על אשר לא הביא לה את הכסף, והאכר השיב לו כי ממנו נדחה תושיה רק היהודי ימצא עצה והוא ימצא אחריה, היהודי הנוכל (?) עבר רוח מבינתו ויפשוט את בגדו ותלהו על העץ, ובקש מהאכר כי יריק אשפתו ולירות חציו אל הבגד, להיות לראיה כי שודד פגעהו בדרך וכפה עליו הר-המות כגיגית לתת לו הכסף, וידרוך האכר את קנה הרובה ויור אל הבגד כל החצים אשר בחצנו עד תומם, והיהודי בחשבו שיש לו עוד חצים בקש ממנו לירות עוד מעט חצים אל הבגד, והאכר הגביה ידיו בשבועת אלה כי אין לו יותר, וכשמוע היהודי הרמאי? כי אין לו עוד כלי משחית לחבל, התגבר עליו כארי ואחז בערפו ויפילהו לארץ באכזריות חמה ושטף אף, ויוציא מצלחתו את הכסף וינס בחפזון גדול", ומסיים המכ"ע זה: „ראו נא כמה גדול כח הרמאות אצל היהודים!", ואכן מה נענה אבתריה „טוביה חטא וזיגוד מנגיד", האכר אשר הוא לסטאי עשוי לבלי חת לבוז חיל זרים ולהאטים אזנו לקול אומלל עשוק ורצוץ, והנה הוא הצדיק והיהודי הוא הרמאי והנוכל, יען מצא עצה אלהית להציל כלבי מכף מעול וחומץ? אי שמים! לכן מנעו אתכם בית ישראל והוקירו רגליכם מדרך עקלתון זה, המלא סלונים ממאירים וקמשונים מסוככים חוחים ודרדרים קוצים וחתחתים על כל גדותיו, ומאד מאד תהיו זהירים וזריזים מלהטיל קו חשד על המחברים אנשי התורות, ולעשותם למלקטי פרורין מתחת שלחן אחרים, ובל תשפטו אותם לפום ריהטא למברכים ברכת הנהנין על אתרוג הגזול, כי עינינו הרואות שגם הנשרים הגדולים האברבנאל ושם טוב והאפודי ז"ל בפירושיהם על ספר המורה, כלם מפרשים במקומות רבות בנתיב שזפתו עין המפרש הקודם להם הוא הכספי ז"ל, (עי' זאת בס' תולדות חכמי ישראל ח"ג נד קס"ב), אשר כל בעל נפש יגביה ידיו לאל אמונה בשבועת אלה, כי מים גנובים מרים היו כראש

ולענה

ולענה לפרתמי אורייתא אלה, אשר רק יראת ה' ראשית ואחרית מטרתם בחיים ולא יכלו שאת את יותרת הכבוד המדומה, וכליותיהם היו כשתי מעינות נובעות חכמות וחדושי תורה בלי מעצור, ויכלו למלא כל הארץ דעות עצמם כמים לים מכסים, ומה להם לשתות מים מבאר שכרוה זרים? רק כלם נתכוונו לדבר אחד וכסאם נקי;

וידעתי זה כמה כי בין שושני החכמה ופרחי האמונה הנטועים כאהלים, ושתולים כערוגות הבושם בכרם לב הרבנים היושבים על מדין החרדים על דברי חז"ל בנפשם ומאודם, ובין נטעי ונצני המדות תרומיות הנותנים ריח טוב כלבנון בקרב רועי שה פזורה ישראל ארזי לבנון אדירי התורה, התגנב חוח טעות גדול סילון ממאיר וקוץ מכאיב לב שוחרי תושיה אשר פלס ומאזני הבחינה בידם החזקה, והוא, בחשבם כי רק חדושי תורה הלכה ואגדה אשר מקורם בספרי חז"ל ולמעלה בקודש חדושי תנ"ך, מן ההכרח לאומרם בשם מחדשם, משא"כ דברי חכמה מוסרות ודעת אשר לתורה אינם נוגעים באיזה ענין תוריי, הם השובים כהפקר שאין לו בעלים וכל המגביהו הרי הוא שלו, ואינו צריך להזכיר שם בעליהם האמתיים עליהם כלל, אשר באמת יטו בזה מאורח יושר ותועים בדרכי החיים המאושרים, כי עינינו הרואות איך חז"ל מיחסים כל דבר חכמה למי שאמרו הן במדות והן במילי דבדיחותא וכל עניני העולם הבנוים על אדני השכל למקטנם ועד גדולם בלי שום הבדל ופדות, וגם שיחות חולין של תלמידי חכמים שבהם מיוחסים בהדיא על שם אומרם, כגון (שבת קי"ג) רבי יוחנן קרי למאניה מכבדותי, וכן (יבמות ס"ג) רב הוה מצערא ליה דביתהו כי אמר לה עבידי לי טלופחי עבדה ליה חומצי כו', וכן (ברכות נ"ד:) רבי יהודה חלש ואתפח על לגביה רב הונא בגדתאה ורבנן, אמרי ליה בריך רחמנא דיהבך ניהלן ולא יהבך לעפרא, וכן (גיטין נ"ז) כך מקובלני משמאי הזקן לובן ביצה סולד מן האור ושכבת זרע דוהה מן האור, וכן (פאה פ"ב מ"ו) אמר נחום הלבלר מקובל אני מרב מיאשא שקבל מזוגות (הם כל אותן שנים שנים המזכרים בפ"א דמס' אבות שקבלו שנים מפי שנים עד מפי שמעון הצדיק. רע"ב) שקבלו מן הנביאים הלכה למשה מסיני בזורע את שדהו שני מיני חטין כו', וכדומה רבים עצמו מספר כמו אלה מובאים בשם אומרם אף באותם שאין בהם שום לחלוחית הלכה, והראיה גופה שהביאו חז"ל כי (אבות פ"ו מ"ו. מגילה ט"ו. ספרי מטות פיס' קנ"ז. תנחומא במדבר סי' כ"ב. מדרש משלי פ"ו. פרקי דר"א פ"נ) כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, היא מפסוק (אסתר ב' כ"ב) ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי יעויי"ש, אשר הגדה ואמירה זו לא היתה שום דבר תורה וחכמה, רק שנשתלשל אז ע"פ מקרה שישמע מרדכי הבלשן סוד שיח שני סריסי המלך המבקשים לשלוח בו יד, ומזה יש הוכחה ברורה דליכא נפקותא בין דברי תורה ובין דברי מדע ועצה ואורחות עולם, שכלם מוכרחים להזכר על שם אביהם הראשון צור מחשבתם, (עי' חולין ק"ד:), ואף אם המחדש מוותר לך כבודו ושפתיו ברור מללו שתקרא שמך על חדושיו, חלילה לך מעשות כדבר הזה כי מה יועיל לך הון לא לך? והיינו דאמרי אינשי „כרים וכסתות של אחרים לא יחממו בשר הגנב", וכמ"ש הגאון והחוקר האלהי בעל יוסף לקח ז"ל ע"פ ותאמר אסתר הנ"ל וז"ל. יש לדקדק שבאמירת מרדכי לאסתר אמר לשון הגדה שנאמר ויגד מרדכי ובאמירת אסתר למלך נאמר ותאמר לשון אמירה? אבל הטעם לפי שמרדכי לא אמר לה הדבר כדי שתאמר היא הדבר למלך בשמו, אבל היה רצונו שאסתר תשיג החן ההוא והמעלה ההיא ושהיא תאמר למלך בשם עצמה, ולכן נאמר ויגד מרדכי לשון הגדה שלא היה כונתו כי אם להגיד ולגלות הדבר לה, ועם כל זה הצדקת ההיא רצתה שהחן ההוא והמעלה ההיא הראויה למציל את המלך מן המות כי רבה היא תהיה למרדכי, ולכן אמרה למלך בשם מרדכי כו' עכ"ל. וכבר הוכחתי כי נשמת המצוות ורוח החיה אשר באפני ההלכות,

היא

היא החכמה האלהית עקרת בית אלהים והחכמה האנושית השגל הנצבת לימינה, ותולדותיהן כיוצא בהן ההמצאות המחוכמות מסתרי הטבע המכהים גלגל חמה ביפים.

משקל ח

משל לבן טובים שגנב כלים מבית המדרש, ולא רצה בעל הגנבה לפרסמו, התחיל נותן בו סימניו בעל קומה הוא עיניו נאות שערותיו שחורות חוטמו נאה, משנתן סימניו ידעו מי הוא.
(תנחומא קרח סי׳ ב׳).

חובלים אלו תלמידי חכמים שמחבלים את הגונב דברי תורה של אחרים והאומרים על שמו, להתקשט בנוצות זרים למען הכבוד המדומה המפיל חללים רבים ועצומים הרוגיו, כמבואר במשקלים הקודמים בטוב טעם ודעת קדושים, וכאן מן הראוי להוסיף נופך, שהם לא הזהירו לומר דבר בשם אומרו רק חדושים הכתובים בספרי חכמה ותושיה, המלאים יראת ה׳ הקודמת לחכמה ואחוזה בעקבה כשלהבת בגחלת, משא״כ מאמרים טובים אשר כאסתירא בלגינא קיש קיש קריין בספרי מינים שונאים הדת והקבלה ומתעבים פרפראותיה היקרים, בלתי מוטל החוב ליחס מלין עבין דאית בהון על שם רשעים ירקב, ואם החלפת שם זה תמורת זה אין להכותך מכות מרדות משום שאינך רק כמחליף פרה בחמור ונמצא עבירה בצדה, וראיה מאז״ל (ב״ק ס״א׳) אמר דוד המע״ה כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי, כל המוסר עצמו למות על דברי תורה אין אומרים דבר הלכה משמו יעויי״ש במהרש״א ז״ל שכתב וז״ל. נראה בזה דכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, ואלו שסמכו על הנס לילך במקום סכנות נפשות אין ראוי לעשות נס וגאולה על ידיהן, ואע״ג דשלוחי מצוה אינן ניזוקין, היכא דשכיח היזקא שאני כדאמרינן פ״ק דפסחים עכ״ל, ולכן לא רצה דוד מלך ישראל להזכיר שם הגבורים עדיו העצני ואלעזר בן דודו בן אחוחי ושמה בן אגא על חדוש הלכה שלהם, אף שהיו יושבים בין הסנהדרין והיה להם תשעה קבין מוח בתורה, (עי׳ מ״ק ט״ז: ירושלמי סנהדרין פ״ב ה״ה. במדבר רבה פכ״ג סי׳ י״ג ובחדושי הרש״ש ציון כ״ז. רות רבה פ״ה א׳. תנחומא מסעי סי׳ י״ב. מדרש שמואל פ״כ. תנדב״א רבה פ״ג. זוה״ק משפטים קי״ז׳ בחיי ר״פ ויקרא. פרשת דרכים דרוש ט״ו), וכן מה שאמר רשב״ג (הוריות י״ג:) יכנסו לבית המדרש ונקנסם שלא נאמר איזה מימרא בשמם, ועשו כן על ר׳ מאיר וקראוהו בשם אחרים אומרים ועל ר׳ נתן בשם יש אומרים יעויי״ש שבשביל דבר קל קנסו אותם בעונש נמרץ זה, (עי׳ תוס׳ ברכות ט׳: בד״ה אחרים. סוטה י״ב׳ בד״ה אחרים. ע״ז ס״ד: בד״ה אחרים. ב״ב ע״ו: בד״ה ויש, ול״ג: בד״ה מאן, ונע״ג), ואם בארזי אל נפלה שלהבת הקנס זה מה נעשה עם אזובי קיר בני נבל גם בני בלי שם המאבדים הונה של תורה בנכליהם, ויטביעו כל שכיות החמדה סגולות הקודש בלבב ימים נחלי בליעל בעקמומות שבלבם האטום והערל? בודאי מן הראוי להעניש בזאת שאין להזכיר שמם על חדושי תורתם ואין לנו רק להוציא התורה המפוארה מכלי מכוער, ואולי עי״ז ישובו מדרכם הרעה ויבינו לאחריתם, (עי׳ רדב״ז ח״ד סי׳ קפ״ז), ובזה פירשתי בעז״ה מאמר רבי יוחנן (מ״ק י״ז׳) מאי דכתיב (מלאכי ב׳ ז׳) כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו „מפיהו" כי מלאך ה׳ צבאות הוא? אם דומה הרב למלאך ה׳ יבקשו תורה „מפיו" ואם לאו אל יבקשו תורה „מפיו" יעויי״ש, ונשנה זאת בכמה דוכתין (חגיגה ט״ו: שמות רבה פל״ח סי׳ ג׳), כלומר אם הרב הוא איש אמונים רב ברכות אשר יראת ה׳ היא אוצרו ותורתנו הקדושה היא מדושתו ובת גרנו, אזי מן הראוי לשלומי אמוני ישראל בוחרי תושיה

להסתופף

להשתופף בצלו, והיו עיניך רואות מורך זה בעת אשר תקח לקח מפיהו, וכמו כן צריך אתה לומר דרשותיו וחדושי תורתו למקטנם ועד גדולם בשמו, ולשוות עליו הוד והדר מעט צרי ומעט לוט לחבש ולבשם עיניו בפרפראות החכמה, משא"כ אם הרב הוא פוסח על שתי הסעיפים פניו דומה ליריעות שלמה ולבו כאהלי קדר. ואין לו בעולמו אלא ד' אמות של תאוות החמריות חיי בשרים, ופקודי ה' הישרים משליך אחר גוו כנצר נתעב, אם אמנם שים לכל בעל נפש לרדות דבש מהדבורה אף שהוא עוף מצער שתי ומאוס, וכאשר הארכתי בזה לשון של זהורית בהקדמתי לספר זה, והוכחתי בתשעה קבין ראיות ברורות ומופתים חותכים עד למכביר, שמן הראוי לקבל בסבר פנים יפות כל דבר חכמה אף מנשים ועכו"ם ומיני"ם ממיני"ם שונים, ואין להסתכל אם הקנקן הוא שבור ומראהו רע, מ"מ אין לבקש תורתם „מפיהם", כלומר להתרועע אתם בצוותא חדא ולשמוע מפיהם תורתם, כי שוחה עמוקה פי כופר וסביבות שיניו אימה חשכה גדולה להפיל חללי הנפש רבים על שדה האמונה, ולא על אלה ישובו דברי הגאון יעב"ץ ז"ל (מגדל עוז עלית החכמה סי' כ"ד) וז"ל. ויאות לכם בני לישב בין החכמים כדי לשמוע דבריהם וחכמתם, כי תלמדו מהם חכמה ומוסר כענין שנאמר (משלי י"ג כ') הולך את חכמים יחכם וגו', (שם כ"ב י"ז) הט אזנך ושמע דברי חכמים וגו', וכן צוה חכם אחד לבנו ואמר: בני! היה יושב בין החכמים כי אם תדע ישבחוך ואם תסכל ילמדוך ואם יודיעו לך יועילוך, אל תתבייש לשאול דבר חכמה מן החכמים, ולתור אחר החכמה בכל מקום אשר תמצאו אותה, כי דבר זה שורש מן החכמה, כמ"ש חכם: שאלת החכמה חצי החכמה ופיוס בני אדם חצי השכל, ואמר: אחר הכנע לדרוש החכמה תכובד כשדורשין אותה ממך עכ"ל, ומקור הדברים האלה מצאתי בזוה"ק (תצוה קפ"ב) יעויי"ש, (עי' פרקי דר"א פכ"ט. בחיי ר"פ לך ור"פ וילך. ש"ך עה"ת פ' ואתחנן), כאשר יצאתי בזה ידי חובת באור במאמרי היקר (אבנט בד י"ג) יעויי"ש, ואם ילך אדם לבי אבידן של מינים להוכח אתם על כפשל אחד, יהיה בטוח כי יפול כתוא במכמר ברשתות המינות ואחריתו עדי אובד, ולזאת כונו חז"ל באמרם (מגילה כ"ח) אסור להסתכל בצלם דמות אדם רשע יעויי"ש, (עי' דרך ארץ זוטא פ"א), ומפני זה לא אזיל רב לבי אבידן (שבת קט"ז) יעויי"ש ברש"י ז"ל שפי' שישבו מינים בבי אבידן להתוכח ולהורות חכמתן, (עי' בס' דור דור ודורשיו ח"ג צד קס"ו בענין בי אבידן), אף שרב היה מלא חכמה כרמון ומדעים שונים על כל גדותיו להתוכח עמהם ולהפילם למשואות ברוח חכמתו, והיה לו מעלה יתירה לבלום פיו הקדוש מלהשיב שמץ דבר להאנשים אשר מצחם כנחושה מלקבל האמת מזוהמם המשים דעתם כעפר לדוש ומראה שגיונם וטעותם, (עי' סוכה ז' ב"מ נ"ז ב"ק י"א ביצה ו' ובתוס' ב"ב ס"ב), והיה בטוח כי חכמי בי אבידן לא יוכלו לנגוע בו לרעה ולקש נחשבו לו כלי מלחמותיהם, כמו שקרא שמואל עליו (חולין נ"ט) לא יאונה לצדיק כל און יעויי"ש, ומ"מ סר רב מאהלי הרשעים האלה ואל מנחת שוא קטורת תועבה שלהם לא שעה, כדי שממנו ילמדו החכמים הקטנים ממנו ויוקירו רגליהם מבית רעים ופוקרים אלה, שמוטב שיהיו שוטים בעיני בי אבידן כל ימיהם מלהיות רשעים שעה אחת בעיני המקום ב"ה, אבל מותר להגיד מילי מעליותי שלהם במקהלות, באופן שהשומעים יבינו כי פרח שושן זה צמח בין החוחים ולכן לא יזכר שם המחדש עליהם, וגם אסור לרמות את הבריות ולומר כל זאת בשם עצמו פן יהיה לבוז וירחיק עצמו מן הדומה לכעור.

וכן מצאת שאז"ל (שקלים פ"ב ה"ז) בדוד המלך ע"ה בקש רחמים שיהיו דבריו נאמרים על שמו יעויי"ש באריכות, נראה איך דקדקו בני דורו ביחוס החדושים על שמות מחדשיהם, עד שמלכא משיחא קדישא זה היה צריך לצלד בתפלה ולשפוך שיח על זה, אולם זכור נא אחי-נועם מ"ש הרמב"ם ז"ל בשם רב האי גאון ז"ל (מובא בתוספות באור

בס'

בס׳ מורה נבוכי הזמן שער י״ז לד נ״ג): דהנהו מילי דר׳ טרפון שאם יבואו לידי ספרי מינים כו׳, במינים דכפרו בעיקר נינהו, אבל הני דהכא כל אימת דלא פקרי בחלי פותא לא חשבינן להו כוותייהו ופלגינן להו יקרא עכ״ל יעויי״ש, (וכעין זה כתב הרמב״ם ז״ל בהל׳ ממרים פ״ד), לכן מספק אין לחשדם, ומן הראוי לדרוש מילתא טבא דאית בהו בשמייהו שפיר, משא״כ הנהו דפקרי בחלי פותא ההולכים יחפים על אבני נגף המינות הלוך וטפוף, אין לעיין שמש על חדושיהם אף אם כל חפצים יקרים לא ישוו בהם, ועלייהו אתמר בי מדרשא (מ״ק ה׳:) אין מעמידין ציון במקום טומאה שלא להפסיד את הטהרות; ולא מצאו חן ושכל טוב בעיני דברי הר״ש בלאך (בהקדמתו לתולדות רש״י ה׳) וז״ל. ואם כי מצאנו חסידים הראשונים כמו בעל ס׳ חסידים שהעתיק עשר פעמים דברי הרמב״ם ובעל ראשית חכמה ג׳ פעמים מבלי הזכרת שמו היקר ז״ל, אפשר לדונם לכף זכות יען היו מקובלים שונאיו ושונאי נפש רבינו המורה צדק כו׳ עכ״ל, כי בלי ספק אשמת המעתיקים או עון המדפיסים הוא זה שהשמיטו במקומות אלה שם הרמב״ם ז״ל, כי באמת מביא בעל ראשית חכמה את הרמב״ם ז״ל בכבוד גדול כגון (פ׳ המצות שער א׳ בד״ה וכתב), וכן בעל ס׳ חסידים ז״ל לא חש להזכיר שם הרמב״ם ז״ל בהעתיקו שני פרקים מהל׳ תשובה שלו (סי׳ כ׳) כיון שהדברים הם דברי חז״ל, כמ״ש הגאון חיד״א ז״ל (שם הגדולים ח״א אות י׳ סי׳ כ״ט) יעויי״ש.

ומודעת זאת לכל שוחרי תושיה כי הצעת ר״י החסיד הנ״ל והאיסר אשר כפה כגיגית על המחברים לבל יכתבו שמותיהם על ספריהם, גרם להוליך חכמים שולל ולעור עיני פקחים דורשי קדמוניות ישרון לחשוב נחושת לזהב ובדיל לכסף, כי קמו עדת מורדי אור אמונה המתפרצים בעם להוציא מתחת ידם ספרים שונים המהפכים סוד תורתנו למשחית, ובשער ספריהם הראו בערמה כי אין להם רק ד׳ אמות של יראת שמים לכן העלימו שמם, כמו הס׳ מגלה טמירין וס׳ התקון וכדומה רבים כיוצא בהם, אשר כלם ישאם רוח בלהות ואין לטפל בנבלת סוסים פרועים לשמצה אלה הבורגים את בעלם במלחמת הדת כנודע, אשר עליהם שר המשורר האלהי (בן המלך והנזיר שער ח׳) וז״ל. יפה תואר יפה מראה וקומה, ורעיוניו מלאים תוך ומרמה, כתפוח בפניו לח ואדום, ותולעה בתוכו יש ורמה עכ״ל. ונודע מ״ש חיד״א ז״ל (שם ח״ב אות ז׳ סי׳ כ״ו) וז״ל. מזמן הגאונים עד עתה לא מצינו מי שנזהר בזה (להעלים שמו מספרו), וכמעט מי שרוצה לנהוג כך בדור יתום יהיה רמות רוחא, כי מורה שהכבר הוא שלם ורצה לקיים גם זה הדקדוק, דלא יבצר שלא יודע בדורו, ואע״ג דלבו לשמים וכונתו לטובה איכא לזות שפתים, שרוצה להראות חסידות יותר מכמה גאוני וגדולי עולם, ועי׳ בתנחומא פ׳ במדבר דף קנ״א: ודו״ק כו׳ עכ״ל, ויש להביא ראיה אמתית ע״ז מהא דאיתא (ויקרא רבה פל״ד סי׳ ח׳) למדתך תורה דרך ארץ שכשיהא אדם עושה מצוה יהא עושה אותה בלב שמח, שאילו היה ראובן יודע שהקב״ה מכתיב עליו וישמע ראובן ויצלהו מידם, היה טוענו ומוליכו אצל אביו, ואילו היה יודע אהרן שהקב״ה מכתיב עליו הנה הוא יוצא לקראתך, בתופים ובמחולות היה יוצא לקראתו, וכן (רות רבה פ״ה סי׳ י״ד) אילו היה יודע בועז שהקב״ה מכתיב עליו ויצבט לה קלי, עגלים מפוטמים היה מאכילה יעויי״ש, (עי׳ מזה בשל״ה עשרה מאמרות בהגה״ה בד״ה והנה הדלא, תורה שבכתב נאן יוסף בד״ה ונחזור לענין מלוכת יוסף), אשר צדק נשקף מטהורים אמרי נועם אשר יצאו מפי הר״ח מליכשין ז״ל (מובא בס׳ כנפי נשרים באבק סופרים שמות ד׳ י״ד) וז״ל. ותמוה מאד מדוע באמת לא עשו הקדושים האלו כך, וכי חלילה התפעלות הקדושים האלו בשביל שישבחום בני האדם? וי״ל דנהפוך הוא משום ענותנותם הגדולה והתנהגותם בהצנע לכת, לכן לא רצו שידעו הכל מעמידתם בנסיון הזה דראובן היה

הבכור

הבכור, ועכ"ז את יוסף אהב אביהם מכלם ועכ"ז מלילהו בעלמו, לכן לא הלילהו בידיו ממש, וכן אהרן לא רלה שתתפרסם לדקתו בהולך בשמחה בתופים ומחולות לקראת אחיו הקטן ממנו בשנים ונתגדל ממנו במעלה, לכן לא היתה שמחתו בפרסיא רק בלב, וכדכתיב ורא‌ך ושמח בלבו, אמנם אילו היה נודע להלדיקים הללו שהתורה תכתוב עליהם ותתפרסם לדקתם לדור דור ולא יאמר הדבר בהלנע, היו עושים הכל כאשר עם לבביהם הטובים עכ"ל; הא לך אחי וראה הוכחה אמתית שאם נודע להמחבר שאף אם ישים קולר בלואר קולמוסו מלרשום שמו בשער ספרו, מ"מ עוף השמים יגלה מבטן מי ילא הכרך הזה ולא יהיה ערפל חתולתו, אזי לשטות גדול ויוהרא נחשב זאת למחבר אולי זה אם יעשה שמו פלאי, ונודע מאמר החוקר האלהי (חובת הלבבות סוף שער אהבת ה׳) וז"ל. והזהר מן הרבוי והפלגה מבלי הדרגה פן תאבד, כי רוב השמן בנר היא הסבה לכבות אורו כו׳ ע"כ, והרב רבי רפאל המבורגר ז"ל דבר נכבדות בזה (מרפא לשון עמוד הירא‌ה ו׳) יעויי"ש באריכות, (עי׳ ברכות ע"ז: ורש"י י"ז: בד"ה לא כל הרולה).

משקל ט

למה הדבר דומה? לשני בני אדם, לאחד היה לו תל בתוך שדהו ולאחד היה לו חריץ בתוך שדהו, בעל חריץ אמר מי יתן לי תל זה בדמים, בעל התל אמר מי יתן לי חריץ זה בדמים, לימים נזדווגו זה אצל זה, א"ל בעל חריץ לבעל התל מכור לי תלך, א"ל טול אותה בחנם והלואי.

(מגילה י"ד׳)

טעמו וראו כי רבי הושעיה רבה היה דרכו בקודם להורות לקחו בלשון קלרה וגלה טפח וכסה טפחיים אגב חורפיה, וזאת יאמרו ז"ל: רבי הושעיה רבה „פתח" והכיה אללו אמון כו׳ כנ"ל (משקל א׳), לא אמרו ר"ה רבה דרש או אמר רק לשון „פתח", כי כל מאן דבעי למזבן סודות המדרשים וסוגיות האגדות האלהיות, ינקוט כלל גדול זה בידו, כי בכל מקום שנאמר רבי פלוני פתח, הכונה שהשכיל אותו הדורש לגלות למיד הפתול על אותו פסוק, ויחכם לפתוח שעריו הנעולים במפתח המחקר אשר לו, ומטעם זה נקרא מרדכי הבלבן בלשון פתחיה, כאז"ל (מנחות ס"ה׳) למה נקרא שמו פתחיה? שפותח דברים ודורשן כו׳ יעויי"ש, וכן (שבת ק"ג:) מאמר סתום מאמר פתוח יעויי"ש במהרש"א ז"ל, וכן (זוה"ק פנחס רמ"ד:) וכל רזין גניזין דהכמתא דתפתח לון כו׳, וכן (שם בראשית ה׳:) נפתח פתחין דאורייתא, וכן (שוחר טוב מזמור קי"ט) פתח דבריך יאיר (תהלים קי"ט ק"ל), מאירים הם דברי תורה כו׳, כמה פתחים ודלתות היא התורה כו׳ ע"כ, וכן הרמב"ם ז"ל השתמש בלשון זה (ריש מגלת סתרים): „ונפתחו לפני כל דלתי המבוכות ונמסרו בידי מפתחות החכמה" כו׳ עכ"ל, וזאת כתב הרי"ה ז"ל (של"ה מאמר תורה שבע"פ) וז"ל. בכל מקום שנאמר ר׳ פלוני פתח, דרך משל והכיה אללו אמון, לריך להבין מה קושיא יש בפרשת בראשית ובפ׳ והכיה אללו אמון כו׳ עכ"ל, והיינו אז"ל (מכות י"ז) ר"ח בר חנינא פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא כו׳, רשב"ל פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא כו׳ יעויי"ש ברש"י ז"ל שכתב וז"ל. כשהיה רולה לדרוש בפרשת רולחים היה מתחיל כן עכ"ל, אשר דברי רש"י ז"ל אלה לא אוכל להולמם, כי מה אתא לן לאשמעינן אם התחיל כן או בלשון אחר מאי נפקי מינה? אלא פתח דהכא אינו לשון התחלה רק לשון התגלות, שמקודם היתה פרשה זו נעולה וסגורה כיריחו זכות פתח וגלה פני הלוט הלוט מעליה, כדרך שאז"ל (במדבר רבה פי"ט סי׳ כ"ח. תנחומא

חקת סי׳ כ״ג) כל דברי תורה צריכין זה לזה מה שזה נועל זה פותח כו׳ יעויי״ש, כמו (פסחים ז׳:) למדנו מליאה ממליאה ומליאה מחיפוש וחיפוש מנרות ונרות מנר יעויי״ש, וכמו שמבאר הגאון חיד״א ז״ל (בפירושו לס׳ חסידים סי׳ ש״ט) הפסוק (משלי ל״א י״ד) היתה כאניות סוחר וגו׳, דהול״ל כאנית סוחר או כאניות סוחרים? דהתורה מי שהשתדל לבוא בסודה, צריך לשלוח אניות שכלו לשוט בחדא מחתא ובפעם אחת במקומות רבות בים התלמוד והמדרשים, כי הא בהא תליא אגדה מיושבת הלכה והלכה מיושבת הגדה וכדומה, לכן אמר שפיר סוחר לשון יחיד ואניות לשון רבים, היינו ת״ח אחד מן הראוי להיות לו אניות רבות לתור בבת אחת בכל מקצועות התלמוד דבר הצריך לו לאותו ענין העומד בו, ובדברי חכמה רעיון אחד עושה שתי שליחות, (עי׳ בספרי מערת המכפלה הש״פ סי׳ י״ד וט״ו), וזאת כתב נמי החסיד האלהי (ס׳ חסידים סי׳ רפ״ח) וז״ל. צור תעודה חתום תורה בלמודי (ישעיה ח׳ ט״ז), תעודה, שצריך לחפש אחר ראיות שיהיו מעידות על התורה שכן היא, חתום תורה, אלו פסקי הלכות, אם הלומד כדי להבין הקושיות והתירוצים צור תעודה, ואם אינו מבין חתום התורה בלמודי ולא בלמוד של גלחון כגון שנים שמתווכחין כדי לגלא זא״ז אל תלמדם עכ״ל, וזאת מורה שפיר לשון פתח שהשתמשו בו חז״ל לכל דברים שבקדושה, וכן (שיר רבה פ״ה סי׳ ב׳. פסיקתא דר״כ פיס׳ ה׳. זוה״ק אמור צ״ה׳) אמר הקב״ה לישראל בני! פתחו לי פתח אחד של תשובה כחודה של מחט ואני פותח לכם פתחים כו׳, (עי׳ ב״ר פ״ג סי׳ א׳. בחיי ר״פ בהעלותך. אלשיך תהלים קי״ט ק״ל):

ובכלל אמתי זה שמתי למישור רכסי הקושיא הגדולה על אז״ל (ב״ר פפ״ד סי׳ י״ט) וישב ראובן אל הבור (בראשית ל״ז כ״ט), והיכן היה? ר״א ור״י, ר״א אומר בשקו ובתעניתו, כשנפנה הלך והציץ לאותו בור וישב (ענין תשובה) ראובן אל הבור, א״ל הקב״ה מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה ואתה „פתחת" בתשובה תחלה, חייך שבן בנך עומד ופותח בתשובה, ואיזהו? זה הושע כו׳ ע״כ, ונשנה מאמר זה בגונין אחרן (מדרש משלי פ״א. פסיקתא דר״כ פיס׳ כ״ד) יעויי״ש, וקשה הלא קודם ראובן היו חוטאים שעשו תשובה, כגון אדם קדמאה שאז״ל (עירובין י״ח:) אדם הראשון חסיד גדול היה, כיון שראה שנקנסה מיתה על ידו ישב בתענית ק״ל שנה ופירש מן האשה ק״ל שנה והעלה זרזי תאנים על בשרו ק״ל שנה ע״כ, וכן קין הרוצח הראשון הודה כי גדול עונו מנשוא ובנוחי גנה וילולי יצא על הנבלה הגדולה אשר הסכיל עשות? והגאון הרש״ז מנאשעלסק ז״ל הלך בדרך אחרת בזה (חמדת שלמה דרוש ט׳) יעויי״ש את הלחץ זו הדחק, ואני הפעוט אמרתי בעז״ה, כי אם נלטוש עין חודרת אזי נחזה שיש הבדל עצום ורב בין תשובת ראובן לתשובת אדם וקין, שהם ראו חמת ה׳ וחרון אפו עליהם לבלעם חיים על עונותיהם הגדולים, ואז״ל (ב״ר פכ״ב סי׳ י״ג) פגע בו (בקין) אדם הראשון, א״ל מה נעשה בדינך? א״ל עשיתי תשובה ונתפשרתי, התחיל אדם מטפח על פניו, אמר, כך הוא כחה של תשובה ואני לא הייתי יודע, מיד עמד אדם הראשון כו׳ ע״כ, הרי לך שאדם וקין לא חדשו התשובה בעצמם, רק הקב״ה הורה אותה לקין בלפידי בוז בקולות וברקי הפורעניות, והוא הוה זאת לזקנו אשר גם הוא נענש במיתה בחטאו, משא״כ ראובן שלא הודיעהו ה׳ שהטא ולא הדריך עליו קשת העונשים כלל, רק בתבונתו ובשכלו הבין שלא טוב עשה ורוח שטות שלטה עליו לבלבל יצועי אביו התם, אף שכונתו היתה לשם שמים, לתבוע עלבון אמו היקרה, וכאז״ל (שבת נ״ה:) כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה כו׳ יעויי״ש, והיינו אז״ל (מגילה כ״ה:) מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם כו׳ יעויי״ש במהרש״א ז״ל הטעם שראובן לא חטא ולשם שמים נתכוון, וזאת אז״ל (ב״ר פפ״ב סי׳ י״א) ראובן הוא בכור לבכורה בכור לנחלה בכור לעבודה בכור לתשובה בכור לנבואה שנאמר (הושע א׳) תחלת דבר ה׳ בהושע ע״כ, (עי׳ ב״ב י״ד׳ סדר עולם ר״פ כ׳.

ב״ר

ב"ר פפ"ז סי' ה'. זוה"ק וישלח קע"ה: ראשית חכמה שער התשובה פ"ג). וזאת יאמר המדרש שהקב"ה אמר מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה תחלה, כלומר מעצמו בלי עונש תחלה רק אני ה' פתחתי לו תחלה פתח לעשות תשובה, ואתה ראובן פתחת בתשובה תחלה, כלומר פתחת וגלית דבר מכוסה שלא הודעתיך מקודם שחטאת לפני, רק מעצמך השכלת לפתוח דלת תשובה ונכנסת בו בקדושה וטהרה, לכן שכרך הרבה מאד וגמולך אשיב בראש הושע בן בנך, שיגלה ויפתח ענין סתום להורות לבאי עולם תכסיסי התשובה, איך ובמה תהיה יותר רצויה לפני אמר ה' צבאות; שגם לשון פתח דהכא איננו לשון התחלה כאשר יחשבו רבים, רק הוא ענין גלוי ופתיחת דבר עמיר ונעלם ומכוסה בערפלי טוהר, ובלי אתערותא דלעילא היה לו אתערותא דלתתא והוא היה מעורר שחר הירחה. וזאת שאז"ל (שוחר טוב מזמור ק"א) אמר הקב"ה למשה מנה לי כהן, אמר לפניו מאי זה שבט משבט ראובן? א"ל לאו, לא אשית לנגד עיני מי שעשה דבר בליעל, שנאמר (בראשית ל"ה כ"ב) וישכב את בלהה פלגש אביו יעוי"ש, היינו אם אמנם שנתכפר לו עון זה מ"מ חוטא נקרא לכן איננו ראוי לכהונה במקדש, כדרך שאסור לכהן להשתמש בבגדי זהב יען בו נעשה פעם אחת העגל, (עי' של"ה תורשב"כ פ' וישלח), ואף שבאמת לא חטא ראובן בזה (עי' לעיל נד י"ט) מ"מ יען יצא שם רע זה עליו ודבת עם מגור סביבו נשערה מאד. (עי' כתב סופר רפ"א:).

ובכלל זה האיר ה' עיני בימי חרפי לפתוח מאמר תלמודא החתום ונעול בכל לד, והוא (פסחים נ"ו) ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם (בראשית מ"ט א'), ביקש יעקב לגלות לבניו את קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה, אמר שמא ח"ו יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל ואבי יצחק שיצא ממנו עשו? אמרו לו בניו (דברים ו' ד') שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, אמרו כשם שבלבך אין אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד, באותה שעה פתח ואמר יעקב אבינו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, אמרי רבנן היכי נעביד? נאמרוהו (להאי בשכמל"ו בק"ש) ? לא אמרו משה רבינו, (עי' ב"ר פצ"ח סי' ג'. דברים רבה פ"ב סי' ל"א ול"ה ול"ו. מג"א סי' תרי"ט סק"ח), לא נאמרוהו? אמרו יעקב, התקינו שיהיו אומרים אותו בחשאי כו' ע"כ, והכונה לפענ"ד שיעקב אע"ה בקש לפענח תעלומות הקץ לבניו, שעי"ז יחזיקו יותר בתומתם בידעם ובהבינם המון מפלאות תמים דעים לשה פזורה ישראל באחרית הימים, מיד נסתלקה השכינה מעליו ונסתם החזון בישראל אבינו ע"ה, ובקול דממה דקה השמיע באזני בניו אולי התדבקה איזה מחלה רוחנית בנפש אחד מהם, שאז"ל (קידושין ע':) אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על משפחות מיוחסות שבישראל כו', דהנה נודע כי זד יהיר אשר בשאט נפש רודף רשע כל היום, אם שיודע בראיות שכליות ומופתים חותכים אמתת התורה כי ירדה ממרום להתהלך בשפל להורות למין האנושי איזה דרך ישכון אור, והוא פועל אוצרות עונות בלשון שקר וישים מר למתוק, רק להקניט כבוד בעל הבירה ית' ולנבל נור ישועתנו כביכול, אים נבער מדעת אויל מרודך כזה גם כי יתעורר כמתרונן מיין מתרדמת אולתו, וכל עצמותיו תאמרנה לעשות תשובה, אין הקב"ה ובית דינו שומעים לו ואינם מסייעים אותו בבואר לטהר עצמו כדת של תורה, כזאת שספרו לנו חז"ל (רות רבה פ"ו סי' ח'. קהלת רבה פ"ז סי' י"ג. אלישע בן אבויה לר"מ) אמר ליה (אלישע בן אבויה לר"מ) חזור לך (לביתך), א"ל למה? א"ל עד כאן תחום שבת, א"ל מנן את ידע? אמר מטלפי סוסי שכבר הלך אלפים אמה, א"ל וכל הדא חכמתא אית בך ולית את חזר (מדרכיך הרעים)? א"ל לית בחילי (הרשעים אינם ברשות עצמם), א"ל למה? א"ל רוכב הייתי על הסוס ומטייל אחורי בית הכנסת ביום הכפורים שחל להיות בשבת, ושמעתי בת קול מפוצצת ואומרת (ירמיה ג' כ"ב) שובו בנים שובבים, (מלאכי ג' ז') שובו אלי ואשובה אליכם, חוץ מאלישע

בן אבויה „שהיה יודע כחי ומרד בי" כו' יעוי"ש, הרי לך בהדיא כי כל גבר חכם בעוז אשר על שדי התענג ועלתה בידו להכיר מעלת ה' ית' ואמתת תורתו, ולבסוף החמיץ יינו ונהפך לעול וחומץ, אז אין מספיקין בידו לעשות תשובה, וכיון דנפל חלל על שדה קברות התאוה לא יוסיף קום עוד פסולת ישראל, והר"י מטראני ז"ל כתב (שו"ת מהרי"ט סי' ח') שמי שלמד תורה ויודע סוגיותיה ואח"כ נעשה צדוקי, אותו איש נקרא יודע כחי וכוון למרוד ואיננו מתקבל בתשובה יעוי"ש באריכות.

לפיכך חשב יעקב סבה שנמצא איזה פסול בצאצאיו, ואם יגלה להם קץ הפלאות ויורה דעה כי יש מניע לכל מתנועע ומסבב לכל מסובב, והפלא ית' הוא רק בקיום תורתו ובשמירת פקודיו היקרים, ואח"כ במרוצת הימים יצמיחו תחת חטה חוח ויכעיסו את קדוש ישראל בהבלי בוז העונות, אזי לא יקובלו לפניו בתשובה, יען ידעו כח ה' בקץ הפלאות ורבותים אלפי הנסים ממה שאחורי הטבע העתודים להתראות בעד תולעת יעקב, ועל כלם מרדו בו ואת מצותיו השליכו אחרי גום כנצר נתעב, בשביל זאת נסתלקה השכינה ממנו שלא יגלה להם חקר אלוה ותכלית שדי באחרית הימים, כדי שאם ירשיעו אח"כ יוכלו להתקבל לפניו ית' בתשובה כי לא ידעו את כחו ולא כונו למרוד בו, כן שפט אבינו הזקן בדעת קדשו לפני מותו, ודברי אלה ירדו כמדקרות חרב בבטן בניו המצויינים, ופערו פיהם ברגשי יראה וחרדת קודש, ואמרו, כשם שאין בלבך הטהור רק אל אחד יחיד ומיוחד כך אין בלבנו רק אחד, (ואמרו שמע ישראל כו', לרמוז עוד ענין תלמודי שאז"ל (פסחים מ"ט:) אין מגלין סוד לע"ה, ואז"ל (ברכות מ"ז:) איזהו ע"ה? כל שאינו קורא ק"ש שחרית וערבית, ואמרו השבטים ק"ש להורות בזה שאינם ע"ה ומותר לגלות להם סוד קץ הימין), וכשמוע הזקן קול חוצב לבבות בניו כי אין להם בעולמם רק ד' אמות של יראת שמים ופיהם ולבם לאל אמונה, פתח ואמר בשכמל"ו, כי נודע מ"ש חכמי האמת (מובא במדרש תלפיות דרוש א' בשם ס' הקנה ותיקונים תיקון י"ד) וז"ל. ובעל כנפים יגיד דבר (קהלת י' כ'), זה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, פי' כי ו' תיבות הללו של בשכמל"ו נכתבים על שש כנפים של מלאך כו' עכ"ל יעוי"ש, והנה אז"ל (חגיגה י"ג:) שאחר חורבן ביהמ"ק נתמעטו כנפי החיות שמתחלה היה לכל אחד ו' כנפים ואח"כ רק ד', והטעם נודע דאיתא (פרקי דר"א ספ"ד) שבשתי כנפים יכסה רגליו הדומין לרגלי העגל כדי שלא יזכור הקב"ה עון העגל, ואיתא בכמה דוכתי (ב"ר פמ"ב ס"ס ג'. ויקרא רבה פי"א סי' ז'. במדבר רבה פי"ג סי' ה'. סוף פתיחתא דרות רבה, פתיחתא י"א דאסתר רבה) שבחורבן ביהמ"ק נתכפר לגמרי עון העגל, (עי' פרח לבנון פ' חקת כ"ו), וכן אמר הכתוב (איכה ד' כ"ב) תם עונך בת ציון, (עי' יערות דבש ח"א דף פ': פ"ג'), לפיכך נתמעטו מהם אותן שני כנפים אשר כסו בהן רגליהם שלא יזכירו בתמונתם עון העגל, כי תם עון זה ע"י הצרות האיומות והנוראות והמון רפתקאות דעדו על ישראל בזמן חורבן ביהמ"ק ונטל הכבוד האלהי מבית חיינו, אבל טרם שמש בית מקדשנו היה לכל מלאך שש כנפים ועליהן כתוב בהם שחורה ברוך שכמל"ו, וזאת רמז יעקב באמרו בשכמל"ו ופתח בזה היכל החכמה אשר כלו אומר כבוד אלהים הסתר דבר, שהם עתידים ללכלך ולטנף נפשם בעון העגל, ולכן כאשר יגלה להם קץ הפלאות והם לבניהם אחריהם עד סוף כל הדורות, אזי לא תועיל תפלת משה אדון הנביאים בעדם לקבלם בתשובה, כי הקב"ה יענה בקול חוצב להבות „ידעו את כחי ומרדו בי", כאשר ענתה הב"ק לאלישע בן אבויה, ובזה היה יעקב מברך שם כבוד מלכותו על אשר מנע ממנו התגלות סוד זה לטובת לצאצאיו אשר המירו כבודו בתבנית שור אוכל עשב.

ובענין פשר חז"ל לומר בשכמל"ו בחשאי דבר הר"י אייבשיץ ז"ל נכבדות (שם נ"ה:) יעוי"ש, והרש"ז מנאשעלסק ז"ל הכניס ראשו ככרמל בזה (חמדת שלמה דרוש ב') יעוי"ש,

והוספתי

והוספתי הערות נפלאות על דבריהם בספרי הגדול (מזבח הזהב קרבן ל"ט) יעויי"ש עוד באור אחר, מפני מה כסה יעקב קץ הפלאות בחשדו את בני מעיו כטעי נאמנים שיש בהם איזה פסול? כי אמרו המפרשים הגדולים (מובא ביערות דבש ח"ב דף קל"ז:) וז"ל. כבר נודע מ"ש בזוהר למה קץ הגאולה נסתר. וגם מה שרבים אמרו קצים חכמים ראשונים ואחרונים, וכי לא ידעו שהוא כמוס למאוד? אבל הענין כי אילו ידעו ישראל ההולכים בגולה שיהיה הקץ כ"כ ארוך, וישבו זמן רב כזה בעוה"ר בגולה, היו מאבדים עצמם לדעת לרב הצער, והיה נאבד שארית ישראל, ובפרט בזמן השמדות בעוה"ר לא היו אוזרים חיל כ"כ לעמוד בנסיון, ולכך התחכמו תמיד לקרב הקץ לומר חזו דאתא חזו דאתא, ובזה חזקו ידים רפות וברכים כושלות אמצו, ותמיד בבוא עקא וגזירה על ישראל תלו אותו בחבלי משיח, לומר, הנה מלכנו יבא ויושיענו, ולכך רבי עקיבא תיכף אחר חורבן, התחיל לומר משיח על בן כוזיבא וכדומה כלם, כדי לחזק ומבלי להניע לבבות בני ישראל, ולכך נסתם ונסתר הקץ שלא ידעו אריכות הגלות כו' עכ"ל, לפיכך לא הניח הקב"ה ליעקב לגלות הקץ מטעם פשוט מושכל זה, וזאת אמר, שמא יש בכם שמץ פסול, כלומר שמא יש בבניהם אחריהם שמץ פסול, ואינם מחזיקים בתומתם כראוי, ויבואו ח"ו לידי שעמום הכפירה ע"י אריכת הגלות.

משקל י

לארכיטקטון שבנה מדינה ועשה בה מטמוניות ומחבואות וחדרים ולבסוף נעשה שלטון, בא לתפוס את הליסטין שבעיר והיו בורחין ומטמינין עצמן בתוך אותן המחבואות, אמר להן שוטים מלפני אתם מטמינין ואני הוא שבניתי את המדינה, ואני הוא שמכיר כל מטמוניות ומוצאן ומובאן של מחבואות יותר מכם?
(שוחר טוב מז' י"ד).

יען סימנו משקל הקודם בענין דורשי רשומות המחשבים קץ הימין, לכן מן הראוי להורות מעט כמה גדול עון העוסקים בחשבון טמור ונעלם זה, וכמה פעמים נמצא שחוק פי בשמעי חשבונות חובשי בית המדרש ע"י גימטריאות ריקות הפורחות באויר ונוטריקון לנומים שדופי קדים, מתי יבא העני הרוכב על חמור חכם מחמורים אלה, ורבי יצחק מצות כי כרוכיא (זוהר חדש מדה"נ בראשית ע"י) אמר הקב"ה שוטים הם המחשבים קצי משיחא דבר שלא גליתי לעולם לבא לפומא לא גלי כו' יעויי"ש, ונודע כי גימטריאות מזויפות כאלה כחן עז להביא גדולים חקרי לב לידי כפירה בתשועת עולמים, כמו רבי אשר לימלא האשכנזי בשנת ה' אלפים רנ"ד, שהטיב להבטיח שבשנת ר"ס יהנו ישראל לאורו של משיחם, וכל בני יעקב למקטנם ועד גדולם ועמהם רבים מהאומות האמינו מאד לדבריו, ור' זעלקמאן גאנז שבר תנורו שאפה בו מצות בהאמינו בתום לבו שיאפה מצות בארץ הצבי, ואחרית הבטחון זה היה דרכי מות, כי רבים מאחינו נפלו בפח הכפירה וילאו לתרבות רעה, (צמח דוד ח"א אלף הו' כי' ר"ס. שארית ישראל פכ"ו), וזאת הרעימו חז"ל (סנהדרין צ"ז:) תיפח עצמותן של מחשבי קצין שהיו אומרין (המאמינים בדבריהן) כיון שהגיע עת הקץ ולא בא שוב אינו בא כו', (עי' חזות קשה להריי"ע ז"ל שער י"ב דף ל"ג:), ומשכילי דורנו הטיבו לדבר מזה (שבילי עולם ח"א מצרים כ"ז · תולדות חכמי ישראל ח"ב צד ל"ד) יעויי"ש, וכן נודע כי רבי אברהם בר חייא מברצילונא והרמב"ן והרלב"ג ז"ל שלשת הרועים אלה בקשו חשבונות רבות בס' דניאל, ומצאו כי המשיח יופיע בהדר גאונו בשנת ה' אלפים קי"ח, ודעה זו הכתה שורש עמוק בלב ההמון אשר כל הרוחות לא יכלו להזיזה ממקומה

ממקומה, ובהגיע תור הסתר ולא בא, פחד ואחז רבי נסים גירונדו ז"ל הרב בברצלונה פן בעקב האמונה הזאת כרוך נזק גדול, כי יתיאשו רבים מן הגאולה ויעקרו העיקר הגדול מי"ג עקרים אשר הם יסודות לאמונת היהדות, עמד ודרש במקהלות בחרדת קודש כי הנבונים הללו שגו ברואה (דרשות הר"ן ס"ס ז'. תולדות ח"י ח"ג לד קפ"ו); וזאת אשר עורר לב רבנו סעדיה גאון ז"ל להכניס ראשו ורובו בחשבונות הללו (האמונות והדעות מאמר ח') יעוי"ש, התעורר הרמב"ם ז"ל להצדיקו (אגרת תימן) וז"ל. ואנו נדין את ר"ס גאון לכף זכות, ונאמר שמה מה שהביאו לענין זה, ואעפ"י שהיה יודע שהתורה אסרה זה, לפי שהיו בני דורו בעלי סברות רבות נשחתות וכמעט שתאבד תורת ה' לולי הוא ע"ה, לפי שהוא גלה מן התורה מה שהיה נעלם, וחזק ממנה מה שנדלדל והודיעו בלשונו ובכתבו וקולמוסו, וראה בכלל מה שראה בדעתו לקבץ המון העם ע"ד חשבון הקצים כדי לאמן אותם ולהוסיף על תוחלתם, והוא התכוון בכל מעשיו לשם שמים עכ"ל, וזאת נמי מה שספרו חז"ל (איכה רבה פ"ב סי' ד') ר' היה דורש (במדבר כ"ד י"ז) דרך כוכב מיעקב, אל תקרי כוכב אלא כוזב, ר"ע כד הוה חמי ליה להדין בר כוזיבא הוה אמר היינו מלכא משיחא, א"ל ר"י בן תורתא עקיבא יעלו עשבים בלחייך ועדיין אינו בא כו' יעוי"ש ביפה ענף שר"ע טעה בבן כוזיבא כמבואר שם, וחשב באמת שהוא משיח (עי' סנהדרין צ"ג:), וכן מ"ש עוד הרמב"ם ז"ל (הל' מלכים פי"ב ה"ב) וז"ל. ועכ"פ אין סדור הויית דברים אלו (חשבון ביאת המשיח) ולא דקדוקיהן עיקר בדת, ולעולם לא יתעסק אדם בדברי ההגדות ולא יאריך במדרשות האמורים בענינים אלו וכיוצא בהן ולא ישימם עיקר, שאין מביאין לא לידי יראה ולא לידי אהבה, וכן לא יחשב הקצין כו' עכ"ל, ונודע אז"ל בכמה דוכתי (שיר רבה פ"ב סי' ז'. קהלת רבה פי"ב סי' י'. תנחומא דברים סי' ד'. זוה"ק שמות פ"י) הקב"ה השביע לישראל שלא יגלו עת קץ הימין יעוי"ש, (עי' עץ חיים הקדמה ו'), כלומר שלא ישימו מעינם להתחקות בחשבון הקץ כי עין לא ראתה אלהים זולתך, כי ביאת משיח תלוי בצדקת ישראל וזאת תלויה בבחירה ולהבחירה אין גבולת גבול, (עי' זאת בס' חזות קשה לריע"ז ז"ל שער י"א דף כ"ח), והגאון יעב"ץ ז"ל ישב על מדוכה זו (לחם שמים אבות פ"ה מ"ב) יעוי"ש, ורשב"י קולו כארי בכה (זוה"ק ויקרא קי"ח:) לית רעותא דקב"ה בדא דיתגלי כ"כ לעלמא, וכד יהא קריב ליומי משיחא, אפילו תינוקות דעלמא זמינין לאשכחא טמירין דחכמתא ולמנדע ביה קצין וחושבנין ובההוא זמנא אתגליא לכלא כו' יעוי"ש, וזאת נמי אמר ר"י (שם ויקרא כ"ג. נשא ק"ל:) יעוי"ש, וכן ר' שמואל מתני זאת בשם ר"י (שוחר טוב מזמור ט') יעוי"ש.

ועי"י גימטריאות הקץ הבלי-הקוסמים החרדים, פרח מטה זדון של הנוכל הערום שבתי צבי ימ"ש, להוליך חכמים שולל למעוף צוקה ואפלה מנודח, וברוחו העזה הפשיט עלי-היראה וענפי האמונה מארזי אל הרמים והנשאים אשר ראשם לעב הגיע, ונשארו כאילני סרק ריקים וערומים מכל פרי קודש הלולים, עד שגם הגאון האלהי הפוסק המוסמך הר"ם הלוי זי"ע שהיה בזמנו של ש"ץ זה, התחיל רוח שטות זה לפעם בקרבו להאמין בשוא נתעה כי הוא איש לאמת משיח ישראל המקווה, והטה לו כנחל שוטף כבוד בספרו היקר (נחלת שבעה הנדפס באמשטרדם בשנת תכ"ז) יעוי"ש מ"ש בשער הפרט „בשנת משיח בן דוד בא", ואת ההקדמה מסיים „קרב קץ משיחנו", ובסוף השיר כתב „משיח בן דוד" לפ"ק, וגם אחד הרבנים המסכימים על הספר הרב רבי יצחק אב"ד דאשכנזים באמשטרדם, חתם הסכמתו: „שנת יבא משיח במהרה בימינו" לפ"ק, אשר כבר התעוררו ע"ז שני מבקרי דורנו ה' ימ"ש (עיר הצדק הערה ס"ו), וה' פ"ג מקראקא (מליץ יושר לד כ"ד) יעוי"ש שהשתמשו במדת הרחמים ומדת הדין בערבוביא, ובאמת כסאו נקי, ורק בתחלה טעה שהוא משיח בראותו כי גאוני דורו בני ענק כלם מתאבקים בעפר רגליו

ויגידו

ויגידו גבורותיו בחכמת הקבלה ונפלאותיו במה שאחורי הטבע עד למכביר, ומלאה כל הארץ שמו הנערץ והנקדש מבחיר ה' היושב על כסא משה עד התינוק המוטל בעריסה, אך שב"ע יפול צדיק וקם כארי שואג להודות קבל עם כי טעה בו (שם סי' פ"א) יעויי"ש, כאשר טעה ר"ע בבר כוזיבא והוביל אחריה לבי מסותא כמ"ש הרמב"ם ז"ל; ואיזה בושה יש להקיסר ווילהעלם בכבדו את הפראפעסאר קאך האשכנזי באות הכבוד (מעדאללע), בשמעו מפי רופאים מובהקים כי לא החטיא המטרה בהרפואה אשר המציא לגהות מזור לחולי שחפת, ולבסוף נוכח לדעת כי תרופתו עלתה בתהו ולא הועיל? וברא שית התגלות הש"ץ ימ"ש התראה לעיני הבריות בתבנית איש אלהים מגור מסביב, ומראהו כמראה אדם כי ימות באהלה של תורה, ובסוף הקדיח תבשילו ברבים וניכר כי שד לפדים הוא הלץ בפרדס ונפגע, כיוחנן כה"ג ששמש בכהונה פ' שנה ולבסוף נעשה צדוקי (ברכות כ"ט), וכל עדת ישראל הרכיבה אותו אלוף לראשם (עי' סוטה ל"ב פסחים נ"ז רמב"ם הל' מעשר פ"ט), ובעל נחלת שבעה כתב הפרטים הללו בתחלה כאשר יצא הש"ץ ממחבואו והראה טלפיו שהוא טהור גררא, ולבסוף נרתע לאחוריו בשקו ותעניתו על השגיון הגדול זה ולא נכוה בגחלת עול שלו. לכן כל איש אשר מוח בקדקדו וחנק לו בבינה, יקרא מרא תפל אין טעם להנהו בני שטיא המבלים זמן לברוא בהבל פיהם גימטריאות חדשות לבקרים על זמן קץ הימין, יעלו הרים ירדו בקעות למלאת רמזים רזים, מי מהם יזכה להיות החמור אשר העני המשיח ירכוב עליו, וכבר ילאתי ידי חובת בעור הגימטריאות, והוכחתי כי הלעה זו בנויה בריר חלמות על קורי עכביש חוטי השממית, והבושה תכסה פני נבון אשר לו אחוזה בשדה המדע אם יבנה איזה ראיה ואסמכתא קטנה על קו תהו ואבני בהו זה, אשר כבר השליכו עליו שקולים נשרי ישרון המצוינים כנ"ל (משקל ב') יעויי"ש מופתים חותכים וראיות צודקות המראים לדעת כי „גימטריאות" בגימטריא „עט שקר".

משקל יא

משל לשור שהיו עסקיו רעים עמד צייר וצר איקונין של ארי באבוסו כדי שיהא מביט ומתירא.
(פסיקתא דר"כ פיס' ל"ב).

יאותו לנו האנשים המתענגים על שדי ולנים בין שדי החכמה התלמודית, להתבונן נאט נאט בדרשת רבי הושעיה רבה (משקל א'), ולגלות בה עמוקות אמונת ישראל מצפוני היכל הקבלה אשר כלו אומר כבוד, ועיני חכם המבין דבר לאשורו רואות כי רוח ה' דבר בהושעיה ומלתו על לשונו, לתרץ בטוב השכל ודעת קדושים השתי שאלות אשר כבדו מזוקן ועדן הולכות קוממיות הלוך וטפוף בכרם התורה פרדם מעשה בראשית, אשר אריא דבי עלאי רש"י ז"ל ואחוזת מרעהו פרתמי אורייתא, על כן לצור השאלות הללו הגיע רחמס להשיבן למקור ההפסד, א) לפי חוק שפת עבר מן הראוי לכתוב בראשונה ברא וגו' ולא בראשית בתי"ו הנסמך, שאל מלמדך ויגדך מוריך ויאמרו לך שאין שם דבר ופועל עבר יכולים לדור בכפיפה אחת? ב). הו"ל להתחיל התורה בפרשת החודש הזה לכם וגו' מצוה הראשונה שנצטוו בה ישראל? (אשר באמת לכל חכמה יש נושא, לרפואה—האברים והגופות, ולאצטגנונית—הככבים וחוג השמימי, לצמיחה—האדמה והזרעים, וכדומה כלם, והחכמת האלהית הנושא שלה הוא חדוש העולם והוא נושא לכל ספורי התורה, וקודם לנשוא הוא הנושא, לכן מתחיל במעשה בראשית לפני המצות), ורש"י מיחס שאלה זו לרבי יצחק אשר ע"ז התעורר הט"ז ז"ל (בר"ס דברי דוד) וז"ל. נהירנא כד הוינא טליא ראיתי כתב אחד ישן נושן בא ור

באור רש"י, כתוב בו שזה המאמר בשם רבי יצחק שמביא רש"י אינו מוזכר בשום מדרש או תלמוד, אלא שמה שאמר מ"ע פתח בבראשית כו' הוא מדרש ולא דברי ר"י, אלא שזה ר' יצחק היה אביו של רש"י ולא היה למדן גדול, ורש"י רצה לכבד אביו ולהזכירו בתחלת חבורו, ואמר לו שאל איזה קושיא ואכתבנה על שמך, והקשה לו סתם למה התחילה התורה בבראשית כו', וע"כ אין קשה למה הקשה בכפל, כי הקושיא ראשונה אינה אלא מצד כבוד אביו, כך ראיתי שם, אלא דמה שכתב שר' יצחק אביו של רש"י לא היה למדן גדול, זה אינו, דבפ' בתרא דע"ז (דף ע"ה) מביא רש"י פירוש על הגמרא וז"ל. אבא מורי מנוחתו כבוד והוא נראה כו' עכ"ל הט"ז, ואני הפעוט אומר בהחלט דכיון דהוכחש במקצתו הוכחש בכולו, וכל דבר הש' יתן נותן זה לא שרירין ולא קיימין, כי מלבד מה שהביא רש"י ז"ל פירוש אביו על הגמרא דע"ז, מובן נמי שרבי יצחק היה למדן מוכתר בנימוסי אורייתא, יען אשתו אמו של רש"י ז"ל היתה אחותו של ר' שמעון הזקן תלמיד ר"ג מאור הגולה, (שבת פ"ה:), שרש"י ז"ל מביא ש' היסוד שלו (שם פי: יחזקאל כ"ז י"ז) יעויי"ש, (עי' שו"ת הרש"ל סי' כ"ט), וגם אין להאמין כי רש"י ז"ל יזכיר את אביו בלי שמות הכבוד אבא מורי וכדומה כמו שמזכירו בע"ז שם, ודכירנא כד הוינא טליא כתבתי על פנקסי כי רבי יצחק זה הוא אחד משני רבותיו של רש"י ז"ל, ר' יצחק בן יהודה לרפתי ז"ל (אשר רש"י ז"ל מביאו כמה פעמים כגון שבת כ"ג· בד"ה הרואה, ל"ב· בד"ה שכן, קי"ט· בד"ה סיינה. יומא ע"ז: בד"ה רוצא. גיטין כ"ט: בד"ה נתפרדה, וכדומה), או רבי יצחק הלוי מויטרי ז"ל (המביאו כמה פעמים כגון ש"א א' כ"ד. משלי י"ט כ"ד. שבת י': בד"ה משקל וכדומה), אך האמת הוא כי רבי יצחק זה הוא אחד מחכמי התלמוד תקיפי קמאי, כדאיתא בהדיא (זוה"ק שמות ל"ט:) א"ר יצחק לא אצטריך אורייתא למכתב אלא מהאדם הזה לכם כו' יעויי"ש, ומאמר זה מובא במדרש (שיר רבה פ"א ג') בשם רבי ינאי, וקרוב מאד להאמין שהיה כתוב ראשי תיבות ר"י היינו ר' ינאי והמדפיס טעה והדפיס ר' יצחק, וכן בעל הילקוט שמעוני אשר חוק שם לו לסגור ילקוטו בפני כל דרשת בר אוריאן זולת חכמי התלמוד, מביא נמי שאלה זו בשם ר' יצחק (בא רמז קפ"ז), וגם אין לומר שבאמת ידע רש"י ז"ל כי שאלה זו מצאה לה מסלה במדרשי חז"ל, ואך אהבתו העזה לאביו קלקלה השורה והביאה בשמו כמנהג איזה מחברים המתנוססים בדורנו אשר משום כבוד תורתם דנתים בגניזה, יען איסר גדול מנשוא חוצב להבות על זה, אף אם אביו הסכיל לצוות זאת עליו במפגיע, כמ"ש החסיד הקדמון (ס' חסידים סי' תקפ"ו) וז"ל. לא יחטא האדם לאחר מות האדם (וכ"ש בחייו) בשביל אבותיו, אם יודע שאביו לא עשה פירוש של אותו ספר ואביו צוה לו תכתוב שמי עליהם שאני עשיתי אלה הפירושים, וכבר אמר לו בחייו אותו פלוני עשה אותם ואני רוצה שתכתוב שמי עליהם כדי שיאמרו עלי ז"ל, לא יכתוב הבן אלא פלוני הרב שעשה אותם כו' עכ"ל יעויי"ש בפי' חיד"א ז"ל, זולת חדושי עצמו הרשות בידו לתלותם על שם מי שירצה, ולפאר אילן סרק בהפוחי זהב פרי קודש הלולים, כמ"ש רב פלטוי גאון ז"ל (תשובות הגאונים סי' ק"ב) וז"ל. אם מכיר באותה שמועה שהיא כהלכה ואין מקבלין אותה הימנו, אומרה משום רבו כדי שיקבלו הימנו עכ"ל, משא"כ להמתיק מים גנובים בשם אחר עט שקר סופרים שאסור, ומצינו כי ר"פ מחמת כסופא תלה שמועותיו ברבו (ברכות מ"ג:) יעויי"ש ברש"י ז"ל (ועי' רש"י סוטה ע"ז· ב"מ ס"ג· כריתות ג'· רשב"ס ב"ב קל"ז: תוס' נזיר כ"ג· בד"ה בתר, ס"ב· בד"ה אים. מנחות כ"ח: בד"ה ואיכא, כ"ט: בד"ה ותהוו. פ"ב: בד"ה ובתרבילא. ס' היכל לר"ת סי' קכ"ח. רדב"ז ח"ב סי' תת"ו. ב"י יו"ד סי' ל"ג); וגם קשה לומר שרש"י ז"ל לא ידע שאלה זו מקומה במדרשי חז"ל, אף שבאמת מצינו כי לפעמים נעלם מעיניו הטהורות כעפעפי שחר מאמר מדרשי ומביאו בשם עצמו (עי' בית יהודה לריב"ל פמ"ח בהערה); וגם אם ר' יצחק זה היה אביו לא היה מכנהו בשם רבי, כמ"ש החסיד הנ"ל (שם סי' תקכ"ב)

וז"ל

וז"ל. יהלך זר ולא פיך, אדם שנקרא אביו רבינו כגון רבינו יעקב ושם בנו ראובן, אל יחתום כך ראובן בן רבינו יעקב, כ"א ראובן, ואפילו כששה רבינו לא יחתום שמו אני פלוני בן רבינו פלוני הקדוש או החסיד כו', ואל ישבח הוא בעצמו לא את אביו ולא את אמו כו' עכ"ל, ולכן במס' ע"ז לא כתב רק אבא מורי מ"כ; וגם אם רצה רש"י ז"ל להכתיר את אביו בעטרת כבוד ולניף רבנן לא מצא מילתא טבא מזה ליחס לאביו, וכי (גיטין ו':) אטו כל דלא ידע הא דר' יצחק לאו גברא רבה הוא? אלא ר' יצחק זה הוא חד ממלכי רבנן אשר נפשו באה בסוד חז"ל העוטרים ישראל בתפארת התורה שבע"פ.

משקל יב

משל לאדם שהיה לו בן והיה חסר אצבע אחת, והולך אביו ללמדו סריקה שירקירים (מין מטוה), וכל עסקה של אומנות, אותה אומנות צריכה לכלן אצבעות, אחר ימים בא אביו אצלו, א"ל למה לא למדת לבני אומנות זו? א"ל אומנות זו צריכה כל האצבעות.

(שוחר טוב מזמור ח')

יבואר השתא בעז"ה מאמר רבי הושעיה רבה הנלב עמך בזה, ובפסוק ואהיה אצלו אמון וגו' אשר מביא, כתמש יהלכון שתי שאלות הנ"ל מעלית קיר קטנה מוחו של אדם שוחר תושיה, כי כן דרך הקודש במדרשי חז"ל כלם למקטנם ועד גדולם לאחוז קרא לאסמכתא בעלמא, מהטעמים המתייחסים אשר אלפונו הנשרים הגדולים (יסוד מורא להראב"ע ז"ל שער א'. כוזרי מאמר ג' סי' ע"ג. מורה נבוכים ח"ג פמ"ג. רמב"ן ז"ל בראשית י"ב י"א, ויקרא י"ד מ"ג. תשובות הרשב"א סי' ט'. תוס' מנחות ל"ב: בד"ה גרסא. כוזרי שני ויכוח ב' סי' קס"ו) יעויי"ש, ולפענ"ד נראה הטעם של אסמכתא מאיזה פסוק כדי להשרים הדבר עמוק עמוק בלב השומעים, כדרך שכתב ר' פלטוי גאון ז"ל (תשובות הגאונים סי' ק"ב) וז"ל. אם מכיר באותה שמועה שהיא כהלכה ואין מקבלין אותה הימנו, אומרה משום רבו כדי שיקבלו הימנו עכ"ל ככ"ל במשקל י"א, וזאת אז"ל (ירושלמי שביעית פ"א) בשעה שאסרו למקרא סמכו, ובשעה שהתירו למקרא סמכו יעויי"ש, היינו ע"פ היסוד שהניחו חז"ל (מנחות ל"ע:) מצינו בטולה של תורה זהו יסודה, וכן (מעשר שני פ"ה) יוחנן כ"ג העביר הודאת המעשר, (סוטה כ"ז) ריב"ז בטל מים המרים, [ואגב אורחא אעיר לאנשי התורות לעיין היטב בדברי הרמב"ם ז"ל בפי' המשניות (ערלה פ"ב מ"א) וז"ל. „ואיני זוכר עתה לחכמים אסמכתא שסמכו עליו זה הדין (שערלה וכלאי הכרם עולים באחד ומאתים)", ששכח דברי התלמודא (פסחים מ"ח:) שסמכוהו על הכתוב (יחזקאל מ"ה ט"ו) מן המאתים, ממותר שתי מאות שנשתיירו בבור מכאן לערלה שבטלה במאתים, (עי' רש"י מנחות ו': בד"ה דנטרפה), ורבות עמלתי ליישב דברי הרמב"ם ז"ל אלה, אך אזכור עלת ישרים (הקדמת מהרש"ל ז"ל ים של שלמה על חולין, הקדמת הט"ז ליו"ד. ס' נור תעודה בהקדמה) וז"ל. וגדולי החכמים כתבו תוכחת מגולה נגד הלובשים בגדי נקם להצדיק את הקדמונים בדברים שאין בהם ממש עכ"ל, ומצינו שהרמב"ם ז"ל במקום אחר (פאה פ"א מ"ג) נעלם ממנו מקרא מלא (ש"א ב' ט"ו), ומביא ראיה מתרגום אונקלוס אף שחז"ל חולקים על תרגום זה (פסחים מ"א:) יעויי"ש], וכן אזכנו שומעת פתח אהלה של תורה, כי במקום אשר מתבלים ומבשמים חז"ל דבריהם באיזה מקרא יתחזק הענין בקדושה והאמונה כפלים לתושיה, (עי' שו"ת זרע אברהם ח"א סי' ח'. מים חיים לפר"ח כ"ח: שו"ת ליח שדה סי' י"ב), ויוכל היות כי סופרי כתבי הקודש אנשי הרוח הניחו מקומות בדבריהם להתגדר בהם, ועשו יתדות זהב לתלות עליהם בכל עת מצות דרשות נאות לאמונת ישראל.

ומלבד

ומלבד טעם האסמכתא אשר ממקור התורה נובעת ומן המקדש מפכה (כדעת הרא"ש ז"ל מ"ק י"א: י"ד), כמו יבואר הפסוק ואהיה אצלו אמון וגו' כרבי הושעיה רבה, אשר בטח ירה החכם מכל אדם אבן פנת הפסוק הזה על התורה ועליה ירמזון מליו כדאיתא במקומות רבות (שמות רבה פ"ל סי' ט'. ויקרא רבה פי"ט סי' א'. תנדב"א רבה פל"א. מדרש שמואל פ"ה. זוה"ק בראשית ה' כ"ב' מ"ז' ר"פ תולדות. תרומה קס"א' ויקהל רי"ז' ר"פ שמיני. אחרי ס"ה: ס"ז: קרח קע"ח') יעויי"ש, ושפתי שלמה יזרו דעת עליון כי התורה הקדושה לכיף תפארת ישרון, היא מיוסדה לתלפיות והוטבעה בתבונה על ארבעה עמודים המחושקים כסף נבחר החכמה האלהית הבלתי כוזבת, היא החכמה עילאה האחודה בעצם אלוה כשלהבת האחוז בגחלת, וממנה תוצאות לכל מפלאות תמים דעים חקרי שדי שגיא כח, ועל ארבעה עמודים אלה קולמוסו של הרמב"ן ז"ל יעוף על כנפי ההגיון (ס' המצות שורש א'): „התורה תלוה ותפרש ותודיע ותרמוז", א) „ע מ ו ד ה פ ש ט!", שאפילו הענינים העומדים ברומו של עולם התקון כהרים התלוים בשערה, גם הם שזורים בלולאות הפשט הפשוט, וכל האומר שאין להם לבוש חצוני אינו אלא טועה ומטעה בדרכי דרשות מזויפות המלבישות את התורה הקדושה בת שמים בלואי סחבות טלאים ע"ג טלאים, וכאז"ל בכמה מקומות (שבת ס"ג' יבמות י"א: כ"ד') אין מקרא יוצא מידי פשוטו, ואין אחד מאנשי התורות חכמי הרזים מתנגד לזה, (עי' מטפחת ספרים ליעב"ץ ז"ל נד ק"א), והיינו אז"ל כמו (מכילתא פ' מכשפה) תורה באותיותיה (בוכשטעבליך) יעויי"ש, (עי' זרובבל ח"א נד ס"ה), ואם עיניך לנכח יביטו על מאמר ר' יהודה (קידושין מ"ט') המתרגם פסוק כצורתו הרי זה בדאי והמוסיף עליו הרי זה מחרף ומגדף ע"כ, נכון לבי סמוך בטוח כי כונתו על פסוק (דברים א' כ"ח) ערים גדולות ובצורות בשמים, וכן (מ"א א' מ') ותבקע הארץ בקולם, אשר כבר התעורר ר' אמי על פסוקים אלה ויגזור עליהם אומר (חולין צ':) דברה תורה לשון הבאי דברו נביאים לשון הבאי כו' יעויי"ש, (עי' כוזרי שני ויכוח ג' סי' קט"ז, ויכוח ד' סי' ש"ח), ועוד תנא ושייר פסוקים דחוקים כאלה המפוזרים במלוא רוחב שדה כתבי הקודש הנדברים באופני הגוזמא וההפלגה, עד שגם חז"ל הפליגו להשתמש בלשון גוזמא המעוררת לכאורה שחוק ותמהון גדול, כגון (שבת קמ"ט:) נמשכה ערלתו של נבוכדנצר ש' אמה, (ב"מ פ"ד') אבריה דר"י כחמת בת ט' קבין, וכדומה רבים כמו אלה, אשר הרש"ב אסף כשבלים בעמק רפאים (תולדות רש"י הערה ל"ז) יעויי"ש.

ומאד נפלאתי על החכם האלהי הרי"ה ז"ל אשר רעיוניו הזכים כעצם שמים הרשו אותו לכתוב על מאמרם ז"ל (מ"ק י"ח') פרעה שהיה בימי משה הוא אמה וזקנו אמה ופרמשתקו (אמתו) אמה וזרת כו', (של"ה תורה שבכתב פ' וארא) וז"ל. המאמר הזה אומר דרשוני, אבל חלילה מלומר שלא היה כך כפי פשוטן של דברים כי אין מקרא ואין דברי רז"ל יוצאין מידי פשוטן, רק אגיד רמזים למה ברא הש"י בתמונה ובמדה זו כו' עכ"ל יעויי"ש, והחכם הבונה בע"י יזיל כטל אמרתו וז"ל. אף זו מן התוכחות שמוכיחין אנשי לצון גם מאומתנו על מאמרי חז"ל, ויהיו בעיניהם כעגבים ואיש לא יבין ילבט, והנה אם לא תפרוש להם כונתם בקצתם לא יחפצו לדון מהם בכולם כי זה דרכם כסל למו, הנה רב בדבריו אלה על פרעה שהיה בימי משה, רצה לגלותו בחידה ומשל, ואמר, הוא אמה, שהיה נבזה ודל אישים כד"א (ירמיה מ"ט ט"ו) הנה קטון נתתיך בגוים בזוי באדם, (עי' עובדיה א' ב'), וזקנו אמה, שכפי שפלות ערכו היתה גאותו בהתנשאו על ישראל ואומרו לא ידעתי את ה', והגאות מיוחס לזקן הדרת פני האדם, כד"א (תהלים קל"ג ב') כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן, ופרמשתקו אמה וזרת, כי ערות זמת תאותו ושפחותה היתה גדולה ממנו וגוברת על כלו, הרי שלשון חכמים תטיב דעת ופי כסילים יביע אולת כו' עכ"ל, אולם אל תלעג מבקר לשפתות השל"ה הקדוש הדובבות כי מאמר

פליאה

פליאה זו גם הוא איננו יוצא מידי פשוטו, כי אחוך ושמע לי את אשר היה בבית החולים הישן אשר לעדת ישרון בווארשא בחג השבועות תר"ן לפ"ק, איש יהודי קטן הקומה בן ל"ז שנה אשר ערלתו נמשכה ונשתרבבה מאד, והרופאים המובהקים המה ראו כן תמהו את אשר לא האמינו עד עתה; ורבים הם הדברים הנפלאים אשר היו ככזבים עד הגלותם לעין כל כי אמתיים הם, כגון מה ששחק הרמב"ם ז"ל ולצון חמד לו על המסופר, שנמצא בעולם אילן גדול אשר בצלו יחסיו עשרת אלפים איש (מורה נבוכים ח"ג פכ"ט) יעויי"ש, ובאמת יש עץ באניאנא"ס בהודו מזרחית אשר צלו יגן על עשרת אלפים בני אדם (שבילי עולם ח"א ד' בהערה) יעויי"ש, ועוד המון דברים נפלאים כמו אלה היו מלפנים ויד הראשונים שלטה בהם, אך גלגל הזמן הדפם מאור אל חושך וגנזם באוצר פורה שר של שכחה, או ספו תמו בהשתנות טבע הארצות והאקלימים, (תוס' מו"ק י"א: בד"ה כוורא. ע"ז כ"ד: בד"ה פרה. חולין מ"ז: בד"ה כל. תשב"ץ ח"ב סי' ק"א).

ובצדק ידוה לב איש רודף שלמונים ובפרו עליו יכאב מאד על רוע מזל חז"ל בעלי התלמוד, בעיני משכילי עמנו החיים לאכול ואוכלים לחיות, כי מה שכתוב בספר התייר שטאנליי אודות האנשים קטני הקומה הנקראים גמדים, השוכנים ביערות הגדולים אשר דרך שם יעבור הנהר ארובימ"י, כי עליהם תשלוט אשה אחת ושמה קראטשעב"א אשר קומתה זרת ורחבה זרת, (מובא נמי במכ"ע הצפירה שנת י"ז הוספה לגליון ק"ז), זאת יאמינו באמונה שלמה ולא יהרהרו אחרי דבריו לוא אמר שהיא קטנה כפרעוש בן יומו וחוטמה ארוך כקורת בית הבד, ומה שכתוב הדר בתורה שבע"פ הנתונה מסיני כי קומת פרעה אמה וזקנו אמה ישחקו ילעגו בלואר עתק, וכטרפה לעורב וכלחנה לפספסים כן יהנו יתענגו וידושנו מאותו קולמוס, אשר הרה ללת דברי הדודים ומהתלות המפילים ספורי חז"ל עד שאול תחתית, וגם כשרים בעיניהם הם דברי התירים הלאומים המעידים על יקרת תורת ישרון ומשוים עליה הוד והדר, כאשר ראיתי אתמול משכיל אחד אשר מבעד קרני חזות מוזהבים אשר על עיניו נוצצו רשפי מרד ושביבי מינות בקראו במכ"ע הצפירה (שנת כ"א גליון כ"ו): „האדון דאקטאר בערלינער: הנואם (דאקטאר דעמבא הי"ו) הזכיר בדרשתו פעמים רבות את מסכת חולין, ומדי שנותו להזכירה הוסיף להתפלא על הפנינים היקרים שמצא בה, ולפי דעתי סדנא דאורייתא חד הוא, ויש מקום להתפלא על כל דברי התלמוד, וביחוד על כל דברי משה. למשל: בתורת משה כתיב, כי הגמל הארנבת השפן והחזיר טמאים לנו, יען כי שלשה הראשונים אינם ממפריסי הפרסה אף אם מעלים גרה, והרביעי אינו מעלה גרה אף אם מפרים פרסה. והנה נדרש בשנות המאה העברה החוקר והנוסע המפורסם קאאך מאת ממשלתו האנגלית — בלאתו לתור את כל כדור הארץ — לחקור ולדרוש אחרי בהמה חמישית המפרסת פרסה ואינה מעלה גרה, או המעלה גרה ואינה מפרסת פרסה, אך לשוא עמל החוקר הנ"ל את אשר לא מצא משה רבנו, כי גם אחרי סבבו את כל כדור הארץ ואחרי חפשו בנרות בכל מושב בעלי החי, לא מצא את אשר בקש, והלא יש לשאול מאין ידע משה כי רק ארבע חיות כאלה נמצאות בתבל, הן לא תר את כל כדור הארץ ולא הוציא את כל החיות לצבאותן? חדות סתומות כאלה נמצאות לרבבות בתורתנו שבכתב ושבע"פ, ולא נמצא כל פתרון להם עד סוף כל הדורות, אם לא נודה, כי מי שגלה למשה מסתרי הבריאה הוא הורה גם לחכמי התלמוד רזי הטבע, ואת הפתרון הזה ימצא הנואם במקום שמצא חידתו, במסכת חולין (ס':), שם יאמר אחד מחכמי התלמוד (רב חנן בר רבא): „וכי משה רבנו קניגי היה או בלסטרי היה כי ידע את טבע כל החיות שבעולם? מכאן תשובה לאומר אין תורה מן השמים", (פני האספים חפו), אכן אדוני הנכבדים, תורתנו מן השמים היא וכל חקיה חקי חיים הנה, ועל כי רק רוח ה' דבר בפי מחוקקנו משה ובפי חכמי

התלמוד

התלמוד, לכן נסתרים דרכיהם מאתנו וכל דבריהם גבוהים מעל בינת אדם" עכ"ל הד"ר בערלינער, תנועת אי רצון עכ"ל הלפירה, ראה כי בין בני ישראל התעוררה תנועת אי רצון, בשמעם כבוד חז"ל מפורש יוצא מפי דאקטאר מוסמך, אשר נכנס בפרדס הפילוסופיא בשלום והציץ בכל מחקרי הארץ ולא נפגע, הזאת נעמי?

וכמו כן אין להשתמש בדרך הפשט אצל הפסוקים המגשימים את הקב"ה כביכול לסבר האוזן האמרי במה שיכול לשמוע ולהבין, אשר המבארים כפי פשוטם יכונה לפ"ד הרמב"ם ז"ל בשם מין (הל' תשובה פ"ג ה"ז) יעויי"ש השגת הראב"ד וז"ל. ולמה קרא לזה מין, וכמה גדולים וטובים ממנו הלכו בזו המחשבה לפי מה שראו במקראות כו' עכ"ל, וכבר לוחו תרי אשלי רברבי כי כרוכיא על השגת הראב"ד זו (עקרים מאמר א' פ"ב. חזות קשה להרי"ע שער ח') יעויי"ש הוכחות מאירות להרים שהמאמין בפשטות כתובים אלה הוא פקר טפי ולא יזכה לעולם שכולו טוב, וכן העשרה מאמרות הכתובים במעשה בראשית המיוחסים להקב"ה, אין לפרשם בטוי שפתים והברת לשון חלילה, רק ענין חפץ ורצון, כאשר יאמר אריסטובול הקדמון בספרו שלח לפני המלך פהילאמעטער (מובא בס' דברי הימים לב"י ח"ב. ובס' סניגור לד ק"ד) וז"ל. אין ראוי להבין את המאמרים המיוחסים אל ה' ית' בתורה כדברים נאמרים בפה, כ"א כמעשים נעשים בחפץ ה', ובדרך זה הציע משה כל מעשה בראשית במאמרות ה', ואמר תמיד ויאמר אלהים, ובדרכו זה הלכו כנראה גם פיטאגורוס סאקראטוס ופלאטא, שהיו רגילים לומר בהעמיקם להתבונן על סדרי הבריאה שהיו שומעים קול ה' עכ"ל, וכן הסכימו הרמב"ם והרמב"ן והמקובלים הראשונים והאחרונים איש לא נעדר, כגון הפילוסוף האלהי רבי דוב מליבאוויטש ז"ל (אמרי בינה שער הק"ש) וז"ל. ברוך שאמר והיה העולם, פי' שאמר ברצה, שהרצון הוא האמירה שבהעלם, וכן כי הוא אמר ויהי, וכן ההוא אמר ולא יעשה, היינו שאמר לעצמו, וכמו וה' פקד את שרה כאשר אמר, פי' כאשר אמר ברצונו לעצמו עכ"ל, וכ"כ הרי"ל ז"ל (תפארת ישראל מזיר פ"ב) וז"ל. אמרה פרה, כמו ויאמר המן בלבו, ואפי' במי שאינו חי מדבר שייך לשון דבור, כמו תהום אמר לא בי הוא, השמים מספרים כבוד אל עכ"ל, והסכת ושמע מאמר רבי שם טוב ז"ל (פירושו למורה פ"ב פכ"ט) וז"ל. זה שורש גדול בענין הנבואה, כי אם יהיה הנביא ערבי תבואהו הנבואה בלשון ערבי, ואם יהיה לועז תבואהו בלשון לעז, כי למעלה אין אומר ואין דברים אבל ישפיעו הענינים, והנביאים משימים המלות או יחשבו כפי דמיונם שהשם מדבר עמם באותו לשון, והבן זה כי הוא ענין גדול הערך עכ"ל, ועוד ישנם דברים כיוצא בהם המיוחסים לה', ואינם רק לסבר האוזן במה שיכול לשמוע, כי הקולמוס גשמי והיד חמרית ואיך יורו דעה ויבינו שמועה בעלם הרוחני הבלתי מוגבל?

משקל יג

משל למלך שעשה סעודה גדולה ואמר לאפיטרופין שלו זמין לי בני אדם תגרים ואל תזמין לי בעלי מלאכה, א"ל אדוני המלך! סעודתך גדולה היא והתגרים לא יספיקו לאכלה אלא עם בעלי מלאכה.
(שוחר טוב מזמור כ"ה).

יגעתי ומצאתי תאמין שהוכחתי במשקל הקודם, כי טעם האסמכתא הוא לתבל ולבסם הענין בחיך ההמון, אשר מואס עוד רופס כתינוק מלהתחקות על שרשי ענינים אלהיים הנוגעים למעלה מגלגל הירח, כמו הרופא המשים צוף ונופת בסמי תרופה לעורר בזה תאוות החולה לשתותם בנעימות, והיינו כמו טעם ספורים זרים אשר באגדות חז"ל

הרחוקים

ברחוקים לכאורה משכל האנושי הנאה כמטחוי קשת, כמ"ש הרשב"א ז"ל (עי' ברכות פ"ט) וז"ל. לעתים היו החכמים דורשים ברבים כו', והיו העם ישנים, וכדי לעוררם היו אומרים להם דברים זרים לבהלם כדי שיתעוררו משנתם, וזו הסבה מפורשת להם ז"ל במדרש שיר השירים בפ' הנך יפה רעיתי, אמרו שם, רבי היה דורש ומתנמנם הצבור, בקש לעוררם ואמר ילדה אשה אחת במצרים ס' רבוא בכרס אחד (משה ששקול ככל ישראל) עכ"ל, (עי' שיר רבה פ"א ע"ו ג' ופ"ד א' ב'. זוה"ק רע"מ פנחס רע"ז' של"ה מס' פסחים ריש דרוש ד' מצה עשירה). ובדרך סוד יש גם במאמר זה ששים רבוא רמוזים בכרס אחד (תקוני זוהר תקון ס"ט וסוף תקון ע') יעויי"ש, וכן אז"ל (ב"ר פנ"ח סי' ג'. אסתר רבה פ"א סי' ט') ר"ע היה יושב ודורש והצבור מתנמנם, בקש לעוררן, אמר, מה ראתה אסתר שתמלוך על קכ"ז מדינות? אלא תבא אסתר שהיתה בת בתה של שרה שחיתה קכ"ז שנים ותמלוך על קכ"ז מדינות ע"כ, וכתב הריב"ל (בית יהודה פקי"ג) וז"ל. ודמיון זה נמצא גם לאחד המיוחד מהמליצים היונים דעמאסטהענעס שדרש ברבים והיה הצבור מתנמנם, ספר להם מעשה מאחד שהשכיר לחברו חמור, ובא השוכר להניח א"ע תחת הצל של החמור כחום היום, ולא הניחו המשכיר באמרו, כי לא שכר לו כ"א החמור, והשוכר אמר שהשכר החמור עם צלו, וכשמוע העם מעשה זה נתעוררו משנתם וישאלוהו, מאי הוה עלה? אז גער בהם החכם הדורש ויאמר להם, הן לדברי הבל תשימו לב ולדברי הכמה ומוסר אין אזנכם קשבת כו' עכ"ל יעויי"ש, וכדרך שכתב הגאון המקובל האלקי הרב רבי שניאור זלמן מלאדי ז"ל (תניא לק"א פ"ז) וז"ל. וכן האומר מילתא דבדיחותא לפקח דעתו ולשמח לבו לה' ולתורתו ולעבודתו שצריכים להיות בשמחה, וכמו שעשה רבא לתלמידיו שאמר לפניהם מילתא דבדיחותא ובדחי רבנן (לפנינו הגירסא רבה, פסחים קי"ז) כו' עכ"ל.

וכן מאירים כספירים דברי האי סבא קדישא (זוה"ק תזריע מ"ז:) תניא (קהלת ב' י"ג) וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות, מן הסכלות ממש אתי תועלתא לחכמתא, דאלמלא לא אשתכח שטותא בעלמא לא אשתמודע חכמתא ומלוי, ותאנא, חיובא הוא על בר נש דאוליף חכמתא למילף זעיר מן שטותא ולמנדע לה כו', והיינו דרב המנונא סבא כד הוו ילפין מניה חברייא רזי דחכמתא הוה מסדר קמייהו פרקא דמלי דשטותא, בגין דייתי תועלתא לחכמתא בגיניה כו' יעויי"ש, (עי' תקונים קכ"ג), וכן הפילוסוף היוני אריסטאטעלעס השכים לזה (ס' המדות פי"ד) כי יצמח תועלת גדול לחכמה ממילי דבדוחי יעויי"ש, וכן אז"ל (שוחר טוב מז' ל"ד) א"ל הקב"ה, דוד! על השטות אתה קורא תגר? חייך שתצטרך לו כו' שתצטער ותתפלל עליה עד שאתננה לך כו' יעויי"ש איך היה נחוץ לדוד לשטות בשנותו את טעמו לפני אבימלך, ועוד אז"ל (מדרש שמואל פ"ח) עשרה דברים נקראו יקרים ואלו הן כו' הסכלות מנין? דכתיב (קהלת י' א') יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט ע"כ. וכן עינינו הרואות כי כנחש לבוא אחר השוט כן ההמון לבוא לשמוע דרשת איזה מגיד אשר פומיה ממלל משלים ודברי כזבים הפורחים באויר, משמוע דרשה אמתית שאינה נריכה לתמרוקי הנשים תשעה קבין שיחה, ונודע מ"ש הברבנאל ז"ל (מעיני הישועה מעין מ"ז תמר ז') וז"ל. יעקב אבינו כשקרא את בניו סמוך למיתתו אמר להם והגידה לכם את אשר יקרה אתכם באחרית הימים, לפי שכל אדם חפץ ותאב לדעת העתידות, והנה בחפצם הזה נאספו לשמוע דבריו ואח"כ לא הגיד להם העתידות, רק הוכיחם ושבחם לכל אחד כפי מעשיו, וכן עשה המלאך לדניאל בהיותו נרדם ונבעת, כדי לחזקו אמר, הבן בן אדם כי למועד קץ הנני מודיעך, ודניאל בשמעו כן התעורר ונתחזק לשמוע העתידות ההן כו' עכ"ל.

ובזה גלותי חרפת ז"ד יהיר אשר לצון חמד לו להתלוצץ בהר"י איבשיץ ז"ל, ויגזר אומר כי ד ב ש ונופת חכמתו היה מעורב בלתי מזוקק מדוגג וחלאה, ועל עפרות זהב

הורו

חבורו היקר יערות דבש אשר כלבנון ילכו יונקותיו בפרדס העליון, נטעה ימינו גם אילני סרק לא תואר ולא הדר למו, רק ברק ההלצה הכוזבת המסמא העינים, כגון מ"ש (יערות דבש ח"ב דף קל"ו): „וכבר אמרתי בדרך הלצה למה המלוה ברבית לא יקום בתחית המתים? משום דמרגלא בפומי דאינשי על המלוה ברבית, זה האיש מצליח, הוא ישן ומעות שלו יגדל ויוסיף יום ביומו, וא"כ לע"ל כשיבקש לקום בתחיית המתים, יאמרו לו למה לך לקום? שכב כי מעותיך יוסיף ביומו עכ"ל, וכן מ"ש עוד (שם קכ"ה:): „ועתה בדרך הלצה אמרתי במה שאמרו חז"ל טפה של מרה כו' יעויי"ש וכדומה, ובאמת בכונה אמר בדרשותיו מעט הלצה כדי לעורר בה רגשי השומעים ועם ירקא יעול כמי בשרא וכורא, וכמ"ש רש"י ז"ל (שבת ל':) וז"ל. לפי שהיו באים לשמוע הדרשה נשים וע"ה, היו צריכים הדרשנים למשוך את לבם עכ"ל, וכ"כ ר' אברהם בן הרמב"ם ז"ל (ס' מלחמות ה') וז"ל. ובודאי לא אמרו חז"ל אותן המדרשות וכיוצא בהן, אלא למשוך לבו ולב כיוצא בו, כמו שאנחנו מושכין את לב הקטנים עכ"ל, (עי' פי' המשנה להרמב"ם ז"ל פ' חלק), וכ"כ הרשב"ץ ז"ל (ס' מלחמת מצוה) וז"ל. דרך האגדה להמשיך לב הבריות וקטני התלמידים כאשר היו יגעים כו', ואין אנו חייבים להאמינם, אבל איש חכם לב ישתדל להשיבם אל המושכל עכ"ל, וכן הא דאיתא (זוה"ק תולדות קל"ו) האי מהימנותא דאמרו רבנן צרובא דעלמא כו', כל מיני פיתוי פתה הקב"ה לישראל להחזירם למוטב כו' כיון שראה הקב"ה תאותם, אמר להם אם תשמע לקול המצות ואכלתם לשובע, כדי להניח דעתם, כה"ג חמו רבנן דגלותא אתמשך אסתכמו על קראי דאורייתא ואמרו דזמינין למיכל ולמחדי בסעודתא רבה כו' יעויי"ש, וזאת כונת מאמרם ז"ל (קהלת רבה פ"ב סי' ו') עשיתי לי ברכות מים, אלו האגדות, להשקות מהם יער צומח עצים אלו התינוקות יעויי"ש; ואל תקשה ע"ז ממה שכתב החוקר לכל תכלית אבן גבאי ז"ל (עבודת הקודש חלק העבודה פכ"ט) וז"ל. כל אשר בשם ישראל יכונה חובה להאמין כי יש ג"ע וגיהנם, וכל דברי חז"ל באלו הענינים אמונה אומן, אין בהם נפתל ועקש או משל וחידה חלילה עכ"ל, ואחריו בעל עשרה מאמרות ז"ל (מאמר חקור דין פי"ג) וז"ל. חלילה לאל מן הגוזמות, וערים גדולות ובצורות בשמים ושלשה ספרים נפתחים בר"ה, הכל כפשוטו עכ"ל, יוכל היות כי כתבו זאת עת למדו אנשים נערים והמון העם אשר עוד מוחם רופס, וכדי לקרב לבם לשמים נתנו רשות לקולמוסם האלהי לכתוב פטפוטי מלין לצד עלאי ושנו בשביל זה את טעמם, אבל בפני עצמם (הקדמת תקוני זוהר י':) אכלו איבא וזרקו קליפין, ועל כרוב שכלם דאו ועפו למרומי שחקים להיות כאלהים יודעי טוב.

משקל יד

משל לאחד שבא בדרך ובידו שני איסרין, רואה פונדק אחד ונכנס לשם, וראה אלו אוכלין בשר ואלו אוכלין דגים, ואמר מה אעשה, אם אומר תנו לי לאכול, מביא לי שני פיסיונין (מין עוף), ואין לי אלא שני איסרין? א"ל לבעל הפונדק תן לי בשני איסרין, א"ל ומה אתן לך? א"ל ולא שמעת המשל אומר לפום זוזי רקוד לי.

(שוחר טוב מזמור ח')

ידע הנבון כי גם עניני כתבי הקודש הנראים לכאורה רחוקים הנאה משכל האנושי, אין דמיונם „כגוית מת קבורה בקבר מפואר בפטורי ציצים ומעולפת במשבצות זהב וכתם פז", רק דמיונם כיונה תמה אשר כנפיה נחפות בירקרק חרוץ, והיא תרהיב עין בתוך כלוב זהב מעשה לצעצועים, וכל האומר עליהם „פתי יאמין לכל דבר" אינו אלא

אלא טועה, כי מי לנו גוי גדול אשר לו סודות אלהים קרובים אליו כספר שיר השירים? הוא מדושתו ובן גרנו של שלמה החכם מכל אדם, אשר עליו הפליגו האלהיים ז"ל (ידים פ"ג מ"ה) אין כל העולם כלו כדאי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל, שכל הכתובים קודש ושיר השירים קודש קדשים, (ועי' סנהדרין ק"א: אבות דר"נ פל"ו), כלומר אם אמנם שעל הפשט לבוש החלון של שיר השירים נראה כתמי עוגבים ואילת אהבים בין הדוד והרעיה ההולכים שלובת יד לשוח בשדה קברות התאוה, אולם כל בעל נפש יבין גם מלבוש החלון זה וגם הפשט יגיד עליו רעו, כמה חלום היה כח שלמה בעת זקנתו שאז חבר שיר השירים (עי' שיר רבה פ"א סי' י'), והיה עשוי לבלי חת מהרהור עבירה, ולבו כלב הארי להדוף מפניו כל תאות המשגל, עד שכתב ספרו בדרך זה ובתוך אהלי קדר השחורים בהון תלה לתלפיות יריעות שלמה רזין גניזין עלאין המכהים גלגל חמה ביפים, כדרך שאז"ל (כתובות י"ז) רב אחא מרכיב את הכלה אכתפיה ומרקד, אמרו ליה רבנן אנן מהו למיעבד הכי? א"ל אי דמיין עלייכו כי כשורא (כקורה בעלמא שאין אתם מהרהרין עליה. רש"י) לחיי, ואי לא לא ע"כ, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל (מורה נבוכים ח"א פ"ב) שאדם הראשון בהיותו עוד במחשבתו ומושכליו על שלמות עניניו, אז כח וחיל לא היה לו להשתמש בהשגת המפורסמות, עד שאפילו בגלוי ערוה לא הרגיש והשיג שום גנות, כמ"ש (בראשית ב' כ"ה) ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבוששו כו' יעויי"ש, כן ביום שנתן שלמה שיר השירים לישראל היתה בעיניו אהבת הדוד והרעיה כי כשורא, ובא בבחינת אדם הראשון טרם עבר ברית והפר חוק, וכדרך שאמר המלאך למרן הב"י ז"ל (מגיד מישרים פ' וישב י"ג:) וז"ל. מאחר שלבך תמיד אינו מהרהר אלא בעבודתי אפילו תפגע באשה ערומה לא תבא לידי חטא כו' עכ"ל יעויי"ש, נמצא שפיר כי שיר השירים הוא קודש קדשים קודם בלבושו החלון וקדשים בפנימיותו תורה מפוארה בכלי מפואר.

ובקרן חזות זה עינינו רואות כי צדק נשקף מדעת החכם הנוצרי הירונימוס בהקדמתו לס' קהלת (מובא בס' בית יהודה פע"ט בהערה): „ספר משלי חבר שלמה לילדים ספר קהלת לגדולים וספר שיר השירים לזקנים עכ"ל", (עי' שו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תשכ"ב בענין הזמן שחבר שלמה שיר השירים), כלומר בספר משלי ישליך שקוצים ויתן דופי ומגרעות בכל תאוות החמריות חיי בשרים, ובנועם לקחו ובטל אורות תוכחתו ישכך הדם הרותח הבוער כסיר מצולה בעורקי הילדים לאן עלות, ויתן דעת ומזמה לאפרוחים קטנים שלא נתפתחו עיניהם הרכות לראות, כי במחבואות אלה פה ושם יארבו החתולים לדמם וירחיקו מהם, וספר קהלת יזיל כטל אמרות טהורות לגדולים בשנים, לבל יפסידו הגוף בתקון הנפש וכן בל יפסידו הנפש בתקון הגוף רק יאחזו בזה וגם מזה אל יניחו ידם, ושיר השירים הוא כחום צח עלי אור לזקנים וישישים אשר היצה"ר דומה להם כי כשורא וקורות בתינו, וספורי עגבים הלהבים בעיניהם כחגבים מתועבים, ואיתא (זוה"ק מדה"נ וירא ל"ח:) דאוליף ר"א הגדול לר"ע רט"ז טעמים דפסוקי שיר השירים, ואורי ליה כל עמיקתא ורזין עלאין דהוי ביה בשה"ש והשביעו שלא להשתמש בשום פסוק מיניה כו' יעויי"ש, ובכמה מקומות מצינו הפלגת חז"ל על סודות שיר השירים, כגון (שם חקת קפ"ב: קרח קע"ז: אחרי כ"ו:) יעויי"ש, וכ"כ הרמב"ם ז"ל (הל' תשובה פ"י ה"ג. פי' המשניות סנהדרין פ"י) כי שה"ש הוא סוד גדול מעוטף במשל פשטי יעויי"ש, (עי' מורה נבוכים ח"ב פמ"ה), ואז"ל (ברכות נ"ז) הרואה שה"ש בחלום יצפה לחסידות, מטעם שכתבתי כי התאוה צריכה להיות כי כשורא בעלמא, ועוד אז"ל (סנהדרין ק"א) הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר מביא רעה לעולם, מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקב"ה ואומרת לפניו: רבש"ע! עשאוני בניך ככנור שמנגנין בו לצים יעויי"ש, ועל כלם עיניך נכחה יביטו מ"ש רש"י ז"ל (בהקדמתו לשה"ש): „מקרא אחד יוצא לכמה טעמים וסוף דבר אין לך מקרא יוצא

מידי

מידי פשוטו" עכ"ל, וכהולם פעם יפעמו בקרבי טהורים אמרי נעם שיצאו מפי הרמב"ן ז"ל (בס' מלחמת מצוה) וז"ל. שלמה המע"ה חכם גדול היה כאשר העיד עליו הכתוב (מ"א ה' י"א) ויחכם מכל האדם וגו', והשם נראה אליו וחכמתו מוסכמת בכל האומות, וחבר שיר השירים וקל שבקלים לא יחבר כמהו אם הוא כנגלהו, אבל בלא ספק יש לו תוך, וכן הסכימו כל בעלי הפשט עכ"ל, וכ"כ רבי יעקב הקדמון ז"ל (מלמד התלמידים פ' חיי שרה י"ט:) וז"ל. ושם הספר ראיה לדבריהם בקראו אותו שיר השירים, ואלו היה משמעות הספר כפשוטו היה גנאי גדול לשלמה בשם הספר ולא היה לו ענין, אבל לפי המכוון הוא על חשק השלם כמו שנודע לכל מבין, וקראו בשם הזה לפי שהשיר נאמר על מליצה נאה מחוברת במשל ושיר השירים נאמר על המשובח מכלם, ואין ליחס זה רק להשגת ידיעת השם ואהבתו כו' עכ"ל, (עי' רלב"ג דברים כ"ט כ"ח. עקידה שער ז'. עטרה מאמרות חקור דין ח"ב פי"ג. החינוך פ' ואתחנן מצוה תי"ט. תשובות הרשב"ץ ח"ג שאלה כ'), וכן הנוצרים מודים שס' שיר השירים הוא קודש קדשים ואיננו כפשוטו (זרובבל נד קכ"ז) יעויי"ש.

ומדי דברי בזה זכור אזכור מ"ש הריב"ל (בית יהודה פי' קל"ה) וז"ל. וזה לא כביר הגיע לידי פירוש על שיר השירים עפ"י הרמז והסוד בלשון אשכנז מכומר נוצרי אחד, ומביא שם הרבה מספרי המקובלים ומהללם מאד כו' עכ"ל; והנשרים הקדמונים התנהגו בדרך זה לכסות סודותיהם בדברי משל ומליצה מטעמים שונים, כמ"ש האברבנאל ז"ל (הויכוח כ"ב) וז"ל. הם רצו לומר דברים אלו במלאכה כ"כ עמוקה ובקצור נשגבות רבות, ראשונה חשבו היות מרוחק אצל הטבע, ואצל האל גלוי הסודות המופלאות לכל אדם, ובודאי שהיה להם דין בזה, לפי שהרחבת הביאור בחכמה האמתית והעמוקה, הוא, אם ילמדוה הבלתי ראוים לה, אז היא נפסדת בשכלם ומתקלקלת, כמו שיעשה היין הטוב בחבית רע, ומהקלקול ההוא ימשך בחכמה הפסד כולל אצל כל האנשים, ובכל שעה מתקלקל יותר בנכנסה משכל בלתי מוכן והגון אל אחר כיוצא בו, וזה החלי רע נמשך מן הרחבת הבאור בדברים העיוניים, ובזמננו אלו מפני הרחבת ספרי האחרונים נתפשט כ"כ שכמעט לא ימצא יין שכלי ראוי לשתיה שלא יהיה מקולקל, אמנם בימים הקדמונים היו מכניסים ההשגות השכליות בתוך קליפות ספורי המאורעים במלאכה עמוקה, כדי שלא יוכל להכנס בהבנתם אלא שכל מוכן אל הדברים האלהיים והשכליים ומי שיקיים החכמה ולא מי שיפסידנה כו', עוד להם בזה ארבע סבות, ואחת והיא השנית בשביל הקצור לכלול הרבה חכמות בדברים מעטים, והקצור מועיל מאד לקיום הדברים בזכרון, וכ"ש ע"י מלאכה זו שע"י זכרון ענין המאורע יזכרו כל הכונות הנכללות בספור ההוא. השלישית כדי לערב עונג ידיעת המאורעות ההם עם העונג האמתי השכלי, ולכלול הקל עם הקשה באופן כי בהמשך לב האדם תחילה אל תענוג וקלות ידיעת המאורע, יכנוס בשכלו אמתת החכמות, כמו שירגילו התינוקות בחכמות ובמוסרים בהתחיל בקל בראשונה, וכ"ש בהיותם זה עם זה האחד בקליפה והאחד כמוח כדברי המליצים. הרביעית, בשביל קיום החכמות שלא יתחלפו בהמשך הזמן בדעות האנשים המתחלפים, כי בהיותם מכוסים תחת הספורים הללו, א"א להוציאם מגבולם ועוד לחזק הקיום הזה ספרו המאורע בדרך שיריי במשקל ומשורה, כי באופן זה קשה לשנותם, עד שקלקול הסופרים והפסד השכלים לא יוכלו בנקל לשנות הכונה. החמישית והאחרונה, כדי שיוכלו עם מאכל אחד לזון ולהאכיל אנשים רבים דברים מתחלפים בטעמם, כי השכלים הפחותים אינם יכולים לקבל מהמליצים אלא ספור המאורעות ביפוי השיר ומתיקותו, והיותר שלמים מענין זה טועמים הענינים המדותיים, והיותר חשובים מאלו יכולים לאכול מהמזון הציורי לא מהחכמה הטבעית בלבד, אלא גם מהתכונה ומהאלהית, ונוסף לזה תכלית אחר כי בהיות הספורים ההלציים מאכל משותף לכל

מיני

מיני האנשים יתקיימו תמיד בדעות ההמון, כי הדברים הקשים אחד מעט הם הטועמים אותם, והזכרון נאבד מהרה מהמעטים בהגיע דור שיתרחקו מהחכמות, כמו שראינו בקצת הארצות והאומות כמו ביונים וערביים שאחרי היותם חכמים מחוכמים כמעט שאבדו החכמה בהחלט, וכן היה במחוז איטליא בזמן היונים, ואח"כ נתחדשה ממנה אותו המעט הנמצא בו עכשיו, והתקנה אל הסכנה הזאת היא מלאכת הנחת החכמות תחת השירים המשליים (השירים שאין תוכם במציאות רק במשל כמו השיר משל אל בית המרי" אשר הצגתי בראש ספרי זה אשר אינו מיוסד על אדני האמת וההלכה רק לשבר האוזן האנושי), כי ע"י עונג וערבות השיר יתקיימו תמיד בפי ההמון אנשים ונשים כו' עכ"ל האברבנאל ז"ל.

אולם צדק בפי רש"י ז"ל שגם מקראות שיר השירים אינם יוצאים מידי פשוטם, ואף שראש הפשטנים זה השביע נפשו בצחצחות חכמת הקבלה וראה באספקלריא המאירה חכמת ספר הזוהר, אף שנתגלה לערך ק"ן שנה אחר פטירתו, מ"מ היה לו עשר ידות בחכמה זו והלך מעדנות בפרדס שלה, כאשר הוכיח הר"ש קונין בספרו בן יוחאי יעויי"ש, ואף בפטפוטי מלין בעלמא דחפו הריב"ל מדעה זו (בית יהודה פקכ"ו) יעויי"ש, (ועי' בספרו יהושפט צד מ"ז), ומי יגלה עפר מעיניך ריב"ל לחזות בנועם ספר „קדמות ס' הזוהר" להרד"ל ז"ל, המוכיח בראיות בהירות ומופתים חזקים כי הזוהר מיוחס בצדק לבוצינא האלהי רשב"י, ועניית ואמרת כי צדק יהלוך לפני דעת הר"ש קונין כי רש"י ז"ל היה לו תשעה קבין מוח בחכמת קבלת הזוהר, (ובעליצת נפשי קראתי בס' האסיף תרמ"ד צד קס"ה, כי הפילוסוף הפראפעסאר פראנק הדפיס בשנת אלף ותתמ"ג לספה"נ את ספרו הקבלה או הפילוסופיא הדתית של היהודים בשפת צרפת, ונעתק לשפת אשכנז ע"י יעללינעק, אשר בו השכיל להוכיח כי חכמת הקבלה עתיקה לימים היא מאד ומבטן רשב"י יצא הכרך הנורא ס' הזוהר), ובעזר החונן לאדם דעת נכון אנכי להוציא את חבורי הגדול על מאמרי הזוהר, להראות כי המה תואמים יחד עם מאמרי התלמוד והמדרשים לאות לבני מרי כי הס' הזוהר איננו מזויף כמלא נימא, וכל מעגלותיו ירעפון דשן שמן משחת קודש.

משקל טו

משל לגבור שהוא עובר בנהר ובנו עובר והוא אוחז בידו להעבירו,
וכיון שהגיע לחצי הנהר נתגברה השבולת למעלה על ראש בנו,
מיד צעק בנו ואמר אבא! ארים ידיך דאנא טבע ומית.
(שוחר טוב מז' י"ז).

טוב טעם ודעת קדושים למדנו במשקל הקודש, כי יסוד כתבי הקודש למקטנם ועד גדולם הוא הפשט הפשוט, והוא העתקת המלות לשפה חיה מדוברת שוה בשוה במאזנים לעלות יחד, כמ"ש כמי הרי"ע ז"ל (עקידה שער א') וז"ל. אמנם ספורי התורה האלהית עם היות שהם רומזים אל ענינים נפלאים עמוקים, מ"מ הספורים הכן כפשטן הן בתכלית האמת, ומביאין ההמון אל שלמות נפשם בכל מה שייעירו אל השכר והעונש בכל הספורים אשר תעיד עליהם, כחדוש העולם ודור המבול ואנשי ההפלגה וסדום ובנותיה מצרים וקרח ודור המדבר וזולתם, או ספורי האבות ושאר הצדיקים אשר יסופר מעניניהם מה שלא יעלם, כי כל זה ממה שיביא חכמה ומוסר בלב הפתאים כו' עכ"ל, ודברי קושט אלה אינם קוראים תגר על דברי החוקר הקדמון רבי דוד מרוקא נ"ע (זכות אדם י"א:) וז"ל. אבל כאשר ימצא ספור מה בתורה אשר הסברא האנושית הישרה תחלוק עליו ותספק בו בצדדים ודרכים עיונים אמתיים, ראוי שנעזוב הפשט

מהספור

מהספור הזה ונתן לו ציור אחר דוגמא מה, כי לא תבא התורה להכריחנו להאמין בנמנעות ומהבלות חלילה, כי תורת ה' מחכימת פתי לא מסכלת דעת החכמים, וזה שהורש לקוח ג"כ מרבותינו ז"ל ומיתר החכמים האחרונים, כמו שנבאר במה שאח"ז, ושלמה אמר (משלי א' ו') להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם עכ"ל יעויי"ש בפתיחת המחבר, וקדמם בזה הרמב"ם ז"ל (מאמר תחיית המתים) וז"ל. וידוע אצל כל אדם שאין המבוקש מן החכמים ספור הדרשות והמעשים ההם הנפלאים בלשונם ממש כמו שידרשום הנשים בבית האבל קלתן לקלתן, אבל המבוקש מהם לבאר ענייניהם עד שיאותו למושכל או יקרבו אליו עכ"ל, וכן העיקר כי הבאור מן הראוי להיות מחובר בפשט במסמרות הסברא האנושית הבלתי כוזבת; ותא חזי שגם החוקר לכל תכלית רבי אברהם בר חייא הנשיא ז"ל כתב (הגיון הנפש ל"ה:) שאין לזוז מחלק הפשט בכל מקום יעויי"ש, ועמו הסכים נמי הר"ש אבן תבון ז"ל (יקוו המים פ"כ לד קל"ב) וז"ל. ואני אומר שלא נתכוון בתורה רק להועיל אל ההמון (זאת מרבו הגדול הרמב"ם ז"ל למד שכתב (הל' תמורה פ"ד הי"ג) וז"ל. ורוב דיני התורה אינן אלא עצות מרחוק מגדול העצה לתקן הדעות וליישר כל המעשים, וכה"א (משלי כ"ב כ') הלא כתבתי לך שלשים במועצות ודעת להודיעך קושט אמרי אמת להשיב אמרים אמת לשולחיך עכ"ל), אך בלא ספק היה במה שהוצרך להליצו להמון מה שבפשוטו מה שירחיקוהו החכמים יודעי האמתות (כמ"ש יעב"ץ ז"ל (מטפחת ספרים לד כ"ו) וז"ל. איך יעלה על הדעת הבריא שיוכל ליישב כל הדברים הנראים זרים בתורה ובנבואה ובדברי חכמים חז"ל שכולם מרועה אחד נתנו כו', ע"פ סברות אנושיות דקות לנומות שדופות שאפי' האומרם תגעל נפשו בהם בלי ספק, אם אזננו מלין יבחן תהיינה לו לחרפות, ככזב סיגים מצופה על חרש גרופות, האם בשביל הבלי רעיונים ההם נפתחו שמים לנביא, ובעבורם חרדו עלינו רז"ל את כל החרדה עליהם כו', הלא כל דברי המתפלספים המשלפים להרכיב ד"ת ונבואה בחכמת מה להם מזויפת, מלאה שטויות מובאשים מעלים ריח רע כטנופת, הלב נופל והרוח מתעלפת כו' עכ"ל יעויי"ש באריכות), ע"כ הוצרך משה ע"ה לכתוב הדברים ההם דבורים על שני אופנים, כלומר שיהיה האופן האחד מכסה את חבירו, ושיהיה העליון לצורך ההמון והפנימי לחכמים כו' עכ"ל הר"ש אבן תבון ז"ל, ועוד חזר ושנה זאת בסגנון אחר (שם פכ"ב לד קע"ד) וז"ל. אין תוכות סתרי תורה מוציאין הפסוקים מפשוטן חלילה, שאלו היה כן לא היו החז"ל מוציאין רוב התורה ורוב דברי המדברים ברוח הקודש והנביאים מפשוטיהן, והע' פנים שיש לתורה אין האחד סותר האחר כו' עכ"ל יעויי"ש.

וכן החליט הר"ע מן האדומים ז"ל (מאור עינים אמ"ב פ"ה) וז"ל. עם כל זה שתי אלה (הפשט והדרוש) בכל ענין כזה צריכות להיות נגד עינינו כאחת, שלא נמוש בשום אופן מהאמין הדברים ככתבן כו', וכמו שע"ז ארז"ל (שבת ס"ג: יבמות כ"ד) שעם כל מדרש ואגדה וע' פנים אשר יאמרו אין מקרא יוצא מידי פשוטו לעולם עכ"ל, ונמלך לאיך נכון מכתם הראב"ע ז"ל בפתיחתו למגלת איכה (מובא בתוספת באור בפי' קול יהודה ע"ס הכוזרי מאמר ג' סי' ע"ג) וז"ל. אנשי אמת יבינו מדרש קדמונינו הצדיקים, שהם נוסדים על קשט וביליקת מדע יצוקים, וכל דבריהם כזהב וככסף מזוקקים, אכן מדרשיהם על דרכים רבים נחלקים, מהם חידות וסודות ומשלים גבוהים עד שחקים, ומהם להרויח לבות נלאות בפרקים עמוקים, ומהם לאמץ כשלים ולמלאות הריקים, על כן ידמו לגופות טעמי הפסוקים, והמדרשים כמלבושים בגוף דבקים, מהם כמשי דקים, ומהם עבים כשקים, ודרך הפשט הוא הגוף בדברים נבחרים ובחוקים, וכן אמרו שהמקרא כפשוטו והדברים עתיקים עכ"ל, (עי' אלפי מנשה לר"מ מאיליא סי' קי"ב); וכן מ"ש הקדמון האלהי פילון היהודי הנולד בשנת ג"א תש"ל (מועתק בס' מורה נבוכי הזמן שער חידות מני קדם) וז"ל. והגדלה שמך, ויש איזה אנשים שהגיעו לדעת לדברי התורה וכללו אותות והמזים לדברים רוחנים נעלים, וישתדלו.

וישתדלו לבד בהבנת הרמזים ההם, ונקלים בעיניהם פשטי הדברים והמעשה בהם ולא יחשבום הרבה, זה קלות דעת תחשב אצלנו, והעיקר הוא להשתדל בשניהם, לחדור ולהעמיק בסתרי התורה ולשמור ולעשות את הנגלות בה לפנינו, והנה האנשים ההם עושים בזה כאלו היו נפשות בלא גוף, או כאלו היו במדבר בודד מבלי דעת מאומה מן הקשור והחבור שיש בקהל מדיני בתושבי עיר ובנפשות בית אב, ואלה האנשים תלמד המכתב הקודש שאין להקל בשם הטוב, או לסור מקיום דברי המנהגות שהנהיגו בני אדם קדושים גדולים מאשר ימצאון עתה בינינו, וכי בשביל שאפשר שנודע לנו סוד השבת ויקרת מספר השביעיות, והיותו מורה שאין ליחס כח בריאה לפעולה בעולם כי אם להשורש הבלתי נולד, ושלכל נולד יאות שביתת כל כח ופעולה עולמית מבלתי השם, האם בשביל זה נחלל החקים התורייה ונבעיר אש ונעבוד האדמה ונסבול המשאות, ונזמין לדין ונחתכנו ונגוש כל שכר ומשא יד ביום קודש כו' עכ"ל יעויי"ש.

ומי לנו גדול בפרדס הסוד חקל תפוחין קדישין רזין גניזין דאורייתא כהרקנטי ז"ל? והנה פלטה קולמוסו הקדוש בפירושו עה"ת (פ' ויגרש את האדם) וז"ל. ודע והבן כי אעפ"י שפרשנו כל הפרשה כלה ע"ד הסוד, מ"מ גם הפשט אמת ויציב כו' עכ"ל, וכ"כ החוקר הישראלי ז"ל (נשמת חיים מאמר א' פי"ב) יעויי"ש, ורוח ההגיון מדברת מתוך גרונו של האלשיך הקדוש (תהלים א' א') וז"ל. וידוע כי בקדושה עליונה יש בחינת סוד התורה ויש בחינת סוד פשטה ושניהם כשני פלגי מים כו' עכ"ל, וכן מ"ש הר"ש אלקבץ ז"ל (ס' אילת אהבים) וז"ל. המפרש בתורה ובנביאים דבר יכחיש פשוטי המקראות גדול עונו מנשוא, וכבר הזהיר ע"ז הרב הגדול הרמב"ן ז"ל בס' צרור החיים פ"ט עכ"ל, וזאת מתרגם יונתן בן עוזיאל (שמות כ"ו ט'): וחברת את חמש היריעות לבד אלו חמשה חומשי תורה, ואת שש היריעות לבד אלו ששה סדרים של תלמוד עכ"ל, היינו שהתורה והתלמוד צמודים יחד כתאומי צביה וקשורים בקשר של קיימא; ואם נעמיק חקר באגדות חז"ל השנויות במשמרות כתבי הקודש, אז עינינו הרואות באור בהיר מפולש לכל צד, כי הן לא הזיזו את אילן הפשט ממקומו הנאמן ולא הפילו ממנו עלה אחד קטן, ואדרבה את פשט הכתוב האמתי עשו יתד לתלות עליו דרושים לכל חפציהם בטוב טעם ודעת קדושים, כמ"ש מהר"ל מפראג ז"ל (באר הגולה באר ג') וז"ל. וכל איש חכם ונבון יתפלא על הקירוב שיש לדבריהם אל הפשט עם עומק המופלא מאד מאד, ואיש אשר הוא זר מדברי חכמה יתפלא על הריחוק מן פירוש הכתוב, וגם דבריהם (של חז"ל) אינם נראים לו כו', וכן כל דברי הדרשות אשר הם בתלמוד ובשאר מדרשים כולם אין אחד מהם הן קטן הן גדול שאין הדברים עומק הכתוב עפ"י אמתתו, כאשר הוא מעמיק בפירוש הכתוב ימצא אותו, שלכך נקרא דרשה כי הוא דרישת הכתוב בחקירה ודרישה מאד מאד עד עומק הכתוב כו' עכ"ל יעויי"ש, ונודע לכל מאן דעסקין בספרי מהר"ל ז"ל זה כי כך היה דרכו בקודש לתור לחקור ולדרוש בתשעה קבין מוח אחרי דרך הפשט האמתי ולא נטה ממנו מלא שעל, וכן כתב המספר תולדותיו (גבורות ארי ד"י) וז"ל. הוא ברוח משפט ישר וברוח באר הבין כי פירוש חז"ל במקראות הם עפ"י עומק הפשט והדקדוק וטהרת לשון הקודש עכ"ל.

וכן החליט הגאון האלקי רבי שעפטיל ז"ל בן השל"ה ז"ל (ווי העמודים עמוד התורה פ"ח) וז"ל. כל מקום שהפסוק נדרש על ענינים אחרים יש להבין ולהשכיל שהדרש לא יסתור הפשט, אדרבה הדרש יכריח הפשוטה, ובזה יובן לשון רש"י בפ' בראשית שכתב בשביל התורה שנקראת ראשית כו', וכתב, ואם באת לדורשו כפשוטו כו', וקשה ואם לפרשו כפשוטו הול"ל? אלא רמז שהדרש יכריח הפשט אפילו באם הדרש לא יהיה כפשוטו, ועי"ז ראיתי לפרש גמרא (פ' במה אשה) אמתניתין לא יצא איש לא בסייף ולא בקשת כו'

ר"א אומר תכשיטין הן לו, מסיק בגמרא, א"ל אביי לרב דימי ואמרי ליה לרב אויא מאי טעמא דר"א דאמר תכשיטין הן לו? כתיב חגור חרבך על ירך גבור הודך והדרך, א"ל ב"כ למר בריה דרבינא האי בדברי תורה כתיב? א"ל אין מקרא יוצא מידי פשוטו, אמר ר"כ כד הוינא בר י"ח שנין והוה גמירנא לכולא תלמודא ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו כו', והנה כאשר ראיתי כן תמהתי מה חדוש הוא זה דאין המקרא יוצא מידי פשוטו, כי מפורסם הוא בכמה מקומות בתלמודא שאין מקרא יוצא מידי פשוטו כו', על כן נ"ל דהכי פירושו שכונתו היא להודיע הגם שמקרא אחד יוצא לכמה טעמים, מ"מ כולהו טעמי אין יוצאין מידי פשוטו, והכל למקום הפשוטה יוצאין רק שיראה שהדרש יוכיח הפשוטה כו' יעויי"ש, והרמ"ע מפאנו ז"ל כתב (הקדמתו לס' פלח הרמון) וז"ל. המואס בדברי הקמחי לפי פשוטן של מקראות עתיד ליתן את הדין, כי הוא פתח שערי הבננה אל הפשט אשר לא יכזב עכ"ל, ועל כלם פליאה דעת מני מ"ם המזרחי (שמות כ"ב ח׳) לתרץ קושית הרמב"ן ז"ל מדוע יבאר רש"י הפסוק דשם שלא כהלכה, ומסיים וז"ל. ולכן יחוייב לומר שהמפרשים כלם לא יכוונו בפירוש התורה רק ליישב המקרא יהיה כהלכה או שלא כהלכה עכ"ל, ועל דבריו אלה בא המבקר ריגייו (אגרות יש"ר מחברת ב׳ נד קי"ג) ותלה השערה פליאה, כי אלה הגברים הקדמונים מפרשי התורה היתה ההלכה כמוץ יסוער מגורן וכחררה שאין לה הופכין, (עיי גור אריה שמות כ"ט ט׳), ואני הפעוט לולא דמסתפינא מפני הדר גאון המבארים אלה גזרתי אומר, כי הכוונה אשר בה כתבו פירושיהם לא היתה נולה מכנפי המלאכים לבא המרום במרום, ולכן במקומות מעטים זעיר שם זעיר שם לא עלה בידם המזקה לכוון הפשט האמתי עם ההלכה, אשר רק חכמי התלמוד שרי התורה הן הם היה עוז בידם וגבורה בימינם להתחקות על שרשי הפסוקים להוציא מהם הפשט היושר המתאים עם ההלכה, ובהשערה אמתית זו יפלו כל הבנינים אשר בנה המבקר ריגייו הנ"ל בריר חלמות, על חוטי שממית, אשר אם רגלי עטו יפות כפעמי שולמית, אבל מלאות עכם כרגלי בת ענמית.

משקל י"ו

משל למלך שהיו לו מדינות הרבה, והיתה כל אחת ואחת אומרת כך וכך זהב יש למלך כו', והיה שם זקן אחד פקח אמר להם ומנין אתם יודעים ואתם רחוקים ממנו כמה פרסאות? אלא מדינה שהוא דר בה היא נאה לומר עושרו ושבחו.

(שוחר טוב מזמור י"ט)

יום ליום יביע כמה מקרי הטבע אשר על ידם יתגלה המסך מעל פני פסוקים רבים בכתבי הקודש אשר היו עד כה כחידה בלא פתרון וגם הענקים אנשי השם כלאו למצוא פתח דבריהם, כגון הפסוק (ישעיה מ"ו א׳) כרע בל קורס נבו היו עצביהם לחיה ולבהמה נשואותיכם עמוסות וגו', אשר המבארים עלה לפניהם לרצון לבאר כי הטעינו את העצבים על החיות ועל הבהמות להוליכם בגולה יעויי"ש, אשר באמת כונת הפסוק כמ"ש הסופר (מכ"ע הצפירה שנת י"ז גליון רכ"ב) שראה בבית מסכיות (מוזעאום) תמונות עצבי בל ונבו שהם בתבנית סוס בעל שש רגלים וכתבנית חיתו יער יעויי"ש, וזאת יאמר היו עצביהם לחיה ולבהמה, ועוד פסוקים דחוקים עמוקים כזה אשר במרוצת הימים מלאה כל הארץ דעת אמתת באורם, וכפעמון זהב יצלצלו באזני דברי הרשב"ם ז"ל (ר"פ וישב) וז"ל. ישכילו ויבינו אוהבי שכל מה שלמדונו רבותינו כי אין מקרא יוצא מידי פשוטו, אף כי עיקרה של תורה באת ללמדנו ולהודיענו בראיות

הפשט

הפשט וההגדות וההלכות והדינין ע"י הריבות הלשון, וע"י ל"ב מדות דר"א בשר"י הגלילי וע"י י"ג דר' ישמעאל, והראשונים מתוך חסידותם נתעסקו לנטות אחריהן שהן עיקר, ומתוך כך לא הורגלו בעומק פשוטו של מקרא, ולפי שאמרו חכמים אל תרבו בניכם ההגיון, וגם אמרו העוסק במקרא מדה ואינו מדה כו', ומתוך כך לא הורגלו בעומק פשוטו של מקראות, כדאמרינן (שבת ס"ג) א"ר כהנא כד הוינא בר י"ח שנין כו' ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו עד השתא, וגם רבינו שלמה אבי אמי (הוא רש"י ז"ל) מאור עיני גולה שפירש תנ"ך, נתן לב לפרש פשוטו של מקרא, ואף אני שמואל בר מאיר חתנו נתוכחתי עמו לפניו והודה לי שאלו היה לו פנאי, היה צריך לעשות פירושים אחרים לפי הפשטות המתחדשים בכל יום עכ"ל; וכן מ"ש הרמב"ן ז"ל (האמונה והבטחון פ"ט) וז"ל. כבר אחז"ל אין מקרא יוצא מידי פשוטו, ובמה שלא אמרו מקרא נדרש כפשוטו למדונו אעפ"י שיש לתורה ע' פנים אין אחד מכחיש הפשט, וע"כ אין רשות לשום אדם לפרש בו פירוש שמכחיש הפשט כו', ובאמת יש פסוקים הרבה שאנו צריכין להוסיף בהם תיבה אחת או שתים כדי להבין פשוטו ולא מפני חסרון המקרא אלא מפני חסרוננו, שאין אנו מבינים לשון הקודש אלא כענין שידומה ללשון שאנו שקועים בו כו' עכ"ל, (עי' נתיבות עולם לר"ש ק"ב דף ק"ט:).

ות"ל אספתי חמרים מופתים חותכים וראיות בהירות כבדולח, אשר לקחן תוצאות ממקרי הטבע הנולדים חדשים לבקרים וידי בני אדם ממששים בהן, להוכיח כי כל ספורי התורה למקטנם ועד גדולם נאמנים הם באופן הפשטיי, ואמתתם משולבת בלולאות החכמה לשכל האנושי, כמ"ש הגאון יעב"ץ ז"ל (לחם שמים אבות פ"ב מ"ד) וז"ל. ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע, כ"ל לפרשו על דבר שמועה וספור שנראה לכאורה כאלו הוא בלתי אפשרי רחוק וזר מלהאמין המגיד עליו שיהא הדבר כן באמת, ואעפ"כ אינו נ.ן הנמנע בהחלט כי יש דבר שיאמר ראה זה חדש כבר היה לעולמים אשר היה מלפנינו, ז"ש אל תאמר מיד על דבר נפלא בעיניך דבר שא"א לשמעו הוא זה, לפי שסופו להשמע, והוא ע"ד ואל תהא מפליג לכל דבר שיהא עם עוצם קשיו וזרותו, אל תשלול ממנו האפשרות בהשקפה ראשונה ותחשבהו להפלגה וגוזמא בתחלת המחשבה ולכאורה, ולא תחוש להסכמת הטבעיים ובעלי החקירה, המכזיבים כל דבר שלא ראו עיניהם בראיה ברורה, ולא עוד אלא שקצת מכחישים גם ראות עיניהם (עמ"ש בס"ד בעליות הטבע) מה שלא תכיל איפת שכלם לשער אפשרותו, עליהם אמר הכתוב אל תתחכם יותר למה תשומם, אם לא עמדת על בטולו בדרך הבחינה ע"פ מורי התורה, כי אז אל תהי סכל ופתי יאמין לכל דבר עכ"ל. ויען כי בדור דור-שוא זה פרו וישרצו רבותים אלפי חבורי עצבים המבאישים ריח תורתנו בעיני בני ברית והם כנץ עורף המתחפש בנוצות יונה תמה, לכן נתתי את קשתי בענין המקרים אשר נקרו ויאתיו בעולם הדומים לספורים הנפלאים אשר קים קים קריין בכתבי הקודש, כדרך שאמרו חז"ל (שבת ל':) רבי כי הוה מצלי אמר יה"ר מלפניך ה' אלהינו שתצילני היום מעזי פנים ומעזות פנים בדברי תורה, מאי היא? כי הא דיתיב ר"ג וקא דריש עתידה אשה שתלד בכל יום שנאמר (ירמיה ל"א ז') הרה ויולדת יחדו, לגלג עליו אותו תלמיד אמר אין כל חדש תחת השמש, א"ל בא ואראך דוגמתן בעוה"ז, נפק אחוי ליה תרנגולת, ותו יתיב ר"ג וקדרש עתידים אילנות שמוציאין פירות בכל יום כו', לגלג עליו כו', א"ל בא ואראך דוגמתן בעוה"ז, נפק אחוי ליה צלף, ותו יתיב ר"ג ודריש עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת כו', א"ל בא ואראך דוגמתן בעוה"ז, נפק אחוי ליה כמהין ופטריות, ואכלי מילת? נברא בר קורא ע"כ, כן לסתום פיות המלגלגים על ספורי התורה וכתבי הקודש העומדים למעלה הרבה מגלגל הטבע החוזר בעולם, אתן מעט מעדנים לנפשך מאורעות הזמן בכדור הארצי ככב השחור זה, המתאימים עם ספורי

תנ"ך

תנ"ך, וגם חז"ל לא היו נמהרים להאמין בדבר עד שהתחקו עליו עד התהום לדעת באמת הוא אם לא, ולכם לא מלאם לדון אפשר משאי אפשר (עי' מנחות י"ט פ"ב סוכה כ': יבמות מ"ו ס"א: הוריות ו': נדה ל"ז: זבחים ל"ח תמורה ע"ז: י"ח:), ומלינו כמה פעמים כי חז"ל חשבו כי רוכלא הדברים הרחוקים מדרך הטבע כדי שבני אדם ידעו שבל יסמכו עליהם בכל עת מלוא, כגון (ברכות נ"ה: נדרים ח' קידושין פ"ב: גיטין ע"ח נדה כ"א: ל"ח ס"ו כתובות מ"א: ב"ק פ"ו ל"ח ב"מ ל"ב: ב"ב ע"ז: סנהדרין ק': ע"ז י': שבועות ל"ב בכורות י"ז: י"ח תענית ב': ג': חולין ס': כריתות י' ירושלמי ברכות פ"ב ה"ו. שבת פי"ט ה"א. פסחים פ"ו ה"א. הוריות פ"ג ה"ה) יעוי"ש, וכדומה רבים כיולא בהם, ולכן יהיה לבנו סמוך בטוח כי הספור והמקרה אשר נאלא למענו מקום בספרי חז"ל, הוא הוטבע על אדני אמת ולדק ולא יפול ממנו לרור ארלה, ורוב ימים יוסיפו אמתו לרגלי המקרים המתרוללים ומפרכסים ללאת ממעבה האדמה לאט לאט, ומהדוגמא אשר אנכי נותן לפניכם בזה תוכלו נסקים על השאר ואוזן מלין יבחן.

משקל יז

משל למה"ד? לאדם נאמן שהיה בעיר, וכל בני עירו היו מפקידין אצלו שלא בעדים, ובא אדם אחד והפקיד לו בעדים, פעם אחת שכח והפקיד אצלו שלא בעדים, אמרה לו אשתו בוא ונכפרנו, אמר לה וכי מפני ששוטה זה עשה שלא כהוגן אנו נאבד אמונתנו?

(ע"ז נ"ה).

יזכור כל נבון רודף שלמונים דברי החוקר לכל תכלית הר"פ ז"ל מווילנא (ס' הברית ח"א מאמר י"ד פ"ו), כי בתוך הים יש בריה אחת הנקראת גנאוק"ו, אשר הרולה להזיק בניה תפתח פיה כקבר ותבלע אותו ותמהר לברוח אתו אל מקום רחוק ושם תקיאהו חיים, וכן מביא המוכיח הישר ז"ל (שבט מוסר פ"א) יעוי"ש, ועתה אזיך כאפרכסת ושמע המקרה המבהיל לב השומע אשר זה לא כביר התפלאו כל דיירי ארעא עליו, (מובא במכ"ע הלבנון שנה ו' גליון ג'), כי אניה אחת שטה בים בתנועה גדולה מהסער אשר התחולל פתאום ברעש גדול סגיא, וילד קטן אחד נפל מזה הימה, וברגעי נפילתו המין ה' דג אחד ויבלע אותו חים מהר, והמלחים החישו לירות בקנה רובה וברמחים שנונים דקרוהו עדי הרגוהו במלאכת מחשבת, והשכילו להוליא הילד הרך מבני מעיו בעודנו הי בריא אולם, ובידו עוד אוחז הכלי שעשועים, וכן השתעשע בבטן הדג בלי רגש סכנה; וזאת תסתום פיות החוקרים הפוקרים אשר ברומה בקרותם דוקרים את החרדים אשר שרשי המינות עוקרים, והם יתנו דופי בספור יונה במעי הדגה אשר פלטו חי בלי מום, אוי למבקרים כמו אלה אשר לבם רך כקנה לכל מכלים פני התורה, וקשה כארז לכל הולכי תום מאמינים בני מאמינים, בידם מקל נועם לכל נעוי לב נלוזי דרך החיים, ומקל חובלים לכל המתחמס כנגד אור תורה ונר מלוה; וכן קרה מקרה כפלא כזה בשנה הנכחית (מועתק במכ"ע הלפירה שנת י"ח גליון קפ"ט) וז"ל. „במכה"ע האנגלי ג. מ. יסופר דבר פלא אשר לא יאומן ומכה"ע האחרים מעתיקים אותו מפיו לאמר: בירת פעטרואר שנה זו ראה ראש החובלים של האניה „סטאר אוף דזע עאסט" (ככב המזרח), בקרבת חפי פאלקלאנד דג גדול בים, וישלח שתי סירות דוגה עם משרתיו המלחים ללוד את הדג, המלחים השליכו על הדג כלי חובלים ויפלעו אותו פלע אנוש, ויהי כאשר החל הדג לפרפר בטרם ימות, ואחת משתי סירות הדוגה לא השפיקה לשגת אחור ולהתרחק מעט ממנו, והדג הכה עליה בזנבו ויהפכה על פניה המלחים

כפלו

נפלו במים, ואולם עד מהרה נשלחה סירת דוגה אחרת למלטם ויעלו עליה, ואך את אחד המלחים משו מן המים מת, ועוד אחד דזעמס בארטעליי שמו נעלם ולא נודעו עקבותיו, אחרי אשר חדל הדג לפרפר והלידים נוכחו לדעת כי לא יחיה עוד, משכו אותו אל האניה ויחלו לבתר אותו לבתרים, העבודה הזאת נמשכה כל היום ההוא וגם שעות אחדות בלילה, ולמחרת היום בבוקר שבו המלחים שנית אל העבודה לכלותה, ויעלו את גוית הדג על גג האניה וינתחו אותה לנתחים, ויהי כאשר בקעו את מעיו וימצאו לתמהונם את רעם דזעמס בארטעליי שוכב במעי הדגה ועוד רוח חיים בקרבו, ואך חושיו אינם אתו והוא מתעלף, אחרי עמל רב הצליח בידי המלחים להשיבו לתחיה ועוד ימים רבים לא שבה אליו תבונתו, כי השתגע מרוב הפחד ויהי כלוא בחדר מיוחד באניה, רק אחרי עבור שלשה שבועות שבה אליו בינת אדם, ואז יכול לספר את כל הקורות אשר עברו עליו בעת היותו במעי הדגה ואת כל רגשותיו אז, תיכף אחרי נפלו המימה הרגיש כי הוא בא כמו אל תעלה צרה וחלקה למשעי אשר תתכוץ לאט לאט, והוא נמשך אליה פנימה עמוק עמוק, עברו רגעים מעטים והנה הוא נמלא במרחב וימשש בידיו אל סביבותיו וישער בנפשו כי הנהו במעי הדגה, הוא יכול לשאוף רוח ואולם ברב עמל ובכבדות, וחום גדול עטר אותו מסביב ונדמה לו כי בשל יבשל בעוד מעט, לבו חרד מאד ופלצות אחזתו בשימו אל לב, כי ימות במעי הדגה באין מקום מפלט אם לא יעשה לו נס כמו שנעשה ליונה בן אמתי בימי קדם, ההרדה הזאת גברה עוד יותר בשביל חשכת האפלה ודומית מות אשר כתרוהו, עברו שעות מספר וחושיו עזבוהו ולא ידע עוד מכל הנעשה בו עד אשר הוליאוהו חבריו ממעי הדגה, האיש דזעמס בארטעליי היה איש חיל במלאכת החובלים, ופעמים רבות יצא לצוד דגים גדולים בים וישלך נפשו מנגד, ואולם מעולם לא נבעת ולא חת כמו עתה, הרגעים המרים אשר עברו עליו במעי הדגה הפילו עליו אימה ופחד גדול, ואחרי שובו לתחיה אבדה בינתו ויבהלוהו רעיוניו, כי נדמה לו תמיד כי דג גדול רודף אחריו ופוער פיו לבלעו, לבע עורו נשתנה במעי הדגה ותבניתו כקלף ישן, מלבד בריאותו בכלל לא נשתנה לרעה, המלחים מספרים, כי הרבה פעמים ראו עיניהם דג גדול בולע אדם, ואולם מעולם לא קרה לפניהם מקרה כי יצא אדם ממעי הדגה ושב לחיות" עכ"ל.

וידעתי בני ידעתי בטח לוא היה בדג זה נשמת איזה מבקר קטן או גדול ממבקרי זמננו, אזי בלי ספק אכל את יונה במלתעות פיו החדות ולא השאיר בו עצם, יען הוכיח את אחיו בשבט פיו ורבים השיב מעון בלשונו המדברת גדולות, ויקרא מרה תפל אין טעם לתהלוכות מבקרים אלה החכמים בעיניהם המוכות בסנורים כעטלפים; ובשנת שס"ג לאלף הששי תפשו הדיגים אצל המקום אנטווערטען דג גדול ארכו מאה אמה ורחבו שלשים אמה, ושיניו גדולים מאד לכל שן היה משקל י"א לטרות, (צמח דוד שס"ג לאלף הששי), וכן (שם ת"ב): „באשטאינדיא היה מקום ושמו פאטאגעא נבלע בארץ פתאום אנשים ונשים ובהמות וכל רכושם כמו סדום ועמורה וקרח", וכן (שם ת"נ): „במקום האלל נפל גפרית ומלח משמים תחת הגשם", ובזה לא זר הוא הפסוק (בראשית י"ט כ"ד) וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת ה' מן השמים, (תהלים י"א ו') ימטר על רשעים פחים אש וגפרית, (יחזקאל ל"ח כ"ב) אש וגפרית אמטיר עליו; וכן המסופר (מכ"ע הלבנון שם גליון י"א) וז"ל. מודיעים כתבי עתים שונים כי בכפר אחד באונגארין, היה בא אחד מדובי היער בכל לילה וירב להשחית במקניהם, ויצאו בני הכפר כלם חמושים אל היער לארוב אחר הדוב המשכל ולהמיתהו, ותצלח בידם והרגוהו, ובעודם עומדים מנגד מפלת הדוב, והנה אחת מחיתו יער וצלמה ותוארה כבן אדם הולכת על שנים בקומה זקופה, ותפול על מפלת הדוב ותזעק בקול מרה ויללה כאבל אם, ויסובו

הרובים

הרובים לתפוש החיה הזאת חי לראות מה זאת, ולא יגעו לריק ויתפשוה חי, ואז
הטיבו לראות בכל חלקי גופה כי אך מבני אדם היא, ובהביטם אליה בתמהון והשתוממות
נזכרו בני הכפר כי זה שנים אחדות נאבד לאחד מבני הכפר הזה, ילדה אחת קטנה
בהיותה ביער הזה, ובלי ספק כי זאת היא הילדה אשר נאבדה ומצאה הדוב ויאמנה
ותהי לו כבת, וע"כ עתה כי הומת הדוב נפלה על מפלתו ותתן קולה בבכי, ומני אז
מן אנשא טרידת עשבא כתורין אכלת ומטל שמיא הצטבעת, עד שערה כנשרין רבא
וטפרוה כצפרין, והנה הילדה הזאת לוקחה עתה לבית אחד מאצילי הארץ גם לראות
מה תהי בה, אם עתה בהיותה בין אנשים מנדעה וזיוה תיתב עלה, אבל מי יודע
אם אלה המתחכמים בזמנינו אשר לא יאבו להאמין המסופר בדניאל על נבוכדנצר,
אם אלה לא יקדישו צום ויקראו עצרה ויזעקו בחזקה כי תמות הילדה ולא יודע הדבר
לנכון, למען לא תכריח אותם המציאות במה שהיה ונמצא כתוב בכתבי הקודש עכ"ל.

וכן מ"ש התירים הקדמונים (מובא בצמח דוד ח"ב קנ"ג לאלף הרביעי) וז"ל. אואליו
מלך ברומי בשנת קנ"ג והיא שנת ל"ה לעוזיה מלך יהודה, וגרש את אחיו הגדול ובת
אחיו עשה פרושה, והיא זנתה וילדה רומיס ורמלוס, והמלך צוה להרוג לאמם ולהשליך
הילדים לנהר, והשליח חמל עליהם והניחם על שפת הנהר, וזאבה אחת הניקתם, ואחר
שגדלו המיתו את דודם המלך אואליו והחזיקו במלכות זקנם עכ"ל, (פליאה! מדוע לא הביא
הצ"ד זאת בשם חז"ל באסתר רבה פ"ג סי' ה' ?) ; וכן הספור המובא גם בספרי העמים (מועתק
בס' ענציקלאפעדיא העברי אות אבו) וז"ל. אבו-כרוב מלך תימן אשר בערב המאושרה, חי
במאה הג' לאלף החמישי, ויהי מלך חכם ומשורר וגבור חיל, ויגר מלחמות עם מלכי
פרס וקסרי ביצנץ (קונסטנטינופול), בעלותו למלחמה על מדינות ביצנץ אשר בצפון ערב,
בא עירה יתריב, שם השאיר בנו למשול בה בשמו והוא עבר עם חילו הלאה, והנה
הגיעה אליו השמועה, כי יושבי עיר יתריב רצחו את נפש בנו בישבו עמם, ויחר לו
מאד וישב מדרכו יתריבה להכותה על יושביה חרם, בעיר ההיא ישבו אז שני שבטים
ערבים בני אוס ובני חזרג, וב' שבטים יהודים בני קורייזה ונדיר, ארבעת השבטים
האלה יחדו אזרו חיל, ויצר אבו-כרוב על העיר ימים רבים ולא יכל לה, אז יצאו אליו
שני יהודים רבנים מבני קורייזה, שם האחד קאב ושם השני אסעד, ויטוהו ברוב
לקחם להסיר ידו מעל עיר חרמו ולשפות שלום לה, ושיחתם ערבה לו מאד עד כי
נטה לבבו אחרי דתם, ויגזר אומר להביא את כל אנשי חילו ובני עמו בברית ישראל,
וישב אל ארצו ושני החכמים היהודים עמו, אך רבים מבני עמו התאוננו רע על
מלכם, ויתנוהו לבוגד בדת אבותיהם ויושבי עיר צנעא הבירה סגרו דלתיה בעדו ולא
נתנוהו לבוא עם חילו העירה, אז היה דבר פלא לפי הגדת הערבים הכתובה והמסורה
לדורותיהם, אשר בו הכירו כלם תורת אלהי אמת ויבחרו לדבקה בה מאז והלאה, וזה
הדבר, קרוב לעיר ההיא נמצאה מערת פלאים אשר היתה להם כמשפט האורים להכריע
הדין בכל דבר הקשה מהם, ומדי פרץ ריב ומדון בין משפחות יושבי העיר, ונגשו
בעלי הדברים אל המערה, וממנה יצאה פתאום אש בוערה ותלהט את החטאים
בנפשותם מבלי נגוע בנפשות אחרים, ואז נודע מי הצדיק, ויהי כי הקשה המלך אליהם
לעזוב את דתם ולהחזיק באמונת ישראל, ויקריבו את כהניהם וכמריהם עובדי האלילים
ויגישום אל המערה יחד עם שני החכמים היהודים, והנה פרצה אש גדולה מקרב
המערה ותאכל את הכהנים עם אליליהם גם יחד, ושני היהודים נשארו עם ספרי
התורה על זרועותיהם בעלם תומם, ויהי לנס! אז נטו יושבי מדינת חמירה שכם אחד
לעבוד את אלהי ישראל כו' עכ"ל.

וכן (צמח דוד תכ"ד לאלף הששי): „במדינת דענימארק במדינת קרוין המטיר מן השמים

דגן

דגן ומראהו שחור אבל לאחר הטחינה היה יפה מאד למראה וטוב למאכל" עכ"ל, וכן (שם שע"ו): במדינת פראנקין היה חורף קר ויבש ושלג גדול וחזק, וארבעה שבועות יום ולילה בלי הפסק נפל שלג ויכלה כל תבואות השדה, בשביל זה היה יקרות גדול בקיץ שלאחריו, אבל נגד זה נפל דגן מן השמים ומראהו אדום וטוב למאכל, זה נעשה במדינת קערנטן וטיראל" עכ"ל, ושני ספורים אלה יפשטו העקמומיות שבלב המאמינים להאמין במן דגן שמים אשר במדבר; ועוד אעתיק מ"ש (מכ"ע הצפירה שנת י"ח גליון כ"ו) וז"ל. זה מקרוב הודיע מכ"ע וגם הצפירה בתוכם, ע"ד מין מזון הנמצא לעתים באזיא, ודומה בשמניו למן שאכלו אבותינו בלכתם במדבר, וראינו להוסיף בזה דברים אחדים שכתב הנוסע וחוקר הטבע המפורסם הענריק פארוויללע, המספר דברים נכבדים ע"ד המאכל הנפלא הזה, ואמנם גם החוקר הזה איננו מקטין מאומה את הנס שעשה ה' עם אבותינו במדבר כי יהיה איך שיהיה, הלא גדול מאד החסד שירד המן במקום ההוא ובעת ההוא שנמוגו בני ישראל בזלעפות רעב, והרכבת הזמן, המקום והפעולה, היא לבדה נס גדול, אשר עליו יש להשתומם כידוע ליודעי חן, ואשר ע"כ השם „דגן שמים" נאה לו והוא נאה לשמו, ומאד ינעם לנו להזכיר את דברי החכם הנזכר, ולראות איך דברי התורה ודברי החכמה עולים בקנה אחד נעימים וטובים, אין בהם נפתל ועקש, וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם; העוסקים במחקרי הטבע ובמדינת אלגיר או באפריקא המזרחית מוצאים שם כפעם בפעם מין חומר הראוי למאכל, והוא הוא בלי תפונה המן הנזכר בתורה, בחודש יולי שנת אלף תת"ל, נפל המאכל הזה יחד עם גשם באזיא הקטנה, בסביבות מערדערס ודיארבכיר, לפעמים תכסה שכבת המן שטח ע"ו מיל (ווארסט) מרובעים, גרי המקומות אשר בסביבו אל ברכת שמים זאת, יאספו את המן חמרים ואופים ממנו לחם טוב מאד ומכלכל, ההפרדה הכימית אשר נעשתה במאכל הזה הראתה לדעת, כי הוא מין אבק מורכב מחלקים קטנים ודקים של הצמח הנקרא בפי חכמי הנטעים בשם „לעקאנאר עסקולענטא", החלקים האלה אשר עין הרואה תוכל לבחנם ולהכירם היטב מחוברים מכדורים קטנים כגודל ראש מחט כל אחד, והם דבוקים היטב זה בזה, המאכל הזה לבן מלמעלה ולבן בתוך, כמראה קמח שנרטב מעט במים ואח"כ התיבש על האש, „לעקאנאר עסקולענטא" איננו מן הדברים אשר חזיונם יקר מאד, באלגיר יראה הצמח הזה כפעם בפעם כאמור למעלה, באזיא הקטנה יגדל הצמח הזה ע"פ רוב במקומות המרובים בשיד, מדבריות קורגיז עשירים מאד במאכל זה, אחד הנוסעים הצרפתים הנודע לשם, פערראט שמו, מצא וגם הביא לפאריז מינים שונים מן הצמח הנזכר, אשר נפל עם הגשם בתבנית כדורים קטנים בשני מקומות בפרס, וגם בקרבת טהעראן נראה פעם אחת הצמח הזה ויכסה את האדמה על שטח גדול, בלי ספק נשא רוח את אבק הצמח הזה בכנפיו ויביאהו עד עיר בירת פרס, גם ספרי דברי הימים מימי הבינים וגם מעת החדשה עד סוף המאה הי"ח, מזכירים את המאכל הנפלא הזה, ומספרים איך כלכלו נוסעים רבים את נפשם במזון זה היורד משמים אצלה עכ"ל, ובזה נתאמת ספור המן.

משקל יח

משל לתרנגול ועטלף שהיו מצפין לאור, א"ל תרנגול לעטלף אני מצפה לאורה שאורה שלי היא, ואתה למה לך אורה?

(סנהדרין צ"ח:).

יחללו רבים ממשכילי ישראל יפעת הנסים ואור הנפלאות, אשר יאירו ויגיהו ארמון היהדות היכל ישרון אשר כלו אומר כבוד ועוז, ובכל מבואות המטונפות שער האשפות.

כמלא

המלא קיא צואה בלי מקום, תמלא בני ברית אשר קרני חזות הפילוסופיא המזויפת על עיניהם המוכות בסנורים, הפותחים גרונם כקבר ובצוארם ילין עוז להגיד בשער עמם בשאט נפש, כי כל מפלאות תמים דעים המון נסים אשר תולעת יעקב בכבודם תתימר וכל איש יהודי שם ומתפאר בגונין שלהם, כלם נעשו ע"פ מקרה לרגלי התמורות וחלופות הטבע הנולדות הדמות לבקרים, כן נקרא ולא נבעת מדברי חז"ס? אשר לעת זקנותו שב על קיאו לערות נס קריעת ים סוף עד היסוד בו, וישלח רצוני קולמוסו השני בראש הומיות (מכ"ע הצפירה שנת ט"ז גליון רנ"ז) וז"ל. ועיין מה שכתבתי במאמרי „חרבות עולם" (הצפירה אלף תתע"ד גליון כ"ה), שם הראיתי כי גם נס קריעת ים סוף היה בדרך טבעי, ובעת אשר חפרו הצרפתים את תעלת הזועץ, מצאו מקום אחד בים סוף אשר קראוהו בשם גשר משה, ולפי מקומו לפני בעל צפון וסביביו, הכירו שבמקום הזה עברו בני ישראל את הים סוף, כי בעת מלוי הלבנה בלילה יעלה ויתגלה קרקע הים שמה, המים ירדו לימין ושמאל ועליו יעברו ברגל, להיותו כמו סלע וצור אבנים ברוחב הים, ובאשמורת הבוקר ישובו ויעלו המים ויכסו את הסלע ההוא, וכל זה הוא מתאמת יותר עם המקראות שבתורה, ולא כדעת התוס' (ערכין ט"ו) שלא עברו את הים באמצעו רק בקצה שפתו נכנסו וחזרו ויצאו בעוקם לצד יעויי"ש עכ"ל חז"ס; ומזה ישפוט הקורא ק"ו אם בנס התורה הכחיש חז"ס ויגזר אומר כי היה במקרה הטבע, עאכו"כ שהוא יכחיש בנס התלמוד (חולין ז') שרפב"י קרע את הנהר גינאי כמה פעמים יעויי"ש, ומה יענה חז"ס על קריעת הירדן ע"י אליהו ואלישע? (מ"ב ב' י"ד), וגם הרמב"ם ז"ל מסכים בהחלט שקריעת ים סוף היה ממה שאחורי הטבע (מורה נבוכים ח"ב פכ"ט) ואחריו כל אדם חכם ימשוך; ראה נא דרך חז"ס לחדש כנשר נעורי השיטות הישנות אשר כבר נפסדו והיו לבלואי סחבות המתגוללים באשפתות, וכבר יצא הר"פ ז"ל בעים רוחו לערות השיטה זו עד היסוד בה (ס' הברית ח"א מאמר ח' פ"ה) וז"ל. ואני טרם אכלה לדבר בענין זה, אמטיר על רשעים פחים, אשר יביעו ידברו עתק על ה' ועל משיחו נאמן ביתו, יאמרו כל פועלי און ופי כסילים יביע אולת, כי קריעת ים סוף לא היה ולא נברא, אלא משה חכם גדול היה וידע מענין עבבע ופלוהט, והכניס את ישראל בים בעת עבבע, ובאופן שיבואו מצרים אחריהם בעת פלוהט, כי הנה בין שהלכו ישראל תוך הים בארכו כחצי גורן עגולה ולא עברוהו לרחבו מעבר לעבר, אך באותה שפת שנכנסו בה הם לא הרחיקו עד מאד ברוחב הים, רק סבבו חלק מן המים שעל הים שעל אותה השפה ובאותו צד עצמו עלו ויצאו, כמו שכתבו התוס' (בערכין ט"ו), וכן הוא דעת אבן עזרא ז"ל, ובין שעברו את הים לרחבו מעבר לעבר כדעת הבאור למתרגם אשכנזי (שמות י"ד), אשר האטלאס הנקרא בלשונם מאפא מוגדא ובל"א לאנד קארטע מסכים לדבריו, אפילו האטלאס הרשום בלשון הקודש כל גבולות הארץ לבית ישראל לשבטיהם ומסעי בני ישראל במדבר הגדול למסעיהם אשר עם הגדה של פסח הנדפס באמשטרדם, תוכל לראות וימצא כתוב את הרשום שם שעברו את הים לרחבו מעבר לעבר, כאשר כל דברי חז"ל באגדה ובמדרש מעידים לזה וכן כל הפיוטים הקדמונים, גם הנה נמצא כתוב לאמור: ביבשה עבר ישראל את הירדן הזה אשר הוביש ה' אלהיכם את מי הירדן מפניכם עד עברכם כאשר עשה ה' אלהיכם לים סוף אשר הוביש מפנינו עד עברנו (יהושע ד'), עומד לימין צדקו של הדעת הזה, כי לשון עברנו מורה שעברו מצד זה לצד שכנגדו, ויותר מורה על זאת דמיונו אשר ידמה מעבר ים סוף אל מעברות הירדן, יהיה איך שיהיה כך או כך לרחבו, יסכר פי דוברי שקר האפיקורסים האומרים כי עבבע ופלוהט היה במקום ההוא באותו העת, בינו בוערים בעם וכסילים מתי תשכילו? הלא אמרה התורה: והמים להם חומה מימינם ומשמאלם (שמות י"ד)? ואם

כדבריהם

לדבריהם אי אפשר שיהיה להם מים כי אם מצד אחד לא משני צדדים, ואיך תכתוב התורה מאורע ומעשה שיש לו ששים רבוא מכחישים, כי לעיני כל ישראל היו המים מצד אחד לבד? זאת ועוד אחרת, היתכן שכל אנשי ארץ מצרים היושבים בעולם סמוך ונראה לים ההוא, וכל חכמיה וחרטומיה לא ידעו שהמים אשר שם בים יש להם סגולה זו, זולת משה לבד ידע זאת, הלא זה מקום הים הוא לפני בעל צפון שהוא אחד מאלהי מצרים כדי להטעותן שיאמרו קשה יראתן, ובלי ספק שהיו המצרים הולכים לשם כמה פעמים בשנה לעבוד אותו, וא"כ היו כלם יודעים טבע זה המקום, וכלום יש דבר זר ורחוק מן השכל יותר מזה? יחד כסיל ובער יאבדו ישובו רשעים לשאולה אל שוחה עמוקה פי זרות כאלה וכדומה לאלה, ואנה"ו נברך יה ונאמר לפניו שירה אשר שר משה ובני ישראל על שפת הים יחד, על אשר שקע צרינו בתוכו והעבירנו בתוכו בחרבה בנס גדול והפלא מנפלאות אל עכ"ל הס' הברית. ועוד יש דיוקים בפרשת השירה המליצים דברי חז"ם ערומים כבני כושיים במרחץ.

וזה עתה השגתי מכ"ע הצפירה (שם גליון רס"ע) והשכו בו עיני מראות, איך חז"ם זה עשוי לבלי חת ולבו איתן כחלמיש צור גם מהראות טלפיו שהוא טהור גברא מדבת עם מגור סביבו, ובכל מקום אשר דבר מלך עליון ודתו מגיע ימטירו על ראשו פחים אש חצים שנונים עם גחלי רתמים, באשמת מאמרו המעוות הנ"ל אשר הרתיח כמרקחה לבות ישראל מאמינים בני מאמינים, ועוד הוסיף סרה לחזק במסמרות עץ יבש ראשית דעתו הריקה והנלעגה שדופת קדים, כי נס קריעת ים סוף היה בדרך טבעי, וכתולדה גרר אגב אורחא נס חנוכה ונס מרדכי ואסתר להפשיט צורתן הנסית ולהציגן ערומות בגלגל הטבע, השבע שם וראה איך לא ידע בושת לא חת ולא זע לתלות בוקא סרוקא סלון ממאיר באילן גדול, הוא הר"י אלבו ז"ל שכתב (עקרים מאמר א' פ"ב) וז"ל. לא תכריח התורה להאמין דבר שהוא נגד המושכלות הראשונות, ולא דבר בדוי שלא יצוייר מציאותו אלא בשכל כו', אבל דעת כוזב שלא יצוייר מציאותו בשכל, אע"פ שבא בתורה בפירוש, אין ראוי להאמינו כפשוטו, ויפורשו הפסוקים באופן אחר מסכים אל האמת עכ"ל הרי"א ז"ל שהעתיק חז"ם שם במאמרו, ודגלו עליו אהבה, ראה נא אחינועם גודל פחזותו של חז"ם לסמא עין האיש אשר אין לו ס' העקרים לפניו, או לא יאצל לו עת לראות בהעתקה אם היא מכוונת, אבל אנן חובשי בית המדרש בשכבר הימים היה כמעט כל ס' העקרים זה שגור בפינו, ופורה שר שכחה עוד לא השכיח ממנו את המצות אשר חז"ם העלימן בערמה ממאמרו שהעתיק, וכן כתוב בו (שם באותו פרק): „אבל כל דבר שיצוייר מציאותו אלא השכל אעפ"י שלא יצוייר מציאותו אלא הטבע, כתחיית המתים וכל הנסים שבאו בתורה ראוי ומחויב להאמין בהם, אבל דעת כוזב שלא יצוייר מציאותו אלא השכל אע"פ שבא בתורה בפירוש כמו ומלתם את ערלת לבבכם אין ראוי להאמינו כפשוטו (כי א"א למול ערלת לבו. פרש"י), ויפורשו הפסוקים באופן מסכים אל האמת" כו' עכ"ל, הרי לך בהדיא כי מאמר העקרים זה אשר חז"ם העתיקו להיות למענו מליץ וסניגור, הוא הוא קטיגור לדעתו הכוזבת בענין קריעת ים סוף והוא עצמו טופחו על פניו, שראוי ומחויב לאמת הנסים שבתנ"ך באופן הפשטיי, זולת בדבר שאין לו קיום בפשט הפסוק כמו ומלתם את ערלת לבבכם, ההכרח לפרשהו באופן מסכים אל האמת האפשרי, וכדומה עוד פסוקים רבים כמו זה, אשר נדברים בהכשר במליצות אלהיות וחידות מני קדם, אשר כל המפרש אותם על פי השקפה חצונה אינו אלא טועה, רק ההכרח להביט לפנים מן הקלעים להוציא יקר מזולל ולפצל הקליפות מפרי קודש הלולים. וחז"ם לא רצה להעתיק כמה שורות שלמות מס' העקרים וכתב המצה „וכו'" לחבר הראש אל הרגלים, ואין גוף וקרב בינתים, כדי לסמא

העינים

העינים, כעטלפים מורדי אור שמים, אך האמת צפה כגומא על המים, ואחרית המכזב כחיל מצרים, כעופרת צללו בים הנקרע לשנים, ונבלעו בתוכו חיים.

משקל יט

משל למלך שזימן את עבדיו לסעודה ולא קבע להם זמן, פיקחין שבהן קישטו את עצמן וישבו על פתח בית המלך, אמרו כלום חסר לבית המלך? טיפשין שבהן הלכו למלאכתן, אמרו כלום יש סעודה בלא טורח? בפתאום ביקש המלך את עבדיו, פיקחין שבהן נכנסו לפניו כשהן מקושטין והטיפשין נכנסו לפניו כשהן מלוכלכין. (שבת קנ"ג).

ישיב נא כל בעל נפש להעלות על לבו את הנכבדות אשר דברנו עד כה, ויודה כי הספורים והמאורעות אשר תורתנו הקדושה הכניסה אותם תחת צל כנפיה הנחפות בירקרק חרוץ להתהלל בהם באזני הלאומים, כלם למקטנם ועד גדולם על אדני האמת הפשוט הוטבעו, וכל האומר שהם נאמרים ברמז אינו אלא טועה, וגם החכם הקראי שלמה הטרוקי מסכים לזה (ס' אפריון עשה ח"ב כ"י בהקדמה. מובא בס' דור דור ודורשיו ח"ד צד פ"ח) ז"ל. התורה מתבארת באופן מתיחס לפשוטה חוץ מקצת מקומות אשר אין השכל גוזר שיובנו כפשוטם, ועליהם המליצו החכמים דברה תורה כלשון בני אדם, וכן בקצת מלות שאין השכל מתישב בהן אם יתורצו ע"פ פשוטו של מקרא, והסכימו החכמים לבאר ע"ד מעבר כדי שלא תהיה סתירה בדברי התורה עכ"ל; ואין אנחנו צריכים כלל לדמות ולעשות חומר וצורה מאברהם ושרה, וי"ב מזלות משבטי יה, וארבעה שנלחמו את החמשה הם ד' יסודות וה' הרגשים, כאשר המשילו חכמי פרובינציא, אשר הרשב"א ז"ל התמרמר עליהם בשצף קצף (תשובותיו סי' תט"ז) יעויי"ש את החצים ואבני בלסטראות אשר המטיר עליהם בזעם אפו, כי חכמי פרובינציא לא מלאם לבם להאמין בפשטות הספורים היוצאים מגדר הטבע, אך דרך ככה מתעה על שמי רעיוניהם להטעותם במשלים ומליצות המפשיטים את הפשט מעליהם, כדעת חז"ל ע"ם איוב שלא היה ולא נברא רק משל הוא (ב"ב ט"ו) יעויי"ש, (עי' סנהדרין ק"ו ירושלמי סוטה פ"ה ה"ו. ב"ר פי"ט וכ"ז ופ'. זוה"ק פנחס רע"ז), לכן השכינה הכעיסה מתוך גרונו של הרשב"א ז"ל ומלתה על לשונו הזהב להשליך עליהם הם ולפשט העקמומיות שבלבם הרחב כפתחו של היכל, והראה לדעת לעיני השמש כי הפשט הוא אמת ויציב אילן גדול שסרפיו מרובים וענפיו רעננים, אך זאת שקרא הרשב"א ז"ל תגר על חכמי פרובינציא בהמשילם אברהם ושרה לחומר וצורה ויאמר כי משל זה בשקר יסודו ואין אמון בו, צריך עיון גדול, כי רשב"י התנא האלקי הוא אבי כל תופש כנור המשל הזה, ועליו בנה לתלפיות דברים העומדים ברומו של עולם (זוה"ק בראשית ד' לך צ"ו) יעויי"ש, וכן הפילוסוף החוקר לכל תכלית ברוח בקורת עזה בעל העקידה ז"ל קרא למשל זה מודע (חזות קשה שער י"א דף כ"ח) יעויי"ש, (עי' עץ חיים דרוש יעקב ורחל), אך תמיד רוח הפשט מרחפת על פני מימי כתבי הקודש העמוקים מני תהום רבה, ואם לפעמים מרים הם יורהו ה' עצה וימתקו המים.

ואם נעמיק חקר לפנים מן הקלעים נראה בעין בדולח, כי תועלת גדול ורב מאד יצמח מפשטות ספורי מעשה בראשית והתפתחות הבריאה בתחלת תורתנו המחוכמה הרת כל התורות והאמונות, ובטוב טעם ודעת עליון נתן למעשה בראשית משפט הבכורה גם לפני המצוה הראשונה שנצטוו בה ישראל, להורות את מין האנושי בכלל ועם ישראל בפרט, כי שדי שגיא כח אשר אמר לשכון בערפל ולהתהלך בשפל עמק הבכא

שבכל ארץ אוכלת יושביה זו עם תורתו עקרת בית אלהים, הוא ית' ברצונו וחפצו לבד ברא ויצר עשה והאציל את כל היקום אשר בשמים ונוטיהם הארץ וצאצאיה, מקרני ראם ועד ביצי כנים מגלגל החוזר עד הנמלה הקטנה, הוא רק הוא בעל הבירה אשר הוציא בלי ליאות ועיפות כל הוה וכל יש מאין הגמור אפס המוחלט, הוא רק הוא לבדו ראש כל מנין ויסוד כל בנין ואין ריקות ממנו ית', עד שאין באפשרי וביכולת לשכל האנושי גם לפילוסוף דגול מרבבה להשיגו, וגם שכל המלאכים צבא המרום במרום קצר להתחקות על שרשי רגלי מציאותו ולהתחכם בתכלית שדי, ולפיכך השכל מחייב ובינת אדם תכריח לשמוע ולהאזין ברגשי אמונה וחרדת קודש קולו ההולך להבות אש דת, ולארוש בחבה וקדושין כל פקודיו הישרים אשר יונקותיהם ילכו מפרדס העליון עלם אלוה, ולסלסל בזרועות אהבה רבה המון מצות דרבנן דברי חכמים הראלים ומצוקים אשר היו כצנורות לשפע האלהי, וכל ישעם וחפצם היה רק להנאתנו לטובתנו והקריבו חלבם ודמם על מזבח אהבתנו, ובאו פעמים אין ספורות באש ובמים, פשטו צואריהם לחרבות פיפיות ואת נפשם ומאודם לבוזזים אך בעדנו רק למעננו, כי נכניע ערפנו ואת אזננו לא נאטים כפתן חרש לכל דברי משה המחוקק הנפלא, וברצון נקבל כל הסייגים וכל גדרות לאן קדשים, אשר השכילו רועינו הנאמנים אנשי התורות לעשות ולתקן כיד ה' הטובה עליהם, כמו הששה תקנות שתקן משה מדעת עצמו (ברכות מ"ח: מגילה ד' תענית כ"ז' ב"ק פ"ב' רמב"ם הל' תפלה פי"ב והל' אבל פ"א) יעויי"ש, (ופלא על הרמב"ן ז"ל שנעלם ממנו בפירושו בראשית כ"ט כ"ז שמשה תיקן ז' ימי המשתה כדעת הירושלמי כתובות פ"א ?), וכן י"ג תקנות שתקן יהושע תלמידו נאמן ביתו בחכמה ובדעת קדושים (ברכות שם. ב"ק פ': פ"ב' יבמות ע"ט'), וב' תקנות בועז (ברכות נ"ד' מכות כ"ג: ירושלמי כתובות פ"א), וה' תקנות דוד המלך (ברכות מ"ה: ע"ז ל"ו: תענית כ"ז' מ"ק כ"א' טור או"ח סי' מ"ו. ועי' פי' אוצר נחמד ע"ס הכוזרי מאמר ג' פי"א בד"ה מאה), וד' תקנות שלמה בנו (ברכות שם. עירובין כ"א: פרקי דר"א פי"ז. תוס' יבמות כ"א' בד"ה רב יהודה. כוזרי שני ויכוח ג' סי' ל"ז), ותקנת יהושפט (יבמות ו'), וב' תקנות חזקיהו (נדרים כ"ה' תוס' סנהדרין י"ב'), ותקנת דניאל (ע"ז ל"ו'), ותקנת ישעיה (שבת ק"כ'), ותקנת מרדכי מגילה ופורים, וד' צומות שתקנו הנביאים וט"ו תקנות עזרא (נחמיה י' וי"ג. ברכות ס"ג' שבת קכ"ג: ביצה ט"ו: מגילה ל"א: ב"ק פ"ב' ב"ב כ"א:), וכן תקנות אנשי כנה"ג ושני ימים טובים של גליות ור"ה (עי' ירושלמי עירובין ספ"ג), ותקנת חבוט ערבה (סוכה מ"ד'), ומעשר בכל בשביעית תקנת הנביאים (ידים פ"ד. ועי' רש"י פסחים י"ז' תוס' מנחות כ"א:), ואנשי כנה"ג היו עירין קדישין בני אלהים ק"כ זקנים ומהם כמה נביאים (מגילה י"ז:) חגי זכריה מלאכי דניאל חנניה מישאל עזריה נחמיה מרדכי וזרובבל (רמב"ם בהקדמתו לחבורו הגדול), וכדומה עוד תקנות רבות כאלה אשר מן המקדש הן יוצאין וחותם החכמה העליונה ילין עליהן, (עי' מטפחת ספרים ליעב"ץ ז"ל דף ל"ז ול"ח), אשר עליהן אמרו חז"ל ברוח קדשם (עירובין כ"א:) כל העובר על דברי חכמים חייב מיתה (בידי שמים), ונקרא רשע (נדה י"ב'), ושרי למקרי ליה עבריינא (שבת מ'), ועונשו לקוברו בין רשעים גמורים (תוס' ר"ה י"ב' בד"ה תנא), והמפרשים החונים סביב ס' המצות להרמב"ם ז"ל, כגון הרמב"ן ובעל מרגניתא טבא ובעל מגלת אסתר ובעל קנאת סופרים ובעל לב שמח, כלם הרבו חקר והאריכו לשון של זהורית בענין נכבד זה (שרש א') יעויי"ש שגמרו אליבא דהלכתא שנעשה זקן ממרא על הגזרות והתקנות והעובר על לא תסור בזדון חייב מיתה, והגאון האלהי הרש"ז מלאדי ז"ל כתב (תניא אגרת הקודש סי' כ"ג) וז"ל. ואל"ל באיסור דברי סופרים שרבו כמו רבו למעלה, ובפרט באיסור מוקצה דשכיחא טובא וחמורים דברי סופרים מדברי תורה, כמ"ש רז"ל שכל העובר על דברי סופרים אפילו באיסור קל של דבריהם כמו האוכל קודם תפלת ערבית וכה"ג חייב מיתה כעובר על חמורות שבתורה, וכל

יחיד

יחיד אל יפרוש מן הצבור כו' עכ"ל, וכן הסכימו לזה כל ספרי מוסר כנודע.

וקול שואן ברעש גדול סגיא (יבמות ק"ב) אם יבא אליהו ויאמר אין חולצין בסנדל אין שומעין לו שכבר נהגו העם בסנדל, (עי' ביצה ד': נפש החיים שער א' פכ"א), והמלאך גלה למרן הב"י ז"ל בדרך סוד הטעם שאין כח ביד אליהו ליר גבוה לשנות מנהג קל זה (מגיד מישרים פ' אמור ל"ה) יעויי"ש; ותבלין יקרים לזה הוא מאמרם ז"ל (חולין מ"ח) ריאה שנקבה במקום חתוך האונות כנגד הדופן והדופן סותמתה בסרכה כשרה, ואנן פסקינן להטריף (יו"ד סי' ל"ט) יעויי"ש, אשר המהרש"ל ז"ל צוח על זה כי כרוכיא (ים של שלמה שם) וכתב שהמנהג טעות הוא, ולית מאן דאשגח ביה והמנהג כדקאי קאי להפסיד ממון ישראל בכדי, והרמ"ס ז"ל כותב הדר (חתם סופר תשובה קנ"ד) וז"ל. אפילו הוא חסון כאלונים וכגובה ארזים גבהו ודבריו כראי מוצקים, לא יכון להתיר אפילו מנהג קטן ממנהגי ישראל, היום יאמר הוא כך כו' ומחר יאמר אחר כך, בסברות חלושות לכומות דקות עד שיתירו איסור דאורייתא, כאשר אירע בעוה"ר בזמננו כי רבו פריצי הדור עכ"ל; וכמ"ש נמי הר"ש חאגיז ז"ל (משנת חכמים ר"ה) וז"ל. אחשוב לנס אם נוכל לבטל מנהג טעות כו' דיותר יבטל ההמון אחת מעשרת הדברות ממה שיבטלו ממנהג טעות שלהם או תקנה אחת שלא נתקנה בחבר עיר כו' עכ"ל. (עי' תשובות מהרי"ק שורש כ"ד. טעמי המצות לר' מנחם הבבלי ז"ל מצוה כ"ח. תשובות מהרי"א יעלה תשובה ל"ה), כמו גלוי שער ראש האשה, שהר"ש אלשקר ז"ל האליט (תשובותיו סי' ל"ה) דשערות שדרכה לגלותן אינה ערוה יעויי"ש, וכן מ"ש רבנו יונה ז"ל (רי"ף ברכות י"ח) שמוטב להתפלל בגלוי ראש יותר מלהגביה כובעו שנפל לארץ באמצע תפלתו, והגר"א ז"ל כתב (או"ח ס"ח סק"ב) וז"ל. אין איסור כלל בראש מגולה לעולם עכ"ל, (עי' ויקרא רבה פכ"ז סי' ו'), וכן (שו"ע או"ח סי' רע"א) וז"ל. חסידים ואנשי מעשה אינם אוכלים בליל שבת מיד מפני מזל מאדים השולט אז עכ"ל, וכן (שם סי' תנ"ה) להשים ברזל במים מפני התקופה, וכן (ס' חסידים סי' קס"ג) וז"ל. אם כף רגלו של אדם אחזתו החכוך כו', יש לו ללכת במקום שאינו יודע כו', ואם אזניו, יש לו לשמוע דבר חדוש, ואם עור של העין, יש לו לראות או לקרות כתבים של חדוש כו' יעויי"ש, (עי' רמב"ם ז"ל הל' עכו"ם פי"א), ועוד מנהגים כיוצא בהם אשר הנם נטועים כסלע איתן בלב יש היהודות וכל הרוחות שבעולם לא יזיזו וימישו אותם ממקומם, כמ"ש המהרש"ל ז"ל (תשובותיו סי' נ"ח) וז"ל. ואם היה רשב"י עומד וצוח לשנות המנהג שנהגו הקדמונים לא אשגחינן ביה, כי ברוב דבריו אין הלכה כמותו, וכ"כ הקארו, וראיה לזה שהוא כתב (בזוהר) סודות גדולות ואזהרות נפלאות שאין לברך שתי ברכות על תפילין של ראש ושל יד, ואנן לא אשגחינן ביה ומברכין שתים, גם הוא כתב המניח תפילין בחוה"מ חייב מיתה, ואנחנו מניחין ומברכין עליהם, ואף שבני א"י אין מניחין תפילין כלל בחוה"מ, לפי שהרשב"א בא ובטל המנהג לפי סברתו שתופס דעת הר"י בעל התוספות, ולא שחשבו לבד לדברי הזוהר, ולא תאמר שהזקנים שהיו לפנינו לא ידעו מהספרים האלונים במעלה לע"ע כו', ודע שכל המשנה ידו על התחתונה וידנו על העליונה עכ"ל הרש"ל ז"ל, וזאת שכתב: „וכ"כ הקארו", כונתו מ"ש הב"י בהקדמתו לטור או"ח שכל מדינה תחזיק במנהגיה ולא ישנו כלל יעויי"ש, והרי"א חבר ז"ל מטייל ארוכות בזה (מגן וצינה פי"ט) יעויי"ש; והר"ן חיות ז"ל ידבר רתת (ס' מנחת קנאות) וז"ל. אוי להם לאותם אשר עלה בחלקם לחיות בדור היתום הזה, אשר הבנים מרחיקים עצמם מעל שלחן אביהם, דרכם והנהגותיהם של האבות הם לשחוק ולקלס בפי נערים תעלולים יוצאי חלציהם, ומלבד זה לבד למען לא ישבת שלום המשפחות, היה להם להחדשים להזהר בנפשם שלא להרוס כל הענינים הישנים שנשרשו מאז בלבבם, גם עמו אמר יקרבו ימי אבל אבי,

גם

גם הוא חש על כבוד אביו בחייו שלא להפריע מנוחת לבו בימי הזקנה, ואילו בזמננו הבנים מתעבים מעשי אבותיהם בחייהם, ובפעם בפעם היו מתנכרים להם במעשיהם ביותר, ועיני האבות רואות ובוכות ואין איש שם על לב עכ"ל.

משקל ב

משל לאדם שמסר צפור דרור לעבדו, אמר: כמדומה אתה שאם אתה מאבדה שאני נוטל ממך איסר בדמיך? נשמתך אני נוטל ממך.
(מנחות ל"ט:)

בלוית חן ומרגלי פנינים למשקל הקודש הם דברי הגאון שר התורה רבי שמשון מורפורגי ז"ל (שמש צדקה דפוס וויניציא כ"ו) וז"ל. וזה ידעתי נאמנה וראיתי בכתביו שמעולם האר"י הקדוש לא שלח יד במנהגי הקהלות, אף בהיות דבריו מקובלים מכל אדם כנתינתן מסיני, אלא שהיה לבו כלב הארי להבין בסודות דברי הקליר וחביריו, בהם היה חפץ ואותם היה אומר, ומניח לישראל כמנהג אבותיהם, והיה מזהירם שלא לשנות מנהגם, כי היה אומר שלכל מנהג יש מלאך ממונה וחלון ברקיע לקבל אותן התפלות, וכ"כ בכוונות האר"י והביאם בספרו ג"כ בעל מעבר יבק, ואם במנהג שאין בו דין היה מזהיר כך, כ"ש וק"ו במנהג התלוי במחלוקת גאוני עולם ובדברי הגמרא כו' עכ"ל יעויי"ש באריכות גדול, ועוד השיב לחכם אחד (שם דף כ"ט) וז"ל. ודין לבוי מודעא רבה לכל המעיין בדברי הפוסקים, שלא לכתוב עליהם מרורות ולתת תפלה בסברתם, דלא קטלי קני באגמא נינהו, והבא לחלוק ולסתור דבריהם צריך שימלא כרסו בשר ויין, ושיהיה גדול מהם בחכמה ובמנין כדי לקיים מילי דאבות חכם אינו מדבר כו' עכ"ל יעויי"ש, ועוד כתב בטוב טעם (שם ל':) וז"ל. ואם בעיני פלוני אלמוני אשר לא ידעתי אכנהו כי שמו לא הגיד לי, יפלא הפלא ופלא הרבה מנהגים הנראים בעיניו תמוהים וראוים ליבטל, כהוא דכפרות בערב יוהכ"פ שקראו מנהג של שטות, גם בעיני יפלא איך לא שת לבו אל כמה גאוני עולם שקדמוהו שקיימו אותם בעצמם ונתנו טעם לדבריהם טעם כעיקר, והסהדנא עלי שמים וארץ איך בימי חרפי בהיותי מתאבק בעפר רגלי גאון ישראל כמהרר"ם אבוהב זלה"ה, שמעתי ממנו שהדברים הרשומים בש"ע א"ח קודש סי' תר"ה מנהג כפרות בעיוהכ"פ מנהג של שטות הוא, קבלה היתה בידו שאינם דברי מהריק"א, אלא דברי מסדרי הסימנים והמפתחות, והראיה שהמחבר לא כתב בפנים אלא יש למנוע המנהג ולא הלעיג עליו, ובב"י אחר שהביא תשובת הגאונים ופסקי הרא"ש והתשב"ץ שקיימוהו, סיים בתשובת הרשב"א ז"ל אעפ"י ששמע מפי אנשים הגונים באשכנז שכל רבני ארלש עושים כן, וגם שמע שנשאל רבינו האיי ואמר שכן נהגו, עכ"ז מנע המנהג ומפני זה פסק גם הוא בשלחנו הטהור דיש למנוע המנהג ותו לא, דחס ליה לרבינו המשביר (בית יוסף) ז"ל לקרוא מנהג רבני אשכנז ורבינו האיי הרא"ש והרשב"ץ מנהג של שטות, ומעתה שרי ליה מאריה לאותו פלוני המלגלג על רבים וגדולים בחכמה ומנין בעלי תורה בעלי סברא שראוים היו שתשרה עליהם שכינה, לקרוא מנהגיהם מנהגי שוא מנהגים זרים ילדו להם כו' עכ"ל יעויי"ש.

ואפילו המנהגים אשר עינינו רואות בטול טעמם והתמוטטות יסודותיהם לרגלי השתנות הזמן ותמורת בני חלוף, גם אותם לא נוכל לבטל ולקעקע בירתם בשביל זה, כמ"ש הלורב היקר (תשובות מהרי"א יעלה תשובה ל"ו) וז"ל. אין להקל במנהגי חז"ל מפני בטול הטעם, כמ"ש בר"ן גיטין ל"ו ותוס' ב"ב קט"ו ובע"ז דל"ו, ועיין ברכי יוסף חו"מ סי'

סי' ס"ו ותשובת בשמים ראש סי' כ"ב וש"מ, ואז"ל בשבת קי"ב אם ראשונים כמלאכים כו', ובעירובין נ"ג לבן של ראשונים כפתחו של אולם כו', וביומא ט' טובה צפרנן של ראשונים כו', ועי' תוי"ט פ"ה מ"ב ממע"ש, וטעמא משום דאנחנו לא ידענו עיקר טעמי התקנות כדי שנדע לבטל הטעם, כי א"א לעמוד על דברי ראשונים, וכמ"ש בדרשות הר"ן כי הראשונים היו סמוכים יותר אל מקור הקבלה היו משיגים יותר, ודומה למי שמוריק שמן מכלי אל כלי דבכלי אחרונה ישאר בה תמיד פחות פחות כו', עיין ירושלמי ס"פ בכל מערבין אל תשנו ממנהג אבותיכם כו', עיין ירושלמי פ' חלק התורה דומה לקופה של אבנים כיון שנתרועע אחד נתרועעו כולן דאי לא הא לא קיימי הא, עיין פ"ח או"ח תס"ח, וכן פ' מקום שנהגו ותשובת ריב"ש סי' של"ט ותשובת רשד"ם חיו"ד סי' מ' ותשובת רשב"א סי' ל"ח ומג"א סי' רע"א סכ"ב ורמ"א או"ח סי' תר"ל ופ"ח או"ח סי' רל"ו, ועיין סנהדרין ל"ט ורמב"ם פי"ב מה' איסורי ביאה ובהקדמה ליד החזקה, ועיין ריטב"א במ"ק י"ו עכ"ל; והשכת מ"ש הרמ"ם ז"ל (חתם סופר או"ח סי' קנ"ט) וז"ל. ואעפ"י שלא נמצא זה מבואר בש"ס, הלא כמה דברים אנו נוהגין עפ"י ספרים חצונים אפילו נגד הש"ס, כמ"ש תוס' פסחים (מ: בד"ה אבל), וכן הוא שלהי מס' מגילה, מכ"ש כשאין הש"ס מנגדו, וכתב מג"א סי' תר"ל סקכ"ב בשם מה' אייזקשטיין בביאורו סמ"ג, אפי' רוב דעות ס"ל לאיסור והתלמוד מסייע להו והמנהג בנוי ע"פ פסיקתא וספרים חצונים ה"ז עוקר הלכה אם נתקן עפ"י ותיקין כו' עכ"ל יעויי"ש, (עי' תשובות הרא"ש כלל נ"ה סי' י'. שו"ת הרמ"א סי' נ"א. חתם סופר שם סי' קנ"ב), והר"ש אלגזי ז"ל כתב (ס' שפת אמת) וז"ל. אחרי היות כחם של חז"ל יפה להוסיף או לגרוע כפי שקול דעתם לאורך הזמן ואנשיו כו', אף שיראה בעיניך שהם עוקרים דבר מן התורה אין זו עקירה כ"א נטיעה כו' עכ"ל יעויי"ש, והיינו מ"ש מהר"ל מפראג ז"ל (תפארת ישראל פנ"ט) וז"ל. פעולת השכל יותר גדול מהנבואה כמארז"ל חכם עדיף מנביא, ולכך החכמים הם הם תקון והשלמה אל התורה, ואף שנתנה מסיני ע"י משה שהיה נביא ה', מ"מ מצד החכמה שהיא גדולה מן הנבואה השלמת התורה ע"י השכל שהוא מברר הכל עכ"ל, משל לספינה העוברת בים הגדול אשר רב החובל המוביל הספינה למחוז חפצו צריך לדעת בכל רגע ורגע איך להטות התורן כפי הרוח הנושב, כי אם לא יטה התורן רק יעמוד תמיד על מקום אחד, אזי תהיה הספינה מטורפת בים והגלים יורידו אותה לבאר שחת, כן רועי ישראל ההכרח להם לכלכל המנהגים במשפט, והם יטו את תורן המצות לכל רוח אשר יטב בעיניהם הבהירות כעפעפי שחר.

וגם המנהגים אשר להורה אין למענם בית קבול במוח נכון, אין להשליכם כנצר נתעב בחפזון, בשכבר הורה לנו נסיון הזמן איך צדק יהלוך לפני כמה תקנות ישנות אשר היו זרות ורחוקות משכל האנושי, ופתאום נגלה פני הלוט הלוט מהם והיו למאורות, כגון אז"ל (נדה י"ז) ג' דברים נאמרו בצפרנים שורפן חסיד קוברן צדיק זורקן רשע, (עי' מ"ק י"ח: סנהדרין כ"ה:), אשר שמענו לעג השאננים על זה איך נקרא בשם רשע איש הזורק צפרניו הטמאים לנפש? וכעת הואלתי לאור הטעם הטמון בזה, בזאת אשר חקרו חכמי הרופאים בדורנו (מועתק במכ"ע המליץ שנת ל"א גליון רט"ז), כי בחלאת צפרניו של חולה השחפת ובשערותיו, נמצאים תולעי ובאקצילי השחפת, ובאשר צפרני אדם מתפזרים בנקל לכל רוח על כן הם שליחי השחפת להביא המחלה הזאת מגוף החולה לגוף הבריא יעויי"ש הוכחות לזה, והשוה עם גזירת חז"ל לשרוף הצפרנים שריא נהורה להכחיד מחלה מתדבקת זו מתחת שמי ה', וכן מנהגים רבים כמו זה אשר במרוצת הזמן יתגלה טעמם ונמוקם; אולם אין להוסיף מאומה על מנהגינו הרבים והעצומים

פן

פן יגרמו בזה להאביד כמה עיקרים מדיני ישראל, כאז"ל (אבות דר"נ פ"א) ולא תגעו בו, ומי גרם לנגיעה זו? סייג שעשה אדם הראשון כו', מכאן אמרו אם עשה אדם סייג לדבריו אינו יכול לעמוד בדבריו, מכאן אמרו אל יוסיף אדם על דברים ששמע, ר' יוסי אומר טוב עשרה טפחים ועומד ממאה ונופל יעויי"ש, וכמ"ש הגאון האלהי רבי רפאל המבורגר ז"ל (מרפא לשון עי' המשפט מ"ז:) וז"ל. ובעונותינו שרבו המתפרצים ועוברים ושונים באולתם, ונעשה להם כהיתר לפרוץ גדרן של חכמים לעבור על דבריהם, וזה החילם לעשות לאסור את המותר, וזהו מעשה נחש שאמר שהשם ב"ה אסר גם הנגיעה (בעץ הדעת), והצבועים הללו אף הם מסיטריה דיליה משורש נחש יצא צפע ושרף מעופף עושים כמעשיהם, ומחשבתם הרעה ניכרת מתוך מעשיהם, כי לבם בל עמם וזממם בל יפק להתיר מה שאסרה תורה שבכתב ושבע"פ, מחמת מיעוט אמונתם בתורתנו אוסרים את המותר ומתירים את האסור, ולכן כתב הרמ"א בא"ח ס"ס רנ"ז בשם הר"ן: וכל מי שאינו מאמין בדברי חכמים ואוסר אכילת חמין בשבת חיישינן שמא אפיקורוס הוא ע"כ, כי זהו דרכם, ועפ"ז יש לפרש מ"ש בש"ס דב"ק רבי ורבי חייא הוו שקלי ואזלי באורחא אסתלקו לצדי הדרכים, הוה קא מפסיע ואזל רבי יהודה בן נקוסא קמייהו, אמר רבי לר"ח מי הוא זה שמראה גדולה לפנינו? (פירוש רש"י שהוא מראה לנו שהוא ירא שמים מאד ואינו חושש לתנאים שהתנה יהושע ומחזיק כיוהרא), א"ל ר"ח שמא ר"י בן נקוסא תלמידי הוא וכל מעשיו לשם שמים? כי מטי לגביה חזיא, א"ל אי לאו בן נקוסא את גזרתינהו לשקך בגיזרא דפרזלא, פירש"י נידוי, והנה לפי פשוטו רצה רבי לנדותו כו', שמחמת מיעוט אמונתם בדברי חכמים מחמירים את הקל כמ"ש למעלה, ואם לפי שעה מראים א"ע כאלו הם מחמירים ביותר, אבל תחתיה תעמוד הבהרת און ועמל בקרבם, כי רוצים להתיר את האסור ולהקל את החמור, וזש"ה ופושעים יכשלו בם, ולכן אל ישיאך היצה"ר להחמיר מה שהקילו ולאסור מה שהתירו כי מתוך שלא תשמע דברי חכמים תבא להקל מה שהחמירו ולהתיר מה שאסרו, צא וראה מ"ש התוספות במס' ע"ז (ל"ו: ד"ה אסר כו') בשם הירושלמי, רב יצחק בר שמואל בר מרתא נחית לנציבין אשכח לרבי שמלאי הדרומי יתיב ודרש רבי ובית דינו התירו את השמן, שמואל קבל עליו ואכל, רב לא אכל, א"ל שמואל לרב אכול או אנא כותב עליך זקן ממרא כו', אטרח עלה ואכל כו', והרא"ש כתב בתשובה כלל כ"א תשובה אחת על אחד שאסר לטלטל ע"י צורת הפתח ונידה אותו, וכתב עליו ואם היית בימי הסנהדרין כו' כי אתה בא לעקור לימוד שסידר לנו רב אשי, ולחלוק על כל הגדולים שהיו עד היום הזה אותם שמתו ז"ל ואת אשר המה חיים עד הנה כו', אבל כן כל מעשיהם של האנשים כאלה וכיוצא בהם מכת הצבועים ומראים טלפים שמחמירים במה שהתירו גדולי הדור הקדמונים והאחרונים, ומתוך כך באים להקל בדאורייתא ודרבנן כו' עכ"ל הרב רבי רפאל מהמבורג ז"ל, אשר הגר"א מווילנא זצ"ל אמר עליו לוא נבנה ביהמ"ק בימיו היה הוא הכה"ג ולו דומיה תהלה.

ואפילו אם נודה כי בין מנהגי ישראל הנטועים כערוגות הבושם עלו מנהגי שטות כקמשונים וחרולים ואלה באלה בלולים, גם כן אין כח לשרש אחריהם ולהחזירם לאפיסה רק בידי אנשי אלהים בני עליה אשר אין חזונם נפרץ בדור תהפוכות זה, משל למה שמסופר באמת בפי נאמני ארץ מהקיסר נאפאלעאן, אשר בברחו מפני חמת המציק והסתתר בכפר אחד ולשונו לחה צמא, בא אל בית יהודי אחד בלאט ויבקש לכבדהו בצלוחית מים קרים להשיב נפשו העיפה, ותמהר עקרת הבית ותצבט לו צלוחית מים וישת לרויה, וכאשר כלה לשתות הוסיפה להביא עוד צלוחית מים

לפניו

לפניו, והוא ישב על הכסא להנפש מעט משערת רעיוניו אשר התרוצצו במוחו השוטף וכחד כברקים, ולא שת לבו השר לראות את האשה הנצבת אצלו זמן כביר וכוס מים בידה, אך בשמעו קול נחרת האשה ראה והנה עוד בקבוק מים בידה, „תודה לך עקרת הבית! כבר שברתי צמאוני בכוס הראשון, די! די!" אמר לה הקיסר בלשון רכה, „מה אעש עם המים אלו אשר שאבתים בששון ממעיין רק למענך? ואיככה אוכל וראיתי באבדן המים הקדושים אלו? מי ישפוך מי ישתה המים אשר דמיתי כי יבואו כשמן ששון בלב מלך אדיר השוכך בכנפי ממשלתו הנחפות בירקרק חרוץ, על כמה אלפי רבואות אדם, וכל מלוכי ארץ רוזנים ונסיכי עולם יחילו וירעדו מפני הדר גאונך?" כן ענתה האשה בנחות לשונה והפיקה רצון מלפניו והוא שמר את הדבר ויכבדה ברביד זהב טהור; כן המנהגים הללו אם נודה שאינם ראוים לעלות לרצון לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, יען על אדני הבערות הוטבעו ונחש הסכלות כרוך בעקבם, אולם על אשר הוקדשו לשם שמים ע"י פשוטי אמוני ישראל בימים הראשונים שהיו טובים מאלה, לא יכין כל איש להרים קרדום שכלו לקצץ בנטיעות המנהגים הללו כי יגדל עונו מנשוא, (חגיגה ט"ז) משל למלך ב"ו שאמר לעבדיו בנו לי פלטרין גדולין על האשפה, הלכו ובנו לו, אין רצונו של מלך להזכיר שם אשפה.

ובלי תפונה כי נשרים הקדמונים אשר באו ככורמים ויוגבים בכרם ישראל, לטעת מנהגים חדשים במעבה אדמתו אדמת קודש ועפרות זהב, וקול המון כקול שדי ענה אמן אחריהם, בטח ידעו לנפות כל מנהג קטן או גדול בשלש עשרה נפות וישבו עליו שבעה נקיים וראו השמנה היא או רזה, כמ"ש הרדב"ז (בתשובותיו ח"א סי' קס"ג) וז"ל. איני רואה לחדש חומרות על ישראל מה שלא החמירו הראשונים, והלואי שישמרו מה שהוטל עליהם, דתפסת מרובה לא תפסת, ולא ישאר בידם לא זה ולא זה עכ"ל, (עי' לחם משנה הי' ברכות פ"ב שכתב דלדעת הטור השופכה מקרי עקירה, ועי' יד מלאכי אות א' סי' ס"ו), ולכן השכינה אומרת „קלני מראשי קלני מזרועי!" על עם סגולתה ותפארתה אשר יעמיסו על עצמם כאבן מעמסה משא לעיפה מנהגים חדשים אשר כמותם כפלים מאיכותם, ותולעת יעקב זוחלת בעינים עצומות אחר כל מנהג חדש וקודם תאמר לו, אם הוא נדפס באותיות העבריות באיזה ספר יהיה מי שיהיה, מבלי משים מבטן מי יצא הכרך הזה, ואם העמודים אשר עליהם הוטבע המנהג חזקים ויוכלו לעמוד מפני רוח מצויה דיש החכמה האמתית, וכדרך שכתב הגאון רבי אהרן ב"ר אברלי ווירמש הדיין במיץ ז"ל (באר שבע מס' ברכות כ"ד) וז"ל. וגם זקן זקנתי המחבר עבודת הגרשוני בסי' ס"ג כתב לדחות בחוזק מנהג שהוא נגד הסברא מכ"ש נגד רוב פוסקים ע"ש, וכמה מחברים צוחו כי כרוכיא על הצועקים מנהג הוא שהמתקן המנהג ההוא לא ידע וטעה בהלכה או בסברא ונשתרבב להיות מנהג בעיניהם ושוב לא שמעו לקול מורה לשנות מנהגם עכ"ל, ועוד כתב (שם כ"ו) וז"ל. ואין למדין מסופרי סתם כאשר קריתי ושניתי בספרי קדמונים נאמנים דשכיחי בימיהם תלמידי תרבילאי, ההולכים בדעת עצמן לחלוק על גדולי רבנים הישרים וסתמו דבריהם בהעמיק לשונם ומגביהים דבריהם, ולפעמים שלא סתמו תלו באילן גדול ולפעמים שבחו בכבטחתי עוה"ב ולפעמים איימו בתר אפכא כו' עכ"ל, והגאון יעב"ץ ז"ל ירעים בקולו נפלאות (אגרת בקורת ע"ו). וז"ל. ואיני אומר שא"צ עוד לעיון חכמים אחרים הבקיאים בדבר הלכה, חס לזרעא דאבא לתקוע עצמו להגיס לבי בהוראה, כי אני ביושר לבי הגדתי היום מה שראיתי בעניי כמלווה ועושה מפי כתב ידי הרב הה"ג נר"ו ביחוד אלי קרא לאפוקי גברא לבוא על החתום הוא גזר אומר ויקם, עד לדק ישוב משפט ואחריו כל ישרי לב ע"פ המרובים יקום דבר והכל לפי הראיות, ולא כמאן דיליף ריקם

לבנות

לשנות או לסתור בהסכמה ערומה מנתינת מופת ואות, כי אף על הנמצא בספרי גדולים נוחי נפש בעלי שו"ת אין לסמוך בדינים והוראות, אם לא אחר העיון היטב הדק שהחקירה בדבריהם וראיותיהם ולא בהאמנה בעלמא, כדמיון פקח שנמשך אחריו הסומא, וכל דיין שדן ומורה במנהג הזה אינו דן דין אמת לאמתו, והיינו ודאי לאמתו דנתקשה הלשון למפרשים, (עי' בב"י ריש טח"מ, ובהא א"ם עפי ודו"ק), שאין לבטוח בכל הנמצא כתוב בספרים, אע"פ שהימים הראשונים היו טובים מאלה בחכמה וגדולה ובעשירי הדעת ולמעלה, וטובה צפרנן של הקודמים מכרסן של מאוחרי דור ודור, מ"מ גם לאחרונים נתן ה' לב לדעת עינים לראות ואזנים לשמוע, וחיך אוכל יטעם לפלוט או לבלוע, ולפעמים יפה כח האחרון מן הראשון אם דל ואם עשיר, וע"ז נאמר חכם בעיניו איש עשיר ודל מבין יחקרנו (כמ"ש בפתיחת ספרי במ"ב), וזאת חקרנוה כן היא שמענה, ואתה הקורא אהוב אוהב מדע, דע לך אם בעל נפש אתה תושיע לך ימינך וזרועך, ואם לאו ושמת סכין בלועך, פרוש מלעשות מעשה ע"פ ספרי מחברים אשר לא ירדת לסוף דעתם ולא באת עד תכונתם, ושאל לזקני דורך ואין לך אלא שופט שבימיך, אשר הקים לך ה' לרועה נאמן נותן לחמך ומימיך, דלאו קטלי קני באגמא נינהו, אי משמיא אסכימו עלייהו, ולא המקום בלבד גורם שאין המקום מכבד את האדם, ועל בינתך אל תשען ותבטח לך על רכב ספרים ופירושי"ם, אף אם מחבריהם חכמים מחוכמים, ושפתותיהם דובבות בג"ע עודם חיים וקימים, לפעמים דבריהם סתומים חתומים ונעלמים, והרי הם בעיני כחכמי חרשים ואלמים, על כן יאמרו המושלים הספרים הם כלים וסמנים, הצריכים לאומנים בקיאים במלאכה ומבינים, ולפעמים בחילוף קל שאיננו נרגש מיד למי שאינו בר הרגשה טובה ישתנה הדין, לכן צריך להיות מתון מאד מלהורות ע"פ ספרי שו"ת הלכה למעשה חדש, בלי שאלת חכם מובהק, שהוא רשאי ולא אתה, ורחמנא ליצלן מלטותא דרבנן בתוקע עצמו לדבר הלכה דהיינו הך ממש, ודי בזו הערה להמגסים לבם בהוראה, אשר בעוה"ר רבו כמו רבו להתגדר בפני ע"ה ולהתגאה עכ"ל יעב"ץ ז"ל.

לפיכך הבושה תכסה פני איש אחרון המבטל מנהג ראשון אף בהסכם רבים הנלוים אתו, כמ"ש הרשב"א ז"ל (מובא בשו"ת בר ששת סי' קע"ח. וגבשו"ת הרמ"א סי' פ"ג) וז"ל. אם היתה ההסכמה גדר לרבים או סייג לדבר תורה או לדבר מצוה אין רשאי להתיר אפילו יסכימו כולן כו' יעויי"ש באריכות, ועוד כתוב הדר (שו"ת הרמ"א סי' י"ט) וז"ל. וכבר כתב מהרי"ק בתשובותיו (שורש קמ"ד) דאם נמצא המנהג באיזו פוסק אמרינן אי תניא תניא ואין לבטלו, וכן אמרינן (פ' מקום שנהגו נ':) בני ביישן נהוג דלא הוו אזלי מצור לצידון במעלי שבתא, אתו בנייהו קמי דר' יוחנן א"ל אבהתין אפשר להו אנן לא אפשר לן, אמר להם כבר קבלו אבותיכם עליהם שנאמר שמע בני מוסר אביך וגו', א"כ שמעינן אף בשעת הדחק אין לשנות מנהג, וכתב עוד מהרי"ק (שורש ט') דאפי' אם יש במנהג צד איסור אין לבטלו, וראיה (מפ' הקומץ רבה כ"ב) אמר רב אם יבא אליהו כו', והאריך שם להוכיח דאפילו במנהג במקום אחד אמרינן דאין לבטלו משום הלכה כו' עכ"ל הרמ"א ז"ל יעויי"ש באריכות גדול; ונודע מ"ש הר"ה הלוי ז"ל (עליות אליהו הערה קי"ט) וז"ל. והנה ראיתי אני בכי"ק מהרב החסיד צדיק יס"ע מ' זיסקינד זצ"ל בעהמח"ס יסוד ושורש העבודה בהצוואה אחרונה על אודות קבורתו כו', ע"ד אשר צוה שיקברו אותו עם טלית מצוין כהלכתו ולא כאשר נהגו לפסול א' מהציצית, והנה כאשר נפטר שאלו זאת את הרב הג"מ דניאל זצ"ל בעהמח"ס חמודי דניאל מו"צ בהוראדנא, אם יקיימו צואתו בזאת, והשיב כי לאחר לא היה מניח בזה לקיים צואת המת ולשנות ממנהגו של עולם, אך על החסיד הצדיק בעל יוש"ה אינו רוצה להגיד

להגיד דעתו וירא הוא לעבור על רצונו, וצוה לעשות לו כן כאשר צוה, ויהי כשכימו אותו אל קברו אשר כרו לו, הנה השתבכה א' מהציליות בהיתדות אשר שמו בקברו להציע עליהם מלמעלה שדין ולא בקרשים כנהוג כאשר צוה, ונפסלה ולא נתקיימה מחשבתו של אותו צדיק כו' עכ"ל יעוי"ש, וכאז"ל (ירושלמי דמאי פ"ג ה"ב) רבי שמעון ורבי אלעזר עברו לפני כרם אחד, ואמר ר"ש לר"א תן לי קיסם אחד מהגדר לנקות את שיני, ואח"כ חזר מדבריו באמרו, אם תעשה זאת בשבילי וראו אנשים ויעשו גם הם כמוך וכל הגדר יתקלקל, כן כשאחד יבטל מנהג קטן ובא השני לעשות כמהו ולאט לאט יהיה בחומת דת ישראל הפרוץ מרובה מהעומד; וכמו כן איסר גדול הוא מאד גם לגבר חכם בעוז עיר וקדים להוסיף גם חומרא קטנה כגרגר חרדל כי לא יזכה בדין, וזאת הוכיחונו חז"ל בדוכתין סגיאין, כמו (שבועות מ"ח) הבו דלא נוסיף עלה, (ב"ק ע"ב:) אין לך בו אלא חדושו, (שבת י"א:) גזרה לגזרה לא גזרו, (ב"מ ה':) תקנתא לתקנתא לא עבדינן, (ירושלמי שביעית פ"ב ה"ו) אין מחדשין על הגזרה ואין מוסיפין על הגזרה, (שם נזיר פ"א ה"א) לשונות שבררו לכן משניות אין להוסיף עליהן, וכדומה עוד במקומות רבות מפוזרות במלוא רוחב שדה ספרי חז"ל כנודע.

ובגלל זאת ישוך הנחש את הפורץ גדרות לאן קדשים ומבטל מנהגי שה פזורה ישראל, כי (ערובין נ"ג) לבן של ראשונים כפתחו של אולם ושל אחרונים כפתחו של היכל ואנו כמלא נקב מחט סדקית, (שבת קי"ב:) אם הראשונים כמלאכים אנו כבני אדם כו', וכדרך שאמר רבי (ירושלמי גיטין ספ"ו) אנן עלובייא מקשין על דר' יוסי? שכשם שבין קדשי קדשים לחולי חולין כך בין דורנו לדורו של ר' יוסי, א"ר ישמעאל ב"ר יוסי כשם שבין זהב לעפר כך בין דורנו לדורו של אבא ע"כ, ולבני עליה אלה השפיעו לנורות החכמה האלהית רבותים אלפי רזי התורה והמון נסתרות אשר אינן כתובות באר היטב בדת אש, רק השיגו זאת בקבלה איש מפי איש ממקור לא אכזב, משה מסר ליהושע והוא לפנחס בן אלעזר הכהן והוא לעלי והוא לשמואל והוא לדוד והוא לאחיה השלוני והוא לאליהו והוא לאלישע והוא להושע בן בארי והוא לישעיה והוא למיכה והוא ליואל והוא לנחום והוא לחבקוק והוא לצפניה והוא לירמיה והוא ליחזקאל והוא לעזרא והוא לשמעון הצדיק והוא לאנטיגנוס איש סוכו והוא ליוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן והם ליהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי והם לשמעון בן שטח ויהודה בן טבאי והם לשמעיה ואבטליון והם להלל ושמאי והלל לר"י בן זכאי והוא לר"א בן הורקנוס ור"י בן חנניה והם לרבי עקיבא והוא לר"מ והוא לר"י הנשיא והוא לרב ושמואל והם לרב יהודה בר יחזקאל והוא לרבה בר נחמני הראש בפומבדיתא ואחריו רב יוסף והם לאביי ורבא והוא לרב פפא והוא לרב אשי והוא למרימר והוא לרב אידי בר אבין ורבינא האחרון קבל מרב אשי, וכה נמסרו כל כללי וסוגיות התורה שבע"פ וכשמן שמן הורקו מכלי אל כלי לריח נחוח לה' ובית דינו; וראיה מפורשת לתורה שבע"פ הוא הכתוב (שמות י"ז י"ד) ויאמר ה' אל משה כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע כי מחה אמחה וגו', כלומר כתוב רק זאת לבד בספר ויתר עניני עמלק פרטיו ודקדוקיו איך להתנהג עם יוצאי חלציו אל תכתוב רק הם בכלל התורה שבע"פ, ולכן שים אותם באזני יהושע בפיך לבד. לכן מן הראוי לכל איש נבון אשר מבשרו יחזה אלוה, לרוץ כצבי ולהתגבר כארי נגד היצרא בישא מלאך בלהות המסית ומפתה אותו בכליו לעזוב הדינים אשר טעמיהם נעדרים ונעלמים ממנו, והיינו אז"ל (סוטה כ"א:) אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמשים עצמו כמי שאינו, היינו שעוזב דעתו מלחפש ולחקור אחר טעמי המצות ורק על בינת שדי ישען, (עי' ברכות ש"ג: דרך ארץ זוטא פ"ח. זוה"ק אגא רע"מ), כאשר השכיל רבינו סעדיה גאון ז"ל לעיל

ארוכות

ארוכות בזה (האמונות והדעות מאמר א׳) יעויי״ש, ואחריו הזריח בתוסף אור לישרים הגאון המוסמך והחוקר לכל תכלית רבי דוד ניטא ז״ל בספרו „כוזרי שני״, אשר חזו רב האי גאון דקא מסהיד עליה (שו״ת חכם צבי סי׳ י״ח) שקדם השם ברוח תבונתו יעויי״ש.

ולכן שפתי בני אדם נטו וקסם שקר על לשונם, באמרם כי מצוה פלונית גדולה ממצוה זו, זו קלה וזו חמורה, *כשוקל אבני חפץ במאזנים, כי כל הפקודים נתנו מרועה אחד ומצוה זו כמו זו דברה השכינה מתוך גרונו של אדון הנביאים בקדושה ובטהרה, כמ״ש הרדב״ז ז״ל (שו״ת הרדב״ז ח״א סי׳ שמ״ד) וז״ל. שאלת ממני על ענין עיקרי הדת על איזה חשבון אני מסכים על הרמב״ם ז״ל או על הרב בן חסדאי או על חשבון ר׳ יוסף אלבו, תשובה, אין דעתי מסכמת לשום לתורתנו התמימה שום עיקר, לפי שכולה עיקר מפי הגבורה, ואחז״ל כל האומר כל התורה כלה מן השמים חוץ מפסוק אחד כו׳, וא״כ כל מצוה ומצוה היא עקר ופנה, ויש לך מצוה קלה ויש לה טעם וסוד אשר לא השיגהו, וא״כ איך נאמר שזו טפלה ואחרת היא עיקר כו׳, וכן הוא דעתי שהתורה כל פרטיה ודקדוקיה כל אחד מהם עיקר ויסוד ופנה, והמכחיש אותו נקרא כופר ואין לו חלק לעוה״ב כו׳ עכ״ל; ומזה הטעם אם נשבע אדם לבטל איסור שאיננו רק מדרבנן, אין אנו אומרים כי האיסור הוא מבוטל יען השבועה היא דאורייתא, רק אנו פוסקין שבועה זו לא חלה כלל, כמ״ש נמי הרדב״ז ז״ל (שם ח״ב סי׳ תרל״ה) יעויי״ש. והתקנות והגדרים המוסריים הלא המה כמו הקליפות והזגים, אשר הטבע יפריח לתלפיות לכל למחי אדמה ופרי העץ למקטנם ועד גדולם, לשמור התוך משיני התולעים מורשי פי הזבובים הארסיים אשר אין נסתר מחמת אפס, ולולא גדרות לאן קדשים וחומות התקנות אשר החישו חז״ל לבנות כמו רמים סביב עדרי שה פזורה ישראל, אזי כבר היתה לטרף לכמה אריות ונמרים לפעונים ועקרבים האורבים לה מיום היותה לגוי, וסביבות שיניהם אימה ומפיהם יז קלף לבלעה חיים, אך אם ה׳ יבנה בית ישראל שוא יעמלו זאבי ערב וחיתו יער להמיט אשיותיו, כמה מצודות התקנות הפליאו לבנות וכמה סוללות הגדרים השכילו לשפוך, להדוף אויבי ה׳ מורדי אור תורה ונר מצוה מפני עיקרי הדת שרשי היהדות, וכמה אלפי פרוזדורים יש להם להרוס ולמגר טרם יבואו לטרקלין האמונה היכל הקודש חביון עוז אלוה, אשר עין לא ראתה שמן דבר אחד אחוז מרבוא רבואות חלקי אלהותו.

משקל כא

למה הדבר דומה? לחבית של יין שהיתה מונחת במרתף של של חומץ, במקומה ריחה נודף שלא במקומה אין ריחה נודף.
(סנהדרין ק״ח).

באוב מארץ אשמע קול שועל קטן ההולך מעדנות, לחבל בלפרניו החדים ושנונים כתער מלוטש את כרם המשקל הקודש, ומעפר שאלתו יצפצף: „איש בע״ר לא ידע להביא ראיות לעניניו רק משלומי אמוני ישראל אשר היו אחוזים בדתם כשלהבת בגחלת ובלעדו לא הרימו ידם ורגלם, וממנו נדחה תושיה להביא מופתים חותכים על צדקת חז״ל ואמתת התורה, מחכמי הלאומים אשר בשמש התפלספותם האירו לארץ ולדרים עליה? ולענות כסיל כאולתו בדברי תורה אמרתי לגלות המסך ולהראות מהעמים והשרים את יפיה של תורתנו האלהית, כמאמר ר״ח בר אבא (דברים רבה פ״ג סי׳ ו׳) ברוך תהיה מכל העמים, אין שבחה של מטרונא בשעה שמתקלסת מקרובותיה אלא בשעה שמתקלסת מצרותיה, וראשית לו לדעת כי גם מחוקק דת הנוצרים עם המון

תלמידיו קימו וקבלו אף המצות דרבנן (מובא בס׳ ימין צדקי לריב״ל צד ל״ז), והוא הלך לירושלים לחוג חג החנוכה שהוא רק מדברי סופרים (זרובבל ח״ב צד ק״ל) יעויי״ש, וקרא בגרון ולא חשך להזהיר פעמים אין ספורות לכל הנלוים אליו והחונים לדגלו, כי לא ייעפו ולא ייגעו להטות כתפם שוטף כבוד לחכמי התלמוד, כגון מה שכתב (מתיא כ״ג, א׳-ג׳): „הסופרים והפרושים יושבים על כסא משה, לכן כל אשר יאמרו אליכם לשמור שמרו ועשו”, ועוד כתב (שם ה׳, י״ז-כ׳): „אל תחשבו כי באתי להפר את התורה או את הנביאים, לא באתי להפר כי אם להקים, כי אמנם אני אומר לכם עד כי יעברו השמים והארץ לא תעבור יו״ד אחת או תג אחד מן התורה עד אשר יתקימו כל הדברים, לכן כל המפיר אחת מן המצות האלה הקטנות והמלמד כזאת את האנשים, קטן יקרא במלכות השמים, וכל העושה אותן ומלמדן הוא יקרא גדול במלכות השמים”, ועוד יאמר (לוקס ט״ז י״ז): „נקל אשר השמים והארץ יעברו מאשר יפול קוץ אחד מן התורה”, ואת היהודים שומרי התלמוד יכנה בשם (מתיא ט״ו כ״ו) „בני אל חי”, ובשם (שם כ״ד) „עם הנבחר מכל העמים”, ואומר (יוחנן ד׳ וכ״ב) „הישועה היא מן היהודים” יעויי״ש, וכמ״ש הפילוסוף מענדעלסאהן (ס׳ ירושלים דפוס בערלין צד ק״ל) וז״ל. יעזוס פאן נאצארעטה האט זעלבסט ניכט נור דאס געזעטץ מאזעס, זאנדערן אויך דיא זאצונגען דער ראבינען בעאבאכטעט כו׳, געננויא אונטערזוכט (זיינע רעדען אונד האנדלונגען), שטימט אללעס ניכט נור מיט דער שריפט, זאנדערן אויך מיט דער אויבערליפערונג פעללינ איבער איין, וועון ער געקאממען איזט דער איינגערישטעטען הייליגקייט אונד פייכיילינקייט צו שטייערן, זא ווירד ער זיכערליך ניכט דאס ערשטע בייאשפיל צור פיינכיילינקייט געגעבין אונד איין געזעטץ דורך בייאשפיל אויטאריזירט האבען, דאס אבגעשטעלט אונד אויפגעהאבען זיין זאללטע עכ״ל, וכן ראש שליחי הנוצרים פאול באגרתו אל העברים גזר אומר (י׳ וכ״ח) שהמפיר תורת משה אחת דתו להמית ע״פ שנים או שלשה עדים, ובאגרתו להגלטים (ה׳ ג׳) יאמר: „ועוד אנכי מעיד לכל איש מול, כי מחויב הוא לעשות את כל דברי התורה”, ובאגרתו להרומים (י״א) כתב: „היהודים היו מאז אהובים לה׳ וגם היום הוא העם הנבחר, כי דבר ה׳ והבטחתו לישראל לא ישוב ריקם, כי לא נחם ה׳ על דבריו והבטחותיו, ה׳ אמר ויהי לנצח”, כלומר ה׳ אמר יהי ישראל ויהיה לנצח אף משנאת עולם לעם עולם זה, כי ילך במו אש לא יכוה ולהבת האנטיסימיטים לא יבער בו ונהרות התלאות והמצוקות לא ישטפוהו, אשר זאת לנס גדול יחשב בעיני כל בעל נפש אשר מוח בקדקדו, כמ״ש נמי הכומר החכם בהסכמת הפאבסט דרומא קלעמעם הי״ג (מובא בס׳ בית יהודה פכ״ד) וז״ל. על מעמד האומה הישראלית היום תחת הנוצרים והישמעאלים והגוים (היידען), יתמהו כל חכמי לב מאד ונפלאת היא בעיניהם שכל האומות הגדולות שהיו בימי קדם אשור מצרים פרס ומדי ורומה וכדומה אין זכר למו למן היום כי כבר עבדו מהעולם, וישראל עם קטן ודל עודנו קיים בעולם זה כאלף ושבע מאות שנה, אף שהוא מפוזר ומפורד בכל קצוי תבל ואיים רחוקים, ויחיה בעבדות ובצרה ובמצוקה, אין זאת כ״א יד אלהים עשתה זאת לקיים את האומה הזאת בעולם כמו שהבטיחה ה׳ ככתוב על ספרי הנביאים עכ״ל יעויי״ש, וכ״כ הגאון יעב״ץ ז״ל (לחם שמים אבות פ״ג מ״י) וז״ל. יעמדו נא הוברי שמים ויגידו סבת תנועת תולעת יעקב בגלות מעת היותה ומתחלת מציאותה זה כמה אלפים שנה, לא כלוה מקרי שינויי הזמנים אף אם נתנה למשסה, מאיות היער לא נרמסה, הן במצות (כונתו לאז״ל ע״פ הן עם לבדד ישכון שאותיות ה״ן לא יצטרפו לשאר אותיות למספר עשרה ומאה, לדוגמא א״ט הרי עשרה ב״ח הרי עשרה וכדומה כלן לבד אות ה׳, וכן כ״פ הרי מאה י״צ הרי מאה וכדומה כלן חוץ מאות נ׳) והיא קיימת מתחדשת

כבר

כנשר נעוריה כנף רננים נעלסה עכ"ל, ועוד כתב (שם פ"ד מי"א) וז"ל, ראו נא ודעו את אשר הגדיל לעשות עמכם, זה קרוב לאלפים שנה אתם גולים בארץ לא לכם ונתקיימה כנסתכם, כמה אומות קדומות נוראות עצומות אבד זכרם בטל סכוים נמחו מן העולם במשך זמן מה, וככה הצדוקים עם שבאי׳ היו רבים ועצומים בפני הבית. אחר גלות הארץ נמחה שמם כענן בוקר כו׳, ואתם הדבקים בה׳ חיים וקיימים כולכם כו׳ עכ"ל.

והפילוסוף סאקראטעס אמר לפני מותו (פעדאן גד ע"ח): „טרם כל נשים לבנו להמלט מנתיב שקר ומעוקל משנאת דעת ושכל, חדלו לכם רעי! מהלוך בעקבות אלה השונאים את מין האנושי, ראו כי רעה נגד פניכו אם לא נשמור מאד מארת רע כזה, כי שנאת שכל ודעת ושנאת מין האנושי, מוצא אחד לשניהם, סבת שנאת מין האנושי ע"פ רוב באלה אשר בלי חקירה ובל בחינה בטחו על איש וסמכו עליו בכל עניניהם בחשבם כי אמונתו עד שחקים, ואחרי כן פקח הנסיון עיניהם לראות כי מלא מרמות ותוך ואין בלבו נכונה" כו׳ יעויי"ש איך האריך לשון של זהורית בזה; וכן היועץ ממשלה דאקטאר מייער בקארלסרוהע הוכיח לדעת במכ"ע „אלגעמיינע לייטונג דעס יודענטהומס" בלשון של זהורית מדברת גדולות (מועתק במכ"ע הצפירה שנת י"ח גליון קע"ג) כי תורת ישראל והמצות והתקנות והמנהגים מלאים חכמה אלהית כרמון, ובפרט אופן השחיטה ובדיקת הבשר הנהוג בין היהודים יעויי"ש ושפתים ישק; וכן מה שהשיב הפראפעסאר ד"ר אלפרעד קירכהאפף בהאללע (הנודע למשגב בחכמת הטבע ואשר רכש לו בינה יתרה ודעת ובקיאות רבה במסעותיו ובספרו הנדפס שולגעאגראפיע) להחכם קלאפפער במינכען (מועתק במכ"ע המליץ שנת ל"א גליון רכ"ח) וז"ל. עלינו להכיר לעם היהודים, כי חנן אותנו בעדי יקר שאין על עפר משלו, בספרי הקודש העתיקים תנ"ך, אשר זה מאות בשנים חנוך העם אחוז וקשור בהם בעבותות חזקות שאי אפשר לנתק כו׳, ועלינו להודות ליהודים קודם כל בעד כל אשר לקחנו מאת היהודים השוכנים בתוכנו לשים באוצר לאומנו מכל מפעלות היהודים ביתרון הכשרם בחכמות ומלאכת מחשבת כו׳ עכ"ל; וכן עדותו של קיסר ברזיליא דאם פעדרא אשר (הצפירה שם גליון ר"ם): „בין החכמים אשר בחר ויקרב אליו מלך חסד זה להפיץ את נגה הדעת, לכתוב ספרים לחקור ולדרוש, לעזור לו בלמודיו בחקירותיו ובכתיבת ספריו, היו גם חכמי ישראל, הקיסר האדיר הזה בלכתו למסעותיו באירופא בקר בבתי הכנסיות ויתבונן אל שכיות החמדה שרידי קדמוניות העברים בבתי המשכית אשר בערים שונים, ועל כל אלה הנה היה הקיסר הזה מודע לשפת עבר, מקדישה ומעריצה אוהבת אהבת נפש והוגה בה בכל לב, אמנם כן, שפת עבר העלובה והנשכחה מרוב בניה, שפת עבר, אשר היהודים הנאורים יפטירו עליה בשפה יניעו ראש ויגרשוה מבתיהם כאשר תגורש אם זקנה ע"י בניה האכזרים, שפת עבר זאת מצאה מעוז ומחסה בצל הקיסר האדיר הזה, הוא הקדיש את עתותיו ללמוד את השפה הזאת, לא למוד קל ועובר אך למוד עמוק ונוקב ויורד עד התהום, וילמוד לא רק את שפת עבר אך גם את ספרת ישראל, והחכם הכביר הזה אשר ידע לשונות שונות, לא מצא בשירי הומיר ובנאומי צילרא, בחזיונות דאנטי וברעיוני שעקספיר את העוז והרוממות אשר מצא בדברי החוזים והמליצים אשר היו לישראל מדור דור, ואת דעת שפת עבר הרים הקיסר דאם פעדרא על נס וישאהב כלין על מלא ויתגאה בה, ובבקרו בשנת אלף ותתע"ד את בית הכנסת בבריסעל ויעמוד שם בעת התפלה ויקרא לעלות לתורה ויקדם את השם ברבים ויקרא בקול רם את הפרשה בטעמיה ונגינתה וישמעו אנשי הקהל וישתוממו, ויגד להם הקיסר

כי

כי את תורת משה ישא כחותם על לבו ודבריה מרחפים נגד עיניו תמיד כו׳, והקיסר האדיר הזה הנה נמנה בין המחברים העברים כו׳ עכ״ל.

וכן מה שמביא החכם לוויפעל נ״ע (סניגור לד ק״ע) וז״ל. אין לי כי אם להביא דברי חכם אחד והוא כהן נוצרי אשר דרש ביום חגם (הועתקה דרשתו לשפת עבר במכ״ע היהודי היו״ל בפרעסבורג שנה ג׳ עלה א׳) וז״ל. אתם עם הנוצרים אשר שם ישראל לכם לחרפה ולשמצה, הסתכלו בעינים פקוחות במעשי היהודים בחקותיהם ובמצותיהם, לכו נא ובואו נא אליהם בימי שבתותיהם ובמועדיהם, ותבושו ממעשיכם המכוערים, מי בכם ירא ה׳ כמוהם? נקיים הם אז מכל עבודה, נקיים הם בגופם ובנפשם, הולכים הם לבתי תפלתם לשפוך שיחם לפני האל בורא שמים וארץ. שבים הם משם לבתיהם, ושם הם מתענגים עם בני ביתם, לא תראו אותם בבתי המשקים שותים שכורים ככל אשר אתם עושים, ולעת ערב והנה בעתה, בקרב חוצות תנועו ותנודו, ומרימים קול כבהמות שדי, בצעקה גדולה ובקללות נמרצות נגד בני משפחתכם ונגד אלהיכם, הראיתם גם אחד מהיהודים עשיר או עני נודד כמוכם בשכרותו בקרב חוצות? ואף בימי הפורים אשר אז עליו החוב לשתות יין, גם אז לא ימוש מתוך אהלו, ולא יתן חפשה לשפתיו, לכן שמעו חטאתכם, עשר מעלות אחורנית אתם נצבים היום מול היהודי, אשריכם וטוב לכם אם תלכו בדרכיהם הישרים והטובים, להם נאה באמת להקרא בשם עם הנבחר מכל אום, ואוי ללועגים עליהם, לכו נא ולמדו היטב מהם, אהבו וכבדו אותם, כי יקרים הם ומעוטרים במעלות ובמדות טובות, שובו מדרככם כסל לתת שמם לחרפה, כי להם יתר שאת במנהגיהם הטובים עכ״ל הכומר הנוצרי; ועוד כהן נוצרי אחד דבר נכבדות בעם הגלחי וירומם על לשונו את ישראל ודתו מאד (מועתק במכ״ע הלבנון שנת אלף תתס״ט גליון א׳־ג׳) יעויי״ש; וכן שא עיניך וראה (הנוספה להמגיד שנת ט״ו גליון ח׳) איך חכם אנגלי מלוין שפתותיו דובבות עוז הכבוד והתפארת לעם ישרון ותורתו, וכשמן שמן באו בעצמותי דברי הדאקטאר ראזענשאהן (מלחמה בשלום לד קע״ד) וז״ל. וכן כאשר קמו אויבינו להרשיע את בני ישראל ולתת אותם לשמצה בעיני יושבי הארץ, התעוררו נגדם אנשים נכבדים טובי לבב אשר דברו טוב עליהם, והראו לבני תבל את צדקותיהם, את כשרונותיהם, וטוב יקר נפשותיהם, ויבקשו גם להרימם בתור כל האזרחים, ולחלק גם להם כל משפטי הארץ, כמו הנסיך פרימאס פראנקפורט דמיין, המזכיר (שטאאטסקאנצלער) הארדענבערג, והנסיך מעטטערניך בפאריז, וכן בשנת אלף ותתט״ז כאשר אבו מושלי עיר פראנקפורט דמיין להגביל את משפטי בני ישראל, ובעיר החפשית ליבעק גזרו מושלי העיר לגרש את העברים מתוכה, וזמן נתן להם עד חודש ימים אחר חג הפסח, והעברים אשר לא יעשו את העיר במשך הזמן הזה, כזרים יחשבו, וכל מסחר בצרכי אוכל נפש יאסר להם, אז קמו רבים מעלי העתים לדבר סרה על מושלי העיר הזאת, ויתאמצו בכל כחם להגן על היהודים, וביניהם קם הסופר הצרפתי בעל בספרו כו׳, גם לימטערן נגד הפראפעססאר פריעס (פערזוך איינער ווירדיגונג דער אנגריפפע דעם ה׳ פראפעססארס פריעס אויף דיא יודען, היידעלבערג אלף תתט״ז), גם מ. העסס נגד הפראפעססאר ריהס (פריימיטהיגע פריפונג דער שריפט ד״ה פראפעססארס ריהס, אלף תתט״ז), גם הסופר המהולל יאהאן לודוויג עוואלד אשר היה יועץ בסוד המיניסטעריום בקארלסרוהע, (אידעען איבער דיא נעטהיגען ארגאניזאטיאן דער איזראעליטען איין קריסטליכען שטאאטען קארלסרוהע אונד באדען, אלף תתט״ז), ויותר ממנו הרבה להמליץ על היהודים אויגוסט קראמער יועץ וסוכן על עקד הספרים ברעגענסבורג (דיא יודען אונד איהר גערעכטען בעשפריכע אין דיא קריסטליכען שטאאטען, איין בייטראג צור מילדערונג דער הארטען הורטהיילע איבער דיא יודישע נאטיאן פאן אויגוסט

אויגסט קראמער צור רעגענסבורג, אלף תתע"ז), גם הסוכר שמיד בספרו חלק שני הנקרא (דער דייטשע בונד, אלף תתע"ז), ולא ישכח לגלות שם העללוויטץ אשר הראה בספרו (דיא ארגאניזאציאן דער איזראעליטען אין דייטשלאנד איין פערזוך פאן ל. ב. העלעוויטץ, מאגדעבורג בי אויפלאגע אלף תתל"ז), כי רק אז תוסר כל חרפה מבני ישראל ומיושבי הארץ, רק אם כל בריחי ברזל המבדילים את העברים ממשפטי יתר יושבי הארץ ישברו, ובהשוותם במשפטים ישוו גם בכל תועליות הארץ.

גם בארץ באיירען קמו סופרים רבים ונאמנים, וירימו את קשתם להלחם בעד בני ישראל נגד אויביהם, וביניהם יתפארו הכהן קשאוו פאן שמיד בספרו (פאטריאטישע וווינשע אונד פארשלעגע צור בירגערליכען פערבעססערונג דער איזראעליטען, אלף תתי"ט), ואחריו יועץ הארץ גראף פאן ארקא (פאר אנטראג דעס רייכסראטהעס גראף פאן ארקא, מינכען אלף תתי"ט), שניהם שפכו בוז וקלון על המבקשים להצר את ישראל במשפטיהם, ועל המביטים און ביעקב, ונשאו את מדברותיהם לפני שרי הארץ להשוות את העברים עם כל האזרחים במשפטי וחקי הארץ; ואחריהם קם הפראפעססאר ליפס ויהי להם למשען עז ונאמן בספרו (איבער דיא קינפטיגע שטעללונג דער יודען אין דער דייטשען בונדס־שטאאטען, איין פערזוך דיזען וויכטיגען געגענשטאנד ענדליך דיא איינפאכען פרינציפען דעס רעכטס אונד דער פאליטיק צוריקק צו פיהרין, פאן ד"ר א. ליפס, דער פהילאזאפהיע אונד שטראאט וויססענשאפטען, אויסער ארדענטליכער פראפעססאר אין ערלאנגען, מערץ אלף תתי"ט, וויעדער געדרוקקט אלף תתכ"א); וכה ראינו לדלג על ממלכות הקטנות בגערמאניא, כמו בהעססען, ווירטעמבערג, בעכינגען, זינמארינגען, ובאדען, אשר גם שמה לא נדמה קול מחרפינו, וגם נגדם קמו מגינים ומליצים טובים להרים קרן ישראל, ואם רבו מאד מגינינו, אנחנו נזכיר פה את אלה אשר דבריהם מצאו חן גם בעיני המושלים, ואם מעט ואם הרבה הטיבו בספריהם את מצב היהודים, כמו פ' זענסבורג שטאדטסראטה (וועלכע הינדערניססע שטעהן דער בירגערליכען פערבעססערונג דער יודען ענטגעגען? אלף תתכ"א. — איניגע פראגען אונד נאך מעהר אנטוויגבארע וואהרהייטען יודען אונ מענשען נאטור, יודען אונד מענשענבילדונג בעטרעפפענד, קארלסרוהע אלף תתכ"ח. — איבער דיא שטעללונג דער בעקעננער דעס מאזאאישען גלויבענס איס דייטשלאנד, אלטאנא בייא הוממעריך אלף תתל"א. — איבער דאס פערהעלטניסס פערשידענער רעליגיאנס־פארטהייען צום שטאאטע אונד איבער דיא עמאנציפאטיאן דער יודען פאן פראפעססאר וו. פר. קרוג אין לייפציג אלף תתכ"ח כו') עכ"ל יעויי"ש עוד באריכות גדולות ונאורות מענין זה, להוכיח כי מבעד העבים ועננֵי האנטיסימיטיזמוס אשר הקדירו עין הארץ, עוד ידרוך כוכב ההשכלה האלהית מיעקב ולא אבד נצחו, ואין לך קתדרא של איזה חכמה ומדע בעולם אשר שם ישורון לא יופיע בו בהדר גאונו.

משקל כב

משל למלך ב"ו שהיה עובר על בית המכס, אמר לעבדיו תנו מכס למוכסים, אמרו לו והלא כל המכס כולו שלך הוא? אמר להם ממני ילמדו כל עוברי דרכים ולא יבריחו עצמן מן המכס. (סוכה ל')

כבשתי בנתר ובורית המלט במשקל הקודש, כל כתמי הפשעים והעונות אשר מגדינו מעולם יטנפו וילכלכו בהם אהל ישרון לבל ילעץ ויסעו יתדותיו לנצח, וחפץ החרדים והנאורים עלה בידי, להדר ולפאר משכנות ישראל ולשוות הוד בארמון יעקב בעושי ופרחי הלאומים אשר בפיהם ובלשונם ובקולמוסם העלו אמונתנו הקדושה ותורתנו הנפלאה על גרם המדרגה והלבישוה מחלצות שני עם עדנים, ועוד רוחי

בקרבי תעיק אותי מאד להביא עוד ילדי נכרים כנעני ארץ אשר הסירו מנוסים הקנאה מעל פיהם ושפתותיהם ברור מללו, כי שדה התלמוד הוא: מלא כרכום ועל כל גדותיו יזלו בשמיו, וכרם התורה שבע"פ העמיד אלוה בקרן בן שמן לעשות ענבים בלתי באושים עד בלי ירח, כמ"ש הגאון יעב"ץ ז"ל (מטפחת ספרים לד פ"ד) וז"ל. וכבר זכרנו בלהם שמים פ"ד דאבות, כמה מחברים נוצרים שעמדו כאריות נגד המשטינים ומקטריגים על התלמוד, היו לו למגן ולצנה, ואגוסטין הגדול שבהם קרא התלמודיים ארגז הספרים, ושבח מאד את התלמוד ואמר אין ערוך לחכמת בעלי התלמוד, וכן כמה אפיפיורים וחכמיהם היו מחבבים התלמוד מאד, וכ"כ בהשארית ישראל בספור החלום אשר חלם המלך אלפונסו והוא דבר מפליא מאד, שם מזכיר איך אמר המלך ששמע מכומר שאמר לו שבהחבא היה הוא ורעיו לומדים עם חכם אנוס חכמת התלמוד, ואמר שאחר ימים ושנים שלמד ראה חכמה עמוקה היא מכל החכמות עכ"ל; ובשמן ששון בא בעלמותי הספור הנחמד (מכ"ע הצפירה שנה י"ז גליון כ"ג) וז"ל. מכ"ע פרעססע מודיע מהעיר גראן באונגריא מקום מושב הכהן הגדול נשיא כל כהני אונגריא (פירסט פרימאס), כי עדת היהודים שחרה את פני הממונים על בית הלואה אשר בעיר (שטאדט באנק) להלוות שלשת אלפים זהובים, בתפלם לבנות מחדש את בהכ"נ ובית הספר לנערי בני ישראל, ויהי בהשיבם פניהם ריקם חמדו להם שרי העיר לצון ויאמרו, כי נכונים הם להלוות ליהודים את הכסף אל החפץ הנזכר, אך באופן אשר הפרימאס האונגרי יהיה ערב קבלן בדבר, שמע זאת הפרימאס וישלח לאמור, כי בלב שלם יחפוץ להיות ערב בדבר מלוה כזאת, והממונים הקנאים נאלצו למלא משאלות היהודים על אפס ועל חמתם עכ"ל; וכן המסופר (שם גליון ע"ט) וז"ל. להר"ר יעקב סיניגאלי בפירארא היה מכיר ומודע בימי חייו, אחד מראשי הכומרים ושמו לורינלו, אשר תמיד התוכח עמו בעניני אמונה ודת, ויהיו נוחים זה לזה בהלכה ואוהבים נאמנים עד יומם האחרון, הכומר מת זה מקרוב וילו לתת כל אשר לו הון ורכוש וגם שדות וכרמים לאוהבו היהודי, וכן נעשה כאשר צוה המנוח עכ"ל; וכן (שם גליון פ"ח): הכומר הגדול קיטכין מצא סדר הגדה בליל חג הפסח חן בעיניו עד למאד והעתיקו לשפת אנגלית, ונתהפך עי"ז לאוהב ישראל וידבר קשות על האנטיסימיטים הרעים והחטאים בנפשותם הטופלים עלינו עלילות ברשע; וכן המסופר (שם גליון ר"כ) וז"ל. שפחה נוצרית נענשה (בעיר העטהארש באונגארן) לשבת במאסר שש ירחים במעלה מעל באדונה העברי הכפרי, אשר שלח אותה בערב יו"כ העירה אל השוחט לשחוט את הכפרות, והיא התעצלה ללכת בדרך רחוקה ותשחט את העופות על אם הדרך, עון תרמיתה נגלה אחרי עבור ירחים אחדים ע"י אשר פגש הכפרי בהשוחט ונזכר לשלם לו דמי שחיטת הכפרות, והשוחט ענהו: אין לי בידך כלום ואנכי לא שחטתי את כפרותיך, ויאמר הכפרי בלבו: אכן נודע הדבר, ויביאה בפלילים, השפחה הגישה קובלנא לפני שופטי הפלך, ועוד הוסיפו ליסרה שתשלם לאדונה עשרים פלארין מחיר הכלים שנאסרו לו, לוא ישיב ה' שופטינו כבראשונה גם אז לא ענשו את השפחה הזאת דברבה מינה עכ"ל.

ומאד ינעם לנו גם המסופר במכ"ע קדיש (מועתק שם גליון ר"ם), כי אחד מאזרחי בעיר נוצרי עמד על הממכר של תשמישי קדושה מבית הכנסת, ורצה בכל אות נפשו לקנות התפלים הקדושים ולתתם בחזרה לאותו בית הכנסת בתורת מתנה; וכן את הכתוב הדר (שם גליון רפ"ב) וז"ל. גם בימים היותר קדומים נמצא, כי גם אנשים שאינם בני ברית הוקירו ויכבדו את היקר החביב לנו, עד כי מצאנו כי רבי שלח לארטבן תמורת אבן החפץ אשר קבל ממנו במתנה — מזוזה, באמרו: „את שלחת לי

מילתא

מילתא דאגא צריך מנטר ליה ואנא שלחית לך מילתא דאת דמיך (ישן) והיא מינטרא לך
דכתיב בהתהלכך תנחה אותך" וכו' (ירושלמי פאה פ"א. ב"ר פל"ה סי' ג'), כמחזה היקר
הזה נחזה גם בימינו: זה מקרוב נפולה השמועה במכתבי העתים אשר בכל רחבי
תבל, כי המשוררת פאטטי היא אשה יהודית, ויען כי אין תמרות עשן בלי אש
המעלה את העשן, התחקו סופרי העתים למצוא את האש המסתתרת תחת העשן הזה,
וזאת אשר מצאו: המשורר דיאן דע סאריא ספר פעם אחת בשבתו בחברת מיודעיו,
כי אדעלינא פאטטי נושאת לעדי תפארה מטבעת־יקר (מעדאליון) נפלאה במינה,
מסבות בלתי ידועות הסכין המשורר הנזכר לשאת תמיד בשרשרת על צוארו מזוזה
קטנה רצופה במשכיות מטבעת כבוד, כאשר שר דיאן בקיץ האחרון בארמון פאטטי,
הותרה אגודת המזוזה פתאום בעשות המשורר תנועה חזקה, אדעלינא שחה לארץ
למען הרים את העדי, ותשאל את דיאן, מה זאת? ואחרי אשר גלה המשורר את
אזנה על תכונת הדבר ועל יקרת ערכו, הביעה פאטטי את חפצה, כי יש את לבבה
להשיג גם היא עדי תפארה כזה, עוד בטרם תעלה הבמתה בבית הזמרה בפאריז
בתור יוליא אשר בחזיון שעקספיר, דיאן דע סאריא נסע לאמשטרדם וילך אל סופר
סת"ם ויצוהו לעשות לו מזוזה בכתב קטן ודק מאד, אחרי כן קנה מאת זהבי אחד
בלונדון מטבעת משכית יקרה ועליה חרות „שדי", התיק עם המזוזה הושם כחותם על
זרוע המשוררת, והנה דעת לנבון נקל מה נעשה יקר וגדולה לפאטטי בשנה העברה
בהופיעה על במת החזיון בבית הזמרה בפאריז במחזה התוגה „ראמעא ויוליא",
וכראות הבארונין ראטהשילד את תיק המזוזה מחובר על זרוע המשוררת פנתה אליה
בשאלתה: גברתי! ההנך יהודיה? „לא בארונין" השיבה פאטטי בשחוק קל, „אך
אוהבת אנכי מאד את האמונה הזאת למיום הביאה לי המזוזה אושר והצלחה במדה
כזאת, לה אני אסורת תודה על אשר הצלחתי ככה במחזה הזה כממלאת מקום יוליא,
ומהיום והלאה לא אחדל מלשאת על זרועי את הדבר היקר הזה, מבלי שים לב אל
הסכנה המרחפת עלי בהתחשבי ליהודית אם כי באמת קתולית אני עכ"ל יעויי"ש עוד
מכמה נוצרים אשר כבדו מנהגי ישראל באורים.

וכן הכהן הנוצרי אוירינגער סעבאסטיאן ראש גליל עיר אויגסבורג כתב להרב
הדאקטאר גרינוואלד מיונגבונצלו בזיהם (מובא שם שנה י"ח גליון מ"ו) וז"ל. מהמלות
„אי"ה" ו„בע"ה" אשר ראיתי במכתבו הכרתי לדעת כי כבודו יהודי נאמן לדתו הנהו,
ואם כי אלך אנכי בשם האמונה הנוצרית השונה מאמונתו, בכ"ז גדול מאד כבוד אמונתו
וכבודו בעיני, בהיותו חוטר מגזע האומה אשר על ידה נשארו כתבי הקודש לברכה
בקרבנו, מגזע האומה אשר בה בחר ה' גם לפי דעתנו, ובה יבחר גם באחרית
הימים לפי הבטחת הנביאים ויעודם, מהאומה אשר היא עדות חיה וקימה אל קדושת
כתבי הקודש ואמתת ההתגלות, זאת הגיד מקרוב הקרדינל מנינג ואנכי גם כל הנוצרים
הישרים בלבותם נדגול תמיד בשם הדעה האמתית הזאת, האנטיסימיטיזם איננו
מטע האמונה הנוצרית האמתית, כי היא תצוה לאהוב את כל אדם, כל המשליך
אחרי גוו את המסורה, הנהו כופר בכתבי הקודש ועמהם תפול כל אמונה ודת
עכ"ל; וכן החכם הנוצרי אייכהארן כתב נכבדות עלינו (מועתק במבוא לס' זרובבל) וז"ל.
דיא היילינע שריפט איז זעלטען צור ווידערלעגונג דער יודען גענייגנעט עכ"ל,
וכ"כ החכם הנוצרי בעללערמאנן (שם צד ס"ג) וז"ל. אויף איהן (התלמוד) בעליהען זיך
פיעלע, יא מאנן קאנן זאגען דיא מייסטען איזראעליטישען מילדען שטפטונגען
עכ"ל, וכן מ"ש החכם הנוצרי יוחנן בוקסטארף הראשון (שם צד נ') וז"ל. בתלמוד
כמצאו הרבה למודים בחכמת אלהית אשר עודם גם היום מהוללים ומשובחים, הגם
שהלמודים הללו מעוטפים בהרבה כסתות, כמ"ש עליהם הרמב"ם במקום אחד (נראה

שכוון

מכוון לדברי הרמב"ם ז"ל במו"נ ח"א פע"א וז"ל. ולא תמצא מהם (מסתרי התורה) אלא הערות קטנות ורמיזות באו בתלמוד ובמדרשות והן גרגרי לב מעטין עליהם קליפות רבות עכ"ל), גם נמצא בתלמוד הרבה משירי קדמוניות וזכרוניות דברים אמתים מקדמותם של היהודים כו' כו', התלמוד כולל גם הרבה למודים נפלאים מחכמת המשפטים (יורי), וחכמת הרפואה (מעדיצין), וחכמת הטבע (פהיזיק), וחכמת המדות והמוסר (עטהיקא), וחכמת הנהגת המדינה (פאליטיק), וחכמת הככבים (אסטראנאמיא), וזולתן מהחכמות והמדעים כו' כו', גם כולל התלמוד הרבה משלים יקרים מימי קדם ופתגמים נפלאים ורעיונים נשגבים מלאים חדוד וחריפות ומאמרים והגיונים מחוכמים אין מספר למו, מהם המחזירים למוטב את הקורא, ומהם המחכימים אותו, ומהם המוסיפים לו לקח ורב למודים, וכמו אבני שהם המזהירים, כן מאמרי התלמוד מקשטים את לשון העברית בעדי עדיים, התלמוד כולל בקרבו אלפי רבבות תיבות כאלו, מהן אשר על ידיהן יתלבנו ויצרפו הרבה תיבות הנמצאות בתנ"ך רק פעם אחת, ויתבארו מהן מקוריהן ושרשיהן, ומהן אשר על ידיהן נלמוד היטב בכלל את לשון העברית והארמית בכללותיהן ובפרטותיהן, ואשר בלעדי התלמוד היינו מגששים בלשונות אלו כעור קיר, ועד היום היו נשארות חסרות ומקוטעות עכ"ל יעויי"ש עוד מכמה חכמי הנוצרים אשר נתנו יקר וגדולה להתלמוד.

והחכם הנוצרי האשכנזי מגדולי המשוררים כתב בספרו שליחות משה (מועתק בשי' בית יהודה פ"ל) וז"ל. שלא לבד ביסודי הדת מחויבים הנוצרים לתת למשה תודה ויקר, אף גם מה שנוגע בתקון דרך ארץ והשכלה (ציווילזאציאן) עכ"ל; וכן מ"ש היוסיפון לרומיים בדברו מן כת הנזירים האסיים (מובא שם פל"א) וז"ל. חזרתי למנהג הפרושים (ר"ל חכמי המשנה) אשר דתם ומנהגם הוא היותר טובה שבמנהגים וקרובה אל סברת הפילוסופים כו' עכ"ל; וכן המאחמעד הנודע באמונתו הדלה והריקה, הוא גם הוא ענה בעל כרחו אמן הטופה על יקרת תורת משה אדון הנביאים ואל וזע מפני הדרת קדשה, וכתב (אלקוראן חזון הפרה מ"ג): „בני ישראל! זכרו את הטובה אשר גמלתיכם בדעתי אתכם מכל משפחות האדמה", ועוד כתב (חזון הקריאה ט"ו): „כן נתנו לבני ישראל את הספר את החכמה ואת הנבואות ונשביעם בכל טוב ונבחר בהם מכל יושבי תבל", והדאקטאר ראזענמאן כתב (מלחמה בשלום לד קי"ז) וז"ל. גם המיססיאנאריוס הגדול מחכמי העמים אשר בעיר עדינבורג בממלכת בריטאניא, המכלכל בקרבו כמאתים תלמידים מחוכמים היודעים תולדות ומסתרי הדת והאמונה מראשית בואה, ומחזיקים בתורת הנוצרים בכל הארץ, גם המה מודים ומעידים על אמן דברינו אלה (כי לחכמת התלמוד דומיה תהלה), כאשר תראה בס' „סוד הישועה" (הנעתק מאנגליש לעברית במלוחס ע"י ה' יצחק זאלקינסאן. ונדפס באלטונא בשנת אלף תתל"ח) וז"ל בצד י"ח: „אך יש בלבנו אהבה וחמלה ופינו מלא תודה וברכה לכל בית ישראל, תחת כל הטוב והחסד אשר קבלנו מיד ה' אלהיכם ומפי ספרי נביאיכם, תורת צדק ומוסר אמת ושירי קודש כו', ובצד ט"ו הוסיפו עוד לאמור: „ועל כן כל דבר אשר תמצאו בזה לתהלת ישראל ולתפארתו, לא תחשבו כי באים אנחנו להתנכל ולפתות את לבבכם בחנף וחלקלקות"; וכן בס' „נתיבות עולם" מהכהן ומורה דת נוצרית אשר דבר נגד החקים והמצות אשר הכבידו עלינו בעלי התלמוד לא לפי ההכרח מן תורת משה (והמשובב נתיבות זה הוא מ. קויל והדפיס ספרו זה בלונדון אלף תתל"ט, והחכם גוויפעל בשי' סניגור שלו הכהו שוק על ירך במקל נועם), מתחיל בדברים אלה: „הישועה היא מן היהודים" — ושם אחרי כן אומר: גם בעמדנו לימין צדקת דת המשיחיית אמר כי אין מגמתנו לתת מגרעות ביתרון הטובות וביתר שאת אשר לעם ישראל לבדם, להפך, בתם לב מודים אנחנו כי להם

משפט

משפט הבכורה, כי תלמידי היהודים אנחנו, גרים אנחנו עמהם, מידם נתן לנו הלקח הטוב הזה, והם מחקותם האלילו גם לנו ברכה" — גם בפ"ח שם הוא אומר: „גם אנחנו מודים כי בחר בישראל לסגולתו, כי להם ברבות משפט הבכורה, כי אהובים הם למען האבות, כי תבא עת לחננה, אשר כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה'. ובפרק האחרון הוא אומר: „ובכן תלמד את בני אדם לבל יבגדו איש באחיו, אך יחשבו כל אדם כחבר לירושת חיי נצח, בדרכה שלום אל כל העמים, לא תעקב את ישראל לגרוע מכבודם בכחש ביתרון הטובות ומשפט הבכורה אשר להם בעמם, ותודה כי עוד אהובים הם למען האבות, וכי עוד ימים יבואו ובטובם ובחסדם יתברך מין האנושי „כבימי קדם" עכ"ל, וכן מצינו בתלמודא (גיטין נ"ז) שאמר הנוצרי לאונקלוס „כל הנוגע בישראל כנוגע בבבת עינו כביכול".

והגאון יעב"ץ ז"ל מעתיק הרים בכח קולמוסו (לחם שמים אבות פ"ד מ"ה) וז"ל. ודע וראה כי חכמי הנוצרים הפקחים לא לבד שחוקרין ודורשין בתורה שבכתב ומפרסמין כבודה בכל העולם הרימו לה דגל, אכן גם לתורה שבע"פ היו למגן ומחסה עמוד נכון למועדי רגל, כי בעת שחשבו אנשים רעים וחטאים מעלנו, לכלות התלמוד ולאבדו מן העולם, קמו פרקליטין טובים מצלהן והצילוהו, כמ"ש בס' החיים וז"ל. ושמעתי מזקני הארץ כי בימים שעברו עמדו איזה רשעי עמנו ושלחו ידם ולשונם בכלי חמדה זו (התלמוד) וחשבו לתת אותו לשרפת אש, מפני לעג הדברים התמוהים שנמצא בו לפי מעוט שכלם, וכמעט שגמרו מזמתם הרעה, עד שהעיר ה' רוח חכם נוצרי אחד שעמד בפני השרים והעמים ולמד זכות על הספר הקדוש, באמרו שהאגדות התמוהות שנמצאו בו, הן דוגמת העשבים המרים והסמים הממיתים שנמצאו בחנויות הרוכלים עם שאר בשמים ראש, שגם הם לתועלת גדול לרפואות האדם, כמ"ש שלמה המלך ע"ה חבורות פצע תמרוק ברע, שפירושו שכל דבר רע כמו פצע וחבורה, אין למרוק אותו ולגרשו רק ע"י רע כמהו, רק שאין מוכרין דברים הללו אלא לרופאים המומחים לרבים שיודעים להשתמש בהם במקום הראוי, כך כל מליצות חז"ל וחידותם הן ליודעים ח"ן, והן ג"כ מות ומכשול לכסילים ההולכים בחושך, והטיבו דברי החכם הנוצרי הזה המליץ טוב בעיני המלך והשרים ויצאו המלשינים בפחי נפש ע"כ כו', אמנם רבים מחכמי הנוצרים הפליגו מעומק חכמת חז"ל באגדות, שנהגו דרכי חכמי קדם לדבר בחידות, ולעגו על היהודים המאוחרים שמבזים דברי קדמוניהם, אוי לאותה בושה וכלימה, וכמה חכמים מהם היו מליצים טובים לישראל ולאמונתם ותלמוד תורתם, ביחוד פפא דרומא גריגוריוס ותלמידו אגוסטין וסיקסטוס ויוסטינוס רייכלינוס בערנהרדוס, וזולתם רבים שהצילו את ישראל מפחים שטמנו הצוררים להם, ובטלו כמה שמדות, ועוד לא ובחון מעשה ה' הגדול אשר עשה עמנו להפליא בגלותנו הזה, שכמעט נשתכחה תורה אלולי שרים רבים וגדולים מהנוצרים שנתנו לכסף מולא, וקבעו בדפוס כל ספרי הקודש הנמצאים בידינו ממקרא משנה גמרא מדרשים פוסקים ספרי דקדוק ספרי קבלה ספרי מוסר שו"ת סדר הדורות דברי חכמה חידה ומליצה ושיר וטבע ושאר החכמות, ובכלל כל החבורים הראשיים הם שהוציאום לאור עולם בתכלית היופי, ולולא זאת לא היתה יד אחד מאלף משגת אל אחד מהספרים הקדושים והחבורים היקרים, ע"כ בודאי חייבים אנו להם תשואות חן, ושבח להשי"ת כי למחיה שלחם ה' לפנינו עכ"ל יעב"ץ ז"ל; ועוד כתב (שם פ"ה מכ"ב) וז"ל. וראיתי בספר נוצרי שבשנים שעברו היו רבים מהם שוקדים בעיון הגמרא ומתפלאים על עומק חכמתה, ולכן העתיקו מסכתות רבות ללשון לטיין, והן עוד היום נמצאים בהן מלומדים הרבה חושקים בתלמודנו ועוסקים בו עכ"ל. וזאת הבעירה גילוין קודם בלב אנת

אשת

אשת וויערדענאונדעס מלך ביהם בת וולאדיסלאוו מלך פולין, וצותה לפני מותה בשנת ש"ז לאלף הששי לבעלה להגן על שה פזורה ישראל מחמת המליך זאבי ערב המשחרים לטורפה בכל פה, (עי' צמח דוד ש"ז לאלף ו').

ובערוגת הבושם נטועה לנצח בתלמי לבבי זכרון המקרה הנעים אשר קרני זה שנתים ימים (שנת „כמים פנים אל פנים כן לב אדם" לפ"ק), בבוקר נסעתי על עגלת לב (טראמווא) ברחוב טלאמאצקי נכח בית הכנסת הגדול המתנוסס שם לתפארה, והעגלה היתה מלאה מפה אל פה נוצרים רבים וביניהם ישב כומר אחד וקרני חזות על עיניו, ובראותו את בית הכנסת שם הרים חיש מהר את מגבעתו מעל ראשו בחרדת קודש, למרות עיני הנוצרים אשר ראו זאת כן תמהו נבהלו נחפזו לשאול את פיו, אם לא טעה לחשוב כי הוא בית תפלת הנוצרים ועיניו כבדו מזוקן מלראות את המגן דוד המתנוסס על ראש הגג? וכל בני מעי שמחו עלזו ועורקי רקדו כאילים בשמעי מענה הכומר: ידעתי בני ידעתי כי בית תפלת הישראלים הוא זה, אך מדוע לא תדעו כי בית רם ונשא זה יכלכל בתוכו כמה ספרי תורה וסגולות הקודש אשר מחוקקנו אהבם אהבה עזה בלי מצרים והטה להם כנחל שוטף כבוד אלהים?" ובבואי אז לרחוב חפצי וירדתי מהעגלה שפתותי נטפו מור תודה להכומר ואמרתי לו: „איך יעיז הטבע להכות עיניך הרואות כעפעפי שחר איזה דרך ישכון אור האמת? אל נא רפא נא לך!", והכומר כפה ראשו כאגמון לפני וקרן אור פניו מאד, ופני הנוצרים אשר ישבו אתו בצותא חדא חפו כי קנאה חמת גברים אלה;

משקל כג

משל למה"ד? למלך ב"ו שכעס על בנו וחבשו בבית האסורין, וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא דורון משגר לו? (ב"ב י').

בגודל חכמת ישראל כן גודל הקנאה עליהם, וכרוב יפעת השפה רוב הדבורים עליה להשמית הודה, לכן כי רוכלא חשבתי במשכילים הקודמים המון פילוסופי וכהני האומות הממלאים כר נרחב בכדור הארצי, אשר האמת דברה מתוך גרונם רב יקר וגדולה לעם ישראל בכלל ולתורתו בפרט, גם במשקל זה אתנהלה לעטי לרגל מלאכה זו להביא עוד מעט צרי ומעט לוט משדה אחר ולשתלם בכרם ישרון, מי לנו בדור דעה זה פילוסוף גדול וחוקר נמרץ כמו וויקטאר הוגא הפאריזי אשר מפני הדר גאון חכמתו חרדו מלכים ונסיכים על כסאותיהם, כל המושכים בשבט סופר היו כקליפות השום לפניו כנודע, וגם הוא הושיב את תורת ישראל אתכתקי דהב פיזא בספרו היקר אשר מלא כל הארץ כבודו (מפעלות היום ח"ב צד נ"ב) וז"ל. המקשיבים לקול פקודי הכתבי קודש בשם אנשי אמת אכנה, בכל ספר יקר וחבור מחוכם לא אמצא מבוקשי ועצה ישרה נכוחה למבין, כמו בכתבי הקודש אשיות דת העם הזקן מכל העמים, בכל עת נבוא שערי הכתבי קודש ונעיף עינינו בו בכל מקום שהוא, נמצא חמרים מועילות אלהיות ודעות קדושים לרפאות כל חולי הנפש, הכתבי קודש הם כצרי גלעד להעלות ארוכה לאנשים עצבים, באמרותיהם הטהורות טמונה סגולה יקרה מאד לסקל תוגת כל אדם, אלהים יודע מרת נפש המבקש טובתו והוא ימציא בתוך כתבי הקודש חפץ האדם הנבוך ברעיוניו, אך הוא יודע צרכי יושבי בתי חומר ומה הוא הטוב האמתי להם, אצבעו הנעלם מראה לנו לדעת המקום בכתבי הקודש

אשר

אשר נקרא בו ישענו, כל גליון אשר נפתח הוא חולב להבות אש ונוגה סביבו, למה נחפש למה נתור אחר חבור זולתם, הלא קול ממרום נשמע כי כל הנסתרות יגלו הם ובעזרתם נקל לפענח נעלמים, ההכרח לקרוא במו באמונה ישרה ביראת הכבוד לקרוא דבריהם לשעותם, בן אדם! אם בשרך עליך יכאב הכתבי קודש תרופה לך, אם חולה אתה רק הם יאלימוך עכ"ל.

ובדורנו זה ביום האחרון לחודש אוגוסט התרמ"ט, בהפתח בית האוניווערזיטעט בעיר אדעססא לראשית שנת הלמודים, דרש הכהן הגדול להפראוואסלאווים האדון ניקנור דרוש נחמד בבית התפלה הפראוואסלאווי, להמליץ טוב על תורת משה נגד המשכילים המלעיבים בה ויחפאו עליה לעג השאננים, והכהן זה צלחה עליו רוח ה' להוכיח במופתים חותכים, כי תורת משה היא כלי חמדה ועץ חיים להמחזיקים בה בלב טהור, ומראה לדעת כי האיש אשר יעיז להיות מבקר אותיות הקדושות אשר בהן ארג משה את התורה הקדושה על פי ה', הוא כחזיר מיער המואס בטוב ובוחר ברע, ותשואות חן חן לכהן זה על התשובות אשר השכיל לתרץ הקושיות אשר הקיפו הפוקרים אותה כתנור עכנאי, ויעש מהן גל של עצמות בטהורים אמרי נועם המועתקים במכ"ע (הצפירה שנת ט"ז גליון רי"א) יעויי"ש איך הכהן הלז פרסם דרשתו זו במכתבי עתים היותר גדולים אשר לפני מלכים יתיצבו, ויסגור דרשתו במשל נפלא (שם גליון רי"ב): „היתושים הקטנים הדקים כאבק אשר כנפים להם לעוף, אינם נראים ואינם מורגשים לעינינו רק בעת אשר יגביהו לעוף אל מול פני השמש המפילה עליהם אורה, אז רק אז יודעים אנחנו את מציאותם בעולם, ואולם אם אך שוב ישובו אל הארץ ועמדו רגליהם על אדמתם, אז אין אנו יודעים ואין אנו מרגישים כלל את מציאותם בתור בריאים חיים, כי מי זה ישים לב להבדיל בין אבק העפר ובינם? כן החכמים ההם אשר לא קראו ולא שנו מאומה ואינם יודעים עד מה, ערך התורה הזאת אשר נתן אלהים ביד משה ואינם מבינים את דבריה, מרהיבים עוז בנפשם להגביה אבר ולעוף אל מול פני הדרך, ורק אז יראו לנו את מציאותם בעולם, ואולם אך שוב ישובו ברגע ועמדו על מקומם, כי אז לא תשורם עין רואי כי במה נחשבו? החכמים ההם אך מעלים גרה המה, כי ישובו ויאמרו רק את אשר אמרו המלעיבים שקדמו להם אשר כבר נשכחו כמת מלב" עכ"ל יעויי"ש שכתב כי המכ"ע הרוסי המכונה בשם „אדעס. ליסטאק" אשר בו נדפסה דרשה זו נמכר במספר רב מאד, וכאשר תמו הט' אלף ור' עקסעמפלארים נאלץ המו"ל להדפיס הגליון ההוא מחדש להפיק רצון דורשיו הרבים והעצומים, והנה מה אענה אבתריה? „ירבה כהני לדק ומטיפי אמת כמוך באומות אשר יהיו ידיהם ולבם נאל אמונה, ויגרשו ענני השנאה הלאומית מעל פני רקיע הישראלי ויבקע כשחר אור היהדות!" ודרשתו זו הללו ושבחו גם מכתבי עתים הגדולים אשר בחו"ל (שם גליון ר"ט) יעויי"ש, וכל בית ישראל יבכה על מות הכהן הגדול זה ונפשו עליו תאבל יהי זכרו ברוך ושמו הטוב ינון עולם.

ומלא חפנים טיבותא להדאקטאר בעהרענד על הוכיחו לדקת חז"ל שאמרו שיש שחפת בבהמות, ואמר כי בני ישראל מעטים אצלם חולי מחלות מתדבקות יען זהירים הם במאכלות כשרות, ולכן קרובה העת שיבואו כל עמי הארץ לדרוש במקולין בשר בשר אשר מתוקן לאכול ע"פ התלמוד (שם גליון רי"ז) יעויי"ש; וכן הודו בשנה הזאת פראפעססארים רבים גדולים חקרי לב מאומות העולם, להוכחת בן בריתנו הדאקטאר דעמבא, כי אין לך מיתה קלה ויפה להבהמה כמו השחיטה הנהוגה אצל ישראל כנודע; וכן הודו פילוסופי הלאומים למשה ראש המחוקקים על אסרו לאחיו בשר החזיר ולדק לפניו יהלוך, כמ"ש הד"ר אהרנשאהן (האוספה להמגיד שנה ח' גליון כ"א) וז"ל. „משה אמת

ותורתו

ותורתו אמת! ביום העשרים וששה לירח פעברואר שנה זו, עת נתחנו גוית אדם אשר הובא מבית הכלא בעיר טאפיא לבית הנתוח פה (קעניגסבערג), נראו לעינינו בבשר המת נקודות קטנות לבנות אדמדמות בצדי הצואר מול העורף, ונשאל את פי העומד עלינו הוא הרופא דאקטאר גאלן (פראזעקטאר) לפתור לנו את המראה המוזר הזה אשר עוד לא ראינו בבשר מת, אבל גם הוא לא ידע פשר דבר, „גם אנכי לא הסכנתי לראות מראות כאלה" ענה לנו הרופא המפורסם הנ"ל בתמהון שפתים וימהר הוא בעצמו אל חדר משכן הפראפעססאר המהולל ד"ר אויגוסט מיללער לקרוא לו למען יראה גם הוא הדבר הזה, ויבא הפראפעססאר וכלי מגדיל-המבט שלש מאות פעמים בידו, נגש והביט בעין חודרת ויקרא ברגש נפשו: „הוא הדבר אשר חרדנו עליו כל החרדה הגדולה, זה הוא התולעת הנודעת בשם „טריחינען", וכאשר פתר כן היה, וכאשר זכינו לתארה בשרד טרם נגלתה לעינינו, כן חזינוה עתה בנדידת תנועתה בעודה חיה. התולעת ההיא הנותנת עתה חתיתה על המון בני אדם, ואשר רבים חללים הפילה בין אוכלי בשר החזיר אשר בו שתה קן לה, תוארה כנחש עקלתון וראשה מול זנבה, צבעה לבן-ירוק-אדמדם; לשמועה ההיא נאספו כל גדולי הפראפעססארעס והרופאים דפה לראות את המראה החדש והמוזר הזה, כי עד היום הזה לא נראתה התולעת המסוכנת ההיא עודה בחיים, זה כשלשים שנה נגלו התולעות האלה (טריחינען) בבשר החזיר, אך אוכלי בשרו לשובע לא ידעו כי המות בין שיניהם, עתה אחרי שקידה רבה אשר הביאו החוקרים בכור בחינת הנסיון להתחקות על עלמותה, נודע כי האדם האוכל מבשר החזיר הזה המנוגע במחלת הטריחינען יחלה מחלת מות, כי התולעים האלה יבואו דרך בית הבליעה בקרב האוכל, ומקרב ירמשו לתוך הבשר ושם ישימו משכנם, בכל יום ויום ישמע עתה קול נהי מיושבי הכפרים וערי המחוזות הבוכים על יורדי שאול בלא עתם, הנאספים רק מאכילת בשר החזיר אשר התולעים באו עתה אל קרבם ביתר שאת ועוז, וכל החרד לנפשו יגזר עתה מאכילת בשר החזיר, מכל פנות ארצנו נשמע קול יגון, כי מבוכה גדולה הביאה המחלה הנוראה ההיא; מציאת הטריחינען בבשר האדם הוא מפני אשר מהחזיר יבא אל קרבו וממנו ישוב להחזיר באכלו את צאת האדם וחוזר חלילה לאוכליו, אולם נפלאת זאת מציאת הטריחינען בתולעת הגשם ובהתנשמת, ונלאו חכמי המחקר למצוא איך יבואו אל קרבם מפני כי על עפר האדמה הם חיים. היוצא מזה, גם זאת לנו לעדה כי תורתנו הקדושה תמימה וכל פקודיה ישרים, חיים הם לשומריהם ולכל בשרם מרפא עכ"ל יעויי"ש הערת המו"ל וז"ל. גם במחוזנו פרצה עתה המחלה הנוראה ההיא, כן מודיע עתה בכתבי העתים, הרופא המפורסם דאקטאר פינקוס מעיר אינסטערבורג, כי נקרא לאחד הכפרים הסמוכים לעיר מושבו לבית אחד שמה אשר נחלו פתאום שמונה אנשים מבני הבית ואותיות הרעל נראו בהם, ואחרי עשותו חקירה ודרישה בנוגע לסבת המחלה, הוברר לו באין כל ספק כי סבת מחלתם היא מפני אכלם מבשר חזיר נגוע במחלת הטריחינען, והתולעים הנוראים האלה באו לתוך בשר האוכלים באבריהם הפנימיים, הרופא המפורסם הנ"ל מעורר את ראשי הערים והפלכים לשים עין על הדבר הזה ולהזהיר את העם באזהרה יתרה באכלם מבשר החזיר כי מות בקרבו לכל אשר איננו יודע להזהר עכ"ל.

וכן מ"ש בזה הד"ר ראבין (שם גליון כ"ח) וז"ל. מרבה בשר מרבה רמה (אבות)! שנו חז"ל בפ' האיש מקדש: עשרה קבין נגעים ירדו לעולם תשעה נטלו חזירים וכו', ולא פרשו לנו המפרשים מה המה הנגעים האלה? ועל מה ירמזון דבריהם ז"ל? ובשבת קכ"ט הוסיפו לאמור: אי פגע בדבר אחר קשה לדבר אחר, ופירש"י שם:

קשה

קשה לצרעת כמ"ש י' קבין נגעים וכו'. והנה מפשט הענין נראה שכוונתם על פגיעה ופגישה בלבד, ולא על אכילה שאסורה ועומדת לנו מהר סיני; אכן החכם פיליפא דאקילאן בספרו מעריך המערכות ערך „אחר" מפרשו: אי פגע בחזיר לאכלו קשה לצרעת וכו', ואכילת החזיר מביא חולי הצרעת", וכן משמע קצת מפירש"י שם הנ"ל, וקאי א"כ לא על בר ישראל לבד, כ"א על נכרי בכלל האוכל מבשר החזיר שמצטרע, ומעתה גם הלום ראינו את אשר מצאנו בכמה מקומות בתלמוד, ידיעות עמוקות בחכמת הטבע, בשגם בפהיזיאלאגיע ואנאטאמיע שהיא מקור כל דיני הטרפות, אשר בהן עמדו חז"ל כבר בימיהם במקום שהגיעו אליו דורשי התולדה בימים האלה ובזמן הזה, כי הנה זה מקרוב (עי' בהמגיד שנה ז' גליון מ"ט) מצאו רופאי הדור רמה ותולעים בבשר החזיר, אשר יסבבו נגף וחלי רע ומר לטועמהו וכל אוכליו יאשמו, ונמצא ע"ז מאמר ארוך ומחוכם במכ"ע „גארטענלויבע" משנה זו גליון ז' מהחכם באק, בו יצייר בשרד מחוקה גודל ודמות התולעים האלה דרך זכוכית מגדלת, ואומר שם כי אם אמנם נודע הדבר עוד בשנת אלף תתל"ב, ויקראו את שם החוטים החיים האלה „תולעי השער" (טריחינען) על שם דקותם כשערה, וחכמי נתוח בבדקם בגוף המת, מצאו בבשרו את התולעים האלה מחוספסים בחתולת שיד לבן, ואז נראים שמה ונכרים לעין רואי גם בלי קנה הבטה; בכל זאת לא ידעו אז כי קטב מרירי ישוד בתולעים הזעירים האלה, ולא התבוננו חכמי הרופאים כי כן המה היו סבת חולאים רבים ונאמנים, אשר המיתו בעליהם בחתף מגפה כסם המות, עד שבשנת אלף תת"ס החלו הרופאים בעיר דרעזדען לתור ולבקר אחרי התולעים האלה, אשר מצאו מהם מספר גדול ערומים בלי לבוש שיד הלבן, ונראים אז רק באמצעית כלי מחזה, ויחקרו וידרשו היטב ויחתרו להערות את מקוריו, וימצאו כי מקור מחלבתם ומולדותיהם בבשר החזיר, אשר יבואו בקיבת אוכליו ערומים או מחותלים כנ"ל, ושמה ישרצו ויפרו וירבו ויעצמו במאד מאד, וימלאו המעים אותם, ואחרי כן יצאו מן המעי הגדול ויכנסו בשרירי בשר האדם במילר חוטי הארג, למען יתחתלו שם בעור השיד כנ"ל, ויסבו להאדם יסורים קשים ונוראים אשר רק המות יפריד ביניהם, וימנו וימודו וימצאו כי נתח קטן מבשר החזיר יוכל להוליד במעים ובבשר אלפי אלפים תולעים כאלה להכאיב ולהדאיב את הקיבה המעים והבשר והיו למשוס נוסם; והנה עינינו הרואות, כי את אשר מצאו הרופאים בימינו, ידעו חז"ל בקבלה זה כאלפים שנה, ועוד לפניהם כאלפי אלף בשנים רמז עליו החוזה בן אמוץ (ישעיה ס"ו) „אוכלי בשר החזיר וגו' כי תולעתם לא תמות", ופי ה' רופא כל בשר הוא צוה ע"י משה עבדו עוד לפנים כאלף שנים לאמור: „ואת החזיר לא תאכלו! ובחרת בחיים! עכ"ל; והרופא לאנגענבעק בבערלין הראה לדעת כי עוד מחלה אחרת כרוכה בעקב האוכלים בשר החזיר, אשר מלבד התולעות הטריחינען הנמצאות בו נרוב עוד נמצאות בו תולעת שער אחרות (האארווירמער) ומראיהן כזרע גד (מאהנזאמען) וכן רבות מאד, (שם גליון ל"ד) יעוי"ש; והדאקטאר מיללער האכיל את השפן (קאנינכען) במשך י"ד יום מבשר חזיר מנוגע בתולעת הטריחינען ואחר שחיטתו בדק ומצא כי השפן זה ג"כ מנוגע במחלה זו (שם גליון כ"ג) יעוי"ש באריכות, והחכם מיללער בדק ראש רוצח הנתלה בלונדון ומצא עור ראשו כעור חזיר, וכן מצא בעור ראש כל רוצח (שם גליון מ"ז) יעוי"ש דברים של טעם שזאת מביא אכילת בשר החזיר, וכן דבר מזה כבר הרמב"ן ז"ל (ויקרא י"א) יעוי"ש.

ולהבות אש חוצבים דברי המשורר הנשגב יועץ הכנסיה הפראטעסטאנטית הראשית גאטפריעד הערדער (אידעען צור געשיכטע דער מענשהייט) וז"ל. לעם ישראל הנפלא זה יש ספרות נפלאה, הוא עם אשר תולדותיו ודתו שניהם נערכו מהאלהים, וגם ספרות

יש

יש לו אשר רוח אלהים רופף עליו, דתו אחיזה בספרותו וספרותו כמו כן אחוזה בתולדותיו ותולדותיו בדתו וכלם הולכים אל מקום קדוש אחד, תבנית אחת ותכונה נפרדה לעם קדוש זה וכל ילדי רוחו מראש מקדמי תבל עד עתה, הן אמנם המון הסופרים לא הבינו אמרי מוסר ומשלי תוכחות שבספרי העברים ומלאו שחוק פיהם ויתימום לקלסה, מדוע? כי לא ירדו לסוף דעת הכתובים ולא השכילו להבדיל הקליפה מהגרעון להוציא האוכל מן הפסולת כו׳, הדבר שהיה התום וסתום הושם לשחוק ולקלסה? פי׳ עכ״ל ישוי״ש; והכהן פרעססעל מדבר תבונות (כרך ט״ו לד תרכ״ט) וז״ל. המאמרים היקרים אשר בתלמוד יפרדו לשני ראשים, האחד הוא המאמרים המבארים חקי האלהים הכתובים בתורת משה, והשני הוא המאמרים הנוגעים אל המדות והמוסר או גם אל עניני המדינות אשר בימים ההם, חכמי היהודים דברו עניניהם במליצות וחדות במשלים ומכתמים על גוי ועל אדם ועל כל ענין אשר תחת השמש, וכרוח המרחפת על סגנון מאמריהם היא דומה דמיון רב לרוח ספרי ספר הברית החדשה וסגונם עכ״ל הכומר; וכן החכם הקתולי היינריך קאנטלען יגיד עלינו רעו בחכמה (בספרו זיאנאלע פראגע) וז״ל. אשרי העם (הישראלי) שככה לו! הדבר הנחשב לסגולת תפארת הדורות החדשים כבר היה בידך, עם אלהים, זה שלשת אלפים שנה, ולא בינת אנוש, לא מזמות ותחבולות אדם נתנו זאת לך כ״א תורת אלהים קדושה וטהורה, תורת אלהים אשר תועי רוח וחסרי לב יעיזו להטיל עליה שקולים עכ״ל; וכן מ״ש במכ״ע „חילענסקי וויעסטניק" (מובא בהצפירה שנת י״ז גליון רי״ב) וז״ל. בימים האלה הואיל הכהן הגדול קירילל הבישוף מקאוונא לנסוע לבקר בבתי כנסיות הפראוואסלאווים בערי מחוז ווילייקא, ובכל מקום בואו קדמו את פניו בכבוד לא רק הפראוואסלאווים כ״א גם הקאתולים, והיהודים יצאו לקדם את פניו בלחם ומלח ובספר תורה, בכל מקום שפגש הכהן הגדול שליחי עדת ישראל שבאו לקדם את פניו, עמד וירד ממרכבתו וינשק את ספר התורה ויברך את עדת ישראל בשם ה׳ אלהי אברהם יצחק ויעקב עכ״ל; ואמרתי די לעטי ההולך ומתרחב כשתי פקעיות של שתי להביא עוד המון חכמי האומות המצויינים בעולם רבותים אלפי פילוסופים לאומיים אשר נתנו לישראל משפט הבכורה בכל דבר חכמה ומדע, וגערו בנזיפה בכל הרגנים מוציאי דבה על עם הנצחי זה, והודו במקהלות כי תולעת יעקב לה העץ הדעת היותר נפלא בעולם, וכל עץ אשר בגן החכמה לא דמה אליו ביפי אמונתו והוד תורתו, ואם עלו מגדינו כתולעים וזבובי מות בין הענפים המשתרגים מעץ זה, ובמורשי פיהם החדים כחרבות צורים יתעמלו ויתחרו בכל עוז להפוך הודו למשחית ולעשותו לאילן סרק, אך יושב בשמים ישחק לרעם כדון ורומח אשר שלופים בכף מעול וחומץ, השמים כבגד יבלו והארץ מוט תתמוטט ושם ישראל לא ילך לאבדון סלה, השמש יועם אורו והכוכבים יאספו נגהם ותורת עם הנצחי לעד עומדת.

משקל בד

משל למלך שעשה צלם זהב בדמותו והעמידו בפתח פלטרין שלו, שכן עליו עוף וניוולו, אף הקב״ה עשה את האדם ישר עמד יצר הרע ומנוולו.

(תנחומא בראשית סי׳ ז׳).

בדגים במים עכורים מצאתי מליצים טובים בעדנו גם בין הסודים הפראים תלאת מין האנושי, כאשר דבריהם הישרים יזהירו מבין שורות המשכלים הקודמים כעין

כעין החשמל מתוך האש, ולעומת זה מצאתי ראיתי המון תנינים רעים חיות קטנות עם גדולות במחנה ישראל, אשר דם יעקב דופק בעורקיהם ואלם אברהם ראשם המאמינים על פניהם, ועל כלם המה חותרים בכל עוז תחת כסא כבוד אמונתנו להפילו למשואות נצח, ואורבים בשלף קלף לערות תורתנו עד היסוד בה; זלעפה אחזתני מרשעים בני בריתנו אלה אשר קנאת בית יעקב אכלתם, ליראת במסתרים אלי שנאה וכדודי אש האיבה על אחיהם בשרם ודמם, אשר בכבוד התורה יתימרו ובצל אמונתם הקדושה יחיו בגוים, ומהרסינו ומחריבינו אלה ממנו יצאו לטפול בוז וקלון על התורה שבע״פ צניף תפארתנו, באמרם כי לא טהורה היא ואיננה נקיה מסיגי הזיוף כתמי השנוים כיתר ספרי הקדמונים; ואף אתה הקהה את שיניהם החדים ואמור להם כי כבר הודו חכמי האומות ובצוארם ילין עוז, כי אגודת הזיוף לא עלתה בתורת משה ואין יתור וחסרון אות אחת בכתבי הקודש כלל, ולא תכבידו אזנכם משמוע דברי החכם הנוצרי אגוסטינו (בספרו טומעירו פי״ג. מובא בס׳ כוזרי שני ויכוח ב׳ סי׳ קכ״ב) וז״ל. אי אפשר להאמין שהיהודים זייפו בשום אופן הספרים הקדושים מפני שנראה בלתי אפשר שהסכימו כלם ברצון אחד לרע, כיון שהם מפוזרים בכל רוחות העולם בלתי שימצא ביניהם קצת מהם שימאנו בעון הגדול הזה שהוא זיוף דברי הקודש כו׳ עכ״ל יעויי״ש, ושקר בפי המאחמעד באמרו כי כתבי הקודש מזויפים הם ע״י ישראל (מובא בס׳ זרובבל ח״א צד קנ״ב) יעויי״ש, ובין איוב לאויב נתחלף לו וראה בטח תורת השמרונים אשר קמו מאתים שנה לפני עזרא, ויש להם ממש תורת משה שלנו רק בשנויים מעטים בנוסח איזה מלות שנראה גלוי שזייפו בכונה (מובא בס׳ בית יהודה פפ״ח בהערה) יעויי״ש, ולולא ראה נבער מדעת קדושים זה בעין צופיה איך עם ישראל יושבים ז׳ נקיים על טפת דיו בתורה אז כאלם לא פתח פיו למתוח חוט החשד זה, והחכם הנוצרי אגוסטין כתב בספרו (עיר אלהים ספר ע״ו פי״ב. מובא בשלשלת הקבלה ס׳ ספרי קודש) וז״ל. אלו הדברים אין להאמין שהיהודים עם מפוזר ומפורד יכלו להסכים על זיוף הספרים אשר אצלם העולים כלם לבנין אחד כו׳ יעויי״ש.

ומאד נפלאתי על הריב״ל שבעצמו מעתיק דברי אגוסטינו אלה ויושם עליהם כמוצא מרגלית יקרה בקורקבן התרנגולת, כדרכו בקודש לזרוק את עצמותיו היבשות בתוך כבשן האש לתבוע עלבון פתגם קטן שבדברי חז״ל, כנודע לכל נבון בלתי לבוע אשר טייל ארוכות וקצרות בשדה ספריו המחוכמים כנ״ל (צד ק״ל וקל״א) יעויי״ש, ואוסיף נופך מה שכתב (ימין צדקי צד ס״ד) וז״ל. וגם אנכי הצעיר אחרי הקידה וההשתחויה לפני הדר כבודם של החכמים הללו שהזכרתי, שפרשו המאמר הזה בחכמה נפלאה, אבקש מהם שירשוני לדון לפניהם ולחוות גם את דעתי הקצרה במאמר הזה כו׳, הלא כקוף בפני הצעיר שבתלמידיהם הנני עכ״ל, ואיך לא הכה את קולמוסו זה שלש רגלים הכה ופצוע מלכתוב דברי הבל ורעות רוח בספרו היקר (בית יהודה פכ״ז בהערה) וז״ל. והרבה פסוקים נמצאו בתנ״ך שהמה פירושים על הפסוקים הקודמים להם, ונכתבו אם ממחבריהם בעצמם בזמן כתיבתם, או הוסיפו אחר כמה שנים, או הוסיפו עליהם סופרים שאחריהם ממחברי התנ״ך, ומזה: והעומר עשירית האיפה הוא (שמות ט״ז ל״ו), וכן: כי לנביא היום יקרא לפנים הרואה (ש״א ט׳ ט׳), ופירוש לפנים קודם הזמן הזה ולא מאז ומקדם, והבן, עכ״ל הריב״ל; חלילה לי מחדול חוות דעתי בשער עמי בלי משא פנים, כי רוח המינות מרחפת כדבר באופל וכשער קטב על פני דברי בלע אלה, וכאשר אמר רשב״י על הריב״ל התנא האלהי (זוה״ק שמות כ״ח:) קוטיפא דקרנטי אתערבא באפרסמונא טבא (זפת הנוטף מעצי ארזים שריחו רע נתערב בשמן אפרסמון), כן אני אומר על הריב״ל הסופר המצוין כי בספרו היקר אשר ריחו הטוב

נודף

נודף כאפרסמון בכל בית יהודה נתערב ג"כ קוטיפא דקרנטי המבאיש ריחו ומשים מחנק בצואר בעל נפש אשר יראתו קודמת לחכמתו, ובעת כתבו דעה כוזבת זו טבל קולמוסו במים הזדונים השחורים הנובעים מנחלי בליעל, להאמין כי תורת ה' יסוד כל החכמות ואביות כל האמונות שורש כל ענפי המדעים וגזע כל המחקרים, בה שלטו סופרים מאוחרים להוסיף עליה מדעתם כמה פסוקים כגון והעומר עשירית האיפה הוא וכדומה? מי פתי יאמין זאת? הבט נא וראה אחי־נועם כמה כרכורים כרכרו ופזזו חכמי התלמוד, ואיך נתחבטו על שמונת הפסוקים מן (דברים ל"ד ה') וימת שם משה וגו', אשר ר"י הרשה עצמו לומר (ב"ב ט"ו) כי יהושע תלמידו כתבן, א"ל ר"ש ואפשר ס"ת חסר אות אחת וכתיב (שם ל"א כ"ו) לקוח את ספר התורה הזה? אלא עד כאן הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב, מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע כו' ע"כ, (עי' זוה"ק תרומה קע"ד' קול יהודה ע"ס הכוזרי מאמר א' סי' א' בד"ה ומעתיק), אשר הריב"ל עצמו מביא מאמר זה בחרדת קודש (בית יהודה פע"ט) יעויי"ש? ומה פסוק וימת שם משה שמשמע בהדיא אי בעית אימא קרא זה עצמו אי בעית אימא סברא כי נכתב אחרי מות משה, מ"מ החליטו חז"ל כי משה עצמו כתבהו בדמעות, ואף אם אדון כל הנביאים אפיטרופסא רבה דישראל זה היה אהוב וחביב מאד לפני הקב"ה ונאמן בכל ביתו מאין כמהו, ועל כל זאת לא חס על דמעותיו ולא היה איכפת ליה כלל להשאיר פסוק זה למען יהושע תלמידו, כי לא כאותיות המצריות אותיות העבריות כי חיות הנה, ואין אות בתורה אשר איננו אילנא רבתא אשר ראשו מגיע השמימה, ולכן לא מחו דמעות משה המלות וימת שם משה וגו', ועאכו"כ הפסוק והעומר עשירית האיפה הוא וכדומה פסוקים אחרים אשר משה כתבם מפי הגבורה.

וכל בעלי נפש הדופקים על דלתות היכל הפילוסופיא מודים בפה מלא, כי אבן יחייא היה תייר גדול צופה כל גנזי נסתרות בספרי העמים מקטן ועד גדול, ומה נמרצו אמרותיו היקרות (בסוף ס' שלשלת הקבלה) וז"ל. אשר הוא להראות לעינים פקוחות ולהחזיק בידים ממששות להשמיע באזנים פתוחות ולהטעים בחיך ואברי הדבור ולהריח בריח קטורת מור ולבונה ולהאיר השמש בתקופת תמוז סדר הקבלה האמתית מתורה שבכתב ושבע"פ שנתן הש"י למרע"ה על הר סיני, וממנו ליהושע וכן מדור אל דור עד היום, ולא נתחלפה ולא נכזבה ולא נחסרה או יתירה אפילו נקודת חיר"ק או חול"ם או דגש ושום דבר ממה שבידינו היום בכתב או בע"פ, וכל המאמין בזה יזכה וינחל האושר האחרון אל הנפש בעוה"ב ואל הגוף והנפש יחד בתחיית המתים כו' עכ"ל; ובזה שגה ברואה הגאון החוקר לכל תכלית הר"ד גאנז ז"ל (צמח דוד ח"ב תשפ"ח) וז"ל. ומ"מ קרא הכתוב שם העיר בבל, אף שעם זה נתחדש לה בשנת הבלבול שנאמר כי שם בלל וגו', מפני שבשעת נתינת התורה כתב לנו משה שם העיר כשמה הנודע והמפורסם אז בזמנו עכ"ל, שריא ליה מאריה דדוד על זה, איך לדיק נשגב כמהו תועה מדרך החיים להאמין כי התורה האלהית הכתובה באש שחורה ע"ג אש לבנה לפני בריאת העולם, היא היתה ביד משה כחומר ביד היוצר לעשות בה שנויים כחפצו להוציא מתוכה ישן מפני חדש? חלילה לשלול מהתורה קדמותה לפני כל הוה כהויתה וצלמה כתוארה ומתכונתה שהיא לפנינו עתה כדעת חז"ל, ופליאה נשגבה על פה קדוש מפיק מרגליות ילחך עפר? ונודע מ"ש הראב"ע ז"ל (פ' בראשית) וז"ל. יש אומרים כי בצלמנו כדמותנו הם דברי משה כו' יעויי"ש הוכחתו כי שקר בפיהם, ואם פסוק זה יאות יותר למשה מ"מ נאמין כי משה לא הוסיף מאומה, (עי' ימין צדקי צד ג').

וכי תאמר ותקשה על מה דכתוב ומפורש לעיל, מהא דאז"ל (מגילה ל"א:) קללות שבתורת כהנים בלשון רבים אמורות ומשה מפי הגבורה אמרן, ושבמשנה תורה בלשון

יחיד

יחיד ומשה מפי עצמן אמרן יעויי"ש בתוס' שאמרן ברוח הקודש שהוא נמי נקרא מפי הגבורה אך הבדל קטן ביניהם, וה' אנה לידי דברי הרשב"י ז"ל ע"ז (זוה"ק ואתחנן רס"ה) מאי מפי עצמו? וכי ס"ד דאפילו את זעירא באורייתא משה אמר ליה מגרמיה? אלא שפיר הוא והא אתערנא מעצמו ולא תנינן אלא מפי עצמו, ומאי איהו? ההוא קול (האלהים יעננו בקול בקולו של משה שהשכינה מדברת מתוך גרונו) כו' יעויי"ש; וכן אין להקשות מאז"ל (תנדב"א רבה פ"ד) מעיד אני עלי שמים וארץ שלא אמר הקב"ה למשה לעמוד בשער המחנה ולומר מי לה' אלי, ולשום איש חרבו על ירכו ולהרוג איש את אחיו ורעהו וקרובו, והוא אמר כה אמר ה' אלהי ישראל וגו'? אלא שהיה משה דן בעצמו ואמר בלבו אם אני אומר לישראל הרגו איש את אחיו רעהו וקרובו יהיו ישראל דנין ק"ו ויאמרו לו לא כך למדתנו רבנו, סנהדרין שהרגו נפש אחת מישראל פעם אחד בשבוע נקראת מחבלנית? מפני מה אתה הורג ג' אלפים ביום אחד? ולפיכך תלה בכבוד של מעלה ואמר כה אמר ה' כו' ע"כ, כלומר עלת ה' התעוררה במוח רעיא מהימנא לצוות ישראל לזה אף שלא שמע דבור ה' ממש כמו בשאר המצות; ורוח תזזית אחזתני בראותי איך קם סופר עברי בדורנו וזאסנין שמו והדפים ספר (המאור פ"ז) להראות באחיזת עינים כי התורה הקדושה היא ספרו של משה עצמו מדעתו כתב ומדעתו מחק ואין קול ה' מתהלך בגן עדנה, וכתרנגול הלז זבובים במורשי פיו כן הוא תופס ראיות לנומות שדופות קדים הבנויות בריר חלמות, והראיה היותר גדולה בעיניו אשר היתה בספרו לראש פנה, היא מאמרם ז"ל (פסיקתא רבתי פי"ז) כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא וגו', שלא אמר לו הקב"ה דבר זה כלל, רק שלפי שה' מקים דבר עבדו שלא יהיה כזבן, ע"כ ויהי בחצי הלילה וה' הכה וגו' עכ"ל זאסנין יעויי"ש, ואך שקר ענה בחז"ל ובכונה עקם הלשון לחזק דעתו הקלושה והלעתו הכוזבת, הנה בפסיקתא שם ותראה שבאמת אמר הקב"ה למשה ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה וגו', אך משה למלא הזמן ואמר כחצות הלילה בהסכמת הקב"ה ממש (עי' ברכות ג':), ונודע (שם ה') גזירות שוות וק"ו ודקדוקי סופרים כלן נתנו למשה בסיני יעויי"ש, (עי' שמות רבה פמ"א סי' ו'. ספרי האזינו פי' יערוף כמטר), גם למדהו הקב"ה המצוות העתידות להתחדש (שבועות ל"ט) יעויי"ש, (עי' לעיל נד כ"ה כ"ו), וכן אז"ל (שמות רבה פמ"ז סי' א') בשעה שנגלה הקב"ה בסיני ליתן תורה לישראל אמרה למשה על הסדר מקרא ומשנה תלמוד ואגדה כו' יעויי"ש, היינו שנתן לו סדר הלשון איך יכתוב על פי ה', (עי' בסי' היחס לר"י בכרך שער ג' פ"י), וכן אז"ל (תנדב"א רבה פכ"ד) באותה שעה נשבע הקב"ה (למשה) בשמו הגדול שתנתן תורה תמימה על ידיו הכל מסודר ומתוקן לפניהם כגביעים וכוסות מלאים מים ויין ושלחנות מלאים מכל מעדני עולם כו' יעויי"ש, כלומר שתהיה ערוכה בכל ושמורה לעולם במתכונתה ובתבניתה הישנה שלא תצטרך לעולם לשינוי ותקון כל דהוא, וכן משמע בהדיא מאז"ל (ב"ר פ"ח סי' ח') בשעה שהיה משה כותב התורה היה כותב מעשה כל יום ויום, כיון שהגיע לפסוק הזה שנאמר (בראשית א' כ"ו) ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, אמר לפניו רבש"ע! מה אתה נותן פתחון פה למינים? אתמהא, א"ל כתוב! והרוצה לטעות יטעה כו' ע"כ, (עי' יערות דבש ח"א דף כ"ג), הרי לך כי משה היה רק כמעתיק מהתורה העליונה המופיעה אור שבעת הימים בגנזי מרומים.

וכן אין להקשות מאז"ל (שבת פ"ז) ג' דברים עשה משה מדעתו והסכים הקב"ה עמו, הוסיף יום אחד ופירש מן האשה ושבר את הלוחות כו' יעויי"ש, אשר לכאורה מובן שעי"ז נשתנה סדר לשון התורה והוספת דברים בענינים אלה מדעת משה עצמו, אבל באמת כונתם ז"ל כי משה אדון הנביאים מדעת עצמו קלע אל המטרה אלהית

ולא

ולא החטיא מטרת כונת הקב"ה, כאז"ל (פרקי דר"א פמ"ו) מ' יום עשה משה בהר ודרש בדברי תורה וחקר באותיותיה כו' יעויי"ש, (עי' מנחות כ"ט:) ; ומצאתי ראיתי שגם המלאך הדובר באזני מרן הב"י ז"ל נתקשה ג"כ על אז"ל „משה מפי עצמו אמר" (מגיד מישרים פ' דברים מ"א) יעויי"ש בדרך סוד כי השכינה דברה גם זאת מתוך גרונו של משה, וכמ"ש הרד"ל ז"ל על אז"ל (שמות רבה פמ"ז סי' ט') ד"א כתב לך, התחילו מלאכי השרת אומרים לפני הקב"ה, אתה נותן רשות למשה שיכתוב מה שהוא מבקש, שיאמר לישראל אני נתתי לכם את התורה אני הוא שכתבתי ונתתי לכם? אמר להם הקב"ה ח"ו שמשה עושה את הדבר הזה, ואפילו עושה נאמן הוא שנאמר (במדבר י"ב ז') לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא ע"כ, וז"ל הרד"ל: אפשר ר"ל אפילו עושה דבר שלא אמרתי לו בפירוש מסתמא כהוגן ולכבוד שמי אמר ואני מסכים ע"ז רמזתיה לו ברמז והוא חכם הבין מדעתו כו' עכ"ל שם בחדושיו, וכן דבר הרי"ה ז"ל בזה (של"ה בית חכמה סד"ה נחזיר לענין, ומס' פסחים מצה עשירה בד"ה וכן היה ענין, ומס' שבועות בד"ה מעלת לומדיה) יעויי"ש, ובזה יצדק ג"כ אז"ל (ב"ב י"ד:) משה כתב ספרו ופרשת בלעם.

ועניין אז"ל (ירושלמי תענית פ"ד ה"ב) ג' ספרים מצאו בעזרה, ספר מעון וספר זאטוטי וספר היא, בא' מצאו כתוב מעון אלהי קדם ובשנים כתוב מעונה וקיימו שנים ובטלו אחד, בא' מצאו כתוב וישלח את זאטוטי בני ישראל, ובשנים כתוב וישלח את נערי בני ישראל, וקיימו שנים ובטלו אחד, בא' מצאו כתוב תשע היא ובשנים כתיב י"א היא וקיימו שנים ובטלו אחד ע"כ, (עי' מס' סופרים פ"ו ה"ד. כלים פט"ו מ"ו. כתובות ק"ו), כבר דבר נכבדות בזה הרב אפפענהיים (הצופה להמגיד שנת ח' גליון י"ח) יעויי"ש, ואחריו הר"ש מטארנאפאל (שם גליון ל"ט) יעויי"ש שמסיים וז"ל. בימי מלכות יון הרשעה היו איזה כהנים ממונים מטעם ממשלת יון בביהמ"ק מפירי ברית מחזיקי בלשון יון, כמו ישוע מנוילוס ואליקים (הנקרא במדרש יקום איש צרידה בן אחותו של יוסי בן יועזר שקדש השם בסוף ימיו), ועיין (חשמונאים ח"ב ב' קפיטל ד'), ומתחתנים בכותים כמו בסנבלט, (עי' ממנו בעזרא נחמיה ובפרט קדמוניות ליוסיפון בספר י"א פ"ח ב'), וספרי קודש שנכתבו בביהמ"ק בימיהם ופקודתם בודאי היו ע"פ דרכם ושיטתם; אח"כ החשמונאים הוכרחו לברר את הנוסח האמת, ומי יודע כמה דברים נמצאו עוד בספרי תורות שונות של המינים וכו' ע"פ שיטתם, אשר החשמונאים הכירו תיכף כזיבהם הרחיקום ולא דברו כלל חז"ל מהם, (כי רבים הם אין מסורות למו), וכאן לא דברו חז"ל רק מאלו השלשה שאין בהם מינות, ולכן הסתפקו בגרסא האמתית ובפירוש הנכון, ורק ע"פ הרוב דנו וכוונו אל האמת כו' עכ"ל יעויי"ש; ונכון לבנו סמוך בטוח כי במשך הזמן הרב של התנאים ואחריהם האמוראים ואחריהם רבנן סבוראי ואחריהם תקופות הגאונים, חקרו ודרשו בכל עוז בשבעה עינים ובאלף קבין מוח על כל אות קטן שבתנ"ך, אם הוא חלק אלוה ממעל ולא נתחלף באות אחר, ויגעו ומצאו תאמין כי תואר תורתנו היום הוא תואר ודמות התורה העליונה מקבילות המלות אשה אל אחותה, ולא תביא ספק בלבך אם תאונה אליך איזה נוסחא מסובבת בתורה אף אם מר בי רב אשי חתום עלה, כגון ע"פ (בראשית כ"ב י"ג) והנה איל אחר נאחז וגו', מתרגם אונקלוס והא דכרא חד א אחיד כו', שמזה נראה בבדיא כי לפניו היתה הגרסא בתורה והנה איל אחד, ואם תיבת אחד ראיה יותר כאן מאח"כ תיבת אחר שאין לו שחר והמפרשים נלאו למצוא פתרונו כנודע, מ"מ נוסחת התרגום בטלה ומבוטלה ונוסחת התורה ברורה וקימא; ואז"ל (דברים רבה פ"ט סי' ט') רבנן אמרי כיון שידע משה שהיה לו למות באותו היום מה עשה? א"ר ינאי כתב י"ג תורות י"ב

לי"ב

לי"ב שבטים ואחת הניח בארון שאם יבקש לזייף דבר שיהיו מוצאים אותה שבארון ע"כ, וכן אמר ר"ה (פסיקתא דר"כ פיס' ל"ב. שוחר טוב מזמור צ') יעויי"ש, (עי' רמב"ם ז"ל בהקדמתו לפי' המשנה. אור זרוע ח"ב הל' מו"ש אות פ"ט. אגרת בקורת לר"ש חיות ז"ל ז':), וכבשת עין שמרו בכל דור ודור האותיות שבתורה ובכל נפשם ומאודם בנו מצודות חזקות ועשו משמרת למשמרת לבל תפול אות אחת ביד פורץ שר של שכחה, כאשר הרבה חקר בזה הר"י בכרך הי"ו (ס' היחס פ"ד-פ"ז) יעויי"ש איך סתר וימגר לארץ דעת ריב"ל (בית יהודה פנ"ה הערה ד') כי ספר דברים נאבד אז ונשכחה עד זמן חלקיהו הכהן הגדול, שבאמת קרן אור תורתנו מיום נתינתה לנו בהר אלהים ועד היום, והיא אחודה בקב"ה כשלהבת בגחלת, לכן כל אות ממנה רבותים אלפי שנאן שומרים אותה מאד מעט שקר סופרים, ואם יש כמה שנוים בתורה הוספות ומגרעות סופרים מאוחרים ח"ו, מדוע אותו המלאך אשר גלה למרן הב"י ז"ל חמרים רזי וסתרי התורה והוא היה לו כנהר שאינו פוסק וכמעין המתגבר, (עי' לעיל צד י"ט וכ"ג וכ"ד), וכמון אנפי התורות יחידי סגולה אשר אליהו הופיע עליהם בהדר גאון תורתו, לא גלו להם המקומות בתורה אשר נשתנו באשמת סופרים אוילים אשר ענית-דעת מנולתם? אלא שהתורה היא היום אצלנו כבנעוריה בית אביה בשמים, לא נס ליח עניניה ולא כהתה עין לשונה ומשטרה.

משכל כה

מעשה באחד שהלך אצל הדיין עם חבירו, זכהו, יצא משבח את הדיין אמר אין חכם בעולם כפלוני הדיין והוא מלאך, לזמן חזר אצלו לדין וחייבו, התחיל לקללו ואומר אין שוטה בעולם כמותו, אמרו לו אתמול מלאך והיום שוטה?

(תנחומא משפטים סי' י').

כהילל בן שחר בין צבאות הככבים המזהירים על פני חוג השמים, כן התנוססו לתלפיות במחנה ישראל בני עליה מצוקי ארץ, אשר העפילו עלות על סולם החכמה האלהית להתחקות על שרשי חפצי שדי בעל הבירה ית', לפני נתינת התורה על סיני בקודש בקולות ולפידים מגור מסביב, כמו אברהם ראש המאמינים הוא הצליח והשכיל לדאות ולעוף על כנפי כרוב תבונתו מעלה מעלה עדי הגיע אל מטרת תכלית הבריאה, והשיג נאמנה רצון אלוה ותשוקתו ממין האנושי תפארת היצורים, כמ"ש הרי"ע ז"ל (חזות קשה שער א') וז"ל. גם לא נמצא מי שמסר עצמו ללמד דעת את העם להוציא אותם מחשכת אפלתם, עד שבא אברהם אבינו שעלה במעלה על כל שאר היחידים אשר היו לפניו, אם במדרגת ההשגה ואם בנדבת רוחו אותו לקרוא בשם בורא העולם, ולפרסם אמתתו בארץ באותות וראיות נכונות מתוך טבע הנמצאות שפלות ועליונות, כי ע"ז אז"ל (ב"ב ט"ז:) מרגלית טובה היתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו, שכל חולה שהיה מסתכל בה מיד מתרפא, וכשנפטר אברהם אבינו תלאה בגלגל חמה, הדא הוא דאמרי אינשי אידלי יומא ואידלי קצירא, וזה שהמרגלית התלויה בצוארו היא חרוזות הטענות החזקות (הנעלמות מעין בשר כמרגלית הטמונה וספונה בקרקע הים עמוק), ודברי פי חכם אשר היו לוית חן לראשו וענקים לגרגרותיו בהוראות האמת מתוך טבע הנמצאות, אשר בעיונם ובהתבוננותם היו מתרפאים כל החולים (אין לך חולה מסוכן כחולי הנפש), אשר משתי כתות הנזכרות, אמנם כשנפסקה הוראתו של אברהם אבינו, חזרה המרגלית על מקום העיון אשר ממנו הוצבו ראיותיה,

והות

והוא גלגל חמה היותר מפורסם וניכר בצבא השמים, כלומר עולם הגלגלים, כי הוא המורה על אמתת מציאות הסבה העליונה ית' המניע אותם בכח פשוט בלתי בעל תכלית, וע"ד שאמר הכתוב (דברים ד' ל"ט) וידעת היום (השמש העושה את היום) והשבות אל לבבך כי ה' הוא אלהים כו' עכ"ל; וכאבני שוהם יאירו דברי החכם האלהי הרי"ם מגלויגא ז"ל בעל נזר הקודש (בהקדמתו למדרש רבה) וז"ל. דע לך חביבי ידיעה ברורה ונאמנה, שאין לנו חומרא גדולה יותר מפשטות הסברה, כי היא הנקודה אשר בתוך העגול, וכל זולתה לא ירצה כי הוא פגול, הנקודה האמצעית יש בה מקצוי המציאות, עד שמציאותה חמורה מכל החריפות והבקיאות, והיא צריכה יגיעה רבה מבלי ערך, ואין דבר חמור בעולם מזה הדרך, אך קלת טפשי הדור משפילים הגבוהה ומגביהים השפל, עושים הטפל עיקר והעיקר טפל, לא יתנו לב כ"א ללמוד הבא מדרך רחוקה, כאילו התורה בסיני כך היתה חקוקה, דרך אמת ואורח מישור הם עוזבים, ובכל דעת ישרה הם בוגדים וכוזבים, החדוד והפלפול להם כסות עינים ועורון, כי האמת לא תסבול קצוות היתרון והחסרון עכ"ל.

ודברי אלהים חיים אלה ישליכו הם וישימו אל דברי הנרבוני (בהקדמת פירושו למורה נבוכים) וז"ל. יראה כאילו יש שם מחלוקת בין החכמה והתורה, למה שהיו אופני הציור מהאמתיות מתחלפים בין מה שיובן להמון ובין מה שיובן לחכמים יחידי הסגולות, והתורה אמנה יוחדה להמון כי הם הרבים, והמה אשר אליהם נתנה ראשונה, ומזה ימשך בלבול להחכם המעיין בתורה עכ"ל, באשר כבר מנויה וגמורה בסוד חכמי תורה כי תכלית החכם לדעת שלא יוכל לדעת עצם החכמה העליונה, ואפס אונו בשרירי מוחו לרדת עד קצבי הררי החקר אלוה בשום פנים, יען נשמתו המשכלת היא כלואה בכלוב הגוף הנגוף כאסיר בבית הסוהר, וצרכי החומר ההכרחיים יכופו כאגמון ראש נבונים וחכמים לפני תאוות גשמיות ותשוקות בהמיות, ובעת אשר ידי כותבת דברי חכמה אלה אני מרגיש כי בולמוס הרעב קורדייקוס הכפן מתחיל לפעם ולהתרוצץ בקרבי ולהפריע אותי ממלאכת הרוחנית זו, כי זה מנת חלקו של ילוד אשה פה עלי אדמות, ובגלל זאת כמו העבים המקדירים השמש בלעיף עלטה וחתולת ערפל והוא על מקומו שואף זורח הוא שם ברהבה לא נס ליחו ולא כהתה עינו, בשגם יש מרחק עצום ורב בין השמש והעבים, כך יש מסך מבדיל חומר עכור וגם העומד כקיר ברזל בין נפש אדם להשכיל דמה זה, ובין החכמה העליונה האמתית אשר ממנה בלבד הגיחה תורתנו הקדושה ויהי אור, ולכן אין להרחיק האמונה מפשטות ספורי התורה, ומן הראוי לכל בר דעת לעזוב נגד דעתה את שכלו המעורב בסיגי ובדילי השגיונות הגשמיות שהן כשחל בדרכו וכארי בין הרחובות, ומעט שכלו במה נחשב הוא לעשות אנית שיט ספינה קלה מני ארג ולשוט בה בים החכמה האלהית הגדול והנורא אשר לעומקו ולרחבו אין חקר, ונטף מים אשר יפליט דג קטן ממנו יהפכנה עד ארגיעה ועמלו יעלה בתהו.

וכמעט חשכו עיני מראות חוות דעת הר"ע מן האדומים ז"ל בשם ירושלמי (?) ואת דבריו הזרים (מאור עינים פ"י) שגם בספרי נבואה נמצאו ספורים שנכתבו כפי סברת ההמון, כאילו הנביאים חושבים היות מותר לשנות מפני המחלוקת, ואף שהספורים בשקר יסודתם, מ"מ כתבום הנביאים ואנשי התורות, יען ההמון האמינו בהם כגון מ"ש שמש בגבעון דום ע"כ יעויי"ש, והסופר לווייפעל העשוי לבלי חת מפני כל, השתדל והתעמל בזיעת אפו לברוא יש מאין, וכמו הרה קרב ללדת ראיות לנומות כנפל טמון לחזק בהן דברי הר"ע אלה (סניגור לד פ"א) יעויי"ש ראיתו היותר גדולה בעיניו ממ"ש בעל המצרף (ח"ב סי' קפ"א) תלמיד חכם רשאי לשקר למען הקם האמת

בכחו

בכחו ומשום ענוה אי נמי מפני בושה מותר לת"ח לשקר (ברכות מ"ג׳ פסחים קי"ג׳ ב"מ קי"ג׳), ואיתא (ירושלמי שבת פט"ז) רבי חייא בר בא חמא חד ספר דאגדה, אמר אי מה כתיב בה טבאות, תקטע ידה דכתבה, ופי׳ הגאון בעל קרבן העדה ז"ל. אם הכתוב בו טוב ואמת, תכרת ותקצץ יד מי שכתבה, שכתב דברים שלא נתנו להכתב, אבל אם אינו אמת אין עון זה חל עליו עכ"ל; והנה אענה אבתריה כי הר"ע בעל המעו"ר זה הרשה עצמו פה לשקר למען הקם השקר בכחו, ותלה בוקא סרוקא בירושלמי אשר אין בו זכר לדברי בלע כמו אלה, ואם נודה כי יש מאמר ירושלמי כזה, מדוע התעלל מלאת השעה קבין מוחו הזה והשכון לגלות פני הבאור האמתי מעל מאמר פליאה כזה? ואגב שוטפיה נתן תחת חטה חוח ותחת שעורה באשה להבאיש ריח מלוקי כדת היהדות בעיני הגוים, כי אם אמנם שהנביא ברח האילה וינס כעופר חים מהר מפני כל ריב ומצה, ונפשו האלהית המעולפת ספירי מדות טובות מאד נעלות היא באלה וגעלה בכל מחלוקת, מ"מ שכל האמתי ובינת רודף שלמונים מחייבת יותר למנוע הענין מלדבר בו מלה קטנה כגרגר חרדל שלא כדת ולזבל שדה התורה בזבל ודומן הכזב ח"ו, ומניעה כזו ראויה יותר לנביא אלהי אלף פעמים מלטעת קמשוני ספורים בדואים וחרולי דעות כוזבות על עפרות זהב הכתבי קודש ספרי יה, אשר עליהם בנוים לתלפיות אהלי יעקב ומשכנות ישראל ממשד ועד הטפחות, ולפי דעת הר"ע מן האדומים זו כי הנביאים אנשי קודש הכניסו בספריהם מעשים שקרים אשר לא היו ולא נבראו מעולם, אם כן נתנו בזה ביד הילר הרע כשיל וכילפות קרדומות ורמחים לחפור בורות המינות ושוחות עמוקות ברשות הרבים, לבעבור יפלו בהם בני דורות האחרונים, בידעם כי נביאי ישראל החוזים האלהיים לא השיגו ולא מלאו בשכלם הרוחני מופתים אמתיים ורחיות ישרות להראות כי יסוד אמונת ישרון הוא איתן ואשיות תורתנו כי חזקות הן, רק היו מוכרחים להשליך אל מי מנוחות התורה והאמונה עץ השקר וימתקו המים? ועוד איך לא העלו הנביאים על רעיוניהם פן באחרית הימים יגרש האמת את ענני השקר אשר אין לו רגלים ויגלה קלונם בשער בת רבים למפיחי כזבים? כאשר ירא משה אדון הנביאים לנפשו שלא יאמרו המלרים (ברכות ד׳) משה בדאי הוא יעויי"ש, (עי׳ שבת פ"ט׳ יבמות ס"ה: ב"ק ל"ח׳ ב"מ כ"ג:), וכדרך שאז"ל (שבת ע"ה:) אמר רב מילתא דאמרי אימא בה מילתא דלא ליתו דרי בתראי וליחכו עלי יעויי"ש, אשר מזה תלמח רעה גדולה למחנה ישראל והשפות יהרסון ח"ו, וכלם ידברו עתק וישליכו שקולים על יתר דברי הנביאים ויאמרו כי גם מהם האמת נעדרת, כאז"ל (סנהדרין פ"ט:) עונשו של בדאי אפילו אמר אמת אין שומעין לו, לכן לא בדעת הכביר האדומי מלין ובזה היה מן כת השקרנין שאינם מקבלין פני השכינה (סוטה מ"ב׳), ובלי ספק בעולם האמת הוא וה׳ לווייפעל מלוחין (ב"ב ע"ד׳) „משה אמת ותורתו אמת ואנחנו בדאין!" .

משקל כו

משל לאחד שהיה מהלך בדרך והיה מנהיג בנו לפניו, באו ליסטים לשבותו מלפניו החזירו לאחוריו, בא הזאב נטלו מאחוריו נתנו לפניו ראה ליסטים מאחוריו וזאב מלפניו נתנו על זרועותיו.
(תנחומא בשלח סי׳ י׳).

כופרים בתורת ישרון מינים ממינים שונים שונאים הדעת והדת, למדתי במשקלים הקודמים חכמה ומדע וכעמוד אש הוריתי לפניהם איזה דרך ישכון אור
כתפן

ההפך האלהי, ונעזרתי מן הקודש באוריהם המזויפים המשחירים התורה שבע"פ כשולי קדרה, אך עוד מאמר חז"ל נשאר, אשר כאשתירא בלגינא קיש קיש קריא באהלי רשעים, זדים בני בלי שם ישישו עליו ויתפארו בגונין שלו, והוא אז"ל (מובא בס' סניגור לד קכ"ט) על התמורה (רות ד' ז'), זה תלמוד בבלי שהחליפו הלשון והדת יעויי"ש שגדולי עולם כבעל השל"ה ז"ל וכיוצא בו נתחבטו על מאמר פליאה זה המשים לאורה בפי ליצני הדור הפתגם הקדמוני (במדבר רבה פי"ג סי' ד') אוי לה לעיסה שהנחתום מעיד עליה שהיא רעה, ובאמת עינים להם ולא יראו השפטים אשר נכונו להם בעבור זה, והקב"ה ישפוך כאש עברתו עליהם וירדה אותם בפרך בתפתה הערוך מאתמול גיא בן הנום, על אשר תלו בוקי סרוקי במדרש חז"ל עירין קדישין ועשו אותם ח"ו כמשוגעים המכים את עצמם, ובאמת כונת מדרש פליאה זה הוא, שהחכמה העליונה אשר היתה השגל נצבת לימין חכמי התלמוד והסוככת לבעלי המשנה ארזי לבנון אדירי התורה, היא נתנה רשות והרמנא לשרי התורה יחידי סגולה אלה, להחליף לפעמים ע"פ הוראת שעה לשון התורה, כמו לפני תלמי המלך שכתבו והעתיקו אלהים ברא בראשית וישלח את זאטוטי בני ישראל וכדומה (עי' מגילה ט' מס' סופרים פ"א. מכילתא פ' בא), „והחליפו הדת" כלומר שהחליפו לאורה הכונה היותר נראית מפשט התורה הנקראת אש דת, כגון אז"ל (סוטה ט"ז) בג' מקומות הלכה עוקבת המקרא, התורה אמרה בעפר (לענין כסוי הדם ולא הכשירה דבר אחר. רש"י) והלכה בכל דבר (המגדל נמחים וכן בדיגר זהב), התורה אמרה ספר (כריתות) והלכה בכל דבר (על הנייר והלוח ועלי זית), התורה אמרה בתער (לא יעבור על ראש נזיר) והלכה בכל דבר (אף בזוג וכדומה חייב) כו' ע"כ; וכן אז"ל (מכות כ"ב:) בספר תורה כתיב ארבעים יכנו ואתו רבנן ובצרו חדא, (עי' פרשת דרכים דרוש כ"ד. יערות דבש ח"א דף ס"ו וח"ב קס"ו), וכדומה עוד דינים ועיקרי הלכות מאושרות כמו אלה אשר נתחלפו ע"י האלהיים ז"ל אראלים ותרשישים.

ותבלין יקרים הם דברי הגאון בעל יפה מראה ז"ל (ירושלמי ברכות פ"א) דברי תורה יש בהם איסור ויש בהם היתר, וז"ל. ד"ת יש בהם לנטות מפשוטם פעמים לאיסור פעמים להיתר, וחז"ל משנין משמעות הכתוב לאיסור ולהיתר שמהפכים ד"ת ממשמעם, וכבר כתבתי ביפה עינים פ' שמיני, ג' סבות לנתינת תושבע"פ ואחת מהן היא השתנות פשוטי הדברים עכ"ל; וכן מ"ש הגר"א ז"ל (אדרת אליהו פ' משפטים) וז"ל. או אל המזוזה, פשטיה דקרא גם המזוזה כשרה, אבל ההלכה עוקרת את המקרא, וכן ברובה של פרשה זו, וכן בכמה פרשיות שבתורה, וכן מגדולת תורה שבע"פ שהיא הל"מ והיא מתהפכת כחומר חותם, חוץ המלות שבאו במנצפ"ך שהם מיסדים כו', וכן בפגול ורוב התורה, ע"כ צריך שידע פשוטה של תורה שידע החותם עכ"ל יעויי"ש; וכן מ"ש (ס' הקנה מצות ת"ת) וז"ל. קב"ה חייבה לאשה בת"ת וחז"ל פטרוה בעבור שמלאו מלת בניכם כו', ולא די להם זה אלא שהקישו תפילין לת"ת ופטרוה מתפילין, ואח"כ עשו תפילין בנין אב לכל מ"ע שהזמן גרמא כו' עכ"ל יעויי"ש, וכן אז"ל (ירושלמי ברכות פ"ב) שהושבה אשתו של יונה שעלתה לרגל, ומיחו ביד מיכל בת כושי להניח תפילין, (עי' עירובין כ"א:), וכן מ"ש הר"ש אגיז ז"ל (ס' שפת אמת) וז"ל. אחרי היות כחם של רז"ל יפה להוסיף ולגרוע כפי שקול דעתם לצורך הזמן ואנשיו כו', ואף שיראה בעיניך שהם עוקרים דבר מן התורה, אין זו עקירה ב"א נטיעה כו', ולמדו ממשה ששבר את הלוחות עכ"ל יעויי"ש, והיינו אז"ל (תנדב"א זוטא פ"ב) לא נתן הקב"ה תורה לישראל אלא כחטין להוציא מהן סולת וכפשתן לארוג ממנו בגד ע"כ, כלומר שחז"ל יתפרו מהפשתן בגד לפי רוח הזמן ומהחטין יעשו מטעמים כאשר אוהבים הכל בחכמתם האלהית ובדעת קדשם, ועל תקנותיהם הקב"ה

כביכול

כביכול מנענע בראשו ואומר לכם יישר כחכם שסברתם כדי לתקן וסתירת זקנים בנין (מגילה ל"א:), וכאז"ל (מכות כ"ג:) ג' דברים עשו ב"ד של מטה והסכימו ב"ד של מעלה על ידם יעויי"ש, וכן (בכורות נ"ג) בטלו מעשר בהמה אחר החורבן, וכן (חולין ט"ז) התירו לאנשי הלכה בהמות טמאות ולהולכי מדבר בשר נחירה, וכן (גיטין ז') ריש גלותא השיא את בנו ורצה להתיר לו עטרות כלות יעויי"ש, והיינו אז"ל (תנחומא ויחי סי' ב') אף האבות נשאו פנים אל השעה יעויי"ש.

ועתה אזניך כאפרכסת לדברי הראב"ע ז"ל (ס' הצחות) וז"ל. לא תאמין בדברי המדקדק שהזכיר בספרו יותר ממאה מלות, ואמר כי כלן צריכין חלוף חלילה, ואני אפרש לך קצת הקשים שהזכיר, והם (ירמיה ל"ג כ"ו) גם זרע יעקוב ודוד עבדי, ואמר כי תחת יעקוב צ"ל אהרן בעבור שהזכיר למעלה שתי משפחות (שם ל"ג כ"ד), והזכיר שם פעמים ושלש הכהונה והמלכות כו' עכ"ל יעויי"ש, והר"ש פרחון החזיק בדעת המדקדק ר"י אבן גאנאח, וכתב (בהקדמת ס' הערוך) וז"ל. הוה יודע כי הספרים מדברים דבור ובלבם זולתו, כמו גם זרע יעקוב ודוד עבדי, כלומר גם זרע אהרן עכ"ל, ומשמע כי נעלם מעיני הראב"ע ז"ל שדברי אלה הם עתיקים מיוחסים מכבר לרבי אליעזר בנו של ריה"ג (במדה כ' מל"ב מדות שלו) וז"ל. מדבר שנאמר בזה ואינו ענין לו, אבל הוא ענין לחבירו? ומאימתי הוא ענין לחבירו? משילטרך לו זה ולא ילטרך לו זה, כילד? (דברים ל"ג ז') וזאת ליהודה וגו', ואינו ענין ליהודה שהרי הוא אומר שמע ה' קול יהודה, תנהו ענין לשמעון שהרי לריך לו ואין יהודה לריך לו, כו', כיוצא בו גם זרע יעקוב ודוד עבדי וגו', אי אינו ענין ליעקב שהרי מכבר נאמר מקחת מזרעו מושלים וגו', תנהו ענין לאהרן, וראיה לדבר שהוא אומר מקחת מזרעו מושלים, מי הם המושלים בעם? הוי אומר אלו מלכים וכהנים גדולים בני אהרן כו' ע"כ, ואין כונת רבי אליעזר לומר כי שגגה ילאה ח"ו מלפני השליט הגדול שהעתיק המשנה תורה וספר ירמיה וכתב יהודה במקום שמעון ויעקב במקום אהרן, אלא בא להורות שכתבו כן בכונה מטעם כמוס וסוד נשגב המלא חכמת הקבלה כרמון ודעת קדושים על כל גדותיו, כדרכן של כתבי הקודש להכנים בזוית אחת אלף קרוונות מלאים חבילות חבילות רזין גניזין עלאין המתקנים עולם במלכות שדי.

ואך לשוא ולא הועיל השתדל אבן גאנאח גנוחי גנח או נגוחי נגח להחליף מאה מלות בכתבי הקודש אשר מרא דעלמא חתום עליהם, ולא הם עתידות לו ואיננו חכם רואה את הנולד כי דעתו זאת עירירי תמות, ערומה ילאה מבטנו וערומה תשוב לבטן אדמה, ועל מלבתה יהיה חרות בצפורן שמיר: „בת גאנאח! עד שלא נולרת אינך כדאי, ועכשיו שנולרת כאילו לא נולרת, עפר את בחייך ואפר במותך, כלי מלא בושה וכלימה, רמה ומתנשאת שוכנת פה באדמה, אלומת מחשבות אביך בשדה המדע לא קמה, וכל דעותיו אחותיך הן כגוף בלא נשמה". (עיי' סניגור לד קמ"ב); לכן אתה בן אדם איש אמונים רב ברכות! אם בחפלך לברוח ולנוס על נפשך מפח יוקש רשתות ומכמורות היצר הרע נחש עקלתון, אזי תזקק לבך תלרף כליותיך אחת ושש אחת ושבע בכור ומלרף האמונה האלהית, ותאמין עד יום מותך כי אין לקרוץ מחומר תולעת ולא איש להשען על בינתו משענת קנה הרצוץ, לקצץ בנטיעות כרם חמר התורה פרדס הנביאים גפן הכתובים גינת ביתן התלמוד שדה חמד המדרשים, וחלילה לך להשחית עלתי ולנדות עליה גרזן כבקורת המלא חלודה ורקבון, ואז תבא באחרית ימיך אל מחוז חפץ נור ילדך ובגן עדנו ישלם משכורתך וישביע כפשך בלהצחות תענוגים רוחניים למעלה משכל הגופני, ותגרש את המון זבובי מות דבורים ארסיים המוצלים במגרשי פיהם החדים והשנונים, את לשד ציצים ופרחים הנותנים ריח טוב

כלבנון

כלבנון בגן התנ״ך והתלמוד אשר קול אלהים מתהלך בו תמיד. וכון לבנו סמוך בטוח כי עינינו תראינה איך אלמנת השפה העבריה תעדה גאון בין השפות האחרות וכל יושבי תבל יתנו לה משפט הבכורה.

משקל כז

משל לאחד שרגם איקונין של דוכוס, אמר המלך התיזו את ראשו עכשיו, שלמחר עושה בי כך.
(תנחומא שמות סי׳ ה׳).

בזהר הרקיע נגה הירח יזהירו עתה דברי רבי הושעיה רבה (לעיל משקל א׳): אמון פדגוג!", כלומר תורתנו הקדושה המחכימת פתאים והמשיבת נפשות יושבי בתי חומר להיות כאלהים יודעי טוב, היא בתכונתה כפדגוג מובהק וכאומן מומחה המגדל את התינוק והמשקה את הנער במשטרים שונים, אשר בהם קולע כונתו למטרת טובת הילד לגדלו לחנכו ולחכמו על גרם המדרגה, אף אם פרי בטן רך וענוג זה יבעט בו כפיר פרא וישלם לו בכל זמן ועידן רעה תחת טובתו, כאשר ירחיצהו במים פושרים בבורית יקר ויסרק שערות ראשו לאט לאט במסרק דק, הילד קופץ עליו כגדי מפזז ומכרכר בכל עוז בזעף אף ולשון אש לבלוע את הפדגוג חיים, ינקר את עיניו בצפרניו החדים טופח על פניו ישוך את ידיו כנחש, ועיני הפדגוג לנכח יביטו ולא יגלה אזנו לצעקתו ואת לבו לדמעותיו, יען לא יוכל להיות איש העולם עיניו מראות ברעה אשר תמלא את הילד בהסירו השגחתו ממנו, יבא רקבון ואי־נקיון בבשרו ויעוכה במרעין בישין ויהיה לסחי ומאוס מגור מסביב; כן תורתנו האלהית בת אל חי אשר לפניה לא נכר שוע בפני דל, וכמו אם רחמניה תניק את כל אדם הדורש לשכנה והלן בין שדיה, חלב וחמאה יין מים דבש ושמן כל אחד ואחד כפי הנאתו ותאותו, וגם נמלאו סמים מרים המסוגלים מאד לכל חולה הנפש אשר במוחו הרגיעה לילית המינות ואש התאוות קדחה בעורקיו, כגון ד׳ מיתות ב״ד מלקות מכות מרדות קרבן כופר נפשו וכדומה, אשר בלעדי אלה היה העולם דומה ממש כפרין חיות טורפות וכמו בור מלא עקרבים ונחשים, וחמת האדם פאר היצורים היה כחמת זוחלי עפר, אך התורה אך היא ירדה ממרום מאגרא רמא לבירא עמיקתא, להפיח באדם רוח דעת ולפקוח עיניו לעלות ולטפס מעט מעט על סולם ההשכלה לדבר נפלאות על אל אלים, ובגלל זאת נקראת תורת א מ ן יען היא כאם מלאה חמלה וחנינה להשכיל ולהטיב מאין הפוגות ובלי מצרים, (עי׳ שמות רבה פ״ל סי׳ ה׳), ואף אם האדם הלז הנבער מדעת כנפל טמון, עיניו אשר תמקנה בחוריהן ע״י המון תאוות החמריות חיי בשרים, לא יוכלו להביט בפני אור המצות פקודי ה׳ הישרים והתמימים המכהים גלגל חמה ביפים, מ״מ מן הראוי והיאות לו לסמוך עליהם כעל סלע איתן חלמיש צור הנטוע בלב ים, ויאמין כי על אדני קושט וצדק הם הוטבעו מראש מקדמי ארץ ואין בהם נפתל ועקש.

וזאת חכמים יגידו (מכילתא דרבי ישמעאל): אמון פדגוג, ללמדך שכל העמל בתורה היא מגדלת אותו כאומן, שנאמר (משלי ה׳ י״ט) אילת אהבים ויעלת חן כו׳ ע״כ, כי כמו הלב יודע טבע האדם וכל צרכיו בכל עת מצוא, ללחום עם הטבע האכזרי גלגל החוזר בעולם במשובה נצחת, כך הקב״ה כביכול עיניו משוטטות לדעת הכמות והאיכות והמצטרף והאנה והמצב והמתי והמתפעל אחד לא נעדר, ובזה יכין כל צרכי האדם בחירו במדה ובמשקל ובמשורה ע״י טבעיים הגרמיים, ויספיק לו מאויי הגוף

הנגוף

כגוף שהוא כלוב להנפש, ואת הנשמה ג"כ יפרנס ויזון ע"י המצוות והפקודים האלהיים אשר באוצרותיהן טמונין וכמוסין תועליות רבות מאד נעלות אשר אין על עפר משלן למין האנושי, אשר אדון עולם בעל הבירה ית' מסרן לנו לטובתנו כי הוא טוב ומטיב לכל יש ונמצא, ובכל צרותינו לו צר כביכול, וכן המליצו האלהיים ז"ל (אבות דר"ן פכ"ח) אין לך אהבה כאהבה של תורה יעויי"ש, כלומר כמו אהבה רבה אשר התורה הקדושה אוהבת לומדיה ושוחריה בלי מצרים, ולוא יהיו השמים יריעות ומלאכי מרום לבלרים לא יספיקו לכתוב חלק אחד מרחמנותו של צור ישראל להבריאה בכלל ולזרע אברהם אוהבו בפרט, כאז"ל (תנדב"א רבה פ"ל) אין רחמנות לכל בריה על ישראל אלא הקב"ה בלבד יעויי"ש, וכן (זוה"ק שמות ה:) אלמלא הוו ידעין בני נשא רחימותא דרחים קב"ה לישראל הוו שאגין ככפיריא למרדף אבתריה יעויי"ש, שהוא מפיר עצת ערומים הלא המה סמאל וכת דיליה אשר כהמות ימים יהמיון וכמשק גבים שוקקו לא ייעפו ולא ייגעו מלקטרג ולהפריח דלטוריא על היהודי הנצחי, אשר כמו האנטיסימיטים הם יצר הרע להמון להניקם חמת תנינים אכזרים לפרוע פרעות בישראל, כך סמאל ומחנהו הם יצר הרע של פמליא של מעלה לפתותה בנכליהם, כי תעשה את העם הישראלי מטרה לקבל מכל עבר ופנה חצים שנונים עם גחלי רתמים מאין הפוגות ומרגוע, כמ"ש הר"ן מברסלוב ז"ל (ס' אמור אל הכהנים ע"ב) וז"ל. יש בחינת יצה"ר להשי"ת יעויי"ש, אשר חד בי דרדקי ראה את המצאה זו ונפל עליה בקול חוצב להבות הבקורת (האסיף תרמ"ח צד ע"א) וז"ל. והוא דבר זר שאין הפה יכול לומר ואין האוזן יכולה לשמוע עכ"ל יעויי"ש בהערה שמסיים וז"ל. ונמשך אחר פשטות הגמרא (ב"ב ט"ז) ותסיתני בו לבלעו חנם (איוב ב' ג'), ואלמלא מקרא שכתוב א"א לאמרו, כאדם שמסיתין אותו וניסת כו' עכ"ל, ואם נעמיק חקר אלוה נראה כי צדק יהלוך לפני דעת הר"ן זו, כי משטינים של מעלה חותרים בכל עוז תחת כסא פמליא של מעלה ומתלוננים רע באזניה לקעקע ח"ו בירתן של שה פזורה ישראל, והיא תגרס שיניהם בחצץ אבני גיר מנופצות, כי החכמה העליונה וקיום דת היהדות קשורה לעולם בקשר של קיימא ולא ינתק לנצחים עד בלי ירח, וזאת שאז"ל (שבת פ"ט' ב"ר פמ"ח סי' י"א) שאין יצה"ר למלאכים יעויי"ש, היינו יצה"ר לפתותם כי ישכחו את תפקידם וימעלו בשליחותם, משא"כ לתבוע עלבון הקב"ה ועלבון תורתו מיושבי בתי חומר לזה חכמתם היא יצרם הרע לעשות זאת, (עי' עוללות אפרים מאמר ק"י קי"ד קי"ז קי"ח קפ"ג רנ"ז תכ"ז תכ"ח. ובספרי מערת המכפלה סי' כ"ח), וזאת היא בעוכרנו היום בגולה כי אראלים נצחו את המצוקים ונשבה ארון הקודש וד"ל.

מה נאמר ומה נדבר אם קצרה יד שכלו של אדם גוש עפר אשר הוא בעולם כקצף על פני המים, למצוא חקר אלוה ולהבין תכלית שדי אבי כל נמצא וראש כל הוה, כי בכל המצות ומעשים טובים אשר בניו ירטיבו כשושנה, אין הקב"ה נהנה מעצמותם כלל וכלל, כי אינו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף תקונים לחסרונים, והוא לבדו בעל תכלית שלם בכל מיני שלמות עד שכל הרהורי מלאכים וכ"ש מחשבות אנוש ותחבולותיו המזויפות נלאים לשום בעליותיו ית' שעורים, לכן נקל להבין כי שחת לא לו בניו מומם, רק הנאה אחת לעצם החכמה העליונה בראותה איך בניה ישתלמו בעשותם פקודיה הישרים, ומצותיה מצרפות ומזקקות את נפשותיהם משיגי ובדילי החומר הגס והעכור ונדמו לבני עליון, כאז"ל בכמה מקומות (ב"ר פמ"ד סי' א'. ויקרא רבה פי"ג סי' ג'. תנחומא שמיני סי' ז' ח'. תזריע סי' ה'. שוחר טוב מז' י"ח. מדרש שמואל פ"ד) לא נתנו המצות אלא לצרף בהן את הבריות, וכי מה איכפת ליה להקב"ה למי ששוחט מן הצואר או מי ששוחט מן העורף כו' יעויי"ש, (עי' עבודת

הקודש

הקודש לר"ש אבן גבאי ז"ל חלק העבודה פי"ג. תפארת ישראל למהר"ל מפראג ז"ל פ"ז. לחם שמים אבות ליעב"ץ ז"ל ספ"ו), ודכירנא כד הוינא טליא אמרתי דהכי קאמרי רבנן, כי המצות השכליות לא ירדו ממרום להתהלך בשפלת עולם עובר זה, רק לצרף ולחבר את הבריות כלם איש אל אחיו בעבותות אהבה ובשרשרות אחוה וריעות, ומגמת פני הקב"ה בפקודיו הישרים רק לאגד ולהתאים כל החיים יחד בשלשלאות החמלה והחנינה קשר של קיימא, כתשובת הלל להנכרי (שבת ל"א) דמה דעלך סני לחברך לא תעביד זו היא כל התורה כלה יעויי"ש, כי כבר הוכחתי בעז"ה בהמון ראיות שכליות ומופתים תלמודיים בספרי (מערת המכפלה סי' כ"ג כ"ד) כי רחמי האדם ראוים להיות על כל חי ורמש זוחלת כמו רחמי הקב"ה על תולעת קטן יעויי"ש, ואח"כ כשנעשה הקשר השכלי בין אדם לחבירו והאחוה פורשת סוכת שלומה עליהם, אזי ממילא יתחברו ויתדבקו להקב"ה כביכול והענק יעניק להם בינה דעה והשכל כמים לים מכסים, ומביא ראיה לזה מענין שחיטה אשר החכמה העליונה צותה לחז"ל כי יעבירו קול במחנה ישראל לשחוט מן הצואר ולא נחירה מן העורף, כדי להקל בזה לצער הבהמה ולבחור לה מיתה יפה בסכין חד בלי פגימה קטנה, (עי' בס' טביחת הבהמה להד"ר דעמבא), שזאת מורה דעת קדושים כי גם חי אינו מדבר קשה צערו מאד לחכמה העליונה, ובשביל עגל קטן הענים הקב"ה את רבינו הקדוש מרא דתלמודא בכאב שינים שלש עשרה שנה (ב"מ פ"ה: ירושלמי כלאים פ"ט. ב"ר פל"ג סי' ג') יעויי"ש, ואיתא (תנחומא נח סי' ז') הקב"ה כשם שרחמיו על האדם כך רחמיו על הבהמה שנאמר (תהלים קמ"ה ט') ורחמיו על כל מעשיו, וכה"א (בראשית ח' א') ויזכור אלהים את נח ואת כל החיה ואת כל הבהמה וגו' יעויי"ש, וכבר אסיקו חז"ל אליבא דהלכתא (ב"מ ל"ב: שבת קכ"ח:) כי צער בע"ח דאורייתא יעויי"ש, (עי' מורה נבוכים ח"ג פי"ז דעת ה'. ס' חסידים סי' קנ"ג ותרס"ה עד תר"ע), וכן טעם שלוח הקן הוא רק חמלה ורחמים (עי' דברים רבה פ"ו סי' א'. בחיי תצא כ"ב ז'. יערות דבש ח"ב דף קל"ט), ובפרט גדולה אהבת ה' ורחמיו למין האנושי המתקן העולם במלכות שדי ומביא את הבריאה לתכלית השלמות, וכמ"ש האברבנאל ז"ל (ס' הויכוח נ"א) וז"ל. מסכים ואומר אפלטון וכן אריסטו, שהאנשים המעולים והחכמים הם אוהבי האל ואהובים מאתו מאד, מפני שהאל אוהב וחומד תמיד בלי שום הפעלות את שלמותם ואמרם כו' עכ"ל, וכל המצות אשר זכו להן ישראל הן רק לטובתם ולהנאתם להשיב להם שכר אמת וגמול בלתי מזויף בעולם הקיום הנצחי, ומפני שהם חביבים כשדה מלא כרכום לפני המקום ב"ה באהבה שאינה תלויה בדבר חמרי וגשמי כלל, לפיכך הרבה להם מצות התורה ופקודים ישרים להעלותם ולהגביהם בכן על סולם האלהי אשר ראשו מגיע השמימה ולהשים קנם בין ככבי אור, משל למלוה ברבית אחד שהלוה עשרת אלפים סלעים לראובן ועשרה זהובים לשמעון, וכאשר באו ימי הפקודה ימי השילום, באו יחד בשברון מתנים לפני המלוה כי ימשוך עליהם חוט של רחמים, ויתפשר עם ראובן כי יתן לו אלף סלעים בעד כל החוב, ובני מעיו של שמעון התחילו לשוש ולשמוח באמרו כי גם ממנו לא ידרוש יותר מזהב אחד, אך כקול רעם בגלגל ירדו דברי המלוה תוך חדרי בטנו ונעוה משמוע כי לא יקח ממנו גם תשעה זהובים, יען מראובן לקח בחזרה הון עצום אבל פשר שמעון במה נחשב הוא בעיניו ומה איכפת ליה אם ימתין עוד לעת מצוא לשחק עם שמעון כצפור דרור? כן אדם הראשון לא צוה מהקב"ה רק מצוה אחת ולא היה יכול לעמוד בה, לכן לא רצה הקב"ה להתפשר אתו וישפוך עליו כאש עברתו להוריד אותו ואת נאצאיו אחריו לשחת, משא"כ לבני ישראל עם קרובו הלוה תרי"ג מצות עם רבית הן מצות דרבנן העולים יחד לסכום גדול עצום ורב, ובאם ישלמו לו אחד אחוז מעשרה יתפשר אתם בסבר פנים יפות,

כי

כי סוף כל סוף יקבל בחזרה הון עצום מצות כרמון. כאשר יצאו ידי חובת באור בזה כל ספרי מוסר בטוב טעם ודעת עליון.

משקל כח

משל לצלוחית של פלייטון הנתונה בבית הקברות ולא היה אדם יודע ריחה, מה עשה? נטלוה וטלטלוה ממקום למקום והודיעו ריחה בעולם.
(תנחומא לך סי' ג').

בחותם על לבך תשים דברי חוקרי קדמוניות ישרון אשר ראו אותותם לכל רואי אותם, כי המצות ופקודי הדת לא ימציאו תועליות רק לישראל לבדם ואין לזר חלק אתם, וכמו המשדד אדמתו וזורע בה איזה נטע, אזי עיניו תשבענה עונג איך לאט לאט יצמח וישגשג מן העפר עדי יהיה לפרי גומל ומטיב נפש אכלו, כן פועל אוצרות מצות ומעשים טובים עד יד שכלו מגעת, אזי יהיה לבו נכון סמוך בטוח במעוז צור ישועתו, כי שכרו אתו ופעולתו לפני הקב"ה להטיב לו גמולו בראשו בפרוזדור ובטרקלין; וכאז"ל בכמה דוכתי (ב"ק ל"ח: נזיר כ"ג: הוריות י': במדבר רבה פי"ב סי' ט'. תנחומא נשא סי' י"ג. מכילתא בשלח פ' שירה) אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה אפילו שכר שיחה נאה יעוי"ש, כאשר הארכתי בזה לשון של זהורית בספרי (מערת המכפלה סי' כ"ה) יעויי"ש; ובזה האיר ה' את עיני לתרץ שפיר קושית כל המפרשים על מ"ש רש"י ז"ל (ר"פ אמור): אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם וגו', אמור ואמרת ב' פעמים להזהיר גדולים על הקטנים ע"כ, והקשו בצדק מדוע לא הקשה רש"י ז"ל כן ע"פ (ר"פ קדושים) דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם וגו', דבר ואמרת ב' פעמים? והם תרצו מה שתרצו בדוחק גדול, ולפענ"ד נראה בזאת שנודע כי דבור הוא לשון קשה ואמירה לשון רכה, ומובן כי אינו דומה שכר הבן העושה מצות אביו אשר צוהו בקול פחדים והגיד לו: אם לא תעשה כאשר צויתיך אז איסרך כרעתך בשוטים ובעקרבים, לשכר הבן העושה פקודת אביו אשר שמע בלשון רכה משמן ובקול דממה דקה, כי שכר האחרון גדול עשרת מונים משכר הראשון, האחרון עשה מאהבה והראשון מיראה, לכן בפ' קדושים אשר צוה ה' את משה לדבר אל כל עדת בני ישראל, יעץ לו הקב"ה אל יועץ פלא שישתמש בדבור היינו בלשון קשה וגם באמירה לשון רכה, אותם אשר הם תמימים בנפשם וישרים בלבותם, ידבר עמהם בלשון רכה כדי שיהיה שכרם רב, יען גם במעט מפי משה אדון הנביאים דברים רכים יעשו אותם חיש מהר בחרדת קודש, אבל אותם אשר היצה"ר העלה בלבם איזה טינא ובקרבם הרגיעה לילית, ידבר אתם מיד בלשון קשה ולפידים מפיו יהלוכו, כדי שלא יתעורר עליהם איזה מקטרג מלמעלה אם יאמר להם תחלה בלשון רכה ולא ישמעו לי, משא"כ בפ' אמור שכתב ב' פעמים לשון אמירה, כלומר שכל הדבור יהיה רך, יען שם לא ידבר לכלל ישראל רק להכהנים בני אהרן אשר כלם היו יראים ושלמים ואפילו באמירה כל דהוא לא ישנו את תפקידו, ויהיה שכרם כפלים מאילו שמעו זאת בלשון דבור שהוא קשה.

וזה יותר משמונה מאות שנה חלפו עברו לאנחות ועוד לא נס ליח דברי רבי יוסף הצדיק ז"ל (ס' עולם הקטן נעתק ע"י הר"ש ן' תבון ח"ב מאמר ד' חלק האחד) וז"ל. והאומר שתכלית הפילוסופיא שידע הבורא ית' שהוא האלוה האמת אחד נצחי צדיק מטיב רחמן חנון לעבדיו, ושאר מדותיו הטובות, וזהו המדע אשר התכוון אליו הפילוסופיא, אבל

פרי

פרי הפילוסופיא והמעשה הבא ממנה ויורה עליה, הוא להדמות בפעולותיו כפי כחו ונזכה לקבל השכר הטוב, שדבר זה הומשל לאב רחמן שמסר בנו למלמד להתלמד ולהוסר זמן ידוע, וכשיכלה הזמן שנתן לו להתלמד בו, צוה להביאו לפניו, ואם הרצונו ומצאהו כחפצו, יכניסהו לביתו, ויכניסהו ולקחו לו לבן חורין, שנאמר (מלאכי ג׳ י״ז) וחמלתי עליהם כאשר יחמול איש על בנו העובד אותו (פסוק זה משתעי על לעתיד (שמות רבה פי״ח סי׳ ז׳. תנחומא נח סי׳ י״ב) יעויי״ש, שאז יהיה האדם בן חורין מיצה״ר שלא יהיה לעתיד (סוכה נ״ב׳ זוה״ק וישב ק״צ:) יעויי״ש, נמצא שפיר שאז כבניו נעבוד אותו בלי שום פניה צדדית), ואם ימצא אותו חילוף מה שחפץ, הרחיקו מעל נפשו ומאס בו; הבן, הם הנבראים החיים שהם מבחר הנבראים, כמ״ש (תהלים ח׳ ו׳) ותחסרהו מעט מאלהים, והמלמד והמיסר הם הימים שמאצילים עליו הנסיונות והעונשים, ובית המוסר הוא העולם הזה, והעולם הנתון לו להתלמד ולהוסר הם ימי חייו, וארמון המלך הוא העולם הבא שאין נכנס לתוכו אלא מי שזכה, וכן הדבר הזה בתורתנו הקדושה על המנהג הזה, הלא תראה שהבורא ית׳ נקרא צדיק ע״פ שעושה צדק, וכן נקראו הצדיקים בשם זה, ונקרא חסיד ע״ש שמתנהג בחסידות, והחסידים ג״כ, וע״כ צונו להדמות לו, כמ״ש (ויקרא י״ד מ״ד) והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני עכ״ל רבי יוסף הצדיק ז״ל; ומאד ינעמו לחכי דברי הר״י מריזין ז״ל (עירין קדישין ס״פ בשלח) וז״ל. ה׳ איש מלחמה ה׳ שמו, כתוב באוה״ח אע״פ שה׳ איש מלחמה אעפ״כ ה׳ שמו, ומעשה במלך ומלכה שהי׳ להם בת יחידה והי׳ להם על הבת הרבה געגועין קודם שנתגדלה וגעגועין הרבה קודם שנתארסה וקודם שנכנסה לחופה, ואחר שנשאית ונתעברה פחדו אב ואם שהבת יחידה שלהם יודעת בגעגועין שלהם עליה וגם שהיא יקרה אצלם, ביותר פחדה שמא בעת לדתה תצער אב ואם ביותר ויהיה להם יסורין מזה, מה עשו? קודם הלידה עשו עצמם חולים כדי שתראה הבת שהם חולים לא תצער אותם, וכשהגיע הלידה היתה הלידה בקושי גדול, וצעקה בקול גדול מחמת צער והם ג״כ צועקים, היא צועקת באמת מחמת צער וקושי הלידה, והמה עשו עצמם כאילו יש להם כאב, והיה די לה בזה שאביה ואמה חולים ואין כח בידם לעזור לה, אעפ״כ עשו לה צער יותר שלקחו רצועה והכו אותה, שמחמת הצער תלד מהר, וזה הפירוש ה׳ איש מלחמה כדי שיהיה ה׳ שמו שתהיה הולדה מיד עכ״ל והדברים עתיקים.

ואל מטרה אמתית א קלע דע״ה אמרותיו הנעימות כנופת (תהלים ל״ב ט׳) אל תהיו כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן עדיו לבלום בל קרוב אליך, כלומר אל תהיו כסוס היינו לעבוד גם עבודת הקודש יום ולילה בפרך בסדר רעוע ומשטר משחת, להרבות בסגופים וצומות חצונות שהם כמלאכי בלהות לגויות בני חלוף, להקמיט פניו בלא עת ולהורידהו שאולה בלא יומו, רק ההכרח לכל צדיק וישר להשמר ולהזהר על נפשו מאד לבל יצעד פסיעה קטנה על סף החיים בלא פלס השכל ומאזני חכמה, לחוס על גופו הנגוף הדומה לבית רעוע אשר הפרוץ מרובה בו על העומד ויתנועע מפני רוח מצויה דיבשה, ורבותים אלפי נחשים ועקרבי הזמן פגעים מפגעים שונים מקיפים וסובבים אותו בכל עבר ופנה כתנור עכנאי, לכן חלילה לו להציע כל אהבתו לאחת משתי הקצוות, רק יבחר לו שביל הזהב דרך הממוצע ובעמק השוה יטע בחכמה אהל אפדנו, כמו מתג ורסן הרתומים על הסוס לטובתו לבל יפול במהמורות ושוחות הנמצאות לפעמים בדרך, וגם לעצור מרוצתו לזמן שה כי ינפש וישבות לבעבור יאצר אונו בשרירי בטנו לעת אחרת, כאשר התנהם לפני והתחרט הגאון רבי יחיאל מאיר מגאסטנין זצ״ל ואמר כי בשר קדשו עליו יכאב מאד ונפשו תאבל על אשר ענה בצום כחו בימי נערותו מע״ש לע״ש, אשר עי״ז עצמיו עששו ונפלה רזון במשמניו ואין לו כח לעבוד

לעבוד את ה', (עי' זוה"ק אחרי פי'), וכ"כ הפראפעססאר הופלענד (ס' מכח הנפש לקאנט צד י"א) וז"ל. אמת ויציב הוא המשל המדמה את האדם לרוכב על סוס שוטף פרא למוד מדבר אשר יוליכהו שולל יתעהו בתהו לא דרך, וישליכהו באחת הפחתים, אם לא יבין לבלום עדיו במתג ורסן ולהטותו לכל אשר יחפץ, המשל הזה יגיד להאדם שאלת חייתו כלה (זייגע גאנצע לעבענסאויפגאבע). נפש האדם המשכלת חוברה לה יחדיו עם גוף בהמי הנושא אותו בדרך כל הימים, ושאלת חייתו היא לרדות ולמשול בסוס־גויתו בהמת־גופו בכח נפשו ורוחו, ולהורות בדרך ילך, ואז יחיה חיים טובים חיים מושרים ויהיה מאושר בארץ ואז יקרא דרור לפריץ חיות זה נושא נפשו יוליכהו שולל, ומדהרות דהרות אבירו יפול רוכבו אחור יפול ולא יוסיף קום, אבל לא בלבד לתכלית להשלמת החיים הרוחניים, אף גם לתקון ולקיום החיים החמריים בדברים הנוגעים לבריאות הגוף, מוכרח האדם להיות מושל ביצרו ותאות חומרו, והנהגת החיים בסדר נכון ומדה ממוצעת (דיעט) והרחקת המותרות, שם מרפא הוא לגופו ונפשו גם יחד עכ"ל היועץ ורופא המלך פרידריך מפרייסען. וראוי לכל נבון לקשור על לבו כאבן שוהם דברי רבי יוסף זבארא ז"ל (ס' שעשועים כ"ד) וז"ל. לא יהיה האדם שלם כי אם בג' דברים, והם הדעת והחכמה והדת, ואין בחכמת הטבע טוב מאלה, כי הדעת הוא המלך בגוף והחכמה מנהיגו והדת נרו ואורו עכ"ל, וכ"כ שם טוב ז"ל (הקדמתו לס' המורה): השכל והדת שני מאורות הם יעויי"ש, ולכן אז"ל (זוה"ק חיי שרה קכ"א) אין אדם עושה עבירה אלא מי שהוא גולם יעויי"ש, והיינו (סוטה ג' במדבר רבה פ"ט ס"ס ו'. תנחומא נשא סי' ה') אין אדם עובר עבירה אלא א"כ נכנס בו רוח שטות, והיינו נמי אז"ל (תוספתא שביעית פ"ג) אין אדם הולך לדבר עבירה אלא א"כ כפר במי שצוהו לו עליה יעויי"ש, כי ממאן להאמין כי הזהרות תורתו הלא הנה אך כשרים ומגן מחושה לשמור את האדם מכל רעה בזה ובבא, ולכן נקיט רבי הושעיה רבה הפסוק „כאשר ישא האומן את היונק" יען גם התורה היא כאומנת לאדם לגדלו ולחנכו ולחכמו לדעת טוב ורע, ומי אשר יעוז לבעוט כפרה סוררה במצותיה וירדוף כזאבי ערב אחר היי בשרים אשר לא כדת, הוא כופר במי שצוהו עליהן ושולל מאתו ית' החכמה האמתית, (עי' זוה"ק שמות כ"א), וכמ"ש רבי שם טוב פאלקירא ז"ל (ס' המבקש דפוס האג צד ס"ו) וז"ל. ואומר כי האדם חייב להשען בכל אלו הדברים על מה שנאמר בתורה ואין צריך להשען בשכלו, מפני שיש בתורה סודות אלהיות ילאה להשיגם השכל האנושית, ועל זה אמר שלמה (קהלת ז' כ"ד) רחוק מה שהיה ועמוק עמוק מי ימצאנו, ואמר (שם ג' י"א) גם את העולם נתן בלבם [מבלי אשר לא ימצא האדם את המעשה אשר עשה האלהים מראש ועד סוף], ואלו היה יכול האדם להשיג אותם הסודות מצד שכלו היה נשען על שכלו ולא היה מצטרך לנבואה ולא היה תועלת בה, והדברים הנזכרים בתורה שירחיקם השכל והם מגונים אצלו, אינם רחוקים ומגונים אצל האמתה, אבל הם אמת אצל השכל האלהי, והאדם אע"פ שהגיע לתכלית השלמות מהאנושית, הוא אצל השכלים הנפרדים במעלת הקטן והפתי אל האדם השלם, כמו שרבים מהקטנים ירחיק שכלם דברים רבים ממה שאינם שוא אלא אפשריים, כמו האדם שהוא בתכלית השלמות אצל השכלים האלהיים, ואני אומר כי יש רבים מהמעיינים מיגעים נפשם למצוא עומק הדברים ולעמוד על תכליתם וייגעו לריק, ויקרה להם מה שאמרו חז"ל צלל במים אדירים והעלה חרס בידו כו' עכ"ל, לכן ראו הזכו ישראל צאן קדשים התלבשו במחלצות המצות ותמצאו חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם, והביטו וראו מיתת איש חופש אשר בטפשות חלדו השליך אחרי גוו עטרת תפארת התורה וילך אחרי הבלי תענוגים שדה קברות התאוה.

בתאוה זה, ובשעת מיתתו בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל על זאת ויתנחם על הרעה אשר עשה בפתוי הנחש, וצדיק יבא בכלח ויחצוב מרום קברו ברגשי גיל.

משקל כט

למלך שקדש אשה, אמר לה הואיל ונתקדשת לשמי אני מלך ואת מלכה, כשם שהוא כבודי כך הוא כבודך, למה? שאת אשתי
(תנחומא קדושים סי׳ ב׳).

כטעם לשד השמן הוא המורם מכל המקובץ במשקלים הקודמים, וזאת עולה מן המדובר בהם, כי כמו הרוקח המלומד אשר חבלים נפלו לו בנועם חכמת הבאטאניק, המפליא לעשות מרוקחות יקרות מאד נעלות וישכיל להמציא כלים מכלים שונים מוכשרים בטוב טעם ודעת, להוציא ניח נטעי נעמנים ושמנית פרחי שושנים וקמח השדה למקטנים ועד גדולים, שמן כתית ללחום בו ולערוך קרב נגד נגעי ותחלואי הטבע אשר מהם למות תוצאות, כמו זרע האבטיחים מעורר השתן ומטהר הכליות והשלחופית מחול אבנים (שבילי אמונה נתיב ה׳ פ״ב), שמנית אגסים משלשל (שם), שמנית אגוזים יועיל ללב ולכליות ולשתן ולטחורים ויעביר כאב החלצים ויפוצץ האבן וירבה הזרע ויעבה הבשר וישמין הרזים, ואם יחכך שיניו בשרשי האגוז פעם בחמשה ימים ינקה הראש ויחדד השכל ויצלל ההרגשות (שם), שמנית האתרוג מחזק הבטן ומסיר הצמא ומשבר כח הדם (שם), וכיוצא באלו לאלפים ולרבבות כנודע לכל שוכני בתי חומר אשר נפקחו עיניהם לראות תועליות החכמה הנשגבה זו בבתי משכית המצויינים, כן האיש אשר חבלו בריא לו כאולם ומורך לא יבא בלבבו כארנבת המתפחדת מקול תרועת הצידים, גבר חכם בעוז זה הוא יברא חדושים לבקרים ויאיר נתיב למצוא תחבולות בכליות והלצות מחוכמות, איך לצלול במים אדירים ועזים אשר בים התורה ירדת עד קצבי הררי עוזה, לדלות רב פנינים יקרים ואבני חפץ אשר עדן לא שזפתם עין בשר מעולם, ולהוציא מעפרות זהבה מרגליות הסודות רזי עולם אשר יתלוננו תחת השם „אמון מכוסה", אשר כגובה ארזים גבהו וחסון הוא כאלונים, הוא הדרך המכוסה בתורתנו האלהית הנמשל באיכותו לדד ושדי חלב (עירובין נ״ד:), לינוק ממנה רבותים אלפי הלכות ותילי תילים של דינים וסדרי הבריות השונים למיניהם ע״י יתור אות וקוצו של יו״ד, בעזרת הי״ג מדות דרבי ישמעאל והל״ב מדות דר״א בנו של ריה״ג, אשר המדות אלו ממקור קדוש יהלכון ועמודיהן הוטבעו על הר אלהים זה סיני עת געש בקולות וברקים נורא מאד, והאלהיים ז״ל חכמי התלמוד אשר שמו כל מעינם לטובת אחיהם, לאלף דעת קדושים לכל בשר שנתעלם מן העין העליון ית׳ והקב״ה הסיר השגחתו ממנו, יען הרכיב את היצה״ר אלוף לראשו ראש חמור ואת התאוות הבשריות תלה כענקים וחרוזי פנינים על צואריו, שרי התורה ורוזני החכמה האלהית אלה גלו לנו ע״י המדות הללו דיני מילה שבת שחיטה בשר בחלב וכדומה אשר ערפל חתולתם בתורה ואין חזונם נפרץ בה באר היטב, אשר התורה עצמה הושיטה להם שרביט הזהב לעשות בה כטוב בעיניהם הבהירות כבדולח, וברחובות תתן קולה (דברים י״ז י״א) על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, (עי׳ ברכות י״ט: שבת כ״ג׳ מ׳ סוכה מ״ו׳ מנחות ל״ח׳ שיר רבה פ״א סי׳ ב׳. ספרי שופטים פיס׳ קנ״ד׳ זוה״ק פנחס רמ״ו׳ רנ״ד׳), ובצדק פסקו הספרים הגדולים כי העובר על דברי חכמים שנקרא זקן ממרא וחייב מיתה (ברכות ד׳:), ומן הראוי לחצוב קבורת

חמור

חמור קברו בין רשעים גמורים (תוס׳ ר״ה י״ב׳ בד״ה תנא), יען כל דבריהם הם דברי אלהים חיים והשכינה דברה אותם מתוך גרונם (זוה״ק פנחס רמ״ד:), ויפקד המלך עליון ית׳ פקידים אלהיים אלה על לאן מרעיתו לנהגם כטוב בעיניהם, (עי׳ כוזרי מאמר ג׳ סי׳ ל״ה־ל״ז. סמ״ג בהקדמתו. עקרים מאמר ד׳ סי׳ ל״ט־מ״א. עקדה שער ע׳. עבודת הקודש לאבן גבאי ז״ל חלק היחוד פכ״ב), ועוד לא ראינו את האיש אשר למחה לו רעה בעשותו מצות התלמוד, ונהפוך הוא כל תומכיהן מאושרים ועץ חיים הן למחזיקיהן באמונה, ונסיון הזמן הוא עד כשר על זה כנודע לכל נבון אשר עיניו בראשו.

והגאון האלהי בעל עשרה לבושים ז״ל כתב (לבוש התכלת סי׳ י׳): „המשנה היא פירוש על המקרא והגמרא היא פירוש על המשנה״, (עי׳ מס׳ סופרים פט״ו ה״ח. רש״י חגיגה י׳ תוס׳ ביצה י״א׳ בד״ה ושין. משמרת כהונה לר״ח דילארה ז״ל סדר טהרות אות מ׳. בנין אריאל למהר״ם ז״ל פי׳ האזינו), ואת הדרך הזה אוה וחמד הגר״א מווילנא ז״ל, ושם בו כל מעיניו להמציא לכל דין ודבר חכמה יתד נאמן בתורה, (עי׳ פאת השלחן לריב״ש הלי שכחה סי׳ ע׳ ס״ק ל״א, והל׳ מעשר עני סי׳ א׳ ס״ק ט״ו. מנורת שלמה פי׳ ויקרא במאמר מנחת מרחשת. עליות אליהו מעי׳ הסולם סי׳ י״א); וכבר קדמוהו בזה בעלי תרסין רבים אשר היה להם עשר ידות בחכמת התורה, כגון מ״ם מהרי״ט אהלון ז״ל (מובא בס׳ בעלי ברית אברם פי׳ עקב) על אז״ל בכמה דוכתי (ברכות ל״ג׳ ירושלמי ברכות פ״ה סה״א. תוספתא ברכות פ״ג. תנחומא וארא סי׳ ד׳) מעשה במקום אחד שהיה ערוד מזיק את הבריות, באו לר״ח בן דוסא, אמר להן הראו לי את חורו, נתן עקבו ע״פ החור יצא ונשכו ומת הערוד כו׳, (עי׳ עוללות אפרים מאמר קפ״ה), וכתב רש״י ז״ל: „מצאתי בה״ג אמרי במערבא (ירושלמי שם) כשהערוד נושך את האדם, אם הערוד קודם למים ימות האדם ואם האדם קודם למים ימות הערוד ונעשה נס לר״ח ונבקע מעין מתחת עקבו״ עכ״ל, וזאת יאמר הכתוב (דברים ח׳ ט״ו) המוליכך במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים המוציא לך מים וגו׳, כלומר אף שהמדבר היה מקום נחש ושרף והוא מקום יבש בלא מים כדי שלא יקדים הערוד למקום המים, אבל למענך מוציא הקב״ה שם מים, כדי שתקדים לנוס למים ולא יזיק לך ארס הערוד, כאשר הרביתי חקר בזה בספרי (מערת המכפלה הש״פ סי׳ ז׳) יעויי״ש; והפילוסוף האלהי הים״ר מקנדיא ז״ל כתב (מצרף לחכמה י״ב׳) וז״ל. ויש לי חבור אחד שבו קבלתי כל דברי חז״ל שיש להם רמז וסוד במקרא ובו תמצא דברים מועילים עכ״ל, והבל על דאבדין.

ונודע מ״ם אבן יחייא ז״ל (שלשלת הקבלה. מובא בס׳ הברית ח״א מאמר י״ט פ״ו) כי הרמב״ן ז״ל היה לו תלמיד אוילי אשר הקדיח תבשילו ברבים ושמו אבנר, וישאל את הרמב״ן אם שמו מרומז בתורה ומה יהיה אחריתו? והראהו את הפסוק (דברים ל״ב כ״ו) אפאיהם אשביתה מאנוש זכרם, אשר אותיות השלישיות מארבע תיבות אלה הן אבנר, וסופו להכרית ולהשבית מאנוש זכרו יען ידע כח ה׳ וכוון למרוד בו, (עי׳ לעיל לד רכ״ו). וכן הרמז על מות המלך אבינו הרחמן אלכסנדר השני נ״ע, בשחיתות מורדי אור המלכות בני בלי שם ימ״ש אשר הליטו כדורי מפץ לרגליו, שעל זה מקונן ג״כ הנביא וימרר בבכי (איכה ד׳ כ׳) רוח אפינו משיח אדני נלכד בשחיתותם (ראמאנ״ב, שם הכנוי למשפחת קסרי רוסיא) אשר אמרנו בצלו נחיה (ר״ת אלכסנדר אדוננו בן ניקאלאי), וכן מקונן דוד ע״ה (ש״ב ג׳ ל״ג) הכמות נבל ימות אבנ״ר? ר״ת אלכסנדר בן ניקאלאי ראמאנאוו, (וכן הסופרים האשכנזים עשו נוטריקון, כמו שאמרו על הקנצלר האשכנזי ביסמארק ר״ת: בערוהמט יסט סיין מאכט אללס רייך קאנצלאר, קיין רייך ארבייטעט מיט שאלכעס יגטעלעגענטען בעאמטען, בים יך סטארבע מוססען אללע רעפובליקאנער קראפירען, בעון יהירתו סר מכהונתו אסף רשעתו, קדוש!). ועוד רמזים כמו אלה אין ספורות למו, כגון מה שהקשה הרד״ק ז״ל ע״פ

(תהלים ק"ו כ"ו) וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות, וז"ל. זה לא מצינו בתורה שאמר (כי וישא ידו היינו שבועה, שבת קי"ב חגיגה י"ד:) להפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות? וכן אמר ביחזקאל (כ' כ"ג) גם אני נשאתי את ידי להם במדבר והפיץ אותם בגוים ולזרות אותם בארצות כו' יעויי"ש שנדחק בזה טובא, ובאמת יש רמז נכון לזה בתורה (במדבר י"ד כ"א) ואולם חי אני (לשון שבועה) וימלא כבוד ה' את כל הארץ, כלומר שישראל יהיו מפוזרים ומפורדים בארצות הגוים, ואז"ל (מגילה כ"ט) בכל מקום שגלו ישראל שכינה עמהם יעויי"ש, נמצא שפיר כי כבוד ה' היא השכינה ימלא את כל הארץ, (עי' נתיבות עולם להרל"ק קי"ב); וכמ"ש נמי הפילוסוף האלהי הר"י מסיר ליאון (נופת צופים פי"ג לד מ"ז) וז"ל. כל חכמה וכל תבונה אשר תמצא בחבור מן החבורים, היא בתורתנו הקדושה ובספרי המדברים ברוח הקודש ומבינים בעניניהם, ולאשר האיר ה' עיני שכלו בתכלית מה שאפשר מן השלמות, וזהו מ"ש המשורר ע"ה (תהלים י"ט ח') תורת ה' תמימה משיבת נפש, כלל בזה הפסוק ב' ענינים, א' מהם, שהתורה היא תמימה ר"ל שלא יחסר בה דבר כי כן ענין התמים עד היא נימוס שלם לכל השלמיות לא יחסר ממנו איש, ומזה יתחייב שתכלול האמתיות בכולם ברמז או בפרסום, והאחד שהיא תשיב הנפש אל מקום חוצבה ולא יצטרך לה בזה דבר אחר, כי היא מספקת בעצמה, כי כמו שכללה כל השלמיות כן תכלול כל מה שצריך אל השארות הנפש והדבקה באלהים שהוא השלמות האחרון כו', והנה בימי הנבואה בירחי קדם כאשר מציון מכלל יופי אלהים הופיע, היינו לומדים ויודעים מן התורה הקדושה החכמות והתבונות וכל ההשגות האנושיות בכללם, כי הכל בה בהסתר או במפורסם, והיה מה שנמצא מהן אצל האומות מעט מזער בערכנו, עד היו אומרים אשר שמעו את שמענו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה, אמנם אחרי הסתלקה השכינה מבינינו בעוה"ר ופסקה הנבואה והדעת וחכמת נבונינו נסתרה, לא נוכל להבין התורה השלמיות וההשגות, והוא מצד חסרוננו לבלתי יודענו התורה על השלמות, לכן היה הענין בהפך כי אחרי ידענו כל החכמות או חלק מהם, אחר כך נתבונן בדברי התורה, אז תפקחנה עיני שכלנו שהם נכללות בדברי התורה ונתמה איך לא הבננו זה ממנה מתחלת הענין, כאשר קרה לנו פעמים רבות, וביחוד בחכמת ההלצה (הגיון) כי בהתבוננני בדברי התורה ההתבוננות הנופל עתה אצל רב האנשים, לא שערתי תהיה בה זאת החכמה או חלק ממנה, אמנם אחר למדתיה וחקרתיה וכמטמונים חפשתיה מחבורי זולתנו מהאומות, אחרי כן שבתי לראות מה ידובר בה בתורה ובספרי הקודש, אז נפקחו עיני שכלי וראיתי כי היא הנותנת כו', וכן תוכל להקיש ביתר החכמות כו' עכ"ל יעויי"ש שהאריך בזה לשון של זהורית מדברת גדולות ונצורות.

ואם השגנו ידיעות אמתיות בכל החכמות מפלאות תמים דעים ברזי הטבע ומסתרי היצירה, אז ראינו באספקלריא המאירה איך כל המון נסתרות הבריאה סודות העולם ומלואו שמים וצבאיהם יבריקו אור בהיר בתורה, ואז מצאנו באורים מחוכמים מאד נעלים בכתבי הקודש, כגון (בראשית א' א') בראשית ברא וגו' ואת הארץ, הארץ בה"א הידוע שמשמע שנמצאו עוד ארצות ועולמות זולת זה, והוא דעת קאפערניקוס שכל הככבים הם עולמות וארצות עם בריאים שונים למיניהם, וגם הארץ הזאת אשר אנחנו יושבים עליה היא ככב אשר לו מהלכים סביב השמש במעגלותיו הקבועות כנודע; ומאד נאמנו דברי הגאון הקדמון האלהי (מלמד התלמידים פ' ואתחנן קנ"ח:) וז"ל. והכלל הגדול שידיעת כל המצות תלויה בתורה שבע"פ, ועליה סמך משה רבע"ה בקצורו בתורה שבכתב, הלא תראה שהוא היה מאריך מאד בספורי התורה להחזיק באמתתם ולהראות החביב מכל דרכי השם, אבל במצות היה מקצר בתכלית הקצור, מדעתו

מעלת

מעלת הדבר הנאמר פה"פ על הדבר שנכתב בספר, לפי שדבר הנכתב תפול המחלוקת כפי דעות הקוראים, כמו שאמרו ע' פנים לתורה כפי מספר הלשונות, וכבר תעו רבים והתעו אחרים בדברי משה רבינו ובדברי שאר הנביאים, ואל זה הענין היתה הכונה בקצור דברים במצות עד שבאו קצת מצות בדרך הרמז, כדי שיקבלו המצות איש מפי איש ולא נסתפק בדברי הקבלה שהם העיקר במצות, ועל דרך זה באו ג"כ סודות התורה לקבל באורם מפי היחידים יודעיהם, לא שנסמוך במה שנראה מן הכתוב בלבד, כי יש שם דברים נמנעים לפי משמעותם הפשוטה, ולא מסרן הכתוב אלא לחכמים יהושע ושאר הזקנים והזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנה"ג כו', ולפי אורך הגלות היתה התורה משתכחת מישראל אם לא היתה נכתבת, ולפיכך התירוה לכתבה, ועם כל זה כולן סמכו בהוראה שישמע האדם בכל ספקותיו אל דברי חכמים כו' עכ"ל יעוי"ש; ודרך הקודש זה אשר בו בחרה החכמה העליונה לחלק תורתנו הקדושה לשתי מחנות בכתב ובע"פ, אורח מישור זה מלא חן ושכל טוב גם בעיני הפילוסופים הלאומים, כמ"ש הימ"ר מקנדיא ז"ל (אילם זד כ"ז) כי לאומות הרבה היו שתי תורות בכתב ובע"פ, והפירושים והטעמים נשארו בע"פ להמלויים והמתוקנים שבהם, אשר הגיעו לשלמות הסדרה וההנהגה והראוים להיות מנהיגי הדור יעוי"ש, וכן התנהג הפילוסוף היוני סאלאן וליקורג, כמ"ש הריב"ל (בית יהודה פל"ה) יעוי"ש, ועוד כתב הדר (שם פקי"ב) וז"ל. ודע שגם חכמת הרפואה לא כתבו קדמונים מחכמי האומות בספרים, אבל היו מוסרים רק דרך קבלה בע"פ לצנועים והגונים בדרך סוד כמוס, וכן נהגו בכל החכמות, והלואי נהגו גם היום מנהג זה, וז"ל גאלינוס הרופא (בספרו עצמות הכחות הטבעיות): אריסטאטלעס וטיאופראסטים כתבו קצת מספריהם להמון, אבל השמועות לאוהבים עכ"ל; ובעבור זה התרעם אלכסנדר מוקדון על אריסטאטלעס על שכתב ופרסם ספר השמע שלו, עיין האגרות של אלכסנדר ואריסטאטלעס בספור חיי אלכסנדר מוקדון הנ"ל להחכם פלוטארך כו' עכ"ל יעוי"ש בפרק קכ"ח והבן. ולכן גם הקראים מודים בקבלה כמ"ש הקראי משה בגי (מטה משה שער ט"ז בדיני שבת) וז"ל. מי שאינו מקבל דברי תורה ודברי החכמים היוצאים מכח הרשום בכתב אמת, ראוי לנדותו (בשנים קדמוניות) ולהבדילו מעדת ישראל עפ"י החכמים אשר בבית דין הנמצאים בזמן ההוא, וכל הקהל מחויבים להמשך אחר גזרת החכמים הנמצאים בזמן ההוא דור ודורשיו עכ"ל, וכ"כ הקראי בס' אדרת אליהו וז"ל. ובכל דבר המורד בדברי תלמידי חכמים כמורד בתורה עכ"ל, וכן מ"ש הקראי יצחק בן שלמה (פנת יקרת עיקר ז') וז"ל. ואעפ"י שעכשיו בזמן הגלות אין לנו נביא, עם כל זה החכמים הם במקום הנביאים כו', חכמי הגולה יחשבו עכשיו במדרגת הנביאים כו', ועל כן חייבים כל ישראל לכבדם ולשמוע בקולם כמו שהיו מכבדים את הנביאים, וכל המזלזל בכבודם אינו מזלזל אותם רק הוא מזלזל את תורת ה' כו', כל המכבד אותם גופו ונפשו מכובד כו' עכ"ל.

וכן מ"ש הרל"ק (נתיבות עולם קכ"ו) וז"ל. בס' מוסרי הפילוסופים (שער א' פ"א) כתוב: הוגד לנו כי אפלטון החכם ראה יום אחד תלמיד מתלמידיו כותב מה שישמע מדבריו במגילת ספר, וצוהו לשרוף המגילה, ויאמר לו כתוב על לוח לבך מה שתשמע מדברי חכמה ואל תביט במגילה כו' כו', כי כל חכמה אשר לא תכנס עם בעלה במרחץ אינה חכמה, וכן אמר טומאס לסוקראט מדוע לא תניחני לכתוב מה שאשמע ממך? א"ל מה מאד אתה בוטח בעורות הבהמות המתות, ואתה תועב רעיונות החיים, ואיך קוית החכמות מגופות הסכלות ונואשת ממנה משרש השכל? וע"ד כלל הסכם בלבך אם יפגשך איש בדרך וישאלך ע"ד חכמה, הטוב שתבטיחו לשוב לביתך ולראות

בספרך

בספרך? ואם תכיר שאין הזכר טוב שקוד על הגירסא, והיו בתי המדרשות הפילוסופים ריקנין מן הכתובות והספרים כדי שידעו על פה מה שילמדוהו כו׳, וכתב בהקדמת ס׳ ישועה בישראל וז״ל. כי ראיתי כתוב שהזהיר החכם הפילוסוף סוקראט לתלמידיו וכה אמר להם אף שאין זה לשונו זה כוונתו: שמעו לי תלמידים! אל תבטחו בבלויי בגדים (הנייר הנעשה מהם), והעורות מעובדים (קלף), שקדו להיותכם מחודדים בכל מיני למודים, כי מה תענו לידידים, בהיותכם יחד נלמדים, הרחק מכם נדודים, וראיתי שם שהחכם הנ״ל שרף כל הספרים אשר מלא שהעלו תלמידיו על ספר לזכרון רוב חכמתו, וגער בהם שלא לבטוח בהם, כ״א שיחדדו הלבבות לכוון האמת ושוב יבטח שלא ישתכח, ובקראי זאת נפלאתי עד מאד אף שהיה חכם קדמון מאד מימי הנביאים איך כוון האמת? כי כך כתב הרמב״ם כו׳ עכ״ל הרל״ק.

וק״ו בן בנו של ק״ו תורתנו הקדושה בת שמים, כי יש לה ענינים נשגבים העומדים ברומו של עולם האצילות והמון רזין גניזין עלאין, שמן הראוי להעלימם ולהצניעם בנקרת ציור אותיותיה תגיה טעמיה עשר מצות זו ע״ג זו, ויהיו מכוסים עד התגלות אורן של חכמי התלמוד בני הענקים אשר כחם עז לעקור דבר מן התורה בכושרות, כדלעיל, (עי׳ לדוגמא תוס׳ ב״מ ע׳: בד״ה תשיך. ט״ז יו״ד סי׳ קי״ז ס״ק א׳. פרי חדש או״ח סי׳ תקפ״ח. חוות יאיר סי׳ קמ״ב. דברי יוסף לר״י אירגאס סי׳ מ״ח. קנאת סופרים למהר״ח קאזיז שורש ו׳. כסף משנה הל׳ מעשר רפ״א. ב״ח יו״ד סי׳ קנ״ט. ס׳ מוגל מאש שבסוף ס׳ שו״ת הר״י קצבי סי׳ כ״ב. ראשון לציון מ״ב׳ לשון למודים או״ח ק״ג:, ותראה כח חז״ל בעיקרי התורה); ושפתים ישק ניהו כבוד הגאון מרן רפאל ז״ל מהמבורג שכתב (מרפא לשון עמוד המשפט מ״ח:) וז״ל. לא וראה מ״ש התוס׳ (במס׳ ע״ז ל״ו׳ בד״ה אשר) בשם הירושלמי, ריב״ש בר מרתא נחית לגליבין אשכח לרבי שמלאי הדרומי יתיב ודרש, רבי ובית דינו התירו את השמן, שמואל קבל עליו ואכל רב לא אכל, א״ל שמואל לרב אכול או אנא אכתוב עליך זקן ממרא כו׳, אטרח עליה ואכל, והכל הולך אל מקום אחד שנצטוינו לשמוע אל השופט אשר יהיה בימים ההם, וכתיב לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, וכתיב בתריה והאיש אשר יעשה בזדון וגו׳, והרא״ש כתב בתשובה (כלל כ״א), תשובה אחת על אחד שאסר לטלטל ע״י צורת הפתח ונידה אותו, וכתב עליו ואם היית בימי הסנהדרין כו׳, כי אתה באת לעקור לימוד שסדר לנו רב אשי, ולחלוק על כל הגדולים שהיו עד היום הזה, אותם שמתו ז״ל ואת אשר המה חיים עד הנה, ועיי״ש מ״ש באריכות שפתים ישק משיב דברים נכוחים, ואם אמנם שם היה המעשה שהאיש הוא החמיר מצד אחד והקיל מצד אחר, אבל כן כל מעשיהם של האנשים האלה וכיוצא בהם מכת הצבועים ומראים טלפים שמחמירים במה שהתירו גדולי הדור הקדמונים והאחרונים, ומתוך כך באים להקל בדאורייתא ודרבנן ועוברים ושונים באולתם ונעשה להם כהיתר כו׳ עכ״ל.

וכל בעל נפש אף אם רוחו הוזה שוכב על פנת גג המינות אשר מעקה האמונה הישרה נפרצה מעליו, מ״מ בלבו הערל יגיה עוד זיק ושביב האמונה, להאמין כי בתורת משה אדון הנביאים וראש החוזים, בה נמלאו אוצרות כל כלי חמדה מכמני החכמה אוסם המדעים, אשר הם ספונים וכמוסים טמונים וגנוזים בה תחת מסוה הפשט הפשוט לבוש החצון, ולא כל הרוצה לבוא בהם יצא ויכנוס, כי אין לבוא בשער המלך עליון ית׳ בלבוש שק בגדים צואים, ורק יחידי סגולה בני עליה והם מועטים הם יבואו שעריה פנימה, ויאכלו די שבעם מדגן שמים מזון הנפש ותאורנה עיניהם להביט לפנים מן הקלעים בקרני חזות הקבלה האלהית, ונוכל להבין כי התורה מלאה חכמות כרמון, כי הספר איוב אשר גם הוא כתב משה (ב״ב י״ד:),

הוא

הוא נחל נובע מקור החכמות ורבותים אלפי מסתרי הטבע כלולים בו, (עי' פי' הראב"ד ז"ל ברא"ש ס' יצירה), כגון מה שחקרו ומצאו חוקרי הטבע (מובא בנודע ביהודה מה"ת א"ח סי' כ"ז) שנמצאו מיני אבנים אשר בראשיתם היו מים נגרים, וכאשר סגר עליהם האדמה את פיה מכל עבר לבל ישיגו אויר הטבעי, הם נקרשים ונקפאים עדי נעשים אבנים ונקראים טראף-שטיין, וזאת יאמר הכתוב (איוב ל"ח ל') כאבן (הנעשה מוקשה, ע"י) מים, יתחבאו (ויעצרו ע"י מניעת אויר הטבעי) ופני תהום (היינו במקום מניעת האויר המריץ ומניע את המים שיהיו נגרים) יתלכדו, (עי' כנסת הגדולה ספר ב' לד ק"א); וכן מ"ש (מכ"ר העברי שנת תרל"ב גליון ל"ז) וז"ל. פלאות מפעלות ה' ! על האי פעררא לא ימצא מים לשתות כי אך שלשה מעינות יקרו מימיהם בארץ הזאת, והמה במקום לא דרכה עוד רגל אנוש, כי על חוף ימה תוצאותם, ובנפשו הוא להקריב אליהם, ולמען לא ימותו יושבי האי בצמא, הצמיחה התולדה עפ"י ה' אלונים משקים במימיהם אדם ובהמה, העצים האלו גבוהים בערכך כעצי השדה אשר לנו, ולהם עלים ישרים ארוכים מאד, וירוקים תמיד, ועלי ראשם אמיר תנוח תמיד עב קטנה ככף איש ערפל חתולתה, על כן יעריפו העלים בלי חדל נטפי מים זכים וקרים להחיות בהם נפש כל חי; והוא שאמר אליהוא לדעתי (איוב ל"ו ל"ב) על כפים כסה אור ויצו עליה במפגיע יגיד עליו רעו מקנה אף על עולה, אשר לדעת כל המפרשים דבריו סתומים וחתומים, כי אחר שספר מפעלות פעולת ה' כי אל שגיא הוא, כי יגרע נטפי מים יזקו מטר לאדו אשר יזלו שחקים ירעפו עלי אדם רב כו', יאמר כי בם ידין עמים אם לשבט אם לחסד אם יהיה להם אוכל ומשקה, וחזר ומבאר נפלאות ה' אשר על כפים הם כפת וסעיפי האלנות כסה אור, ר"ל על אורות וגשם נדבות (כי אור ענינו גשם ג"כ כמו יפיץ ענן אורו, בסימן ל"ז), ויצו (אל) עליה, על העלים במפגיע בפקודתו, ר"ל יצוה על העלים שיגרעו נטפי מים מן העב והערפל ויזובו את מימיהם לארץ, ומסיים יגיד עליו רעו, כמו יאגוד (וכן תמצא בבאור ר"ש מהרובשוב), פי' יאסוף אצלו רעו או ר"ל הרועה, מקנה, או הוא כמו מרעהו (כמ"ש החכם מהרובשוב שהוא כן כי המקנה נקרא מרעה כמ"ש וכל מרעיתם נפוצה), ור"ל המקנה יתאסף על הצמא, אף על עולה כמו אף המקנה על-עולה כמו יעלעו (שם ל"ט ל') שענינו שאיפה ובליעה רבה, או שהוא מענין עלות כמו (ישעיה מ' י"א) עלות ינהל, שהם הבהמות הרכות, כי גם הרכות יתאספו שם לרוות צמאונם עכ"ל. הרי לך כי הספר איוב הוא קובץ כל שכיות הטבע פלאי שדי שגיא כח; ואם בספר זה הראה משה עולם ידיעתו בכל נפלאות היצירה, עאכו"כ בתורתו הקדושה הכתובה באש ונמסרה לישראל על סיני בקודש בחרדת אלהים עם רבותים אלפי שנאן, כי היא עמוקה מני תהום רבה ומלאה על כל גדותיה סודות מאליפות מרובבות אין מספר, אשר כל דבר חכמה רשום בה בכתב אמת והיא אורים ותומים להשיב לכל שואל בעומק.

ולכן מביא רבי הושעיה רבה בצדק את הפסוק ואהיה אצלו אמון וגו', כי התורה הקדושה אמנו הרחמניה אומרת שהיא מכוסה, לבעבור „אהיה אצלו" כלומר אצל עם ישראל אהובה וחביבה, יען מדי „יום יום" ימצא בי „שעשועים", כלא המה דינים חדשים לנקרים ומהקרי הטבע הרמוזים ומכוסים באותיותיה וכתריה, ולוא נגלו כל סודותיה ורזיה בפעם אחת, מובן הדבר כי סופרי הדור המצוינים העתיקו בעטם החד והשנון את המדעים אשר בתוכה לפי רוח הזמן החדש בתוך ספריהם, והרבו להם מוהר ומתן הסגיון והמצלה כפלים לתושיה כנכם ע"ג ענק, והמון הולית ממחילתו התורה הישנה מפני הספרים החדשים אלה, ומראיה רע בעיני הבריות במטרוניתא אשר השודדים והלסטים בזזו חילה והוליאוה נקיה מנכסיה, מבא"כ עכשיו

שהכל

שהכל יודעים שהיא עדיין מלאה חכמות נעלמות אין מספר כמעין המתגבר וכמים שאין להם סוף, וגם חוקרים רעים בעל כרחם יענו אמן כי התורה מלכת שמים בללה תתלוננו כל ידיעות העולם ופלאי הטבע אשר לא ידעם עט ולא שזפתם עין בשר, והיא קנקן ישן מלא חדש, לכן תמיד כבודה חדש עמה וידי הכל ממששין בה בחבה יתרה, יען עמד טעמה בה וריחה לא נמר, ומשלשלים אותה ביראת הקודש להתקשט בתכשיטיה היקרים מכל סגולות מלכים, כי יתר שאת ויתר עוז להאשה העומדת עוד להוליד פרי בטן מן האשה אשר אין לה עדנה אחרי בלותה. וזאת שפתי רבי הושעיה ברור מללו, אמון כלומר מכוסה" ולכן היא עוד כאמון בעיני יושבי בתי חומר, (עי' פי' הראב"ד ז"ל לס' יצירה בהקדמתו נתיב ג' דף י"א), והחכם מכל אדם זה אשר משל בשדה ספרו הפסוק (משלי ח' ל') ואהיה אצלו אמון וגו', הוא עצמו הוסיף לקח טוב עליו (שם י"ח ב') לא יחפוץ כסיל בתבונה כי אם בהתגלות לבו, כמ"ש הרמ"ק ז"ל (אור נערב ח"א פ"א), כי הכסיל לא יחפוץ להאמין כי התורה הקדושה מכלכלת בתוכה המון נסתרות שמבראשית מדעים מכוסים ומחקרים לנועים הסתומים בתוך מרולת דבריה הנגלים ועניניה הפתוחים, כי זה גדר התבונה להבין דבר מתוך דבר ולהוציא מעז מתוק ויקר מזולל, ורק יאמין בהתגלות לבו בדברים נגלים וענינים מפולשים לכל צד בדרך הפשט לבדו, כעדת הקראים המוכים בסנורון המינות לגשש כעור קיר התורה ולמצוא תחת חטה חוח, ותורתנו הקדושה היא משולה בעוה"ר למטפחת אשר כל הרוצה לקנח ידיו בה אין מי שימחה בו, (עי' עץ חיים שער ל"ב פ"ב. עקדה שער ס"ב. תורת חיים דרוש ה' פי"ח), וכונת שלמה זו לוטה ג"כ בדבריו היקריה (שם א' כ' כ"ד): „חכמות בחוץ תרונה ברחובות תתן קולה בראש הומיות תקרא בפתחי שערים בעיר אמריה תאמר, עד מתי פתים תאהבו פתי ולצים לצון חמדו להם וכסילים ישנאו דעת? תשובו לתוכחתי הנה אביעה לכם רוחי אודיעה דברי אתכם" וגו', כמ"ש נמי הרמ"ק ז"ל (שם) וז"ל. חכמות בחוץ וגו' דהיינו סודות הנעלמים בתורתנו הקדושה, והיא אומרת עד מתי פתים תאהבו פתי? ירצה, אתם נמשכים אחר הפשט ואתם מפתים את עצמכם בפתיות ותאהבון פתי זה חלק שהם מאמינים בתורה שאין בה אלא פשט, ולצים לצון וגו', זה כגון מנשה כו' שהיה דורש [דרשות של דופי, סנהדרין צ"ט:], ומי גרם זה? רודפן אחר פשוטן של דברים ולא יביטו אל נסתרם, והיינו וכסילים ישנאו דעת דהיינו ידיעת הנעלמות, ובתריה מה כתיב? תשובו לתוכחתי הנה אביעה לכם רוחי, הנשמה המתלבשת בתוך הפשט אביעה לכם רוחי אודיעה דברי אתכם בנסתר שיש בי כו' עכ"ל יעויי"ש דברי אלהים חיים מפורשים יוצאים מפי עיר וקדיש חד מן קאמיא.

ובימי חרפי עלתה בידי להשים רכשי שאלת רש"י ז"ל למיבור (שמות כ"ה כ"א): ואל הארון תתן את העדות, לא ידעתי למה נכפל שהרי כבר נאמר ונתת אל הארון את העדות? כו' עכ"ל רש"י ז"ל. ובאמת הך פסוקא בא שפיר לרמוז על דרך הפשט והשני על דרך המכוסה והיינו תורה שבכתב ושבע"פ הקשורות יחד כשלהבת בגחלת ואין זו אמתית יותר מזו יתלכדו ולא יתפרדו, לכן אחוז בזה וגם מזה אל תנח ידך.

משקל ל

משל למה"ד? למי שהיה טעון כלי עצם וכלי חרס, הקיש כלי עצם לכלי עצם לא נשבר, הקיש כלי עצם לכלי חרס נשבר כלי חרס.
(תנחומא תולדות סי' פ').

לא ארפה ואעזוב את עטי מבין אצבעותי עדי אניף גרזן המדע חרמש החכמה

על

על הזלזלים המזלזלים בחלק הסוד שבתורה כבוד אלהים הסתר דבר המכונה בשם אמון מוצנע, והחכמה העליונה קשקשה לפני אדון הנביאים משה עבד ה' כזוג ומידה קרנים לו, להתחיל התורה במלת „בראשית", ואל דקדוק שפת עבר לא שעה לכתוב בראשונה כדת הלשון אשר היתה ביד קדשו כחצים ביד גבור חיל, למען ירגיש הלומד בראשית בואו אל שעריה ובהתחילו לפתוח דלת הזהב אשר בהיכל האלהי, כי בין חרכיה ושעיפיה סדקיה וחלונותיה ספונים וכמוסים טמונים וצנועים סתומים וחתומים בטוב טעם ודעת עליון, טעמי המלות כלם אשיות ויסודות פקודי ה' הישרים לכל פרטיהם ודקדוקיהם וכוונותיהם המשיבים נפש ומאירים העינים, ובצל חכמתה על אורות עלה יקננו כל המדעים ויתערו כל חקרי שדי אשר בעולם עובר ועולם הגלגלים ועולם המלאכים אחד לא נעדר, כמאמר החכם (בן סירא כ"ד כ"ה): „זה ספר ברית ה' תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, כפישון באיתנו מלאה חכמה וכמימי חדקל בעת האביב, תזיל בינה כשפעת פרת וכנוזלי ירדן בימי קציר, כמימי יאור תביע לקח וכגיחון בעת הבציר, הראשונים לא ידעו ערכה והאחרונים לא ידעון תכליתה, כי שגבו מני ים אמריה ועמוקה מתהום רעיונה" עכ"ל. כלומר אם הראשונים לא ידעו ערכה לכן לא ידעון אחרונים תכליתה, כי אם אמנם שהראשונים תקיפי קמאי היו גדולים חקרי לב כפלים לתושיה מהאחרונים, כאז"ל (שבת קי"ב:) אם ראשונים בני מלאכים אנו בני אנשים ואם ראשונים בני אנשים אנו כחמורים כו', וכן (עירובין נ"ג) לבן של ראשונים כפתחו של אולם (רחבו כ' אמה) ושל אחרונים כפתחו של היכל (רחבו י') ואנו כמלא נקב מחט סדקית, (עי' כוזרי שני ויכוח ג' סי' נ"א), וכמ"ש הרי"א ז"ל (יערות דבש ח"א דף נ"ו:) וז"ל. אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה כי לא מחכמה שאלת על זה (קהלת ז' י'), והפי' הוא כך, כי המחקרים אמרו כי ראינו בדורות אחרונים בכל תחבולות עשיית אומנים ומחקרי מחצבים וכדומה כ"כ בידיעות ככבים, בכולם מלאו עשר ידות יותר מראשונים כנראה בכל הדברים, ואין הטעם שבח דור זה יפה מראשונים, כי זה אינו כי הם ננסים כפרעוש נגד ארי, רק הכל הוא כננס ע"ג ענק, כי הם ראו דברי ראשונים ובעיונם הוסיפו דבר והגדילו מראשונים וטובים שנים מאחד, ולכך נאמר כי לא מחכמה שאלת כי ימים ראשונים היו טובים כי נהפוך הוא כי תמיד אחרונים מוסיפים אומץ בחכמה, כי גם הדעת ורוח ראשונים עמם כו' עכ"ל, ועוד חזר ודבר מזה בסגנון אחר (שם ח"ב דף קמ"ו:) יעויי"ש.

והחכם בנבשתי נחה עליו רוח ה' להשיב למלך דון אלפונסי העשירי אשר שלח אחריו לפתור לו חלומו (שארית ישראל פי"ח) וז"ל. מיום אשר גלינו מארצנו ברחו כל החכמות ממנו ונותרנו ככלי ריק, ואיך נדע לפתור חלום? ויאמר המלך אליו: שקר אתה מדבר אני כי שמעתי פראפויל כי בא נשאלאמאנקא ויספר לי שהוא ושני רעיו למדו בספר אצל רב אחד חכם אנוש חכמת התלמוד, ואחר שלמד בה כמה שנים ראה שאין חכמה עמוקה בעולם כחכמת התלמוד, ואם אמת יצדקו דבריך איך בגלות בבל ידעו חכמה עמוקה כזו? ויען היהודי: אף אם היו גולים הנה היו קרובים אל השורש הם החכמים אשר באו להם החכמות בקבלה איש מפי איש, לא כן אנחנו רחוקים מן השורש, על כן כבה אור שכלנו ובל יהל אורו והיינו כעורים מגששים קיר, ויען לו המלך: היש סכלות גדולה מזאת שתאמרו כי מפני שגליתם מארצכם אבדה חכמתכם, איך תלוי החכמה והמדע בארץ? ויען היהודי: לא יחשוב המלך כי בסבת היותנו חוץ לארצנו נגרע שכלנו, אבל הוא מפני גלות שכלנו משעבודנו תחת יד עובדי כוכבים ורבו תלאותינו בצרכי מזוננו ומסי המלך (ממלכי ראשונים), לכן נגרע מעבודתו ופעולתו אשר היה לו מימי קדם מפני מעוט השתדלותינו בחכמות, וישעיה הנביא אמר (נ"ל ירמיה

הנביא, והוא בירמיה מ״ח י״א) שאנן מואב מנעוריו ושוקט הוא אל שמריו ולא הורק מכלי אל כלי ובגולה לא הלך על כן עמד טעמו בו וריחו לא נמר, ויאמר המלך אל טומאש: הראית תשובה חלושה אשר הוא משיב לי? ויען טומאש: לפי דעתי האמת דבר לפי מה שראינו חכמתם בהיותם בארצם, כי מצאנו שיהודי אחד שמו שמעוני נצח לאפלטון בדברים רבים, והיום הזה נתדלדלה חכמתם ואני מדמה אותם כנר לפני אבוקה, והחכמה אשר מקדם היה להם מהנביאים ובקבלה, ועתה מיגעין עצמם למצוא חכמה ולא מצאו, כאשר איש מוציא אש מאבנים יפלו הניצוצין אחת הנה ואחת הנה כו׳ עכ״ל, וצדק יהלוך לפני דורו של רבי שבתי כהן בן מלכיאל אשר עשה עצמו כחגב נגד דעת כל קדמון, כמ״ש (תולדות חכמי ישראל ח״ד צד קל״ט) וז״ל. חכמי הימים ההם גזרו אומר כי הראשונים רחוקים מכל שגיאה ורק בפתח האחרונים המשוגה רובצת, ועזות נמרצה היא אם אחד מבני הדורות האחרונים יבא לבקר את הליכות דרכי איש חכם מדורות הראשונים, וע״כ חרה אף החכם ר״ש כהן בן מלכיאל על ר׳ מרדכי כומטינו אשר נועז להשיג על דברי הראב״ע ויכתוב השגות ע״פ המשיג ההוא וידבר אתו משפטים כו׳ עכ״ל.

וכי תקשה אם מסקינן כי קטנו של דור הקודם עבה ממתני דור אחרון וראשון ראשון חביב, למה פסקינן הלכה כבתראי? ויותר מזה תקשה מדברי אביי עצמו (ברכות כ׳: תענית כ״ד׳) שהוא ובני דורו שהיו בדור החמישי של האמוראים, היו יותר מחוכמים מרב יהודה שהיה בדור השלישי, שבימי רב יהודה לא היה רוב למודם רק בנזיקין ובימי אביי כל השיתא סדרי, ורב יהודה כשהיה מעיין במסכת עוקצין היה אומר שרואה בה קושיות עצומות, ואביי היה קורא בה י״ג פנים יעויי״ש? והגאון החוקר האלהי הר״ד ניטו ז״ל אשר קדם השם ברוח תבונתו התעורר על זה בספרו (כוזרי שני ויכוח ג׳ סי׳ נ״ה נ״ו) יעויי״ש תשובתו, שאף שאביי התפאר עצמו על רב יהודה, מ״מ עיניך לנכח יביטו (עירובין נ״ג׳) איך השפיל עצמו כאגמון והשח נפשו ביראת הכבוד נגד הקודמים לפניו בזמן, בידעו שהוא עומד על מגדל הצופים הראשונים כננס ע״ג ענק ורואה שם עמוקות מני חושך; ועוד מצאתי בעז״ה תבלין לזה מ״ש רבי אלעזר (זוה״ק ר״פ ויקרא): אסתכלנא בדרין קדמאין ודרין בתראין, מה בין דרין קדמאין לדרין בתראין? דרין קדמאין הוו ידעין ומסתכלין בחכמתא עלאה וידעין לצרפא אתוון דאתיהיבו ליה למשה בסיני, ואפילו חייבין דבהון בישראל הוו ידעין גו אתוון חכמתא עלאה וידעין בו אתוון עלאין וגו אתוון תתאין חכמתא לאנהגא עובדין בהאי עלמא, בגין דכל את ואת דאתמסר ליה למשה הוו מתעטרין וסלקין על רישייהו דחיוון עלאין קדישין כו׳ יעויי״ש; וזאת שאמר ריש לקיש לר״י (יומא ט׳:) אדרבה אחרונים עדיפי יעויי״ש, היינו עדיפי ביראה וחזוק הדת ולא בחכמה, ור״י חלק עליו שראשונים עדיפי היינו גם ביראת שמים, כדרך שאמר ר״י עצמו במקום אחר (תמיד כ״ז) אשריהם לראשונים שאפי׳ על אונס שינה עושין דין יעויי״ש, וכן השבח שנתן לדורות ראשונים יותר מהאחרונים (ברכות ל״ה:) שהראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי משא״כ האחרונים, אבל בחכמה המוחשית החמרית יש לאחרונים כמה ידות יותר מהראשונים.

וכתבלין לזה הם דברי הכסף משנה (הל׳ ממרים פ״ב ה״ב) וז״ל. ואל יקשה בעיניך איך האחרונים גדולים מן הראשונים, הלא מצינו רבה דגדול מרב יהודה? יעויי״ש השגתו על הראב״ד ז״ל שכתב ההפך, וכן מאמר ריב״ל (גיטין ה׳:) לא שנו אלא בדורות הראשונים שלא היו בקיאין לשמה אבל בדורות האחרונים שבקיאין כו׳ יעויי״ש, וכן (יומא פ״ה:) דידי עדיפא מדידהו, וכן מ״ש המקובל האלהי הר״א מרימון הספרדי ז״ל (ברית מנוחה ניקוד הח׳) וז״ל. דורות האמצעים חכמתם מעוטה משל הראשונים, ושל

האחרונים מרובה משל הראשונים עכ"ל יעויי"ש, ומצינו עד ראיה ישן נושן לזה (זוה"ק בראשית ק"ז) בשית מאה שנין לשתיתאה (לאלף הששי) יפתחון תרעי חכמתא לעילא ומבועי דחכמתא לתתא יעויי"ש, (עי' אגרת אליהו אות י"ד), והיא המאה הנכחית אשר אנו עומדים בה, אשר המון חכמות נפלאות ואלפי המצאות עצומות נגלו ע"י התירים הגדולים אנשי שם, מסלת הברזל בכח הקיטור, הטעלעגראף, הטעלעפאן, זרם העלעקטרי, מכונות מלאכתיות אין מספר קרני חזות נפלאים לחוזים בככבים כו' כו', אשר בעזרת המצאות נפלאות אלה נפתחו פתחי שערי הטבע ביותר, ולהבריאה כולה נתוסף הוד והדר על אחת שבע.

ובין כך ובין כך יצדקו ויאמנו דברי בן סירא הקודמים כי הראשונים והאחרונים אמרו להתחכם בתכלית התורה והיא רחוקה מהם הלאה כמטחוי קשת, ומה נמרצו אמרי רבי אליעזר (שיר רבה פ"א סי' א') אם יהיו כל הימים דיו ואגמים קולמוסים ושמים וארץ מגלות וכל בני אדם לבלרים, אין מספיקים לכתוב תורה שלמדתי, ואני לא חסרתיה אלא כאדם שמטביל זכרותו של מכחול בים, רבי עקיבא אומר אני אין בי כח לומר כמו שאמרו רבותי, אלא רבותי חסרוה ואני לא חסרתיה אלא כמריח באתרוג המריח נהנה והאתרוג לא חסר, וכממלא מאמת המים וכמדליק מנר לנר ע"כ, ורבי עקיבא זה אשר השפיל וכפה ראשו כאגמון לפני הקודמים, הוא היה עקיבא בן יוסף אשר שמו הגדול הלך מסוף העולם ועד סופו (יבמות ט"ז), ואז"ל (עירובין נ"ג) לבן של ראשונים כפתחו של אולם זה ר"ע, (במדבר רבה פי"ט סי' ו') דברים שלא נגלו למשה נגלו לר"ע וכל יקר ראתה עינו זה ר"ע יעויי"ש, וכן (זוה"ק פנחס ר"ל) כשהיה ר"ע דורש במעשה מרכבה ירד אש מן השמים והקיף האילנות ומלאכי השרת מתקבצים כבמזמוטי חתן יעויי"ש, וכן (ספרי חקת פיס' קכ"ד) א"ר טרפון ראיתי האיל מנגח ימה ולפונה ונגבה וכל חיות לא יעמדו לפניו ואין מציל מידו ועשה כרצונו והגדיל (דניאל ח' ד'), זה רבי עקיבא כו' יעויי"ש, ועוד אמר עליו (שם בהעלותך פיס' ע"ה) אשריך אברהם אבינו שיצא זה מחלציך כו', כל הפורש ממך כפורש מחייו יעויי"ש, ועל כלם הודאת בעל דין זה כמאה עדים דמי שלא חסר מאומה מים התורה רחב ידים, (עי' עוד מענין זה עירובין כ"ד: מגילה י"ט: ב"ר פ"י סי' י'. שמות רבה פמ"א סי' ו'. שיר רבה פ"א סי' ג', ופ"ה סי' י"א, ופ"ו סי' ב') ; ומדת הענוה מדברת מתוך גרונו של הרמב"ם ז"ל (ריש אגרת תימן): ותמיד אשקוד במשמרותי ולא השגתי חכמת אבותי יעויי"ש.

משקל לא

למלך שהיה לו אוהב, א"ל לאוהבו מה אתן לך? כסף וזהב יש לך, עבדים ושפחות שדות וכרמים יש לך, אלא אתן עטרה שבראשי ואשים בראשך.
(תנחומא חיי שרה סי' ד').

לאטי אתנהלה לרגל מלאכת הקודש אשר לפני, להוכיח עוד בחבילות מאמרים אלקיים הנכוחים למבין וישרים למוצאי דעת, כי תורתנו הקדושה והספורים והקורות אשר בה למקטנם ועד גדולם, מלאים על כל גדותיהם סודות עמוקים ורזים רבים רמים ונשאים עד למכביר, אשר לאו כל מוחא דאנש סביל יתהון, כהא דאיתא (זוה"ק בהעלותך קמ"ט) כמה חביבין מלי דאורייתא דבכל מלה מלה אית רזין עלאין ואורייתא כלא עלאה איקרי כו', אע"ג דנפק מנה חד ספור בעלמא, ודאי לא אתי לאתחזאה על ההוא ספור אלא לאחזאה מלין עלאין ורזין עלאין כו' יעויי"ש, וכן (שם קנ"ב:) וי
לההוא

לנהוג בר נש דאמר דהא אורייתא אתא לאחזאה ספורין בעלמא ומלין דהדיוטא, דאי הכי אפילו בזמנא דא אנן יכלין למעבד אורייתא במלין דהדיוטא ובשבחא יתיר מכלהו? כו', אלא כל מלין דאורייתא מלין עלאין איכון ורזין עלאין כו' יעויי"ש באריכות תבלין נג' שבילין דאורייתא אשר חשבתים פה לפניך. וכן הא דאיתא (שם ואתחנן רס"ה׳) אלמלא הוו ידעי בני נשא מלין דאורייתא, ינדעון דהא לית שום מלה באורייתא או את באורייתא דלא אית בה רזין עלאין ויקירין יעויי"ש, (עי' עוד תקונים מי' עבודת הקודש לאבן גבאי ז"ל חלק התכלית פכ"ב וכ"ג), וכשמן ששון יבואו בעלמותיך דברי הפילוסוף הישראלי רבי עזריה מן האדומים ז"ל (מאור עינים סוף מאמר הדרת זקנים) וז"ל. ויהי בהשמע כל הדברים האלה אל המלך (תלמי) שמח עליהם מאד, באשר חשב למשפט כי באופן זה תעמוד פעולתו זאת לנצח, וכאשר קראו (הע"ב זקנים, מגילה ט׳:) לפניו כל דברי התורה מאד התפלא על חכמת הנותן אותה, ויאמר כמשתאה אל דמיטריאו: איך יתכן כי מעולם לא שם גם אחד מכותבי דברי הימים או בעלי השירים אל לבו להזכיר בספריו את החבור הנכבד והנורא הזה? ויען דמיטריאו ויאמר: אבל אדוני המלך, התורה זאת קדושה ואלהית, ועוד כי כבר אדע שהיהודים אשר נועזו לדבר בה היתה חתת האלהים עליהם ויחרישו ממנה, יען שמעתי כי טיאופומפו החכם ברצותו לערב בדברי ימים שחבר דברים מה מן התורה הזאת, נפל בחלי השגעון וערבוב השכל קודם ימים, אולם בתקפו חליו זה שפך שיחו בזבחים לפני האלהים לדעת בשלמי היתה לו כזאת? ותבא אליו הערה בחלום הלילה כי בחטאו חלה, יען בקש להכנים הדברים האלהיים בדבריו האנושיים ולפרסם אותם להמון, אז שבת ממלאכתו, ואומרים כי כן שב ורפא לו עכ"ל. ודע כי המלך זה הוא האלטגנין הגדול במצרים בטאלמעאום האלכסנדרוני, אשר קנה לו שם עולם בספרו הנפלא אלמאגעסטי, אשר בשיטתו בידיעת הויות העולם והשמים הלכו כל מלוכי ארץ אחריו אלף וארבע מאות שנה עד ניקאלוים קאפערניקום אשר עשה בה שינוים ביראת הכבוד, גם לפני חוקר לאומי מלך חכם בעוז כמהו מלאה תורתנו הקדושה עטרת חן והטה לה כנחל שוטף כבוד אלהים, שישו בני מעי! שישו!.

וזאת יאמר רבי הושעיה רבה אמון פירושו מוצנע, כי ההבדל בין מכוסה למוצנע, מכוסה הוא חפץ הסגור בארגז ואנן ידעינן מקום הארגז, מוצנע הוא חפץ הטמון בארגז וגם מקום הארגז נעלם, כן אמון מכוסה היינו דברי הלכה דרשה ואגדה המורגשים ע"י יתור אות ולשון משונה מחברה, כגון בסכות בסכת זכר זכר וכדומה דברים רבים אשר יצאו ממקור שתי אמהות אם למקרא ואם למסורה" כנודע, וכן דברי אגדה הנולדים ע"י יתור אות ופסוק כלו, כגון הפסוק (בראשית ל"ו כ"ב) ואחות לוטן תמנע, אשר הקורא יעבור עליו בלי שום הרגשת פליאה, רק איש נבון ישתומם איזה נפקותא איכא באחות לוטן אם שמה תמנע או קטורה? וגם חז"ל ישבו על מדוכה זו ומצאו בה תועלת (סנהדרין צ"ט:) יעויי"ש, וחכמי הקבלה בנו ע"ז כמו רמים ארמנות מובטחים ואהלי שן, כהגאון חיד"א ז"ל שכתב (שם הגדולים ח"א אות ת׳ סי׳ שנ"ג) וז"ל. וכבר אמרו בתנדב"א שאפילו קרא כל היום פסוק ואחות לוטן תמנע הוא בן עוה"ב, והטעם כי אותיות ותיבות ההם יעוררו רוחניותם, וגם יהיה תועלת עצום בהרכבתם וכל פעם יוליד אור חדש לפי מצב העולמות ולירוף שם המיוחד אשר שולט ברגע ההוא, באופן כי הקורא בתורה בכל מקום אף שלא יבין, מ"מ האותיות והתיבות עצמן הן הן המרכבה הרכבת צורות הקדושות ורוחניותן, ויתכן דנקט בתנדב"א פ׳ ואחות לוטן תמנע, דהאי קרא גופיה יש בו רמז דמי שאינו עוסק בתורה ולא חפץ בברכה ילבש קללה כמדו, כי נודע דבמדרש הנעלם מהזוהר דרשו לוט מל׳ ארמי ליטא שהוא לשון קללה, וז"ש ואחות לוטן המתחבר עם הקללה מלשון קורעין

ולא

ולא מאחין, זהו תמנע, כלומר המונע עצמו מללמוד כי אין לך מחזיק היצה"ר ושיעתו אלא העוזב תורת ה׳, וכבר כתבו גורי האר"י זצ"ל כי תמימה משיבת נפש עדות ר"ת תמנע ע"ש, ויומתק לפי דרכנו שמונע ללמוד הרמוז בר"ת תמנע כו׳ עכ"ל; וראיתי נמי מ"ש הרי"ה ז"ל (של"ה ריש ח"ב בד"ה כי נר מצוה) וז"ל. כל התורה היא כן מדברת מלמטה ורומזת למעלה, ואין בין פסוק ותמנע היתה פלגש לפ׳ שמע ישראל, כי הכל רומזים לדברים גבוהים וגבוה מעל גבוה עד אין סוף, ומה שהזכירו רז"ל בפ׳ ותמנע זה רומז בר"ת תורת ה׳ תמימה משיבת נפש עדות, ר"ת תמנע, ותורת ה׳ תמימה כלומר כולה מתחלתה עד סופה כו׳ עכ"ל יעויי"ש שכתב עוד (בד"ה הרי מבואר) וז"ל. מי הוא זה ואיזהו שיכול לירד לסוף דעת התורה? אלו כל השמים יריעות וכל הימים דיו וכל הקנים קולמוסים אין לכתוב חלק אחד מאלף אלפי אלפים רבבות מהרמוז בתורתנו הקדושה, רק כתר תורה מונח לכל, כל הרוצה ליטול יבא ויטול עד מקום שׂשכלו מגיע, ואחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים עכ"ל; ורבנו בחיי ז"ל כתב (וישלח ל"ו י"ב) כי מפסוק ותמנע היתה פלגש יוצא שם של מ׳ תיבות מספר אותיותיו ארבעים כו׳ יעויי"ש, וכתב ע"ז המקובל הקדמון רבי נפתלי טריווש ז"ל (נפתולי אלהים דפוס העלדנוס שנת ש"ו) וז"ל. ולא ידעתי ולא למדתי ולא מצאתי, ולבי אומר כי הוא שם של שמונה כל תיבה ה׳ אותיות כו׳, זה רמז דניאל לתת השקוץ שומם כו׳ עכ"ל יעויי"ש, והפילוסוף האלהי היש"ר מקנדיא ז"ל קרא תגר על פירושו זה (מצרף לחכמה ח״י) יעויי"ש.

וכן הפסוק (בראשית ל"ו ל"ט) ושם אשתו מהיטבאל וגו׳, אשר הקורא לא ירגיש בו שום פליאה, ואמרו עליו (זוה"ק תולדות קמ"ה:) תא חזי דהא ריב"ז הוה אמר ש׳ הלכות פסוקות ברזא דחכמתא עלאה בפ׳ ושם אשתו מהיטבאל וגו׳, ולא גלי לון אלא לר"א דהוה עמיה (בזוה"ח בראשית ז׳: איתא וז"ל. ולא רצה לגלות אותם אלא לר"א בן ערך ולר"א בן הורקנוס תלמידיו דהוו עסקין עמיה במעשה מרכבה), בגין למנדע דכמה רזין עלאין איכון בכל עובדא ועובדא דאיהי באורייתא כו׳ יעויי"ש, והיינו מ"ש ר׳ שמואל בר נוריא (תנחומא בהר סי׳ א׳) אין לך פרשה בתורה שאין לה כותרת מלמעלה ובסים מלמטה כו׳ יעויי"ש, וכן (ספרי ח"ב פיס׳ ש"ו) אין לך פרשה שאין בה תחיית המתים אלא שאין בנו כח לדרוש יעויי"ש, היינו שיש כח רוחני אלהי למביני הסודות ורזי התורה להחיות בהם ישני עפר ולעורר לתחיה מתי עולם, כמו יחזקאל אשר ברוח פיו החיה העצמות היבשות בבקעת דורא, כהא דאיתא (שוחר טוב מזמור ג׳) אלמלא נתנו פרשיותיהן של תורה כסדר כל מי שהיה קורא בהן היה יכול לבראות עולם ולהחיות מתים, (עיי׳ עוללות אפרים מאמר מ׳), ובזה ילדק שפיר המאמר הנ"ל (תנדב"א זוטא ספ"ב) אפילו אין בידו של אדם לא מקרא ולא משנה אלא הוא יושב וקורא כל היום הפסוק ואחות לוטן תמנע אפילו הכי שכר תורה בידו יעויי"ש בישועות יעקב שכתב וז"ל. שבאמת אין חילוק בתורתנו הקדושה בין פסוק זה לפסוק שמע ישראל כמ"ש הרמב"ם ז"ל כו׳ עכ"ל; וכ"כ הר"א ז"ל (עוללות אפרים מאמר קי"ח) וז"ל. הנסתר הוא שהיתה כתובה לפני הקב"ה במרום בלי הבדל אותיות, ובדרך זה כל התורה היא שמותיו של הקב"ה כנודע בקבלה האמתית, שאין חלוק בין פסוק ותמנע היתה פלגש לפסוק שמע ישראל כו׳ עכ"ל יעויי"ש באריכות; וכ"כ הר"ם ז"ל (הדרת קודש עיקר ח׳ דף ו׳:) יעויי"ש; ונקטו פסוק ותמנע וגו׳, יען מנשה קרא תגר עליו ובלוארו העתק דבר עליו רתת (סנהדרין צ"ט:) וכי לא היה לו למשה לכתוב אלא ואחות לוטן תמנע? יעויי"ש איך חז"ל גרסו בחלץ שיניו וילוקו זהב רותח לתוך פיו; והרמב"ן ז"ל דבר נכבדות בזה לפני המלך והשרים בסרקוסטא (דרשת הרמב"ן ט"ו) יעויי"ש מעדנים לנפשך; ושפתי רבי עמנואל הלפרוני ז"ל ישק שכתב במתק

קולמוסו

קולמוסו (פירושו לס׳ משלי דפוס נעאפאל רמ״ז) וז״ל. לא כאותיות המצריות העבריות, כי בצורות אותיותינו נרמזים סודות גדולים, וכבר באדנו זה בספר אשר חברנוהו על באור סודות צורות האותיות עכ״ל, (עי׳ תולדות חכמי ישראל ח״ג צד קי״ט). וכדומה רבים כמוהם הזכיהו רוחנית תורתנו באספקלריא המאירה.

והפילוסוף מענדעלזאהן כתב (הקדמת פירושו לס׳ קהלת. מובא בהצופה להמגיד שנת י״ח צד שע״ו) וז״ל. אחרי שאנו רואים מדרכי החכמה העליונה לכוון בפעולה אחת אל תכליות רבות, כי זהו מגדר החכמה העליונה בכלל, ואנו רואים במעשה היצירה ובפרט באברי בעלי החי, שיוצרם כוון באבר אחד אל כונות שונות, דרך משל, ברא האף להריח ולנשימה ולדחות הליחה העודפת וליפות תואר הפנים, ברא האויר לנשימת הבעל חי, להוליך הקול, ולנשיבת הרוח להוריד הגשם והטל להעלות שלהבת וכדומה, הרי אלו לתועליות רבות במצוע אחד וכן רבות, א״כ אינו רחוק שתכוון החכמה הכיא בדבור אחד כונות רבות מתחלפות וכלן אמת, וזה אמרם חכמז״ל מקרא אחד נדרש לכמה טעמים כו׳ עכ״ל יעויי״ש; וכן אז״ל (ספרי ח״ב פיס׳ של״ו) אין לך דבר ריקם בתורה שאם תדרשנו שאין בו מתן שכר כו׳, וכן (ויקרא רבה פ״ל סי׳ א׳) שכר דבר אחד מן התורה אין כל בריה יכולה ליתן מתן שכרה יעויי״ש, והיינו אז״ל (מנחות קי׳:) אלו תלמידי חכמים העוסקים בתורה בכל מקום (כלומר בכל מקום בתורה) מעלה אני עליהם כאילו מקטירין ומגישין לשמי ע״כ, כי לא מן הנמנע הוא גם לפילוסוף חוקר טבעי להאמין שבכל אות ותג אשר בתורת ה׳ אחוזים המון נסתרות שמבראשית, כמו שנמצאו אלפי עשבים שונים אשר בני אדם רומסים עליהם, ובאמת יש בהרכבתם הפימית תועליות גדולות מאד נעלות לבריאת הגוף וכדומה כנודע, ואיתא (ברכות נ״ה) יודע היה בצלאל לצרף האותיות שנבראו בהן שמים וארץ יעויי״ש, ונשנה זאת בתוספת באור (זוה״ק פקודי רל״ד: ובפי׳ שביבי נגה שם רכ״ז:) יעויי״ש, והיינו אז״ל (סנהדרין ס״ה) אי בעי צדיקי ברי עלמא כו׳ יעויי״ש, וכן מה שאמר אנטונינוס (ע״ז י׳:) ידענא דזוטרא מינייהו מחיה מתיא יעויי״ש; וכן מ״ש רבי יוסף קמחי ז״ל (ס׳ הברית כ״ד:) וז״ל. ומשל לאדם שרוצה להשקות בהמה, לא יאמר לה בדבור שתשתה אלא שורק בפיו כדרך בהמותה, כן כתבו הנביאים צורת הבורא כדי שיבינו הפתאים צורת הבורא, כמו, עיני ה׳, אזני ה׳, פני ה׳, רגל ה׳, ודומיהם משל. כדי שיוכלו להתחנן לפניו בני אדם, ויציירו הנביאים אותו בצורה בני אדם אע״פ שהם רחקו מהדעה הזאת, וזה כדי שישכילו ויבינו הבורא הפתאים, ולהמשכילים לא יזיק דבר זה, כי הם יבינו אמתת הדבר, ישירו הקליפה ויאכלו הפרי עכ״ל, (עי׳ רעליגיאן איננערהאלב דער גרענצען דער בלאסען פערנונפט להפילוסוף קאנט צד ס״ג בהערה); סוף דבר הקול נשמע מכל אפסי ארץ ופתקא מן שמיא נפל כי תורתנו הקדושה היא שולטת שלטת בכל רחבי היצירה, ומלכותה בכל הנמצאים מושלת בכח אביה שבשמים ית׳ ראש כל מנין ויסוד כל בנין ותומכיה מאושר בזה ובבא.

משקל לב

משל למטרונא שיצא עליה שם רע עם אחד מגדולי מלכות, בדק המלך בדברים ולא מצא בהם ממש, מה עשה המלך? עשה סעודה והושיבו בראש להודיע לכל שבדק המלך בדברים ולא מצא בהן ממש.

(תנחומא אמור סי׳ י״א).

לבוא עתה למחוז חפצנו תואיל אחי־נועם, לדעת כי תורתנו הקדושה אשר נחירה

מחירה מצער בבתי מסחר הספרים מאד, היא אוצר כל כלי חמדה והיא מן הדברים ההכרחיים ליושבי בתי חומר כמו הלחם והמים לגוף ולכן מחירם מצער, כן התורה היא לחם שמים מזון הנפש ולכן מחירה קטן מאד, והיא היא עץ הדעת אשר בצל דליותיו יחסיון כל החכמות והמדעים כלם אף מה שלמעלה מגלגל הירח, כאשר הוכחתי בעז"ה במשכילים הקודמים, ובגלל זה אסור לכתוב נקודות וטעמים בספר תורה מפני שהם שוללים ומקלקלים צרופי האותיות (שו"ת הרדב"ז ח"ג סי' תרמ"ג. ועי' דמשק אליעזר פי' בראשית סי' ל"ב); ועזרא הסופר אשר היה עושה נקודות בספר התורה שלו, מטעם קדוש אשר היה לו לתועלת דורו, היה ירא לנפשו פן יחשב זאת לעון (עי' במדבר רבה פ"ג סי' י"ג. אבות דר"ן פל"ד. פסקי תוס' מנחות סי' רכ"ז); כי התורה היא כמו האורים ותומים אשר האותיות יגידו לפנים ולאחור כל המבוקש מראשית דבר אחרית דבר, ולכן אין לאסור המלות בכבלי הטעמים ובעבותות הנקודות, ורק כשעומדים הענינים לפופים משתחוים רוזים, עד שגם השמות אשר בכתבי הקודש גם בהם רמזה החכמה העליונה ענינים וכשרון נפש הנקראים ונקובים בהם, כגון עזריה בן אמציה מלך יהודה נקרא (דה"א ג' י"ב) עזיה, על אשר העיז פניו לאחוז ארון אלהים ויחר אף ה' בו (ש"ב ו'. דה"א י"ג), וכן הטעם שכתוב דויד מלא יו"ד רפ"ג פעמים בכתבי הקודש להורות גדולתו ותפארתו, (עי' ס' פ"ב שמות אנשים אות ד' בשם מהרי"ט), וכן מ"ש הרד"ק ז"ל (ש"א כ"ב ט"ז) על השינוים דואג דויג, וז"ל. ונראה בשעת המעשה קראו הכתוב דויג לגריעות שמו עכ"ל, היינו שנתן לו יו"ד אות קטן תחת א' אות גדול; וכן מה שאז"ל בכמה דוכתי (ערכין ל"ב: ירושלמי שביעית פ"ו. קהלת רבה פ"א סי' ד'. מדרש שמואל פכ"ו) יושע בן נון (נחמיה ח' ז'), חסר ה', משום שלא התפלל על יצה"ר יעויי"ש בידי משה; וכן אביגיל כתובה פעם אחת (ש"ב י"ז כ"ה) אביגל בלא יו"ד השניה, ודרשו רז"ל (ירושלמי סנהדרין פ"ב. מדרש שמואל פכ"ג) לפי שנתנה עיניה בו פגמה הכתוב יעויי"ש. ולא תקשה ע"ז מהא דאיתא (זוה"ק תרומה קס"ד:) ובכל אתר דאתוון אתוספן כגונא דא (עשתי) איהו לגריעותא, כגון (ש"ב י"ג כ') האמינון אחיך דהני אמנון, ובסטרא דקדושא גרע את ואיהו תוספת ע"כ? כי הכונה שהיו"ד עושה פרוד וריוח בין תיבת אמ"ן שבשם אמינון שרומז שהאמונה נפרדה בבואו על אחותו, וכן עשתי עשר אשר די לומר שתי עשר והעי"ן עם השי"ן מצטרפים לתיבת עש וזהו שם תולעה ורמה המבלה ומרקיב התבואה (ישעיה נ' ט'), משא"כ במקום שהאות הנוסף אינו עושה פרוד או התחברות לגנאי אזי מובן כי נוסף שפיר לעשות יקר וגדולה; וכן יהורם בן יהושפט מלך יהודה כאשר תאותו מסכה בקרבו רוח טועים להלוך בדרכי מלכי ישראל הרעים ויהרוג את אחיו, נקרא (מ"ב ח' כ"א. דה"א ג' י"א) יורם; וכן יהואש בן אחזיה מעת שחטא נקרא (דה"ב כ"ד) יואש; וכן אז"ל (סוטה י': ויקרא רבה פכ"ג סי' י'. במדבר רבה פי"ד סי' ה') יוסף שקידש שם שמים בסתר הוסיפו לו אות ה' בשמו (תהלים פ"א ו') עדות ביהוסף שמו יעויי"ש; וזאת א"ר יוסי (זוה"ק פקודי רכ"ג) ודאי דקב"ה אתרעי ביה בבצלאל לעבידת משכנא יתיר מכל ישראל, אמאי? א"ל שמא גרים, והא אוקמוה דקב"ה שוי שמהן בארעא לאתעטרא בהו ולמעבד בהו עבידתא בעלמא הכ"ד (שם מ"ו מ') אשר שם שמות בארץ, א"ל רזא איהו הכא כו' יעויי"ש, (עי' שם אחרי ע"ה:); ועוד כיוצא בהן המראים לדעת כי כל אותיות כתבי הקודש בכלל והתורה בפרט, שקולים בפלס ההגיון האלהי, והאבנים טובים ומרגליות יקרות היו שקולים על מאזני ה'.

ויען כי התורה נעתקו מליה מפי הגבורה ונולדה בקדושה ובטהרה מבטן החכמה העליונה, לפיכך היא קיימת לנצחים עד בלי ירח, וכל הרוחות שבעולם לא יזיזו מלה אחת ממקומה ולא ישיעו יתדותיה שלה, כמ"ש החוקר הקדמון ידידיה האלכסנדרוני

חיי

(חיי משה ח"ב לד קל"ו) ודבריו העתיק הר"ע מן האדומים ז"ל (מאור עיניה אמרי בינה פ"ד) וז"ל. אמנם תורתנו לבדה היא קיימת ולא ישיגנה הפסק והשתנות לעולם, אבל תתמיד כאילו היא ברשמי הטבע (שאין דבר אחד מן הטבע בטל מן העולם כן אין דבר אחד מהתורה זז ממקומו. תנדב"א זוטא פ"י), שכן היתה מיום הכתבה ועד עתה (והוא היה קרוב לחורבן בית שני כ"ה שנה), ויש תקוה שתשאר כמו כן נצחית לעולמים כימי השמש והירח והשמים על הארץ, וכל התהפוכות וההשתנות אשר עברו על בני עמנו, ולא סבלו מעולם שתפול אפילו מצוה קלה שבה עכ"ד, אשר הם דומים למ"ש ג"כ היוסיפון לרומיים (ח"ד פ"ח) וז"ל. תורתנו הלא היא מושגחת מאת האלהים לבל תבטל או תשתנה כל מאומה חלילה שיבא לעולם שום זמן אשר בו יחדש אותה או ימיר צורתה באחרת עכ"ל יעויי"ש; ולכן האדמה תפלה את פיה לבלוע חיים את האיש אשר הוא בעיניו חסון כאלונים ויתגור שארית כחו לקצץ בנטיעות התורה כרם ה' צבאות, וגם הנביא ליר גבוה אשר כל בית ישראל נשען עליו ממשד ועד הטפחות, דמו בראשו אם יבא לבטל קוצו של יו"ד ותג אחד מכתבי הקודש, כמו שפסק הרמב"ם ז"ל (הל' יסודי התורה פ"ט ה"ד) וז"ל. וכן אם עקר דבר מדברים שלמדנו מפי השמועה או שאמר בדין מדיני התורה שה' צוה לו שהדין כך הוא והלכה כדברי פלוני, הרי זה נביא השקר ויחנק אע"פ שעשה אות, שהרי בא להכחיש התורה שאמרה לא בשמים היא כו' עכ"ל, (עי' ספר המצות סוף שורש ב' בפי' הרמב"ן ז"ל);

ובספרי (מערת המכפלה סי' ל"ה) עשיתי לך מטעמים ומעדנים מדגן שמים בענין נצחית התורה, ועתה אשא ואשפה אותם פעם שנית בתבלין חדשים מעט צרי ומעט לוט בטנים ושקדים מגינת ביתן המלך עליון ית' וימתקו כדבש לחכך, והתנור אשר עליו נאפו מטעמי הענין הרם ונשא זה העמוק מני תהום רבה, הוא המאמר האלהי השגור בפי כל בר בי רב (מדרש משלי פ"ט) כל המועדין יהיו בטלין וימי הפורים לא יהיו בטלין לעולם, שנאמר (אסתר ט' כ"ח) וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם, ואף ימי הכפורים אינן בטלין לעולם שנאמר (ויקרא ט"ז ל"ד) והיתה זאת לכם לחקת עולם ע"כ, (עי' תשובות הרשב"א סי' נ"ג), אשר על המאמר הלזה העמידו המטיפים באורים שונים למיניהם לא ראי זה כראי זה, כגון (עוללות אפרים מאמר ל"א. פרי עץ חיים שער י"ט פ"ה. תורה אור דרוש ק"י פ"ב. שערי אורה דרוש ה' פי"א וי"ד ודרוש ו' פי"ט וכו'. של"ה מס' מגילה פי נר מצוה, ותורה שבכתב פי' תצוה בד"ה ואתה כו' ובד"ה בעזה"י פעם אחת כו'. יערות דבש ח"ב דף קי"ט) יעויי"ש, וכדומה ספרים רבים עלמו מספר, והטעם היותר מורגש ומפולש לכל לך כפי קט שכלי, הוא, שבאמת גם יתר המועדים אינם בטלים לעולם, כדאיתא בהדיא (במדבר רבה פכ"א סי' כ"ה), משום שהתורה הקדושה אין לה מוחלפת כלל וכלל ולא יפול בה שום שנוי כל דהוא לעולם, וזה הוא יסוד אחד מי"ג עקרים אשר עליהם בנוי לתלפיות ארמון ישראל טירת כסף היהדות ממסד ועד הטפחות; ואם תאמר הלא אז"ל בהדיא (נדה ס"א:) מצות בטלות לעתיד לבא? יעויי"ש, כבר התעוררו האריות מסבכם על מאמר פליאה זה, (כמובא בס' הברית ח"א מאמר כ' פל"א. בית יהודה פכ"ח), ובראשם הרב הבונה בע"י שכתב בטוב השכל ודעת השערה נפלאה וז"ל. עיקר גדול צריך להיות בידינו נצחיות התורה, ולא תשתנה אפילו כקוצו של יו"ד, ולכך אע"פ שלכאורה נראה מהכרח התוס' שהכריע רב יוסף מהברייתא הזאת כדאיתא במדרש (שוחר טוב מזמור קמ"ו) ה' מתיר אסורים, ה' מתיר איסורים, ולמה נקרא שמו חזיר? שעתיד הקב"ה להחזירו לישראל, דברים כפשוטן מה שאין רוח רבים מהחכמים נוחה הימנו, יש להבין אפילו כפי הדעת הזה שלהיות שלעתיד לבא יטהר ויסדר הקב"ה עולמו כדכתיב (זכריה י"ג ב') ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ, אז ישתנה טבע

כבעלי

הבעלי חיים כדכתיב (ישעיה י״א ו׳) וגר זאב עם כבש וגו׳, אפשר שיאמרו כמה דברים אסורים עד הנה מותרים אז בסור הסבה, וכן יהיו מצות בטלות לע״ל לא מפאת עצמן והשתנות בתורה, אלא שלא יצטרך עוד לנהוג בהן והבן מאד עכ״ל, (עי׳ מהרב״א בח״א שבת ל׳ בד״ה בטל. ס׳ חוקר ומקובל לרמ״ח לוצאטו ז״ל י״ז:) ; וכן הרשב״א ז״ל דבר נכבדות בזה (עי׳ ברכות י״ג׳) יעויי״ש .

ואפריון נמטי להר״י אייבשיץ ז״ל שגם הוא אזל מרוח חכמתו על ענין נשגב זה (יערות דבש ח״ב דף קמ״ו) וז״ל . ואמרו בגמרא דנדה מצות בטלות לע״ל, ופי׳ התוס׳ בעת תחיית המתים יקיימו המצות רק כאינו מצוה ועושה, ויש להקשות כיון דגדול מצוה ועושה מה יהיה בזה תועלת לישראל בעת תחיה שיהיו אינו מצוה ויהיו נגרעים משמצוהן? וצ״ל דודאי מסברא אין מצוה ועושה עדיף מדעשה מעצמו בלתי צווי, רק הטעם דמצוה ועושה עדיף, משום דבזה איכא גירוי יצה״ר ובזה ליכא (שאין יצה״ר תאב אלא דבר שהוא אסור לו. ירושלמי יומא פ״ו ה״ד), והנה לע״ל לא יהיה יצה״ר כלל (קשה הלא מקצת יצה״ר ישאר כדאיתא בזוה״ק חיי שרה קכ״ח: ?), א״כ הדרינן לסברא דאינו מצוה ועושה עדיף כו׳ עכ״ל יעויי״ש ; והרד״ק ז״ל אשר מלא כל הארץ תהלתו ואין לפרש עילוס חסידותו, הגידוהו רבני צרפת בחרמם על אשר פלטה קולמוסו באחד מספריו היקרים כי לימות המשיח יבוטלו הויות אביי ורבא, מפני שאז לא יהיה כל ספק בדיני ומשפטי התורה כנראה ברור מן הנביאים ומן התלמוד, (עי׳ זאת בס׳ תולדות חכמי ישראל ח״ב צד קכ״ו וקכ״ט) ; ועל ענין זה ערך הר״ש חיות ז״ל מאמר מיוחד בשם אלה המצות (בספרו תורת נביאים דפוס זאלקווא תקצ״ו) יעויי״ש כי דבריו אינם מנופים בנפה וכברה ההגיון האלהי כראוי ; וכן נודע איך הרעימו הגאונים בקולם נפלאות וגערו גער על הרשב״ץ ז״ל על אשר הרשה עצמו מעט מזעיר להחליט עיקר הגדול נצחית התורה, והם גערו בו בנזיפה (תולדות ח״י ח״ד צד ע״ה) ; ואני מצאתי קורת רוח בזאת שכתב החכם (פרי חיים מאמר ט׳) וז״ל. הנה גוף ונשמת האדם פרשו מארץ מגוריהם, הנשמה נחצבת ממחצב עליון והגוף מעפר יסודו, ועת בואם אל ארץ מאפליה כזאת, הגוף כתושב הארץ וכאזרח כי אל מקומו שואף כי מעפר וארץ יסודו, אבל הנשמה היא כגר מארץ נכריה, כי במרחקים בגבהי מרומים מקור שרשה, והמה בארץ כשני הפכים בנושא אחד, את אשר יאהב הגוף שנואה לנפש ואהובת הנפש שנואת הגוף, הגוף יבחר במעדנים אכול ושתה למלאות בטנו וזאת אהובתו, אבל הנפש המשכלת תתעב במו ואשכלות מרורות למו והיא עצבות הנפש, אמנם בבואם חצרות ה׳ יושבי אהלים, אשר שם יתנו צדקות ה׳ לתורה ולתעודה, ולחמם הוא לחם הנפשי התורה ויינם הוא יין המשומר סודות התורה ותעלומותיה, הנפש תשמח במו כי לחם הגופני ויין ענבים למרירות לה, אבל המה שנואת הגוף כי לחם הנראה ויין המדומה כאין לו וחכו ריק מכל נמלא, כי תענוג גופני הוא ענוי נפשי ותענוג נפשי ענוי גופני, והנה בכל מועדי ה׳ לא תמצא מקום אחיזה להנפש והגוף יחדיו ושניהם כאחד יתענגו, כי ימי השמחה תענוג הגוף ועצבון הנפש, וימי עצבון ימי הצומות וזעקות כצום החמישי הנקרא מועד תענוגי הנפש ועצבון הגוף, אך בימי הפורים ויום כפורים שניהם יתאחדו, ערב יו״כ מצוה לאכול ולשתות הרי תענוג לגוף וביום הצום תענוג לנפש, וכמו כן בימי הפורים, תענית אסתר היא תענוג לנפש ויום הפור משתה ושמחה ליהודים תענוג הגוף, והנה כל זאת היא בעוה״ז אשר הגוף והנפש המה שני הפכים, אבל לעוה״ב כאשר יקויים בנו נחמת הנביא (ישעיה י״א ט׳) כי מלאה הארץ דעה את ה׳ וגו׳, (יחזקאל ל״ו כ״ו) והסירותי את לב האבן מבשרכם וגו׳, ואז גם הגוף יתקדש ויטהר כמו הנפש יתאחדו ולא יתפרדו, בשמחת הגוף תגל הנפש ובצרתו לה צר, והנה לפ״ז שמחת כל המועדים לעתיד יבטלו כי

עתה

עתה אינם רק שמחת הגוף או הנפש, ואלה יבטלו כי לעתיד לא יהיה שום חילוק ביניהם, אבל שמחת הפורים ויוה"כ אשר המה גם עתה שוה לשניהם להגוף ולהנפש כנ"ל, באמת לא יבטלו כי ככה יהיה הכל לעתיד, וע"כ אמר כל המועדים יהיו בטלים חוץ מימי הפורים ויוה"כ, ואין הכונה על הימים עצמם כ"א על תועלתם ותענוגם ביותר לגוף ולנפש עכ"ל, (עי' בחיי וילך ל"א כ"א).

אי נמי הכי קאמר, אף שאחז"ל (שבת קל"ח:) עתידה תורה שתשתכח מישראל יעויי"ש, מ"מ פורים ויום כפורים לא ישתכחו לעולם ולא יגרפו בנחלי הזמן לנצח, כהבטחת הפסוקים עליהם כנ"ל, ואי בעית אימא סברא, אור הפורים לא יועם מפני שהוא יום משתה ושמחה אשר הגוף הנגוף להוט לזה כנחש אחר השום, מותר לו לנסוע בצבים ובכרכרות ולנשק בפיו זנבות אודים העשנים, ואינו צריך לתת ספר כריתות לצרור כספו כמו בשבתות וימים טובים, ועוד החכמה העליונה תשלם גמול להמאחרים בנשף זה ויין ידליקם ומתבסמים בפוריא, ולכן מדוע יבטלו יושבי בתי חומר הרודפים אחר קיי בשרים וישביתו את התענוג זה אשר בכתם אופיר לא יסולא? ויום הכפורים זיל לאידך גיסא כי אימתו מוטלת מאד על כל בעל נפש אשר דם ישראל שבא דופק בעורקיו, ומפני זעמו יחילו גם נטוי לב הלומי יין ענושים, וגם במדינות אשר מהרסינו ומחריבינו מהן יצאו כמו אשכנז אשר בו הרגיעה צילית למרוד באור תורה ונר מצוה, וכן מדינת איטליא אשר (שו"ת הר"ש אבוהב סי' מ"ע): „עשרה קבין אפקירותא ירדו לעולם תשעה נטלה איטליא ואחד כל יתר בני הגולה", גם שם עינינו הרואות ביום הכפורים כי כל בתי כנסיות מלאים מפה אל פה המון אנשים אשר נפשם יבשה גם מצלצולית מצוה קטנה ככף איש, ובניהם ערלי לב אשר עוד לא הסירו מעליהם חרפת מצרים. וזאת יאמרו בצדק כל המועדים בטלים מעט מעט עדי ילכו לאבדון ויפלו ברשתות פורה שר של שכחה, יען במועדים נמצאו כמה מנהגים הקשים לגוף כחרבות, כגון ישיבת סוכה ביום סגריר איסור חמץ ואיסור מלאכה וכדומה אשר היצה"ר שש ומתפאר בגונין שלהם, לכן המועדים הם כאבן מעמסה בעוה"ר על שכם אנשי חופש לפרי דרור הפותחים חרצובות האמונה ורזיהם משחק למו, משא"כ פורים ויוה"כ גם לעתיד לבא כלומר באחרית הימים לא ינום ליחם ולא ימר ריחם בכרם ה' צבאות בית ישראל, ובזה נבין שפיר הא דכתיב (מאמר השכל להראב"ן ז"ל): „חרבן הנפש בתקון הגוף וחרבן הגוף בתקון הנפש", וכ"כ הרמב"ם ז"ל (מורה ח"ג פכ"א) וז"ל. כל אשר יחלשו הכחות הגוף ותכבה אש התאוה יחזק השכל וירבה אורו ותזך השגתו כו', עד כשיבא האיש השלם בימים ויקרב למות, תוסיף ההשגה ההיא תוספת עצומה עכ"ל, וזאת חכמים יגידו (ברכות ס"ג:) במי אתה מוצא חמאה של תורה במי שמקיא חלב שינק משדי אמו יעויי"ש, (עי' בלקוטים שבסוף דרשות ר"ת כהן ז"ל ס"ח:); וזאת שאחז"ל (ספרי שופטים פיס' ק"ס) מבנה תורה שעתידה להשתנות? היינו (סנהדרין כ"א:) הכתב שנשתנה ע"י עזרא הסופר מעברית לאשורית יעויי"ש.

משקל לג

לפרה שמבקשין ליתן עול בצוארה והיא מונעת, נטלו את בנה מאחריה ומשכוהו למקום החרישה והיה גועה, שמעה הפרה בנה גועה הלכה שלא בטובתה בשביל בנה.
(תנחומא וישב סי' ד').

לגבר אשר דרך הרביעית נסתרה המכונה בפי רבי הושעיה רבה בשם „אמון דבתא", באתי הפעם בקשתי להורהו איזה דרך ישכון אור החכמה זה, ואיך ישתמש בו:

בו בלא היזק ראיה, הנה דידן זה מפרש הפ' ואהיה אצלו אמון וגו' על התורה כנ"ל בשלשה דרכים אמון פדגוג אמון מכוסה אמון מוצנע, ועוד, אמון רבתא, ומביא הפסוק (נחום ג' ח') התיטבי מנא אמון, ומתרגמינן: האת טבא מאלכסנדריא רבתא דיתבא בין נהרותא, כלומר כי הדבר אשר אין חזיונו נפרץ בדרך הטבע, תמנע אמונת האדם בו ולא יאומן כי יסופר באזני האיש אשר לא שזפתו עינו, כמו העיר אלכסנדריא אשר היתה מלאה על כל גדותיה רבותים אלפי אוצרות כל כלי חמדה והמון סגולות מלכים עמדו בתוכה לנס, עד כי מרוב מפעלות תמים דעים אשר בה אמרו רבים מעמי הארץ כי אלכסנדריא לא היתה ולא נבראה אלא משל היא, היא העיר כלילת יופי אשר אלכסנדר המוקדוני המלך על כל בני שחץ העלה אותה על גפי מרומי הטבע, וכל ישעו וחפצו היה לעשותה צבי לכל הארצות (ב"ר פכ"ג סי' א'. ירושלמי ברכות פ"ט ה"א. שוחר טוב מזמור ט'), וגם לפני מלך בלהות זה היתה קריה נשגבה אשר אין על עפר משלה והיתה מכהה גלגל חמה ביפיה, ואז"ל (סוכה נ"א:) מי שלא ראה דיפלוסטון של אלכסנדריא של מצרים לא ראה בכבודן של ישראל, אמרי כעין בסילקי גדולה סטיו לפנים מסטיו, פעמים שהיו בה ס' רבוא על ס' רבוא כפלים כיוצאי מצרים (בהגדב"א רבה פ"ל הגירסא ק"כ רבוא בני אדם), והיו בה ע"א קתדראות של זהב כנגד ע"א של סנהדרי גדולה, כל אחת ואחת אינה פחותה מכ"א רבוא ככרי זהב כו' יעויי"ש, וגם בני מלכים אחרים אשר ישבו בקרונות זהב היתה אלכסנדריא עיר שעשועים (מנחות ק"ט:) יעויי"ש, והיתה נאוה כירושלים בתפארתה בימי שלמה, כמ"ש שמעון בן שטח (סוטה מ"ז) מני ירושלים עיר הקודש לך אלכסנדריא אחותי, והאומנים המופלאים בעולם היתה אלכסנדריא איתן מושבם ובה הראו נפלאותיהם למכביר, ממנה הביא ניקנור דלתות להיכל ה' אשר כלו אומר כבוד, ממנה הובאו אומנים ללחם הפנים ולמעשה הקטורת (יומא ל"ח), מתוכה נבחרו אומנים לתקן הצלצול והמכתש במקדש ה' (ערכין י'), בה עמד לתלפיות בית עקד מלא ת"ש אלף ספרי חכמה ומדע (שבילי עולם ערב מ"ב:), וגם בעת כבשוה הישמעאלים היו בה ד' אלף ארמונות וד' מקומות המסחר גדולים ומרובעים (שם מצרים כ"ה), ובית מקדש יפה להלל מאד הנבנה ע"י חוניו בן שמעון הצדיק (מנחות ק"ט: ולדעת היוסיפון לרומיים קדמוניות סי"ג פ"ג היה נכדו), וכדומה עוד מפלאות תמים דעים נמלאו בעיר ההרס זו אשר הרהיבו כל עין רואה ויפעמו כל אוזן שומעת (עי' ספרי בלק פיסי' קל"א. יוסיפון ס' ג' פי"ד. מאור עינים פ"ה ומ'. צמח דוד ח"ב תפ"ד לאלף הד'); לפיכך נקובה עיר זו בשם אמון כלומר שים לתת אמון בנפלאותיה וכל המרבה לספר בשבחיה ותהלותיה הרי זה אמת בלי גוזמא והפלגה, ולכן ישומם שם אמון להגדיל הענין ולהגיד אמתתו באזני הממאנים להאמין בו, ומטעם זה קראו החכמים בלשון מצרית את רוח אלהי בשם אמון (עי' זרובבל ח"א צד נ"ט), והכונה אף שהוא רבתא הוא אמון.

וזאת תאמר תורתנו האלהית ואהיה אצלו אמון וגו', אם אהיה אצל האדם אמון רבתא גדולה וחשובה, (עי' יבמות ס"א), אז, ואהיה שעשועים יום יום, כלומר אהיה שעשועיו תמיד ולא יעזבני סלה, באשר מן הראוי והיאות לכל בשר אשר צלם דמות האדם תבניתו, לעשות את התורה לו לעמוד אש לנחותו הדרך ולהרכיבה אלוף לראשו, ויעזוב דעתו הקלושה נגד דעתה דעת עליון, כאיש ידוע חולה המוסר נפשו ויפקיד רוחו ביד הרופא ואינו מהרהר אחר סמי תרופה שלו, או כיושבי ספינה העוברים בין גלי הים ושאון דכיו והם נשענים על בינת רב החובל כי יובילם ישר למחוז חפצם, ומי לנו ארי גבור כהראב"ע ז"ל אשר לא חת מפני כל וחושן הפילוסופיא לא זח תמיד מעל לבו הרחב כפתחו של אולם, ובכל זאת לא בוש מאומה לכתוב בעט מלא שרד נאמן כי דעתו כאין וכאפס נגד דעת קדושים חוטבי עצי הדת ושואבי מים בששון

ממעיני

ממעיני התושיה, הלא כמה חכמי התלמוד הגדולים בדור החיים הנצחים בפרוזדור ובטרקלין, ובן עזרא זה כל עצמותיו תאמרנה בפירושיו (במדבר ג׳ ל״ח): „רק נסמוך על דברי הקבלה״, וכן (שם ה׳ ז׳): „ומעתיקי הדת אמרו כו׳ ודעתם רחבה מדעתנו״, וכן (שם ל״א כ״ג): „וחז״ל אמרו כו׳ ודעתם רחבה מדעתנו״, וכן (שם ט׳ י׳): „אין לחפש כי כבר העתיקו חז״ל כמה היא הרחוקה״, וכן (שם ט״ו ט״ז): „ואין צורך להזכיר מה שקבלו קדמונינו ז״ל כו׳ לפי שכל דבריהם אמת וזולתם הבל״, וכן (שמות כ״א כ״ד): „והכלל לא נוכל לפרש על דרך מצות התורה פירוש שלם אם לא נסמוך על דברי חז״ל, כי כאשר קבלו התורה מן האבות כן קבלו תורה שבע״פ אין הפרש ביניהם״, (עי׳ בית יהודה פמ״ו), וכן (דניאל א׳ א׳): „וטוב לו לומר לא ידעתי ולא יהפוך דברי אלהים חיים״, וכן (שפת יתר סי׳ א׳): „ההכרח לנו לעזוב את דעתנו כי נקלה היא נגד דעתם״, וכן (שער השמים פ״א): „גלוי וידוע ומפורסם לאשר עינים להם לראות ואזנים לשמוע גדולות חכמי התלמוד שאין למעלה מהם לא לפניהם ולא לאחריהם חוץ מהנביאים עליהם השלום״, ועוד מקומות כאלה אשר הראב״ע ז״ל עשה עצמו כסומא נשען על הפקחים חכמי התלמוד והיה מבליע את שמם בנעימות.

והריב״ש ז״ל קולו מתהלך בגן החסידות (תשובותיו סי׳ תמ״ז) וז״ל. והרמב״ם ז״ל אמר שצומות הגידין הם בעולם התחתון, ולא הודו לו אחרי שלפי סוגיית הגמרא נראה שהם בעולם האמצעי, ואעפ״י שהרמב״ם ז״ל היה חכם בחכמת הרפואה והטבע ובקי בנתוח, אנחנו על חז״ל נסמוך כו׳, שהם קבלו האמת ופירוש המצות איש מפי איש עד משרע״ה עכ״ל, וכן הודה הרמב״ם ז״ל עצמו (הל׳ שחיטה פ״ה הי״ב וי״ג) וז״ל. שאפילו נדע להפך היות טרפה זו חיה וזו אינה חיה, הרי הכתוב אומר ע״פ התורה אשר יורוך עכ״ל, וכ״כ המרדכי (פרק גיד הנשה): „והמפקפק בזה נוטה לצד מינות״ יעוי״ש, וכ״כ הרי״ל ז״ל (פחד יצחק ע׳ ניקור) וז״ל. אפילו תימא שבעלי הנסיון היו מוכיחים להפך מדברי רז״ל לא תאבה להם ולא תשמע לקולם עכ״ל, וכ״כ התוי״ט (כלאים פ״ה) וז״ל. ואם הקשה לו (להר״ש) משנתנו, לא מפני זה יכחיש מה שנראה לעינים, ואפילו דברי חכמי המדות לא היה לו להכחיש כי כל דבריהם בנוים על מופתים חזקים אשר אין לסתרם בשום פנים עכ״ל; ונודע אז״ל (עדיות פ״א מ״ד) למה מזכירין את דברי שמאי והלל לבטלה? ללמד לדורות הבאים שלא יהא אדם עומד על דעתו, שהרי אבות העולם לא עמדו על דבריהם ע״כ, וחכמי המשנה עצמם עזבו דעתם נגד הקבלה, כהא דאיתא (שם מ״ג) הלל אומר מלא הין מים שאובין פוסלין המקוה מלא שאדם חייב לומר בלשון רבו (שהלל קבל משמעיה ואבטליון שהיו גרי צדק וקשה להם לבטא בשפתיהם הין אלא באל״ף לכן הוסיף תיבת מלא שלא נטעה לומר אין בצר״י, והלל אף שהיה קל לו לומר הין מ״מ אמר נמי מלא. הגר״א ז״ל), ושמאי אומר ט׳ קבין, וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה, אלא עד שבאו שני גרדיים משער האשפות שבירושלים (עי׳ היטב לחם שמים אבות פ״ו דף כ״א:) והעידו משום שמעיה ואבטליון שג׳ לוגים מים שאובים פוסלין את המקוה וקיימו חכמים את דבריהם ע״כ, (עי׳ תפארת ישראל אבות פ״ד סי׳ ב׳), וזאת נשנה ביתר באור (שוחר טוב מזמור י״ז): ולא נזכר שם המקום ושם אומנותם והלא אין אומנות פחותה מגרדי ואין לך מקום בזוי בירושלים משער האשפות כו׳ יעוי״ש; וכן (ירושלמי פסחים פ״ו ה״א) דן הלל הלכה מהיקש מק״ו ומגז״ש ולא קבלו ממנו עד שאמר כך שמעתי מפי שמעיה ואבטליון יעוי״ש.

וזאת היא מדה טובה להאמין כי לפעמים רעיון של אדם מטעה אותו ומוליך שכלו שולל כמו הככב המתעה את הספינן, כאשר ספרו לנו חז״ל (שם חגיגה פ״א: נדרים ספ״ו) ר׳ יודן נשיאה כתב על ר״ח בר אבא לחוץ לארץ, הרי שלחנו לכם אדם גדול ומה

הוא

הוא גדולתו? שאינו בוש לומר לא שמעתי יעויי"ש, ומטעם זה נקרא ר"א בן הורקנוס ר"א הגדול אף שאין הלכה כמותו בשום מקום שהוא מבית שמאי (עי' רש"י שבת ק"ל: תוספ' ביצה ל"ה), ועוד כי ר"א בן ערך שבדורו היה גדול ממנו (אבות פ"ב מ"י), מ"מ נקרא בשם גדול מפני שהוא גם הוא במקום גדולתו אתה מולא ענותנותו לומר לא שמעתי (יומא ס"ו: סוכה כ"ח) יעויי"ש, (עי' צמח דוד ח"ב רפ"ח לאלף הה') ; ומי לנו חוקר לכל תכלית מגלה עמוקות מני חושך כמו רש"י ז"ל, אשר ביד קדשו נמסרו כל מפתחות אוצרות החכמה האלהית, מ"מ פיו פתח בענוה לומר לא ידעתי לא שמעתי (שמות כ"ב ב"א. ויקרא י"ג ד', כ"ז ג'. דברים ל"ג כ"ד. ביצה כ"ה: יומא פ"ה: נדה ס"ז) יעויי"ש, וכדרך שאמר אביי (ירושלמי מכות ספ"ב) תלמיד חכם לריך לפרסם את עלמו, שאם הוא בקי במסכת אחת והעם חושבים שבקי בשתי מסכתות מוטל עליו להגיד שאינו בקי רק במסכת אחת יעויי"ש, וכן אז"ל (זבחים ק"א) הודה ולא בוש משה לומר לא שמעתי אלא אמר שמעתי ושכחתי, (עי' פנים יפות פ' שמיני י' כ) ; ועיניך לנכח יביטו שגם סוקראטעס היוני הודה הדברים שאין לו השגה בהם, כמ"ש הפילוסוף מענדעלסאהן (פעדאן צד י"ז) ז"ל. לכן גם בעת אשר היה דבר נעלם ממנו או פחד להגידו, לא בוש מהודות בקהל רב: דבר זה אין אתי ולא ידעתי, רחוק ממנו שגעון וסכלות רבים מהחכמים אשר לחרפה יחשבו כי יהיה דבר נסתר משכלם הבהיר, ובגאון לבבם ינעם להם כי יאמין זולתם שים לאל ידם לפתור כל סתום ולהתיר כל ספק, וזה יביאם אל סיגי השגיונות והשבושים, אשר אם מפי אחרים ישמעו ישחקו המה וילעגו, לא כן דרך סוקראטעס, אם לא היה ענין הנשאל ברור ומאומת אללו, שמח להודות כי אין בידו לחשוב נכונה, בהיותו קלר שכל מהבין אמתתו, והיה רגיל לאמור לתלמידיו: אם חכמתי, כל חכמתי היא בידעי שאינני יודע כל מאומה, ותרב תהלת סוקראטעס בכל ארץ יון ושמעו הולך בכל המדינות כו' עכ"ל.

ואנחנו חגבים קטנים ופרעושים קלולי כנפים, איככה נעיז פנינו להשען על בינתנו המטורפת כספינה בים הבערות? ואיך נרהיב עוז להניף חרמש שכלנו לקלץ בנטיעות הנותנות ריח טוב כלבנון וילכו יונקותיהם בכרם חמר התורה, אשר החכמה העליונה דורשת אותה תמיד לתת לה עדנה אחרי בלותה? וזאת הזהירו חז"ל אותנו בתומת נפשם (עירובין ס"ד) כל האומר שמועה זו נאה וזו אינה נאה מאבד הונה של תורה יעויי"ש, כלומר מאבד הון הסודות ושולל הרזים הנשגבים והעלומים הספונים בחגוי התירה ויאהירו מבין שורותיה ע"י שקיפים אטומים, ובאמרו הבדל בין מלוה למלוה מרמה בזה הודאהו, דאורייתא אתא לאחזאה ספורין בעלמא ומלין דהדיוטא, ולית בה אלא דרך הפשט ותוכה כברה, וכך הו"ל למימר: שמועה זו זכיתי להבין טוב טעמה אבל שמועה זו אמרתי אחכמה עליה והיא רחוקה ממני, ואתה ה' החונן לאדם דעת קדושים גל עיני ואביטה טעמה האמתי גם אני; יען הכל מודים כי עגלים מתוך מרבק טובים ומתוקים לחיך, אך אם המבשלם יודע במה לתבלם ולבשלם כראוי, ואין החסרון תלוי במאכל זה אם המבשלו הקדיח תבשילו על המחבת, כן הפקודים ומלות ה' הם ישרים ונכוחים למולאי דעת, ונבערים מדעת בעיני איש קטן אשר פרי רעיוניו עוד בוסר בלתי גומל, לכן איעלך בני אחוך ושמע לי כי תמיד יהיה שגור על פיך פתגם התלמודי „אי תניא תניא", כאשר אמרו כן גדולים וטובים ממנו הלא המה שרי התורה שבע"פ במקומות רבות, כגון (שבת קט"ו: חולין נ"ג: זבחים נ"ו: נ"א: נ"ו: מנחות ק"ו: בכורות ז': מ"ק ד': תמורה ל"א: יומא ל"א: חגיגה י"ט: יבמות קי"ב: נדרים י"ט: נדה כ"ג), כי בלי תפונה לא יאאה שגגה קטנה מלפני השליטים הגדולים ההם אשר כ' קורא אליהם נרעות לאן מרעיתו בחכמתם ובתבונתם ודעתם, ולא בכבוד המדומה

המוריד

המוריד רביס דומה שמו חז"ל ישעס וחפלס, רק תמונת ה' לנגד עיניהס בבהירות עפעפי שחר, להשיב רבים מעון ולהורות לאחיהם איזה דרך ישכון אור אלהי אור הסגולה האמתית אשר לא ידעך עולם ועד.

וזאת ספרו לנו הרועים הרואים באדרובות החכמה האלהית (חגיגה י"ד:) ד' נכנסו בפרדס (עי' רמב"ם הל' יסודי התורה פ"ב ה"א ופ"ד ה"י. דרך אמונה לר"א בי באגי ז"ל מ"ב ש"כ. נוה שלום מאמר ז' פ"ב. יפה מראה פאה פ"א ה"א — פרדס זה מה הוא), ואלו הן, בן עזאי בן זומא ואחר ורבי עקיבא כו', בן עזאי הציץ ומת (בנשיקה, היינו התדבקות הנשמה ברוחנית הסוד הגדול אשר לא יראהו אדם וחי, כאשר הרבתי חקר בזה בס' מערת המכפלה סי' ט' י' יעויי"ש, והרי"א ז"ל כתב (יערות דבש ח"ב דף קנ"ז:) משום שהסכין בן עזאי עצמו להתבונן בשער הנו"ן שהקב"ה אמר למשה כי לא יראני האדם וחי, שאין באפשרי לחיות אח"ז שבהשיגו אור גדול זה תדבק נפשו למעלה ותתפרד מהגוף בתאוה לאור עליון כנר קטן המתדבק לאור גדול יעויי"ש), בן זומא הציץ ונפגע (יראתו נתמעטה. כוזרי מאמר ג' ס"ה), אחר קצץ בנטיעות (נפסד והפסיד תעה והתעה. כוזרי שם), רבי עקיבא נכנס בשלום ויצא בשלום ע"כ, (עי' האמונה והבטחון להרמב"ן ז"ל פי"ב), ומאמר כמרץ זה נשנה במדרש (שיר רבה פ"א סי' ג') ומסיים שם: ואמר (ר"ע) לא מפני שגדול אני מחבירי אלא כך שנו חכמים במשנה מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך יעויי"ש, וזאת מבואר בזוה"ק (פקודי רכ"ד: רע"מ פנחס רכ"ג:) יעויי"ש, (ועי' במדרש משלי פכ"ה. יקוו המים לר"ש אבן תבון ז"ל פ"כ דף קל"ז'), והחבר הקדוש כתב (כוזרי שם): ור"ע היה משתמש בשני העולמות מבלי נזק שהשיגו עכ"ל יעויי"ש, ר"ל אף אם התאזר עוז לבוא לפנים הפרדס האלהי, וכח בינתו היה גדול ואיתן להתחקות על השורש הגדול של עץ הדעת והדת, אשר ממנו הסתעפו וצמחו כל ענפי המחקרים דליות המדעים שריגי החכמות העומדות ברומו של עולם, היינו שלמד קודם חכמת הלמודית וחכמת הטבעית על בורין ועיקרן כראוי לפטים חזק כמהו, יען ההשפעה האלהית לא תחול על האדם אם לא נגע בתחלה בגנור הליורים השכניים המושגים, כמ"ש הנשרים הגדולים הלא בספריהם (מורה נבוכים ח"א פ"ה. יקוו המים פי"א. הקדמת הראב"ד ז"ל לס' יצירה ד': עקדה שער כ"ה. שערת אליהו להגר"א ז"ל בהערה המתחלת ראה קורא כו') יעויי"ש, והרמב"ן ז"ל דרש כן לפני המלך והשרים בסרקוסטא וז"ל. ודבר ברור הוא כי רוב תועלת שאר החכמות אינם אלא להיות סולם להשגת החכמה שקורין ידיעת הבורא כו' יעויי"ש באריכות, ורבינו סעדיה גאון ז"ל כבר הקדימו בזה (האמונות והדעות מאמר י') יעויי"ש, (עי' עקרים מאמר ג' פ"ח. מוסף הערוך עי' גימטריא), וכ"כ הר"ש אבן תבון ז"ל (בפירושו לס' שיר השירים) וז"ל. דומה דודי לצבי וגו', הנה לא השיגה עדיין באמתתו כ"א בחכמת הלמודים, ועליה אמרה שהיה דומה לצבי, בחכמת הטבע ועליה אמרה שהיה דומה לעופר האילים, הנה זה עומד אחר כתלינו וגו', וטעם אחר כתלינו, כי אחר שלמד האדם החכמה הלמודית והחכמה הטבעית, הוא סביב הבית הפנימית ולא נשאר בינו ובין השם כ"א מסך אחד מבדיל, ומתחיל לזרוח עליו אור השכל והשגתו כו' עכ"ל.

והראב"ע ז"ל כתב (יסוד מורא שער א') וז"ל. ושאר החכמות והידיעות המה שפחה לתורה (כדרך שכתב הרמב"ם ז"ל (באגרתו המתחיל „זה הדור בלבושו"): „והאל יודע שלא נלקחו מתחלה אלא לרקחות לטבחות לאופות ולהראות העמים את יפיה כי טובת מראה היא עכ"ל), וח"ו לעסוק תמיד עם כלי אומן ולא יגיע למלאכת הכלי עצמו, והאמת כי טוב הוא למשכיל לקרוא מעט, ולא לכלות זמן בספרים אשר אין בהם תועלת כו', ויש אחרים שהוגים תמיד בתנ"ך גם תרגומם בלשון ארמית, והם חושבים בלבבם בעבור שיחפשו טעמיהם כפי יכלתם שעלו אל המדרגה העליונה, והאמת כי התורה מקור חיים והיא יסוד כל המצות, רק אין כח במשכיל לדעת מצוה אחת תמימה מן התורה שבכתב,

אם

אם לא יעמוד על דברי תורה שבע"פ כו' עכ"ל יעוי"ש ראיות חותכות הנכוחות למבין, כי לולא חכמי התלמוד היינו מגששים כעור את אוצרות התורה והיינו תועים במעגלותיה כעדת הקראים, ואך להם נאוה תהלה להם כולנו כאחד כפויי טובה, כי האירו באבוקות שכלם מטמוני ההיכל האלהי להכנים אותנו לפנים מן הקלעים.

משכל לד

משל למלך שהיה לו מרגלית מושלכת בתוך העפר ובתוך הצרורות, הוצרך המלך לפשפש בעפר ובצרורות להוציא המרגלית מתוכן, כשהגיע המלך למרגלית הניח את העפר ואת הצרורות ונתעסק במרגלית.
(תנחומא וישב סי' א').

לדעת תקיפי קמאי הנזכרת במשכל הקודש שאין לבוא בהיכל האלהי גנזי רוח הקודש והנבואה, אם לא התבסס תחלה בהיכל החכמה הלמודית והטבעית כדת, מן הראוי להעתיק דברי פילון היהודי הקדמון שהיה לפני חורבן בית שני בזמן הלל ושמאי (ס' חיי משה. מובא בס' בית יהודה פ"ל) וז"ל. משה הובא לבת פרעה ויהי כבן שנתים ימים ויהי לה לבן, כי עקרה היתה אין לה ולד, גם אח גם אחות לא היו לה, כי בת יחידה היתה להוריה, ויהי כי ראתה בת פרעה כי זה הילד משה הוא יורש עצר המיועד לשבת על כסא פרעה, ויגדלוהו כבן מלך, האומנים אשר גדלוהו כתרוהו בכל שעשועי הבל, והכינו לו כל עדן ותענוגות בני אדם, אולם בעיני משה היו לזרא, אף כי נער וקטן עודנו, כל מעשיו ותהלוכותיו היו בלב תמים, ובדעה מיושבת כאחד השלמים, כל מאויו היו לראות ולשמוע דברים המעדנים את נפשו המשכלת והמשביעים את רוח תבונתו, אז שלחו והביאו מכל עבר חכמים ומשכילים להיות לו למורים, אלה ממחוזות הקרובים לארץ מצרים ואלה מארץ מצרים וגם חכמים מארץ יון, ואחר חלוף זמן קט גברה חכמתו על חכמת מוריו אשר קבל לקח מפיהם, ובכל פעם אשר למדוהו בעוד מלתם בלשונם ומשה הן כבר ידע כלה, עד שהיה נראה שאינו לומד חדשות אך מעלה על זכרונו הנשכחות ממנו, ומאליו עמד על כל דבר הקשה שבמדעים בכל חכמה ומדע, אחרי שקבל ממוריו רק ראשי היסודות אז הגיע מאליו אל תכלית שלמותה, חכמי מצרים למדוהו את חכמת החשבון, וחכמת המדידה, ומלאכת השיר, וידיעת הסכמת הערכים ומשקלי המדות (מעטריסע קענטניססע), וחכמת המוזיקא וכל גבוליה וגדריה בעיון ובפועל, מוסף על אלו למדוהו את חכמת הרמזים (סימבאליסע וועלטווייזהייט) הנמצאת אז בספרי המצרים (המכונים למו בשם ספרים קדושים) והכתובים במכתב החרטומים, (והמה ציורים ותבניות מכל חיות עופות ובהמות היותר יקרים בתבל, ואשר קדושים היו בעיניהם ויבהרום לאלילים), ויתר המדעים ומלאכות החפשיות (פרייע קונסטע) למד מהיונים, ואולם מהחכמים שהיו מהמחוזות הקרובים לארץ מצרים למד את חכמות בני אשור (אססירישע וויססענשאפטען), ואת חכמת הככבים של הבבלים, אף שלמד המדעים האלה ג"כ מאת חכמי מצרים כו', ואחר שהגיע אל תכלית ידיעת שתי השיטות האלה, והבין במה יסכימו שתיהן יחד ובמה יתנגדו, אז שקל בפלס שכלו הנפלא זו מול זו ויוציא משתיהן האמת הזכה, מעודו לא קבל דבר טרם העלהו במאזני שכלו אם ישר הוא אם אין, ואם יסכים להאמת אם לא, ויהי כי גדל הנער לא חדל מלהרחיב יותר ויותר את גבול ידיעותיו הרבות, ולא שת לבו כנערים אשר כגילו ובני הנסיכים לחיי עדן ועונג המצויים בבית המלכות, געלה נפשו בכל אלה התענוגים

ומיי

והיי עדניה, אך הרגיל את נפשו ע"י הסתפקות לחיות חיי פרך וקשים, ובמתג ורסן היה בולם כל התאוות הפראות (שהיה נולד בטבעו להיות רע מעללים. תפארת ישראל קידושין פ"ד סי' ע"ז. ובספרי מערת המכפלה סי' כ"ז), ובכל פעם אשר אחת התאוות נסתה כף רגלה הלג מעל גבולה וחוצה, לא אחר לנטותה אל מקום זה אשר יסד לה בתחלה, כל יודעיו ורעיו וכל אדם התפלאו עליו ועל תהלוכותיו, עד שהיו מסופקים אם נשמתו אשר בקרבו היא נשמת אלוה או נשמת אנוש או מורכבת משתיהן, יען היה מובדל וקדוש בכל מעשיו מכל האדם אשר על פני האדמה, יקר בהוד והדר מכל, נעלה ומרומם מכל הנברא בצלם אלהים, לא נתן לגויתו את משת חקה יותר מאשר יעדה לה יד הטבע, וחמדת הנשים כלה גרש גרש מלבו ולא זכר בה כ"א להקים זרע לקיום המין, וכחכמתו כן היתה צדקתו, ולכן נקרא משה איש אלהים, וה' קראהו נאמן ביתו להאציל עליו מרוחו עד שהיה אדון הנביאים עכ"ל פילון היהודי.

ורבים אומרים כי משה המחוקק האלקי קבל מפי הגבורה כל החכמות יחד עם תורה שבע"פ (עי' פי' שם טוב למורה נבוכים ח"א פי"א. הקדמה ב' לח"ב משי אילם להיש"ר מקנדיא ז"ל. בית יהודה ספכ"ז), כאשר גליתי טפח בזה בספרי (מערת המכפלה סי' י"ג) יעוי"ש, והאברבנאל ז"ל כתב (עטרת זקנים פכ"א) וז"ל. ישיבת משה רבינו ע"ה בהר מ' יום היתה להשיג הדברים הטבעים על אמתתם עכ"ל יעוי"ש באריכות; וכי תקשה אם כל החכמות והמדעים למד משה מחכמי מצרים וכליותיו היו כשני מעינות נובעות חקרי שדי מאין הפוגות, איך לא ידע מעיקרא ונעלם ממנו כי חרטומי מצרים יעשו בלהטיהם גם הם את מטותם לתנין ואת המים לדם ואת הצפרדעים? כי באמת ידע משה שפיר כי גם הם יעשו כמעשהו ולא יחטיאו המטרה, ובגלל זה התחיל במופתים אלה להזיק את לב פרעה בראותו בשאט נפשו שגם חכמיו יכולים לפעול זאת, אבל אחריתו ישגא מאד בהראותו נחת זרועו במכות האחרונות אשר המצרים המה ראו אותן כן תמהו נבהלו נחפזו בראותן כי קצרה ידן וממנס נדחה תושיה לעשותן; ונודע מ"ש הפילוסוף הישראלי (נופת צופים שער א' פ"ג) וז"ל. ומזה התבאר הטעות והשגיאה הרבה אשר תגות בעיני קצת החכמים בעיניהם מאנשי אומתנו, האומרים לא תחזו לנו נכוחות מאשור וממצרים כו', כ"א היות כונתם לרומם את התורה ולנשאה, הם משפילים אותה עכ"ל, וכחז"ל (פסיקתא זוטרתא ר"פ חקת): ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש, במה ישאלני אחד מגויי הארץ וממשפחות האדמה, ואיני יודע מה להשיבם ונמצאתי בוש לעיניהם עכ"ל. וכן מ"ש (השב"ץ ח"ב סי' נ"ב) וז"ל. בחכמות חצונות הקשות: מופתיות, עיוניות, שכליות, טבעיות, רפואות, הגיוניות, למודיות, הן כל ראתה עיני, גרגיר או אשכול, פלג מלא או טפה, לאכול התוך ולזרוק הקליפה, להיות אמונתנו באל ומצותיו מיופה, בנפת האמת מכיגי השקר מנופה עכ"ל.

הרי לך כי לפני השגת הרוח הקודש ואין צריך לומר לפני השגת הנבואה, כי ההכרח להשיג קודם כמה ידות במהות הנמצאות הטבעיות אשר בעולם התחתון, ומשם יעלה למדרגה גדולה מזו להיות כאלהים יודע טיב הבריאה ותכלית היצירה, וכ"כ כמי הר"א ז"ל (עוללות אפרים מאמר ל"ט) וז"ל. וע"פ מדרש רז"ל שהיו בסולם ד' מדרגות, וזה כי כל חוקר צריך להכיר תחלה במהות הנמצאות הטבעיות שבעולם התחתון ומשם יעלה למדרגה גדולה מזו דהיינו השגת הנמצאות שבעולם התיכון דהיינו הגלגלים, ומשם אל השגת הנמצאות שבעולם העליון דהיינו המלאכים, ומשם יעלה להשגת מציאת השי"ת מצד מעשיו ופעולתו, ואילו הם ד' מדרגות שהיו בסולם בסוד אמרו והנה סולם מוצב ארצה זה הסולם התחתון, וראשו מגיע השמימה זה העולם התיכון, והנה מלאכי אלהים עולים זה העולם העליון, והנה ה' נצב עליו זה השגת

השגת

השגת מליאת השי"ת כו' עכ"ל, וחזר ודבר מזה בכמה דוכתי (שם מאמר רס"ט ושס"ב ופירושיו שם על מאמרי רבב"ח סי' ג') יעויי"ש, וכתב נמי (שם מאמר ק"ז): "ז' חכמות כולן נכללות בתורה כמאמר שלמה חצבה עמודיה שבעה", וחזר ושנה זאת (שם מאמר קי"ז ורס"ט ורפ"ח ותל"ד ותל"ה ופירושיו לרבב"ח סי' א') יעויי"ש גדולות ונצורות, וכן הר"י אייבשיץ ז"ל דבר נכבדות בזה (יערות דבש ח"א דף ע"א) יעויי"ש שמסיים וז"ל. ולכך אריסטו וחבריו כפרו בנבואה שאמרו למי יאות הנבואה יותר מהם שהשכילו לדעתם ביותר וכלו כל ימיהם בהשתכלות בעומק החכמות וחקירות? אבל התורניים והמקובלים חלקו ע"ז ואמרו לא זה המביא לרוח הקודש כ"א בעשות מצות ה' בשלמות וכונה רצויה, אז ירצה אלהים את פעלו ויאיר לנו באורו לזרוח עליו כבוד ה', והעושה סוכה לשמה בשמחה וכדקא יאות יוכל לזכות יותר לשלמות שכלים נבדלים ושכל אלוה מכל חכמות אריסטו וכת הפילוסופים כל ימיהם כו' עכ"ל יעויי"ש, ועוד דבר מזה (שם ח"ב דף קמ"ו:) יעויי"ש, ועיניך לנכח יביטו איך הר"י אייבשיץ ז"ל זה מודה בפה מלא כי כל החכמות והמדעים נצרכים לתורה ולתעודה (שם קמ"ו) יעויי"ש, והגאון חיד"א ז"ל מעתיק דבריו בהסכם (דבש לפי מערכת ח' סי' כ"ו) יעויי"ש, והקדימם הר"ד ניטו ז"ל (כוזרי שני ויכוח ד' סי' י"ב) יעויי"ש, וכ"כ רבי אברהם בן הרמב"ם ז"ל (באגרתו. מובא בהקדמת ס' שבילי עולם ח"א צד י') יעויי"ש ראיה מפורשת בקרא (הושע ד' ו') כי אתה הדעת מאסת וגו' ותשכח תורת אלהיך וגו', כלומר יען מאסת בלמוד החכמות והדעות לכן שכחת התורה המעולפת בספירי החכמות, ונודע מ"ש הר"ב משקלאוו ז"ל בהקדמת ס' אקלידוס שהעתיק ללה"ק, כי הגר"א ז"ל מווילנא צוה עליו במפגיע להעתיק מה שאפשר לו ללשוננו מהחכמות שבספרי הלועזים, ואמר: "כפי מה שיחסר לאדם ידיעות משארי החכמות לעומת זה יחסר לו מאה ידות בחכמת התורה, כי התורה והחכמה נלמדות יחד" יעויי"ש, וכן האלהי רבי יוסף הכספי ז"ל (בס' המוסר, מובא בס' תולדות חכמי ישראל ח"ג צד קס"ה) חפץ להוכיח כי ככל אשר יוסיף היהודי הנאמן לאלהיו לדעת את דרכי הפילוסופיא הטהורה, כן יוסיף לדעת גם אמתת דרכי התורה הקדושה וקדושת חוקיה יעויי"ש, וכבר הוכחתי זאת במופתים חזקים (לעיל בשערי צדק) הבט וראה בתשעה קבין מוס ותמצא מלא כף נחת.

משקל לה

למלך שהיה לו פרדס ונתנו לאוהבו במתנה, לאחר ימים הוצרך המלך לקוץ מתוכו חמש קורות, אמר המלך אע"פ שהוא משלי אינו דין שאקצץ ממנו כלום עד שאמלך באוהבי.
(תנחומא ויקרא סי' ה').

להורות נתתי לפניך דברי חכמה ומדע אלה, כי רבי עקיבא התנא האלהי אשר היה בין הארבעה מלוכי ארץ אשר נכנסו בפרדס החכמה האלהית כנ"ל (משקל ל"ג), הוא נמי טרם נסתה כף רגלו הצג בפרדס המחקר האלהי, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו אשר כלו אומר כבוד אלהים הסתר דבר, השלים נפשו העדינה בכל החכמות והמדעים שבעולם אחד לא נעדר, והיה מוכתר בנימוסי המחקרים הטבעיים ג"כ לכל פרטיהם ודקדוקיהם, ועל כלם אמר בהסכמת נפשו הטהורה שיצאה באחד, כי שכל אדם ובינת אנוש מול מצות ה' ונגד פקודיו הישרים הוא כאור הנר בפני אור אבוקה, ומן הראוי לכל בעל נפש לעזוב דעתו מפני דעת התורה ברגשי אמונה וחרדת קודש, ולכן רבי עקיבא זה יען נכנס בפרדס שדי בשלום היינו בשם הקב"ה מלך שמו

שמו שלום ית', לפיכך יצא נמי ממנו בשלום בלי פגע נפשי כלל, לא גם ניח יראתו הקודמת ולא כהתה עין לדקתו והיה יציאתו כביאתו מלא חסידות כרמון, והפוך הוא משלשת רעיו אשר הם נכשלו בפרדס זה נוקשו ונלכדו, והוא יצא בשלום כפלים לתוביה ויראתו וחסידותו עלתה כפורחת על אחת שבע, כהא דאז"ל עליו (עירובין כ"א:) שהיה יושב בבית אסורים ולא אכל בלא נטילת ידים, אמר, מוטב שאמות ולא אעבור על דברי חכמים יעויי"ש, וכן מה שאמר ר"י עליו (סנהדרין ק"י:) שבקיה ר"ע לחסידותו יעויי"ש, כמו שפירש הר"י ז"ל (מלמד התלמידים ב' וקמ"ד:) יעויי"ש מלין נגד עלאי.

וזאת יאמר רבי הושעיה רבה הכא אמון פירושו רבתי, כלומר אפילו גבר חכם בעוז רב פעלים השולט בכל „אמון-מולגע", היינו שהוא רודה בתעלומות עוזו בכל עבר נכר בסודות האלהיים אשר ראשם מגיע השמימה, בשרביט זהב המחקר האמתי אשר הוא בידו כחצים ביד גבור, מ"מ נבלה תהיה טובה ממנו אם יעדה גאון ויבוא לבטל דעתו נגד דעת התורה העמוקה מני תהום רבה, וכזד יהיר יתחשב אם לא יסמוך ולא ישען עליה ועל שריה רוזני התלמוד בני אלהים כסומא על הפקח, לעשות פקודיהם בלב מלא כוונות רצויות על כל גדותיו, כאשר הורה לנו התנא רבי עקיבא זה אשר (יבמות ט"ז) שמו הלך מסוף העולם ועד סופו, אשר היה כשר בעיניו למות בבית האסורים מלבטל מצות נטילת ידים, הוא רבי עקיבא אשר (ע"ז ה') אדם הראשון שמח בתורתו, ומשה אדון הנביאים (מנחות כ"ט:) שמח בו ובכה על מיתתו, כי בלבו הרחב כפתחו של אולם (עירובין נ"ג) נמלאו רזי עולם ותעלומות סתרי הבריאה אשר היו מכוסים ממשה רבע"ה (במדבר רבה פי"ט סי' ו') ; ולכן מחויב כל בר דעת אשר מוח בראשו לרעות גדיות מחשבותיו על משכנות הרועה רבי עקיבא זה, אשר קטנו היה עבה ממתני אריסטו וכחגבים היו אפלטון וסוקראטעס בעיניו הבהירות כעפעפי שחר, וכל עלמותיו תאמרנה כי דעתו נגד דעת התורה היא כגרגר הרדל נגד כדור הארצי וככנף נמלה נגד גלגל החוזר השמימי, ואיך יעיז מלא וירהב עוז להניף מעדר וחרמש שכלו ביד בקרותו הרפה לקצץ בנטיעות אם דת? ואיך ימלאהו לבו לזרוע ולנטוע בשדה התורה כרם ה' צבאות בית ישראל מנהגים חדשים מקרוב באו לא שערום אבותינו ארזי לבנון אדירי התורה? (עי' מורה נבוכים מאמר א' פל"ב. מלמד התלמידים מ"ז: פי' החייט למערכת האלהות פ"ח).

ומה נמרצו אמרי הגאון בעל תרומת הדשן ז"ל בפירושו על רש"י ז"ל (בראשית כ"ו ה') וז"ל. מפני שהאבות היו יודעים כל טעמי המצות על כן היו מתירין לעצמם לפעמים כמה דברים (במקום שראו באספקלריא המאירה שבטל הטעם) עכ"ל יעויי"ש דברים עתיקים אשר נגה האמת מפיקים, ואך למחסור דבר שפתים כי כצאת ר"ע זה מהפרדס בשלום ברעיונים צלולים ומחשבות זכות, נגלו לפניו תעלומות טעמי המצות וכל יקר וגדולה אשר בפקודי ה' הישרים ראתה עינו הבהירה, ומ"מ לא מצינו גם בחד דוכתא שבטל איזה מנהג קטן וגדר וסייג אשר התקינו רועי צאן קדשים, ורוח עועים אשר היתה שפוכה אז על רבותים אלפי בני בליעל מורדי אור התורה אשר פרו וישרצו בדורו והיה להם כר נרחב בעולם, רוח זלעפות זה לא הניע אף שערה אחת מראש רבי עקיבא זה, ולא נשא גם ארבה אחד בכרם תורתו ולדקתו להפחית יבול חסידותו ולהפיל עלה אחת וענף אחד מאילן אמונתו אשר לעב הגיע בשיא גדלו וחסנו, וכל הרוחות שבעולם לא הזיזו אף מנהג קל וגדר קטן ממקומו, כי רבי עקיבא זה היה מגן בעדו וילחם בחכמתו הטובה מכלי קרב עם השועלים הקטנים המחבלים כל קודש, והשכיל להוכיח כי הסייגים והגדרים הם מלאים חכמה כרמון ויד אלהים עשתה כל אלה להנאתנו ולטובתנו, וכאשר יאמר משל הקדמוני (מובא בשו"ת בית יהודה פס"ו בהערה בשם ירושלמי) וז"ל

וז"ל. שאל אותו חכם אחד נכרי על דבר הגדרים והסייגים הרבים שיש לנו בדת תורתנו והיה כמלעיג ע"ז לאמור: אתם מוספים הרבה יותר מדאי, פן, ואולי, ויהי היום ויבא התלמודי הזה לבית החכם הנכרי הזה ולו אשה יפה, ויאמר התלמודי אליו, הנה אשתך יפה מאד תן לי רשות לצחק עמה מעט ולהשתעשע בה, ויען החכם הנכרי לא אעשה זאת, ומדוע? שאל אותו התלמודי הלא אני בביתך ואתה עומד עלינו, בודאי לא נעשה עמה דבר נבלה הלילה? ויען הנכרי, אם אתן לך רשות להשתעשע אתה בשחוק וקלות ראש, סופה שתזנה עמך, ויאמר התלמודי, הן אני עץ סרים חמה ולא אוכל לבוא אליה כדרך כל הארץ, ועתה אין לך שום חשש? ויען החכם הנכרי ויאמר אם אתן לה רשות לצחק עמך סופה שתקל ראשה ותתיר עצמה להשתעשע באהבים עם זולתך, ואח"ז תתיר לעצמה לזנות עמו, אז פתח התלמודי את פיו בשחוק ויאמר: זכר נא כי מלעיג היית על הגדרים והסייגים ואני לא באתי בדבר זה רק להזכירך ולהראות לך מעלות הסייגים והגדרים, ויזכור החכם הנכרי ויודה לדבריו עכ"ל, והיינו אז"ל (שמות רבה פ"ל סי' ג') משל לבת מלכים ששחקה לסרים, כעס עליה המלך, אמרו לו והלא לסרים שחקה? אמר כעסתי על שהרגילה עצמה לזנות יעויי"ש.

ורבי עקיבא זה ביאתו וכניסתו לפרדס הוסיפה לו יתר שאת ועוז בחסידות ותחזק לבו בכל דבר שבקדושה אלף מונים, כהא דאיתא (בית יהודה פס"א בהערה) וז"ל. והנה החכם הגדול לנוצרים וראש החוקרים בתבל נעפטאן, אחר אשר גלה דברים נשגבים בעניני החכמות הרמות, לא חדלה נפשו לכסוף לאהבת ה' יומם ולילה, והוא הוא החסיד האמתי מאומות העולם שאמרו חז"ל בפה מלא שיש להם חלק לעוה"ב כו' עכ"ל, וכן מ"ש (שם פקל"ג בהערה) וז"ל. רבים יתפלאו הלא מהקדמונים באומתנו היו יותר חוקרים בפילוסופיא וירדו לעומק החקירה, ואלה נשארו קרח מכאן ומכאן, ועיין בספרנו (תעודה בישראל בהקדמתו ובלד קפ"ט), ונזכרתי הפעם בדברי החכם האנגלי פאפע שאמר, שהמעט מהפילוסופיא מסכר ומזיק והרב ממנה מפיג השכרות, ואשא משלי ואומר: אוהב דעת! פנה אלי ואורך, עין החכמה מלאת שתה דיך, או אל תטעם מאומה שטה מהמבוע, מעט כי תשתה תחוג כשכור ותנוע, כל ימיך תתנהג בשגעון ובעורון, אך אם תרבה שתות וסר ממך השכרון, ודבר מזה ג"כ ר"ס גאון ז"ל בהקדמתו לס' האמונות והדעות באמרו: וקצתם ידעו ונכנסו בדרכיה, אך לא השלימוה והיו מהאובדים, כמש"ה אדם תועה מדרך השכל בקהל רפאים ינוח (משלי כ"א ט"ז) עיי"ש בהקדמתו, ומה נעמו לי דברי הפילוסוף המפורסם הגדול באקא כמו שקראתי דבריו מועתקים ללשון אשכנז שאמר: נור איין זייכטער פילאזאף פעראכטעט דיא רעליגיאן, דער, דער טיפער איכ'ש הייליגטהום דער נאטור דרינגט פערעהרעט זיא עכ"ל; וגדולים חקרי לב כר"ע גם הם הרבו חיל בצדקתם ועשו האמונה כאזור מתניהם אחר יציאתם בשלום מפרדס הפילוסופיא הקדושה בת אל חי, כמו הנערים המחנכים עצמם לשוט במים בעזרת שני שלחופות השור הממולאים באויר וקשורים יחד וקלים על פני המים, אשר אם יחזיקו בידיהם היטב את השלחופות אזי יעברו את המים בשלום ולא תאונה להם כל רעה, וכאשר יסירו רגע אחד רעיוניהם מהשלחופות וירפו ידיהם מהם, חיש מהר יגרשו המים את השלחופות מהם וכעופרת ירדו במצולה באין מנוס ומפלט, כן הדופקים על דלתות היכל הפילוסופיא, ההכרח להם מאד לחזק בבתי זרעותיהם את האמונה ולא ישכחו רגע קטן אותה, ואז יהפכו עיניהם לעפעפי שחר לחזות בנועם אלהים ולהתחקות על שרשי אחדותו בחכמה ובתבונה ובדעת עליון, ורק אז ילכו לבטח דרכם לשכן ולאחד מוחם כחרבות צורים להתחקות על מה אדני תלד הוטבעו? ואפן הנוטה כדוק שמים בכל היקום אשר על פני האדמה? ויראו כי

ארץ אוכלת יושביה זו היא רק כפרוזדור לטרקלין העולם הרוחני. ואין הקב"ה שם ומתפאר אלא בגוונין של צדיק מושל ביראת אלהים והרואה את הנולד.

משכל לו

למלך שהושיב שומרים לשמרו מן הגיים והוא בטוח עליהם:
שהיו גבורים, עבר הגיים והרגם, והיה מרתת על עצמו.
(תנחומא בלק סי' ב')

לוא התנהג כל איש יהודי כמו רבי עקיבא ה"ל בכל תהלוכותיו בארץ אוכלת יושביה זו, והיה עוזב דעתו נגד דעת האמונה הישראלית המצורפה והמזוקקה שבעתים שדק היטב בכור ומצרף החכמה האלהית, לוא נפקחו עיני עברי לראות את הנולד לו אם יאטים אזנו כפתן חרש משמוע עלה יקרה ונאמנה זו, וילבש גאה ויעדה גאון להתנגד לפקודי התורה ולקצץ בנטיעות התלמוד, אז ילבש קללה כמדו ואחריתו יהיה נבל, כאלישע בן אבויה שקצץ בנטיעות הפרדס בחרמש שכלו הפגום, והנחש הערום אשר כח אבנים כחו להוליך חכמים שולל למעוף צוקה ואפלה מנודח, יצרא בישא זה השמוי לבלי חת יפתנו בחלקלקות לשונו החדה לאט לאט להפוך קערת אמונתנו על פיה, ויסית אותו בנכליו הרבים והעצומים לתת גט פטורין לתורתנו הקדושה הבת היחידה המפונקה והענוגה לאל נורא עלילה, וחכמי התלמוד ארזי לבנון אדירי התורה כבר הזהירו על זאת ברוח קדשם (סוטה כ"א:) דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שמעמיד עצמו ערום עליהן יעויי"ש, הרצון בזה שמעמיד עצמו ערום בחכמה כאילו אין בו בחירה שכלית כלל לומר שמועה זו נאה וזו אינה נאה, רק כל ישעו וחפצו לעשות לו מעלי ען הדת כתנות אור ומחלצות רוחניות לנפשו, ולא יבא בשער המלך עליון ית' בלבוש שק, והיינו כמי אז"ל בכמה דוכתי (דרך ארץ זוטא פ"ח. תנחומא תבא סי' ג'. זוה"ק חלא רע"ע) מה המים אין מתקיימים לא בגורגיות של כסף ולא בגורגיות של זהב אלא בשל חרש, כך אין התורה מתקיימת בגסי הרוח אלא במי שדעתו נמוכה עליו יעויי"ש, ומטעם אמתי זה (חגיגה י"ג) אין מוסרין דברי תורה לעובד ככבים כו', ואין מוסרין ראשי פרקים אלא לאב"ד ולמי שלבו דואג, וכמו שאז"ל (קידושין ע"א) אין מוסרין שם של י"ב אלא לצנועין שבכהנים יעויי"ש, וכן (ירושלמי ע"ז פ"ב סה"ז) אין לך רשות לשקע עצמך בדברי תורה אלא לפני בני אדם כשרין יעויי"ש, אשר כל נחלי המאמרים והאזהרות אלה הולכים אל ים כונה אחת, שאין לכל הוגה דעות בתורה גם לגדול בענקים כעתניאל בן קנז בדורו, להשען על בינתו באותם ענינים אשר אין למעגה בית קבול במוחו כראוי, וישוה לנגדו תמיד הפתקא דנפיל מרקיעא (חגדב"א זוטא פ"י) אין דבר אחד מן התורה זז ממקומו, וכאז"ל (אגדת בראשית פע"ה) אין לך חכם גדול משלמה ועל שבקש לבטל יו"ד מן התורה ראה מה אירע לו כו' יעויי"ש;

והשכינה מנהמת כיונה בראש הומיות (זוה"ק משפטים קכ"ד) מאן דגרע את חד מינה כאלו עביד פגימותא בשמא קדישא, (עי' שם במדבר קי"ח), משום שהשאור שבעיסה מעכב אותו מלהאמין כי החכמה העליונה היא תכון תיבה בל תמוט לעולם מהתורה הקדושה מעינת תהום רבה, וכאז"ל (שם אחרי ע"ג) תא חזי מלה קדמאה דאורייתא דיהבין לינוקי אל"ף ובי"ת, דא מלה דלא יכלין בני עלמא לאתדבקא בסוכלתנו, ואפילו מלאכי עלאי ועלאי דעלאי, בגין דאיכון סתימין דשמא קדישא, ואלף וארבע וחמש רבבן דעלמין כולהו תליא בקוצא דאל"ף כו' יעויי"ש, והרמב"ם ז"ל כתב (מס' ידים פ"ד) וז"ל. הכתב אשר נכתוב בו אנחנו הוא כתב אשורי אשר בו כתב

השי"י

ולא מאחין, זהו תמנע, כלומר המונע עצמו מללמוד כי אין לך מחזיק. היצה"ר ושיעתו אלא העוזב תורת ה', וכבר כתבו גורי האר"י זצ"ל כי תמימה משיבת נפש עדות ר"ת תמנע ע"ש, ויומתק לפי דרכנו שמונע ללמוד הרמוז בר"ת תמנע כו' עכ"ל; וראיתי כמי מ"ש הרי"ה ז"ל (של"ה ריש ח"ב בד"ה כי נר מצוה) וז"ל. כל התורה היא כן מדברת מלמטה ורומזת למעלה, ואין בין פסוק ותמנע היתה פלגש לפ' שמע ישראל, כי הכל רומזים לדברים גבוהים וגבוה מעל גבוה עד אין סוף, ומה שהזכירו רז"ל בפ' ותמנע זה רומז בר"ת תורת ה' תמימה משיבת נפש עדות, ר"ת תמנע, ותורת ה' תמימה כלומר כולה מתחלתה עד סופה כו' עכ"ל יעויי"ש שכתב עוד (בד"ה הרי מבואר) וז"ל. מי הוא זה ואיזהו שיכול לירד לסוף דעת התורה? אלו כל השמים יריעות וכל הימים דיו וכל הקנים קולמוסים אין לכתוב חלק אחד מאלף אלפי אלפים רבבות מהרמוז בתורתנו הקדושה, רק כתר תורה מונח לכל, כל הרוצה ליטול יבא ויטול עד מקום שכלו מגיע, ואחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים עכ"ל; ורבנו בחיי ז"ל כתב (וישלח ל"ו י"ב) כי מפסוק ותמנע היתה פלגש יוצא שם של ח' תיבות מספר אותיותיו ארבעים כו' יעויי"ש, וכתב ע"ז המקובל הקדמון רבי נפתלי טריויש ז"ל (נפתולי אלהים דפוס העדלגוס שנת ש"ו) וז"ל. ולא ידעתי ולא למדתי ולא מצאתי, ולבי אומר כי הוא שם של שמונה כל תיבה ה' אותיות כו', זה רמז דניאל לתת השקוץ שומם כו' עכ"ל יעויי"ש, והפילוסוף האלהי היש"ר מקנדיא ז"ל קרא תגר על פירושו זה (מצרף לחכמה ח"י) יעויי"ש.

וכן הפסוק (בראשית ל"ו ל"ט) ושם אשתו מהיטבאל וגו', אשר הקורא לא ירגיש בו שום פליאה, ואמרו עליו (זוה"ק תולדות קמ"ה:) תא חזי דהא ריב"ז הוה אמר ש' הלכות פסוקות ברזא דחכמתא עלאה בפ' ושם אשתו מהיטבאל וגו', ולא גלי לון אלא לר"א דהוה עמיה (בזוה"ח בראשית ז': איתא וז"ל. ולא רצה לגלות אותם אלא לר"א בן ערך ולר"א בן הורקנוס תלמידיו דהוו עסקין עמיה במעשה מרכבה), בגין למנדע דכמה רזין עלאין איכון בכל עובדא ועובדא דאיהי באורייתא כו' יעויי"ש, והיינו מ"ש ר' שמואל בר נוריא (תנחומא בהר סי' א') אין לך פרשה בתורה שאין לה כותרת מלמעלה ובסיס מלמטה כו' יעויי"ש, וכן (ספרי ח"ב פיס' ש"ו) אין לך פרשה שאין בה תחיית המתים אלא שאין בנו כח לדרוש יעויי"ש, היינו שיש כח רוחני אלהי למביני הסודות ורזי התורה להחיות בהם ישני עפר ולעורר לתחיה מתי עולם, כמו יחזקאל אשר ברוח פיו החיה העצמות היבשות בבקעת דורא, כהא דאיתא (שוחר טוב מזמור ג') אלמלא נתנו פרשיותיהן של תורה כסדר כל מי שהיה קורא בהן היה יכול לבראות עולם ולהחיות מתים, (עי' עוללות אפרים מאמר מ'), ובזה יצדק שפיר המאמר הנ"ל (תנדב"א זוטא ספ"ב) אפילו אין בידו של אדם לא מקרא ולא משנה אלא הוא יושב וקורא כל היום הפסוק ואחות לוטן תמנע אפילו הכי שכר תורה בידו יעויי"ש בישועות יעקב שכתב וז"ל. שבאמת אין חילוק בתורתנו הקדושה בין פסוק זה לפסוק שמע ישראל כמ"ש הרמב"ם ז"ל כו' עכ"ל; וכ"כ הר"א ז"ל (עוללות אפרים מאמר קי"ח) וז"ל. הנסתר הוא שהיתה כתובה לפני הקב"ה במרום בלי הבדל אותיות, ובדרך זה כל התורה היא שמותיו של הקב"ה כנודע בקבלה האמתית, שאין חלוק בין פסוק ותמנע היתה פלגש לפסוק שמע ישראל כו' עכ"ל יעויי"ש באריכות; וכ"כ הר"ש ז"ל (הדרת קודש עיקר ח' דף ו':) יעויי"ש; ונקטו פסוק ותמנע וגו', יען מנשה קרא תגר עליו ובצוארו העתק דבר עליו רתת (סנהדרין צ"ט:) וכי לא היה לו למשה לכתוב אלא ואחות לוטן תמנע? יעויי"ש איך חז"ל גרסו בהלך שיניו וילוקו זהב רותח לתוך פיו; והרמב"ן ז"ל דבר נכבדות בזה לפני המלך והשרים בסרקוסטא (דרשת הרמב"ן ע"ו) יעויי"ש מעדנים לנפשך; ושפתי רבי עמנואל הלפרוני ז"ל ישק שכתב במתק קולמוסו

קולמוסו (פירושו לס' משלי דפוס נעאפאל רמ"ז) וז"ל. לא כאותיות המצריות העבריות, כי בצורות אותיותינו נרמזים סודות גדולים, וכבר בארנו זה בספר אשר חברנוהו על באור סודות צורות האותיות עכ"ל, (עי' תולדות חכמי ישראל ח"ג צד קי"ט). וכדומה רבים כמוהם הוכיחו רוחנית תורתנו באספקלריא המאירה.

והפילוסוף מענדעלזאהן כתב (הקדמת פירושו לס' קהלת. מובא בהצופה להמגיד שנת י"ח צד שע"ו) וז"ל. אחרי שאנו רואים מדרכי החכמה העליונה לכוון בפעולה אחת אל תכליות רבות, כי זהו מגדר החכמה העליונה בכלל, ואנו רואים במעשה היצירה ובפרט באברי בעלי החי, שיוצרם כוון בדבר אחד אל כונות שונות, דרך משל, ברא האף להריח ולנשימה ולדחות הליחה העודפת וליפות תואר הפנים, ברא האויר לנשימת הבעל חי, להוליך הקול, ולנשיבת הרוח להוריד הגשם והטל להעלות שלהבת וכדומה, הרי אלו לתועליות רבות במצוע אחד וכן רבות, א"כ אינו רחוק שתכוון החכמה ההיא בדבור אחד כונות רבות מתחלפות וכלן אמת, וזה אמרם חכמז"ל מקרא אחד נדרש לכמה טעמים כו' עכ"ל יעויי"ש; וכן אז"ל (ספרי ח"ב פיס' של"ו) אין לך דבר ריקם בתורה שאם תדרשנו שאין בו מתן שכר כו', וכן (ויקרא רבה פ"ל סי' א') שכר דבר אחד מן התורה אין כל בריה יכולה ליתן מתן שכרה יעויי"ש, והיינו אז"ל (מנחות ק"י:) אלו תלמידי חכמים העוסקים בתורה בכל מקום (כלומר בכל מקום בתורה) מעלה אני עליהם כאילו מקטירין ומגישין לשמי ע"כ, כי לא מן הנמנע הוא גם לפילוסוף חוקר טבעי להאמין שבכל אות ותג אשר בתורת ה' אוצרים המון נסתרות שמבראשית, כמו שנמצאו אלפי עשבים שונים אשר בני אדם רומסים עליהם, ובאמת יש בהרכבתם הכימית תועליות גדולות מאד נעלות לבריאת הגוף וכדומה כנודע, ואיתא (ברכות נ"ה) יודע היה בצלאל לצרף האותיות שנבראו בהן שמים וארץ יעויי"ש, ונשנה זאת בתוספת באור (זוה"ק פקודי רל"ד: ובספר שביבי נגה שם רכ"ז:) יעויי"ש, והיינו אז"ל (סנהדרין ס"ה) אי בעי צדיקי ברי עלמא כו' יעויי"ש, וכן מה שאמר אנטונינוס (ע"ז י':) ידענא דזוטרא מינייכו מחיה מתיא יעויי"ש; וכן מ"ש רבי יוסף קמחי ז"ל (ס' הברית כ"ד:) וז"ל. ומשל לאדם שרוצה להשקות בהמה, לא יאמר לה בדבור שתשתה אלא שורק בפיו כדרך בהמותה, כן כתבו הנביאים צורת הבורא כדי שיבינו הפתאים צורת הבורא, כמו, עיני ה', אזני ה', פני ה', רגל ה', ודומיהם משל, כדי שיוכלו להתחנן לפניו בני אדם, ויציירו הנביאים אותו בצורת בני אדם אע"פ שהם רחקו מהדעה הזאת, וזה כדי שישכילו ויבינו הבורא הפתאים, והמשכילים לא יזיק דבר זה, כי הם יבינו אמתת הדבר, ישירו הקליפות ויאכלו הפרי עכ"ל, (עי' רעליגיאן איננערהאלב דער גרענצען דער בלאסען פערנונפט להפילוסוף קאנט צד ס"ג בהערה); סוף דבר הקול נשמע מכל אפסי ארץ ופתקא מן שמיא נפל כי תורתנו הקדושה היא שולטת שלטת בכל רחבי היצירה, ומלכותה בכל הנמצאים מושלת בכח אביה שבשמים ית' ראש כל מנין ויסוד כל בנין ותומכיה מאושר בזה ובבא.

משקל לב

משל למטרונא שיצא עליה שם רע עם אחד מגדולי מלכות, בדק המלך בדברים ולא מצא בהם ממש, מה עשה המלך? עשה סעודה והושיבו בראש להודיע לכל שבדק המלך בדברים ולא מצא בהן ממש.

(תנחומא אמור סי' י"א).

לבוא עתה למחוז חפצנו תואיל אחי-נועם, לדעת כי תורתנו הקדושה אשר נחירה

מחירה מעט בבתי מסחר הספרים מאד, היא אוצר כל כלי חמדה והיא מן הדברים ההכרחיים ליושבי בתי חומר כמו הלחם והמים לגוף ולכן מחירם מעט, כן התורה היא לחם שמים מזון הנפש ולכן מחירה קטן מאד, והיא היא עץ הדעת אשר בגלל דליותיו יחסיון כל החכמות והמדעים כלם אף מה שלמעלה מגלגל הירח, כאשר הוכחתי בעז"ה במשקלים הקודמים, ובגלל זה אסור לכתוב נקודות וטעמים בספר תורה מפני שהם שוללים ומקלקלים לרופי האותיות (שו"ת הרדב"ז ח"ג סי' תרמ"ג. ועי' דמשק אליעזר פי' בראשית סי' ל"ב); ועזרא הסופר אשר היה עושה נקודות בספר התורה שלו, מטעם קדום אשר היה לו לתועלת דורו, היה ירא לנפשו פן יחשב זאת לעון (עי' במדבר רבה פ"ג סי' י"ג. אבות דר"ן פל"ד. פסקי תוס' מנחות סי' רכ"ז); כי התורה היא כמו האורים והתומים אשר האותיות יגידו לפנים ולאחור כל המבוקש מראשית דבר אחרית דבר, ולכן אין לאסור המלות בכבלי הטעמים ובעבותות הנקודות, ורק כשעומדים העניינים לפופים משתחוים רומים, עד שגם השמות אשר בכתבי הקודש גם בהם רמזה החכמה העליונה עניינים וכשרון נפש הנקראים ונקובים בהם, כגון עזריה בן אמציה מלך יהודה נקרא (דה"א ג' י"ב) עזיה, על אשר העיז פניו לאחוז ארון אלהים ויחר אף ה' בו (ש"ב ו'. דה"א י"ג), וכן הטעם שכתוב דויד מלא יו"ד רפ"ג פעמים בכתבי הקודש להורות גדולתו ותפארתו, (עי' ס' טיב שמות אנשים אות ד' בשם מהרי"ט), וכן מ"ש הרד"ק ז"ל (ש"א כ"ב ט"ז) על השינוים דואג דויג, וז"ל. ונראה בשעת המעשה קראו הכתוב דויג לגריעת שמו עכ"ל, היינו שנתן לו יו"ד אות קטן תחת א' אות גדול; וכן מה שאז"ל בכמה דוכתי (ערכין ל"ב: ירושלמי שביעית פ"ו. קהלת רבה פ"א סי' ד'. מדרש שמואל פט"ו) ישוע בן נון (נחמיה ח' י"ז), חסר ה', משום שלא התפלל על יצה"ר יעויי"ש בידי משה; וכן אביגיל כתובה פעם אחת (ש"ב י"ז כ"ה) אביגל בלא יו"ד השניה, ודרשו רז"ל (ירושלמי סנהדרין פ"ב. מדרש שמואל פכ"ג) לפי שנתנה עיניה בו פגמה הכתוב יעויי"ש. ואל תקשה ע"ז מהא דאיתא (זוה"ק תרומה קס"ד:) ובכל אתר דאתוון אתוספן כגונא דא (עשתי) איהו לגריעותא, כגון (ש"ב י"ג כ') האמינון אחיך דסני אמנון, ובסטרא דקדושא גרע את ואיהו תוספת ע"כ? כי הכונה שהיו"ד עושה פרוד וריוח בין תיבת אמ"ן שבשם אמינון שרומז שהאמונה נפרדה בבואו על אחותו, וכן עשתי עשר אשר די לומר שתי עשר והעי"ן עם השי"ן מצטרפים לתיבת עש והוא שם תולעה ורמה המבלה ומרקיב התבואה (ישעיה נ' ט'), משא"כ במקום שהאות הנוסף אינו עושה פרוד או התחברות לגנאי אזי מובן כי נוסף שפיר לעשות יקר וגדולה; וכן יהורם בן יהושפט מלך יהודה כאשר תאותו משכה בקרבו רוח עועים להלוך בדרכי מלכי ישראל הרעים ויהרוג את אחיו, נקרא (מ"ב ח' כ"א. דה"א ג' י"א) יורם; וכן יהואש בן אחזיה מעת שחטא נקרא (דה"ב כ"ד) יואש; וכן אז"ל (סוטה י': ויקרא רבה פכ"ג סי' י'. במדבר רבה פי"ד סי' ה') יוסף שקידש שם שמים בסתר הוסיפו לו אות ה' בשמו (תהלים פ"א ו') עדות ביהוסף שמו יעויי"ש; וזאת א"ר יוסי (זוה"ק פקודי רכ"ג) ולאי דקב"ה אתרעי ביה בבצלאל לעבידת משכנא יתיר מכל ישראל, אמאי? א"ל שמא גריס, והא אוקמוה דקב"ה שוי שמהן בארעא לאתעטרא בהו ולמעבד בהו עבידתא בעלמא הה"ד (שם מ"ו ט') אשר שם שמות בארץ, א"ל רזא איהו הכא כו' יעויי"ש, (עי' שם אחרי ע"ה:); ועוד כיוצא בזה המראים לדעת כי כל אותיות כתבי הקודש בכלל והתורה בפרט, שקולים בפלס ההגיון האלהי, וכאבנים טובים ומרגליות יקרות היו שקולים על מאזני ה'.

ויען כי התורה נעתקו מליה מפי הגבורה ונולדה בקדושה ובטהרה מבטן החכמה העליונה, לפיכך היא קיימת לנצחים עד בלי ירח, וכל הרוחות שבעולם לא יזיזו מלה אחת ממקומה ולא יסיעו יתדותיה סלה, כמ"ש החוקר הקדמון ידידיה האלכסנדרוני

(חיי משה ח"ב לד קל"ו) ודבריו העתיק הר"ע מן האדומים ז"ל (מאור עינים אמרי בינה פ"ד) וז"ל. אמנם תורתנו לבדה היא קיימת ולא ישיגנה הפסק והשתנות לעולם, אבל תתמיד כאילו היא ברשמי הטבע (שאין דבר אחד מן הטבע בטל מן העולם כן אין דבר אחד מהתורה זז ממקומו. הנדב"א זוטא פ"י), שכן היתה מיום הכתבה ועד עתה (והוא היה קרוב לחורבן בית שני כ"ה שנה), ויש תקוה שתשאר כמו כן נצחית לעולמים כימי השמש והירח והשמים על הארץ, וכל התהפוכות וההשתנות אשר עברו על בני עמנו, ולא סבלו מעולם שתפול אפילו מצוה קלה שבה עכ"ד, אשר הם דומים למ"ש ג"כ היוסיפון לרומיים (ה"ד פ"ח) וז"ל. תורתנו הלא היא מושגחת מאת האלהים לבל תבטל או תשתנה כל מאומה חלילה שיבא לעולם שום זמן אשר בו יחדש אותה או ימיר צורתה באחרת עכ"ל יעויי"ש; ולכן האדמה תפצה את פיה לבלוע חיים את האיש אשר הוא בעיניו חסון כאלונים ויתגור שרית כחו לקצץ בנטיעות התורה כרם ה' צבאות, וגם הנביא ציר גבוה אשר כל בית ישראל נשען עליו ממסד ועד הטפחות, דמו בראשו אם יבא לבטל קוצו של יו"ד ותג אחד מכתבי הקודש, כמו שפסק הרמב"ם ז"ל (הל' יסודי התורה פ"ט ה"ד) וז"ל. וכן אם עקר דבר מדברים שלמדנו מפי השמועה או שאמר בדין מדיני התורה שה' צוה לו שהדין כך הוא והלכה כדברי פלוני, הרי זה נביא השקר ויחנק אע"פ שעשה אות, שהרי בא להכחיש התורה שאמרה לא בשמים היא כו' עכ"ל, (עי' ספר המצות סוף שורש ב' בפי' הרמב"ן ז"ל);

ובספרי (מערת המכפלה סי' ל"ה) עשיתי לך מטעמים ומעדנים מדגן שמים בענין נצחית התורה, ועתה אבשל ואאפה אותם פעם שנית בתבלין חדשים מעט צרי ומעט לוט בטנים ושקדים מגינת ביתן המלך עליון ית' וימתקו כדבש לחכך, והתנור אשר עליו נאפו מטעמי הענין הרס ונשא זה העמוק מני תהום רבה, הוא המאמר האלהי השגור בפי כל בר בי רב (מדרש משלי פ"ט) כל המועדין יהיו בטלין וימי הפורים לא יהיו בטלין לעולם, שנאמר (אסתר ט' כ"ח) וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם, ואף ימי הכפורים אינן בטלין לעולם שנאמר (ויקרא ט"ז ל"ד) והיתה זאת לכם לחקת עולם ע"כ, (עי' תשובות הרשב"א סי' צ"ג), אשר על המאמר הלזה העמידו המטיפים באורים שונים למיניהם לא ראי זה כראי זה, כגון (עוללות אפרים מאמר ל"א. פרי עץ חיים שער י"ט פ"ה. תורה אור דרוש ק"י פ"ב. שערי אורה דרוש ה' פי"א וי"ד ודרוש ו' פי"ט וכו'. של"ה מס' מגילה פי' נר מצוה, ותורה שבכתב פי' תצוה בד"ה ואתה כו' ובד"ה בעזה"י פעם אחת כו'. יערות דבש ח"ב דף קי"ט) יעויי"ש, וכדומה ספרים רבים עלמו מספר, והטעם היותר מורגש ומפולש לכל צד כפי קט שכלי, הוא, שבאמת גם יתר המועדים אינם בטלים לעולם, כדאיתא בהדיא (במדבר רבה פכ"א סי' כ"ה), משום שהתורה הקדושה אין לה מוחלפת כלל וכלל ולא יפול בה שום שנוי כל דהוא לעולם, וזה הוא יסוד אחד מי"ג עקרים אשר עליהם בנוי לתלפיות ארמון ישראל טירת כסף היהדות ממסד ועד הטפחות; ואם תאמר הלא אז"ל בהדיא (נדה ס"א:) מצות בטלות לעתיד לבא? יעויי"ש, כבר התעוררו האריות מסבכם על מאמר פליאה זה, (כמובא בס' הברית ח"א מאמר כ' פל"א. בית יהודה פנ"ח), וברא"ש הרב הבונה בע"י שכתב בטוב השכל ודעת השערה נפלאה וז"ל. עיקר גדול צריך להיות בידינו נצחיות התורה, ולא תשתנה אפילו כקוצו של יו"ד, ולכך אע"פ שלכאורה נראה מהכרח התוס' שהכריע רב יוסף מהברייתא הזאת כדאיתא במדרש (שוחר טוב מזמור קמ"ו) ה' מתיר אסורים, ה' מתיר איסורים, ולמה נקרא שמו חזיר? שעתיד הקב"ה להחזירו לישראל, דברים כפשוטן מה שאין רוח רבים מהחכמים נוחה הימנו, יש להבין אפילו כפי הדעת הזה שלהיות שלעתיד לבא יטהר ויסדר הקב"ה עולמו כדכתיב (זכריה י"ג ב') ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ, אז ישתנה טבע

כבעלי

הבעלי חיים כדכתיב (ישעיה י"א ו') וגר זאב עם כבש וגו', אפשר שיאמרו כמה דברים אסורים עד הנה מותרים אז בסור הסבה, ובכן יהיו מצות בטלות לע"ל לא מפאת עצמן והשתנות בתורה, אלא שלא יצטרך עוד לנהוג בהן והבן מאד עכ"ל, (עי' מהרב"א בח"א שבת ל' בד"ה בטל. ס' חוקר ומקובל לרמ"ח לוצאטו ז"ל י"ז:) ; וכן הרשב"א ז"ל דבר נכבדות בזה (עי' ברכות י"ג) יעויי"ש .

ואפריון נמטי להר"י אייבשיץ ז"ל שגם הוא אזל מרוח חכמתו על ענין נשגב זה (יערות דבש ח"ב דף קכ"ו) וז"ל . ואמרו בגמרא דנדה מצות בטלות לע"ל, ופי' התוס' בעת תחיית המתים יקיימו המצות רק כאינו מצוה ועושה, ויש להקשות כיון דגדול מצוה ועושה מה יהיה בזה תועלת לישראל בעת תחיה שיהיו אינו מצוה ויהיו נגרעים משלמותן? ונ"ל דודאי מסברא אין מצוה ועושה עדיף מדעשה מעצמו בלתי צווי, רק הטעם דמצוה ועושה עדיף, משום דבזה איכא גירוי יצה"ר ובזה ליכא (שאין יצה"ר תאב אלא דבר שהוא אסור לו. ירושלמי יומא פ"ו ה"ד), והנה לע"ל לא יהיה יצה"ר כלל (קשה הלא מקצת יצה"ר ישאר כדאיתא בזוה"ק חיי שרה קכ"ח: ?), א"כ הדרינן לסברא דאינו מצוה ועושה עדיף כו' עכ"ל יעויי"ש ; והרד"ק ז"ל אשר מלא כל הארץ תהלתו ואין לפרש עילוס חסידותו, הגידוהו רבני צרפת בחרמם על אשר פלטה קולמוסו באחד מספריו היקרים כי לימות המשיח יבוטלו הויות אביי ורבא, מפני שאז לא יהיה כל ספק בדיני ומשפטי התורה כנראה ברור מן הנביאים ומן התלמוד, (עי' זאת בס' תולדות חכמי ישראל ח"ב צד קכ"ו וקנ"ט) ; ועל ענין זה ערך הר"ש חיות ז"ל מאמר מיוחד בשם אלה המצות (בספרו תורת נביאים דפוס זאלקווא תקצ"ו) יעויי"ש כי דבריו אינם מנופים בנפה וכברה הסגיון האלהי כראוי ; וכן נודע איך הרעימו הגאונים בקולם נפלאות וסערו סער על הרמב"ן ז"ל על אשר הרשה עצמו מעט מזעיר להחליש עיקר הגדול נצחית התורה, והם גערו בו בנזיפה (תולדות ח"י ח"ד צד ע"ה) ; ואני מצאתי קורת רוח בזאת שכתב החכם (פרי חיים מאמר ט') וז"ל . הנה גוף ונשמת האדם פרשו מארץ מגוריהם, הנשמה נחצבת ממחצב עליון והגוף נעפר יסודו, ועת בואם אל ארץ מאפליה הזאת, הגוף כתושב הארץ וכאזרח כי אל מקומו שואף כי מעפר וארץ יסודו, אבל הנשמה היא כגר מארץ נכריה, כי במרחקים בגבהי מרומים מקור שרשה, והמה בארץ כשני הפכים בנושא אחד, את אשר יאהב הגוף שונאה הנפש ואהובת הנפש שנואת הגוף, הגוף יבחר במעדנים אכול ושתה למלאות בטנו וזאת אהובתו, אבל הנפש המשכלת תתעב במו והשכלות מרורות למו והיא עצבות הנפש, אמנם בבואם חצרות ה' יושבי אהלים, אשר שם יתנו צדקות ה' לתורה ולתעודה, ולחמם הוא לחם הנפשי התורה ויינם הוא יין המשומר סודות התורה ותעלומותיה, הנפש תשמח במו כי לחם הגופני ויין ענבים למרירות לה, אבל המה שנואת הגוף כי לחם הנראה ויין המדומה כאין לו וחכו ריק מכל גמלא, כי תענוג גופני הוא ענוי נפשי ותענוג נפשי ענוי גופני, והנה בכל מועדי ה' לא תמצא מקום אחיזה להנפש והגוף יחדיו ושניהם כאחד יתענגו, כי ימי השמחה תענוג הגוף ועצבון הנפש, וימי עצבון ימי הצומות וזעקות כצום החמישי הנקרא מועד תענוגי הנפש ועצבון הגוף, אך בימי הפורים ויום כפורים שניהם יתאחדו, ערב יו"כ מצוה לאכול ולשתות הרי תענוג לגוף וביום הצום תענוג לנפש, וכמו כן בימי הפורים, תענית אסתר היא תענוג לנפש ויום הפור משתה ושמחה ליהודים תענוג הגוף, והנה כל זאת היא בעוה"ז אשר הגוף והנפש המה שני הפכים, אבל לעוה"ב כאשר יקויים בנו נחמת הנביא (ישעיה י"א ט') כי מלאה הארץ דעה את ה' וגו', (יחזקאל ל"ו כ"ו) והסירותי את לב האבן מבשרכם וגו', ואז גם הגוף יתקדש ויטהר כמו הנפש יתאחדו ולא יתפרדו, בשמחת הגוף תגל הנפש ובצרתו לה צר, והנה לפ"ז שמחת כל המועדים לעתיד יבטלו כי

עתה

עתה אינם רק שמחת הגוף או הנפש, ואלה יבטלו כי לעתיד לא יהיה שום חילוק ביניהם, אבל שמחת הפורים ויו"כ אשר המה גם עתה טוב לשניהם להגוף ולהנפש כנ"ל, באמת לא יבטלו כי ככה יהיה הכל לעתיד, וע"כ אמר כל המועדים יהיו בטלים חוץ מימי הפורים ויו"כ, ואין הכונה על הימים עצמם כ"א על תועלתם ותענוגם ביותר לגוף ולנפש עכ"ל, (עי' בחיי וילך ל"א כ"א).

אי נמי הכי קאמר, אף שאז"ל (שבת קל"ח:) עתידה תורה שתשתכח מישראל יעויי"ש, מ"מ פורים ויום כפורים לא ישתכחו לעולם ולא יגרפו בנחלי הזמן לנצח, כהבטחת הפסוקים עליהם כנ"ל, ואי בעית אימא סברא, אור הפורים לא יועם מפני שהות יום משתה ושמחה אשר הגוף הנגוף להוט לזה כנחש אחר השום, מותר לו לנסוע בעגלים ובכרכרות ולנשק בפיו זנבות אודים העשנים, ואינו צריך לתת ספר כריתות לצרור כספו כמו בשבתות וימים טובים, ועוד החכמה העליונה תשלם גמול להמאחרים בנשף זה ויין ידליקם ומתבשמים בפוריא, ולכן מדוע יבטלו יושבי בתי חומר הרודפים אחר חיי בשרים וישביתו את התענוג זה אשר בכתם אופיר לא יסולא? ויום הכפורים איל לאידך גיסא כי אימתו מוטלת מאד על כל בעל נפש אשר דם ישראל סבא דופק בעורקיו, ומפני זעמו יחילו גם נעוי לב הלומי יין עסוסים, וגם במדינות אשר מהרסינו ומחריבינו מהן יצאו כמו אשכנז אשר בו הרגיעה לילית למרוד באור תורה ונר מצוה, וכן מדינת איטליא אשר (שו"ת הר"ש אבוהב סי' מ"ט): „עשרה קבין אפקירותא ירדו לעולם תשעה נטלה איטליא ואחד כל יתר בני הגולה", גם שם עינינו הרואות ביום הכפורים כי כל בתי כנסיות מלאים מפה אל פה המון אנשים אשר נפשם יבשה גם מלחלוחית מצוה קטנה ככף איש, ובניהם ערלי לב אשר עוד לא הסירו מעליהם חרפת מצרים. וזאת יאמרו בצדק כל המועדים בטלים מעט מעט עדי ילכו לאבדון ויפלו ברשתות פורה שר של שכחה, יען במועדים נמצאו כמה מנהגים הקשים לגוף כחרבות, כגון ישיבת סוכה ביום סגריר איסור חמץ ואיסור מלאכה וכדומה אשר היצה"ר שש ומתפאר בגונין שלהם, לכן המועדים הם כאבן מעמסה בעוה"ר על שכם אנשי חופש לפרי דרור הפותחים חרצובות האמונה ורזיהם משחק למו, משא"כ פורים ויו"כ גם לעתיד לבא כלומר באחרית הימים לא ינום ליחם ולא ימר ריחם בכרם ה' צבאות בית ישראל, ובזה נבין שפיר הא דכתיב (מאמר השכל להראב"ן ז"ל): „חרבן הנפש בתקון הגוף וחרבן הגוף בתקון הנפש", וכ"כ הרמב"ם ז"ל (מורה ח"ג פנ"א) וז"ל. כל אשר יחלשו הכחות הגוף ותכבה אש התאוה יחזק השכל וירבה אורו ותזך השגתו כו', עד כשיבא האיש השלם בימים ויקרב למות, תוסיף ההשגה ההיא תוספת עצומה עכ"ל, וזאת חכמים יגידו (ברכות ס"ג:) במי אתה מוצא חמאה של תורה במי שמקיא חלב שינק משדי אמו יעויי"ש, (עי' בלקוטים שבסוף דרשות ר"ח כהן ז"ל ס"ח:); וזאת שאז"ל (ספרי שופטים פיס' ק"ס) משנה תורה שעתידה להשתנות? היינו (סנהדרין כ"א:) הכתב שנשתנה ע"י עזרא הסופר מעברית לאשורית יעויי"ש.

משקל לג

לפרה שמבקשין ליתן עול בצוארה והיא מונעת, נטלו את בנה מאחריה ומשכוהו למקום החרישה והיה גועה, שמעה הפרה בנה גועה הלכה שלא בטובתה בשביל בנה.

(תנחומא וישב סי' ד').

לגבר אשר דרך הרביעית נסתרה המכונה בפי רבי הוטעיה רבה בשם „אמון דבתא", באתי הפעם בקשתי להורהו איזה דרך ישכון אור החכמה זה, ואיך ישתמש בו.

בו בלא היזק ראיה, הנה דידן זה מפרש הפ' ואהיה אצלו אמון וגו' על התורה כנ"ל בשלשה דרכים אמון פדגוג אמון מכוסה אמון מוצנע, ועוד, אמון רבתא, ומביא הפסוק (נחום ג' ח') התיטבי מנא אמון, ומתרגמינן: האת טבא מאלכסנדריא רבתא דיתבא בין נהרותא, כלומר כי הדבר אשר אין חזיונו נפרץ בדרך הטבע, תמנע אמונת האדם בו ולא יאומן כי יסופר באזני האיש אשר לא שזפתו עינו, כמו העיר אלכסנדריא אשר היתה מלאה על כל גדותיה רבותים אלפי אוצרות כל כלי חמדה והמון סגולות מלכים עמדו בתוכה לנס, עד כי מרוב מפעלות תמים דעים אשר בה אמרו רבים מעמי הארץ כי אלכסנדריא לא היתה ולא נבראה אלא משל היא, היא העיר כלילת יופי אשר אלכסנדר המוקדוני המלך על כל בני שחץ העלה אותה על גפי מרומי הטבע, וכל ישעו וחפצו היה לעשותה צבי לכל הארצות (ב"ר פכ"ג סי' א'. ירושלמי ברכות פ"ט ה"א. שוחר טוב מזמור ט'), וגם לפני מלך בלהות זה היתה קריה נשגבה אשר אין על עפר משלה והיתה מכהה גלגל חמה ביפיה, ואז"ל (סוכה נ"א:) מי שלא ראה דיפלוסטון של אלכסנדריא של מצרים לא ראה בכבודן של ישראל, אמרי כעין בסילקי גדולה סטיו לפנים מסטיו, פעמים שהיו בה ס' רבוא על ס' רבוא כפלים כיוצאי מצרים (בתנדב"א רבה פ"ל הגירסא ק"כ רבוא בני אדם), והיו בה ע"א קתדראות של זהב כנגד ע"א של סנהדרי גדולה, כל אחת ואחת אינה פחותה מכ"א רבוא ככרי זהב כו' יעויי"ש, וגם בני מלכים אחרים אשר ישבו בקרונות זהב היתה אלכסנדריא עיר שעשועם (מנחות ק"ט:) יעויי"ש, והיתה נאוה כירושלים בתפארתה בימי שלמה, כמ"ש שמעון בן שטח (סוטה מ"ז) מני ירושלים עיר הקודש לך אלכסנדריא אחותי, והאומנים המופלאים בעולם היתה אלכסנדריא איתן מושבם ובה הראו נפלאותיהם למכביר, ממנה הביא ניקנור דלתות להיכל ה' אשר כלו אומר כבוד, ממנה הובאו אומנים ללחם הפנים ולמעשה הקטורת (יומא ל"ח׳), מתוכה נבחרו אומנים לתקן הצלצול והמכתש במקדש ה' (ערכין י'), בה עמד לתלפיות בית עקד מלא ת"ש אלף ספרי חכמה ומדע (שבילי עולם ערב מ"ב:), וגם בעת כבשוה הישמעאלים היו בה ד' אלף ארמונות ות' מקומות המסחר גדולים ומרובעים (שם מצרים כ"ה׳), ובית מקדש יפה לה צל מאד הנבנה ע"י חוניו בן שמעון הצדיק (מנחות ק"ט: ולדעת היוסיפון לרומיים קדמוניות ס"י"ג פ"ג היה נכדו), וכדומה עוד מפלאות תמים דעים נמצאו בעיר ההרס זו אשר הרהיבו כל עין רואה ויפעמו כל אוזן שומעת (עי' ספרי בלק פיסי קל"א׳ יוסיפון ס' ג' פי"ד. מאור עינים פ"ה ומי. צמח דוד ח"ב תפ"ד לאלף הד'); לפיכך נקובה עיר זו בשם אמון כלומר שים לתת אמון בנפלאותיה וכל המרבה לספר בשבחיה ותהלותיה הרי זה אמת בלי גוזמא והפלגה, ולכן ישומם שם אמון להגדיל הענין ולהגיד אמתתו באזני הממאנים להאמין בו, ומטעם זה קראו החכמים בלשון מצרית את רוח אלהי בשם אמון (עי' זרובבל ח"א צד נ"ט), והכונה אף שהוא רבתא הוא אמון.

וזאת תאמר תורתנו האלהית ואהיה אצלו אמון וגו', אם אהיה אצל האדם אמון רבתא גדולה וחשובה, (עי' יבמות ס"א׳), אז, ואהיה שעשועים יום יום, כלומר אהיה שעשועיו תמיד ולא יעזבני סלה, באשר מן הראוי והיאות לכל בשר אשר צלם דמות האדם תבניתו, לעשות את התורה לו לעמוד אש לנחותו הדרך ולהרכיבה אלוף לראשו, ויעזוב דעתו הקלושה נגד דעתה דעת עליון, כאיש ידוע חולה המוסר נפשו ויפקיד רוחו ביד הרופא ואינו מהרהר אחר סמי תרופה שלו, או כיושבי ספינה העוברים בין גלי הים ושאון דכיו והם נשענים על בינת רב החובל כי יובילם ישר למחוז חפצם, ומי לנו ארי גבור כהראב"ע ז"ל אשר לא חת מפני כל וחושן הפילוסופיא לא זח תמיד מעל לבו הרחב כפתחו של אולם, ובכל זאת לא בוש מאומה לכתוב בעט מלא סרד נאמן כי דעתו כאין וכאפס נגד דעת קדושים חוטבי עצי הדת ושואבי מים בששון

ממעיני

ממעיני התושיה, הלא המה חכמי התלמוד הלרורים בלרור החיים הנלחים בפרוזדור ובטרקלין, ובן עזרא זה כל עלמותיו תאמרנה בפירושיו (במדבר ג׳ ל״ח): „רק נסמוך על דברי הקבלה”, וכן (שם ה׳ ז׳): „ומעתיקי הדת אמרו כו׳ ודעתם רחבה מדעתנו”, וכן (שם ל״א כ״ג): „וחז״ל אמרו כו׳ ודעתם רחבה מדעתנו”, וכן (שם ט׳ י׳): „אין לחפש כי כבר העתיקו חז״ל כמה היא הרחוקה”, וכן (שם ט״ו ט״ז): „ואין לורך להזכיר מה שקבלו קדמונינו ז״ל כו׳ לפי שכל דבריהם אמת וזולתם הבל”, וכן (שמות כ״א כ״ד): „והכלל לא נוכל לפרש על דרך מלות התורה פירוש שלם אם לא נסמוך על דברי חז״ל, כי כאשר קבלו התורה מן האבות כן קבלו תורה שבע״פ אין הפרש ביניהם”, (עי׳ בית יהודה פמ״ו), וכן (דניאל א׳ א׳): „וטוב לו לומר לא ידעתי ולא יהפוך דברי אלהים חיים”, וכן (שפת יתר סי׳ א׳): „ההכרח לנו לעזוב את דעתנו כי נקלה היא נגד דעתם”, וכן (שער השמים פ״א): „גלוי וידוע ומפורסם לאשר עינים להם לראות ואזנים לשמוע גדולות חכמי התלמוד שאין למעלה מהם לא לפניהם ולא לאחריהם חוץ מהנביאים עליהם השלום”, ועוד מקומות כאלה אשר הראב״ע ז״ל עשה עלמו כסומא נשען על הפקחים חכמי התלמוד והיה מבליע את שמש בנעימות.

והריב״ש ז״ל קולו מתהלך בגן החסידות (תשובותיו סי׳ תמ״ז) וז״ל. והרמב״ם ז״ל אמר שלומות הגידין הם בעלם התחתון, ולא הודו לו אחרי שלפי סוגיית הגמרא נראה שהם בעלם האמלעי, ואעפ״י שהרמב״ם ז״ל היה חכם בחכמת הרפואה והטבע ובקי בנתוח, אנחנו על חז״ל נסמוך כו׳, שהם קבלו האמת ופירוש המלות איש מפי איש עד משרע״ה עכ״ל, וכן הודה הרמב״ם ז״ל עלמו (הל׳ שחיטה פ״ה הי״ב וי״ג) וז״ל. שאפילו נדע להפך היות טרפה זו חיה וזו אינה חיה, הרי הכתוב אומר ע״פ התורה אשר יורוך עכ״ל, וכ״כ המרדכי (פרק גיד הנשה): „והמפקפק בזה נוטה לצד מינות” יעויי״ש, וכ״כ הרי״ל ז״ל (פחד יצחק ע׳ ניקור) וז״ל. אפילו תימא שבעלי הנסיון היו מוכיחים להפך מדברי רז״ל לא תאבה להם ולא תשמע לקולם עכ״ל, וכ״כ התוי״ט (כלאים פ״ה) וז״ל. ואם הקשה לו (להר״ש) משנתנו, לא מפני זה יכחיש מה שנראה לעינים, ואפילו דברי חכמי המדות לא היה לו להכחיש כי כל דבריהם בנוים על מופתים חזקים אשר אין לסתרם בשום פנים עכ״ל; ונודע אז״ל (עדיות פ״א מ״ד) למה מזכירין את דברי שמאי והלל לבטלה? ללמד לדורות הבאים שלא יהא אדם עומד על דעתו, שהרי אבות העולם לא עמדו על דבריהם ע״כ, וחכמי המשנה עלמם עזבו דעתם נגד הקבלה, כהא דאיתא (שם מ״ג) הלל אומר מלא הין מים שאובין פוסלין המקוה מלא שאדם חייב לומר בלשון רבו (שהלל קבל משמעיה ואבטליון שהיו גרי לדק וקשה להם לבטא בשפתיהם הין אלא באל״ף לכן הוסיף תיבת מלא שלא נטעה לומר אין בלר״י, והלל אף שהיה קל לו לומר הין מ״מ אמר נמי מלא. הגר״א ז״ל), ושמאי אומר ט׳ קבין, וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה, אלא עד שבאו שני גרדיים משער האשפות שבירושלים (עי׳ היטב לחם שמים אבות פ״ו דף כ״א:) והעידו משום שמעיה ואבטליון שג׳ לוגים מים שאובים פוסלין את המקוה וקיימו חכמים את דבריהם ע״כ, (עי׳ תפארת ישראל אבות פ״ד סי׳ ב׳), וזאת נשנה ביתר באור (שוחר טוב מזמור י״ז): ולא נזכר שם המקום ושם אומנותם והלא אין אומנות פחותה מגרדי ואין לך מקום בזוי בירושלים משער האשפות כו׳ יעויי״ש; וכן (ירושלמי פסחים פ״ו ה״א) דן הלל הלכה מהיקש מק״ו ומגז״ש ולא קבלו ממנו עד שאמר כך שמעתי מפי שמעיה ואבטליון יעויי״ש.

וזאת היא מדה טובה להאמין כי לפעמים רעיון של אדם מטעה אותו ומוליך שכלו שולל כמו הככב המתעה את הספנין, כאשר ספרו לנו חז״ל (שם חגיגה פ״א׳ נדרים ספ״ו) ר׳ יודן נשיאה כתב על ר״מ בר אבא לחוץ לארץ, הרי שלחנו לכם אדם גדול ומה

הוא

הוא גדולתו? שאינו בוש לומר לא שמעתי יעויי"ש, ומטעם זה נקרא ר"א בן הורקנוס ר"א הגדול אף שאין הלכה כמותו בשום מקום שהוא מבית שמאי (עי' רש"י שבת ק"ל: תוספ' ביצה ל"ה), ועוד כי ר"א בן ערך שבדורו היה גדול ממנו (אבות פ"ב מ"י), מ"מ נקרא בשם גדול מפני שהוא גם הוא במקום גדולתו אתה מוצא ענותנותו לומר לא שמעתי (יומא ס"ו: סוכה כ"ח) יעויי"ש, (עי' צמח דוד ח"ב רפ"ח לאלף הה') ; ומי לנו חוקר לכל תכלית מגלה עמוקות מני חושך כמו רש"י ז"ל, אשר ביד קדשו נמסרו כל מפתחות אוצרות החכמה האלהית, מ"מ פיו פתח בענוה לומר לא ידעתי לא שמעתי (שמות כ"ב כ"ח. ויקרא י"ג ד', כ"ז ג'. דברים ל"ג כ"ד. ביצה כ"ה: יומא פ"ה' נדה ס"ז') יעויי"ש, וכדרך שאמר אביי (ירושלמי מכות ספ"ב) תלמיד חכם צריך לפרסם את עצמו, שאם הוא בקי במסכת אחת והעם חושבים שבקי בשתי מסכתות מוטל עליו להגיד שאינו בקי רק במסכת אחת יעויי"ש, וכן אז"ל (זבחים ק"א') הודה ולא בוש משה לומר לא שמעתי אלא אמר שמעתי ושכחתי, (עי' פנים יפות פ' שמיני י' כ') ; ועיניך לנכח יביטו שגם סוקראטעס היוני הודה הדברים שאין לו השגה בהם, כמ"ש הפילוסוף מענדעלסאהן (פעדאן צד י"ז) ז"ל. לכן גם בעת אשר היה דבר נעלם ממנו או פחד להגידו, לא בוש מהודות בקהל רב: דבר זה אין אתי ולא ידעתי, רחוק ממנו שגעון וסכלות רבים מהחכמים אשר לחרפה יחשבו כי יהיה דבר נסתר משכלם הבהיר, ובגאון לבבם ינעם להם כי יאמין זולתם שיש לאל ידם לפתור כל סתום ולהתיר כל ספק, וזה יביאם אל סיגי השגיונות והשבושים, אשר אם מפי אחרים ישמעו ישחקו המה וילעגו, לא כן דרך סוקראטעס, אם לא היה ענין הנשאל ברור ומאומת אצלו, שמח להודות כי אין בידו לתשוב נכונה, בהיותו קצר שכל מהבין אמתתו, והיה רגיל לאמור לתלמידיו: אם חכמתי, כל חכמתי היא בידעי שאינני יודע כל מאומה, ותרב תהלת סוקראטעס בכל ארץ יון ושמעו הולך בכל המדינות כו' עכ"ל.

ואנחנו חגבים קטנים ופרעושים קצוצי כנפים, איככה נעיז פנינו להשען על בינתנו המטורפת כספינה בים הסערות? ואיך נרהיב עוז להניף חרמש שכלנו לקצץ בנטיעות הנותנות ריח טוב כלבנון וילכו יונקותיהם בכרם חמר התורה, אשר החכמה העליונה דורשת אותה תמיד לתת לה עדנה אחרי בלותה? וזאת הזהירו חז"ל אותנו בתומת נפשם (ערכין ס"ד') כל האומר שמועה זו נאה וזו אינה נאה מאבד הונה של תורה יעויי"ש, כלומר מאבד הון הסודות ושולל הרזים הנשגבים והעלומים הספונים בחגוי התורה ויצבירו מבין שורותיה ע"י שקופים אטומים, ובאמרו הבדל בין מלוה למלוה מראה בזה הודאתו, דאורייתא אתא לאחזאה ספורין בעלמא ומלין דהדיוטא, ולית בה אלא הדך הפשט ותוכה כברה, וכך הו"ל למימר: שמועה זו זכיתי להבין טוב טעמה אבל שמועה זו אמרתי אחכמה עליה והיא רחוקה ממני, ואתה ה' החונן לאדם דעת קדושים גל עיני ואביטה טעמה האמתי גם אני; יען הכל מודים כי עגלים מתוך מרבק טובים ומתוקים לחיך, אך אם המבשלם יודע במה לתבלם ולבשלם כראוי, ואין החסרון תלוי במאכל זה אם המבשלו הקדיח תבשילו על המחבת, כן הפקודים ומצות ה' הם ישרים ונכוחים למוצאי דעת, ונבערים מדעת בעיני איש קטן אשר פרי רעיוניו עוד בוסר בלתי גומל, לכן איעצך בני אהוב ושמע לי כי תמיד יהיה שגור על פיך פתגם התלמודי „אי תניא תניא", כאשר אמרו כן גדולים וטובים ממנו הלא המה שרי התורה שבע"פ במקומות רבות, כגון (שבת קט"ו: חולין נ"ג: זבחים ע"ו: נ"ה: נ"ו: מנחות ק"ז' בכורות ז': מ"ק ד': תמורה ל"א' יומא ל"א: חגיגה י"ט: יבמות קי"ב' נדרים י"ט: נדה כ"ג), כי בלי תפונה לא יצאה שגגה קטנה מלפני השליטים הגדולים ההם אשר ה' קורא אליהם לרעות צאן מרעיתו בחכמתם ובתבונתם ודעתם, ולא בכבוד המדומה

המוריד

המוריד רבים דומה שמו חז"ל ישעם והפלם, רק תמונת ה' לנגד עיניהם הבהירות עפעפי שחר, להשיב רבים מעון ולהורות לאחיהם איזה דרך ישכון אור אלהי אור ההלכה האמתית אשר לא ידעך עולם ועד.

וזאת ספרו לנו הרועים הרואים בארובות החכמה האלהית (חגיגה י"ד:) ד' נכנסו בפרדס (עי' רמב"ם הל' יסודי התורה פ"ב ה"א ופ"ד ה"י. דרך אמונה לר"א בר באגי ז"ל מ"ב ש"ג. טוב שלום מאמר ז' פ"ב. יפה מראה שאה פ"א ה"א — פרדס זה מה הוא), ואלו הן, בן עזאי בן זומא ואחר ורבי עקיבא כו', בן עזאי הציץ ומת (בנשיקה, היינו שהדבקות הנשמה ברוחנית הכבוד הגדול אשר לא יראהו אדם וחי, כאשר הרבתי חקר בזה בס' מערת המכפלה סי' ט' י' יעויי"ש, והגר"א ז"ל כתב (יערות דבש ח"ב דף קכ"ז:) מפני שהסכין בן עזאי עצמו להתבונן בשער הנו"ן שהקב"ה אמר למשה כי לא יראני האדם וחי, שאין באפשרי לחיות אח"ז שבהשיגו אור גדול זה תדבק נפשו למעלה ותתפרד מהגוף בתאוה לאור עליון כנר קטן המתדבק לאור גדול יעויי"ש), בן זומא הציץ ונפגע (יראהו נשתטה. כוזרי מאמר ג' ס"ה), אחר קצץ בנטיעות (נפסד והפסיד תעה והתעה. כוזרי שם), רבי עקיבא נכנס בשלום ויצא בשלום ע"כ, (עי' האמונה והבטחון להרמב"ן ז"ל פי"ב), ומאמר נמרץ זה נשנה במדרש (שיר רבה פ"א סי' ג') ומסיים שם: ואמר (ר"ע) לא מפני שגדול אני מחבירי אלא כך שנו חכמים במשנה מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך יעויי"ש, וזאת מבואר בזוה"ק (פקודי רנ"ד: רע"מ פנחס רכ"ג:) יעויי"ש, (ועי' במדרש משלי פכ"ה. יקוו המים לר"מ אבן תבון ז"ל פ"כ דף קל"ז), והחבר הקדוש כתב (כוזרי שם): ור"ע היה משתמש בשני העולמות מבלי נזק שהשיגו עכ"ל יעויי"ש, ר"ל אף אם התאזר עוז לבוא לפנים הפרדס האלהי, וכח בינתו היה גדול ואיתן להתחקות על שרשה הגדול של עץ הדעת והדת, אשר ממנו השתעפו ונמתחו כל ענפי המחקרים דליות המדעים שריגי החכמות העומדות ברומו של עולם, היינו שלמד קודם חכמת הלמודית והחכמת הטבעית על בוריין ועיקרן כראוי לפטים חוק כמהו, יען ההשפעה האלהית לא תחול על האדם אם לא נגע בתחלה בגזור הציורים השכליים המושגים, כמ"ש הנשרים הגדולים הלא בספריהם (מורה נבוכים ח"א פ"ה. יקוו המים פי"ח. הקדמת הראב"ד ז"ל לס' יצירה ד': עקדה שער כ"ה. שערת אליהו להגר"א ז"ל בהערה המתחלת ראה קורא כו') יעויי"ש, והרמב"ן ז"ל דרש כן לפני המלך והשרים בסרקוסטא וז"ל. ודבר ברור הוא כי רוב תועלת שאר החכמות אינם אלא להיות סולם להשגת החכמה שקורין ידיעת הבורא כו' יעויי"ש באריכות, ורבינו סעדיה גאון ז"ל כבר הקדימו בזה (האמונות והדעות מאמר י') יעויי"ש, (עי' עקרים מאמר ג' פ"ח. מוסף הערוך ע' גימטריא), וכ"כ הר"ש אבן תבון ז"ל (בפירושו לס' שיר השירים) וז"ל. דומה דודי לצבי וגו', הנה לא השיגה עדיין באמתתו כ"א בחכמת הלמודים, ועליה אמרה שהיה דומה לצבי, בחכמת הטבע ועליה אמרה שהיה דומה לעופר האילים, הנה זה עומד אחר כתלינו וגו', וטעם אחר כתלינו, כי אחר שלמד האדם החכמה הלמודית והחכמה הטבעית, הוא סביב הבית הפנימית ולא נשאר בינו ובין השם כ"א מסך אחד מבדיל, ומתחיל נזרח עליו אור השכל והשגתו כו' עכ"ל.

וראב"ע ז"ל כתב (יסוד מורא שער א') וז"ל. ושאר החכמות והידיעות המה שפחה לתורה (כדרך שכתב הרמב"ם ז"ל (באגרתו המתחיל "זה הדור בלבושו"): "והאל יודע שלא לקחו מתחלה אלא לרקחות לטבחות לאופות ולהראות העמים את יפיה כי טובת מראה היא עכ"ל), וח"ו לעסוק תמיד עם כלי אומן ולא יגיע למלאכת הכלי עצמו, והאמת כי טוב הוא למשכיל לקרוא מעט, ולא לכלות זמן בספרים אשר אין בהם תועלת כו', ויש אחרים שהוגים תמיד בתנ"ך גם תרגומם בלשון ארמית, והם חושבים בלבבם בעבור שיחפשו טעמיהם כפי יכלתם שעלו אל המדרגה העליונה, והאמת כי התורה מקור חיים והיא יסוד כל המצות, רק אין כח במשכיל לדעת מצוה אחת תמימה מן התורה שבכתב,

אם

אם לא יעמוד על דברי תורה שבע"פ כו' עכ"ל יעויי"ש ראיות חותכות הנכוחות למבין, כי לולא חכמי התלמוד היינו מגששים כעור את אוצרות התורה והיינו תועים במעגלותיה כעדת הקראים, ואך להם נאוה תהלה להם כולנו כאחד כפויי טובה, כי האירו באבוקות שלהם מטמוני ההיכל האלהי להכניס אותנו לפנים מן הקלעים.

משקל לד

משל למלך שהיה לו מרגלית מושלכת בתוך העפר ובתוך הצרורות, הוצרך המלך לפשפש בעפר ובצרורות להוציא המרגלית מתוכן, כשהגיע המלך למרגלית הניח את העפר ואת הצרורות ונתעסק במרגלית.

(תנחומא ויחי סי' א').

לדעת תקיפי קמאי הנזכרת במשקל הקודש שאין לבוא בהיכל האלהי גנזי הרוח הקודש והנבואה, אם לא התבשם תחלה בהיכל החכמה הלמודית והטבעית כדת, מן הראוי להעתיק דברי פילון היהודי הקדמון שהיה לפני חורבן בית שני בזמן הלל ושמאי (ס' חיי משה. מובא בס' בית יהודה פ"ל) וז"ל. משה הובא לבת פרעה ויהי כבן שנתים ימים ויהי לה לבן, כי עקרה היתה אין לה ולד, גם אח גם אחות לא היו לה, כי בת יחידה היתה להוריה, ויהי כי ראתה בת פרעה כי זה הילד משה הוא יורש עצר המיועד לשבת על כסא פרעה, ויגדלוהו כבן מלך, האומנים אשר גדלוהו התרוהו בכל שעשועי הבל, והכינו לו כל עדן ותענוגות בני אדם, אולם בעיני משה היו לזרא, אף כי נער וקטן עודנו, כל מעשיו והלוכותיו היו בלב תמים, ובדעה מיושבת כאחד השלמים, כל מאויו היו לראות ולשמוע דברים המעדנים את נפשו המשכלת והמשביעים את רוח תבונתו, אז שלחו והביאו מכל עבר חכמים ומשכילים להיות לו למורים, אלה ממחוזות הקרובים לארץ מצרים ואלה מארץ מצרים וגם חכמים מארץ יון, ואחר חלוף זמן קט גברה חכמתו על חכמת מוריו אשר קבל לקח מפיהם, ובכל פעם אשר למדוהו בעוד מלתם בלשונם ומשה הן כבר ידע כלה, עד שהיה נראה שאינו לומד חדשות אך מעלה על זכרונו הנשכחות ממנו, ומאליו עמד על כל דבר הקשה שבמדעים בכל חכמה ומדע, אחרי שקבל ממוריו רק ראשי היסודות אז הגיע מאליו אל תכלית שלמותה, חכמי מצרים למדוהו את חכמת החשבון, וחכמת המדידה, ומלאכת השיר, וידיעת הסכמת הערכים ומשקלי המדות (מעטריסע קענטניססע), והכמת המוזיקא וכל גבוליה וגדריה בעיון ובפועל, מוסף על אלו למדוהו את חכמת הרמזים (סימבאליסע וועלטווייזהייט) הנמצאת אז בספרי המצרים (המכונים למו בשם ספרים קדושים) והכתובים במכתב החרטומים, (והמה ציורים ותבניות מכל חיות עופות ובהמות היותר יקרים בתבל, ואשר קדושים היו בעיניהם ויבחרום לאלילים), ויתר המדעים ומלאכות החפשיות (פרייע קונסטע) למד מהיונים, ואולם מהחכמים שהיו מהמחוזות הקרובים לארץ מצרים למד את חכמות בני אשור (אססירישע וויססענשאפטען), ואת חכמת הככבים של הבבלים, אף שלמד המדעים האלה ג"כ מאת חכמי מצרים כו', ואחר שהגיע אל תכלית ידיעת שתי השיטות האלה, והבין במה יסכימו שתיהן יחד ובמה יתנגדו, אז שקל בפלס שכלו הנפלא זו מול זו ויוציא משתיהן האמת הזכה, מעודו לא קבל דבר טרם העלהו במאזני שכלו אם ישר הוא אם אין, ואם יסכים להאמת אם לא, ויהי כי גדל הנער לא חדל מלהרחיב יותר ויותר את גבול ידיעותיו הרבות, ולא שת לבו כנערים אשר כגילו ובני הנסיכים לחיי עדן ועונג המצויים בבית המלכות, געלה נפשו בכל אלה התענוגים

וחיי

וחיי עדניה, אך הרגיל את נפשו ע"י הסתפקות לחיות חיי פרך וקשים, ובמתג ורסן היה בולם כל התאוות הפראות (שהיה נולד בטבעו להיות רע מעללים. תפארת ישראל קידושין פ"ד סי' ע"ז. ובספרי מערת המכפלה סי' כ"ז), ובכל פעם אשר אחת התאוות נטתה כף רגלה הלג מעל גבולה וחולה, לא אחר לנטותה אל מקום זה אשר יסד לה בתחלה, כל יודעיו ורעיו וכל אדם התפלאו עליו ועל תהלוכותיו, עד שהיו מסופקים אם נשמתו אשר בקרבו היא נשמת אלוה או נשמת אנוש או מורכבת משתיהן, יען היה מובדל וקדוש בכל מעשיו מכל האדם אשר על פני האדמה, יקר בהוד והדר מכל, נעלה ומרומם מכל הנברא בצלם אלהים, לא נתן לגויתו את משת חקה יותר מאשר יעדה לה יד הטבע, וחמדת הנשים כלה גרש גרש מלבו ולא זכר בה כ"א להקים זרע לקיום המין, וכחכמתו כן היתה צדקתו, ולכן נקרא משה איש אלהים, וה' קראהו נאמן ביתו להאציל עליו מרוחו עד שהיה אדון הנביאים עכ"ל פילון היהודי.

ורבים אומרים כי משה המחוקק האלהי קבל מפי הגבורה כל החכמות יחד עם תורה שבע"פ (עי' פי' שם טוב למורה נבוכים ח"א פי"א. הקדמה ב' לח"ב מסי אילם להיש"ר מקנדיא ז"ל. בית יהודה ספנ"ז), כאשר גליתי טפח בזה בספרי (מערת המכפלה סי' י"ג) יעוי"ש, והאברבנאל ז"ל כתב (עטרת זקנים פכ"א) וז"ל. ישיבת משה רבינו ע"ה בהר מ' יום היתה להשיג הדברים הטבעים על אמתתם עכ"ל יעוי"ש באריכות; וכי תקשה אם כל החכמות והמדעים למד משה מחכמי מצרים וכליותיו היו כשני מעינות נובעות חקרי שדי מאין הפוגות, איך לא ידע מעיקרא ונעלם ממנו כי חרטומי מצרים יעשו בלהטיהם גם הם את מטותם לתנין ואת המים לדם ואת הצפרדעים? כי באמת ידע משה שפיר כי גם הם יעשו כמעשהו ולא יחטיאו המטרה, ובגלל זה התחיל במופתים אלה לחזק את לב פרעה בראותו בשאט נפשו שגם חכמיו יכולים לפעול זאת, אבל אחריתו ישגא מאד בהראותו נחת זרועו במכות האחרונות אשר המצרים המה ראו אותן כן תמהו נבהלו נחפזו בראותן כי קצרה ידן וממנס נדחה תושיה לעשותן; ונודע מ"ש הפילוסוף הישראלי (נופת צופים שער ה' פ"ג) וז"ל. ומזה התבאר הטעות והשגיאה הרבה אשר תנוח בעיני קצת החכמים בעיניהם מאנשי אומתנו, האומרים לא תחזו לנו נכוחות מאשור וממצרים כו', כ"א היות כונתם לרומם את התורה ולנשאה, הם משפילים אותה עכ"ל, וכאז"ל (פסיקתא זוטרתא ר"פ חקת): ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש, במה ישאלני אחד מגויי הארץ וממשפחות האדמה, ואיני יודע מה להשיבם ונמצאתי בוש לעיניהם עכ"ל. וכן מ"ש (השב"ץ ח"ב סי' נ"ב) וז"ל. בחכמות חצונות הקשות: מופתיות, עיוניות, שכליות, טבעיות, רפואות, הגיוניות, למודיות, הן כל ראתה עיני, גרגיר או אשכול, פלג מלא או טפה, לאכול התוך ולזרוק הקליפה, להיות אמונתנו באל ומצותיו מיופה, בנפת האמת משיגי השקר מנופה עכ"ל.

הרי לך כי לפני השגת הרוח הקודש ואין צריך לומר לפני השגת הנבואה, כי ההכרח להשיג קודם כמה ידות במהות הנמצאות הטבעיות אשר בעולם התחתון, ומשם יעלה למדרגה גדולה מזו להיות כאלהים יודע טיב הבריאה ותכלית היצירה, וכ"כ נמי הר"א ז"ל (עוללות אפרים מאמר ל"ט) וז"ל. וע"פ מדרש רז"ל שהיו בסולם ד' מדרגות, וזה כי כל חוקר צריך להכיר תחלה במהות הנמצאות הטבעיות שבעולם התחתון ומשם יעלה למדרגה גדולה מזו דהיינו השגת הנמצאות שבעולם התיכון דהיינו הגלגלים, ומשם אל השגת הנמצאות שבעולם העליון דהיינו המלאכים, ומשם יעלה להשגת מציאת השי"ת מצד מעשיו ופעולתו, ואילו הם ד' מדרגות שהיו בסולם בסוד אמרו והנה סולם מוצב ארצה זה הסולם התחתון, וראשו מגיע השמימה זה העולם התיכון, והנה מלאכי אלהים עולים זה העולם העליון, והנה ה' נצב עליו זה

השגת מליאת השי"ת כו' עכ"ל, וחזר ודבר מזה בכתב דוכתי (שם מאמר רס"ט ושס"ב ופירושיו שם על מאמרי רבב"ח סי' ג') יעויי"ש, וכתב נמי (שם מאמר ק"ז): „ז' חכמות כולן נכללות בתורה כמאמר שלמה חצבה עמודיה שבעה", וחזר ושנה זאת (שם מאמר קי"ז ורס"ט ורפ"ח ותל"ד ותל"ה ופירושיו לרבב"ח סי' א') יעויי"ש גדולות ונצורות, וכן הר"י אייבשיץ ז"ל דבר נכבדות בזה (יערות דבש ח"א דף ע"א) יעויי"ש שמסיים וז"ל. ולכך אריסטו וחבריו כפרו בנבואה שאמרו למי יאות הנבואה יותר מהם שהשכילו לדעתם ביותר וכלו כל ימיהם בהסתכלות בעומק החכמות וחקירות? אבל התורנים והמקובלים הלקו ע"ז ואמרו לא זה המביא לרוח הקודש כ"א בעשות מצות ה' בשלמות וכונה רצויה, אז ירצה אלהים את פעלו ויאיר לנו באורו לזרוח עליו כבוד ה', והעושה סוכה לשמה בשמחה וכדקא יאות יוכל לזכות יותר לשלמות שכלים נבדלים ושכל אלוה מכל חכמות אריסטו וכת הפילוסופים כל ימיהם כו' עכ"ל יעויי"ש, ועוד דבר מזה (שם ח"ב דף קמ"ו:) יעויי"ש, ועיניך לנכח יביטו איך הר"י אייבשיץ ז"ל זה מודה בפה מלא כי כל החכמות והמדעים נצרכים לתורה ולתעודה (שם קמ"ו) יעויי"ש, והגאון חיד"א ז"ל מעתיק דבריו בשמם (דבש לפי מערכת ח' סי' כ"ו) יעויי"ש, והקדימם הר"ד ניטו ז"ל (כוזרי שני ויכוח ד' סי' י"ב) יעויי"ש, וכ"כ רבי אברהם בן הרמב"ם ז"ל (באגרתו. מובא בהקדמת ס' שבילי עולם ח"א צד י') יעויי"ש ראיה מפורשת בקרא (הושע ד' ו') כי אתה הדעת מאסת וגו' ותשכח תורת אלהיך וגו', כלומר יען מאסת בלמוד החכמות והדעות לכן שכחת התורה המעולפת בספירי החכמות, ונודע מ"ש הר"ב משקלאוו ז"ל בהקדמת ס' אקלידוס שהעתיק ללה"ק, כי הגר"א ז"ל מווילנא צוה עליו במפגיע להעתיק מה שאפשר לו ללשוננו מהחכמות שבספרי הלועזים, ואמר: „כפי מה שיחסר לאדם ידיעות משארי החכמות לעומת זה יחסר לו מאה ידות בחכמת התורה, כי התורה והחכמה נלמדות יחד" יעויי"ש, וכן האלהי רבי יוסף הכספי ז"ל (בס' המוסר, מובא בס' תולדות חכמי ישראל ח"ג צד קכ"ה) חפץ להוכיח כי ככל אשר יוסיף היהודי הנאמן לאלהיו לדעת את דרכי הפילוסופיא הטהורה, כן יוסיף לדעת גם אמתת דרכי התורה הקדושה וקדושת חוקיה יעויי"ש, וכבר הוכחתי זאת במופתים חזקים (לעיל בשערי צדק) הבט וראה בתשעה קבין מוח ותמצא מלא כף נחת.

משקל לה

למלך שהיה לו פרדס ונתנו לאוהבו במתנה, לאחר ימים הוצרך המלך לקוץ מתוכו חמש קורות, אמר המלך אע"פ שהוא משלי אינו דין שאקצץ ממנו כלום עד שאמלך באוהבי.
(תנחומא ויקרא סי' ה').

להורות נתתי לפניך דברי חכמה ומדע אלה, כי רבי עקיבא התנא האלהי אשר היה בין הארבעה מלוקי ארץ אשר נכנסו בפרדס החכמה האלהית כנ"ל (משקל ל"ג), הוא נמי טרם נסתה כף רגלו הלג בפרדם המחקר האלהי, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו אשר כלו אומר כבוד אלהים הסתר דבר, השלים נפשו העדינה בכל החכמות והמדעים שבעולם אחד לא נעדר, והיה מוכתר בנימוסי המחקרים הטבעיים ג"כ לכל פרטיהם ודקדוקיהם, ועל כלם אמר בהסכמת נפשו הטהורה שילאה באחד, כי שכל אדם ובינת אנוש מול מצות ה' ונגד פקודיו הישרים הוא כאור הנר בפני אור אבוקה, ומן הראוי לכל בעל נפש לעזוב דעתו מפני דעת התורה ברגשי אמונה וחרדת קודש, ולכן רבי עקיבא זה יען נכנס בפרדס שדי בשלום היינו בשם הקב"ה מלך שמו

שמעו שלום ית', לפיכך יצא נקי ממנו בשלום בלי פגע נפשי כלל, לא גם ניח יראתו הקודמת ולא כהתה עין לדקתו והיה יציאתו כביאתו מלא חסידות כרמון, ונהפוך הוא משלבת רעיו אשר הם נכשלו בפרדס זה נוקשו ונלכדו, והוא יצא בשלום כפנים לחוביה ויראתו וחסידותו עלתה כפורחת על אחת שבע, ככא דאז"ל עליו (עירובין כ"א:) שהיה יושב בבית אסורים ולא אכל בלא נטילת ידים, אמר, מוטב שאמות ולא אעבור על דברי חכמים יעויי"ש, וכן מה שאמר ר"י עליו (סנהדרין ק"י:) שבקיה ר"ע לחסידותו יעויי"ש, כמו שפירש הר"י ז"ל (מלמד התלמידים ב' וקמ"ד:) יעויי"ש מלין לגד עלאי.

וזאת יאמר רבי הושעיה רבה הכא אמון פירושו רבתי, כלומר אפילו גבר חכם בעוז רב פעלים השולט בכל „אמון-מולגע", היינו שהוא רודה בתעלומות עוזו בכל עבר נכר בסודות האלהיים אשר ראשם מגיע השמימה, בשרביט זהב המחקר האמתי אשר הוא בידו כחצים ביד גבור, מ"מ נכלה תהיה טובה ממנו אם יעדה גאון ויבוש לבטל דעתו נגד דעת התורה העמוקה מני תהום רבה, וכזה יהיר יתחשב אם לא יסמוך ולא ישען עליה ועל שריה רוזני התלמוד בני אלהים כסומא על הפקח, לעשות פקודיהם בלב מלא כוונות רצויות על כל גדותיו, כאשר הורה לנו התנא רבי עקיבא זה אשר (יבמות ע"ז) שמו הלך מסוף העולם ועד סופו, אשר היה כשר בעיניו למות בבית אסורים מלבטל מצות נטילת ידים, הוא רבי עקיבא אשר (ע"ז ה') אדם הראשון שמח בתורתו, ומשה אדון הנביאים (מנחות כ"ט:) שמח בו ובכה על מיתתו, כי בלבו הרחב כפתחו של אולם (עירובין נ"ג) נמלאו רזי עולם ותעלומות סתרי הבריאה אשר היו מכוסים ממשה רבע"ה (במדבר רבה פי"ט סי' ו'); ולכן מחויב כל בר דעת אשר מוח בראשו לרעות גדיות מחשבותיו על משכנות הרועה רבי עקיבא זה, אשר קטנו היה עבה ממתני אריסטו וכתגבים היו אפלטון וסוקראטעס בעיניו הבהירות כטעפעפי שחר, וכל עלמותיו תאמרנה כי דעתו נגד דעת התורה היא כגרגר חרדל נגד כדור הארצי וככנף נמלה נגד גלגל החוזר השמימי, ואיך יעיז מלח וירהב עוז להניף מעדר וחרמש שכלו ביד בקרותו הרפה לקצץ בנטיעות אם דת? ואיך ימלאהו לבו לזרוע ולנטוע בשדה התורה כרם ה' צבאות בית ישראל מנהגים חדשים מקרוב באו לא שערום אבותינו ארזי לבנון אדירי התורה? (עי' מורה נבוכים מאמר א' פל"ב. מלמד התלמידים מ"ז: פי' החיים למערכת האלהית פ"ח).

ומה נמרצו אמרי הגאון בעל תרומת הדשן ז"ל בפירושו על רש"י ז"ל (בראשית כ"ו ה') וז"ל. מפני שהאבות היו יודעים כל טעמי המצות על כן היו מתירין לעצמם לפעמים כמה דברים (במקום שראו באספקלריא המאירה שבטל הטעם) עכ"ל יעויי"ש דברים עתיקים אשר נגה האמת מפיקים, ואך למחסור דבר שפתים כי כצאת ר"ע זה מהפרדס בשלום ברעיונים צלולים וממחשבות זכות, נגלו לפניו תעלומות טעמי המצות וכל יקר וגדולה אשר בפקודי ה' הישרים ראתה עינו הבהירה, ומ"מ לא מצינו גם בחד דוכתא שבטל איזה מנהג קטן וגדר וסייג אשר התקינו רועי צאן קדשים, ורוח עועים אשר היתה שפוכה אז על רבותים אלפי בני בליעל מורדי אור התורה אשר פרו וישרצו בדורו והיה להם כר נרחב בעולם, רוח זלעפות זה לא הגיע אף שערה אחת מראש רבי עקיבא זה, ולא נשא גם ארבה אחד בכרם תורתו ולדקתו להשחית יבול חסידותו ולהפיל עלה אחת וענף אחד מאילן אמונתו אשר לעד הגיע בשיא גדלו וחסנו, וכל הרוחות שבעולם לא הזיזו אף מנהג קל וגדר קטן ממקומו, כי רבי עקיבא זה היה מגן בעדו וילחם בחכמתו הטובה מכלי קרב עם השועלים הקטנים המחבלים כל קודש, והשכיל להוכיח כי הסייגים והגדרים הם מלאים חכמה כרמון ויד אלהים עשתה כל אלה לבנאתנו ולטובתנו, וכאשר יאמר משל הקדמוני (מובא בס' בית יהודה פס"ו בהערה בשם ירושלמי) וז"ל

ז"ל. שאל אותו חכם אחד נכרי על דבר הגדרים והסייגים הרבים שיש לנו בדת תורתנו והיה כמלעיג ע"ז לאמור: אתם חוששים הרבה יותר מדאי, פן, ואולי, ויהי היום ויבא התלמודי הזה לבית החכם הנכרי הזה ולו אשה יפה, ויאמר התלמודי אליו, הנה אשתך יפה מאד תן לי רשות לצחק עמה מעט ולהשתעשע בה, ויען החכם הנכרי לא אעשה זאת, ומדוע? שאל אותו התלמודי הלא אני בביתך ואתה עומד עלינו, בודאי לא אעשה עמה דבר נבלה חלילה? ויען הנכרי, אם אתן לך רשות להשתעשע אתה בשחוק וקלות ראש, סופה שתזנה עמך, ויאמר התלמודי, הן אני עץ סרים המה ולא אוכל לבוא אליה כדרך כל הארץ, ועתה אין לך שום חשש? ויען החכם הנכרי ויאמר אם אתן לה רשות לצחק עמך סופה שתקל ראשה ותתיר עצמה להשתעשע באהבים עם זולתך, ואח"ז תתיר לעצמה לזנות עמו, אז פתח התלמודי את פיו בשחוק ויאמר: זכר נא כי מלעיג היית על הגדרים והסייגים ואני לא באתי בדבר זה רק להזכירך ולהראות לך מעלות הסייגים והגדרים, ויזכור החכם הנכרי ויודה לדבריו עכ"ל, והיינו אז"ל (שמות רבה פ"ל סי' ג') משל לבת מלכים ששחקה לסרים, כעס עליה המלך, אמרו לו והלא לסרים שחקה? אמר כעסתי על שהרגילה עצמה לזנות יעויי"ש.

ורבי עקיבא זה ביאתו וכניסתו לפרדס הוסיפה לו יתר שאת ועוז בחסידות ותחזק לבו בכל דבר שבקדושה אלף מונים, כהא דאיתא (בית יהודה פס"א בהערה) וז"ל. והנה החכם הגדול לנוצרים וראש החוקרים בתבל נעפטאן, אחר אשר גלה דברים נשגבים בעניני החכמות הרמות, לא חדלה נפשו לכסוף לאהבת ה' יומם ולילה, והוא היה החסיד האמתי מאומות העולם שאמרו חז"ל בפה מלא שיש להם חלק לעוה"ב כו' עכ"ל, וכן מ"ש (שם פקל"ג בהערה) וז"ל. רבים יתפלאו הלא מהקדמונים באומתנו היו יותר חוקרים בפילוסופיא וירדו לעומק החקירה, ואלה נשארו קרח מכאן ומכאן, ועיין בספרנו (תעודה בישראל בהקדמתו ובצד קפ"ט), ונזכרתי הפעם בדברי החכם האנגלי פאפע שאמר, שהמעט מהפילוסופיא משכר ומזיק והרב ממנה מפיג השכרות, ואשא משלי ואומר: אוהב דעת! פנה אלי ואורך, עין החכמה מלאת שתה דיך, או אל תטעם מאומה שתה מהמבוע, מעט כי תשתה תחוג כשכור ותנוע, כל ימיך תתנהג בשגעון ובעורון, אך אם תרבה שתות וסר ממך השכרון, ודבר מזה ג"כ ר"ס גאון ז"ל בהקדמתו לס' האמונות והדעות באמרו: וקצתם ידעו ונכנסו בדרכיה, אך לא השלימוה והיו מהאובדים, כמש"ה אדם תועה מדרך השכל בקהל רפאים ינוח (משלי כ"א כ"ז) עיי"ש בהקדמתו, ומה נעמו לי דברי הפילוסוף המפורסם הגדול באקא כמו שקראתי דבריו מועתקים ללשון אשכנז שאמר: נור איין זייכטער פילאזאף פעראכטעט דיא רעליגיאן, דער, דער טיפער איז'ם היילגטהום דער נאטור דרינגט פערעהרעט זיא עכ"ל; וגדולים חקרי לב כר"ע גם הם הרבו חיל בצדקתם ועשו האמונה כאזור מתניהם אחר יצאתם בשלום מפרדס הפילוסופיא הקדושה בת אל חי, כמו הנערים המחנכים עצמם לשוט במים בעזרת שני שלחופות השור הממולאים באויר וקשורים יחד וקלים על פני המים, אשר אם יחזיקו בידיהם היטב את השלחופות אזי יעברו את המים בשלום ולא תאונה להם כל רעה, וכאשר יסירו רגע אחד רעיוניהם מהשלחופות וירפו ידיהם מהם, חיש מהר יגרשו המים את השלחופות מהם וכעופרת ירדו במצולה באין מנוס ומפלט, כן הדופקים על דלתות היכל הפילוסופיא, ההכרח להם מאד לחזק בבתי זרועותיהם את האמונה ולא ישכחו רגע קטן אותה, ואז יהפכו עיניהם לעפעפי שחר לחזות בנועם אלהים ולהתחקות על שרשי אחדותו בחכמה ובתבונה ובדעת עליון, ורק אז ילכו לבטח דרכם לשנן ולחדד מוחם כחרבות צורים להתחקות על מה אדני תבל הוטבעו? והפן הנוטה כדוק שמים בכל היקום אשר על פני האדמה? ויראו כי

ארץ

ארץ אוכלת יושביה זו היא רק כפרוזדור לטרקלין העולם הרוחני. ואין הקב"ה שם ומתפאר אלא בגונין של צדיק מושל ביראת אלהים והרואה את הנולד.

משקל לו

למלך שהושיב שומרים לשמרו מן הגיים והוא בטוח עליהם שהיו גבורים, עבר הגיים והרגם, והיה מרתת על עצמו.
(תנחומא בלק סי' ב')

לוא התנהג כל איש יהודי כמו רבי עקיבא הנ"ל בכל תהלוכותיו בארץ אוכלת יושביה זו, והיה עוזב דעתו נגד דעת האמונה הישראלית המאורשה והמזוקקה שבעתים צדק היטב בכור ומצרף החכמה האלהית, לוא נפקחו עיני עברי לראות את הנולד לו אם יאטים אזנו כפתן חרש משמוע עצה יקרה ונאמנה זו, וילבש גאה ויעדה גאון להתנגד לפקודי התורה ולקצץ בנטיעות התלמוד, אז ילבש קללה כמדו ואחריתו יהיה נבל, כאלישע בן אבויה שקצץ בנטיעות הפרדס בחרמש שכלו הפגום, והנחש הערום אשר כח אבנים כחו להוליך חכמים שולל למעוף צוקה ואפלה מנודח, יצרא בישא זה העשוי לבלי חת יפתנו בחלקלקות לשונו החדה לאט לאט להפוך קערת אמונתנו על פיה, ויסית אותו בכליו הרבים והעלומים לתת גט פטורין לתורתנו הקדושה הבת היחידה המפונקה והענוגה לאל נורא עלילה, וחכמי התלמוד ארזי לבנון אדירי התורה כבר הזהירו על זאת ברוח קדשם (סוטה כ"א:) דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שמעמיד עצמו ערום עליהן יעוי"ש, הרצון בזה שמעמיד עצמו ערום בחכמה כאילו אין בו בחירה שכלית כלל לומר שמועה זו נאה וזו אינה נאה, רק כל ישעו וחפצו לעשות לו מעלי עץ הדת כתנות אור ומחלצות רוחניות לנפשו, ולא יבא בשער המלך עליון ית' בלבוש שק, והיינו כמי חז"ל בכמה דוכתי (דרך ארץ זוטא פ"ח. תנחומא תשא סי' ב'. זוה"ק תצא רע"ט) מה המים אין מתקיימים לא בגורגיות של כסף ולא בגורגיות של זהב אלא בשל חרס, כך אין התורה מתקיימת בגסי הרוח אלא במי שדעתו נמוכה עליו יעוי"ש, ומטעם אמתי זה (חגיגה י"ג) אין מוסרין דברי תורה לעובד כוכבים כו', ואין מוסרין ראשי פרקים אלא לאב"ד ולמי שלבו דואג, וכמו שאז"ל (קידושין ע"א) אין מוסרין שם של י"ב אלא לצנועין שבכהנים יעוי"ש, וכן (ירושלמי ע"ז פ"ב הה"ז) אין לך רשות לשקע עצמך בדברי תורה אלא לפני בני אדם כשרין יעוי"ש, אשר כל נחלי שמאמרים והאזהרות אלה הולכים אל יש כונה אחת, שאין לכל הוגה דעות בתורה גם לגדול בענקים כעתניאל בן קנז בדורו, להשען על בינתו באותם ענינים אשר אין למענם בית קבול במוחו כראוי, וישוה לנגדו תמיד הפתקא דנפיל מרקיעא (תדב"א זוטא פ"י) אין דבר אחד מן התורה זז ממקומו, וכאז"ל (אגדת בראשית פע"ה) אין לך חכם גדול משלמה ועל שבקש לבטל יו"ד מן התורה ראה מה אירע לו כו' יעוי"ש;

והשכינה מנהמת כיונה בראש הומיות (זוה"ק משפטים קכ"ד) מאן דגרע את חד מינה כאלו עביד פגימותא בשמא קדישא, (עי' שם במדבר קי"ח), משום שהשאור שבעיסה מעכב אותו מלהאמין כי החכמה העליונה היא תכון תיבה בל תמוט לעולם מהתורה הקדושה מעינת תהום רבה, וכאז"ל (שם אחרי ע"ג) תא חזי מלה קדמאה דאורייתא דיהבין לינוקי אל"ף ובי"ת, דא מלה דלא יכלין בני עלמא לאתדבקא בסוכלתנו, ואפילו מלאכי עלאי ועלאי דעלאי, בגין דאינון סתימין דשמא קדישא, ואלף וארבע וחמש רבבן דעלמין כולהו תליא בקוצא דאל"ף כו' יעוי"ש, והרמב"ם ז"ל כתב (מס' ידים פ"ד) וז"ל. הכתב אשר נכתוב בו אנחנו הוא כתב אשורי אשר בו כתב

הש"י

השי"ת את התורה, ונקרא אשורי מלשון גדולה ותפארת כמו באשרי כי אשרוני בנות עכ"ל, והדברים עתיקים (סנהדרין כ"ב) למה נקרא שמה אשורית? שמאושרת בכתב יעויי"ש, וכן כתבו הגאונים רב שרירא ורב האי בנו (מובא בתשובות מהר"ם אלאשקר ז"ל סי' ע"ד) יעויי"ש; והחכם מכל אדם שפתותיו נוטפות מור (קהלת י"ב י"א) דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים בעלי אסופות נתנו מרועה אחד, כאשר יבאר הר"ל קאליפער ז"ל (אמונה ישרה סולם הדעת מאמר א') וז"ל. ירצה כי הנשען על שכלו לבד ידלג כאיל על שתי סעיפים, ירוץ כפרה סוררת לא תלך במישור כמו בכרה קלה משרכת דרכיה, כי לא לקלים המרוץ מהר חיש תאבד דרך, כן האיש במהירות שכלו נבוכים רעיוניו סגר עליהם סבך העיון, אבל אם החכם נותן לו דרך הוא כדרבן המלמד לפרה ללכת במישור, כן דברי החכמים המקובלים מפאת הדת או מפאת די עיונים אשר קדם להם מדור אחר דור, עליהם תשוב מחקרתו ויוסיף לקח, יקחם על כור בחינתו ויגדל בהם תושיה, ואז כמשלו רעיוני שכלו הזך כמו מסמרות נטועים, כי דבר הנתקע בחוזק כמסמר נטוע במקום נאמן, אשר לא יירא כי יבא רוח סוערה וסערה לא תהדפנו, ויקנה מהם שתי מעלות טובות, כי בראשית נתנו לו מסלול אשר לא ילבטון אורחותיו לפול אל פח מוקש, ואחרי אשר הולידו תכונותיו חדשות עליהן כמזח עולם יתגרוה ולא ימוש מעשות פרי כמסמר נטוע ונשרש יפה, וכי תאמר גם החכמים לב אדם למו כמוני ומי שמר את רגליהם מלכד יותר ממני? על זה השיב החכם שתי הבחינות הנזכרות ואמר, בעלי אסופות הקדמונים כבר אסופים שמה מן רבת הדעות אשר כבר סקלו במסלה לברר וללבן ולהשליך אחר גוס דעות הנפסדות אשר קדמו מדור דור נצרפו כמצרף כסף מזוקק, ואמר עוד, כי נתנו מרועה אחד, שאם אותן החכמים קבלו מן דת אלהים אז נתנו להם רב התבונות מרועה אחד אשר הנחילם דרך ישרה באמרות טהורות מזוקק שבעתים, והיה כי תרחיב לבך כפתחו של אולם לשמוע דברי חכמים ושאבת מי בורם בששון, ואחרי אשר עמדת בסודו להבין כל רעיוניו היטב, אז תחגור חרבך הלטושה מני שכלך הזך ותבנה לך גם אתה בית תבונות אשר לפעמים לא שערום הקדמונים, כי כננס ע"ג הענק עיני הננס יביטו יותר מן הענק באשר הוא יושב עליו, כי לפעמים תציץ יותר מאשר קדמוך (אם ידעת שהוא רק משברת עיונו ולא מקבלת הדת), גם התנא לימד דעת הזה ואמר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת, ר"ל בטרם קנות החכמה בעיון שכלו תקדם לו יראתו יראת ה' ויראת נפשו, כי איך לא יירא לנפשו בקומו למשפט לפני אדון כל? על כן ראשית חכמה יראת ה', אבל אם היראה תבא אחרי חקירת החכמה היה לא תהיה, כי יתיצב על דרך רע ויפול בשחת בל יקימנו אנוש כו' עכ"ל הר"ל קאליפער ז"ל. נמצא שפיר כי אם תהיה התורה אצל בן אדם „אמון" ועדות ה' נאמנה, אזי תהיה אצלו שעשועים יום יום, היינו שהיראה תקדם לחכמתו שתיהם מתקימות בו, שתי כליותיו נובעות חכמות התורה כשני מעינות ונפשו הטהורה תתעדן ותתענג יום יום ממגד גבעות עולם התורה והמצות, ובטרקלין הרוחני העומד לנו בעולם הנשמות שם ישיג מדור לפי כבודו ליהנות מזיו השכינה.

משקל לז

משל לגבור שהעמיד את הקורה והיה זורק בו את החצים, חציו כלים והקורה במקומה עומדת,
(תנחומא נצבים סי' א').

לזרע בית יעקב נשאתי ידי במשקלים הקודמים לגלות המסך מעל פני מאמר

רבי

דבי השפיע רבה (המועתק במשקל א׳), והראיתי לעיני השמש כי הוא אוצר כל כלי חמדה מלא על כל גדותיו כל סגולות הקודש שביות התורה הכשיטי החכמה האלהית אשר כל חפצים יקרים לא ישוו בהם, ואני אתהלה לעטי לרגל מלאכת הקודש אשר לפני ואטייל עמך אחי-נועם ארוכות וקצרות בסיפא של מאמר זה, והוא: „ד״א אמון אומן, התורה אומרת אני הייתי כלי אומנתו של הקב״ה, בנוהג שבעולם מלך ב״ו בונה פלטין, אינו בונה אותה מדעת עצמו אלא מדעת אומן, והאומן אינו בונה אותה מדעת עצמו, אלא דיפתראות ופינקסאות יש לו לדעת היאך הוא עושה חדרים היאך הוא עושה פשפשין, כך היה הקב״ה מביט בתורה ובורא את העולם ע״כ. כי כבר החליטו הספרים המצוינים בדעתם, כי ביום ברוא אלהים ארץ ושמים בחכמתו העמוקה מני תהום רבה, השכיל להטמין בהם מעיקרא כל פעולות הנסים והנפלאות העתידים להתגלות בהדר גאונם בעד תולעת יעקב, בתנאי כי רק בזמן המוגבל ועת המוכשר יצאו מכח אל הפועל לשנות את משטר הטבע וכדרי הבריאה במדה ובמשקל בלי סרח העודף, כמו המורה שעות (אוהר ווערק) אשר גלגליו הולכים מעדנות ואופניו יסובו בלכתם לגלגל מספר השעות שעברו ככלות כל שעה שלמה או רבע או חצי, (עי׳ מלחמות ה׳ להרלב״ג ז״ל מאמר ו׳ פ״ז. עקרים מאמר ב׳ פי״ב. של״ה מס׳ חולין בהג״ה המתחלת: דע כי בששת כו׳. לחם שמים אבות פ״ה מ״ו. מגדל עוז ליעב״ץ ז״ל חשבון הנפש פ״ו), והדברים עתיקים לחז״ל (ב״ר פ״ה סי׳ ה׳. שמות רבה פכ״א סי׳ ו׳) תנאין התנה הקב״ה עם הים שיהא נקרע לפני ישראל כו׳, לא עם הים בלבד התנה הקב״ה אלא עם כל מה שברא בששת ימי בראשית כו׳, צויתי את השמים ואת הארץ שישתקו לפני משה כו׳, צויתי את השמש ואת הירח שיעמדו לפני יהושע כו׳, צויתי את העורבים שיכלכלו את אליהו כו׳, צויתי את האור שלא יזיק לחנניה מישאל ועזריה, צויתי את האריות שלא יזיקו את דניאל, צויתי את השמים שיפתחו לקול יחזקאל כו׳, צויתי את הדג שיקיא את יונה כו׳ ע״כ, וכתב היפ״ת וז״ל. שמבראשית הבריאה היה הכח הזה ספון בקרבם אשר בבוא העת להעשות הנס יחליפו את טבעם, ולמשל אנחנו ידענו כי הברזל הוא כבד ונופל על הארץ אם איננו מדובק במסמר, אפס אם יבא איש ויציב את המאגנעט לנגדו אשר ימשכהו אליו כי לא יפול, הלא זה איננו התחדשות בברזל כי כן טבעו מאז להמשך אל המאגנעט רק הטבע הזה הוא צפון מאתנו, כן הצפין הקב״ה הטבע בכל דבר אשר הצדיק הפועל עליהם ישנה בהם את הטבע הנגלה לנו בהם ואין זה שנוי הטבע בעצם הנברא, רק זה הוא טבע צפון בקרבו מאז אשר נברא כו׳ עכ״ל, (עי׳ קול יהודה ע״ס הכוזרי מאמר ג׳ סי׳ ע״ג. חנוך בית יהודה להגאון בע״ס מלא הרועים ז״ל פ״ט), ושנוי הטבע והלוף הזמנים אלה מן הראוי והיאות בצדק לכנותם בשם „טבע-רחוק״, יען אין חזיונם נפרץ בכל זמן ועידן.

וזאת שואג אריא דבי עלאי ומבין עפאים יתן קול ה׳ בהדר (זוה״ק ויקהל קצ״ח:) בשעתא דברא קב״ה עלמא בעובדא דבראשית, ביומא חמישאה ברא נוני ימא כדין פקיד ואמר דיהא זמין חד נונא למבלע ליונה ויהא במעוי תלתא יומין ותלת לילוון ולבתר ירמי ליה לבר, ולא דא בלחודוי אלא כל מה דעבד קב״ה בעובדא בכולא אתני עמיה, ביומא קדמאה ברא שמיא אתני עמהון דיסליק לאליהו השמימה בגו סערה כו׳, בההוא יומא ברא נהורא ואתניה עמיה דיחשיך לשמשא במצרים תלתא יומין כו׳, (ס״ל כחכמים בחגיגה י״ב׳ שהן הן המאורות שנבראו ביום א׳, ובזה סרה קושית הרמ״ז ז״ל המובאה בנצוצי אורות שם), ביומא תנינא ברא רקיעא דיהא מפרים בין מיא למיא כו׳, ואתני עמהון קב״ה דמיא יהון מפרישין לישראל בין טומאה לטהרה לאתדכאה בהו, וכך הוה ביומא תליתאה אפיק ארעא מגו מיא ואכנים למיא ועבד מההוא כנישא דאתכנשו

לאתר

לאתר חד ימא, ואתני בימא למעבר לישראל בגויה ביבשתא ולמטבע למצראי (ובזה יצדק אז"ל בב"ר פ"ה סי' ה' תנאין התנה עם הים, תנאין לשון רבים תנאי שישראל יעברו בו ברגל ותנאי להטביע המצרים), כו', תו אתני בארעא דתפתח ית פומהא במחלוקתא דקרח ותבלע כו', אתני בככביא למעבד קרבא בסיסרא כו', וכן בכל עובדא ועובדא דאתחדש בעלמא קב"ה פקיד ההוא עובדא מיומא דאתברי עלמא כו' ע"כ; והיינו אז"ל במשנה (אבות פ"ה מ"ו) עשרה דברים נבראו בע"ש בין השמשות ואלו הן פי הארץ כו', כאשר פרשו המבארים כהרמב"ם ז"ל על מקומו, וכן דבר נכבדות בזה בספרו (מורה נבוכים ח"ב פכ"ט) יעויי"ש (עי' פרקי דר"א פי"ט. מכילתא בשלח ויסע פ"ה. תנחומא וירא סי' כ"ג. זוה"ק משפטים קי"ג: מהרש"א פסחים נ"ד), כי המגיד מראשית דבר אחרית אחריתו ראה הכרח שנוי הטבע באותם זמנים המוגבלים ולכן שת עליהם תנאי.

וזאת יסד רבי יוסי בן יוסי בסדר עבודה שלו (נדפס בס' קובץ מעשה ידי גאונים קדמונים) וז"ל. אמון (התורה) שחקו (משחקת לפניו יום יום) דת שעשועיו היא הגיונו עד עמוד סגולה, אז קדם לאלף דור עלתה במחשבת ממנה תכונת מלאכת התבנית עכ"ל, וכן כתב רבי אליהו הזקן באזהרותיו (שם) יעויי"ש; והטעם אשר הכריח את רבותינו האלהיים ז"ל לומר כי תנאים התנה בעל הבירה ית' עם הנבראים לשנות משטרם בעתם ובזמנם, הוא, יען הקב"ה איננו ית' כבן אדם קרוץ מחומר עכור וגשם גס, אשר הוא תמיד בעוכריו מלראות את הנולד ומלדעת תכלית פעולותיו, ולכן יקרה לו פעמים אין ספורות כי אחרי עמלו באיזה דבר לעשותו כראוי יראה כי שגה והחטיא המטרה ולא הועיל, כי עיני בשר ערפל חתולתן וחושך ישופנו מלראות בראשית המעשה כי אחריתו לא תבורך, לא כן הקב"ה ראש כל מנין ויסוד כל בנין אשר עיניו משוטטות בכל הוה ורואות באספקלריא המאירה תהום אחריתו, עליו ית' אין להגיד ח"ו כי בראשית היצירה שגה בראותה, לכן הוכרח לשנות הטבע בעתים ידועים לתקן המעות במשטרים חדשים וזרים, אלא תיכף בשעת אצילה בריאה יצירה עשיה הטמין והשריש בהם הכח והכשרון הרב לשנות התלוכותיהם בשביל צאן מרעיתו בכושרות, כמו שכתב כמי בעל לבושי שרד ז"ל (ערבי נחל פ' בראשית א' א') יעויי"ש מלין לצד עלאי.

ודעה זו יחוה גם החכם מכל אדם (קהלת א' ט') מה שהיה הוא שיהיה ומה שנעשה הוא שיעשה ואין כל חדש תחת השמש וגו', כי אם אמנם שיש הבדל בין האומן העושה מורה-שעות (אוהר) אשר אין רוח כשרון באופניו להתנועע ולהראות גם שעה אחת, ובין האומן העושה מורה-שעות אשר יתנועע מעצמו כאילו יש בו רוח חיים מניע ומסבב אך לא יאריך ימים בלכתו, ואם לא ראוי זה כראוי זה הלא השוה שבהם שניהם צריכים לטמון פניהם בקרקע מרוב בושה וכלימה דתרווייהו לא קלעו אל מטרת תכלית כונתם, כך לא יאה להקב"ה אדון הבריאה אם ימית מין חי אחד לגמרי ויכחידו מתחת שמים ויאביד זכרונו מן העולם, כשם שלא נאה לו אם התנה עם שמים וארץ שיפעלו ויעשו איזה נס ממה שאחורי הטבע באותו זמן ורגע והם יעברו הברית אשר כרת עמהם, וזאת יאמר „מה שהיה" בראשית הבריאה „הוא שיהיה" תמיד, שגם פרעוש וכל מין קטן הנראה כיתור וסרח העודף בעולם לא יוחזר למקור האפיסה וההפסד לעולם, כאשר הוכיח רבי חסדאי קרשקש ז"ל (אור ה' מאמר ד' דרוש א') יעויי"ש כמה חסדאין מליו, „ומה שנעשה" היינו מה שהתנה הקב"ה עם הבריאה קודם מפעלה, „הוא שיעשה" שהנסים יהיו נעשים בזמן המוגבל ולא יעברו המועד, יען „אין כל חדש תחת השמש" ר"ל שגם הנסים הנקראים ממה שאחורי הטבע אינם חדשים רק קבועים מאז בגלגל הטבע, כאדם הזורע גרגר במעבה האדמה ולתקופת

הימים

הימים ילך לין ויגמול פרי הדר, (עי' קהלת רבה פ"ג סי' ט"ו. פסיקתא דר"כ פיס' ט') ; ובעין מ"ש הקדמון האלבי אבן חייא הנשיא ז"ל (הגיון הנפש ד"ג) וז"ל. הוא אמרו (יונה ב' א') וימן ה' דג גדול לבלוע את יונה וגו', ודג גדול האמור אין לך לומר גדול בגופו, אבל דגים גדולים יש בים שהיו גדולים ממנו ואין גופו שום מעלה במקום הזה, אבל אנו אומרים שהיה גדול בימים ובמעלתו, גדול בימים שהיה ממונה למעשה הזה מששת ימי בראשית, וגדול במעלה ממונה להציל נפשו של צדיק כו' עכ"ל. וכן דרש רבי טרפון (פרקי דר"א פ"י) ממונה היה אותו הדג מששת ימי בראשית שנאמר וימן ה' דג „גדול" לבלוע את יונה יעויי"ש, וכבר דברתי בזה נכבדות (לעיל נד רמ"ד ורמ"ה) יעויי"ש טהורים אמרי נעם .

משקל לח

משל לקורא דגר שהיה מזמר בביתו של אדוניו, היה יושב וסועד וקורא מזמר, אחר זמן הביא אדוניו לבנו את הנץ, כיון שראה אותו הקורא ברח תחת המטה ולא היה מזמר שהוא מתירא.
(אגדת בראשית פכ"ז) .

לחזק ולאמץ דעתי במשקל הקודם כי אין דבר אחד בטל מן העולם בלא תמורה מלומלמת, אבאר מאמרם ז"ל (ירושלמי שבת פ"א ה"ג) אחת לשבע שנים הקב"ה מחליף את עולמו כו' יעויי"ש, היינו שאינו מחליף גלגל הטבע עצמו כי הוא באחד ומי ישיבנו ועוז פניו לא ישונה, רק סדרי העולם ומשטר הבריאה יחליף וימיר, עליונים למטה ותחתונים למעלה זה יעשר וזה יעני זה ירום וזה ישפל בהמות יעפילו עלות לרום שמים ומלאכים יתגשמו לשוט בארץ החיים, וזאת איתא (זוה"ק חיי שרה קל"א) כי יבא טוב דא תחיית המתים ויתנהיר הוא נהורא דזמין לאנהרא להו לצדיקייא דהוה גניז קמיה מיומא דאתברי עלמא כו' יעויי"ש; וכי תקשה נמי על זאת מאחז"ל (ר"ה ל"א) שיתא אלפי שני הוי עלמא וחד חריב, (עי' שיר רבה פ"ב סי' י"ג. תנדב"א זוטא פט"ז. פסיקתא רבתי פ"א), ורבותינו בעלי התוספות מצאו רמז ע"ז (בפירושם עה"ת ר"פ בראשית) וז"ל. ובפסוק זה (בראשית ברא וגו') יש ששה אלפי"ן כנגד ששה אלפי שני הוה עלמא דכל אל"ף ואלי"ף משמע אלף, ובפסוק שלאחריו והארץ כתב ב' אלפי"ן כנגד ב' אלפים ימות המשיח כו' עכ"ל, אין כונתם לומר כי כל היקום אשר על פני האדמה יוחזר לתהו ובהו לאין הגמור ואפס המוחלט, כי כל מה שהיה הוא שיהיה ואין דבר אחד בטל מן העולם, וכמאמר החכם הלופה גנזי נסתרות (קהלת א' ד') והארץ לעולם עומדת, וכפליאת חז"ל (במדבר רבה פכ"ג סי' ו') וכי הארץ נופלת כו' יעויי"ש, וכי בעבור שאין כסף נחשב בעיני מלך לכן ילבש בגדים חדשים לבקרים ולא ישתה יין שני פעמים בגביע אחד? וכן אמר דע"ה (תהלים ק"ב כ"ו) לפנים הארץ יסדת ומעשה ידיך שמים המה יאבדו ואתה תעמוד וכלם כבגד יבלו כלבוש תחליפם ויחלופו, (עי' ויקרא רבה פי"ד סי' ח'), כלומר אף שכל מורכב נפסד בהכרח כאשר הרבה חקר בזה הגאון יעב"ץ ז"ל (לחם שמים אבות פ"ד מכ"ב) יעויי"ש, והנה השמים ונוטיהם הארץ וצאצאיה ג"כ מורכבים הם, מ"מ לא יפסדו נצח, המה יאבדו וכבגד יבלו ויכלו לאט לאט כטבע המורכבים, ומ"מ לא יפסדו לעולם, יען אתה ה' תעמיד אותם וכלבוש תחליפם בכח חדש בכל זמן ועידן, לכן ו י ח ל ו פ ו, כלומר תמיד יחלופו ויהיו לנצח, כי במדה שהם אובדים כחם ואילותם באותה מדה הקב"ה מודד להם כח חדש ויחליף נעורים כנשר, ושקר בפי המפרשים פסוק זה כי השמים והארץ ילכו לאפיסה באחרית הימים, כי דע"ה עצמו אמר (שם ל"ג א'. נ"ו י')

אף

אף תכון תבל בל תמוט, (תה' ק"ד ה') יסד ארץ על מכוניה בל תמוט עולם ועד.

וזאת אחז"ל (ב"ר פי"ב סי' ט"ז. שוחר טוב מזמור צ"ג וק"ד) משל ללגיון שהמליך את המלך תחלה, אמר המלך הואיל ולגיון זה המליכני תחלה הרי אני נותן לו פרוקופי (מין תכשיט) שלא תזוז ממנו לעולם, כך אמר הקב"ה הואיל והארץ היא עשתה רצוני תחלה (נקראה ארץ שרצתה לעשות רצון קונה. ב"ר פ"ה סי' ח'), הרי אני נותן לה פרוקופי שלא תזוז ממנה לעולם כו' יעוי"ש ביפ"ת שכתב וז"ל. אין ראיה מזה שהוא האמין בנצחית העולם, אבל פירושו כי בזמן הקצוב לה להיות לא תזוז ממנה, וכמו בל תמוט עולם ועד מפרשים כי העולם והזמן הקצוב לה כו' עכ"ל, וכל בעל נפש אשר השיר תבלול השערות מעיניו הוא רואה כי לשוא השתדל היפ"ת להעטיף מאמר יפה תואר זה במחללת של קנים, בער אנכי ולא אדע איזה לבי פגעו בדרך והפריעו מלבאר כי מאמר מדרשי זה יורה דעה יבין שמועה כי הארץ לעולם עומדת? רבותים אלפי שערוריות והמון שמות אשר יעשה בה החורף באכזריות חמתו בהשליכו עליה קרחו כפתים מגור מסביב, יתקן הקיץ המתוק בנועם משטרו ואין ערך כשרונו, הוא כרופא נאמן ירפא פצעיה מכות אויב אשר הכה הסתיו בחרון אפו, וההפוך הוא מה שהחליטו הכפרים הגדולים כי כשם שיש קץ לכל מורכב כך יש קץ גם לארץ, והיא גם היא בתקופת הימים תשוב לתהום האפיסה ולבאר אבדון, כמ"ש הבחיי ז"ל (בהעלותך י' ל"ה) וז"ל. אין ענינו שיגזור בהם נצחיות אלא מצד תוקף בריאתם וחוזק המרם התקיף אמר כן שהן ראוים לעמוד לעולם ושלא יתמוטטו כלל עד שיגזור בבטולם מי שבראם כו' יעוי"ש באריכות, (ועי' שם בראשית א' ב'), וכ"כ ר"ס גאון ז"ל (האמונות והדעות מאמר א' דף מ') יעוי"ש, והרדב"ז ז"ל מעתיק זאת בשמו (מצודת דוד מצוה רנ"ח) וז"ל. השמים והארץ הם מוגבלים ונקצבים, וכשם שהם נקצבים ונחקרים כך יכלתם וכחם ופעולתם נקצבים ונחקרים, וכיון שמגעת יכלתם עד קצה מעשיהם ואחרית פעולתם כבר בטלה וחלפה, וכיון שבטלה וחלפה ואבדה כבר אבד הגשם ובטל הגולם וחזר להעדרתו ואפיסתו כמו שהיה מקודם היותו כו' עכ"ל יעוי"ש איך הרחיב פה מפיק מרגליות והאריך לשון של זהורית מדברת גדולות ונצורות המון מופתים חותכים וראיות אמתיות למכביר, כי היקום לא יוחזר לעולם לאפיסה גמורה למקור תהו ובהו, רק הקב"ה בטובו הגדול יחדש את העולם באופנים נפלאים, לא ישנה מראה האדמה במראה ירוק או אדמדם כמו הכוכב סיריוס אשר מלפנים היה מראהו תכלת ועכשיו אדום, גם לא ישונה טעמה ומתכונתה, רק ירחיק שבות בת מטרד תלאות ומצוקות הפגעים והשערוריות אשר רבו מארבה וסובבים כל בשר כי כסלא לאוגיא ויקיפוהו רהב ותלאה כתנור עכנאי, ואז כל אדם כאזרח רענן יתערה בארץ אוכלת יושביה זו ועם הטבע יתרועע שלו ושאנן, וכאז"ל (פרקי דר"א פכ"א) והארץ כבגד תבלה (ישעיה נ"א ו'), כאדם שהוא פושט את טליתו והוא מקיל (מודד) אותה וחוזר ומקפל אותה, כך מקפל את הארץ וחוזר ומחדש אותה למקומה כו' יעוי"ש שהארץ לא תשוב לתהו ובהו אך תשיג פנים חדשות ומאתה לא תלאו הרעות, ותקיפי קמאי ובתראי כבר ישבו על מדוכה זו לגלות עמוקות מני חושך ולדלות פנינים מתהום רבה (ב"ר פל"ד סי' י"א, פמ"ב סי' ג'. ויקרא רבה פי"א סי' ז'. במדבר רבה פי"ג סי' ה'. דברים רבה פ"ג סי' ט"ו. קהלת רבה פ"א סי' ד'. ספרי ח"ב פיס' מ"ז. פסיקתא רבתי פ"ז. זוה"ק בראשית כ"ד: תקוני זוהר י"ג' כ"ו' ע"ו' ק"ז: קי"ט' קכ"ח: עקידה שער ל"ט. מצודת דוד מצוה שפ"ט ותי"ח. ראשית חכמה שער הקדושה פ"י ושער הענוה פ"ג. עץ חיים שער ג' פ"ב. תורה אור דרוש פ"ה פ"ב. עמק המלך ל"ה: ס"ז: עשרה מאמרות חקור דין ח"ה פ"ה. שיעור קומה להרמ"ק ז"ל ע"ש) יעוי"ש שכל נחלי דבריהם הולכים אל כונה אחת, כי תבל בל תמוט אך תלאותיה כתמם יהלכון ותהפך ארץ שממה לגן עדן.

וזאת

וזאת שאמרו ז"ל „וחד חרוב" כונתם כי באלף השביעי ישתרגו ויעלו על צוארי בני אדם יושבי חושך, פגעים נוראים וצרות מצרות שונות כפריצי חיות טורפות בזעף אף ולשון אש, אשר כח התלאות אלה עז ועברתן קשתה להשחיר פני היקום כשולי קדרה ולהרעים הספים ממכת הכפתור, כהא דאמר ר' כהנא בש"ר ברוקא (זוה"ק תולדות קל"ע׳) מקבוץ גליות עד תחית המתים כמה צרות כמה מלחמות תתעוררו על ישראל ואשרי הנמלט מהן כו' יעויי"ש, ואיתא (שם שמות ז׳:) ר"ש זקף ידוי ובכה ואמר: וי מאן דיזדמן בההוא זמנא כו', וכמה עקתין על עקתין לישראל כו', לבתר דאיגון עקתין מתערי על ישראל וכל עמין ומלכיהון יתייעטון כחדא עלייהו ומתערי כמה גזירין בישין כלהו סלקא בעיטא חדא עלייהו וייתון עקתא, על עקתא בתרייתא משכחן קמייתא, כדין יתחזי חד עמודא דאשא קאים מעילא לתתא מ' יומין וכל עמין דעלמא חמאן ליה, בההוא זמנא יתער מלכא משיחא לנפקא מגו גנתא דעדן כו' יעויי"ש, ובשנה זאת בגונין אחרן (שם בלק ר"ב:) יעויי"ש, וכן אז"ל בתלמודא (סנהדרין צ"ז) דור שבן דוד בא בו תלמידי חכמים מתמעטים והשאר עיניהם כלות ביגון ואנחה וצרות רבות וגזרות קשות מתחדשות עד שהראשונה פקודה שניה ממהרת לבוא, ת"ר שבוע שבן דוד בא בו, שנה ראשונה מתקיים מקרא זה (עמוס ד' ז') והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר, שניה חצי רעב משתלחים, שלישית רעב גדול ומתים אנשים ונשים וטף חסידים ואנשי מעשה ותורה משתכחת מלומדיה כו' יעויי"ש, ועוד ספרו לנו חז"ל ברוח קדשם כזאת במקומות רבות (שבת קי"ח׳ קל"ח: יומא י׳׳ כתובות קי"א׳ סוטה מ"ט: זבחים קט"ז: חולין ס"ג׳ שיר רבה פ"ב סי׳ י"ג. תנדב"א זוטא פט"ז. זוה"ק אחרי ס"ז:) יעויי"ש ותבהל מראות מלב העולם באלף השביעי והנה בעתה, נמצא שפיר אז"ל וחד חרוב היינו שהעולם יהיה למעוף צוקה ואפלה מנודח, וכמו כידודי אש יתמלטו בזעף נורא מפי תותח כן יורה הגלגל החוזר בעולם חצי התלאות וגחלי המצוקות מאין הפוגות.

ולשוא הלכו הנוצרים בעינים עצומות אחר דעת אפלטון היוני כי אחר ששת אלפים שנה יוחזר העולם לאפיסה עולמית (מובא בס׳ ימין צדקי להריב"ל נד ע"ו); והסכת ושמע את אשר דבר המלאך באזני מרן הב"י ז"ל (מגיד מישרים פ׳ בהר דף ל"ו:) וז"ל. וא"ת משום דרמיז (והשביעית תשמטנה ונטשתה) לשתא אלפי שנין הוי עלמא וחד חרוב הא איכא למבעי בההוא אלפא ז׳ האיך יהא עלמא בלא הנהגה? ותו אמאי יהא חרוב אלפא חד? דאי תימא דהכי הוא אורחא כד בעי חד מושל לאסתלקא מקדים למשבק הנהגה דיליה, איכא לאקשוי דלא מקדים כולי האי אלא סמוך לזמן אסתלקותא הוא דשביק הנהגה דיליה, והכא אמאי אקדים לאסתלקא חולק שביעאה מזמן שולטנותיה? כו', אבל רזא דמלתא כו', והיינו וחד חרוב כלומר יהון מילי עלמא תקיפין כמו דהוה ובהכי יהא חשוב כאלו הוא חרוב, אבל לא דיהא ממש חרוב ח"ו אלא דיהא חרוב מההוא תקיפו דהוה ביה, ולהכי רמז שמיטת ארץ כו' עכ"ל, וחזר ושנה זאת המלאך לפני מרן הב"י ז"ל (שם פ׳ בשלח כ"א׳ ויקהל כ"ו) יעויי"ש; ובזה תרצתי שפיר בעז"ה מה שנשאלתי על מ"ש רבי בנימין הפייטן ז"ל (בפיוט „אהלל בצלצלי שמע" לשבת שלפני שבועות) וז"ל. עתיד עולם ליחרב פעמים בשקועים, אחת בדור המבול ואחת בששת אלפים ושלש ותשעים עכ"ל, הרי לדעתו יעמוד העולם יותר משית אלפי שנין? ולפי מה דמסקינן אתי שפיר שהארץ לעולם עומדת, אך ממדרגות טובות שלה עתידה לרדת, השכינה אשר כנשר על גוזליה תרחף אז מקנה נודדת, והארץ שחורה כאודים עשנים באש יוקדת; וכבר קראתי במכתבי עתים העברים שאלת רבים על נקיטת הפייטן סרח המספר העודף „ושלש ותשעים"? ואמרתי לתרץ זאת במה

במה שכתב הפייטן (קינה לט"ב זכור את אשר עשה צר בפנים) וז"ל. "ולא מלא תשעים ושלשה כלי שרת" עכ"ל, וכבר הוכיחו חז"ל כי כלי המקדש נעשו במלאכות התבנית נגד העולם ומלואו זה לעומת זה, (במדבר רבה פי"ב סי' י"ג. תנחומא פקודי סי' ב'. מדרש תדשא פ"ב) יעויי"ש, (עי' מורה נבוכים ח"ג פמ"ה. פי' קול יהודה לס' הכוזרי מאמר ב' פכ"ו. אור תורה לרי"א חבר ז"ל ציון ו'), וזאת יאמר הפייטן כי העולם יעמוד על תלו שבת אלפים שנה ואח"כ יבוטלו כל מליאות ויושחתו היסודות המיוסדים נגד כלי המקדש שהם תשעים ושלש, ואות נאמן על זה שגם כלי המקדש עברו ובטלו מן העולם.

והנה עתה ראיתי ותאורנה עיני מדברי הבחיי ז"ל (בהר כ"ה ח'-י') וז"ל. וע"ד הקבלה ושבתה הארץ שבת לה', כנגד וחד חרוב שהוא כלו שבת ומנוחה לחיי העולמים והוא העוה"ב שאמר התחיה כו', כל אחת מהשבע פועלת שבע אלפים והנה הם מ"ט, וכשישלמו לעולם ארבעים ותשעה יהיה תהו ובהו וישוב הכל ליובל כמו שנאלל משם עכ"ל. והגאון בעל תפארת ישראל ז"ל מביא ראיה מוחשית לזה (דרוש אור החיים שבסוף סדר נזיקין) ממה דאיתא (ב"ר פ"ג סי' ז'. שוחר טוב מזמור ל"ד) יהי ערב אין כתיב כאן אלא ויהי ערב מכאן שהיה סדר זמנים קודם לכן, א"ר אבהו מלמד שהיה בורא עולמות ומחריבן עד שברא את אלו, אמר דין הניין לי כו' יעויי"ש שמביא בעל תפארת ישראל ז"ל המון מופתים חותכים שהעולם עומד יותר מששת אלפים שנה, באשר החירים המובהקים אנשי השם התחקו על שרשי מעבה האדמה, ובתשעה קבין מוחש החד והשנון חפשו בחפש מחופש במחקרי ארץ, עד שמלאו מיני אבנים וגופות מולקים והמון פגרים מתים זקנים מאד אשר כמה אלפים שנה עברו עליהם, והרב רבי ישעיה ז"ל בקש למלוא פשר דבר זה באבוקות הקבלה (של"ה בית חכמה בד"ה והכלל העולה כו', ובית דוד בהגה"ה בד"ה השער הזה כו', ובהגה"ה בד"ה השם שנים כו', ושער הגדול בד"ה דע כי אור הגנוז, וריש פי' עשרת הדברות בד"ה פי' נר מצוה, ומס' שבת בד"ה ועתה אבאר, ובהגה"ה בד"ה מלאתי, ומס' פסחים מצה עשירה בד"ה ידיהם ולא ימישון, ובד"ה והפשר, ומס' שבועות בד"ה ובמס' חולין, אור תורה בד"ה וביום התענית, והורה שבכתב פ' וילא, ופ' משפטים, ודרוש שקלים, ופ' תבא) יעויי"ש, כן הרמב"ן ז"ל הכנים ראשו ככרמל בענין זה (תורת האדם שער הגמול פ"ד') יעויי"ש בדרך קבלה תמלית כונתו במ"ש בפירושו עה"ת (בהר כ"ה ב') יעויי"ש, ויותר מזה ראיתי מ"ש בהדיא (במאמרו תרי"ג מצות הרמוזות בעשרת הדברות הנדפס בסוף ס' מעין החכמה המיוחס למשה רבע"ה דף ע"ו:) וז"ל. כמו שהיובל מחזיר הארץ לבעליו הראשונים, כן אחר נ' אלף שנה יוחזר הכל לסבה הראשונה כו' עכ"ל יעויי"ש בלקוטים נפלאים, וכן ראיתי מ"ש בזה הרמ"ח לוצאטו ז"ל (דעת תבונות ע"ז:) וז"ל. אמר השכל (להנשמה) חכמינו ז"ל הורונו שהעולם מתקיים שיתא אלפי שנין ואח"כ אלף השביעי הוא חרוב כו', אמרה הנשמה אבל האלף הז' וחדוש העולם הלא הם דברים נעלמים מידיעתנו ואיך נדבר מהם כו' עכ"ל יעויי"ש באריכות גדול.

והאברבנאל ז"ל הרבה חקר בזה (בהר כ"ה ב') יעויי"ש השתדלותו לעשות פשר בין חז"ל ובין אריסטו ואפלטון ואבן רשד, שהוכיחו ע"י אבן דקלים ומיני דוממים שנתהוה העולם ונפסד פעמים רבות, (עי' הצפירה שנה ו' גליון כ' במאמר "שרידי בע"ח קדומים בסיביר הצפונית), והאברבנאל ז"ל זה הוה דעתו דעת קדושים כי השמים וארץ יעמדו על נעלבם כמו שהם, אבל יחרבו ויפסדו היסודות באופן שתשאר הארץ שממה כמהפכת זרים יעויי"ש שמפקפק מאד בזה ולא נתקררה דעתו באחת משתי דעות אלה; והיותר נראה מה שאמרתי וכן הסכים הב"י ז"ל בשמעו מפי מלאכו, כי חד אלף יהיה חרוב מתוקף הארות והמון סבות בת מטרד אשר יקיא הטבע אז על היקום אשר על פני האדמה, ובאמת היסודות השמימים והחמריים ליחם לא ינום ועינם לא תכהה לעולם; ובזה

יש לקרוא תגר על החוקר האלהי הר"א אשכנזי ז"ל (ס' מעשי ה' מעשה בראשית פי"ג) שאמר כי על אז"ל וחד חרוב יתנגדו דברי הרמב"ם ז"ל (מורה נבוכים ח"ב פכ"ט) וז"ל. ונאמין שזה המציאות לעולם נצחי על זה הטבע אשר רצהו יתעלה, לא שישתנה ממנו דבר בשום פנים. כו' יעויי"ש שמתרץ דעת הרמב"ם ז"ל באופן חדש שאחד חרוב לא ישוב כלל על עוה"ז, (עי' פי' הראב"ד ז"ל לס' יצירה פ"א מ"ה), והמקובל האלהי הר"ם קורדובירו ז"ל האריך על ענין זה מאמר מיוחד בדרך קבלה (שיעור קומה ע"ט) יעויי"ש, וכן המקובל רח"י ז"ל כתב מאמר קבלה בזה (עולת שבת נ"ח) יעויי"ש, וכן דבר מזה הר"ח ויטאל ז"ל (ס' הגלגולים ספי"ח) יעויי"ש.

ונודע כי (דברי ימי רוסיא ח"א פל"א סי' ח') : הרוסים האמינו כי בשנת אלף תל"ב לספה"כ תמוט התבל ותחום הארץ, יען לפי חשבונם בא אז קץ ששת אלפים ליצירה יעויי"ש, והריב"ל כתב (בית יהודה פס"ב) כי אפלטון החזיק בדעה זו כי העולם ישוב לתהו ובהו אחר ששת אלפים שנה יעויי"ש; ועוד ראה זה מצאתי עוד להאברבנאל ז"ל (ס' מפעלות אלהים) וז"ל. שקודם בריאת העוה"ז כבר היה עולם אחר שנברא, ואח"כ נעדר ונפסד ג"כ, וכן לפניו עולם אחר נברא ונפסד, וכן לאין תכלית תמיד כו', וכן יהיה תמיד בעתיד לאין סוף, יש לנו על אמונתנו זאת הערות רבות בתנ"ך ובדברי חז"ל הקדושים כפי מה שהיה מקובל בידיהם מן הנביאים וגם בדברי חכמי האומות ופילוסופיהם כו' עכ"ל; וכן מ"ש החבר הקדוש (כוזרי מאמר א') וז"ל. שאם נאמין שהיו עולמות רבים קודם לעולמנו אין זה פגם באמונתנו כו' יעויי"ש; וכענין זה כתב המקובל האלהי עמכוא"ל חי ריקי ז"ל בעל משנת חסידים (ישר לבב בית שני חדר ד' פ"ח) וז"ל. באלף הז' יהיה העולם חרב כמאמר רב קטינא, ולא שיחזור העולם לתהו ובהו דהא נשבע הקב"ה שלא יביא עוד מבול לשחת הארץ כמז"ל, אלא שיהיה אותו האלף השביעי כלו כשנת השמיטה כדתניא כותיה דרב קטינא בלשון זה, והוא מפני שבאותו האלף השביעי יחדש עולמו כדשלא ליה רב תחליפא לרב יוסף (נדה ס"א:), ומדקדוק לשונו נראה שחדוש זה יהיה בעולמו דוקא, וכלשון עץ חיים בשער מאמרי רז"ל והוא שלע"ל כשיתחדשו הפרצופים העליונים שיתעברו עוד או"א בא"א לחדשם וכו', ולפיכך יתנהג בו כבשנת השמיטה והוא כי מימות המשיח ואילך שעבודתנו אז תהיה תמה וזכה וברה תגרום להוריד שפע זך מאד דרך הפרצופים העליונים שהם הם עולמו, וכל יום ויום ילך ויתגדל הזכיכות ברוב התמדת העבודה תמה עד שבהגיע סוף האלף השני יהיה זכוך השפע ההוא יורד בתכלית הזכוך וברבוי, עד שלא יוכלו הפרצופים לסובלו אם לא יחדש מהם הסבה ראשונה כח חדש שעל ידו יזדככו יותר מהזכוך כו' עכ"ל יעויי"ש באריכות גדול; ומאד נפלאתי על החוקר לכל תכלית רבי פנחס ז"ל שכתב (ס' הברית ח"א מאמר ט' פי"ה) וז"ל. שאחרי ליה מאריה (להראב"ע ז"ל שרמז כי העולם יעמוד נצח ולא נירא בהמיר ארץ) והוא רחום יכפר עליו, כי בכל בית ישראל נאמן הוא התנא דבי אליהו (בפ"א דע"ז) ששת אלפים שנה הוי העולם כו' עכ"ל יעויי"ש כי האמין בשוא נתעה כי אחרי כלות האלף השמי יחזור הקב"ה את ההוה והיש אל האין הגמור כמו קודם הבריאה, אשר כבר הוכיחו הנשרים הגדולים נצחית הארץ, וביניהם הר"ע ז"ל (מאור עינים ימי עולם פמ"ג ומ"ד) יעויי"ש דברי אלהים חיים, וכסאו של הראב"ע ז"ל נקי ואינו צריך כפרה כלל, והר"פ ז"ל שגה ברואה ולא גלה פני הלוט הלוט מהתנא דבי אליהו לחזות בנועם כונתו כי הארץ לעולם עומדת ולא ישעו יתדותיה לנצח, אך באלף השביעי צרות רבות מתרגשות ח"ו לבוא על יושבי בתי חומר והארץ תשאר שממה כמהפכת סדום ועמורה, ואדרבה הר"פ ז"ל צריך להביא חטאת שמנה, בהאמינו כי באלף השביעי ישוב הכל לאין ואפס, ולפ"ז מתי תחזינה עינינו בנועם היעודים

הנלחיים

הנלמים הבטחות הנביאים הוזי יה? אלא היד אשר על כס יה כוננה תבל בל תמוט, אך באלף השביעי יריק הטבע כל בני אשפתו וכל המקרים הרעים כלם, ואח"כ תהיה הארץ שאננה ומשכנותיה מובטחים ואין מחריד.

ובשכבר הימים הלו וזעו יושבי תבל לקול הוברי שמים חכמים מחוכמים, אשר בחשבון אצטגנותם, והשקפותיהם בככבי מעל, ראו עתידות למו כי מוט תתמוטט הארץ ופור יתפורר העולם והנה בעתה, וכל מכתבי עתים עפו כבני רשף בכל אפסי ארץ והודיעו את העת אשר בו יבא כליון חרוץ לכדור הארצי, והנה היום עבר והפחד חלף הלך לו ולא נפל צרור מהארץ, כמו התוכן הגדול לאפלאם וגדולים חקרי לב אשר עמו רהו ופחדו מאד מפני הקאמעטען, באמרם כי הארץ תפגע במהלכה את אחד מהם ותשבר לרסיסים, (עי' אות זכרון לאלכסנדר פאן הומבאלד תרמ"ה צד מ"א); וכן את אשר חזו התוכנים בשנת התרמ"א כי מפאת ככבי הלכת הגדולים שבתאי צדק נעפטין אוראנוס עוברים בהלוכם על נקודת השפל ממסלוליהם (פעריהעליום) ומתקרבים להשמש, והארץ עוברת בחודש יוני על נקודת הגובה ממסלול אפאגעאום רחוק מהשמש, ולכן תתקרב הארץ מאד להכדורים הגדולים והנוראים האלו, והוא בערך הככב צדק (יופיטער) היותר גדול וקרוב מכולם אשר בהיותו בגובה מסלולו הוא רחוק מהארץ כמו קל"ב מיליאן פרסאות, יתקרב עתה לערך שמונים מיליאן פרסא, יותר ממחצית מרחקו הטבעי, וע"י התקרבות גדולה כזאת תשחת הארץ ומוט ימוטו מוסדות עולם וקץ כל בשר יבא, והמצע קצר מהשתרע הפחד הגדול אשר חרדו אז גם גדולים חקרי לב מחשבותיהם כגלגל עגלה ורעיוניהם כאופן מרקדה, (עי' מכ"ע המגיד תרמ"א גליון מ"ז. הצפירה תרמ"א גליון מ"ז), והנה בא מועד ההוא והכדורים הגדולים לא נגעו בכדור הארצי הקטן לרעה וכדקאי קאי; ועוד בשנת אלף תתע"ב ביום כ"ז נאוועמבער פגעה הארץ במהלכה בקאמעט ביעלא הנורא ויושבי האדמה לא הרגישו ולא ידעו מזה מאומה (עי' ידיעות הטבע חלק ט"ז צד ס"ה וס"ז. הצפירה תרל"ד גליון א'), וכן בשנה הנכחית (תרנ"ד) התעורר כארי מסבכו התוכן הגדול פאלב והעביר קול חוצב להבות בכל הארץ, כי בשנת תרנ"ט הבע"ל בשלשה עשר יום לחודש נאוועמבער תפגוש האדמה במסלולה באחד ככבי השבט ואיש את רעהו יכה לרסיסים, וגדולים חקרי לב המצויים בדור דעה זה הם מאמינים לנבואה זו אשר מפורש יצאה מפי האצטגנון הגדול בעולם, אשר כמעט כל נבואותיו וחזיונותיו בצבא המרום נתקיימו ולא נפל מהם צרור ארצה, (שם שנת כ"א גליון נ"ח).

אבל זאת למודעי אחי-נועם! כי אין באפשרי לצאת ידי חובת באור בענין רם ונשא זה אשר ערפל חתולתו, ואין חכם רואה את הנולד זה, ואין נבון אשר יוכל להתחקות על שרשי רגלי הבריאה כראוי, הלא עינינו הרואות כמה ככבים אשר היה להם כר נרחב על פני חוג השמים, וכל עין בשר התענגה ביפי תוארם והדר מראיהם, ופתאום בא ונחרץ עליהם כליון ובפתע התפוצצו כאבני גיר לרסיסים והיו כלא היו, (עי' תוי"ט ברכות פ"ט מ"ב, ר"ה פ"ב מ"ג. נחמד ונעים להרד"ג סי' רנ"א-רנ"ג. יערות דבש ח"א דף נ"ג: אות זכרון לאלכסנדר פאן הומבאלד תרמ"ה צד מ"ה. ידיעות הטבע חלק ח' צד נ"ז), וכבר הוכיחו התוכנים כי גם השמש ילך לאט לאט לאפיסה ויתכון מעט מעט באבדן הומו (עי' ידיעות הטבע חלק י"ח צד נ"ז), ויותר מזה הראו התוכנים הגדולים העגגינס ומיללער בארץ אנגליא ורעיע ושאכסען בצרפת וסעקי בעיר רומי בעזרת החשמל, אין השמש הוא עולם מלא, עליו משתרעים ימים ונהרות ובריאים שונים למיניהם הנופלים בחום ההפסד (שם בספר המלואים צד נ"ח), לכן כולנו עורים כולנו כימים כולנו יודעים את השם „חומר" המפריע אותנו מלבוא בפרדס המחקר האלהי בשלום, ולפיכך אנחנו חייבים

חייבים להשען על בינת תורתנו הקדושה וכל הרוחות שבעולם לא יזיזו אותנו ממקומו של עולם ית', (במדבר רבה פי"ג סי' ד') משל למטרונה שנכנסה לפלטין וראתה מקלות ורצועות והיא מדהלא, אמרו לה בני פלטין דידה לא תדחלי אלו לעבדים ושפחות השי אבל את לאכול ולשתות ולהתכבד, (אור צדיקים קי"ט:) מרקחת בדוקה, נעימה ומתוקה, לחלשות תשות כח הנשמה, קח שרשי השפלות, וענפי השכלות, ועשבי המלוח, ושבולת הענוה, ופרח הצדקה, ולמחי הענקה, ותכתוש במכתשת החרטה, תעשה מהם אספלנית מעלה ומטה, ותשימהו עם עלי תשובה, ועם בושם האהבה, ועל הלב והכליות צריכין להיות עד יעל ליחות הגאוה, וזיעת התאוה, ועשבים רעים, של חטאים ופשעים, ומרה השחורה, תהא יפה וברה" עכ"ל.

משקל לט

משל לאדם שהשיא את בתו, התחיל קובל על חתנו ואומר אינו מעלה לה מזונות, אמר חתנו, לא מה שאתה אומר אלא מה שאומר השליש שבינותינו.
(אגדת בראשית פס"א).

לטוש עיניך כעפעפי שחר וראה באספקלריא המאירה את המשכלים הקודמים ואז תקוץ מתרדמת אולתך כאיש אשר יעור משנתו ותאמין בכל נפשך עד רגעך האחרון, כי תורת משה אדון הנביאים היא עמוקה מני תהום רבה ורחבה מני ים, בה ספונים וכמוסים רבותים אלפי מחקרי ארץ והמון ידיעות הטבע לאין תכלית, ואין דבר חכמה ומדע בעולם אשר לא ילכו יונקותיו בכתבי הקודש ספרי ארמאים ומלוקים אשר היו מכהים גלגל חמה ביפים ובהדרת קדשם, וזאת קא מתמה רבי יוחנן (תענית ט'.) מי איכא מידא דכתיבי בכתובא דלא רמיזי באורייתא? יעויי"ש; והרמב"ן ז"ל לא בוש להגיד באזני המלך והשרים בסרקוסטא (ריש ס' דרשת הרמב"ן) וז"ל. יש לידע שכל מה שהנבראים יודעים ומבינים כלם פירות התורה או פירי פירות שלה כו' עכ"ל יעויי"ש בארוכות דברי אלהים חיים, וכדאיתא (זוה"ק בלק ר"ב:) כמה טבין אינון ארחין ושבילין דאורייתא דהא בכל מלה ומלה אית כמה עיטין כמה טבין לבני נשא כמה מרגלאן דקא מנהרן לכל סטר, . ולית לך מלה באורייתא דלית בה כמה בולינין מנהרן לכל סטר כו' יעויי"ש, הכונה היא להורות לפנינו כי כל בעל נפש הבקי בחדרי התורה ונהירין ליה שבילי דנהר דעה דעת עליון, ימצא בה גורל כל איש על איזה אניה יעבור את העולם ים זועף זה, אם ספינת חלדו הזה מטורפת בים התלאות, אם גלי הסבות יקומו עליו כנחשול לטורדו מן העולם, ועוד כפלים לתושיה כי ימצא היודע איך לחפש ויגיעו לידו בסעיפי כתבי הקודש כמה מרגלאן ופניני השמות הקדושים דקא מנהרן לכל סטר להפוך חשכת גורל האיש האומלל לאור מספדו למחול לו, ולכן המקובלים הגדולים אשר עמדו על המצפה וקרני חזות אלהית על עיניהם הבהירות עפעפי שחר, הם החרימו והשליכו הם על הנגשים ללמוד שמות הקדושים, אם לא השביעו את נפשם מתמנה של תורה ויראת ה' קשורה על לוח לבם הטהור בעבותות חזקות קשר של קיימא, כי אורייתא כלא שמא דקב"ה היא (זוה"ק יתרו צ': משפטים קכ"ד: ויקרא י"ג:), ועון האיש גדול מנשוא ואף עלומו של יום הכפורים אינו מכפר חטאתו אשר חטא בהוליאו שם אחד משמות הקדושים לבטלה (תקונים ו':) יעויי"ש, ואם אמנם כי חז"ל הפליגו בענין השמות הללו ואמרו כי כחם עז לשלוט במה שאחורי הטבע, כגון (יומא ס"ט: במדבר רבה פי"ב סי' ג'. דברים רבה פ"ג סי' ח'. שיר רבה פ"ח סי' ה'. פרקי דר"א פ"ד.

שוהר

שוחר טוב מזמור ל"ז וי"א וקל"ו. מדרש שמואל פט"ו. פסיקתא דר"כ פיס' י"ט) יעויי"ש, אבל מי יגיד לאדם זה סוד שיח שרפי קודש באיזה זמן ראוי הנם לצאת מכח אל הפועל? ואיככה קולו דופק על דלתי התורה בת אל חי להשתמש בעד גוש עפר בשם הקודש, הלא (מגילה ז':) לאו בכל שעתא ושעתא אתרחיש ניסא? ולכן היו זהירים בגלותם של השמות הקדושים, אשר דמיונם כהר שרפה אשר שושנים ופרחי חמד יעטרוהו על כל גדותיו ובמעבה אדמתו אש לוהט מגור מסביב.

וכפטורא בפי ושם קשה לאדם שוכן בתי חומר להיות בקי אמתי בכל חדרי התורה האלהית, ולוא יחיה אלף שנים לא יהיה לו מהלכים בכל חביוני עוזה, ככא דאיתא (זוה"ק חיי שרה קל"ה:) אתא שלמה ובעא למיקם על מלוי דאורייתא ועל דקדוקי דאורייתא ולא יכיל, אמר (קהלת ז' כ"ג) אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני כו' יעויי"ש, כי הגוף הנגוף הוא המסך המבדיל המשבית ומפריע את הרעיון כ'נופי מלבוא בנקרת הציורים הרוחניים האלהיים, (עי' אפיקי יהודה דרוש י"ז סי' ה' בע"נ); ואין להקשות ע"ז מזאת אשר עיניך לנכח יביטו (במדבר רבה פי"ט סי' ג'. תנחומא חקת סי' ו'. פסיקתא פי"ד סי' ז') אמר שלמה בכל פרשיות התורה וכל עמקי חכמה נכנסתי ועמדתי עליהם כו', אלא על פרשה זו (של פרה) אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני יעויי"ש? כלומר שלמה ידע שפיר טעמי המצות בלבושם החצוני, משא"כ פרה אדומה שגם טעם החצון נמי לא ידע, ועד ראיה ע"ז הוא אז"ל (זוה"ק פנחס רכ"ג:) שלמה אמר הא בינה איהי דמשה אשאל בחכמה עלאה דאיהי לעיל מדרגיה (חכם עדיף מנביא. ב"ב י"ב), מה כתיב? אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, והא כתיב (מ"א ה' כ"ו) וה' נתן חכמה לשלמה? חכמה זעירא, ובעא לסלקא מתתא לעילא דאתרחיקת מניה בגין דאפילו לבינה לית בר נש בעלמא דיכיל לסלקא בר ממשה, כ"ש לעילא מניה דאיהו חכמה עלאה מסטרא דילה חכם עדיף מנביא, ואע"ג דאוקמוה באורח דרשא על פרה אדומה (ר"ל שאמרו שכל טעמי המצות ידע שלמה חוץ טעם פרה, וטעמי המצות הם בודאי נובעים ממקורות חכמה עלאה)? שבעים פנים לתורה (וטעמי המצות זולת טעם הפרה השיג בלבוש החצון שלהם) כו' יעויי"ש, (עי' בחיי חקת י"ט והי"א רחוקי"ה בגימטריא פר"ה אדומ"ה. מצודת דוד להרדב"ז מצוה תל"ת. עץ חיים שער א' פ"ה).

וכבר שפכנו שיח להוכיח כי תורה זו היושבת בשפל בצעיף אלמנותה זה שנים כבירים, הנה היא כספוג שסופגת וקולטת בתוכה כל החכמות וכל המדעים אחד לא נעדר, ובפנימיותה יקוננו הנסתרות והנגלות למקטן ועד גדול, כאז"ל (שוחר טוב מז' י"ט) א"ר שמואל בר אבא מכיר אני חוצות הרקיע כשם שאני מכיר חוצות נהרדעא, וכי שמואל עלה לרקיע? אלא ע"י שיגע בחכמתה של תורה למד בתוכה מה שיש ברקיע כו', וכי רבי הושעיה עלה לרקיע? אלא לפי שיגע בחכמתה של תורה למד מה שיש ברקיע ע"כ, (עי' דברים רבה פ"ח סי' ו'. כוזרי מאמר ד' פכ"ט. תוס' תענית ז' בד"ה אף), וכדרך שספרו לנו (ב"ר פ"כ סי' ד') פילוסופוס אחד בקש לידע לכמה הנחש מוליד, כיון שראה אותם (הנחשים) מתעסקים זע"ז (בתשמיש), נטלן ונתנן בחבית והיה מספיק להם מזונות עד שילדו, כיון שעלו הזקנים לרומא שאלו את ר"ג לכמה הנחש מוליד? ולא יכול להשיבם ונתכרכמו פניו, (מזה נקל לך להבין גודל חכמתן של בעלי התלמוד שמשום שלא ידע להשיב חיש מהר על שאלה מחרה ורחוקה כזו נתכרכמו פניו), פגע בו ר"י ופניו חלנית, (נראה כחולה מגודל צערו בשביל זה), א"ל למה פניך חלנית? א"ל שאלה אחת נשאלתי ולא יכולתי להשיבה, א"ל מה היא? א"ל לכמה הנחש מוליד? א"ל לשבע שנים, א"ל מנא לך? א"ל הכלב חיה טמאה ומוליד לחמשים יום, ובהמה טמאה יולדת לי"ב חודש, וכתיב (בראשית ג' י"ד), ארור אתה מכל

בבהמה

שבהמה ומכל חית השדה, וכשם שהבהמה ארורה מן החיה שבעה כך נחש ארור מהבהמה שבעה, כמפני רמשא סליק ואמר ליה, התחיל מטיח ראשו לכותל, אמר כל מה שעמלתי ז׳ שנים (בשי׳ דרשת הרמב״ן י״ב׳ הגרסא שנה והוא ע״ש), בא זה והושיטו לי בקנה אחד ע״כ, (עי׳ רש״י ז״ל בכורות ח׳) ; וכמ״ש כמי הר״י מסיר ליאון ז״ל (מובא בתולדות חכמי ישראל ח״ד גד ק״ג) וז״ל. אם נתבונן היטב בספרי חכמי העמים העתיקים ונעריכם מול ספרי קדשנו, אז נבין ביתר שאת כי כגבוה שמים מארץ כן גבהו ספרי קדשנו על ספרי כל חכמי התבל עכ״ל ; וכן מ״ש הרמב״ן ז״ל (בהקדמת פירושו עה״ת) וז״ל. וכי מנין יבא אליהו בן ברכאל ויגלה להם לישראל חדרי בהמות ולויתן? ומנין יבא יחזקאל ויגלה להם סתרי המרכבה? הה״ד (שיר א׳ ד׳) הביאני המלך חדריו, כלומר שהכל נלמוד מהתורה עכ״ל בשם המדרש (שיר רבה פ״א סי׳ ד׳. מובא בתוספות באור בשי׳ מלמד התלמידים כ״ד׳) יעויי״ש, ועוד כתב הרמב״ן ז״ל (שם) וז״ל. ושלמה המלך שנתן לו אלהים החכמה והמדע הכל מן התורה היה לו, וממנה למד עד סוף כל התולדות ואפי׳ כחות העשבים וסגולתם כו׳ יעויי״ש באריכות, (עי׳ אור החיים להריעב״ץ ז״ל פ״ג) ; ויוחנן בן בג בג כבר הורה לנו כל זאת במעט מלין נגד עלאי (אבות פ״ה מכ״ב) הפוך בה והפוך בה דכלא בה כו׳, וגם הפילוסוף וויזל הודה ואמר (דברי שלום ואמת מכתב ג׳ גד קמ״ג) וז״ל. מודים רבנן על העיקר הראשון שאין להסתפק בזה, דלמודי התורה הוא עיקר, וממנו פנה ממנו יתד ויסוד נאמן לכל הבנינים של החכמות והמושכלות, דהפוך בה והפוך בה דכלא בה, וממנה תלא דעה ואורה לאחוז בכנפי היראה שהיא תוסיף דעת ליכנס בשערי החכמות והלמודים עכ״ל ; ונודע מ״ש (שו״ע חוש״מ סי׳ רל״א סעי״ז) שהדיין צריך לדעת חכמת המדידה הנקראת געאמעטריא יעויי״ש, וכן מ״ש הרמב״ן ז״ל (השגותיו לסי׳ המצות מצוה ז׳) : „וילמד החכמות המועילות לאהבה את ה׳ וללכת בדרכיו״ כו׳ יעויי״ש.

משקל מ

משל לזונין (פסולת שבחטים) שאמרו לחטים אני יפין מכם שעליכם ועלינו המטר יורד והשמש זורח על שנינו, אמרו להן החטים לא מה שאתם אומרים ולא מה שאנו אומרים, אלא המזרה בא ומפריש איתנו לאוצר ואתכם לעופות לאכילה.

(אגדת בראשית פכ״ג).

מלואים למשקל הקודש הוא מה שאז״ל (תנדב״א רבה פ״ו) הביאני המלך חדריו, זה אחד מאלף אלפי אלפים ורבוא רבבות של חדרי חדרים שיש להקב״ה בתורתו כו׳ יעויי״ש, וכן מה שאיתא (זוה״ק חיי שרה קל״ב׳) תא חזי באורייתא כמה רזין עלאין סתימין אית בה כך כתיב (משלי ג׳ ט״ו) יקרה היא מפנינים (הספונים עמוק בקרקע הים. גיטין ל״א:), כמה גניזין טמירין אית בה, ועל דא כד אסתכל דוד ברוחא דחכמתא וידע כמה פליאן נפקין מאורייתא פתח ואמר (תהלים קי״ט י״ח) גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך ע״כ, ואיתא (שם קל״ה׳) אתא שלמה ובעא למיקם על מלוי דאורייתא ועל דקדוקי דאורייתא ולא יכול, אמר (קהלת ז׳ כ״ג) אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני כו׳ יעויי״ש, ועוד איתא (שם קמ״ה:) בגין דאורחי דאורייתא איכון ארחי דקב״ה ולית מלה זעירא דלית בה כמה אורחין ושבילין ורזין דחכמתא עלאה כו׳ יעויי״ש, (ועי׳ שם בהשלומך קנ״ב׳ תקוני זוהר כ׳ עקידה שער ס״ח וע״ע). ובזה תבין שפיר הטעם אם טעה הסופר בס״ת וכתב אות אחד מלא או חסר שהוא פסול כגון שהחסיר אות ו׳ מתיבות אותם שהן ל״ט מלאות בתורה וכדומה, משום שאותיות הללו הנראים לעין בשר כמיותרים,

הנה

הנה הנם ע"פ החכמה האלהית אשיות חזקות לבנות עליהם כמו רמים היכלי הקבלה: אשר כלם אומרים כבוד אלהים הסתר דבר, (עי' באריכות בפי' קול יהודה ע"ס הכוזרי מאמר ד' סי' כ"ה); והיינו הך דאיתא (ס' יצירה פ"ו מ"ד): וכיון שצפה אברהם אבינו והביט וראה וחקק וחצב וצרף ויצר וחשב ועלתה בידו, נגלה עליו אדון הכל כו' עכ"ל, ומפרש הראב"ד ז"ל וז"ל. פי' שחקר בחקירה אחר חקירה עד שעלה בידו כי יש נפלאות נעלמות והם עשר ספירות, והתחיל לבחון זה עד שחקק בחכמתו וחצב בבינתו אותיות הקודש וצרף ועלתה בידו הבריאה, שנאמר (בראשית י"ב ה') ואת הנפש אשר עשו בחרן, מלמד שנתעסק אברהם אע"ה בצרוף האותיות של ס' יצירה, כדארז"ל (סנהדרין ס"ה:) רבא ברא גברא שדריה לקמיה דר"ז הוה משתעי בהדיה ולא קאמר ליה, אמר האי מן חברייא הוא (מחבור וצרוף האותיות) זיל תוב לעפרך, ואז"ל (ברכות נ"ה·) יודע היה בצלאל לצרף האותיות שבהם נבראו שמים וארץ כו' עכ"ל הראב"ד ז"ל.

וכן מאמרם ז"ל (פסיקתא דר"כ פיס' י"ב) אם בקשת לבנות כו' הבט בתורה כו' יעוי"ש. ופלאות אחזתני בראותי איך מאמר אלהי זה הוא מטרה לחצי לעג וקלס העפים כבני רשף מקשת זאסנין, ולצון חמד לו לכתוב עליו מהתלות (המאור פ"ו): „לא שמענו ולא ראינו כי האדריכל לגשרי מסלת הברזל ולמנהרות הצרפה יביט בתנ"ך בעת יטה קו לבנינו?" יעוי"ש דברי הדודין למכביר, ובהיות המחבר זאסנין זה בביתי הוכחתי לו בטוב טעם ודעת קדושים כי בתורתנו הקדושה יש למודים הרבה וידיעות נשגבות מאד נעלות בחכמת הבנין, כמו בנין תיבת נח אשר זה כארבעת אלפים שנה השכיל נח לבנות כמו רמים אניה נפלאה מאד, מלאה מפה אל פה חדרים ותאים ואולמים שונים ערוכים ומתוקנים, לכלכל בהם כל מיני חיות טורפות ובהמות שדי עופות שמים וזוחלי עפר אחד לא נעדר, אשר גדולים חקרי לב חכמי הלאומים יתפלאו על זה מאד, ובבתי משכיות (מוזעאום) העמידו ציור התיבה לנס להרהיב בה עין הרואה כנודע, וכמה תירים בעלי מוח האצילו זמנם היקר לחפש בחפש מחופש בכל אפסי ארץ ואיים רחוקים איזה שריד ופליט מבנין התיבה; וכן מלאכת המשכן והמקדש אשר כל חכם לב באומות יפאר וירומם אותו תחת לשונו ויודה כי לבנינו דומיה תהלה, אשר הבונה בשמים מעלותיו אוה בנין זה למושב לו ונו חביון עוזו והדר כבוד שם קדשו, (עי' להלן משקל מ"א). וזאסנין זה נאלם דומיה ושפתותיו לטו, (במדבר רבה פ"כ סי' כ"ד) „משל למה"ד? לבת מלך שנתקשטה ליכנס לחופה לישב באפריון, נמצאת מקלקלת עם אחר שנתרפו ידי אביה וקרוביה".

ולפי זה אשר הוכחתי כי כל מעינות החכמה נחלי המדעים נובעים ומפכים מים התורה והתלמוד, אתי שפיר את אשר החליטו הנשרים הגדולים וכלם ענו פה אחד כי ישראל הוא הרת כל מחקרי ארץ ותולעת יעקב היא הולידה בקדושה וטהרה כל החכמות והמדעים למקטנם ועד גדולם, ככתוב הדר בספריהם המחוכמים (מורה נבוכים ח"א פע"א וח"ב פי"א. כוזרי מאמר ב' סי' כ' ס"ד ס"ו. אגרת הרמב"ן לרבני צרפת הנדפסה בס' נובלות חכמה להיש"ר מקנדיא ז"ל. תשובות הרשב"א סי' תי"ד. דרך אמונה שער ג'. אגרת בע"ת שער ג' פ"ז. פי' אוצר ה' לס' יצירה פ"ד מ"ג. מגלה עמוקות פ"מ. הקדמת ס' מעין גנים להיש"ר מקנדיא ז"ל) יעוי"ש ענינים נחמדים בזה, ונודע מ"ש הרלב"ג ז"ל (בס' דניאל) כי מיכאל הוא השכל האנושי והוא שר ישראל, והוא היפך מדעת ר"פ (ס' הברית ח"א מאמר כ' פ"ח) יעוי"ש. ומאד ינעם לחכך מאמר ר"ס גאון ז"ל (ס' יצירה פ"ב) וז"ל. מעשה בחכם אחד סוקראט שמו שהיה מכיר בס' יצירה הזה עד שהבחין ממזג האדם וצורתו אם הוא צדיק או רשע וכל תכונותיו, והיה שם בעיר צדיק אחד מפורסם ואמר עליו החכם בזה שהוא רוצח ורוצה זנות, וכאשר היה זאת נפלא בעיני העם, השיב הצדיק ואמר,

חכם

חכם גדול הוא סוקראט ומבין, כי מנעורי מתגברת עלי תאותי למדות רעות אלה לולא התאמצתי בכל כחותי לנצחם פעם בפעם יעוי"ש, (עי' כזה לעיל נד קמ"ט וק"נ); וגם נודע כי אפלטון השיג חכמתו מירמיהו הנביא (כוזרי מאמר ד' סי' כ"ה; אוצר נחמד שם. אברבנאל ירמיה א' י'. תורת העולה להרמ"א ז"ל ח"א פי"א. אמונת חכמים פט"ו) יעוי"ש; ורבי דון יהודה אברבנאל ז"ל כתב (ס' הויכוח ע"א) וז"ל. טוב בעיני לראות שאפלטון שתה ממעיני התורה הקדושה כו' עכ"ל, וכ"כ הישראלי ז"ל (נשמת חיים מאמר ב' פ"י) וז"ל. מודעת זאת בכל הארץ שירמיה הנביא אחר שנבא מ' שנה ונחרב הבית הלך לו לארץ מצרים ועמד שם שנים רבות עד יום מותו, וממנו קבל אפלטון רוב חכמתו כאשר חכמי היונים מעידים, וכן תראה שרוב דעותיו ודרכיו דרכי נועם וכל נתיבותיו שלום עם חכמי האמת והצדק כו' עכ"ל, ועוד כתב האברבנאל ז"ל (ס' הויכוח פ"ה:) וז"ל. ואעפ"י שאפלטון היה רבו של אריסטו כמה שנים, מ"מ בהיות אפלטון תלמיד של זקנינו בדברים האלהיים למד יותר וממלמדים יותר חשובים ממה שעשה אריסטו ממנו, כי התלמיד של התלמיד אינו יכול להגיע אל המלמד של התלמיד כו' עכ"ל.

והחוקר לכל תכלית הר"ע מן האדומים ז"ל לשונו הדבר לאות (מאור עינים אמרי בינה פכ"ב) וז"ל. והוא כי הר"ר יוסף אבן שם טוב בהקדמת באורו לס' המדות הפריז ג"כ יותר מהשר דון יצחק הנזכר, כי אומר שראה במצרים ספר כתוב איך אריסטו בסוף ימיו הודה ולא בוש על כל הנמצא כתוב בספר תורת משה ונעשה גר צדק, וכן נמצא כזה בס' מגן אברהם לחכם פריצולה (כ"י באמשטרדם) עכ"ל יעוי"ש; ועוד כתבו (ר"ם שבילי אמונה. לשון חכמים ס"א' סדר הדורות במקומו) וז"ל. כאשר הלך אלכסנדר ירושלימה השליטו אריסטו רבו על ספרי שלמה להעתיק משם הפילוסופיא (והוסיף מדיליה עשרה קבין דעות כוזבות) וקראה על שמו עכ"ל; וכן מ"ש החוקר מוסקאטו ז"ל (קול יהודה ע"ס הכוזרי מאמר ב' סי' ס"ו) וז"ל. ועל דבר העתקת שרשי כל החכמות מאתנו עיניך תחזינה מ"ש בעל דרך אמונה (מאמר ב' שער ג') וז"ל. מצאתי בשם חכם נפלא מפילוסופי היונים דבר זה ענינו, פעם אחת נכנסתי להתוכח עם חכם מחכמי ישראל והתחלנו לדבר בחכמת הטבע ולא היה בעיני הרבה, ואחר נכנסנו בחכמת האלהית והעלני באלהותו אל שלא הייתי יכול לסבור עד שהתפללתי לאל שיתן שכל להבינו ע"כ, ואבן רש"ד אשר היה מגדולי הפילוסופים אמר בסוף ספרו המיוחד הפלת ההפלה, שהחכמות היו נמצאות בישראל עכ"ל בעל דרך אמונה, ואח"כ הוסיף עוד דבר וז"ל. וכבר נמצא ספר אחד בין הנוצרים עשאו חכם יוני שמו איוויסיביא"ו הביא בו דברים רבים מספרי חכמי ישראל ע"ל החקירה והתפלספות וזכר שמות החכמים ההם אשר היו הוא והם בזמן בית שני, והחכם היוני הוא בנה ספרו כלו על שהחכמה האמתית וההתפלספות השלם אינו נמצא ולא נולד כ"א בין היהודים, ועם היותו יוני האריך בשבח לשון הקודש והחכמות היוצאות ממנו ובשבח חכמת חכמי ישראל הרבה מאוד, ובתוך דבריו בא להורות כ"א היות שנמצאת החכמה בין חכמי יון שהיא נולדה מישראל, וז"ל. אמר אלירקום לתלמידיו אם הייתי מספר לכם חכמת הפילוסופים מאין באה ואיך נולדה תשמחו בזה, ויענו אותו הן האדון נשמח ונגיל ע"ז, אמר להם רוב חכמת הפילוסופים באה אלינו מאריסטוט החכם אשר אם ייטב בעיניכם אספר לכם איכות בואה אלינו ואיך שמענוה מפיו, אמרו בי האדון אמור, ואז התחיל לאמור: הן היה איש יהודי מזרע ישראל ירושלמי מבני קוליה משבט בנימין, בא לשמועתנו מהאיים הרחוקים אשר באזיא, וירד מההרים אלינו וישב עמנו ימים רבים, פילוסופיא הוליך מאתנו ויתר הרבה מאד הניח לנו ולמדנו מפיו ע"כ, אח"כ כתב בעל דרך אמונה הנ"ל: כבר נודעה חכמת שלמה ע"ה אשר היות אלו החכמות באות מספריו כי

נאבדו

נאבדו לאורך הזמנים ונעתקו ללשונות האומות הזרות ע"כ, והנה כה משפטו אשר חרץ בספרו (קהלת ב׳) כי יש אדם שעמלו בחכמה ובדעת ובכשרון ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו, גם זה הבל ורעה רבה, גם הרי"א כתב על משנת שמעון הצדיק, כי נמצא באגרת שכתב אריסטו הפילוסוף רבו של אלכסנדרוס מוקדון, שדבר עם שמעון הצדיק בדברי החכמה הטבעית, וכאשר דברו בחכמת האלהית הגדיל עלה הפליא תושיה, והשתומם אריסטו ממעלת חכמתו באלהית ונמצא בדבריו שכתב באגרותיו בענינים מיוחדים שאמר „וזה ממה שהשיבני השמעוני" כו׳ עכ"ל; וזכור מאמרם ז"ל (סנהדרין נ"ו:) נעמן גר תושב היה, נבוזראדן גר צדק היה, מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים, מבני בניו של סנחריב לימדו תורה ברבים ומאי נינהו? שמעיה ואבטליון, מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, ואף מבני בניו של נבוכדנצר ביקש הקב"ה להכניסן תחת כנפי השכינה, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבש"ע! מי שהחריב את ביתך ושרף את היכלך תכניס תחת כנפי השכינה? כו׳ ע"כ, (עי׳ שליה מס׳ תענית סד"ה באיכה רבתי); ראה זה וקדם את שם ישראל אשר הוא היום לשחי ומאום לזעוה ולראוה בעיני העטלפים מורדי אור החכמה והאמונה, איך נפלת הילל בן שחר? איך ירדת פלאים יעקב בחיר הבריאה לניף תפארת היצירה? לא! עוד לא אבדת בלחך, עוד כבוד ה׳ עליך יזרח כקדם, ותולעת יעקב תרמוס כפיר ותנין לקץ הימין.

משקל מא

למה"ד? לאחד שגנב קוזמין מתוך פלטין של מלך, נתנה לה לאשתו ואמר לה אל תתקשטי בה בפרהסיא אלא בתוך ביתך.
(דברים רבה פ"ב סי׳ ל"ו).

מאבותינו האלהיים תקיפי קמאי למדו חכמי האומות מחקרי ארץ ומפלאות תמים דעים בחוג שמים ונוטיהם, ככ"ל במשקלים הקודמים, וכן הסכים הפילוסוף האלהי רבי שם טוב בן פלקיירא ז"ל (בהקדמתו לס׳ המעלות כ"י במינכען מספר ר"ד־ב׳) כי כל הפילוסופים שאבו חכמתם ממעיני שם ועבר אברהם ושלמה וכדומה, וכן מה שהעתיק החכם (זרובבל ח"א נד נ"ה) וז"ל. ויהי כאשר נתן ה׳ אלהי ישראל את תורתו הקדושה לעם סגולתו, קבלו יתרו ובניו וכל משפחותיהם הערביות הרבה למודי התורה זו מדת הנגלית, ונשתיירו עד היום בין הערביים יסודי הלמודים הללו, ומהם (מהערביים) נתפשטו גם להפרסיים הנ"ל ויתר האומות בארץ קדם, עד שלבסוף (זה היום כי"ב מאות שנה) קם מחמד הערבי (בן אשה ישראלית והמגודלת בדת היהודים), ובנה על יסוד תורת משה הנביא את דתו החדשה, עד שנתפשטה דתו בחלק גדול בהעולם, וספרם הדת הוא הנודע בשם אלקראן (ר"ל המקרא), ונמצא בו מאחדות הבורא, וממדותיו וסודות טובים, גם נמצאו בו מוסרים נכבדים וטובים המסכימים עם תורת משה, לבד איזה ענינים כגון בעניני ההשגחה ומאיכות הגמול לעוה"ב וכדומה לקמשונים שערבו בדתם שאין דעתנו נוחה מהם, וכן דת השמרונית ודת האבּיסיניים ודת הצדוקים והקראים, כלם יסודתם תורת משה, ואין להזכיר פה דת הנוצרים הכבודה לכל כתותיה, הנודע לכל שיסודה הוא תורת משה כו׳, וכבר בררנו שהרבה אומות קדמוניות קבלו למודים הרבה מן היהודים הקדמונים, ומעת שעשו היהודים הכירות עם הפרסיים והיוונים בתחלת בית שני ואח"כ עם הרומיים, קבלו אלה הרבה למודים ומוסריים מהיהודים, מיד אחר מות אלכסנדר המקדוני מצינו שהסופר הגדול המפורסם החכם היוני העקאטעאוס שהיה בחצר תלמי מלך מצרים, כתב ספר דברי הימים כללי, וגם ספר

דברי

דברי הימים לישראל מזמן אברהם אבינו עד זמנו, והוא מהלל מאד עד אין חקר בספריו אלה את היהודים ואת דתם, ומספר שם שהיה איש יהודי אז ומבני הכהנים החשובים היה מתושבי עיר אלכסנדריא של מצרים, כי הרבה יהודים גרו שם אז כנודע, שם הכהן הזה חזקיה, והיה איש חכם ומלומד ומליץ, והיה אז כבן ששים שנה, שע"י התחברות עם זה היהודי קבל ממנו הרבה ידיעות מדת היהודים וממלכתם גם מחוקי היהודים ומכל דבר יקר שהיה ליהודים, הכל כאשר לכל למד מן היהודי הזה, גם הראה לו היהודי זה ספר אחד שבו נרשמו כל הענינים הללו שהזכרנו כו', וכן עבדו הרבה יהודים אז בחיל היונים אצל תלמי זה, ומהם חכמים אנשי מדע כנודע מן היהודי משולם ומזכירו ג"כ העקאטעאוס זה כו', וכן אח"ז בזמן תלמי השני בנו של תלמי הראשון, היה אצלו החכם היהודי מבני הכהנים אריסטובלוס והוא היה מורה בני המלך, וגם חיבר ביונית ספר גדול כבאור על תורת משה לכבוד המלך הזה, ואומרים שבזקנותו היה רבו של תלמי פילאמעט, וגם נעתקו אז ע"י שבעים זקנים הכהנים התורה בלשון יוניה עפ"י פקודת המלך תלמי זה כו', ומכל אלה והדומה להם קבלו היונים ידיעה רבה מתורת משה ומדתם, וכבר הראה פלאוויאוס זה בספרו נגד אפיאן שהזכרנו בראיות ברורות שהרבה אומות קדמוניות שהעמידו להם פילוסופים ומחוקקים דתות וחקים ומשפטים כגון ליקורג וסאלאן וזולתן הרבה, קבלו לדתם מדת היהודים וממנהגיהם, וכן פיטאגארס וסוקראט ואריסטוטעלעס וזולתן הרבה מגדולי חקרי לב מחכמי יון, קבלו למודיהם הטובים והמחוכמים מן חכמי ישראל ומתורתם, והמכובד הגדול לנוצרים אייזעביוס בספרו הכהנה שהזכרנו לעיל, מברר שהיונים בכלל קבלו גם החכמות והמדעים מן היהודים, והסופר הקדמון הקדוש לנוצרים אריגענעס בספרו הנזכר הביא עדות בשם הסופר הקדמון הערמיפאס, שהחכם הגדול ליונים פיטאגארעס שהזכרנו העתיק לספריו הרבה מחכמת היהודיה ולמודיהם עיי"ש, ובאמת היו להיונים חכמים רבים ונבונים מאנשי הסגולה שהיו באלהיה למודים טובים, וכבר נודעת עדות קדמונינו מחכמי ישראל, הובא בזוהר (שמות דף רל"ז) שחכמי היונים הקדמונים היו קרובים לאורחא דמהימנותא כו' עכ"ל.

וכן מן הראוי והיאות לכל איש יהודי לשוש ולהתפאר בגונין של אברהם אבינו ע"ה ראש המאמינים ומעין החכמה האלהית, כמ"ש (בית יהודה פכ"ג) וז"ל. וזה אברהם אבינו ע"ה היה הראשון לכל המדעים לגודל שכלו ולגודל דבקותו בה', עד שהיה אב המון גוים ר"ל רב ומלמד לכל חכמי העולם, וגם המצרים המפורסמים לחכמים הראשונים שבכל העולם למדו מא"א, כמבואר ביוסיפון לרומיים (ספר א' פ"ח מקדמוניות), ולא לבד שלמד אותם הרבה מהחכמות, אף מסר להגדולים והצנועים שבהם הרבה למודים ביחוד ה' ית' וכדומה כו', וזה למד אברהם משם שקבל מנח ומתושלח וחנוך אלה יחידי הסגולה, ואל תשמע לדברי חלומות של הפילוסוף בעליא הצרפתי אף שמסכימים לדבריו החכם פאלטיירע והתוקר באפאף הצרפתים, שאמר שלפני המבול היתה אומה אחת בנגב מדינת סיביריען שהיתה אומה חכמה מאד ומלומדת שממנה למדו כל האומות האחרות החכמות כו', כל זה דברי הבל המה כו' עכ"ל, ועוד השכיל לדבר נכבדות בענין נעים זה בשני מקומות (שם פל"ט. יהושפט לד י"ח) יעויי"ש, ובאמת לא נוכל לכחד כי האומות שהיו לפני המבול היו למודים בחכמות ומוכתרים במדות, הסכת ושמע את אשר הודיעו החוקרים בשבוע זאת (מועתק במכ"ע הצפירה שנת כ"א גליון ע"ח) וז"ל. בפאריז כמוס באוצר הספרים הלאומי הספר הקדמוני והעתיק יומין בעולם, כתוב על גמא (פאפירוס), אשר נמצא ע"י פרים בפי-בסת (טהעב) בקבר אצל עצמות חנוט מזרע המלוכה, שם הספר הזה אשר כנראה נכתב בערך אלף ור"ם לבריאת העולם

העולם (אלפים ות"ק שנה לפני ספה"נ): „ספר המדות להשכיל פטאגאטעפא בימי פרעה אסא מלך הנגב והצפון", שמונה עלים בו, מלבד ההקדמה הכתובה ביד שליט אחר בימי פרעה סענאפור, ונחלק למ"ד פרקים כתובים אשר בחרוזים בשפה נמלצה, המחבר יעיר בו אוזן מלכי קדם ושרים מוסר, להיות מושלים ביראת אלהים, לרדוף דעת צדק ומישרים, לבלי עשות חונף, ולבלי הטיל אימה יתרה על השרים למשמעתם, ואז תכון מלכותם ויוכלו עמוד ושמם יהיה לברכה בקרב הארץ בדור אחרון, ימי המחבר היו מאה ועשר שנים, ורבים כבדוהו במנחה ומשאת ויהיה נכבד ורצוי לכל עכ"ל, ויוכל היות כי מחבר זה השיג למודי שם ועבר עתיקי ישראל המצויינים כנ"ל, וכמ"ש החכם הנוצרי ברעק (נעתק בס' זרובבל ח"א לד ע"ז) וז"ל. מכל הדברים הללו והקדומים נראה גלוי שהידיעות השלמות והטובות ממוסר השכל וחכמת המדות הרבית שאנחנו מוצאים היום מעתקים מספרי קדמוני האומות כגון הבבליים והמצריים הערבים והיונים, וזולתן, כלם ממקור ישראל נובעים, ומהם למדו וקבלו הסופרים הללו, והאומות הללו למדו אלה הלמודים היקרים מפי סופרי ישראל או מספריהם, והעלימו תחת חכם בפני העם מאין באו להם הלמודים הללו עכ"ל יעויי"ש; ואת אשר יצא „ארי נוהם" מסבכו להכחיש דעת האומרים כי אפלטון היוני למד חכמה מירמיהו הנביא מטעם שאסור ללמד תורה לעובד כוכבים? כבר השכיל הרי"א חבר ז"ל לבטל דבריו כעפרא דארעא (מגן וצנה פט"ו) יעויי"ש.

ועתה כמראה הבזק תעוף קושיא גדולה במות הקורא, מה נשתנה אומה הישראלית זו מכל האומות זולתה, הלא גם נער עברי עיר פרא יולד וגם אותו לא הנחיל הטבע יותר מרמ"ח אברים ושס"ה גידים, ועלית קיר קטנה מוח קדקדו איננה רחבה וגדולה ממוח יליד נכרי בן גילו, והחכמה מאין תמצא בו כפלים לתושיה מבן אומה אחרת, ולמה לו משפט הבכורה בכל דבר חכמה ומדע? אלא כלי חמדת התורה הנתונה לישראל היא אך היא השקתה את צאן קדשים אלה מים בששון ממעיני התושיה, וחפץ ה' בידם הצליח מאד לפרוש רשתות שכלם ומכמורות תבונתם על פני מימיה העמוקים מני תהום רבה, והעלו ממנה פניני המדעים וכל מרגליות המחקרים האלהיים, וגם תקיפי קמאי אשר הופיעו בהדר גאונם לפני מתן תורה, גם להם נגלו תעלומות התורה ורזיה הגיע השמימה להשביע נפשם בצחצחות המצות (כנ"ל צד כ"ה כ"ו), וילכו יונקות חכמתם להיות כזית הודם בשדה הספרות האומית, וכמ"ש נמי הגאון בעל לחם חמודות ז"ל (ברכות פ"ה סי' מ"ג) וז"ל. וכתב הלבוש שברכת אתה חונן נאמר על הבינת כל אדם בין ישראל בין אומ"ה שחננם הש"י בבינה דעה והשכל לדעת חכמה בז' החכמות שידי כל העולם שוין בהן, ואתה חוננתנו נתקן על החיבה יתרה שנתן לנו תורתו כו', וכ"ש שלפי הטבע היצירה זו שבהויות העולם קודמת לזו שבחכמת התורה בזמן, וגם דבר ידוע ומיחוש שצריכין לה, כי איך יעלה למדרגת חכמת התורה ולא ידע בין ימין לשמאל בשום מושכל ראשון ושני? ואם שחכמת התורה עולה על כלנה, הלא הז' חכמות כלן כלולות בה ואם לבינה תקרא כי חצבה עמודיה שבעה עכ"ל; וכדרך ששאלו רבנן (חולין קל"ט:) המן מן התורה מנין כו', אסתר מן התורה מנין כו', מרדכי מן התורה מנין כו', משה מן התורה מנין כו' יעויי"ש, (עי' ר"ן ריש מגילה. תשובות הרשב"ץ ח"ג סי' רנ"ז. עוללות אפרים מאמר רל"ט וש"ב וש"ד. ידי משה דברים רבה פי"א בד"ה עד שנגלה. מרפא לשון עמוד התורה מ"ב יערות דבש ח"ב דף קס"ז וקנ"ז: אפיקי יהודה דרוש י"ב סי' ז'), כי אפילו מגלת אסתר קבל אדון הנביאים מסיני (ירושלמי מגילה פ"א רות רבה פ"ד סי' ה'. זוה"ק תשא קצ"א: חקת קפ"ג:), ואמרי לאיש אשר קנה לו שם עולם בכרם ה' צבאות תורת ישראל, והוא בקי ומומחה בנטיעותיה ולמחיה אשר מרפא בכנפיהם לגוף ונפש.

והחכם

והחכם וויזל ידבר רתת וסביבות שיניו אימה (דברי שלום ואמת מכתב ד׳ נד רע״ט) ז״ל. ואל תשגה בדברינו לחשוב שבימים ההם כאשר רמה קרננו, לא היה בידינו מן הלמודיות והטבעיות, זולתי המעט אשר לקחנו מיד חכמי העמים, ושספרו לנו יודעיהם, אין הדבר כן, כי גם אלה חלק יעקב, ועמוקות החכמות הללו נחלתם היא מיד ה׳, גדולינו בימים ההם היו מלאים חכמה ודעת בכל החכמות הללו, וידעו כן דברים שלא עמדו עליהן חכמי העמים עד היום, ואולי לא יעמדו עליהן בזמן הבא, אך רובי הדברים היו קבלה בידם איש מפי איש, שהרי דברים רבים יש בטבעיות ולמודיות, שצריכין אליהן חכמי ישראל להבין דברי התורה והמצוה, והם בכלל תורה שבע״פ שקבלו מאבותיהם עד הלכה למשה מסיני, כי מי ישכיל זאת, שקבל אדוננו משה ע״ה מפי הגבורה, ומסר לאנשי דורו מדת שנת החמה בשמש, ומדת חודש הירח בשמש, שהן דברים עמוקים מאד בחכמת מהלכי המאורות, ושעליהן נוסד סוד העבור שקבלנו, שנפלאו עליו חכמי העמים אשר מעולם, והודו שמוצאו היה מפי עליון בנבואה, טבעי החיות והבהמות והעופות והרמש והדגה, להבדיל בין הטמא והטהור כפי מיניהן, ובזרעוני הארץ, איזו מהן כלאים זו בזו, ובהרכבת האילנות, ובהרבעת בהמות וחיות, ולנהוג ולמשוך זע״ז, שכל אלו הם בדרכי הטבעיות, וכשנבנה המשכן וכליו, מלא השם את לבב בצלאל ואהליאב בחכמה בתבונה ובדעת לעשות מלאכות יקרות, לא יעשו כן האומנים היותר מופלאים במלאכתם, ועל דוד השכיל את כל מלאכת תבנית בית ה׳ כנזכר (בדברי הימים א׳ כ״ט), והמלך שלמה הגדיל מכל חכמי העולם בידיעותיו שקבל ברגע אחד בגבעון מאת ה׳, שנאמר עליו ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם ומחכמת מצרים, שהן הלמודיות ובכללן חכמת מהלך המאורות, ונאמר וידבר על העצים כו׳ עכ״ל יעוי״ש.

וזאת יאמר רבי הושעיה רבה אמון אומן, התורה תתן קולה ואמריה תאמר: אני הייתי כלי אומנתו של הקב״ה כו׳, אותי הקדים לפני בריאת השמים ונטיהם הארץ ולאצאיה (ב״ר פ״ח סי׳ ב׳. ויקרא רבה פי״ט סי׳ א׳), כאומן המצייר תחלה מלאכת הבנין בכל אופניו להביט בציור זה בזמן הבנין לבל יחטיא המטרה כמלא נימא, כן רמז הקב״ה כי כל ברואי מעלה ויצירי מטה מקטן ועד גדול יהיו מצוירים בסדר נאמן בתורה לנמצם על ידה פעולת הגלגל הטבעי בכושרות, ומתי ילאו הנסים אל הפועל לפי רוח העת, אך תעלומות סתרי מפלאות תמים דעים אלה אין חזונם נפרץ בתורה רק לבני עליה והם מועטים אשר עוז האמונה בידם וגבורת היראה בימין צדקם.

משקל מב

למה״ד? לככר שהיה תלוי באויר, טפש אומר מי יוכל להביאו? ופקח אומר לא אחד תלה אותו? מביא סולם או קנה ומוריד אותו.

(דברים רבה פ״ח סי׳ ג׳)

מבואר עתה בטוב טעם ודעת עליון ית׳ רישא של מאמר רבי הושעיה רבה (לעיל משקל א׳), ולא אניח עטי מבין אצבעותי עדי אצרוף כבור סיפא דמאמר זה אשר עוד ערפל חתולתו, הוא: „התורה אומרת אני הייתי כלי אומנתו של הקב״ה, בנוהג שבעולם מלך ב״ו בונה פלטין, אינו בונה אותה מדעת עצמו אלא מדעת אומן, והאומן אינו בונה אותה מדעת עצמו, אלא דיפתראות ופינקסאות יש לו לדעת היאך הוא עושה חדרים, היאך הוא עושה פשפשין, כך היה הקב״ה מביט בתורה ובורא את העולם

העולם". ובאמת בא התנא האלהי זה להורות דעה לבני אדם יושבי חושך, כי מלבד רבותים אלפי הנסים והנפלאות הנראים יום יום במלוא רוחב הארץ, אשר שדי שגיא כח הוציאם אל הפועל ברצונו וחפצו בלבד באתא קלילא, עוד יש ונמצא נס גדול ופלא נמרץ עד למאוד במסתרי הבריאה, אשר אם נניח נס זה בכף אחת ממאזני הבחינה ואת כל פלאי היצירה בכף השניה הוא יכריע את כלם, והוא, אל נערץ בסוד גבורים אשר כל רעיון ימעט וכל מחשבה תקצר לתפוש רוממת עצמותו ית', ואין בחיק האפשרי והיכולת להתבונן מעט מזעיר בשעור קומתו כביכול, (עי' כוזרי מאמר ד' סי' ג'. יסוד מורא להראב"ע ז"ל שער א'. מורה נבוכים ח"א פע"ב. מלחמות ה' להרלב"ג מאמר ג' פ"ג. האמונות פ"ט. ריש ס' שעור קומה להרמ"ק ז"ל. שעור קומה למהר"י קורקוס ז"ל), וכמ"ש הרמ"א ז"ל (תורת העולה ח"ב פ"ב) שבשעור קומה יש הרי הרים של לפוני חכמות גדולות יעוי"ש ואת בשם רב שרירא גאון ורב האי בנו ז"ל, (עי' שומר אמונים ויכוח א' דף י"ב:), וכן דבר נכבדות מזה הר"ש אלמושנינו ז"ל (מאמץ כח דרוש א') יעוי"ש, וכמ"ש הגאון יעב"ץ ז"ל (לחם שמים אבות פ"ג מ"י) וז"ל. וכאלו יעיז פניו ילוד אשה להסתכל ולעיין ולדרוש במחשבתו מהות הבורא ית', שאין שוטה כסיל גס ועב הטבע יותר ממנו, כי לא שיער שכלו קיום טבע הנמנע טוב ממנו הנפל, ולא בלבד השגת מהות הבורא ית' נמנעת בלתי אפשרית, כמאמר חכם אלו ידעתיו הייתיו, כי הוא המדע היודע והידוע ואינו נודע לזולתו כ"א ע"י פעולותיו בלבד כו' עכ"ל יעוי"ש באריכות, ועל כלם השפיל כביכול את יקר שכינתיה ית' בבחינת אדם גוש עפר קרוץ מחומר גס ועכור, לדעת איזה דבר מוכשר וראוי וטוב יותר לגוף הנגוף שלו, כמה אויר חום וקור יפה לו וכדומה הכל בשלמות, כדרך שהתפלאו והשתוממו אנשי התורות גדולים חקרי לב, באמרם כי בפסוק (בראשית ב' ז') וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה, בשבה עשר תיבות אלו נמצא פלא גדול מאד במעשה בראשית, כי הקב"ה מקומו של עולם (עי' ב"ר פס"ח סי' ט'. שמות רבה פמ"ה סי' ו'. שוחר טוב מזמור צ'. תנחומא תשא סי' כ"ז. פסיקתא רבתי פכ"א. נפש החיים שער ג' פ"א), הוא כביכול נמלא את עצמו להפיח באפיו של אדם הלז השוכן בתי חומר אשר בשרו לבש רמה וגוש עפר, את הנשמה הלזו חלק אלוה ממעל בכח השלמות היאות וראוי לו כפי מבנה גוו לא העדיף ולא החסיר, וכדי לסבר האוזן כאנושית במה שנקל לה לשמוע נמשיל נא הענין הנכבד זה במעט מלין הדיוטין, כשאם נעמיד המפוח הגדול אשר לחרשי ברזל להבעיר הגחלים על האח, ונליג אותו לעומת זבוב מת במקום חם ומוכשר לזה להפיח בו רוח פנימי כי יתעורר לתחיה, הנה הזבוב יתפזר לכל רוח כאבק, יען אפס ואין בחיק האפשרי לגמלם כמה רוח די להחיותו ואיך וכמה ואנה ומתי, ואפילו אם נניע את המפוח באצבע קטן לאט לאט, אזי כמי הרוח הנושב הוא חזק ואמיץ רבותים אלפי פעמים נגד רמש קטן ונבזה זה, כי חכמי הטבע חדשו מדעתם שאם יכנים האדם זבוב מת במקום חם וברוח פיו יפיח בו אז יקום לתחיה, אך אין בן אדם יכול לתת לרוח משקל לגמלם הנשם הראוי לזה, וזאת כונת חז"ל (ב"ר פל"ט סי' י"ד ירושלמי סנהדרין פ"ז. תנדב"א רבה פ"ז) אם מתכנסין כל באי העולם לברוא אפילו יתוש אחד אין יכולין לזרוק בו נשמה כו', וכדומה עוד רבותים אלפי דברים קלים מזה שאין ביכולת האדם הטובע בים החמרי לגמלם בקו השוה וממנו נדחה תושיה לכלכלם בפלס הישר ומאזני הכשרון כראוי, (עי' ב"מ נ"ב: שבועות ל"ב' גיטין ע"ח' בכורות י"ז: י"ח'), אף שיאות לאדם לדעת מדת השלמות לכל פרטיו ודקדוקי צרכיו ההכרחיים, באשר הן הם חמריים גשמיים כמהו ומבדרו יחזה אלה אוכלים ושותים ממה שהוא אוכל ושותה והם כמהו מורכבים מארבעה אבות נזיקין אש רוח מים עפר,

ומ"מ

ומ"מ הוא נבער מדעת כח הלמאוס ההכרחי לבעל חי איך לתקון בגוו המעוות ולהשים בגופו את המעקשים למישור לבל יהיה בו הפרוץ מרובה על העומד.

ועל אחת כמה וכמה בעל הבירה ית' אם אוכלה אשר אינו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף, ראש כל מכין ויסוד כל בנין, ומ"מ הראה נפלאות לבריאת העולם ומלואו באופנים ראוים הבנוים לתלפיות ביתרון הכשר על אדמי הלמאוס כיותר אפשרי בלי סרה העודף, וגם לתולעי האויר רמשים קטנים ודקים הפורחים וממלאים כל חללו של עולם, ועין בשר קצרה לראותם רק בקרני חזות (מיקראסקאפף) המגדל פלשים אלף פעמים, וגם אותם הרמשים הקטנים שואפים אויר יותר דק מלא תולעים, כי ככר החליט אריסטו באלפי ראיותיו כי אין בעולם ריקות (ס' השמע פ"ד), וכן הסכימו גשרי ישראל תקיפי קמאי (כוזרי מאמר ג' סי' מ"ט. רמב"ם הל' יסודי התורה פ"ג ה"ב. מו"נ ח"א פע"ג ומ"ב פ"ל) יעויי"ש, ולמעלה בקודש חכמי התלמוד (דברים רבה פ"ד סי' ד'. שוחר טוב מזמור י"ז וכ"ה. תנחומא משפטים סי' י"ט, עקב סי' ד') אין בית רובע בחללו של עולם שאין בו כמה אלפים מזיקים כו' יעויי"ש, (עי' עץ חיים שער קיצור אבי"ע פ"ח), וכן פרשו מאמרם ז"ל (ברכות ו') אלמלי נתנה רשות לעין לראות אין כל בריה יכולה לעמוד מפני המזיקין, היינו תולעי ורמשי האויר (נתיבות עולם למהר"ל ס"א' קול יהודה ע"ס הכוזרי מאמר ה' פי"ד. נוה שלום מאמר ב' סי' א'. פי' ר"מ חפן ז"ל פי' בראשית אות י"ז), וכן מלאתי בהדיא בזוה"ק (בראשית כ"ה:) אמר ר"ש וי לון לבני נשא איכון דלא ידעין ולא משגיחין ולא מסתכלין וכלהו אטימין דלא ידעין כמה מלייא עלמא מבריין משניין דלא אתחזון וממלין סתימין, דאלמלא אתייהב רשו לעינא למחזי יתמהון בני נשא היך יכלין לאתקיימא בעלמא ע"כ.

ואדרבה עוד יש ברמשים היותר קטנים חכמה נפלאה וכפלים לתושיה מהגלגלים הנוראים אשר לגדולתם אין חקר, ואף שהם קטנים בתכלית הקטנות מ"מ השכילה החכמה העליונה להפיח בהם רוח חיוני ושכל טוב להבחין בין טוב והפוכו ולהרגיש בין מר למתוק, ועינינו הרואות ברגשי תמהון איך הנמלה הקטנה תברח על נפשה מפני חמת המליק איש מהר ויא נסתרה במחבואות שלה, וכמ"ש החסיד האלהי ברוח קדשו (חובת הלבבות שער היחוד פ"ז) וז"ל. והחכמה נראית בקטני היצירות וגדוליהם כי כח החכמה הנראית ביצירת הפיל לפי גודל גופו, (עי' תפארת ישראל בסוף נזיקין דרוש אור החיים, ובמכ"ע הצפירה שנת ע"ז גליון: ר"א בענין הפילים והשנהבים היותר גדולים בעולם), איננו יותר נפלא מכח החכמה הנראית ביצירת הנמלה לפי קטנותה, אך כל אשר תקטן היצירה יהיה כח החכמה והיכולת נראה בה יותר ותקון הבורא יותר נפלא ונראה ממנה כו' עכ"ל; וכן השיב החבר למלך הכוזר כמה פעמים (כוזרי מאמר א' פס"ח): „בקטן שברמשים מפליאות חכמתו מה שאין הדעת משגת אותו", (שם מאמר ג' פי"ז): „שחכמתו והנהגתו ביצירת הנמלה והדבורה איננה מקצרת בחכמתו והנהגתו לשמש וגלגלה, אך סימני החכמה וההשגחה יותר דקה ונפלאת בנמלה ודבורה עם קטנותם", (שם מאמר ד' פכ"ה): „כי אין החכמה בגלגלים גדולה מהחכמה בקטן שבחיים", (שם מאמר ה' פי"כ הקדמה ג'): „הבורא ית' נותן לכל חומר הטובה שביצירות שאפשר לו לקבל והמתוקנים שבהם, ושהוא ית' מטיב לא ימנע חניכתו וחכמתו והנהגתו מדבר, וכי חכמתו בפרעוש וביתוש על הדמיון איננה מקצרת מחכמתו בסדור הגלגלים, אך התחלפו מהמת חמריהם, ואין לך לומר למה לא בראני מלאך כאשר אין לתולעת לומר למה לא בראני אדם" עכ"ל; וכ"כ האלבו ז"ל (העקרים מאמר ב' פ"א).וז"ל. יותר ראוי לצייר בטבע הבעלי חיים הפחותים הנולדים מן העפוש כו' אבל בבחינת הכח האלהי שהוא מעורב בהם, שזה בל"ס יורה על מעלת הפועל ושלמותו שהוא נותן כח החיות בחומר גרוע כזה כו', שזה שבח גדול אל האומן כו', שמעלת הפועל וחכמתו יוכרו בתתו שלמות

שלמות אל חומר גרוע מאד, כמו שהוא חומר הבע"ח הנולדים מן העפוש שנתן להם שלמות האיות, וזה ממה שיורה על חכמת הפועל כו' עכ"ל יעויי"ש.

ולכן רבי יוחנן (חולין ס"ג) כי הוה חזי נמלה אמר (תהלים ל"ו ז') צדקתך כהררי אל. כלומר חכמת הקב"ה גדולה ביצירת הנמלה הקטנה כמו בהררי אל הרמים והנשאים, וריב"ל אמר פסוק זה על עפרו של עיר רומי (ויקרא רבה פכ"ז סי' א') יעויי"ש, וכבר הורה לנו חתנו של הרמב"ן ז"ל חכמת וכשרון הנמלה (שער השמים מאמר ו') יעויי"ש נפלאות, וכמ"ש הגאון בעל אוצר נחמד (כוזרי מאמר ג' פי"ז) וז"ל. אנחנו רואים שהנמלה עם קטנותה יש לה הבנה נפלאה להכין בקיץ לחמה לימי החורף, ולא הגיע לה זה מצד הלמוד והנסיון שהרי אינה חיה י"ב חודש כמאמר חז"ל, והם נולדים בימי הקיץ ומאין ידעו כי יתהפך העת ויהיה השלג על הארץ באופן שיחסר לחמם אז כו' עכ"ל, וזאת שכתב „שהרי אינה חיה י"ב חודש כמאמר חז"ל" בהשכל כתב, כי בתלמודא איתא (חולין נ"ח) שהנמלה משום שאין לה עצם אינה „מתקיימת" י"ב חודש, ובמדרש איתא (דברים רבה פ"ד סי' ב') אינה „חיה" אלא ו' חדשים, ונשנה זאת (ירושלמי שבת פ"א ה"ג) יעויי"ש בידי משה שכתב כי ו' חדשים חלקה בחיים ואחר מותה גופה קיים ג"כ ו' חדשים, (עי' שו"ת הרדב"ז סי' תרל"ב. פרי חדש יו"ד ספ"ד ס"ק ס"ג. עיטור ספרים שעל סי' מטפחת ספרים ליעב"ץ ז"ל ח"ב הערה כ"ה), ואולי בשביל זה תפש האוצר נחמד לשון אינה חיה י"ב חודש רק מתקיימת; וגם הרמב"ן ז"ל כתב כמי כעין זאת (ריש הקדמתו לתורה): „ונפשי יודעת מאד ידיעה ברורה, שאין בינת הנמלה כנגד הגלגל העליון לעירה עכ"ל, וזאת הורונו ז"ל באמרם (ויקרא רבה פכ"ב סי' ב') אפילו דברים שאתם רואים בעולם מיותרים כגון זבובים פרעושים ויתושים אף הן בכלל בריאתו של עולם כו' ע"כ, ר"ל גם הם השובים בין מפלאות תמים דעים והם גם הם לתועלת נבראו כדאיתא בכמה דוכתי (ב"ר פ"י ס"ז. קהלת רבה פ"ה סי' ח'. שוחר טוב מזמור י"ח וקי"ד בד"ה מה רבו וגו'. שבת ע"ז: וב"ח שם) יעויי"ש, וממתוקים לחיך נכון דברי הגאון בעל תפארת ישראל (אבות פ"ו ציון קע"ג) וז"ל. יצרתיו, ר"ל נתתי לכל אחד צורה נאותה, וגם עשיתיו, ר"ל תקותי צורתו של כל אחד עד להפליא לכל חוקרי הטבע שיאמרו בעצמן שיש להתפלא על היותר קטן של כל הברואים יותר ממה שיש לתמוה על היותר גדול שבהן, כמילבע קטנה כרוחב שעורה שראו במיקראסקאפ שיש לה כ"ד רגלים, שיש לשאול איה מקום לרוחב שעורה שיכיל כ"ד רגלים על רחבו? והרי זה יותר פלא מבריאת הפיל, וכיון שנברא כל אחד כ"כ בדקדוק וחריצות גדול, מזה תדע כי כלם לתכלית גדול נבראו עכ"ל, וכן מצאתי בזוה"ק (יתרו ס"ח:) שהכל נצרך בעולם יעויי"ש, הרי לך אחי נועם כי פלאי שדי שניא כח ניכרים יותר בחמריים ובפרט בבעלי חיים הקטנים והשפלים מטעם שאף שכבודו ית' אינו הגוף של אדם ומשיגי הגוף לא ישיגוהו, ולפניו קור כחום רעב כשובע מר כמתוק אור כחושך וכדומה כל ההתהפכות כלם למגדולם ועד קטנם, מ"מ יודע תכונת נפש כל חי ורמש ומזגם במה לפרנסם, בשר לארי תבן לבקר מתכות להיענה וכדומה מקרני ראם ועד בילי כנים, אשר זאת לחכמה גדולה ועצומה תחשב בעיני גבר חכם בעוז אשר לקט אורות בשדה המדע פ"ס המחקר, שזה סוד הצלמים הידוע מעט מזעיר ליודעי ח"ן (עי' נפש החיים שער ג' פי"ז). אשר כבר דברתי גם אני הצעיר בזה ברחבה ברוב חבורי אשר אתי עוד בכתובים, והבאתי מעט גרי ומעט לוט להיות כפרפראות לחכמה עמוקה מני תהום זו אשר לית נגר ובר נגר דיפרקינה. וכל בעל נפש אשר נסה לחזות בקרני חזוא (מיקראסקאפ) על אויר העולם יוכה בשממון מגודל פליאתו במפלאות תמים דעים בקטני היצירות.

משקל מג

לחמור שאדם רכב עליו ראה תינוק קפץ עליו ולא הזיקו.
אמר הרוכב אילולי אני שמשבתיו ברסן הזיקו.
(שמות רבה פ"כ סי' א') .

מגיד זאת רבי הושעיה רבה בהמשל הנפלא והמחוכם הלזה מלך ב"ו (ר"ל אף שהוא ב"ו יושב בתי חומר) בונה ארמון, אף שהוא ב"ו ויודע כחכם ובעל נסיון תכונת אדם הקרוץ מחומר כמהו לכל פרטיו, ועיניו ראו תהלוכות בניינו איך הם לכל דקדוקיהם, מ"מ אינו בונה אותו מדעת עצמו פן יקלקל ויצא שכרו בהפסדו, אלא ישכור לו אומן ובונה מומחה לזה, והוא כמי יאחזהו פלצות פן יקלקל אף שהוא מלומד ומורגל למלאכת הבנין, כדרך שכתב הזכרא ז"ל (ס' שעשועים כ"ו:) וז"ל. עשה כמו החייט המשכיל אשר הוא משער כמה פעמים טרם שיכרות הבגדים, כי אין טוב למהירות וכל הממהר מתנחם עכ"ל, אלא יש לו גליונות שעליהן מתוארים אופני הבנין ממסד ועד הטפחות, היאך יעשה החדרים והעליות וכדומה הכל בכתב באר על הלוח, והנה מובן גם לשכל האנושי שאפילו אם יעשה ויבנה את הארמון בלא אומן אלא מדעת עצמו או האומן בלא דיפתראות ופנקסאות כמי לא לפלא יחשב מפני טעמים אמתיים, א), שכמה פעמים ראה באספקלריא המאירה תהלוכות הבנין ותועלתו, ב), שהוא ג"כ בשר ודם אשר גם אותו יסובו הסבות והמקרים הבלתי טהורים המפסידים הרכבת הגוף הנגוף ובונה את הארמון בעד קרוץ מחומר גוש עפר כמהו, בידעו כי הרוח הנושב בבית לא טוב הוא לבני אדם היושבים בו, לפיכך יעשה הדפנות שלמות בלא נקב וחור שלא יפוח בו הרוח מבחוץ, הדלת צריכה להיות חזקה מאד לנעול אותה בפני הגנבים, המסמרות התקועים ברצפת הבית אין להטות מורשיהם הולך פן יתנגפו רגליו, תנור וכיריים להרחיק קרירת החורף ולבשל כל מאכל, וכדומה רבותים אלפי דברים שהאדם הלז השוכן בתי חומר בקי בהם מטעם אין חכם כבעל הנסיון, ושבות בת מטרד יורו דעה לעשות משמרת למשמרת, משא"כ הקב"ה שאין לו ובו כביכול שום הרכבה חמרית ואין עצמותו ב"ה שום מוגבל חלילה ואין לו שום דמיון כלל, מ"מ כך היה הקב"ה מביט בתורה הקדושה אשר הוא כביכול כתבה באש שחורה ע"ג אש לבנה וברא ויצר ועשה והאציל את כל העולם ומלואו תבל ואלאיה במלוא ההגון וכיאות לכל הוה, לא תלה השמש בגלגל הראשון שהיה שרף את כל היקום (ב"ר פ"ו סי' ו'. פסיקתא דר"כ פיס' כ"ט. ועי' בס' מאור עינים פי"א), האשה אשר אבריה מתפרקין בשעת לידה הוצרך ראשה להיות חזק ואמיץ מורכב מעצם אחד, משא"כ האיש שראשו מורכב מז' עצמות, חלק המוח שהוא אצל העורף הוא חזק וקשה כפלים משאר חלקי המוח זולתו מפני שאין שם עינים לראות איך להשתמר ממכשול ואבני נגף, שאם יפול ח"ו אחור אם היה חלק המוח שם רך היה נשבר מהרה, ועוד כיוצא באלו אשר השבים האלדבי ז"ל כי רוכלא (שבילי אמונה נתיב ג' שביל א') יעויי"ש, וכן חשב הרי"ה ז"ל (פליה בעשרה מאמרות בד"ה ומן היראה) יעויי"ש, וכן מ"ש הר"ט (מעשה טוביה עולם העליון מאמר ד') וז"ל. הקב"ה משגיח על כל מיני בעלי חיים השגחה נפלאה לתת לכל מין ומין תכלית שלמותו הנצרך לו, גלוי הוא לכל אדם כי הוא נותן לכולם אברים וכלים וכחות נאותים לשמירתם ולקיום המין, המשל בזה הבהמות בעלי הקרנים האוכלים עשב השדה הנה לפי שהחומר שהיה ראוי שיתהוו ממנו השינים נעשה ממנו הקרנים, ובעבור שלא הספיק הטבע לעשות להם שינים בלחי העליון

ולא

ולא יוכל לחתך היטב המזון שם בהם הכח להעלות גרה כדי להשלים הלעיסה, וכן מלינו שכל שמזונותם מלוי כדגים ועופות ממהרים להתעכל, וכמאמר רז"ל (כתובות ס"ג) ובעופות ובדגים בכדי שתפול לאור ותסרף, ובכלב שמזונו בלתי מלוי מתאחר להתעכל מזונו יותר משאר בע"ח, כדאיתא (שבת קנ"ה) יודע הקב"ה בכלב שמזונותיו מועטין לפיכך שוהה אכילתו במעיו ג' ימים כו', עוד דברים כאלה המוכחים לדעת איך הקב"ה שוכן שחקים יודע להזמין ולחתוך פרנסת חיים לכל חי במלאום היאות והמוכשר מאוד, (עי' ב"ב ט"ו:), ועוד פלא גדול יותר מזה שהאומן לריך להביט הדק היטב בשבעה עינים בדיפתראות ופנקסאות אשר כתבו האומנים הקדמונים לפניו מעט מעט ולאט לאט, זה השכיל להליע דמות תבנית הרלפה וזה הגג וזה התנור והכירים וזה החלונות וכדומה, ובלרוף הלעות כלם נעשה הארמון, אבל הקב"ה אינו כן לא היה לו ית' שום שתוף ח"ו במעשה בראשית, אלא הפנקסאות שלו היינו התורה הקדושה הקב"ה בכבודו ובעלמו כתבה וחדשה קודם מפעליו זמן הגיא, וזאת באתה התורה להודיע וכאלו אמרה בראשית ברא אלהים כלומר תיבת בראשית נדרשת בתרי גוונין משום שהבי"ת הוא גדול להפרידו ונשאר ראשית וגם לספחו לתיבת ראשית, ויהיה נקרא לפ"ז בראשית ברא ר"ל עם התורה הנקראת ראשית ברא את השמים וגו', וגם נוכל לקרוא ראשית היינו התורה הנקראת ראשית אותה ברא אלהים, וראיתי מ"ש התפארת ישראל (אבות פ"ג ס"י ז') וז"ל. כלי חמדה שבו נברא העולם, דבר זה סומך א"ע על המדרש רבה ע"פ ואהיה אללו אמון דדרשוהו לשון אומנות, משל למלך ברולה לבנות פלטין ורואה בדפתראות שלו ולפיהו בונה החדרים והפשפשין בהפלטין, כך כביכול הקב"ה נסתכל בתורה וראה איך יבנה העולם, וזהו המדרש פלאי והארכתי לפרשו בספרי הארוך למסכת זו ראשי אבות, וכאן לקלר אני לריך, ונאמר דידוע למשכילים כי כל העולם והברואים מהיותר קטן עד היותר גדול שבו עם כל אבריהם ומעשיהם והרכבת יסודותיהם עומדים קשורים ואחוזים יחד בסדור ושלשול נפלא (עי' לעיל פ"ב ס"י י"א), ראשפארט בל"א, כולן מתאימות זו בזו כגלגלי אוהרוועה"ק כל אחד לריך לחבירו וחבירו לחבירו וכולן אליו והוא אליהם עמוק עמוק מאד הרבה יותר מהשגת האדם, עד שכמה דברים ידומה לעינינו שהיו יכולים להבראות באופן אחר יותר טוב, למשל שיהיה לאדם כנפים ככנפי החסידה ולשום יהיה מושב רך על גביו וכדומה הרבה, אבל כל שאלות כאלה אין בהן תבונה ונאותים רק לקילור שכלנו שאין לנו הבטה כללית סבובית על כלל בנין העולם, והיאך משומר כל אבר נגד חברו וכל בריה נגד חברתה, אבל הקב"ה ה' אלהים הוא יודע שהוא עלמות החכמה, עשה כל אבר שבגוף לפי יחוס שאר אברי הבריה שנברא בו האבר ועשה כל בריה לפי יחוס חביריו הברואים והכל בכלנן לפי הנאות לכל אחד שישיגו כלם הללחתן בזה ובבא, וע"ז אמר דוד (תהלים ק"ד כ"ד) מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית, ואיוב באר עומקה יותר ואמר (איוב כ"ח י"ב) והחכמה מאין תמלא ואיזה מקום בינה אלהים הבין דרכה והוא ידע מקומה, וא"כ כיון שסדור הברואים ושלשולן והרכבתן ויחוסן יחד הכל נבנה באופן שיהיה נאות להאדם להשיג שלמות ההללחה, ושלמות ההללחה אי אפשר שישיג האדם רק ע"י שמירת החיובים לה' לחבירו ולעלמו, ואלה החיובים הם הרשומים בתורת אלהים חי לכל מין האדם לפי מדרגתה, כאנשים נשים כהנים לוים ישראלים ובלתי ישראלים, כל אחד נרשמים בתורה מעשיו שעל ידן ישיג הללחתו, א"כ היה לריך הקב"ה לסדר בחכמתו הנשגבה בנין כל בריה ובריה אבריו והרכבת יסודותיו והכל יחד כפי הנאות לאדם למעשיו שיעשה כפי התורה שרק על ידן ישיג הללחתו שאמרנו כו', וזהו עומק כונת המדרש הנ"ל, בתורתו ראה ר"ל

ר"ל שהתבונן הקב"ה עסק הפעולות שמייבתן התורה ועד כמה מחוייב ויכול האדם למלאות חיובו בהן, וברא את העולם, ר"ל לפיכן הרבה את שלמות סדור הבריאה כל אחד בתמונתו תארו וטבעו שיהיה כל אחד סבה לחברו וחברו לחברו עד למעלה למעלה מהשגתנו עכ"ל ודפח"ח.

משקל מר

לעבדו של מלך שעשה סעודה לחיילותיו וזימן כל לגיונותיו של מלך ולרבו לא קרא, א"ל המלך הלואי השוית אותי ככל חיילותי.
(אסתר רבה פ"ג ב').

מדברי המשכילים הקודמים נבין כי תורתנו התמימה חלק אלוה ממעל, היא נחמתנו בעולם ים זועף שדה קברות התאוה זה והיא אורנו בחשכת הגלות הארוך, ולולא היא שעשוענו אז כלנו יחד אבדנו בתהום תלאותינו, וכהכם כחוקר כפילוסוף כלם כלם צריכים להשען על בינתה הרחבה מני ים וחכמתה העמוקה מני תהום רבה בלי הרהור כלל וכלל, ולהוקיר התנאים מפז והאמוראים מכתם אופיר להרכיבם אלופים לראשם, יען הן הם זכו שתקשקש השכינה לפניהם כזוג להורותם איך ובמה לגלות עמוקות מני חושך להפיץ העבים והעננים המקדירים שמי הישראלי, כי בבתי נפשם נקבלו ובאו כל סגולות הקודש וחבלים נפלו להם בנעימים בכרם חמר המחקר האלהי לקטוף מלילות החכמות נטעי המדעים בחרמש תבונתם פלירה פיס, כאשר רוח ה' דבר בהחבר הקדוש ומלתו על לשונו, להוכיח במופתים חותכים כי חז"ל היה להם עשר ידות בכל ענפי המדעים וכל יקר ראתה עינם הבהירה כעין הבדולח (כוזרי מאמר ב' סי' ס"ד ומאמר ד' סי' ל"א) יעויי"ש, ואחר החבר בא גבר גמר וסבר ניהו כבוד האי גאון חותם תכנית החכמה רבי דוד ניטו זצ"ל, והזריח בחושך אור לישרים בספרו הנפלא כוזרי השני וקדש השם ברוח תבונתו (כן כתב עליו הרמ"ם בשו"ת חתם סופר סי' י"ח, ומי שיעתיקהו בשפות חיות יראה להעמים והשרים יפי תורתנו) הראה לעיני השמש בטוב טעם ודעת קדושים, ידיעת חכמי התלמוד בכל המדעים וטבעי העולם ומלואו השמים וצבאם, ידעו בטיב עניני עבודת האדמה להבין דיני הכלאים בזרעים ובנטיעות שונות למיניהן אשר רבו מארבה, ובידיעת כחות שרשיהם ושיעור התפשטם בארץ, ומה שנאמר לשנה אחרת ומה שלא נאמר, (ברכות מ') לדעת איזהו מין אילן או זרע, וכן בהכרת מיני החיים לענין שאסור להרביע מין בשאינו מינו, ולענין מה שיש לו ארס ומה שאין לו ארס לענין טרפות הדריסה, ומי הוא הדורס ומי הנדרס שיטרף ע"י דריסתו בהמה גסה או דקה או עוף, וכן מה שיקרה בבעלי חיים הטהורים בעניני הטרפות שמנאם הרמב"ם ז"ל במנין שבעים, אשר התיירים המה ראו כן תמהו על גודל ידיעתם והשגתם בחכמה נשגבה זו ידיעה דקה וברורה, וכן בהשגת מומי האדם והבהמה שבשבילם הכהנים מתעכבים מעבודתם והקרבנות נמי מהקריבם, וכן בהבדלת מיני הזיבות לאיש ואשה וכמות הקיפי הנדות, ובחכמת משטרי השמים הגלגלים וסבובם, בכל מדע היה לחז"ל עשר ידות ויותר, ואולי בנה אדון הנביאים את פקודיו הישרים על אדני החכמות כי יהיה הכרח לכל היושבים על מדין ללמוד אותן החכמות על בוריין ולא יהיו רועי צאן קדשים נבערים מדעת וחכמת מה להם.

לכן ונלכה באור ה' להביט לפנים מן קלעי התלמוד ומדרשי חז"ל ונראה כי תקיפי קמאי אף אם לא שקדו על דלתות הגימנאזיום ולא התקלסו בקלאססען, מ"מ ירדו בשכלם החד והשנון עד קלבי הררי עוז הטבע והתחקו על שרשי רגלי הבעלי חיים

חיים להתבונן בכל מפלאות תמים דעים עד היסוד גם, כגון (שבת ע"ז:) ג' כל זמן שמזיקינים מוסיפים גבורה דג נחש וחזיר, (שם ק"ז:) ככה אינה פרה ורבה פרעוש פרה ורבה, (שם קכ"ח:) טמאה לא מרחקה ולדה ואי מרחקה לא מקרבה, (ירושלמי שבת פי"ד. חולין קכ"ז׳ תוספתא כלאים פ"ה) כל שיש ביבשה יש בים חוץ מחולדה, (עי׳ השגת הראב"ד ספ"ב מהל׳ מאכלות אסורות. פי׳ הרד"ל לפרקי דר"א פ"ט סי׳ כ"ה), וכן (חולין ס"ג:) תני אבימי ז' מאות מיני דגים וח' מאות מיני חגבים, ובתוס' (שם ס"ו:) סיימו דהכי קים להו הלכה למשה מסיני, וכן (שם קכ"ו:) עכבר שחליו בשר וחליו אדמה, וכתב הרמב"ם ז"ל בפי' המשנה וז"ל. והוא ענין מפורסם מאד אין מספר לרוב המגידים לי שראו זה אע"פ שמליאות בע"ח כזה דבר מתמיה ולא נודעת בו טענה בשום פנים יעויי"ש בתפארת ישראל; וכן (נדה כ"א׳) כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר, (שם) כל שיש לו קרנים יש לו טלפים, (שם כ"ח:) פשפש זה ארכו כרחבו לענין כתמים וטעמו כריהו לענין תרומה, (תענית כ"א:) חזירי דמיין מעייהו לבני אדם, (בכורות ז׳:) דג טמא משריץ ודג טהור מטיל ביצים, כל המוליד מיניק וכל המטיל ביצים מלקט חוץ מעטלף, כל שזכרותו מבחוץ מוליד ומבפנים מטיל ביצים, כל שתשמישו ביום נולד ביום וכל שתשמישו בלילה נולד בלילה, תרנגולת לכ"א יום וכנגדה באילן לוז, כלב לנ' יום וכנגדו באילן תאנה, חתול לנ"ב יום וכנגדו באילן תות, חזיר לס' יום וכנגדו באילן תפוח, שועל וכל מיני שרצים לשנה חדשים וכנגדם תבואה, בהמה דקה טהורה לה' חדשים וכנגדה באילן גפן, בהמה גסה טמאה לי"ב חודש וכנגדה באילן דקל, טהורה לט' חדשים וכנגדה באילן זית, הזאב והארי והדוב כו' לג' שנים וכנגדן באילן בנות שוח, אפעה לע' שנים וכנגדו באילן חרוב וימי עיבורו ג' שנים; (כלים פי"ז מ"ג) כל שבים טהור חוץ מכלב המים מפני שבורח ליבשה, (סנהדרין ק"ח׳) הכל חזרו בהם (שלא להרביע שאינו מינו) חוץ מתושלמי (מין עוף), וכן (פרה פ"ט מ"ג) כל העופות פוסלין מי חטאת (שמגביהין פיהן לאחר שקולטות המים והמים יזובו מפיהן) חוץ מיונה מפני שמוללת, וכן (ירושלמי, הובא בתוס׳ ברכות כ"ה׳) מכל מי רגלי בהמה א"צ הרחקה לק"ש וברכות חוץ ממי רגלי חמור, (ירושלמי מעשרות פ"ה) אין מרובע בבריות, וכן מודים כל התיירים שלא מלאו בין הברואים בעל חי בתמונה מרובעת.

וכן מ"ש השר שלום ז"ל (אמונת חכמים פ"ה) וז"ל. ועוד שנינו (בת"כ פ"ח) הנפש, להביא את הסירני, יכול תהא מטמא באהל כדברי ר"ח, ת"ל את, והנה דע כי הסירני הזה הסכימו חכמי או"ה שלא היה ולא נברא, אלא למשל היה מן המשוררים היונים הבודים דברי שקר כידוע, ולכן אמרו לי מן פילוסופי עמנו שרז"ל נמשכו אחרי היונים וטעו בזה, לפי שכל חכמי הטבע חפשו ולא מלאוהו, אמנם אחרי מאות מהשנים בשנה שעברה אנשי מלך צרפת בלכתם בים מלאו בריה אחת בים והיו פניה וכל גופה דומה לאדם חוץ מידיה, וראו הדבר הזה כל המלחים וכתבו ושלחו אל כל גלילות איירופא ספור הדבר הזה אשר ראו כנהוג בכל שבוע ונתאמתו דברי חז"ל, ולמען תבין ותשכיל כי כל מה שארז"ל האמת אתם עכ"ל, וראיתי מ"ש התייר התלמודי שיינהאק (תולדות הארץ הערה נ"ד) וז"ל. בת"כ (פרשה ח׳) הנפש, להביא את הסרני, והוא שם למין חית הים הנקראה בלשון יוני בשם סעירין, ואמרו עליה אשר חלי גופה העליון בצורת אדם והתחתון בצורת דג, והיא כתובה ומצוירה בספרי המיטעלאג"י אשר להם, וכן בגמרא (בכורות ח׳) מאי דילפינן? בני ימא, ופירש"י דגים יש בים שחציים צורת אדם וחציים צורת דג ובלעז שריינא ע"כ, ויתכן להיות שכוונו למין הוואלרא"ם זה או לאריה הים או לקוף הים המצחק בתנועות שונות כהאדם, באשר ידמו בתאר פניהם הרבה אל האדם, והחיות האלה הסבו להרואים אותם לספר כי ראו אדם הימי, ויש ממחקרי

הטבע

הטבע בזמנינו יאמתו מחדש, שנמצא באמת גם מין חית הים אשר מחצית גופה העליון בדמות וצלם אדם עכ"ל, ובימינו אלה עלה ביד התיירים להציג לעיני הרואים בבתי משכית את הסעריני זו והוא כפני וגוף אדם עד חציה.

וכן נשברו מלתעות כופרים ושיני המינים אשר לצון חמדו לשם על מאמר רבי אבא (זוה"ק שמות ע"ו:) שראה אילן המגדל עופות שהם דבוקים באילן בחרטומיהם וכשנגמר ברייתם ובשולם פורחים ממנו, וכן מביא מרן הב"י ז"ל (טוש"ע יו"ד סי' פ"ד דין ט"ו) עופות הגדלים באילן ותלוים באילן בחרטומיהם אסורים משום שרץ השורץ כו' יעוי"ש, כעין מה שמביא הרי"ב (הצופה להמגיד שנה ז' גליון מ"ב) וז"ל. באיזה נהרות בבריטאניא נמצאו כעין קליפות החומט (מושעלן) אשר יתדבקו בקרשי הספינות ובענפי העצים אשר על שפת הנהרות הנוטים ונטבלים במים, ולמועד גמרן יפלו מהענפים אל תוך המים ויתבקעו מהם אפרוחים והמה שחים על הנהרות המונים וטעם בשרם כבשר הבר אווזא (ענטע) עכ"ל, ולא ראינו אינו ראיה להכחיש זאת ובלי ספק בזמן יעשה זאת לחזיון נפרץ ומלאה כל הארץ דעה אמיתית ונעלמה זו; כי חכמי התלמוד כל רז הטבע לא אניס להו ולהם נהירנהו שבילי טבעי היצורים באופן נפלא מאוד, כגון אז"ל (ברכות מ"ד:) כל שהוא כביצה ביצה טובה הימנו לבר מבשרא, (שבת פ':) אין לך ביצה קלה לבשל יותר מביצת תרנגולת, (שם י"ט) בגדים לבנים הם קשים להכבן יותר מן הצבועין יעוי"ש, (שם כ"א) עוף אחד יש בכרכי הים וקיק שמו ושמנו דולק, (שם כ"ח) ענין התחש שהיה בימי משה, (שם מ"ה:) אלו הן מדבריות והלו הן בייתיות כו' יעוי"ש (שם נ"א:) נאקתא חיורתי בזממא דפרזלא וחמרא לובא בפגי דפרזלא יעוי"ש, (שם נ"ג) חמרא אפילו בתקופת תמוז קרירא ליה, (שם ע"ז:) ברא שבלול לכתית זבוב לצרעה כו', ה' אימות הן אימת סממית על עקרב כו', (שם נ"ד) בהמה חיה ועוף משמטים עצמן מיד הנושאן, (שם ק"ו:) צפור דרור שדר בבית כבבדה, (שם ק"ז:) ח' שרצים יש להם עורות כו', (שם קכ"א:) ה' נהרגין בשבת זבוב שבמצרים וצרעה שבנינוה ועקרב שבחדייב ונחש שבא"י וכלב שוטה בכל מקום, (שם קמ"ה:) מפני מה עובדי כוכבים מזוהמין מפני שאוכלים שקצים ורמשים יעוי"ש, (שם קנ"א:) אריא אבי תרי לא נפל, (עי' בספרי מערת המכפלה הש"פ סי' ז'), וכן (שם קנ"ה:) הכלב אכילתו בלתי מצוי לכן שוהה אכילתו במעיו ג' ימים כו', לית עניא מכלבא ולית עתיר מחזירא, (עירובין ק:) צניעות למדנו מחתול גזל מנמלה עריות מיונה ודרך ארץ מתרנגול שפוים ואח"כ בועל, (פסחים נ"ד) אדם הראשון הרכיב שני בהמות ויצא מהם הפרד (בב"ר פפ"ב סי' ט"ו איתא, כי ענה הביא חמורה וזיווג לה סוס זכר יצאת ממנה פרדה יעוי"ש), וכן (שם קי"א) ג' אין ממצעין ולא מתמצעין כלב דקל אשה וי"א אף החזיר וי"א אף הנחש, (שם קי"ב:) השור בשעה שעולה מן האחו הוא פרא והשטן מרקד בין קרניו יעוי"ש, (שם קי"ג: פסיקתא דר"כ פיס' ג') ו' דברים נאמרו בסוס אוהב הזנות ואוהב מלחמה ורוחו גסה ומואס שינה ואוכל הרבה ומוציא קמעה וי"א שמבקש להרוג בעליו במלחמה, (יומא ע"ה) נחש אפילו אכל מעדנים אין דעתו מיושבת עליו עד שיאכל עפר, (עי' במדבר רבה פי"ט סי' כ"ב), וכן (שם ע"ה:) ד' מיני שליו הן, (שם פ"ג:) ה' סימנים בכלב שוטה פיו פתוח ורירו נוטף ואזניו סרוחות וזנבו מונח לו על ירכותיו ומהלך בצידי דרכים וי"א נובח ואין קולו נשמע. ומזה תוכל שפיר להבין חכמת חז"ל בכל היקום אשר על פני האדמה ולהם נגלו המון נסתרות שמבראשית לכל פרטיהן ודקדוקיהן. וכליותיהם היו כשתי מעינות נובעות ומפכות חכמת היצירה מאין הפוגות ואין דבר נעלם מעיניהם הבהירות כעפעפי שחר.

משקל מה

לעכנא שישבה בפרשת דרכים ונושכת לעוברים ושבים, בא השומר וישב כנגדה, אמר החבר. עכנא זו כך דרכה לשוך, על השומר אני תמיה שבא ונדבק לה.
(דברים רבה פ״ו סי׳ י״א).

מחמון מאמרי חז״ל אשר העברתים כבני מרון לפניך במשקלים הקודמים, מהם תאורנה עיניך כעפעפי שחר לראות כי חכמי התלמוד מלאו כרסם בכל מעדני המדעים ומטעמי המחקרים, ובנבם הרחב כפתחו של אולם נמלאו כל רבותים אלפי ידיעות העולם והטבע על בוריין בכל פרטיהן ודקדוקיהן, ועטי אשר כעת בידי הוא כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק להשיב את נפשך העדינה עוד בחבילות חבילות מאמרי מדע ותבונה המפוזרים ומפורדים במלוא רוחב שדה התלמוד והמדרשים כשבלים בעמק רפאים, כגון (ביצה כ״ה:) ג׳ עזין הן (קשים להגלח. רש״י), ישראל באומות, כלב בחיות, תרנגול בעופות. וי״א אף עז בבהמה דקה, וי״א אף צלף באילנות; וכן (ר״ה ד׳) כלבתא לאו בת משתיא חמרא היא; (שם י״א) בניסן הוא הפרק לבהמה וחיה להזקק זה לזה; (תענית כ״ה) ענין עזי דרחב״ד דאייתי דובי בקרנייהו; (מגילה י״ג:) פרדה זו אינה עושה פירות, (מ״ק ו׳) מה אישות? בריה שאין לה עינים, (חגיגה י״ג:) ד׳ מלכים אדם שור אריה נשר, (שם כ״ז) סלמנדרא היא נבראת מן האור הבוער ז׳ שנים בלי הפסק והסך את גופו מדמה אין אש שולט בו, (בתנחומא וישב סי׳ ג׳ איתא ז׳ ימים וז׳ לילות. ועי׳ מ״כ בשמות רבה פט״ו סי׳ כ״ח), וכן אז״ל (כתובות מ״ט:) העורב שונא את בניו כשהן קטנים מפני שהם לבנים וכשיגדלו ונעשים שחורים יאהבו אותם, (נדרים פ״א:) השועל הוא רגיל בעפר חפירתו ואינו כשאר בהמות גומא תמיד שהוא דר בתוכה, (גיטין מ״ה) כולי חמרי כרסייהו חוורין ניכנו, (שם כ״ז תנחומא משפטים סי׳ י״ז) אין עור לבי מחזיק בשרו, (נזיר ל״א:) אע״ג דשור לבן מובחר משור שחור מ״מ גרוע הוא משור שחור שיש בעורו כתמים לבנים, שור שחור טוב למשאוי ושור אדום לאכילה ושור לבן לחרישה, (סוטה ל״ו) ענין אדם הלרעה, (שם ל״ח:) העופות מכירין בלרי עין, (שם מ״ח:) השמיר גדול כשעורה ואין כל דבר קשה יכול לעמוד בפניו ולשמרו כורכין אותו בספוגין של למר ומניחין אותו בתיבת בדיל מלא סובין שעורים, (עי׳ שוחר טוב מזמור ע״ח פס׳ ישלח בהם ערוב), וכן (סוף קידושין) מימי לא ראיתי לבי מיבש קליעות בשדה וארי כושא משאות ושועל חנוני, (עי׳ תפארת ישראל למהר״ל פ״א), וכן (ב״ק ע״ז) לבוע זכר לאחר ז׳ שנים נעשה עטלף עטלף לאחר ז׳ שנים נעשה ערפד ערפד לאחר ז׳ שנים נעשה קימוש לאחר ז׳ שנים נעשה חוח חוח לאחר ז׳ שנים נעשה שד, (עי׳ בספרי מערת המכפלה הס״פ סי׳ ח׳), וכן (שם פ׳) כלבים כופרין חתולים קופין חולדות הגדלות בסנה עשויים לנקות הבית מעכברים, (שם נ״ב: ב״ר פס״ה סי׳ ג׳) הזרזור הוא מין עורב, (שם נ״ג) אין לך נרדף בעופות יותר מתורים ובני יונה, (ב״מ ע״א) ארמלתא לא תגדל כלב בביתה שמא תקלקל עמו יעוי״ש, (שם פ״ו:) מובחר שבבהמות שור ושבעופות תרנגול, (שם נ״ז) פעמים שהעכברים הורגים את השונרא, (ב״ב ט״ז) לכל שער שבאדם ברא הקב״ה גומא בפ״ע שאלמלי בתים יונקות מגומא אחת מחשיכות מאור עיניו, יעלה זו אכזרית על בניה, בשעה שכורעת ללדת עולה לראש ההר כדי שיפול הולד ממנה וימות, והקב״ה מזמן לה נשר שמקבל הולד בכנפיו ומניחו לפניה, אילה זו רחמה צר כשכורעת ללדת מזמין לה נחש שמכישה בבית הרחם ומתרפא ממולדה, ורשב״י אמר (זוה״ק בשלח נ״ב:) חד איילתא

אית

אית בארעא וקב"ה עביד סגיא בגינה בשעתא דהיא צווחת קב"ה שמע עאקו דילה וקביל קלה, וכד אצטריך עלמא לרחמי למייא היא יהבת קלין וקב"ה שמע קלה וכדין חייס על עלמא כו', וכד בעיא לאולדא היא סתימא מכל סטרין, כדין אתייא ושויאת רישא בין ברכהא וצווחת ורמת קלין וקב"ה חייס עלה וזמין לקבלה חד נחש ונשיך בערייתא דילה ופתח לה וקרע לה הכוא אתר ואולידת מיד ע"ש, ונשנה זאת בגונא אחרא (שם ויקהל ר"ט:) יעויי"ש.

וכן (סנהדרין נ"ט:) אין דם שרצים חלוק מבשרם, יש עוף ושמו תנין והוא שוטה זבוכה וסופד תמיד, (שם נ"א) יש עכבר שהיום הוא חציו בשר וחציו עפר ולמחר נעשה כלו בשר, (שם נ"ז) עקרב בא בהיסח הדעת על האדם, (שם ק"ה:) בכרבלתא דתרנגולא יש נימין אדומין ובתלת שעי קמייתא הם לבנים, (שם ק"ו) לביא ולביאה כשנזקקין זל"ז מלאים כעס גדול ועל קדקד המטיל כסותו ביניהם ממתם תרד, (שם ק"ח:) אין איסור לבהמה שהיא נבעלת כהפקר לכמה זכרים, יש בהמה שדרכה לאכול רק ביום ויש שדרכה לאכול רק בלילה, העוף ששמו חול הוא חי לעולם, (עי' ב"ר פי"ט סי' ה'. מדרש שמואל פי"ב. בחיי בראשית ג' ו'. עשרה מאמרות חקור דין ח"ב פי"ז. עמק המלך עולם התהו פ"מ. ובספרי מערת המכפלה הש"פ סי' כ"ב), וכן (ע"ז ג':) דגים שבים כשהחמה קדרה עליהם מיד מתים, (שם פ"ז:) סתם ארי שבור הוא אלא מגאכה, (שם י"ח:) ענין הכלבים אוכלי אדם, (הוריות י"ג) כלב מכיר את קונו משא"כ חתול, (מנחות מ"ד) חלזון גופו דומה לים ובריתו דומה לדג ועולה מן הארץ אחד לשבעים שנה ובדמו צובעין תכלת לפיכך דמיו יקרים, (פסיקתא דר"כ פיס' י' חלזון כל זמן שגדל כרתיקו גדל עמו, עי' שוחר טוב מזמור כ"ג פס' בנאות דשא), וכן (חולין ז':) אימת הימים מוטלת על כל אדם, (שם נ"ז:) טרפה חיה י"ב חודש, (שם נ"ז:) דגים נבראו מן הרקק, (שם מ"ב) חשיב הטרפות בבהמה שקשה לה לחיות, (שם נ"ח:) בקא מין זבוב הנוסך כלרעה, (שם נ"ט:) לפעמים אדם גבור הורג את הארי, (שם ס') שור דרכו להיות בעל כרם רחבה ופרסות רחבות ורב רישיה ורב זנבו ולהיפך בחמור, (שם:) השסועה בריה בפני עצמה שיש לה ב' גבין וב' שדרות, וכי משה רבינו צד חיות ומורה בקשת להיות כיה ומנין היה בקי בחיות כללו שאין אדם בקי בהן? מכאן תשובה לאומר אין התורה מן השמים, (שם ס"ג) השלך שולה דגים מן הים, החסידה מחלקת מזונותיה לחברותיה, האנפה מנאפת עם חברותיה, כ"ד עופות טמאין הן, (שם:) האיה עומדת בבבל ורואה נבלה בא"י, ז' מאות מיני דגים הן, וח' מאות מיני חגבים, ולעופות טהורות אין מספר, (שם ס"ז:) התולעים שבכבד וריאה כשהבהמה ישנה אז נכנסים בחוטמה ומשם לקנה וריאה וכבד כו' יעויי"ש טבע כמה מיני תולעים, (שם ס"ט) הסוס שקולו עב אמו היתה חמורה ואם קולו צלול היתה אמו סוסיא, (בב"ר פפ"ב סי' ט"ו נתנו עוד סימן אחר), וכן (שם קכ"ז) כל שתשמישן ועבורן שוה יולדין ומגדלין זה מזה, (שם קל"ח:) העוף קור"א דרכו לרבוץ על ביצים אחרים, ולפעמים הורג את האדם, (בכורות נ"ז:) יש ירק אשר לו ס' רבוא קלפים, (נדה כ"ח:) ברית כרותה לפשפש שכל המוללו מריח, (שם ל"א) אשה מזרעת תחלה יולדת זכר ואיש מזריע תחלה יולדת נקבה, (יבמות ל"ד) כל שמהתה אחר בעלה י' שנים אינה יולדת, (בכורות מ"ד:) ב' נקבים יש באדם אחד מוציא שתן ואחד מוציא שכבת זרע ואין בין זה לזה אלא כקליפת השום ואם נקבו זה לתוך זה נמצא עקר, (נדה פ"ו מ"ב) כל אבר שיש בו צפורן יש בו עצם, (שם כ':) ההיא אתתא דאייתי דמא לקמי דר' אלעזר הוי יתיב ר' אמי קמיה, הריח בו, אמר לה האי דם חמוד הוא, בתר דנפיק אטפל לה ר' אמי, אמרה ליה בעלי היה בדרך וחמדתיו, איפרא

הורמיז

הורמיז אמיה דשבור מלכא שדרא דמא לקמיה דרבא הוי יתיב רב עובדיה קמיה, הריח בו, אמר ליה האי דם חמוד הוא, אמרה ליה לברה תא חזי כמה חכימי יהודאי, אמר לה דילמא כסומא בארובה? הדר שדרה ליה שיתין מיני דמא וכלהו אמר יעוי"ש, (שם כ"ה:) הווא שפירא דאתאי לקמיה דמר שמואל אמר הא בר מ"א יומא, וחשיב מיומא דאזלא לטבילה עד ההוא יומא ולא הוה אלא מ' יומין, ואמר להו האי בנדה בעל, כפתיה ואודי יעויי"ש. הרי לך כי לפני חכמי התלמוד נגלו תעלומות הטבע וסתרי כל חי וכל רז לא אנים להו.

משקל מו

למטרונה שהלכה בעלה למדינת הים, כל הלילה אומרת שפחתה הכושית אני נאה ממך, אמרה אותה מטרונה יבא הבוקר ונדע מי נאה ומי אוהב המלך יותר.
(במדבר רבה פט"ז סי' כ"ג).

מודים עתה כל בעלי נפש אשר מוח בקדקדם כי מן הראוי להעריץ ולהקדיש את חכמי התלמוד אשר בחכמה ובתבונה ובדעת עליון בנו בעדנו לתלפיות כמו רמים את היכל הדת אשר כלו אומר כבוד אלהים, בו נקבלו ובאו על ידם כל המדעים ורבותים אלפי מחקרי הארץ למקטנם ועד גדולם, והשכילו להלמיח בכרם ה' צבאות היא תורה שבע"פ כל נטיעות החכמות ושושני המחקרים הנותנים בו ריח טוב כלבנון, כאשר הראיתי לך למבחן במשקלים הקודמים מעט צרי ומעט לוט מגינת ביתן המלך עליון ית' פרדס חז"ל, כי במותם האחד והשכון חדרו והתחקו לדעת כל הויות העולם אחד לא נעדר, ומטעם שכל המרבה להוכיח הרי זה משובח לכן עוד אביא פה מעט מאמרים מפוזרים בספרי התלמודיים אשר מהם תבין ותכיר כי ראשם הגיע השמימה וה' האיר עיניהם בכל נפלאותיו, כגון (זוה"ק תרומה קל"ח:) האיל והצבי בשעתא דאזלי ומרחקי מיד אהדרן להווא אתר דשבקי, (שם בלק רי"ב:) ים חיה ושמה אוכימתא שהיא כמין שוגרא וראשה כנחש ולה ב' זנבים וידיה ורגליה קטנות, (שם פנחס רמ"ט:) מאי איילת השחר? אלא דא איהי חיה חדא רחמנית, דלית בכל חיון דעלמא רחמנית כוותה, בגין דבשעתא דדחיקת לה ואצטריכת למזונא לה ולכל חיון, איהי אזלת למרחוק לאורח רחיקא ואתיאת ואובילת מזונא, ולא בעאת למיכל עד דתיתי ותתהדר לאתרהא, אמאי? בגין דיתכנשון לגבה שאר חיון ותחלק לון מההוא מזונא, וכד אתת מתכנשין לגבה כל שאר חיון, והיא קיימא באמצעותא ופלגת לכל חד וחד כו' יעויי"ש, (עי' שם בשלח נ"ב:), וכן (ב"ר פי"ב סי' ט'. מדרש שמואל פ"ט) יעלה זו תשה כח היא לפיכך היא עולה על הרים גבוהים שלא יהרגוה החיות, ובשעה שמבקשת לשתות הקב"ה מכנים בה רוח שטות ושגעון והיא מקרקשת בקרניה שצריכה לירד מן ההר והחיה שומעת קולה וברחת מפניה והיא שותה, השפן הזה שוכב לישון תחת הסלע שלא יאכלוהו העופות, (שם פכ"ב סי' ו') יש כלבים בעיר רומי המספיקים פרנסתם בערמה, הכלב יושב לפני האופה המוכר פת בשוק ועושה עצמו כישן כדי שהאופה לא ישמרהו, וכאשר יתנמנם האופה יפזר הכלב את הפתים לכל רוח ובעוד האופה יקבצם יאכל הראשון חיש מהר ותופש השני ובורח.

וכן המסופר (שם פכ"ח סי' ג'. ויקרא רבה ר"פ י"ח. קהלת רבה פי"ב) אדריאנוס שחיק עצמות שאל את ר"י בן חנניא, מהיכן הקב"ה מציץ את האדם לעתיד לבוא? א"ל מלוז של שדרה, א"ל מנין אתה יודע? א"ל הביא עצם זה לידי ואוכיח לך,

טחנו

טחנו ברחים ולא נטחן שרפו באש ולא נשרף נתנו במים ולא נמחה, נתנו על הסדן והתחיל להכות עליו בפטיש נחלק הסדן ונבקע הפטיש ולא חסר כלום, (הא בדורות הראשונים אחמר אשר גרמיהם היו כנטילי ברזל משא״כ בדורותינו החלושים), וכן אז״ל (שם פל״א סי׳ י״ד. תנחומא נח סי׳ ו׳) נח הכניס בתיבה זמורות לפילים חלוקות לצבאים זכוכית לנעמית (על בת היענה ת״א בת נעמיתא משום שהיענה עצמה בשרה מותק וחד שאוכלת מיני מתכות זכוכית ולכן נאמר בת היענה שהיא עוד רכה ואפשר לעשות מבשרה מין מאכל), וכן אז״ל (שם פל״ט סי׳ ח׳) כל העופות כשהם יגעים הם נחים ע״ג סלע או ע״ג אילן, אבל היונה בשעה שהיא פורחת והיא יגעה קופלת בכנף אחד כדי שינוח כנף השני ואח״כ מחלפת אותו, (שם פמ״א סי׳ ב׳. ויקרא רבה פט״ז סי׳ א׳. כתובות ע״ז׳ ירושלמי כתובות פ״ז) כ״ד מיני שחין יעויי״ש, (שם פמ״ד סי׳ י״ז) עקרב יולדת לס׳ ס׳, (שם פנ״א סי׳ א׳) יש שרץ שיולא ממנו רירין ולואה עד שהוא נמחה ונמס ומת יעויי״ש במ״כ, (שם פל״ד סי׳ א׳. ירושלמי תרומות פ״ה ה״ג. פסיקתא דר״כ פיס׳ י׳) הכנס לחוט אחר הסוס, (ויקרא רבה פ״ה סי׳ ב׳) הדין בר הדיא הוא לופה מאכלו מי״ח מיל ושיעור מאכלו פרוסה יעויי״ש ביד״מ, (שם פי״ט סי׳ א׳) ר׳ אסי הוה עסקן (לחקור ידיעות העולם ומסתרי הטבע), ראה חד עורב עביד קן עביד ביעין עביד אפרוחין, לקח האפרוחים ונתנס בקדרה חדשה שלא נדבק בה מאומה מן האוכל והטיח בפניהם פי הקדרה בטיט ואח״כ פתח הקדרה וראה דעבדין לואה ולואה עבדה יתושין והוו פרחין לטיל מנהון ואכלין להון כו׳, (שם פכ״ב סי׳ ד׳. קהלת רבה פ״ה סי׳ ט׳) ר׳ שמעון הוה עסקן בדברים הוה ליה חד פרדס, חד זמן הוה יתיב ביה והוה ביה חד סדן „חמא כדא דוכיפת דעבד ליה קן בגוה, א״ל מה בעי הדין עופא מסאבא בהדין פרדס? אזל ר׳ שמעון וסתריה להוא קינא„ אזל ההוא דוכיפת ותקנה, מה עביד ר״ש? אזל אייתי חד לוח ויהבה באפוי דההוא קינא ויהב ביה חד מסמר, מה עבד ההוא דוכיפת? אזל אייתי חד עשב ויהביה על ההוא מסמרא ושרפה, מה עביד ר״ש? אמר טוב למגנזא הדין עשבא דלא יילפון גנביא למעבד כן ויחרבון ברייתא, חמרתא דר׳ ינאי אכלת עשבא ונעשית סומא ואכלת עשבא אחרא ואתפתחת כו׳, עובדא הוה בחד גברא דהוה סליק מן בבל, ישב להנפש בדרך וירא והנה שני לפרים מריבים זה את זה וקטלת חדא מנהון חברתה, אזלת הדיא אחריתי ואתיית עשבא ויהב עלה ואחיית יתה, אמר טב לי, נסב מן הדין עשבא ואחייה ביה מתיא דארעא דישראל, כי סליק לא״י ראה שועל מית בדרך יהב עליה ההוא עשבא וחי, ראה ארי מת ונתן עליו ההוא עשבא וחי ואכלו הארי יעויי״ש, (שם סי׳ י׳) בשעה שהזיז פורש כנפיו מכהה גלגל חמה כו׳ יעויי״ש, (שם פכ״ה סי׳ ה׳) התרנגולת בשעה שאפרוחיה קטנים מאספת אותם תחת כנפיה לחממם ועודרת ומנקרת באשפה להכין אוכל למו, וכשגדלו מנקרת ראשם בחרטומה שיעדרו בעצמם באשפה.

ונודע מאמרם ז״ל (במדבר רבה פ״ו סי׳ ח׳) עקרב מכה בעוקצו יעויי״ש בחדושי הרש״ש שכתב וז״ל. בזה יובן מאמרם ז״ל (בברכות נ״ח) אי לאו עוקצא דעקרבא דמנח בנכר דינור כל מאן דהוה טריקא ליה עקרבא לא הוה חיי ע״כ, ומש״כ היד״מ דלא שמע ולא ראה שיסוך העקרב בזנבו, לא ידע מה שספרו הטבעיים הלא בספרתם, שהעקרב (סקארפיאן) יש לו זנב ארוך ובקצהו נמצא קוץ אחד כפוף אשר ידקור בו, ואצלו נפוח קטן מלא מין ארסי והיה בדקרו יזרוק המין ההוא לתוך הפצע כו׳, וגם העקרב הגדול (קראקדיל) הוא מכה בזנבו הארוך וימית, וכ״ה לשון המשנה (פ״ק דאבות מ״י) עקיצת עקרב וע״ש במד״ש, ולקמן פ׳ קרח והלך אותו עקרב ועקץ את האדם, מאן דעקץ ליעקליה עקרבא (בכורות ל״א:) עכ״ל הרש״ש, וכן (דברים רבה

פ"ד סי' ב') הנמלה זו ג' בתים יש לה ואינה כונסת בעליון מפני הדלף ולא בתחתון מפני הלחלוחית אלא באמצעי, ואינה חיה אלא ו' חדשים, למה? שמי שאין לה גידים ועצמות אינה חיה אלא ו' חדשים, וכל מאכלה אינה אלא חטה ומחצה, והיא הולכת ומכנסת בקיץ כל מה שמוצאה חטין ושעורין ועדשין, א"ר תנחומא וכל חיה אינה אלא חטה ומחצה והיא כונסת את אלו, ולמה היא עושה כן? שאמרה שמא יגזור עלי הקב"ה חיים ויהיה לי מוכן לאכול, אמר רשב"י מעשה היה ומצאו בבור שלה ש' כור מה שמכנסת מן הקיץ לחורף, אמר ר"ש בן חלפתא מעשה בנמלה אחת שהפילה חטה אחת והיו כולן באות ומריחות בה ולא היתה אחת מהן נוטלת אותה, באה אותה שהיתה שלה ונטלה אותה כו', (שיר רבה פ"א סי' ט"ו) יונה זו אע"פ שאת נוטל גוזליה מתחתיה אינה מנחת שובכה לעולם ומחדשת בכל חודש גורן, (שם פ"ב סי' ט"ו) השועל מביט לאחוריו, (שם פ"ד סי' א') יונה זו תמה ולנועה ופושטת צוארה לשחיטה ומשעה שמכרת בן זוגה אינה ממירה אותו באחר, (שם פ"ח סי' ב') ארי שחוץ נמר חלוף, הנה המאסף לכל המחנות הללו לעלית קיר קטנה מוח קדקדו, יראה כי חז"ל עלו על סולם המחקר הנצב ארצה וראשו מגיע שמימה.

משקל מז

למלך שהיה לו פרדס ומסרו לבנו א"ל בשעה שהנטיעות מבכרות תביא לפני מהן כדי שאראה מעשה ידי ואשמח בך.
(שיר רבה פ"ז סי' ב').

מזאת המסופר במדרש תראה עוד ככוחות חז"ל וגודל ידיעתם העמוקה בטבע כל יש והוה, (תנחומא בשלח סי' י"ח) מעשה בשבור מלך שהיה עובר שם (במדבר כזב) ועברה חברותא שלו ובלעה נחש, עברה שניה בלעה, שלישית בלעה, היה שבור המלך מיצר לא היה יודע מה לעשות, אמרו לו חכמיו להביא י' גבורין וימלאו סדירות תבן, הביאו ועשו כך ונתנו לפניו ובלע ונתנו לפניו ובלע עד שנפחה כרסו והרגוהו כו', עכש זה רואה כל עוף פורח באויר מיד נתחבר ונוטר אברים, (שם תזריע סי' ב') הטווס הזה שס"ו מיני צבעונים יש בו, ומהיכן הוא נוצר מתוך טפה של לובן כו', (בב"ר פ"ז סי' ד' איתא צבוע זה הוא מטפה של לובן ולו שס"ה צבעונים כמנין ימות החמה, ועי' בספרי מערת המכפלה הש"פ סי' ח'), וכן אז"ל (ב"ר פל"ד סי' א'. ירושלמי תרומות פ"ח ה"ג. פסיקתא דר"כ פיס' י') איש אחד שחק שום ובא נחש הכר ואכל ממנו וראה נחש הבית וישפוך עליו עפר לבל יאכלו האנשים ממנו, וכראותו שאינם מבינים שיש בו ארס בהשום הפיל עצמו לתוכו יעויי"ש, (שוחר טוב מזמור כ"א) בית שיש בו נחשים מביאין קרן של אילת ומעשנין בתוכו ומיד הנחש בורח, (תנדב"א רבה פ"ז) י"ד מיני כנים יש כו' יעויי"ש, (תנחומא מצורע סי' ב') הסלעים (הנקודות) שכן על הנחש זו היא צרעתו כו', (שם עקב סי' ב') הנשר רחמני הוא. (שם תצא סי' ב') ללמדך שהקורא הזה מביא ביצים אחרים משאר עופות ויושב עליהם עד שיוצאין מקליפיהן ויצאו אפרוחים והן עולין ומורטין את כנפיו ואוכלין אותו, וכשהוא רוצה לפרוח אינו יכול שנמרטו כנפיו, מצא אותו חיה או שרץ אוכלו, מי גרם לו? על שגזל ביצים שאינו שלו.

ומה נפלא הדעת שני הרופאים המובהקים פאסטער וליסטער אשר המציאו האנטיסעפיטיק, והוא שחקרו ודרשו ומצאו כי יש מיני תולעים דקים מן הדקים המשוטטים באויר העולם רצוא ושוב, והם חודרים תוך גוית האדם להשרים בקרבו מחלות שונות מסוכנות, אשר כחן עז ועברתן קשתה להקריב לבכור מות אלפי בני אדם

ברגע קטן, אשר באמת כבר גלה זאת הרופא נפשות וגופות שמואל ירחינאה (ב"מ ק"ז׳) „הכל מתים מן הרוח", כוונתו על הבאקטעריס המרחפים על כנפי רוח שהם הזבובי מות המביאים קץ לכל בשר, וכבר התעורר ע"ז סופר אחד (מכ"ע הצפירה שנת י"ח גליון פ"א) וז"ל. השקפה עמוקה ובהירה כזאת החודרת ויורדת אל עמקי סתרי רזי הטבע, יוצאת מפי איש החי אלף ות"ק שנים לפני זה, בטרם עוד היה המיקראסקאפ להגדיל את המוחשים אלפי מונים, תעורר בלבנו פלא ותמהון יותר מכל המלאות חכמי איירופא בדור הזה, אשר כלים מכלים שונים נתונים תחת שלטונם להעזר במו, ומה הגמול אשר ישלמו בני המאה הי"ט למחברי התלמוד בעד שקידתם ועמלם לגנוז את גלולי האור אשר המליטו מאורות החכמה הקדמונים להניחם למשמרת לדור אחרון? רק חרופים וגדופים נאצות ושקוצים, כי יקומו עזי נפש ונבערים מדעת כראהלינג ויוסטוס ברימאן לעפר בעפר על התלמוד ומחבריו וכל הנוהים אחריו יחד ולתת אותה לשמצה כו׳ עכ"ל.

וכן אז"ל (נדה כ"ג:) המפלת מין בהמה חיה ועוף, גופו תיש ופניו אדם, אדם, גופו אדם ופניו תיש ולא כלום יעויי"ש, ונודע כי המלפלפים והמהגים ללון חמדו על זה, ובאמת כשלש מאות שנה אחר זה נכתב כזאת בחוקי הרומאים בימי הקיסר יוסטיניאן (עי׳ הצופה למכ"ע המגיד שנת י"ח גליון מ"ה), וכבר נקרו ויאתיו מקרים לא טהורים כי אשה ילדה ילד דומה לחיה ובהמה, כגון בשנת ה׳ אלפים ש"ל ילדה אשה ברומא אריה אשר חי י"ב שעות (מדרש תלפיות ענף דברים שנבראו בכ׳), ובשנת ה׳ אלפים ת"א ילדה אשה עבריה ילד מת עם פיל חי והוא אכל עוד בבטן אמו בשר הילד מלד אחד (שם), וכן בימי אנטונינוס שנת ג׳ אלפים תתק"ה נולד נער אחד עם שני ראשים (צמח דוד ח"ב תתק"ה), וכן איתא בתלמודא (מנחות ל"ז׳) מי שיש לו שני ראשים באיזה ראש מניח תפילין? כאשר הוכחתי סבת הדבר בספרי (מערת המכפלה סי׳ ל"א) יעויי"ש מלין לגד עלאי.

ועוד לא נס ליח עטי לתאר רבותים אלפי מאמרי חז"ל הבנוים כמו רמים על אדני החכמות והמדעים האלהיים, והם מוכיחים לדעת כי חכמי התלמוד אספו בלבם ברחב כפתחו של אולם, כל המון ידיעות הטבע ועולמות אין מספר, וע"י ידיעתם הגדולה לצרף אותיות התורה נגלה להם כל תעלומה וכל כמוס וסתום במסתרי היצירה, ואך ענני הגליות הקדירו את שמי הישראלי וכל ככבי אור תורה אספו נגהם והנה עלטה שואה ואמש באהלי יעקב משכנות ישראל, ובעון בני בלי שם המהרסים והמחריבים אשר ממעי יהודה יצאו ושם ישראל להם לזרא שחי ומאוס, באמת זדים ארורים אלה גם ארזי לבנון אדירי התורה בני עליה אשר הקב"ה שתלם בכל דור, גם הם יושבים בשפל כאשה עזובה ועצובת רוח, וגלים נוראים השוטפים מנחלי בליעל עוברים על ראשיהם לטורדם מן העולם, משל (דברים רבה פ"ט סי׳ ח׳) לאשה עוברה שנחבשה בבית האסורין ילדה שם בן, גדל אותו הילד, עבר המלך לפני בית האסורין התחיל אותו הילד לצווח, אדוני המלך! למה אני חבוש בבית האסורין? א"ל המלך בחטייא של אמך את נתון כאן, אהה! אוילים יאכלו בוסר ושני חכמים תקהינה, נקומה נא ונראה כמה מצבות זכרון על פארי עמודים יציגו חכמי תבל החיים, לשם ולתפארת עולם בעד חוקרי העמים והכמיהם הקדמונים, ובכל מקום מוקטר מוגש לשמם ולזכרם, ובני עליה ארזי לבנון אדירי התלמוד אשר היו מכהים גלגל חמה ביפי חכמתם וברוח קדשם, והניחו אחריהם ברכה המון ספרים נשגבים ונעלים המלאים חכמה אלהית על כל גדותיהם ולתבונתם אין חקר, אותם יתעבו בני בלי שם מבני ישראל ומשליכים שקוצים בגאוה ובוז על דבריהם המוצבים להבות אש דת, וכל המרבה

לספר

לספר בגנותם הרי זה משובח לפילוסוף אשר סוף חבוש לראשו ראש חמור , אין זאת רק כשטן מרקד בין קרני עטם הטבול במרורת פתנים .

משקל מח

למלך שמרדו בו לגיוניו ולגיון אחד משלו לא מרד בו , אמר המלך אותו לגיון שלא מרד בי ממנו יעשו דוכסין ואיפרכין ואיסטרליטין.
(ויקרא רבה פל"א סי' י') .

מחכמתם של חכמי התלמוד ירשו כל גדולים חקרי לב בעלי הפילוסופיא אשר יצאו מינוטין שלהם בעולם בספריהם הנעלים , וסגולות העם הנצחי עלו לרצון לפני חכמי הלאומים ויקראו להן נעמי , וגם המנגינות אשר מפליאים הנוצרים לשורר ולזמר בכל בתי תפלותיהם , מן המקדש המה יצאו וממקור ישראל נחלבו , (עי' מכ"ע הצפירה שנת י"ח גליון רי"ב) , והרופא המהולל ה"ר ספר לי לפי תומו כי בהיותו בעיר וויען הבירה שמע עלם אחד לומד מסכת נדה בטוב טעם ודעת קדושים , וכמעט נרתע לאחוריו מגודל תמיהתו על חכמת חז"ל בחכמה עמוקה זו , והאברך ל' גינצבורג מרוסיא הוכתר בימים אלו בכתר „דאקטאר" על אשר הראה לחכמי האוניווערזיטעט בלייפציג עבודתו המדעית ע"ד „פרקי אבות" , (שם שנת ע"ז גליון רנ"ט) , וכמ"ש החוקר לכל תכלית בעל נצח ישראל ז"ל (בפירושו לס' רוח חן פ"א) וז"ל . בספרי ארובות השמים בחלק השמים החדשים , שם יעדתי לבאר דרכי התכונה החדשה עם כל מופתיה וטענותיה בהקדם רוב חכמות התלמודיות , ומשם יושקף איך יאירו הרבה מאמרי חז"ל אשר היו נפלאים בעינינו עד כה , עד שההגדות והמדרשות התמוהים בעניני התכונה לא בלבד שהם מבוארים לדעת האחרונים , עד שחכמי האומות עצמם יש מהם אשר הביא ראיות לדבריו מדברי חז"ל מאותן תמיהות עצמן , כמו מאמר נטל אש ומים ופתכן זה בזה (דבראשית רבה) , ומאמר דנטל הקב"ה ב' ככבים מכימה (דפ"ק דר"ה) , וכיוצא באלו מה שכל זה אין כאן מקומם , ולא באתי אל השעור הזה פה רק לישא על שפתי גדולת חכמת רבותינו בעלי התלמוד לעיני כל חי עכ"ל .

ואם בעל נפש אתה לערוג כאיל על אפיקי התושיה הנובעים ומפכים ממעינות חז"ל , איעצך כי מדי יום יום תשכיל בבוקר עת השחר יכהן פאר במרומי שחק , ומבין עפאים תתן קול בספר ה ז ו ה ר ברעיונות טהורים מחשבות זכות וצלולות , אז תאורנה עיניך כעפעפי שחר ואתה תחזה באספקלריא המאירה , כי כשלהבת האחוז בגחלת כן כל שיח כל הגה קטנה אשר יצאה מפי חז"ל היתה אחוזה בעקב החכמה האלהית , וגם שיחות חולין אשר בספריהם צריכין למוד בתשעה קבין מוח ובדעה מיושבת , והגאון קנאי בן קנאי יעב"ץ ז"ל אשר עלה הרים וירד בקעות להפוך הוד הזוה"ק למשחית , ובראיות לנומות שדופות קדים גזר אומר כי לא מבטן התנא האלהי רשב"י יצא הכרך הנורא זה , גם הוא ענה בעל כרחו (מטפחת ספרים רפ"א) : „הנה כל עצם ספר הזוהר , קדוש הוא כעצם השמים לטוהר , דבריו נכוחים למבין" כו' יעויי"ש , והראיה היותר גדולה בעיני יעב"ץ ז"ל אשר אותה הניח ליסוד מוסד לבנות עליה דעתו הקלושה כי ספר הזוהר הוא ספר מזויף מעשה ידי אחרון , היא , (מעילה י"ז:) רשב"י בכה ואמר מה שפחה של בית אבא (הגר) נזדמן לה מלאך ג' פעמים ואני לא פעם אחת יעויי"ש שרשב"י היה אז בימי זקנותו ומלומד בנסים , והודה בפיו שלא ראה פני מלאך גם פעם אחת , וספר הזוהר מלא על כל גדותיו ספורים נפלאים כי לרשב"י זה נתגלו רבותים אלפי שנאן פעמים אין ספורות ? כן הקשה יעב"ץ ז"ל (מטפחת ספרים נד ק"ד) יעויי"ש איך רגז ושחק ואין נחת , ואני בסוף ספרי מערת המכפלה כבר

שמתי

במתני נאל קושיא זו, כי כונת הלשון „נזדמן לה מלאך" היא, שכשם שיש הבדל בין אהבת האב המושך חוט של רחמים על בנו בלי הפצרתו, ובין אהבת האב אשר לולא בקשת בנו מאתו אז הקשיח ערפו מהושיע לו, כך יש הבדל בין החסד שעשה הקב"ה להגר ובין החסד שעשה לבן יוחאי נאמן ביתו, כי להגר „נזדמן" מלאך ג' פעמים אף שלא בקשה זאת כלל מהקב"ה, ורק בכתה מגודל צערה על בנה המת ברעב תחת השיחים, ואיתא (זוה"ק וירא קי"ח:) שבכתה לפני כו"ם ולא לפני הקב"ה יעוי"ש, יותר מזה (ב"ר פנ"ג סי' י"ד. תנחומא וירא סי' ה') שהטיחה דברים כלפי מעלה, משא"כ רשב"י אשר אליו לא נזדמן מלאך מושיע אף פעם אחת מעצמו בלא תפלתו, ורק ע"י תפלותיו הנוראות והאיומות ובלמודו בקול חוצב להבות צרופי השמות הקדושים, אז באו אליו מלאכים שרפי מעל למלא בקשתו, אף שקטנו עבה ממתני הגר מ"מ שפחת אברהם שבא שאני שגדול לפרנן של עבדי אבות מכרסן של בנים.

וכעת עלה על רעיוני תירוץ אחר, כי כשם שיש הבדל עצום ורב בין אספקלריא המאירה אשר בה חזה משה אדון הנביאים ובין אספקלריא שאינה מאירה אשר בה חזו הנביאים ואנשי התורות זולתו, כך יש הבדל בין ראית הגר השלשה מלאכים ובין ראית רשב"י אותם, הגר ראתה אותם ראיה חושית משא"כ רשב"י שלא ראם רק ראיה שכלית, וכן אמר רשב"י עצמו בהדיא (שם משפטים קט"ז:) בוצינא קדישא! עם כל דא דאנת לא יכיל לאסתכלא בבני עלמא דאתי בעיינין ולא במלאכייא כל שכן בקב"ה ושכינתיה, אבל בעין השכל דלבך את חזי בכלא בבני עלמא דאתי ובמלאכין ובקב"ה ושכינתיה דסחרין לך כו' יעוי"ש, והשתא אין מאמר התלמודא סותר ספורי הזוהר בענין המלאכים לירי גבוה אשר שרתו את בן יוחאי.

ומי יגלה עפרות זהב מעיניך יעב"ץ ז"ל וראית את הספר „קדמות ס' הזוהר" להגאון המשכיל רבי דוד לוריא ז"ל המלא כרמון חבילות מופתים חותכים והוכחות המאירות כזהרים, כי ספר הזוהר נגלה לתקיפי קמאי אשר היו זמן סגיא לפני הר"ם דליאון ז"ל אשר אליו ייחסו את הזוהר, לוא ראה יעב"ץ ז"ל ספר הקדמות זה אז היה נרתע לאחוריו והיה דן את חבורו „מטפחת ספרים" בגניזה עולמית ואמר כל אמירה דאיכא כו', ובצדק קרא הרעיא מהימנא את הזוהר (שם נשא קכ"ד:) אילנא דחיי יעוי"ש, ואמר (שם בהעלותך קנ"ג:) שעל המשתדלים בזוהר נאמר (דניאל י"ב ג') והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע יעוי"ש, וכן מה דאיתא בתקונים (מובא בשל"ה בעשרה מאמרות בד"ה ומי שהוא) א"ל אליהו לר"ש רבי רבי! כמה זכאה אנת דמהאי חבורא דידך יתפרנסון כמה עילאי עד דאתגלי לתתאי בסוף יומיא כו' יעוי"ש בשל"ה שהאריך לשון של זהורית להעלות את הזוהר לדרגין עלאין קדישין, ובאמת כך הוא והזוהר מלא חכמות מאליפות מרובבות כשאר ספרי ומדרשי חז"ל לא ראי זה כראי זה הכלל השוה שבהן שכל מדרש אשר שם חז"ל חתום עליו, הוא יקב גדול מיקבי המלך עליון ית' מלא תירוש ויצהר המחקר האלהי לשמח לבב אלהים ואנשים, ואוי ואבוי לדור דור שוא זה אשר שמי המחקר כעשן נמלחו, על הבהמות הלוחכים ירקות המינות באחו, ומתגאים כי השמש והירח והככבים בהמון, להם משתחוים ברגש כופים ראשם כאגמון, ולכן גם החכמים סרו מהר מדרך החיים יחדו נאלחו, בראותם העולם ומלואו לקראת החפשים יעלזו ישמחו, מעניקים כל טוב להמבאישים ריח תורה מור וקנמון, עוזבים את דת אשר אל שדי היה אמון, הזאת נעמי? קראו להם לענה מרה, עטלפים מקדירים אור תורה מחשיכים נהרה, וימינם בכח נאדרה, ונפשם כנפל טמון נבערה, והאמת מאתם נעדרה, לכן מרגלית התורה אינה להם יקרה, ואם תמלא הארץ דעה כמים לים מכסים, ידעו כי חז"ל הם הענקים ואנו הננסים,

הם הולידו החכמות ואנחנו עשינו להן כתונת פסים, ואם אנו כבני אדם הם כמלאכים וקלגסים, וחכמתם טובה מכלי קרב שריון קשקשים, ואם תחפוץ לבל תהיה נפשך שכולה וגלמודה, תשען על נשוך פתגם הלוי יהודה: „שים מנו וכל טוב לבושיך, יושר והלנע סדיניך, תורה וחקיה מגדיך, מקרא וסודיו עדניך, משנה ורזיה כאחיך, תלמוד וקושיותיו כבניך, שמאי וגם הלל חבריך, יוסי ורב אסי שכניך" עכ"ל, ואז תלך לבטח דרכך, וכל רעה לא תאונה אליך, וכי תביא טנא המלאות כבכורים לפני אלהיך, ישיב גמולך בראשך ואין די למשכורתך.

משקל מט

לצייד שבא לצוד צפור, ישבה על איקונין של מלך, אמר, אם אזרוק עליה, מתירא אני שלא יגע באיקונין של מלך, אלא למקום יפה ברחת ונמלטת.

(שמות רבה פכ"ז סי' ו').

מטעמים כאשר אהבת עשיתי לך במשקלים הקודמים ובברכת הנהנין יבואו כאפרסמון בעלמותיך היבשות מלהט חרב המינות המתהפכת בעולם במשובה נלחת, ועיניך אשר היו מוכות בסנורים תראינה עתה כי כל הפלים לא ישוו לתורתנו הקדושה, ואוצרות כל כלי חמדה כעפר נחשבו מול יקר תפארת חכמי התלמוד אראלים ומצוקים אשר ראשם לשב הגיע, וכל האגדות אשר שתלו חז"ל בספריהם כלן בנויות לתלפיות בחכמה ובתבונה ובדעת קדושים על אדני המחקר האלהי, ולמדין מכן כמה הלכות אם אינן מתנגדות לתלמודא (שו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תרמ"ז. הרמ"ז ברכות ספ"ה. מים חיים לפר"ח א': לחם יהודה י"ד:), ולא על האגדות הכתובות בספרי ומדרשי חז"ל אמר בי מדרשא (ירושלמי נזיר פ"ז) וכי הדרשות אמנה הן? כלומר האם נדרשו להתאים עם ההלכה שתתקיים כן, כמו (נחמיה י' א') אנחנו כורתים אמנה, כמ"ש (שם הוריות ספ"ג) ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו (קהלת ו' ב'), זה בעל אגדה שאינו אוסר ולא מתיר לא מטמא ולא מטהר כו', (עי' שם פאה פ"א · חגיגה פ"א · זבחים ל"ז · יומא ק"ג · ב"ר פנ"ו סי' ו'. מס' סופרים פט"ז. שוחר טוב מזמור כ"ב. מאור עינים פט"ו). אבל האגדות אשר נשארו לנו במדרשי חז"ל הן נטועות בכרם ה' נבאות בית ישראל כסלע איתן בלב ים, ובהן טמונים ומכוסים עמוק עמוק רזי עולם ותעלומות סתרי כל חי, כאשר הוכחתי במקומות רבות.

וכמה מרגליות יקרות עודן טמונין באגדות אשר לא שזפתן עוד עין שוחר תושיה, כגון המאמר (ב"מ פ"ה:) כי נח נפשיה (דר' יוסי ברבי אליעזר ברשב"י) אמטוהו למערה דאבוהו (לחצוב לו מרום קברו בצוותא חדא עם אביו רבי אלעזר וזקנו רשב"י), הדירא ליה עכנא למערתא (נחש הקיף את המערה בשליחותו של מקום ב"ה לבל יביאוהו פנימה), אמרו ליה עכנא עכנא פתח פומך (להוציא זנבו מפיו) ויכנס בן אצל אביו, לא פתחא להו, כסבורים העם לומר שזה גדול מזה, יצתה ב"ק ואמרה, לא מפני שזה גדול מזה, אלא זה (רבי אלעזר) היה בצער מערה (שהיה טמון בה עם רשב"י אביו י"ג שנים), וזה (ר' יוסי) לא היה בצער מערה ע"כ. אשר מאמר נפלא זה עורר אותי לקרוא תגר ולצוח כי כרוכיא על המנהג לא טוב אשר מצא קן לו ומסלות בלב מנהיגי עדת ישרון בעיר מולדתי ווארשא המעטירה, לחצוב קבר בעד כין וככד באהל זקנו הנודע בשערים לאיש דגול מרבבה, אשר גם אבן מקיר האהל תזעק כי קטנו של זקן זה עבה ממתני פרי בטנו אשר כובא האוהלה לנערו, כי כבר נמנו וגמרו שאין אבא מזכא ברא (עי' סנהדרין ק"ד

ספרי ח״ב פיס׳ שכ״ט. אגדת בראשית פ״י), וכן משמע בהדיא מהספור של רבי חייא רבה עם רב הונא (ירושלמי כלאים פ״ט ה״ג. מ״ק כ״ה. קהלת רבה פ״ט סי׳ י׳) יעויי״ש, ונודע חז״ל (מנחות כ״ג) אמרי ליה רבנן לרבי פרידא רבי עזרא בר בריה דרבי אבטולס דהוא עשירי לעזרא קאי אבבא, אמר מאי כולי האי? אי בר אוריין הוא יאי כו׳ ואי בר אבהן ולא בר אוריין אישא תכליה כו׳, וכן (שוחר טוב מזמור קמ״ו) אין אדם אוכל ממעשה אבותיו לעתיד, ואם (זוה״ק ויקרא י״ד:) לא דמי מאן דאתי משרשא קדישא ומגזעא דקשוט למאן דאתי מגזעא בישא ומשרשא דגעלי בישין תקיפין כו׳ יעויי״ש, מ״מ מוטב כפלים איש ממולא הנולד מאנשים בינונים והוא שומר מצוה ולא ידע דרך רע, מאיש מיוחס ענף עץ אבות קדושים וטהורים אשר הקב״ה שם ומתפאר בגונין שלהם, והוא איננו שומר יחוסו ותועה בדרכי החיים, ותנו אזן כאפרכסת לקדוש י ש ר א ל מרוזין ז״ל אשר האמונה הטהורה מדברת מתוך גרונו (ס׳ עירין קדישין ס״פ במדבר) וז״ל. העולם אומר לכן נקרא היום הזה יום המיוחס, כי יוה״כ חל ביום זה לפי הקביעות, אמנם מה יתרון בזה אם הגדול במעלה הוא קרוב אליו, אם הוא בעצמו איננו כלום, הלא גם אני מיוחס בכל מקום העיקר הוא יחוס עצמו, והמשל בזה, מלך אחד צוה לבנות לו פלטרין יפה ומהודר מאד עד לפלא, וכשנגמר הבנין רצה המלך לצייר הכתלים של הארמון בכל מיני צבע יפים ונאים, וחלק המלך הד׳ כתלים לד׳ אומנים הבקיאים במלאכת הציור לשם ולתהלה כראוי למלך גדול ואדיר כמהו, וצוה שכל אחד יצייר הכותל השייך לו בכל מיני צבע והדור כאשר תשיג יד שכלו וחכמתו, ויעשו כן ג׳ האומנים וציירו ג׳ כתלים השייך להם כל אחד כאשר השיגה חכמתו, והאומן הרביעי הפליא עצה בחכמתו, ועשה כל הכותל הד׳ השייך לו מין צבע אחת מראש הכותל עד סוף יפה ומהודר מאד וזוהר הדרת הצבע שלו היה מאיר ומבהיק, עד שמכח זה כל מיני הצבעים אשר בכל ג׳ כתלים האירו והבהיקו בכותל הרביעי הזה, והיו נראים כל מיני הצבעים שהיו בכתלים בכותל הד׳, וכשהגיע הזמן שהגביל המלך להאומנים, הלך המלך בעצמו לראות את האומנים אם עשו מלאכתם כראוי והגון בכל מיני יופי בכל הכתלים כו׳, וכאשר בא אל הכותל הד׳ והתבונן בהציורים שבה וראה שכל הציורים של השלשה כתלים מאירים ומזהירים בתוכה, מצד שעשה בחכמתו צבע נקי וזך ובהיר כמראה הלטושים (שפיגעל), כדי שיאירו בה כל הגונים מ״ל הציורים שבשלשה כתלים כנ״ל, וייטב הדבר מאד בעיני המלך ויחוננהו תשואות חן וכבוד, כך הוא ענין המיוחס אם הוא מזכך ומטהר את עצמו בכל אופני הזכוך והבהירות אז ממילא מאירים ומזהירים בו כל הכחות של אבותיו הצדיקים וזהו נקרא מיוחס באמת עכ״ל, לכן יש למחות באלה החפצים לקבור בן משפחתם באהלי צדיקים אשר יש הבדל עצום ביניהם ולא ראוי זה כראוי זה. (עי׳ לעיל צד י׳ וקמ״ח).

ועוד מצינו כמה אגדות פליאות במדרשי חז״ל אשר אחריהן צומחות שבלי הלכות מצאות וטובות, כגון (שו״ת משאת בנימין סי׳ ד׳. תשובות הריב״ש סי׳ רמ״ח), אם ראובן קנה לו מקום בבית הכנסת להתפלל בעד אלף סלעים, ומאותו מקום עד כותל מזרחי מקום הארון הקודש הוא ד׳ אמות, ואחר זמן מה הרחיקו הגבאים את כותל המזרחי הלאה להרחיב ולהגדיל הבית, ונמצא עכשיו שיש מרחק עשר אמות בין מקום ראובן לכותל מזרחי ונגרע ערך המקום ההוא הרבה, מ״מ לא יוכל ראובן לערער ע״ז ולקרוא תגר אילו הוה ידע מעיקרא לא נתן בעד אותו המקום אלף סלעים ומקחו מקח טעות, והם מביאים הוכחה ממאמרם ז״ל (ב״ר פמ״ז סי׳ א׳) אר״י בן קרחה יו״ד שנטל הקב״ה משרי כו׳ היה טס ופורח לפני כסאו של הקב״ה, אמר לפניו רבש״ע! בשביל שאני קטנה שבאותיות הוצאתני משרה הצדקת? א״ל הקב״ה לשעבר היית בשמה של

של

של נקבה ובסוף אותיות, עכשיו אני נותנך בשמו של זכר ובראשון של אותיות שנאמר (במדבר י"ג ט"ז) ויקרא משה להושע בן נון יהושע כו' ע"כ, (עי' סנהדרין ק"ז · שמות רבה פ"ו סי' א'. ראשית חכמה שער התשובה פ"ג. ווי עמודים עמוד הדין פי"ט. עשרה מאמרות אם כל חי ח"ב פל"ג), כי לכאורה קשה מדוע אות ה"א שתק ולא קרא תגר לפני הקב"ה כמו אות יו"ד שבתחלה היה הראשון בשם הושע ועכשיו השני? אלא משום שאות ה"א נשאר קיים במקומו ולא נעתק ממצבו הקודם, ומובן נמי נשאר על מקומו הראשון וכדקאי קאי יעויי"ש ולע"ג.

ופעמים רבות מתישבות כמה הלכות על ידי אגדות פליאות, כגון אז"ל (זבחים י"ט:) כל כיור שאין בו כדי לקדש ד' כהנים ממנו אין מקדשין בו שנאמר ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו ע"כ, ופירש"י ז"ל משה ואהרן תרין ובניו תרין, והקשה מרן הכ"מ ז"ל (הל' ביאת מקדש פ"ה הי"ג) דהיה לו אז ד' בנים וא"כ צריך שיהא בו לקדש ששה? יעויי"ש את הלחץ זו הדחק, אך האמת הוא מ"ש ידידי הר"ש שטראשון ז"ל (נתיבות עולם לרנ"ק ס"ה:) שאז"ל (ויקרא רבה פ"כ סי' ט') שנדב ואביהוא מתו משום שנכנסו בלא רחיצת ידים ורגלים, (עי' שו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תרל"א בענין כהן ששמש בטומאה), הרי לא רחצו רק ד' וא"ש, וכבר הקדימו בזה בעל ההפלאה ז"ל (פנים יפות שמיני פ' ט') יעויי"ש, (עי' רדב"ז שם סי' תרע"ו). וכדומה עוד מאמרי אגדה כאלה מפוזרים ומפורדים במלוא רוחב שדה התלמודים והמדרשים אשר בהם נשים כמה רכסי הלכות למישור ונותנים בים התורה דרך ובמימיה העזים נתיבה. ומדרשים פליאים אשר בני אדם מזלזלים בהם וכחגבים הם בעיניהם, הם מלאים זיו החכמה ומפיקים נגה המדע במסתרי היצירה, והחסרון תלוי בקוצר המשיג, ועליהם שפתי מלך ידעון רצון (משלי א' ו') להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם, וחכמי התלמוד היו זהירים מאד בלשונם ותמיד חששו מפני לעג השאננים דבת עם בידעם כי קול המון כקול שדי, ולכן גם שיחות חולין לא הוציאו מפה קדשם טרם נפו אותן שבעתים בכור ומצרף ההגיון האלהי, כדאמר רב (שבת ע"ה:) דלא ליתי דרא בתראי וליחכו עלי.

משקל ג

למלך שהיו לו שני לגיונות והיו מריבים זה עם זה, וכיון שהגיע מלחמתו של מלך עשו שלום זה עם זה, ובאו ועשו מלחמתו של מלך.
(במדבר רבה פי"ג סי' ח').

נקיי הדעת השמים אמת רכושם ולנים בין שדי החכמה, בעברם בהנור את תבונתם בין בתרי המאמרים והמון ענינים רמים ונשאים אשר אספתים כעמיר גורנה בטוב טעם ודעת קדושים, להראות העמים והשרים את יפי תורת משה אדון הנזים, ולהוכיח לעיני השמש כי תורה שבע"פ נוסדה ע"י אראלים ומצוקים ארזי לבנון אדירי הפילוסופיא הטהורה, אשר כל רזי עולם והמון נסתרות שמבראשית נגלו לפניהם ואין דבר נעלם מעיניהם הבהירות כעפעפי שחר, כל בעל נפש אשר הלך לשוח בתשעה קבין מוח בשדה משכלים הקודמים, הוא יצא שבע רצון ומדושן עונג בלי מצרים בזכרו כי דם יעקב דופק בעורקיו, ועליו יציץ נזר האמונה הישרה המשובץ במרגליות התלמוד ומעולף בספירי המצות האלהיות פקודים ישרים למוצאי דעת, בני מעיו ישישו כמוצא שלל רב ועורקיו ירקדו כאילים, בהעלותו על רעיוניו כי ראשם הגיע השמימה לדעת תכלית שדי שגיא כח ומה חפצו מבני אדם יושבי בתי חומר, עוד עשו חיל בלמודים טבעיים וכל המדעים אשר בשמים ממעל ועל הארץ

מתחת

מתחת נקבלו ובאו חוץ לבש הרחב כפתחו של היכל ואולם, ועוד מאמר אחד אביא לפניך לשוות הוד והדר על חכמת התלמוד.

בשנה הנכחית התרנ"ד בחודש אייר התנועעו אמות הספים אשר בבית האוניווערזיטעט המתנוסס בקיוב המעטירה, מקול הרופא המחוכם ע. פאן־מייסטער בהתוכחו וכוח־מדעי (דיספוטאציא) עם הפראפעססארים א. סאדאווטן, ל. פאדווישאצקי ק. טריטשעל. והרופא פאן־מייסטער חגר שארית כחו בחכמת הרפואה כי יכתירוהו אז בנזר תפארת „דאקטאר מעדיצין", הוא היה אומר כי על ידי נסיונותיו בשפנים ועכברי השדה נוכח לדעת, כי הכבד הלוקח כר נרחב בגוף האדם, אם נחתוך אותו לרגלי איזה מחלה ונשאיר ממנו מעט מזעיר במקום חיתו, גם אז יקום החולה מערש דוי ושב ורפא לו, וכל הפראפעססארים היו מנענעים לו בראשם ביותרת הכבוד לאות כי לדעתו מלאה לה משאלות בלבם, אך הפראפעססאר פאדווישאצקי העיר אותו מדוע לא התבונן אל המרה אשר תאבד פעולתה באבדן הכבד? והרופא ענה כי נחוצים נסיונות חדשים לבקרים לפתור שאלה עמוקה זו. דברי הרופא פאן־מייסטער עשו רושם גדול מאד בלב חכמי האוניווערזיטעט ועלה לפניהם לרצון להתעטר בעטרת „דאקטאר מעדיצין", כל השומעים את דבריו קראו הידד וימחאו כף, ובכבוד גדול לווהו אל חדר משכיתו, לשכה מלאה מפה אל פה ספרים שונים בחכמת הרפואה, ועל השלחנות והחלונות מפוזרים ומפורדים סכינים שנונים חרבות לורים מזלגות ורמחים מלקחים ובזיכים וכלים מכלים שונים, וכלובים מלאים שפנים ועכברים שונים למיניהם, אשר פעמים אין ספורות התגאל בהם ועשה אתם נסיונות שונים טרם עלתה בידו הסוכחה בענין נתוח הכבד, בכמה קבין מוח השתמש וכמה פעמים התרוללו רעיוניו בו כברקים טרם מלא מרגניתא זו, (עי' הצפירה שנת כ"א גליון ק"ח).

לכו ונלכה נא אחי נועם בכרם התלמוד ונשובה לאחור אלף וחמש מאות שנה, ונראה כי כבר ישבו חכמי התלמוד על מדוכה זו, ובלי נסיונות בזוים כמו אלה ידעו מזה, והוא (חולין מ"ו): „ניטל הכבד ולא נשתייר הימנו כלום (טרפה), הא נשתייר הימנה כלום כשרה אע"ג דלא הוי כזית, והתנן ניטל הכבד ונשתייר הימנה כזית כשרה? אמר רב יוסף לא קשיא הא ר' חייא הא ר"ש בר רבי, כי הא דר' חייא זריק לה (לבהמה שלא נשתייר בה כזית מן הכבד דקסבר טרפה. רש"י), ור"ש בר רבי מטביל לה (בחומץ ואכלה), כו', ההוא פולמוסא (חיל השלטון) דאתא לפומבדיתא ערקו רבה ובר יוסף, פגע בהו רבי זירא, אמר להו ערוקאי (גמירי מילתא הא מילתא) כיזת שאמרו (שישתייר מן הכבד) במקום מרה, רב אדא בר אהבה אמר במקום שהיא חיה (שהכבד חיה משם דהיינו מקום תלייתה כשהיא מעורה דבוקה תחת הכליות. רש"י), אמר רב פפא הילכך בעינן כזית במקום מרה ובעינן כזית במקום שהיא חיה" ע"כ, (עי' לחם משנה הל' שחיטה פ"ח הכ"א). הרי לך חכמת חז"ל גם בענין טמור ונעלם זה אשר הפראפעססארים המצויינים שבדור דעה זה כלאו למצוא הפתח, וחובשי בית המדרש אלה השכילו לפתור גם השאלה הנכבדה אשר שאל הפראפעססאר פאדווישאצקי בענין המרה הפועלת בגוף את פעולותיה בעזרת הכבד, (וכן המצאת הרופא פאסטער לרפוא ברעל כלב שוטה את האדם הנשוך ממנו, יסודתה בתלמוד יומא פ"ג. להאכילהו מחצר כבד שלו יעויי"ש, כי הכבד כונס בדאיתא בברכות נ"ו. ושם האדם, והיא שיטת האמפפאטהיע הידועה). ומה היה שכר חכמי התלמוד אראלים ומצוקים אלה בעולם יש זועף זה? אך ראש ולענה היה מנת חלקם בארץ אוכלת יושביה זו, ולא נהנו בו אפילו באצבע קטן, חיל השלטון לא ידעו להוקיר חכמתם ושלחו בהם הלי זעם עדי הוכרחו לברוח על נפשם מפני חמת מציקים אלה, רב יוסף זה היה עור ולא נתן רפואה לעיניו באמרו כי אינו רוצה לראות עולם השפל.

מקור

(מקור חיים ס״פ שלח), וכן רבה בר נחמני זה שהיה מבית עלי הכהן ורפא פריסתקא דמלכא (ב״מ פ״ו) יעויי״ש כמה צרות היה סבל בחייו ופעמים רבות נפל מאגרא רמא לבירא עמיקתא, יען קמטי היהדות נראו על מצחו ולא היה לו בעולמו אלא ד׳ אמות של הלכה, ולוא התבולל אז בין העמים היה רכב במרכבת המשנה, שתה יין במזרקות ואכל עגלים מתוך מרבק ולגדולתו אין חקר. וישרים למוצאי דעת הם דברי המשורר הצרפתי ראסין בחזיונו „עתליה״ ונכוחים הם למבין החרוזים אשר שם קאתולי זה בפי שה פזורה ישראל (מועתקים במכ״ע הצפירה שנת כ״א גליון קי״א): האח! סיני הר מועדנו, מי ימלל גבורותיך ישמיע כל תהלתך? הן אתה היית לנו לעד עולם ולמצבת נלה לזכרון היום אשר אז גלה האלהים את הדרו ואת גאון עוזו על ראש סלעיך הבוערים כלפידים, ויראה לעיני בני תמותה קרן אורה אחת וזהר מבריק מזיו קדשו, ושם נפקחו עפעפי שחר לדברי ימי העולם עכ״ל.

לא! לא בקשו חכמי התלמוד תענוגות למו, לא באלה חשקה נפשם העדינה, נשמת אלוה ממעל אשר שלחה ממרום להתהלך בשפל ולשכון בערפל בין החיים, להורות לפניהם איזה דרך ישכון אור תורה ונר מצוה, ולהודיע המסלה העולה בית אל לשה פזורה ישראל, ואזניהו תצלינה משמוע המקרים הנוראים אשר הקרה ה׳ לפניהם, בכל עת אשר הלכו לתור לנו מנוחה ונחלה בפרוזדור ובטרקלין, רבותים אלפי פעמים באו באש ובמים בעדנו, ורק למעננו פשטו צוארם לשחיטה כיונה, והיו כשה לעולה על מזבח אהבתנו אהבת עולם, ולא שמו מעינם לרכוש להם אוצרות כל כלי חמדה ולבנות למו היכלי חוסן וארמנות הוד, רק עיניהם היו כעפעפי שחר וראשם לעב הגיע להעלות שם היהודי הנלחי על נס, ולחזק במסמרות חזקים וביתדות נאמנים אהלי יעקב ומשכנות ישראל, ועל כל זאת קמים בכל יום מהרסים ומחריבים ממעי יהודה לשבאים ריחנו בעיני הגוים, אשר בגלם נחיה וביניהם נתערה כאזרחים רעננים באהבה ואחוה ושלום וריעות זה כמה מאות בשנים, והמקולקלים שבעם ישראל זורקים אבנים וממלאים בעפר את הבאר מים חיים אשר חפרוה שרי התורה תקיפי קמאי אשר היו מכהים גלגל חמה ביפי חכמתם, כרוה נדיבי עם אלהי אברהם רוזני התלמוד בני ענקים נ׳גר אין על עפר משלם, ועיניהם טחו מראות כי גם בגלות המר והנמהר זה שכינה הקדושה היא בתוכנו, ומבעד רעבים וענני חושך אשר יקדירו עלינו בני בלי שם מאין הפוגות, יזרח כבוד ה׳ על כרם ה׳ צבאות בית ישראל אשר היה למשלא שור ולמרמס שה, (אגדת בראשית פ״ח): „משל לגבור שהוא נוגע באדם, מן סטירה אחת ומן מרתיק (הכאה) אחד מיד הורגו, ונכנס לביתו ומכה לאשתו מסטירא אחת והיא עומדת, אמרו לה שכנותיה קשה כחך כל האמתליטין וכל הגבורין מתים מן מרתיק אחד ומן סטירה אחת, כמה את לוקה ממנו ואת יכולה לעמוד? אמרה להן אותן בחמתו ובכל כחו מכה אותן, אבל לי לפי כחי הוא מכה אותי, לפיכך אני יכולה לעמוד״. וכמ״ש המליץ (שנת מ״ג גליון קכ״א): „התקופות מתחדשות הדעות משתנות, שטות נובלות ושטות נוללות והיהדות לעולם עומדת, דור הולך ודור בא, לאום מלאום יאמץ, משפחה תירש משפחה — וישראל חי וקים; האש גדולה, העצים יער פלס, והשה — שה פזורה ישראל — לא יבער באש, מעין מים רבים יוצא מעצמותיו היבשות ומכבה את האש סביבו והכל רואים את המחזה הנפלא: השה בוער באש והשה איננו אכל! מלך היה בארץ אשכנז אשר לא האמין באלהים, ויבא אליו הכהן הגדול ויאמר: אדוני המלך! אדברה נא באזניך דברים אחדים והיית כאבותיך ודעת מנוחה, אך מלה אחת אגיד, וידע המלך כי יש מלך מלכי המלכים אשר עיניו משוטטות בכל. — „מלה אחת?״ אך מלה אחת! רבה הזהרתיך! אך אפונה מאד אם

יש מלהכואת : רבות מחשבות במוחי , לילות שמתי כימים לבקש בספרים , פן אמלא אות ומופת חותך, כי יש השגחה פרטית בעולם יגעתי ולא מצאתי , ואתה אמרת להראות לי את הדבר הזה במלה אחת , הגד אם יש בפיך המלה הנפלאה הזאת ?— „היהודים !" ענה הכהן , ויאמין המלך".

לכן התעוררו נא בני בלי שם מתרדמת אולת , כבר קרא הגבר ! כבר בא המועד ! לגרש במטאטא השמד את השנאה הלאומית בת התופה , ולתת שוי זכיות לכל איש אשר יתקשט במדות תרומיות יהיה מאיזה אמונה שתהיה , בעוד שש שנים תכלה המאה התשע עשרה ונקבל בסבר פנים יפות את המאה העשרים אשר בה תשפוע הארץ נורתה הישנה ותלבש נורה חדשה ונעימה , ולא יוסיפו בני עולה לענותנו כאשר בראשונה, כאשר חזה עוד לפני חמש עשרה שנה הפילוסוף הדגול מרבבה וויקטאר הוגא ושפתיו ברור מללו (מועתק במכ"ע הצפירה שנה ששית גליון ל"ג) : „זה ארבע מאות שנה, בני האדם לא צעדו אף צעד אחד מבלי הותר אחריו עקבות עמוקים, נסמנים להיות מסלה לדורותיהם אחריהם , הנה עתה באות העתים לגדולות אין חקר , ואנחנו הולכים לקראתן , במאת השנים השש עשרה קמו היו ציירים , בשבע העשרה סופרים , בשמונה העשרה פילוסופים , ובתשע העשרה מבשרים וחוזים . אולם להשלים חפצי זאת המאה התשע עשרה , דרש נדרש עוד גם ציירים גם סופרים וגם פילוסופים , ואל אלה כלם יחד , עוד אנשים כמו זה האיש נואים בלאנק , אנשים אשר יצפנו לבני האדם אהבת האלהים בלבותם , זאת האהבה , המלמדת מבשרים לבשר , ואת עיני החוזים תגלה לחזות העתידות ולא יתעו ולא יטו . במאה העשרים תהי המלחמה מתה , מזבח ההרגה נהרס , השנאה נשכחה , קנאת עמי מוסרים , גזרות הדת בטלות , ישופו לא יוסיפו להיות כלא היו , והאדם הוא יקום , הוא חיה יחיה , גבוהה על כל תגבה ארץ גדולה ופתוחה לכל , כל הארץ , ותקוה גדולה : כל השמים . נקדמה נא בתרועת שלום וברכה פני המאה העשרים הזאת המבורכה , שהיא תקום לזרענו והם יקומו לה !" עכ"ל , האזינו אנטיסימיטים דברי אלה ותשמעו אמרות טהורות יוצאות מפי גבר חכם בעוז זה אשר מלא כל הארץ כבודו , ואז תמלא הארץ דעה צרופה ומזוקקה והיה כאלהים יודעי טוב , ושונאינו ומנדינו מעולם הם יקנו תחבולות לאטור את פי הבאר אשר ממנה יקרו המים הזדונים המרים המאררים , אשר בשאון דכים הטביעו כל סגולות הקודש וישטפו בזרמתם שכיות יקרון , ואם מעין אמונתנו היוצא מבית קדשי הקדשים דומה עתה לקרני חגבים , כיון שהגיע להמאה העשרים נעשה כנחל שוטף , שבו רוחצים בני בלי שם את טומאתם וקא צווחין „משה ותורתו אמת וכן בדאין !" .

בְּנִי ! כָּל חַטֹּאתֶיךָ שִׂים בַּמִּשְׁקָל וּתְשׁוּבָתְךָ בְּמֹאזְנַיִם יִשָּׂאוּ
יַחַד וְאַחַר כֵּן תֵּן וִידּוּי וּתְפִלָּה לְהַכְרִיעַ הַמִּשְׁקָל .

(צואת ר"א הגדול מ"ת) .

ספר

גנזי המלך

או

משה ותורתו אמת

שני עברים נצים בתוך ספינה מטורפת בים זועף, מתוכחים יחד בענינים הפנימים אשר בדת הישראלית, יורדים ונוקבים עד תהום התורה והמצות החקים והמשפטים אשר כל בית ישראל נשען עליהם זה אלפי שנים, והנצוצים היוצאים מסלע המחלוקת זה יוציאו כנגה צדקת אראלי הנבואה ומצוקי התלמוד היושבים על כסא משה וההשכלה האלהית הדום לרגליהם. וגם המשכילים החפשים הבועטים בכל קודש יחזו נכוחות כי

א). העטלפים מורדי אור תורה ומכבים נר מצוה ברוח היוצא מכנפי השכלתם הרמיה, המה מוכים בעורון הסכלות, ורק באולתם בווים ליקהת אם האמונות ובשגעונם נושכים שדיה בשניהם כחרבות.

ב). חשף ה' את זרוע קדשו של משה נאמן ביתו, כי יראה לאחיו מראה הנגה סביב היכל אמונת ישראל מראה דמות כבוד ה' אדון כל הארץ, ולאורו נסע וילך איש אלהים זה בצעדי ענק על סלם הדת המגיע שמימה.

ג). ארבעה ועשרים כתבי הקודש מתאימים יחד עם שטת קאפערניקוס. והחרטומים למדו למשה כל ספוני טמוני דתם וחכמתם עת גדלתהו בת פרעה בהיכל מלכותה בהור יורש עצר. ועל מפלאות תמים דעים בנה תורתו כמו רמים.

ד). הכוכבים הם עולמות נושבים במיני בעלי חיים ובני אדם שונים היודעים ומכירים את בוראם וברואיו כמונו. ואור זרוע בככב הנשמות בעד הנפשות אחרי צאתן ממאסר הגויות החמריות.

ה). כמה מעלות טובות למשה עלינו שהוציאנו מאפלת האמונות הקדמוניות בנות התופת אשר כסו אז את עין הארץ, ותחת הסרפד העלה לנו עם עבר הדס הדת. ולולא מוראה של האמונה איש את רעהו חיים בלעו.

ו). תורת אדון הנביאים חגורה שק וכארובות השמים עיניה נפתחו על אשר נפלגו בניה לפלגות שונות חדשות לבקרים, מפלגה אחת צועה ברב כחה לגרד בצפרניה את חותם השמים ממצות התורה, ומפלגה השניה תרבת פצלות וקליפות על פרי קודש הלולים.

ולמען ימתקו הענינים לחיך הקורא השכלתי לבסם ולתבל הענינים בפרפראות הטבע וספורי העולם הבאים כשמן ששון בעצמותיו ומשיבים את נפשו.

ממני

דובערוש בן אלכסנדר טורש

Сеферъ „Гинзей Гамелехъ“

т. е. ЦАРСКІЯ САХРАВИЦА

соч. БЕРЕНЪ ТУРШЪ

въ Тип графій Б. Турщъ. Варшава, Налевки № 39.

Дозволено Цензурою.
Варшава, 30 Іюля 1896 г.

מִשְׁמָע וְדוּמָה וּמַשָּׂא.

(הַזְהָרָה לַקּוֹרֵא)

מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁעָשָׂה צֶלֶם זָהָב בִּדְמוּתוֹ וְהֶעֱמִידוֹ בְּפֶתַח פַּלְטָרִין שֶׁלּוֹ, שָׁכַן עָלָיו עוֹף וְנִוְּלוֹ, אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָשָׂה אֶת הָאָדָם יָשָׁר, עָמַד יֵצֶר הָרַע וּמְנַוְּלוֹ.

(תנחומא בראשית סי׳ ז׳)

(א) הַבּוֹחֵן וּבוֹדֵק גִּנְזֵי הַמֶּלֶךְ אֵלֶּה וְדִלּוּגוֹ עָלָיו אַהֲבָה נַעֲרוֹךְ אֵלָיו דְּמוּת גַּנָּב הַבָּא בַּכֶּרֶם מִמַּעַל הַגָּדֵר וְכַשּׁוֹתֶה מַיִם חַמִּים וְלֹא יֶעֱרַב הַנּוֹפֶת בְּכַפּוֹ: (ב) הַמָּהִיר לַחֲרוֹץ מִשְׁפָּטוֹ עַל סְגֻלּוֹת הַקֹּדֶשׁ הַמִּתְנוֹסְסוֹת בְּמִכְמַנֵּי חָכְמָה אֵלֶּה הוּא כַּסָּכָל הַקּוֹצֵר תְּבוּאַת הַשָּׂדֶה בְּיוֹם סַגְרִיר וְהַצֶּמַח לֹא יַעֲשֶׂה קֶמַח: (ג) הֶחָשׁ לִקְרוֹא וְלִבּוֹ בַּל עִמּוֹ הוּא כְּאוֹכֵל עֲגָלִים מִתּוֹךְ מַרְבֵּק וְלֹא יִטְחוֹן בְּשִׁנָּיו הַבָּשָׂר כָּרָאוּי וְיִקָּרֵא מַכְאוֹבִים בְּבִטְנוֹ: (ד) הַקּוֹרֵא הַיּוֹם הַשְּׁאֵלוֹת וְהַתְּשׁוּבוֹת יַחְמִיץ עַד מָחָר כָּאֱוִיל הַמֵּטִיחַ פָּנָיו בְּבוֹרִית וְלֹא יִשְׁטְפֵם בַּמַּיִם עֲדֵי עֵינָיו תִּכָּוֶינָה: (ה) הַנִּכְלָם לִשְׁאוֹל הַדָּבָר הַקָּשֶׁה מִפִּי אֲחֵרִים הוּא כַּחוֹלֶה אֲשֶׁר יֵבוֹשׁ לְגַלּוֹת מַחֲלָתוֹ לְאֹזֶן הָרוֹפֵא וְעִמּוֹ תָּמוּת כְּלִמָּתוֹ: (ו) הַקּוֹרֵא וְשׁוֹנֶה בְּאִוַּלְתּוֹ כְּטוֹבֵל בְּשָׂרוֹ בְּנַחַל עֲדָנִים וּפֶגֶר מוּבָס בְּיָדוֹ וְכַחוֹלֶה אֲשֶׁר רְפוּאָתוֹ לְהָקִיא וּבוֹלֵם פִּיו בְּחָזְקָה: (ז) הַקּוֹרֵא הַנִּבְעָר מִשְּׂפַת עֵבֶר הוּא כְּאִכָּר הַפּוֹרֵט עֲלֵי עוּגָב וּמַשְׁמִיעַ שְׁרִיקוֹת עִזִּים וְנַהֲמַת תְּיָשִׁים וְרָגַז וְשָׂחַק וְאֵין נָחַת: (ח) הָאוֹמֵר עֲשׂוֹת סְפָרִים הַרְבֵּה אִוֶּלֶת קְשׁוּרָה בְּלֵב הַמְחַבְּרִים, הוּא כָּעֲטַלֵּף הַחוֹשֵׁב כִּי הֲמוֹן כּוֹכְבֵי אוֹר אַךְ לַתֹּהוּ נִבְרָאוּ וְכִי מַלְכֵי אֱלִיל הֵמָּה: (ט) הַגּוֹזֵר אֹמֶר כִּי אֵין תּוּשִׁיָּה בְּסוֹחֲרִים וְרַק שׁוּלֵי בִגְדֵי הָרַבָּנִים מְלֵאִים אֶת הֵיכַל הַתּוֹרָה הוּא כָּאוֹמֵר כִּי בְשַׂר הַתֻּכִּיִּים הַיָּפִים טוֹב לְמַאֲכָל מִבְּשַׂר הַיּוֹנִים: (י) הַמִּתְפָּאֵר כִּי יֶשׁ לוֹ

עוֹד שְׁאֵלוֹת אֲשֶׁר לֹא צָרְפָן מְהַלַּלְאֵל בְּכוּר בִּינָתוֹ הוּא כִמְבַקֵּשׁ לְהָבִיא הַקַּיִץ בִּכְנַף עֲטַלֵּף אֶחָד וְאִם הֻכָּה כַפְתּוֹר הָרֶשַׁע לִרְסִיסִים גַּם הַסִּפִּים הַקְּטַנִּים יִרְעָשׁוּ: (יא) הַקּוֹנֶה סֵפֶר וּמִתְעַצֵּל לִקְרוֹא בוֹ כְּהוֹלֵךְ עָרוֹם בַּחוֹרֶף וּבְמֶלְתַּחְתּוֹ אַדֶּרֶת שֵׂעָר לְהַפְרוֹת נְמָלִים: (יב) הָאוֹמֵר כִּי הַתְּשׁוּבוֹת עוֹדָן קָרוֹת וּשְׁבִיבֵי אֵשׁ־דָּת מְעַטִּים בָּהֵנָּה, הוּא כְאֵם רַחֲמָנִיָּה בְּהַמְלִיטָהּ אֶת הַיֶּלֶד הֵנִיחָה נֵתַח בָּשָׂר בְּפִיו וְלֹא זָכְרָה כִּי חָסֵר שִׁנַּיִם הוּא וַיְחֻנָּק: (יג) כְּצִפּוֹר בּוֹדֵד בְּקֵן הַחָכְמָה יָשַׁבְתִּי, בִּמְנַגִּינוֹת פִּי אַרְנִין אַלְפֵי לְבָבוֹת, בְּנוֹצוֹת כְּנָפַי הַחֲמוּדוֹת רְבֵי תוֹרָתִי כָּתַבְתִּי, אֶשְׂחַק לְרַעַשׁ הַמּוֹרִים חִצִּים וַחֲפָצִים קְרָבוֹת:

קֶצֶף עַל פְּנֵי מָיִם

והעולה על רוחכם היו לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן: חי אני נאם אדני יהוה אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם,
(יחזקאל כ׳ ל״ב).

מה נהדר היה הצי אדיר בצאתו בירח האיתנים בים הגדול, מי שלא ראה החובלים עטופים בגדי שרד בשלל צבע רקמתים לא ראה תמונה נאה מעולם, אישון בת עין התענגה לחזות בנועם המחזה היקר זה אשר הכה כל איש בתמהון ואחז בשרו פלצות; על החוף עמדו המון אדם רב אנשים ונשים וטף, וכיוני הגאיות כלם המו בפיק ברכים ובשברון מתנים; כרוח הסואן ברעש בין אלוני בשן נשמע קול זקן וידוע חולי העומד שחות נשען על מטהו, ובוכה על משפחותיו ילדי שעשועיו הנוסעים למרחקים, ואותו יעזובו כערער בערבה בלי משען ומשענה; וממולו תתיפח אשה קשת רוח ועפעפיה יזלו דמעות רותחות על ילדיה הרכים הסובבים אותה כאפרוחים, ואנחות איומות בוקעות ועולות ממעמקי לבבה הנשבר, על בעלה ואלוף נעורה הנודד לארץ נכריה, למצוא מקור לא אכזב להחיות את נפשם המפונקה מנוער אשר התמוגגה ברעת המחסור והכפן; על הר עיבל שמענו את הקללות הנמרצות רק באוזן ועל החוף זה ראינו אותן בעינים, איך נחתו חצי שדי בלב בני תמותה וימררו את חייהם עד בלי די.

הפעמון השמ״ע צלצל השלישי והמנגנים הבקיעו את הארץ בקול כנורות ומצלתים והשאון עלה עד לב השמים, הצי אדיר החל לחצות את המים ברעש גדול שגיא וימש ממקומו לאט לאט, כברקים התרוצץ בשאון דכיו ויגזור על ימין ועל שמאל במשובה נצחת, פעמים רבות אין ספורות התאבק עם גלים נוראים באופני אש ויוכל להם; ככלוב מלא עוף היה מלא מפה אל פה בני דתות שונות נוצרים מחמדים לאטהורים אבנגלים מקצוי ארץ ואיים רחוקים, וכלם התערו באניה כאזרחים רעננים באהבה רבה בלי מצרים, יחד אכלו עגלים מתוך מרבק וישתו יין רב במזרקות מחללים בחלילים ושמחים שמחה גדולה, ואמונותיהם השונות לא נתקו גם חוט אחד מעבותות ידידותם ויהיו דשנים ורעננים מאד; כתואמים בבטן אמם התרועעו הקאווקאזים עם המאנגאלים והנעגרים את המאלאים והאמרקנים ואין משבית ומפריע, והמחמדים האטימו אזנם לקול מחוקקם אשר כנחש ילך (אלקוראן שורה ה׳ נ״ט ס׳): „אתם המאמינים בנבואתי ובתורתי אל תכרתו ברית עם היהודים והנוצרים ואל תדרשו שלומם וטובתם כל הימים", ויעברו את הים שלשה ירחים ויהיו בעיניהם כימים אחדים באהבתם העזה.

וגם

וגם שני עברים היו באניה, שם האחד מהללאל בן יפת ושם השני שאלתיאל בן בוזי; שאלתיאל היה לבוש כאפרתי מלבושי מכלול ועטוף בגדי חמודות כאחד האצילים חורי ארץ, טבעות זהב מופז משובצות באבני אקדח נוצצות על אצבעותיו כקרני השמש, כובע גבוה הבריק כמראה הבזק על שערות ראשו השחורות כתלתלים, קרני חזות חטובים מעצי אלמוגים יפוזו על גבות עיניו כעפעפי שחר, ושרשרת זהב טהור סרוח על שולי המעיל סביב מחובר לעתון יקר הערך, זקנו דק מחוספס כזרע גד ועינו כעין התכלת, ומורשי שפמו חדים כמנור אורגים ושזורים כלולאות משי מעשה צעצועים; בשרו היה מכורבל בכתונת בוץ לבנה כשלג וצחה מחלב, ומבין פרחיה מעשה רוקם יהלו כפתורי זהב מרהיבי עין; וכצפור דרור בכלוב זהב רקדה בפיו לשון למודים מהירה ונחרצה בכל שפות חיות ההולכות קוממיות בארץ אוכלת יושביה זו; ויען היה עוז והדר לבושו לכן שחק ליום אחרון ולא חש עתידות לו בתופת גיא בן הנום, ולבו צפון משכל עת בחושך ירפד יצועו ושאול יהיה ביתו, והיה העטופים בגדי חמודות ללבן והקשורים באבנטים ליעקב, כי הוא אֹרח לחברה עם שכניו הגוים לבשרם לא קרא פגול ולייננם מגואל והיה כאחד מהם, אף אם על פניו עוד נכרו אותות היהדות וקמטי צפיחית של שבת נראו על מצחו הנחושה, ואך לשוא ואך לשוא הרבה נתר ובורית להעביר תוי ישרון מעל לחייו.

ומהללאל לבדד שכן וכיונה פותה ישב גלמוד בירכתי האניה, לחם חמודות לא אכל אתם ובשר ויין לא בא אל פיו ונפשו לא מטומאָה, וכמעט נהפכו ציריו עליו בהשקיפו בעד החלון בשבעה עינים על מפלאות תמים דעים ורבבות אלפי גבורות שדי שגיא כח הנראות על פני הים הגדול רחב ידים זה, ובדמיונו („הדתות אינן מתקימות כי אם עם הדמיון" . שבט יהודה י"ב :) השתעשע לראות כמו חי ששים רבוא אחיו אנשים ונשים וטף יחד עם גמליהם הנושאים אוצרות כל כלי חמדת מצרים עוברים בו ברגל, מימיו העזים וגליו האיומים והנוראים נערמו לקול משה איש האלהים ההולך מעדנות בראשם כמלך בגדוד, והמצרים עם עצום ערוך מלחמה אשר השתקשקו בצבים ובכרכרות בזעף אף ולשון אש, יורדים מצולה יחד עם המון סוסיהם הדוהרים אדומים שרוקים ולבנים ורכביהם האמוצים; אוזן מהללאל הימנית צללה מקול מפלתם יהמו ישוקו יתגעשו כי חרה להם לשחוט את עם חרמם ולהשים את ראשיהם בדודים, ויכס עליהם הים במשאון וגם פליטה לא היתה להם והלכו מר בתמת רוחם לאבדון; ואזנו השמאלית התענגה משמוע שירת משה ונעים זמירות צאן מרעיתו אשר על אלהי ישראל נסמכו ה' צבאות שמו.

כה ישב מהללאל עלז ושמח על כנפי רעיוניו הנעלים אשר הגביהו עוף וידאו לרום שמים, ולא שת לבו לכל הנאצות הגדולות ולא שעה לשריקות בוז וקלון, אשר חרקו שני שאלתיאל על בגדיו הסרוחים על רגליו כבלואי הסחבות, ועל פאותיו הארוכות הפרועות על רקותיו כזנבות, ולולא הגוים אשר השליכו עליו הס כי מאד נכמרו רחמיהם על מהללאל אשר פניו נהפכו לירקון ועיניו נמקו בחוריהן מכלמות ורוק על לא דבר, אז לא נסוג בן בוזי אחור מִתת את גוו למכה רבה

דבה ולחייו למרטה, כי בערה בו כאש רשעה וישם פניו לבוא בתוקף עליו, וישתגע ויתהולל כמו שחל למרות עיני האנשים הנאנחים והנאנקים עדי היה עליהם לטורח נלאו נשוא קצפו וזעפו על איש אחיו בן בריתו אשר מצור אחד נחצבו ועל ברכי אמונה אחת נולדו; ומהללאל איש חמודות ידע כי מן התחברותו אליו יעשה מרמה, לכן נתן את פניו חזקים לעומת פניו ואת מצחו חזק לעומת מצחו, וישחק לרעש זד יהיר זה אשר פתח חרצובות רשעתו וישלח רצוצי מהשבותיו חפשים כזאבי ערב, וגם ראה כי האספסוף אשר בקרבם התאוו תאוה להקהות שניו באבן או באגרוף, ולדרוש עלבונו בזרוע רמה מבן בוזי זה השופך דם נקי חנם ועצמותיו יגרם; גם ידע כי אם לא יאבה סלוח לו כי אז יעשן אף שאלתיאל וקנאתו בו ויהיו שניהם לסחי ולמאוס בעיני שכניהם.

ליל שבת פרש כנפיו הנחפות בירקרק חרוץ שחורות ונאוות על פני האניה, ורוח חרישית מרחפת בחוץ ומעוררת חרדת קידש בלב עברי נאמן לעמו ודתו, וימהר מהללאל בעוד מועד לכבדהו באורים ולקדשהו בנרות על שלחנו הערוך לפניו בשתי חלות לחם וגביע יין כדת היום; ולבעבור הרעימו הוציא שאלתיאל מתוך חצנו ארגז כסף ויקח מתוכו גלומי-עלים והעלה עשן בפיו לאור הנר אשר הגיה על שלחן מהללאל, ובן יפת לא שת לבו גם לזאת וישם את פניו כחלמיש מענית כסיל מתעבר ובוטח כאולתו, וישם את פיו כחרב חדה לנצח בנגינות קודש ולאלוה עשהו נתן זמירות בלילה ההוא, שירים ערבים אשר ירדו בלב בן בוזי כמדקרות חרב וירתיחו מעיו כסיר מצולה, וכארי משחית לחבל הלך הנה והנה ומקטרתו בידו ככלי מפץ ועתר ענן הקטורת עולה כעשן הכבשן, ולא יכול לבלוא את הרוח בפיו עדי כבה נרות מהללאל בצואר עתק, ומהללאל פנה לו עורף וילך מנגד לאיש בסיל זה וידע שפתי דעת לספר את הרשום בכתב אמת באזני הגוים, את אשר קרה ליונה החוזה בגלל עזבו את אלהי העברים, ובעון לא שמעו בקול מורו והקשה ערפו מהיות איש תוכחות ומטיף מוסר לפושעי נינוה, הניף המות את חרבו המרוטה על שכניו כלם אשר ישבו אתו באניה וכפשע היה בינם ובין הקרץ, וכאשר הוערה ממרום רוח נכונה בקרבם להטילהו הימה, עמד להם רוח והצלה כי סר מעליהם עלו וסבלו מעל שכמם:

ויהי ככלותו לספר להם מעשה אל יועץ פלא זה ברגשי קודש ובפני להבים, התחילה גם אניתם לפזז ולכרכר רצוא ושוב על גלים שובבים מבוהלים ודחופים מאין הפוגות ומרגוע, ומקול שעטת פרסות אופניה מרעש המון גלגלי המכונה אשר יצאו ללחום באש מול הגלים המתקוממים להאבידה, התעלפו האנשים כלם ואימה חשכה נפלה עליהם וכסתה אותם פלצות, רב החובל ירה בתותח לאות כי אניתו מטורפת בים והתהום פער לועו לבלי חוק לבלעה חיים, ויקראו כלם בשברון מתנים ובפיק ברכים בשם אלהיהם כי יחמולו על נפשם ולא יהיו טרף לשני הדגים וחיות הים, וגם מהללאל נפל מלא קומתו ארצה ועיניו נפתחו כארובות השמים בבכי תמרורים ויספד בחילה בקול גדול ולא יסף, כמשק גבים וכהמות ימים נשמעו תפלותיהם עד למרחוק ונאקותיהם עד עב הגיעו; ושאלתיאל גם הוא

השיג

דאגה בים השקט לא יכול, ויראה את המראה הזאת ולא נותר בו נשמה, ותפעם רוחו כי ירא פן יאמינו כל תופשי משוט מלחים כל חובלי הים לקול מהללאל בדבר יונה, וכיונה פותה אין לב יתפתו למקרה ישן נושן זה ויטילו גם אותו כנצר נתעב הימה, והמשמרים הבלי שוא חסדם יעזובו ממנו ויעשו אתו כלה; אך לא ארכה העת והנה קול רב החובל ואנשי האניה יודעי הים מבשר טוב משמיע ישועה, כי הים נח מזעפו והספינה מצאה לה במימיו העזים נתיבה ישרה ולא תעבט עוד דרכה; להקת המנגנים הנעימו זמירות בכנורות וצלצלי שמע, והוציאו המורך והבהלה מלבב האנשים ויהפכו מספדם למחול להם.

כשמוע שאלתיאל בן בוזי כי חלפה הרעה וחרב המות הושבה אל נדנה, אז התעודד ויקם על מהללאל בן יפת בארי על טרפו, לפידי בוז הלכו אמים מגרונו הפתוח כקבר ומפיו יז קצף נורא: רק בעונך יסר ייסרני יה ויאבה לתת בשרנו מאכל לדגה אשר במים, כל גלי הים ונהרות איתן שפעת מימי העבים ונחלי תבל, לא ישפיקו לכבס כתמי סכלותך ולא יעברו ממך כחברבורות נמרים; רוב שנותיך עברו עליך בתהו ועוד תלך עקלתון כבהמה בבקעה, ואתה תועה למקום בתה יליל ישימון, אשר שם בין סלונים ממאירים יושבת תורת משה שכולה וגלמודה בצעיף אלמנותה ואין דורש חכם ומבקש נבון לה; התורה! חי ראשי! אך התורה הזאת הורידה אותנו לבור תחתיות עמוק, והיא היתה ותהיה תמיד בעוכרנו לשבת בעולם כמתים באשמנים וכתוכיים אשר נוצותיהם מרוטות; היא עשתה אותנו עם לבדד ישכון לכן בגוים לא נתחשב יותר מנבלי חרש; לולא היא לא היינו זה אלפי שנים מטרה לחצים שנונים וכדודי אש המתמלטים עלינו מכל עבר ופנה מאין הפוגות; על ידה היינו פעמים אין ספורות לבז ולמשסה לכל אויבינו הרבים והעצומים, בחורי ישראל בחרב הרגו הרותיהם בקעו ועולליהם רטשו ורמי הקומה אך בגללה נגדעו; מדוע נפש מלכים גחלים תלהט על שה פזורה ישראל עם לא עז? למה רוגשים גוים כהמות ימים לעשות את גפן ישראל למשלח שור ולמרמס שה? למה ירצדו הרים גבנונים וכל חורי ארץ הרמים והנשאים מתהפכים בתחבולותיהם להשית כרם ישרון בתה לא יזמר ולא יעדר? יען וביען התורה הזאת תשמיע קול פחדים באזנינו ותרעים נפלאות, לבל נלך בחקות הגוים ולא נתערב את בני התערובות רוזני ארץ מלכי אדמה, אשר בצלם נחיה ובנחלתם נסתפח זה כמה מאות בשנים כאזרחים רעננים.

כחץ מלא רעל יפלח כבדי המקרה המוזר אשר קרה זה זמן לא כביר במחנה ישראל, מקרה אשר הקדיר את שמי ישרון בעבים שחורים וערפלי השנאה המעוררת מדנים ומפרדת בין עצומים; שר וגדול הלך פעם אחת לבקר את גפניו השכורים בידי יהודים החשובים בצדק בין שלשה עזים אשר בעולם, וירץ כלבו לפניו אל בור אחד וילוק בלשונו מן היין אשר בו ואין מפריע בעדו, וויושט השר את ידו אל הבור ויאבה לטעום גם הוא מהיין אשר בגפניו לדעת אדמתו השמנה היא אם רזה, אל תגע! אל תגע! ענוהו היהודים בפני להבים, נזירא נזירא סחור סחור לכרמך לא תקרב! נשמע מפי עברי נבזה וחדל אישים סחי ומאוס, אשר בפאותיו הקלועות

הקלועות רמש ואין מספר, ורירו יורד אל זקנו הממושך ומורט; פני השר חפו ושאגה לו כלביא: את מי חרפתם וגדפתם? ועל מי הרימותם קול? הזאת נעמי? מדוע נקלה כבוד שר גדול כמוני בעיני חגבים קטנים כמוכם? והשפלתם אותי יותר מכלבי ההולך על ארבע? הלא מאשרי העם הזה מתעים וכתנים יושבים בהיכלי עונג אשר בכרמי? בצדק לא יאמרו הלאומים כשר לכל אשר יאמר העם הזה כשר כי ברע הוא וראשו ראש פתנים; ויוסף אף השר לחרות בישראל ויסת את רעיו כנעני ארץ לגרש את כל יהודי מהסתפח בנחלתם אשר שפרה עליו, ויחישו להוציא את בלעם מפיהם ולהציגם כלי ריק; הלא בצדק ידכאו עמנו ופני יהודי יטחנו בחמת תנינים, נהרסו הרי ישראל ונפלו המדרגות ופח יקוש על כל דרכיהם, יען כל בית ישראל חזקי מצח וקשי לב המה, והמתקדשים והמטהרים בעם נלעג לשון אין בינה זה, הם הביאו קור וקפאון גדול מאוד בים ההשכלה האלהית ומן חדריהם תבא סופה עליו, ולכן הוא נכון למועדי רגל.

ויען מהללאל מתוך הסערה ויעמוד ויקרא בקול יהודית וידבר ויאמר: לא! לא בדעת תכביר מלין אלה לפני איש השם אמת ואמונה רכובו כמוני, וכמו בעל הכנפים המגיד לאדם שיחו בלי תבונה, כן תדבר רתת ותשפוך מררותך על תורת עם עבר הישרה והתמימה אשר כל עץ בגן חחכמה לא דמה אליה ביפיה, והיא בהיכלי מלך מלכי המלכים לעולם תהיה גברת וכשגל תעמוד לימין צדקו, וכל מנאציה לא יראו את שכיות חמדתה ורבבות אלפי סגולות הקודש הספונות וטמונות באוצרותיה; הן השמש תשב בשמים כמלכה עדינה בארמונה ותשחק לקול גדופת העטלף שתום העין, והסהר עם המון צבאות ככביה ילעגו ויהתלו על הינשוף הקורא מרה ויתן תפלה בקרני אורה הנעימים בשפרירי שחק המשוים הוד והדר על פני כל היקום; לא אתה לבדך תזרה פרש על פני פקודי משה המשמחים לב חכם אשר עינים טהורות בראשו ככרמל, בכל דור ודור יכרסמו חזירים מיער ההשכלה הרמיה את תורת אדון הנביאים ויאכלוה בכל פה, ובני נבל נולדים חדשים לבקרים וכעשב הארץ יציצו יום יום פועלי און למכביר, החותרים בכל עוז לערות אמונתנו עד היסוד בה, ופורצים גדרות צאן קדשים בנכליהם וברוב כשפיהם כי שקר תרמיתם, אך אלהי קדם הוא מגן בעדה וכנשר גדל-הכנפים יסך לה לבל תפול במהמורות עריצים מורדי אורה אשר קרבות יחפצו אתה. כי (מורה נבוכים ח״ב פט״ו) „לא תחסר האמת ולא תחלש בחלוק עליה כל אנשי הארץ״;

ואם אמנם ידעתי כי אתה מהלך על כנפי רוח החופש, ותכה במטה זדון על הצור אשר ממנו נחצבת, להוציא ממנו מים הזדונים המכבים רשפי אש דת, ושנתך ערבה לך במגדל הפורח באויר המינות אשר כפרת אותו מבית ומחוץ בכופר, והוא מעופף כשד משחת על הרוח הנושב מבין אלוני בכות רצוא ושוב, עדי יפול למדחפות במקום מעוף צוקה ואפלה מנודח על הררי נמרים ומעונות אריות טורפות; אולם מה תענה על קהלת היהודים בעיר גלוגא כי מעלה מעל בקדושת בית הכנסת עתיק יומין אשר לה ותמכרהו לכומר פרוטסטנתי, וחיש מהר נהפך בית מקדש מעט זה לבית תפלה לפרוטסטנתים המעטהאדיסתים? הזאת נעמי? הנהיה

כעון

בעון הגדול הזה או הנשמע כמהו בין עמים זולתנו? על זאת שאגו גם כופרים נתנו קולם כנחשים הצפעונים בעתונים שונים, ומאד נבאש ריחנו גם בעיני הגוים אשר קראו זאת ויחרקו שן ויאמרו בלע ישראל, כי רק בני בריתנו הפורקים עול תורה הם עשו את אמונתנו ככנור אשר מנגנים בו לצים ואת הודה הפכו למשחית; ומבשרך אחזה כמה השחיתו רשעי ישראל והתעיבו עלילה, הלא כי יעביר אדם את ידו על עור הנחש האכזרי, אז יכנע הנחש תחת ידו ולא יריק עליו חרמו (ארץ הקדם ח"א צד צ'), ואני אחיך בן אביך הזקן ישבתי ממולך בפנים שוחקות ועיני הפיקו לך רשפי אש-דת שלהבת יה, ועוד הוספת סרה להתגולל עלי כעלוקה בת הדמים, למוץ לשד עצמותי ולהקפיא את דם יעקב הדופק בעורקי, בהשליכך עלי קרחי הבושה כפתים ולפני כלימתך מי יעמוד? איך לא תדע כי כל עברי נאמן לעמו ולדתו הוא רגיל לשמוע גדופים ולסבול יסורים של אהבה, וגם אני אומר (המבקש לשם טוב צד כ"ז): „אם איד כמו סלע כמו פטיש אני, ואני כמים אם התלאה רשף, לבי בבואה (אותה התלאה) יחזק כי הוא כמו סהר מאורה יחזק בנשף".

וגם אתה בן בוזי לבית ישראל סלון ממאיר וקוץ מכאיב בשר שלמונים, הן גם עליך נשמע הד בהר עיבל בקללו: „צא צא איש הדמים ואיש הבליעל מהשחית כרם ה' צבאות בית ישראל!", רק בשלך הסער הזה התחולל על ראשנו והאניה חשבה להשבר בגללך, נבל אחד אכל בוסר ושני שכניו תקהינה! אף אלהינו יעשן בנו על אשר העלית עשן בשבת קדשו, והעז העזת לכבות אש-דת בנחלי בליעל, כי העברת תער על זקנך אשר לא כדת, להפשיט מעליך צורת יהודי הבזויה ועכורה בעיניך כעכביש; מי הוא לידי יתקע כי הגלים שכנו דומה ולא יתעוררו שנית כאריות טורפות מסבבן וכפרץ רחב יאתיו ויגלגלו אותנו תחת שואה בגאות הים? מי יודע אם חמת המלך עליון שככה ולא יקצוף עלינו עוד פעם ולא תצא חרבו מתערה להכרית ממנו צדיק ורשע? הה! מקיל שוקר אני רואה אשר ספרי עמל וחבורי עצבים מסכו בקרבו רוח עועים להשים אור לחושך וחושך לאור; הן היום רעב גדול בשדה הספרות עד היות ראש חמור בשמונים כסף, השקר פשט את כתונת הפסים מעל האמת ויתחפש בה למען כחש; מדוע בזית את דבר ה' והיית בין המלעיבים במלאכיו עושי רצונו ומתעתעים בנביאיו עד עלות חמתו בנו להשליכנו מצולה בלב ים? למה תאטים אזניך לעצת הגדול בענקים הקדמונים פילון היהודי ואת לבך תקשיח לקולו החוצב להבות (המלאכות להקיסר קאיוס צד ז'): „עד אנה נהי אנחנו הישישים כילדים? שבה זרקה בגויתנו מרוב ימים ורוחנו יחבק עוד אשפתות הילדות, כי נתעה בנפשותינו להחזיק את ההצלחה הרמיה לדבר קיים".

למה תעיף עיניך על רגלי התוכי ולא על כנפיה החמודות בשלל צבעים? איה עדר אשר אין בו שה צרוע וקלוט? לכן אך לשוא הבאת לנו האיש שומר היין לצחק בנו ולנגח בו חומת הדת, סכל גדול הוא זה ולא נברא רק לענות נפש החכמים יודעי דת ודין, ולוא הייתי שמה מלאתי חצץ שניו ואת פיו באבני גיר מנופצות, יען לא נתן להשר לנגוע ביין גתו; הלא קול אלהים מתהלך בגן ההלכות ורוח

זרוח ה׳ דובר בהמורים הגדולים, כי האומות אשר אינן מנסכות לאליליהן יין אין נגיעתן אוסרת יין ישראל (יו״ד סי׳ קכ״ג קכ״ה קל״ג. תשובות הרמ״א סי׳ קכ״ד. עקרי הד״ט חלק יו״ד סי׳ ט״ו. קרבן נתנאל ביצה פ״א. יין המשומר להרב המקובל הר״ן שפירא ז״ל); וגם הקראים אין ביינם שמץ איסר (תשובות הרמב״ם ז״ל סי׳ קס״ג), רק בני ישראל קדושים הם ויושבים על טפת יין שבעה נקיים; והרא״ש כתב (בשמים ראש סי׳ ל״ו) „ושמעתי גם כן שהיה רבנו תם אומר שראוי להושיב עדה גדולה להתיר עכשיו את יינם״, ומפני כבוד השרים התירו ליהודים רואי פניהם להסתפר גם בחול המועד (נודע ביהודה חלק או״ח שאלה י״ג וסי׳ צ״ט. ועי׳ יו״ד סי׳ קע״ח. בשמים ראש תשובה מ׳); גם בטלו המנהג לחלוץ המנעלים בתשעה באב פן נהיה לבוז בעיני הגוים (או״ח סי׳ קנ״ד), ולא על אלה אמר רבי אלעזר (ירושלמי יבמות פ״ג ה״א): אף אם בטל הגורם, האיסר במקומו, (עי׳ תשובות הרשב״א סי׳ רמ״ח); ושומר היין אשר אותו לקחת לך כחצים ביד גבור לחרף בו מערכות אלהים חיים, הלא הוא גם בעיני אראלים ומצוקים היושבים על כסא משה כשכור הממשש באפלה ובשגעון יתנהג, או כחסיד אוילי השוכב ביער במעונות אריות והלן על הררי נמרים להראות לדעת כי לא ירא זולת אדון כל הארץ, ואך לשוא לקח השר את הכעס מחיק כסיל זה, כי לא נאבד מכבודו מאומה ומגדולתו לא נפל צרור ארצה; מי לנו גדול בחכמה ובגדולה מהחוזה בככבים אבלט הפרסי, אשר היה מודיע לחדשים מאשר יבואו על האדם וחז עתידות לו (שבת קכ״ט. קנ״ו: ירושלמי שבת פ״ג ה״ג), והוא משך את ידו מנגוע ביין אשר הובא לפני שמואל ירחינאה (ע״ז ל׳ י׳). לוא הייתי שם ספרתי באזני השר את אשר קרה לרבי אבא בר זמינא (ירושלמי שבועות פ״ד ה״ב), בהיותו תופר בגדי נכרי אחד בעיר רומא הובא לפניו בשר לאכול, והוא האטים אזניו משמוע הפצרת הנכרי ובקשתו כי יטעום מעט מן הבשר אשר כבדהו, וכאשר ראה כי יהודי זה לא יתגאל במאכלו לוא יניח חרב חדה על צוארו, אז הודה כי בא לנסותו ואם שלח ידו לאכול ממנו אשר לא כדת משה אז שם קץ לחייו, כי כל איש צריך להחזיק באמונתו, ואם המחוקקים אכלו בוסר מדוע שני מאמיניהם תקהינה? לכן לא באשמת בוערים בעם המתקדשים והמתחסדים יסודות הדת רופפו ואמונתנו פור התפוררה, רק בגלל אשר בדור דור-שוא זה עלו שפיפונים רבים ממעי יהודה עלי ארח ישראל להצר צעדינו; וגם לך בן בריתנו שם יהודי למוקש, ואתה נושך שדי אמך דדי אמונתך אשר הרווך דשן. זכור נא דברי אפולוס הקדמוני (ימים מקדם צד ל״ה): „האיש העוזב את עמו בעת צרה, בוגד הוא, בוגד ירא ורך הלבב! העוזב את אמונתו אמונת אלהים קדושים אשר הדרת שבה חופפת עליה ומעולפת זכרונות קדושים עתיקי ימים״. וגם לא אכחד כי גם החרדים מאתנו אשר בשגעון יתנהגו ובצד ובכתף יהדופו מפני אמונתם בני דתות אחרות, גם חסרי טעם אלה מרבים קמטים על מצחות ישראל ונותנים מהלכים לשועלים לחבל כרמנו, כמו פלוני אלמוני עם היין אשר קרא מכאובים בזה עליו ועל רבים מבני בריתו; וכן בעיר מולדתי ווארשא המעטירה נהפך כומר נוצרי אחד מאוהב לאויב ישראל, כי פעם אחת בא לארמון הפלילים הגבוה להשביע את העדים הנוצרים, וירא והנה רב אחד עברי

אשר

אשר גם הוא נקרא להשביע את העדים העברים יושב ממולו, ויגש הכומר ברב כבוד ויושט ידו אליו לשלום כראוי, והרב נסוג אחור ולא השיב את ידו ופני הכומר חפו; ומאז היה ככפיר לבית יהודה וישטום את שם ישראל עד למאוד. אולם אשרי להמחכה ויגיע למועד אשר יציץ ופרח ישראל כבראשונה, ואורו יבקע כשחר בעיני מלכי צדק המושלים הישרים, לתת גם לו שוי זכיות ולפתוח גם בעדו דלתי ההצלחה הסגורות לפניו כיריחו, ואז לא תוסף קום עוד פסולת ישראל ועינינו לא תחשכנה עוד מראות שמו מנואץ במכתבי עתים, אשר כל אחד מהם המרבה לספר חרפת ישראל הרי זה משובח; ארי לא יטרוף ארי והזאב לא יבלע את הזאב, יען הארץ פתוחה לפניהם, ועל כל כר ויער אשר יחפוצו לרוץ אין מפריע בעדם, אבל הדג בולע את הדג יען הטבע שם לו חול גבול לים וימות בחרבה מפני להט השמש.

עוד זה מדבר בשפתים דולקים ויחנן קולו באזני שאלתיאל אוהב פשע אוהב מצה, והנה נוצרי אחד נגש אליהם ושפתיו ברור מללו: מה בצע כי פתחתם גרונכם כקבר ובצד וכתף תהדופו האמת מאור אל חושך? מה לכם לנגוח חד את אחד בקרנים כעזים ותישים באָחו? שמעוני שני עברים נצים איעצכם ויהי אלהים עמכם, אם שדי שת לכם בטוחות חכמה תואילו להתוכח יחד בלשון רכה משמן, לא בקולות ולפידי בוז וקלון כהלומי יין בבתי מרזח, והאמת תורה דרכה אל מי משניכם הצדק, מי מכם ילך עקלקלות וישרך דרכו במעוף צוקה ואפלה מנודח, ומי ילך מעדנות על עפרות זהב? אם המלך עליון חפץ ביקר איש הפורק עול תורה ומשליך מעליו עבותות אמונה, או רק באיש אמונות רב ברכות המקטיר חלבו ודמו הונו ואונו על מזבח אהבתו לתורת משה רועכם הזקן, ורובץ תחת משא מצותיו הרבות הכבודות והכבדות? אתה שאלתיאל תמטיר שאלות שונות כטוב בעיניך עקודות נקודות וברודות, ומהללאל יענה עליהן תשובות נדברות על אפני המדע והמחקר נכוחות למבין וישרות למוצאי דעת. אף אם הפילוסוף האנגלי האבבעס דובר מישרים, כי אותות ומופתי הדתות הם כמו גרגירי פיללען העשויים לבלעם תמימים ושלמים ולא ללעוס אותם כי מרים הם.

ויבט שאלתיאל ויראה את מהללאל ויבזהו כגלית את דוד, ויספוק את כפיו ויאמר: הכלב אנכי כי אתה בא אלי ללכדני במשענת קנה הרצוץ אשר ביד שכלך הרפה כמקל ביד הקוסם? לא! המחקר לא פקח עוד את עיניך הרכות לראות והנה הר סיני מלא סוסים ופרד אין הבין, ואיך תרהיב עוז בנפשך ללחום עם איש כמוני אשר התחקה על שרשי האמונות והדעות בבתי מדרש החכמות המתנוססים כאבני נזר בקריות מלכים? ואיככה אוכל וראיתי באבדן שכלי בבצות ואגמי רפש אשר יעשו הוכחותיך הכוזבות הנובעות ממעין אכזב ומקור משחת?

ויאמר מהללאל: אנכי בא אליך בשם ה' צבאות אלהי מערכות ישראל אשר חרפת במשתגע, אנכי שוקל על כפי אלף כסף אם לא אשים חושך על נתיבותיך, אופל יקחני אם לא אוכיח לך כי עוד לבך צפון משכל, על כן לא תרומם את תורת משה

משה הנתנה לנו למורשה בהר זה חמד אלהים להתגלות עליו לעיני רבותים אלפי שנאן, ובאחרית הימים נכון יהיה הר הקודש זה לבלע פני הלוט מעל כל העמים, ועיני עורים תראינה אורות מאופל למאום אלילי כספם ואלילי זהבם, וכלם יקדישו את קדוש יעקב ויעריצו את אלהי ישראל, אשר עוד יחבוש שבר עם סגולתו וירפא מחץ מכתו, אשר הכוהו הבוזים ליקהת אם האמונות המתימרים בכבוד המדומה המעור עיני חכמים ומוליכם שולל לאבדון. וכמוהם גם אתה איש מקושש עצות כוזבות לעשות את בני ענק העברים כחגבים בעיני הלאומים, וכבר שמענו חכמים אומרים זה לזה נמלים יש בכרם ישראל כאנשים המשחיתים יבולו ואתה אחד מהם, ומנת חלקך בחיים הוא רק אכול ושתה ולשמוח בתענוגי בשרים, כבני נבל הקדמונים אשר (מחולות המות להד"ר רובין פ"ז סי' י"ד) „על השלחנות הניעו והנידו שריגי עצמות מכסף, והמסובים קראו ואמרו: ככה נהיה גם אנחנו בבוא קצנו לכן נחיה ונראה טוב בחיים!״.

גם בקרקע הים הגדול הזה אשר אניתנו זו תצלח עליו, ישנן פריצי חיות טורפות שונות למיניהן האורבות רק שוד וחמס ועורגות רצח וגזל מאין הפוגות, וכשמן ששון יבואו בעצמותיהן דמי בעלי חיים כמוהן; חיות האופנים (רעדער טהיערע) יהיו לברות לחיות הנוראות מרבי הרגלים (פאליפען); דבי הים ודגי החרב (שווערדפישע) פיהם פתוח כקבר לבלוע חיים את כלבי הים: השוקטים על שמריהם; תולעים קטנים שורטים בבשר הדעלפין הגדול בלי חמלה, והוא יפזז יכרכר ידלג יקפץ כמשתגע כי גדול הכאב מאד עדי יפול שדוד לפניהם; התנים האכזר (קראקאדיל) לוחם בחמתו העזה עם האליגאטאר בן מינו ומפיל אותו חלל במכות נאמנות ואכזריות מאד; כאשר יאמר החכם האלהי דון יהודה אברבנאל (הויכוח צד י"ג): „האנשים אוהבים זה לזה בטבע ובפרט אותם שהם ממשפחה או משבט אחד או מארץ אחת, אבל אינה אהבה כל כך קימת ואמתית במו בבעלי חיים, כי היותר חזקים ואכזרים שבבעלי חיים לא יזיקו את בני מינם, האריה לא יטרוף האריה והנחש לא ישוך את הנחש, אבל האישים מקבלים היזק והריגות זה מזה יותר ממה שיקבלו מכל הבעלי חיים ומשאר הדברים שבעולם ההפכים להם, כי השנאה והתגר והכח האנושי ימיתו אנשים יותר ממה שימיתום כל שאר הדברים מקריים וטבעיים״; ומה נפלאת היא בעינינו אם גם על ספינה מטורפת בים יעמוד איש על אחיו להדפהו מאור אל חושך ולהשביעהו ממרורים חרפה ובוז, על אשר יקשור אמונת אבותיו על גרגרותיו כעדי עדיים ואת פקודיה הישרים כחרוזי פנינים? הלא לאלהים פתרונים רבים על הדברים הנפלאים מאד במערכת הטבע ורחוקים משכל בן תמותה.

אך אם כשר דבר הנוצרי לפניך ועצתו הישרה מצאה קן לה בלבך, אתוכח אתך ויחד נפלס ונשקול במאזני צדק פקודי משה בן עמרם, נגול את הצמיד הפתול עליהם ונראה אם הבשילו אשכלותיהם ענבים לחים וטובים להשיב נפשות המחזיקים בהם, אף אם ידעתי בטח ולא אפונה כי בדברי לא אבער את הזדים הארורים שונאינו ומנדינו מעולם, הנבראים חדשים לבקרים כארבה לרוב לאכול

ולהשחית

ולהשחית את יבול שדה הורתנו; יבא מועד אשר במעונות אריות ישליו בקר וצאן, ועל הררי נמרים ישוחו כבשים רכים ואין מחריד, אך ישראל ותורתו לא ימצאו מנוח בכל ימי צבאם על ארץ מאפליה זו, ויסבלו תלאות תמיד מעוברי עמק הבכא זה שכורי יין ענושים, כאשר השיב פילון היהודי על הצר והאויב אפיון הרע הזה (ימים מקדם צד מ"ט): „את האפיונים לא נוכל לענות ולא להוכיח לפניהם דעת אמת, אם תרוצץ ראש התנין הנתעב הזה הרובץ במים הזדונים בנחלי בליעל, אם תכרות לו ראש אחד המלא רעל, יעלו כרגע ויצמחו תחתיו אחרים לאלפים, להשיב מלין את אפיון הוא לצקת שמן על המדורה, בפרוץ הבערה אך אחת עלינו לעשות, והיא, להגביל אותה מסביב לבלי תפרוץ הלאה, וזאת תצלח בידנו אם נפיץ דעת עליון ונגיה אור אמונתנו להראות יפיה צדקתה ותמתה לפני יתר העמים אשר לא הרעלו עודנה בחמת תנינים וטרם נפתו בחלקת לשון אפעה". ולכן גם אני מאלם אלומות החכמה בשדה רעיוני לשבר בהן רעבון שאלותיך הדתיות, ולא אחוש לטהורים אמרי נועם אשר יצאו כפנינים מפי האר"ז הגדול (ס' מטעי משה): „היכוח והנצוח בענין הדתות הוא הבל ואין בו מועיל, מה שהאחד משבח השני מגנה, מה שזה בונה השני הורס, והם בעיני כשנים מתוכחים אם הבגדים הארוכים או הקצרים יותר מהודרים"; בידעי כי חולי נפשות רבים אין ספורות למו נרפאו מספרי וכוח המחוכמים, והיו כמעיני ישועה למוכים רבים מתגרת יד היצר הרע, וככנור נעים ערבים לאזני דברי האגרת אשר כתב המלך פרידריך: „הפילוסופיה האמתית סוככת על אוהבה לבל יפול ברשת הבלי שוא, ולא תתן לו לתת אומן בדבר אשר סבה מספקת נעדרת ממנו, היא תרוממהו על ותתן לו ישע רב על כל אחיו!"; לכן אם יש את נפשך לקבור שטתך הארורה * נתוכח יחד.

וייטב הדבר מאד בעיני שאלתיאל ויושט ידו לשלום מהללאל העלוב; האניה הלכה לבטח דרכה, כלם נאלמו דומיה אין פוצה פה ומצפצף, והם התוכחו יחד בטוב טעם ודעת קדושים ויבנו גדולות ובצורות בשמים; עדי כפה שאלתיאל כאגמון ראשו לפני מהללאל, ויודה במו פיו קבל הנכרים העומדים עליהם מימינם ומשמאלם, כי עיניו טחו מראות את מנורת* המאור התלויה לתלפיות בהיכל אמונת ישראל אשר כלו אומר כבוד אלהים הסתר דבר; ואף לשוא גזר הומבאלד אומר כי „יתרון האחרונים על הראשונים כיתרון השומע קול השירים אשר רוח נעימות המוסיקא בם, אל הנער המתפעל לשמוע קול צלצלי הפעמון אשר אין כל רוח בו"; וכי משה אדון הנביאים עלה בצעדי ענק על סולם המחקר וכל יקר תפארת הטבע ראתה עינו הבהירה, וקטנו היתה עבה ממתני החוקרים המצוינים בדורנו וכשחק מאזנים נחשבו לו. ומאז והלאה השליך שאלתיאל אחרי גוו כל תענוגות בני תמותה ההולכות הלוך וטפוף בשדה קברות התאוה ועצומים הרוגיהן, וחמתו בערה בו עד רגעו האחרון כמרקחה, על רעיו חבר בוגדים הפרועים לשמצה אשר צוד צדוהו למדחפות, ובחוקה לקחו להם קרנים לנגח חומת בת ציון ולהכות בית יעקב רסיסים, מאד הכאיב בשרו עליו ונפשו התאבלה על הכלימו פני מהללאל חותם תכנית מלא חכמה ודעת עליון, אשר כבס והעביר החלאה הטמאה מעל נפשו בנתר החכמה ובורית האמונה.

גנזי המלך

שאלת שאלתיאל הראשונה

אבי ואמי היו מצוינים מבני דור הישן, אשר ראו עצמם כאלו חרב מונחת להם בין ירכותיהם וגיהנם פתוח להם מתחתיהם, אם לא הקיפו על ראשיהם לפני יום הכפורים את התרנגול והתרנגולת כראוי בכל כונותיהם הצנומות שדופות קדים התלויות בכרבלתיהם או בחרטומיהם; ומי שכפאו שד לשנויי אפילו ערקתא דמסאנא בצנעא, היה בעיניהם מסטרא דמסאבא, והיו מוכנים ומזומנים לשבר שוקיו בגזרא דפרזלא ולגרר עצמותיו במטה של חבלים בשער האשפות; ואני כצדיק באמונתי חייתי בלחם צר ומים לחץ בין חובשי בית המדרש הישן הבנוי בריר חלמות בגבעת הערלות, וכמוהם האמנתי גם אני באמונה שלמה בדחילא ורחימא, כי תורתנו היא היתה כתובה באצבע אלהים באש שחורה על גבי אש לבנה, והיתה גנוזה קודם מעשה בראשית ברקיע השביעי ששמו ערבות, אשר „שם אופנים ושרפים וחיות הקודש ומלאכי השרת וכסא הכבוד ומלך אל חי רם ונשא שוכן עליהם"; וכאפרוח קטן השוכב הוזה בכלוב בעינים עצומות ואוכל בדי עורו, כן שנתי ערבה לי מאד בין שדי הקבלה דדי המסורה הישנה עתיקת יומין, כי משה רעיא מהימנא אפטרופסא רבה דישראל עלה למרום, וילחום בחזקה עם גדודי מלאכים רבים ונוראים אשר עמדו לשטנו, והוריד משמים ארצה כל פקודי התלמוד למקטנם ועד גדולם ואפילו מנגינות התפלות של הימים הנוראים אחד לא נעדר, לתקן בהם את העולם עובר זה במלכות שדי, ולטהר ברוח קדשו את העבים וענני האלילים והעצבים המקדירים ומחשיכים פני אמונתנו כשולי קדרה; ואנא דכירנא כד הוינא טליא הכה אבי בחרפה על לחיי, ומורי בור מלא נחשים ועקרבים הוא עשה בבשרי נקבים חלולים ככברה, על אשר שכחתי פעם אחת לרוק באמרי „ככל המונם" בתפלת „עלינו", ואני קבלתי את המכות ומהלומות אלה כיסורים של אהבה, ופצעים אלה היו נאמנים וחביבים עלי בחשבי כי על ידם אנצל משבעה מדורי גיהנם מעשה ידי האינקוויזיציא השמימית, ומהמון מלאכי זעם הסובבים את האדם כתרנגולים של בי בוקיא בקרדומות וכילפות מגור מסביב; ומה נמרצו אמרי הפילוסוף קאמפאנעללא הנהרג בענוים קשים ואבזרים בידי האינקוויזיציא הארורה (מובא בס׳ אבן החכמים להר"ר רובין פתח ב׳ סי׳ א׳): „אשרך חמרות מרובכת בשמן משחת קודש! אשרך סכלות נות בית קודש הקדשים! אולת מאושרת, חסידות מבורכת, אשר לכדה נפש החמורים והשביעם נחת יותר מכל חקרי שכל והגיוני דעת ותבונה! אין יגיעה שכלית, אין עבודה הגיונית, אין רעיון פילוסופי, אשר בבחם לעלות השמימה מכון כסא הסכלות להשתרר, אוי לכם חכמי

תושיה

תושיה! שוד לכם נבוני הגיון! מה לכם כי תתורו במחקרי הטבע? שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת בחפש מחופש, אם הכבבים מאש או מעפר או ממים נבראו? החמרות הקדושה והמאושרת תסכל כל זאת, תמאס בכל מלאכת חכמה ודעת, כי אם ברפיון ידים ובברכים כורעות תשא ברכה וצדקה מאלהי ישעה, דבר לא ירגיז אותה ממנוחתה, איננה דואגת למאומה, מלבד בהשארה נצחית בעולם שכלו שבת ומנוחה ועצלות סלה!".

שקרא לא קאי! כקצף על פני מים כן הסכלות בלב המתחממים כנגד אורן של החכמים החפשים אשר בידם מחקרי ארץ ותועפות טבעי העול סומלואו, והם צועים ברב כחם לטהר חללו של היכל המחקר מתולעי החסידות הנבראים מהבל פיהם של בני קדמא ואזלא; שפתי קהלת יזרו דעת (חכמת שלמה ז׳ ל״ב): אחרי אור יבא חושך אך הסכלות לא תחשיך החכמה לעולם, וכאשר נפתחו עיני המוכות במחזות שוא ומדוחים, וכמו בעפעפי שחר העפלתי לטפס ולעלות לאט לאט על סולם חכמת התכונה, אשר ראשו מגיע השמימה ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו, וראיתי באספקלריא המאירה כי שטת התוכן הנוצרי ניקאליוס קאפערניקוס הנולד בטהארן אשר בפרייסען בשנת רל״ג לאלף הששי, והמצאותיו בחכמה עמוקה בלן בנויות לתלפיות ועומדות איתן על צורי חלמיש וסלעי מגור הנטועים בלב ים החכמה, וכל הרוחות שבעולם אינן יכולות להזיזן ממקומן הנאמן כמלא נימא, וכאשר למדתי בעשרה קבין מוח את חכמת התוכן הרגול מרבבה זה הטובה מכלי קרב להרוס ולמגר את שטת התוכן הקדמון בטלמעאוס האלכסנדרני עד היסוד בה, וניקאליוס זה הראה לדעת בהמון מופתיו החותכים, והקשיו השכליים כי ספרו אלמאגעסטי נוסד על קו תהו ואבני בהו והאמת מאתו נעדרת, וזה יותר מארבע מאות שנה חלפו עברו לאנחות ועוד לא נס ליח שטת קאפערניקוס הדשנה והרעננה, אשר כבר היתה לעולמים ביד היונים הקדמונים היקעטאס ואריסטארך תלמידי פיתגורס, כי השמש עומדת ושוקטת על שמריה במקום מרכז העולם, וכל כככי לכת מקיפים אותה סביב במסלוליהם העגולים ממערב למזרח זה לפנים מזה, הככב מערקור אשר מדת אלכסון כדורו הוא שלש מאות פרסא משלים הקפתו את השמש במרוצת שבעה ושמונים יום. ואחריו יאיר נתיב הככב נגה (וועניס) ומשלים הקפתו ברכ״ד יום, והוא בהיותו בחצי מסלולו המערבי הוא ככב השחר ובהיותו בחצי מסלולו המזרחי הוא ככב הנשף, ואחריהם הולכת הארץ לבטח דרכה וסובבת את השמש במרוצת שנה תמימה בלוית הירח המקיף אותה בכל מהלכה ולא יחסר המזג.

ואני נסיתי כל זאת בחכמה הדק היטב, וראיתי כי צדק יהלוך לפני שטה ישרה זו הנולדה על ברכי חכם עדיף מנביא אשר ראשו לעב הגיע, ואז עלה טינא בלבי להסתפק באמתת כתבי הקודש אם ילכו יונקותיהם ממה שאחורי הטבע ובמרום ימריאו, רעיוני החלו להתרוצץ במוחי כברקים ולפסוח על שתי הסעפים, ומחשבותי היו מבוהלות ודחופות רצוא ושוב, להתחקות על שרשי התורה ולהתבונן ברוח החופש אם יד ה׳ עשתה אותה, והיא ישבה בנעוריה בית אביה בשמים, יען

המון

המון פסוקי תנ"ך הוטבעו על שטת בטלמעאום הנהרסה ומבין שורותיהם תצהיר דעתו הכוזבת, כי השמש והירח וככבי לכת הולכים וסובבים בעגולה על הלוך שוה, והארץ לעולם עומדת כנקודה בתוך עגולה לא תנוט ולא תתנועע.

ואתה מהללאל לא אפונה כי לפני איש חכם בעיניו כמוך, נגלו כל הקורות את התוכן הנפלא גאליליי הנולד זה שכ"ה שנה בעיר פיזא באיטליא, ואזנך ששמעה על הר סיני „לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא", היא שמעה אחורי התנור והכיריים מהצרות והתלאות המצוקות והמכאובים אשר השביעו היעזואיטים את נפשו תמרורים, והם מצו את דמו כעלוקות וזבובי מות וישימוהו כעפר לדוש, בגלל מופתיו החותכים הקשיו השכלים וראיותיו החדשות אשר „חקקן כמין ערוגה הציבן כמין חומה סכבן כמין מעזיבה", לחזק ולאמץ בהן שטת קאפערניקוס רבת הערך אשר בימי גאליליי זה היה עוד ערפל חתולתה, והכמרים הנוצרים מררוהו ורובו כנחשים הצפעונים וימוצו לשד עצמותיו כשרפים מעופפים, על אשר בקש לעקור את שטת בטלמעאום ולהקים על תלה שטת כת הפיטאגורים, אשר אחרי בלותה היתה לה עדנה ע"י קאפערניקוס, היא השטה הענקית אשר תענה שקר בכמה פסוקים אלהיים הנוצצים בכתבי הקודש ושם אדון כל הארץ חתום באש שחורה עליהם, והפאבסט עם כהני האינקוויזיציאן בת התופת נפלו על גאליליי זה כפריצי חיות טורפות וילכדוהו בחרמם בבית מקלט הכמרים בפלארענציא, שם דשו את בשרו בשוטים ובעקרבים הכה ופצוע, וכפו עליו זהר כגיגית כי ישוב ממחשבתו הרעה אשר חשב כי הארץ סובבת את השמש, והוא באחד ומי ישיבנו ממופתיו המוחשים, כי קאפערניקוס אמת ושטתו אמת ומעריצי שטת בטלמעאום הן בדאין, וימת מות גבורים על שדה החכמה, וברגעו האחרון חמד לו לצון ויאמר: „דמי עמדו מלכת בעורקי אבל הארץ לעולם הולכת!" ונפשו המשכלת עלתה אל על בכנפי האמת הנחפות בירקרק חרוץ.

אך עברו ימים לא כבירים והאמת צפה גם על פני מים הזדונים נחלי בליעל, ולמרות רוחם העועים עלתה שטת קאפערניקוס הנדחה והנהלאה על מרום פסגת ההשכלה בכל כדור הארצי; בהיכלי מלכים אדירים תלויה תמונת קאפערניקוס משובצה במשבצות זהב ואבני אקדח לשם ולתפארת, ברחובות ערי מלוכה המצוינות בעולם עומד תוכן זה לנס, חצוב לתלפיות מאבני שיש מעשה צעצועים וכדור הארצי בתוך חוג שמים בידו איתן, והמון פסוקי תנ"ך המתנגדים לו, לא העיבו אור שטתו אשר יקר הולך בכל קתדראות המחקר בעולם ולא יעבטו ארחותיו כמלא נימא, כי במקום שיש חלול האמת אין חולקין כבוד לרב, והככבים לא יחפזו זנבם לנגוע באיש נבון השם אמת רכובו ולא ישעה בדברי שקר היוצאים גם מפי גדול בענקים, כאשר הגיד סאקראטעס לפני מותו (פעדאן צד ס"ב) : „לא כן אחי! אל תירא רע מעילת כל טוב ממקור כל חסד, כאשר לא תירא שהשמש ישליך קרח כפתים בל נעמוד לפני קרתו".

לכן אם בעל נפש משכלת אתה ואור הדעת נגה עליך, ענה בי קושט אמרי

 אמת

אמת ותפתח לי מקור לא אכזב לכבות רשפי שאלתי, אם תורתנו היא בת אל חי ואבי כל צבא המרום קונה שמים וארץ הוא היוצר והמחולל כתבי הקודש ומידו קרנים למו, איך אנוש כקאפערניקוס מאלוה יצדק? אם מעושהו יטהר גבר מוכה ונענה כגאַליליי? חי ראשי! אם אקרע לעיניך סגור לבי תראה כי שאלה נכבדה זו היא בעוכרי, וזה עשרות בשנים מפעמת במוחי כיתוש של טיטוס ולא התן פוגת לי, ובגללה מצא יצר לבי כר נרחב בקרבי לקצץ בנטיעות התורה ולקטוף מלילות שדה התלמוד, אשר בימי חרפי נתנו לי ריח טוב ונעים כטל חרמון; ואם תחשוף מהללאל זרועותיך להשיב את נפשי בתשובה נאמנה מחכימת פתי כמוני, אז טמא טמא אקרא עלי בשער בת רבים, אענה בצום נפשי ואתפור שק עלי גלדי גם אוביל מאניך אחריך לבי מסותא; אך זכור אל תשכח הדבר האמור על יד הרמב"ם ראש נשרי ישראל הסוככים בכנפיהם על התורה והאמונה (מורה נבוכים ח"ב פ"ו) וז"ל. מה מאד רע עורון הסכלות ומה מזיק לבני האדם! אלו אמרתי לאיש אחד מאשר יחשבו שהם חכמי ישראל, שהשם ישלח מלאכו שיכנס בבטן האשה ויצייר שם העבור, ייטב לו זה מאד ויקבלהו ויראה מזה עוצם יכולת בחק השם וחכמה ממנו יתברך ויתעלה, עם האמינו גם כן שהמלאך גוף מאש שורפת ושעורו כשליש העולם כלו, ויראה זה אפשר בחק השם עכ"ל. לכן לא תדוש כעגלה מתבן שאלתי בחריצי הפלפול הכוזב, פן תקצור תחת חטה חוח ותחת שעורה באשה.

תשובת מהללאל הראשונה .

בַל יחר אפך עלי ולא אהיה בעיניך שאלתיאל כחסיד שוטה וחסר לב, אם אלחוש באזניך בקול דממה דקה מן הדקה, כי שאלתך זו הראשונה הגדולה בעיניך כקורת בית הבד ולית נגר ובר נגר דיפרקינה לך, היא קטנה בעיני איש נבזה וחדל אישים כמוני כשחק מאזנים, וכמוץ אסער אותה מגורן אמונתנו הישרה המלא על כל גדותיו דגן שמים ופרי קודש הלולים למכביר; וצדק בפי החוקר האלהי רבי שם טוב ז"ל באמרו (דרשות התורה ס"פ עקב): „היהודי מלא ספקות"; ולא אענה לך על דבריך החדודים כמדקרות חרב ועל הלעג אשר שפכת כמים הזדונים על מנהגנו הישן, להקיף לפני יום הכפורים תרנגולים על ראשנו בתורת כפרות על עונותינו, אשר כבר שחקו תקיפי קמאי ותקיפי בתראי לעגו על מנהג שטות זה, אשר התגנב כחוח בכרם אמונתנו הצרופה והמזוקקה, ואין אחד או שנים מהנשרים הגדולים הסוככים בכנפיהם על הכפרות האלו, והיושבים על מדין יורו דעה יבינו שמועה כי מנהג זה הוא נמנה בין חבהרות הכהות הנראות בשמש היהדות, (תשובות הגאונים סי' תש"ג. מרדכי ריש מס' יומא. תשובות הרשב"א סי' שצ"ה. תשובות הרדב"ז ח"א סי' תש"מ. שו"ת שמש צדקה סי' קי"ג. פרי חדש סי' תרנ"ה), והתרנגול בהביטו בסדור תפלה אומר גם הוא וצועק „בני אדם יושבי חושך!" ולית מאן דמשגח ביה; ולפי דעתי אסור להתפלל תפלת „בני אדם" ולהזכיר כתבי הקודש ושתי פעמים שם הנותן לשכוי בינה להבחין, באחוז בידו רגלי התרנגול והתרנגולת המטונפים (עי' או"ח הל' ק"ש סי' ע"ט ס"ק ו'. שו"ת הרמ"א סי' צ"ח). קובל אני עליך כי עזבת דרכי אבותיך הקדושים

והטהורים

והטהורים שואפי מתק השמש ואורו הנעים בעינים עצומות, אשר רעו גדיות מחשבותיהם על משכנות הרועים ולא הרהרו אחר מדותיהם; וכאשר יאמר פילון היהודי ברוח קדשו (ימים מקדם צד מ"ז): „שים נא זאת אל לבך, כי האיש היוצא מגזע אבות נעלים ובמעשיו הנלווים יעטה עליהם חרפה, עון האיש הזה יגדל פי שבע, גם בזוי הוא מאד אם בהיות לנגד עיניו סמל הטוב והצדק ולא ילמד לעשות כן, ויעקש דרכו ויעות נתיבות יושר, תחת אשר היה לו לתמיך אשוריו במעגלי אבות וללכת בדרכיהם אשר סללו לו"; ואשמע קול רבי אלעזר מתהלך בגן התלמוד (עירובין נ"ד י) אם אדם משים (עצמו) את לחייו כאבן זו שאינה נמחית תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו. נתנה ראש ונשובה לשאלתך הגדולה אשר ילכו יונקותיה ממעין התכונה המצוין בין מעינות תהום רבה.

ראשית דעת כי גם קאפערניקוס אשר ראשו היה עליו ככרמל ולבו כמעין גנים, גם הוא לא היה נקי ומובדל משגיונות ושגיאות רבות האיכות הכרוכות כנחש בעקב החומר הגס והעכור ואין מידן מציל; קאפערניקוס חרת בצפורן שמיר על הלוח, כי השמש עומדת על מקומה כסלע איתן ולא תזוז גם פסיעה קטנה כגרגיר חרדל, והנה קמו בראשית המאה הנכחית שני בני היצה"ר הוכרי שמים מובהקים הערשעל ופרעוואסט וארגעלאנדער עמהם, ובעפעפי שחר ועיני בדולח התבוננו היטב באותן הלוחות אשר השאירו אחריהם התוכן היוני היפפארך זה יותר מאלפים שנה והתוכן פלאמשטאד, והראו בהן לדעת כי גם השמש הולכת מול מזל העקילעס ועמה תסיע כל כבבי לכת וירחיהם הרואים ואינם נראים וכדור האדמה וירחו וסובבים נקודה אחת במעדנות כימה, וסביב הנקודה ההיא מלוים אותה המון כבבי שבת כשמונה עשר מיליאן במספר, והשמש תשלים תקופה זו מקץ שנים ועשרים מיליאן וחמש מאות אלף שנה, אף אם מרוצתה במעגלה היא כשבעת אלפים מיל ברגע אחד; והנסבה אשר לא נכיר קרבת השמש אל כבב אחד או הרחקתה מאחד הכבבים, היא, כי רב מאד מרחק השמש גם משכניה הכבבים הקרובים אליה, כמו הכבב אשר במזל קאנטור היותר קרוב אל השמש מהמון כבבי שבת זולתו, ואורו יגיע אלינו מקץ שלש שנים ושבעה חדשים. לכן איעצך שאלתיאל אחוך ושמע לי כי כאשר יעזרנו אבי התולדה לעבור את הים הזה ונבוא בשלום למחוז חפצנו, אז תעיף עיניך החודרות ותשים מעינך בשטות התוכנים הענקים הערשעל ופרעוואסט וארגעלאנדער, אז תראה באספקלריא המאירה כי השטן לקח גם שטת קאפערניקוס כחרמש ומגל בידו לקטוף ולהשחית את הנטיעות הטובות אשר זרעו הוריך בדמעה על תלמי לבבך; ויצרא בישא זה לא הקרה לפניך עד כה ספרי התוכנים כמו הספר שיצא לאור בשנת אלף ותתמ"ב למספרם מאת כהן נוצרי מאטאלען, המבקש לברר כי שטת קאפערניקוס ושטת בטלמעאוס שתיהן כוזבות (מובא בס' אבן החכמים להר"ר רובין פתח א' סי' ד'), ועוד ספרים המלאים חכמה כרמון וראיות מאליפות מרובבות, כי בשטת קאפערניקוס הפרוץ מרובה על העומד ולא אל איש ולא יכזב, ונאמנה מאד עדות השר וגדול יהושע בן סירך (בן סירא י"ח ה'): „אדם אם כלה לחקור כמעט החל וכי יחדל באפלה ימשש, מה אנוש כי יסכון וכי יפעל מה יעשה אם טוב ואם רע?", ושפתות האשה הגדולה

יהודית

נופת תטופנה (יהודית ח׳ י״ג): „הן חקרי לב האדם לא תבינו והגיונותיו לא נגלו לכם ואיך תמצאו חקר בורא כל?״.

וגם לך לדעת נכון כי לא כאותיות המצריות העבריות כי חיות הנה, ורוח אלהים מרחפת תוך נקרת הציורים אלה, ולכן כל המבאר הכתובים כצורתם החצונית לבד הרי זה בדאי, וכפתי יאמין בשוא נתעה כי יש ידים ורגלים עינים וזרועות בשר לאדון כל הארץ, הס כי לא להזכיר!, וככסיל ילך בחשכת הרעיון הכוזב כי יש ערים גדולות ובצורות בשמים (דברים א׳ כ״ח. ט׳ א׳), וכי יש רוח לאלהים אשר רחפה קודם היצירה על פני המים (בראשית א׳ ב׳), וכי לקול שמחת ההמון בהמליכם את שלמה נבקעה הארץ (מ״א א׳ מ׳), וכדומה המון פסוקים כמו אלה הקשים להולמם, אשר כל בעל נפש אנוס לפשוט צורתם החצונית הכעורה באהלי קדר ולהסתכל בצורתם הפנימית היפה כיריעות שלמה, היא הצורה הקדושה המלאה זיו החכמה ומפיקה נגה האמת כצהרים; ותפח רוחם של המהגים והמצפצפים רק בפשטות הכתובים בלבד, כי מלבד שהם הופכים קערת אמונתנו על פיה ונותנים מות בסיר איש האלהים, עוד הם סותמים בעפר וממלאים באבני גיר מנופצות את באר התורה המלאה מים חיים, ויגרשו רפש וטיט היון בנחלי הכתובים נהרי דבש וחמאה אשר בהם ישראל יתפאר, ומביאים עלינו שואת הנבואה (יחזקאל ז׳ כ״ו) הוה על הוה תבוא ושמועה אל שמועה תהיה ובקשו חזון מנביא ותורה תאבד מכהן ועצה מזקנים; ונמרצו אמרי יושר של מר יוסף קמחי ז״ל (ספר חברית כ״ד:) וז״ל. משל לאדם שרוצה להשקות בהמה, לא יאמר לה בדבור שתשתה אלא שורק בפיו כדרך בהמותה, כן כתבו הנביאים צורת הבורא כדי שיבינו הפתאים צורת הבורא, כמו עיני ה׳ אזני ה׳ פני ה׳ ודומיהם משל, כדי שיוכלו להתחנן לפני בני אדם, ויציירו הנביאים אותו בצורת בני אדם אף על פי שהם רחקו מהדעה הזאת, וזה כדי שישכילו ויבינו הבורא—הפתאים, ולהמשכילים לא יזיק דבר זה, כי הם יבינו אמתת הדבר, יסירו הקליפות ויאכלו הפרי עכ״ל. וכן דבר נכבדות בזה החוקר קאַנט (רעליגיאן איננערהאלב דער גרענצען דער בלאסען פערנונפט בהערה לצד ס״ג) עיי״ש גדולות ונצורות.

וכבר דברה השכינה רתת מתוך גרונו של רבי יהודה (קידושין מ״ט י) המתרגם פסוק כצורתו הרי זה בדאי; ואני אומר על מתרגם אוילי כזה כי הוא כסיל הולך בחשכת הבערות ואין נגה המחקר לו, לכן רעיוניו מתגלגלים תחת שואת הסכלות ופוסחים כמשתגע על שתי הסעפים, נתבע למשכן ונותן נתבע לעגל ונותן, עובר את ים אמונתו על אניה סוערה ופסל מיכה בידו, בשכבו יבא לפניו רעיון אחד ואומר לו על טמא טהור ומראה לו פנים מסבירות, ובקומו והנה רעיון שני דופק על דלתי לבבו ואומר על טהור טמא ומראה לו פנים שוחקות, ועד יומו האחרון הולך נבוך בעולמו כעטלף מול קרני השמש ולא ידע למי משניהם האמת והצדק, מה לזרות ומה להבר מה לקרב ומה לרחק; ופעמים רבות הוא כתרנגול המנקר באשפה מוצא מרגלית משליכה מוצא קליפה ואוכלה. ואודיעך אגב אורחא חות דעי בזאת אשר אמרו המרגלים כי ראו בעיניהם ערים גדולות ובצורות בשמים, כי

ראו

ראו את החזיון הנפלא הנודע לחוקרי הטבע בשם „מראה האויר" (לופט שפיגעלונג, מיראז, פאטאמארגאניע), אשר מפעולות קרני השמש יראה הרואה ההולך על פני הישימון, ועיניו תחזינה בחוג השמים על ידי האד העולה מן הארץ ביום צח, ובפעולות האטמאספערע נכח קרני השמש יצטיירו בשחקים תמונות שונות, ערים גדולות וארמנות מובטחים היכלי חוסן ומגדלים גבוהים עדי יחשוב הרואה כי חיות הנה, ורבים מאבירי החוקרים ראו מחזות נעימות כאלה ויתפלאו מאוד, כמו המלך נאפאלעאן הראשון ובני לויתו בנסעם בדרך העולה מצרימה; החוקר סקארעמבא, וכן אלכסנדר פאָן הומבאלדט בהיותו בזיד אמעריקא; וכן דינאָן אצל הפארי-עמודים במצרים; והחוקר ציממערמאנן אצל צאַפּפאָט בעברו באניה בים הקדמוני (אססיעע); והחוקר ווראַנגעל בנסעו בים לא רחוק מסיציליען ראה שתי ערים גדולות בשמים ומוקפות בעצים רעננים מחמדי בת עין; וכן דוד קאָגע; והחוקר דיאדאָר, וכדומה עוד גדולים חקרי לב כמוהם בעלי מוח אשר כל יקר הטבע ראתה עינם הבהירה; והמרגלים גם הם ראו מחזות שוא אלה בדרכם ודמו כי על אדני האמת הוטבעו ורהו ופחדו מפניהן.

הגד נא לי שאלתיאל אם כשר הדבר לפניך ולבך נכון עמך לתרגם כצורתו את הכתוב (שמות כ"ד י') ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו וגו', וכן (שם ל"ג כ"ג) וראית את אחורי, וכן (במדבר י"ב ח') ותמונת ה' יביט, ועוד אלומות פסוקים כאלה המפוזרות ומפורדות במלוא רוחב שדה כתבי הקודש כשבלים בעמק רפאים. אשר הסכל המבארם כצורתם החצונית ועיניו טחו מראות כל כבודה בת מלך פנימה, הוא כילד רך היוצא לשוח אל גנת אגוז ואוכל ומגרס בשניו את הקליפות בחשבו כי זה פריו; זכור נא תשובת המלך אגריפוס להקיסר קאַיוס קאליגולאה אשר צוה להעמיד את צלם דמות תבניתו במקדש ה' (ס' המלאכות לפילון היהודי צד נ"ט): „מיום עמוד המקדש הזה על תלו לא תלו בו פסל ומצבה מעשה ידי אדם, כי זבול אלהים אמן הוא, הצלמים מעשה אצבעות הציירים והחרשים המה צלמי האלהים אשר יוחשו על ידי החושים, ואנחנו מורשה בידינו מאבותינו כי אין לדמות ולצייר את האל המסתתר, כי הוא מרומם על כל דמות ועל כל ציורי החושים". והחכם מכל אדם יזרה דעת (חכמת שלמה ט"ו ד'): „תעתועי חרשים והבלי הצובעים לא יתעונו כי פסל צבוע בצבעים שונים מה הוא? הבט פסל אין בו רוח תאות כסילים הוא". ומרדכי הבלשן שפך שיח תפלתו (חלום מרדכי ד' י"ג): לא יסתר דבר מפניך ואתה יודע כי לא בקשה עורף ובגבהות לב מאנתי להשתחוות לפני המן כי מי יתן והיה לטובת ישראל עמך כי עתה נשקתי גם את רגליו, אפס כי נמנעתי להרים כבוד אדם על כבודך כי לך לבד אני משתחוה". הבט נא וראה כמה נפלינו אנחנו מכל העמים אשר על פני האדמה, החוגגים כמה פעמים בשנה הימים אשר בהם הצטיינו מחוקקיהם ביתרון הכשר, ועוטרים אותם בפרפראות שונות ונמוסי קודש מגור מסביב, ואנחנו עם ישרון רק בשם אלהינו נדגול, ובשבעה לחודש אדר יום עלות משה רוענו השמימה, לא נחוג ולא נקרא לו קודש בנרות ובאורים כראוי לאיש אלהים קדוש כמהו, אשר לולא הוא היינו היום כמו ההודים הפראים המקדישים ומעריצים הבלי תעתועים והיה חשוך משחור תארנו בשמים ובארץ, כי

אין

אין מזל וממוצע לדת ישראל לא מלאך ולא שרף לא חיה ולא אופן ולא זולתם (עי' ברכות ל"ד י), רק הקב"ה בכבודו ובעצמו הוא ראש לכל מנין ויסוד לכל בנין יושב וזן מקרני ראמים ועד ביצי כנים ואין עוד מלבדו.

וסוד גדול זה כבר גלה לנו רב אמי מן החדר (חולין צ':) דברה תורה לשון הבאי דברו נביאים לשון הבאי דברו חכמים לשון הבאי עיי"ש דוגמאות אמתיות, (עי' כוזרי שני ויכוח ג' סי' קמ"ז, ויכוח ד' סי' ל"ט). ולא נאמנה את אל השגת הראב"ד על קריאת הרמב"ם את המתרגם כזה בשם מין (הל' תשובה פ"ג ה"ז), ובשכבר הימים קמו תרי אשלי רברבי על השגה זו ויעשו ממנה גל עצמות יבשות, האחד הוא בן פורת יוסף אלבו ז"ל (עקרים מאמר א' פ"ב), והשני הוא רבי יצחק ערמאה ז"ל (חזות קשה שער ח'); ובהיותי עוד בימי חרפי נוראות נפלאתי על הנשר הגדול ראש גולת אריאל הראב"ד ז"ל, אשר פעם יתראה לעינינו כאיש תם אשר על בינתו לא ישען ורק על שדה חז"ל יתענג, גוער כמעט בנזיפה ומפיו הקדוש יז קצף נורא על הרמב"ם ז"ל במקומות העוזב לכאורה דעות חז"ל (עי' הל' יבום פ"ח הכ"ד. הל' נזירות פ"ט הי"ח. הל' תרומות פ"ג הט"ו. הל' ק"פ פ"ה ה"ט. הל' פרה פ"י ה"ה), ופעם כמלך ביפי גאונו תחזינה עינינו אותו ובצוארו ילין עוז להרחיק הלאה סוגית התלמוד (הל' שכנים ספ"ג), ויאמר (הל' שלוחין פ"ה ה"ג): „זו התוספתא אינה מחוורת ואין למדין הימנה", או (הל' מכירה פכ"ז ה"ג): „אין סומכין עליה שאין טעם שלה ברור", ואצל הפסוקים המגשימים בפשטותם את אדון היצירה ית' איננו מבקש טעם ברור וסברא מחוורת כלל, ועינו חסה על הסכל המבארם בצורתם החצונית, ולא יתן להכותו על חוטמו גם באצבע צרדה? וחלילה לי להרהר אחר הראב"ד ז"ל אשר שמו ינון עולם כי סתירת זקנים בנין.

ואריסתובל הקדמון בספרו אשר שלח להמלך פהילאמעטער כתב (מובא בס' סניגור צד ק"ד) וז"ל. אין ראוי להבין את המאמרים המיוחסים אל ה' ית' בתורה כדברים נאמרים בפה, כ"א כמעשים נעשים בחפץ ה' כו', ובדרכו זה הלכו כנראה גם פיטאגורוס סאקראטוס ופלאטא כו' עיי"ש; וכן יאמר האברבנאל ז"ל (ויכוח על האהבה כ"ב י) וז"ל. בימים הקדמונים היו מכניסים ההשגות השכליות בתוך קליפות ספורי המאורעים במלאכה עמוקה, כדי שלא יוכל לחכנס בהבנתם אלא שכל מוכן אל הדברים האלהיים והשכליים, ומי שיקיים החכמה ולא מי שיפסידנה כו' עיי"ש באריכות; והחוקר האלהי רבי דוד מרוקא ז"ל מדבר נגידים (זכות אדם י"א:) וז"ל. אבל כאשר ימצא ספור מה בתורה אשר הסברא הישרה תחלוק עליו ותספק בו בצדדים ודרכים עיונים אמתיים, ראוי שנעזוב הפשט מהספור ההוא ונתן לו ציור אחר דוגמא מה, כי לא תבא התורה להכריחנו להאמין בנמנעות ומהתלות חלילה, כי תורת ה' מחכימת פתי לא מסכלת דעת החכמים, וזה השורש לקוח ג"כ מרבותינו ז"ל ומיתר החכמים האחרונים, ושלמה אמר (משלי א' ו') להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם עכ"ל.

והחוקר האלהי רבי ישראל ז"ל כתב (בפירושו על ס' רוח חן לר"י אבן תבון ספי"א) וז"ל.

דע

דע שכל הטורח אשר טרחו הפילוסופים בבאור אלו המאמרות, הוא בכדי לתת מחסום על דברת בני אדם הממהרים להוציא תארים ושבחים לפני אלהים מן המאמרים המקריים כאשר ידבר איש אל רעהו, יתארהו בשרד ישבחהו במקצעות או במראה האיכות אליו יתודע, בחלום ההתפעלות ידבר בו, והם הלקוחים מחתוך הלשון ודבר שפתים, אשר הסכימו עליהם בני איש לסמן בהם ארחם ורבעם שבתם וקומם שכיות חמרם ותענוגות בני אדם, הכל כאשר לכל נמשכים ממעשה אנוש ותחבולות בשר אשר במקרה ינהג ואליו הוא נושא את נפשו, אך הבל תארי בני אדם כזב שבחי בני איש בערך האל יתעלה הנעלה מכל מקרה ושנוי ושום תואר, ואילמלא ניתן רשות ללשון אין אנו יכולים ורשאים להוציא שום שבח לפני אלהים, כי מה שהוא תהלה בערכנו הוא גנאי בערך האל יתעלה, וכמאמר המדרש משל למלך שהיה לו אלפי אלפים דינרי זהב ומשבחים אותו בשל כסף וכו׳, וכדי לסבר את האוזן הותר לנו מן התוארים שאמרם משה, ואתו אנשי כנסת הגדולה וקבעום בהפלה, וכמו שהאריך בזה המורה בפנ״ט מח״א ובהרבה פרקים קודם לו; ואפס זולתו אין כח בלשון הגופנית ואומץ בשפתי החומר לחתוך תהלות הנאותות לעצם אלהי הנעלה והנשגב ממחשבות כל הנבראים, אף כי אנוש רמה ובן אדם תולעה איך יעיז פניו לדבר בכלי הגוף והגות לב בשר להמריץ הבורא יתעלה בשבחים כו׳ עכ״ל.

וכן הסכים לזה ראש מדברים בכל מקום הרמב״ם ז״ל (מאמר תחית המתים) וז״ל. וידוע אצל כל אדם שאין המבוקש מן חחכמים ספור הדרשות והמעשים ההם הנפלאים בלשונם ממש כמו שידרשום הנשים בבית האבל קצתן לקצתן, אבל המבוקש להם לבאר עניניהם עד שיאותו למושכל או יקרבו אליו עכ״ל. ותלמידו הגדול בענקים הר״ש אבן תבון ז״ל ישים תבלין בזה (יקוו המים צד קל״ב) וז״ל. ואני אומר שלא נתכוון בתורה רק להועיל אל ההמון, אך בלא ספק היה במה שהוצרך להציעו להמון מה שבפשוטו מה שירחיקוהו החכמים יודעי האמתות, על כן הוצרך משה ע״ה לכתוב הדברים ההם דבורים על שני אופנים, כלומר שיהיה האופן האחד מכסה את חבירו, ושיהיה העליון לצורך ההמון והפנימי לחכמים כו׳ עכ״ל; והר״י אלבו ז״ל מפשר ואומר (עקרים מאמר א׳ פ״ב) וז״ל. לא תכריח התורה להאמין דבר שהוא כנגד המושכלות הראשונות, ולא דעת בדוי שלא יצוייר מציאותו אצל השכל כו׳, אבל דעת כוזב שלא יצוייר מציאותו אצל השכל אעפ״י שבא בתורה בפירוש כמו ומלתם את ערלת לבבכם, אין ראוי להאמינו כפשוטו, ויפורשו הפסוקים באופן מסכים אל האמת כו׳ עיי״ש באריכות דברי אלהים חיים; ואך בעד ההמון חלושי דעת כתב בעל עשרה מאמרות (מאמר חקור דין פי״ג): „חלילה לאל מן הגוזמות, וערים גדולות ובצורות בשמים ושלשה ספרים נפתחים בר״ה הכל כפשוטו״, וכן כתב הרב הגבאי ז״ל (עבודת הקודש חלק העבודה פכ״ט); אבל בעד בעלי נפש חקרי לב קול ה׳ מתהלך בגן החכמה לרוח היום וגלגל המנסר ברקיע שואג כארי באזני שלומי אמוני ישראל (הקדמת תקוני זוהר י׳:) „אכלו איבא וזרקו הקליפין!״.

ועתה אתה שאלתיאל נקל לך להבין שגם הכתובים אשר בלבישם החצון

נוטים

נוטים לכאורה אחרי דרך בטלמעאוס, והם אוחזים בסנסיני שטתו אשר כבר נבלו בקיקיון יונה ונס ליחם, מן הראוי והיאות לך להביט לפנים מן הקלעים ברוב שרעפיך בקרבך, ולבארם בטוב טעם באופנים אמתיים המתנועעים ברוח דעת המרחפת על פני שטת קאפערניקוס אשר צדק לפניה יהלוך וכחה וגבורתה מלא עולם, לכן אל תרשע הרבה ואל תהי סכל להאמין כאחד הריקים כי אדון הנביאים וראש המחוקקים ישגה בדבר טבעי הנגלה לחכמי הלאומים והבנוי איתן על אדני החשבון ואשיות הנסיון, כאשר אין להאמין על שוע ונדיב הנהדר בכבוד על מרכבה רתומה לסוסים דוהרים, ומתענג בהיכל חוסן וארמון יקר מלא כל שכיות החמדה, כי עצמותיו רחפו מפני זלעפות רעב ואין לו פת חרבה בסלו לחם יבש ונקודים, אשר לא יחסר גם לרשים ותכבים היושבים בשפל בסתר המדרגה.

לכן מנע לך שאלתיאל וחדל מהאמין לזדים ארורים מפיחים כזבים ומחפאים דברי שקר על עמנו ותורתנו, אשר בפחזותם ואולתם ובריר פיהם ידליחו מקור ישראל הטהור כבדולח, בהבל פיהם בוראים עלילות שוא הפורחות באויר כבני רשף לנגח חומת בת ציון ולהבאיש ריח אלמנת ירושלים, כמו „עלילת הדם" אשר אלפי אחינו הנאהבים והנעימים התגלגלו על ידה תחת שואה ומצוקה ועצומים הרוגיה; לפנים היה הצר הצורר אפיון האלכסנדרוני אשר בקש לעקור כל חוטר מגזע ישרון ולהכחיד שם ישראל מתחת שמי ה׳, כי בדה עלינו עלילות כוזבות אשר הן לגועל נפש ומלאות עכס תנינים, ויאמר בלשון אפעה (ימים מקדם צד ל״ג): „כי אנחנו העמדנו בבית אלהים ראש חמור ואליו נתפלל ואותו נעבוד עבודת אלהים, וכי שבינו לנו איש יוני אשר נפטמנו משך שנה, ואז נוליכנו אל יער קרוב ושמה נשחטנו ונקריב את בשרו לאשה ריח נחוח, ואיש איש מאתנו יטעם מבני מעיו". ואך לדראון עולם לבעל נפש משכלת אשר הוא קל להאמין בשוא נתעה ומוחו הוא כספוג הסופג הכל, כל החפץ להתעטף באדרת הפילוסופיא, אשר שוליה מלאים את היכל המחקר אשר כלו אומר כבוד אלהים, צריך לאחוז בידיו תמיד בשכבו ובקומו כברה ונפה לסנן ולנפות היטב את כל דבר קטן או גדול אשר אצל בעבורו דירת עראי או דירת קבע, בעלית קיר קטנה היא מוחו מקום משכן הנפש בת אל חי, אשר ירדה ממרום להתהלך בשפל הגוף כעמוד אש לנחותו לתכלית הנרצה בעיני החכמה העליונה ולמען ייטב לו בגללה, ולא יתן כי תבלענה השבלים הדקות את השבלים המלאות והטובות בשדה ספרותנו;

ואדון כל הארץ העלים בחכמה את סודותיו הנעלים בפנימיות כתבי הקודש ואין חזיונם נפרץ לכל, מאותו טעם אשר השכיל תת מגרעת בעין בשר לבל תראה את הרכבת הבריאה ורקמת היצירה; לוא ראה את הרכבת התפוח פרי עץ הדר מרמשים קטנים דקים מן הדקים, אז בחלה נפשו בו ומתניו מלאו רטט ושבץ עת נתנו בפיו, ולכן (זוהר בראשית נ״ה.) „כולהון אטימין עינין דלא ידעין כמה מליא עלמא מבריין משונין דלא אתחזיין", וכאשר יכתוב ידידי החכם זאמניץ (המאור צד י״ט): „אני המחבר דקרתי במחט דק באצבעי הקטנה ויצא אגל דם קטן, מעט מן הדם הזה מרחתי על זכוכית לבנה ישרה והדקתי אליה זכוכית שניה כמוה

על

על הדם למען הרחיבהו יותר, ובאמת התפשט הדם כ"כ עד שנאבד המרוח כלו לעיני, ורק כמו טל קל נשקף לי דרך הזכוכיות לאור היום, אז הנחתיו תחת כלי ההשקפה וארא והנה יאור מים עמוק ורחב ידים לפני, בו תשוטטנה עגות רבות מאד הנה והנה ותמונתן כזו , מהן אדומות ומהן לבנות, ומפאת שחיתן זרם היאור נתיבות, ככה שטו לערך חצי שעה עד כי מתו לאחת אחת ⁚ ויי וינוחו, ובנוחן התלכדו אחת אל אחת גב אל פנים גב אל פנים עד כי היו כלנה לשרשרת אחת ארוכה"; ולכן קצרה העין מראות הרכבתו החמרית וקשור הנמצאים בעמק העכור זה לבל תקוץ ותמאס בחיים. כמו כן לוא נגלו לכל אדם סתרי התורה והעלומות הדת היו מפולשות לו לכל צד, אז השליך נפשו מנגד לא התאוה לאכול ולשתות, יפעת אביגיל היתה בעיניו כחשכת ליל, והוד הכרמל והשרון כערפל הכהו בעורון, ויקפד כאורג פתיל חייתו וירד בשמחה שאולה, כאשר אמר סאקראטעס לפני מותו (פעדאן צד ל"ו): „פעם אחת רצו הצער והתענוג להשתתף, ובראותם כי אין לאל ידם לערב ולמזג כל מפעלם, הסכימו שיתאחזו האחד בעקב חברו, ולמן היום הזה צמודים הם ולא יפרדו"; ומה נמרצו אמרי הרמב"ם ז"ל (מורה נבוכים ח"א פל"ג): „אמנם כשיתחיל בזאת החכמה האלהית לא יתחדש לו בלבול לבד באמונות אבל בטול לגמרי, ואין המשל בו אצלי, אלא כמי שיזון הנער היונק בלחם החטה והבשר ושתיית היין, שהוא ימיתהו בלא ספק, לא שאלו המזונות רעים בלתי טבעיים לאדם, אבל לחולשת לוקחם לעכלם עד שיגיע לקבל התועלת בהם, כן אלו הדעות האמתיות לא העלימון ודברו בהן בחידות, ולא עשה כל אדם חכם תחבולה ללמדן בבלתי באור בכל צד מן התחבולות, מפני היות בהן דבר רע נסתר, או מפני היותן סותרות ליסודות התורה, כמו שיחשבו הפתאים אשר חשבו שהשיגו למדרגת העיון, אבל העלימון לקצור השכל בתחלה לקבלן, וגלו בהן מעט שילמדן השלם כו', וזאת היא הסבה בדברה התורה בלשון בני אדם כו', להיותה מוכנת להתחיל בה וללמוד אותה הנערים והנשים וכל העם, ואין ביכלתם להבין הדברים כפי אמתתם".

שאלת שאלתיאל השניה

גרסה נפשי וכמה בשרי להתבשם בשושני חמד ופרחי נועם אשר ארית וקטפת בכרמי בני אלהים גדולים חקרי לב אלה, הנותנים גם לפני ריח טוב כאבקת רוכל נצני השרון והכרמל, אך לבי כאובות לא יפתח לגלות לך עוד שאלה אחת המעיקה אותי זה שנים כבירות כעגלה המלאה לה עמיר, שאלה העומדת בגבהי מרום האמונה והדת ככבב ששמו רעה ומהרסי התורה ומחריביה ממנה יצאו; בל תכחד מהללאל אם כשר הדבר לפניך להאמין כי שדי שגיא כח אשר כל רעיון הוא חסר אונים וכל מחשבה היא רפה דלה ורזה להשיג חלק אחוז מרבותים אלף ממהות עצמותו ומצב מציאותו, הוא יאציל מהוד אלהותו על משה יליד אשה קרוץ חומר? הוא מסר לידו התורה הזאת המלאה על כל גדותיה המון ספורים גשמיים ומקרים חמריים אשר אין בעבורם בית קבול במוח בעל

נפש

נפש משכלת? ולא נתקררה דעתי בתשובת החבר על שאלה כבדה וכבודה זו אשר יצאה כברק מפי מלך הכוזר (כוזרי מאמר א׳ סי׳ ח׳): „אין הדעת נוחה להודות שיש לבורא חברה עם בשר ודם"; והחבר דחה אותה ברעם הנסים ומופתי התורה ממה שאחורי הטבע, אשר גם עליהם יסובו דברי עצמו (שם סי׳ ס״ז): „חלילה לאל שתבא התורה במה שידחה ראיה ומופת"; ועוד אמר (שם סי׳ פ״ט): „חלילה לאל מן השקר ושיבא בתורה מה שהשכל מרחיק אותו". אבל לא נשיח בגדולות ובנפלאות ממנו בני תמותה פן נהיה לבוז, ואין להכנים ראש על ספינה מטורפת בים בדברים גבוהים ועניינים רמים ונשאים, אשר גם הנשרים גדולי הכנפים נלאו לעוף לרום קצם, יען נפשם המשכלת היתה טוחנת בבית האסורים וכלואה בכלוב חמרי גס ועכור, כאשר יאמר סאקראטעס (פעדאן צד קט״ז): „אי אפשר לשפוט על תולדת האדם מבלי שום עין על תמידות היותו, את אשר אנחנו רואים ממנו הוא רק נקודה קטנה משטח בלתי מוגבל, אבל לוא יפקח ה׳ את עינינו לראות את הכמוס באוצר הנצחיות, אז נבין דרכי השגחתו ונדע כי צדקו יחדו, ואז פלאות נחזה מהסכמת כל המעשים עם חכמתו וטובו". והאמת מדברת מתוך גרונו של החכם האלהי רבי שם טוב ז״ל (דרשות התורה פ׳ בראשית) וז״ל: ואמנם האיש החוטא לא ידע אלא הדברים המורגשים, כי לא ישתמש בשכלו כמו שכתבתי למעלה אלא בכספים ובמטבעות, וכל מטבע מחולף בכל מקום ומקום, וישתמש בהנאות הגשמיות ובתענוגי הנשים ובתענוגי המטעמים ואלו מתחלפים בכל מקום ומקום ולכן הוא קצר היצירה עכ״ל; והדברים עתיקים להחכם מכל אדם (חכמת שלמה א׳ ד׳) בלב עקש לא תשכון חכמה ולא תנוח בנפש החוטאת.

לכן נסורה נא ונראה את המראה הגדול של שטת קאפערניקוס הגדול בענקים ועזו בשחקים, רק חזק לבל תעקם עלי את הפסוקים אשר אחשבם כי רוכלא לפניך, המסכימים לשטת בטלמעאוס הנופלת, כי השמש הולכת במסלולה והארץ עומדת על קוטבה בלי תנועה קטנה, ושטת קאפערניקוס הבנויה איתן על מוסדות עולם, היא באה וטופחת על פני הכתובים אלה ותבאיש ריחם בעיני המשכילים על דבר אמת המזהירים כזוהר הרקיע בהיכל התכונה, ואלה הם:

א). (בראשית ט״ו י״ב) ויהי השמש לבוא. ב). (שם י״ז) ויהי השמש באה. ג). (שם י״ט כ״ג) השמש יצא על הארץ. ד). (שם כ״ח י״א) כי בא השמש. ה). (שמות י״ז י״ב) עד בא השמש. ו). (שם כ״ב כ״ה) עד בא השמש. ז). (ויקרא כ״ב ז׳) ובא השמש. ח). (דברים י״א ל׳) דרך מבוא השמש. ט). (שם ט״ז ו׳) כבוא השמש. י). (שם כ״ג י״ב) וכבוא השמש. יא). (שם כ״ד י״ג) כבוא השמש. יב). (שם ט״ו) ולא תבוא עליו השמש. יג). (יהושע י׳ י״ג) ויעמוד השמש בחצי השמים ולא אץ לבוא כיום תמים. יד). (שופטים ה׳ ל״א) כצאת השמש בגבורתו. טו). (שם י״ט י״ד) ותבא להם השמש. טז). (ש״ב ב׳ כ״ד) והשמש באה. יז). (שם ג׳ ל״ה) לפני בוא השמש. יח). (מ״א כ״ב ל״ו) כבא השמש. יט). (ישעיה י״ג י׳) חשך השמש בצאתו. כ). (שם ל״ח ח׳) ותשב השמש עשר מעלות במעלות אשר ירדה. כא). (שם ס׳ כ׳) לא יבא עוד שמשך. כב). (נחום ג׳ י״ז) שמש זרחה ונודד. כג). (מלאכי א׳ י״א) ממזרח

שמש

שמש ועד מבואו׃ כד). (עמוס ח׳ ט׳) והבאתי השמש בצהרים׃ כה)׃ (זכריה ח׳ ז׳) מבוא השמש. כו)׃ (מיכה ג׳ ו׳) ובאה השמש. כז). (תהלים ג׳ א׳) ממזרח שמש עד מבואו׃ כח)׃ (שם י״ט ה׳) לשמש שם אהל בהם והוא כחתן יוצא מחופתו ישיש כגבור לרוץ אורח מקצה השמש מוצאו ותקופתו על קצותם. כט). (שם ק״ד י״ט) שמש ידע מבואו׃ ל). (שם קי״ג ג׳) ממזרח שמש עד מבואו׃ לא)׃ (קהלת א׳ ה׳) וזרח השמש ובא השמש ואל מקומו שואף זורח הוא שם הולך אל דרום וסובב אל צפון. לב)׃ (דה״ב י״ח ל״ד) לעת בוא השמש. הרי לפניך ל״ב פסוקים בכתבי הקודש העונים אמן לשטת בטלמעאוס כי השמש סובבת על פני חוג שמים בערב היא יצאה ובבוקר היא שבה, ואינה שוקטת על מרכזה כשטת פיטאגורוס אשר קאפערניקוס נתן לה עדנה אחרי בלותה, ותהר ותלד ששים רבוא אצטגנונים בכרם אחד וחבילות מופתים חותכים בידם. וכן על פי שנים עדים מכתבי הקודש יקום דבר בטלמעאוס כי הארץ נצבת איתן ותלויה על בלימה, נוע לא תנוע גם כשכור ולא תתנודד אף כמלונה. א)׃ (תהלים ק״ט צ׳) כוננת ארץ ותעמוד. ב). (קהלת א׳ ד׳) והארץ לעולם עומדת. אף אם נקל להלביש את הכתובים אלה במחלצות אחרות ולהטותם לדרך קאפערניקוס בתחבולות שונות, אולם האמת במקומה עומדת ורק מטרה אחת לכל חציה השנונים.

יחד הבאתי לך מהללאל שלשים וארבעה כתובים הסותרים שטת קאפערניקוס, ומקדירים את יפיה בחשרת עננים הפורחים באויר, וקובל אני על התוכן הדגול מרבבה גאליליי אשר היה מכהה גלגל חמה ביפי מחקרו, וישב בבית אסורים כמתים באשמנים מפני חרון אף הפאבסט וחמת המציקים האינקוויזיטארים עליו עד להשחית ועד בכלל, יען חתר בכל עוז וידא על כנפי רוח אלהים לקומם הריסת השטה הנפלאה, ולהדוך תחתיה הפסוקים הכתובים באצבע אלהים בכתבי הקודש, וכאשר בני נבל גם בני בלי שם אלה נכאו מן הארץ, וכהמס דונג בהריחו אש כן נמסו במים הזדונים נחלי בליעל, ומכל קתדראות המחקר אשר בעולם נשמע הקול: „ברוך המקום שהרגם!״, אז קמה וגם נצבה שטה יקרה זו על גפי מרומי ההשכלה, ואין לך בית שבת התחכמוני במלוא רוחב הארץ אשר שם קאפערניקוס לא יופיע שם כהילל בן שחר בשפרירי שחק וספריו ככבבי אור בירועות רקיע.

תשובת מהללאל השניה

דע לך שאלתיאל נאמנה כי כחץ שנון פלחה שאלתך הקודמת את כבדי ומחצה כליותי ולבי, איך מסר אדון כל הארץ אלהי האלהים המופשט ומובדל מכל צורה גשמית, ונתן תורה מלאה צרכי גוף הנגוף חמריים גסים ועכורים, לילוד אשה כמשה המחוקק הנשגב והנעלה? אך יותר מזה היה לך לשאול איך נתן אל נערץ זה רוח חיים שכליים לנמלה קטנה הנעלמה גם מעין בשר לרוב דקותה? איך השפיעה החכמה העליונה בינה והשכל בלב השממית וראש העכביש הקטן כגרגר חרדל לארוג רשתות נפלאות שזורות בטוב טעם ודעת חרשים? איך חנן

שוכן

שוכן שחקים המסתתר בחביון עוזו לשועל פרא דעת ומזמה, וילמדהו בינה להוליך אריות שולל בערמתו ולעקור בנכליו החדודים והשנונים הררי נמרים? איך רוח אלהים מרחפת על פני אדמה שפלה ומאוסה זו האוכלת יושביה במחלות עזות ואכזריות, וחמתה נתכה כאש צרבת גם על בני עליה המצוינים ביתרון הכשר ודעת עליון? הלא הארץ הזאת היא קטנה במרחבי היצירה כגרגר אבק דק באחת מזויות הבית, היא קטנה באלכסון פי אחד עשר ובשטחה פי מאה ועשרים ואחד ובמשא וכובד פי אלף ושלש מאות ושלשים ושלשה מהככב יופיטער, ומשקל השמש גדול ממשקלה כמאה ושלשים רבוא פעם, וכן גם לעומת יתר רבותים אלפי ככבי מעלה היא כמר מדלי ושחק מאזנים, אף אם שטח אדמתה עולה לשני מיליאן וארבע מאות ועשרים ושלשה אלף ושבע מאות מילין מרובעים, ושטח מימיה הוא ששה מיליאן ושש מאות ושלשים וששה אלף ושמונה מאות מילין מרובעים, ועל כל אלה נראתה הארץ בתהום הבריאה כנטף מים בים הגדול הזה; ואיך האציל אבי כל ההוה יתברך מחכמתו על יושביה הנבזים בני תמותה, והטבע מסכה בקרבם כשרון נפלא לטפס ולעלות על סולם המחקר כמלאכי יה ולראות מחזות שדי בעינים גלויות? מלך אדיר אשר אין קץ לארמנותיו הרבות והעצומות ואין מספר להיכליו וטירותיו המעולפות ספירים ומחושקות זהב וכסף, איך יאצל לו עת להתבונן ולהשים מעיניו בעלית קיר קטנה אשר בירכתי החצר המלאה מטאטות ומנקיות פחותות הערך?

אך אשכילך שאלתיאל ואשית לך בטוחות חכמה להבין, כי המון גבורות שדי ומפלאות תמים דעים נראות יותר כפלים לתושיה בברואים השפלים קטני ארץ אשר גם נפש האדם תקוץ בם, מנפלאותיו הנראות גם בצבא המרום במרום רבותים אלפי שנאן אשר אין חקר לגדולתם; וכל הנשרים הגדולים רבי המלך ה' צבאות אשר ראשם לעב הגיע ובידם כל מחקרי ארץ ותועפות החכמה, כלם למקטנם ועד גדולם הסכימו לזאת והמטירו ראיות נכוחות כמלקוש; החסיד האלהי יאמר ברוח קדשו (חובת הלבבות שער היחוד פ"ז) וז"ל. והחכמה נראית בקטני היצירות וגדוליהם, כי כח החכמה הנראית ביצירת הפיל לפי גודל גופו, איננו יותר נפלא מכח החכמה ביצירת הנמלה לפי קטנותה, אך כל אשר תקטן היצירה יהיה כח החכמה והיכולת נראה בה יותר ותקון הבורא יותר נפלא ונראה ממנה כו' עכ"ל; וכן השיב החבר כמה פעמים למלך הכוזר (כוזרי מאמר א' פס"ח): „בקטן שברמשים מפליאות חכמתו מה שאין הדעת משגת אותו"; (שם מאמר ג' פי"ז) „שחכמתו והנהגתו ביצירת הנמלה והדבורה איננה מקצרת בחכמתו והנהגתו לשמש וגלגלה, אך סימני החכמה וההשגחה יותר דקה ונפלאה בנמלה ובדבורה עם קטנותן". (שם מאמר ד' פכ"ח): „אין החכמה בגלגלים גדולה מהחכמה בקטן שבחיים"; (שם מאמר ה' פ"כ הקדמה ג'): „הבורא יתברך נותן לכל חומר הטובה שביצירות שאפשר לו לקבל והמתוקנים שבהם, ושהוא יתברך מטיב חנינתו וחכמתו והנהגתו מדבר, וכי חכמתו בפרעוש וביתוש על הדמיון איננה מקצרת מחכמתו בסדור הגלגלים, אך התחלפו מזמות חמריהם, ואין לך לומר למה לא בראני מלאך כאשר אין לתולעת לומר למה לא בראני אדם"; והחוקר אלבו ז"ל מישרים ידבר (העקרים

מאמר

מאמר ב׳ פ״א) וז״ל. יותר ראוי לדבר בטבע הבעלי חיים הפחותים הנולדים מן העפוש, ממה שידובר בשאר בע״ח, ולא מצד עצמם אחר שהם פחותים מאד ומחומר גרוע שהם נולדים מן העפוש, אבל בבחינת הכח האלהי שהוא מעורב בהם, שזה בלי ספק יורה על מעלת הפועל ושלמותו שהוא נותן כח החיות בחומר גרוע כזה כו׳, שזה שבח גדול אל האומן כו׳, שמעלת הפועל וחכמתו יוכרו בתתו שלמות אל חומר גרוע מאד, כמו שהוא חומר הבע״ח הנולדים מן העפוש שנתן להם שלמות החיות, וזה ממה שיורה על חכמת הפועל כו׳ עכ״ל; וכן הרמב״ן ז״ל כתב הדר (הקדמתו לפי׳ התורה): „ונפשי יודעת מאד ידיעה ברורה, שאין ביצת הנמלה כנגד הגלגל העליון צעירה״. ובדרך נכון זה בארתי בצדק הכתוב הראשון בתורה „בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ״, כי אדון הנביאים בא ללמדנו כי כדור הארצי הוא נפלא במינו יותר מכדור השמימי, והאות על זה הוא בגלל אשר ברא אלהים בעל היכולות כלם את הארץ אחר השמים, אשר דרך האומן חכם חרשים להראות את הפסולת תחלה ואחר כך את השבח, ואם הפליא אדון התולדה עשות שמים ונוטיהם למה נפלה חכמתו מאגרא רמא לבירא עמיקתא לעשות את הארץ וצאצאיה הגשמיים והחמריים? מכאן הוכחה בתורה כי הארץ איננה נופלת בערכה מהשמים.

והחוקר האלהי בעל נצח ישראל ז״ל כתב (בבאורו לס׳ רוח חן לר״י אבן תבון ז״ל פ״א) וז״ל. צא ולמד מן חכמי הטבע יורדי ים החקירות עושי מלאכה נפלאה בכלי ההבטה הנ״ל, המה ראו מעשי ה׳ ונפלאותיו בקטנות הבריאה, הנה החכם המפורסם גליליאו מצא ע״י כלי ההבטה במקום גרגר אחד מחול הדק מאה תולעים קטנים, ואחריו מצא חכם אחד בכלי המתוקן להגדיל הדבר כ״ז אלף אלפים פעם במדתו באמה, תולעת אחת אשר לא נדמה כל גופה רק כגודל שעורה ולה כ״ד רגלים, אמור מעתה שכ״ז אלף אלפים בריות קטנות כמותה אפשר שיתקבצו אל מקום כשעורה, ועם היות שהדברים מבהילים ומתמיהים השומעים ומביאים הבטלנים לידי גיחוך, אמתתם מפורסם מאד והכלים מצוים והמלאכה מפורסמת בכל מקום מדרש החכמות עד שאי אפשר לשום מתעקש להכחיש זה עכ״ל; ואחריו בא ישראל השני וגם הוא בדעת ידבר נפלאות על אל אלים (תפארת ישראל אבות פ״ו ציון קע״ג) וז״ל. יצרתיו, נתתי לכל אחד צורה נאותה, וגם עשיתיו, ר״ל תקנתי צורתו של כל אחד עד להפליא לכל חוקרי הטבע שיאמרו בעצמן שיש להתפלא על היותר קטן של כל הברואים יותר ממה שיש לתמוה על היותר גדול שבהם, כמילבע קטנה כרוחב שעורה שראו במיקראָשקאָפּ שיש לה כ״ד רגלים, שיש לשאול איה מקום לרוחב שעורה שיכיל כ״ד רגלים על רחבו? והרי זה יותר פלא מבריאת הפיל, וכיון שנברא כל אחד כ״כ בדקדוק וחריצות גדול, מזה תדע כי כלם לתכלית גדול נבראו עכ״ל. ולכן רבי יוחנן (חולין ס״ג) כי הוה חזי נמלה אמר (תהלים ל״ו ז׳) צדקתך כהררי אל, כי בקטני הברואים נכיר חכמת שדי שגיא כח כמו בהררי אל הרמים והנשאים או כפלים לתושיה.

מי בעל נפש משכלת לא יתמה על החכמת העמוקה אשר בבנין גוף העכביש הקטן

הקטן כעדשה והוא סחי ומאוס לעיני בשר, אשר מספר עצביו (מוסקעלן) מנה האראכנעאלאג דע רוססעליא לערך שלשת אלפים, תחת אשר בגוף האדם הלז פאר היצורים הם רק תמ״א; והטבע חנן לרמש קטן ונבזה זה כשרון נפלא למעלה למשכיל לארוג בריר היוצא ממושך מאחוריו ומתקרר באויר, רשתות דקות ומכמורות מתמיהות מעשה רוקם מובהק בחריצות נפלאה, לצוד בערמה זבובים מעופפים וללכוד רמשים שונים למיניהם, ובמורשי פיו החדים כרמחים ימוץ דמיהם וייביש מקורם ולשדם ותחי רוחו; ושפתי החוקר הטבעי לענץ ברור מללו: „עיני ראו כן תמהו איך עכביש היערי (וואלד שפיענע) לבש נקם כמדו, ויארב זמן כביר במחבא לקרוע להשחית ולבלע את קורי עכביש הלביא (לעווענשפיענע), אשר העיז פניו לפרוש לו רשת באחוזתו ולהסיג גבול רעהו אשר לא כדת הטבע, אך תוחלתו היתה ממושכה ועיניו נמקו בחוריהן, כי עכביש הלביא עמד כאיש חיל בחוץ על משמרתו ולא מש ממקומו, להגן ולחסות מאין הפוגות על רעיתו אשר ישבה אז על ביציה בחדרה פנימה, ויהי כאשר התרחק אך מעט מעין עכבישי היערי, והנה קם האורב זה כארי מסבכו ויפול בחמת קרי על התא אשר בתוכ ישבה נקבת עכביש הלביא לכלות בה בני אשפתו, אולם החטיא המטרה ונשתה גבורתו אז, כי עכביש הלביא הראה לו נחת זרועו והכהו שוק על ירך על המערכה עדי נסוג אחור עיף ויגע בבושת פנים, אך עכביש הלביא זה לא סר ממקומו וכגבור מלחמה כרע רבץ במבוא התא, כמו שער בנפשו וירא עתידות כי עוד לא נכבה אש הנקמה העצור בעצמות שונאו מתמול שלשום, וכאשר יחליף כח ויאמץ אונו בשרירי בטנו אז יחדש המלחמה כבראשונה ולא יתן פוגת לו, וכעבור רבע שעה והנה שני עכבישים הולכים מעדנות הלוך וטפוף בירכתי האריגה מפאת שמאל להתא, וכמלומדי מלחמה התנפלו על עכביש הלביא אשר גם הוא חרף נפשו נגד מתקוממיו אלה, ויגזור על ימין ועל שמאל כגבור משכיל ויכבדם במהלומות ומכות נאמנות, ולא נתנם להתפרץ ולבוא אל התא אשר רעיתו האהובה שכנה בו, ואחר רגעים אחדים ראיתי והנה עכביש הלביא נפל חלל לפני שני אויביו העריצים אלה, והם הבקיעו יחד בשצף קצף תוך התא, וימיתו כרגע את היולדה באכזריות חמה עזה יען נתנה לבעלה להסיג גבול רעהו, מעכו את ביציה וירמסו אותן ברגל גאוה ויקרעו קור האריגה עד היסוד בה, ויעזבו את המערכה כשני שרי צבאות השבים משדה קטל ועטרת נצחון בראשם וחיש נעלמו מעיני; במשכיות לבי התעוררו רגשות נעלות ומראות אלהים אלה, ובקול חוצב להבות קראתי: „גדולים מעשה אל ואין חקר לנפלאותיו!״.

מי ימלל גבורות ה׳ וחכמתו הנשגבה והנערצה בתולעת-המשי (זיידענוואַרם) השחרחורת כאהלי קדר ואורגת יריעות שלמה, הנקבה תטיל כארבע מאות ביצים במרוצת ארבעה וחמשה ימים, וכל ביצה גדולה כמו גרגר הדוחן (הירז קערן), בזמן מצער תגיח מחורה תולעה שחורה ותהפך ללבן או לשחרחר, והיא תזיל מקרבה ריר נוזלי ונגרי המתקרר לחוטים כעין כסף וזהב מרהיבי עין, הלא המה חוטי משי אשר יעטו מלכי ארץ בגדי חמודות ולבושי מכלול בשלל צבע רקמתים מעשה צעצועים; הרמש בן שבעה שבועות זה מתחיל לארוג לו את חוטיו הלבנים או

הצהובים

הצהובים סביב התא (צעללע) אשר הוא שוקט בו על שמריו במנוחה שאננה, התא עם הרמש יעלו במאזנים יחד כשני גראן וחצי, ואורך החוט המוקף סביבו כתבנית ביצת היונה הוא עד חמש מאות אמות, ובמרוצת שמונת ימים יברך על המוגמר וישלים מלאכה נפלאה זו הרחוקה משכל המוחשי, ואת קירות התא מבפנים ימיח ברירו לעשותן חלק למשעי, ואחרי שלשה שבועות עושה בו נקב קטן ויצא ממנו חפשי; לכו חזו מפעלות תולעים אלה ביערות העבותים והסבוכים אשר בארצות הודו וסינים, ותאמרנה כל עצמותיכם כי גדולה חכמת ארון עולם ברמשים קטנים אלה כגודל חכמתו בגלגל החמה ומזורות שמים.

וכן קצרה בינת אדם המושל בכל אשר בארץ ורעיוניו נבוכים מהבין מהות הכשרון הנפלא אשר בעוף החסידה והחסד אשר עשה טבע עמדה, כי היא מצוינת בין כל עופות-המסע בעוצם תשוקתה וגודל חפצה לנסוע ממקום למקום ולא תיעף ולא תיגע, היא תשים קנה בקיץ בארצות הצפון ובחורף איתן מושבה בארצות הדרום על יד חפי ימי מצרים, ולא תתע בדרכה הרחוק אלפי פרסאות ותבא בטח אל קנה הישן אשר ערכה לה בשנה הקודמת ולא תעבט ארחה; וכן חנן הטבע בכשרון נפלא זה גם את היונים המעוררים תמהון גדול על כח זכרונם להכיר ארחות יושר בדרכים רחוקים מאד אשר לא שזפתם עוד עין אדם; בימי המצור בפאריז בשנת אלף ותת"ע נשלחו היונים עם אגרות פורחות למרחקים ולא החטיאו מטרת מחוז חפצם; ובשנת אלף ותתמ"ט הובילו מגדלי יונים באשכנז שתי יונים סגורות בסל על עגלות הקיטור מעיר אאכען לברלין, ובמרוצת שתי שעות וחצי שבה יונה אחת לברלין ישר אל קנה והשנית בארבע שעות. וליונה זו יצאו מינוטין טובים בשערי הטבע המצוינים במדות תרומיות ומנהגים מתוקנים, (עי' עירובין ק': גיטין מ"ה׳ ב"ק צ"ג׳ שיר רבה פ"א סי' ט"ו. ספרי עקב פיס' מ"א. תנחומא תצוה סי' ה'. אגדת בראשית פמ"א).

ואך למחסור דבר שפתי כי האדם הלז השוכן בתי חומר הוא המשנה למלך עליון ית', השולט כמהו על כל ברואי מטה למקרני ראמים ועד ביצי כנים, וחכמתו טובה עליו מכלי קרב להפיל מוראו ואימתו על מעונות אריות והררי נמרים והם יכרעו לו ברך, בשכלו החד והשנון יורד ונוקב עד תהום המחקר העמוק ויחשוף המון נסתרות שמבראשית ויגלה רבבות אלפי רזי עולם הספונים וכמוסים בערפלי משאון אוצרות הטבע הנעלמים, ולא יירא גם לא יחת מלהט החרב המתהפכת עליהם. ולכן בעל הבירה ית' שש ומתפאר בגונין חמריים ועיניו משוטטות בגוף האדם הגס והעכור איך יטפס ויעלה על סולם ההשתלמות כאחד משרפי מעלה, האדם אשר ימיו קלו מני ארג והוא מלא תמיד מכאובים מרים כלענה, ובכל שנותיו עומד בתוך אלפי סבות בת מטרד כנקודה בתוך עגולה, ועל כל אלה הוא ממציא בשכלו המצאות נפלאות בעולם המוסרי והגופני לשוות הוד והדר על פני היקום, גוו הרצוץ בעמק העכור גיא ההרגה זה חונן בנפש משכלת צרופה ומזוקקה אשר תעוף למרומי שחק לדעת מסלולי הכבבים ודרכי המזורות צבאות שמים למקטנם ועד גדולם תקופותיהם ומולדותיהם מהותם והרכבתם, קולע אל השערה ולא יחטא

זמני

זמני הלקויים, ואין נסתר מנגד עיניו הבהירות כבדולח, וראשו המורכב מבשר ועצמות יורע דעת עליון ועד תכלית שדי יגיע, ומה גם לפי הוכחת החוקר דארווין כי האדם הוא יוצא ירך הקופים והשתלם לאט לאט. והפילוסוף היוני אנקסימנדר הקדמון החליט כי האדם נברא מדג; וההודים ממחוז טשיפעוועס חושבים שהם יצאו מחלצי כלב; וההודים ממחוז הקורא מאמינים כי כל היקום התהוה מהעוף הקורא; ולעמים הפראים הקבלה כי נולדו על ברכי הצב ונשתלמו, בין כה ובין כה יחוזה האדם מבשרו אלוה ונפלא הוא במצבו השכלי עד למאוד.

לא יצאה שגגה מלפני השליטים הגדולים חכמי התלמוד באמרם, כי האדם לו יתר שאת ויתר עז מהמלאך הרוחני (סנהדרין צ"ג · תנחומא וישלח סי' ב'), אף אם בעצמותם (זוהר תרומה קכ"ט:) „אינון מלאכי עלאי קדישין יתיר מינן, כי (זהר חדש בראשית ט':) „השגת המלאכים היא השגה גדולה מה שאין כן למטה מהם, השגה שניה היא השגת השמים שמשיגים השגה מה שלמטה מהם אין משיגים כמותם, השגה שלישית המדרגה התחתונה אשר העפר יסודה, והיא השגת בני אדם מה שאין משיגין שאר הנבראים"; והשתלשלות החכמה היא (שם ט"ז:) „המלאכים הקרובים מקבלים כח שפע אספקלריא של מעלה תחלה ומהם יורד לשמים וכל צבאם ומהם אל האדם"; אולם עינינו לנכח יביטו כי האדם גדול ממלאכי מעלה יען אין יצר הרע לברואי מעלה (שבת פ"ט · ב"ר פמ"ח סי' י"א), ואין מעצור ומפריע לרוח חכמתם המרחפת בעולם הרוחני ורגליהם רגל ישרה להלוך מסלה העולה בית אל ולא ישנו את תפקידם; אבל האדם הזה אשר יצרו מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו (סוכה נ"ד ·), ויפתהו לעשות באונס וברצון מעללים רעים ומעשים עכורים ומגואלים גם להולכים על ארבע (ירושלמי יומא פ"ו ה"ד), וכנחש הוא כרוך בעקב אכילה ושתיה (זוהר וירא ק' · תרומה קנ"ד:), ועל כל זאת הוא כובש הר המשחית זה ובתחבולות יעשה אתו מלחמה עד רדתו, הוא נורא ואדם בשרא והוא עדיף מניה, ועל כל תכלית הוא חוקר יפרוש כנפי שכלו על פני חוג שמים ויורד ונוקב עד תהום היצירה ויגלה עמוקות מני חושך, מובן כי לאדם זה כפלים לתושיה משרפי מעלה המופשטים מחומר גם וגשם עכור ומורכבים משכל צח ומצוחצח בעצם השמים לטוהר (עי' מורה נבוכים ח"ב פ"ה וח"ג פי"ב וי"א. תשובת הרמב"ם ז"ל לרבי הסדאי הלוי ז"ל); כי יותר יש להלל את המנצח בחזיונות על במתי התיטראות, בעת יתחפש כמו אכר השדה נמשל כבהמה נדמה ולא יחטא המטרה, ממה שיתחפש בתור שר ורוזן לבוש בגדי חמודות שפתותיו שושנים ולחייו כערוגות הבושם, כי לתהלוכות אציל ושוע הוא קרוב יותר ובסודו תבא גם נפשו המלומדת המפונקה מנוער, אבל בקהל אכרים רועי בהמות באחו ומזבלים שדות וחובקים אשפתות לא יחד כבורו ולא באלה נסה מעודו, ובכל זאת עינינו תראינה אותו על הבמה בצלם דמות תבנית האכר ונלעג לשון כמהו ולא יחסר המזג.

כן אדון כל הארץ הוא קרוב יותר למלאכיו עושי רצונו בשגם הם נבדלים רוחניים דקים מן הדקים, אבל הוא ית' רחוק מאד מאד ממין האנושי אשר תמיד החומר הגס בעוכריו, ולכן האדם המרחיק עצמו הלאה כמטחוי קשת מחיי בשרים

ומשליך

ומשליך אחר גוו התאוות המדומות שליחי המות המר והנמהר, והוא יחגור שארית כחו לטפס ולעלות בפרך ובאגלי זיעה על מדרגות רוחניות ושלבים שכליים גבוהים ורמים עד אין חקר; גבר חכם בעוז כזה הוא אהוב וחביב יותר לחכמה העליונה להשפיע עליו ממגד שמים מעל, ולהבריק עליו אור ההשכלה האלהית הנאצל מעצמותו ית׳; וזאת יאמר האיש המוכה (איוב י״ט כ״ו) ומבשרי אחזה אלוה; כאשר השיב סאקראטעס לפני מותו בבית האסורים לרעיו ותלמידיו הפילוסופים (פעדאן צד קי״ח): „ראו רעי! עדן לא יאמין קריטא כי פה המדבר אליכם הוא סאקראטעס האמתי, והגוף אשר תראו בעוד שעה או שתים מושכב ארצה, איננו סאקראטעס, אך בית חומר אשר שכן בו"; רצונו כי האדם בו אור וחושך משתמשים יחד בערבוביא, גופו הוא יצור הארץ מתחת ונפשו היא יצור שמים ממעל אשר תחיה באור החיים הנצחיים גם אחר הפרדה מהגוף הנגוף, ונהפוך הוא לאחר המות תתעורר הנשמה לתחיה רוחנית בעולם המלאכים ואז היא מדושנת עונג בלי מצרים, כאשר יאמר סאקראטעס זה (שם צד ס״ח): „דעו אחי! דעו כי איש נקי כפים ובר לבב לא יתעצב בקרוב יומו, כי אל אור גדול אל הצלחה תמידית הוא נוסע, יחרדו אלה אשר נאצו אל ורעה עשו עם האדם, אלה אשר בתועבות זמה התגוללו, אשר כפיהם בדם נגואלו ואצבעותיהם בעון, אלה אשר לאיד אחיהם שמחו, הם ירגזון על מפתן שאול, יפחדו על העתיד. אך לא כן עמדי היום, בחסד עליון אחת מתועבות האלה לא עשיתי, מעודי בכל לב בקשתי את האמת, אהבתי צדק תכלית אהבה, לכן עתה אשמח כי קרוא אני אל המלך להתענג על רב טוב לראות באור צח את כל יקר יפי ותפארת רוחנית, אשר חקרתי לדעת גם בעודני פה בחשכת אפלה. ואתם רעי שימו דברי בכור הבחינה, שפטו עליהם אם ישרים הם, ברכו את היום אשר יקחני מעל האדמה, התחזקו והיו כמוני למען תהיו נכונים ללכת בטוב לב בעת אשר ישרוק לכם המות, אולי ידידי! אולי יחפוץ אלוה וכבודו יאספנו לשבת יחד, מה נגיל מה נשמח אז בזכרנו יום אשר נפרדנו איש מרעהו". שפתי סאקראטעס ישק משיב דברי אלהים חיים מעולפים בספירי ההגיון הרוחני.

ולכן חשק ה׳ במשה עבדו הנאמן בכל בית אלהים שערי שמים ונוטיהם כאחד מצבא המרום במרום, ורצה ית׳ לזכות את ישראל על ידו בתורתו היקרה והחמודה, המלאה חכמה כרמון ודעת עליון על כל גדותיה, אשר גם היא מסכמת בהחלט לדעת קאפערניקוס ומנענעת בראשה לשטתו האמתית, כי השמש עומדת ותקועה כמסמר במרכזה אשר יעד לה הבורא ית׳ בראשית יצירתה, והארץ סובבת אותה על ציריה וקוטביה המוגבלים ולא תשנה את תפקידה; והלשון יציאה הליכה ביאה אשר בכתבי הקודש אצל השמש, וכן לשון עמידה אצל הארץ, היא רק ליפות הלשון ולתבל ולבסם הענין במליצה מוחשית, כמו (שופטים ט׳ ח׳) הלוך הלכו העצים וגו׳, (איוב ב׳ ז׳) ויצא השטן מאת פני ה׳, (יחזקאל י׳ י״ח) ויצא כבוד ה׳ מעל מפתן הבית ויעמוד על הכרובים, (תהלים י״ט י׳) יראת ה׳ טהורה עומדת לעד, (ש״ב י״ח ח׳) וירב היער לאכול. וכיוצא באלה נמצא במקומות רבים כנודע. ומפני שנראה לעין בשר כמו השמש סובבת והארץ עומדת, לכן אחז אצלם לשון הליכה ועמידה

 לסבר

לכבר האוזן במה שיכולה לשמוע, ולצאת ידי חובת באור גם לאפרוחים שלא נפתחו עיניהם; וזאת כתב הפילוסוף האלהי הר״ע מן האדומים נ״ע (מאור עינים פ״י): „גם בספרי נבואה נמצאו ספורים שנכתבו כפי סברת ההמון, כאילו הנביאים חושבים היות מותר לשנות מפני המחלוקת, ואף שהספורים בשקר יסודתם, מ״מ כתבום הנביאים ואנשי התורות, יען ההמון האמינו בהם כגון שמש בגבעון דום" עיי״ש; וזאת יאמר הר״ם קוניץ ז״ל (המצרף ח״ב סי׳ קפ״א): „תלמיד חכם רשאי לשקר למען הקם האמת בכחו" עיי״ש.

ובזה סרה תמיהת רבים וכן שלמים על התואר „אל אחר" או „אלהים אחרים" בכתבי הקודש, אשר פי ה׳ יקבנו בשם אל כמורה כי גם להם ראוי התואר אלהים אך אחרים הם זולתו? והתשובה היותר אמתית היא כי השם ית׳ אליבא דההמון קאמר וליה לא סבירא ליה, כאומר אף אם נודה כי גם העצבים המה אלהים אולם מוטב לכם לעבוד אותי אלהי האלהים ואדוני הארונים ולי משפט הבכורה; ומצאנו בכתבי הקודש כי גם האנשים הגרועים והנשים הפחותות נקובות בשם אחר אחרת, כמו (שופטים י״א ב׳) בן אשה אחרת, כלומר זונה; (מ״א ג׳ כ״ב) האשה האחרת, היינו הזונה; (משלי ה׳ ט׳) פן תתן לאחרים הודך וגו׳, (איוב ל״א י׳) ועליה יכרעון אחרין; ועל הכתוב (ישעיה כ״ח י״א) כי בלעגי שפה ובלשון אחרת, מתרגמינן ובלישן תולעבא, וגם חז״ל קראו להפוקר אלישע בן אבויה בשם אחר ותלמידיו בשם אחרים (ס׳ כריתות ימות עולם סי׳ י״ט. ועי׳ באר שבע הוריות י״ג:), וכן אשת עובד גלולים נקראת (סנהדרין נ״ב:) אשת אחרים, וכל דבר נתעב ונאלח נקרא דבר אחר (שבת י״ג• קכ״ט: פסחים ע״ו:). ותורת ה׳ היא עשירה במקום זה ועניה במקום אחר, פה נותנת לכאורה פנים מסבירות לדעה צנומה לא אמון בה, ושם תרקיע שחקים להכחיש דעות בני ענקים, הכל כדי להביא את ההמון אל הדרך המזוקק ומסוקל מאבני נגף וצורי מכשול, ולהפשיט ממין האנושי מדות בהמיות ודעות עכורות בנות התופת;

ומטעם מורגש זה לא נמצא בכל מקצועות התורה שמץ זכרון ורמז מה מהיעודים הנצחיים בעולם הבא כלל וכלל, ועינינו הרואות בה רק שכר גשמי ותגמולות חמריות בעולם עובר זה, כמו אריכת ימים וחיי בשרים הכרוכים בעקב הגוף הנגוף, יען דורו של משה רובו כמעט כלו היה נבער מדעת העוה״ב כנפל טמון, ועדן לא נגה עליו אור החכמה התכליתית, מוחם היה עוד רופס כתינוק מהבין שכר נפשי אחר רדת הגוף דומה לירכתי אבדון, ולוא כתבה התורה עתידות העולם הצפון והנעלם אז היו ממרים לענות עזות בצואר עתק: הרוצה לשקר ירחיק עדותו! לכן דברה עמהם כפי שכלם הבוסר ולא הלכה אתם בגדולות ובנפלאות ממנם, פן העדר ידיעתם יגרום גם העדר השתלמותם ויכלו באפס תקוה; וכאשר דרש הרמב״ן ז״ל באזני המלך והשרים בסרקושטא (דרשת הרמב״ן י״ג י׳) וז״ל. ודבר ברור הוא שאין לנשמה תענוג בתאנים ורמונים ורחיצת הנהרות כו׳ עיי״ש כי תורתנו הקדושה ירדה לפעמים מאגרא רמה לבירא עמיקתא להכניע בזה יצר לב ההמון הבוערים בעם ולהובילם לתכלית הנרצה לחכמה העליונה, ולכן אין לבעל נפש רחבה להקשות

להקשות על הפסוקים הנוטים לדעת בטלמעאוס ולשטתו הכוזבת, יען שטה זו נראית יותר להמון משטת קאפערניקוס העמוקה מני תהום רבה; ובאזני המצוינים בעם השמיעו חז"ל הסכמתם לדעת קאפערניקוס, כי (ספרי דברים פיס' מ"ז) הארץ הולכת, (זוהר ויקרא י') כל ישובא מתגלגלא בעגולא ככדור. וכבר הוכיח החוקר יאבלאָנסקי (מובא בס' מנחם הבבלי לד"ר רובין ח"א פ"א) כי חרטומי מצרים הקדמונים אשר מהם למד משה בנערותו החכמות והמדעים, כבר ידעו את תנועת הארץ סביב השמש עיי"ש; ואין אמת בפי החוקר האלהי רבי ישראל ז"ל שכתב (בפירושו לס' רוח חן לר"י אבן תבון ז"ל פ"א) וז"ל: עם היות שדעת קאפערניקוס יותר קרובה אל דרכי התכונה, אשר לפיכך רוב וכמעט כל חכמי האומות אשר בזמננו צמודים מאד בדעתו זו, עם כל זה הנה המריח ריח דעתו נפשו סולדת עליו ותהי בעינינו כמורת רוח התורה ודברי חז"ל וסברת מינות כו' עכ"ל. כי תרופת הנפש היא כתרופת הגוף אשר ההכרח לערב בה גם סמים מתוקים וטובים לחיך החולה, לבעבור יהיה נקל לו לבלוע על ידם הסמים המרים, ולאט לאט יקום החולה הגופני כמו הנפשי על איתנו בתחבולות מחוכמות, וגם הבוערים בעם בוערים כאש על המלומדים המוכיחים להם שגגתם ואולתם, (חגיגה כ"ב:) „ואם אתה אומר לו טמא כלום משגיח עליך ולא עוד אלא שאם אתה אומר לו טמא אומר לך שלי טהור ושלך טמא", לכן בדברים המוחשים לעין כמו הלוך השמש ועמידת הארץ לא איכפת לה להתורה להודות לכאורה לדעת בני ההמון ויתרון החכמה מן הסכלות, והאל המסתתר בסוד קדושים לא הקים מטרת תורתו לאַלף לבני אדם ולהורותם ארחות הפילוסופיא, רק להביאם לתכלית אמתי ולהכתירם במדות ישרות למוצאי דעת להיותם כאלהים יודעי טוב, ואין לרופא שום נפקותא איך תבא רפואתו בבטן החולה אם ע"י חלב שקדים או מים מתוקים וכדומה, ועיניו נשואות רק לסם המרפא כי יבא ויגיע בשלום למקור המחלה, כי (נובלות חכמה ו' י'): „אור השכל הוא מן האל החונן לאדם דעת, ולא יורישנו כזבים אבי האמת, ואור הדת הוא גם כן מן האל, היתכן שהאל סותר דבריו?",

שאלת שאלתיאל השלישית

הודות לך מהללאל על דבריך הנעימים אשר באו בעצמותי כשמן ששון, ותאורנה עיני מנגה תשובתך על שאלתי הקודמת, אשר היתה כצבת ברזל ביד יצרי הרע, לאחוז בערפי בחזקה ולסחוב אותי סחוב והשלך מהלאה לשערי התורה והאמונה המצוינים זה אלפי שנה לכבוד ולתפארת; ושאלה זו קשקשה תמיד לפני כזוג מאין הפוגות, וכיונה פותה היתה מנהמת ורוחשת באזני, איך ירדה החכמה העליונה בת שמים מאגרא רמא לבירא עמיקתא, בתתה תורה ערוכה בתקוני הגוף העבור לילוד אשה כבן עמרם? ואתה נתת חכמה בלבי והוכחת לדעת בהקשים שכליים כי נהפוך הוא מן הקצה אל הקצה, ומפני שמשה זה היה ילוד אשה קרוץ מחומר עפרי גס ועכור וישב אל עקרבים בשדה קברות התאוה, והתעודד ברב חוסן וחיל עוז ועצמה להרדמות לעליון ולהיות ראש לאריותא דבי עלאי, לכן

חשק

חשק ה' בו לאהבה אותו כל הימים, ולהוריד עוז תורתו על ידי החזקה והמעולפת ספירים, וע"י זכאי זה נתגלגל זכות גדול מאד לאחיו הנאנחים והנאנקים תחת כור מצרים המועקה, והוריש להם כלי חמדה תורה צרופה ומזוקקה אשר כל הגוים ילכו היום לאורה ומלכים לנגה זרחה, ובאחרית הימים תהיה כאור שבעתים ותמלא כל הארץ דעה את ה', תבער כל שורש פורה ראש ולענה, ותסיר כל סלונים ממאירים וקוצים כסוחים אשר כסו את פני הארץ, והחשיכו את עין העולם בערפלי אמונות כוזבות וענני דתות סכלות; יגיע מועד אשר האמת ביפיה תחזינה עינינו ועטרת הנצחון בראשה, להכחיד מתחת שמי ה' אשר חותמו אמת, רבותים אלפי ילדי זנונים אשר נולדו על ברכי השקר והמה מרו ועצבו את רוח קדשה.

אך אם כהה נגע שאלתי אולם עוד לא נרפאה כלה בלבי, אנכי כבער ולא אדע וכבסיל לא אבין מפני מה לא בחר ה' אל נורא עלילה ביתר בני עליה תקיפי קמאי, אשר התפרצו ובאו כענקים בצל החכמה העליונה ונכנסו בשלום בפרדס הנבואה ולא נתן התורה על ידם? מדוע לא האציל קרני הודו והדרת קדשו רק למשה? אטו חברותא כלפי שמיא מי איכא? ולא אפונה כי בירכתי מוחך החד והשנון תתגלגל תשובה נכונה גם על זאת, אך השמר לך לבל תשיבני דברים הלוטים בערפלי אחורי הטבע ואינם מתאימים עם השכל חמוחשי המפולש לכל צד, יען תשובות רחוקות כאלה מלבד שאינן מעלות את התועה בדרכי החיים לגרם מדרגת היראה, עוד הן מורידות אותו ליון מצולה עמוק עמוק והיצר רוקד נגדן כמו העלמה לקול החליל, וזכור מאמר התלמודא (מגילה כ"ה:) לעולם יהא אדם זהיר בתשובותיו שמתוך תשובה שהשיא אהרן למשה פקרו המערערים שנאמר (שמות ל"ב כ"ד) ואשליכהו באש ויצא העגל הזה, ובצדק הזהירו לדעת מה להשיב לגלגולת אשר צפוי על פני מים הזדונים (אבות פ"ב מי"ד. סנהדרין ל"ח: תנדב"א רבה פי"ד), ואמרו (סנהדרין צ"ג:) יודע נגן שיודע לשאול וגבור חיל שיודע להשיב, היינו גבור בחכמה הטובה מכלי קרב והיא חוסן ישועות; ולכן גם אתה מהללאל בן יפת „חשוק שפתותיך זו בזו ואל תבהל להשיב" על השאלה הגדולה הלזו אשר כבר צללו רבים במימיה העמוקים והעלו חרס בידם, ואל תטוש תורת האי סבא קדישא בר פלוגתיה דמרן הב"י רבי יצחק די מולינא (בשמים ראש סי' רנ"א) וז"ל. האדם אשר לבבו יבין מתוך התורה באמונות דעה מן הדעות הנכונות והישרות, כל עוד לא יכחיש המקרא וקבלת חז"ל, יכול הוא ללכת אחרי דעתו, ואדרבה מצוה הוא ומחויב להתהלך את שכלו, כל שהגיע למדרגה זו והוא מפורסם לחכם בחכמת התורה ונבון דבר, אף הוא רשאי, ולא עוד אלא שמחויב לפרסם הדבר לתלמידים ולהצדיק את הרבים ולקבוע הענין ולכתבו בספר, לפי הזמן אשר נפזרנו מקצה הארץ ועד קצהו ונפלה עטרת ראשנו ונטפש הלב ואבדת חכמת חכמינו ונסתתרה בינת נבונינו כו', וב"ד הגדול אין בישראל אשר מאתם תצא תורה, ולכן כל חכם בכל מקום ימלא את ידיו להודיע לעם כפי שכלם זה בכה וזה בכה כו' עכ"ל. ולכן תשכיל לפשט גם העקמומות שבלבי בתשובה נכוחה וישרה אשר אין בה מום, ועיניך הרואות כי מגודל תשוקתי לשמוע דבריך הערבים לאוזן, לא רעב אנכי ללחם ולא צמא למים כי כבר עבר מועד ארוחת הצהרים, כי אם למוצא

שפתיך

שפתיך המשביעים את נפשי עונג בלי מצרים, אני אשא בשרי בשני ואת דרכי העקלקלות אל פני תוכיח ותורישני עונות נעורי כי לא לפני חכמי התורה חנף יבא.

תשובת מהללאל השלישית.

והנה שש אנכי מאד, כל עצמותי היבשות לבשו גיל ועורקי שמחים וחדים, על אשר מצאת חן ושכל טוב בתשובות איש יהודי יושב בשפל כמוני, ומאד נעים לי לשמוע מוצא שפתיך באזני הגוים בני דתות אחרות העומדים פה עלינו, ולפניהם תודה במו-פיך כי דברי יכו שורש עמוק בלבך הרחב כפתחו של אולם בעד לילית גברת המינים; שישו בני מעי שישו! והאל המאזרני חיל למלחמת מצוה כזו הוא יוסיף לי לקח טוב ויורני דעת קדושים, להשים בתשובתי עתה מעט צרי ומעט לוט מאמתחת שכלי, והיא תשביע בצחצחות נפשך השוכבת בתוך לבאים והיושבת אל עקרבים המכים בזנבם בני עליה היושבים על כסא משה אשר קטנם עבה ממתנם; אך טרם אשים אל התשובה פני, אודיעך קושט אמרי אמת, כי לוא היית נזיר מעט מתאוות המדומות חיי בשרים, אז הבנת יותר ענין אלהי זה, כאשר הגיד סאקראטעס לפני מותו (פעדאן צד מ״ג): „ואיזה זמן מוכשר יותר להשגת השכל ומשפטיו? הלא זה בעוד אשר פרקנו מעלינו כל עסקי החומר, בעוד אשר אין בכח החושים לעורר בנו זכרון הגוף ותלאותיו או מחמדיו, אז תעזבנו הנפש ורעיוניה בקרבה יתהלכו להגות לחשוב, לא חזיונות החושים כי אם עצם הנמצאים, לא כפי המוחש מהם, רק את אשר הם באמת כו׳, הנכם רואים ידידי כמה ירחיק האוהב החכמה מלאכת חושיו ויברח מכל המוחש בהם, אם חפץ הוא באושר האמתי, בידיעת עילת כל העילות ותכלית הטוב, לא לבד עיניו יעצים מראות ואזניו יאטים משמוע, תענוג ויגון אל יזכור אף גם ישכח כי בשר הוא אם היה בכחו, כי בחקירות כאלה לא תוכל הנפש שאת חברת הגוף, בהיות השכל בעת ההיא איננו דורש להשיג גון או תנועה חלק או מרחק, רק יחקור על הבלתי בעל תכלית, האחד האמת היודע כל, וממציא בכחו כל הגונים כל התנועות וכל המרחקים, גם כל העצמים הרוחנים הרבים עד אין חקר, ואם לא תתבודד הנפש והשקיף תחלה על כחותיה העצמים, יסגר השער מבוא אל הקודש ואך לריק תיגע״. וזאת ירמוז המקובל האלהי מרן חיים אבן עטר ז״ל (אור החיים ר״פ אחרי) וז״ל. ואודיע למתבונן בפנימיות השכלת המושלל שהשכלת ההשכל תשכיל ההשכלות ובהשכל בהשכלתו ישכיל שמושכל מושלל ההשכל וכשישכיל בהערת עצמו ולא עצמו ישכיל שהמושכל מושכל ממושכל בלתי מושכל מהשכל והשכילו למשכילים ביחוד השכלתו בסוד נשמה לנשמהו עכ״ל והבן; כי הסוס המושך בכחו את העגלה המלאה לה משא לעיפה, אם תושיב אותו בתוך העגלה ותדוש את בשרו בשוטים ובעקרבים עד שפך דם, לא יוכל להזיז אותה ממקומה כמלא נימא, יען אין רגליו עומדות חוץ למקום העגלה, כן בעוד הנפש כלואה בגוף לא תוכל לבוא בפרדס המחקר האלהי, כאשר לא תוכל השמש לשלוח קרניה הבהירים מבעד העבים, רק כאשר תתפרד מהגוף ותצא לחפשי מבית הסוהר אז מושכת

אבירי

אבירי המדעים הרוחנים בכחה האלהי, ותראה כי היתה בעולם עובר זה כעור מגשש קיר וכעטלף שתום עין בין שפרירי שחקים:

ראשית לך לדעת אתה שאלתיאל התועה בדרכי החיים כשה בין סבכי יער, כי משה אדון הנביאים אשר בקשת להענין בהבל פיך קרן אור פניו, ציץ תפארתנו זה נולד בטבעו ויצא על המשבר להיות עיר פרא רע מעללים, הדם אשר בעורקיו ולשד עצמותיו היה רותח כמרקחה להשחית ולבלע את הקודש ולרדוף רשע כל היום, אך חפץ ה׳ ביד קדשו הצליח להתגבר כארי על כחותיו הפרועות לשמצה, לרפוא משובתן לצרוף כבור סיגיהן ולזוקן שבעתים בכור החכמה האלהית ומצרף האמונה הישרה עדי גבה ונשא מאד ויהי׳ לנס, תחת הסרפד העלה הדס ויהי לפטיש כל הארץ לשבר בעלי העצבים ולמגר כהני הגלולים אשר התעו את צאן מרעיתו בשקריהם ובפחזותם, כמסופר לנו מנאמני ארץ (מובא בתפארת ישראל קרושין פ״א סי׳ ע״א) וז״ל. שכשהוציא משה רבנו ע״ה את ישראל ממצרים שמעו עמים ירגזון וגו׳, ויתמהו מאד על זה האיש משה כי על ידו נעשו כל הגבורות והנפלאות האלו, ולכן התעורר מלך ערבי אחד וישלח צייר מובחר לצייר תמונת המנהיג הגדול הזה ולהביאו אליו; וילך הצייר ויצייר תמונתו ויביאה לפני המלך, וישלח שוב המלך ויביא ויאסוף יחדיו כל חכמי חרשים אשר לו, וישאל להם לשפוט ע״פ פרצוף פניו של משה כפי המצויר, לדעת תכונת טבעו ומדותיו ובמה כחו גדול; וישיבו כל החכמים יחדיו אל המלך ויאמרו: אם נשפוט ע״פ ציור קלסתר פניו של האיש הזה המפורסם לגדול, נאמר לאדוננו כי הוא רע מעללים בגאות וחמדת הממון ובשרירות הלב ובכל חסרונות שבעולם שיגנן נפש אדם המעלה; ויקצוף המלך מאד ויאמר מה זה? הכי תתעללו בי? הלא בכל אלה שמעתי מכל עבר ופנה בהפך מזה האיש הגדול? ויחרדו האנשים מאד וישיבו את המלך בשפל קול התחנה, ויתנצלו את עצמם הצייר והחכמים כל אחד בחסרון ידיעת חברו, הצייר אמר אני ציירתיו כהוגן והחכמים שגו בידיעתם, והחכמים גללו כל החסרון על הצייר שלא צייר תמונת משה כהוגן, והמלך אשר נכסף לדעת מי משניהם יצדק, נסע ברכבו ובפרשיו ויבא אל תוך מחנה ישראל, ובבואו וישא עיניו וירא את משה איש אלהים מרחוק, וימהר ויקח את הציור מתוך חצנו, ויבט והנהו כתמונתו וכצלמו כאשר ציירו הצייר קולע אל השערה ולא יחטא, ויפג לבו ויתפלא ויתמה עד מאד, וילך ויבא בעצמו אל אהל איש האלהים ויכרע וישתחוה לאפיו, ויספר למשה כל הדברים האלה אשר נעשו, ויאמר עוד: בי אדוני איש האלהים! הנה קודם ראותי פניך פני אלהים אמרתי אך אולי הצייר שגה במלאכתו, לבעבור חכמי מפורסמים לבקיאים מאד בחכמת הפיזיגנאָמי ואין דוגמתם, אך עתה אחרי ראותי כי תמונתך מכוונה אל הציור אשר הביא הצייר, לא נותר בי נשמה רק לומר כי חכמי בגדו בי, וכי חכמי אליל הם וחכמת מה להם והם אוכלי שולחני ויתעוני מאז בהבליהם. ויען משה איש אלהים ויאמר: לא כן! גם הצייר גם חכמיך נפלאים הם בידיעתם וחכמתם, אולם דע לך כי לולא הייתי בטבע באמת כפי ששמעת ממדותי, לא טוב אנכי מבול עץ יבש, כי גם ממנו נמנעו ונחשבו כל חסרונות האדם, וא״כ הכי בעבור זה אהיה יקר בעיני אלהים

אלהים ואדם? אמנם כן ידידי לא אבוש לומר לך, כי כל החסרונות אשר שפטו עלי חכמיך כלן קשורות בי בטבע, ואפשר עוד יותר מאשר שפטו חכמיך, ואני בכח אמיץ הנה התחזקתי ורדיתי וכבשתי אותן, עד אשר קניתי לי הפוכן לטבע שני, ולכן ובעבור זה יקרתי והתכבדתי בשמים ממעל והארץ מתחת עכ"ל גאון התורה והחכמה צניף תפארת ישראל.

הא לך שאלתיאל מעט מזעיר מגבורת משה בן עמרם ועוצם כחו עד להפליא, כי התהפך כחומר חותם מן הקצה אל הקצה והתאבק עם מזלו בחוסן וחיל ויוכל לו, נולד בטבעו להיות איש משחת לשבת כלביא במארב שודדים ולהאביד חילו במעונות עריות כחלאת מין האנושי, ונהפך לאיש אלהים קדוש אשר לפניו לא היה ואחריו לא יהיה על עפר משלו במדות תרומיות מאד נעלות, את פרעה התנין הגדול משך בחכו במצולות ים על אשר שם כור מועקה על מתני תולעת יעקב; את קרח ועדתו הרעה הבליע בעמקי תהום רבה, יען ידו אבן המחלוקת בכרם ה' צבאות ורבים נכשלו בה; בחכמתו הטובה מכלי קרב מחה את זכר עמלק אבי אבות הטומאה, ואת שה פזורה ישראל הציל משני ארי משחית זה מגור מסביב; ארבעים שנות-עמל כלכל ששים רבוא אחיו עזי נפש במדבר בארץ לא זרועה מקום נחש שרף ועקרב; ברעם ורעש גדול עקר שור אוכל עשב אשר בכבודו המדומה התימרו עם תועי לבב באמונה עזה כמות; ועוד המון גדולות ונצורות ממה שאחורי הטבע הראה יום יום בזרוע קדשו ובימין צדקו, אשר גם הבוערים בעם ריקי מוח נקל למו לשפוט מזה כי המלך עליון ית' חפץ ביקרו מאד ובצדק הרכיבהו אלוף לראש ישראל, לנחותם בעמוד אש-דת להובילם באבוקות ומשואות התורה ונר מצוה למחוז חפץ החכמה העליונה; והוא היה גדול במעלתו מהצדיקים יחידי סגולה אשר פרחו ויציצו כתמרים בכרם ה' צבאות בית ישראל עוד לפני משה, כי הם נולדו בטבעם להיות תמימים במעשיהם ובלתי נלוזים במעגלותם, כי דמי עורקיהם היו פושרים ולא רותחים ונמהרים כדמי משה הגדול בענקים בחריצת נפשו ועז רוחו עד להפליא, לכן לא היתה מעלתם גדולה לפני המקום ב"ה כמעלת בן עמרם זה ראש המחוקקים, אשר באור תורתו נראה אור צח ומצוחצח בפרוזדור ובטרקלין, ואל יועץ פלא לא מצא איש צדיק ונשגב עשוי לבלי חת כמו משה בכל אלפי בני עליה אשר שתלם בערוגות הבושם בכל דור, להוריד על ידו התורה והמצות משפרירי שחק סתר עליון, כי משה השכיל לבסם ולתבל התורה בתבלין חמריים ופרפראות גשמיות כי ימתק טעמה גם לחיך ההמון המגששים באפלה בלי משען ומשענה, וידע בכל עת את רוח החיה אשר באופני הריקים ופוחזים לא העדיף ולא החסיר לא הקדים ולא אחר הכל כיד ה' הטובה עליו, גם ידע ובן לפשוט לבושי התורה הגסים לעיני אצילי בני ישראל, אשר עיניהם היו בהירות * ופרי שכלם גומל להביט לפנים מן הקלעים ולהתחקות על שרשי המצות וגזעי הפקודים השמנים הם או רזים; כאשר יאמר החוקר לכל תכלית אביעד שר שלום (אמונת חכמים פ"ט) וז"ל. איך אפשר שחכמי ישראל שבאותו הדור לא שאלו ממשה כל הדברים הללו וכמה דברים אחרים מענין הנשמה והמלאכים וכיוצא בהם שהיה מודיעם להם, לא כפי סברת האנשים הרעועה והמסופקת אלא כפי הקבלה האמתית ממה שהשיג בעמדו

על

על הר סיני? וכן איך הנביאים אשר עמדו בסוד ה׳ לא ידעו סודות האלהות הרבה יותר ממה שהשיגו הפילוסופים? ואיך אפשר שלא למדום ולא הורו לתלמידיהם כו׳ עכ״ל. ולכן אין להתפלא איך האצילה החכמה העליונה כבוד אלהים למשה יליד אשה, יען בו נראו יותר גבורות שדי שגיא כח מנפלאותיו בגלגל הירח ומזרות שמים, כמובן לכל בעל נפש משכלת ואיש תבונות אשר פלס ומאזני צדק בידו ׃

שאלת שאלתיאל הרביעית

זְבדני אלהים אותי זבד טוב על האניה זו, והקרה לפני איש אשר שפתיו ישק משיב דברים נכוחים מעולפים ספירים, עשרה קבין מתיקות ירדו לעולם תשעה נטל הספור הזה ואחד כל העולם כלו, אולם עינינו לנכח יביטו רבבות אלפי ספורים נעימים וערבים לאוזן, נובעים כנחלי עדנים בדברי הימים אשר יכזבו מימיהם ועל אדני תהו וקו בהו הוטבעו, וגם אין מר בר רב אשי חתום על ספור זה, אשר התורה אומרת לא בי הוא והתלמוד אין עמדי; ולמעלה בקודש מצאתי דרשת חז״ל הקוראת תגר עליו ומהפכת שליתו על פניו להאבידו, והוא (שמות רבה פ״א סי׳ כ״ו. תנחומא שמות סי׳ ח׳): „היתה בת פרעה מנשקת ומחבקת ומחבבת את משה כאלו הוא בנה, ולא היתה מוציאתו מפלטרין של מלך, ולפי שהיה יפה הכל מתאוים לראותו, מי שהיה רואהו לא היה מעביר עצמו מעליו, והיה פרעה מנשקו ומחבקו והוא נוטל כתרו של פרעה ומשימו על ראשו כמו שעתיד לעשות לו כשהיה גדול״; הרי לך מהללאל כי קלסתר פני משה זה מלבד שלא היה דומה לפני פרא אדם רע מעללים, עוד היה מכהה גלגל חמה ביפיו עד שהמלך במסבו ובהו הרכה והענוגה בהיכלי חוסן טירות כסף וזהב, הם שמו בו כל מעיניהם והיה אצלם ילד שעשועים משיב נפשם, וכן אמרו הזקנים שבאותו הדור (ב״ב ע״ח׳) פני משה כפני חמה, לכן אין לנו להשען על משענת הספור הרצוץ זה אשר בשכבר הימים שמעתי דוגמתו גם על הפילוסוף היוני אריסטו (מובא במדרש אליהו דרוש ח׳ פ״ט), הוא אריסטו אשר החוקר לכל תכלית הר״ע מן האדומים כתב עליו שהתגייר (מאור עינים אמרי בינה פכ״ב); וכבר בקשתיך בן יפת כי אם תחפוץ לשרש אחרי השאלות החפשיות אשר הן יושבות כעקרבים בחדרי לבבי, אז תיטיב חסדך עמדי להביא חרמש חזק עשוי מנטילי ברזל ומגל אמיץ מאפיקי נחושה, לעקור בהם את החרולים והקמשונים החוחים והקוצים אשר כסו כארבה את שדה לבבי ומוח קדקדי, ואל תשכח הזהרת התלמודיים (יבמות ס״ח׃) כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע; ועל שנינו אמר החכם ביקערט: „למוד הסבלנות מן האדמה אשר אתה מפתח ומשדד תלמיה, הנך קורע סגור לבבה והיא תעניק לך ממגד תנובותיה״, כי יותר ממה שאני מעמיס עליך משא השאלות לעיפה, אתה תתאזר עוז להקל מעל שכמי את המון פטפוטי היצר ולהטיל מבין עיני הקורה הכרות ונגזר מיער המינות, ואם תשכיל לענות אותי כראוי על ארזי השאלות הרמים והנשאים, יכלו מעצמם אזובי השאלות הקטנות אשר בקיר לבבי, משל (תנדב״א רבה פ״ל) „לבת

עני שהלכה למלאות מים מן הבור ונפסק הדלי של חרס שלה ונפל לתוך הבור והיתה בת העני בוכה ומצוחת, ואחרי כן באה בת המלך למלאות מים בדלי של זהב ונפסק הדלי של זהב שלה ונפל לתוך הבור, היתה בת העני משמחת ומרקדת ואמרה מי שמעלה את הדלי זהב של בת המלך הוא מעלה את הדלי של חרס שלו״.

תשובת מהללאל הרביעית

חלילה לאיש הרובץ בין משפתי החכמה להיות כספוג הסופג את הכל, ומן הראוי לסנן ולנפות בשלש עשרה נפות כל דבר העומד נכון להכנס לפני ולפנים מוחו של אדם, אולם ממקור אמת ומעין לא אכזב נובע פתגם ההמוני: „המתירא מפני מאמר החכם „פתי יאמין לכל דבר" הוא פתי ערום לא יבין לאשורו!", ונהפוך הוא, החכמה העליונה היא מנענעת בראשה ונותנת כח הרשאה להאמין בדבר האפשרי הבלתי מתנגד לחקי הטבע אף אם האומרו הוא נכרי משיח לפי תומו, ועדות נאמנה על זה היא המשנה המפורשת (עדיות פ״א מ״ג): הלל אומר מלוא הין מים שאובים פוסלים המקוה כו׳, ושמאי אומר ט׳ קבין, וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה, אלא עד שבאו שני גרדיים משער האשפות שבירושלים והעידו משום שמעיה ואבטליון שג׳ לוגים מים שאובים פוסלים את המקוה וקיימו חכמים את דבריהם; הרי לך שגם אנשים גרועים ופחותי ערך כמו הגרדיים, אשר (קדושין פ״ב) כל שעסקיו עם הנשים סירו רע כגון הגרדיים, (עי׳ שבת ט״ו׳ תשב״ץ ח״א סי׳ ט״ו), והחכמים קימו וקבלו את עדותם לקבוע על פיהם הלכה לדורות המתנגדת לדעת שני צנתרות הזהב עמודי הדת שמאי והלל, ואתה תקשה ערפך נגד עדותו של גאון התורה רב החובל בים החכמה האלהית בעל תפארת ישראל ז״ל, אשר האציל כר נרחב בבאורו הנפלא על המשנה בעד ספור נחמד ונעים זה, אשר נעלה הוא מעל כל ספק כי שאב מימיו הנאמנים ממקור לא אכזב והתחקה על שרשו וגזעו אם איננו בין זמורות זר הצומחות ככמהין ופטריאות באשפתות השקר, וכבר יצאו מינוטין של רב האי גאון זה בעולם בשכלו החד והשנון ובעיניו הבהירות כעפעפי שחר היורדות ונוקבות עד תהום הענין המדבר בו נכבדות, טרם מצא בעיניו חן ושכל טוב לאספהו בגורן ספריו המחוכמים המזוקקים שבעתים, וחזקה לחבר כמהו שלא הוציא מתחת קולמוסו דבר שאינו מתוקן בכל נימוסי החכמה האמתית דלא ליתו דרי בתראי וליחכו עליה.

בשכבר הימים יצאה חכמת הפרצוף זכאית בדינה מתחת שבט בקורת של גדולים חקרי לב בני ענק ועטרת הנצחון על ראשה, אף אם בדור דעה זה אין לה מהלכים בין העומדים על מרום פסגת ההשכלה והיא מונחת בזוית קתדראות המחקר כחרה שאין לה הופכים, ארזי לבנון אדירי התלמוד המו לחכמה עמוקה זו כנחל שוטף כבוד ועוז וירימוה על נס; השקיפה ממעון שכלך וראה (זוהר יתרו מן דף ע׳ עד דף ע״ח) פרטי החכמה הלזו המיוסדים לתלפיות על אדני האמת והמשפט וקולעים אל השערה בלי מגרעת, וכן משה אדון הנביאים עצמו ושלמה המלך

שניהם

היו מלאים חכמתה כרמון ובה גלו עמוקות מני חושך, והוציאו מאפלה לאורה המון גדולות ונצורות המכוסות בעשר מצעות זו על גב זו; והנשר גדל הכנפים הרמב"ן ז"ל הטיף באזני המלך והשרים בסרקושטה (דרשת הרמב"ן י"ג י') וז"ל. ורבינו שרירא כתב כו' מסרו חכמים אחד לחברו הכרת פנים וסדרי שרטוטין שמקצתן אמורים בסדר פרשת זה תולדות אדם ומקצתן בסדר פרשה של אחריו זכר ונקבה בראם כו', היא חכמת הכף ושרטוטין עכשיו משתמשין בהם ומתעסקים בהם בני אדם, וכל אלו הדברים וכיוצא בהם חכמות ישנות אמתיות הן ומקובלות ביד מקבלי התורה, אבדו החכמות עמם ונשאר זכרן בשבוש ביד מועטים ובאו הפילוסופים והכחישון, וכבר היה בכאן איש יוני קבל מחסידי אלמאניה חכמה זו והיה אומר בצורת הפנים ענינים נפלאים לעיני הגוים, ושמו ר' שבתי היוני כו', נזכר בפרקי היכלות שאומר שם, גנב אדם דבר אחד יודע ומכיר, רצח אדם יודע בו ומכיר ולא עוד כו', ואף כי יפלא בעיני ההמון, ולפיכך בקש שלמה לדון בלא עדים כו' עכ"ל; וכן הפילוסוף האלהי החוקר לכל תכלית אשר שקד על דלתי הקתדראות הפילוסופיות של העמים מרן אביעד שר שלום ז"ל, היה מנענע בראשו על אמתת חכמה עמוקה זו (אמונת חכמים פי"ח) עיי"ש, והחוקר האיטלקי הנודע לאמבראזא כבר השכיל להוכיח כי תכונת נפש האדם נכרת בפניו בגלגלתו במלתעותיו בעיניו במצחו באפו באזניו ובשפתיו; חופש תעלומות המבע זה שם מעיניו היטב בפני פושעים רבים, ולא שמע להזהרת התלמודיים „אסור להסתכל בצלם אדם רשע", עדי הוציא השערותיו כצהרים, בחריצות נפלאה שלח מבטי עיניו החודרות בפסילי הפושעים הקדמונים בני משל ושנינה, כמו מלכי רומי תקיפי קמאי המתוארים בדברי ימי עולם בצבעים שחורים מעוררים פלצות וזועה, כמו האכזר הנורא בן התופת קאליגולא פניו היו נזעמים פיו פתוח כקבר שפתותיו דקות וחדות כחרבות, קרני עיניו כחצים שנונים, מלתעותיו רחבות בלי סדר; נירון קיסר מצחו קטן ואזניו סרוחות כחמור ועיניו כזאבי ערב; גבות עיני קאראקאללא עקומות כעקלתון, אפו כעלוקה ומצחו קטן ושקוע; פני העליאגאבעל כפני אשה אפו ארוך מאד אשר זה סימן מובהק לתאות זמה וחיי בשרים, ולכן מת בדמי ימיו כי זרמת סוסים זרמתו ויכלה לריק כחו; ועוד בני נבל אנשי שחץ כמוהם נחקרו בפלס ומאזני שכל החוקר האיטלקי זה, ונוכח לדעת כי הפנים מעידים על מדות הנפש כאשר מעידות מפלאות היצירה על מציאת בעל הבירה ית'; וזאת יאמר יהושע בן סירך (בן סירא י"ט כ"ז): משפט אדם תואר פניו ונבון בתארו יודע, (שם ל"ז כ'): הכרת פנים אות היא על תמורת מחשבות הלב. וגם במאה השנית למספרם בימי אנטוניוס קיסר רומי היה החכם ארטעמידור מארץ לוד אשר עיניו היו כעפעפי שחר להביט על קמטי היד ולהגיד עתידות וטבעי האנשים; ואריסטו חבר בזה ספר שלם בשם „מראות הפנים" (עי' במכ"ע אריענט שנת אלף ותתמ"ח צד קפ"ב); וכן החכם קארוואנעס כתב ספר בתעלומות חכמה עמוקה זו; והפילוסוף היש"ר מקנדיא ז"ל דבר נכבדות בזה בספרו הנאבד בשמת בת שלמה (כמ"ש בסוף אגרת „אחוז" שלו); וכן הספר „דברי חכמים" לרבי אליהו גאלינו ז"ל מיוסד על חכמה זו; וזאת יאמר בן ברכאל (איוב ל"ז ז') ביד כל אדם יחתום לדעת כל אנשי מעשהו.

ואף

ואך לשוא התעוך רעיוניך שאלתיאל לחשוב כי מדרשי חז"ל אשר הבאת לצחק על ספור הגאון בעל תפארת ישראל הנזכר, הם מתנגדים לו באמת ודוחפים אותו ממחוצתם ארבע מאות פרסא, ונהפוך הוא כי מלבד אשר לא יעבטו ארחותם עוד דרשה זו היא עדות נאמנה על הספור הזה ותחזק אשיותיו יותר, כי אמנם היה משה רוענו יפה תואר ויפה מראה אשר אין חזיונו נפרץ גם בחצרות מלכים, ולכן מצא עשרה קבין חן בעיני פרעה ובתו עד אשר נקשרה נפשם בנפשו בעבותות אהבה רבה; אך החכמה המלמדת לשפוט פנימית מזג האדם ותכונת רוחו מפרצוף פניו, היא איננה תלויה בשלל צבעים ומראה הגונים, רק בעורקים ואשכול הורידים אשר פניו מרוקמים וארוגים מהם יחד עם קמטי המצח ומבטי עיניו השונים למיניהם, הכון לקראת המאמר האלהי (ב"ר פס"ג סי' ה') : וכיון שראה שמואל את דוד אדמוני דכתיב (ש"א ט"ז י"ב) וישלח ויביאהו והוא אדמוני, נתירא ואמר אף זה שופך דמים כעשו כו', מזה תשפוט ישר כי צבע האדום המלך בגדוד הצבעים ומראהו הוא חותם תכנית מלא חן וכליל יופי, הוא מורה בקלסתר פני אדם על מזג רע וכשרון משחת וגרוע להרע ולא להיטיב; וכן אמרה ההיא מטרוניתא לרבי יהודה (נדרים מ"ט :) עיי"ש ; ועינינו הרואות כי (תקוני זוהר תיקון כ"ב) „מאן דאיהו בחותמא דאדם איהו אוכם באנפוי כגונא דאורייתא דאתמר בה (שיר א' ה') שחורה אני ונאוה"; וכן יאמר החכם הענקי אייבשיץ ז"ל (יערות דבש ח"א דף ל"ט :) וז"ל. כבר אמרו הטבעים כי כל מי שטבעו ממרה ירוקה ושחורה הוא עלול למושכלות כו' עיי"ש באריכות; ומטעם זה מכונים תלמידי חכמים ושוחרי תושיה בשם כושיים בני קדר ושחורים, כאשר הורונו התלמודיים במקומות רבות, (עירובין כ"ב . סנהדרין ק' . מ"ק ט"ז : ספרי בהעלותך פיס' צ"ט . פרקי דר"א פנ"ג . שמות רבה פכ"ז סי' י' . ויקרא רבה פי"ט סי' א' . שיר רבה פ"ה סי' י"א . תנחומא בראשית סי' י"א . פסיקתא רבתא פכ"ו . שוחר טוב מזמור ז' . מדרש שמואל פ"ה . זוהר משפטים קט"ז .) , כי על פי רוב אנחנו מוצאים תורה מפוארה בכלי מכוער ותולעים רוחשים בפירות יפות ונחמדות.

ומאוד נקל לכל בעל נפש להבין כי מפאת היות משה אדמוני ופניו בוערים כלפידים, לכן שגו חרטומי פרעה ברואה ושפטו כי יהיה רע מעללים מלא מדות רעות וכשרונות מתועבות ושנואות בעיני היהודים, ולבם היה סמוך בטוח כי לא על הנער הזה התנבאו המודיעים לחדשים מאשר יבואו, כי יולד לישראל בן מושיע אשר בחכמתו הטובה מכלי קרב הוא יצליח וישכיל להדוף השועלים המחבלים כרם ה' צבאות, ויוציא את שה פזורה ישראל ממלתעות כפירים ושני אריות האוכלים אותה בכל פה ומשברים עצמותיה היבשות בחמת קרי, וגם פרעה ראש פרעות אויבי ישרון לא חת ולא זע בראותו כי נער עברי זה הסיר כתרו מעל ראשו אשר מגיע שמימה, ומורא לא עלה על ראשו כי נזיר אלהים יהיה הנער מן הבטן וקדוש מרחם, והוא יחל להושיע את ישראל מידו החזקה ויוציאם מעבדות לחירות, ואהבתו העזה אליו לא נכבה גם מעט מזעיר ולא הועם אורה המתוק בגלל זאת, ויום יום נכמרו רחומיו על נער אובד זה לגדלו בפדגוגים היותר מצוינים בחצר המלכות, ולחנכו במורים נפלאים בעלי השם, ולחכמו בגדולים חקרי לב מלמדים מועילים אשר אין על עפר משלם, ונהם ככפיר היתה אימת המלך הזה עליהם

להפריח

להפריח את הילד הזה כתמר בגפן סורחת החכמה החרטומית, אשר שרשה מר כלענה וענפיה דשנים ורעננים ואשר כל הארץ ומלואה האירה אז מכבודה המדומה, וכן בת פרעה שמה כל מעיניה בנער זה המ צל על ידה משטף מים רבים, וראתה לבער מקרבו העתידות הרעות אשר שפטו חכמיה עליו מפרצוף וקלסתר פניו, וצותה במפגיע על החכמים כי יפרשו עליו אור החכמות ההולכות קוממיות על פני כל הארץ, והם לא מנעו ממנו אורם ולא ידעו מראש כי זרוע רמה תשבר על ידו, הוא יביאם עד נבכי ים ושערי צלמות יראו ולריק יגיעם.

שאלת שאלתיאל החמישית

טוב לי תורת פיך מהללאל בן יפת ביראת השם מאוצר רב ומהומת המינות בו, מי פלל כזאת ומי האמין כי יהודי נבזה וחדל אישים כמוך יגביה עוף למרומי המדעים כנשר גדל הכנפים, וידא על כנפי רוח החיה אשר באופני החכמה האלהית להשים מעקשים רבים למישור ולהדריכני בנתיבות לא ידעתי אכנן, ועתה אבין כי משה בשחרותו וילדותו גדל חנו בעיני פרעה אשר צלמו היה נבזה ותארו סחי ומאוס עד למאוד (מ״ק י״ח), ובלי תפונה היתה גם בתו עכורה כמהו וחשך משחור תארה כאביה צור מחצבתה, אך קמטי מצחו ורשמי עורקיו ושריגי גידיו העידו על טבעו הרע מלידה ובטן ולא ראי זה כראי זה. אך לא אבוש להגיד בפה מלא באזני העומדים עלינו פה, כי בער אנכי ולא אדע המקור אשר ממנו שאבת הידיעה, כי פרעה התנין הגדול צוה את חרטומיו חכמיו ואשפיו הגדולים והעצומים ללמד למשה שפוני טמוני ידיעותיהם והמון המצאותיהם הנעלות בגלגל הטבעי המנסר ברקיע, איכה הסכילו לתת חרב נוקמת ביד איש אשר ידעו כי מילדי העברים זה (שמות ב׳ ו׳)? זקראו המות כי יבא בחלונותיהם ויגזור על ימין ועל שמאל? הלא מודעת זאת בכל הארץ כי שם יהודי היה כסלון ממאיר בעיני פרעה ועבדיו, ואנשי בעל פעור פערו פיהם לבלי חוק להאביד שריד מיעקב ולהעביד את צאצאיו בפרך תחת כור מועקה גדול מנשוא, וכמעט לא יאומן כי יסופר על כח הסבל הקשה אשר סבלו בני אל חי בארץ אוכלת יושביה זו, ועל כל זאת מלבד מה שנכמרו רחמיהם על בן עמרם העברי מהטביעו במים הזדונים נחלי בליעל אשר אדמו מדמי ילדי העברים הנאהבים והנעימים, עוד שתו לבם המר והנמהר להעניק למשה זה ממיטב המחקרים ולקשט את נפשו בתכשיטי החכמות עדי עדיי המדעים אשר הבריקו אור בהיר בדורו העקש ופתלתול, ויונק זה השתעשע על חור פתנים אכזרים ועל מאורת צפעונים ידו הדה?

לא אשקר באמונת כותבי דברי הימים הקדמונים, כי בימים הראשונים אשר כל הערים והמדינות היה עוד ערפל הבערות חתולתם, נמשלו כבהמות נדמו יושביהם כי הלכו אחרי ההבל בעינים עצומות ויהבלו, גם אז היתה מדינת מצרים מצוינת עד להפליא בהמון חכמיה ורבבות אלפי חוקרי הטבע אשר חרפו נפשם למות על מרומי שדה הפילוסופיא, בה התנוססו בעלי מוח אשר לא חבשו פניהם בטמון עדי העשירו קתדראותיהם בדבר גבורות וחין ערך הטבע, התהלכו חוג שמים

וראו ראש ככבים כי רמו חקרו על כל תכלית עתקו גם גברו חיל, ואדמת בני חם היתה אז לתל שכל פיות החוקרים פונות אליו, וכל הגוים מקצוי ארץ ואיים רחוקים נהרו אליו למוץ כדבורה פרחי החכמה ושושני המחקר אשר צמחו בגפן מצרים ונתנו בו ריח נעים כחרמון, וגם הפילוסופים הגדולים בני ענק ממדינות אחרות ענו בדרך כחם והשליכו גום מנגד לבוא מצרימה ארץ הפלאית, וגם חכמי יון אשר שמם ינון עולם בעשותם אזנים לחכמה הטבעית וסולם חזק לעלות לגלגל החוזר בעולם, הם הפשיטו מעליהם מחלצות גאותם ולא הרגיעו רוחם עדי שבעו עיניהם בשכיות חמדת מצרים, ושמעו חכמת חוקריה וכהניה אשר על ידם הנצו ענבי המדעים למבראשונה במדינה עליזה זו, כמו הפילוסוף והמדיני פיטאגאראס והמחוקק זאלאן והחכם טהאלעס והפילוסוף דעמאקריטאס ופלאטא תלמיד מובהק לארחיטאס המודד והכותב קורות הדורות הנפלא העראדאטעס, וכיוצא בהם אלפי אלופי החכמה גפן המדע ממצרים הסיעו, ומידם קרני המחקר להם לגלות עמוקות מני חושך ולהושיב את הטבע על המשבר להוליד המצאות חדשות מאד נעלות;

המצרים בנו לתלפיות כמו רמים את ארבעה פארי-עמודים אשר לעב יגיעו בשיא גדלם, ושני העת תקהינה מלנגוע בם לרעה ולהעתיק צור אחד ממקומו זה אלפי שנה, הן העין מתעששת לראות מעשי ידי אדם אשר כבר אבד עליהם כלח, ובניניהם ישחקו לרעש הטבע וכקש נחשבו להם מלתעות הזמן החדות והחזקות אשר גדולים חקרי לב העומדים לנס בדורנו דור דעה זה נלאו למצוא פתחי שעריהם ומהות יסודותיהם. איה שוקל איה סופר כשרון מצרים בחכמת הכעמיא מלפנים, להרכיב צבעים שונים ולתאר בשרד נאמן תמונות שונות מרהיבות עין, ציורים נפלאים מעשה ידי אומנים מומחים אשר אין על עפר משלם גם בדורנו, כל בעל נפש אשר עיניו בראשו בבואו לפנים מהיכל קברי מלכי מצרים הקדמונים המשתרע לפאת מערבית מעיר טהעבען לא רחוק מהיאור נילוס, יעמוד כמשתאה על הקירות המשוחים בשלל צבעים וציורים חמודים אשר עודם ביפעת תארם כצאתם מתחת יד הציירים, לא נס ליחם ולא כהתה עינם מלהט השמש וקרני ראם קרניו, אשר זאת לנו לעד נאמן כי גם חכמת ההרכבה וההפרדה היתה בכף חכמי מצרים הקדמונים כחצים ביד גבור והראו גם בה גדולות ונצורות.

מי ימלל גבורת חכמת חנוטת מצרים להקשות כשיש גוית אדם מת למען יעמוד עד בלי ירח ורמה לא תהיה בו, (עי׳ משנה למלך סוף הל׳ אבל. שו״ת הרדב״ז ח״ג סי׳ תקמ״ח), ועיני ראו בשנה העברה בעיר ווארשא אדם חנוט אחד בן אלפים שנה ולא נגרע מתמונתו דבר, פניו היו שחורים שניו לבנים כשלג ומשובצים בסדר ישר כחרוזי פנינים, עיניו כלבנה בסוף החודש, וגויתו חתולה במטפחות בד; וגם התורה תרומם חכמת המצרים ותחבולותיהם הנפלאות לעשות גם הם בלהטיהם פלאי משה מחוקקנו; וחכמי התלמוד לא עצרו במלים להדר לעלה ולקלס את ארץ מצרים ולתארה בצבעים יפים מאד נעלים המרהיבים כל עין, הם כנו את אלכסנדריא של מצרים בשם צבי לכל הארצות (ירושלמי ברכות פ״ט ה״א. ב״ר פכ״ג פי׳ א׳. שוחר טוב מזמור ט׳), ואמרו (סוכה נ״א:) מי שלא ראה דיפלוסטון של

אלכסנדריא

אלכסנדריא של מצרים לא ראה בכבודו של ישראל, אמרי כעין בסילקי גדולה סטיו לפנים מסטיו, פעמים שהיו בה ס' רבוא על ס' רבוא כפלים כיוצאי מצרים (בתנדב"א רבה פ"ל הגירסא ק"כ רבוא בני אדם), והיו בה ע"א קתדראות של זהב כנגד ע"א של סנהדרי גדולה, כל אחת ואחת אינה פחותה מכ"א רבוא ככרי זהב כו' עיי"ש; וגם בני מלכים אחרים אשר ישבו בקרונות זהב וכל יקר ראתה עינם, היתה אלכסנדריא עיר שעשועם וכאבן השואבת משכה אליה הפרתמים ושרי הפחות מצוקי ארץ (מנחות ק"ט:), והיתה נאוה כירושלים קרית מלך עליון ית' (סוטה מ"ז), האומנים המופלאים והמצוינים בעולם היתה אלכסנדריא איתן מושבם ואותה אוו כלם לגלות עמוקת חכמת המצאותיהם הנעלות והנשגבות, מתוכה הביא ניקנור דלתות היכל הקודש, ממנה הובאו אומנים ללחם הפנים ולמעשה הקטורת (יומא ל"ח), ממנה נבחרו אומנים לתקן הצלצול והמכתש במקדש (ערכין י'), בה נבנה בית מקדש יפה להלל ע"י חוניו בן שמעון הצדיק (מנחות ק"ט: ולדעת היוסיפון לרומאים קרמוניות סי"ג פ"ג היה נכרו), בה עמד לתלפיות בית עקד מלא ת"ש אלף ספרי חכמה ומדע (ספרך מאזני צדק משקל ל"ג), וגם בעת נפלתה ליד הישמעאלים היו בה ארבע אלף ארמנות מובטחים וארבע מאות מקומות המסחר גדולים ומרובעים (שם), וכדומה עוד מפלאות תמים דעים כמו אלה נמצאו בעיר ההרס זו (עי' ספרי בלק פיס' קל"ג. יוסיפון ס"ג פי"ד. מאור עינים פ"ה ומ'. צמח דוד ח"ב תפ"ד לאלף ד'), סוף דבר הקול נשמע כי מצרים היתה צניף תפארת לכל המדינות וכל הארצות היו נגדה כקליפת השום, בה העמיד אבי התולדה את סלם החכמה ויושביה עלו עליו עד מרום פסגת ההשכלה הגופנית.

ואיך גדולים חקרי לב תקיפי מצרים קמאי אשר בעיניהם החודרות בקעו תהומות המחקרים והוציאו אורות מאופל, המה שגו ברואה לשפוט כי הילד העברי משה בן עמרם יהיה כבד עון וידור עם הנחש הקדמוני בכפיפה אחת, לקצץ בנטיעות המדות הטובות ולפרוק תכשיטי מין האנושי? ואתה מהללאל אשר כמו צפור יפה אף נעים המקפץ בחפזון גדול מבד לבד ומענף לענף על אלוני בשן, כן תדלג ותעיף חיש מהר על ענפי עץ הדעת לקטוף למעני פרי קודש הלולים מעט צרי ומעט לוט הבאים בלב חכם השם אמת רכובו כשמן ששון וגם אני מבליעם בברכת הנהנין, ולא אפונה כי פורה שר של שכחה לא העיז פניו לגנוב ולשלול ממוחך החד והשנון את זכרון המקור אשר ממנו שאבת ידיעתך, כי פרעה ובתו גדלו את משה העברי בן עם בזוי ושסוי ממושך ומורט תחת עול השעבוד יותר מההולכים על ארבע, וחנכו אותו בהיכל מלכותם כבר בטנם, ועוד צוו על חכמיהם וחרטומיהם בני עליה שהם מועטים כי יאצילו עליו מקרני הודם וימסרו לידו מפתחות החכמה הגנוזה אצלם מני קדם.

ועתה עלתה על רעיוני ראיה אחרת לספור הנפלא אשר הבאת מגאון „תפארת ישראל", כי אם אמנם שמשה היה בטבעו רע מעללים ואוהב רשע כסל, אולם היו פניו כפני חמה הודו כלבנון ומראהו שושנת העמקים, יען תשעה קבין יופי נטלו הנשים וסירן רע ומר מאד יותר ממות, כאשר ימליץ יוחנן שפתי-זהב

ותן

וחן הוצק בלשונו (מועתק בדברי ימי רוסיא ח״ב צד קכ״א): „בכל היקום לא נמצא מין רע כאשה זו, וגם פריצי חיות טורפות כאין וכאפס נחשבו לה, מה עז מארי דורס בין ההולכים על ארבע? מה רע בין זוחלי עפר מפתן ושרף מעופף? אך כל אלה כשחק מאזנים הם לאשת פתיות; שלמה החכם מכל אדם יגיד עליה רעו כי טוב שבת בארץ מדבר מאשת מדנים ובית חבר; הן האריות נסוגו אחור מפני דניאל איש חמודות בבור צלמות — ואיזבל בת נעות המרדות הרהיבה עוז לסקול את נבות הצדיק והנשגב. הדג שמר את יונה במעיו שלשה ימים ושלשה לילות — ואשת הורדוס כרתה על המשתה את ראש יוחנן המטביל. העורבים האכזרים כלכלו את אליהו בנחל כרית — ואיזבל בקשה להמיתו. אהה! אוי נא לנו! מפני האשה נבעת הנביא הגדול אשר הוריד אש ה׳ מן השמים והחיה שוכני דומה! הוי אשה כלי נשק השטן, חרב עשויה לחבל ומרוטה לטבח, בגלל האשה נגרש האדם מגן עדן, בגלל האשה נפתה לב דוד החסיד והעניו לעשות המזמתה, לבזות דבר ה׳ ולהרוג את אוריה החתי בחרב בני עמון, על ידי הנשים הטה השטן את לב החכם שלמה מעם ה׳ אלהי ישראל; אשה מבישה לא תבוש מפני כל, את הכהן לא תכבד, מפני הלוי לא תכלם ואת הנביא לא תירא, ההּ! רע מכל רעה — אשה רעה! אם ענות רוח היא תחרוש רעה בסתר לבבה על כל איש, אם עשירה היא תנאף ותכעום בזעם לשונה ובריבות שפתיה, טוב ונקל לבשל את הברזל המוצק מללמד דעת את האשה הרעה, כי היא לא תכנע ולא תיטיב דרכה לנצח, אם תיסרנה תבהל ותגור מפניך, אך כמעט תסיר מעליה כפך, תשא ראיש ותרים מצח, תשוב לכסלה ולא תשכיל לשמור אהבתה לאיש בריתה״. וגם אתה מהללאל כבר אספת לקמצים ספורים רבים ונאמנים בספרך (מאזני צדק צד ל״ד—ל״ו) להראות כי שבע תועבות בלב אשה ובראשה מעין נרפש ומקור אכזב מלא מים המאררים על כל גדותיו, ובצדק נשא החכם שם טוב את משלו (המבקש צד כ״ו): „נפש (אשר) תוקיר נבזה לפי פניו או הוד סותו רומה, (הוא דומה) למכבד מת יען קברו אותו בתכריכי רקמה״. לכן נחרש מזה פן נהיה לבוז מהנשים היושבות אתנו פה על האניה, והן נכונות לנקר עינינו כעורבי נחל אם נפגע בכבודן.

תשובת מהללאל החמישית

יפיפית שאלתיאל בדבריך אלה ותשואות חן חן לך בהראותך לדעת כי עיניך משוטטות בענינים נשגבים אשר ראשם לעב יגיע ולתבונתם אין חקר, עתה ידעתי כי קרית שנית בספרים שונים באהבה עזה והיו לך למשבת נפש, התבוננת על שושני חמד ופרחי נועם הצומחים על הר גרזים, ולא סגרת אשמורות עיניך מהתחקות על שרשי פורה ראש ולענה המכסים את הר עיבל, אך עודך רפה אונים להסיר הפסולת מן הסולת ולא תדע מה לזרות ומה להבר, וגם עליך יסוב המשל הקדמוני אשר נשא המחוקק בודעה (מחולות המות להד״ר רובין פ״ו סי׳ י״א): „איש עור מלידה אמר: אין צבעים ואין תמונות ואין רואה אותם, אין שמש ואין ירח ואין ככבים ומזלות, וויאלו רעיו להסיר ממנו קטן אמונתו ולא יכולו, עד אשר השכיל

רופא

רופא אחד לפקוח את עיניו, וכאשר היה העור פקח חלף ואמר מן הקצה אל הקצה: איך נואלתי לבלתי האמין במבטיחים לי שהם רואים, ועתה אנכי רואה הכל יתר טוב מכל אדם כי נפקחו עיני; ויראו החכמים את האיש והנהו עור עתה בעיני רוחו יותר מלפנים בעיני בשרו, ויאמרו אליו: בן אדם! זה מעט נפקחו עיניך ועוד לא תדע מאומה, ואיך תתגאה ולבך ריק מכל חכמה ומדע? בשבתך בביתך לא תוכל לדעת ולראות מה בחוץ, יפלא ממך לדעת רעיוני עמיתך, לא תשמע רעש אופן ותוף הרחק מיל, ולא תעבור למקום ד׳ אמות בלי עזר רגליך, אמך חבלתך ובבטנה נוצרת וגדלת ואינך זוכר מאומה מכל זאת, ואיך חכמת ברגע אחד ואיכה תאמר ידעתי כל? איכה תחשוב לראות הכל? ידוע תדע בן אדם כי האור הוא החושך ואפלה היא אורה; אז בוש ונכלם הפקח העור מגאותו, וילך אל החכמים לשמוע מפיהם תורה וחכמה, עד אשר נפקחו אחרי כן עיני רוחו על ידי חכמים כמו שנפקחו מקודם עיני בשרו על ידי הרופא". לכן לא אעצור במלין להורות לך את המקור אשר ממימיו הנאמנים שאבתי ידיעתי, כי משה אדון הנביאים למדוהו חרטומי מצרים חכמות בני קדם, והיה יורש עצר בבית המלכות אהוב וחביב נחמד ונעים כפרי בטן בתיה בת פרעה.

איש יהודי היה לפני חורבן בית שני ופילון שמו, והיה האיש ההוא תם וישר ומלכים רבים הלכו לאור חכמתו ולנגה ידיעתו הרחבה בהמון נסתרות הבריאה ודברי ימי עולם עד להפליא, הוא נבחר ע״י אגריפוס המלך ועדת ישראל להתיצב לפני הקיסר קאַיוס אשר עשה עצמו כאלהים וצוה להעמיד פסל דמות תבניתו וצלמו הנבזה במקדש יה, איש אמונים רב ברכות זה יספר לנו בספרו היקר חיי משה דברי אלהים חיים אלה. „משה הובא לבת פרעה ויהי כבן שנתים ימים ויהי לה לבן, כי עקרה היתה אין לה ולד, גם אח גם אחות לא היו לה, כי בת יחידה היתה להוריה, ויהי כי יראה בת פרעה כי זה הילד משה הוא יורש עצר המיועד לשבת על כסא פרעה, ויגדלוהו כבן מלך, האומנים אשר גדלוהו כתרוהו בכל שעשועי הכל והכינו לו כל עדן ותענוגות בני אדם, אולם בעיני משה היו לזרא אף כי נער וקטן עודנו, כל מעשיו ותהלוכותיו היו בלב תמים ובדעה מיושבת כאחד השלמים, כל מאויו היו לראות ולשמוע דברים המעדנים את נפשו המשכלת והמשביעים את רוח תבונתו, אז שלחו והביאו מכל עבר חכמים ומשכילים להיות לו למורים, אלה ממחוזות הקרובים לארץ מצרים ואלה מארץ מצרים וגם חכמים מארץ יון, ואחר חלוף זמן קט גברה חכמתו על חכמת מוריו אשר קבל לקח מפיהם, ובכל פעם אשר למדוהו בעוד מלתם בלשונם ומשה הן כבר ידע כלה, עד שהיה נראה שאינו לומד חדשות אך מעלה על זכרונו הנשכחות ממנו, ומאליו עמד על כל דבר הקשה שבמדעים בכל חכמה ומדע, אחרי שקבל ממוריו רק ראשי היסודות אז הגיע מאליו אל תכלית שלמותה, חכמי מצרים למדוהו את חכמת החשבון וחכמת המדידה ומלאכת השיר וידיעת הסכמת הערכים ומשקלי המדות וחכמת המוזיקא וכל גבוליה וגדריה בעיון ובפועל, מוסף על אלו למדוהו את חכמת הרמזים הנמצאת אז בספרי המצרים (המכונים למו בשם ספרים קדושים הכתובים במכתב החרטומים, והמה ציורים והבנית מכל חיות ועופות ובהמות היותר יקרים בהבל, ואשר

ואשר קדושים היו בעיניהם ויבחרום לאלילים), ויתר המדעים ומלאכות החפשיות למד מהיונים, ואולם מהחכמים שהיו מהמחוזות הקרובים לארץ מצרים למד את חכמת בני אשור ואת חכמת הכבבים של הבבלים, אף שלמד המדעים האלה ג"כ מאת חכמי מצרים כו', ואחר שהגיע אל תכלית ידיעת שתי השטות האלה, והבין במה יסכימו שתיהן יחד ובמה יתנגדו, אז שקל בפלס שכלו הנפלא זו מול זו ויוציא משתיהן האמת הזכה, (וזאת אשר יאמר הרמב"ן ז"ל (בראשית כ"ט כ"ז) כי הורת משה לקחת מעט ממנהגי האומות), מעודו לא קבל דבר טרם העלהו במאזני שכלו אם ישר הוא אם אין, ואם יסכים הוא להאמת אם לא; ויהי כי גדל הנער לא חדל מלהרחיב יותר ויותר את גבול ידיעותיו הרבות, ולא שת לבו כנערים אשר כגילו ובני הנסיכים לחיי עדן ועונג המצוינים בבית המלכות. געלה נפשו בכל אלה התענוגים וחיי עדנים, אך הרגיל את נפשו ע"י הסתפקות לחיות חיי פרך וקשים, ובמתג ורסן היה בולם כל התאוות הפראות (אשר נולדו בטבעו כנ"ל), ובכל פעם אשר אחת התאוות נסתה כף רגלה הצג מעל גבולה וחוצה, לא אחר לנטותה אל מקום זה אשר יסד לה בתחלה, כל יורעיו וכל רעיו כלם התפלאו עליו ועל תהלוכותיו, עד שהיו מסופקים אם נשמתו אשר בקרבו היא נשמת אלוה או נשמת אנוש או מורכבת משתיהן, יען היה מובדל וקדוש בכל מעשיו מכל האדם אשר על פני האדמה, יקר בהוד והדר מכל, נעלה ומרומם מכל הנברא בצלם אלהים, לא נתן לגויתו את מסת חקה יותר מאשר יעדה לה יד הטבע, וחמדת הנשים כלה גרש גרש מלבו ולא זכר בה כ"א להקים זרע לקיום המין (ולכן ילפי שפיר שעור מצוה זו ממשה. יבמות ס"א:), ובחכמתו כן היתה צדקתו, ולכן נקרא משה איש אלהים, וה' קראהו נאמן ביתו להאציל עליו מרוחו עד שהיה אדון הנביאים" עכ"ל פילון היהודי האלכסנדרני אשר שם אמת רכובו ויתלה כברה ונפה של זהב על מורשי עטו ופי קסתו, לנפות שבעתים הדק היטב כל הגה ומלה קטנה מסיגי ובדילי הגוזמאות וההפלגות הפורחות באויר, ולתארה בשרד נאמן בלי משא פנים.

ודברים עתיקים אלה אשר יצאו בקדושה ובטהרה מפי הפטיש הגדול הזה המפוצץ סלעי מגור בגאון חכמתו, לא יעבטו אורח השר הגדול ראש גולת אריאל דון יצחק אברבנאל ז"ל ולא יפילו צרור ארצה מהצעתו, כי (עטרת זקנים פכ"א): „ישיבת משה רבע"ה בהר ארבעים יום היתה להשיג הדברים הטבעים על אמתתם" עיי"ש באריכות; כי באמת קבל מחוקקנו הנאמן את ראשי פרקי החכמות מפי חכמי האומות הקדמונים ואחז בסנסיני המחקרים על ידי החרטומים אשר גדלוהו בהוד מלכות והשביעוהו עסיס המדעים בימי שחרותו וילדותו, הלא המה חוקרי מצרים אשר ברקיע חכמתם עוד היו אור וחושך משתמשים בערבוביא, והיה קשה להם לבור האמת הנעדרת בששים קבין שקר ותרמית, ומשה איש אלהים טרם הלביש את עמו וצאן מרעיתו במחלצות התורה עדי עדיי המצות, התחבא בהר ארבעים יום והיה מובדל ומופרש הלאה משאון בני התמותה ומהמית יושבי חושך, לבעבור יהיו רעיוניו זכים וצלולים ומחשבותיו טהורות ונקיות צחות ובהירות להסיר הקליפות והזגים מעל פריי החכמות, להתחקות על שרשיהם ולהתבונן עמוק מאיזה כרם יסתעפו וילכו יונקותיהם, מי שדד וזרע אדמתו ? היש בה זמורות זר

אם אין? ויותר שם מעיניו לראות התועליות הצומחות ממנו למין האנושי בכלל ולעם ישרון בפרט, ועלתה ביד קדשו כי ראשית חכמה יראת ה׳ ואחרית תבונה אמונה באדון כל הארץ לבדו, וכאשר הגיע בשכלו אל המטרה האלהית ולא החטיא חפץ צורו כמלא נימא, אז שמע קול אלהים מתהלך בגן החכמה „משה אמת ותורתו אמת!״, וקבל גשפנקא דמלכא קדישא על כל פקודיו הישרים ומצותיו הנעימות והתמימות, (עי׳ פירוש שם טוב למורה נבוכים ח״א פי״א. הקדמה ב׳ לח״ב מס׳ האילם לחיש״ר מקנדיא ז״ל), וזה יותר רב משלשת אלפים שנה חלפו עברו על תורתנו הקדושה הזאת, פעמים אין ספורות באה באש ובמים, כמה רבבות אלפי זאבים פראים ותנינים נוראים ארבו לספותה ולכסותה במשאון, והיא עודנה חדשה אתנו כיום נתינתה בסיני דשנה ורעננה ברה כחמה ויפה כלבנת הספיר, וגוים רבים ומלכי ענק עזבו את עצביהם מאסו את גלוליהם והנם חוסים ומסתופפים בצל חכמת משה וטל אורות תורתו בת החכמה העליונה.

ולכן כאשר אין להאמין על עשיר גדול ובעל הון כביר אשר עבדיו שותים יין במזרקות ואוכלים עגלים מתוך מרבק ומגז כבשיו יתחממו רבים ממשרתיו עושי רצונו, כי הוא עצמו יאכל פת חרבה לחם יבש ונקודים וישכב על אגודת תבן כרשים ותככים המתגוללים בשער האשפות, כן אין להאמין כי משה אדון החוזים ואבי המחוקקים אשר לאור חכמתו יצאו ששים רבוא אנשים ונשים וטף משעבוד לגאולה, כמה יולדות חלושות היו ביניהם כמה חולים אנושים נמצאו בהם אשר משה פרש עליהם כנפי שכלו לבל תאונה להם רעה בדרך עקלתון זה המלא אבני נגף וצורי מכשול על כל גדותיו; מי יתנה תוקף חכמת תלמידו בן נון אשר הפיל אימה חשכה גדולה ולהט חרב שכלו התהפכה על ראש המלכים האדירים וחיליהם העזים עדי נמוגו מפניו ותקרב לשחת נפשם, משה זה האיש לא ידענו מה היה לו כי הלך חשכים בשטת בטלמעאוס ואין נגה שטת קאפערניקום לו? הנשר גדל הכנפים זה אשר הגביה עוף וידא למרומי שחק, הוא לא עלה על ראש עץ הדעת אשר בסעפותיו קננו גם צפרי דרור יונים פותים אין לב? לכן אך לשונא האמת תחשב שאלתיאל אם לא תודה ממקירות לבך כי פסוקי תנ״ך אשר תלית אותם על צוארי כחרוזי פנינים, אינם מתנגדים מאומה להמצאת קאפערניקום אף כמלוא נימא, ומפני שאצל בני אדם יושבי חושך נראתה השמש כמו הולכת וסובבת על פני חוג הארץ, וקול המון כקול שדי כי הארץ תלויה על בלימה ועומדת כמסמר על קוטבה האוירי, בגלל זאת בחרה לה המליצה העבריה לשון ביאה יציאה לשמש ולשון עמידה לארץ לסבר האוזן ההמונית במה שיכולה לשמוע, וגם שלמה החכם מכל אדם השכיל להטות למשמעתו את ההמון במשפט שני ילדי זנונים; הגד נא באזני אכר משדד אדמה כי הוא ובהמותיו ואהלו עומדים על מגדל הפורח באויר, והארץ רחבת ידים זו עם כל היקום אשר עליה הולכת סביב השמש ומקפת אותה תמיד, אז הוא יעיף עליך עיני תמהון ויחשוב אותך כמשתגע וכהלום-יין המדבר תהפוכות בשכרותו, ולוא שמע כזאת גם מפי הפאבסט הקדוש בעיניו כבן מרום, מוחו היה רופס כתינוק מלקבל בו הצעה זרה זו, וגם קאפערניקום עצמו שבע בחייו בוז וקלון בעבור שטתו זו וחשבוהו כלם לאיש שוגג ומשגה המסיר שפה לנאמנים.

ומפני

ומפני זה נטו הפסוקים לסברת ההמון אף שהיא נוסדה על קו תהו ואבני בהו; ומטעם זה באו לפעמים בתורה שני כתובים המכחישים זה את זה, כמו (שמות כ' י"ט) אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם, וכתב רש"י ז"ל: וכתוב אחד אומר (שם י"ט כ') וירד ה' על הר סיני? בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם (דברים ד' ל"ו) מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה, כבודו בשמים ואשו וגבורתו על הארץ עכ"ל; כלומר כאשר ראה ההמון את האש הקולות והלפידים על ההר מגור מסביב, סברו כי ירד ה' עליו בכבודו יתברך, ולכן נקיט הכתוב וירד ה' על הר סיני אף שאינו כן; וכדומה עוד פסוקים בכתבי הקודש המכחישים חד את אחד מטעם זה, כמו הרופא המערב במין המרפא מינים אחרים להקל על החולה כובד הבליעה, וכן הרופא משוגעים בבית מקלטם מתנהג אתם כמשוגע, יקרא את החפצים והכלים בשמותיהם אשר בדאו, שמים אור לחושך גם הוא ישים כמוהם, למשכם עי"ז אל מטרת חפצו, וכאשר ירפאו אזי לא יאשימו את הרופא ולא יחשבוהו כמשתגע על אשר ענה אמן לדעותיהם הנשחתות.

שאלת שאלתיאל הששית

יאה לך השם מהללאל ואתה נאה לשמך הנחמד והנעים, הכי נקראת מהללאל יען בחכמתך הצרופה והמזוקקה ובדעתך המנופה בשלש עשרה נפות האמת, תשיב רשעים מדרכם כסל ומהללים אל, כי הקרה לפניהם איש כמוך אשר רוח אלהים בו להדריכם בנתיב אַל מות, דבריך אלה אשר הבאתם עתה בקרבי כנהרי נחלי דבש וחמאה, הלא המה פותחים את פי בחזקה כמו בצבת של ברזל, ויכופו עלי הר כגיגית לצעוק ולזעוק ולצוח כי כרוכיא בקול גדול ולא יסף: „משה אמת ותורתו אמת ואנא בדאי!"; אך הרשני נא בטובך וחסדך לדלות עוד פנינים יקרים מים שבלך העמוק, להאיר פתח דבריך הקודמים המפליאים ומתמיהים לב עברי נאמן לעמו ולדתו, כי משה רועה ישראל הנאמן בעל השם הנצחי הוא נולד בטבעו להיות נעוה לב אוהב בצע מעשקות ורודף רשע כל היום, בער אנכי ולא אדע כסיל ולא אבין איזה טבע יש כאן, הלא נהפוך הוא מדרך הטבע מן הקצה אל הקצה, הלא לא בחטא חמתהו אמו יוכבד הישרה אשה יראת ה' המהוללה אשר היתה בת ק"ל שנה כאשר ילדה את משה (עי' אמונת חכמים לאביעד שר שלום פ"ג), ולא בעון חוללהו אביו הישר באדם עמרם גדול הדור (סוטה י"ב י ב"ב ק"כ: שמות רבה פ"א סי' י"ט. פסיקתא דר"כ פיס' מ"ג), ואיך בין שושני חמד הנותנים ריח טוב כלבנון בגינת ביתן המלך ה' צבאות עלה חוח וסלון ממאיר כזה, הלא (ב"ק צ"ב:) דיקלא בישא אזיל גבי קינא דשרכי? ובלי ספק התנהגו בזווגם בקדושה ובטהרה כראוי לדבק טוב כזה אשר השכינה קשקשה לפניהם כזוג, כאשר יאמר הרמב"ם (הל' דעות פ"ה ה"ה): „כל הנוהג מנהג זה לא די לו שקדש נפשו וטהר עצמו ותקן דעותיו, אלא שאם היו לו בנים יהיו נאים וביישנים ראוין לחכמה ולחסידות, וכל הנוהג במנהגות שאר העם ההולכים בחושך יהיו לו בנים כמו אותם העם"; וכן כתב החוקר המופלא רבי שם טוב (דרשות התורה פ' בלק): „שכל איש ואשה מישראל הם בעלי מעלה, כי

האיש

האיש הוא איש טוב וכן האשה, ולכן יהיו מאושרים, כי מהאיש והאשה יתחבר המבוי ומן המבוי המדינה ומן המדינה המלכות, ואם חברת האיש והאשה תהיה מעולה וטובה כל הנמשך ממנה יהיה מעולה וטוב". וכן אנכי נדהם ונפעם מדי אזכור מאמר התלמודי (ב"ב ק"ט:) כי משה איש האלהים זה גם מחלציו האזורים באמונה יצא בן מביש ומחפיר תורת שדי ועשה מעשה מנשה ותועבותיו? אשר אתה בעצמך הגדת לי בשם פילון היהודי, כי משה זה מאס בתאות המשגל ולא עסק בה רק לקיום המין, ואיך צמח קוץ מכאיב על אדמת קודש עפרות זהב? תאמין לי כי כאשר התנועעה ספינה זו שלשום ביום הסער כן עתה יתרוצץ מוחי וראשי עלי כגלגל עגלה וכאופן מרקדה בזכרי את כל זאת.

תשובת מהללאל הששית

יבושו ויכלמו כל הנחרים במשה אדון הנביאים, יהיו כאין ויאבדו אנשי בליעל אשר הדיחו אותך מהמקום יתברך, והרחיקוך הלאה כמטחוי קשת מדרך החיים הנצחיים בנכליהם ובתעתועיהם הנולדים חדשים לבקרים על ברכי השטן אשר הצליח מרמה בידיהם להשחית עצומים ועם קדושים; קובל אני עליך שאלתיאל בן בריתי ובשרי יכאב מאד עליך, כי העזת להיות בין ערלי לב הנושכים בשניהם את שדי אם האמונות דדי התורה האלהית אשר בספל אדירים הקריבה חמאת החכמה העליונה; לא! לא עליך חכמים הגידו „סתם מקשן ע"ה ו"", בעלית קיר קטנה היא מוחך החד והשנון שכל צח ומצוחצח מעולף ספירים וחכמה עמוקה החודרת להבין כל דבר על בריו ולהיות כננס על גבי הענק, לא כאותם המורים אשר ראשם הוא כספוג הסופג היין והשמרים יחד, והם מאמינים כי חמורו של בן יאיר היה חכם יותר מהחוקר עדיסאן עמנואל קאַנט וויקטאר הוגא וכדומה, וכי יתעורר אחד מחובשי בית המדרש או אחד מתינוקות של בית רבן וישאל לפי תומו: „יורני רבי אלופי מדוע אתיא שפיר הסוגיא דלא כרבא, הלא רבא בדעת ידבר והלכתו מפיקה נגה האמת והצדק?", אז יניף המלמד את אצבעו כזנב הלטאה ומפיו יז קצף: „אויה לי! כי גרתי משך זמן רב ולמדתי עם מין, הלא זה הקטן אפיקורוס גדול יהיה, בלום פיך בן מביש ומחפיר! אם הגמרא הקדושה והטהורה אמרה ברוח קדשה „דלא כרבא" מסתמא היא לא כרבא ואין לנו מאמינים להרהר אחריה רק להשען על בינתה כסומא על הפקח, ובהדי כבשי דרחמנא למה לך?", ובזה מאבד הונה של תורה ומרבה סכלות בישראל.

אגיד ולא אכחד לך שאלתיאל כי מאד נעימים ומתוקים לי הרגעים לטייל עם איש נבון כמוך ארוכות וקצרות בשדה התורה כרם המחקר האלהי העומד נצח בקרן בן שמן, ואף אם הוא בוער תמיד באש המדון איננו אכל, ומאד נעימים לי הרגעים לרעות אתך יחד בגני התלמוד וללקוט בשושני המדרשים העולים לריח נחוח לפני אבי התולדה יתברך, וכשר הדבר לפני להודיעך הנסבה העיקרית אשר היא היתה בעוכריו של משה אפיטרופסא רבה דישראל, והיא אך היא גרמה לו כי

יולד

יולד במזג רע למשוך אליו כאבן השואבת כל מדות רעות ותאוות נמבזות ושפלות בעורות ומגונות, וכבר מלתי אמורה כי תכונת מזג הנוצר וכשרונותיו קשורות ותלויות ברעיונות האב ומחשבות האם בו בלילה הורה גבר, כמאמר החכם מכל אדם (חכמת שלמה ט׳ ט״ו) בשר האדם תרדה ברוחו וגלמו החומר יתעמר ברעיונותיו וגו׳, ואביו מלך ישראל יהגה נכאים ובמרירות יאנח (תהלים נ״א ז׳) הן בעוון חוללתי ובחטא יחמתני אמי, כאז״ל (ויקרא רבה פי״ד סי׳ ה׳) אמר דוד לפני הקב״ה: רבון העולמים! כלום נתכוון אבא ישי להעמידני והלא לא נתכוון אלא להנאתו כו׳ עיי״ש, כי ישי נפל אז כצפור וכיונה פותה בפח היצר וחשב כי יבא על שפחתו, (עי׳ עשרה מאמרות ח״ג פי״ח. ילקוט חדש ע׳ דוד סי׳ כ״ה. סדר הדורות חלק תנו״א אות ר׳ חייא א׳. אמונת חכמים פכ״ג), אשר גדול עון הבא על שפחתו מנשוא וחייב י״ד לאוין וכרת בידי שמים (דרך ארץ רבה פ״א. ועי׳ רש״י סנהדרין פ״ב י בד״ה שפחה), ולכן נולד דוד בטבעו איש רגזן ומהיר חמה (יד יוסף פ׳ בא. ועי׳ זוהר ויגש ר״ו: פקודי רל״ב:) ושלשה עשר מלחמות עשה למענהו (ויקרא רבה פ״א סי׳ ד׳), וזאת התמרמר חושי באזני אבשלום בן דוד (ש״ב י״ז ח׳) אתה ידעת את אביך וגו׳ ומרי נפש המה כדוב שכול בשדה, וכן אמר דוד עצמו במרי שיחו (תהלים ל״ח ד׳) אין שלום בעצמי מפני חטאתי, (עי׳ ירושלמי סנהדרין פ״ב ה״ד. במדבר רבה פ״ד סי׳ כ׳). וכן יאמר אריסטו (מועתק בדרשות התורה לרבי שם טוב פ׳ שופטים): „התאוה תשנה השכל ותעשה כזב בנפעלים" עיי״ש תבלין לזה.

ולכן נכתם עון האב הישר באדם אם על ברכיו נולד בן בליעל כבד עון ושניו תקהינה באכול בר בטנו בוסר, כאשר חכמים יגידו (סנהדרין נ״ב י) ארור שזו ילד ארור שזו גדל, ארור שיצאה זו מחלציו, אמר רב אשי כמאן קרינן רשיעא בר רשיעא ואפילו לרשיעא בר צדיק כמאן? כהאי תנא; וכן (אגדת בראשית פמ״א) עלי נקרא בליעל על שם בניו עיי״ש, כי כאשר תלויה העיסה בכשרון האופה כן תלוי הנוצר בשעפי ההורים על משכבם בלילות, ואם הנוצר הוא הולך מישרים ונפשו בטוב תלין, אזי גם ההורים ינחלו כבוד ועונג בלי מצרים, בחייו ישבע ממגד גבעות עולם ולאחר מותו ירוה דשן ממגד שמים, וכפעמון זהב יצלצל באזני תמיד הפתגם (חגיגה י״ד:) „אשריך אברהם אבינו שאלעזר בן ערך יצא מחלציך!"; ומטעם מושכל זה ברא מזכא אבא ואבא לא מזכא ברא (עי׳ סנהדרין ק״ד י ספרי ח״ב פיס׳ שכ״ט. אגדת בראשית פ״ו); והני תרי אשלי רברבי ארזי אל הרמים והנשאים רבי שמעון בן יוחאי ורבי אלעזר בנו, הם לא יכלו לזכות את פרי בטנם רבי יוסי הגדול בענקים (ב״מ פ״ה י) עיי״ש, הכל מפני שהאבות גורמים תכונת הנפש אשר לבניהם ומשרישים בקרבם רוח דעת ויראת השם או רוח הבהמה היורדת למטה במחשבותיהם ושטף רעיוניהם בשעה שנזקקין זה לזו, ורק מידם קרנים ליוצאי חלציהם קרני הוד ואורה או קרני פרה סוררה, כמו שיש כמה מחלות הגוף אשר הבנים ירשו אותן מאבותיהם, כמחלת השחפת והשגעון הירקון והטחורים וכדומה אשר גררן התולדה כחולדה וקשה לבערן עד תומן יותר מתחלואים הבלתי אחוזים בעקב הירושה ולא שערום האבות.

וישק

וישק שפתי התלמודים באמרם בדרך הגיון אלהי (חגיגה ה׳:) אפילו שיחה יתרה בין איש לאשתו (דברי שחוק שלפני התשמיש. רש"י) מגידים לו בשעת מיתה; כי על ידי רעיונות רעות ישחת מזג הנולד וימסך בקרבו רוח עועים לרוץ אורח עקלתון כעיר פרא ודרכו לילך ולהזיק, ורבי יוחנן המכלכל כר נרחב בשדה התלמוד הוא (ברכות ב׳ י׳) הוה רגיל דהוה קא אזיל ויתיב אשערי דטבילה, אמר, כי סלקן בנות ישראל ואתיין מטבילה מסתכלן בי ונהוי להו זרעא דשפירי כוותי (ב"מ פ"ד י׳) גמירי אורייתא כוותי, אשר רבי יוחנן זה מלבד אשר היה חכם הרזים חופש גנזי נסתרות בשבעה עינים, עוד היה בעל נסיון מובהק בוחן ובודק אמתת הענין בעצמותו, כי הרהורי התשמיש כחם עז מאד להפוך את הנוצר כחומר חותם הן ביסודות הגוף והן באשיות הנפש, כי כאשר נתעברה אמו מת אביו וכצאתו מבטן אמו מתה גם היא (קידושין ל"א:), והוא נשאר גלמוד כערער בערבה יתום בדד ונעזב בלי מגן ומחסה מפני תחבולות היצר הרע, אשר דרכו לילך ולהזיק ילדים רכים צאן עלות ולהסיתם במחזות שוא ומדוחים כי יקדיחו את תבשילם ברבים ויהפכו הקערה על פיה בימי זקנתם, ויתום זה שחק לרעש מלך זקן וכסיל זה ועלה בחיסן וחיל עד מרום הסולם האלהי לא כקרוץ מחומר רק כמלאך אלהים (עירובין כ"ד י׳), ובהיותו במעי אמו הריחה איזה מאכל ביום הכפורים ואחזה בולמוס גדול מנשוא, וצוה רבי יהודה הנשיא ללחוש באזניה אימת היום הנורא ושב ורפא לה, ונולד רבי יוחנן זה, וקרא הנשיא עליו (ירמיה א׳ ה׳) בטרם אצרך בבטן ידעתיך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך (יומא פ"ב:), ולכן נקרא רבי יוחנן בשם מלחשך (בתוס׳ עירובין צ"א י׳ בד"ה מי), הרי כי חזה מבשרו כמה גדולים רעיוני המולידים בילודים לרעה ולטובה, רחילא בתר רחילא אזלא וידאון נשריא לקיניהון.

ז

והמקרה הישן ישים תבלין בזה (ב"ר פע"ג סי׳ י׳): מעשה בכושי אחד שנשא לכושית אחת והוליד ממנה בן לבן, ובא לו אצל רבי, א"ל שמא אינו בני? א"ל היה לך מראות בתוך ביתך? א"ל הן, א"ל שחורה או לבנה? אין לבנה, א"ל מיכן שהיה לך בן לבן; וספרי הטבע מלאים מקרים נפלאים אשר נקרו ויאתיו לרגלי הדמיונות וההרהורים המכילים כר נרחב בעולם העשיה, כמו בשנת ש"ד לאלף הששי ילדה אשה אחת ברומא אריה והיה חי י"ב שעות (מובא במדרש תלפיות ענף דברים שנבראו בב׳), וי"א שנה אחרי זאת ילדה אשה עבריה ילד מת עם פיל חי אשר בעודו במעי אמו אכל בשר הילד במקום אחד (שם), ובימי אנטונינוס בשנת התק"ה לאלף הרביעי נולד נער אחד בשני ראשים (צמח דוד ח"ב התק"ה), והתלמודים אמרו (מנחות ל"ז י׳) מי שיש לו שני ראשים באיזה ראש מניח תפילין? עיי"ש בתוספות; והחכם אהרנסאהן כתב לפני שנה (הצופה להמגיד שנה ט׳ גליון מ"ג) וז"ל. גם היום הלכתי לראות יצור נפלא בעירנו זאת (קעניגסבערג), והיא: פרה ולה שני ראשים מלידה ומבטן, הפרה היא בת ארבע שנים והיא בריאה. ממול העצה ומעלה חוט שדרתה נחלק לשני ראשים, ואוכלת בפיה אשר בראשה האחד ובפי הראש השני תשתה מים ומעלת גרה, ומעולם לא תחליף פעולת שני ראשיה אלה אשר תשמש בהאחד לאכילה ובהשני לשתיה ולהעלות גרה. כל בני העם הולכים לראות הפלא הזה, וגם חוקרי הטבע יבואו להתבונן עליה, כי משנות דור ודור לא נראה פלא כזה

כזה ביצורי הטבע. בראותי המראה המפליא והמוזר הזה נזכרתי ספור אחר נפלא אשר העתיק ממכתבי העתים החוקר הגדול ד"ר ציממערמאן בספרו הנכבד „האדם" משני אחים אשר נולדו יחד צמודי בשר דבוקים זה בזה וכן נתגדלו והיו לאנשים, בתחלה נשתה אמונתי בספור זה, אך אחרי רואי עתה בעיני הפרה בעלת שני ראשים, אמרתי בלבי: מי יבא בסוד אדון הטבע אשר ברצונו משנה יצוריו מבלי לדעת פשר דבר הפלא ההוא? גם נזכרתי דעת חז"ל, כי אדם הראשון גם כן דו פרצופים נברא. האחים התאומים ההם נולדו בשנת אלף ותתי"א למספרם, ונקראו בשמותם „ענג וחאַנג", בגיחם מרחם נולדו זה לעומת זה בקרוב בשר, מהטבור עד החזה היו לבשר אחד, אולם לבל יהיו למפגע איש מול אחיו ולא יכשלו בלכתם, נתפשט עור בשרם במקום הנ"ל על יד על יד עד כי יכלו לעמוד איש לצד רעהו, וכה נתגדלו, ובלכתם שלובים יחד, יד איש על שכם אחיו, הלכו מישרים באין שטן ומפריע מאחד אל זולתו, האחד שלט בידו הימנית והשני רק בהשמאלית ושתי ידים האחרות הניחו איש על שכם רעהו, האחים נולדו בעיר זיאם בהודו המזרחית, ורב חובל אחד מאניות אמעריקא לקחם מבית אביהם והביאם לארצו להראותם לבני העם בעד תשלומין. חיי איש באחיו לא נוגעו ונפרדו בהרגשותיהם מלבד אם נגע איש במקום הדבק אז הרגישו שניהם כרגע, אך ביתר חלקי גופם נפרדו בההרגשה, בכאב חלק בשר אחד לא נכאב משנהו, ולא התענג בעונג אחיהו מדבר מה, בתבונת נפשם ומזגם השוו יחד, עת האוכל והשתיה היתה לשניהם ברגע אחד, והשינה והיקיצה גם כן ברגע אחד, שניהם כאחד קראו מספר אחד, ושניהם כאחד ענו ברגע אחד לדברי איש המדבר אליהם, לא השתעשעו יחד במשחק השאך או אף כי הבינוהו היטב רק עם אנשים אחרים, באמרם: היתענג איש בחבוק יד ימינו את שמאלו? כל מעשיהם נעשו ברצון אחד, ומסוף מעשיהם נודע כי במחשבה אחת נעשו, רק מעט מזעיר נדברו יחד, ואהב איש את אחיהו יותר מגופו. בהיותם תחת יד ארוניהם בשמעם פעם אומר כי בדעתו להפרידם איש מאחיו, בכו מאין הפוגות וימאנו להתנחם עד אשר הבטיחם כי לא יפרידם עוד, הם הבינו על בורין לשונות ענגליש וצרפת וידברו בהן כבשפת אמם, אהבו מאד חכמת השיר והנגון והתענגו במלאכת הציור ועסקו תמיד במלאכת הציור" עכ"ל. וגם בשנה הזאת הובאו מאינדיא שתי אחיות דבוקות זו לזו, ובית החזיון בווארשא מלא בהן חוריו כסף תועפות ותמונותיהן הפאטאגרפיות נמכרו לאלפים לשוחרי חדשות.

ובזה נאמנו מאד וצדקו דברי הפייטן (פיוט „תענה אמונים" להו"ר): והושיעה נא למען חלק (יעקב איש חלק) מפצל מקלות בשקתות המים", כי יעקב התנהג בדרך הטבע בזאת אשר פצל המקלות לעיני צאן לבן, כי בהביטם על שלל צבעים אלה יתחממו ויולידו צאן בתמונות המקלות, ותם זה לא רצה להתעשר בדרך נס וממה שאחורי הטבע לבל ינכה לו בעל הגמול מזכיותיו (תענית כ׳:), ונפשו אותה להשאיר זכיותיו לבניו אחריו אשר חזה עתידות לא טובות עליהם בגלות המר והנמהר, ואבינו הזקן זה רהה ופחד כי גלי הזמן ומשברי העת לא ישברו אניה סוערה ישראל בנבכי ים התלאות, ולא ישחיתו הוד נפשם המקולעת תמיד בכף הקלע וקנאים פוגעים בה; וזאת אנחנו עם עבר מסלדים בחילה לפני אל נורא עלילה,

הושיעה

הושיעה נא למען יעקב אשר הוריש לנו זכיותיו להגן ולחסות עלינו, כי לא משׁ מדרך הטבע גם בפצול המקלות בשקתות המים, כאשר אמרו האלהים (מובא במדרש תלפיות ענף הרהור) בענין פרה אדומה כשמזדוגים הזכר והנקבה הציגו לפניהם כוס יין אדום כי יהרהרו בצביונו להוליד ולד אדום; וגם האדם הלז בחיר הנבראים הוא נוצר מאחת מביצות האם הנמצאות בחביון רחם הנקבה כדי ארבעים אלף במספר ודמות אחד להן ותוארן וצלמן שוה, וכאשר תרטב בזרע המשגל אז תחל הביצה זו להבנות ותתנפח יום יום ויתהוה הולד, ואם אמנם כי ביצת האשה הקאווקאזית דומה לביצת האשה המאנגאלית וביצת האשה האמעריקאנית דומה לביצת אשה העטהיאפית והמאלאית, אולם יפרדו הנולדים כתוארם וצלמם וגם בכשרון נפשם ותכונת רוחם ולא ראי זה כראי זה, הכל מפני שאין דעותיהם והרהוריהם שוים לכן אין פרצופותיהם שוים זה לזה, והבדל עצום ונשגב ביניהם בגופני וברוחני שני הפכים בנושא אחד.

והנה אבי ארון הנביאים הלא הוא עמרם הגדול בענקים אשר בו ישראל יתפאר ובכבודו יתימר, הוא התרחק מיוכבד אשת נעוריו אשר כבר ילדה לו שני בני היצהר את אהרן שר שלום ואת מרים הנביאה בת שמים, אשר שני צנתרות הזהב אלו האירו את עולמו והמתיקו את חלדו עד למאוד, מגפן אדרת רעיה תמה וישרה זו הזיר עצמו והיה ירא מאד לגשת אליה כדת, ומחשבתו היתה מנהמת כיונה בראשו ככרמל ואבן מקיר זעקה: „לכרמך לא תקרב!" , פן יולד בן זכר ויושלך המימה בגזרת פרעה ויצא שכרם בהפסדם, אך רוח אלהים צלחה על מרים ופיה פתחה בחכמה (סוטה י"ב י): פרעה לא גזר אלא על הזכרים ואתה על הנקבות? כלומר בזה ישנה ארחות עולם הנוהג כמנהגו וצפוי הוא אלי חרב שמים, ובהדי כבשי דרחמנא למה לך מה דמפקדית עבוד ומה דניחא קמי קב"ה יעביד? ומזה נקל לנו להבין כי בליל החבור הקדוש והטהור הזה היו רעיוני עמרם הרחמן מבוהלים ודחופים, ועיני יוכבד חשכו מראות כמה מחזות שוא איומות ונוראות מראות איומות ומבהילות ותמונות אכזריות המסמרות שער, וכמו ראו מראש איך יבהילו שליחי פרעה כיענים אכזרים ויתפרצו כחיות טורפות, להשליך עוללי טפוחים ילדים רכים וענוגים צחים ומפונקים בשטף מים הזדונים, איך הזכרים עוילים נקיים וטהורים יפלחו לב השומע בנאקותיהם ובאנחותיהם בשבולת נחלי בליעל, בשר אמותיהם הרחמניות יכאב על פרי בטנם ונפש האבות תאבל על ילדי שעשועיהם כי גדול הכאב מאד ואין מציל מכף מעול וחומץ, ואימה השכה גדולה נפלה על עמרם ורעיתו ופלצות אחזתם אולי יולידו בן ונוסף גם הוא על הילדים הנאכלים יום יום לדגי הים, ואיככה יוכלו וראו באבדן ילד יולד להם בקדושה וטהרה ומיתתו בירכתי אבדון ולא ירדו גם הם אבל שאולה? ורעיונות רעות והרהורים אכזרים אלה מסכו בקרב משה רוח עועים והטביעו בלבו מזג לא טוב מלא מרמות ותוך, ולכן הולידו בן ולא בת יען שמו אז כל מעיניהם במשפט הזכרים אשר לא כדת.

וגם משה בחיר ה' הוליד בן לא פורת עושה מעשה מנשה, ונשתה גבורתו לכבוש

לכבוש את יצרו הרע אשר הפילו למשואות למרות עיני אביו איש אלהים זה, יען גם הוא חשב תמיד תחבולות אכזריות חדשות לבקרים להשיב למצרים רע כרשעתם, ולהוציא את בני עמו המוכים ונענים מתגרת יד מלך בלהות ראש תנין, ולהדוף מפניהם אויב האומר השמד ומבקש לקעקע ביצתן של ישראל, וה״הורי חמה ורוגז אלה הם שתלו ונטעו בלב בן יוצא חלציו סלונים ממאירים וקוצים רעים בעיני אלהים ואדם, תחת חטה עלה חוח ותחת ארז אדיר אזוב שפל אשר יוצא בבעור, ונעלה הוא מעל כל ספק כי אדון החוזים אדם המעלה זה שם עיניו ולבו בבר בטנו זה, לגדלו לחנכו ולחכמו להדרו בתכשיטי הנפש עדיי המדות הישרות המכהות גלגל חמה ביפין, בקש לעקור ולהסיר האולת הקשורה בלב נער שובב ופרוע זה עוד מעת התפתחות ההריון והתהותו במעי צפורה אמו, יומם לא נח ולילה אור בעדו למצוא תחבולות אמתיות ותרופות שונות, להציל את מדושתו ובן גרנו מפח היצר הרע ומשחיתותיו העמוקות מני תהום רבה, ולא חשך ממנו מקל נועם ואולי גם מקל חובלים שוטים ועקרבים, לעשותו ראוי והגון לשאת על שכמו איזה משרה כבודה במחנה ישראל ולהעיר לו אוזן לשמוע בלמודים, אך לשוא עמל הבונה בשמים מעלותיו זה להציל את בר בטנו משטף מים הזדונים ולראות כי גזעו יצמיח פרי קודש הלולים, ולשוא חגר שארית כחו להוציא נתח טוב זה מפי היצר האורב האכזרי מלך זקן וכסיל אשר הצליח ללכוד ברשתו בן המלך החכם משה עבד ה׳, הנשלח משמים ארצה ללחום אתו בחכמת תורתו הטובה מכלי קרב ולשנות את תפקידו ולהפר את התחבולותיו הרעות להפוך הוד האמונה למשחית ולתעב את גאון יעקב, ויצר זה המהפך פרי צדקה ללענה הוא רבץ כארי לפתח משה איש אלהים והתהפך כנחש בתחבולותיו עדי הוציא מציר אמונים זה בן מעול וחומץ כמנשה אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה׳ וינזר לבושת; ואולי גרמה לזה גם צפורה אשתו מפני שהיתה בת אל נכר והורתה ולידתה היו שלא בקדושה על טהרת אמונת ישראל כראוי, אף שהיתה אחרי כן כשרה וצנועה על האופן היותר אפשרי כי כל המחובר לטהור טהור; ובזה בארתי הכתוב הסתום ונעלם מעין המבארים, (במדבר י״ב א׳) ותדבר (לשון קשה) מרים ואהרן במשה על אודות האשה הכושית (צפורה שהיא מדינית ומדינים הם ישמעאלים ובעבור חום השמש אין להם לבן כלל וצפורה היתה שחורה ודומה לכושית. הראב״ע) אשר לקח (לו לאשה ולא לקח מבנות ישראל) כי אשה כושית לקח (שבאמת היתה בטבעה אשה כושית רחוקה מאשה ישראלית בסגולות הנפש וכשרונה), כי מרים ואהרן תלו מדות האדם בדם עורקיו לכן אמרו כי יען שיש בעורקי צפורה דם כושיים לכן רוחה חבלה ונפשה עלולה למעשים מגונים, אבל שגו ברואה כי בזאת אשר זכתה להארש למשה ולהיות אשת חיקו היתה נאוה כיריעות שלמה במעשים טובים והשיגה טבע שני, ולכן ענש הקב״ה את מרים בצרעת לבנה כשלג, להראות לה לדעת כי יש בטבע הצרעת להוציא האדים הרעים המעורבים בדם, כן האיש אשר הכתיר נפשו במדות מעולות ותמיד הוא נוצר תום ויושר, הוא מסוגל לעקור המדות הרעות מלב אשתו ולעשותה כסולת נקיה מנופה בשלש עשרה נפות; גם הראה לדעת כי אין לגנות את צפורה בגלל חשכת תוארה כי הצרעת לבנה כשלג והיא מחלה כבדה וממושכה מאד ולרגלה כרוכים כנחש רבים מכאובים נאמנים. וגם

משד

משה אדון הנביאים לא היה מצווה על הנשואין כלל, כמו שכתב החוקר האלהי רבי שם טוב ז"ל (דרשות התורה פ' בהעלותך) וז"ל. והנה עם שהמשכב אינו אסור לנביאים אבל היה אסור למשה בעבור כי קרן עור פניו ולא היה אפילו כהרף עין מבלי שיתדבק עם השם הנכבד כו' עיי"ש דברי אלהים חיים. ובזה גלותי חרפת נשרי ישראל הגדולים אשר בניהם מרטו כנפי אמונתם מעליהם ויפלו מאגרא רמא לבירא עמיקתא, כמו ר"ג מאור הגולה אשר בנו המיר דתו (עי' מרדכי מ"ק פ"ג. שו"ת מהר"ם סי' תקמ"ד), וכן הר"א אבן עזרא והאברבנאל והר"י אייבשיץ וכדומה עוד רבים מגדולי ישראל נוחם עדן כנודע. ובצדק נמנו וגמרו חכמי התלמוד כי (ברכות ל"ג:) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, כי שלשלת המדות תלויה בהרהורי ההורים עת נפש קשורה בנפש, והמחשבות קלות אז מנמרים וחדות מזאבי ערב לתאר במחוגה תהלוכות הנוצר אם לנו יהיה או לצרינו, ובצדק אמרו (זוהר וירא קט"י) אין הקב"ה עושה רעה לשום אדם אלא כשאינו משגיח בו הוא כלה מאליו: כי בזאת אשר יצר לבו הרע יגורהו בחרמו ויאספהו במכמרתו על כן יעלה מפיץ על פניו ולפני זעמו לא יוכל עמוד.

שאלת שאלתיאל השביעית

יגוני גדול מנשוא ולבי עלי דוי על אשר העז העזותי להכלים פניך מהללאל, ולא פללתי כי אתה איש אשר רוח אלהים בו ושמש חכמתו תאיר מבעד העבים וענני חושך הלא המה הבגדים הארוכים היורדים על פי מדותיך, הן עלי נאמר (בן סירא א' כ"ב): „איש חמה לא יצדק ומשובת רוחו תהרגהו", ועליך נאמר (שם), „ואיש עניו יחכה עד בוא עתו וגמולו ישולם לו יחריש יתאפק עד כי ירוח לו וכל לשון תהלל חכמתו", (שם ל"ב י"ב): „לפני רעם ברק ולפני כבוד ענוה"; מהללאל אחי ובן בריתי! מאשר יקרת עתה בעיני נכבדת, טעום מפרי מגדים ושתה מיין ישן אשר באמתחתי, כי נחר גרונך ונפשך יבשה מהמון שיחות מני קדם אלה, שיחות אלהיות אשר מלאו את עורקי בשמן ששון והסירו לאט לאט את הערפל אשר פרש היצר על עיני, וטח את עפעפי מראות האור המתוק והנעים והנגה הגדול כעין החשמל הזורח על תורת בן עמרם, ועתה ידעתי כי מיד אדון כל הארץ קרנים לה ומעם ה' צבאות יצאה להפליא עצה ולהגדיל תושיה. אך אחלה פניך מהללאל אם אמת יהגה חכי כי ראיותיך הקודמות אינן רק על תואר וקלסתר פני הילד בלבד ולא על תכונת שכלו וכשרון בינתו, ולא אסתפק מאומה כי לא קצרה יד בינתך החזקה להביא לי מופתים חותכים והקשים שכליים, כי הרעיון מלא איתן והוא חסון כאלונים להשריש בלב הילד נפש טהורה ומהוכמה או נפש החוטאת מועלת בכל קודש, מבשרי אחזה כי נפשי היא כרחל נאלמה לפני גלמי, ורוחי אסורה בעבותות חטאה וקשורה בהבלי בוז, והיא אסרה ורתקה את גופי הנגוף בעל כרחה למרות רצונה בכבלי ברזל ובכור מועקה כאילו כפאה שד; בער אנכי ולא אדע אם יש לאור ממש בלא נר ולנפש בלא גוף? איך מחשבות אנוש פועלות בנפש הילוד לטובה או לרעה? ולפי דעתך אריות ביתיות המגודלות מנוער אצל אנשים ולא ראו חיות טורפות ופראי יער השיגו טבע שני מלא חמלה ורחמים,

אם

אם הולידו אחרי זאת עוד ארי, יהיה דרכו לילך ולהזיק באכזריות חמה ושטף אף, ואין הבדל בינו ובין הארי הנולד בין לבאים השוכבים בגיא ההרגה שדה קטל? הלא תכונת מולידיו היתה כבר צרופה ומזוקקה עת נזקקו זה לזו מכל סיגים רעים ורצח לא עלה על ראשם?

תשובת מהללאל השביעית

ידוע הוא לכל שוכן בתי חומר כי אין בית אשר אין שם מאת המקרים השונים למיניהם, המוכיחים לדעת כי הנפש הזאת אשר ערפל חתולתה בעלית קיר קטנה מוח האדם, היא תרדה בפרך ותשלוט בעודה בגוה הרצוץ בתעצומות עוזה על המון גידים ואברים כמלך על הגדוד, ואף מידה קרני חכמה להגוף לבנות ולנטוע להרוס ולמגר, לקחת חבל בישוב העולם הנמח כעשן בתוך רבותים אלפי ככבים גדולים בענקים מגור סביבם, המהלכים על פני חוג שמים כעם עצום ערוך מלחמה לא ירעו ולא ישחיתו את כדור ארצנו זה הקטן בעיניהם כחגב ונחשב למו כשחק מאזנים; ענה בי שאלתיאל אם אשקול על ידך פה באניה עשרת אלפים ככר כסף כי תכה בחרפה על לחי הנכרים אלה אשר ארחת אתם לחברה יחד על השלחן? ידעתי שאלתיאל ידעתי כי אף אם אתן לך כל חללו של עולם לא תהין לעשות נבלה כזו, אף אם מעות צור ישועת אדם ובגבורת הזוז יחפץ לב גבר, יען נפשך המשכלת היא אוחזת ידיך בחזקה ולא תתן לך להפוך משפט ללענה ולהשיב רעה תחת טובה, ובלי תפונה תשליך אחר גוך בקעה מלאה דינרים כי במה נחשבה היא מול המדה הישרה פרי הנפש האלהית, וגם בני התופת זרע שקר המלאים חמת ה' וגערתו, אף ילדי פשע עזי נפש אשר לא ידעו שבעה מכל קודש, וכפרות סוררות בועטים ברגל גאוה בכל פקודי משה התמימים והישרים, גם גום כעבד נרצע הולך כפוף שחוח לפני נפשם הרעה הפרועה לשמצה, ורוחם היא גם היא שולטת כמלכה בגופם ותמשול ממשל רב, ואם הסוס דוהר הוא שובב הולך אז יפול רוכבו אחור ומפרקתו תשבר, וכשם שיש מדרגות בגופות כך יש מדרגות בנפשות, יש זבוריות בינונות ועדיות ותולדותיהן כיוצא בהן, יש נפש אשר לא תזכור מה אכלה אתמול בארוחת הצהרים, ולעומתה נמצאת נפש אשר כח זכרונה נפלא מאוד ואין שכחה לפניה, כמו מיטרידאט מלך פונטום קרא בשם כל אחד משמונים אלף אנשי מלחמתו; הוגא גורטיוס בעמדו בצרפת על פקידי החיל זכר לחשוב כל שמות אנשי המלחמה אשר נקראו באזניו רק פעם אחת; גערמאין ידע בעל פה כל מכתבי עתים אשר קרא פעם אחת וידע לשנות ישר והפוך ולמפרע ולא החטיא; בוקסטון האנגלי נשאל כמה שעורים יכילו שמונה פרסאות אנגליות? והשיב במרוצת רגע וחצי את המספר הנכון ולא שגה; והמשורר האנגלי פאפע קרא בביתו את שירו „דיע געשטאָהלענע לאקע", ואיש אחד עמד אחורי הדלת וישמע אותו, וילך לביתו ויכתוב השיר הזה בספרו, והוציא אחר זה שם רע כי פאפע גנב השיר הזה מאיזה משורר קדמון; וכן פרידריך הגדול מלך פרייסען העמיד איש אחד אחורי הדלת בעת אשר קרא המשורר הצרפתי וואָלטער באזניו את שירו,

אחרי

אחרי כלה לקרוא אמר לו המלך כי כבר הקדימו אחר בשיר זה, ולא אחר המלך להציג לפניו את האיש ההוא ויקרא כל השיר הזה בעל פה, ויפג לב וואלטער ויקרע בחרון אפו את השיר לגזרים, והמלך השכיל לנחמו כי בא לנסותו אם לא ימתקו לו מים גנובים, וינחם וואלטער ויצר לו על שירו הנקרע על ידו, אך האיש ההוא הזכירהו לפניו ולא החטיא אף מלה אחת; וכן טהומאס דעמפאסטער מארץ שאטטען התפאר והתברך במקהלות כי לא ידע מה היא שכחה, ומעודו לא שלט עליו פורה שר של שכחה לשלול ממוחו דבר קטן וגדול; וכדומה רבים כמו אלה אשר הצטיינו בכשרונותיהם הנפשיות הנעלות והנפלאות. וכמו הנפש הטובה הבאה ממקור לא אכזב היא תאלף ותלמד את הגוף השוכנת בו דעת ומישרים ומעגלותיה ירעפון דשן, כן הנפש הבאה ממעין נרפש היא תכוף הר גריזים כגיגית על גופה לקרא אור לחושך וחושך לאור, והרכבת הנפש אחוזה בתכונת נפש האב והאם בעת החבור, כמו אבן השואבת המשפיעה כח המאגנאטיזמוס לנטיל ברזל פשוט למשוך גם אליו את מינו, ואם כח ההמשכה אשר לברזל זה הוא טוב, תדע כי אבן השואבת הטבעית אשר השפיעה כחה עליו היא מסוגלת ונפלאה מאד ולא תחסר המזג, ואם הברזל רפה ובכבדות יתנהג תדע כי אבן זו חלושה גם ליחה וכהתה עינה מסבות חצוניות.

ולפלא בעיני שאלתיאל על איש חפשי מלומד בשפות חיות כמוך, מרוע לא קראת דברי הפראָפעססאר הופעלאנד היועץ ורופא המלך פרידריך מפרייסען (בהקדמתו לס' „מכח הנפש" לרבו הפילוסוף הדגול מרבבה עמנואל קאנט) וז"ל. אין בדעתי להכחיש כח פעולת הגוף על הנפש מכל וכל, אבל בכל אופן גדול כח פעולת הנפש עד להפליא, יש לאל ידו להכאיב ולחבוש להמית ולהחיות, הלא עינינו הרואות פעמים רבות שע"י הפחד ושאר הרגשות נפשיות יולדו תחלואים שונים, כמו ההתעלפות (אהנעמאכט), מחלת הנפילה (פאללזוכט), אחיזות השבץ (לעהמונג), זיבת הדם (בלוטפלוס), ולפעמים גם מות פתאומי, ומה סבת המות הזה? איננה אחרת כי אם פעולה חזקה מהנפש הבאה פתאום כחץ בלב האדם; ולעומת זה כמה מחלות קשות נתרפאו משמחה פתאומית, מהתנשאות והתעוררות הנפש! איש אלם כבד-פה ימים רבים, בן המלך הגדול קרעזוס התחיל לדבר בעת אשר רצו לרצוח את נפש אביו; האיש פינעל ראה בעיניו בעת המריבה הכללית בצרפת, הרבה אנשים מוכי חולי וחלושי כח ימים רבים חדשו אבר כנשרים והחליפו כח מהתעוררות נפשם לקחת חלק במלחמת חובה זאת, וביחוד מחלת האצילים, חולי העצלות והבטלה, ספו תמו בימי הרעש האלה ואבד זכרם, ולא אגזם אם אומר, שרוב מחלות העורקים המכונות חולי-הכווץ (קרעמפפע) אינן רק חולי העצלות והשבתת פעולת הנפש שהוא תולדות התמכרות האדם להרגשות ופעולות גופניות כו' עכ"ל עיי"ש הסכמת הפילוסוף קאַנט על זאת, ומתהום הטבע הצליח להעלות המון נסיונות מוחשות הנכוחות למבין וישרות למוצאי דעת.

וכמו נסיונות אלה אוכל להביא לך עוד חבילות חבילות הנולדות חדשות לבקרים פה ושם, שאל זקניך ויאמרו לך כי קיסר המאראָקי בהיותו חולה אנוש על

ערש

ערש דוי שמע פתאום כי המלך סעבאסטיאן הפורטוגאלי בא עם חילו ברעם ורעש לבוז ממלכתו מידו בשנת תקל"ח לאלף הששי, אז רוח אחרת היתה אתו והתעורר כארי ממטתו בחוסן וחיל לפקוד שרי צבאותיו, ויהרוף את האויב מפניו בכל תכסיסי המלחמה, וכאשר חמתו שככה ועורקיו שבו למנוחתם אז שבה מחלתו הקודמת אליו שנית בעים רוחה והורידה אותו שאולה; וכן האמונה הכוזבת אשר מצאה לה מסלות בלב הצרפתים בדור העבר, כי בהניח המלך את כפו על החולה במחלת האסכרא יתרפא מחליו, והרופאים הטבעיים מעידים לפי תומם כי בעיניהם ראו כן תמהו התועלת הגדול והתרופה המוחשית מדמיון שוא זה, ורבים מחולים אלה אשר פרפרו בין החיים והמתים שבו מהר לאיתנם הראשון והמלך בכפו גרש מחלה עזה זו ויקלענה בתוך כף הקלע; ובשנת תקי"א לאלף הששי בימי מלחמת הבריטאנים עם הצרפתים והשפאנים, פגעה מחלת השקארביט באניות הבריטאנים וכלם שכבו הוזים באין אונים בחיק המות, וכשמעם כי אניות הצרפתים באות כחתף לקראתם ולהט חרבם מתהפכת על ראשם, התעוררו כפריצי חיות טורפות ויצאו חוצץ כלם לקראת נשק ברעש ורוגז מגור מסביב, ומחלתם העזה כרוח עברה ואיננה וסר מר המות בשאט נפשם. ונשיא ארץ צרפת פעליקס פֿאַר בעבדו במלחמה בשנת אלף ותת"ע למספרם והראה נחת זרועו על שדה קטל, באה עליו כשואה מחלת הטיפֿוס ואתה עמה כלומר אליו יותר מארבעים מדרגות חום, ולפידים הלכו אליו מפי הרופא הגדול גיבערט כי לא יצא החוצה כששה שבועות כי רעה נגד פניו ומחלתו אנושה, והוא לא שת לבו החזק כלב האריה להזהרת הרופא ומורא לא עלה על ראשו אשר היה אז עליו כגלגל עגלה מגודל החום העצור בעצמותיו, וילך מעדנות במערכת המלחמה כארי בתוך העדר ויגזור על ימין ועל שמאל, ומחלתו חלפה נגוזה מאתו, לא בעלוקות וקרנא דאומנא גם לא בתמרוקים וסמי מרפא בשלל צבעיהם, רק ברגשותיו החזקות וברעיוניו האמוצים אשר התרוצצו בו כברקים והסתערו כבני רשף ויהי לנס.

וכן בערהאוו החוקר לכל תכלית היה לו תלמיד חרוץ מאד בקתדרא שלו לחכמת הרפואה, אשר בלמדו מפיו סבות המחלות לכל פרטיהן ודקדוקיהן בהגיון נמרץ היורד ונוקב עד התהום, באו גם עליו מחלות אלה כתומן ובבשרו חזה אמתתן, ורופא זה מיראתו פן יאבד תלמידו זה דרך ויפול חלל בשאול הדמיון העמוק, הרחיק אותו כלה מחכמת הרפואה ולא הניחו לעמוד על הפרק להכרית את פליטי כחותיו במחשבותיו החרות והשנונות כחרבות; פעם קרא אחד במכתב עתי מקרה מבהיל מנשיכת כלב שוטה ויחלה גם הוא במחלת יראת המים ודמיונו הוליכהו שולל אלי קבר; הן בכל פעם אשר מחלת החלירע כסתה את עין ארץ אוכלת יושביה זו בערפלי חושך, חללים רבים הפיל הפחד ועצומים היו הרוגי היראה, ואלפי משוגעים הכלואים בבתי מקלט אשר לא ידעו ולא שמעו מתגרת יד המחלה לא נפל מהם גם אחד; הרופא הגדול פֿייכֿטערסלעבען יספר מאיש אחד אשר הוציא מכות אש אדומה על בשרו רק ברעיוניו השנונים אשר שלחו חצים וקרני הרמיון בעיניו הדולקות כלפידים; והמשחקים על במתי התיטראות החוזים מחזות שוא ומדוחים, יחלישו כחם ויאבדו חילם לרגלי רגשות נפשם וחריצותם

לתאר

לתאר לעיני הרואים צל הרים כהרים; ומשחקת אחת הגידה כי פעם אחת עָמדה על משמרתה בחזיון „איתיאל הכושי" להחכם שעקספיר בתור „דעסדעמאנא", וכאשר נגע המשחק בתור „איתיאל" באצבע קטנה על צוארה לחנקה, הרגישה כי דמיה עומדים מלכת בעורקיה ותאבד דרך החיים, לולא שמעה קול המנגנים חזק מאד ותרועת הידד מפי אלפי הרואים; וכן שרה אמנו בשמעה עקדת בן יחידה על ידי אברהם אבינו פרחה נשמתה ומתה במחשבותיה הנוגות;

ושמעתי רוחות מספרות זו לזו כי בהיות הרמב"ם ז"ל הרופא הראשי בחצר השלטון האדיר ססאלאדיין ושמעו הולך בכל המדינות, נקרא לאשקלון להיות רופא מלך הפ̄ראנקים, ובין סריסי המלך היה איש צר ואויב ישראל אחד כמו שטעקקער בדורנו, אשר רוחו חבלה ומימיו נזעכו בשמעו כי איש יהודי אדוק בדת ישראל ישלוט וירדה על נפש מלכו, וכנחש ערום העיז לנסות חכמת איש אלהים זה בחכמת הרפואה, באמרו לפניו כי אין שלו בבטנו ומרגיש כאב גדול במעיו, ויתבונן הרמב"ם עליו ויפן כה וכה וירא כי יש אונו בשרירי בטנו ומעיו אפיקי נחושה ולא ידע חסר, ורק הרוח הבהמית אשר בו היא חולה במחלת האנטיסימיטית ותעו מבטן דוברי כזב, והנה הראה לו משה לשון חדה מתוך שפתים דולקים וסביבות שניו אימה באמרו, כי מחלה עזה בת התופת מצאה קן לה בתוך מעיו ובעוד שבעתים ימים תקפד חיתו כאורג ואין מידה מציל; שועל ערום זה העשוי לבלי חת הלך מעדנות לביתו ורגז ושחק ואין נחת ועשה את שם הרמב"ם ככנור שמנגנים בו לצים, אך על משכבו בלילות רעיוניו סליקו והם הכו שרשי דברי הרמב"ם עמוק עמוק בלבו, עדי הרגיש לפתע פתאום רפיון גדול בבני מעיו ונפזרו עצמיו לפי שאול, כי חרדת אדם יתן מוקש. ואחי היקר גבר חכם בעוז מר אהרן טורש נ"י הגיד לי באורו על הכתוב (במדבר ט"ז כ"ז) ודתן ואבירם יצאו נצבים, היינו נצבים ואמיצים בדעתם להראות כי קללת משה לא נגעה בלבם, והתחזקו מאד לבל יפלו שדודים וחללים ברשת הפחד והחלחלה פן יספו בתגבורת המורא והאימה בלבד, ולכן הזהיר משה את העדה כי יתרחקו מדתן ואבירם באזניהם ובהלכו אליהם, כי חשב להענישם תחלה בדרך הטבע ולהמיתם בסביבות שניו אימה חשכה גדולה, אך כראות משה כי דתן ואבירם שחקו לרעש שפתיו ויצאו נצבים בקומה זקופה ולבם כלב האריה עשוי לבלי חת, אז השתמש משה במה שאחורי הטבע והאבידם מתוך הקהל בבליעת האדמה;

לכן אין די אש וגפרית בתופת ועוד מעטים הם רבבות אלפי שוטים ועקרבים בגיא בן הנום, לדוש בהם את בשר הרופאים בני שחץ אשר קבר פתוח גרונם ושניהם חנית וחצים, להגיד באזני החולה כי מחלתו היא עזה או אנושה, וכף ישימו לפיהם ולא למדו לשונם לנחם את החולה בתקוות נעימות והבטחות טובות כי קרובה ישועתו לבוא ותרופתו להתגלות ברצון החותך חיים לכל חי; וכאשר יסרתי החברה בקור חולים ברבע עיר ווארשא, היה דרכי לבקר את החולים אסירי התקוה גם בנחמות טובות מאד נעלות, ופעמים רבות הרימותי ידי לאל עֶליון באָלה ובשבועה כי יקומו ממטתם ולכל בשרם יהיה מרפא, אף אם ידעתי בלבי

בלבי ברור כי כבר כרתו ברית את מות ומחלתם לא תוכל להרפא, יען כוס נחמה אחד מוטב יותר לחולה מאלף בקבוקים סמי מרפא, ובצדק אמרו רבנן (שבת י"ב) הנכנס לבקר את החולה (בשבת) אומר שבת הוא מלזעוק (צריך להרחיב דעתם בתנחומים שלא יצטערו. רש"י) ורפואה קרובה לבא; כי דברים אלה הם כטל של תחיה בלב החולה להחלימו ולרפאותו, ודבור כמעשה דמי; ומוכח בצענדאפעסטא להפרסים כי יש כשרון נפלא בכח הדבור לרפוא חולים שונים, והרופא היוני קסענוקרטס חבר ספר גדול על זה, ומקצת הקסרים הקדמונים חננם הטבע בסגולה יקרה זו, כמו קאליגולס, קלוידיוס, נירון, אספאסיאנוס, אנדריאנוס וכדומה, וחזקיהו המלך גם הוא רפא חולים בלשונו הזהב ושפתותיו נטפו דברי חן אשר באו כטל חרמון בעצמות החולים היבשות ((יוסיפון פלאויוס קדמוניות א' ח'); וכן מספרים על רבנו גרשום מאור הגולה שהיה רופא חולים בתנחומות שפתיו, ובתפלתו אשר התפלל ברגשי קודש בבית המלך באזיל בעד הנסיכה טהעאדארא בת הקיסר קאנסטאנטין השמיני אשר הגיעה עד שערי מות, וכאשר שמעה תפלתו החוצבת להבות אש ומתרוצצת כברקים מפיו, שב רוח החיה באופני גוה ותקם ממשכבה. וגם בדורנו דור דעה זה ידעתי מרבים אשר רפאו חולים בשפתותיהם שושנים, וגם ידעתי מרופאים אשר בסביבות שניהם אימה הקריבו קץ החולים וימהרו מיתתם, כאשר כתב החבר (כוזרי מאמר ב' סי' ס"ב) וז"ל. כאשר נראה שיתרחק רוח החיים פתאום מהאדם, בעבור דאגה או פחד ואימה שיפלו עליו ושמשנים גופו ותארו, ונראה בנשים ובנערים בעבור חולשת רוחם וקוצר שכלם, שיעשו בגופם ובפניהם מקומות שחורות וירוקות ועקומות מהיציאה בלילה, והמה מיחדים זאת אל השדים, ואפשר שמזה הפחד ומראיות גופים מתים והרוגים, יקרו חלאים קשים בגוף ובנפש עכ"ל;

ובזה יש להצדיק את הקמיעות אשר הוציא הגאון אייבשיץ ז"ל מתחת ידו קדושה, ונכון לבי סמוך בטוח כי רבים אשר דרשו אותן ממנו נרפאו ממחלתם יהצמיח להם תועליות רבות גופניות ומוסריות, כי על ברכיהן נולדו להם דמיונות טובות ותקוות חזקות אשר עקרו את שרשי ראש ולענה מתלמי לבבם הערל; ומטעם זה עשה אדון הנביאים את נחש הנחושת וכל מי אשר הביט עליו היה חי בהשרישו דמיונות טובות בלב הרואה הגורמות חיים ארוכים; וכן הרמב"ן ז"ל עשה צורת אריה לרפוא חולי המתנים (שו"ת הרשב"א ח"א סי' ק"כ וקס"ז); ובין סגולות הקודש אשר חנן הטבע לארזי לבנון אדירי התלמוד להתנוסס בהן בשער בת רבים, נמצאה עוד סגולה אחת יקרה ומאד נעלה אשר לא תסולא באוצרות כל כלי חמדה, והיא להרהיב עוז הנחמה בלב החולה ולגרש את רגשי היאוש אשר התגנבו בעורקיו הרפים, לא במטאטא השמד ומקל חובלים וגם לא בסמי מרפא, רק בשפתותיהם הנוטפות מור הבטחון ובלב שמח הטיבו גהה, ובלשונם יפיצו מעינות התקוה חוצה, ולכן היה מקור חיים בשפתותיהם ובפיות הצדיקים האלה לפשט העקמומות מלב החולה ולהסיר את הפחד והמורך אשר במעיו כמרורת פתנים ועכס נחשים, כמו רבי יוחנן ורב חנינא אשר בלשונם ידעו רצון להקים חולים מערשם דוי (ברכות ה'), ופני הכואבים אשר נהפכו לירקון בתגרת יד הדמיון החזק המפרק הרים ומשבר סלעים, לבשו צורה חדשה מלאה זיו

ומפיקה

ומפיקה נגה בשמעם נחמות שרי ה' צבאות אלה ויעזבו את מטתם ;

ואתה שאלתיאל תמצא קורת רוח מדברי הדאקטאר בערנ״שטיין בן בריתנו (ידיעות הטבע חי״ב צר כ״ח) וז״ל. יש אשר הדמיונות יפילוהו למשכב או יחלימוהו מחליו, והדמיונות האלה הלא מחשבות הבל הם אשר יקומו בקרב המוח, והחוקרים לא באו עוד עד תכלית הדבר הזה, לפעמים רפא ירפא הרופא את החולה על פי אותות ומופתים לבד או על פי סגולות ולחשים, ולא אך רופאי אליל יעשו את המעשים האלה כי גם הרופאים הנבונים בעם, כי שני שלישי העם ירפאו אך על פי הדמיון לבד, ואף ישרים ונכוחים דברי אחד הרופאים המהוללים בברלין אשר אמר, כי יוכל הרופא לשאת בחיקו את כל סמי רפואותיו כי מעט הן ונער יכתבן; לפעמים נמצא איש עשיר נופל למשכב והוא לא יקום בלתי אם בהנתן לו סמי רפואות אשר מחירם רב, וגם עניים חולים ישנם אשר ישובו לאיתנם בקחתם סמים בבתי המרקחת אשר מחירם עולה עד שלשים וארבעים קאפעקים, תחת אשר לא יועילו לנפשם אם יקחו להם בביתם מעט שרש רתמים ומעט מלח אמאניק במחיר ששה קאפעקים, כי אלה המה תולדות הדמיון, (והיינו אז״ל (ב״ק פ״ה י׳) אפיא דמגן במגן מגן שוה. ולכן (רמב״ם הל' חובל ומזיק פ״ב הי״ח): „אמר לו המזיק אני ארפא אותך או יש לי רופא שמרפא בחנם אין שומעין לו אלא מביא רופא אומן ומרפאהו בשכר". יען כראות החולה כי הרופא ישיג מחירו כראוי לו, אז התקוה תעודדהו והדמיון הנעים ימתיק מרורת מחלתו), יש אשר נשמע כי אשה הרה תשים עיניה בדבר וילדה כדמותו, כו', אכן את זאת מצאו כי בהיות בלב האשה דאגה וכעש יגון וחרון פחד ויראה ומדנים מנת חלקה, ושחתה את חלב שדיה, והמינקת אשר שלוה ומנוחה לה, והיטיבה לנפשה וגם ליונק אשר על זרועותיה, (ובזה נבין מעט אז״ל (ב״ר פנ״ג סי' ט') כל הילדים אשר היניקה שרה נתגיירו, וכן אז״ל (מובא בתוס' ע״ז י׳ : בד״ה אמר) חלב מטמא חלב מטהר, כשנולד רבי גזרו שלא למול ואביו ואמו מלוהו, שלח קיסר והביאו לרבי ואמו לפניו וההליפתו אמו באנטונינוס והניקתו עד שהביאתו לפני קיסר ומצאהו ערל ופטרוהו לשלום כו', למד אנטונינוס תורה ונתגייר ומל עצמו. וכן אז״ל (סוטה י״ב :) משה לא רצה לינוק מהמצריות), לפעמים נמצא את כח הדמיון ופעולותיו גם בדרך אשר כזה, אם יחשוב איש מחשבות בדבר מיני המזון והמאכל, תפעלנה המחשבות האלה את פעולתן בפני כלי הריר והוציאו ריר מרבה להכיל; יש אשר יבא מכאוב שנים לאשה רפת רוח, ברגע שמעה איש יריד בשיחו והוא חולה את שניו; יש אשר יזוב זוב חלב אל תוך שדי האשה רב מבראשונה, ברגע ראותה את הילד והוא יפרוש ידיו לבקש את השד אשר חלצה לו; וגם זאת מודעת כי הרהורי זמה ומחשבות תאוה או ספורי עגבים אש־ יקרא איש, והיה לו מקרה לילה; הנה כי כן מצאו החוקרים אשר אם יהיה איש רפה רוח ועצביו רפו והוא חושב מחשבות רבות בדבר מחלות הלב והכבד, ובאו גם עליו המחלות האלה; גם תלמידי החכמים אשר ירבו לחקור חקר ברפואות יחלו לפעמים את קרביהם ועצמותיהם כו' עכ״ל.

ולכן הפליגו התלמודיים עד למאוד בעונש ובעון הרהורי עבירה, ובמקומות רבים המטירו אש וגפרית על ראשי העוגבים המכלים שארית כחם במעונות עריות, כגון

כגון (ברכות י״ב: שבת ס״ד: יומא ל״ה: כתובות מ״ו. ב״ב קס״ד: חולין ל״ז: נדה י״ג:) עיי״ש; ומאד נאמנים דברי התלמודי המעולפים ספירים (זוהר ויצא קנ״ד:) הרהורא דמסאיב ההוא מקורא דיליה עביד אילנא דשקרא, בגין דההוא הרהורא סלקא ואחלף נפשא תחות נפשא, אילנא דחיי אסתלק ואילנא דמותא אתתקיף ביה, נפשא מתמן משיך וי ליה דאתעקר בההוא הרהורא מגו אילנא דחיי לאתדבק באילנא דמותא ענפין לית ביה, לא חמא טבין לעלמין, יבשא איהו בלא לחותא כלל, אנביה מריר כלענה, עליה אתמר (ירמיה י״ז ו׳) והיה כערער בערבה ולא יראה כי יבא טוב וגו׳, כל מלין דעלמא אזלין בתר מחשבה והרהורא כו׳, בישא כד אתא לאזדווגא באתתיה ושוי רעותיה והרהוריה באתתא אחרא ויזרע זרעא בהרהורא אחרא, דא הוא דאחלף דרגין עלאין כו׳, כמה דגופא דההוא ברא דיוליד אקרי בן תמורה אוף הכי בנפשא בן תמורה אקרי, דהא לא משיך משיכו קדישא בההוא הרהורא, ונפשא דיליה אתחלף בדרגא אחרא כו׳ עיי״ש דברים הנובעים ממעין הפילוסופיא האלהית; וישרים למוצאי דעת הם דברי התנא (שם קדושים פ״ד:) אי שמש באנתתיה בזמנא דסליק ביה ההוא הרהורא בישא, אינון בנין דאולידו אלהי מסכה אקרין, ועל דא כתיב (ויקרא י״ט ד׳) אל תפנו אל האלילים ואלהי מסכה לא תעשו לכם עיי״ש; וכן דברו התנאים האחרים נכבדות בזה (שם וירא קי״ב מצורע נ״ו:) עיי״ש, כי הרעיון הוא חזק ואמיץ כח מאד לברוא גדולות ונצורות היוצאות לכאורה מגדר הטבע ואינן מתאימות עם חקר האדם.

וכן עמרם ויוכבד הורי משה רוענו ומחוקקנו הנאמן, בו בלילה אשר אמר המלאך הממונה על הריון כי יולד מושיע ישראל זה, אז היו רעיוניהם מלאים על כל גדותיהם רגשי אימה ופחד מורך וחלחלה יראה ורעד, פן מדבק זה יולד בן ואחריתו להכרת במים הזדונים, ומחזות רצח ושוד ומראות מבהילות אלה אשר התרוצצו במוחם רצוא ושוב, הן הטביעו בלב משה הנוצר אז בבטן יוכבד רק רע, ואולם משה משה עצמו ממים הזדונים נחלי בליעל, והתגבר כארי לפתוח מעליו חרצובות רשע[ז] ולנתק מוסרות עול אשר נאסר ונתקשר בהם עוד במעי אמו, ועוד התנשא להרים קרן אמונת ישראל למרום והודיע לבני אדם יושבי חושך גבורות ה׳ וכבוד הדר מלכותו, והוא ירוק ירק שבע פעמים בגאוה ובוז בתענוגות המלך פרעה, והוקר רגליו מבית בתו הנסיכה אשר על ידה נצל ממות והיא גדלתהו על ברכיה כבן, ותשם בו כל מעיניה להושיבהו על כסא אביה הרם ונשא ולהשים קנו בין ככבי המלכות, וכל אשר שאלו עיניו לא אָצלה ממנו ובספל אדירים הקריבה לו חמאת החכמה והפילוסופיא, והוא באל אחד ומי ישיבנו מאש אמונתו אשר קדחה בקרבו עד לב השמים להאיר לארץ ולדרים עליה באור תורה ונר מצוה, ולא היה מעצור לרוח קדשו אשר הגביה עוף וידא כנשר למרום לתקן העולם עובר זה במלכות שדי שגיא כח, היושב בשמים וישחק לאלילי העמים וגלולי הגוים אשר לא ידעוהו ובשמו לא קראו; ותחת אשר הטבע מסך בקרבו רוח עועים רוח זלעפות להרוס ולמגר כל מוסדות המדות הישרות ולהרגיז עמודי עולם בשוד ורצח חמס ומרמה, השתמש באותו רוח לבער הרעה מקרב הארץ, לעזק ולסקל שדה קברות התאוה מאבני נגף ומכשול קוצים כסוחים וסלונים ממאירים, לא

 שקט

שקט ולא נח עלה הרים וירד בקעות לא נם ולא ישן לא אכל ולא שתה והשליך את נפשו מנגד, עדי עלתה ביד קדשו לטהר את אחיו כצמר צחר ולנקותם מכל כתמי התועבות והמון מנהגים נאלחים ומגואלים אין ספורות למו, אשר למדו באונס וברצון מהמצרים הטמאים בנפשם, אשר בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם ולא היה על עפר משלם בכל סחי ומאוס כנודע לחכמים יודעי העתים, הוא היה לנו לרועה נאמן אהוב וחביב נחמד ונעים אשר הקטיר חלבו ודמו ויבא באש ובמים רותחים בעד צאן מרעיתו, ואותו חייבים אנחנו להודות ולהלל לשבח ולפאר ברגשי קודש ובחרדת אהבה עזה כמות, לנקר עיני העטלפים הבוזים קרני הודו ולהפוך שליתם על פניהם הבוערים כלפידים לכלות השושנים מן הכרם ולהשאיר הקוצים.

שאלת שאלתיאל השמינית

מפלי שקר הם הזדים השופכים בוז ולעג השאננים על חובשי בית המדרש ואומרים כי הם ריקים מחכמה ובעוללים לא ראו אור הטבע והמון נסתרות שמבראשית, מי יתן אותם כעת בידי אנשכם כחמור ואקרעם כדוב שכול לשנים עשר קרעים, על אשר התעו גם אותי כשכור בתהו לא דרך וכרכו נחש בעקבי להרשיע כל עברי בעל בגדים ארוכים ולשנוא שנאה עזה כמות את כל היושב על ספסלו של רבו והוגה דעות ביראת הרוממות; אויה לנפשי כי בערה בי כאש רשעה להכעיס אדם המעלה כמוך בהבלי בוז ויתאבכו גאות עשן בפי ביום השבת לנבל צור ישועת ישראל, עוני גדול מנשוא וה' ובית דינו וגם אתה אחינועם תרחמו על מודה ועוזב כמוני, יען לא הייתי גבור כמשה אדון החוזים לכבוש כמהו את יצרי המר והנמהר, ולא היה לי עד כה אתערותא דלתתא לגרש מקרבי את לילית המינות אשר הרגיעה זה שנים כבירים בלבבי ומצאה לה מנוח בראשי, להוליכני שולל בדרך עקלתון כבלעם את האתון וקרני אסון; ואתה מהללאל בחכמתך הטובה מכלי קרב גרשת את היצר הסוכן בי והרדפת אותו עד חרמה במקל נועם הנעקר מעץ הדעת והדת, הן נפשי היתה בקרבי כספינה זו המטורפת בים וקם עליה נחשול לטורדה מן העולם הקיום הנצחי, ואתה איש אמונות רב ברכות הצלת אותה כרב החובל משטף מים הזדונים המכבים אש-דת, והבאתה בשלום ישר למחוץ חפץ החכמה העליונה, למקום הצדיקים הנהנים מזיו השכינה ומתענגים מיין המחקר המשומר בענבי התורה.

ואם כשר הדבר לפניך איש תבונות לבלות זמן שבתנו פה באניה בענינים רוחנים המעדנים את הנפש בעונג גדול בלי מצרים, תואל בטובך וחסדך לענות אותי כראוי על שאלתי העצורה עוד כאש בקרבי, ותישר הדורים לפני איש עור כמוני אשר אמר בחפזו אחרי רבים להטות גם בדברים מבוערים ושנואים בעיני החכמה העליונה, ולכן נפלתי פלאים בתפתה הערוך בעד נלוזי דרך בנים כחשים לא אמון במו, ופה דובר צחות כמוך הוא כשמש צדקה ומרפא בכנפיה לרפוא פצעי נפשי ולהגות מזור למחלת רוחי, ואל מי מקדושים תפנה לענות אותי על שאלתי

שאלתי כיד חכמתך הטובה עליך, ותברכך נפשי גם אני כל ימי צבאי עלי ארץ בוקה ומבולקה זו. והכרתיך בן יפת לאיש אמונים ותשים אמת רכובך, בהביאך דעות חכמי האומות בכבוד והדר בתהלה ותפארת, כאשר כבר הראית בספרך הגדול (מאזני צדק צד ל"א נ"א) כי רבים מתקיפי קמאי ארזי אל הרמים והנשאים אשר בצלם נחסה, הם קבלו האמת ממי שאמרה גם מעמים אחרים בלי הבדל, ואני אוסיף נופך מה שכתב הגאון הקדמון רבי יעקב ברבי אבא מרי אנטולי (הקדמתו לס' מלמד התלמידים) וז"ל. ומעט אשר שמעתי מפי החכם הגדול הנוצרי מיכל שמו, הוא אשר התחברתי עמו ימים רבים, וכל הימים ההם כשנזדמן לנו פסוק מן הפסוקים שהיה אומר בו דבר חכמה הייתי מקבלו וכותב אותו בשמו כו', ואין ראוי לחכם לתפוש אותי בזה ולא לבזות הדבר הכתוב בשמו לפי שאינו מבני עמנו, כי אין לבחון הדבר רק מצד עצמו ולא מצד אומרו, הלא תראה שמשה רבנו ע"ה הקדים פרשת יתרו למתן תורה לחבוב דעתו כו' עכ"ל; ועוד כתב (שם פ' ויקרא) וז"ל. ואדוננו המלך הגדול האנפודור פדריק שיחיה ויאריך ימים נתן טעם מדוע צוה ד' להקריב קרבן ממין הבקר והצאן ולא צוה להקריב שום מין ממיני חיות כו' עכ"ל.

בער אנכי ולא אבין איך יצוה אל עליון אשר גאותו שחקים והארץ הדום רגליו, ואיך יפקוד לבני תמותה קרוצי חומר גם ועכור מאד, כי יאמינו במציאותו ואחדותו וקדושתו בכל לבבם ובכל נפשם ובכל מאודם, נפש שומרי מצותיו בטוב תלין ואיש העוזבן תהיה אחריתו נבל, הלא אם שחת אדם דרכו על הארץ לא לו יעשה רעה, ואין לעצם האלוה שמץ חסרון כי ידרוש מבן אדם תולעה ההשתלמות לתקן המעות? האדם הלז השוכן בתי חומר הוא ידרוש להשיג ששון ושמחה ועונג ומלא חפנים נחת ועדן, יען זאת היא כעין תרופה לחסרון גופו הנגוף, האדם ירדוף אחר הכבוד להשיגו יען הוא יחליץ בו עצמותיו כגן רוה, וגם משה המחוקק אשר בדעתו תהומות המחקר נבקעו ושחקים הרעיפו טל אורות התורה והמצות על ידו, גם הוא חפש בחפש מחופש את כל מדות תרומיות ומנהגי אמת הנותנים לראשו עטרת חן ומעלים את נפשו לדרגין עלאין, אבל אלהי האלהים ואדוני האדונים מה בצע כי יחפוץ יקר וגדולה מבני תמותה בני חלוף אשר תקותם רמה ותולעה? הגם האדם המשול כחרס יתנשא לאמור: „אני אמלוך על כר מלא פרעושים קצוצי כנפים?", וה' צבאות ראש כל מנין ויסוד כל בנין איך יאבה הוד מלכות מאדם זה הנוצר כבהמה מנטף סרוח פרי בטן חטאת נפש, אשר לשונו היא רועדת ומפרכסת בפיו כשכור, עת חשקה נפשו להמציא לו ית' שם ראוי הקולע אל השערה האלהית ואינו חוטא המטרה? על מה ידין את פלוני הרשע בצואה רותחת ומלאך אכזרי ישלח בו להכותו חרם, ואת פלוני הצדיק ידשן בנהרי אפרסמון נחלי דבש וחמאה, הלא זה לא עשה לעצם אלהותו שמץ חסרון וזה לא השלים בו ית' חסרונו הס כי לא להזכיר? ורושם גדול עשו בלבי דברי החכם מורטארה (רוח ישראל צד ק"ב): „ולפני האל שוים בערכם חיי המודה באמתתו או הנשקע באמונת שקר". ידעתי מהללאל ידעתי כי מחשבות חרוץ בעניני האמונה אך למותר, כי טוב שפל רוח את ישרים מאמינים בני מאמינים מחלק שלל את

החפשים

החפשים רועי רוח הלוקחים מוקש לנפשם הנהלאה, אך כליותי תעלוזנה בדבר שפתיך מישרים, ונכון לבי סמוך ובטוח כי בלבך הרחב כפתחו של היכל מונחת בקרן זויות תשובה בהירה כבדולח על שאלה זו הגדולה בעיני הכהות כקורת בית הדת ואין חקר לתבונתה, ואם חטאתי בזה מוסרך אל אמאס ולא אקוץ בתוכחתך, אך אל תענני תשובה צנומה שדופת קדים אשר מבחוץ היא יפה כיריעות שלמה ומבפנים היא שחורה כאהלי קדר, כי איך ערב לאיש כמוני לחם שקר הקשה לנפש כחרבות ומביא אנדרלמוסיא במוח, וכבר בקשתי באבוקות בספרי תקיפי קמאי ובתראי פשר דבר זה, ולא מצאתי קורת רוח מתשעה קבין שיחה שלהם. ואך אתה איש חמודות נסעד תחלה את לבנו ביין ומגדנות המישבים דעתו של אדם, ואז תוכל בנקל למצוא אור לנתיבתך ולהשים לאַל את שאלתי זו הרמה והנשאה אשר רבים נגשו לשבור את דלתה ולבוא פנימה ולא יכלו.

תשובת מהללאל השמינית

יודע היוצר כשרון הטיט אשר ירמוס ומצב החומר אשר ממנו יפליא עשות כלי חרס שונים למיניהם, יודע יוצר הארץ כשרון יצוריו קרוצי חומר ותכונת הולדותיהם, אשר במאמרו ובחפצו הרוחני הגיחו מרחם הבריאה להרהיב כל עין, ואיך יצר אמר ליוצרו לא הבין? שא נא עיניך שאלתיאל על גג ומכסה האניה זו, וראה הצפרים העפים ודאים אחריה מאין הפוגות לא ייעפו ולא ייגעו, לטרוף בפיהם חיש מהר את המאכלים הגרועים העודפים המושלכים יום יום הימה, ולהתחמם לאור החשמל הבוער במכונות הקיטור, אשר רק כנפיהם להם לעזרה למצוא אוכל למו להחיות גופם ולהתאבק עם מר הרעב, ומה איכפת ליה להקב״ה לוא נבראו קצוצי כנפים והיו חללי רעב? עיני ראו כן תמהו הבהמות בעלי קרנים הלוחכים ירק באחו, אשר החומר הראוי לברוא להם שנים החליף ועשה למו קרנים, מפני שהם מחוסרי שנים בלחי העליון ובטלו טוחנותיהם אלה לטחון מאכלם הדק היטב כראוי לכשרון העכול, לכן חננם הבורא ית׳ בכח חדש להעלות גרה להשלים הלעיסה, ומה אבד שוכן שחקים אם לא העלו גרה והעשב היה קשה גם לגופם כחרבות? וכדומה בכל חי אשר על פני האדמה למקטון ועד גדול, אשר כל בעל נפש משכלת יראה בהם כי עיני ה׳ משוטטות בכל יש והוה מקרני ראמים ועד ביצי כנים, החותך חיים לכל חי יכין להם צדה בכושרות ירעם ככבש במרחב וכרועה את עדרו הכל יפה בעתו, והכל בחכמה עמוקה עשה גדון היצורים המצביא את עם הארץ, כי לא לתהו ברא תבל ויושבי בה לתועלת יצרה, ואם אין לפני כסא קדשו שמץ הבדל בין גמול צדיקים לגמול רשעים והם במאזנים לעלות יחד, מה בצע כי ברא העולם ומלואו ולמה יצר את כל היקום העצום והרב אשר על פני ארץ אוכלת יושביה זו? איך נטה אל יועץ פלא קו תהו ואבני בהו על רבותים אלפי מפלאות תמים דעים? האם גם עצם החכמה העליונה הרה עמל יגע לריק והבל כחו כלה? כל האומרים כזה אינם אלא טועים, ומצוה לדוש את בשרם בחרוצות הברזל, כי נרפים הם נרפים להביט

להביט לפנים מן קלעי המחקר אשר כלו אומר כבוד אלהים הסתר דבר׃

אכן שעפי ישיבוני (ב"ר פמ"ד סי' א') לא נתנו המצות אלא לצרף בהן את הבריות, וכי מה איכפת ליה להקב"ה למי ששוחט מן הצואר או מי ששוחט מן העורף? ורבים מגדולי חכמי התלמוד קבלו דברי רב אלה בסבר פנים יפות ׳ (עי' ויקרא רבה פי"ג סי' ג'. תנחומא שמיני סי' ז' ח'. שוחר טוב מז' י"ח. מדרש שמואל פ"ד)׳ וכבר בנו נשרי ישראל על מאמר הגיוני זה ארמנות מובטחים והיכלי חוסן, כמו (עבודת הקודש להגבאי ז"ל חלק העבודה פי"ג. תפארת ישראל למהר"ל ז"ל מפראג פ"ז. להם שמים ליעב"ץ ז"ל אבות ספ"ו); וכונת רב בתיבת לצרף היינו לצרף ולחבר את הבריות יחד כלם בעבותות אהבה ואחוה ובקשר של קימא, ולמען טהר את הארץ מענני קנאה ושנאה חמס ושוד המחשיכים ומקדירים פני החכמה העליונה אשר בראה גיא צלמות זה המלא קטטה ומריבה איבה ומשטמה, היא החכמה העליונה אשר שפכה את רוח קדשה על בת ישראל בפרט ועל היצירה בכלל לגדלם ולחנכם כאם רחמניה, כי (ס' הויכוח לאברבנאל ז"ל נ"א י): „מסכים ואומר אפלטון וכן אריסטו, שהאנשים המעולים והחכמים הם אוהבי האל ואהובים מאתו מאד, מפני שהאל אוהב וחומד תמיד בלי שום הפעלות את שלמותם ואשרם"; ובצדק נמנו וגמרו כל הפילוסופים כי האהבה והחמלה הלא הנה שתי בנות אלהים טובות מראה ונחמדות להשכיל, אשר החכמה העליונה עשתה אותן לה ככנפי חסידה לעוף ולדאות על ידיהן לכל בראי מטה לדרוש את שלומם וטובתם כל הימים, ושתי בנות אלה הן כעלוקות ועורבי נחל למוץ לשד עצמות בני בליעל ולנקר עיני מורדי אור החמלה, הלא המה בני נבל גם בני בלי שם אשר ברעתם ישמחו מלך זקן וכסיל הרובץ לפתחי לבם הערל, האוכלים חלב ישראל לשבעה ושותים דם יעקב לשכרון.

הן נקרא ולא נבעת מההודים הפראים חלאת מין האנושי, אשר השם אלוה חכמה ולא חלק להם בבינה, ועודם גם היום זובחי אדם בכשיל וכילפית ומשברים את רעבונם בבשר בניהם פרי בטנם לתיאבון, יען לא נגה עוד עליהם אור החכמה והם נבערים כנפל טמון מדעת עליון, ונוקשו ונלכדו ברשת הכסילות מכמורת הבערות המזורה והפרושה על אדמתם בכל מדרך כף רגל. ועינינו לנכח יביטו על המקומות והאקלמים אשר יושביהם אוחזים אמונה ישרה בימינם וחכמה צרופה בשמאלם יתלכדו ולא יתפרדו, בהם מדת הרחמים והחמלה פרושה על כל חי וכלם יושבים באין חמה, השועים המסתופפים בצל הכסף יושיטו יד עזרה ליושבים בצל החכמה וידורו יחד באהבה רבה בלי מצרים; התנא הגדול בענקים רבי עקיבא בהיותו עוד בשחרות ימיו ופרי שכלו היה בוסר, אז דברה הסכלות מתוך גרונו (פסחים מ"ט:) מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור המשבר גם העצם בנשיכתו, וכאשר נכנס בפרדס החכמה והשביע נפשו בצחצחות התורה כמשה אדון הנביאים (מנחות כ"ט: במדבר רבה פי"ט סי' ו'), אז נמלא לבו הרחב כפתחו של אולם (עירובין נ"ג י) רחמים על כל גדותיו, ולא היה לו בעולמו רק ארבע אמות של חמלה וחנינה, כאשר יאמר עליו רבי יוחנן בן נורי (ערכין ט"ז:) מעיד

אני

אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים לקה עקיבא על ידי שהייתי קובל עליו לפני רבן שמעון ברבי וכל שכן שהוסיף בי אהבה; וחכמתו מסבה בקרבו רוח חמלה עדו נהיה פרנס וגובר עניים (ספרי פיס' שג"ז), והיה נושא כליו של בר כבבא (רמב"ם הל' מלכים פי"א ה"ב), ופעם אחת מצא הרוג בדרך והיה מטפל בו שלשה תחומי שבת להביאו לחצר הקברות (דרך ארץ זוטא פ"ה), ואף שלא עשה בזה כדין תורה כי מת מצוה קנה מקומו (מס' שמחות פ"ד), והיה מניח העיקר היינו שמוש תלמידי חכמים ועסק בטפל (עי' תוס' כתובות י"ז ע"א ד"ה מבטלין), אולם אהבתו לאדם היתה מבטלת שורת הדין זה והיה חס על בזיון המת לוא קבר אותו בישימון דרך בדד ונעזב הרחק מעיר; וכן (מס' כלה): אמרו עליו על רבי טרפון שהיה עשיר גדול ולא היה נותן מתנות לאביונים [כראוי], פעם אחת מצאו רבי עקיבא, אמר לו רבי! רצונך שאקח לך עיר אחת או שתים? [אמר לו הן], מיד עמד רבי טרפון ונתן לו ארבעה אלפים דינרי זהב, נטלן רבי עקיבא חלקן לעניים, לימים מצאו רבי טרפון, אמר לו היכן העיירות שלקחת לי? תפסו בידו והביאו לבית המדרש והביא ספר תהלים והניחו בפניהן והיו הולכין וקוראין עד שהגיעו לפסוק זה (קי"ב ט') פזר נתן לאביונים וגו', אמר לו זו העיר שקניתי לך, עמד רבי טרפון ונשקו ואמר לו: רבי! אלופי! רבי בחכמה ואלופי בדרך ארץ, והוסיף לו ממון לבזבז. ומזה נראה באספקלריא המאירה כי החמלה היא נשמת החכמה הטהורה והרחמים הוא רוח ההשכלה האלהית המרחפת על פני היקום כנשר על גוזליו.

הבה נתחכמה למעלה בקודש על אבי התולדה ית' עצם החכמה ומקור המדע, ונבין כי הוא עצם הרחמים והחמלה, ואין למדת הדין לבוא בשער המלך עליון כי יפקוד על צבא המרום במרום ועל מלאכי האדמה על האדמה להרעיש מוסדי ארץ ולהפיץ ושביה, וחכם הרזים יתן קולו בהדר (זוהר שמות ה'): אלמלא הוו ידעין בני נשא רחימותא דרחים קב"ה לישראל הוו שאגין ככפיריא למרדף אבתריה, כי עצם החכמה הוא עצם הרחמים תואמים יחד כשלהבת בגחלת, ולכן כאשר ראה בעל הבירה ית' מדות אכזריות הנולדות חדשות לבקרים על ברכי האמונות הכוזבות אשר פרו וישרצו מלפנים כארבה לרוב, זה העביר בניו עולל, טפוחים למולך ואת מחמדי עיניו שרף על האח והיו לקטורת תועבה ועומת נפש, וזה שלח חצי נקם ויהם את המחנה הבועט באמונתו ונותן אמון בגלולים אחרים, אומה זו האמינה בשוא נתעה כי אלהיה מתרצה ומתפיס לה בהריחו קטורת ארי אדום, וכמה אלפי בני אדם נהרגו ונרצחו במעונות אריות והיו לברות לשני חיות יער (מקור חיים לר' דוד נון ביליא ז"ל פ' חקת. ספרי מאזני צדק צד מ"ו). וכן אמונת טארטארייא של חינא הנקראת בשם בידסמי אשר פרשה כנפיה השחורות והבזויות על כל אזיא מזרחית עד האי ציילאן, ולכדה ברשתה יותר ממאה מיליאן מאמינים רועי רוח, ויסוד דתם הוא כי נמצא עצם נשגב שוכן בתי חומר ואיתן מושבו הוא בגוף הכהן הגדול אשר ייראו וירהו מפני שמו כי נחת הוא מגור סביבו, כלם יעריצו ויקדישו אותו ואת פקודיו מוצא שפתיו ישמרו כבבת עינם, וחלילה להם להרהר אחרי מדותיו הבעורות ומעשיו המגואלים מאד, גם לאשר בני מעיו יריקו קדוש יאמרו עודו בכפו יבלעוהו וכאחרי נופת טנופת

אצבעותיהם

אצבעותיהם ילחכו, מימי רגליו ימהלו בנזיד אכלם ובכל משקיהם אשר ישתו ואז יבואו בעצמותיהם כשמן ששון נחל עדנים, מטפחות קטנות אשר ירוק בהן יקחו מאמיניו להם במקום קמיעות קדושות, מקצתם יקחו באמונה שלמה את מימי רגליו למזור ותחבושת לתחלואים שונים, ואת פרשו יערבו עם אבקת ביזאם או משואם ועושים מהם כדורים קטנים מוצהבים אשר יתלו על צוארם גם כן במקום קמיע או תחת בושם ישחקום לאבק דק ויזרום על פני האוכל, (שבילי עולם ח׳ טיבעט), ונקל לך להבין כמה מחלות מזוהמות נולדות מאי נקיון זה, אשר מהן תוצאות רבות למות ומרחיבות פי שאול גם במדינות אחרות, כי תולעי האויר אשר החלאה צרורה בכנפיהם הם ימהרו חיש קל ורוח ישאם להחשיך את כדור הארץ במחלות מתדבקות; וגם הרכים והמפונקים ימותו באשמת מזוהמים אלה ובהדי הוציא לקי כרבא.

וגם המנהג האיום המחריד לב אשר לבני שבט הנעגערן היושבים בחוף מערבי אשר באפריקא דרומית, אם הנשיא הוא זקן וידוע חולה יחנק ביד הכהן אשר מלא את ידיו לכהן תחתיו או בשכין יחלפו רקתו, ומאמינים כי נפשו תעוף למרומי שחק (שם ח׳ גואינעא הנמוכה). וכתוב בספר הרומי טאציטוס כי שבטי הגרמנים עבדו באמונות אומן לאלילת הערטהא בת התופת, ועל אי הים עמד לתלפיות היכל גדול מעשה צעצועים ובתוכו עמדה מרכבה קדושה האסורה בנגיעה כל שהיא לזר, מלבד הכהן הגדול אשר לפניו נגלה העת אשר תרד האלילה משפרירי שחקים ארצה לשכון כבוד בתוך המרכבה, ואז אסרו בקדושה ובטהרה כמה פרות למרכבה זו אשר מגור סביבה, והכהנים והעם הלכו אחריה ברעדה בכל הדרך אשר ישרנה הפרות האלה, וכלם בהמון חוגג קראו מועד ושבת ושתו והתגועשו והתהוללו, וכאשר שבה המרכבה להיכלה טבלו הכהנים אותה באגם אחד ורבים הוטבעו בבוץ וצללו כעופרת במצולות האגם, כי לא יראה האדם אלילה זו וחי. וכן (מעשה תעתועים להד״ר רובין צד קב״ג): „ורפאו הכהנים הנוצרים בהיכליהם גם ע״י אברי קדושיהם כנ״ל, וביחוד רפאו בסגולות באלה עקרות ועוצר רחם, והיה האבר הזכרי של איזה קדוש לרפואה כללית לזו, שכל אשה עקרה הנוגעת באבר ההוא ומנשקת ומכבדת אותו, מיד נפקדה ונפתח רחמה וילדה, שככה היה נמצא אבר כזה בהיכל המכונה סט׳ ווייטסקאפעללא אצל שווייטצערהאָפף, ובמקומות אחרים כמו בעיר אנטווערפען ששם על שער ההיכל שטעגנפּארט היה נמצא צלם גבר עם גיד אמה גדול מאד לתכלית זו, והעקרות הקריבו לו נצנים ופרחים עד סוף המאה הט״ז, ובערי נאלדערן לאָנוועןוכו׳, והיו נשים אשר גרדו מקצת האברים הזכרים ההם ושמו בצפחת מים לשתות לתכלית רפואתם״; ובעיר בורסיפו בבבל עמד מגדל „בב אספות״ המקודש להאליל נבו, בתוכו עמדה מטה כבודה אשר בה שכבה אשת פתיות זונה חרופה לקבל הנבואה מאת האליל השוכב אותה יחד, ותעז לנהג את בנות מחשבות המאמינים כשבויות חרב אחרי ההבל. ובקסם אשר על לשונה מרטה את הכנפים מהחכמה כי תשכב למעצבה שכולה וגלמודה; ושבט הבאניאנען העובדים לפרה והם מתקבצים סביבה במחוגה והכהנים מטיפים דברי בלע ורעות רוח לחזק קדושתה בלב המאמינים,

ולוקחים

ולוקחים כלי יקר לקבל בו מימי רגליה הסרוחים וישימו בהם צבע אדום, וכל אחד טובל אצבעו בהם וירטיב גבות עיניו, וההודיים מערבים מי הרגלים עם גללי צואת הפרה להשקות את הגר הבא לחסות בצל דתם (מסעי בנימיו השני. מעשה בראשית להד"ר רובין ספר ד' פי"א).

בהיכל בל אשר התנשא בגאון עוזו שש מאות רגל ואין על עפר משלו באוצרות כל כלי חמדה, בו עבדו הבבלים לנחש ותנין עד ארתחששתא-קסערעס אשר מלך בפרס אחרי מות כורש, הוא הרס ולא חמל על כל פסילי ארץ בבל ויתוץ את מפלצתם אשר רבבות אלפי בני אדם ירדו על ידה ברעה שאולה; וכן להמצרים היה האליל אַטום בדמות נחש עקלתון; וגם להפרסיים נקדש הרוח אשמוג בצלם נחש צפעוני; וכן להסלאווים הקדמונים היתה אמונה חזקה בנחש אלהי החורף הוא האל השחור; וכן אלילת הסיבירים דיה היתה מחוקת נחש בזרועה, וגם הקאלמוקים עובדים אליל אלטן גבוזון בצורת נחש הולך על ארבע; והשומרונים עטרו את התרנגול בנזר אלוה והוא מכונה נרגל (מ"ב י"ז ל'); להעוים הית האליל תרתק בדמות ראש חמור (סנהדרין ק"ג י); הבעל פעור אשר להמואבים היה בדמות חמור; גם הבעל צפון במצרים היה כחמור; גם הפרד נעשה לאלוה לעמים שונים אשר היו כסוס כפרד אין הבין (שבט יהודה י"א); והערביאים וביחוד השבט מורד השתחוו לסוס בשם דזוקי וצפצפו לפניו כסוס עגור תפלות ובקשות ברגשי קודש; גם הכלב המכיר את קונו נעבד לעמים רבים אשר הסכילו לשוות עליו הוד אלהות והם לא הכירו את קונם ויוצרם האמתי, המצרים השתחוו לכלב הנקרא בשם בן אוזירים או סיריוס, ויושבי האיים אשר על יד קאמטשאטקא וגראֶנלאנד הקדישו גופם ונפשם בעבודתם לכלב, והסלאווים בחרו למו אליל שהור בדמות כלב ושמו מיטא, ובבית תפלת הארמינים נמצא עד היום אליל כלבי סחי ומאוס, ולדעת פלוטארך היו התרפים ברומי בדמות כלבים עזי נפש, גם עסקולאפ היוני עשוהו המהבילים כמו כלב, לבנו יתר ממקומו כי גם הפילוסוף היוני סוקראט היה כלב סמל אמונתו ומרגלא בפיו להשבע „ביים גאֶטליכֶען הונד!" (ס' המלאכים להד"ר רובין פ"ח); האדומים והאשורים עבדו לשעיר וצפיר העזים הגדיל עד מאד בעיניהם המוכות בסנורים; וגם בני שבט ההינדוס בהודו המזרחית עובדים לעז וקודש יקראו לה; והאליל ווישנה ההודי היה בתבנית דג והמאמינים בו היו כדגים הנאחזים במצודה רעה; וכן היה דגון אלהי פלשתים הקדמוני אשר חפז זנבו כמו ארז לנקר עיני עובדיו כי יתעו במעוף צוקה ואפלה מנודח כעטלפים; ועוד מאות עצבים וגלולי הגוים הקדמונים אשר בערה בם כאש רוח נבער מדעת לתת אומן ולענוד כתר אלוה על ראש נחשים אכזרים ווזחלי עפר על חיות ועופות ודגי הים, דמי אלפי אדם נשפכו כמים על מזבחות אמונות כוזבות המעוררות שחוק גדול בלב בעלי נפש משכלת אשר טעמו מעט מיערות דבש ההשכלה הצרופה, כמה חללים הפילו דתי הבל הקדמונים ועצומים הרוגיהם על קדושת שם העצבים אלה, בהביאם בני נכר ערלי לב לחלל קדושת אלילים אלמים ולהקטיר חלבם ודמם על מזבח אהבתם, כמו מלחמת טראיא אשר היתה בזמן השופטים בשנת אלף וקצ"ד לפני מספרם, היא המלחמה הנוראה בין היונים אשר עבדו

ליסוד

ליסוד המים ובין האשיים אשר עבדו לאש בזבחי אדם, על אשר התנו הרומאים עם הקרתגיים בברית שלומם לבל יוסיפו עוד להקריב זבחי אדם לאלהיהם. ועוד נוספים עליהם דברים רבים כאלה אשר גם תינוק בן יומו המוטל בעריסה ישפוך עליהם מררותו.

כל עצמותי רחפו וכמעט אחזתני פלצות בקראי דברי החכם הטבעי (ספורי הטבע צד נ"ה) וז"ל. התנין השוכן בנהר גוזן (גאנגעס) ויאוריו הקרובים, מקודש בעיני ההודים, ויושבי מאלאבאר קדוש יאמרו לו, ולפי אמונתם הוא סמל האליל ווישנו בורא המים ופקידם, ההודים ישליכו פגריהם במצולת הנהר ההוא ויהיו למלא בטנו, ובהאמינם אמונה אמן כי מימי הנהר גוזן יביאו את האדם אל המנוחה ואל הנחלה בעדן גן ה', ישליכו גם אנשים חיים בבוא קצם, במצולת הנהר הקדוש הזה לברות לשני התנינים, ולעבור בן רגע מעולם השפל אל עולם הנצחי, לחסות בצל כנפי שדי ומלאכי מרום. נוסע נאמן אשר עבר זה לא כביר את ארצות הודו המזרחית, יתאר את השערוריה הזאת בצבעים חיים המעוררים זועה ופלצות נוראה, הלא כה דבריו: „כאז כן עתה יקדישו ההודים את התנינים בנהר גוזן, וכאשר עשו אבותיהם לפני אלפי שנים כן הם עושים עד היום הזה. האמונה כי האלילים הנזעמים והשקוצים ההם יביאו כל הצרות וכל התלאות עליהם, הכתה שורש עמוק בלבם, ולמען כפר פניהם ולהשיב ידם מבלע, יזבחו להם פרי בטנם, ונסלח לכל עונם! בימי חגיהם ומועדיהם הקבועים בכל שנה, יתאספו ההודים בקול המון חוגג בתרועת שמחה ובמצהלות כלי שיר על אי אחד המשתרע מעבר נהר גוזן, אי יפה אף נחמד המעולף בירקרק חרוץ תאוה לעינים, את בשרם יעטו בגדי תפארה, ואת ראשיהם יעטרו בזרי פרחים ושושני עדנים, ועמהם יבואו כהניהם הקדושים בלוית מנגנים ומזמרים רבים עד אין מספר, כל הרואה את קהל עלזי לב ההם יאמין כי על יום טוב באו לחוג חג ולשמוח אלי גיל, כי מי זה יואיל להאמין כי ליום הרגה ורצח נאספו למו? אמנם התנינים והדגים הטורפים יודעים את יום המועד ההוא ואת המקום אשר יועדו בו, ויתאספו לאלפים על שפת הנהר, תסמר שערות בשר האיש לראות שם החזון הנורא מאד, קול העם ברעו, המית הכהנים המחזקים את ידי האבות הזובחים את בניהם לשדים, רעש התופים, שאון החצוצרות וסערות השופרות, צעקת הבנים בני תמותה אשר ישליכום אבותיהם במצולת הנהר קרבן לאליליהם, מלחמות התנינים אשר ילחמו איש ברעהו על בשר הבנים המושלכים המימה, ודמי הילדים אשר יאדימו את גלי הנהר! — שמעו נא את החזון אשר חזיתי בעיני בהיותי על האי ההוא, שמעו נא והתפלצו: אשה גדולה מבנות עם הארץ, נדרה נדר להקריב את בתה לאלילי בני עמה, ואחרי כן נחמה על נדרה, כי נכמרו נחומיה על מחמד בת עינה, ורחמי אם גברו על האמונה בהבלי שוא, ועל כן אחרה משלם את נדרה עד כי היתה בתה בת שלש עשרה שנה, ובימים ההם מצאו אותה צרות רבות ורעות, והכהנים החליטו כי חרה בה אף האלילים על אשר התלה בהם, וחרון אפם ישיג אותה ואת כל בני משפחתה אם לא תמהר להקים את נדרה. הה! עוד ארמה בנפשי כי צלם דמות הילדה הנעימה ההיא נצבת נכח

פני

פני, עוד אאמין כי עיני תראינה את אבותיה הסכלים והעריצים אשר יסחבו את בתם הנאוה והנעימה ההיא אל אי ההרגה הזה, עוד אדמה לראות איך הם קורעים מעליה את עדי זהבה ואת כתונת הפסים אשר עליה! לשוא תתנפל בת לא רוחמה זאת לרגלי אביה ואמה, לשוא בכתה והתחננה על נפשה ועפר רגליהם לחכה, האכזרים ההם סחבוה סחוב והשלך אל אני-שיט ומשם הדפו אותה בחזקת היד אל מי הנהר, אך המים ההם היו אך מי ברכים והילדה עמדה על החוף ותנצל, אז האמנתי כי אבותיה לא יוסיפו עוד להסגיר למות חיתה, אך לא כאשר דמיתי כן היתה, כי אבותיה העריצים רדפו אותה וישיגוה ויהדפוה במוטות ארוכים אל תוך מצולת הנהר, וכפתן חרש האטימו אזניהם לקול תחנוניה, ותנים נורא התנפל עליה כשד משחת, כרגע צללה האומללה כעופרת במים עזים, והטורף האכזרי ירד אחריה ושניהם נעלמו מעיני רגעים אחדים, ואחרי כן ראיתי את הגלים אדומים מדמי הבת היפה והמעונגה ההיא. ראיתי ומחתה נוראה בעתתני, ראיתי ונפשי התעלפה בקרבי יותר מכל מראות איומות כאלה אשר ראו עיני באי ההוא! זאת פעולת אמונת הבלים וזה פריה! לעלוקה הזאת דרך אחד בכל הארץ למוץ דמי אדם ולכלותו מנפש ועד בשר, היא תעור עיני בני אדם ודעתם תסכל, תשלח בם חילה הגדול חנפים וצבועים ומתקדשים, משלחת אנשי דמים ומרמה רעים וחטאים, תשב אנוש עד דכא וכבודו לעפר תשכן סלה! עכ"ל. וכן משפטי רוסיא אשר הוציא יאראסלאוו בשנים קדמוניות (דברי ימי רוסיא פ"כ סי' ז') : „המכה נפש אחד הבאֻיארים או שרי הנשיא נתן כפרו פי שנים מן ההורג את אחד העם, ובעד נפש אשה נתן החצי מאשר בעד נפש איש (כופר נפש באיארין היה שמונים גריוונות, ואחד העם ארבעים. המכה רעהו במקל יד ישלם י"ב גריוונות, והמקצץ יד רעהו ישלם עשרים גריוונות), כאשר לא היו עדים ומופתים נאמנים להוכיח צדקת הרוצח, בחנוהו בברזל ובמים, העמידו את הנחשד יחף על ברזל בוער באש, או שמו שבט ברזל כוה בכפו, שלחוהו לצעוד צעדים אחדים בנבכי מים ובמצולות נהר, ועוד נסיונות רבים כאלה, והיה אם לא קרה לו אסון ונזק יצא נקי בהשפטו, כי האלהים היה אתו באש ובמים להצילו לבל תאונה לו רעה חנם, המנהג הזה פרץ מאד בימי הבינים בין רוב העמים והלשונות, ויסודתו בהררי הדת והאמונה (ארדאליאן)". ותהלה לאל כי הוציא גם ברוסיא שמש החכמה מנרתקה ובטל אורות טַלה נגרשו צללי המנהגים הקדמונים ונאבדו מִתוך הקהל. וכן כל עצמותינו תבענה תודה למרום כי נכרתו מארץ זכרון החקים האכזרים והמרים אשר נולדו כנחשים הצפעונים על ברכי היעזואיטים בני התופת, אשר הם היו מפטמים את עצמם כגמלים ויפושו כעגלי מרבק מכסף עניים, וימוצו לשד רשים ותכּכים והכבידו אכפם על הסרים למשמעתם, כי יענו בצום נפשם וירבו תפלה כי יצלחו להכחיד שם ישרון מתחת שמי ה' ולשפוך דם ישראל בחירו כמים הנגרים, ולוא נמרוט מכנף שרף נוצה אחת לא נוכל לתאר בה בשרד נאמן את הנבלות המבוהלות והשערוריות האכזריות אשר נעשו על ידי כהני און בני בליעל אלה אשר ככלבים עזי נפש לא ידעו שבעה מבשר הקודש.

ובראותי כי נעים לך שאלתיאל לשמוע ספורים נפלאים אלה המגרים עצמות השומע

השומע, לכן אעתיק לך עוד דברים זרים ומבוערים כמו אלה אשר אספם הד"ר רובין בעמיר גורנה (מחולות המות ח"ב פ"א סי' ב'): „שזה בנימום דת הישמעאלים, והוא גלוי ומבואר, וזהו באמרו בספרו, אקנא מהמאמינים בנפשותם וממונם כי טוב להם אם יהרגו בדרך האל, ועוד אמר: האל יאהב הנהרגים בדרכו כאלו הם נביאים או צדיקים או קרבנות קרבים במזבח, ונאמר בתורתם: שובו לאל בכל לבבכם והרגו עצמיכם כי זה טוב מקובל אצל הבורא בוראכם, וכן יעשו הברהמים מאנשי הודו, יהרגו עצמם וישרפו גופם לבקשת הדת, ויחשבו שיקריבו קרבן אל אל בשיהרג המאמין עצמו וישרף גופו לכפר עונותיו, וכן יעשו קצת אומות וכתות, ימיתו עצמם ויחשבו שנצולו לעולם הבא כו', (שם פ"ב סי' א'): ההודיים זובחים את עצמם או את ילדיהם אל שיבה הממונה על המות, ובנסוע פסלו בימי חג ומועד על העגלה הגדולה שלו, יתנפלו חסידי ההודיים תחת גלגליו, למען יתפוצצו ויתפוררו לכבוד האלהים הנורא הזה. אמות עקרות נודרות לו ראשית פרי בטן אם יפתח את רחמן, ופטר הרחם יגודל כקדוש מבטן, וכאשר יגדל יגלו אזנו כי נזיר אלהים הוא, וילבישוהו בגדי חג לכבוד ולתפארת, ויובילוהו בהמון חוגג אל הסלע של שיבה, ושם יושלך מעל הצור אל גיא צלמות, ונרצה לקרבן עולה לאלוהו. ועל איי הודו המזרחית המנהג עד היום הזה בשבת המלך על כסא מלכות, לקשור נערה בתולה על יד הנהר, למען תהיה מאורשת אל הקרוקודיל היינו להאכל ממנו, והיא חתונת דמים. הצידונים כמו המואבים והעמונים ושאר עמי אזיא הקטנה בעבודת מולך הידוע במקרא, זבחו ילדיהן למאות, ועשירי העם כאשר לא היו להם בנים, קנו אותם מאת העניים למען זבוח לאלהיהן. ויושבי קרתא-חדתא בהיות העיר במצור ובמצוק, זבחו פעם אחת שתי מאות נערים מאצילי העם. והעיר אטהען שלחה מימים ימימה שבעה נערים ושבע נערות אל האי כרתי לזבוח שם אל המולך מינוטויראס. ובשפארטא לפני מחוקקם ליקורג זבחו בכל שנה ושנה נערים אל ארטעמיז. ולאלהי הים פוסיידון הוא נעפטון עשו על שפת הים מזבחות ובמות והשליכו מעל ראשם נערים אל מצולת הים. יוליוס צעזאר הקריב לעולה שני אנשי מלחמה על המזבח אשר בנה על שדה קאמפוס מארטיוס. אויגוסטוס זבח נערה ושמה גרעגאריא. גם טראיאנוס כאשר בנה מחדש העיר אנטיוכיא זבח את קאלליאפא. וכן הקיסרים קומודעס קאראקאללא העלליאגאבעלעס וקיסרים אחרים עשו זבחי אדם לאלהיהם. יושבי ארץ זאכסען זבחו בני אדם עד המאה התשיעית לספירת הנוצרים, ובארצות דענעמארק ושוועדען עד המאה העשרים. ועמי הסלאווים זבחו פטר רחם אדם הם הבכורים אל האליל פעראן. גם הגערמאנים הצפוניים זבחו נפש אדם לאלהיהם. בשנת תתקצ"ג למספרם זבח האָקאָן יאַרל את בנו לעולה לאלהים אודין. ואת דאָמאַלד מלך שוועדען זבח עמו לקרבן לאלהים. במעקסיקא לבדה זבחו שנה שנה עשרים אלף ילדים לאליליהם, ובראשם וויטצליפוטצלי, ובחנוכת היכלם הגדול נזבחו ששים אלף איש על עמודים גדולים, אשר מצאו הספרדים, ושערו כל עולות אדם שם עד המספר מיליאָן ושלש מאות וששים אלף. ובאפריקא המערבית בעיר דאהאָמע על חוף גווינעא יזבחו למלכם עד היום הזה זבחי אדם לאלפים

לכבוד

לכבוד הוד מלכותו, וסביב להיכלו חומות ועמודים בנוים לתלפיות מגלגולות בני אדם, וגלגולת אדם מכון כסאו, וקרוב לזמננו הקריב היושב על כסא המלכות לזכרון המלך שלפניו חֵמת מזרק אחד מלא דם שמונה מאות אנשים אשר שחט. ובאפריקא הדרומית נוהגים עמי הקאפפערן עד היום הזה להוציא כל בכור פטר רחם אל מגרש הכפר החוצה להקריבהו לאלהים, והיה כי תרמסהו רגל המקנה בעברה על פניו ידעו כי הקרבן היה לרצון. ועל איי פידשי באויסטראליא נהגו עוד זה עשרים שנה בבנותם בית חדש, לקבור תחת כל מקצוע ממנו איש חי, וכל ספינה חדשה חנכו בדם עשרה אנשים אשר שחטו. זבחי אדם נהגו עד קרוב לזמננו בין שבטי קאנד בהודו התיכונה, ועד היום הזה נמצא זבחי אדם בפאת גווינעא באפריקא ובהרבה איי זאנדוויך״.

וכן (ארץ הקדם ח״א צד ט״ו): „גם האשה אשר לא תאבה להשרף על מדורת אש עם נבלת בעל נעוריה אשר מת עליה, יהדפוה קרובי בעלה גם בני משפחתה אל מדרגת הפּאַריאַס (מפלגה בזויה בין ההודים), גם יתנו בידה את גלגולת המת ויגרשוה מביתה לחוג ולנוע ולהיות נע ונד בארצות נכריות, ולא תוכל לשתות מים מכל כלי בלתי אם מגלגולת בעלה המת, ואם בלי צדיה תניע בשולי בגד איש הודי, יש לאל ידו לרצוח את נפשה ואיש לא יזיד לדרוש את דמה מידו״; (שם צד מ״ה): „העגלה ההיא אשר בה יסע האליל (של ההודים), גדולה היא ורחבה מאד, ולה גלגלי ברזל רבים וכבדי המשקל, על העגלה ההיא יתנוסס מגדל גבוה שמונים רגל ותשע עליות לו אשה על גב רעותה, עליות מרוחות עם חדרים גדולים ורחבי ידים, ובחדרים ההם מפזזים הכהנים ומכרכרים בכל עוז, מתהוללים ומשתוללים כמוכי שגעון. המונים המונים ירתמו את נפשם בחבלים ארוכים ועבותים אל העגלה כסוסים מיוזנים, וכל איש אשר חבלים נפלו לו בנעימים לנגוע אף בקצה חבלי העגלה, יתחשב לאיש מצליח ומאושר בארץ. פעמים רבות תעמוד העגלה מלכת, ואז ירימו הכהנים בכח קולם ויקראו: „ראו נא כי חרה אף האליל על דבר האבק והחול אשר בדרך מסעו״, והנה מהרה קל ירוצו הזקנים אל העגלה ויתנפלו תחת גלגליה, והגלגלים יתגלגלו עליהם וישברו כל עצמותיהם, גם ינתחו את בשרם לנתחים רבים ודמיהם יזובו כנחלים וימוגגו את החול אשר בדרך מסע האליל. כה יעשו ההודים מדי שנה בשנה, ובכל פעם ימותו עם רב כששת אלפים איש לכבוד האליל הזרור. אחרי המסע ההוא יבואו זאבי ערב עדרים עדרים גם יתר חיתו טרף אל מקום ההרגה ותאכלנה בשר לשבעה ותשתינה דם לשכרון מהטבח הגדול ההוא, עד כי לפי עדות אנשים רבים לא תטרופנה החיות הטורפות ההן נפשות אדם כל הימים בהיותן שבעות תמיד מבשר ההרוגים הרבים והעצומים ההם. עצמות ההוללים ההמה אשר הסגירו למות נפשם לכבוד אליליהם, מתגוללות סביבות ההיכלים מהלך רב, כי ההודים לא יקברו את עצמות הקדושים ההם לבעבור תהיינה תמיד נכח עיני אליליהם״; (שם צד ס״ד): „אך פלגה אחת מפלגותיה עלתה על כלנה ברעת דעתה, כי ידיה דמים מלאו, ימינה ימין השחת, וכל מעגליה ירעפו הרג רצח וקטל; בעלי הפלגה

ההיא

ההיא נקראים בשם חונקים, כי דתם תצוה אותם לחנוק את כל בני האדם אשר תמצא ידם בעד אליל ההורס שיוואַ, והם יושבים במארב ביערים ויחנקו את העוברים ושבים בידים חרוצות, בימים האחרונים התאזרו האנגלים עוז לבער אחרי גדודי השודדים והרוצחים ההם ויצאו בצבא גבורים להחרימם. המונים נפלו בידם, ומבלי חקור ודרוש תלו אותם על עצים לעיני השמש, אך לרגלי המרד הנורא אשר מרדו ההודים בממשלת אנגליא בשנת אלף ותתנ"ז למספרם, ושבתה המלחמה ההיא עם המרצחים ההם והרעה פשטה בארץ כבראשונה. החונקים ההם דבקים מאוד בדתם הארורה, והם פאַנאַטיקים גדולים במאוד מאוד. הרצח הוא דבר קדוש בעיניהם, כי בזה הם עובדים את אלהיהם, גם הוא עונג לנפשם וחמדת לבבם כל הימים; אחד מראשי שריהם ושמו אַמיר-אַלי חנק בעצם ידו יותר משבע מאות וחמשים איש וישלול את שללם הון רב ועצום יותר ממאה אלפים ליטרא שטערלינג זולת שטרי כסף, — והנה לפני שנים אחדות התעורר בארץ הודו איש חכם ונבון ושמו באַבו-קעשיב חונדיר-סען, ובדברים נמרצים חוצבים להבות אש העיר ויעורר את בני אמונתו לעזוב את אליליהם הרבים ולהשליך ארצה את הבלי דת הבראהמינים והודיאים ולקבל עליהם האמונה באל אחד כאשר יאמינו היהודים. בארץ הודו הביא כבר החכם הזה אלפים ורבבות אנשים במסורת ברית אמונת היחוד, ובימים האלה בא לענגלאנד ודורש במקהלות כי יאות לכל אדם להאמין רק באל אחד קונה שמים וארץ כדת משה וישראל; המיסיאָנערים עמלו להכריע אותו לדעתם ולהכניסו בברית דת הנוצרים, אך הוא לא יאבה ולא ישמע להם, וברוב לקחו וחכמת לבבו ימשוך לבות כל השומעים אחריו, ובני העם נותנים לו כבוד גדול מאוד; זה לא כביר בא לעיר בירמינגהאַם ויקרא גם שם בשם אל אחד, וראשי העיר בזרו לו מלוא חפנים תהלה ותשואות חן חן".

וכן מפלגת הבראַהמינים הידועה (שם ח"א צד י"ז): „לא בנקל יתקדשו ויהיו קדושים, כי איש איש אשר ינזר מאחיו לכהן לאלהיו ולהיות קדוש, עליו החובה לענות בצום נפשו ימים רבים, לתת גוו לברות לכל רמש ושרץ, ובשרו מאכל לכנים ותולעה, להקבר חיים במעבה האדמה פעמים רבות ולשכוב שם למעצבה שלשה עד ארבעה שבועות, או לשבת ערום על קוצים ועקרבים ולהשתרע על מטה אשר תוכה רצוף חדודי מחטים (נאדעל שפיטצען), ועוד ענוים רעים ונוראים אלה; ורק אחרי עשותו כל אלה, יקנה לו שם איש קדוש, עד כי לאחרונה יתגדל ויתקדש בעיני ההמון ויאמינו בו כי עוז בידו להוריד בני אלים מכסאותיהם בשמים ממעל ולהושיב אחרים תחתיהם, וגבורה בימינו להקדיש מלחמה על בני אלהים ולקחת משרתם מידם להשתרר על אלהים ואנשים, ואף כי אחרי כן ישחית הקדוש הזה את דרכו על הארץ, לא יגרע מקדושתו מאומה אחדי כי כבר התקדש ויהי קדוש". והיום נעותי מקרוא (מכ"ע המליץ שנת תרנ"ו גליון רל"ב): „ממעקסיקא מודיעים כי בטיקסאקאפו נשרפו חיים עשרה אנשים שנאשמו בעון כפירה ואפיקורסות, השופט צוה להוביל את הנאשמים אל בית הכלא ובידו הצית אש בבית, יושבי המקום האדוקים באמונתם לא התנגדו למשפט הזה".

ואמונות

ואמונות כוזבות כמו אלה החשיכו אור החכמה והעיבו קרן פני התירים, על אשר באו באש ובמים לגלות עמוקות החכמה מני חושך, כהני האינקוויזיציא שרפו את התוכן גאליליי באש על אשר הראה אמתת קאפערניקוס בשטתו הנפלאה כנ״ל; גם דשו את בשר הפילוסוף קאמפאנעללא בשוטים ובעקרבים כי יאמין בקדושיהם ולא יהגה דעות חפשיות בראשו אשר היה עליו ככרמל ובשכלו החד והשנון, והוא יאנח במרירות (אבן החכמים צד י״ט): „בפעם האחרונה ענו אותי ארבעים שעות רצופות, אסור אסרוני בחבלים חזקים אשר רטשו את כל עצמותי כתות לא יחמול; עם ידים אסורות מאחורי על גבי תלו אותי על עמוד חד ועוקץ אשר אכל ששית בשרי ועלע עשרה לטראות מדמי; ומקץ ארבעים שעות בחשבם אותי מת חדלו מענות אותי; מקצתם חרפוני וקללוני, ולמען הוסיף יגון על מכאובי הניעו את החבל אשר הייתי תלוי בו הנה והנה, ומקצתם הללו בקול דממה דקה את אומץ רוחי. וכאשר בדרך פלא נרפאתי במשך ששה חדשים על ערש דוי, שמו אותי בבור, ופיהם פערו לבלי חוק להרשיעני בחוסר אמונה; וכל זאת באתני על אשר אמרתי, כי יש איזה שנוים בשמש בירח ובכבבים, נגד דעת אריסטוטלס האומר כי התבל היא נצחית ולא תשחת לעולם״. וממעמקי הבור חור משחת ונרפש, אחרי אשר ענו את נפשו באכזריות חמה בפעם השביעית כתב לאמור: „זה לי שתים עשרה שנה נגוע ומוכה ומעונה ואין מתום בבשרי, יצורי גוי הלמו ומחצו זה שבע פעמים; הבוערים קללוני קללה נמרצת ויחרפוני, חשך השמש בעדי כי במחשכים הושיבוני, כל בשרי קרוע ונתוק ומעוך וכרות, וכל עצמותי כשבר נבל יוצרים, ודמי שותת וזולג וקולח באין הפוגה; מלאכי זעם ועברה שולחו בי, לחמי צר ולחץ ושקויי רקבון ורפש. האחרי כל זאת, אלהי גואלי! לא איחל ולא אקוה כי תקום את נקמתי?״ — והכומר ערעטריים אשר ראה בעני האומלל ההוא הוסיף לספר לאמור: „יען אשר נקרעו כל הגידים והעורקים בגויתו לא יכלו לעצור בעד קלוח הדם השותת ממכה פצע וחבורה הפתוחים לרחבה על כל גופו, אבל החכם ההוא אמץ את לבבו והתאפק במשך שלשים וחמש שעות רצופות לבלתי השמיע אף מלה אחת שאינה יאה וראויה לפילוסוף״. ולפעמים הרגו מושלי קדם את החכמים אשר מצאו תעלומות חכמה וספוני טמוני הטבע אשר כחם היה עז לעשות משטר חדש בעולם ולהלביש את הארץ בצורה אחרת, (שם צד פ״ז): „כדבר המסופר מן הקיסר טיבריוס ברומי שבא אליו אומן אחד והראה לו כלי זכוכית אשר יוכל להקפל אך לא להשבר, וכאשר הללוהו כל הנצבים עליו, לקח האומן את הכלי והשליכהו אל הקרקע ביד חזקה באופן שגם כלי נחושת היה נשבר, והאומן לקח את כלי הזכוכית מן הארץ והראהו לעיני הקיסר עקלתון ומקופל, וכרגע לקח מחגורתו מקבת ופטיש והכה עליו עד שנעשה ישר כבראשונה; האומן ההוא חכה לשכר גדול מאת פני הקיסר, אשר שאלהו אם איש בלעדו לא ידע לעשות כלי זכוכית כזה, וכאשר השיבהו האומן כי לו לבדו נודע הסוד במלאכה הזאת, צוה הקיסר לחתוך את ראשו, מיראתו כי בהודע המלאכה היקרה הזאת יחשבו כסף וזהב כטיט חוצות״. ועוד ספורים כמו אלה המפוזרים ומפורדים בספרי ימות עולם אשר בהם בוזי חכמה יקלו;

ועינינו

ועינינו לנכח יביטו כי מן הסכלות יבא יתרון החכמה (שם צד ל"א): „תעתועי הכהנים הקדמונים במדעי התכונה והטבע החשבון והאלכימיאה, היו ידיעות רמות ונשגבות בידי החוקרים האחרונים; מגזע המאגיע יצא חוטר מדעי הטבע לכל ענפיה וסעיפיה עד להפליא; מסתרי הפיתגוריים ומרעיהם בשעשועי המספרים ובצרופיהם ברזי עולם ובסתר כל היקום, הכינו ויסדו את ידיעות החשבון והמדידה; תעתועי כהני רופאי אליל בעשבי יער ושדה, בפשעי משקי סם המות ובסתרי לחשים וסגולות צמחים ובעלי חיים, הובילו למטרת חכמת הרפואה אשר יצאה מחושך הלחשים לאור הדעת, והיא מאירה לארץ ולדרים עליה, וכמעט תעשה החכמה הזאת הטבעית בעצמה פלאי פלאות; בוסר האסטרולוגיאה גמל פרי תכונת השמים, המשמימה והמפליאה כל חוזה בה; חלומות הקדמונים בעולם הבא בגן עדן ובגיהנם וברבוי העולמות בשמים ובמזלותיהם, נהלו אותנו מעט מעט להאמין, כי כל כבבי השמים הגדולים והנוראים האלה לא לתהו נבראו, והם כמו ארצנו מושבות בעלי חיים, עד שמצאנו את כלי הזוכית להאמית לנו כל זאת כמעט בברור גמור, אם אמנם אין בידינו עוד לדעת אל נכון טיב הבריות ההן בצלמן ובדמותן לפי ארצות כבבי מולדתן ומושבותיהן. על כן נמצא תועלת לא מעט לתאר בחרט אנוש באר היטב את תעתועי הדורות הראשונים, ועקלקלות רוחם בחשך חלקלקות אמונות תפלות, למען נכיר עתה אור בוקר לא עבות כיתרון האור מן החושך, ונברך את יוצר המאורות הגולל חושך הפתיות מפני אור הבינה". ונודע כי האמונה הכוזבת אשר הכתה שורש בלב רבבות אלפי חוקרי תבל כי יש אבן אלכימיאה אשר תוכל להפוך כל מתכת לזהב, אמונה זו הולידה הצעות מחוכמות בתבל, האלכימיאיי בראנדעט בחפשו אבן זו בגוף האדם מצא אגב אורחא היסוד הגדול פהאָספאָר, והחכם טהעפראסטוס פאראצעלזוס על ידו נתגלה מתכת צינק, וכדומה. אך הכה המחקר באלפיו והסכלות ברבבותיה, ועד היום להט חרב הסכלות מתהפכת בעולם ועצומים הרוגיה.

ועיני החכמה העליונה המשוטטת בכל היקום אשר על פני ארץ אוכלת יושביה זו בהשגחה פרטית דקה מן הדקה. ראו כן תמהו, כי מלאה הארץ רשע כסל כמים לים מכסים, מפני חרון אף בעלי אמונה כוזבת זו בבעלי אמונה מזויפת אחרת, נוע התנועעה הארץ כשכור וכל מוסדיה רעשו כי כבד עליה פשע המהבילים המאמינים במחזות שוא ומדוחים, אז התחילה בת קול לנהם כיונה באזני העברים הראשים אברהם ומלך שלם: „פקדו נא את האמונה הארורה הזאת וקברוה כי בת מלכי קדם היא!", להם דבר צור ישראל להיות מושל באדם צדיק ביראת אלהים ואמונתו המחוכמה צרופה ומזוקקה שבעתים מכל סיגי הבל ורעות רוח, ויתן אלהים חכמה לאברהם ותבונה הרבה מאד לשרה ורוחב לב כחול אשר על שפת הים לשם מלך שלם הכהן המקודש לאל עליון, לצרף ולטהר לב עובדי אלילים כי ישליכו אמונותיהם המכוערות אחרי גום כנצר נתעב, ולהחליפן באמונת שדי שגיא כח הבנויה איתן על אדני החכמה האלהית, וכל המסתפחים בנחלתה אוכלים למכביר פרי קודש הלולים בעולם עובר זה, וגם אחריתם ישגא מאד בעולם הקיום הנצחי, עת תפשוט נפשם מעליה את בלואי סחבות גופה את עורה ואת

בשרה

בשרה ואת פרשה חלבה ודמה המשריצים אך רמה ותולעה, וחפץ ה׳ ביד ענקים אלה הצליח למשוך אבירי המהבילים בכחם, פתחו את עיניהם העורות, פשטו עקמומות מלבם הערל, פנו את בתי נפשם מכל חלאה וזהומת העצבים, עדי נוכחו לדעת וראו בעינים בהירות בעפעפי שחר כי אך תהו האלילים מהבל המה יחד, ואין עוד אלהים מלבד אלהי העברים המופשט מכל צורה מוחשית ואין לעצמותו ית׳ שום מראה גשמי ותמונה חמרית כלל וכלל; אך לא ארכה העת וירדו בני אלהים אלה למצרים מקום התופת ומקור הטומאה, וצרותיהם האיומות והנוראות ומכאוביהם הנאמנים והאכזרים העבירו אותם מדעת קונם וילמדו ממעשי בני חם שטופי זמה ורודפי הבל, ויהבלו גם הם, הנחשים השרפים אשר עברו אז על עפרות זהב ישרון הטילו ארס בשרשי המצות וגזעי הפקודים אשר זרעו אברהם ושם מלך שלם לבל יעשו ענף ולא ישאו פרי גומל, וכמעט נשכח שם אלהי יעקב מתוך בני ישראל, ושושני האמונה פרחי חמד אשר שתל אברהם ראש המאמינים על תלמי לבבם כמעט אבלו נבלו נם ליחם וכהתה עינם, ותחתיהם צמחו המון סלונים ממאירים חוחים ודרדרים מנהגים רעים ואמונות טפלות השנואים שקוצים ומתועבים בעיני אלהים אמת, אשר בכל מקום במלוא רוחב הטבע אשר אנו מוצאים גדולתו שם אנו מוצאים רחמנותו וחמלתו.

והנה יד ה׳ הויה שנית להוציא שמש צדקה ומרפא בכנפיה לחולי הנפש ריקי מוח האומרים לאליל אבי אתה ולפסל חרש אלהי עשני, והחכמה העליונה הגיעה למועד הראוי והנכון לחדש מלכות שדי בעולם, ולהודיע שם קדשו בתוך עמו ישראל אשר טבעו במצרים בבוץ הבערות וצללו כנטיל ברזל בנחלי בליעל מים הזדונים, ואל מי מקדושים היתה לחכמה העליונה לפנות אם לא למשה בן עמרם העברי האמתי והחוקר לכל תכלית, אשר מאס במלכות פרעה ואת ירושתו הנעלה ולא שת לבו לכל הכבוד המדומה אשר חפצה בתו הנסיכה להעשירו, אך שם כל מעיניו והתאזר עוז להקים סוכת אמונת עמו הנופלת וראה כי תהיה חמתה מרובה מצלתה, והיושבים בתוכה יתענגו על רוב שלום ומדות ישרות אהבה וחמלה צדק ומשפט תורה וחכמה יהיו אשפוזיהם, כי מי יוכל לשפוט את עם הכבד הזה אם לא אריא דבי עלאי זה, אשר עין בעין ראו כי חכמת אלהים בקרבו לעשות מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא, ויחשוף זרוע קדשו להראות כי אמונת העצבים אשר כל יושבי תבל נפלו אז ברשתה, היא ערומה וריקה משמץ אמת והשכיל למשאות אוהה משרשיה ולגלות את נבלותה לעיני מאהביה, ופני כהניה השאטים אותה מסביב לא הסתיר מכלימות ורוק, וכה ירדה לאט לאט מכסא מלכותה עדי היתה לגפן סורחת שפלת קומה.

וכאשר עיני ה׳ משוטטות לתקן מצב העולם אשר ברא בכושרות ובזמנים הראוים ובכח הצמצום הנפלא, ובכל דור ודור יוריד משמים נפשות מחוכמות ומשכילות בלב תירים וחוקרי ארץ, כי ישכילו להמציא המצאות שונות חדשות לבקרים, אשר לוא היתה הארץ עקרה אין לה ולדות שכליות והמצאות מחוכמות, אז היו בני אדם הולכים קודר בלחץ זו הדחק ופרצים רחבים ורבים נראו בחומת

היצירה

היצירה, כאשר ראה ה' ויוכח כי בני אדם פרים ורבים והארץ הלזו כמעט צרה להכילם, אז העיר את לב קאַלאמבוס ובני לויתו לתת בים דרך וחרפו נפשם למות במים עזים, עדי הצליחו למצוא חצי כדור הארצי השני הוא מדינת אמעריקא העשירה בכמותה ובאיכותה עד להפליא עד אשר חצי כדור ארצנו הישן הוא נגדה בקליפת השום ואין ערוך לה; וברבות הימים כאשר יפרוץ וירבה מין האנושי עוד יותר, אז יגלה בעל הבירה ית' עוד ארצות נעלמות אשר לא שזפתן עין אנוש, ותפצה הארץ את רחמה ותוליד ארצות חדשות מקרב באו, כמו בשנת תקט"ו לאלף הששי התחולל רעש גדול נורא ואיום בכל ארצות איירֿאפאַ ואפריקא, וים אוקינוס זה אשר אנחנו עוברים עליו נזדעזע ממקומו וכמו הרה קרב ללדת את אדמת ליסאבאן בירת פֿארטוגאל; וכן בשנת תקפ"ד לאלף הנכחי קם סער עז כארי בארץ החוילה אשר באמעריקא והאדמה עלתה בשטח עשרת אלפים פרסאות מרובעות מחוף הים עד עיר וואלפאריזא לערך שבע רגל; והגעאלאגים הוכיחו מקליפות השבלולים וחומטי הים המפוזרות ומפורדות רבות אין ספורות על חבל הארץ ממערב עד זארפא ומצפון עד אוראל, כי כל היבשה זו היתה בשכבר הימים קרקע הים ועתה פשטה צורת המים ולבשה צורת אדמה דשנה ורעננה; ובשנת תקס"ה לאלף הזה פתחה הארץ את לועה בתהום הים אצל האיים אַלוטמא אשר באזיא המזרחית, ותקיא הר רם ונשא אשר לועיו הנוראים (קראטערן) הריקו זרמות אש ולפידים גדולים ואיומים, וכדודי אש מתלקחת התמלטו וללהב (לאווא) יצאו במרחק כמה פרסאות, הלא הוא האִי הנפלא הנקוב בשם באנוסלאָוו; וכן נבראו לפעמים ימים ונהרות איתן חדשים לתועלת היצורים, כמו בשנה הנכחית העשירה הטבע את ארץ איטליא בים חדש אצל עיר לעפריגנאנא רחוק ל"ב קילאמעטער מעיר רומי, בלילה התעוררו רועי עדרי עזים במקום ההוא לקול רעש האדמה אשר התבקעה ברגעים אחדים ומים רבים זרמו ושטפו מאין הפוגות מהבקיעים עדי כסו את עין הבקעה, והרועים נמלטו על נפשם עם עדריהם אל אחת הגבעות הנשאות והתענגו לראות מפלאות תמים דעים, ים חדש זה יכיל בקרבו מיני אדים העתידים להביא תועלת גדול בחכמת הרפואה; וכן קרה בשנת אלף ותתי"ט למספרם במדינת חינא אצל אשד הנהר הינדוס, כי במרוצת שעות אחדות נברא ים גדול אלפים פרסאות אנגליות ברעידת האדמה, והכל תעשה החכמה העליונה יפה בעתו לתועלת היקום אשר על פני האדמה.

ואם באלה תהיה הארץ צרה מהכיל את יושביה אשר ירביו יום יום ונפש אחת תוליד עולם מלא, אזי יורה ה' עצה אלהית ותחבולה שכלית למצוא דרך האיים אשר באמעריקא בקרן מזרחית צפונית, להכניע את גאון הררי קרח הרמים והנשאים המקיפים את האיים האלה מכל עבריהם ומגור סביבם, וכעם עצום ערוך מלחמה הם מפריעים את הנוסעים ומכזיבים תוחלת התירים החותרים בכל עוז לנצח את הענקים האלה העשוים לבלי חת, ולא יתנום לבוא על האדמה הבלואה וסגורה אחריהם לשבוע מטובה ולאכול מפריה, אך כל האומר לזה נואש אינו אלא טועה והררי קרח אלה עומדים לגבות לאדם הלז פאר הבריאה, כי לא להתהו ברא שדי גם חול עפר קטן וזמן נתן לכל חפץ במדה ובמשורה לא העדיף

ולא החסיר, יבא יום אשר יוליד תחבולה חדשה לבוא ישר אל הציר הצפוני, ומרחם הזמן תגיח המצאה שכלית אשר היתה נעלמה ומכוסה מעין שבעה חכמי גלילות הארץ המובהקים, ביערלינג וקאלסטעפיוס משוועדען והלייטענאנט פעררי דזשעקסאן האנגלי מאַקס ווערמאן גאנסען ועקראל, אשר חרפו נפשם לפתוח חרצובות הציר הזה ולא יכלו. אל יועץ פלא ראה ויוכח כי היוקר יתגבר בשער והרעב לקח לו קרנים לנגח אביוני אדם ולשבור מטה לחמם, המציא ע״י החכם דראקקא את תפוחי אדמה (קארטאפעלל) לשבור יום יום רעבון רבבות אלפי נפש אדם ובהמה; ראה אין ראיה אלא הבנה כי ההכרח לחבר ולקשר יחד בעבותות המסחר את כל הארצות הקרובות והרחוקות ולאמור לדבק טוב, העיר את לב החוקר געארג שטעפענזאָהן בשנת אלף ותתי״ד למספרם להמציא מסלות הברזל במכונת הקיטור, ואת לב החכם הטבעי בפורטוגאל דאן הוסמאן בשנת אלף ותשל״ו להמציא את המגדל הפורח באויר, ואת לב הצרפתי מאַרסיי בשנת אלף ותתל״ד להמציא חכמת הטעלעגראף, ואת לב החכם רייס בשנת אלף ותת״ס והחכם גראהאם בעלל בשנת אלף ותתע״ז להמציא את הטעלעפאן, ואת לב החכם פולטאן להמציא אניות הקיטור צי אדיר אשר כחו עז להשביח בלשון אשו גלים נוראים ולשחוק לרעש מעינות תהום רבה; והציל את חובלי הים מהכבב המתעה את הספנים (הוריות י׳ י׳), בתתו בידם את כלי הקאמפאס המאגנעטי לנחותם בדרך ישר; הוא מחט-הצפוני המצאת החוקר האיטלקי פלאוויאָ גיאָיאַ בראשית ימי המאה ארבע העשרה למספרם, אשר המצאה נפלאה זו הופיעה אור חדש בתורת הגעאָגראפיא וארצות רבות נגלו על ידה; ראה אלהים כי הברק ירד ממרום באכזריות חמה עזה ומפליא לעשות פרצות גדולות ובקיעים רחבים בחומת הבריאה, העיר את לב החכם האמעריקאני פראנקלין להמציא את מוליך-הברק, והוא חוט ברזל ארוך וחודו בולט על גג הבית והוא מושך אליו את הרעם העלעקטרי הנולד מפגישת העבים זה לעומת זה; ואולי הוא הכלה-עורב שהיה במקדש (מדות פ״ד מ״ו. ועי׳ הצופה להמגיד שנה ז׳ גליון י״ד וכ״ד). גם העיר את לב חוקר הצרפתי רעאמער להמציא את כלי מודד החום טערמאמעטער המביא תועלת נפלא בתקון העולם, ובלעדו לא ירימו חכמי ההרכבה וההפרדה את ידם ואת רגלם; וכן בכל שנה ושנה ממציא אדון כל הארץ המצאות נפלאות מאד נעלות, ומגלה המון נסתרות שמבראשית כמו פעולת העלעקטריציטעט והגאלוואניסמוס והגאוואנאפלאַסטיקא אשר האירו אור חדש בקיום העולם והעלו את המין האנושי על מרום פסגת ההשכלה, לתקן בהם את בדקי תבל וצאצאיה די מחסורה אשר יחסר לה לרגלי רבוי בני אדם והשתלשלות החיים; ורבי עזריה נגידים ידבר (מאור עינים פי״ד) וז״ל. האמנם אחרי הגיעה לאחרונים מה שהשיגו הראשונים, לבד מהשגתם אשר קנו לנפשם, נראה דהוה ליה כמשל הננס הרוכב על הענק כו׳, באופן שיאות להאמר, כל היתרון אשר אמנה נמצא לקדמון על האחרון, הוא בדברים הנתלים בנבואה מצד היותו יותר קרוב לבעליה, הנו לאחרון על הקדמון בדברים אשר חטרם יצא מגזע העיון והנסיון, יען היותו תמיד הולך ומוסיף חבל לחבל ומשיחה למשיחה, עד כי בעזר הראשונים עצמם אשר נלאו סביבות היאורים להוציא להם מים, אמר יאמר הכורה אחר כורה אני קרתי ושתיתי כו׳ עכ״ל; ורבי

שם

שם טוב פלקירא ז"ל כתב גם כן (אגרת הויכוח). לא ידעו הקדמונים עוד האמת בכל החכמות אבל האחרונים השיגו את העיון האמתי, כי זה לא יתכן אלא בזמן רב ארוך, כמו שהוא מבואר למעיין בספרי חכמה כו' עכ"ל; וכן כתב היש"ר מקנדיא ז"ל (אילם ג' י'): וכמה דברים נגלו לאחרונים לא ידעום הקדמונים. ולפנים היו סודות נוראות כו' עכ"ל עיי"ש.

ואם ישים אדון עולם מעיניו בענינים חמריים ועיניו הרוחניות חודרות בכל המציאות הגשמיות, לשכללם לאמצם ולחזקם לבל יחסר בהם המזג הטבעי ולא ישלטו בהם מלתעות הכליון וההפסד, על אחת כמה וכמה כי רוח אלהים מרחפת על פני חוג הארץ, לתקן גם נפשות בני אדם הנבראים בצלם החכמה העליונה, ואדון התולדה ית' ישלח עזרו מקודש לצרף ולזקק שבעתים את רוחן בכור ומצרף החמלה והחנינה, להשים עליהן מתג ורסן כי לא ישחיתו בני אדם על ידיהן את דרכם ברצח שוד ותרמית, אשר שנא השם מקור ועצם החכמה האלהית האחוזה בעקב הרחמים כשלהבת בגחלת, וחפצו תמיד כי יושבי חלד בני תמותה יתקשרו יחד בעבותות אחוה ומוסרות רעות אשר לא ינתקו לעולם, ולא יתנו מקום למדות רעות לרדות ולשלוט בעולם, לכן המציא הבורא ית' ע"י משה האיש המלא חכמה ודעת עליון כאחד מצבא המרום במרום, המצאה רוחנית לטובת הנפשות האלהיות הכלואות ואסורות בגופות חמריות גסות ועכורות כצפרים בכלוב ברזל, ולתת להן תרופה בדוקה לרפוא מחץ מכותיהן בשדה קברות התאוה, והיא, תורתו הישרה והתמימה המלאה זיו החכמה האלהית ומפיקה נגה המוסר ודרך ארץ למחזיקים בה, אם לא תסולא בכל סגולות מלכים וכל חפצים לא ישוו בה מחירה בבתי מסחר הספרים מצער כחצי בקע לגלגולת, וירא ה' כי רבה רעת האדם ובני אנשים הראוים להיות כאלהים יודעי דעת עליון, הם אוחזים אמונות זרות בידיהם ומכלים שארית כחם בחיק השקר, ודרכם כסל למו להצר ולהציק לשה פזורה ישראל רחל נאלמה הזרויה בין מכעיסיה ומתחממת לאור תורתה משיבת נפשה הנדחה, אז העמיד מחוקקים אחרים ויתן בידם החזקה מקל נועם לבער אחרי האמונות הפרועות לשמצה כאשר יבער הגלל עד תומו, והשכילו להשריש בלבם הערל אמונת אומן בתורת משה ולבנות עולמם על יסודותיו האלהיות העומדות איתן כסלע בלב ים ושני העת תקהינה להסיען ממקומן, כה שגשגה אמונה צרופה זו והבשילו אשכלותיה בלבות רבותים אלפי בני אדם תועי רוח אשר הלכו ותעו בעינים עצומות אחרי הבלי הגלולים ותעתועי העצבים זעומי נפש משכלת, ונבואת החוזה עשתה לה כנפים במלוא רוחב הארץ (ישעיה י"א ט') לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים וגו', כלומר כאשר יבואו ימי חפץ לכל יושבי תבל ושוכני ארץ יכירו וידעו את ה' ויעירו להם אוזן לשמוע בלמודיו הישרים הכתובים בספר התורה, וכל אמונות טפלות הבנויות בהבלי קסם על אדני תהו תרדנה יחד לתהום הנשיה ולא יהיה להן שריד במגורי בני אדם פארי היצורים, אז לא יצלח השטן המרחף על כנפי צלמות לחרחר ריב בין אום ואום ולסכסך בעלי אמונה זו באחרת, וזדים ארורים חלאת מין האנושי אשר הטבע מסכה בעורקיהם דם חיות טורפות זאבי ערב להתגולל ולהתנפל על עם אחר במשובה

נצחת

נצחת ולהעמידו על גחליו ריקם, גם אתם תהיה רוח אחרת כאשר יתעוררו ויקומו מתרדמת אולתם, ויראו כי כשלו בצהרים בנשף אמונות כוזבות אשר יסודותיהן שקר ועמודיהן הות ומרמה, ועיניהם אשר טחו במחזות שוא ומדוחים אז תפקחנה כעפעפי שחר לחזות כי צדק יהלוך לפני אמונת משה אדון הנביאים, ובכל מקום מוקטר מוגש לשמו הנעים על אשר בקש לעקור את כל דתות כוזבות אשר נחש עקלתון כרוך בעקבן, ובהן הרגיעה לילית לכסות את עין הארץ בערפלי מדות רעות בנות התופת אשר תחלתן שקר וסופן יסורים.

פעמים רבות השליך בן עמרם זה את נפשו מנגד ויבא באש המסים ובמים הזדונים, גידי מוחו החד והשנון לא נמו את שנתם, ותמיד היה לבו ער לחקור על כל תכלית, לרדת ולנקוב עד תהום הבריאה בכשרונות אלהיות דקות מן הדקות העומדות למעלה מגדר הנבואה, עדי השכיל למצוא דרכי נועם ונתיבות שלום לתקן העולם במלכות שדי מצאהו שגיא כח אשר שולי רחמנותו מלאים את היכל היצירה; כאשר יבינו בני נבל חולי הנפש אלה לאחריתם אז לא ישעו בדת שקר, לא יגעו עמים בדי ריק ולא ישכבו הוזים בערש אמונתם הכוזבת כאפרוחים קטנים עצומי עין, האריות אשר הדיחו את תולעת יעקב ורמסוה ברגל גאוה, כלם ישובו מדרכם העקלתון ויחד ישליו לא ירעו ולא ישחיתו עוד את עם ישרון הבזוי והשסוי הנודד כצל מרחי אל דחי בעמק עכור זה, גוי אל גוי לא ישא חרב נוקמת נקם ברית דתי, חניתות ההודים הפראים תהיינה למזמרות וחרבות הערבים לאתים ולא יכינו לבנים מטבח בעון האבות, כי עבותות אמונה זכה ולולאות דת אחת חוברות כל מין האנושי יחד בקשר של קימא ; ובגלל הדבר הזה תבין שאלתיאל מפני מה חפצה החכמה העליונה הלא היא רוח האלהים המרחפת על פני היקום, ונכון לפניה מאד להשריש אמונה צרופה וישרה ולהטביע דת אמת וצדק בלב האדם מושל הארץ, להרחיק בזה כל מעשי רצח חמס ושוד שנואי השכל הפועל אשר יסודתו חמלה ועצמותו חנינה, ומאתו לא תצאנה הרעות לבני תמותה אשר ימיהם קלים מני ארג, וחלילה לאל לבקש לו השתלמות מקרוצי חומר ויורדי דומה אשר פעלם מאפע,

ולכן בהיות ישראל על מכונם וישבו שקטים ושאננים על אדמתם ומשה מלך עליהם והיה למו ככרוב סוכך, אז צוה ציר אמונים זה עליהם במפגיע כי יהיו מובדלים מן הגוים הקדמונים אשר היו שטופים במעשים רעים וחטאים יותר מבהמות ארץ וחיתו יער, ובצדק גזר אומר כי לא יתחתנו בהם ולא ישתו יין עמהם פן יספו בעונם וינהמו באחריתם, וגם אחינו הקדמונים אשר ישבו במצרים אל עקרבים ובני אמונה זרה ואכזרית כפו עליהם הרגריזים כגיגית, פרי שכלם היה עוד בוסר לאמור גירא בעיני דשטנא ולהתאבק עם יצר לבם, וכן השכיל משה לעשות גדר לפנים מגדר להרחיקם לאט לאט מתועבות מצרים ומעשיהם המכוערים, ומי יבא אחרי המלך משה איש האלהים לגרוע מדבריו החוצבים להבות אש-דת ולהעטיף מצותיו במחלצות אחרות? ישראל עם קדוש הוא ומורא יעלה תמיד על ראשו לנגוע בפקודי התורה באצבע קטנה, אף אם יודע כי לוא היה אדון הנביאים וראש

החוזים

החוזים זה בדורנו, אז צוה לקרוע לגזרים את ספר הכריתות אשר כתב לאומות אחרות, והיה חס על אחיו המוכים ונענים בכל עבר ופנה מתגרת יד פקודיו הנמרצים, כאשר ישפוך התלמודי שיחו (איכה רבה פ"א סי' נ"ו): „כל אויבי שמעו רעתי ששו כי אתה עשית! משל למלך שנשא למטרונה, אמר לה אל תשיחו עם חברותיך ואל תשאילי מהן ואל תשאילי להן, לימים כעס עליה המלך וטרדה חוץ לפלטין וחזרה על כל שכנותיה ולא קבלו אותה וחזרת לפלטין, אמר לה המלך אקשית אפיך, אמרה המטרונה למלך אדוני! אילולי הייתי משאילה להן ושואלת מהן מנא, והוה עבידתי גבה או עבידתה גבי לא הוון מקבלין לי? כך אמר הקב"ה לישראל אקשיתון אפיכון, אמרו לפניו רבון העולמים! לא כתבת בתורתך (דברים ז' ג') ולא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך? אילולי הוינו משאלין להון ונסבון מנהון ואינון מינן, והוית ברתיה גבי או ברתי גביה לא הוו מקבלים לי? הוי כי אתה עשית". ולוא ידעתי קבורת מחוקקנו איש אלהים זה, אז שמתי רגלי כאילות להשתטח על אדמת קדשו בצום ובתפלה, נשקתי את רגביה, הרטבתים בדמעות רותחות, צעקתי מנהמת לבי עדי נחר גרוני, כי יפיל פתקא מרקיעא ובו יהיה כתוב הדר איך לגלות ולבלע פני הלוט מעל שבעים פנים אשר יש לתורתו, ולהסיר המסכה הנסוכה על חוקיו ומשפטיו, למען דעת להתנהג עם העמים השולטים עלינו זה אלפי שנים, ולדרוש שלומם וטובתם כל הימים אשר נתערה ביניהם כאזרחים רעננים, אך בעונותינו הרבים נסתם החזון ואנחנו מגששים בעור קיר, לכן נאלמנו דומיה:

וכאשר יריח החולה השוכב הווה על ערש דוי ריח אפרסמון אשר אז ירוח לו מעט ומשיב נפשו הנהלאה, כן בני נבל גם בני בלי שם אשר שכבו למעצבה בחיק אמונת האלילים וכעטלפים נמו בתרדמה עזה בחשכת העצבים, הן בהריחם ריח כרם ה' צבאות אמונת ישראל אשר יזלו בשמיו הרבה מאוד, קמו כרפאים מקרבם ויעזבו את תעתועיהם ויזנחו את גלוליהם בפה מלא רוק, ויסלסלו בזרועות אהבה את תורת משה אֵם האמונות המזוקקות וכל עצמותיהם היבשות מחום המולך קטורת תועבה, קראו נעמי לדת ישרון, שושנה נעימה אשר סבבוה דבורים אכזרים להשחית הודה ולמוץ לשדה בדור דור-שוא זה, וכאשר יספר ראש האיסים ענני (ימים מקדם צד ס"א): כזרם מים כבירים שוטפים תסחף אמונת הגלולים להשתפך אל מקור ישראל ואמונתו, ובימים האחרונים האלה רחב ונסב המעבר הזה עד כי תקצר יד האיסים בני ברית לכלכל אותו, בכל פנות העם במרום ובשפל, בכל ארץ יון אשר שם נפוצה עבודת הגלולים, בכל מקום אשר אך יגיע דבר הסעפטואגינטא (היא העתקת התורה ליונית ע"י שבעים זקנים), בכל מקום אשר אך יקראוה ויבינוה, יתעורר חפץ נמרץ בכל לב לקבל אמונת ישראל, ללמוד תורתה ולבוא במסורת בריתה, ועוד בהירחים האחרונים בהערים אשר על פני נהר פרת, הביא בברית אמונת ישראל את כל בית נסיך הדייב, חוברת אחת מהסעפטואגינא אשר מסר ליד הילני מלכת הדייב חוללה נפלאות אלה, ואחרי אשר נקראה החוברת על נקלה היתה להפוך אל קוראיה שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' ויזנחו עצביהם, ועמם נגוזו ועברו גם התכונות הרעות והמדות הקשות אשר נטעו בנפשם, אבל

שבעתים

שבעתים גדלה פעולת האגודה להפליא לעשות ביתר עז, לוא היה לאל ידה להוסיף שלוח מלאכיה בארץ רבה"; ועל דבריו אלה ענהו אָניאס (שם): „אשר ספרת לפני לא תפליאני, ידעתי גם ידעתי כי כן יהיה ואל העת הזאת קוינו כלנו זה כמה, על כן ילך נא בשם ה׳ כל אחד מאתנו אשר ימצא עוד עז בנפשו וכח עלומים בקרבו, ילך נא להפיץ דעת עליון ותורת אל חי בין עובדי האליל ובין בני לא אמון אשר בקרבנו, ואנחנו הזקנים יגעי כח ורצוצים, אנחנו נשאר פה לרכוש לנו בחורי חמד ולמלאותם כח ורוח ה׳ ולשמור את נחלתנו מורשה קהלת יעקב עד כי יתנחלו אותה כל גוים ואחוזתה אפסי ארץ, ואם האותות אשר נראה לא יכזיבונו, הנה קרוב היום ובא חזיון הנביא כי תמלא הארץ דעה את ה׳ כמים לים מכסים". ורבים מחכמי האומות אשר השכילו להתחקות על שרשי התורה ולהתבונן על גזע אמונת ישראל בעינים טהורות מענני השנאה הלאומית, הם לא כחדו תחת לשונם ויהללו את דת ישרון במקהלות ברגשי קודש, כמו ר׳ אברהם גר צדק ממשפחת פאטעאצקי הנולד בשנת ד׳ אלפים תע"ט, בימי חרפו נסע פאריזה וישקוד על קתדראות המחקר, וכאשר בא בפרדס תורתנו וירח בפרחי מצותיה ותחי רוחו, אז הקטיר נפשו על מזבח אמונתו ויתגיר באמשטרדם, ויסע למסעותיו בארצות אשכנז רוסיא ליטא וישם איתן מושבו בעיר איליא, וחייט עברי גלה שם סודו ויובא בכבלי ברזל לבית האסורים אשר בעיר ווילנא וכשנה תמימה נתיסר שם בענוים קשים ומרים אשר היו לו מתוקים מנופת, וביום השני לחג השבועות תק"ט נשרף על קדוש השם, ומעט מאפרו קברו בבית הקברות העברי בווילנא. ועוד רבים גדולים חקרי לב כמהו נקשרה נפשם המשכלת בדת ישראל וישליכו אחרי גום מכמני אבותיהם אוצרות כל כלי חמדה, כנודע;

ואם דברי אינם עליך שאלתיאל לאבן מעמסה ואזניך קשובות לקול יהודי פשוט כמוני המאריך בעליונים, אודיעך פשר ענין רם ונשא מרום וקדוש מאד בתורתנו האלהית, ותראה כמה צרופה כמה מזוקקה היא אמונתנו בכור ומצרף הרחמים והחמלה, וירדה משפרירי שחק ושדי שלחה מחביון עוזו בקולות ולפידים נהדרה בכבוד על רכב אלהים רבותים אלפי שנאן, לנער רשעי ארץ המתימרים בכבוד האלילים ולטאטא במטאטא השמד מדותיהם האכזריות; בשבוע העברה בא לפני אברך אחד יודע דת ודין אשר אחזהו בולמוס להתעטר בכתר הרבנות ולצאת לרב מהר. ויעמוד על הבחינה בלשכת הממשלה לראות אם יד ושם לו בידיעות העולם ולא השהו אלוה חכמה, ואז ישב בנו של שר המדינה גורקא בראש הבוחנים, וישאל את האברך הלז פשר דבר עקדת יצחק וחוות דעתו מה חשב אלהים בנסיון אכזרי ומה חשב אברהם? והאברך נאלם דומיה נאחז בסבך בקרני השאלה הגדולה והכבדה זו, גם חשב אברהם כי רק לנסותו בא אלהים אם יחזיק בתומתו והמלאך לא יתנהו לשחוט כשור את פרי בטנו פרי קודש הלולים אשר רבת שבעה לה נפשו תמרורים טרם ראה מדושתו ובן גרנו זה, אם ידע מראש כי ישתחוה וישוב עם יצחק אל שני נעריו הלא אין זה נסיון כלל, ואם חשב באמת כי דם בנו יחידו אישון עין רעיתו הזקנה יעלה לרצון לפני אלהיו כעולות מחים, איך גבר חכם בעוז כאברהם אשר כליותיו היו נובעות לו חכמה כשני מעינות

אבות

(אבות דר"ן פל"ג), ובדורו לא היה חכם מופלא ואיש תבונות כמהו (קידושין ל"ב:), וחכמתו היתה מובה מכלי קרב של ששה עשר מלכים אדירים אשר היה יז נצחם והאדים לבושיו בדמיהם (אגדת בראשית פי"ג ומ"ה וס' וס"א), חוקר לכל תכלית זה האמין בשוא נתעה כי אלהי העברים הגדול והנורא ירצה פועל ידי האב השוחט במאכלת ילד שעשועיו מחמד עיניו הכבדות מזוקן אשר לא טעם עוד מאומה מיערות דבש הטבע ? — פני האברך חפו ולא עמד בנסיונו בדבר הנסיון זה, ויבא אלי בשברון מתנים ודאבון נפש כי תוחלתו נכזבה, ואני נתתי מענה בפיו אשר לוא אמרה באזני הבוחנים אלה אז מחאו כף וקראו לו הידד; כי אם נביט לפנים מן קלעי תולדות אב המון גוים זה, נראה כי נולד על ברכי אמונת תרח אביו הנוסדה בטומאה על יסודות אכזרים ומנהגים רעים וחטאים זעומי נפש המשכלת, להקריב צאן אדם על מזבחות אלילים אלמים, ולעשות שבע תועבות ביום בתורת עבדות לעצבים וגלולים מעשי ידי אדם, ואז הכנים אברהם ראשו החד והשנון בענין החכמה האלהית לדעת מהותה ואיכותה על בריה, וירא בעפעפי שחר כי החכמה והחמלה הלא הנה כתואמים יחדיו, ואחוזות* זו בזו בעבותות חזקות ורתוקות ברתוקות זהב לפני ברוא אלהים את הארץ; ראה כי האכר העובד אדמתו אשר בעוללים לא ראה אור הדעת ולא ידע רק אכול ושתה, הוא קל לעשות מעשי רצח ושוד ומדת הרחמים ממנו והלאה, ועיניו לנכח הביטו כי הנבון הדופק על דלתי החכמה וישוח בגן המחקר, הוא מלא רחמים על כל גדות לבבו ולא ידע רע, וכן הזמן יגיד עדותו על זאת ועינינו הרואות אצל שבטי הפראים אשר ימעטו בעולם על יד בעלי עור לבן אשר טעמו מעט מיערות דבש ההשכלה הצרופה, הנה בני שבט מאַארי יושבי אי זעלאנד החדש היו בשנת אלף ותת"מ למספה"נ בעת נפל האי ביד אנגליא שמונים אלף ובשנת אלף ותתצ"ב ארבעים אלף. האוסטראלים בוויקטוריא נתמעטו מתחלת מאת השנים הנכחית ועד שנת אלף ותתפ"ט מתשעת אלפים עד שמונה מאות. מספר יושבי האי יאווא היה בשנת אלף ותשע"ח בערך שלש מאות אלף, ועתה מספרם שנים ושלשים אלף. מחמשת מיליון הודיים שנמצאו בארצות הברית באמעריקא זה מאתים שנה נשארו עתה רק מאתים וארבעים וחמשה אלף, וקרובה העת אשר זרעם יכלה כזרעם של השבטים יושבי טאסמאניא לפנים וזרע הקראיבים והאנטיללים אשר נמחו מתחת השמים (הצפירה שנת כ"ב גליון ק"ע); כי כצאת שמש החכמה מנרתקה אזי יתגלגלו העטלפים תחת שואה ויד הכליון הויה בם להמם ולאבדם. ומזה הבין אברהם כי האלהים אשר מהמון נפלאותיו במעשה בראשית נכיר כי הוא עצם החכמה ושכל הפועל, בלי ספק הוא גם עצם הרחמים ויסוד החמלה והטוב המועיל, כאשר כתב החכם האלהי בעל העקדה ז"ל (חזות קשה שער ב'): „אין ספק שכל השרידים ההם אשר היו בדורות הראשונים פילוסופים היו, ובכח חקירתם נפרדו מן העמים ההם, אמנם אברהם אבינו גבר בכח פילוסופותו ועוצם חקירתו, על כל חכמי דורו, ונודעה לו מעלה יתרה על כלם בהגעת האמתיות, וכל אלו הענינים הנפלאים עלו בידו מכח חכמתו ותבונתו ובנקיות עיונו"; אז החל לעבוד אותו במעשים טובים ורצוים ובמדות רחמניות, ישב על פרשת דרכים ולא היה נסתר

מחום

מהום היום להכנים אורחים בצל החכמה ובצל הכסף יחד, וגם שרה רעיתו אשר הוא היה טפל לה בנבואה (שמות רבה פ"א), גם היא הרבתה להיטיב עם הבריות וגרשה מביתה כל מדה אכזריה, ועיני שניהם שבעו עונג מראות כי ההצלחה הנעימה בת שמים הולכת לרגלי מעשיהם הטובים, וכאשר ירבו לפרוש כנפי חסדם על הדורשים לשכנם כן יעלו מעלה על גפי מרומי קרת ומכהים גלגל חמה ביפי רחמנותם, אז נשרש בלבו היטב כי החמלה היא רוח החכמה, והרחמים הם הכנפים אשר אתם ידאה וירחף אדון התולדה על כל היקום כנשר על גוזליו; והנה פתאום נפלה בינת אברהם מאגרא רמא לבירא עמיקתא, בהשיגו הערה אלהית לשלוח את ידו ולשחוט את בן יחידו ילד רך וענוג אשר נפשו קשורה בנפשו העדינה בעבותות אהבה עזה כמות, כאשר הקריב מלך מואב את בנו לעולה (עי' תנדב"א רבה פ"ט), וכן יפתח הגלעדי את בתו (שופטים י"א ל"ה), וכן אידאָמענעאוס מלך קריטו כאשר שב ממלחמת טראָיאַ וסער גדול חשב לשבר האניה, אז נדר לאליל נעפטון להקריב לו את החי הראשון אשר יפגוש על החוף, והנה בנו יחידו יצא לקראתו ראשונה ולא אֵחר לשסעהו בחרבו החדה ברגשי קודש; אשר מן הראוי היה אז לאברהם להסתפק באמונתו ולהעלות טינא בלבו, איך רצח משמים נשקף על בן פורת עולל מפונק מנוער אשר עוד נראה חלב אמו על שפתיו? אך אברהם ראש המאמינים האמין בה' ואהבת אמונתו בטלה השורה ולא נתנה לו עת לקבץ ולאסוף את רעיוניו יחד, להתחקות על שרשי המצוה זו אם לנסותו באה ממרום או יהפוץ אלהים בדם אדם, ולכן השכים בבוקר ויחבוש בעצמו את חמורו ויבקע את העצים ויערכם במזבח, אף שהיו לו עבדים לשמשו עשה כל אלה בידיו לבל יהיו רעיוניו חפשים רגע אחד לחדור בכונת פקודה אכזריה זו ולרדת לסוף דעת עליון בזה, וזאת אמר לו אלהים עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ולא מלאך לבך הטהור להרהר אחר מדותי, ולכן לא חשכת גם את בנך יחידך ממני, וידעת כי אל חנון אני ורק לנסותך באתי ולהראות צדקתך בעולם.

שאלת שאלתיאל התשיעית

יזלו בשמי דעותיך לפני לריח ניחוח וישיבו את נפשי השבויה זה שנים כבירים ברשת היצר אשר הטה לבי לדברים רעים להתעולל עלילות ברשע, ואני דמיתי בעת אשר כפאני שד משחת זה להשליך מעלי מחלצות התורה העברית ולהושיבני בצל המינות כצפור דרור, כי המצות החקים והמשפטים אשר ילכו יונקותיהם בשדה התורה הם כמו כלי קרב שונים למיניהם חרבות כידונים רומחים תותחים קשתות חצים חניתות ואבני קלע שריונים ומגינים אשר אנשי חיל חלוצים וחמושים בהם על שדה קטל גיא ההרגה, להכניע בהם את האויבים ולשבר את גאון עוז המתקוממים, בראותם כי רעת כלי מות נגד פניהם להשבית מאנוש זכרם ולרוות את עפר הארץ בדמם, וכי יעלה ביד שר המצביא להכות את האויב שוק על ירך ולהדוף אותו תחתיו רק בקשתות לבד, ואנשי חילו לא הוציאו את חרבם מנדנה והרומח מעל שכמם, כידודי אש נשארו בפי תותח והחניתות לא דקרו גם

פגר

פגר מובס אחד, אז אין למלך הצדק לגעור בשר המלחמה ולקצוף עליו על אשר פזר כסף תועפות כאפר לקנות אותם כלי משחית אשר לא הועילו מאומה בשדה המערכה, ולחנם נלאו אנשי חילו נשוא משא לעיפה על שכמם למרחקים, כי לא לבן אדם תולעה נתכנו עלילות עתידות ולא ידע מה יוליד יום, ואם היה ראשיתו מצער ולא נשאו אתם רק קשתות לבד פן אחרית מלחמתו לא ישגא, אולי ישחק האויב לרעש קשת דרוכה ואין כלי תותח להגביר חילים ולהפיל חללים ויצא שכרו בהפסדו ובשביל נוצה אחת יאבד כרים וכסתות הרבה; כן משה מלך ישראל וגואלו חלץ חושים את חניכיו צאן מרעיתו בחכמת תורתו הטובה מכלי קרב, לכבוש את יצר לבם הרע הרובץ לפתחם כמלך בלהות ואימתו תבעת גם בני ענקים אבירי לב, וכחו עז לחבל גם ענוי ארץ בנכליו הרבים והעצומים ובהמון כשפיו השונים והחדים, ויום יום הוא מפיל למשואות נצח בקסמים אשר בידו החזקה גם צדיקי עולם ויצוד למרחפות נפשות עדינות בנות שמים, ומשה איש חי רב פעלים נתן למו מצות שונות כמו כלי קרב ללחום עמהן נגד היצר הסוכן בהם ומעיק אותם לזרות פרש על פני המדות המעולות ולהנתק משרשרת האנושי, ואם נצחהו במצוה אחת או שתים ובהן לבד הסיר השאור שבעיסה מלעכבהו עוד, אז אין לו ההכרח להשתמש ביתר המצות והוא מקבל שכר על הפרישה, והפקודים הנשארים ערוכים בכל ושמורים בעד חולי נפש אחרים אשר יצרם גדול מנשוא וקשור בהם ככלב, וכארי טורף יתנשא לכוף עליהם הר גריזים כגיגית ויכריחם לענות נעשה ונשמע לכל תועבותיו הרעות; תורת משה היא כמו בית מרקחת אשר בו ישנם מיני תרופה שונים אך לחולים שונים ולא בעד אחד, ופעמים יעמוד מין תרופה צרור בבקבוקו ואין דורש ומבקש לו, והאדם אשר לבו איתן באמונת אל עליון ואהבתו עזה לצור ישראל אורו וישעו, גבר חכם בעוז לא יצרוך המון סמי מרפא הלא הנה תרי"ג מצות התורה ופקודי התלמוד, ונהפוך הוא כאשר יצמח פרי תועלת לחולי הנפש המשתמשים באלה המצות כן ישחיתו לאלה הישרים בלבותם אשר נפשם היא בריאה ושלמה ושכולה אין בה; ולכן מצינו כמה אדירי התלמוד אשר עזבו מצות מלעשותן, כמו (מעשר שני פ"ה) יוחנן כהן גדול העביר הודאת המעשר, (סוטה נ"ז י) רבי יוחנן בן זכאי בטל מים המרים, (יומא י"ח :) רב כי מקלע לדרשיש מכריז מאן הויא ליומא (יש אשה שתנשא לי שאתעכב כאן ותצא לאחר מכאן . רש"י), רב נחמן כד מקלע לשכנציב מכריז מאן הויא ליומא; והיינו אמרם (מנחות צ"ט י) מצינו בטולה של תורה זהו יסודה; וכן כתב הר"ם חאגיז (ס' שפת אמת) וז"ל. אחרי היות כחם של חז"ל יפה להוסיף או לגרוע כפי שקול דעתם לצורך הזמן ואנשיו כו', אף שיתראה בעיניך שהם עוקרים דבר מן התורה אין זו עקירה כי אם נטיעה כו' עכ"ל; והגאון בעל תרומות הדשן כתב בפירושו על רש"י (בראשית כ"ו ה') וז"ל. מפני שהאבות היו יודעים כל טעמי המצות על כן היו מתירים לעצמם לפעמים כמה דברים עכ"ל. כי כל ארמון התורה בנוי ממסד ועד הטפחות על יסוד חזק אחד וכל עמודיו ואדניו הוטבעו על ראש פנה אחת, להיות תמים במעשים ישרים להתרחק הלאה ממדות רעות ומגונות המפריעות ומשביתות חברת ושלום מין האנושי, כמעשה הלל עם הגר צדק

צדק שאמר (שבת ל״א׳) גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת, גייריה, א״ל דעלך סני לחברך לא תעביד זו היא כל התורה כולה; היינו בכונה הורהו הלל כי כל מצות התורה הן לשמור חברת מין האנושי ותקון הבריאים, וידע הלל כי בהודעה זו שסופו להיות גר גמור תמים במעשיו כמ״ש התוס׳ (יבמות ק״ט: בד״ה רעה) עיי״ש, כי כשם שיש לכל עגולה רק נקודה אמצעית אחת, כך יש לכל אמונה אמתית מטרה אחת, וכל ענפיה ודליותיה כלם מסתעפים ומסתבכים משורש אחד גזע אמת, והאיש אשר שורש אמונתו וגזע דתו הכה בלבו עמוק וכל הרוחות שבעולם לא יזיזו אותו ממקומו, הוא יודע עת לעזוב איזה ענפים על מנת לחזור לתועלת אחר, ולכן (מגילה ל״א:) סתירת זקנים בנין ובנין נערים סתירה, כמו אותו שומר היין אשר לא נתן להשר לנגוע ביין גתו, אשר באולתו זו קרא מכאובים לרבים משלומי אמוני ישראל, ובסתירתו את דרך ארץ בנה מטבח בעד שה פזורה ישראל להדפה מדחי אל דחי ולהכותה בשבט רשע חרם; אהה! עז אחד מביא זאבים רבים בתוך העדר, רעיון זה חשבתי בלבי וכל מחשבותי כלן ענו ואמרו אמן על הצעה שכלית זו, ואם שגיתי הורני ואדע להטות חמורי למסלה אחרת במקל נועם.

תשובת מהללאל התשיעית

יחד הולכים כל נחלי המצות אל ים כונה אחת ומפלג אלהים נמלא מעין מטרה שכלית מאד נעלה, להאמין בה׳ אלהי הצבאות ולהטות לו כנהר הוד מלכות כל עולמים, אולם אם נעמיק חקר ונביט לפנים מן הקלעים בעינים טהורות, אז נראה בהיר כי כל מצוה גדולה כמו קטנה היא מלאה חכמה צרופה כרמון ודעת עליון על כל גדותיה, ומכל המצות האלה עשתה החכמה העליונה שרין נפלא מגן וצנה בעד האדם הלז הרודה בממשלה בלתי מוגבלת בכל היקום, והן שומרות אותו לבל יחתו בו חצים שנונים וגחלי רתמים אשר ימטיר עליו היצר המביש ומחפיר, הסובב ומקיף אותו כתנור עכנאי ומבקש להפילו למשואות נצח, ואם תחסר בשרין זה טבעת אחת אז ילך כלו לאבדון, המצות בכלל הן מכונה רוחנית אלהית אשר בשברון אופן אחד יתקלקלו גם האופנים הנשארים ולא יסובו בלכתם, וכאשר אין לאיש צבא ממחנה פלונית לשנות גם צבע אבנטו או לגרוע כפתור אחד ממתכונת הבגדים אשר התוה לו שר צבאו, ונחוץ לו לשאת על בשרו כל האותות וכל התוים הנועדים למענהו אחד לא נעדר, וחלילה לאיש חיל מגדוד זה להתלבש בבגדי איש חיל מגדוד אחר, אף אם שניהם כאחד עובדים יחד למלך אחד, ואף אם בגדי הגדוד השני הם כבדים במשקלם פי שנים מבגדיו הישנים ולפום צערא אגרא, אולם בדתי המלכות הוא נקרא חוטא וענשו גדול מאד.

כן ההכרח לכל איש אמונים הצופה ומביט באחרית הדבר ומן הראוי לו לשמור יותר מבבת עינו כל המצות וכל הפקודים אשר נוסדו לתלפיות על ידי מחוקקנו ורועננו הנאמן ולא יגרע מעבודתו דבר קטן או גדול, מצוה זו תגרש

מלבו

מלבו מרה גרועה פלונית וזו תרחיק מאתו תאוה אלמונית, וכלן יחד כחן עז להדוף את המשחית מלבוא על בתי נפשו לנגוף, והן סוככות עליו כצנה לעטרהו רצון מלפני אל מסתתר אשר שחקיו יזלו צדק, ולא יעזוב שורש וענף מגפן ישרון אשר לא יראה להעניקהו ממגד שמים ולרוהו דשן גם בגלות המר והנמהר זה, ובכל תקופה מעמיד הקב"ה חכמים מובהקים מאומות העולם, השופכים בוז וקלון על היהודים החפשים העוזבים את פקודי משה כביצים עזובות, והמה נכלמים ובושים בתוי היהדות המבריקים בקרני הוד על מצחם כי זה דרכם כסל למו, כאשר מקונן הפילוסוף האלהי ראש גולת אריאל אביעד שר שלום ז"ל בספרו הנפלא (אמונת הכמים פכ"ד) וז"ל. כשם שנבוזראדן היה מוכיח את ישראל שלא שמרו את התורה כמ"ש כי חטאתם לה' אלהיכם ולא שמעתם בקולו, כך חכמי אומות העולם לבשו קנאה על קטני אמנה מעמנו המכחישים ומלעיגים על דברי רבותינו, ובפרט מן הפרט חכם אחד ביניהם שמו פייטר"ו גאלאטי"ן בספרו (מאמר א' פ"ז) כתב הדברים הללו ממש: הקדמונים בעלי התלמוד למדו והורו סודות כמעט בלי תכלית במשלים וחידות, ואותם שאינם מבינים אותם נראים דברי שטות ודברים בלתי ראוים, ולפי האמת נמצאים צפונים בהם סודות אין מספר וכו', ומזה נהיה טעות היהודים אחרונים (פי' שבזמן הזה), שלהיות שאינם יודעים דרך הקדמונים כאשר מדברים בעניני הטבע והאלהות הם מהפכים הרבה סודות שבתלמוד לצחוק ולגדופים עכ"ל, והאריך אחר כך המחבר להוכיח טעות חכמי אומות העולם המלעיגים על דברי רז"ל עכ"ל שר שלום ז"ל; ואיתא (ירושלמי שבועות פ"ד ה"ב) מעשה בר' אבא בר זמינא שהיה חייט, פעם אחת היה תופר ומתקן בגדים בבית נכרי אחד בעיר רומא, והנכרי הביא לפניו בשר נבלה ובקש שיאכל אתו, ולא רצה, והפציר בו מאד ואמר אם לא תאכל אצלי אהרוג אותך, והשיב אהרג ואל אעבור, וכשמוע הנכרי זאת הודה שבא לנסותו אם יחזיק באמונתו ואם אכל מבשרו היה הורגו עיי"ש, (עי' בפי' אזולאי לס' חסידים סי' רי"ט שדבר מזה), וכבר דברתי נכבדות בזה בספרי הגדול (מאזני צדק צד ס"ה); וזאת אמר רבי יהושע בן לוי (תנחומא בחקותי סי' ב') אלו היו יודעין העו"ג שבשביל עונות ישראל הם לוקין היו מעמידין להם שני איסטרטיוטין לכל אחד ואחד מישראל כדי שישמעו את התורה ושלא יחטאו, והיינו מאמרו (ויקרא רבה פ"א סי' י"א) אלו היו אומות העולם יודעים מה אהל מועד יפה להן היו מקיפין אותו אהליות וקסטריות, כי תורת משה היא תצרף ותטהר את הבריות להיות נאהבים ונעימים לכל חי, והיא תוציא ותשרש אחר הארס הכרוך לרגלי הרוח החיוני ותזרע במקומו מדת הרחמים והחנינה אושר ותום המחזקים יסודות היקום ומרבים להיטיב;

ושאלתיאל אם בעל נפש משכלת אתה ובאת בנקרות ציורי המחקר, תעיף עיניך ותשקיף על אמונות אחרות ודתות שונות זולת דת משה אשר נולדת על ברכיה בקדושה וטהרה, ותראה כי גם הפילוסופים הגדולים אנשי השם אשר בדקו באבוקות שכלם גנזי נסתרות הטבע וכל רז לא אנים להו בכל מסתרי היצירה, אף הם משכו חוט של חן על פני אמונותיהם והשתדלו להגדיל המדורה ולהבעיר אש האהבה בלב ההמון להתהדר ולהתקשט בתכשיטי דתם, ולא יפילו צרור ארצה

מאמונתם

באמונתם הרחוקה משכלם הלאה כמטחוי קשת, כמו החוקר לכל תכלית הגדול בענקים נעפטאן הוא סלסל ויחבק את אמונתו בשתי זרועותיו באהבה עזה כמות, וצוה ליסר ולדוש בשוטים ובעקרבים הכה ופצוע את בשר החכמים אשר הסכינו לעשות פרצות בחומת דתם; ואחריו התוכן הדגול מרבבה קאפערניקום הוא היה כהן נוצרי אדוק מאד בדת אבותיו עד רגעו האחרון, ולא הרשה את רעיוניו השנונים והחרוצים להרהר מאומה אחר נמוסי אמונתו ופרפראותיה; וכן התוכן הגדול סעכבי היה כהן לבוש בגדי השרד גם בעמדו בראש מגדל הצופים ברומא וכבודו היתה אמונתו; והחכם המצוין גאוים אשר בידו היו מחקרי ארץ ותועפות ההנדסה, גם הוא השליך הס ויתן לשמצה את העטלפים המורדים באור אמונתם ומשברים חוסן דתם, והיה מרגלא בפומיה: „גם הככבים במסלותם ילחמו עם האדם המרהיב עוז בנפשו לנגוע כחוט השערה בעניני דת ואמונת חברו, תוחלת בן תמותה בעמק הבכא זה והתקוה הנעימה ליורדי דומה היא אך היא לו לסוכנת בשדה קברות התאוה, וכל הלן בין שדיה ישכח רישו וחצי הפגעים ממנו והלאה". ופאקראטעס אמר לפני מותו באזני תלמידיו הפילוסופים (פעדאן צד פ'): „פעמים רבות חשבתי ואשמח כי כל אמונה המוספת תקוה ואושר למין האנושי, אף גם שלא התאמתה על ידי מופת חותך, הן זה לבדו מעיד על אמתתה, אם אלה הפוסחים על שתי סעיפים פוערים פה נגד דתי הצדק והמוסר, באמרם כי המצאת בני אדם המה לטובת החברה ושלום הכנסיה, אתאו אני לקרוא נגדם: הרבו עלי מדות טובות ומשפטי מוסר אשר בלעדיהם לא יהיה ולא יקום הקבוץ המדיני והחברה האנושית, ודעו נאמנה כי אמת ויושר הנה, הקבוץ והחברה תכלית האדם בבחינת המין, כאושר והצלחה בבחינת חלקיו, וכל דבר המביא אל התכלית הזה על אופן כללי ובלתי משתנה, הרימו אותו לה' והיה קודש, כי בלי ספק מאת החכמה העליונה יצא לטובת הנבראים" עכ"ל הפילוסוף; ונודע כי קיסר אשכנז במלחמתו האיומה עם צרפת, שלח צו ליהודים המסתופפים בצלו כי יתפללו בעדו לאלהי אברהם העברי, ויצאו לעזרתו בכלי נשקם זה; ומלכת בריטניא שלחה ליהודי ירושלים כי יתאספו לכותל המערבי ויעתירו בעד בנת יורש עצר החולה, וכן עשו ושב ורפא לו; ועוד רבים כמוהם הראו פנים מסבירות לאמונת ישרון והגביהו את דת משה עד מרום, כאשר הוכחתי בטוב ודעת קדושים בספרי הגדול מ א ז נ י צ ד ק; וחז"ל אמרו (חולין י"ג:) אין מינין באומות.

ואם תחפוץ שאלתיאל אחי להיות מאושר בגופתך ונפשך כאחד, עצתי אמונה כי תקשור על גרגרותיך כעדי זהב דברי החוקר הנערץ ציצערא: „העולם בכללו הוא נמשל כמדינה חפשית (רעפובליק), ואביה ומלכה הוא אלהים חי, מטרת התורה החרותה על לוח לב האדם, היא, לאהוב באמת את טובת זולתו כטובת עצמו בכלל ובפרט, ותכלית אהבה זו הוא היושר והצדק האמתי הראוי להיות אהוב, והאוהב אותם בגלל טובתו לבד הוא רק מדיני (פאליטיקער) ושתי מדות אלה מעט מזעיר בקרבו, ואיש כזה הוא מפריע גדול להן, כללו של דבר, התורה התמידית אשר לא תשתנה לעולם, היא, להיות צמא לרדוף אחר האושר הכללי לחום ולרחם לכל איש כבנים נולדים מאב אחד" עכ"ל; ותבלין לדבריו

אלה

אלה הם דברי החוקר האלהי רבי משה חפץ ז"ל (מלאכת מחשבת פ' האזינו) וז"ל. השם יתברך מקיים בחסדו עולם מלא, ובו לשונות ולאומים עובדי עץ ואבן, והם פרים ורבים ומצליחים, ומ"מ אין גוי אומה ולשון שלא יכירו לו אלוה, וכונתו רצויה ואם מעשיו אינם רצוים, והקב"ה אינו מקפח שכר כל בריה, והרי הגוי עובד את בוראו במה שהגיעה השכלתו, כמו עובדי האדמה שלא ידעו את המלך וחושבים בפתיותם וגסות מוחם, על אחד משרי המלך שהוא המלך, וע"ז נאמר וצדיק באמונתו יחיה, כי כבר יוכלו להמציא בעובדי ככבים אנשים צדיקים וחסידים במעשיהם ובמחשבותיהם, במה שבין אדם לחברו, ואיך שופט כל הארץ לא יעשה משפט לתת להם שכרם? וכמה מדינות ומלכות גדולות ורחבות ידים מסוף העולם ועד סופו, לא הגיע אליהם זכר ונין מבני ישראל ולא מתורתם, ואיככה יספו אנשים צדיקים שבקרבם על לא חמס בכפיהם? האם לא חס הקב"ה על אנשי נינוה ולא שלח להם נביא להישירם ולהסירם מעון עם כי לא היו עברים? עכ"ל; וכן כתב החכם רפאל יוסף קוא ז"ל (ס' מוסדי הרים): „אדוננו משה נהג טובת עין גם לאומות העולם אשר לא קבלו התורה, ורצה להביאם אל תכלית ושלמות האמתית להביט אל פיעל ה' ולהסתפח בנחלת השארת הנפש, וכתב בעבורם ספר איוב ללמד תועים בינה, ולהראות שאע"פ שאיוב זה מאומות העולם היה, מ"מ לפי שהיה מחסידיהם זכה לעלות על מרומי ההצלחה, בעבור היותו תם וישר וירא אלהים, ומספר האיוב יוכלו האומות להשכיל עקרי האמונה, מציאות ה' השגחתו וגמולו, איוב זה השיג מפעלות תמים דעים בעומק שכלו ורוחב תבונת לבבו, עהעד כי לא נמצא בו דבר מתורת משה כלום, ורואים אנחנו כי גם מדין ומואב כו', כל איש ילך בשם אלהיו ואנחנו בשם אלהינו, עד יבא המועד המקוה ונקרא כולנו בשם ה' אחד, וכל העמים ימחאו כף יחדיו ישליו, ושלום יהיה לנו עד עולם" עכ"ל.

וכן עינינו הרואות כי בני עליה והם מועטים היראים את אדון כל הארץ בלב תמים ובנפשם התנוססו כל סגולות הקודש אשר תפארת הן להאדם, וגם למודי חול היו למו על טהרת הקודש, אנשי מופת אלה אשר אינם סרים כמלוא נימא מפקודי משה, הן הם מוכתרים במדות תרומיות ומלאים כשרונות נעלות כרמון אשר גם הפילוסופים החפשים ששים ומתפארים בגוגין שלהן המלאים זיו ומפיקים נגה גדול לתפארת היצורים, נקח נא לדוגמא את ריש לקיש אשר היה חי על חרבו והרוצחים הרכיבוהו אלוף לראשם (ב"מ פ"ד י), וזבין נפשיה ללודאי (גיטין מ"ז י), ובשמעו מוצא שפתי רבי יוחנן כי יתן לו את אחותו היפה לאשה אם ישוב מדרכו הרעה, וטובה תהיה לו חכמת התורה מכלי קרב, אז הגביר חילים על מרעיו חבר בוגדים עדי נהיה לארז אדיר בכרם ה' צבאות ולעץ רענן על פלגי מימי התלמוד כמו רבי יוחנן גיסו (כתובות פ"ד:), ובשכלו החד והשנון היה עוקר הרים וטוחנם זה בזה (סנהדרין כ"ד י), ולא התרועע עם איש עד שידע כי נאמן וישר הוא, ולכן (יומא ט' :) מאן דמשתעי ריש לקיש בהדיה בשוקא יהבו ליה עסקא בלא סהדי, ואם אמנם כי גם בנערותו היה בעל תורה (תוס' ב"מ שם), אולם אז לא זכה עוד לבוא אל הקודש פנימה ולראות גנזי המלך עליון באספקלריא המאירה כראוי, ולכן

קראהו

קראהו רבי יוחנן (מעילה ז׳:) „ינוקא", אך כאשר נכנס בפרדס התורה ברגשי קודש והעיף עיניו בסודותיה האלהיות אשר יונקותיהן ילכו מעדן גן אלהים, אז חלף הלך לו הרוח עועים אשר מסכו רעיו הרעים בקרבו ויצא בשלום מפרדס התושיה מצורף ומזוקק מכל מדה מגונה, ומאז והלאה לא מלא שחוק פיו (ברכות ל״א׳), ותלמידי חכמים היו חביבים לו כשדה מלא כרכום שהיה רגיל לומר (סוכה כ׳ י) הריני כפרת רבי חייא ובניו, והשכיל לסדר מתניתא ארבעים זימני כנגד ארבעים יום שנתנה התורה (תענית ח׳ י), כי המצות והפקודים הם כצרי גלעד לרפוא מזג האדם ולתקן כשרונותיו להיות ידיד אלהים ואנשים וללכת בשביל הזהב מסלה העולה בית אל; ויש ביניהן כמה מצות אשר נתנו לישראל להפרישם על ידיהן מעבודות מכוערות אשר עשו במצרים והיו להוטים אחריהן ודבוקים בהן בכל נפשם, וכל הרוחות שבעולם לא יכלו להזיזם מאמונתם הטפלה בהן, כדבר האמור בשם רבי לוי (ויקרא רבה פכ״ב סי׳ ח׳) „משל לבן מלך שגס לבו עליו והיה למד לאכול בשר נבלות וטרפות, אמר המלך זה יהיה תדיר על שולחני ומעצמו הוא נדור, כך לפי שהיו ישראל להוטים אחר עבודת כבבים במצרים והיו מביאים קרבניהם לשעירים כו׳, והיו מקריבין קרבניהם באיסור במה ופורעניות באות עליהם, אמר הקב״ה יהי׳ מקריבין לפני בכל עת קרבנותיהן באהל מועד והם נפרשים מעבודת כבבים והם נצולים", כאשר דבר נכבדות בזה החכם האלהי רבי אביעד שר שלום ז״ל (אמונת חכמים פ״י) עיי״ש. וגם אתה שאלתיאל נכשלת בתרבות אנשים חטאים בנפשותם אשר שבע תועבות בלבם הערל ועל פניהם מסוה היראה למען כחש, ולשוא דמית וחשבת כי התורה היתה בעוכרם המה ראו ערותה הזילוה, הם כי לא להזכיר! לוא שמרו דרכיה דרכי נעם גם בלבם אז ראית אותם כראות פני אלהים ותרצם, ואז נמו שנתם הנצחית וסגרו אשמורות עיניהם בחיק תקוה נעימה אף מתוקה בת אל חי.

שאלת שאלתיאל העשירית

ימריח עב סכלותי את רעיוני ובנות מחשבותי צועדות עלי שור לשאול עוד דבר נכבד ממך ואתה תפיץ ענן אורו ברוח חכמתך, מאז באתי אל פרעות לבי לדבר על ה׳ ועל משיחו משה אדון הנביאים בני אלהים, עיני ראו כן תמהו על גדולים חקרי לב מבני ישראל הענקים אנשי השם אשר במפתחות זהב פתחו דלתי היכל הפילוסופיא, ובלב מלא יראת הרוממות על כל גדותיו ישבו אצל שלחן גבוה, ועל ראשם ציץ נזר אמונתם וקרן אור פניהם כפני שרפי קודש, ומתוקה היתה להם מיתה חמורה בעד כל מצוה קלה ובאו באש ובמים בעדה, אך כאשר יצאו מפרדס המחקר וזנו עיניהם מאור הפילוסופיא נגה ההשכלה נברת ממלכות, אז נהפך הוד אמונתם למשחית והשליכו אחרי גום כנצר נתעב גם העיקרים הגדולים אשר אדני הדת הישראלית הוטבעו עליהם ומידה קרנים למו, ועוד הקדיחו תבשילם ברבים וידרכו קסתם כצר לכתוב מרורות ולדבר תהפוכות בפקודי משה ולהשחיר מצותיו כשולי קדרה, וריבות שפתותיהם

והגיונם

והגיונם הקשיבו החוקרים הנשגבים בעלי מוח, והודו במו פיהם והודיעו בצפורן שמיר כי הוד והדר האמת פעלם וצדקתם עומדת לעד; הידעת מהללאל מאיש משה בן מנחם מענדלזאָהן אשר גם מלכי ארץ ורוזני חכמה הטו לו כנחל שוטף כבוד, וכל יושבי תבל החכמים והנבונים מבליעים את חבוריו בנעימות ומברכים ברכת הנהנין על ספריו המחוכמים אשר כל חפצים לא ישוו בהם, והוא כאשר נגה עליו אור הפילוסופיא ועלה בצעדי ענק על סלם המחקר לכל לראש, אז השליך ממנו עבותות האמונה וינתק חיש מהר את מוסרות התורה, וכצפרי דרור שב הוא וצאצאיו וכל הנלוים אליו על פנת גג המינות אשר מעקה האמונה נפרצה מעליו, כל המון תלמידיו דחו בשתי ידים דת משה הנביא זרוה כמו דוה „צאי טמאת השם!" קראו לה; בן מנחם זה חתר בכל עוז להקים את שטת הפילוסוף ברוך שפינאָזא השוללת את הוד אלהים מכל היקום ומכחשת במציאת בעל הבירה מנהיג העולם, וגזר אומר כי תורתנו לא משה כתבה והיא מאוחרת ומזויפת (עי' רוח ישראל למורטארה צד כ"ד), ורוב ספרי הקודש כתב עזרא מדעתו והם מלאים שגיאות רבות וסתירות אין מספר („טחעאלאגיש פאליטישער טראקטאט" קאפ' י"ב), והוא לא חת ולא זע מחמת החרדים מזי אש קנאת הדת ולחומי רשף האמונה אשר בדורו לקחו להם קרני ראם לנגח את העוזבים אחת ממצות התלמוד ולהדפם מאור אל חושך במטאטא השמד החרם, כאשר מררו ורדפו בלי חשך את רעו וידידו החוקר לכל תכלית ועם קדושים נאמן נפתלי הירץ וויזל, בגלל שמחתו לפקודת הקיסר יוסף השני לפתוח בכל עיר קתדראות המחקר בעד העברים, ומשה זה הלך חפשי בשבילי הפילוסופיא החפשית וישחק לרעש הרבנים היושבים על כסא משה ומקל חובלים בידם החזקה, ורבבות אלפי חקרי לב המתנוססים כאבני נזר בדורנו הם רועים את גדיותיהם על משכנות הרועה הלזה והוא מנחם משיב נפשם, ולא ישעו בדברי התורה ולא יטו שכמם לסבול עול המצות ויוציאו משה ישן מפני משה חדש, וכפעמון זהב יצלצל באזני הפתגם (ב"ר פל"ד סי' י') אוי לה לעיסה שהנחתום מעיד עליה שהיא רעה; ואם אתה בן יפת ידעת כי צדק יהלוך לפני בן מנחם זה ודרכיו דרכי נועם, אז מן הראוי לך להודות לפני בפה מלא, כי (העקרים מאמר א' פ"ב): „מי שיודע האמת ומתכוון להכחישו הוא מכת הרשעים שאין ראוי לקבל אותו בתשובה"; אך גם בושה להאזוב היוצר בקיר להתחרות את ארזי הלבנון הרמים והנשאים ערש ילדותנו .

תשובת מהללאל העשירית

בן בנות מחשבותיך דוברות ואור וחושך משתמשים באמרותיך בערבוביא, רעת היהודי רבה עליו וצרעת נושנת היא במחנה ישראל עמא פזיזא, כאשר יתחיל הנער העורי לטפס ולעלות כדוב שכול על סלם הפילוסופיא, חיש מהר נמלא פיו עשרה קבין ריר לרוק שבע פעמים בגאוה ובוז במשתגע על שושנת אמונתו ופרח דתו הנטועה תחת הסולם על עפרות זהב, ונותנת ריח טוב ונעים המשיב נפש משכלת ומענג רוח דעה המפעמת בקרב איש רודף שלמונים ומבין אחריתו

אחריתו, נער מביש ומחפיר כזה הוא נמשל בעיני נדמה לאיש חלש ורפה אונים אשר מוחו עוד רופס כתינוק בן יומו והוא שותה יין עתק לשכרה, אשר עורקיו רפו ראשו יתהפך עליו כגלגל לפני סופה ורעיוניו כאופני עגלה, תחת חטה יאכל חוח, בוזה ליקהת אמו ואביו, ויחבק את המטאטא העומד על האשפה כאמנון את תמר ועולמו חשוך בעדו, עדי יסור רוח השכרון מעליו ושב ורפא לו; כן העברי בטרם התאזר עוז התורה כראוי ועוד לא הספיק לראות היטב באָבי נחל אמונתו הנובע ממקור חכמה אלהית, בעוד לא הבשילו אשכלות רעיוניו ענבים גומלים ולא בוסרים, יעדה גאה וגאון להשען על בינתו משענת קנה הרצוץ, ובשאט נפש יניף חרמש בקרותו לקצץ בנטיעות כרם ה' צבאות אמונת ישראל, איך יטול לעצמו את השם חוקר או משכיל אם על פתח ביתו עודנה תלויה המזוזה? איככה יכונה בשם פילוסוף אם בסוף חבושים בראשו הטוטפות, והציציות מתנודדות בטליתו כצפרים עפות, המאבדות חנו בעיני שפחותיו הנחרפות?

ועינינו לנכח יביטו כי חכמי האֻמות לא פסקו פיהם מלהודות ולהלל לשבח ולפאר את פקודי תורתו במקהלות, ובעל כרחם ענו אמן על יקרת דתנו ותפארת אמונתנו, וגם בדורנו דור דור-שוא זה יונה נכריה הומיה בראש הרי ישראל ושפתותיה נוטפות צוף דבש התלמוד, הלא היא הסופרת הנוצרית נאַהידא רעמי הנוסעת מעיר לעיר וממדינה למדינה להוכיח אמתת התלמוד ויקרת פנת התורה שבע"פ„ ועליה אמר ר"ח בר אבא (דברים רבה פ"ג סי' ו') ברוך תהיה מכל העמים! אין שבחה של מטרונא בשעה שמתקלסת מקרובותיה אלא בשעה, שמתקלסת מצרותיה; ועוד רבים מגדולי חכמי האומות העלו את ישראל ותורתו על מרום פסגת ההשכלה ונתנו להם משפט הבכורה בשדה החכמה והמדע, ומעט מהם הבאתי בספרי הגדול ((מאזני צדק צד ס"ו וקי"ט ורל"ח ורמ"ו ור"ס עד רס"ו ורע"ב) עיי"ש ותרוה ענג בלי מצרים; ואוסיף נופך את אשר כתב המשורר שיללער במכתבו על דבר דתי ליקורגוס וסאלאן (מחוקקי דתי עם יון) וז"ל. בין כל הדתות אשר נתנו ממחוקקים בימי קדם לבני אדם דת לוקורגוס היא השלמה בכל ענינה חוץ מדתי משה, כי אליהן היא דומה בהרבה דברים ובפרט בבחינת היסוד הראשי שנוסדו ונבנו עליה עכ"ל. וכנים המה הדברים אשר קראתים בעליצת נפש על המשוררת הפילוסופית אשר אין על עפר משלה ומלכי ארץ מתימרים בכבודה אדעלינא פאַטטי (מובאים גם בהעתון הצפירה שנת י"ו גליון ר"ס): „המשורר דיאַץ דע סאריא ספר פעם אחת בשבתו בחברת מיודעיו, כי אדעלינא פאַטטי נושאת לעדי תפארה מטבעת-יקר (מעדאליון) נפלאה במינה, מסבות בלתי ידועות הסבין המשורר הנזכר לשאת תמיד בשרשרת על צוארו מזוזה קטנה רצופה במשכיות מטבעת כבוד, כאשר שר דיאץ בקיץ האחרון בארמון פאַטטי, הותרה אגודת המזוזה פתאום בעשות המשורר תנועה חזקה, אדעלינא שחה לארץ למען הרים את העדי, ותשאל את דיאץ מה זאת? ואחרי אשר גלה המשורר את אזנה על תכונת הדבר ועל יקרת ערכו, הביעה פאַטטי את חפצה, כי יש את לבבה להשיג גם היא עדי תפארת כזה, עוד בטרם תעלה הבמתה בבית הזמרה בפאריז בתור יוליא אשר בחזיון שעקספיר, דיאץ דע סאריא נסע לאמשטרדם וילך אל סופר סת"ם ויצוהו לעשות לו מזוזת

בכתב

בכתב קטן ודק מאד, אחרי כן קנה מאת זהבי אחד בלונדון מטבעת משכית יקרה ועליה חרות „שדי", התיק עם המזוזה הושם כחותם על זרוע המשוררת, והנה דעת לנבון נקל מה נעשה יקר וגדולה לפאַטטי בשנה העברה בהופיעה על במת החזיון בבית הזמרה בפאריז במחזה התוגה „ראמעא ויוליא", ובראות הבארונין ראַטהשילד את תיק המזוזה מחובר על זרוע המשוררת פנתה אליה בשאלתה: גברתי! ההנך יהודיה? „לא בארונין" השיבה פאַטטי בשחוק קל, אך אוהבת אנכי מאד את האמונה הזאת למיום הביאה לי המזוזה אושר והצלחה במדה כזאת, לה אני אסורת תודה על אשר הצלחתי ככה במחזה הזה כממלאת מקום יוליא, ומהיום והלאה לא אחדל מלשאת על זרועי את הדבר היקר הזה, מבלי שים לב אל הסכנה המרחפת עלי בהתחשבי ליהודית אם כי באמת קתולית אני"; וכן בשנים קדמוניות שלח רבי יהודה הנשיא לארטבן המלך את המזוזה בתורת מתנה (ירושלמי פאה פ"א . ב"ר פל"ה סי' ג'). ובזמן התלמוד היו מאמינים מאד בסגולת המזוזה לשמור את האדם מפגעים רעים המתרגשים לבוא בעולם (עי' מנחות ל"ג : ע"ז י"א . רמב"ם הל' תפילין ומזוזה פ"ה ה"ד), וגם אחרי כן היו הנכרים מאמינים בזה כמ"ש (מנהגי מהרי"ל הל' מזוזה): „אמר לי מהר"י סג"ל דשארו ה"ה זלמן זאלצפוריק ז"ל שאל מאתו אם רשאי למכור מזוזה לכותי, כי ההגמון מעירו בקשו למסור לו אחת ורוצה לקבוע אותה על המבצר שלו ואמר להטיב לו ולגמול לו חסד על זה כל ימיו, והיה מתירא שאם יחזיר פניו ריקם יארע לו תקלה ח"ו, והשיב לו בתשובה מכמה ראיות שאסור למסור להם" עכ"ל; ואף שרבנו הקדוש שלח מזוזה לנכרי? היינו למלך פרס ארטבן אשר נהם ככפיר אימתו על כל יושבי בתי חומר (עי' יוחסין מאמר ה' זמן ו' . מאור עינים פנ"ב), ומלך שאני (עי' גיטין נ"ז . סוטה מ"ט : ב"ב ג' : קמ"ז . זבחים ק"ב), אבל לבלתי מלך יש להתירא שמא לא ידע להזהר במזוזה ויזלזל בה, וגם אם המזוזה כבר תלויה על הדלת והיהודי יעתיק מושבו מן הבית ההוא „ואם היה הבית של כותי הרי זה נוטלה כשיצא" (רמב"ם שם הי"א); וכן מה שאמר רבי יוסי (תנדב"א רבה פט"ו): פעם אחת הייתי מהלך בכרך גדול של המדינה וראיתי קיסר שהוא רוכב על סוס חשוב מאד והיו עמו כל גדולי של המדינה וראה הקיסר תינוקת אחת בת ישראל מוכת שחין ומושלכת באשפה, כיון שראה אותה הקיסר מיד ירד מן הסוס והשתחוה לה, מיד כעסו עליו כל השרים הגדולים ואמרו לו לזאת הבזויה אתה משתחוה? מיד אמר להם אל ירע לכם בעיניכם שכל גדולי מלכות של עובדי כבבים עתידין להשתחות להם שנאמר (ישעיה מ"ט ז') כה אמר ה' גואל ישראל קדושו לבזה-נפש למתעב גוי לעבד מושלים מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו למען ה' אשר נאמן קדוש ישראל ויבחרך. ואומר (שם ס"א ט') ונודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמים כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה';

ואתה שאלתיאל לא אפונה כי על פתחי ביתך אינה תלויה גם מזוזה קטנה כגרים או כגרוגרת, כי כל שמות הנרדפים של בוז וקלון הנשמעים בבתי מרזח הם כשחק מאזנים נחשבו בעיניך נגד השם עברי יהודי יוצא ירך שלשת בני היצהר אברהם יצחק יעקב שרי ה' צבאות, אשר פתחו מעינות התושיה לכל באי עולם והסירו תבלול הבערות מעיני העמלפים אשר שכנו אלפי שנים בצל העצבים וחשכת

הגלולים, ידעתי כי מוטב לאיש חופש כי יגררו עצמותיו במטה של חבלים בראש כל חוצות, מלשוח יחד בגן עדנים עם אמו צור מהצבתו הזקנה מבני הדור הישן, יען אותות יהודית נכרו על פניה ועל שלמותיה, הצעיף אשר עליה הוא בעיניו כשכים וצנינים והצניף אשר על ראשה הוא לו כסלון ממאיר; מודע אחד יש לי בעיר מולדתי אשר פזר כסף תועפות לבתו המלומדת להתחתן עם רופא עברי אחד, ויהי בלילה אשר בו חכו לקראת ביאתו והשלחן היה ערוך בכל מטעמים ומעדנים מעשה צעצועים כיד עשרו הטובה עליו, צוה גביר זה במפגיע על אמו הזקנה הכבודה בנשים כי תשב בשפל בבית הבשול ובל תראה ובל תמצא על הרצפה אשר הרופא יעבור עליה פן יהיה לבוז ולזועה, ולא זכר את הטובות הרבות אשר עשתה לו אמו זו חדישות לבקרים, ובכספה הושיבה אותו על גפי מרומי קרת והניקתהו דבש וחלב עד בלי די, משל למה הדבר דומה (ב"ר פס"ד סי' י') ארי טרף טרף ועמד עצם בגרונו אמר כל דאתי מפיק ליה אנא יהיב ליה אגריה, אתא הדין עוף שחרטומו ארוך והוציאו, אמר ליה הב לי אגרי, אמר ליה זיל תהא מלגלג ואומר דעילת לפומא דאריה בשלם נפקת בשלם, (עי' כוזרי שני ויכוח ג' סי' ל"ב); ועלי נבל זה שר המשורר האלהי (בן המלך והנזיר שער כ"ט): „בקדם אותך פעם אנוש עם מעט לחם ומים ממסבו, עלי ראש אהבתך תעלהו ואותו תעבוד תמיד בלבו, ומה תגמול לאיש האכילך דמי לבו בעוד החלבו?.וכבר דברתי רתת על זה בספרי (מאזני צדק צד י"א) עיי"ש .

ולשוא הבאת לך ראיה צנומה שדופת קדים ממשה בן מנחם, אשר לפי דעתך הקדיח תבשילו ברבים והעמיד שקוץ שומם בהיכל הדת הישראלי, חלילה! גם הוא לא בקש לעקור תורת משה בן עמרם, ומעודו לא פלל להפיל מעץ החיים זה גם ענף קטן אחד, שגית שאלתיאל והפכת משפט החוקר זה לְלַעֲנה וראש, מענדלזאָהן חגר שארית כחו והתאזר בחוסן וחיל ללחום בחכמתו הטובה מבלי קרב ובחץ שחוט לשונו, עם החוקרים הבווים ליקהת אֵם האמונות ורומסים ברגל גאוה על צור מחצבתם, ונפשו היתה קשורה ואחוזה בשרשי התורה בקשר אמיץ וחזק לא ינתק לעולם, כאשר השיב לחוקר אחד אשר פזז וכרכר בכל עוז להכנים את בן מנחם זה בברית החדשה בקסם אשר על לשון עטו, והוא בדעת ענהו (מועתק בתולדותיו לר"א אייכל צד ק"ד): „אמנם אחת אשאלך המחבר פלוני! שמענה ועוץ לי, כי תצא אש בבית מגורי ותבער תחתיתו ועמודיו ירופפו, האמלט על נפשי אל העליה? האקוה מצוא פלטה על הגג בנפול האדנים אשר הבית נשען עליהם? ועתה לוא יהי כדבריך ותהי דת משה חלושה בעיני וחומותיה נוטות להשבר, האבקש מנוס בהיבלך מקום משכן הדת החדשה, אשר אין לו משען ומסעד מבלתי האמונה בדת משה הקדומה לה? ואם המצא ימצא באיש דעות סותרות ומתנגדות לדת משה, איה איפוא היסודות אשר יבנה עליהם מבצרי הדת החדשה?" עיי"ש איך האמת מדברת מתוך גרונו ומחדרי בטנו יתן קולו בהדר, כי כבוד החכמה העליונה זורח על תורת משה וכי מיד אלוה קרנים לה ותומכיה מאושרים בפרוזדור הגופות ובטרקלין הנפשות, ולולא מצות מילה אשר היא מבדלת

מבדלת כקיר ברזל בינינו ובין העו"ג אז היתה דת משה לדת שלטת בכל העולם, כאשר הודה לי כומר משכיל אחד השם אמת רכובו.

בן מנחם זה גם אחרי העלה אבר כנשר לרום הפילוסופיא ויבקר בשבעה עינים בהירות ועשרה קבין מוח בהיכל מחקר היונים, עדי השיג עשר ידות ויותר בהתפתחות הבריאה והשתלשלות היצירה, אחרי מצאו מפתחות ארמון ההשכלה ויבא בשעריה ברב חוסן וחיל, הודה במו-פיו וחרת בצפורן שמיר בשרד נאמן, כי תורת משה היא עמוקה מני תהום רבה ואותה חצבה החכמה העליונה ארבעה פשט רמז דרוש סוד וכלם ילכו יונקותיהם מעץ הדעת טוב, וכה דבריו (הקדמת באורו לס' קהלת): „אחרי שאנו רואים מדרכי החכמה העליונה לכוון בפעולה אחת אל תכליות רבות, כי זהו מגדר החכמה העליונה בכלל, ואנו רואים במעשה היצירה ובפרט באברי בעל החי, שיוצרם כוון באבר אחד אל כונות שונות, דרך משל, ברא האף להריח ולנשימה ולדחות הליחה העודפת וליפות תואר הפנים, ברא האויר לנשימת הבעל חי, להוליך הקול, ולנשיבת הרוח, להוריד הגשם והטל, להעלות שלהבת, וכדומה, הרי אלו לתועליות רבות במצוע אחד, וכן רבות, א"כ אינו רחוק שתכוון החכמה ההיא בדבור אחד כונות רבות מתחלפות וכלן אמת". (כבר הקדימו בסגנון זה הגאון האלהי מרן אברהם אזולאי ז"ל בהקדמתו לס' בעלי ברית אברם וז"ל. כמו שעשב אחד בראו האל ית' ותועלותיו מתחלפות, על דרך משל, היין שבארו בו הרופאים שיש בו קרוב מששים תועלות ורפואות, הנה אין לומר לאיזה תועלת מהם נברא, כל שכן הדבור האלהי יסבול הרבה פרושים ולא נאמר לאיזה כונה מהם נאמר, וזה שאמרו רז"ל (מגילה ט"ו:) אשכחיה רבה בר אבוה לאליהו אמר ליה כמאן חזיא אסתר ועבדה הכי? אמר ליה כבולהו תנאי וכבולהו אמוראי, והכונה כנזכר שר"ל כי גם בדבור האנושי יתכן שישפוט ויכוון אל כל חלקי הסותר שאפשר לשערם השכל וכל שכן וכל שכן בדבור האלהי עכ"ל), וגם בהתיצבו לפני מלכי אדמה וכאשר התרועע בהיכלי נסיכים בנעני ארץ התפאר והתברך כי יהודי הוא, וכי גם בכבשן אש וגוב אריות טורפות לא יחליף ולא ימיר דתו; אך על אחת אדבר עליו רתת ואשאג כדוב שכול בשדה, על אשר גלה סודות גדולות מן תחדר לאפרוחים קטנים ורכים אשר עוד לא נפתחו עיניהם, והשקה צאן עלות בוערים בעם יין עתק מיקב הגדול מיקבי המלך עליון ית' המסתתר בסוד קדושים, וחלושי דעת ונמוגי לב אלה שתו לשכרה עדי ראו עולם הפוך עליונים למטה ותחתונים למעלה ונוקשו ונלכדו ברשתות ומהמורות המינות, ורבים כמעט כלם מתלמידיו הציצו ונפגעו והקדיחו תבשילם ברבים, וביניהם גם בתו המשכלת דאראטעא ורעותיה המלומדות אשר עזבו את עמן כבוגדות ופרות סוררות, והמירו את דת אבותיהן לחרף מערכות אלהים חיים כנודע מבנות התופת אלה, יען רבם זה בקש להפשיט הקליפות מעל פרי המצות התלוים בענפי עץ הדעת והודם נהפך למשחית פג טעמם הנעים ונס ליחם. וזאת היתה בעוכריו כי נתן דבר קודש לכלבים והשליך מרגליות לחזירים; וכבר צוח עליהם ככרוכיא הפילוסוף האלהי רבי ישראל ז"ל בעל נצח ישראל (בפירושו על ס' רות חן לר"י אבן תבון ז"ל פ"ג) וז"ל. מעט השכל אשר להם מצד טבע האנושית שב למטה רשע בכפם, וצורתם המינית היתה לזרא באפם, ובפרוש שדי קרני הוד על מוחם,

עשה

עשה יעשו להם מהם קרני ברזל במצחם, אשר הם בכליהם הרעים מועדים להזיק כל מבקשי ה' ומביני חכמתו, ובכן הם יותר גרועים מבהמות שדי וחיתו יער השומרים שלמותם על מה שהם ברואים, והמה אם ירעו או ישחיתו כך הוא טבע קיומם ואודותם, כי לא יבזו לארי כי ידרוס ולזאב כי יטרוף כי למלאות נפשו כי ירעב, וכן גזרה צורתם; אבל אלה קלי עולם ישתמשו בצורת האנושית אך להרע ולהזיק מבלי יתרון להם עכ"ל; ואוי לי אם אומר כי כמו הנחש געקא אשר בדרכו על כל מאכל יזיל עליו רעל מבין אצבעות רגליו ואוכליו יאבדו באפס תקוה, כן על כל דבר שבקדושה המתנוסס בכתבי הקודש אשר עברה עליו עטו של מענדעלזאהן זה הטיל בו זוהמא וארס המינות להוליך חרדים שולל ולמסוך בקרבם רוח עועים להאמין כי המקרה והטבע המה מנהיגי העולם ואותם יכנה בשמות הקודש;

ומה מתוק מהמשל אשר נשא הפילוסוף האלהי רבי אביעד שר שלום ז"ל אל בית המרי (אמונת חכמים פי"ב) וז"ל. ואמשול לך משל ממעשה שאירע לי עם איש אחד מעירנו זאת, והוא היה זקן ויושב בישיבה, חכם גדול מאד בחכמת התורה ובחכמת הפילוסופואה ובחכמת הרפואה, והוא היה ממנהיגי קהלנו, ומגודל חכמתו היה מחזיק לנמנע מה שלפי שכלו היה נראה לו בלתי אפשר להיות שלא ידע סבתו, ויהי היום היה יושב ומלמד אל משכילי עמנו, והיו לו בתי עינים בחוטמו כמשפט הזקנים, ואומר לו: אדוני! בתי עינים אשר בחוטמך הם מראים לעיני בני אדם האנשים ראשם למטה ורגליהם למעלה, המגדלים ראשם כלפי הארץ וסופם כלפי השמים, ואם הולך האדם למזרח יראה לו שהולך למערב, וכן כל הדברים בהפך ובברור? וישחקו כל המשכילים העומדים שם ויסכימו כלם שדבר זה בודאי אינו, ומי שיאמין כך מן הפתאים הוא נחשב, והחכם הרופא הזקן אמר: אתם אצטגנינים אינכם אומרים אלא דברי שטות כי דבר זה אי אפשר, והיה רוצה להכריח דברו זה בטענות ברורות לקוחות מן הפילוסופיאה ונאותות לשכל שאיני מאריך להביאם כאן, אז אמרתי שיתן לי בתי עינים שלו ואשים אותם רחוק מעיניו מנקודת הערבוב והלאה, ויראה בעיניו הוא וכל העומדים שם מה שלא היה אפשר להם להאמין, וכל זה לפי שאעפ"י שחכם גדול היה לא למד חכמת הראיה ולא ידע איך הזכוכות פועלת ואיך נצוצי העינים או נצוצי הדברים מתעקמים, ולא שמע מעולם הדבר הזה אדרבא היה הפך זה בכל עת ובכל שעה ובכל רגע, כי בהיות בתי העינים בחוטמו היה קורא בספר ורואה כל הדברים כהלכתן, וכמו כן הרמב"ם ז"ל שלא למד כי אם חכמת אריסטו בדברים הללו ולא ידע איך דבורנו למטה פועל למעלה, כחש כו' עכ"ל עיי"ש באריכות כי סודות התורה הן כקרני השמש אשר אורם מתוק לכל בעלי עינים בריאות ומזיקות למי שעיניו רכות וחלושות. ודברי אלהים חיים הם דברי רבי משה חיים לוצאטו ז"ל (דרך החכמה מאמר אגדות א"י) וז"ל. אך חלק הסודות אין ראוי שימסר לפני כל הרוצה ליטול את השם, לא מצד יקר המושכלות ולא מצד עמקם, מצד יקרם, כי אינו כבודו של הבורא ית' שימסרו סתריו ביד אנשי מדות רעות ואף על פי שיהיו חכמים מחוכמים, ומצד עמקם שהרי הענינים באמת עמוקים מאד, ולא יצליחו בם אלא אנשים זכי השכל ומלומדים בדרכי העיון היטב, ואם יפגעו בם שכלים גסים אף בלתי מלומדים

בעיונים

בעיונים, יוציאו הענינים האמתים היקרים לשבושים ודעות רעות, על כן גמרו לבצוע את הדין, והיינו לכתוב אותם למען לא יאבדו מן הדורות האחרונים, אך בדרכים נעלמים ומיני חידות שלא יוכל לעמוד עליהן אלא מי שמסרו לו המפתחות דהיינו הכללים שבהן יובנו הרמזים ויפורשו החידות ההן, ומי שלא נמסרו לו המפתחות יהיו לפניו כדברי הספר החתום, וכאלו לא נכתבו כלל, והמפתחות האלה השאירום ביד תלמידיהם שקבלום מידם, ואמנם עליהם סמכו שלא ימסרום אלא לתלמידיהם אחרים הגונים כהם וכן מדור אל דור, והמה הזהירו וכן צוו לכל משכיל ומלמד שיהיה מזהיר ומכריז לכל, שדברי חכמים וחידותם צריכין למוד, ושכל הקרב להם ואין המפתחות בידו אינו אלא רוצה להכשל, ואולם אחרי הזהירם האזהרה הזאת, אם יבא איש ויטפל ליכנס בם והמפתחות אינם בידו יכשל אחור ונשבר, הנה דמו בראשו יהיה, והם את נפשם הצילו עכ"ל ;

ומה נמרצו אמרי הישר באדם ארז אדיר בלבנון (זוהר נח ע"ח:) בגין דאנחית קב"ה רזי דחכמתא לעלמא אתקלקלו בהו בני נשא ובעו לאתגרא ביה, יהב חכמתא עלאה לאדם הראשון ובההיא חכמה דאתגלי ליה ידע דרגין ואתדבק ביצר הרע עד דאסתלקו מניה מבועי דחכמתא, ולבתר תב קמי מאריה כו', לבתר בההוא ספרא דיליה ידע חכמאן, ולבתר אתו בני נשא וארגיזו קמיה, יהב חכמתא לנח ופלח בה לקב"ה, לבתר מה כתיב, וישת מן היין וישכר ויתגל, כמה דאתמר, יהב חכמתא לאברהם ופלח בה לקב"ה לבתר נפיק מניה ישמעאל דארגיז קמיה קב"ה, וכן יצחק נפק מניה עשו, יעקב נסב תרין אחתין כו' ע"כ; ובצדק הפליגו התלמודיים מאד בעון האיש המגלה סודות החכמה האלהית לאנשים שאינם מהוגנים וראוים להן, (עי' ברכות י' • שבת פ"ח • צ"ח : קנ"ג : פסחים קי"ט • סוטה מ"ט : חגיגה י"ג • מגילה ז' • סנהדרין ל"אי ב"מ פ"ה : ב"ר פ"ג סי' ד' . תנחומא ויחי סי' ח' . ויקהל סי' ו' . זוהר יתרו ע"א : נשא קכ"ג • קכ"ח • חאזינו רצ"ד :), ואם אמנם כי מטבע החכם להפיץ מעינות חכמתו חוצה ולהאציל מהוד שכלו לאחרים, כאשר השיב אלכסנדר המוקדני (יוסיפון פי"א) : „כה בן תמותה אשר ימיו קלו מני ארג עליו גזר האל ית' וגם עלינו להיותנו אנחנו משרתים לאחרים הבאים אחרינו, והבאים אחרינו לבאים אחריהם כי לכך נוצרנו, והים והאילנות לא ינועו בלא רוח, וכן האדם לא ישקוט ולא ינוח ולא יצלח מבלי רשיון עליון, ואני אחפוץ לשקוט ואדון הכל אשר בידו נפש כל חי לא יניחני" עכ"ל; אולם מן הראוי לכל בעל נפש המשכלת לעצור במלין בפני אפרוח קטן שלא נתפתחו עיניו ובאזני כסיל אל ידבר הגות לבו בסודות התורה, כי לוא העמיד הקב"ה את השמש בגלגל האחרון לא היה עין שלמה בעולם. וזאת גרמה את האולת הקשורה בלב החרדים וריקי מוח אשר אין להם השגה קטנה בחכמה, כי יולידו יום יום ספרים חדשים לבקרים המלאים רק באורים עקומים ונפתלים בדרך הקבלה המזויפת השחורה והכעורה המאבדת הונה של תורת ה' המחכימת פתאים, ונודע המשל הנפלא אשר נשא הגאון האלהי הר"א אזולאי ז"ל על המבלים זמנם ברמזים (הקדמתו לס' בעלי ברית אברם) וז"ל. למלך שיצא דבר מלכות מלפניו ויעבירו קול בעיר מטעם המלך וגדוליו, לאמר להקהל כל יוצא צבא ולעמוד על נפשם כל איש בכלי מלחמתו בידו ולעמוד על מעמדם, לבלתי

לבלתי יבא האויב על העיר בטח להשמיד להרוג ולאבד, וכל העובר את מצות המלך אחת דתו להמית, ויכתב בשם המלך ונחתם בטבעת המלך. ויהי כאשר חדל הקול ויבא זקן אחד מזקני העיר ונכבדיה, וידבר באזני אנשי העיר בסתר לאמר, לא הבנתם דברי הכרוז ואת מצות המלך לא ידעתם, כי באו דבריו באין מבין, וכי דבריו הם סוד כמוס וחתום עמדי, ויפצרו בו האנשים בהזקן מאד להודיע להם כונת המלך, ויאמר להם הזקן, ידוע תדעו כי האויב היושב במארב הוא יצר לב האדם רע מנעוריו, כי אויבי איש אנשי ביתו זה גופו, ומצות המלך היא לאמר לו תענהו בסגופים ותעניות כי הם כלי מלחמה כנגדו לשמור הנשמה מן האויב היושב במארב הנשמה ואל תתנו שנת העצלה לעיניכם, ומה מאד מתוקה מדבש מליצת הכרוז ומשלו אשר דבר, וייטב דברי הזקן בעיני כל העדה וישאו קולם יחד ויאמרו לו החייתנו נמצא חן בעיני אדוני, וישמעו האנשים את דברי הזקן ויאמינו לדברו, ויתנצלו העם איש עדיו מעליו ויקראו צום ועצרה וילבשו שקים וישובו אל ה' בכל לבבם ובכל מאודם ויכניעו יצרם הזונה כדבר הזקן. ויהי בלילה ויבא האויב על העיר בטח ואין איש עומד בפניו וישלול שלל ויבז בז וילך לו לדרכו, ויהי ממחרת ויאמר המלך אל עבדיו, למה לא תקנתם למצותי ואותי השלכתם אחרי גוכם, וישאו כל העדה את קולם ויבכו ויתחננו למלך ויפלו לפני רגליו ויאמרו לו, ירא ה' על איש הזקן וישפוט כי הוא אשר היה בעוכרנו, ויספרו לו את כל הקורות אותם עם האיש הזקן, ויקצוף עליהם המלך וגם על האיש הזקן היה הקצף כו' עכ"ל עיי"ש הנמשל; כי רבים מהמתחסדים ואנשי מעשה מבארים דברי התורה רק ביראה הקודמת לחכמה בלבד, ואין מפתחות המדע בידם הרפה לגלות עמוקות המחקר מני כתבי הקודש, ולכן כאשר יבואו חכמי האומות לתהות אקנקנם יסוגו אחור ומחפאים בוז וקלון גם על התורה בגללם וכדי בזיון וקצף, והם חושבים בעיניהם הרכות כי צדיקים המה בזה לפני בעל הבירה ית' השומר פתאים, ומקבלים שכר על פרישתם מללמוד את לשון הקודש שפת יה, והמליץ אשר לו עשר ידות בה בשם מין ואפיקורוס יכנוהו, ולא ראו דברי הנשר הגדול הרמב"ם ז"ל (בפירושו על אבות פ"ב) וז"ל: שצריך ליזהר במצוה שיחשב בה שהיא קלה כשמחת הרגל ולמידת לשון הקודש כמצוה שהתבאר לך הומרהה שהיא גדולה כמילה וציצית ושחיטת הפסח כו' עכ"ל, וכן דברי מר חייא כהן דילארה ז"ל (משמרות כהונה נ"ז י) וז"ל: אין זה מן התימה אצל רבני אשכנז שהם גאוני עולם בתלמוד ובפוסקים ואינם יודעים לשון המקרא, ודומים למי שבנה העליה ולא בנה הבית, שאם אין יסודות לבנין בזמן מעט נופל והולך לאבוד כו' עכ"ל; ורבים מבני עליה הרעישו העולם על זה (יסוד מורא להראב"ע ז"ל שער א'. של"ה מס' שבועות קפ"א. הבונה בע"י ריש קדושין. חוות יאיר קט"ז. שו"ת רמ"א סי' ו'. ב"י או"ח סי' ס"א. בדק הבית סי' רמ"ו), ובבעלי התוספות אדירי התלמוד העמידו דבריהם על אדני דקדוק לשון עבר (עי' עירובין ט"ו: בד"ה כל. חולין צ"ח: בד"ה אין. ב"ק ב': בד"ה כאשר. כתובות ס"ז: בד"ה היא. מנחות נ"ח: בד"ה אין. זבחים קי"ז: בד"ה פלט), ואך לשוא וללא הועיל ארצץ את מורשי קולמוסי במעות זה, כי בני היצהר אלה לא יבינו את הלשון אשר אני כותב.

ורק:

ורק הסודות אשר הגיע עתם להתגלות העירה החכמה העליונה רוח התלמודיים להסיר הצמיד הפתול עליהם ולפתוח שערי צדקתם לכל באי עולם לטובתם ולהנאתם, התורה אמרה (ויקרא י"ט י"ט) שדך לא תזרע כלאים, יכולים אנו לחשוב אם יש לאדם שדה בת מאה או אלף פרסאות אסור לו לזרוע בה שני מינים, אבל חז"ל גלו כונת התורה כי אם עוזב בית רובע פנוי והוא עשר אמות וחומש מרובעות אז יוכל לזרוע שני מינים (רמב"ם הל' כלאים פ"ג ה"ס), וכן לא תבאר התורה איזהו האבר הנמול, וכן המועדים אם נמנה החודש לחמה או ללבנה, חתמה תורה בלמודת (שמות י"ג ט"ז) והיה לאות על ידכה ולטוטפות בין עיניך, ונשנה זאת עוד שתי פעמים (דברים ו'ח'. י"א י"ח), ולא פרשה לנו מה הן הטוטפות עד אשר באו אדירי התלמוד והשכינה דברה מתוך גרונם מהות התפילין ותמונתן ומתכונתן וכתיבתן (שבת ע"ט. ק"י. מנחות פ"ט. מכות י"א.); התורה אמרה (שמות ט"ז כ"ט) אל יצא איש ממקומו ביום השביעי, ואחריה בא הנביא ירמיהו והזהיר על זה (עי' תוס' עירובין י"ז: בד"ה לאו), אך לולא התלמודיים לא ידענו מה היא היציאה האבות והתולדות (עי' כוזרי מאמר ג' סי' ל"ה ל"ז. עקרים מאמר ד' סי' ל"ט מ"א. עקידה שער ע'); וכדומה מצות רבות כמעט כלן, אשר חז"ל הסירו קליפתן החצונה כי תהיינה ראויות לאכילה רוחנית; וכל האומר כי דרכי התורה שבעל פה רחוקים מדרכי התורה שבכתב אינו אלא טועה תועה ומתעה, כי אין לך דבר דת ודין התלמוד אשר לא ילכו יונקותיו מפרדס התורה ומסתעף מכרם ה' צבאות; כי ישאלך בנך אם נמצא בתורה כמה היה משקל תבת נח, בטח תשיב לו בפה מלא כי לא נמצא זכר מזה בכל מקצועות התורה וכתבי הקודש, ובאמת השגה ברואה כי נמצא מבואר היטב בתורה משקלה, כי קבלה ביד חז"ל איש מפי איש כי אמה שבמקדש היתה שוה לאמה שבתבה, ובאמה אשר במקדש מדדו אמה על אמה ברום שלש למקוה ועשרים לסוכה ולמבוא ואלפים לתחום וארבע לרשות היחיד, והנה אורך התבה היה שלש מאות אמה ורחבה חמשים אמה, והיא היתה משוקעת במים אחד עשר אמה, וכל משקל רגל מעוקב מים הוא ששה וחמשים לטראות וחצי, נמצא כי נהדפו מפני התבה משקל שבע מאות וארבעים וחמשה אלף ושמונה מאות כברים, ומאומת בטבע כי הדבר השט במים משקלו הוא ישר כמים הנסוגים מפניו; כן כל דיני התלמוד אם ענפיהם נוטים מחוץ לגדר התורה, אולם הם אחוזים בשרשי הפקודים האלהיים הכתובים באש שחורה על אש דת משה, ונרשמים בכתב אמת בטעמיה ותגיה ומעולפים בספוריה הנפלאים, כי לא כאותיות המצריות העבריות כי חיות הנה ורוח אלהים מרחפת עליהן, ומבין שורותיהן יצהירו ענינים נעלים המכהים גלגל חמה ביפים.

שאלת שאלתיאל האחת עשרה

באוד מוצל מאש אנכי אנצל על ידך מאש הרשעה הבוערת כלפיד בעולם ותלהט מוסדי הרים בזעף אף, אך עוד רעיוני נבוכים ומחשבותי רצוצות בהשקיפי על כרמי דתות שונות הפתוחים לרוחה ומפולשים לכל צד בעד כל עובר ושב, והלאומים

והלאומים החוסים תחת דגלי אמונותיהם מבכור המלך היושב על כסא רם ונשא ושוליו מלאים את ההיכל המחקר ונהם בכפיר אימתו על רבבות אלפי עבדיו, עד השפחה הרוחצת רגלי עבדי אדונה ובשפל גגים גגה, כלם למקטנם ועד גדולם נוטרים אמונותיהם בכל נפשם ומחזיקים בדתיהם בכל מאודם, הן בספרי הפילוסופים הלאומים מעינות החכמה ומקורי המדעים הנולדים על ברכיהם חדשים לבקרים, לא נמצא בקורת קטנה כגרגר חרדל ולא נראה מגרעת זעירה כשחק מאזנים על ספרי מחוקקיהם הקדושים בעיניהם עד למאוד, אבל דת ישראל ואמונת ישרון היא סגורה כיריחו באלפי גדרות ברזל ורבבות גזרות וסיגים אין מספר, ועל כל אלה הפרוץ מרובה בה על העומד ושועלים הולכים בה בגאה וגאון כאריות לקצץ בנטיעותיה לזרות ולהבר ככל העולה על רוחם העועים אשר מסוך בקרבם, ואין לך מחבר מסכיל אחד מבני עמנו אשר לא יעיז להכנים ראשו ראש חמור בעמקי אמונתו לנטוע ולעקור נטוע במות ריק כשפחה המורטת נוצות האוז, ובדור עקש ופתלתול זה נטלו השם משכיל רק אלה אשר בצוארם ילין עוז לשחק עם התורה כצפור דרור ולהפוך אותה כחומר חותם לכל חפציהם, ומשה המחוקק איש אלהים הוא בידיהם כמרגלית יקרה בחרטום התרנגול, גייגער אוחז בערפו כחתול את היונה, ריגייו יונק ונושך שדי תורתו כעיר פרא, סמאלענסקין ינגח אותו בקרני פרה סוררה וסמאל דארעא כעין סמאל דרקיעא, סלאנימסקי ינקר עיניו בככב הזנבי ויכהו במשובה נצחת כצפיר העזים, ורבים כמוהם החותרים בכל עוז ומכרכרים לטול ממשה קרני ההוד ולהעמידהו ערירי בתוכי אשר נוצותיו מרוטות מעליו, וחבוריהם אלה יש להם מהלכים בעולם ורבים יתנפלו עליהם כבעל תאנים במדבר, וכמו השור שהקריב אדם הראשון היו קרנותיו קודמות לפרסותיו (חולין ס' ע"ז ח' י), וכן הפר שהעלה נח והאיל שהקריב אברהם (אבות דר"ן פ"א), כן מסכילים אלה מנגחים בקרניהם חומת הדת טרם יקריבו פרסותיהם אליה להתבונן עליה, כאשר התנהגו צוררינו הנודעים בספריהם המתועבים ומטונפים בחלאת השקר, כמו הספר ספעקולום לפפּעפערקארן, יודישער דעקקמאנטעל לשוואבע, ענטדעקקטעס יודענטהום לאייזענמענגער, יודישע מערקווירדיגקייטען לשורט, יודישער שלאנגענ־באלג וזענדשרייבען ליאָהאן אדריאן, ותולדותיהם כיוצא בהן נושכים את שדי התורה ותוקעים שניהם כחרבות בדדי אֵם האמונות ולא ידעו רחם, ושרי הפחות החפשים אלה אשר הם עושים מעשה זמרי בשאט נפש ובזדון לב ואין מוחה, וכאשר יראו כי איש ירא וחרד פלוני עבר על ערקתא דמסאנא בשוגג, ימהרו להשים על עיניהם קרני חזות ושקופים אטומים המגדילים הדבר על אחת אלף, והם תוקעים ומריעים בראש הומיות להכלים פני פלוני אלמוני ולהפוך שליתו על פניו, כאשר יאמר משל ההמוני: פעם אחת התגנב זאב טורף אל תוך העדר ויבוז שה תמים שם אותה על שכמו וינס בחפזון היערה, ויהי בדרך התחננה השה לפניו וסלדה בחילה כי יחמול עליה ולא תהיה לברות למלתעותיו החדות, והזאב באחד ומי ישיבהו ממשובתו הנצחת, ועוד הרעים בקולו נפלאות וידבר רתת: „לשוא תרבי תחנה לפני! אם אִנה השם אותך לידי בלי תפונה חטאת נגדו חטאה גדולה אשר לא תכופר לך כי אם בשפך דמך", והשה האומללה זכרה את אשר עשתה ותאמר:

גדול

גדול עוני מנשוא! פעם אחת התלוננתי בצל עני אחד ובביתו אין לחם ואין שמלה, וגם אני הייתי רעבה מאד עדי נחר גרוני ואש עצור בעצמותי היבשות, ובראותי כי העני הזה הוא שוכב הווה על מטתו ותרדמתו עזה, אכלתי את הקש והתבן אשר בתוך מנעליו להחם את רגליו בקור; ויהי כשמוע הזאב חטאת השה הרים קול חוצב להבות ומפיו יז קצף נורא באמרו: ראי כי צדק משמים נשקף וכי אַת חיבת ראשך למלך כל הארץ; ויאחז בערפה ויפצפצנה באכזריות חמה, והשה נאנחה מר ותאמר: אתה חומס ושוסה! איה סופר איה שוקל הנבלות הגדולות אשר עשית ועוד תעשה מאין הפוגות והנך שאנן ושלו ולא תדע דבר רע, ואותי תטרוף על דבר קל כזה ופתחת גרונך כקבר לבלעני?, כן בני בלי שם אלה מביאים מבול חרפות וגדופים ברעש גדול שגיא על החרדים אשר נראה קיסם קטן בין שניהם והם מניחים קורות גדולות בין עיניהם. ואם בארזים נפלה שלהבת המינות מה יעשו אזובי קיר כמוני? מה יעשו עזין רהיטין כד רעיא חגר? תאמין לי מהללאל כי מדי אזכור יום שלשום כאשר חשבה אניתנו להשבר בגאות הים ובשאון גליו, איך כל איש ואיש קרא בשם אלהיו ובכבוד מחוקקו בכריעה והשתחויה, וביניהם שכבת גם אתה על הרצפה ושפכת שיח לפני אלהי הצבאות בחילה, אך אני עמדתי כבול עץ יבש וכנציב מלח בלי משען ומשענה, עת אני מעלה מחזה נוראה זו יפרוץ קור גדול בעצמותי וארכבותי דא לדא נקשן מגודל בושה וכלימה, ואני אומר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאתנו הרעות האלה בים, ובשל חטאתי התחולל הסער לערוך לדג שלחן בבשרנו.

תשובת מהללאל האחת עשרה

בְּבֹור אצרוף רעיוניך הנבוכים שאלתיאל ואסיר התבלול אשר על עיניך השוגות ברואה ומשימות אור לחושך, הן גם פילוסופי האומות עשו בספריהם שקופים אטומים, ובחידות דברו נכבדות בעניני החכמה העומדים ברומו של עולם, ובמועצות ודעת גלו טפח וכסו טפחיים, כאשר יכתוב היש"ר מקנדיא ז"ל (נובלות חכמה ק"א י') וז"ל. פלטון עם היותר קרוב למלכות ובן אפרתי ודובר אמת בלבבו, עכ"ז לא רגל על לשונו לפרסם דעותיו, וגם בכתביו לא דבר רק בחידות ומשלים כדי להעלים דבריו כו' עכ"ל, וכן (יסוד עולם פ"ו מאמר ב'): כך היה מנהג החכמים הראשונים להסתיר הדברים כדי להגדיל החכמות לפארן ולהאדירן ולהסתירן מעין המון העם שאינם יודעים שאינם הגונים להם" כו' עיי"ש, וכן כתב רבי דוד ניטו ז"ל (כוזרי שני סי' ש"ד): „ולא נסתר מנגד עיניך שדרך החכמים בין מישראל בין מאומות העולם היה לכתוב ספריהם בדרך משלים וחידות כגון פיטאגאראס ופלאטא" עיי"ש, וכן כתב רבי שם טוב ז"ל (ס' אגרת הוכוח): הן הקודמים מהפילוסופים מסתירים כונתם האמתית בחכמה ואומרים דבריהם בחידות", (ועי' עוד בס' הוכוח לאברבנאל . קורות הפילוסופיא החדשה להחוקר בוהלע ח"א ר"ג . קורות כתות בני ישראל לפרץ בער ח"א רפ"ח . המוסר והפילוסופיא לפלוטארך ח"ה סי' ט' שאלה ה' . ס' הפילוסופיא למיינערס ח"ג מכתב ג'); וגם בלשון הפילוסופים הקדמונים מהאומות היה שגור הפתגם

מגילה

(מגילה י"ח) מלה בסלע משתוקא בתרין; ולכן מטולטלים הם שבילי דאורייתא ועל כל מלה יש עשר מצעות זו על גב זו, למען לא יהיה היזק ראיה לעיני העטלפים ריקי מוח הבוערים בעם ישרון, אשר בטרם תבא התרופה בחדרי בטנם ימותו מיתת הנפש ורוחם כרוח הבהמה יורדת למטה.

כל עברי נאמן לעמו ולדתו מן הראוי לו לבכות תמרורים ולפתוח עיניו כארובות השמים בעת המבול, על צרעת הממארת אשר פשתה בין משכילי ישראל, ועל העפולים וטחורי המינות אשר כסו את עור בשר סופרי ישרון מכף רגלם ועד ראשם, והם הביאו תולעי החופש בדמם לחרף מערכות אלהים חיים ולכסות את כרם תורתנו באבני נגף ומכשול, ומכונות הדפוס יוציאו יום יום ספרי מינים וחבורי עצבים להשליך שקוצים ולשפוך לעג כמים על אראלי התלמוד ומצוקי התורה שבע"פ תקיפי קמאי ובתראי אשר לתבונתם אין חקר ולגדולתם אין קץ ותכלה, פרעוש קטן קצוץ כנפים ירדוף אחר הארי בלפידי בוז, ונמלה קטנה ובזויה תנקר עיני העדה שרידי ישרון אשר ה' קורא אליהם, ונהפוך הוא אצל אומות העולם אשר לא ייעפו ולא יגעו להדר ולפאר לעלה ולקלס על אחת שבע את הוריהם ומלמדיהם, התלמיד יתן יותרת הכבוד לרבו אף אם קטנו עבה ממתניו ולא יגיע לקרסוליו, כאשר כתב אביעד שר שלום ז"ל (אמונת חכמים פ"ב) וז"ל; והוא מן התימה שהרבה יותר כבדו הפילוסופים את אריסטו ממה שעשו אנשים הללו את חכמי ישראל, שהרי כתב הרמב"ם (במורה ח"ב פט"ו) שרוב האנשים החושבים שהתפלספו ירחיקו לחלק עליו או לחשוב בו (באריסטו) שנעלמה ממנו תעלומה או ששגג בדבר מן הדברים כו', וזה אפילו בדברים הזרים מאד הנזכרים בפ"א, ולא עוד אלא אפילו בדברים שנראה ברור שטעו כמו בככבים שיש להם זנב כו', ובעגל הלבן הנראה בכל לילה בשמים כו', נמצאו קצת מן הפילוסופים שרצו לקיים דבריו, והאנשים הללו כל עוד שמצאו בדברי רז"ל דבר אשר אינו נראה לעיני שכלם המשובש, כחשו לגמרי, ומעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים הבאתי להם ראיות מדברי רז"ל, ועקמו שפתותיהם ואמרו: אמת שחכמים אמרו כך אבל איני מאמין ואינו מעיקרי הדת, ואחרים אמרו אמת שחכמים אמרו כך אבל כפי הפשט אינו, אי שמים! ולא תהיה תורה שלמה שלנו כשיחה בטלה של אריסטו ושאר הפילוסופים ראשי הכתות וככל דבריהם? וכיון שלא נמצא על הרוב בחכמות דבר ודאי, למה נכחיש דברי רבותינו שרובם דברי קבלה ודעתם רחבה מדעתנו, וכי אי אפשר להיות במציאות אלא מה שיבין שכלם הדל כו' עכ"ל הפילוסוף שר שלום ז"ל; וכן (זרובבל ח"ב צד ל') : „ומעתה נבא נא ונביא עדות מן החוץ מאדירי חכמי האומות והמפורסמים הגדולים, ונאמר, כאשר שמע פיטאגאראס על רבו שהיה לו בנעוריו פערעצידעס שהוא חולה, הלך פיטאגאראס בחפזון מאיטליא אל אי דעלאס אשר גר שמה רבו זה, וישב עמו וישרתהו ויכלכלהו, ושם כל כחו ומאודו להמציא לו תרופה ומזור למחלתו, לא היה דבר אשר יכבד עליו ממה שהיה לתועלת רבו, כל ימי חליו לא זז ממנו כו', וימת רבו על ברכי תלמידו זה ויתאונן עליו ויבך בכי גדול ויקבור אותו בדי כבוד והדר, ואחרי עשותו לו כל החוב המוטל על הבן

לאובי

לאביו שב הביתה. המלך הגדול פיליפ (אבי אלכסנדר מוקדן), החריב את העיר סטאגירא עיר מולדת אריסטאטעלעס, וכאשר מלך בנו אלכסנדר הנזכר, שהיה תלמיד אריסטאטעלעס, צוה לבנותה מחדש לבקשת רבו זה אריסטאטעלעס, ומכאן נראה גלוי שהיה מכבד את רבו יותר מאביו, ומעידים כל ספרי היונים שאלכסנדר היה נוהג כבוד גדול לכל אדם אשר למד ממנו איזה חכמה או מדה טובה כו'. השר צבא הגדול מטהעבען עפאמינאנדאס היה לו רב ושמו ליזיס מעיר טארענט, והיה כל כך כרוך אחריו עד שהיה מונע כל חברת מרעיו ובני גילו והיה משתעשע רק עם רבו זה, וגם אח"כ כאשר כבר לא היה צריך עוד אל רבו זה ואל למודיו, לא זז מחבבו כל הימים ויתן לו כבוד פאר ותודה רבה. ובפ"ב שם כתב קווינקיליאנוס וז"ל. מחובת התלמיד לכבד ולאהוב את מלמדיו כי המה מולידיו בנפש כו', ומה אספר הנה מהכבוד הנורא אשר עשו תלמידי סאקראטעס אל רבם זה, הלא נודע! וגם חרפו נפשם ללכת בחשאי אל בית כלאו, וזה אייקלידעס תלמידו אשר היה שוחה את הנהר לילה ולילה ובא בחשאי אל רבו זה, ואם היה נתודע היתה אחת דתו להמית כו', והחכם הגדול ליונים אריסטאטעלעס שהזכרנו גזר ואמר: המלמד את בני חבריו תורה והמגדלם, לו יתר שאת ממולידיהם, כי אלו נתנו להם חיים, והמה עושים חייהם מאושרים כו'. והפילוסוף הרופא המובהק בוטראלא בהקדמתו לספרו מעתיק גם הוא דברי אריסטאטעלעס הללו בזה הלשון: אמר אריסטאטעלעס נבוא ונחזיק טובה למלמדינו שהולידו את נפשותינו, יותר מאבותינו שהולידו את גויתנו כו' עכ"ל זרובבל; וכן מחוקק ההודים הפראים צוה לכבד את המורה יותר מאב ואם ואמר כל המורה הוא צלם האלוה (מעשה בראשית להד"ר רובין פתח ג'). והקיסר ניקאלאי לוה את הסופר קרילאוו לבית עולמו ועל כבוד מלכותו לא חס. ואבן רשד נגידים ידבר (מובא בס' דרש משה למהר"ם אלבילדה נ"אי) וז"ל: רבים מההמון חושבים שהחכמה תזיק לבעליה, ותקנה מדות מגונות להלומדים בה, וזה למה שראו קצת מהחכמים יהיה להם מדות מגונות ופחיתות, ולכן יגזרו אומר כי ברוב חכמה רוב פחיתות, ויוסיף דעת יוסיף מכאוב, אמנם זה טעות הוא כי נהפוך הוא, שהחכמה תחיה את בעליה ותתן לו מדות חמודות, יען מצד החכמה יכיר האדם מעלת היוצר יתברך, ונפשו, וגם פחיתות דברי העולם, ובזה ישיג מעלת ההסתפקות, ואחריה רעותיה, והמדות הרעות הנמצאות באיזה חכם, אין זה מצד החכמה חלילה, אבל מצד מזגו הרע, ואם חכמתו לא עמדה לו היה מוסיף ברשע ופשע כו' עכ"ל; וכן כתב החוקר האלהי מר יוסף פלקירא ז"ל (אגרת הויכוח י"ד:) וז"ל. ומה שימצאו אנשים אשר מתעסקים בחכמה ויוצאים לתרבות רעה, אין זה מצד החכמות אלא מצד מזגם הרע ותאותם הגרועה, כי החכמות לא תצוינה ללכת בדרך הרשע, אדרבה הן מזהירות מזאת, וכמו שיש מהרופאים שמכירים המאכלים המזיקים לגוף, ובכל זאת יאכלו אותם בגלל שתאותם תכריחם לזה, גם לא יקרה זה להם לבדם כי נמצאו רבים מלומדי התורה שהם רעים מעם הארץ עכ"ל; וכן מברר ואומר רבי אברהם ביבאגו ז"ל (דרך אמונה מאמר ב' שער ג') וז"ל. ואם ימצאו אנשים אשר ילמדו החכמות ובכל זאת המה רעים וחטאים, אין זה מהחכמה, אבל לפי רוע

מזגם

מזגם וחסרון תבונתם עכ"ל. ומרן אברהם בן הרמב"ם ז"ל מדבר רתת (מלחמות ה' ו"י) וז"ל. אלו הטפשים ועניי הדעת חסרי לב, לא די להם חסרון דעתם ורוב סכלותם, שנאמר בדוגמתם (ישעיה א' ג') ישראל לא ידע וגו', עד כי העלו שכל מי שעוסק בחכמה הוא מין וכופר בתורה כו' עיי"ש;

הסופרים החפשים אלה עת טובלים קולמוסם בדיו להשחיר פני אראלים היושבים על כסא משה, לא יעלה אז על לבם כי הם בני תמותה אשר ימיהם קלים מני ארג ורק כאורחים נטו ללון בעולם עובר זה, ולא ישעו לדברי קושט אמרי אמת אשר יצאו מפי הכהנים הנקובים בשם דערווישען (קנאת האמת צד ק"צ): „הארץ היא דומה לבית מלון אורחים אשר כל איש הלך שוכן בתוכה, ידע נאמנה כי בקרוב יהיה מוכרח לעזוב אותה מפני איש אחר אשר ימלא את מקומו ולא יניחהו לשבת בה עוד ולהתמהמה שמה (עי' יומא ל"ח: מ"ק כ"ח י ירושלמי יומא ספ"ג. שיר רבה פ"ג סי' ה'); המתפלספים מבני טיבעט מהאבראמאנין ומשאר בני מזרח וגם החכם פלאטו, האמינו כי הארץ היא בית כלא ומוסר (עי' ברכות ה"י ט': ב"ב י"י אבות דר"ן פט"ז), בה יענשו בעבור חטאם וינקו מעונם הרוחות שהושלכו משמים בגלל פשעם ונהיו לנפשות בני אדם וחיות, (ועי' מ"ש החכם הזה בספרו „רעליגיאן איננערהאלב דער בלאסען פערנונפט" בהערה לצד ע"ה); ואיזה מהמתפלספים אמרו כי הארץ היא בית משוגעים (עי' פסחים נ' י ע"ז נ"ד: סנהדרין מ"ו:) אשר מלבד כי כל אחד מבני אדם המתהלכים בה הוא לבדו המשחית את חפצי לבו אשר מגמתו עליהם להשיגם (עי' נדה כ"ה י זוהר וירא קט"ו), עוד יתאמץ מאד לתת מוקשים לרגלי חבריו ולסבב להם רעות אין מספר (עי' ע"ז ד' י אבות פ"ג מ"ב), לב האדם הוא נשחת כל כך עד שיהלל את עצמו ויחשוב לעשות נכבדות וגדולות אם ידע למצוא תחבולות רשע ובידו למלאות רצונו הרע (עי' ירושלמי יומא פ"ו ה"ד) עכ"ל; וכן כתב החכם מיינערס (מכתבי פילוסופיא ח"ג דף ש"ד) וז"ל. חכמי יון כמו פלאטו ופיטאגורוס קבלו הערה הזאת מכהני עמם כו', כי גם הם דרשו לפניהם שנשמות בני האדם היו רוחות טובות אשר חטאו נגד השם ועברו על דבריו טרם בואן הנה, וכי בגלל עונותיהן השליכן משמים וישימן בגופות שהמה להן כקבר וכבית אסיר למען יקבלו עונשן כראוי, ואלה מבני אדם אשר כל מגמתם ועמלם בארץ, להתגבר על יצר הרע ולהמית תאותם וללכת בדרך הישר, ינקו מחטאם הראשון ויטהרו מטומאתם ויתקרבו ע"י פעולותיהם הטובות למעלתם ולמדרגתם אשר נפלו ממנה, ואז אחרי מותם יתחברו ויתאחדו למקורם ושרשם עכ"ל; וכן החליט דארשזאן (אגרות הקבלה ח"ה דף קצ"א) עיי"ש באריכות, (ועי' קורות השכלת בינת האדם להחוקר בוהלע צד צ"ד. ובקורות הפילוסופיא החדשה שלו ח"א צד קצ"א). וכה גברה האולת בלב משכילי דורנו כי האיש הרודף אחר מדות האנושיות ומקשר אותן כענקים לגרגרותיו הוא בעיניהם כפתי וכרחל נאלמה לפני גוזזיה, ולא ראו דברי החוקר הדגול מרבבה קאנט (דיא רעליגיאן איננערהאלב דער בלאסען פערנונפט קנ"ד:) וז"ל. קשה הוא לבני האדם לחשוב כי מוטב עליהם ללכת בדרכי החסד והישר מצד שהם עצמים שכליים, ע"פ הרוב ידמו כי בעבודות האלה יעבדו את ה' ויחשבו כי לא היו מחויבים לעשותם אם לא היה להם צורך לעבוד אותו בהם כו' עכ"ל, ובצדק אמר רבי יוחנן

עירובין

(עירובין ק׳:) אילמלי לא נתנה תורה היינו למדין צניעות מחתול וגזל מנמלה, (הנמלים זורעות זרעים להצמית צמח למאכלן ותאספנה תבואות אדמתן לאסמן. הצפירה שנת כ״ב גליון קט״ו) ועריות מיונה דרך ארץ מתרנגול עיי״ש, ואין לכנות אלה בשם חסידים יען כי כן טבעם, כן האדם בטבעו להיות המאסף לכל המדות הטובות המפוזרות ומפורדות בין החיות והעופות וכל החי באדמה, כי בהן תאות נפשו האלהית אשר אין לה מיתה עולמית ותשוב כבנעוריה בית אביה בשמים ותתעדן בעולמות אין מספרי

שאלת שאלתיאל השתים עשרה

כגודל חסדך אשר היטבת לעשות עמדי עד עתה, וכאשר תיניק אם רחמניה את פרי בטנה בטוב עין, כן הודות לך מהללאל כי השבעת נפשי הנהלאה במטעמי החכמה ומעדני המחקר משלחן הגבוה העומד במקום אשר הצדיקים יושבים ונהנים מזיו השכינה, וגם עתה על בינתך אשען ועליך איש חמודות אשליך יהבי, כי תחכמני להבין ולהשכיל מוצא שפתיך הנוטפות מור ואהלות, כי יש עולמות אין מספר בתהום הטבע, וכי נמצאו עוד ארצות מאליפות מרובבות זולת הכדור הארצי הזה התלוי על בלימה ונברא לתהו, ולא אהיה בעיניך הבהירות כמשתגע, אם אדמה זאת לשני עורים עניים אשר בקשו אגורת כסף על פתח נדיב אחד, והוא שחק לאידם ויאמר: הא לכם קב מלא דינרים! והם חזרו לביתם בלב עלז ושמח כי אחד חשב על השני כי לקח את כסף תועפות מהנדיב, ואחריתם תוגה ודאבון נפש גדולה מנשוא, ועוד הכה חד את אחד באבן ובאגרוף, זה אמר כי רעהו יתעמר בו ויבוז ממנו את מחצית הדינרים, והשני מתח עליו קו חשד, כה התקוטטו יחד בשצף קצף עדי שלחו איש עתי לחקור ולדרוש מהגביר אמתת הדבר, ונודע להם כי הוא לצון חמד לו ויהתל בהם בשאט נפש וביד ריקה, כן מכנף הארץ נשמע כי יש עולמות מלאים עונג על כל גדותיהם בעדנו ואין רואה; גם פליאה דעת מני מאין ידעו התירים אשר בידם מחקרי ארץ ותועפות הטבע לגזור אומר, כי על הככבים המשתרעים על פני חוג השמים ישנם בני אדם שונים יחד עם בעלי חיים עופות ורמשים כמו בארץ אוכלת יושביה זו? פעם אחת ישבתי במסבת מרעים אצל שלחן אחד יחד עם בני קדמא ואזלא חסידים ואנשי מעשה, ושמעתי אשר הם כשתי רוחות מספרים זה לזה מטוב היין ומטעם הבשר אשר בגן עדן, והביאו ראיות מהפיטן אשר חבר את פיוט אקדמות, ואחד מהם העביר ידו על מצחו ושאל לפי תומו: הלא החוקרים סבבו והקיפו את כל הכדור הארצי זה ולא מצאו גן תלפיות זה? ובא השני וחקרו הלא יש עולמות רבים אשר עצמו משערות ראשינו, ועל אחד מהם נטעה ימין עליון את גינת ביתן המלך בעד היראים והחרדים על דבריו; ואני לא יכולתי להתאפק ושאלתיו: מה לו לאדון העולמות כלם להביא כליון חרוץ על הגוף ולהעלות את הנשמות אל עולם אחר, הלא נקל לו לתת לצדיקים עושי רצונו נחלה ענוגה בלי מצרים בעולם הזה, וכשם שאמר לשמן וידלוק יאמר לחומץ וידלוק, כאשר ישאלו ההורים את בניהם הקטנים, על אותו שר אשר חפץ לעלות על סוסו הגבוה ולא יכול, וצוה את עבדיו

בי

כי יתעמלו בפרך להביא אבן אחת גדולה אל הסוס כי יוכל עלות בה עליו, והנער אשר מעט מוח בקדקדו ימחא כף וישאל בתמהון: מדוע לא הוליך את הסוס אצל האבן ולא חס על עבדיו להעמים עליהם משא לעיפה ללא הועיל? וכן עוד מוחי רופס כתינוק ועוד יש טינא בלבי על אמתת עולם הנשמות ומהות הארצות האחרות, אם לא היו המאמינים בכזיב בלדתם אותן.

תשובת מהללאל השתים עשרה

כדגר הקורא אפרוחים אליו בנועם קולו, כן צבאות ככבי אור הנפוצים ושטוחים כזרע גד על יריעות שמים, הם קוראים כל הפילוסופים אבירי המדע מקצוי ארץ ואיים רחוקים, כי יתבוננו עליהם וילכו על כנפי שכלם לרום שחקים להתחכם על מהותם וחמרם, ועל מה הוטבעו ונתלו כאבני אקדח בגלגל העליון; כמה חביות דיו שפכו ארזי המחקר כמה רבבות אלפי קולמוסים שברו אדירי המדע בענין רם ונשא טמור ונעלם זה, וכלם החליטו פה אחד כי כל האומר שהככבים הם כדורים ריקים אינו אלא טועה, והביאו מופתים וראיות כי הם מלאים מיני בריאים ויצורים שונים ימים ונהרות ושפעת בעלי חיים, כי לוא היינו יושבים על ככב אחד אז ראינו את כדור ארצנו זה בתמונת ככב מזהיר מפיץ קרנים, ולא מלאנו לבנו להאמין כי עליו משתרעים ימים נוראים ונהרות איתן מלכים ונסיכים פריצי חיות והררי נמרים, כן בשבתנו על הארץ הזאת רוחנו קר ככפור ולבנו יתר ממקומו מהאמין כי הככבים הנראים בעינינו כעדשים הם עולמות מלאים בעלי חיים שונים והמון מפלאות תמים דעים בתוכם, לוא נאמר לנער כי עוג מלך הבשן יצא מבטן אמו ישחק ילעג בנו לאמור: אם יבלע אדם צפור קטן חיש ימות בבטנו והיא כלכלה במעיה ענק גדול כזה וחי? כן אם נאמר לנבער מדעת כי הככב הקטן הוא גדול בכמותו מהארץ, והוא עולם מלא בתולדות רבות ועצומות, נראה בעיניו העצומות כריקי מוח או כהלומי יין ויתן לדברינו עורף ולא פנים, וכמשתאה יעמוד בשמעו דברי החוקר לכל תכלית דאקטאר בערנשטיין (ידיעות הטבע חלק המלואים צד י'): „אם תביט השמימה בבוא הערב, ועיניך תראינה אלפי רבבות ככבים זרועים על פני הרקיע — מה אלה לפניך? מה אתה רואה בן אדם? ככבים אתה רואה, ובספרי אוצר-השרשים נמצא כתוב, כי הככבים הם נקודות מאירות אשר בשמים, וזה כל חלקם ועמלם! אבל הידעת אתה מה זה ככב? — באחרית ימי הדור העבר עשה לו החוקר הגדול מאחיו סער וויליאם הערשעל את קרן-החזות הגדולה אשר לו, ויבט השמימה וירא את הככבים הקבועים, והנה עולמות הם, עולמות אין מספר, גדולים ועצומים, באין ראשית ובאין תכלית, ואם נמנה להם מספר שנות אלפי רבוא רבבות לא ישפיקו לנו, כי מעולם ועד עולם הם, ואף הבל ייגע אדם קצר ראי, וכל מחשבותיו מאפע אם יחשוב כי הוא אדון הבריאה, ועולמו לבד הוא העולם אשר מצא חן בעיני האלהים, ואדמתו אשר עליה יושב היא היקרה והנחשבה, וזה כל החיים! — אלפי רבוא רבבות עולמות משוטטים ממעל לראשנו, והם לא נבראו תכלית בריאה בשכבר הימים, כי אם הולכים ונבראים

מרגע

מרגע לרגע, ולדבר הזה נקרא „נצח", על כי אין לו ראשית וגם אחרית לא תהיה לו! יש ככבים אשר כבר השלימו חק בהבראם והם נפרדו בדרכיהם; יש אשר לבדד ילכו כמשפט השמש אשר לנו, ויש אשר שנים שנים ילכו, ויש אשר יתקבצו לאגודה אחת לעבור את פני השמים בסך; והחגורה הרחבה והמאירה אשר נראה בשמים בלילה בהיר ואשר נקרא לה „נתיב-החלב", הלא אגודת אלפי שמשות היא, אשר ביניהם מקום גם לשמש אשר לנו! את כל אלה הורה אותנו הערשעל הגדול, מלך השמים, ותקטן עוד זאת בעיניו ויורה אותנו כי בהרות הערפל הנמצאות ברקיע השמים ורחוקות ממנו עד בלתי תכלית, הבהרות האלה איי שמשות הם בלב ים השמים, והשמשות האלה רחוקים ממנו ואורם לא יבא אלינו משם עד פני האדמה בלתי אם מקץ אלפי שנים; ויורה אותנו בשמים ערפלי טבעות ככבים-קבועים אשר לא תשלוט בם כל עין לראותם, והם גם הם נתיבות חלב הם, כנתיב החלב אשר בו ימצא שמשנו מקום לו; ויורה אותנו ככבים לאלפים העטופים מעטפות ערפל, וערפלי בהרות שהם עולמות בפני עצמם; ויורה אותנו גם חמרי ערפל אשר לא יחדלו, והם יסודות עולמות הם אשר לא השלימו עוד חק ואשר יספרו לדור את מעשי הבריאה וחידותיה".

קח צרור עפר מתחת כפות רגליך והתבונן כי עברו עליו כמה אלפי שנים, וכי לא נס ליחו ולא כהתה עינו מיום ברוא אלהים את כל היקום, כן בין בני אדם עוד חדשים הם הפתגמים הישנים המקובלים איש מפי איש עד אדם הראשון, ובין הפתגמים הישנים אלה נוכל למנות את הדעה המושרשת בלב כל יושבי בתי חומר, כי ישנם עולמות רבים אין ספורות במרומים מלבד עולמנו זה, ויוכל היות כי כאשר השיג האדם הקדמון פתשגן הדברים הכרחיים לחייו מאדון התולדה, כן חלק לו בבינה והשפיע עליו הערה אלהית דקה מן הדקה, כי עולמנו זה הוא כפרוזדור לפני העולמות הנעלמים בחוג שמים, שהן המטרה היותר נאותה להחכמה העליונה בבריאת ארץ אוכלת יושביה זו, וכבר הרבה התוכן הגדול פלאמאריון מופתיו (בספרו „העולמות הנושבים") כי כל הככבים מלאים בעלי חיים שונים; והמהנדס לאַפלאַס יוכיח כי האויר והחום הממלא את כל חללו של כדורנו הארצי ימלא גם חללם של יתר ככבי לכת, והוא יחולל התנועה והחיים המתנועעים; ומלפנים הוכיח הפילוסוף הראשון בארץ יון פיתגורס כי הככבים הם עולמות נושבים ומלאים יצורים שונים למיניהם, ואחריו החרו החזיקו הפילוסופים הגדולים קסינופַינט אַנאַקסאַגורעס פלוטארך אפימידינוס, כי ממעל הירח נמצאים בעלי חיים שונים רמש ואין מספר; ובתקופה האחרונה הכניסו שני פילוסופים את ראשם בענין זה הלא המה אראגא הצרפתי ודארווין הנודע, וגם הם החליטו כי עוד יש עולמות אין מספר על פני כדורי הככבים ובהם בעלי נפש כמונו. ולמען תבין ותשכיל בענין זה בעינים פקוחות אני מעתיק לפניך דברי הרד"ג הנובעים ממעין לא אכזב (הצופה להמגיד שנה ז' גליון כ"א): „והנה עד היום הזה היתה ההשערה הזאת אודות מקור האבנים הנופלות ממרומים ארצה רק בגדר האפשרות, אך עתה התגלות נפלאה אחת אשר נגלתה בימים האלה, הפיצה אור חדש על תכונת וטבע האבנים האלה, ההתגלות הזאת נעשתה זה בשנה

במדינת

במדינת יאמייקא אצל העיר פארט-ראיאל על ידי החכם המפורסם האפקינס יליד ארץ בריטניא וחבר לחברת דורשי החכמה בקינגסטאוון; פרטי ההתגלות הנפלאה נמצאים במחברת מיוחדת אשר הוציא החכם הנ"ל בימים האלה לאור עולם, על אמתת הענין הנפלא המובא במחברת הנ"ל יעידו מלבד החכם המחבר המפורסם לאיש תמים במעשיו, גם עשרים אנשים נכבדים משועי העיר פארט-ראיאל אשר מהם ראו בעיניהם בעת נפלה האבן הגדולה משמים, ומהם אשר עזרו להביא את האבן ממקום נפילתה אל תוך העיר, ועוד שני חכמי הכעמיע משם אשר בחנו ובדקו את הרכבת יסודות האבן. ומעשה שהיה כך היה:

בליל יום העשירי לירח אויגוסט שנה עברה (תרכ"ד לאלף הששי) הלך החכם הנ"ל לשוח על שפת נחל סיקסטען השוטף על יד העיר פארט-ראיאל במדינת יאמייקא בחברת כהן העיר וגיסו, אחד משרי בית המשפט, פני השמים היו טהורים והירח הפיץ קרנותיו בלבנת כסף על כל הגבעות וההרים המתנשאים סביבות העיר, פתאום ראה החכם כדור אש גדול מעופף ברקיע השמים וכחץ מקשת מהר לרדת מטה מטה, גדלו היה לערך שני שלישים מגודל כמות הירח, בראשונה היה מראה הכדור אדום ועשן סביבו, פתאום התהפך ללבנת השלג, אחרי כן עמד הכדור על מקום אחד במשך רגע, ופתאום נתבקע בקול גדול וקרני זהרו נתפשטו לשלשת רוחות העולם, לערך רגע אחרי כן שמעו קול רעש גדול במרחק חמשים צעדים מאחריהם, כקול גוף גדול וכבד בנפלו בינות עצי היער, וברגע זאת נשמע גם קול רעם כרעם בגלגל ממעל למקום אשר נפל שמה הגוף הנזכר. החכם הנ"ל ואחוזת מרעו מהרו אל המקום אשר נפלה שמה אבן המעטאר, כבואם שמה ראו אבן גדולה שחורה כעורב שקועה בחול עמוק ועולה מעלה לערך רגל אחת, בראשונה חפצו להתקרב אל האבן ולבדקה, אך התנחמו באמרם כי יותר טוב לחכות עדי אור היום למען יהיה לאל ידם להתבונן היטב על האבן ועל סביבותיה לאור היום. בכל זאת לא יכול החכם לשים מעצר לרוחו ויגע בידו בנחת על האבן והנה נכוה בה כי גדל חומה אז לערך עשרים ומאתים מעלות; וישאר החכם והכהן כל הלילה אצל האבן, והשופט הלך לכפר הסמוך וכאור הבוקר שב בלוית אנשים רבים מיושבי הכפר ועמהם עגלה וחבלים וכלי חפירה להוציא את האבן מן האדמה ולהביאה העירה. רבות עמלו כלם ולעת הצהרים הצליח חפצם בידם להוציאה מן האדמה אשר נטבעה בה על ידי כח נפילתה ממרומים. — משקלה היה יותר מששת אלפים לטרות; סבת מראה השחור היתה על ידי אבק דק שחור אשר כסה את כל פניה, את האבק ההוא אסף החכם בשמירה יתרה, ועל ידי חכמת הכעמיע נודע לו כי היה אפר פחמי, כן אסף החכם מין אבק דק אחר ממראה ירוק אשר נמצא במקומות אחדים בנקרות האבן ההיא אשר בראשונה לא ידע טבע האבק ההוא ומהותו, ואחרי עבור שמונת ימים אחרי חקירה ודרישה גדולה בעזרת שני חכמי הכעמיע המפורסמים אשר שם, על ידי מסות רבות אשר עשו באבק ההוא, נודע להם אל נכון כי האבק היה מין יסוד מורכב ולא פשוט הנעשה על ידי תחבולות בני אדם; ובלתי ספק גם האבק השחור היה ממין צמח אשר נשרף והיה לאפר פחמי; ומה השתומם החכם לראות כי גם בגוף השמימי

אשר

אשר התפוצץ עתה למראה עיניו, גם בו חלו ידי בני אדם מוזוע לכדור ארצנו!

אבל עוד שב החכם ומרעיו לראות נפלאות מאלה, האבן היתה מרובעת, עברה האחד היה מצופה בחומר מקשה בעובי שני זרתות, הצפוי הזה איננו טבעי רק מעשה ידי אדם כנראה ברור מהרכבתו מהחומרים האלה כאשר נסוהו חכמי הכעמיע: סיד 62.1; אבני גיר 21.2; חמר 6.5; ברזל אקסיד 4.9; קבלט אקסיד 1.0; רשומי ניקעל אקסיד 0.0; קאלי נאטראן 0.0; קאהלענזיייערע 4.3; ביחד 100.0, ומעתה אין כל ספק כי הצפוי הזה נעשה בידי אדם. מלבד זאת נמצא על פני רוחב כל האבן לעברה הנזכר, צנור אחד בתמונת חצי עגול. כי נמצא דבוק בקצה האבן קנה חלול הנועד לקבל המים הנשפכים במורד. מכל זה נראה ברור כי על הככב אשר ממנו נפרדה האבן ההיא ונפלה לארץ, יושבים אנשים בעלי בינה דעה והשכל אשר יש להם יד ושם במלאכת מחשבת וחרשת המעשה כמונו, כי בלתי ספק האבן הזאת היא אחת מאבני בית מושב אחד, להאנשים יושבי הככב ההוא, האבן הקשה ההיא היא אבן גזית חצובה על פי כללי חכמת הבנין, בסדר נכון להתדבק אל האבנים האחרות אשר בהבנין, דבר לא נעדר!

על עבר אחר מהאבן ההיא נמצא מקום מישור בגודל אמה מרובעת, בראשית המבט נראו על המקום הזה קוים רבים ישרים ועגולים בלו סדרים, אבל אחרי אשר מורק ושוטף המקום ההוא במים חיים ואלקאהל להפריד מעליו את החומר המוצק, מה השתומם החכם לראות בעיניו ציור נפלא אשר חקק בששר על המקום הנ"ל אחד מחכמי הציירים הנפלאים היושבים ממעל בעולם האחר! בכל מקום אשר לא נפסד הציור על ידי הנפילה והשבירה, נכרו אותות הציור חרותים בחרט אנוש באר היטב תאוה לעין רואה. וזה תוכן הציור; למעלה נראה תבנית השמש בידי אמן בקויה המתפשטים לכל עבר; בקצה הלוח נראה תבנית כר נרחב מכוסה בדשא עשב ועצים רעננים נושאי פרי. לעבר ימין נראה ציור בתים רבים בתבנית כפות הבנויות מתחת לארץ משתרעים במורד הרים ונבעות, ופתחי הבתים הם בתמונת חצי כדור; אצל שלשה פתחים מפתחי הבתים נראו שלש תמונות מוזרות מאד, כל אחת גדולה לערך מחצית גבהות הפתח; בהשקפה הראשונה דמתה כל אחת מהתמונות לקנה כלי תותח (קאנאנענרעהרע) המונח על ארבעה קנים חלולים אחרים, באמצע הלוח נראה ציור מקום כחצי גורן עגולה, ועליו מעלות ומדרגות זו למעלה מזו, עוד נראו באמצע המקום המצויר שבע תמונות אחרות דומות אל שלש התמונות הנזכרות אשר אצל פתחי הבתים, התמונות מצויירות כאלו מתגלגלות במרוצה נפלאה מאד עד כי יתאבכו גאות אבק אחריהן, שתים מהתמונות האלה היו מצוירות כאלו נוגעות זו בזו ומתאבקות יחד ברוב אונים ואמיץ כח.

אחרי עיון רב וחקירה גדולה אשר חקרו החכם הנ"ל והחכמים האחרים על פי הכלים מגדלי המבט על התמונות המוזרות האלה, מצאו כי דמות בני אדם

להנה, אך משונים המה מאד במבנה גויתם מהאנשים אשר על פני ארצנו, האנשים הנפלאים האלה יושבי עולם אחר אשר נראה צלמי דמות תבניתם מצויריט בששר על האבן אשר נפלה ממרומי האויר, יש להם אברים כפולים משני עברי הגוף בתוך אשר יוציאום ויפשיטום כאופן העגלה בחפצם לנוע, ובנוחם או בעשותם מלאכה יאספום אליהם. גם יש להם שני ראשים אחד ממעל לגוף והשני תחתיתו. ע"י מבנה גויתו יש לאל יד איש כזה להתנועע על נקלה לפנים ולאחור ובאותו יוכל לעמוד על שני אבריו מעבר מזה או מעבר מזה;

והנה אין זה המקום להציע לפני הקורא את כל דברי המחברת של החכם האפקינס, אשר ממנה העתקתי את כל הדברים אשר הודעתי עד כה בדבר ההתגלות הנפלאה, את כל חשבנותיו על פי יסודי החכמה אודות גודל האנשים הנפלאים וטבעי הצמחים אשר שם, ועל דבר חכמת הציור והבנין השוררת בין בני האדם בעולם הגנוז הטמיר ונעלם מעין כל חי על כדור ארצנו, רק אציע בזה בקצרה את מוצא ההתגלות החדשה הזאת ואשר יש לנו לדעת וללמוד מזה. א). האבן אשר נפלה משמים ארצה לעיני החכם הנכבד האפקינס ואחוזת מרעיו בליל יום העשירי לירח אויגוסט בשנת אלף ותתס"ב למספרם, במדינת יאמייקא, ראשית מוצאה על אחד מכבבי לכת בתוך המון צבאות השמים, ועל הככב ההוא נמצאו צמחים שונים בעל כדור ארצנו, כנראה מאפר הפחמי והאבק אשר כסה את פני האבן. ב). על הככב ההוא יושבים בני אדם בעלי בינה דעה והשכל, אשר יש להם יד ושם בחכמת הציור והבנין וחכמת הגעאומעטריא (מדת המרחקים והסדר) כנראה מהציורים הנמצאים על האבן ההיא. ג). האנשים בעולם הנעלם יושבים בכפות בנויות מאבני גזית מתחת לארץ, ולפעמים יוצאים החוצה לשאוף רוח ומתאספים במקומות העשוים כחצי גורן עגולה להתיעץ על עניניהם. ד); האנשים האלה משונים בתארם ובבנין אבריהם הכפולים באופן אשר יוכלו להתנועע בעגול באבריהם כאופן העגלה, ובעת עמדם על מקומם יוכלו לעמוד על כל אחד מידיהם הכפולות מזה ומזה. ה). לפי החשבון מדת גדלם הוא לערך חלק רביעי ממדת אדם בינוני מאנשים כמונו. ו). למדנו לדעת ממראה התמונות המצוירות כאלו לוחמות ומתאבקות יחד, כי גם שמה בעולם הנעלם יש פרוד הדעת בין בני האדם, גם שמה מצאה השנאה והמשטמה קן בלבבם, ואיש רעהו ילחמו באגרוף רשע, גם שמה הרג ואבדן בין בני אדם, אין שלום אמת במרחבי הבריאה, בכל מקום אשר שם ישבו בני אדם איש רעהו יצוד למדחפות כי יצר לב האדם רע מנעוריו וזה כל האדם סלה" עכ"ל הרר"ג.

שאלת שאלתיאל השליש עשרה

כהיך אילא די מרגג על פצידי מיא כן ערגה נפשי הנדחה לחזות בנועם פיך אשר כמעין המתגבר וכשפעת פרת יזיל חכמה ודעת מאין הפוגות, ותחוש להעלות במזלג תבונתך השנון והחד בשר ישראל ודגי הנכרים ביחד מקדרת המחקר, ואתה סובר

סובר כרבי צדוק כי (תרומות פ״י מ״ט) חגבים טמאים שנכבשו עם חגבים טהורים לא פסלו את צירם; אולם תיקר נא נפשי עליך איש חמודות ואל נא תעבור מעל עבדך עדי תאלפני ותורני כיד חכמתך הטובה עליך, מדוע החכם רבי פנחס אשר קרא ושנה הרבה בידיעות העולם והטבע, הוא דחה בשתי ידיו המצאת גדולים חקרי לב כי הכבבים הם ארצות מלאות יצורים שונים ושורצות עליהן בעלי חיים רבים כמו ארצנו? ופנחס זה ידבר רתת וירעים בקולו נפלאות (ס׳ הברית ח״א מאמר ג׳ פ״ב) וז״ל. יש מחכמי התוכנים מגשימים את הכבבים. והמה חכמים גדולים ועצומים בפילוסופיא, האומרים שכל הכבבים הן הקיימין הן הלכת הם עולמות גשמיים ממש, ובהם אדם ובהמה רבה והנצנים והדומם הווים ונפסדים כמו בעולם הזה ממש, ומהם אומרים שהכבבים שאינם מאירים הם הארציים והעולמות, והמאירים הם השמשות לאותן העולמות וכל כבב המאיר הוא שמש לעולם שאצלו, ועל כבבים הנבוכים שהם השבעה ככבי לכת אמרו שהמה ארציים ומקבלים אורם מן השמש כמו כדור ארצנו, והם עולמות גשמיים ממש כעולם הזה על כדור הארץ ותנועתם היא כפי ערך רחוקם מהשמש, וגם יוצאים מהם אדים כמו מכדור ארצנו, בשגם העולם הזה בעיני כל אחד מהם הוא ככב כי יקבל האור מן השמש ויופיע אליהם ויאיר להם כמו הירח שמקבל האור מן השמש ויאיר לנו, וא״כ הכל ככבים גם הכל עולמות; וראיתם היא באמרם אם הקטן מיושב הגדולים לא כש״כ, היתכן שבכל הכדורים הרבים והגדולים אשר ברא אלהים לא יהיה מיושב אלא זה הקטן בלבד והשאר יהיו בטלין ושביתין? הלא הדבר דומה לשדה גדולה אלף פרסאות שאין בה אלא שבולת אחת נזרעת; עוד יאמרו שהכתמים הנראים בהם על ידי כלי ההבטה הנקראים פֿערין-גלעזער בהרות בהות ובהרות לבנות, במקצת מן הכדור מראהו שחור ומקצתו מראהו לבן, הם ההרים והגבעות והימים שבהם, כי מראה השחור שבהם הוא הארץ והלבן הוא חלק המים והימים, ויש דורשין להפך ואומרים כי מראה השחור הוא חלק המים והימים והלבן הוא הארץ, בעבור שקוי אור השמש בוקעים ועוברים המים אבל לא עוברים את הארץ רק חוזרים לאחור, לכן נראה הארץ לבן והימים שחור, בין כך או כך זה מה שיורה שהם בשביל בני האדם הדרים בתוכם.

והחוקר העפעליוס מתאמץ מאד בספרו סעלענאגראפֿיע להוכיח שיש בלבנה הרים וגבעות סלעים וימים ונהרות כבכדור ארצנו ממש, באמרו כי מלבד הכתמים הגדולים בה הנראים לעין, נראה בתוכה על ידי כלי מחזה גם כן כתמים קטנים, גם נראים חלקים קטנים מאירים בתוך הכתמים הגדולים שבה; ואמר עוד שיש בה כתמים עומדים תמיד במקום אחד, ויש גם כן בה כתמים קטנים מתחלפים משונים צורתם ומדתם ומצבם בה מיום אל יום; ואמר על הכתמים המתחלפים שהם צללים מן הרים וסלעים הגבוהים אשר בה, ויאמר על חלקי החשוכיים שבה שהם ימים ומים; ויאמר על המקומות הבהיריים אשר בתוך הכתמים שהם האיים אשר באותן הימים, והרבה לספר דברים כאלה כאלו עלה שמים וירד ובעיניו אז ראה ויספרה, וכל מה שראה או ידע בעולם הזה אשר הוא בו, ידמה לו כי המה שמה בלבנה כמו כן, והוא נדמה בזה לאדם יערי הנקרא וואַלד-מענש אשר מצא

מראה

מראה מלוטשת גדולה הנקרא שפיגעל עומדת בצד הר גדול אשר שכח שמה סוחר אחד מאנשי אירופא אשר עבר דרך אניה בלב ים אצל אותו היער, ויצא על היבשה ויחן שם נגד ההר יום או יומים וישכחהו וילך, והנה זה האדם היערי הסתכל באספקלריא המאירה וראה בתוכה צורת אדם שחור ומקלו בידו כמהו, גם צורת האילנות גם צורת נהר אחד שהיה שם ביער לנכח המראה, וייִרא ויאמר אכן יש עולם מלא בתוך ההר הגדול הזה? והתחכם והתפלסף והעלה בדעתו ואמר אין זה כי אם שההר חלול ותלול ובתוכו נמצא הכל גם יער גם אילנות רבות כיער שלנו גם נהרות ואיים בתוכו גם בני איש גם בני אדם שחורים כמונו כמוהם ממש, והעד שיש לכל אחד מהם מקל בידו כמנהגנו, ולא ידע כי בנפשו דבר ואת עצמו ראה. כאשר קרה כה למחקרים הראשונים אשר חייבו בראיות שכליות הגיוניות שאין ישוב תחת קו המשוה ושאי אפשר להיות בני אדם מתחת לארץ לנכח רגלינו מכמה טעמים, ובכל זאת נתגלה לנו כי יש שם ושם ישוב הרבה. ככה קרה בענין זה לחוקר העפעליוס להפך, לחייב בראיות הגיוניות ישוב במקום שאין בו, והם אמרו שהשיגו על ידי החוזים בככבים שכולם מורכבים מחומר וצורה וארבע יסודות ככדור הארץ, ויש להם אויר המקיף אותם, ועל כן אין תנועתם מחריבם ואין בם ארץ משכלת את יושביה, כי האויר המקיף אותם עומד בפרץ לבל יפול הנופל ממנה ולבל תזיק התנועה את הדרים עליה, ועוד מטעם שיש לכל אחד מהם כח המושך אשר ימשוך אליו בכחו את כל הגופים והנמצאים אשר בו כאשר הוא ככה לארץ אשר אנחנו יושבים עליה לדעת קופערניקום הרוצה במרוצתה של הארץ ונתנה בין מהלכים האלה עכ"ל הר"פ ז"ל. מה תעשה בן יפת במשא דבר החכם הזה ובמשלו הנפלא אשר כח עז לו להפוך דעת הפילוסופים אלה למעי מפלה?

תשובת מהללאל השלש עשרה

כוזבים הם האומרים כי הענין לא נברא אלא בשביל הלשון והרגל בשביל המנעל, המשל המחוכם והנעים אשר הוליד רבי פנחס זה בקדושה וטהרה, לא יעיב באפו את אור הגדול הבוקע ועולה משפרירי ההצעה הנפלאה זו, כי הככבים הם עולמות אין מספר ובתוכם גבורות שדי שגיא כח בברואים שונים לאלפים ולרבבות, וקובל אני על רבי פנחס זה אשר לא ראה ולא שמע עוד אז מהאבן אשר ירדה משמים ארצה, לעיני החוקר האפקינס ובני לויתו גדולים חקרי לב המצוינים בעולם, אשר נתנו אותותם הנאמנים מהאבן הגדולה זו, כי נתן השכל במרומים רבים וככבי אור המשוטטים בתהום האויר הם כדורי ארצות עם בעלי חיים חכמים ומבינים רבים, אשר אולי גם הם דנים כן על ארצנו הנראית בעיניהם ככב מזהיר קטן הכמות, וגם שם עומד מבקר אחד כמו רבי פנחס ויאמר כי האומר על עולמנו שהוא מלא בעלי חיים ודוממים שונים אינו אלא טועה, ומביא גם כן המשל הנפלא מהכושי והאספקלריא, אך מה לי להלצה ריקה שרופת קדים מוטב לנו לראות כי רבי פנחס זה פוסח על שתי הסעפים ויאמר (שם פ"ג ופ"ד) וז"ל

וז"ל. אחזה אנכי אשית לבי לבלי ספק לא לתהו בראו אבל לשבת יצרו ויש בהם ברואים, ולא מטעם המשל של שדה הגדולה שזכרו ואמרו איך יתכן שהככבים הרבים והגדולים יהיו מאין יושב והארץ הקטנה תהיה מיושבת? כי על זאת אשיב להם שכלם לא נבראו אלא לתועלת הארץ הזאת והכל ברא לכבודו של האדם באדמה, כמה שנאמר ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הככבים ויתן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ (בראשית א'), כאשר הוא באמת שהם וכל אשר בהם לא נבראו אלא להשלמת תקונו של האדם בארץ הלזו, אף שאין אתנו יודע מה התועלת שאנו משיגים מן הברואים ההם, כאשר אין אתם יודעים התועלת המגיע לנו מן הברואים אשר בשמים ממעל מלאכים ואופנים וחיות, ובאמת אמרו כל חכמי הקבלה שמכולם מושך האדם תועלת וכל הכבוד הזה בעבור הבחירה שבאדם, כאשר היתוש הקטן הכי נכבד הוא מכל עצי יער הגבוהים והרבים בעבור החיות שבו, אבל אשר אמרתי אני הוא למה יגרע עולם עשיה מהיות בו עולמות רבים מעולם היצירה והבריאה והאצילות אשר כל אחד מהם כולל בו עולמות אין מספר? כנודע אצל המקובלים ונזכר בזוהר במקומות רבים, ובמשנה (סוף הש"ס) עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק ש"י עולמות, ובמס' ע"ז (פרק ראשון) הקב"ה רוכב על כרוב בח"י אלף עלמין, גם זה ראיתי ראיה נכונה לזאת הדעת מה שאמרו (בפרק ואלו מגלחין) על פסוק אורו מרוז אמר מלאך ה' אורו ארור יושביה כי לא באו לעזרת ה' (שופטים ה'), אמרי ליה ככבא הוה ואמרי לה גברא חשיבא הוה, ולמאן דאמר ככבא וכתיב ארור יושביה מכלל שיש בהם ישוב וקמארר ומקלל אותו הככב עם כל יושביו למה לא באו לעזרת ה' בגבורים כשאר הככבים שכל אחד במקומו היה משפיע רעה על סיסרא ועל מחנהו, כי אין לומר שהכונה היא על היושבים בארץ מתחת לככב ההוא, הלא אמרו חז"ל (בפרק מי שהיה) כל הישוב כלו תחת ככב אחד יושב, לכן דעתי שיש בהם ישוב והם עולמות, וכן משמע מתקוני זוהר כו'.

אמנה באחת יבערו ויכסלו והוא מה שאמרו שהם וכל אשר בהם כמו זה העולם ממש בלי שנוי בטבעו ובהם אדם בעלי בחירה ובהמה וצמח ודומם הווים ונפסדים, בזה דברו לשון שקר והבל יפצה פיהם, והמאמין ככה נקרא פתי יאמין לכל דבר, כי למה צריך לרבוי עולמות אם בשביל רבוי אדם ובהמה רבה והמון בריות, יהיה עולם הזה גדול במאד עד שיחזיק את כלם והוא באחד, היפלא מה' דבר לעשות קטנה או גדולה על כן אחר שהם כדורים רבים ונפרדים, אף אמנם אם הם עולמות אין אחד מהם שוה לחברו בלי ספק ואין שנים מהם בטבע אחד, אבל כל אחד מובדל מחברו בכלל ופרט הן בעצמו הן הבריות אשר בו, שהרי יש בכלי מראה השעות אוהר בלשון אשכנז כמה אופנים, וכל אחד מיוחד לדבר אחד ומכוון ממנו תכלית אחר לא שיפעלו שנים פעולה אחת, ובכן אין טבע אחד בהם כטבע עולם הזה, ולא הבריות שבו כמו הבריות של עולם הזה, ושקר שהמה מורכבים מארבע יסודות וגשמיים כמו עולם הזה, כי איך אפשר להיות בני אדם כמונו יושבי חמה וחום השמש לא ישרוף אותם וכל חום בצאן ובקר ויחיו? ואם אין חום בשמש כדעת האחרונים איך לא יעורו עיניהם מראות בתעצומות זוהר

של

של המאור הגדול הזה תמיד ואנו לא נוכל להביט רגע אחד? או אין אפשר להיות בני אדם יושבי שבתאי ולפני קרתו מי יעמוד? כבר אמרנו לפניך והודענו לך עליהם (בפ"ה מאמר ב') שהמה נבראו מחומר וצורה עליונים ונכבדים מחומר וצורה שנבראו מהם ארבע יסודות הארץ, והמורם מהם כיוצא בהם דברים אחרים ובריות אחרות יותר מעולות במהותן והרכבתן מבריות הארץ הזאת, ראה זה הדוגמא בים אף שהוא גם כן העולם שלנו כל הבריות אשר בו משונים הם בעצמן מהבריות של היבשה, אף כי כל מה שיש ביבשה יש בים בעבור שנוי היסוד בו, ואם כן אין ספק שאין באחד בהם בני אדם בצלמנו כדמותנו ובעלי בחירה, אף כי יכול להיות שהמה בעלי שכל ומדע, כי כבר נודע שאי אפשר להיות הבחירה אלא במזג האדם על פני האדמה הזאת לא במה שלמעלה ממנה ולא במה שלמטה ממנה בטבע היצירה, על כן אין מקום לתורה ועבודה רק בעולם הזה, כי במקום שאין בחירה לא שייך לא תורה ולא עבודה, ולכן אין הקב"ה מקבל נחת רוח רק מעולם הזה, ולכן הוא תכלית כל הבריאה והמבוקש מכל העולמות כלם אפילו עולמות הקדושים והעליונים בעולם הבריאה והיצירה ורבוי העולמות אשר בהם לא נברא אלא בשביל העולם הזה, מכ"ש אלו העולמות המכונים בשם ככבים, כאשר אמרו חז"ל (בפרק אין עומדין) אמר הקב"ה בתי! י"ב מזלות בראתי ברקיע ועל כל מזל ומזל בראתי שלשים חיל כו', ועל כל גסטרא וגסטרא תליתי בו שס"ה אלפי רבוא ככבים וכלן לא בראתי אלא בשבילך, ועל כי הוא הכלית כל העולמות כלם לכן ה' אמר לשכון בערפל עולם הזה השפל ואתא מרבבות קודש שמים כיריעה נוטה ויצו לעשות לו משכן ומקדש בדרי מטה על ישראל הדרתו והוא תהלתו. ובזה סרה היראה שנתירא בעל העקרים ז"ל במאמרו: ירא אנכי שלא יאמרו שיש עולמות אחרים, כי אחר שאין בהם בעלי בחירה ואינם הווים ונפסדים אלא קיימין באיש ואין בהם תורה ועבודה אינם נוגעים לענינו כלל והרי הם כמו שאר הברואים אשר בשמים ממעל עכ"ל הר"פ ז"ל:

ואתה פנחס איש חי מקבצאל! לא די שדבריך סותרים דברי הפילוסופים המחוכמים אלא שדבריך סותרים דברי עצמך, הלא בידיך הכית בשוטים את בשר החוקר העפעליוס וערכת לו דמות אדם היערי סחי ומאוס, יען דאה והגביה עוף לרום שמים על כנפי ההגיון הנחפות בירקרק חרוץ והוריד לנו משם אוצר כל כלי חמדה, ואתה כתבת בידך זו השערות הגיונות צנומות שדופות קדים על מהות הברואים המשתרעים על הככבים, והלבשתם צורות משונות נקודות עקודות וברודות ככל העולה על רוחך, אשר לוא יכלו יושבי מרום אלה לבוא על כדור ארצנו, אז מחצו והלמו את קולמוסך לרסיסים ואת הדיו שפכו על מאמרך זה בחמה עזה ובשטף אף; תמה אני ולא אדע מדוע יושבי הככבים אינם בעלי בחירה כמונו ונפשותיהם נחצבות מאותו כסא הכבוד אשר גם נפשותינו נחצבות ממנו? ואם גויותיהם הן משונות בתוארן ומזגן רחוק מגויתינו בגלל זה לא יוכל היות בהן נשמות שכליות כמונו? הצפור היושב בכלוב עגול לא יחיה אם נחליף מושבו לכלוב מרובע? ועל דרי מעלה אלה כתב הרמב"ם ז"ל (הל' יסודי התורה פ"ג ה"ט) וז"ל. כל הככבים והגלגלים כולן בעלי נפש ודעה והשכל הם, והם חיים ועומדים ומכירין

את

את מי שאמר והיה העולם, כל אחד ואחד לפי גדלו ולפי מעלתו משבחים ומפארים ליוצרם כמו המלאכים, וכשם שמכירין את הקב"ה כך מכירין את עצמן ומכירין את המלאכים שלמעלה מהן, ודעת הככבים והגלגלים מעוטה מדעת המלאכים וגדולה מדעת בני אדם" עכ"ל, וכל בעל נפש אשר גם קב מוח אחד בקדקדו יודה כי אין כונת הרמב"ם ז"ל כי הככב עצמו הוא בעל שכל ובינה ובחכמתו לא ישנה את תפקידו, כי כבר מאומת בנסיון על ידי כלי מחזה הנפלאים כי הככבים הם חמריים מוצקים ויסודות עפריים, וככבים חדשים מתהוים במרום מפסולתם של הככבים הישנים (תוס' יו"ט ברכות פ"ט מ"ב . ר"ה פ"ב מ"ג . נחמד ונעים סי' רצ"א רצ"ג . מעשה טוביה עולם הגלגלים פי"א . יערות דבש ח"א דף ל"ז : ס' הברית ח"א מאמר ג' פ"ה), וגם החוקרים הממאנים בדעה זו (עי' ידיעות הטבע להח' בערנשטיין חלק ה' צד ל"ד) גם כן מחליטים כי הככבים הם כדורים דוממים מעופפים ופורחים כמגדלים באויר האין סוף ואינם חיים כמו כדור ארצנו, רק כונת הרמב"ם על הבעלי חיים היושבים על הככבים אלה כי הם בעלי נפש ודעה והשכל ומכירים את מי שאמר והיה העולם, (עי' מו"ה נבוכים ח"ג פי"ב וי"ג), וברוב עם הדר מלך עליון יתעלה וכבודו בכל הככבים ויושביהם המתנים תוקף קדושתו גם שמה.

גם אין לה שחר לשאלת רבי פנחס איך לא ישרפו יושבי שמש מפני החום ויושבי שבתאי לא יקפאו מפני הקור? כי גם בעולם הזה יש חיה אחת וסלמנדרא שמה הנבראת מן האש והסך את גופו בדמה לא ישלוט בו האש (חגיגה כ"ז. סנהדרין ס"ג : הולין קכ"ז ׳ שמות רבה פט"ו סי' כ"ח . תנחומא וישב סי' ג'), ויש מין מלח הנקרא קלאָסטער-זאלץ ובלשון רומית סאַל-מאנדראע אשר בטבעו ללחום עם האש ולגרשהו מעליו (עי' בקאנווערזאציאנס לעקסיקאן ע' פייער, פראבע , ארדאליען), והא עצמו כתב (ס' הברית ח"א מאמר ז' פ"א) וז"ל. האש היסודי אשר למעלה מיסוד האויר לדעת הקדמונים אינו גם ועב כאש אשר אתנו, אבל הוא אויר זך וחם במאד ולכן אינו שורף כל מה שבתוכו כו' עכ"ל עיי"ש, ומביא בספרו זה מיני בעלי חיים השוכנים על פני ים הנורא וחם להם; כן בני אדם יושבי ככבים נבראו בחמלת אדון התולדה באופנים אמוצים ומוכשרים לסבול תכונת הככבים ההם ומי שאמר לשמן וידלוק יאמר לחומץ וידלוק, והם בעלי חכמה ומחקר ויודעים להודות לאל חי על כל החסדים העושה עמהם שמה; וזאת יאמר הקב"ה לאיוב מן הסערה (איוב ל"ח ז') ברן יחד כוכבי בוקר ויריעו כל בני אלהים, (תהלים קמ"ח ג') הללוהו שמש וירח הללוהו כל כוכבי אור, המה דרי מעלה היושבים בהמה ירננו ויהללו חסדי עליון, אשר מזה היא החכמה העליונה מדושנת עונג רוחני אלהי והוא המזון לספירות הקדושות.

גם נפלאתי מאוד על רבי פנחס זה איך לא שם מחסום על פי עטו מלשאול עוד שאלה ריקה משמץ דעת, מה בצע כי מלא אל יועץ פלא את הככבים בבני אדם שונים, הלא מוטב היה לו לקבץ את האנשים כלם הנדחים והנפוצים על צבאות מרום ולהושיבם על עולם אחד? גבר חכם בעוז כמהו אשר לא היה בין הבטלנים אשר דרכם כסל למו להקרים קרום על נגעי הסכלות ופצעי הבערות,

רק

רק אוחז איזמל בקרותו בידו לחתוך אותם ולהשתמש עמהם בחכמת הנתוח השכלי, איש נבון כמהו לא ידע כי עיני בשר תראינה על כל מפעל ומעשה שדי קושיות רבות, ואין לך בריאה אחת בחללו של עולם אשר אינה עומדת כנקודה בתוך עגולת שאלות רבות, למשל לא ברא את האדם הלז שלם בגופו כי יחיה בלא מאכל ומשתה בהמית, אשר אז לא ישבע תמרורים מסבות בנות מטרד הסובבות אותו כתנור עכנאי ומפריעות את שכלו להשתלם במושכלות? למה יניף גשמי נדבות על אדמת ציה ומדבר שממה לא שזפתה עין אדם, ושמי ארץ הצבי כעשן נמלחו ואין חזיון המטר נפרץ לעיני רבותים אנשים אשר נמקו בחוריהן מתוחלתם הממושכה ומהצומות והתפלות אשר יסלדו בחילה לעורר את אף-ברי אתת שם שר מטר מתרדמתו? למה לא חנן את האדם בחיר הנבראים בעיני איה וקיבת היענה בכח הארי בכנפי הנשר ברגלי אילה בשני השנהב בעור החומט? אשר כבר ענה הר"י הלוי ז"ל לקוראיו (כוזרי מאמר ה' פ"ב הקדמה ג'): „ואין לך לומר למה לא בראני מלאך כאשר אין לתולעת לומר למה לא בראני אדם". ואך למותר לנו בני תמותה להודות כי עצם החכמה העליונה לא שגה במעשה בראשית לא העדיף ולא החסיר כמלא נימא והכל עשה בחכמה ובראית הנולד יפה בעתו, כאמרם (שבת ע"ז:) לא ברא קב"ה דבר אחד לבטלה כו' עיי"ש, (ברכות ל"א:) כל מה שבראת באשה לא בראת לבטלה כו' עיי"ש, (אבות פ"ד מ"ג) אין לך דבר שאין לו מקום, כדבר האמור על ידי הפילוסוף והמקובל האלהי רבי משה חיים לוצאטו ז"ל (דעת תבונות צד י') וז"ל. אמר השכל (להנשמה) שהאלוה ב"ה היה יכול ודאי לברוא האדם וכל הבריאה בתכלית השלמות, ולא עוד אלא שמחוקו היה ראוי שיהיה כך כי להיותו שלם בכל מיני שלמות גם פעולותיו ראוי שתהיינה שלמות בכל שלמות, אלא שכאשר גזרה חכמתו להניח לאדם שישלים הוא את עצמו ברא הבריות האלה חסרות השלמות, והרי זה כאילו עכב מדת שלמותו וטובו הגדול שלא לעשות כחק גדולתה בבריות האלה, אלא לעשותם באותה התכונה שרצה בה לפי התכלית המכוון במחשבתו הנשגבה, וכאן נכללת ידיעה אחרת והיא מה שאמרם ז"ל שדי שאמר לעולמו די ושהשמים היו נמתחים והולכים עד שגער בהם כמ"ש במדרש, והיינו כי ודאי היה יכול לברוא יותר בריות ממה שברא והבריות עצמם יותר גדולים ממה שברא, ואם היה רוצה לברוא בריותיו לפי ערך הפועל לא היה להם שיעור כמו שאין שיעור לו וליכלתו, אבל בראם לפי ערך הנפעל דהיינו ששיער בהם המדה והתכונה הנכונה בהם לפי המכוון בהם, ונמצא שעכב עיכב כביכול יכולתו הרבה ובב"ת של תפעול בבריותיו כמו ערכה, ולא תפעל אלא לפי ערך הבריות האלה הנפעלות ממנה עכ"ל; וכן אמר אריסטאטעלעם (מובא בס' קצורי אבן רשד להרופא יעקב מרקריאה מאמר ב') „הטבע לא יעשה דבר לבטלה" עיי"ש, ובירכתי חטבע נמצאו דברים רבים ויום יום יגלו המון נסתרות שמבראשית אשר טרם יצאו לאור עולם והגיחו מרחם הגלגל החוזר היו המאמינים במציאותם חשובים כפתאים חסרי מוח, כדבר האמור בפי הרמב"ם ז"ל (מורה נבוכים ח"ג פע"ג) וז"ל. דע כי יש דברים כשיבחנם האדם בדמיונו לא יציירם כלל, אבל ימצא המנע דמיונים, כהמנע התקבץ שני הפכים, ואחר כן יתאמת במופת מציאות הדבר ההוא

ההוא הנמנע לדמותו והוציאהו המציאות, וזה שאם תדמה כדור גדול איזה שיעור שתרצה, ואפילו דמית אותו כשעור כדור גלגל המקיף, ואחר כן תדמה בו קוטר יעבור על נקודת מרכזו, ואחר כן תדמה שני אנשים עומדים על שתי קצות הקוטר עד שיהיה הנחת רגליהם על ישרון הקוטר, ויישוב הקוטר והרגלים בקו אחד ישר, לא ימלט מהיות הקוטר נכחי לאופק, או בלתי נכחי, ואם היה נכחי יפלו שניהם יחד, ואם היה בלתי נכחי יפול אחד מהם והוא התחתון ויעמוד האחד, כן ישיג הדמיון. וכבר התבאר במופת שהארץ כדורית, ושמוה מיושבת על שתי קצות הקוטר, וכל איש משוכני שתי קצות ראשו אל השמים ורגליו לצד רגלי האחד שהוא בראש הקוטר האחר, ואי אפשר נפילת אחד מהם כלל ולא יצוייר, מפני שאין אחד מהם למעלה ואחד למטה, אבל כל אחד למעלה ולמטה בהצטרף אל האחר כו', הנה כבר התבאר מציאות מה שלא ידומה ולא ישיגהו הדמיון אבל הוא נמנע אצלו כו' עכ"ל. והרמב"ם ז"ל עצמו הרחיק בדמיונו וכחש בדברים הנמצאים באמת בהיכל הטבע, כאשר שחק ויהתל בהמאמינים כי יש עץ גדול בעולם אשר בצל דליותיו יחסיו עשרת אלפים איש (שם פכ"ט), ובאמת נמצא עץ באניאנאס בהודו מזרחית המגין בצלו על מספר זה (שבילי עולם ח"א ד' • בהערה). וכן חוקרי דורנו ממאנים להאמין בדברים נפלאים רבים אשר כבר היו לעולמים ונחל הזמן גרפם מאור אל חושך וערפל חתולתם (תוס' מו"ק י"א • בד"ה כוורא. ע"ז כ"ד: בד"ה פרה. חולין מ"ז • בד"ה כל. תשב"ץ ח"ב סי' ק"א); ולכן אין רחוק להאמין כי הגלגל הרה ללדת המצאה נפלאה ותחבולה חרוצה ושנונה לחבר ולקשר התחרות יושבי כדור ארצנו עם היושבים על ככבי מעלה והיו לאחדים ביד אל נורא עלילה, ואשרי המחכה ויגיע:

וזאת אשר גזר רבי פנחס אומר כי לוא יודה שיש מין בני אדם על הככבים, אך על זה יוכל להרים ידיו באלה ושבועה כי אין להם בחירה ולא ישנו את תפקידם, כי אי אפשר להיות הבחירה אלא במזג האדם הלז אשר על פני כדור ארצנו ולא זולתו; הן לוא היה גם פנחס זה אליהו הנביא, אז החרשתי וברעותא דלבאי האמנתי בדברי נביאות אלה ומוטב לי להיות שוטה כל ימי ולא להיות כנגד המצוינים בישראל רשע שעה אחת, אך בידעי כי אינו אליהו ולא אחד מסוסי אש אשר העלו אותו השמימה, לכן האמת תעיק אותי לקרוא תגר על דבריו אלה, והוא עצמו מביא בהקדמתו הראשונה לס' הברית בשם תשובת חוות יאיר כי „מותר לכתוב על איזה מחבר מן הראשונים (וכ"ש מן האחרונים) שטעה כיון שמין האנושי לא ימלט מן הטעות"; ולכבודו אוסיף עוד מעט התנצלות בזאת אשר כתב יעב"ץ ז"ל (מטפחת ספרים ח"א ו':) וז"ל. מי יחויב לקבל סודות אמתיות אלהיות כל אשר יעלה על לב איש, ואם הוא חכם ומשכיל גדול בישראל, מי יבטח בו ויכניס עצמו באחריות וערבות שלא טעה בדמיונו עכ"ל; וכן כתב הר"ם אבלידה ז"ל (דרש משה צ"ב:) וז"ל. עם היות שההקדמות השכליות הלקוחות מהחוש הן אמתיות ברוב, הנה לפעמים אפשר שיכזב לא מצד עצמו, אבל להיות המביט או המובט במצב בלתי נאות, וכמו שיקרה להולכים בספינה שיראה להם שהארץ מתנועעת והיא נחה, וכן בהיות המטה הישר בתוך המים יראה עקום להיותו במצב

בלתי

בלתי ראוי כו' עכ"ל, וכבר הראיתי למכביר כמה תקיפי קמאי ובתראי אשר כל מחנה ישראל יחרד וירהה מפני הדרת קדשם, והם שגו לפעמים ברואה ולמרות רוחם נטו ממסלת האמת (מאזני צדק צד יט ג"א נ"ו) עיי"ש ותבהל מראות; וכן מה שכתב הר"ם די לונזאנו ז"ל (הקדמתו לס' דרך חיים) וז"ל. אל תחשבו שהחכמים יקצפו עלי על אמרי שטעו בדבר מה, כי חלילה להם מזה, החכמים אוהבי אמת הם ומודים עליו, ולא ישנאוני על כך, אדרבה יאהבוני וישמחו עלי על כך, גם הם לי לישועה, כי לא לפניהם חנף יבא, כי הישרים בלבותם יאהבו החולק עליהם בדעת וישנאו העוזרים בלי דעת עכ"ל. ובזה הרשני להגיד על דעתו הכוזבת כי הוא אביה הראשון הוא יוצרה ובוראה ועל ברכי עטו נולדה ולא שערה אבותינו הראשונים, ים התלמוד אומר לא בי היא ותהום החכמה אינה עמדי, כי אין לך בעל שכל ודעת בחיק המציאות אשר אין לו בחירה ואור וחושך לא ישתמשו בו בערבוביא, כי הנושא שני הפכים ביחד היינו השכל והחומר הוא דומה לשדה קטל אשר לא תשבות מלחמה וקרב ממנו, כשזה קם זה נופל וכשזה נופל זה קם, ואם בני אדם יושבי ככבים הם בעלי שכל ומזמה הם גם כן בעלי בחירה ורצון יען נחש החמרי כרוך בעקבם ויצר סוכן במו, וכשם שאין פרצופותיהם שוין זה לזה כך אין דעותיהן שוין זה לזה ומה שיאהב האחד ישנא השני, כאשר יאמר אריסטו (ספר המדות מאמר ז' פ"ו) וז"ל: זולת התענוגים הטבעיים אשר קצתם תענוגים בהחלט וקצתם למינים ידועים מאנשים ובעלי חיים, יש גם תענוגים שאינם טבעיים אבל נעשו על ידי מומים בגוף או חסרונות בהכנות הטבעיות או בהרגל, ובכל הדברים האלה יש קנינים נפשיים, רצוני בזה הפראות הבהמית, כמו שנראתה באשה ההיא אשר בקעה ההרות ואכלה ילדיהן, או בקצת עמים פראים על חוף הים השחור, אשר יסופר מהם כי יאכלו קצתם בשר חי וקצתם בשר אדם, או יתנו בניהם זה אל זה במתנות לאכילה, או המעשים אשר יסופרו מן פלרים (מלך אכזרי), בכל אלה תראה פראות בהמית; וקנינים אחרים כאלה באים מחולי או שגעון, כמעשה האיש ההוא ששחט את אמו ואכלה, והעבד ההוא שאכל כבדו של עבד אחר; ואחדים נראים מיני חלאים או באו בהרגל כמו מריטת השער, לעיסת הצפרנים, ובליעת פחם ועפר, ומאלה הוא משכב זכר כו', האנשים אשר קנו להם בהרגל רעה חולה, כל הקנינים האלה אינם מן חוסר המוסר, וכן אין הפראות הבהמית ממנו, אמנם היות האיש אשר אלה לו מנצח אותם או מנוצח מהם כו' עכ"ל אריסטאטעלעס. לכן השכל מכריע יותר כי האנשים השוכנים על פני הככבים הם בעלי בחירה ובגופם הנושא יש שני הפכים טוב ורע, ומתאבקים זה עם זה כשני גבורי חיל על המערכה, יען בעלי נפש משכלת הם ולהם עשר ידות בחכמות, כאשר תוכיח האבן אשר נפלה ממרום לעיני החוקר האפקינס כנ"ל, כי גם הבהמות אשר אין להן יצר הרע (ברכות ס"א: אבות דר"ן פט"ז), יש להן בחירה ויודעות מה לזרות ומה להבר להנאתן ולטובתן כנודע בידיעות העולם והטבע למכביר.

ובזאת אשר יפזו ויכרכר רבי פנחס להעלות את כדור ארצנו זה על כל הארצות העליונות, הלא הן הככבים הענקים אשר אדמתנו כשחק מאזנים נחשבה להן

להן, והוא שואג בקול גדול ולא יסף כי עולמנו זה הוא תכלית כל העולמות ומטרת כל הבריאה כולה, והאות כי בו חמד אלהים לשבת במקדש וכבד את יושביו בתורתו היקרה בת שמים; לא הפילו לי יושבי ככבים קב מלא דינרין מלמעלה כי אהיה להם למליץ ולפרקליט לתבוע את עלבונם מרבי פנחס זה, אשר הטיח דברים כלפי מעלה, ככבים יחתום בעב מלא דיו שחור כי לא יהלו, אך לא אשא ולא אסבול את עוף התוכי המתפאר כי נוצותיו הן היפות והמהודרות מיתר התוכיים בני מינו, כי כה יאמר עוד לא ראו עיני נוצות יפות כמו נוצותי, כן לא יוכל רבי פנחס לחרוץ משפט כי אנחנו רק אנחנו בחירי הנבראים ואין על ככבים משלנו בתורה וחכמה, יען רגלי תבונתו עיפות ויגעות לטפס בסולם ההשערות לרום שמים, ולהוריד לנו מושג נאמן ממהות בני אדם שלמעלה ועל מה אדני משטרם הוטבעו, אם זכו גם הם להתחמם כנגד אור תורת משה ונר מצותיו ומידו קרני הוד למו, או אולי להם יתר שאת ויתר עוז במושכלות ממנו ותורתם היא רוחנית יותר מתורתנו, ולמה יגרע חלקם מעופות השמים ובהמות ארצנו דגי הים וזוחלי עפרנו אשר להם חקים ומשפטים צדיקים ומאוד נעלים (עי׳ שבת קנ״א: עירובין ק׳: יומא כ״א: גיטין מ״ה׳ סוטה ל״ח: ב״ק צ״ב: ב״ב ט״ז: הוריות י״ג׳ חולין ז׳ ׳ נ״ז: ס״ג ׳) ? הכי נקרא שמו פנחס מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית? והלך בעינים עצומות אחר דעת הפילוסוף הרומי לוקרעטיום שאמר (מובא בס׳ אבן החכמים להד״ר רובין פתח ב׳ סי׳ א׳) : „כי כדורי השמש והירח אינם גדולים יותר מאשר יתראו לעינינו, והאמין ככל ההמון אז כי ארצנו מרכז התבל, וכל מאורי השמים הם רק לשמשה ולקשטה לעבדה ולשמרה"; לוא ידעו אנשי הככבים ממבקרם זה הנוקם ונוטר בהם כנחש, אז הפילו פתקא מרקיעא ועליו כתוב (סנהדרין נ״ט:) „הציין בנו נהש וראה בכבודנו ונתקנא בנו!". לא ידעתי מה איכפת ליה אם גם דרי מעלה יושבים על כרובים ונהנים מזיו השכינה? ולמה יאמרו עליו בצדק (ב״מ פ״ח ׳) באתר דמרי ביתא תלא זייניה כולבא רעיא קולתיה תלא? והחכם אשר עינים טהורות בראשו יראה איך רבי אליהו פנחס זה נתלבט בדרך שמים זה ולא ידע כי רפאים שם, (סנהדרין קי״ג ׳) „דרש ההוא גלילאה קמיה דרב חסדא משל דאליהו למה הדבר דומה? לגברא שסתם שער שלו ואבדיה למפתחיה"; ונעלם מעיניו דברי המקובל האלהי היש״ר מקנדיא ז״ל המביאו בספר הברית שלו לתהלה ולתפארת (אילם צד ל״ח) וז״ל. האדם השלם בשכלו אין לו לדחות תוקף ההקש השכלי מפני האמונה, כי הרבה דרכים לקיימה אלא שאינם ידועים, והאמונה האמתית לא תנגד לאמת עכ״ל עיי״ש. גם שכח דברי החוקר הקדוש מרן אליהו דילמדיגו ז״ל (בחינת הדת צד ס״ז) וז״ל. התורה לא נתנה למלאכי השרת, וגם כן לא נפעל אנחנו בעליונים ולא נשנם, כי העליונים פועלים בנו ולא מתפעלים מאתנו, והמה ינהיגו העולם השפל בכח האל ולא יתנהגו מהשפלים, ומי האיש אשר יחשוב כאשר יסתכל היטב במה שאמר ויפשוט מעליו הדמיונות אשר שמע שהעליונים לא יתוקנו כי אם במעשי בני אדם, והנה אנחנו האדם לא נוכל לתקן עצמנו ואיך נוכל לתקן העליונים ומה התקון ההוא אשר נפעל בם? ואשר יאמרו קצת בני אדם בזה הוא דמיון נפסד עכ״ל. וכי ניטיב ראות אז נחזה באספקלריא המאירה, כי גם לעופות.

לעופות השמים יתר שאת ויתר עוז במדעים מן האדם, אף אם הוא שולט עליהם ממשלה בלתי מוגבלת וצלמו יבעתם, האדם יאלף מבהמות ארץ ויחכם מעוף השמים, כאשר כתב פליניאו בספרו כי האיפופוטאמוס והוא סוס הים בראותו כי שמן מאד הוא יוצא היבשה ויושב על קוץ חד להקיז דמו, ואחרי כן ירפא החור והנקב בטיט, וממנו למדו הרופאים ענין ההקזה; כאשר ישוך הנחש את החולדה תמהר ללכת ולבקש קוצים חדים, ומתגלגלת עליהם בחפזון גדול לנקוב עורה במקומות רבים עדי יצא הארס ממנה, וגאלינוס למד ממנה לחבר קרני המציצה (שרעפפקעפפע) והשריטה על הנשוך מנחש ועקרב; הצבי כאשר ירה הציד חץ בגוו, יחיש וימהר לאכול העשב הנקרא דיקטאמו או פולייא רייאל והחץ יגיח מקרבו; ואם נשוך ממין עכביש ארסי הנודע בשם פאטאנגי אז יאכל סרטנים ושב ורפא לו; והכלבים ועוד בעלי חיים כאשר יחלו, יודעים לאכול עשב אחד להקיא; והצב (שילדקרעטע) אחרי אכלה את הנחש אוכלת אחריו אוסגנום מדברי להפסיד ארסו; התרנגול אחרי הלחמו עם הנחש אוכל רודא המכלה ארסו; התנין כאשר יחלה ירפא עצמו בפרי אחד; העופות בהלחמם יחד מניחים על פצעיהם אוריגנום מדברי; איפוקרט העיד כי ראה הנחשים המתחבאים בחורף במעבה האדמה עדי יאבדו מאור עיניהם, ובצאתם מניסן מקנחים עיניהם בעשב אחד ומתרפאים; עוד העיד כי ראה עוף מימי אחד אשר לא ידע שלו בבטנו, והביא בפיו מי הים ופלטם בנקב התחתון עד שנשתלשל ורוח לו וממנו למד לעשות קלישטירי; ועוד דברים נפלאים כמו אלה נלמוד מעופות השמים, ומהם נתחכם ללחום עם הטבע כנודע; ואיך נקשה ערפנו ונאמר, כי לא יוכל היות להאנשים היושבים על הכבבים בינה יתרה ממנו? הלא לוא מצאנו איזה תחבולה לשמוע ולהבין שיחות עופות וחיות ובהמות, נכון לבנו סמוך בטוח כי ראינו חכמתן גדולה פי אלף או מאה מחכמתנו, ועל ידיהן באנו למיני תחבולות שונות להשים מתג ורסן על פי הטבע הפתוח כקבר בעדנו, ולגרש את המון המחלות מלאכי המות האכזרי מקרבנו, ואם אובי קיר מתנשאים עלינו בחכמתם מה יעשו ארזי אל היושבים על כבבי מרום?

שאלת שאלתיאל הארבע עשרה

בזבים יפיחו עדי שקר שוד להם כי פשעו בי, ומציל נפשות עד אמת כמוך בן יפת, אשר הצל הצלת את נפשי מבוץ וטיט המינות אשר טבעה בו עמוק עמוק והרפש עד צואר הגיע, מי כמוך מורה צדקת תורת עם עבר ומראה כי לגדולת בן עמרם אין חקר? אתה בקעת בעוז בלעותא דקרח והשמעתני דקא צוחין משה אמת ותורתו אמת והן בדאין, אתה המסת באש-דת את הקפאון והקרח הנורא מעל פני ים היהדות והעברתני בו בשלום בהשקט ובטחה ונהפכתי לאיש אחר, עד רגעי האחרון בעת אסגור שמורות עיני אזכור אותך לטוב ובחיק עניניך המתוקים אנום ואישן שאנן ואין מחריד, ובראותי כי קרן אור פניך וכגן רוה היית עלז ושמח מלקחך אשר תרעיף אלי כמלקוש, לכן אקרא לך גודר פרץ מנהמת לבי, כי תואל לעקור מתלמי לבבי סלון השאלה קוץ המכאיב את נפשי משנים

משנים כבירים מבלי הרף, והיא, מדוע פנתה החכמה העליונה עורף ולא פנים לבקשת משה בחירה ונאמן ביתה, ודחפה בשתי ידיה הפצרת איש האלהים רועה צאן קדשים זה ודבריו אשר חצבו להבות אש „לא אמות כי אחיה יחד עם אחי בני עמי אשר טפחתים ורביתים כאם רחמניה בהמון סבות בנות מטרד!", ותפלתו אשר בערה כיקוד אש עמדה שכולה וגלמודה לפני שער המלך עליון ולא השיגה מידו את שרביט הזהב לבוא פנימה? למה נגרעה שאלתו ותחנתו מתפלת חזקיהו המלך אשר אם היה נוטה למות וחרב הקרץ מונחה על צוארו הוסיף לו עוד חמש עשרה שנה ושב ורפא לו, ומשה אשר קטנו עבה ממתניו ומידו קרני הוד לכל ארזי לבנון אדירי התורה היושבים על כסאו, וגם היה עוד בריא אולם וגוו איתן לא נס ליחו ולא כהתה עינו, אליו פרש המות את כנפיו השחורות ותפלתו נשארה מעל? ועוד יותר אתפלא באמרם (דברים רבה פי"א סי' י') נשקו הקב"ה (למשה) ונטל נשמתו בנשיקת פה, והיה הקב"ה כביכול בוכה (תהלים צ"ד ט"ז) מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי און?, הלא יכול להפוך המספד למחול ולהשיב חרב המות אל נדנה ואז ימחה דמעה מעל כל פנים? כי עינינו הרואות בכל דתי המלכות אם שר צבא אחד פרק המשרה מעל שכמו ויצא לחפשי, הוא אחד משני פנים, אם זדון לבו השיאו להפר חוק ולמעול בדבר שלטון הגדול וגבוה ממנו, לכן נבאש ריחו בעיני המלך והעמידו ריקם על גחלתו בחקירת יודעי דת ודין, או מפני הזקנה אשר קפצה עליו והיא בעוכריו ואם נפל עוזר וכשל עזור, ומשה אדון הנביאים עד יום העלותו השטימה היו גרמיו כנטילי ברזל ומעיו עשת שן וראשו עליו ככרמל, ולשפת יתר לי להגיד כי אהבת משה לאדון כל הארץ עלתה לאט לאט כפורחת ותיף בגדלה עד מרים, וכמעין המתגבר גברה התשוקה בלבו הטהור כלבנת הספיר להפליא לעשות עוד אניות שכליות רוחניות גשרים ומעברות החכמה האלהית על ים הדת ולתת במימיו העמוקים נתיב אַל מות. ועיניו לא היו נשואות לבוא לארץ הצבי לאכול מפריה ולשבוע ממגד אדמתה הדשנה והרעננה, כי כבר הראה לדעת עוד בהיותו בארמון המלך פרעה בתור יורש עצר כי לא בחיי בשרים וסגולות שדה קברות התאוה רצתה נפשו האלהית, רק אוה להעלות את צאן מרעיתו שה פזורה ישראל יותר על סולם ההשתלמות העומד במסלה העולה בית אל וראשו מגיע השמימה? ואם צדק משמים נשקף בזאת אשר תפלתו נשארה כערער בערבה לא נשאה פרי ולא עשתה ענף, מדוע נעלם זאת מעיני איש אלהים זה נבון חוזה עתידות באספקלריא המאירה, ולא ידע מראש את הנסבה אשר תכריע את החכמה העליונה להעלותו אז מפרוזדור לטרקלין?

תשובת מהללאל הארבע עשרה

בחם על נר מצוה כחם על שמן התורה אתה שאלתיאל נהיית למן היום הביאותיך לפרדס החכמה האלהית, אך גם העריץ לוטהער ראש היוצרים תקופת הרעפארמאציאן, אשר היה עוין את ישראל בחמת עכשוב וראש פתן חרש, ויגזור בשנת אלף וחמש מאות ועשרים ואחת למספרם על היהודים יושבי מאילאנד לשאת מגבעות

מגבעות צהובות ומקוצעות לתוי קלון וחרפה, כאשר החל להעתיק כתבי הקודש והתחקה על שרשי כרם ה' צבאות בית ישראל, אז נתן מעצור לרוח בלק בן צפור אשר התגלגלה בקרבו וירא כי „לא-טהור" הוא מסיגי הקנאה הארורה בת התופת ותשקע אש שנאתו לעם ישרון, (צונץ בספרו „דיא זינאגאגאלע פאעזיע דעם מיטטעלאלטערס" צד נ"ד); לכן אין לי להתפלא עליך כי הוצאת חדש מפני ישן ועוררת את אהבתך הישנה והמתוקה לאֵם האמונות וצניף תפארת הדתות, כאשר פקחתי את אשמורות עיניך והראיתיך את שכיות הקודש וסגולות החכמה אשר היכל אמונתנו מלא מהן מפה אל פה, כי דמי יעקב היקרים דופקים עוד בעורקיך אך נקפאו ונצטננו מרוח הקר הנושב מכנפי היצר המקדירים ומחשיכים אור פני האמת, ואני הרכבתיך על במתי החכמה העליונה תועפות הררי המחקר אשר עד עב יגיעו, וראית כי השחקים ירעפו טל אורות יזלו צדק לתורת בן עמרם אשר בנויה לתלפיות ומיוסדה ביתרון הכשר ודעת עליון על פארי עמודי התכלית הנרצה לאדון הבריאה.

ועתה נתנה ראש ונשובה להעביר האבק וחלאת שאלתך מחומת תורתנו הבנויה איתן על יסוד אמת, כי כמו היין העתק יוסיפו לו רוב שנותיו טעם מתוק ונעים משיב נפש שותיו, כן משה הגדול בענקים מדי שנה ושנה עלה על מדרגה גבוהה בסולם המחקר האלהי והגביה עוף מעלה מעלה לרום השכל הפועל, עדי בא לגרם מדרגה אלהית דקה מן הדקה המופשטת מלבוש חמרי וצורה גשמית, ונתרחק מעניני העולם החמריים וחיי בשרים ולא יכול עוד לחוות דעה ישרה בהם דעה אשר תוכל עמוד במחנה ישראל, והיה קשה מאד לששים רבוא בני אדם דור המדבר אשר היו פראים כזאבי ערב ופרועים לשמצה בקמיהם כפריצי חיות טורפות, ובקשו להפוך עולם התקון זה לשדה קברות התאוה, להתנהג יותר על ידי משה זה הנהפך לעיר וקדיש רוחני אלהי גדול מנשוא, ורבי משה אבן תבון ז"ל הרבה חקר בזה בדרך ההגיון הפילוסופי (ראש באורו לשיר השירים עיי"ש; והיינו את אשר כתבו בעלי הקבלה וחכמי הרזים (מגלה עמוקות אופן צ"ט): „משה השיג בסוד שחקים ולא בסוד מעון ומכון כו' שאז קודם מותו זכה גם לזה", וזאת אמרו התלמודיים (סוטה י"ג:) בשעת מיתה נסתתמו ממשה שערי חכמה, אשר דברי אלהים חיים אלה מתנגדים לדעת חכמי הרזים הנזכרת מן הקצה אל הקצה? אך הרצון כי נסתתמו מאיש אלהים זה שערי חכמת המדינה ותכסיסי הממשלה לנהל' בני אדם שוכני בתי חומר ברוח החיה אשר באופני העולם הגשמי עמק העכור זה, כי לפני ביאתו לטרקלין הנשמות לקבל שכרו הגדול וגמולו העצום מאלוה הרועה אותו מעודו כאב נאמן את מדושתו ובן גרנו, אז נהפכו כל רעיוניו ומחשבותיו לרוחנים אלהיים מובדלים ונזורים ממנהגי הגוף הנגוף אשר נחש החומר הנם כרוך בעקבם. אולם החכמה האלהית נפלה לו בנעימים לפני מותו ביתר שאת ויתר עז מחייו, כי אז כאשר נגזר במרום כי תתפרד נשמתו מגויתו לקבל שכר על הפרישה, נכנס לפני ולפנים בהיכל שדי אשר כלו אומר כבוד אלהים הסתר דבר וכל יקר ראתה עינו, ולכן היה כשר הדבר לפני פמליא של מעלה להעלות את משה למרום ולהושיבהו אתכתקי דהב פיזא לטובתו ולטובת צאן מרעיתו, ולהעמים המשרה הכבדה והכבודה על שכם תלמידו יהושע על שמונה

ועשרים

ועשרים שנה, יען יהושע היה איש נבון „שיכול להלוך נגד רוחו של כל אחד ואחד" (ספרי ה"ב פיס' ש"ה), יען היה לו דבקותא בהאי עלמא יותר מרבו, וידע שפיר מה לזורות ומה להבר ומה הוא ההכרח אשר לא יגונה, לבל יגזור גזרה אשר רוב צבור לא יוכלו לעמוד בה, וכאשר כתב החוקר האלהי רבי שם טוב ז"ל (דרשות התורה פ' בהעלותך) וז"ל. אל מול פני המנורה, ואז"ל מכאן שהאמצעי משובח, כי פעל הוצאת ההון ההתקוממות והאכילה והשתיה והבעילה והכעס והשחוק יעשו מפנים רבים, וכל אחד מהפנים הם חטאים גדולים אלא בהיות על צד המצוע, כי כמו שאמר הפילוסוף האמצעי בכל הדברים משובח והיתרון וחסרון יפסידו הפעולות, ולכן ראוי לאדם שידבק באמצעי כי הוא הדרך שלמד אברהם לבניו כו' עיי"ש.

ודברי קושט אלה ימתיקו מאמרם (במדבר רבה פכ"א סי' ב') וידבר משה אל ה' יפקוד ה' וגו', הלכה, אם ראה הרבה אוכלוסין של בני אדם אומר ברוך אי"א מלך העולם חכם הרזים, כשם שאין פרצופותיהן דומין זה לזה כך אין דעתן שוה זה לזה, אלא כל אחד ואחד יש לו דעה בפני עצמו, וכן הכתוב אומר (איוב כ"ח כ"ה) לעשות לרוח משקל, לרוחות של כל בריה ובריה, תדע לך שהוא כן שכן משה מבקש מן הקב"ה בשעת מיתה, אמר לפניו רבונו של עולם! גלוי וידוע לפניך דעתן של כל אחד ואחד, ואין דעתן של בניך דומה זה לזה, וכשאני מסתלק מהן, בבקשה ממך מנה עליהם מנהיג שיהא סובלם לאחד ואחד לפי דעתו כו' ע"כ. כלומר אם גזרת עלי מיתה מפני שאין דעתי מעורבת עוד עם הבריות כראוי וקצפי על עוברי מצותיך הוא גדול מנשוא, לכן אחת אשאל אותה אבקש ממך כי תרכיב לראשם אלוף ישר ורחמן אשר ידע לנהלם במקל נועם ורב חמלה וחנינה, כי ידונם לכף זכות בכל עת מצוא בהתבוננו כי הם קרוצי חומר גם ועכור, אשר כמו אבן השואבת קשור בו כח המשכה לכל תאוות המדומות, ואמר שיהא סובלם לאחד ואחד לפי דעתו, היינו מדעתו ומבשרו יחזה להם זכות, כמו שמבאר הר"ם חפץ ז"ל (ס' מלאכת מחשבת פ' במדבר) את הכתוב (במדבר א' ד') ואתכם יהיו איש איש למטה איש ראש לבית אבותיו הוא, וז"ל: לפי שאין ממנין פרנס על הצבור אלא א"כ קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו, ולא יתגאה בפרנסתו בראותו אבותיו וזקניו בני בלי שם ויחס, ואמרו על חכם אחד שנולד גם הוא מיחס נבזה על ריב ומצה עם איש סכל ואולם מתנשא בזכות אבות, כה אמר בלכתו: אני ראשית כבוד משפחתי ואתה סוף לה, על כן ספר לנו הכתוב שהקב"ה חלק כבוד זה לנשיאים אלו, אשר בטרם זאת לא היתה גדולה וממשלה להם ולא לאבותם, באופן שכל אחד מהם עתה הוא ראשית לגדולת ביתו, וזה מאת השי"ת שלא יעלה בלבבם רוח גאוה הואיל ואחוריהם קופה של שרצים, וכל אחד מהם ראש לבית אבותיו הוא עכ"ל, (עי' ברכות נ"ח: יומא כ"ב: ר"ה י"ז: כ"ח: חגיגה ה': סנהדרין צ"ב: ערכין י"ז:).

ומאד נאמנו דברי המגיד מישרים (שכחת לקט ט"ז:) וז"ל. אמאי היה מתחנן מרע"ה כולי האי לאעלא לארץ ישראל וכי זכותא הוה חסיר? ותו אמאי לא אתקבלא צלותיה? (עי' שו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תשפ"ב), אלא משה הוה מסטרא דיובלא (היינו נו"ן

שערי

שערי בינה כי יובל הוא שנת החמשים. עי' זוהר לך צ"ה: יתרו פ"ה· בהר ק"ח·), ואי הוה אעיל לארעא קדישא (אשר אוירא דא"י מחכים. ב"ב קנ"ח: ועי' זוהר פנחס רמ"ה· ותקוני זוהר רס"ד· זוהר חדש מדה"נ ס"פ ויצא) היה מסתלק נשמתיה לעילא מן יובלא, (עי' ר"ה כ"א:), וזה שאמר אעברה נא כי כשלא אעברה אזי אסתלק לעילא מן נ' שערי בינה ברזא דאל"ף (אל"ף הוא סוד הבינה, עי' זוהר בלק קצ"ג· תרומה קל"ו·), והקב"ה לא בעי דתתעלה נשמתיה לעילא מן בינה משום דאם כן לא הוה ליה דבקותא בהאי עלמא, וכי היכי דליהוי לישראל קיומא בגלותא אצטריך למיהוי למשה קצת דביקו בהאי עלמא, וזהו ויתעבר ה' בי למענכם עכ"ל, (עי' סוטה י"ד· אור ה' מאמר ק"ו כלל ו' פ"א. עוללות אפרים מאמר תמ"ד); וכתשובה אשר השיב הקב"ה למלאכיו אשר דברו סרה באדם הראשון כי עבר את פקודתו, והשליך עליהם הם באמרו (תנדב"א רבה פל"א) הסתכלו במרכבה (כי האדם מורכב מיסודות חמרים) ודייכם מלקטרג בו עוד!, כאשר יאמר משל ההודי (מחולות המות פ"ח סי' ב'): „איש אחד ברח מפני זאב טורף, ונפל האיש בפחת, ובנפלו פרש את זרועותיו ויחזק בעץ קטן אשר באחד עברי פי הפחת, ובהתחזקו על עמדו וחשב כי נצל ממות, וישא את עיניו וירא והנה שני עכברים אחד לבן ואחד שחור מנקרים בשרשי העץ אשר החזיק בו, ויחרד ויפן אחריו אל חפחת והנה שרף נורא פוער בקבר גרונו לבלעהו חיים, ויבהל ויסוב ויבט אל המקום אשר עמדו רגליו בו, והנה ארבעה ראשי נחשים לוטשים לו עיניהם מזרי אימתה ופחד, וירגז וירם את ראשו וירא והנה רסיסי צוף דבש נוטפים מן העץ אשר הוא תלוי בו, וישכח האיש את הזאב ואת העכברים ואת השרף ואת הנחשים, ולא בקש כי אם לחטוף מדי עברו את רסיסי אגלי העסים הנוטפים לתוך פיו. מליצת המשל הזה ידועה: הזאב הטורף והמחנק הוא המות אשר מפניו ברוח יברח האדם, הפחת הוא העולם, העץ הקטן אשר יתמוך בו האדם הבורח הוא עץ החיים, אשר שני עכברים שהם היום והלילה מנקרים בו בלי הרף לעקרהו ולהפילו, ארבעת הנחשים הם ארבע היסודות שמהם מורכב גוף האדם, והשרף מתחתיו הוא קבר השאול הפתוח לבלעהו, אבל האדם בעודנו מסובב מכל הסכנות האלה. הוא שוכח כלנה וחושב רק להתענג בתענוגים הנוטפים על פיו מעץ החיים". מובן מזה כי עצם רוחני זולת אל נורא עלילות לא ישיג מהות החומר הגס והרעות האחוזות בעקבו, ומשה לפני מותו נתהפך לעצם רוחני והיה קשה לו להבין הענינים הגשמיים הנצרכים לעם מרעיתו, כאשר לא ישיג הנשר בשכלו מדוע לא יוכל העטלף להתעלם עם אור השמש באהבים? ולכן לא שעה אל אל תפלת משה בחירו ושערי שמים נפתחו בעד נשמתו הצרופה כזהב ומזוקקה ככסף נבחר לאור באור החיים הנצחיים.

וכי נעמיק ונחדור את עינינו במסתרי התורה ונארוש את כבודה בת מלך פנימה, אז נראה כי משה צדיק ונשגב זה היה רץ במגדל עוז שם ה' באהבת רבה בלי מצרים, משל לעירוני (הגוף) שהיה נשוי לבת מלכים (הנשמה) אפילו מאכילה כל מעדני עולם אינו יוצא בה ידי חובתו שהיא בת מלכים, (עי' דרשות התורה לרבי שם טוב ז"ל פ' בהעלותך נ'·), והיה מהדר פני מבין חכמה אשר שאת פני רשע לא טוב בעיניו, והתוכחה היתה תמיד כאש צרבת על שפתיו לענוש קשה

את

את המתרפה במלאכת הקודש האח לבעל משחית, וגם בראשית ימי ממלכתו על עמא פזיזא זה היה לבו כלב האריה עשוי לבלי חת לרדות באף ולמשול בלי משא פנים בעם קשה עורף בנים כחשים אלה, אשר בעת העלה אותם מארץ פרעה התנין הרובץ בתוך יאורי דם ילדי ישרון יונקי שדים שלא חטאו, אז היו ישראל כבורות מלאים נחשים ועקרבים, וילמדו ממעשי המצרים תועבות מגונות ומאוסות גם בעיני בהמות ארץ וחיות השדה, לכן התחזק אדון הנביאים לאחוז במקל חובלים מטה אלהים מדת הדין, לנחותם בזיעת אף בדרך החיים ולבער את האל זר שיש בלבם הערל ושרשו פתוח אלי מים הזדונים הנובעים מנחלי בליעל; וזאת הורונו התלמודיים במעט מלין (סנהדרין ו׳ י׳) משה היה אומר יקוב הדין את ההר, (עי׳ מרפא לשון לרבי רפאל מהמבורג ז״ל עמוד העבודה נ״ג:), ורצונם בזה להורות לנו אם אמנם כי הדין הזה הוא נגד השכל האנושי ואין לו בית קבול במוח האדם, כמו אם אין עדים להעיד צדקת הנאשם אך מפני גדולתו ירדה בת קול קול להעמיד האמת על תלה ולהורידו מספסל הנאשמים, אין להשופטים להשגיח באותה בת קול ובגפה תצא מבית המשפט, כאשר למדנו במקומות רבים (ברכות נ״בי ב״מ נ״ט: חולין מ״ד י פסחים קי״ד י עירובין ז׳ י יבמות י״ד י) עיי״ש. ואין הנאשם נתפס על צערו בידעו כי חף הוא מפשע וכי רק עלילת שוא קמה עליו כנחשול בים לטורדו מן העולם, והוא מקלל את השופט ולפידי בוז הולכים מפיו בחמת עכשוב, ובגלל זאת לא יחת ולא ירהה הדיין ולא יטה משפטו, כי יקוב ויקלל הדין הזה את הר סיני אשר עליו נתן חתום בטבעת המלך המשפט וממנו אין להשיב, כאשר קלל דוד את הרי בגלבוע (שבת א׳ כ״א), יען עליהם נפלו חללים שאול ויהונתן הנאהבים והנעימים. אשר באמת מסכמת החכמה העליונה לבטל לפי שעה איזה דין תורה למען הרבות בזה אומץ וחיל ביסודותיה מצד אחר, כאמרם (סוטה ט״ז י) הלכה עוקרת המקרא, (גיטין ל״ו י) הלל בטל עשה דשמוט ותקן פרוזבול, וכדומה מצות רבות אשר מקצתן בטלו ורובן נשתנו במהותן מטעם (מנחות צ״ט:) פעמים בטולה של תורה יסודה, והוא הטעם שאמרו התלמודיים במקומות רבות „הלכה ואין מורין כן״ (עי׳ ב״ח או״ח סי׳ תקנ״ו), וזאת אשר אמרו (מגילה ב׳ י) אין ב״ד יכול לבטל דברי ב״ד חבירו אלא א״כ גדול ממנו בחכמה ובמנין, היינו אם היה ב״ד הראשון קיים לא היה מסכים לבטל אבל אם נשתנה הענין יכול האחרון לבטל (שיטה מקובצת כתובות ט״ז: ועי׳ מגן אברהם סי׳ תר״צ), וכזאת שכתב הרמב״ם ז״ל (הל׳ ממרים פ״ב הל״ד) וז״ל. ויש לבית דין לעקור אף דברים אלו לפי שעה אף על פי שהוא קטן מן הראשונים שלא יהו גזרות אלו חמורין מדברי תורה עצמה, שאפילו דברי תורה יש לכל ב״ד לעקרן הוראת שעה כו׳ וכן אם ראו לפי שעה לבטל מצות עשה או לעבור על מצות לא תעשה כדי להחזיר רבים לדת או להציל רבים מישראל מלהכשל בדברים אחרים עושין לפי מה שצריכה השעה, כשם שהרופא חותך ידו או רגלו של זה כדי שיחיה כולו, כך ב״ד מורים בזמן מן הזמנים לעבור על קצת מצות לפי שעה כדי שיתקיימו כלם, כדרך שאמרו חכמים הראשונים חלל עליו שבת אחד כדי שישמור שבתות הרבה עכ״ל, (עי׳ ירושלמי שבת פ״א הל״ד. ע״ז פ״ב הל״ה), ומשה העניו מכל אדם לא נסה בכל אלה ולא היה נסוג אחור כמלא נימא

כדין הירה, ולא נטה ימין ושמאל מדרך המלך עליון ית' ומהנקודה אשר התוה לפניו במחוגה אלהית ועל בינתו לא השען.

ועתה נבין מאמרם היטב (תנדב"א רבה פ"ד): ויאמר להם כה אמר ה' אלהי ישראל וגו' הרגו איש את אחיו וגו' ויפול מן העם כשלשת אלפי איש. מעיד אני עלי שמים וארץ שלא אמר הקב"ה למשה לעמוד בשער המחנה ולומר מי לה' אלי ולשום איש חרבו על ירכו ולהרוג איש את אחיו ורעהו וקרובו, והוא אמר כה אמר ה' אלהי ישראל וגו'? אלא שהיה משה דן בעצמו ואמר בלבו אם אני אומר לישראל הרגו איש אחיו ורעהו וקרובו, יהיו ישראל דנין ויאמרו לו לא כך למדתנו רבינו סנהדרין שהרגו נפש אחת מישראל פעם אחת בשבוע נקראת מחבלנית, מפני מה אתה הורג שלשת אלפים ביום אחד? לפיכך תלה בכבוד של מעלה ואמר כה אמר ה' וגו' עיי"ש; ואמרתי בימי חרפי משל אמתי על זה לשר צבא אחד אשר ישב והתענג על המעקה אשר בארמונו, וירא והנה מלכו ישוח בחוץ עם בני לויתו, וכאש מתלקחת הגביהו עוף בקרבו בני רשף אהבתו לאדונו היקר, אשר האציל עליו מכבודו ושם קנו בין כבבי אור מלכותו, ובזכרו את יקר תפארת גדולתו ואהבתו העזה כמות, אחזהו השבץ ותשוקתו גברה עד למעלה ראש לנשק את יד מלכו ולהראות לו חבתו, וחיש מהר הפיל עצמו מהמעקה הגבוהה לארץ ויפול על ראש המלך ככובד אבן ויעש בו פצעים וכאבים גדולים ונאמנים, וחמת העם גדלה מאד על הנופל זה כי הכאיב את בשר המלך במשובה נצחת, אך המלך נאמן בישרו הוא והתבונן כי מרוב אהבתו אליו השליך את נפשו מנגד, והוסיף לכבד השר צבא זה באות כבוד ממדרגה ראשונה, וצוה לצפות ולחשוק את המעקה הלזו בזהב טהור לאות עולם ולמזכרת נצח, והכנים את הנופל בהיכל מלכותו והיה מאוכלי שלחנו מדושני עונג; כן ראה אדון הנביאים ועיניו נמקן בחוריהן מרוב צער ודאבון נפש, כי ישראל המירו את כבוד מלכו ואלהיו בתבנית שור אוכל עשב וזדו לנבל צור ישעם באליל מצרים הבל ואין בו מועיל, אז התעוררו בו רעיוניו הנעלים כפריצי חיות טורפות לתבוע עלבון החכמה העליונה בחמת קרי, ואהבתו העזה למלכו יתברך קלקלה את שורת דין נביא העם והפיל חללים רבים כשלשת אלפי איש, אף אם קודם ירידתו מן ההר אל העם התפלל בעדם ואלהים נסלח להם יען שתו יין לשכרה ורעיוניהם הרעלו, כאשר יאמר פילון היהודי (חיי משה ח"ג ספור ו') וז"ל. והנה קול המיתם נשמע עד למרחוק, ויעל ויגע עד ראש ההר ויקשב משה ויחרד חרדה גדולה, ועתה היתה מבוכתו ולא ידע מה לעשות, כי מאהבתו אל ה' לא היה יכול להסתלק את עצמו מויכוח דבריו אשר חלק לו ה', ולא לזולתו, ומאהבתו אל עמו לא יכול לראות את נפש העם ברעה תתמוגג בעבור שנעדר מהם מנהיגם, גם ידע מבינתו ששאון העם הזה אך קול דברים הוא כקול הסירים תחת הסיר ומסערת נפשם הם יהמיון, ומשה החכם מכל אדם השיג קל מהרה בהשקפתו הראשונה כי היין הדליקם, ולמאחרים במסך נקל מאוד למעול מעל בה' ולבגוד בו בגד, לזאת היה תלוא למשובת העם ויעמוד מרעיד ומשתאה, וה' הרואה אותו מתמוטט בדעתו שהוא פוסח על שתי הסעפים הולך והלום, ויסר ממנו חתולת הערפל, ויאמר אליו לך

רד

רד מהר מזה, כי שחת עמך עשו להם עגל מסכה לאלהים ועבדוהו, מזבחים עולות, ואינם מאמינים עוד בנפלאות אשר שמעו ויתבוננו עד עתה, ואת אמונת אבותיהם הם משליכים אחרי גום; וישמע משה ויתפלא כי האמין לה׳ אשר השמיעו כזאת, אולם לא מהר לרדת מן ההר כי אם סבב את לבבו להיות כאלהים המפלל את העם וכמתנצל בעדם לפגוע אל ה׳, ויעתר מאלהיו לשאת את חטאם ולכפר את זדונם, וכאשר הלכו פני ה׳ וחמתו שככה, ירד אל עמו שש ועצב, כי מצד שה׳ לא השיב פניו עלז לבו וישמח אלי גיל, ומצד השני התעצב אל לבו ונפשו מרה לו בשמעו כי עזב עמו את חוקות אבותיהם וילכו אחרי ההבל ויהבלו כו׳, ויהרגו ביום ההוא כשלשת אלפים איש בקרוביהם ויתמלאו רחובות בתבוסת פגריהם עכ״ל. ואף שמן הדין היו חייבים מיתה שנאמר (שמות כ״ב י״ט) זובח לאלהים יחרם, והם היו מזבחים עולות לעגל הזהב והעלו קטורת תועבה ולא פחדו פן יעשן אף ה׳ בהם, אך משה שמע טרם ירד אליהם מן ההר כי נעתר אלהים לתפלתו לסלוח להם כובד עון זה, ולמה צוה בשם ה׳ לבני לוי להרוות חרבם מדם הפושעים הלומי יין אלה? אך כראות משה משובת העם וזדון לבם הרע נגד אלהיו הגדול והנורא אשר הרבה להיטיב להם חסדים אין מספר ושם בהם מעיניו לנטלם ולנשאם כנשר על גפי מרומי ההצלחה, אז החלו דמיו לרתוח בעורקיו כאש צרבת ואהבתו לאל בערה בו כמרקחה להניף עליהם חרב נוקמת נקם אמונתו ודתו הצרופה, ולא חש לנפשו פן משובת העם הפרוע תהרוג גם אותו בשערוריה איומה זו, כי מה נעים לשר צבא נאמן לפול על במות מלחמתו חלל בעד כבוד מלכו הישר, לא כמסכילי עמנו אשר שחתו דרכם בדורנו והתעיבו עלילה, להטות כנהר שלום וכנחל שוטף כבוד ועוז להסופרים הכופרים החותרים תחת כסא משה להפילו למשואות נצח; הידעת שאלתיאל את שם המשורר העומד כאר״י על המצפה וחובבי שפת עבר מבליעים בנעימות כיל״ק את שיריו ורודים דבש המליצה מארי מת זה, וכה גדול חנו בעיני הנחשים הקטנים הכרוכים בעקב שיריו, עד אשר הדפיסו בחוברות גם אנרותיו ההדיוטית, כמה שלם בשבוע פלונית לטבח בעד בשר וכדומה, וגם עליהן קפצי זביני, ומשורר זה הסכיל פעם אחת להלביש את כלבו בתפילין כאשר נעויתי משמוע „מאיש-מתוק״; אלה אלהיך ישראל! כה נפלת אמונת ישרון מאגרא רמא לבירא עמיקתא? שועלים מתחפשים בעור אריות טורפות לשבר ארמנות דתנו לרסיסים, ובכרם אמונתנו גוללים אבנים רבים די אבוד נטעיה;

ואזנינו תשמענה מגדולים חקרי לב אשר בידם מחקרי ארץ ותועפות הטבע, כי כאשר העמיקו חקר במסתרי הבריאה והקריבו נפשם המשכלת על מזבח החכמה, נהיו לנבערים מדעת תהלוכות בני אדם ותכסיסי יושבי בתי חומר זרים להם, כמו החוקר הנפלא דיאָגענוס אמר כי מדת הבושה על אדני הסכלות הוטבעה, והוא לא ידע הכלם אבל בשוק וישן בשוק ולא בוש (עי׳ ספר הברית ח״א מאמר ב׳ פ״ט); ובימינו אלה יושב בבית עקד הספרים העומד לתלפיות ברחוב „אונטער דען לינדען״ בברלין פראָפֿעססאר ישיש אחד מיוחד ושמו „מאמזען״, אשר שכלו הוא חד ושנון מאוד לרדת ולנקוב עד תהום כל מחקר הבא לידו ואליו פילוסופים רבים ידרושו, ולעומת זה אין לו השגה בהליכות עולם והוא תועה בדרכי החיים

כבהמה

כבהמה פותה אין לב, עליו יסופר כי פעם אחת פגש ברחוב ילדה קטנה תועה מתיפחת בדמעות שליש, וישאלה: למה תבכי ובת מי את? והשיבה: ליזא מאמזען אנכי ואיה אמי? וכשמעו זאת קרא בנהמת לבו: אם כן נכדתי בת בני את!. פעם התפרצה שפחתו בבכי תמרורים לחדרו: אדוני! אהה! בתך בלעה מחט בפיה. ויען בקר רוח: אין רע! הא לך מחט אחר; פעם קרה בדרך את רעו הפראפעססאר ס' וימרר לפניו כי לא ירגיש שמץ כאב ברגלו ולא ידע מדוע הוא צולע על ירכו? ויראהו הפראפעססאר בשחוק קל כי רגלו האחת צועדת על המסלה ורגלו השנית צועדת בתוך יאורי הרפש אשר בצדי הרחוב; החכם רישיליין עת ישב בחדרו ויעמוק חקר בעמקי החכמה היו חתולים זוחלים על כתפו ועל זרועותיו ובאהבתם שגה מאד (ספרי מאזני צדק צד קכ"ט); והחוקרים המצוינים למקטנם ועד גדולם באו כמה פעמים באש ובמים וחרפו נפשם לרדת עד קצבי הררי עוז מחקרם, כמו התיר פליניוס סעקונדוס בהיותו באיטליא העפיל עלות על ראש הר-השרפה (וועזוף) להתבונן על מקורו ומהותו, והיה למאכל אש אשר התפרץ שם בלוע ההר. החכם רבי אברהם אבולפיא כאשר העמיק חקר בחכמת התורה ובעיניו ראה בת נגוהות, הרהיב עוז בנפשו והסכין עצמו להתיצב לפני האפיפיור מרטין להציע לפניו כי יתיהד וירד מעל כס כהונתו הרם והנשא, והובא ביתה האסורים במכות ומהלומות וכפשע היה בינו ובין המות, ועוד אלפי חכמי לב השליכו את גום אחרי חכמתם והלכו מעדנות במקומות דשכיח בהן היזקא ונוקשו ונלכדו במכמורות ורשתות המות האכזרי, כי האמת היתה מטרת חלדם וכבודה היה חביב להם מכל חייהם, כמו הפילוסוף קארדאן (מחולות המות פי"ג סי' ו'): „מצא פעם אחת באצטגנונית שלו את יום מיתתו. ולבל יאמרו הבריות עליו בדאי הוא מנע אוכל מפיו עד שמת ביומו אשר דבר".

ואם בחכמות החמריות ומחקרים הגשמיים נראה כי העוסקים בהם במחשבות נעלות ובעשרה קבין מוח תהיה נפשם כגברת ועקרת הבית וגופתם כשפחה נחרפת שכולה וגלמודה, ורבים אשר עמדו בפרוזדור המחקר שכחו הליכות עולם ויעזבו מנהגי בני אדם, מה נאמר על הנכנסים בטרקלין החכמה האלהית ועיניהם שבעו מראות העונג הנפלא והעדן המתוק והנעים אשר לנפש המשכלת בצאתה לחפשי מכלא הגוף הגס והעכור, על בני עליה הענקים כמו אלה אין לנו להתפלא מאומה אם יתרחקו מהריח לנטעי העונג הצומחים בשדה קברות התאוה כי מרים הם ראשיתם מצער וגם אחריתם ראש ולענה השאת והשבר, וכאשר כתב החכם האלהי רבי שם טוב ז"ל (דרשות התורה פ' בראשית) וז"ל. וזה מבואר לחוש כי האנשים האלהיים לרוב התעסקם באלהיות לא ידעו דרכי האנשים ולא מנהגם ולא תענוגיהם ולא מה שהוא טוב או רע להם כמו שאמר (משלי ה' י"ט) אילת אהבים וגו', הרצון בזה כי הנמשך באהבת החכמה והתורה ויהיו תשוקותיו לזה לא ידע דבר ממה שהגה, וישגה תמיד בדברו עם האנשים בדברים המפורסמים, עד שיחשבו קהל האנשים שהוא סכל או משוגע, ולכן היו רשעי אומתנו מלעיגים במלאכי אלהים כו' עכ"ל; וגם אין להשתומם על שנאת החכמים להבוערים הרודפים חיי בשרים ותאוות מדומות מנת חלקם בחיים, וקצפם וזעפם של שוחרי תושיה אדירי המחקר

על

על אנשים ריקים ופוחזים בני נבל גם בני בלי שם אשר אין להם בעולמם רק ארבע אמות של אכילה ושתיה שחוק ונאוף, ונפשם תתמוגג ברעת הגוף ונמשלת ליונה תמה ומפונקה אשר כנפיה הנחפות בירקרק חרוץ אחוזות בפי תנין אכזרי הרובץ בתוך היאור ואין מידו מציל. לכן רבנו משה בן עמרם זכור לטוב כאשר נכנס לאט לאט לפנים מהיכל הרוחני והבליע בנעימות ממגד שמים, התרחק מעט מעט מהליכות עולם עובר זה ומנהגי בני אדם יושבי חושך ברחו ממנו כצל, ועל ברכי חכמתו וידיעתו גבורת השם ית' נולד כעס וקצף גדול נורא ואיום, על האיש אשר בקש לכבות גם שביב קטן אחד מאש דת, והיה נמשל בעיניו הבהירות בעפעפי שחר כאיש אחד בער וכסיל אשר באו אליו לבקרו שני אנשים, האחד הוא מלכו אשר נפשו ומאודו מסורים בידיו ונהם ככפיר אימתו על רבותים אלפי עבדיו החוסים בצל מלכותו, והשני הוא השוער הנבזה וחדל אישים המבקש לנקות את פיח תנורו במטאטא בעד אגורת כסף. ובקש האיש הזה את השוער כי יואל לשבת על כסא כבוד, ואת המלך עזב בירכתי ביתו ואל כבודו לא שעה, האם נרשיע את השופט אשר יחרוץ משפט מות על איש בער כזה השם אור לחושך וחושך לאור? האם נקרא תגר על משה איש האלהים אשר שלח חרב ומות בהבוערים בעם אשר נתנו כתר עליון על ראש עגל ולתורת שדי בעל הבירה יתברך נתנו עורף ולא פנים? וכן לא נוכל לדבר סרה באדון הנביאים זה על אשר הרג את המצרי אוהב פשע אוהב מצה, כאשר אמרו (מדרש „פטירת משה" הנדפס בבית המדרש ח"א): אמר לו הקב"ה כלום אמרתי לך להרוג את המצרי? אמרו לו ואתה הרגת כל בכורי מצרים ואני אמות בשביל מצרי אחד? עיי"ש.

אולם כאשר לא יאבד המליץ את חנו בעיני השופטים אם עומד ברגש בוער באש ובלשון מדברת גדולות, יחוג ינוע יעלה הרים ירד בקעות להציל את הרשע מעונש, כי זה דרכו אף אם המליץ הוא איש אמונים רב ברכות אשר לא ייעף ולא ייגע להכתיר את נפשו במדות תרומיות חדשות לבקרים, כן חוב גדול רובץ לרגלי המחוקק ומנהיג האומה להיות לה ככרוב סוכך צנה וסוחרה וגם אם סרה כפרה סוררה מדרך האמת והסכילה עשות נבלות גדולות, מן הראוי לו לחסות עליה בכנפיו ולבקש חסד בעדה במצח חזק כנחושה ובקומה זקופה כרת, ומטעם זה נמשלו הנביאים לאשה זו אשר אינה מתביישת תמיד לתבוע צרכה מבעלה, וכנפי רחמנותו היו פרושות על כל הנברא בצלם האנושי בין שהוא בן בריתו ובין שאנו בן בריתו, כמו שכתב החוקר האלהי רבי שם טוב ז"ל (דרשות התורה פ' בלק) וזל. שכל הנביאים הם במדת רחמים על ישראל ועל האומות, שכן ישעיה הוא אומר (ישעיה ט"ו ה') לבי למואב יזעק, ויחזקאל אמר (יחזקאל פ"ז ב') שא על צור קינה כו' עכ"ל, ולכן הנביא הכועס אזי נבואתו מסתלקת ממנו (פסחים ס"ו:), וגם משה לא נענש על שהטיח דברים כלפי מעלה לטובת ישראל (ברכות ל"ב י), והשכינה כעסה תמרורים ודברה רתת בזעם אפה עם השמים וארץ ומלאכי השרת וכסא הכבוד, על אשר לא בקשו רחמים על חורבן הבית וגלות ישראל אף אם גדלו עונותיהם מנשוא (תנדב"א זוטא פ"ב). אך לפעמים שפך משה חרון אפו על צאן מרעיתו ויגזור גזרות קשות ונוראות אשר הנביאים האחרונים בטלו אותן,

כאשר

כאשר אמר רבי יוסי בר חנינא ברוח קדשו (מכות כ"ד י) ארבע גזרות גזר משה רבינו על ישראל באו ארבעה נביאים ובטלון, משה אמר (דברים ל"ג כ"ח) וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב (מפוזרין ולא יחד מפני האויב . רש"י) , בא עמוס ובטלה שנאמר (עמוס ז' ה') חדל נא מי יקום יעקב (ויבעי על חטאיהון) כי קטן הוא (ארי מטלטלין אינון) נחם ה' על זאת (נתרצה בתפלתו ונעתר לו י רש"י) , משה אמר (דברים כ"ח ס"ה) ובגוים ההם לא תרגיע, בא ירמיה ואמר (ירמיה ל"א א') הלוך להרגיעו ישראל (כהוליכם לנחול ארץ מרגועם . רש"י) , משה אמר (שמות ל"ד ד') פוקד עון אבות על בנים , בא יחזקאל ובטלה (יחזקאל י"ח ד') הנפש החוטאת היא תמות, משה אמר (ויקרא כ"ו ל"ח) ואבדתם בגוים, בא ישעיה ואמר (ישעיה כ"ז י"ג) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו' עיי"ש; ומדרך הצדיקים הישרים והתמימים המעמיסים על עצמם חומרות גדולות כקורות בית הבד ומשליכים את גום אחרי נפשם, להקל את עול הצבור ולפרוק מעל שכמם מנהגים כבדים המחלישים כחם ומאבדים אונם וחילם, כמו בר קפרא אשר הזהיר ואמר (ברכות ס"ב :) עד דכפנת אכול עד דצחית שתי כו', (שבת ל"ג י) ידענא ביה בנחמני דמכפין נפשיה, אף שהיה ראש ישיבה בפומבדיתא (רש"י מגילה ז' : ועי' מ"ק כ"ח י) ; ור' אבהו התיר לחולה בשבת ויום הכפורים יותר מכל רבני דורו (ירושלמי שבת פי"ד ה"ד), ויגזור אומר (שם דמאי פ"ז ה"ב) אסור למלמד תינוקות לסגף עצמו בתענית מפני שממעט בזה ממלאכת שמים, והראה כי אכל מחמת רעבון אפילו דבר אסור (שם יומא פ"ח ח"ה), ובקיץ דלא חזיק ראשיה לא הניח רק תפילין של יד (שם ברכות פ"א ה"ג) , להראות לבני דורו כי יהא גופם חביב עליהם ולא ימנעו עצמם מתענוגים ממוצעים, ולכן (שם ע"ז פ"ג ה"ג) ביומוי דרבי יוחנן שרין ציירא על כותלא ולא מחי בידייהו; ורב אמר לרב המנונא (עירובין נ"ד י) בני ! אם יש לך היטב לך שאין בשאול תענוג ואין למות התמהמה ואם תאמר אני לבני חוק (מזון) בשאול מי יגיד לך (אם נשאר בידם שמא יאבדוהו . רש"י) בני האדם דומים לעשבי השדה הללו נוצצין (כשהן גדלין גדלה פרנסתן ועושרן עמהן ואינך צריך להדאג עליהן . רש"י) והללו נובלין עיי"ש, והוא היה אומר (ירושלמי סוף קדושין) עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראתה עינו ולא אכל, ואמר (תענית כ"ב :) נשמה שנתתי בך החיה ; ואמרו (תענית י"א י) נזיר נקרא חוטא על שציער עצמו מן היין, והרמב"ם ז"ל האריך לשון של זהורית בזה (שמונה פרקים פ"ד) עיי"ש; ואמרו (תנדב"א רבה פי"ד): „כל הקץ בחיים טובים בעולם הזה סימן רע לו, ולמה הדבר דומה ? למלך בשר ודם שזימן את עבדו יום אחד מימי החג אל סעודתו החזיק לו טובה, זימנו שני ימים החזיק לו טובה, שלשה ימים החזיק לו טובה, אילו זימנו כל שמונת ימי החג על אחת כמה וכמה שהיה צריך להחזיק לו טובה, משל למלך בשר ודם שאמר לעבדו הרי אתה לפני שלשים יום בסעודה אחת וגם אתן לך מתנה טובה, טעם אצלו חמשה עשר יום אמר העבד למלך איני מבקש יותר לסעוד אצלך הרי לך מתנה שלך וטרף אותה המתנה בפניו, נמצא אותו העבד כפוי טובה לפני המלך, וכי זו היא דרך ארץ ? אין זה דרך ארץ, מכאן ואילך מה יש לעבד צורך לעשות ? אלא צריך לפיים את המלך ולברכו ולשבחו". ואמרו (הוריות י' :) אטו צדיקי אי אכלי תרי עלמי מי סני

להו

להו ? ואמרו (פסיקתא דר״כ פיס׳ ג׳) רבני ישראל צריכים להסכים לצרכי צבור ; וגם בשנים קדמוניות לא היה רשות להנשיא לגזור גזרה בלא הסכמת הסנהדרין (עי׳ תשובות הריב״ש סי׳ רע״א), ואסור לגזור גזרה אחר חתימת התלמוד (הרא״ש שבת פ״ב סי׳ ט״ו. המגיד הל׳ חמץ ומצה פ״ה ה״ה. פ״ח או״ח סי׳ תס״א. ועי׳ כסף משנה הל׳ ממרים פ״כ הל״ו), ואיתא (תשובת מהר״ם אלשקר סי׳ מ״ב): „שכל דבר שטעו באסור והוא מותר מעקרו, שאסור לו לאדם להניחם בטעותם לפי שנמצא מוסיפין על התורה" עיי״ש; ועוד מצינו (סלת למנחה כלל ע״ו): „מי שרוצה להחמיר על עצמו לנהוג אסור בדבר שלא מצינו שהחמירו אמוראי, כגון מה שנתבטל בששים או בכלי שני, הוי כמו אפיקורסות ויצא שכרו בהפסדו" עכ״ל בשם הס׳ תורת האשם לבעל תוספות יו״ט ז״ל, (עי׳ שו״ת מהר״י לבית הלוי כלל ה׳ סי׳ ל״ח), וכתב הגאון (תשובה מאהבה ח״א סי׳ קפ״א): „מי ששגג והטריף שלא כדת של תורה, חמור ממי ששגג והקיל שלא כדת, כי המקיל שלא כדת חטאו בין אדם למקום ושב ורפא לו ויום הכפורים מכפר, אבל המטריף שלא כדין אז חטאו בין אדם לחבירו שהפסיד ממון חבירו ועונו לא יכופר עד שישלם מביתו", (עי׳ שאילת יעב״ץ ח״א סי׳ קמ״ו), כי התורה חסתה על ממונם של ישראל (חולין מ״ט: ועי׳ סנהדרין ל״ג מעשה בפרה כו׳), והרמ״א ז״ל כתב (פנים מאירות ח״ב סי׳ קנ״ז): „השוחטים אומרים הלכות שחיטה וסוברים כאלו נתן מסיני, וחכמי הדור אינם משגיחים על השחיטות ובדיקות חדשים מקרוב באו, וכל אחד רוצה להמציא חומרא מה שלא נמצא בפוסקים ראשונים" עכ״ל עיי״ש, והחסרון הוא בזה יען (אגרת תימן להרמב״ם ז״ל): „הכסילים הבוערים הם שיעשו לראיה אצלם על אמתת דבר מה בהיותו כתוב בספרים (ומה גם נדפסים), הם לא ידעו שהמכזב כמו שהוא מכזב בלשונו יכזב בקולמסו, ואין זה נמנע עליו, כי מי יעצרהו וימנעהו מלכתוב שקרים ודברי הבל, אבל אין לנו להאמין הסברות מהפנים האלה". כי תורתנו הקדושה באה להקל עול החיים ולפרוק משא התלאות מעל מתני בני תמותה, ומשה המחוקק האלהי היה חס מאוד על החוסים בצלו ולא אכף עליהם דברים הקשים מנשוא, לא כהמחוקק בודעה אשר תלה רחייו ורכב על צואר מאמיניו וכפה עליהם הר עיבל כגיגית, כאשר הסכיל לצוות לקדושיו אשר תכו לרגליו כי (מחוללות המות פ״ו סי׳ י״ד): „לא ילבשו על בשרם כי אם בלויי סחבות אשר ילקטו על שדה הקברות באשפתות וברחוב העיר, שלא יחיו אלא על מתנות חנינה אשר ישאלו על הפתחים, שלא יאכלו רק פעם אחת ביום, שלא יטעמו מאומה אחר חצות היום, שישבו ביער ובמדבר, שילינו תחת צל העצים, שישבו נשענים בגבם על גזע העץ, שיישנו יושבים מסובים ולא שוכבים, שלא ישנו את מצעם מן המקום שהניחוהו שם בראשונה, שיתאספו למצער פעם אחת בשבוע אל שדה הקברים בלילה לחשוב שם על אפס העולם הזה שהכל הבל". ומשה היה רועה את צאן קדשים ברחמים רבים ולא נתן את המשחית לבוא על בתי נפשם לנגוף.

וכאשר ראתה החכמה העליונה כי גם גופו של משה נתעלה למדרגה רוחנית דקה מן הדקה ואין לו השגה חמרית לנהל את היושבים בשדה קברות התאוה כראוי וחמתו כאש נתכה עליהם אם הפרו חוק קטן כגדול, לכן לא שמעה לקול

תחנוניו

תחנוניו וגזרה עליו מיתה מתוקה ונעימה בלי צער וחבל, ושני טעמים בדבר הפצרת משה ודמעות שליש אשר שפך מאין הפוגות כי יחיה עוד בעולם עובר זה, כי בטח ידע אדון הנביאים זה כי טוב מאד זה המות ושנתו ערבה ומתוקה באמת, כאשר החליטו גדולים חקרי לב אשר אין חזיונם נפרץ, הרופא הגדול היפוקראט אמר ברוח תבונתו (שם ח"א סי' ד') : „כי בשעת יציאת נשמתו של אדם, יצרפו החושים וימלאו אור, השכל יתגבר ויביט באספקלריא מאירה, עד שהחולה בעצמו יוכל להגיד מראש את רגע מותו, ולכל הנצבים עליו את אשר יקרה אותם באחרית הימים, וכמוהו סוברים גם הרבה מהאחרונים, כי הגוסס חושב לראות אור בהיר או אש, ווידוע כי האשכנזי הגדול גאָטהע קרא בשעת מיתתו: אור! אור! והמהנדס הצרפתי כו' הצרפתי בארטהער בקש לברר כי רגע המות הוא רגש עונג רוחני לאדם אין כמוהו" כו', (שם פי"א פי' ד') : בעיני הפילוסוף טהאלעס היו שוים החיים והמות, באמרו שאינו יודע איך לתת יתרון לזה על זה, סוקראטעס שתה רעל ומת במנוחת נפש וכל יקר החיים לא שוה לו להצטדק לפני מרשיעיו למות. דיוגנים בקרוב יומו למות, הלך וישב על אם הדרך אל אולימפא, וקרא אל העוברים: „ראו נא גם ראו איך מת אנכי!". ומזכיר פלוטארך במאמרו „תנחומין אל אפולוניוס" דברי אריסטו באחת שיחותיו המכונה אדעמעס לאמר: „טוב לו לאדם שלא נברא משנברא והמות נבחר מחיים", ושכן השיב גם סילענוס אל המלך מידאס על שאלתו: „מה היותר טוב ונבחר לבן האדם ?" והשיב לו : „הטוב הראשון שלא יולד והטוב השני משנולד הוא למות חיש מהר!". ואמר אפלטון בשם רבו סוקראט: המות, גם אם לנצח לא יבולע, טוב ויפה הוא, כי כן תרדמה עמוקה בלי כל חלום (אך האמנם המות בלי חלום הוא ? שאל האמלעט אצל שעקספּיר) נבחרת יום יום מחיים מאושרים". ואמר אחד ממשורריהם הגדולים : „בלי צדק המות שנוא לבני תמותה הלא הוא מרפא לכל המכאובים". וכמעט בסגנון לשון אריסטו הנ"ל אמר המשורר הזה עוד: „צדק בפי האומרים טוב שלא נברא ואם אנחנו נבראים טוב ללכת להמקום אשר משם באנו".

וביחוד שנאו הסטואיקים את החיים ואהבו את המות, ומרגלא בפיהם לאמר: „המות לבני אדם הטוב היותר נעלה אשר יבצר מהאלהים". וכבר הזכרנו מליצותיהם על דבר המות בימי הנעורים, ומצינו כי מענאנדער משבח את המת בנעוריו, ודומה בעיניו אל הלך נוסע לדרכו בבוקר בלב שמח, הלא פה דבריו : „האדם האהוב לאלהים מת בנעוריו, והיותר מאושר השב אל המקום שבא ממנו בעוד לא הציקוהו צרות החיים, ואחרי אשר התענג בזיו השמש, המים העננים והאש, אשר אם יחיה אדם אלף שנים או רק שנות מספר יראה אותם תמיד בעצם המראה, ולעולם לא יראה דבר נאה מהם, החיים היא דרך נוסע עובר ושב, והעולם הזה דומה אל שוק מלא אדם ובהמה, איש את אחיו בהמון ידחקו ויעבטו ארחותם, והמקדים לעזוב את המבוכה והמהומה הזאת בעודנו באבו הוא מאושר יותר מהמאחר לצאת שבע חיים ושבע רוגז כנבהל ונדחף מבית המשתה. (ודומה לזה כתב לעססינג בהתול מר על בנו הילוד לו שמת מיד אחרי לדתו : האם לא היה שאר רוח לילד הזה אשר אך הבט הביט בפני העולם הרע הזה וחיש מהר נמלט ושב לעומת המקום שבא ממנו).

והפילוסוף

והפילוסוף דימוקריט אשר שחק כל ימיו על הבלי בני אדם, קצתה נפשו בחיי זקנותו ובקש למות ברעב, וכאשר הפצירה בו אחותו להמתין עוד בחייו עד אשר יעברו ימי חג צערעס, שמע בקולה וטעם מעט דבש וחי עוד כמה ימים ואחרי כן מת לרעתו ברעב, כאדם הנס בחפזון מעמק הבכא. וכבר בין המון היונים הקדמונים היו שבטים פעססימיסטים אשר שמחו אלי גיל במצאם קבר, שכן מספר הירודוט בספרו החמישי פרק ד' על הטהראקיים, כי בהולד להם ילד ספדו וקוננו והגו נכאים, מתנים ומשיחים את כל רעות החיים המתרגשות לבא עליו בימי מגורו בארץ, ולהפך הובילו לקברות מתיהם בהמון חוגג ובקול רנה וישועה על פדות נפשות המתים ממצוקות החלד. (שם פי"ב סי' ג') : ואל פוליביום כתב סענעקא לאמר: האינך רואה איזה חיים מועדים לנו מידי הטבע, מאחר שכאשר נדרוך על מפתן החיים מיד דמוע תדמע עינינו. (ודומה לזה המאמר האשכנזי: „דער מענש איסט ניכט צור פריידע געמאכט, דארום וויינט זיין אויגע ווענן זיין הערץ לאכט"). וכאשר גזר עליו תלמידו נירון קיסר מיתה בידי עצמו הלך וישב באמבטי למות בזוב דם גידיו בבית הרחצה, ולפניו סופרו והוא קורא מפיו אמרי חכמה ודעת, וסופרו כותב בדיו על ספר אשר לעינינו כהיום הזה. המשורר לוקאנוס הגיה את שירתו באמבטי. ורומי חכם אחד הוא פעטרוניום הנ"ל שחק עם המות באמבטי שלו, כי פתח את גדיו ושוב סגרם ושוב פתחם מחדש בעודנו משורר אוכל ושותה, מחלק שכר ועונש לעבדיו, ומחבר שיר עגבים, וכ"ז בין פרקי מיתתו הנעימה עליו בתענוגים, והזקן טראסעוס נסך ליופיטער הגואל נסך מדמו האחרון אשר זב מגידיו. המליץ הגדול לוקרעציוס אחרי כלותו את שירתו הנפלאה, מלאה אהבה לתענוגות החיים בשיטת עפיקור הלך ותלה את עצמו, (והפלא שכן עשה גם מעתיקו הצרפתי). ורומי אחד לאֶנגאֶליום כאשר הגיעה שעתו למות כתב ספרים לרעיו ואוהביו להודיע להם הבשורה הזאת ככותב אגרות חתונתו ביום שמחת לבו.

ופילוסוף רומי אחר אַטיקוס ריע נאמן של ציצעראָן קרא לעת זקנתו לכל בני ביתו וגלה אזנם בלב שמח את רצונו למות, ולא אכל לחם ולא שתה מים עד אשר מה במנוחת נפש. (שם פי"ג סי' ד') : מקצת הרוגי משפט מות שעלו על במת המטבח כעולה על במת ישחק, כמו הלאָרד רוססעל אשר כרתו את כרשו בימי קארל השני מלך אנגילטורא ובהיותו על במת המטבח נתן את מורה השעות שלו אל רעהו בורנעט לאמר: הנני הולך אל העלמות ולמה זה לי מורה הזמן? ריע הקיסר פעטער הגדול במותו צוה לנגן לפניו בתפים ובכלי זמר את השיר של האָראץ, ואל המלכה קאטהארינא היתה רעיה ושמה לימעאול שצותה לזמר לפניה בשעת מיתתה והיא גם היא נגנה עמהם עד מפח נפשה, וכן עשה הצרפתי איוועטאקס. וכן המלכה האנגלית עליסאבעטה מתה בעודנה יושבת על מטתה, עיניה בקרקע ואצבעה בפיה, ולפניה בעלי כלי זמר מנגנים עד אשר יצאה נשמתה לשמע עונג הזמר, שכן גם אמה אַננא דע באָליין אשת היינריך השמיני בעלותה על במת המטבח שאלה את שר הטבחים בהתול, אם הוא מבין היטב את מלאכתו ופרצה בשחוק גדול; והוא גם הוא היינריך קרא כמה פעמים במותו: הכל אבד ואיננו!. הצרפתי וואָלטארע אמר בסוף ימיו: „האושר אך חלום הוא רק

הצרות

הצרות הן ממש, זאת נסיתי בשמונים שנה בימי חיי, ובכל זאת נשאתי וסבלתי כי אמרתי בלבי, הזבובים הם להיות לטרף לשממית ובני אדם לדאגות לאכלה. והצרפתי מאנטאגוע אמר: המות הוא המתנה היותר יקרה אשר נתנה לנו בחסד הטבע. וכן המקונן פאנג בספרו „רעיוני לילה" אמר: היותר טוב ויפה לאדם הוא המות. והאיטלקי לעאפארדי נותן להמות חרב משוחה בשמן להטיף רסיסי צרי בנפש שכולה ואומללה". ועוד אלפי פילוסופים כמוהם הוכיחו כי ברכה נצחית כרוכה לרגלי המות. ולמה בכה אדון הנביאים על המות? אך שני טעמים ברורים בדבר, הטעם הראשון הוא מה שכתב הפילוסוף האלהי הר"ם חפץ ז"ל (מלאכת מחשבת פ' בחקותי) וז"ל; גם ראיתי את הלחץ ואת העמל בכל השלמים שהם לרדוף אחר הממון והעושר לבחור בחיים העכורים האלה ולנוס ממוקשי מות, עד שידמה בעיניהם כאלו המות הוא ראש כל היגונים והתחלואים, וכל אדם יבחר היותו בחיים איש מכאובות וידוע חולי דכא ושפל רוח איש חי מצורע מהיותו מת? הלא תראה יעקב אבינו התאנח וצעק במר נפשו: מעט ורעים היו שני חיי! וכמה נצטער על אמונת מיתת יוסף, ודוד המלך ע"ה (ש"ב י"ב כ"ב) מי יודע וחנני ה' וחי הילד, ואמר על עצמו (תהלים קי"ח י"ז) לא אמות כי אחיה, (שם י"ג ד') האירה עיני פן אישן המות, וחזקיהו ומשה רבינו ע"ה וכן כלם אין נקי, עד שהמות היה בעיניהם להעדר המוחלט ורעה חולה תמצא בו על כל הרעות שבעולם, ולמה לא טוב להם לבחור מות מחיים העכורים האלה, כל שכן לשלמים ההם שיעלו ליהנות מזיו השכינה בטוב ה' בארץ החיים? ואיש כי ימות לו בן או קרוב הלא היה לו לשמוח ולחוג אף גילת ורנן? וכי יבשרוהו במיתה קרובה ישיש וישמח כי הולך האדם אל בית עולמו אל החיים הנצחיים! והפך ראינו בכל באי עולם כו' עכ"ל; ועוד כתב (שם) וז"ל. על כן התחכמה התבונה האלהית בכל הדרכים על האדם ייעצוהו ויכריחוהו אל החיים כאמרם ז"ל ועל כרחך אתה חי, שאלו לא עשה כן כבר כל בן איש חיל בידעו הטוב הצפון בעולם שכולו טוב אחר המות, מי גבר יחיה בחיים האומללים האלה ולא יבקש המות בידיו או בכל דרך מהדרכים? כאשר קרה לתלמיד פילוסוף אחד דרוש דרש להם תענוג החיים הנצחיים לנשמת האדם אחר המות עד שקמו בחפזה כלם ובחרו מות מחיים והמיתו עצמם כאחד, זהו טעם למה לא נכתבו בתורה יעודי חיים נצחיים אחר המות, לבל ירעו וישחיתו עצמם להשיגם עכ"ל; ואלעזר הכהן קרא באזני שרי ירושלים (יוסיפון פצ"ז) וז"ל. והנפש אם תאבה לשמוע לתאות הבשר ולעשות חפצו הנה היא מיתת הנפש, ואם לא תאבה לשמוע אליו ולחטוא אז תלך הנפש אל האור באור החיים והבשר ימות, ולכן תשמח הנפש בצאתה מן הבשר כאסיר אשר יצא מבית האסורים, כי כל הימים אשר הנפש סגורה בבשר תחשב כעבד אשר נסגר ביד אדון קשה ויכביד עליו אדוניו ויעבידהו בעבודה קשה, וכאשר תצא מהגוף תשמח כי תלך אל גן עדן עכ"ל. וכן שר המליץ האלהי (בן המלך והנזיר סוף שער ה'): יום אנועה אל תדאגו רעי! הכי רגבי נחלים (אשר) לי (בקבר) צרורות (הלא הם) מר דרור, רוחי (עת היא) בקרבי (היא) כדרור תוך פח, ופח נשבר ותמלט ומצאה לה דרור"; עוד ישיר (שם): רעי מיודעי! פני מות חלו בכל רגע והודוהו, כמה נעימות במות לוא

אישים

אישים ידעוהו עבדוהו". ומשה אפטרופסא רבה דישראל אשר היה מופלא ומובדל בנפשו האלהית מכל קרוצי חומר, וכאשר געלה ובחלה מאד בכל תענוגי הגוף ותאוות מדומות המרחפות כצל על פני היקום, כן מאסה בתענוגי הרוח בעולם שכלו טוב, וכל ישעה וחפצה היה רק לעבוד את בוראה מאהבה לא על מנת לקבל פרס רוחני או גשמי לא בפרוזדור ולא בטרקלין, ועל זאת ירה משה אבן פנת כונתו בתפלה ובתחנונים כי יחיה עוד בעולם העשיה למען ירבה עשות פקודי אדונו ומצותיו; והיינו מה שהשיב רבי יוחנן לרבי חנינא אשר שאלהו אם חביבין עליו יסורים (ברכות ה׳:)? לא הן ולא שכרן, כלומר לא אחפוץ לסבול יסורים אלה המפריעים אותי מעבוד את הקב"ה, יען לא אחפוץ גם בשכרם הרוחני בעולם הנשמות, כי לא אל הגמול עיני נשואות ורק מאהבה אליו, ולכן אשתוקק להיות בריא ולהוסיף חיל בתורה ועבודה, ולא היה בשביל זה כחנניה וסיעתו שהיו מחבבין הצרות (שבת י"ג:), והאומר אקרא בשביל שיקראוני חכם אינו עובד מאהבה (נדרים ס"ב׳), כן האומר אעבוד את ה׳ בשביל הגמול הגדול בטרקלין הרוחני הוא רחוק מאד מאהבה הטהורה; וזאת אשר אמרו שיש (שבת פ"ח:) עושין מאהבה ושמחין ביסורין, הכונה שהם שמחים מהיסורים אשר יסבלו בעשותם את המצות, ולא ביסורים המפריעים ומשביתים אותם מעבודת המקום ב"ה, כי תורת עם עבר נוסדה על תקון הגוף ותקון הנפש יחד (מורה נבוכים ח"ג פכ"ז), לא כמו (מחוללות המות פט"ו סי׳ ג׳): „העמים השוכנים באיי פידי (אשר באו בימינו אלה תחת שבט מלכות אנגילטירא) בכח אמונתם החזקה בחיי העולם הבא שוחטים את עצמם, ולצדקה תחשב בעיניהם להמית איש את אחיו ולהרוג את רעהו למען יפדעהו מצרות החיים, ולפיהם חייב כל אדם לחנוק את אביו ואת אמו בצר להם בעמל חייהם, והבנים מוליכים את אמם אל מקום שם קבר, האם תשב על הארץ וכל הנצבים עליה בניה ובני בניה וקרוביה ורעיה יקראו לה באהבה וחבה: „לכי לשלום!", ואחרי כן כורכים בניה על צוארה חבל שתי פעמים ויחנקו אותה ויקברוה בכבוד כמשפט". ועל אחת כמה וכמה כי הצדיקים אינם חפצים למות ולשבות מעבודת השם החביב עליהם יותר מגופם ונפשם, כאשר האריך אריסטו בזה (ספר המדות מאמר ט׳) עיי"ש, ואני אקצר כי אראה מחוז חפצנו מרחוק ועוד רגעי מספר ורגלינו על החוף.

גם הנה כאמן נפלא וחכם חרשים אשר השכיל לבנות לתלפיות מגדל יפה מעשה צעצועים על ספינה אחת צרה ורפויה, המטורפת בים הגדול ואין לה מנוחה מהמון גלים נוראים המתקוממים עליה בעם עצום ערוך מלחמה להטביעה מצולה בתהום הנשיה, ואמן זה היה גם רב החובל ולו העוז והמשרה להציל את האניה בכל עת משטף מים רבים אליה לא יגיעו, ובכל אונו לחם עם הגלים לבל יהדפו את המגדל מאור אל חושך ויוכל להם, ויהי כאשר הזקין* האמן וירא כי שאול ירפד יצועו בשרו התחיל לכאוב עליו וענן תוגה כסה אור פניו, בחשבו מי ימלא מקומו לשמור את האניה והמגדל אשר בה מגרון הגלים הפתוח עליה כקבר ומתהום רובצת תחתיה כתנין אכזרי לבלעה חיים, כן משה רוענו נר ישראל חת וזע פחד ורהה חרד וייגרא מאד על עניה סוערה ישראל תולעת יעקב אשר רבות

עמל

עמל טרח ויגע בכל כחו ואונו טרם עלה בידו להעלותה על עץ הדעת והדת לאכול מפריו ולשבוע מטובו, איה שוקל איה סופר את היגיעות הנוראות אשר יגע פעל זעשה לשוות עליה הוד התורה והדר האמונה ולעשותה להחכמה העליונה לעם נבחר ולגוי קדוש? כמה חלבו ודמו הקטיר על מזבח אהבתו ליוצאי ירך אברהם העברי טרם מצא תחבולה אלהית לנקות את ששים רבוא אחיו מחלאת מצרים ולטהרם מרפש וטיט היון? כי תולעת יעקב היתה אז מלאה ארם נחשים צפעונים והיתה דרכה ללכת ולהזיק ברשע כסל, כמו שכתב החוקר האלהי רבי שם טוב ז"ל (דרשות התורה פ' שמות) וז"ל. יאמר (משה) על דרך הלנה אם העברים ידעו שהמצרי נהרג על ידי יחוייב שיודע הדבר שילשינו עלי כי אין סוד לעברים עכ"ל ; וכשמעו קול ה' השובר ארזים מתהלך גם אליו לאספהו אל גינת ביתן המלך עליון על כנפי המות, וייךא משה מאד ב"ד מי יטוש את שה פזורה ישראל ואיה הרועה אשר יגן ויחסה על צאן קדשים, לבל יהיו טרף לפריצי חיות טורפות ופראי יער המקיפים אותם ראש ותלאה מאין הפוגות, ובת קול מנהמת כיונה באזניו: מי יתן את גוו למכים בעדם כמהו? מי יחשוף את זרועו להראות לכל אפסי ארץ ישועת אלהי העברים? מי יגרש את הארבה מגפן ישראל אשר ממצרים הסיע בהמון מפלאות תמים דעים? מי יפתח מוסרי צואר שביה בת ציון? ולכן לא חפץ בן עמרם לבוא אל טרקלין הנשמות פנימה, ויסלד בחילה להשאר בפרוזדור לגדור גדר על בית ישראל ולעמוד במלחמה ביום עברה בדבר גבורות וחין ערכו, אך יד ה' עליו חזקה נשאו שערי עדן ראשיהם ונשאו פתחי עולם הנצחי ויבא משה בחביון עוז שפרירי שחק לראות כבוד אלהים עין בעין. ויחצוב לו אלהים מרום הר ההר קברו בעד גויתו היפה כתרצה ונאוה כירושלים, והעלים אותה מעין בשר עד היום הזה, כאשר שלחה מלכות אצל גיסטרא לחפש בחפש מחופש את קבורתו ויאלו למצוא הפתח וכל עמלם עלה בתהו (סוטה י"ג) ; ולא חפץ איש אלהים זה כי יחנטו את גופו בתמרוקי פרעה ותחבולות מצרים העושים את ההרכבה קשה כאבן לבל תהיה טרף לשני ההפסד, ואולי גם מפני זאת לא ידע איש את קבורתו, כי לא אבה בחנוטת הגוף אם נשמתו חנטה פגיה וגבהה קומתה מכל עצי גן אלהים, בסעפותיה קננו כל מסתרי השמים ותחת פארותיה נולדו נפלאות אין מספר, וכה אמר ה' ביום רדתו שאולה: „האבלתי כסיתי עליו את תהום לבל ישלוט בו יד זר כי קדוש הוא, לא על נאמן ביתי איש חי רב פעלים תקימו מצבת שיש, הלא שמו ינון עולם וזכרו הטוב לא יסוף עד בלי ירח, וכבר דברתי בחזון לחסידי (ירושלמי שקלים פ"ב ה"ה) אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הם זכרוניהם" ; תאמין לי שאלתיאל כי מדי דברי בכבוד המחוקק האלהי זה נעשה פי כמעין המתגבר, להודות ולהלל לשבח ולפאר אותו על הטובות רוחניות וגשמיות אשר הרבה לעשות עמנו מאין כמהו, מי יתן לי אבר כיונה אעוף אל קברו ואנשק את רגבי עפרות זהב גם אשפוך נאד מלא דמעות רותחות עליהם .

קול הקיטור הלך וחזק מאד והצי אדיר קרב לאט לאט אל החוף, ויצאו מהללאל ושאלתיאל שניהם יחדיו בשמחה גדולה מאוד, וינשק שאלתיאל את מהללאל בשפתים דולקים ובאהבה נצחת על אשר הוציא את נפשו מתהום המינות, והלביש אותה מחלצות התורה עדי עדיי החכמה האלהית בת שמים, וכקול רעם בגלגל התפרצה מפיו תפלה זכה מעולפת ספירים ויפגע במקום ההוא:

אנא אלי!

האר נא פניך לבן אדם תולעה ושמע אנקת אסיר בעבותות היצר המר והנמהר, הקשיבה תפלת מודה ועוזב כמוני אשר היה רתוק בזיקים וחבלי הנחש הקדמוני הלוכד חכמים ברשתו המזורה על כל בשר, וקסמים בידו מחזות שוא ומדוחים להוליך שולל גדולים חקרי לב אשר קטנם עבה ממתני, ולהמיט שואה על ארזי אל הרמים והנשאים בכרמך בית ישראל; אתה אלוה בוחן כליות ידעת כי לא מזדון לבי הערל השלכתי שקוצים על תורתך התמימה והישרה אשר היתה אצלך אמון שעשועים, מה בצע כי תאנף בעטלף שתום עין אשר חפץ למצוא פסולים לבת שמים הענוגה דת-אש אשר היא שלוחה מחביון עוזך בקולות ולפידים נורא מאד, להתהלך בשפל ולהיות כגברת ממלכות בעמק העכור שדה קברות התאוה זה, ומהודך אצלת לה ברכה ונתת בידה שרביט הזהב שבט מושל ביראת אלהים, לישר הדורים לעזק ולסקל המסלה העולה בית אל, בשפעת פרת הרבית לה חכמה ודעת עליון לעשות שלבים ומדרגות חזקות בסלם הדת המגיע שמימה, ולספח עליו משען ומשענה לבל יפול הנופל ממנו; לוא יש בדיל רותח וזפת בוערה בידי כי עתה התכתי תוך גרוני, אשר היה פתוח כקבר לבלע ולהשחית כארבה בפרי קודש הלולים אשר בעץ הדת אשר נטעה ימין צדקך, ואת פי מלאתי בחצץ ואבני גיר מנופצות, יען הלכו ממנו לפידי בוז ומבול חרפות על אמונת ישרון, הלא רבים חללים הפילה חרב התאוה המתהפכת בעולם במשובה נצחת, ולא חננתני בחכמתך הטובה מכלי קרב להלחם נגדה עד רדתה; רבים מבני ענק אשר נתת למו עינים בהירות כעפעפי שחר וראשם היה עליהם ככרמל, והם נוקשו ונלכדו במכמורת החופש, אך כאשר פרשו ידיהם וקראו לך לעזרה, משכת עליהם חוט של חסד והצלתם מכף מעול וחומץ, ואני פרעוש קטן בן בוזי נגזרתי בפי כפיר, והוזה שכבתי בין שני התנין האכזרי הרובץ בפתחי עולם עובר זה ולא ידעתי נפשי הנהלאה, עדי בא מהללאל עבדך הנאמן והוציאני מאפלה לאורה, לו אני אסיר תודה כי משבולת מים הזדונים משאון נחלי בליעל הצילני, ועל כנפי חכמתו דאיתי ועפתי ממעל העבים השחורים המקדירים שמש התורה ותחי רוחי, לכן אליך יודע יצר אשוע כי תשליך במצולות ים כל חטאתי תשגיא אחריתי תענה ותאמר סלחתי:

—(תם)—

ספר

לקורות היהודים בלובלין

ציונים לנפשות של גאוני גדולי ופרנסי עירנו

וקצת מתולדות חייהם

גם מעט מקורות עדתינו בזמנים עברו

אספתי ולקטתי אני מספרים, ומכתבים עתיקים

יליד העיר הזאת

שלמה ברוך ניסענבוים.

עם הערות ומלואים מאת החכמים והחוקרים הגדולים הפר'

המנוח דוד קויפמאן ז"ל, ויבדלו לחיים הפר' א. א. הרכבי

והחכם ש. באבער נ"י,

לובלין

בדפוס של ר' אברהם פעדער נ"י

ומ' ר' ברוך זעצר נ"י

שנת תר"ס לפ"ק

ЛЕКОРОТЪ ГАІЕГУДИМЪ БЕЛЮБЛИНЪ

т. е. къ Исторію евреевъ въ г. Люблинѣ

Составилъ С. Б. НИСЕНБАУМЪ изъ Люблина.

Въ тип. А. Федера, въ Люблинѣ 1899 г.

Дозволено Цензурою
Варшава, 29 Сентября 1898 года.

קנוא קנאתי לכבוד עירנו העתיקה והמפוארה, בראותי כי אף אחד מהסופרים לא התעורר עד הנה לבנות ולשכלל היכל תולדותיה וקורותיה. אמרתי יהי מה! ונגשתי אל המלאכה הכבידה והנכבדה הזאת, אם כי בראשונה לא הרהבתי בנפשי עוז לקרב אל העבודה הדורשת יגיעה גדולה וידיעה רבה בתולדות קורות אחינו ברוסיא ובפולין, אולם בשותי לנגד עיני מאמר חז"ל „לא עליך המלאכה לגמור" מצאתי און לי לקרב אל המלאכה, ולאסוף חומר לבנין היכל תולדות עירנו. העתקתי מצבות שונות בבית מועד לכל חי בעירנו. גם היה מספר רב של מצבות מועתקות חמשים וחמשה מן המוכן בידי אשר מסר לידי המשכיל המפואר מוהר"ר שמעון דוד ראזענטהאל ז"ל, אשר העתיק הרש"ד הנזכר לפני הרבה שנים * גם קבצתי הערות שונות — הנוגעות לתולדות אנשי השם אשר נולדו או אשר שמו משכנם בעירנו — מספרים שונים החלפתי מכתבים עם הרב הגאון מוהר"ר יוסף לעווינשטיין נ"י אבדק"ק סעראצק. עם החכם הכולל ר"ש באבער, עם הרב הח' שמעון דובנאוו. עד אשר צברתי ואספתי ידיעות שונות הדרושות להפק עבודתי ובדי עמל ויגיעה רבה באתי אל מחוז חפצי. ות"ל עלתה בידי לערוך במערכה ובסדר ומשטר את החומר הרב אשר אספתי, וליתן לו תמונה של דבר שלם אם כי לא אוכל להתפאר כי שלימה עבודתי ומתוקנה במלוא מובן המלה אבל בכל זאת נושאת עבודתי חותם תכנית של עבודה הקרובה לשלימות ומקום הנחתי לאחרים אשר ידיעתם רבה מגבול ידיעתי להתגדר בו, והרעיון להציל ציוני חצר מות הישן המפואר אשר בעירנו מכליון (אשר לדאבון לבבנו רבים מהם היו טרף לשני הזמן כגון מצבת מהר"ם ז"ל ר' ר' שלמה ר' ליבישים, ר' יוסף בהגאון מוהר"ר מנשה בן ישראל בעהמ"ח ס' נשמת חיים ומי יודע עוד כמה?!) אשר מלא חדרי לבבי, הוצאתי ת"ל אל הפועל. אבל רעיון עצב יתגנב אלי, אולי לא יצאתי ידי חובתי בכתבי תולדות גאונינו וגדולינו על הספר אולי מעטתי דמות תולדות חייהם ומפעליהם לפי הערך הראוי והנכון להם באמת. אבל זאת תנחמני כי השתדלתי עד מקום שידי מגעת לשכלל תולדותיהם ואם מחסרון עוד מקורים הדרושים לחפץ עבודתי זאת לא באתי אל מחוז חפצי לא בי האשם.

לובלין סיון ט"ו להודש תרנ"ו

מצאתי חובה לעצמי להציב בזה ציון לנפש עדינה ויקרה להח' והמשכיל המפואר מוהר"ר שמעון דוד ראזענטאהל ז"ל אשר אסיר־תודה אני לו בעד עבודתי זאת כי לולא הוא אשר מסר לידי מספר רב של מצבות כאשר הזכרתי לא הרהבתי בנפשי עוז לגשת אל המלאכה הנכבדה הזאת.

גם ניתן אני תודתי להמשכיל המפואר מוהר"ר יוסף ברוימאן נ"י, אשר המציא לי"י מספר רב של ספריו מבית אוצרו הנכבד הדרושים לחפץ עבודתי זאת אף נהלני בעצתו איך לבוא אל המטרה בהעבודה הנכבדה הזאת.

ראשית

---

*) המצבות אשר מסר לידי הרש"ד ז"ל לייכהו באותיות אלפא ביתא עברית כלל העתקת כל מצבה ומצבה.

ראשית התיסדות ותולדות עירנו לובלין העתיקה, וקורותיה מקדם מכוסה בעלטה. ואין לאל ידינו לגלות שפוני טמוני קורותיה וזכרונותיה, הטמונים בחיק העבר הרחוק, וגם בספרי זכרונות היותר עתיקים אין זכר לזמן התיסדותה.

כמו כן תולדות התישבות אחינו בה בשכבר הימים נעלמה מאתנו. מתי נתישבו אחינו בעיר לובלין? לא נוכל לדעת בצמצום. מסיבת חסרון מקורים הדרושים לזה. רק זאת נדע שעוד באמצע המאה השניה לאלף הששי כבר גרו אחינו באחד מפרוריה אשר עמד על יד הנהר „Bystrzyce" הנבנה בשנת 1396 לספה"נ (קנ"ו למנינינו) ונתישב מאחינו בכח הזכות אשר נתן להם על זה קאזימיר מלך פולין וגם נקרא על שמו קאזימיר, והיום נקרא בשם פיאסק של היהודים.*)

בשנת 1475 לספה"נ (רל"ה למנינינו) מצא רב אחד הנקרא בשמו ר' יעקב מעיר טרידענט, מחסה ומסתר בעירנו, מפני חמת המציק לרגלי עלילה נתעבה, שהוא עם עוד רבים מאחינו הרגו ילד נוצרי למטרה דתית, לקחת את דמו למצות בחג הפסח, ולולי מצא הרב הנזכר מקום מקלט ומנוס בעירנו, אז רחפה על ראשו סכנת מות. הסופר Zielinski בעהמ"ח ס' Monog. Miasta Lublina המספר את המאורע הזה בשם הסופר Długosz כנראה נתעה גם הוא בשוא להאמין שיש יסוד להעלילה הזאת. ובספרו הנזכר הלאה יאמר שראש הכמרים (Biskup) עם הרבה כמרים אחרים הפצירו בהמלך מאוד לבל יתן לו מקום מגור ומקלט בכל מדינת מלכותו, תוצאות הדבר הזה אם הממשלה נאותה לבקשתם, או לא, לא נדע. אולם משתיקת הסופר Długosz, מלהודיע לנו אחרית הדבר נבין כי הממשלה לא נעתרה לבקשתם. אולי הרב ר' יעקב הנזכר הוא הרב יעקב הלוי קאפלמן אשר נפטר בעירנו בשנת ש"א למנינינו.

זיגמונד מלך פולין הגביל את זכיות היהודים, ותחת אשר עד ימיו היתה הרשות ליהודים, לגור בכל חלקי העיר, הכניס הוא אותם בשנת 1518 לספה"נ (רע"ב למנינינו) בחוג מושב מיוחד, באחד מחלקי העיר, הנקרא פיאסק (במקום אשר הוציאו להורג רוצחי נפש אדם), ובראות המלך הנזכר, שהמסחר כלו נתון ביד היהודים והמסחר בידי הנוצרים, הולך ומתמעט. הוציא חוק להגביל עוד יותר זכיות היהודים, לאסור עליהם מכירת איזה סחורות. בשנה השניה, נתן פקודה שעל היהודים לשלם מס ידוע, הנקרא Striegeld, ובהפקודה ההוא, נמצא הערה מיוחדה, בהיות שמסחר השכר פרץ מאוד והמסחר הזה נתון כלו בידי היהודים, לכן המלך הוציא פקודה, שכל הזרים אשר אין להם בעירנו נכסים, אין להם הרשות, לעסוק במסחר השכר, ובמקום מושב היהודים אשר הקציע המלך בעדם, היה להם זקן עדה מיוחד, וסימן מלכות (הערב) צבי בלי קרנים, גם שופט מיוחד היה להם.

בשנת 1552 לספה"נ (שי"ב למנינינו) אסר המלך ליהודים למכור מבולת ומשקאות בחניות.

בכל דור ודור וכל תקופה ותקופה, לא אלמן כל עם מאנשים ישרים אשר רגש אהבת אדם, לכל הנברא בצלם בלי הבדל דת ולאום, לא עוממו בקרבם

כאשר

---

*) קורות אחינו וזכויותיהם ומשפטיהם. בעיר לובלין. הבאות בחלק הזה. אספתי ולקטתי מס"ם Monog. Miasta Lublina. חוץ מאלו המקומות אשר ציינתי בשם בפירוש פה שמקורים אשר שאבתי מספרים אחרים.

כאשר נראה מזה, שאחד האזרחים, סטאניסלאוו טענטשינסקי שמו, נתן ליהודים במתנה, הר הנקרא גראדזיסק, והקציעו לחצר מות בעד היהודים, בשנת 1555 לספירה"נ (שט"ו למנינינו) כאשר מודיע לנו הסופר זעלינסקי בספרו Monogr. Miasta Lublina. אבל טעה הסופר הנזכר במספר השנים. יען כי בבית הקברות הנזכר, נמצאה מצבה אחת עוד משנת ש"א, לכן לא נכונים דבריו, בכתבו שנתיסד בשנת שט"ו וזמן התיסדותו בצמצום נעלם מאתנו.

כאשר נראה, כבר היה בשנת 1569 לספה"נ (שכ"ט למנינינו), קהלה נכבדה ומבוארה בעירנו, לאחינו, עד כי היתה לאל ידם, ליסד להם בית דפוס מיוחד, להדפיס ספרים בשפת עבר בעת ההוא עמדו היהודים אשר בעירנו על פסגת האושר החומרי והרוחני, עד כי אחינו תושבי פולין וליטוי, פאדאליע ואוקראיינא, נתנו את עירנו עליון על אחיותיה, הערים האחרות בפולין, ועשו אותה מרכז לוועד ד' ארצות בפולין, יבה אוו גדולינו וגאונינו, לתת משכין למושב הוועד עת כהן בה פאר הגאון מוהר"ר שלום שכנא זצ"ל, (בספר מכתבי בקורת להרב ה"ר חיים נתן דעמביצר ז"ל, בשם שו"ת הרמ"א ושו"ת שארית יוסף ובפנקסי קהל קראקא המעוטרה) גם יודיע לנו, הרב ח"נ דעמביצר כי פנקסי המדינה של ד' ארצות, היו מונחים תמיד בעירנו, מקום הוועד הרב הנזכר יתפלא מאוד, מדוע כעת לא נודע לנו מאומה מהם (מכתבי בקורת).

למען היות לנו מושג נאמן, עד כמה עלתה עירנו ראש במעלת התורה החכמה, הנני להביא בזה לדוגמא, דברי הגאון מוהר"ר אליהו מלובלין אבדק"ק איבענשיץ, במדינת מעהרין, בספרו שו"ת „יד אליהו" (המובאים „בספר מכתבי „בקורת דף כ"ב) אשר ז"ל „והנה כתבתי מכל מה שלמדתי מרבותי, ושמעתי מפיהם ומפי כתבם, אשר בימי חורפי נתגדלתי, בעיר רבתי עם, רבתי בדעות, „הוא ק"ק לובלין המעוטרה, ובימי היתה שם בית מועד וועד לחכמי ישראל, ביריד „גראמניץ, מדי שנה בשנה, ואח"כ ראיתי אלוקים עולים בהתוועדות קודש במדינת „פולין, וליטוי, כמה שנים, באסיפת הרועים, ויש מעט בזמנינו זה, אשר ראה כינוס „צדיקים כזה, אשר היה נאה להם, ונאה לעולם כמוני היום, ועת היותי אז עדיין „זנב לאריות, ומלחך עפר תחת כפות רגליהם, עכ"ז היו לי לעינים, וכל דבריהם שתיתי בצמא בשעת מעשה עכ"ל הדברים האלו, יגידו לנו למדי, עד כמה עמדה עירנו בשנים עברו, על פסגת התורה והחכמה. ולכן מה נכבד לנו מאוד, לדעת קורותיה.

אבל לדאבון לבבינו, הפנקסאות והכתבים השונים היו טרף לשני הזמן, ובשנת, 1821 לספה"נ (תקפ"א נתנה צו מהממשלה הרוממה, לקחת פנקסאות העדה להארכיוו של בית פקידות שלטון הפלך*) ובלי תפונה, בין הפנקסאות השונות היו כמה מפנקסי וועד ד' ארצות. גם נמצא החלטת הקאמיסיע הוואיוואדית, בין הכתבים הישנים, אשר בהארכיוו של בית פקידות הקהל בעירנו**) (בהכתבים תחת תואר Służby Bożniczny Vol. 1 № 8) על בקשת ראשי עדתינו מיום 1826 $\frac{\text{13 Sierpni}}{\text{1 Wrześniaa}}$ № $\frac{32812}{16143}$ להרשות להם בכל עת הצורך. לבוא להארכיוו ולעיין כאשר נחוץ להם הדבר בפנקסאות העדה ועל

*) כן הגיד לי מזכיר עדתינו הישיש המשכיל המפואר מו"ה צבי הירש בלומעל נ"י

**) ההחלטה הזאת הראה לי מזכיר הקהל הר' צבי הירש בלומעל הנ"ל

ועל זה באה ההחלטה אשר ז"ל Wolno mu jest zgłaszyć się do Archiwum
wydziału Administracyjnego w przytomności członku co do tego ozna
czonego przejrźeć ובשנת 1829 לספה"נ (תקפ"א למנינינו) כאשר נשרפה הארכיון
של בית פקידות הפלך *) נשרפו ג"כ פנקסאות עדתינו, וחמדה גנוזה נעדרה
מאתנו! מזה תשובה להרב ר' ח"נ דעמביצר ז"ל, על שאלתו מדוע איפוא כעת,
לא נודע לנו מאומה מהפנקסאות של עדת לובלין, יען בלי תפונה נשרפו.

בשנת 1581 לספה"נ (שמ"א למנינינו) היה שופט משפטי היהודים בעירנו,
מלומד גדול, יועץ העיר, משורר ופליסוף סעבעסטיאן קלאנאוויטץ.

כאשר הודענו לא נפלה עדתינו במדרגת האושר והעושר מתושבי העיר הנוצרים,
לכן בנו להם בית כנסת מפואר נפלא להלל, ואצלו בית דפוס להדפסת ספרי עבר.
בשנת 16,00 לספה"נ (ש"ס למנינינו) הקימו להם עוד בית דפוס אחד המדפיסים הר"
קלונימוס ב"ר מרדכי יפה, ובנו הר' אברהם, והאחרון היה גם מנהלו של בית דפוס
הנזכר. ונשאר על עמדו עד שנת 1682 לספה"נ (תמ"ב למנינינו).

בשנת 1581 לספה"נ (שמ"א למנינינו) כתב איש יהודי אחד מעיר בעלזיץ,
סמוך ללובלין, ספר ויכוחי, תשובה על ספרו של נוצרי אחד מארטין טשעכאוויץ**)
בהארכיון של תעודות הממשלה, בהחלק 36 IV № בהכתבים משנת 1596
לספה"נ (שנ"ו למנינינו) כתוב, שעל היהודים אשר הרשה להם המלך, לגור בחלק
העיר „פארזאמצע" להביא בכל שנה ושנה, 27 gr. 80 flor לאוצר הממשלה,
אשר מספר בתיהם היה שמה מאה. המלך זיגמונד אויגוסט, הגדיל את סכום המס
אשר על היהודים תושבי חלק העיר „פארזאמציע" לשלם, כאשר נתן תוקף ועוז
לאביות המלך קאזימיר, אשר הרשה להיהודים לגור בחלק העיר הנזכר, וצוה על
היהודים להביא בכל שנה לאוצר הממשלה 250 flor., לבד מזה על גרי הבתים
לשלם 70 fl.. כאשר נראה היה אז מספר היהודים, רב בעירנו (כן ירבו) עד כי
היה להם שש עשרה בתי מקילין, ומהם הביאו הכנסה לאוצר העיר עשרים וארבע
אבנים חלב גם כסף שנים עשרה גריוונים, בס"ה נערכה ההכנסה, לסך 53 flor. 6 gr.
המלך הנזכר פטור את היהודים מכל עבודה בעד העיר (Szarwark) לבד בעת
אשר ישטוף הנהר הגדול. בעד אמבטאות החמים אשר היו ליהודים ומספרם הגיע
עד עשרים, שלמו לאוצר העיר 80 flor. בעד בית המשקה אשר להם, בבית אשר
בו מחוץ ברבע העיר „פארזאמצע", מקום שם היהודים נחתים, שלמו לאוצר העיר
200 flor

בשנת 1608 לספה"נ (שס"ח למנינינו), מת בעירנו, יועץ בית המשפט הנזכר
שופט של יהודי עדתינו סעבבסטיאן קלנוויץ אחד מהוואיוואדים, אשר היו לעירנו,
אלבפנדר פיאטר מטארני דרש מאת עדת היהודים בפה, שלש מאות זהובים פוליש,
בכל שנה בעד אשרו את זכיותיהם בשנת 1630 לספה"נ (ש"צ למנינינו), אשר נתנו
להם מאת מלכי פולין השונים. וולאדיסלאוו הרביעי מלך פולין אישר וקיום את זכיות
היהודים בעירנו ביום 21 מארט שנת 1633 לספה"נ (שצ"ג למנינינו) אשר נתנו להם
מאת המלכים אשר מלכו לפניו.

כאשר

---

*) כן הגיד לי כמו כן הר' לבי הירש הנ"ל **) ביבליאגראפיא. וויערזבאווסקי. חלק
שני 1561 § הראה לי הפראפעססאר לשונות בהגימנזיום בעירנו ה' לאפאטינסקי

כאשר נראה נשאו אחינו בפולין משרות שופטים בבתי הערכאות, וכאשר חפצה הממשלה להרחיקם ממשרה זו, נחוץ היה לה לקרוא אספה מהוואיוואדים בעיר ווארשוי, בשנת 1540 לספה"נ (ת' למנינינו) ולאסור עליהם התמנות שופט יהודי, בין הסגנים של הוואיוואדים, בדיני ערכאותיהם.

זמן רב אחר זה נראה, כי הרשות ידעה להוקיר שופטי היהודים, עד כי נתנה תוקף למשפטיהם, והרבה פעמים כאשר היה משפט ליהודי בבית דין, נמצא בסוף פסק דין, כי הרשות לבעל דין לעשות אפעלאציא להוואיוואדע, או לדקאמיסאר, זמן האפלאציא הגבילו לפעמים, למשך שבוע או שתי שבועות, כאשר נמצא בפנקס קובץ פסקים ישנים. אשר תחת ידי.

כאשר היו ימי חושך ואפילה מנודח, ומעוף צוקה לאחינו תושבי פולין פאדאליע ואוקריינא, עת באגדאן חמעלניצקע. שטף ועבר בכל מרחבי ארצינו, בשנת ת"ח למנינינו, ועשה בה שמות, וטרף ורמס ואין מציל, גם עירנו שתתה קבעת כוס חמתו, ועשה בה הרג רב, וכה יאמר בעל המחבר ספר „טיט היון" בדברו מהמאורע הזה, ובחשבו את המקומות אשר היו טרף לשניו וחדות, ומשם „הלך לק"ק לובלין עיר ואם בישראל שאין כמוה בכל העולם, כלו, ובה שני אלפים „בעלי בתים, והיה שם גזרה רעה גדולה, שהיו בה, כמו עשרת אלפים, בעלי בתים „שברחו לשם, לנפשם, וכמעט נהרגו כולם, והגאון מוהר"ר שמואל בן הקדוש מהו' „דוד אוירבאך, מזכיר כמו כן את ההרג רב, אשר נעשה במדינתינו בשנת תט"ז, „בספרו „חסד שמואל", (דף ב' ע"ב) וז"ל, חסדי ד' עולם אשירה, חסד אחד שהציל „הקב"ה אותי, מהגזירה שהיתה בשנת תי"ז בערב סוכות, בק"ק לובלין שנפלו בעו"ה „כמה וכמה, אלפים נפשות על קדוש השם, איזה לחרב, ואיזה לשבי לשבי, „עמם אנכי בצרה, הייתי, ועשה הקב"ה עמי חסד גדול להוציא אותי . . . מאפילה „לאורה . . . ובסוף הספר (מ"ג ע"ב כותב וז"ל", כי עליך הורגנו כל היום, „ופשוטו הוא שכנסת ישראל, אומרת זאת, על הרוגי וקדושי ישראל, ובפרט הקדושים שהיו בק"ק לובלין „שנעשו בהם דינים קשים כמעט בכל יום, בעו"ה כצאן טבחה, „לא כצאן שהוא חי, ששוחטין אותו קל מהרה, רק היו עושים עם הקדושים, כמו „שעושין עם הצאן שחוט, שמנתחים אותו לנתחים, וצולין אותו על האש, כן עשו „הרשעים עם הקדושים, בחיים, כמו שעשו להקדוש הר' אברהם, בר"ש יהודה „מלובלין, שהיו תוחבין שפוד בגופו, חי, והיה חי כמעט כל היום, ויצאה נשמתו „בקדושה ובטהרה וכו'. וכפי עדות המסורה אשר לנו, בעת השערורה הזאת, רבים קברו את עצמם, בעודם בחיים חייתם, ואת שבותיהם הקקו על חומת בית הקברות, מבפנים, ועד היום נראה מחוקה על הקיר שמות אנשים, יעקב חיים, טובי', אלחנה, מבאל, חדר ניסן שוחט, בענדיט, בעדז, קאפיל בן . . . וכאשר נשתכך אחרי כן מרד חמעלניצקי, אחינו שבו כמעט למנוחתם, והנה עוד לא חלו מהמכות אשר אשר הכו מאויבם זה, והנה רעה חדשה, נשקפה להם! ע"י היעזואיטים.

היעזואיטים אשר חמס ושוד הרס ואבדון, כל מזמתם, ולבוא אל מחוז חפצם זה כל האמצעים, כשירים לחם, עד כי היה פתגמם, „התכלית מקדש את האמצעים" לא שכחו להעניק גם לעדתינו, מתגרת ידם, הזעומה, ובשנת ת"י למנינינו, התנפלו היעזואיטים, על רחוב היהודים, וישללו שלל ויבוזו בז, בערך עשרים בתים, של

אחינו

אחינו, ועשו שמות. שמונה יהודים הרגו, וחמשים נפצעו בפצעים אנושים, וכאשר נודע דבר הרצח הזה, להמלך וולאדיסלאוו הרביעי, אשר מלך בעת ההוא בפולין שלח וועד מיוחד, לחקור ולדרוש היטב דבר המקרה, הלא מהור זה ואת היעזואיטים הפושעים והמורדים צוה ליסר קשה בפומבי, למען לא יזודון עוד אנשי עולה לעשות מעשים מבוערים כאלו. אולם אנשי רשע אלו, לא במהרה, וסרו, כאשר נראה התאמצותם אחרי כן לתקוע יתד נאמן בעירנו, עד כי עוד בשנת 1650 לספה"נ (ת"י למנינינו) יסדו להם היעזואיטים, פה עירנו, בית דפוס, בבית המיועד לאנשי חברתם, להפיץ כתבי פלסתר בכל מקום אשר שלטונם מגיע, ובית דפוסם עמד על מכונו עד שנת ת"ל.

בעת רעה כזאת, כמים קרים לנפש עיפה. הוא לנו המקרה, המראה לנו לדעת, כי בעת אשר אנשי רשע, רמסו אותנו ברגל גאוה, וידכאנו עד עפר, לב מלכנו, אשר בפלגי מים ביד ד' המה, טובים לנו, ויפרשו עלינו כנפי חסדם גם העניקו לנו משפטי הזכיות אזרחים, ויתנו לנו כבוד אנשים, כן נראה מהמקרה אשר המלך וולאדיסלאוו צוה ליסר קשה את היעזואיטים, וכן מהמקרה הבאה, בעת אשר עזב המלך קאזימיר, את כסא מלכותו בפולין בשנת 1668 לספה"נ (תכ"ח למנינינו) מסיבת עצבו ורגזו, על מות אשתו המלכה, גם מסיבת המלחמות והשונות אשר השתרגו עלו על צווארו, ולא נתנו לו מנוח, עד כי קרא אסיפה, בעיר ווארשוי, בשנת העשרים ואחת לימי מלכותו, וימסר את כתר מלכותו, בידי הסינאטורים, בדרכו מווארשוי, התמהמה זמן מה בעירנו, וישב בארמון המלך, וכאשר עזב את עירנו, בין המפלגות השונות אשר לקחו ברכת הפרידה, מאת המלך, נמצא גם צירים (דעלעגאטים) מאת עדת היהודים בפה.

רוחות רעות של היעזואיטים, אשר נשבו אז בעולם, פעלו לרעה, על רוח בני אדם עד כי רבו התלונות השונות מאת האזרחים, על היהודים, כן נראה מהתלונה אשר התלוננו הרוקחים, סמי מרקחת (Aptekarze) הנוצרים בשנת 1650 לספה"נ (ת"י למנינינו) על היהודים כי המה עושים נגד החוק סמי מרפא*).

כן נראה שלא נתנו לנגן למנגנים יהודים בכלי זמר, עד אשר נחוץ היה להם להשיג זכות על זה, מאת הממשלה, בשנת 1654 לספה"נ (תי"ד למנינינו**).

מיכאל ווישנאוועצקי מלך פולין, אשר מלך בשנת 1669 לספה"נ (תכ"ט למנינינו) בין כתבי דת השונים, אשר הוציא לאור אחד מהם ע"ד התאמצות היהודים, להפר חוקי המדינה. התולדה תראה לנו, כי כמו בימינו כן בכל דור ודור עוללו עלינו אויבינו, עלילות רשע, ויביאו דבותינו רעה, וכתבו עלינו שטנה לפני הממשלה, עד כי לפעמים מצאו אוזן קשבת, באזני המלכים אשר אנהנו חוסים בצלם.

בימי הוואיוואדע דאנילאוויטש, נשתנה מצב עדתינו לטוב כאשר נראה מהחוקים הטובים, והזכיות הישרות, אשר העניק לקהילתינו, וכה יאמר הוואיוואדע הנזכר, בכתב דת ע"ד החוקים הנזכרים אשר הוציא,

בהעיפי עין על הזכיות אשר נתנו להיהודים, מאת הוואיוואודים, שקדמוני יאמר הוואיוואדע דאנילאוויטש, הנני מקבל אותם כמו כן אני תחת חסיתי, להגן עליהם ועל רכושם, למען יוכלו להנות בלי שטן ומפריע מכל הזכיות, אשר העניקו להם מלכי פולין הגדולים.

היהודים

*) בספרו של ה' Sierpinski 133 Historyczny obraz Miasta Lublina וגם הוא מביא את המקור הפר ממנו שאב דבריו. **) הסיפר המזכר בספרו הנ"ל.

א) היהודים בעלי הבתים, ובן הדיירים, מחוייבים לשלם להארמון של הממשלה מכס הנהוג ולא יותר, מבתי הומה, ומבתי עץ, מדירת הרב, והשמשים, מבית הכנסת, מבתי מוסדות צדקה, מבית הקברות, מהחניות, מבתי שעוה, מבתי המרחץ, אשר ההכנסה לאוצר הממשלה, מהן, עולה לסך שבע מאות זהובים פוליש, פרטי הדברים, וביתר ביאור, מפורש בספר התקנות החתום בחתימת ידי, אשר מסרתי לראשי עדת היהודים, בלובלין.

ב) הנני מאשר ומקיים, את כל כתבי אמנה, ושטרי התפשרות, אשר נעשו בין היהודים ובין הנוצרים, תושבי חלק העיר „פאדזאמצע" ע"ד פרטי מסחר מי דבש שכר, גם יי"ש, כמו כן ההתפשרות, ע"ד ענינים שונית אחרים.

ג) מס המסחר על היהודים לשלם כפי ההערכה, אשר נעשתה בעד האזרחים הנוצרים ולא יותר.

ד) יען כי במשך זמן ממשלת הוואיוואודים, שקדמוני, לא היה חל על היהודים, לקחת אנשי צבא לבתיהם, על דירת קבע או ארעי, גם מן הוא והלאה, היהודים אינם מחויבים, לקבל אנשי צבא לבתיהם, רק במקומות אחרים.

ה) היהודים יהיו פטורים, מלתת חלק בהוצאות צרכי אוכל נפש ובגדים בעד הגדוד המיועד של הארמון.

ו) אין הרשות להסיג את גבולי בית הקברות של היהודים, כפי הזכות אשר להם על זה, ומעתה כל יהין איש לפגוע בו לרעה.

ז) אם יהיה ריב ומשפט, בין היהודים והנוצרים, תושבי חלק העיר „פאדזאמצע" בדבר נכסי דלא ניידי, והגישו עצומותיהם, לפני שרי העיר, הרשות להם לעשות אפעלאציע אלי, ובענינים אחרים האפפעלאציא, נעשית אל המקום הדרוש, כפי הנימוס והחוק, כל ההחלטות, הנזכרות למעלה, אני נותן בחפץ לבי, והחוב עלי למלאות אחריהן, לטובת היהודים, אשר דרשו מידי, הזכיות הנזכרות, כמו כן לטובת יוצאי חלציהן. כאשר יחנני ד' בחיים. ובטוח אני בממלא מקומי אחרי, כי ישתדלו למלאות אחרי דברי אלו, ולא ישנו.

שרי הארמון אשר הפקדתי בעיר לובלין, חובה עליהם להשגיח ולמלאות אחרי כל הדברים הנזכרים, להגן על היהודים, ולא יתנו לפגוע בהם לרעה.

להת תוקף ועוז להזכיות האלו, באתי עה"ח בהתימת ידי, גם בגושפנקא שלי, ומבטיח אני את היהודים, כי אשתדל מצדי אצל המלך המושל כעת, שיתן תוקף להזכיות הנזכרות, ונותן אני הרשות ליהודים אם יחפצו להשתדל בעצמם, אצל המלך לאשר זכיותיהם אלו.

לובלין בהארמון 21 נאיאבר 1675 לספה"נ (תל"ה למנינינו). ביום ההוא פטר יאן קארל דאנילאוויטש, הנזכר, את יהודי לובלין מעבודת השארוואַרק (Szarwark) אצל הנהר, גם פטר אותם מלשלם בעד הבחינה, של מדרגת יי"ש, בכל אופן ולכל היותר, עליהם לשלם בעד בחינה, של כל מאה לוג יי"ש, עשרים גראש.*).

היהודים אשר גם להם לב רגש, לרחוש אהבה לארץ טולדהם, כמו לכל האזרחים, ודורשים שלום הארץ, אשר בה המה מוצאים מרגוע לנפשם ולרוחם העיפה, ידעו להוקיר מפעלות מלכיהם, אשר המה חוסים בצלם, לכן נראה כי בי

מוסדות

*) וולפסתאל הב"ה ס' מחודש אקטיאבר שנה 1895 מאמר בערגדיטשי

מיסדות הצדקה השונים, אשר יסדו האזרחים, לזכר נצחונית, המלך יאן סוביעסקי לקחו חלק גם אחינו, ואחד מהם, הוא אחינו הנקרא בשמו צבי (יעלענא) דאקטאראוויטש, אשר בנה מכספו ביהכנ"ס בשנת 1683 לספה"נ (תמ"ג למנינינו).

בשנת 1679 לספה"נ (תל"ט למנינינו) הוציא המלך הנזכר, פקודה, שבעת החגים של הנוצרים, אין הרשות ליהודים למכור סחורתם, בתוך חומת העיר לנוצרים, בחניותיהם, או גם בבתי הנוצרים, גם להרוכלים המחזירים עם סחורותיהם בחוץ, אין הרשות למכור סחורותיהם, בהחגים הנזכרים, ואם יעברו על הפקודה הזאת, אחת דתם להחרים סחורותיהם להממשלה.

בזמנים עברו הבדילה תמיד הממשלה, את היהודים לרעה, בדבר סכום המכס מהאזרחים הנוצרים, על היהודים היה לשלם סכום יותר גדול מאשר היה מוטל על הנוצרים. סוחר סחורה למלבוש יהודי שילם א' זהב ושמונה עשרה גדולים בכל שנה, בעוד אשר סוחר נוצרי שילם רק א' זהב ועשרה גדולים, סוחרים בעלי חניות יהודים שלמו ארבעים ושמונה זהובים פ', וסוחרים נוצרים, א' זהב וששה גדולים, ויוכל היות כי מספרם היה מעט, לעומת מספר סוחרי היהודים).

אויגוסט השני מלך פולין הוציא כתב דת בשנת 1720 לספה"נ (ת"פ למנינינו) הנוגע למשפט אשר להמאגיסטראט עם עדת היהודים בעירנו, וזה תופסו, המאגיסטראט בשכבר הימים, נתן הרשות ליהודים תושבי עירנו, אשר מספרם היה מעט, לסחור במשקה באופן אשר ישלמו לאוצר העיר, שלש מאות זהובים פוליש, בכל שנה. אולם כעת נתרבה מספר היהודים גם מסחרם פרץ מאוד בארץ, והמעט להם המקום המוגבל לשכנם, עוד יקחו בחכירה בתי חומה מהאזרחים, הנוצרים, גם את אלו הבתים, אשר המה קנין לכהני הדת, ובהם יסחרו לא לבד במיני סחורות שונות, אך גם במשקאות שונות, נגד משפטם וזכותם, ביום השבת להנוצרים, כמו כן בכל חגיהם, יסחרו סחורה, וימכרו משקה בפומבי, גם יקחו מכס מהסוחרים המקומיים, כן מהסוחרים, אשר יבואו ממקומות אחרים, אשר אין להם המשפט על זה וע"י זה המה מרחיקים' את הסוחרים מבוא עם מרכולתם להעיר ובזה המה מחסרים הכנסת העיר, אשר הסוחרים היו מביאים לו באו העירה. מיקרים שער התבואה, מהרפים ומגדפים, הנוצרים, ולעתים מכים אותם, ויורדים לחייהם בלקחם טרפם מפיהם, היהודים שוכרים להם משרתות נוצרות לבתי מרזח שלהם, ושפחות נוצרות לבתיהם גרים בבתי הנוצרים, ובחניותיהם, חוגגים שמה שבתותיהם ומועדיהם, מוכרים משקה בשכונת בתי תפלותיהם של הנוצרים, ובזה המה מרחיקים אותם מלבוא אל הרינה והתפלה, מבזים כהני הדת, ההולכים להתפלל על מטות החולים הנוצרים אינם חפצים לשלם מכס המגיע מהם, וע"י תחבולות וערמות שונות, המה יורדים לחיי האזרחים הנוצרים והותרים תחתיהם חתירה עמוקה, גם מרבים להתיישב ברחובות של נוצרים.

לכן המלך במסיבת יועציו הוציא פקודה, כי מהיום והלאה, אין הרשות ליהודים, לסחור בסחורות שונות, כמו כן לעסוק במכירת משקאות, להרחיק אותם מכל הבתים והחניות אשר לקחו בחכירה מהנוצרים, אם גם עשו ביניהם כתב אמנה (קאנטראקט), ולהנוצרים אשר יתנו בתיהם ליהודים בחכירה, הזהיר המלך, באם לא ימלאו אחרי הפקודה הנזכרה, על כל אחד מהם, לשלם כסף ענושים אלף זהובים פוליש, ויען

היהודים

היהודים ע"י תעלוליהם ומעשיהם הרעים, הסבו נזק רב להנוצרים עד כי ירדו פלאים, לכן עליהם לשלם את הכל כפי אשר המה תובעים מהם, ולמען הוציא הפקודה אל הפועל, מינה המלך קאמיסארים מיוחדים על זה, אשר ישתדלו למלאות אחרי הפקודה הנזכרה.

בכל דור ודור אויבנו עומדים עלינו לכלותינו, ובחפצם לכסות על מזימותיהם הרעים, ולהצטדק נגדה נא כל העמים, מעלילים עלינו עלילות שוא ומדוחים, להראות לכל באי עולם, כי משחתי המדות אנחנו, מפירי חוקי המדינה, בנים לא אמון בנו, אבל הקב"ה מצילנו מידם.

לרגלי החוקים המעיקים השונים, אשר יצאו בדבר היהודים בראשית המאה השמונה עשרה, כאשר הזכרנו זה מעט, ירדו אחינו פלאים במצבם החומרי והרוחני, כאשר יעיד כתב דת אשר הוציא אויגוסט השלישי, ביום 12 יוני שנת 1736 לספה"נ (תצ"ט למנינינו) וזה לשונו, היהודים אשר עברו גבול, ופרצו גדר של הראשונים, רבו בניהם מריבות וסכסוכים, לרגלי הדבר הזה, עוני ומחסור שורר בקהלות היהודים בכלל, חובות רבות השתרגו עלו על צואר הקהלות, כמו כן נתמעטו הכנסותיהן, כפי אשר היו במאה השש עשרה, ובחצי המאה השבע עשרה, למען לצאת מן המבוכה הזאת, מצאו היהודים דרך נכון לפניהם, להביא את עצמם בעול אדוני הארץ הנוצרים, ולהתיישב על אדמתם, או בבתיהם אשר להם בהעיר, איש יהודי כזה אשר התיישב על אדמת אדוניו, מצא מקלט ומסתר לנפשו, לא רק מפני ההנהגה, של עדת היהודים, אבל גם מפני הרשות של הממשלה, בנתנו לאדוניו מס אם גדול או קטון, לא ישא עוד עול מס ממשלתו, ומס ממשלת העיר, גם מס עדתו, עדת היהודים,

איש יהודי כזה הוא בטוח, כי אם יקרה אסון ופגע לאחיו היהודים, לא יגיענו, והוא ימצא לו, מחסה ומסתר, בצל אדוניו, יותר מהיותו תחת צל קהלתו העניה.

אהבת החקוי גדולה אצל היהודי, יעיד הסופר בערשאדסקי, והנה היהודים מרבים להחקות איש אחיהו יסיים הסופר הנזכר, ולהלאה יאמר, ראשי עדת לובלין, בקשו מאת המלך אויגוסט השלישי שיוציא חוק, באופן אשר הציעו המה לפניו, וזה תוכנו; יען אשר בפרורי העיר, גרים יהודים בחצרות ובבתים, אשר המה קנין לאנשים, נושאי משרות שונות בהממשלה, למען יוכלו למצוא מחסה בצלם והיהודים הגרים בהבתים האלו, יעסקו בענינים שונים, בחרושת המעשה, וביותר בחכמת הרפואה, גם עוסקים המה במסחר, למרות החוק, ובזה המה יסבו נזק ליהודים תושבי עיר לובלין, יען אינם נושאים עול בהמסים, ולוקחים חלק בצרכי הציבור, יחד עם יהודי העיר אשר רק עליהם לבדם, כמשא לעיפה, יעמוכו עול המסים וחובת העדה. לכן בהשתדלות יהודי עדת לובלין אני מרשה להם לחבול מהם חבול, למשכנם, סחורה, אף גם בשר ולמכרם, והכסף מהמכירה, יקחו לחם, ראשי העדה, והרשות להם לענוש אותם קשה*).

התקופה הזאת, היתה תקופת הירידה לאחינו, כי מעת לעת ירדו יותר פלאים, ומה גם בימי מלכות מלך פולין, סטאניסלאוו אויגוסט פאניאטאווסקי, אשר נתן כתר מלכות בראשו, בשנת 1764 לספה"נ (התקכ"ד למנינינו), אשר גם שמש עם פולין החלה

---

*) ווֹסחוֹד חוברת ט'. מחודש אָקטיאבער. שנת 1895 מאמר הסופר בערשאדסקי

החלה לערוב, מהומות ומבוכות שונות, הפריעו מנוחת התושבים, וגם גורל אחינו נשתנה לרעה, המלך הנזכר הגביל עוד יותר זכיות היהודים, והוציא חוק להרחיק את היהודים מתוך העיר ופרוריה. בעת ההוא נתפרדה חבילת הוועדים של ד' ארצות בפולין, אשר פעולותיהם היו רבות ורצויות לחזוק האמונה וקשר האומה להרים מצבם החומרי והרוחני של אחינו וגלתה כבוד מאחינו בערי פולין וליטוי בכלל ומעדתינו בפרט! אחרי התגעשות הרוחות, וסערות הלבבות של אחינו מפני פחד פתאום, ומשואה ממרחק תבוא, וע"י מלחמות ומריבות האזרחים קמה הסערה לדממה, בעבור משך זמן דור אחד מהמהומות והמבוכות הנזכרות, והחלו ימי מנוחה לאחינו, מהעת אשר פרשה ממשלת רוסיא האדירה, את כנפי ממשלתה, על מדינת פולין. ובצעדים קטנים אבל בטוחים, התכוננה והשתכללה, עדתינו, ורכשה לה כל הקנינים הדרושים לעדה מתוקנת. בתי מוסדות צדקה שונות, בתי כנסיות ובתי מדרשות, אשר אציגם בזה, בשמותיהם, את אלו העומדים וקיימים מכבר הימים, כמו בן אלו, אשר נוסדו זה מקרוב.

„ביהכנ"ס מהרש"ל ז"ל, אשר התפלל בו הגאון הנזכר, היכל גדול ומפואר.
„ונבנה בטעם הגזרה והבניה, של האירופים, המכיל בקרבו, לע"ך שלשת אלפים איש. ומרוב ישנו נפל תחתיו בשנת תרי"ז תקרת*) הביהכנ"ס, ועדתינו תקנו פרצותיו ועומד עד היום על תלו.

ביהכנ"ס מהר"ם ז"ל, אחד מצלעי הבנין הגדול של ביהכנ"ס מהרש"ל ז"ל, ביציע העליון, וכפי המסורה אשר לנו התפלל בו הגאון מהר"ם ז"ל. ולכן נקרא על שמו

ביהכנ"ס של הר' צבי הירש ב"ר משה דאקטר, נבנה בשנת תכ"ט לאלף הששי, ע"י ה"ר צבי הירש הנזכר, אשר השיג זכות על בנינו, מאת המלך וולאדיסלאוו הרביעי, וזמן הבנותו נרשם ממעל לפתח ביהכנ"ס בבאה, אשר עליו כתובת וזה לשונו, „זה הבית אשר שם בן משה לבני ישראל, לבית התפלה, בשנת תכ"ט, „ויקרא שמו בישראל בית הכנסת ר' הירש בן ר' משה דאקטרס ועתה נתחרש ונגמר „ע"י אנשי פעלי טבא, יישר חילם בשנת תרנ"א.

„ביהכנ"ס של השר ר' שאול וואהל", הנקרא „ביהכנ"ס של לייפער" (אולי התפללו בו לפנים, לייפער, המה הרוכלים המחזירים בכפרים עם סחורה) ויש אומרים שנתלבשה המלה, אלופים ללייפער, וכי בביהכנ"ס הנ"ל, התפללו בו, האלופים וגדולי העיר, ומסורה יש בידינו שנבנה ברשיון ובכספו של השר מוה' שאול וואהל ז"ל, אשר היה כפי הידוע מגדולי השרים בממלכת פולין, ולכן נקרא עד היום הזה, גם על שמו „ביהכנ"ס של ר' שאול וואהל" ובשמחת תורה בעת ההקפות, כשמוסרין את הספרי תורה, להמתפללים שמה, להקיף אתם, סביב בביהכנ"ס, המנהג שהשמש קורא, ברשות מורינו השר, מוה' שאול וואהל ז"ל.

„ביהכנ"ס דקהל" נבנה בזמן קדום, והוא בנין עתיק, אולם שנת הבנותו, נעלמה מאתנו, ואמור אומרים בעירנו, שעוד הגאון מהרש"א ז"ל, דרש בביהמ"ד הנ"ל. ביהמ"ד

---

*) בעת השואה נתמעך תחת המפולת סידור תפלה כתוב על קלף אשר בסופו היה כתוב מגילת ת"ח בהמגילה הזאת יסופר אודות המאורעות וגזירות רעות בשנת ת"ח גם אשר על הקדושים אשר נהרגו בהגזירה השואה והמנהג היה בעירנו להתענות בערב סוכות בכל שנה ושנה גם קראו את המגלה הזאת בפני כל קהל ועדה בהתענית הנזכר חבל על דאבדין

„ביהמ"ד דפרנס" מיסדו היה מוה' אברהם פרנס, אביו של הגאון, מוה' יעקב חיים, שהיה אב"ד בעירנו. „ביהמ"ד של הרבי" אשר בו התפלל הרבי מלובלין, „הרב ר' יעקב יצחק הלוי הורוויץ, ונקרא ביהמ"ד הנ"ל על שמו.

„ביהמ"ד של ר' משה אליה", נבנה בהוצאותיו. „ביהכנ"ס של חייטים, נבנה זה לא כבר. ביהכנ"ס של החברה נושאי המטה, נבנה כמו כן לפני איזה שנים. ביהכנ"ס של ר' אלימלך בר' יעקב חיים, נבנה בהוצאותיו.

מוסדות צדקה

„בית החולים", בנין מפואר להלל עם תאים ואלמים גדולים בו ימצא סמי מרפא, ורפואות תעלה, חולים וחולות, עברים עניים, גם יש חב"ה מבקרי חולים, אשר יהפכו משכבי החולים, בחליים, ויושיטו להם, זני מרקחת, להשיב את נפשם, מספר המטות בעד החולים לזכרים 30 לנקבות 26, שלשה רופאים (דאקטארים) מבקרים בכל יום את החולים, אחד רופא ראשי (ד"ר דאברוצקי נוצרי) ושני אססיסטענטין יהודים, ד"ר צינבערג, וד"ר פלינדער, לבד מאלו ד"ר לחולי העינים זוידענמאן. המשגיח על סדרי ומשטרי ביה"ח הנ"ל בעת, הוא בעל בית מסחר שטרות, (קאנטאר) פ. גאלדקרויט. איש אמונים, ועיניו צופיות על הנהגת ביה"ח, בחריצות ושקידה.

„בית מחסה לזקנים, אלמנות, ויתומים, אשר בו ימצאו מקום מנוחה, ומרגוע, וארוחות תמיד, שחרית, צהרים, וערבית, זקנים. 12 זקנות 13 ילדים וילדות 35, ומנהלו הוא עתה המשכיל בעל בית מסחר שטרות (קאנטאר) יעקב יוסף זוידענמאן עובד עבודתו באמונה ובחריצות יתירה ובשקידה רבה.

„תלמוד תורה" בו ילמדו תורה, לנערים עניים, אשר אין יד אבותיהם משגת לשכור להם מורה, ומלמד, בית התלמוד תורה הזה, עומד תחת השגחת הרבי מוהר"ר אברהם איגר שליט"א.

„בית הספר העברי" בעירנו, בו יטיפו לקח, מורים עברים גם נוצרים בלימודי חול לנערים עברים, המבקרים בביה"ס ועומד תחת השגחת הדירעקטאר, המפקח על למודי בתי הספר אשר בגליל לובלין, מנהלו הוא הד"ר מ. ארנשטיין, טוב יעשו ראשי העדה ומשכיליה, כי ישתדלו אצל הממשלה הרוממה, להביא בפראגראם של בית הספר הנזכר, גם למודי קודש. אשר זאת היה חפץ ורצון מיכדיו, כאשר ידוע לנו בראשית ימי התיסדותו של ביה"ס הנ"ל, הטיפו בו מורים מיוחדים, למודי קודש, והתלמידים הראשונים אשר גמרו חוק למודם בביה"ס הנ"ל, היתה היהדות קרובה, ללבותיהם ולנפשם, אולם בזמן האחרון נפסקו, הלמודים העברים, וביה"ס סר מן הדרך אשר התוו לו המיסדים הראשונים, ולכן החובה, על ראשי עדתינו כאשר הזכרתי, להשתדל לחדש את הרשיון על הלמודים העברים, ולעשותו „ביה"ס עברי" במלוא מובן המלה. אשר נחוצתו מורגשת מאוד בעירנו.

העתקתי מהפנקס של החברה קדישא בעירנו, משנת תמ"ה,

הוצאות של החברה, לענפי צדקה שונים,

מתנה לדרשה להרב ר' אהרן ריק , לר' אברהם שתדלן מבראד , 1) לאורח מווילנא לסיוע בתו הכלה, 2) לאורח מליטא , לסיוע בתו הכלה , 3) לאורח אשכנזי 4) מ"ה גדולים לר' וואלף שמש , לבקש יהודים , אם נהרגו ח"ו (א) לעני מווילנא כ"ב גדולים , 5) להרב ר' הירש מפראג , 6) דבש לר' ליפמאן בעל דרשן , זהב מתנה להנ"ל 7) לר' וואלף שמש , שנתן יי"ש לגלחים שתפסו אותו (ב) למוכיח מבריסק , לר' משה מרגליות מלבוב 8) לאיש יהודי מלעחוויץ 9) לאורח ר' גנפרבט, מק"ק קרוקא 10) לאורח ר' דוד מסלנמא , בין הכסף אשר מסר פ"ח אחד לשני בחדשו , נתן לו גם מכתב אשר כתבו החברה קדישא דקברנים מק"ק לבוב , אל החברה קדישא דק"ק לובלין 11) (ג) לאורח מפראג חתן ר' טעביל החסיד ז"ל , גיסו של המאור הגדול אב"ד שלנו 12) לאורח נכד ר' שמואל דאקטר 13) לאנשי ק"ק בילגראד בידיעות , ראשי וגבאי דחברה קדישא . להש"ץ מביהמ"ד דק"ק קראקא 14) למשולחים דק"ק תוסמניץ , לר' שמעון . מאויבין , לפדיון שבוים , אשתו ובניו , לאורח מק"ק מינצק אדר ת"ן 15) לאורחים מלומבלא , לאורח מלעמבערג 16) לר' דוד מלמד מטיקטין 17) לר' משה מזאלקווא 18) לאורח דרשן מפראג , לר' וואלף מפרעמיסלא , להרב ר' שמעריל מתנה לדרשה . קבלה ג' זהו' ט' גדולים מר' משה דאקטער תנ"א לפ"ק 19) מהרב ר' הירץ קבלה י"ט זהו' 20) לעני גר צדק 21) לאורח מאמשטרדם 22) אחר מטתו , של הקדוש מוה' אלכסנדר מצויזמר , ב' זהו' ב' גדו' תנ"ח 23) א' טאפ דבש , לאב"ד על שבועות כנהוג 24) אחר מיטתו של ר' דוד קדוש 25) לאורח מיאס , לפדיון שבוים 26) להמליץ עבור בה"מ למשפט עם (ד) שופט פאדזאמצר 27) לפדיון בתולה 28) להישיש ר' אהרן , מחבר ספר מזאלקווי , הוצאה ע"י ר' יוסף בשעת קבוצ' הקדוש ר' נפתלי מפרעמישלא , ליל ד' ד' טבת , תפ"ב , לאשה ספרדית ע"י מתתיהו 29) מתנה לדרשה , להרב מבעלזיץ 30) לאורח ממעהרן 31) נדבה לב' פרענקין 32) לאורח ממדינת איטליא 33) לר' חיים בהרב מבריסק , למוכיח מטארנוי , דבש ולימנעש , להרב אב"ד על ב"מ בנו , לדרשן מגלוגא , לב' אורחים מפוזן , א' טאפ דבש , לשלוח להרב מקרעמניץ , תק"ז 34) דגים להרב אב"ד על ברית מילה תקחי"ת 35) לאורח מטירקייא 36) לאורח מלבוב , לאורח מפודהייץ למוכיח מלבוב , לדרשן סגי נהור , מליטא תקטי"ת 37) לדרשן על פדיון שבוים

(1) דף ז' ע"ב (2) ח . ע"ב (3) . (4) ט"ו (5) י"ז ע"ב (6) י"ו (7) י"ח (8) כ"ה (9) כ"ה ע"ב (10) כ"ז (11) ל"ד (12) ל"ז ע"ב (13) ל"ז ע"ב (14) ל"ה ע"ב (15) מג (16) מ"ד (17) מ"ס (18) מ"ו (19) מ"ט (20) י"ג ע"ב (21) פ"ס (22) פ"ט (23) ל' (24) קי"ה ע"ב (25) קי"ג ע"ב (26) קכ"ד ע"ב (27) ע"ה (28) קע"ד (29) קע"ד ע"ב (30) קפ"ה (31) קפ"ז ע"ב (32) ר"מ (33) רס"ד (34) רע"ג (35) רע"ד (36) רע"ט ע"ב.

על איזה דפים בהפנקס זה מראים המספרים בהערות ;

שבוים 38) קבלה מר' מענדיל מחצר הדוכס , א' זהב תקכ"ב 39) לפדות כלים מביה"ק, שהשכין הבומר ניסן תצ"ח 40) (ה) היום יום א' י"ג ניסן תנ"ד לפ"ק קבלנו לתוך החברה, קדישא , דגומלי חסדים של אמת , את האלוף התורני מוה' יעקב ר' שילמם ר"מ סופר , ונתן מעות הקדמה לצורך הפשר עם הכומרים , פרנצישקנר ד זהו' יום הנ"ל 41) (ו) .

א) הדבר הזה תראה לנו, כי הריגת יהודים היה חזון נפרץ ונחוץ היה להעדה, לשכור בשביל זה איש עתי לבקש את הנהרגים .

ב) עד כמה היו פרועים לשמצה , ופרצו גדר המוסר והנימוס ותפסו יהודים בחוץ . וכופר פדיון נפשו נתן להם היהודי הנזכר יי"ש , גם זו לטובה .

ג) מזה נראה , שהיה קשר אמיץ וחזק בין עדתינו ועדת היהודים בלבוב עד כי היה חליפת מכתבים בין החברה קדישא בעירנו ומעיר לבוב .

ד) כפי הנראה היה לעדתינו דין ודברים עם שופט פאדזאמצר ובלי תפוגה העיק להם ועות משפטם , ונחוץ היה להם , להושיט עליו קובלנא לפני בי"ד הגבוה,

ה) כפי הנראה שלמו עדת היהודים בעירנו מס מיוחד להכומרים ואלו האחרונים משכנו אותם לפעמים , בשביל זה . כאשר יעיד המעשה שהיה שלקחו כלים מביה"ק למשכון .

ו) בלי תפונה היה לעדת היהודים בעירנו , איזה ריב ומשפט עם הכומרים פרנצישקנר לכן היה נחוץ להראשונים , לפיים את האחרונים בכסף .

הרשומה הזאת תראה לנו , כי החברה פזרה את כסף הכנסתה לענפי צדקה שונים , וכי מכל מרחבי כדור הארץ נהרו אל עירנו אורחים רבים ונכבדים , ושמות אלו האורחים , הנקובים בהרשומה הזאת , אולי יביאו תועלת לכותבי תולדות אחינו בפולין לכל אחד מעירו .

37) רפ"ב 38) רפ"ב ע"ב 39) רמ"ב 40) רמ"ב ע"ב 41) רל"ט .

מאה הרביעית לאלף הששי

הגאון ר׳ יעקב הלוי ב״ר יהודא קופלמן . ז״ל ,

המצבה היותר עתיקה בבית מועד לכל חי בעירנו הוא משנת ש״א ציון הגאון הר׳ יעקב הלוי הנזכר , הנודע בשם הגאון ר׳ יעקב פולק כפי עדות המסורה אשר לנו , הנודע והמפורסם בכל מרחבי ארצנו , אשר הי׳ תלמוד מהר״י מרגליות , ונתעצם עמו במחלוקת ע״ד פסק דין אחד ולא נענה לו . וכאשר מת מהר״י מרגליות פנו כל חכמי אשכנז החלוקים על מהרי״פ בפסק זה אל מהר״י מינץ בשנת רנ״ב . וגער מהר״י מינץ בהר״י פולק שהעמיד על דעתו יותר מדאי לחלוק עם מהר״י מרגליות ועם רבני הדור (שו״ת מהר״י מינץ סי׳ י״ג) ולפי דברי הרב הגאון ר׳ ישראל בהגאון מוהר״ר שלום שכנא ז״ל בתשובתו אל הרמ״א (שו״ת הרמ״א) לא חיבר הרי״פ מרוב חסידותו וענותנותו שום ספר כדי שלא יסמכו עליו להוראה . וכן לא העתיק שום תשובה ששלחו אליו למרחוק להיות לו למשמרת בביתו , ואולי מדעתו את דרך למודו המפולפל לא רצה שיסמכו עליו להוראה וכמו כן לא מצא את הפלפל שהי׳ טוב לשיטתו כדי לחדד את תלמידיו , ראוים ובדאים לאחרית ושם , ואם לא חיבר מהר״י פולק ספר עשה הגהות על גליוני ספריו , ונודע כי הגיה את המרדכי ואת הסמ״ג וטור או״ח והיו למראה עיני הגאונים האחרונים 1) ומגדולי תלמידיו הי׳ הגאון הר׳ שלום שכנא אבדק״ק לובלין ומהר״ם פאדובה ז״ל 2) הנני להביא הגדה אחת אשר תתאר לנו את שכלו המחודד והשנון , אמרו עליו שפעם עקרו בני הישיבה כמה דפין מהמסכת , שלמד בה הרב מוה׳ יעקב פולק עמהם , והרב לא הרגיש על חסרון הדפין , והפסקת הענין והלשון והתחיל בדף שאחריו , וחיבר בלולאות פלפולו וחריפתו את שני הענינים הרחוקים זה מזה , כרחוק מזרח ממערב 3) הגאון הר׳ יעקב פ׳ הנזכר הי׳ ראש ישיבה ואבדק״ק פראג עם הגאון מוהר״ר אייזיק מרגליות 4) אבל למרות המסורה והקבלה אשר בידינו שהגאון מוהר״ר יעקב הלוי הוא הגאון מהרי״פ דברי שה״ג והצמח דוד סותרים אותה הראשון באמרו ששם אביו של מהרי״פ הי׳ מוהר״ר יצחק הלוי , והאחרון באמרו שהגאון מהרי״פ נפטר בשנת ר״ץ לכן החליט , הרב הגאון מוהר״ר יוסף אבד״ק סאראצק 5) שהוא הגאון הר״י קאפעלמאן , שהביאו הד״מ סי׳ תס״ז ס״ק ה׳ וכה תקונן אבן מצבתו , ומתאבלת על אבדן איש מורם מעם זה אשר איננו ,

„אבל וקינה אעורר בבכי ובדמע אשורר ,
„על אשר פה טמן הגאון מוהר״ר קופלמן ,
„ר׳ יעקב הלוי שמו וטעמו ונימוקו עמו ,
„בקי בחכמת כל הספרים ובפרט בשש׳ סדרים ,
„ומי הרביץ תורה כמותו , ומי יוכל לספר תהלתו .
א) „הוא אביר התורה אבן פינה יקרה ,

אשר

---

1) כנסת ישראל כס״י פין עמוד 563 2) סה״ג היד״א ח״א דף מ״א ע״ב 3) בית יהודה ריב״ל שער התשעי פ׳ ק״מ 4) למה דוד ח״א דף פ״ה 5) בהערותיו בכתב יד על ס׳ קרי׳ נאמנה אשר מלאתי אלל המשכיל המפואר מהרפ״ד רלזענטהאל . ז״ל

„אשר שמו בכם נחתם אביר יעקב התב ,
„ב"ר יהודא הלוי ז"ל ונפטר כ"ג סיון ונקבר
„יום א' ש"א לפ"ק .

הגאון מוהר"ר אברהם מוכר ירקות .

מת לדתו של הגאון מוהר"ר אברהם הנזכר נודע לנו רק מה שמביא הרב חיד"א בשה"ג וז"ל שם , שמענו מרב אחד זקן שקיבל „כי בימי מהרש"ל ז"ל , תחת בית מדרשו הי' חנות אחד , לאיש שהי' מוכר ירקות, „ושם הי' ישן בחנות, וקורין לו ר' אברהם מוכר ירקות , והוא צנוע לכת , ודבר אין „לו עם אדם , ולילה א"ת קם מהרש"ל ז"ל , וישמע שר' אברהם , הי' לומד סוגיא „עמוקה מאוד , ומפרשה פירוש רחב , והי' נותן דעתו לכל דבריו , ושלח אחריו , ושאלו „שאלה עמוקה , בש"ס , והוא השיב , כי הוא ע"ה , ולא ידע מאי דקאמרי רבנן . וע"י „הפצרות וגזרות פתח פיו והאירו דבריו , בחכמות ובקיאות , הפלא ופלא , ונתחנן לו „שיהי' בכוד ולא יודיע הדבר , ונמשך כמה זמן , שמהרש"ל מפלפל עמו , והי' מוצא „קורת רוח , שהוא גברא רבה , וכשנתבקש בישיבה של מעלה , מהרש"ל ז"ל , צוה „הקהל שיקחו להם לרב , לר' אברהם מוכר ירקות , כי אין לו כמותו , ואח"כ בהפצרות „ותנאים , רבים נתקיימה צוואת הרב ז"ל , ומי שיש לו לב , יקח מוסר השכל , עד כמה „הוא גדר התורה לשמה , ואת צנועים חכמה , והתורה מכרזת עליו ירום ונשא וגבה , „וה' לא ימנע טוב להולכים בתום , עכ"ל , חיד"א בשה"ג שלו 1) הגאון מוה' אברהם הנזכר הוא כפי המסורה אשר לנו מוהר"ר אברהם בר' אושעי' הנודע בפי כל בעירנו בשם ר' אברהם קאשי , גם המקום אשר בו , ישב , נודע לנו עפ"י המסורה ושהוא ישב במרתף אחד , בבית לא הרחק מביהכנ"ס מהרש"ל ז"ל ההגדה המסופרת בשה"ג , תתאים בעיקרה עם המקובל לנו , כי הגאון הנזכר , ישב במרתף בבית הנ"ל , ושם לילות כימים להגות בתורה , והי' צנוע לכת , אולם במה שכתב בשה"ג שמהרש"ל ז"ל צוה לפני מותו , לקבלו לאב"ד במקומו , הוא ללא אמת , יען הזמנים אשר בהם חיו הגאונים הנזכרים יכחישו אמתת הדבר הזה , כי הגאון מהרש"ל ז"ל נפטר בשנת של"ד והגאון מוהר"ר אברהם ב"ר אושעי' ז"ל , נפטר עוד בשנת ש"ג , ל"א שנים קודם הגאון מהרש"ל ז"ל , ואולי יוכל היות שאחד מהגאונים הקודמים , אשר נשאו אז כתר הרבנות בעירנו , צוה לקבלו על מקומו . בחיים מעטי הכמות , ורבי האיכות , נהרתה פטירתו של הגאון מוהר"ר אברהם מוכר ירקות על מצבתו , וכה תהגה נכאים .

„עיני ירדו פלגי מים בהתקדרו בעבים השמים ,
ב) „במות ר' אברהם ב"ר אושעי' ז"ל ש"ץ שהיתה ביום ב' ,
„כ"ד סיון ובו ביום נטמן איש הישר והנאמן ג' ש' לפ"ק ,

1) סה"ג להרב הידה"א ד' ו' ע"ג

בית

ג) הגאון מוהר"ר שלום שכנא ז"ל

ראש המורים ארי שבחבורה, תלמידים למאות, נהרו אליו מכל אפסי ארץ,
להנות מזיו תורתו, והוא הפיץ מעינותיו חוצה, את העיר לובלין אשר שם בה משכנו,
עשה לערש ההוראה, כי משם מישיבתו, אשר בה הרביץ תורתו, יצאו גאונים,
רבנים, עמודי ההוראה, לכל העולם. ואחד מגדולי תלמידיו, אשר אנחנו הולכים
לאורו, בכל דבר הנוגע לדת ולהלכה, הוא רבינו הרמ"א ז"ל. הגאון הר' שלום שכנא
הנזכר הי' מגדולי תלמידיו, של הגאון מוהר"ר יעקב פולק 1) והרמ"א ז"ל הנזכר
אשר הי' מתלמידיו, של הגאון מהו' שלום שכנא הי' גם חתנו שכן כתב בד"מ
"ד סי' ק"י אות ד' וז"ל, „האמת הוא, מה שתירוץ לי, הגאון מורי חמי מוהר"ר
ישלום שכנא והוא מרבה לספר מגדולת רבו וחותנו מוהר"ר שלום שכנא ויאמר,
„איכה אפצה פה, וארים ראש, לחרוש ולדרוש, ולפסוק על מעשה הבא לפנינו,
„בעוד מורי ורבי קיים, הוא ובית דינו, היא גולה הכותרת, עטרת תפארת, נחלת
„הנשארת, נר ישראל, ואורו יזהיר כאור השמים, וכו' הוא אשר נודע בשערים,
ראש הגבורים, הגאון מוהר"ר שכנא ש"ן (שו"ת הרמ"א). ובנו הגאון מוהר"ר ישראל,
בתשובתו אל הרמ"א ז"ל, בשנת פטירת אבא כותב „וכן קבלתי הלכה למעשה
מארוני מורי הגאון, רבן ומאורן כל בני הגולה, מוהר"ר שלום, המכונה שכנא
„וצק"ל, אשר העמיד תלמידים הרבה, מסוף העולם ועד סופו, מפיו ומימיו שותים,
„וחי נפשי עולמים, דומנין סגיאין, בקשתי עם הרבה לומדים, ממנו שיעשה פוסק,
„ותשובתו היתה, מחמת רוב חסידותו, וענותנותו, אשר הי' עניו, יותר מכל אדם,
„אשר על פני האדמה, ואמר, יודע אני, דשוב לא יפסקו כ"א כאשר אכהוב, מטעם
„הלכה כבתרא, ואין רצוני שיסמוך העולם עלי, ומהאי טעמא, לא עשה נמי רבו הגאון
„מהרי"פ (הר' יעקב פולק) שום ספר, גם שום תשובה, ששלחו מרחוק, לא העתיקו
„אלו הגאונים, מהאי טעמא. אף כי הי' נחשב בעיניהם כיוהרא, (שו"ת הרמ"א סי'
„כ"ה) והגאון ר' בנימין אהרן, בעהמ"ח ס' משאת בנימין, כתב באחת מתשובותיו,
„וראיתי להרב הגאון הגדול, מוהר"ר שכנא ז"ל שכתב וכו', ולא מלאני לבי, להביא
„דבריו בתוך דברינו זה, בהיות כי הרב הנזכר, עם שהיה חכם גדול ומופלג מאוד,
„סמך עצמו על גדולתו, ורוחב לבבו, ובחר לו לעצמו ביאור חדש, בפירוש הסוגיא,
„במסכת קדושין ומתוך פירושו, יצא לנו הדין לחומרא, ואנו אין לנו עסק בפירושים,
„חדשים וכו', וכל רבותינו ושאר גדולי הדור, כולם תלמידי הגאון הנזכר ואעפ"כ לא
„חשו לדבריו (משאת בנימין סי' ט"ז) 2) ואלה המה תלמידיו, של הגאון מהו' שלום
שכנא ז"ל, א) חתנו הגאון מהו' משה איסרלש (הרמ"א) הנזכר, ב) הגאון ה"ר
לעמיל מלובלין, שהובא בד"מ אה"ע, ובשו"ת שארית יוסף, ג) הגאון מוה' שלמה
ר' ליבשס, ד) הגאון מוה' משה הלפרין, בעה"מ ס' זכרון משה, ה) הגאון מוה'
חיים, בעהמ"ח ס' החיים וס' מים היים, השגות על ס' תורת חטאת, להרמ"א, אחיו
של הגאון. מהר"ל מפראג אבדק"ק פריעדבורג, ו) הגאון מוה' זכרי' מענדיל, הנקרא
זכרי' הנביא, ז) הגאון מוה' עזרא זיסקינד מפוזן, המדפיס ס' איסור והיתר הארוך.

בעירנו

---

1) צמח דוד ה"א 56 2) קרי' נאמנה להחכם רש"י פין דף 53

ח) הגאון מוה' אלעזר בעל מעשה ד', 1) הגאון מוה' שלום שבנא ז נזכר, ברוחב לבבו, ונחכמתו הרבה, הלביש גאה ז גאון כמדו, כאשר נראה מדברי הגאון הרמ"א והגאון בעל משאת בנימין, אשר הביאוני למעלה, לכן יש רגלים להאמין בהגדה המסופרת בעירנו, אודותו, שמצאו כתוב על שולי גליון, במסכת סנהדרין, בהש"ס של הגאון מוה' שלום שבנא הנזכר בדבר המחלוקת שמה אודות שמו של משיח ואני אומר שבנא שמו שנאמר לשבנו תהרשו. לפני מותו צוה לקבור אצלו רופא ידוע, בעירנו לובלין 2) כאשר יגיע עת פטירתו, הגאון מוה' ש"ש נפטר בעירנו ביום ו' ר"ח כסליו שי"ט לפ"ק, וכה תקינן אבן מצבתו ותהגה נכאים,

האבן הזאת אשר שמתי מצב',
יהי' בית מלון לאיש אלהי' קדו' ונורא;
אשר הרבי' בישראל תור',
יותר מכ' איש' הי' לפניו בדרי בתר'
ד) והחזי' ליושנה עטר',
והעמי' תלמידי' הרב',
עד שכל דרי ארעא,
מפיו חיין ומימיו שותים בהדר',
הלא הי' עטר' תפאר' ראשי אלפי ישראל,
ה"ה מופ' הדו' והדרו ראש גולת אריאל
מאורן ורבן אב"ד ישראל,
גאון הגאוני' מוהר"ר שלום המכונה שבנא ב"ר יוסף זצק"ל
ה"ה החסי' והעניו,
אשר נאסף אל עמיו,
ביום ו' ר"ח כסליו שי"ט לאלף הששי ליצי'
יהא נפשו צרורה,
בצרו' החיים עם נפשות הצדיקי' שבג"ע אמן
(ומלך הסני הרוה)
„שלום הרב' ועוז התאור,
והרבי' והנהי' לעם מפו' (מפוזר);
וממוני לת' פיז',
ישיב' תפ'מ' שנ' באהבה בלי דורון
„בלו יכלו,
ימות עול',
ויתהרש אבלו,
לכל יבוא לדו' אחרו',
„נשב' ארון הקוד' ונתבק' למעל'
„ב"י"ש"י"ב"ה מהולל',
„נתפס החסי' בע' הדו' היו לוחות לשברי',
„אמרו בקבר זה מקו' חכמה נקב' ועולם בא בעורון;

1) במכתב הגאון ר' יוסף אבד"ק סטראלק (הנ"ל). 2) במכתב הגאון הנזכר (הנ"ל)

ד) הגאון מו"ה ישראל בהגאון מו"ה שלום שכנא

הגאון מוה' ישראל הנזכר, הי' כפי דעת הצמח דוד 1) ראש ישיבה, בימי הגאון מהרש"ל ז"ל בעירנו, אולם החכם רש"י פין, בספרו קרי' נאמנה 2) אומר, שהי' אב"ד ומלא מקום אביו בעירנו לובלין, והרב הגאון מוה' יוסף לעווינשטיין אבדק"ק סעראצק, נוטה לדעת הצמח דוד, ואומר שהי' לר"מ בעירנו, והביא ראי' לדבריו, שהרי הגאון מהרש"ל ז"ל, נהג נשיאתו עד שנת של"ד, והגאון מוה' שלום שכנא נפטר, בשנת ש"ט, וא"כ הי' זמן, של ט"ו שנה, שאין בו כדי חלוקה, לנשיאותו ונשיאת מהרש"ל ז"ל, למען יוכל היות לאב"ד, ואח"כ לר"מ באופן, שנתפרסם ישיבתו בזמן מועט כזה 3) הגאון מוה' ישראל, במהו' ש"ש הנזכר, עשה הגהות על המרדכי, והובא בספר ברכת המים, אות רי"ש דף מ"ו, ובספר ברכת הזבח וטיב גטין 4) שקיל וטרי, עם הרמ"א, בתשובותיו (מורם סי' כ"ה) ובמרירות, יאנח שם על פטירת אביו, ז"ל שם, „בהיות שבעו"ה ביום בוא דבריך, נטרפה השעה, ונשבה ארון הקודש, „בישיבה של מעלה, מאור הגולה, רוח אפינו, משיח ד', רב הרבנים, גאון הגאונים, „נשיא ישראל, ה"ה, אדוני אבי מורי, הנקרא בשם קדשו, מוה' שלום, המכונה שכנא „זצק"ל, ה"ה הכ"מ, אשר עליו הי' נאמר צדק צדק תרדוף, לקיים מה שנאמר בקש „שלום ורדפהו, לשכנו תדרשו ובאת שמה, ועתה בעו"ה, נפשי עגומה, ושפתי אטומה „ואין בידי להשיב מה, כי נתפרדה החבילה, ואין דעתי צלולה, כי נפלה עטרת הגולה, „על זאת נפשי עציבה, דאובה באובה, ואנה אני בא וכו', עכ"ל, וחתנו של הגאון מוה' ישראל בהגאון שלום שכנא הי' הגאון מוה' הירש שור אבד"ק בריסק, הגאון ר' „ישראל כמו אביו הגאון מוה' ש"ש נפטר בעירנו, אולם לדאבון לבבינו שנת מותו מקום קבורתו לא נדע, יען מצבתו היתה בלי תמונה טרף לשני הזמן.

ה) הגאון מוה' שלמה לוריא (מהרש"ל ז"ל)

גאון גדול ומפורסם, מאור הגדול נר ישראל, מופת הזמן, לאורו ילכו בני עמינו, וממימיו אנו שותים כל תפוצות ישראל, ושמעו יצא בכל העולם, העמי תלמידים הרבה, והפליג על אנשי דורו, וחיבר חבורו הגדול על כל שיטות הש"ס אשר אין ערוך לגדלו, ולעמקו ולחריפתו, וקרא אותו „ים של שלמה' גם חיבר ספרי שו"ת ס' חכמת שלמה 5) הגאון מהרש"ל הנזכר, הופיע מווארמש או מפוזן, לעיר אוסטרא, שם אביו הגאון מוה' יחיאל לוריא, ומהרש"ל ז"ל נתגדל על ברכי זקנו, הטהור, והחסיד, ועניו, ירא ד' איש השלום, מוהר"ר יצחק קלויבער בפוזן, (שו"ת מהרש"ל) ושמש את חמיו הגדול, מוהר"ר קלונימוס, שקיבל מהחסיד הגדול, מוה' דניאל, שהי' תלמיד מובהק, ושמש את מהר"י איסרליין, בעל תרומות הדשן, (שם צ"ח) והנה אוסטרה, היתה כבר לפני בוא מהרש"ל ז"ל בשם, אבל הוא

הגדיל

---

1) צמח דוד ה"א דף 56 2) קרי' נאמנה דף 53 3) הערות הגאון מו"ה יוסף לעווינשטיין אבד"ק סעראצק בכ"י על ספר קרי' נאמנה הספר ההוא כ"י ר' בנימין דוד ראזענטהאל ז"ל 4) בהערות הגאון הנזכר על ספר עיר תהלה דף 152 5) לשון שלמה דוד בשנוי מעט

הגדיל תורה והאדיר לעשות שמה ישיבה גדולה, ואף כי היו רוב התלמידים, מתחלה "עוזבים בית מדרשו, ובוטחים וסומכים, על גבורת הזקן ובנו הגאון" (הוא הרב ספארזיבה ובנו מהור"ר שמואל יהודה*) . ובזה מוציאים אותו חוץ למחיצתו ומחסרים בריאת גופו „הועילה לו חכמתו הרבה (והמקפת) , להרבות גבולו בתלמידים הגונים, בכל קצוי ארץ, „וחכמת שלמה והיסאשר עשה, והעטרת שעטרה לו, נודעים ומפורסמים, ובסוף ימיו הי' „אב"ד בעירנו לובלין, ובזמנו וקרוב לו במקום, הגאון מוה יצחק בצלאל הגר בוולאדמיר, „הבא כמסכים על כמה מפסקיו של מהרש"ל, 1) הגאון מהרש"ל ז"ל חיבר ספר, „סדר „פסח" בחרוזים, גם „תשע מזמורי שבת" עם הערות, תחנה „אל מלך עליון אין בשיעור" גם שיר „אליהו פרה משכון" אשר שם יזכור כל סיפורי מעשיות, אשר יסופר בתלמוד אודות אליהו ז"ל 2) בשם הגדולים להרב חיד"א בחלק מערכת ספרים יסופר דבר נכבד אודות הגאון מהרש"ל ז"ל, המראה לדעת ענותנותו ויראתיד' הטהורה, הנטועה בלבו וזה הדבר המסופר, „שמעתי מרב אחד, שקיבל שהגאון מהרש"ל ז ל, בשבתו על כסא, „ההוראה, לרב אב"ד, צוה למוכיח אחד, שיבוא בכל יום, שעה אחת, ויוכיחנו ויזהירנו „באלו היה אחד מהמון, כי כך רצונו, והרשות נתונה לו, ובעת בוא המוכיח, „היכף מהרש"ל ז"ל מתעטף ויושב, לשמוע תוכחת מוסר, ביראה ורעדה לפני ד', „אשריו ואשרי חלקו ואשרי העם שככה לו רב חסיד וקדוש זי"ע, יסיים הרב חיד"א ז"ל, „ומתלמידיו של הגאון מהרש"ל ז"ל שומעי לקחו, אשר נהנו מזיו אור תורתו, נודעו לנו.

א) הגאון מוה' בנימין אהרן, ב"ר אברהם סלונק, מחבר ספר „משאת בנימין", אשר הפליג בחכמה ובזקנה, וזכה לראות בנים ובני בנים, גאונים יושבים על כסא ההוראה, מרביצים תורה ה"ה המה.בנו הגאון מוה' יעקב יעקיל מוזכר בתשובות אביו, (סי' נ"ח, נ"ט, וכו') מחבר ספר „נחלת יעקב" פירוש על רש"י על התורה. ובנו השני הגאון, מוה אברהם מוזכר ג"כ בתשובות אביו (סי' נו"ן, צ"ה, צ"ט.) ועשה הגהות על ספרו של אביו, ונכדו בן בתו הרב ר' פייבל, והוא שמתארהו, אביו זקנו, בתוך סיני ועוקר הרים.

ב) הגאון מוה' משה ב ר אברהם אבד"ק פרעמסלא, מחותנו של הגאון בעל משאת בנימין, מחבר ספר מטה משה, נפטר בשנת שס"ו 3).

ג) הגאון מוה' דוד במוהר"ר משה בלאמיש אשר קבע מושבתו בארה"ק וחיה לסופר כת"ם ובאה תשובתו לפני מהרש"ל ז"ל, בענין כתיבת תפילין (שו"ת מהרש"ל סי' ל"ד).

ד) הגאון מוה' יעקב במהור ר יוסף קיצינגען, אברק"ק מעזריטש, חיבר פיוט כולל דיני הסדר לפסח, שיר גדול בחרוזים „סדר היום ביום שלחנא" וסליחה ליום החמישי של עשי"ת, תחילתה „אתאנו לבקש מחילתך" 4)

ה) הגאון המקובל ר' אליהו בע"ש מחעלם, הובא בתשובות מהרש"ל סי' י"ב, ובב"ח החדשות סי' ע"ו, ובתשובות נכדו בס' תולדות אדם לר' יואל בע"ש.

הגאון

---

*) הערה כפי המקובל בעירנו, וגם מודע לכל שהיתה מחלוקת בין הגאון מוה"ר שלום שכנא, ובנו מוה"ר ישראל, ובין מהרש"ל, נוכל להחליט, כי בהדברים הנזכרים ובוטחים על גבורת הזקן ובנו כוון על הגאון מוה"ר ש"ש ובנו מוה' ישראל (הכותב).

1) הכרי בעהמ"ה ס' קרי' נאמנה דף 56 בשנוי לשון מעט 2) ליטעראטור געשיכטע דער סינאגאגאלען פאעזיע ליגן 3) קרי' נאמנה דף 56 4) כנסת ישראל להחכם רש"י פין דף 227. 572

ו) הגאון מוה' אברהם מאוסטרה, הובא במ"ב גטין שער א' אות ל', סי' ק"ג.

ז) הגאון מוה' אפרים לינטשיץ, בעהמ"ח ספר עוללות אפרים, כמבואר בס' עיר גבורים סי' מצורע.

ח) הגאון מוה' חיים, אחי הגאון מוה' יהודא ליווא (מהר"ל ז"ל) מפראג כמבואר בס' החיים ח"א ס' פ"ז.

ט) הגאון מוה' שלמה חסיד, הובא בתשובות רש"ל סי' ע"ט, רבו של הב"ח, הובא בתשובותיו בתור אב"ד בעירנו לובלין.

י) הגאון בעהמ"ח של"ה הקדוש, כמבואר בהשל"ה במס' חולין (ד"ה למדני) (1.

יא) הגאון מוה' משה מרדכי מרגליות, בהגאון שמואל, הוא התנגד לאלה המטיפים פרק בקבלה בפומבי, תחת השגחתו נדפסו סליחות קראקא בשנת שמ"ד, ובשנת שמ"ט יצא לאור ספרו, חסדי ד'„ על מידות, שנים אחרות הי' אב"ד בעיר וויען, ובשנת שס"ג הגיה את הספר „מדרש הנעלם" בקראקא, ובשנה ההוא כתב כליחה ונדפסה בלובלין, התחלתה „אלהים למדתני מנעורי" לזכר הנהרגים על קדושת השם בעיר ווארשוי, בשנת שנ"ו, האחים משה ויהודה בני יקותיאל. הגאון מוה' משה מרדכי מרגליות, נפטר בשנת שע"ו בעיר קראקא, (2 ובעהמ"ח ס' עמודי עבודה מביא בספרו הנזכר (3 בשם הביבליאטיקא של וואלף ח"ר זייטע 1206 העתקת מצבתו, של הגאון מוה' משה מרגליות, זו"ל.

יום כסליו שע"ז לפ"ק.
זה קבר איש אלקים קדוש יאמר מצות ד' שומר
שר גדול בתורה, בפלפול ובסברה, ובמקרא,
ובמשנה וגמרא הגאון ר"מ מוה' מרדכי מרגליות,

יב) יג) הגאונים האחים מוה' יעקב, ומהו' העלמאן בני הגאון מוה' חיים ווירמיז, אשר נפשם חשקה בתורה, ונסעו ברשות אביהם למדינת פולין, ולמדו בישיבתו של הגאון מהרש"ל ז"ל. ואחיהם הבכור מוה' בצלאל נשאר בביתו, ושימש את אביו, וכאשר חזרו לביתם מלאים בתורה על כל גדותיהם, נתקנא בהם אחיהם הבכור, ומאוד התמרמר מדוע לא הניחו אותו לנסוע למדינת פולין, לשמוע לקח בישיבת גאוני פולין, ולהנות מזיו אור תורתם, להפיס את דעתו בירך אותו אביו לאמר, מאחר ששמשת אותי יתן ד' לך שיצאו ממך ד' אורות, וכן היה שיצאו ממנו ד' גאונים, הגדול שבהם הוא הגאון מוה' חיים אבד"ק פריעדבורג, שחיבר ס' החיים וס' אגרת הטיול, וס' מים חיים, השגות על ס' תורת החטאת, להגאון רמ"א ז"ל. והשני מוה' סיני, שהי' ראש ישיבה פה פראג, ואח"כ נתקבל לאב"ד ור"מ בק"ק ניקלשבורג, וכל מדינת מעהרין. והשלישי, הגאון מוה' שמשון אבדק"ק קרעמניץ, והרביעי הוא הצעיר הגאון מוה' יהודה ליווא, אבדק"ק פראג והגאון מהרש"ל הרבה לספר בשבחם ובשבח מהר"ל ז"ל יותר מכלם (4 אלה המה תלמידיו אבירי התורה והחכמה, אשר שמשו את גאון הגאונים מהרש"ל ז"ל אב"ד בעירנו, ויצקו מים על

יהו

---

1) בהערות הגאון מוה"ר יוסף לעווינשטיין אבדק"ק סעראצק בכ"י על ס' קרי' נאמנה אל המכתב המצאתי מוהר"ר ס"ד ר"ז. 2) ליטעראטור געשיכטע דער סינאגאגאלען פאעזיע זייטע 421 (3 דף 232 (4 מגילת יוחסין לר' מאיר פערלעס ממשפחת מהר"ל דף ס"ז.

ידו, אשר לשמו ולזכרו תאות נפש כל איש מישראל. נפטר בעירנו ובית מועד לכל חי, וזכתה לקבל בחיק אדמתה גוף טהור וקדוש כזה, ובמותו נסתם מעין המפכד מים חיים, זכים וטהורים, להשקיט צמאון תלמידיו הרבים, וכה תקונן אבן מצבתו, ואבן מקיר תזעק, ותהגה נבאים, כי נפל אביר האבירים וגאון הגאונים.

פה מונח אביר האבירים,
מלך על כל חכמי המורים,
סיני ועוקר הרים,
מאור הגדול שהאיר לישראל לדור דורים,
בספרו ים של שלמה ושאר ביאורים,
שמו נודע בסוף העולם בכל שערים, (כו)
הרביץ תורה והרבה תלמידים

(לד הסני)

בכל העולם,
צדיק וחסיד בכל מעשיו ההדורים,
הג׳ *) . . . מופלג, ה״ב מ. וי שלמה בן מוהר״ר
יחיאל לו יא זכרונו לברכה,
נתבקש לישיבה של מעלה לדת ולהלכה,
ביום י״ב כסליו שנת נפלה עטרת ראשינו
ו״כ״ב״ה״ מ״נ״ו״ר״ה״ הטהורה לפ״ק תנצבה׳

הגאון מוהר״ר שמעון וואלף אויערבאך,

הגאון הגדול מוהר״ר שמעון וואלף ב״ר דוד טעביל אויערבאך אחרי היותו זמן מה אב״ד בטורבין, ואח״כ בלומבלא, נתקבל לאב״ד בעירנו וכהן פה פאר ונשא משרת הרבנות משנת של״ט עד שנת שמ״ה, אח״כ עזב את העיר לובלין, ונתקבל לאב״ד ק״ק פרעמסלא, פוזנא, וויען, פראג, הגאון מוה׳ שמעון וואלף הנזכר הי׳ חתן רבינו הגאון מהרש״ל ז״ל, וחתנו של מוה׳ אליעזר ליפמאן היילפרן אבי הגאון החסיד המפורסם מוה׳ זאב וואלף היילפרין, אבדק״ק אליק והנזכר בפתח השער לס׳ ארון מחנה ד׳, אלקסניץ תקכ״ח פרטי המחלוקת שהי׳ להגאון מוה׳ שמעון וואלף הנזכר, עם הגאון מוהר״ם ז״ל, והמחלוקת שהי׳ לו בפראג עם הגאון מוה׳ יו״ט ליפמאן, בעהמ״ח תוי״ט, כתובים באצבע הגאון החסיד מוה׳ שלמה יצחק היילפרין, אבדק״ק בראטין, טארניפאל, והוא בארעססע תח״י מוה׳ משה אליעזר בעל נואן ומשם נמצא העתקה בלונדן תח״י מוהר״ר יוסף כהן צדק. הגאון מוה׳ שמעון וואלף אויערבאך הנזכר הובא בספר אור צדיקים, להגאון מוה׳ מאיר פאפאס, שער נפילת אפים, לב ארי׳ פ׳ דברים, קרבן שבת פ״ג סי׳ ג׳ שו״ת מהר״ם לובלין סי׳ כ״ז ויש לו הסכמה בספר

*) פה יש עוד שני שורות אך לא ניכר

בספר שיח יצחק על דקדוק (י"ט שבט שע"ז) 1) נפטר בעיר פראג בהיותו שם לאב"ד ומצאתי לנכון להביא נוסחת מצבתו מספר גל עד 2) אשר נכבדות נכתב שמה אודותיו על קדוש ועניו, אשר בכל מרחבי ארץ, יבכו את מותו ואבן מקיר תזעק.

תמוגה זהב (מלפניה) זאב נטרף בבוקר יום ד' י"ז מרחשון שצ"ב, ר"מ ואב"ד של כל מדינות פיהם החסיד הגאון הגדול מוה' שמעון וואלף אוירבאך במ' דוד טעביל ז"ל.

„יום מאירה וארירות ומרירות. בו נחסרו המאורות.
„השמים בעבים קדורות. נקבע בכי לדורות. על אב"ד שנקבר
„באדמה. י"ז לחודש שהלבנה פגומה. הי' לנו לחומה משבית
„אף וחימה. בשמת נלקה החמה. כיום שבו מתו חכימא
„דאתחמיא. כוכבי' בימנא, ושפעו מרזבו דמא, נחיתי כיפי דברדא
„משמיא, ועמודי אהיתומיא ועשתעו צלמניא, ואתקצצו אנדרטיא,
„ואיעקרו ארזיא, ואילניא, הוי אדון ספדו לו עילמיא ואתכליא,
„רבאון עירא טפלא ונשיא,

תמוגת זהב (מלאחריה) „היה אב"ד ור"מ בטורבין, לובמלא, לובלין, פרעמישלא,
„פוזן, וויען, פראג וכל אגפיהון. כל הקהלות האלה. ווי ווי יצווחו
„בפה מלא. אוי נא לנו כי עטרת ראשינו נפלה, לויתן בחכה
„הועלה, נתבקש בישיבה של מעלה. כבה נר ישראל מנורה זהב
„כלה. והנה אימה חשיכה גדולה. יום ענן וערפל חושך
„ואפילה, ומי יורה לנו דרך ומסולה, ומי יוכיח לרבים ויסור
„המכשלה. הספרים שחיבר מי יוציאם לאורה ויגלה,
„חגרו שקים ספדו והילילו בחלחלה, מספד מר תמרורים בבכי
„ויללה. הורידו כנחל דמעה יומם ולילה,

(אבן למטה לצד צפון) התבוננו קראו למקוננות הנה. נער וזקן יתום ואלמנה,
„מכל המקומות ומכל פינה, קדמה וימה נגבה וצפונה. המה יעבירו
„קול במחנה. בשברון לב ובנפש נענה בבכי וזעקה יהגו כיונה.
„כמו תנים ובנות יענה שאו על שפים קינה. ועינים כנחל
„דמעה תורדנה. וישן מפני חדש תוציאו שנתקלקל בגר"ש לפ"ק
„ב"ש"י"ר" וקול תורה לפ"ק.
. . . . ד' מתוחה . . . חרוז הזה . . . .

(אבן העליונה לצד צפון) „חסיד מן הארץ אבד, בזכותו הדור לא נאבד,
„מתוקה שינה של העובד, תמים ינחל טוב וזבד,
„נפל החכה בשותף נחל, פשעים העביר ועוונת מחל
„מעץ החיים הרבה יאכל. שי עולמות הוא נוחל.

(אבן שלישית לצד דרום) „אי חסיד אי עניו, קדוש ופרוש בבל ענייניו,
„אלופים וגאונים תלמידיו כבניו. שתו בצמאם, ממעיניו.
„חכמתו האיר לאדם פניו, חנופה לא בא לפניו.
„לאמיתו דן משפטיו ודיניו. על מכוניו ואופניו,

הגאון

---

1) במכתב הגאון מוה"ר יוסף לעווינשטיין אבד"ק סעראצק הנ"ל 2) גל עד דף 75 149 8

1) הגאון מוה׳ מרדכי יפה

הגאון מוה׳ מרדכי יפה, בהרב הכולל מבעהמין הגאון מוה״ר אברהם יפה, נולד בסוף המאה השלישית במדינת בעהמין ובאשר גדל למד תורה מפי מורו ורבותיו, הגאונים המפורסמים אשר במדינת פולין, מהרש״ל והרמ״א זלל״ה, גם שמע לקח בחכמת הקבלה, אצל מורו ורבו מוה׳ מתתיהו ב״ר שלמה דיליקראט, אשר חיבר ספרים שונים, וביחוד בחכמת הקבלה. עוד בראשית שנות העשרים למאה הרביעית בהיותו עוד צעיר לימים הטיף הגאון מוה׳ מרדכי יפה, לקחו באזני תלמידים אשר התאספו אליו, להגות מזיו אור תורתו כאשר השלים הגאון מוהר״ר יוסף קארו, את חיבורו הנפלא „בית יוסף" על ד׳ חלקי הטורים, ונתפרסם בכל ארצות הסלאווים, גמר מוה׳ מרדכי יפה אומר להדפיס קיצור דינים ומנהגים „מבית יוסף" הנזכר להיות שוה לכל נפש, ולכל איש מבית ישראל. אולם סבות שונות עמדו לו לשטן על דרכו, ולא הוציא מחשבתו אל הפועל.

בשנת שכ״א נאלץ הי׳ לעזוב את מדינת בעהמין, ארץ מולדתו לרגלי המציקות והרדיפות אשר נרדפו היהודים שמה. ולנדוד לארץ איטליא. שנה אחת לפני עזבו את מדינת בעהמין השלים את חיבורו לבוש האורה *) בעיר שטרנברג, אשר אצל אלמיץ. כאשר בא לעיר ווענעדיג הגיע אליו השמועה, שהגאון מוה׳ יוסף קארו הביע חפצו לרבני איטליא, שבדעתו להדפיס קיצור מספרו „בית יוסף", את "השלחן ערוך". לכן עזב הגאון מוה׳ מרדכי יפה, את מחשבהו אשר חשב אודות הדפסת „קיצור בית יוסף". אולם כאשר בא לנגד עיניו, השלחן ערוך של רבינו הבית יוסף, מצא אותו שאינו שוה לכל נפש, ואינו מתאים עם המטרה אשר הציב לו הוא, לכן התעורר עוד הפעם החפץ הנזכר בקרבו. גם מצא לנחוץ להוסיף בחיבורו את מנהגי פולין ואשכנז. אשר הגאון הבית יוסף ז״ל השמיטם. בין כה וכה נודע להגאון מוה׳ מרדכי יפה, בוועניעדיג העיר, כי בחפצו של מורו ורבו הבית יוסף לתקן את חיבורו „השלחן ערוך" ולעשותו דרוש לחפץ כל אחד לכן החליט הגאון מוה׳ מרדכי יפה עוד הפעם, לעזוב את עבודתו זאת אשר החל מחדש. אחר זה עסק ימים רבים בלמודים אחרים, והרבה לערוך ולסדר כתבי ידיו למען יוכל להוציאם לאור הדפוס, אשר הומר רב בלי סדר ומשטר הי׳ מוכן לו מקודם. כתב ביאור על ספר „מורה נבוכים" הגהות ופירושים על הלכות קידוש החודש, על פירוש הרקנטי, על פרש״י, על פירוש מוה׳ אליהו מזרחי, על חיבורי ידידו ובן זמנו הגאון מהר״ל ז״ל. וכאשר יצא הפעם לאור השלחן ערוך של הגאון מוה׳ יוסף קארו ז״ל עם הגהות הרמ״א ז״ל, והרבה לעיין בו החליט עוד הפעם לגמור ולהשלים את חיבורו, אשר זה הרבה שנים מנע מלהוציא לאור וכללו עם ספרו „לבוש מלכות" 2) אשר ערכו נכבד מאד, בספרות הרבנות.

בושל

---

1) רוב תולדתו של הגאון מה״ר מרדכי יפה. העתקתי מהספר Monat sch. für gesch. und Wissen d. Juden Fränkel Jahre 1865 חוץ אלו המקומות שציינתי שלקחם ממקורים אחרים. in Posen D-r Perles

הערה * ביאור על פרש״י ורא״מ. ובלי הפונה כוון ע״ז הד״ר פערלעס בהמלה Supercomentar. בהאריגינאל שלו בשפת אשכנז (הכותב)

2) והנה שמה ספריו של הגאון מוה׳ מרדכי יפה אשר חיבר הנכללים בשם "לבוש

מגמת חפצו בספרו זה הי׳, לעשותו להיות עומד בתוך, בין הבית יוסף המצויין בגדלו וברחבו, ובין השלחן ערוך המצויין בקיצורו. בן זמנו של רבינו מוה׳ מרדכי יפה מוה׳ יוסף בן מנחם ישראל הנקרא מוה׳ יוסף הלבן עסק בחיבור ספר הדומה במקצתו לחיבורו של רבינו מוה׳ מרדכי יפה. ואת ספרו זה מסר להגאון מוה׳ מרדכי יפה, להתבונן בו, ולהגיד אודותיו חות דעתו, והגאון מוה׳ מרדכי יפה מצא לנכון להדפיס, בספריו איזה מחידושיו של הגאון מוהר״ר יוסף הלבן בשם מחברו. הרבה מחיבורי הג׳ מהו׳ מרדכי יפה ראו אור עוד בחיים חיתו, ואחדים מהם נדפסו תחת השגחתו. ימי מגורו של הגאון מוה׳ מרדכי יפה בארץ איטליא הי׳ בערך עשרה שנים, משנת שכ״א עד שנת של״א, ובשנת של״ב נראהו עוד הפעם במדינת פולין, בהיותו אב״ד בגראדנא. ואח״כ בעירנו לובלין*) גם ישב לכסא הרבנות בקרעמניץ, והי׳ גם ראש וועדי ד׳ ארצות. בחדש אייר שנת שנ״ב בא לעיר פראג לכהן שמה פאר, באותו הזמן כאשר עזב הגאון מהר״ל ז״ל, את פראג ונתקבל לאב״ד בפוזן, כמה שנים ישב בעיר פראג, ומתי עזב אותה, ונתקבל לאב״ד בפוזן? לא נודע. בשנת שנ״ה נמצא את הגאון מוה׳ מרדכי יפה בפוזן**) בהיותו שמה לאב״ד ובשנת שנ״ו גמר חלק אחד מספרו לבוש האורה. מבניו נודע לנו א) מוה׳ אברהם אבריל אבדק״ק ניקלשפורג נפטר שם ב) בתו אשת החכם הרופא מוה׳ יחיאל מיכל הלוי עפשטיין, בהג״מ אברהם עפשטיין אבדק״ק הוראדנא, בריסק, לובלין והובא בתשו׳ פני יהושע ח״א 1) הגאון מוה׳ מרדכי יפה, הי׳ איש רך הרעיון, ובעל הגיון, ישר, ומאוד שנאה נפשו את הפלפל, כפי הנראה ישיבתו באיטליא פעלה עליו ברוח החכמה והמדע. באחדים מחבוריו נראה שהיה לו ידיעה בחכמת המאטעמאטיק

מלכות. א) לבוש התכלת כולל כל דיני טו״ע א״ח ה״א עד הלכות שבת לפי סימניו וסעיפיו בטור וב״י והרמ״א בטעם וסברא לכל דין ודין. ב) לבוש עטרת זהב כל דיני טו״ע יו״ד כנ״ל. ג) לבוש החור כל דיני טו״ע א״ח ס״ב מהלכות שבת עד תומו כנ״ל. ד) לבוש הבוץ והארגמן כל דיני ט״ע אהע״ז כנ״ל. ה) לבוש עיר שושן כל דיני טו״ע חו״מ כנ״ל. ו) לבוש האורה באור על פרש״י והרא״ם ובאר מפרשים כסדר התורה ובסופו ליקוטים ותוספות על א״ח. ז) לבוש שמחה וששון דרשות למועדים ורגלים ונשואין ומילות. ח) לבוש פנת יקרת ביאורים ותוס׳ הגהות ע״ס מורה נבוכים להרמב״ם ז״ל. ט) לבוש אדר יקר פירוש על הלכות קידוש החודש להרמב״ם ז״ל ועל חכמת התכונה עם הגהות ה״ר יהודה ב״ר נתן הלוי ונלוה לו ספר ביאורי יפה פי׳ ע״ס צורת הארץ לר״א ב״ר חייא הספרדי עם הגהות מהר״י ב״ר נתן הלוי הנ״ל. י) לבוש אבן יקרה פי׳ על הרקנטי על התורה. עם הגהות מהריב״ן הנ״ל חמשת לבושים הראשונים נדפסו גם לבדם גם עם תוס׳ חידושים והגהות מגדולים חקרי לב כמו לבוש א״ח לובלין לבוש התכלת הנ״ל עם חידו׳ אליהו זוטא להר׳ אליהו ב״ר בנימין זאב וואלף הלוי שפירא מפראג (פראג תמ״ט). וגם לבוש החור עם החידו׳ הנ״ל. (אוצר הספרים להר׳ בן יעקב דף 559)

*) לפי דעת הרב הגאון מוה״ר יוסף לעווינשטיין אבד״ק סעראצק נשא הגאון מוה״ר מרדכי יפה משרת רב ואב״ד בעירנו לובלין בשנת שמ״ח (ראה במכתבו הלאה) **) בספר עיר הגבורים לתולדות רבני גראדנא דף 39 מובא בשם החכם ריב״ל בספרו תעודה בישראל אשר העתיק מהספר דרך משה דברים המובאים בס׳ לבוש התכלה הנוגעים לתולדות רבנות בעיר פוזן, ואלה המה אחר היותו אב״ד בגראדנא.

1) מכתב הגאון מוה״ר יוסף לעווינשטיין אבד״ק סעראצק הלאה.

המאטהעמאטיק, את חיבוריו אשר כתב בחכמת הקבלה היו ראשית פרי תנובתו בשדה הספרות. ביחוד הצטיין הגאון מוה' מרדכי יפה, בספרות התלמידיות, אשר שמה הראה את כשרונו הנעלה והנפלא, ועומק שכלו ואחרי אשר כהן פאר בעיר פוזן, בתור אב"ד, בימי זקנותו, בא המות וגדע בחרי אף את אחד ממבחרי בניה ועד היום נמצא מצבתו בבית מועד לכל חי בעיר פוזן וז"ל.

ציון זה לראש הגאון,
אב"ד מוה' מרדכי יפה ז"ל,
ג' אדר שע"ב,

הגאון מוה' שלמה ר' ליבישים

גאון גדול ומפורסם, ונודע לשם אם כי לא חיבר ספרים אשר על ידם יתפרסם שמו בעולם, אבל נודע שמו ע"י תלמידיו הגאונים המפורסמים, עמודי ההוראה אשר הרבה פעמים יזכירוהו בתשובותיהם. הגאון הר' שלמה ר' ליבישים הנזכר הי' אב"ד ור"מ בעירני ובפה עזב את עמק הבכא, ואלה המה תלמידיו, א) הגאון בעל הב"ח ז"ל, הנקרא בשמו ר' יואל יפה (והוא שם משפחתו האמיתי ושם סירקיש הוא רק כנוי על שם אמו) נולד לאביו מוה' שמואל יפה, בראשית המאה הרביעית, לאלף הששי, בארץ פולין ולפי הנראה בעיר לובלין, העיר המולדת ילדי ענק, להתורה ולתושי', כי בתשובותיו (ישנות סי' קנ"ח) כתב כדברים האלה „ומעיד אני עלי, „שאדוני אבי מורי, קנה לי, הפטורה בדמים יקרים, במועד אחרון של פסח, בהיותי „קטן, וקראתי בעצמי בספר מוספין, בביהכנ"ס של הגאון מהר"ש לוריא, וכמרומה „לי שהי' אז הרב בביהכנ"ס, ולא מיחה בדבר כלל עכ"ל) ואם אביו דר שמה כבר בהיותו עלם קטן יאמר בעהמ"ח ספר עיר הצדק, קרוב הדבר מאוד, שנולד בלובלין, ואנשי עירו הכירו בו, את תכונותיו היקרות והנעלות, של הנער הרך, בהיותו עוד עול לימים, וכל איש חזה בו מראש, כי יהי' לאיש נעלה, ב) בעל השל"ה, הוא הגאון מוה' ישעי' הלוי הורוויץ. ג) הגאון מוה' צבי הירש שור, שהי' גם תלמוד מובהק, של הגאון הרמ"א ז"ל, 1) הגאון מוה' שלמה ר' ליבישים הנזכר, חתם עצמו על כרוז שיצא מטעם רבני ד' ארצות, בעירנו לובלין, שלא להשתדל להשיג משרת רבנות, ע"י כסף, וזה לשון הכרוז, (מובא בהלבנון שנת תרכ"ז) 24 „יצא התקנה שנת שמ"ז, ביריד גראמניץ בלובלין, „שלא להשתדל שום רב, להשיג משרת רבנות, ע"י הלואה או מתנה „הן ע"י עצמו, והן ע"י אחרים, ולא יחזיק ברבנות לא ע"י כסף וזהב, ולא ע"י ממון מוקדם

לובלין קרעמניץ באו אליו שלוחים מפוזנא והביאו לו אגרות רבנות משם והוא השיב להם הרי' לכם לאב"ד אך מיד לא אוכל מפני שעדיין לא למדתי חכמת עיבור החודש ואין איש אדם במדינה זו ר"ל בפולין (כן העיר החכם ריב"ל בספרו תב"י) ללמוד ממנו ע"כ אסע מקודם לאיטליא וכו' וכן עשה שנסע אל הרב אבוהב והוא הי' עניו ושפל רוח מאוד והי' קורא עצמו„ הופר לבושים עיין בהקדמתו ללבוש תכלת והתופר לבושים שהחתן עם מהר"ל מפראג (עיין בס' תולדות אנשי שם להרד"ע אפרתי במכתב הגאון מוה"ר נבי הירש קאליסשער) 1) קרי' נאמנה 53 עיר הצדק 74

„מוקדם, אי מאוחר, או ע"י ענינים אחרים, קרובים ורחוקים, המביאים הנאת ממון „וכל איש ואיש, אשר יקשיח לבו, ויאטם אזניו, משמוע בקול התקנה הזאת, לא יאבה ד' סלוח לו, מהיות כי באים אנחנו בברית ובאלה, ומקבלים עלינו בקשר חזק ואמיץ, „לצאת במערכה, נגד המסרב לרדפו עד חרמה, לרחותו בשתי ידים, ולהבדילו מכל „קהל הגולה, ומכל קדושת ישראל, כי יהי' מנודה משני עולמות, גם נפרסם קלונו „ברבים, זולת שאר עונשים קשים, ולהשומע יונעם, ותבוא עליו ברכות טוב, והתקנה „תקים לדור דורים, עד עמוד הכהן המורים בהסכם גדולי ארץ, גידרי הפרץ בשנת ש"ן, „נתחזקה התקנה, בדבר הרבנות, שלא לקנות הרבנות, משר העיר כאשר נעשה מאז „ומקדם, בימים ההם, בימי כה"ג בימי בית שני, לזאת עשינו, קללות וקנסים, „וסוגים, וגזירות, על הדבר הרע הזה, ובאנו עה"ח ובכל עת ברירת רב, מוכרחים החזן והשמש לקרות הכרוז:

הק' שלמה מלובלין רבו של הב"ח, הק' יושע ולק כ"ץ בעל הסמ"ע, הק' מאיר מלובלין חתן הג' מוה' יצחק מקראקא, הק' בנימין הריף מטיקטין, הק' זכרי' דער אלטער, הק' אייזיק מלבוב, הק' ליב איילינבורג, הק' חנוך העניל, הק' שמואל אידליש ב"מ יהודה הלוי, הק' שרגא פייבש מקראקא, הק' וואלף אוירבאך מפוזנא, הק' דוד משעברשין, הק' יצחק כ"ץ ר' נטעס הק' יעקב כ"ץ ב"ר יצחק, הק' בנימין ביניש, הק' יהודה ליב מבריסק דליטא, הק' יוסף קאזא, הק' שמעון (צ"ל שמשון) ב"ר בצלאל מקרעמזיץ, הק זעליג מבעלזיץ, הק' משה ב"ר אהרן מליטא, הק' יהודה סג"ל ב"ר שניאור, הק' אפרים איש לינטשיץ, הק' משה (הנקרא ר' משה חתן, הק' ישעי' ב"ר אברהם הלוי איש הורוויץ), הק' מנחם מענדיל ר' אבגדורש מקראקא, הק' בנימין אלקנה ב"ר אליהו ז"ל, הק' אברהם ב"ר שלמה פוזנר, הק' מאיר מאניש, הק' קאפיל כ"ץ ממגרשי לעמבערג עכ"ל הכרוז 1).

הגאון ר' שלמה ר' ליבישים אב"ד ור"מ בעירנו הנזכר נפטר בפה בשנת שנ"א ונספד עם שני גאונים אחרים שמתו בשנה הזאת הספד גדול מכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר הקרובים והרחוקים ובספר שלשלת הקבלה נמצא קינה עליו ועל בנו מוה' יהודא ב"ר שלמה שאין ללכת אחרי אביו כחצי שנה אשר קונן עליו אחד מתלמידי ה"ר שאול ב"ר דוד והנני להעתיק פה את הקינה הנזכרה אשר ז"ל.

„זאת הקינה אשר קוננה על ר' שלמה ובנו ר' יהודא ינק וחכים אשר מתו „שניהם בחצי שנה בעירנו לובלין המקונן הוא תלמידו ה"ר שאול במהו' דוד „לתועלת נפש רבו שאמרו הז"ל הקינה וההספד נחת רוח הם לנפש המת:

מעדה בגד ביום קרה, הומיות בכיות תקרא בשערים,
צרה, תחת הלבוש שנים, לבוש קרעים, הצריק נאסף הוי מפני הרעה,
וביום עברה כי איזה ערה, הוי כפרה, סוררה, סוררים,
בעונות המגודלים בנטיעים, והוי רק זועה הבין שמועה,
רעים אליהם האנחו, בשברון מתנים נשתעה אל שערי דמעה.
ולא תקום, צרה פעמים, פן יבוא פתאום שועה ומשואה
פן ימוך המקרה, בעצלתים, כנס עשו כלה, ואם לא ארעה

רב

---

1) עיר תהלה 160 מכתב הגאון מוה"ר יוסף לעווינשטיין אבד"ק סעראצק

רב מחולל כל, ונפגע בעון כלנו,
ואתנו שמו בחושך יכוסה,
בה תריעו רע, מלך אין לנו,
בצרה, מי יהי' מגן ומחסה,
למה נגששה כעורים קיר
המותה להסידיו יקר אוקיר
אבד מנוס ואין מכיר,
ראיתו אבל כבד, בנוצרים
ערב לבי לגשת ולמלל,
אף אם ימצא בו ערות דברים,
ולא יוציא יקר מזולל,
קינה לך אחבר,
ומגינת לב כמוני אשבר הננו המדבר,
שאו לצור, נהי לקינה,
אבל ומספד תמרורים,
על גאון, בשאון, בכו עם בינה,
אחזו צירים, תחת שירים,
אהה תמו תומי, רעמו, מרה תחת נעמי,
מי על זאת שומי שומי,
לב ריד ויורד, שערו שער,
רעמו פנים, בגדי שוד במרד יורד,
לתנות אנינות, יענות ותנים האנק,
על נשיא המנושא דום,
אבל מתים תעשה מקשה וקרחה,
תחת מעטה,
קול אדר והוד, שלמה פשוט לך
שולל וערום היה,
בעוטיה על עדרי שלמה,
גדול הי' ביהודה,
ורם אלהים במדת דינו,
הצר צעדי אוני ואיננו,
כי לקח אותו ואת בנו,
האלוף הי' לשלמה, אלף עולות עלה,
כא ב נ"ר ערך חניתו, במלחמה,
במדע כבלכל ודרדע תעלה,
על שרירי', בשיחי אריד,
כי אריד דמע, כביר אוריד,
אביר הרועים, מכבשים הפריד.
בן שלמה, היא מלך יהודה,
מיאן להתנחם, ויתאבל עד כי חלה
קולל יללתו, אדרתו שודדה.
אריד אל אבי, בינוז שאולה,
ותקנא צרה באחותה,
בשאר כבו"ת דמעתה ועונתה,
ונקבצו צרות, דיות אשה רעותה,
נקטה נפשו, על כאבי אבי,
איך ירד הילל, רכב ישראל.
הלך ארי' ליש ולביא,
אמרתי יהודה. עוד רד עם אל,
אבל ילדים כחלילים, רהב וצעקי על,
במו"תו א"ב,
וקראו על לב יורא ולמו א"ב,
מה אכתוב, לרובי תורתו,
יעיד ויגיד עליו ריעו, כל מעשה
תקפו וגבורתו,
כי עלה עד לשמים שיאו,
צאו וראו בני ציון,
האנו אשר עשה גבר בעציון,
שתו מים שלמה בציון,
המשביר, השביר אוכל למכביר
מה טובו, ומה יפיו, בדגן,
ואורי' הושב בעלי, דיושבים כביר
נשאו על לבם תומים בחוריו,
ובמותם הפילו רבים חללים,
איה שוקל, וסופר מגדלים,
נגדעו שני מקלות נועם וחבלים
ראו אור בהיר, כי כבה,
גם בא זוהר שמשו,
שני ראשי האודים, שוכבים למעצבה
נדעך שביב אשו, מעוז ראשו,
מלך כשאר, נדמה נדמה,
חשך בערופיה, אור חמה,
אבכה, עוטיה אור כשלמה,
רב מחולל, חבל צירים והבלים,
ירדו לעפר מהוקקים, בלבוש שקים
הלכו אחריו, לפשוט ולחלוק שוללים,
בצר ובמצוק, ובמצור מצוקים,
מת בכל אבילת אהות מריר

אוי

אוי לאותה זכר חירות ודרור ,
קבצו פני כלם , קדרות פארור ,
יום תרועה , נהפך לשבר ים ,
ותיבב אמו כשופר , בכה וילל ,
ביום באי מועד , אבילות בין המצרים ,
על משנה שברון , אספדה ואלילה ,
יום טוב ברע המיר , צער אבל ,
אמור , הנני מעיק כעגלה המלא לה
עמיר ,
הוי אדון יסופר לך ,
אוי לנו כי נפלה עטרת ראשינו ,
בחורים טחון נשאו ,
ממקום אהלך ניתק ,
אבן בוחן , פינת יקרנו ,
היושב בבית מרזח בראש ,
על שלמ"ה ידרוש ויהוד"ה יחרוש ,
ויתן בברותי מי לענה וראש ,
ואקוה לנוד ולמנחמים , ואין ,
אנו הריגים , והגו אך נכאים ,
תנו לאבלים , ולמרי נפש יין ,
הפיח בחורים כלם , בבתי כלאים ,
זה אל זה שואל , איה רב פועלים ,
מקבציאל , תורת משה באר היטב
הואל ,
דעת חדריו מלא , מבאר חכמת שבע ,
אב שלום היפה להלל . באו עדיו .

לחשוף מים מגבא , חפיי ראשם ,
לא מצאו הדולל , שאבו מי מצור ,
עדת אבירים , אשר כבדו את ד'
באורים ,
כמהפכת זרים , למרים מרים ,
הרבה ארבה עצבונך , ועצבוני ,
על אבי . יושב אהל ומקנה ,
במסתרים תבכה נפשי ,
באוני , כי קול ענות חלושה שמעתי ,
במחנה , בביתי אין לחם ושמלה ,
ועד מאוד גדל שאלה ,
באין משען חובש המכשלה ,
זמיר הפורטים על פי נבל ,
הסר מעלי , והמון שורי ביום אבל ,
שאול ישאלו באבל ,
על מורי מנזירי , וטפסרי ,
יצא מתוק מארי ,
מאז המבליג שוד , בהיותי יעוז ,
הפיל שני עמודים , "יכין "ובועז ,
צרה כמבכירה , אחזוני חיל כיולדה ,
שלמה הלך לשכון בערפל ,
משלחן הערוך להורה ולתעודה ,
עשו מטה *) וארון לבור אופל ,
בית מלוא הרחיף במרץ ,
נכרך פרץ על פני פרץ ,
איכה תפארתי מראשיתו השליך ארץ

למנצח על מו"ת לב"ן להזכיר ,
לנטעי נעמנים הקרואים בנים ,
ברגל נשמתו בצדק יזכיר ,
במקום קדוש יהלכו על קברו ,
שונים בהספד ובכבוד רבך אל תתעצל
אז ממרום יערה ומאצל ,
וינחם אותנו ממספד בית האבל .
לראבון לבבינו מקום קברו וקבר בנו בבית מועד לכל חי בעירנו נעלם , מאתנו ,
ובלי תפונה מצרותיהם היו טרף לשני הזמן .

*) המנהג היה לפנים לעשות ארון ומטה מהשלחן שעמד עליו הנפטר . או ספרים עליו ולחמו לעניים (המחבר)

הגאון מוה"ר יצחק בר' נטע הכהן שפירא

הגאון המפורסם מוה' יצחק ב"ר נטע הכהן שפירא, מגדולי חכמי דורו אב"ד בעירנו לובלין, חיבר ספר 1) סדר גיטין. שמזכירו הגאון מוה' שמחה הכהן ראפפורט, בספרו ספר השמות כמה פעמים, ס' גיטין של ר' יצחק ר' בנמש, ונודע שמו ע"י התקנה, שתיקן ביריד לובלין שנת ש"י, בצירוף עוד כ"ח רבנים, באסור חמור, שלא יתמנה רב בקהלות ישראל, בשוחד ממון (הלבנון שנת תרכ"ו), והוא הי' אביו זקינו, של ר' יצחק ב"ר נח, כעהמ"ח ס' „זכרון" ונכדו הנזכר מתארו בספרו „אבי אבי החסיד מוה' יצחק קטון הכמות, וגדול שבגדולים, וכל מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע, הי' בטלין ומבוטלין פסקי שאר הגאונים, כי הודו לדבריו כל חכמי ישראל". הגאון ה"ר יצחק ב"ר נטע הנזכר, נברר להיות דיין ד"א בשנת שנ"ו מעיר לובלין 2) אולם כפי הנראה, לא הספיקה לו השעה לקבל משרתו זאת, יען לפי דברי נכדו נהרג קודם שנת שנ"ו עם בחור אחד סמוך לעיר לוקבא (הר"א הכרמל השביעי שנה ששית עמוד 301) ועל כן מכנהו הר' הגאון מהו' נתן שפירא בהסכמתו על ספר הזכרון „הקדוש מוה' יצחק כ"ץ הקטון „3) ולפי דברי הגאון מוה' יוסף לעווינשטיין אברק"ק סעראצק, 4) נפטר בעירנו לובלין בשנת שפ"ג, גם נמצא תחת ידו העתק ממצבתו, *) אשר זה לשונה, ויגוע יצחק זקן ושבע ימים בשנת שפ"ג.

נתבקש בישיבה של מעלה לרומים,
יד ושם הי' לו בשבע חכמות הרמות,
והעמיד תלמידים רבים,
שמו נודע בכל העולם,
לו דומי' תהלה,
עמוד הגולה (והשאר חסר למרגלותיו),

וראי' לדברי הגאון מוה' יוסף לעווינשטיין אבדק"ק סעראצק, שהגאון מוהר"ר יצחק שפורא נפטר בשנת שפ"ג, נוכל להביא את דברי הגאון בעהמ"ח ס' מגלה עמוקות, בספרו הנזכר, אשר ז"ל, דרוש להספד של דודי מוה' יצחק בן לאא"ז מוה נתן שפירא שפ"ג לובלין, לעומת זה דברי נכדו שזקני הגאון נהרג קודם, בשנת ש"נ סמוך לעיר לוקאבא, מביאים אותנו במבוכה לכן לא נדע בבירור שנת מותו, ואולי הזמן אשר יוכל לגלות לנו מקורים חדשים, יגיד לנו פשר דבר.

הגאון מהר"ם ז"ל 5)

הגאון מהר"ם ז"ל, נולד לאביו הגאון מוה' גדליהו, בשנת שי"ח לאלף הששי (הקדמת בנו הג"מ גדליהו לתשובת אביו) וכפי דעת החכם גראטץ בספרו קורות היהודים

---

1) כנסת ישראל להחכם רש"י פין עמוד 658 2) האסף שנה שניה מאמר קרית הרבע 3) כנסת ישראל להח' רש"י פין עמוד 658 4) במכתב הגאון הנ"ל הלזה
5) רוב תולדותיו שאבתי מהספר „עיר הצדק" לתולדות גאונו לגדולי קראקא לבד מאלו המקומות אשר ציינתי מקורים אחרים (הכותב)
*) עקבות המצבה הזאת לא נודעו עוד כעת בבית מועד לכל חי בעירנו

היהודים ח"י עמוד נ"ט היתה העיר לובלין עיר מולדתו, ולמד בישיבתו של הגאון מוה' יצחק שפירא הכהן, אבדק"ק קראקא, וכאשר ראה הגאון הנזכר כי ברכה בו וכי ברבות הימים יהי' לגפן אדרת לקחו לו לבן, ונתן לו את בת בתו לאשה, והגאון מהר"ם ז"ל, כל כך התפאר בהותנו זה עד שכמעט בכל תשובותיו חתם עצמו, „חתן המלך הגאון מהרי"ץ ז"ל" בהיות הגאון מהר"ם ז"ל בן כ"ד שנה נעשה ראש ישיבה בלובלין, ויכהן על משמרתו משנת שמ"ב עד שמ"ז שאז נתקבל לראש ישיבה בעיר קראקא והגליל במקום חותנו (הקדמת בנו לתשובותיו), פלפולו הי' מיוסד על אדני הגיון והשכל הבריא, והי' מריצים אליו שאלות בדיני או"ה גם בדיני ממונות מקצות הארץ כאשר נראה בתשובותיו, כי גם מארצות איטליא והגרמא הריצו אליו גדוליהם תשובותיהם, וכל גדולי זמנו המפורסמים נתנו כבוד לשמו, כהגאון מוה' מרדכי יפה בעל הלבושים, גם העמיד תלמידים הרבה אשר הרבו כבודו, כי כלם היו גדולי ארץ ועמודי ההוראה, כאשר נפרטם הלאה בשמותיהם לכן איפוא לא נתפלא אם לבש גאה כמדו, וכאשר עמד רב אחד לסתור דבריו, שלח בו לשונו, וכתב עליו „שאינו כדאי בעיניו „להתוכח עמו ולסתור דבריו כי אחרי מי ארדוף הלא המפורסמות אין צריכין ראי' „ומופת, גם אין זה דרכי דרך ארץ ההתפארות ממנו, באשר ידוע ומפורסם היא „שת"ל העמדתי תלמידים הרבה, ככל הגדולים הקדמונים ורוב תלמידי המה כלם „ראשי ישיבות, ומורי הוראות בישראל אשר השפל והגזוף הנזכר, איננו כאחד מהם, „ומתלמידי „תלמידיהם" הלאה כותב, „וכבר עלה על דעתי לגלות על קלונו ברבים, „ולהרים המצנפת והעטרה מראשו פה בביהכנ"ס הגדול דק"ק לובלין בהתאסף קבוץ „גדול מראשי ישיבות ומנהיגי ד' ארצות ביומא דשוקא הורתי מדעתי זאת מלעשות „זאת בפרסום גדול כזה, פן יהיה לו לכבוד שאיש כמוני היום מטפל בו, בשפל כמוהו (בתשובותיו סי' פ"ח) וברוב גדלו ושמחתו, מיקרת תפארת ישיבתו הגדולה, הנהו מזכיר ברוב תשובותיו את ישיבתו בזה"ל, „הטרוד כעת בעסקי הימנים, בלמודי „התורנים האלהיים, כדי לרוות צמאון בני ישיבתו הגדולה והחשובה, (תשובותיו סי' י"ט ס"א פ') עד כמה הגיע גדלו בתורה נראה מזה, כי מצא עוז בנפשו לדבר בלשון מדברת גדולות, וכתב „בר מן דין אין ממנהגי ודרכי להיות עוסק בדברי „בעלי הש"ע וק"ו לבנות יסוד איזה הוראה על דקדוקי סודות דבריהם כי לא „נתנו מרועה אחד רק הם דברים נלקטים נפרדים שבמה פעמים לא יצדק חבורם (תשובותיו סי' י"א) ומחברי הש"ע והגאונים לא יצאו נקיים מלפני כם משפטו הנורא, על הב"י כתב סי' קצ"ד „אמנם לא בתפיסה זו בלבד נתפס הב"י אבל יש לי חבילות „חבילות סתירות והשגות על דבריו וכו'. עתה נשיב לדבר אודות יחוסו ומשפחתו, הוא היה בן למשפחה רמה בישראל אביו ה"ר גדליהו הי' רב גדול ומפורסם, אבי זקנו הי' מקובל מוה' אשר שהי' אב"ד בקראקא חבר ספר קבלה „עמק הברכה" על סודות התפלות והברכות והתחתן עצמו עם גדולי זמנו, הגאון מהר"ל ז"ל והגאון מוה' מוה' ישכר בער אב"ד בווירמייזא היו מחותניו, גם הגאון מוה' אבא מקראקא הי' מחותנו, ואלה היה בניו הנולדים לו א) הגאון מוה' גדליהו אשר הוציא לאור תשובות אביו, גם כתב שמה הקדמתו, ב) הגאון מוה' יצחק ע"ש חותנו מהרי"ץ שפירא מקראקא, ג) הגאון מוה' אהרן שהי' אבדק"ק טולטשין ובספר יון מצולה יסופר מה

שקרה

שקרה לו בשנת ת"ח וז"ל , „ויקחו משם עשרה רבנים חיים וישימו כבלי ברזל על „רגליהם וישימו אותם במשמר עד שיפדו עצמם בעד י' אלפים זהובים ובתוכם הגאון „מוה' אהרן בן הגאון מהר"ם ראש ישיבה בק"ק לבוב , והיונים היו יודעים אותו שהוא עשיר גדול ויפדה את בנו בכל ממון שפוסקין עליו 1) גם בת הי' לו והיתה אשת הגאון מוה' יוסף ז"ל אב"ד דחוץ לעיר לבוב ומנוחתו שמה כבוד בעיר לבוב (בעהמ"ח ספר ריח ניחוח הגאון הר' עוריאל ב"ר אליהו על סוגיא ריתא מילתא , בהקדמת ספרו הנזכר בכתב יחוסו עד הגאון מהר"ם ז"ל מביא כי הוא אחד מנכדי הגאון מוה' יוסף אבד"ק לבוב חתנו של הגאון מהר"ם ז"ל . הכותב) הגאון מהר"ם ז"ל אחרי היותו אב"ד בקראקא קבל עליו בשנת שנ"ה משרת הרבנות בעיר לבוב והאריך שמה ימים על כסאו יותר הרבה מבעיר קראקא , אחרי כן עזב את העיר לבוב ,ואוה למושב לו את עירנו לובלין להיות לר"מ ואב"ד בתוכה וזה הי' בשנת שע"ג*) .

ואלה המה תלמידיו אשר נהנו מזיו אור תורתו א) הגאון מוה' יהושע בעהמ"ח ספר „מגינת שלמה" אשר הי' אבדק"ק קראקא ב) מוה' אברהם בהגאון בעל שו"ת "משאת בנימין" , ג) הגאון מוה' ישעי' ב"ר אברהם הלוי הורוויץ (של"ה) , ד) הגאון מוה' זיינוויל תלמידי הגאון ר"מ ור"ג ואב"ד מוה' משה , ה) הגאון מוהר"ר נתן שפירא מלובלין נזכר בזה להלן 1) , ר"מ ור"ג מוה' זיסקונד , ז) הגאון מוה' דוד טעביל שפירא אחד מדייני קהלה עיר ואם בישראל ק"ק קראקא ח) הגאון מוה' יעקב . אב"ד בפינטשוב , ואלה חבוריו של הגאון מהר"ם ז"ל , אשר חיבר , א) ספר מאיר עיני חכמים" , ב) „מנהיר עיני חכמים" , ג) מאור הגדול" ד) „מאור הקטון" , ה) „נר מצוה" , ו) „תורה אור" , ז) „אור שבעת הימים" 2) הגאון מהר"ם ז"ל כפי המקובל לנו , נפטר בעירנו

סיבת עזבו את לבוב וקבלו משרת רב לאב"ד בעירנו לובלין נמצא בפנקס הח"ק מלבוב אשר ז"ל : מעשה שהי' כך הי' הגאון הגדול מהר"ם מלובלין הי' פה אב"ד כמה שנים והגאון בעל הסמ"ע הי' פה ר"מ והי' חתן הנגיד הראש ומנהג מוה"ר ישראל אידלש מפה , והגאון מוה"ר אברהם שרענציל הוא הי' תלמוד להגאון הסמ"ע ופעם אחת אירע שהגאון מוה"ר אברהם שרענציל אשר הי' פה אחד המיוחד מיקורי פה תורה וגדולה בו נלמדים עשה משתה לחתונת בנו וקרא להגאון הגדול מהר"ם מלובלין שהי' אב"ד דפה ג"כ למשתה הנ"ל אחרי כלות המשתה הלך מוה"ר אברהם שרענציל ללות להגאון מהר"ם מלובלין לביתו והלך מאחריו והגאון מהר"ם מלובלין לא ראה את הגאון מוה"ר אברהם שרענציל הולך לאחריו כי כבוד התורה הי' יקר בזמן הזה וכאשר בא הגאון מהר"ם מלובלין לביתו והביטה אשתו הרבנית אשת מהר"ם מלובלין כי הגאון מוה"ר אברהם שרענציל הולך לאחריו והוא אינו רואה אמרה בזה"ל : איך רואה אשר נברא רבא כזה הולך ללוותך אמר לה האם רבו הגאון אינו כדאי שילך ג"כ ללותי ומיד הרה אפו להגאון מוה"ר אברהם שרענציל והמתין עד אחר כלות החתונה ומיד עשה הגאון מוה"ר אברהם שרענציל אסיפה גדולה וקרא לכל הפרנסים ופרנסי דד"א , כי הגאון מוה"ר אברהם שרענציל הנ"ל הי' ג"כ פרנס דד"א ונשיא בארץ הקדושה וצוה אלו הוועד בזה"ל : כבודי אני מוחל אך כבוד רבי הגאון בעל הסמ"ע אינני מוחל ובכן דעתי שהגאון מהר"ם מלובלין לא יהי' אב"ד והי' שם כמה דעות שהלכו לצד הגאון מהר"ם ז"ל והי' שם ג"כ רבים שהצדיקו להגאון מוה"ר אברהם שרענציל וסוף דבר הי' שהגיע מאת המלך שהגאון מהר"ם מלובלין מוכרח לנסוע מפה , והי' הגזירה מיד והוכרח הגאון מהר"ם מלובלין לנסוע מפה עש"ק ונסע מפה לעיר לובלין כי עיר לובלין היתה פנוי' אז כי לא הי' להם בזמן הזה רב ונתקבל שם לאב"ד זכותו יעמוד לנו ולכל ישראל אמן עכ"ל בהפנקס (מלכת קודש לתולדות גדולי לבוב ,

1) הכרמל החדשי שנה שלישית לד 662 מאמר הדר נחום ברילל 2) שפתי ישינים

בעירנו בשנת שע"ו, ולדאבון נפשנו מקום קברו נעלם מאתנו, ובלי תפונה מצבתו היתה טרף לשני הזמן.

הגאון מהרש"א ז"ל

הגאון מהרש"א ז"ל, הנודע למרי בכל מרחבי ארץ ע"י חבוריו חדושי הלכות והגדות אשר חיבר על הש"ס, הי' חתן הגאון מוה' משה אשכנזי מפוזנא, ושם חמותו היתה אידל עשירה גדולה בפוזנא והיא פרנסה אותו ולכן חתם את עצמו על שמה „שמואל אידל"ש" יען כי הכיר לה טובה בעד גדולתו בתורה אשר מידה היתה לו זאת 1) הגאון מהרש"א ז"ל הנזכר הי' אב"ד בטיקטין, פוזנא, חעלמא, אוסטרא, וגם בעירנו לובלין 2) בהיותו בפוזן נהג ישיבתו הגדולה והמפוארה בחיי חמותו הגבירה אשר החזיקה אותו ואת כל בני ישיבתו מכספה ואחרי מותה נתבטלה ונסע משם ונתקבל בשנת שס"ה לאב"ד ור"מ בק"ק חעלמא 3) ומשם נתקבל לאב"ד ולר"מ בעירנו לובלין ובהיותו בעירנו בא עה"ח בהסכמה על ספר „קבלת שבת" אשר איזן וחיקר הרב המובהק החכם השלם הגאון מוה' מנחם מאניש אבדק"ק טורבין בן הגאון הגדול מוה' יצחק חיות זצ"ל הנדפס בדפוס המחוקק צבי בן אברהם קלונימוס יפה, וא"ה דברי המדפיס בראש הספר „מתוקן ויפה כמנופה בנפה ע"פ מאמר רז"ל בסיפור יקירי „חסידי עולם המעשים אשר פעלו ועשו בכל ע"ש בהכנת צרכי שבת וענין קבלתו „בקול זמרה בנעים זמירות ושירות וכלולים בו בשער הזה כל הדינים השייכים לע"ש „וסיום כל חרוז וחרוז בפסוק המסיים במלת שבת וחצי פסוק הוא חרוז עם מה שקדם „לו כדרך הפייטנים המהוגנים ושכר מקבל את השבת עצום ורב כנודע לחכמי האמת „ליקח זמר זה מספר הזמירות שחיבר הרב הנזכר הלוא המה בכתובים בהסכמת הרב „הגאון המופלא מוה' שמואל בן הר"ר יודא הלוי יצ"ו ר"מ ואב"ד דקהלת תהלת ישראל „ק"ק לובלין שהסכים עם שאר אלופים, ובני החבורה קדישא מקבלי שבת*) בק"ק „לובלין יצ"ו לומר זה הזמר הנכבד בכל ע"ש לקבל יום מנוחה בגילה ושמחה 4) גם „בהספר יש נוחלין שחיבר הגאון מוה' אברהם שעפטיל סג"ל הורוויץ מתושבי ק"ק פראג אבי הגאון בעל השל"ה ותלמיד רבינו הרמ"א נדפס בהדפסה הראשונה ע"י בנו הגאון מוה' יעקב סג"ל הורוויץ מק"ק שעבערשין בשנת שע"ו בא הגאון מהרש"א ז"ל בהסכמה על הדפסתו וז"ל, „נאום שמואל אליעזר בן מוה' יודא הלוי זללה"ה אב"ד ור"מ דק"ק לובלין 5) מבניו של הגאון מהרש"א ז"ל נודע לנו חתנו לוקח בתו הגאון מוה' יצחק בר' בנימין בעהמ"ח ס' „מהדורא בתרא" 6) הגאון מהרש"א ז"ל עזב את עירנו לובלין, ונתקבל לאב"ד ור"מ בק"ק אוסטרה ונפטר שם במוצאי ש"ק ד' ימים לחודש כסליו בשנת שצ"ב 7).

*) הערה בזה הפוגה היתה מטרת "החבורה קדישא מקבלי שבת דק"ק לובלין כמו מטרת "חברת שומרי שבת היום אשר נתיסדו בהרבה מקומות במדינתנו (הכותב)

1) מגילת יוחסין דף י"ג ע"ב בהערת הגאון מוה"ר יוסף אב"ד סטרעלק 2) שם 3) כלילת יופי ח"א דף כ"א 4) הכרמל העתי לד 518 מאמר הר"ר חיים ברייל 5) כלילת יופי ח"א כ"ח 6) ס' עיר הכהנים דף 165 בהערות הגאון מוה"ר יוסף אבד"ק סטרעלק 7) כלילת יופי ח"א כ"ח.

הגאון מוה' אפרים זלמן שור

הגאון המפורסם מוה' אפרים זלמן שור נולד לאביו הגאון מוה' נפתלי הירש אשר מוצאו ממדינת מעהרין נכד להגאון מוה' יוסף בכור שור שהובא בתוספות 1), הגאון מוה' אפרים זלמן הנזכר חיבר ספר „תבואות שור" על ד' טורים עם תוספות הרבה דינים שלא נמצא בב"י נדפס בלובלין שנת ש"ל"ו"ם" (שע"ו) 2) והי' חתן השר הגאון מהו' שאול וואהל ושם אשתו הנלי והוא ילדה לו בן הוא הגאון מוה' יעקב שור שהי' אב"ד בק"ק בריסק דליטא, ובאשר הי' עודנו צעיר לימים הלכה אתו פעם אמו מרת הנלי בת השר מוה' שאול וואהל להגאון מוה' העשיל שיתן לו סמיכה אולם הגאון מוה' העשיל לא חפץ לתת לו, בשובם מבית הגאון הנזכר שאל אותה בנה בדרך, מדוע לא חפץ לתת לו סמיכה ספרה לו שורש דבר כי הגאון רבינו העשיל ז"ל הי' מיועד להיות בעלה חתן אביה השר, אולם אבי' חזר בו ולמען שלא יבוש התחתן עמו הקצין מוה' משה ר' ליזרש מבריסק דליטא ונתן לו את בתו לאשה ומתה עליו בקוצר שנים ולכן חרה אפו בה, כל גדולתו של הגאון מוה' יעקב שור בתורה, בא לו מחמת אמו כי הוא השתדלה לפתח בקרבו אהבת התורה פעם אחת אמרה לו בתוכחת מגולה „האם תרצה גם אתה לחבר ספר כאשר עשה אביך שחיבר ספר „תבואות שור", למען העיר בקרבו החפץ לשקוד על דלתי התורה, והיא בכל מאמצי כחה חזקה ידו ובחכמתה הגדולה הלהיבה את בנה לתורה עד שנעשה גדול בישראל (פ' גדולת שאול) הגאון מ"ה' יעקב שור הנזכר הי' חתן הקצין מוה' ישעי' בן ר' משה ר' ליזרש מבריסק והוא הי' אב"ד ור"מ בק"ק בריסק דליטא עוד קודם הגאון מהר"ם בעל חלקת מחוקק, ומלפנים היה אב"ד ור"מ בק"ק לויצק והי' לו ג"כ חליפות מכתבים ושו"ת עם הגאון בעל חלקת מחוקק (סי' י"ז סוף ס"ק ע"ח וכן נדפסה ממנו ג"כ ב' שו"ת בשנת גאוני בתראי סי' מ"ה מ"ו). 3) אחותו של הגאון מוה' יעקב שור היתה לאשה להגאון מוה' יהודה ליב קאצינעלינבויגען ז"ל בן הגאון מוה' מאיר ק"ב ז"ל אשר הי' חתן הגאון הקדוש*) מוה' פנחס הלוי איש הורוויץ מקראקא 4) הגאון מהו'

*) דרך אגב אביא בזה דברים הנוגעים לתולדות הקדוש מוה' פנחס הורוויץ ז"ל, וסיבת הריגתו: בעיר טאמאשאב נתפס גנב אחד שגנב מבית הפלאס כלים הצריכים לעבודתם, ואמר הגנב שמכרם ליהודי א' ואינו יודע שמו רק יכירהו, כאשר יראה אותו, והיתה הפקודה שיעמידו הגנב לפני פתח בית הכנסת, ועל מי אשר יגיד הגנב יוליכהו לבית הסוהר. ומו' פנחס הנזכר הי' דרכו להיות מתנהג בחסידות ועוסק בתורה ביום ובלילה והי' ממש כל היום או רובו בביהכנ"ס לבוש בטלית ותפלין ועוסק בתורה, ומן השמים נגזרה הגזירה שראהו הגנב יוצא מבית הכנסת ואמר עליו כי הוא הקונה, ותפסוהו וקשרוהו בשלשלאות להוליכו לטריבינאל ללובלין, ובדרך נולל ונמלט מהשלשלאות וברח ורץ כמה שעות בלילה עד אשר נפל מרוב יגיעה ועיפות והגם שהלך למרחוק הרבה משומריו, והלך בדרך עקלקלות וחוזר סביב סובב עד אשר נפל קרוב למקום שומרים כי הי' הגזירה מן השמים וכו' ונשרף י"ט אייר ביום ב"ק שהי' באותו היום מענין הפרשה פ' אמור ומקרא שכתוב ונקדשתי בתוך בני ישראל וכו' בעיר לובלין בשנת תנ"ו, ובו ביום הי' מלוה לביתו לפני איש שנכתבו דברי' אחר כך ובקש מראשי וועד גליל ד' ארצות בפולין ע"י השתדלן שישימו עיניהם לטובת אשתו שהי' אלמנה רכה ועגונה להשיאה לפי כבודה, וכן קיימו ראשי

1) עיר תהלה 159, 153, 24 2) אוצר הספרים להר' בן יעקב 3) כלילת יופי ח"ב דף מ' 4) עיר תהלה 154, 153

מוה' אפרים זלמן אשר מגמת פנינו כעת לספר תולדתו, ישב בראשונה על כס הרבנות בעיר בריסק דליטא ואח"כ בעירנו לובלין, ופה עירנו עזב את עמק הבכא, וכה תקונן אבן מצבתו ותהגה נכאים בחרוזים מעטי, הכמות, בבית מועד לכל חי בעירנו, וז"ל

(גלד שמאל) הגאון הגדול ומ' מוהר"ר אפרים ז"ל נקרא זלמן שור אב"ד וראש מ' דק"ק לובלין זצלה"ה בן הגאון דק"ק לובלין בן הגאון מוה'
(גלד ימין) נפטל..... כ"ח תשרי שי"ן צדי"ק דלי" לפ"ק.

הגאון מוה' יוסף יוסקי

הגאון מוה' יוסף יוסקי הנקרא (לפי דעת הגאון יוסף לעווינשטיין) 1) מוה' יוסף קלמנקיש אחיו של הגאון מוה' אליהו בני מוה' אברהם קלמקיש מלובלין, נתן הסכמתו על ספר „גלילות ארץ ישראל", ביחד עם הגאון מוה' יואל סירקיש בעל הב"ח, והגאון מוה' משה ר' מענדילש 2) הספר „גלילות ארץ ישראל" הנזכר מורה דרך לנסוע לארה"ק בשני דרכים, וסיפור מסעות המחבר לצפת וספורים מעשרת השבטים ונהר סמבטיון מחברו הוא מוה' אליעזר הלוי איידליש מפראג בסוף המאה הרביעית לששי עת עלה לארה"ק, ולפי עדות הגאון מוה' מנשה בן ישראל נשרף הספר הנזכר ע"י הכמרים, הנדפס בפיורדא שנת תנ"א, ואח"כ נדפס באמשטרדם תס"ה בפראג תקפ"ד 3) בס' ברכת המים להר' מיכל ר' יוזפש אות ז' מזכיר להגאון מוה' אליהו קלמונקיש אב"ד ור"מ בק"ק לבוב ואחיו הגאון מוה' יוסף קלמנקיש מפראג וכו', ובפנקס הוועד בלבוב אשר תחת יד החכם מוה' שלמה באבער מלבוב, בא עה"ח על פסק אחד יוסף ב"ר אברהם קלמנקיש מלובלין, 4) כפי עדות הגאון מוה' יוסף לעווינשטיין 5) הי' אב"ד ור"מ בעירנו, ונפטר בפראג בשנת שצ"ז ומגודל ערכו מצאתי לנכון להעתיק מצבתו מספר גל עד 6) אשר כה תקונן ותהגה נכאים.

„וימת יוסף בן מאה ועשר שנים ויושם בארון,
„ביום ראשון, שבו נברא האור, נגנז אור,
„תואר פני יוסף, הוא הגאון הגדול ר"מ ואב"ד במדינת פולין
„וביהם, מוה' יוסף בן הר"ר אברהם קלמנקש זצ"ל
„במספר ימים אחד, לירח שבו חג האסיף, למנין „שנות „עולם
„"בעת „כפור "העונות, נתבקש בישיבה של מעלה עטרת גאון
„יוסף, בכל עת התאסף העדרים. במדינת פולין, הסכימו כלם
„לדעתו, כי טעמו ונימוקו את יוסף, נגשה כעורים באפילה,
„כי אין פותר לנו יוסף. חיה חסיד בדורינו ראש בני יוסף "אב
בחכמה

ראשי הוועד והשיאה להגאון מוה"ר ליב אבד"ק גלוגא (גדולת שאול ד' נד' בשם הס' ים מנהילין)

1) במכתבו הנ"ל, 2) במכתב הגאון מוה' יוסף לעווינשטיין אבדק"ק סעראצק הנ"ל 3) כנסת ישראל להחכם רש"י פין לד 221, 4) במכתב הגאון הנזכר, 5 שם הנ"ל, 6) גל עד דף 34 § 28

„בחכמה "רב "היה "משנים יוסף . קראו למקוננות ויספדו אוי
„כי מת יוסף , למנוחתו אחר אחיו "בשנה אחת הלך יוסף ,
„מעינות תורתו היו חדים וקלים בנהרי חדקל ופרת יוסף , נהג
„בנשיאתו ברמה ובנחת ובפרט את בני קהלתו באשר ד׳ את
„יוסף , קוצים וחרולים לא נשארו בכל התורה , שלא הירץ יוסף ,
„שמו הלך וגבר בכל תפוצות ישראל בשם יוסף , זכות צדקתו
„לנו יעמוד כל אחי יוסף .

(אבן עליונה לדרוס) „אזכיר זכרון מעשים משנת "ב"ר"ג"ש הלבנו מפה בגולה ,
„ונתקלקלו בתי נפשות קדוש עליון כולה . נדבה רוחם האלופים
„גו"מ ותקנם על מכונם ותלה . עלינו לשבח לנורא עלילה נעשה
„בשנת "ב ש"י"ר וקול תודה נברך למעלה למעלה .

(אבן התחתונה לדרוס) „יודעי תבונה , שאו קינה זיווינו פנה בן פורת יוסף , והורידו
„דמעות וגדלו פרעות , כי נעשו מגרעות לבית יוסף , סיקל אבנים
„הורה לנבונים , דרכי נבונים ויצא יוסף , פענח רזים , גל אגוזים
„עדיף מחוזים צפנת פענח יוסף .

(למערב) „ויגוע הגאון האלוף המרומם וג׳ רב ואב"ד נ"י , מוה׳ יוסף
„בן מוה׳ אברהם קלמנקיש זצ"ל , ויקבר בגבול נחלתו
„נחלת ד׳ הוא יבוא בשלום לחודש תשהי שנת "ו"ב"ו"א "ב"ש"ל"ו"ם
„לפ"ק . ויוסף הוא המשביר איזן משלים תיקן וחיבר הרים וסלעים
„פרק ושיבר , לא הי׳ נעלם ממנו דבר , בתורה ובמצות ד׳ גבר
„רועה ישראל מנהיג ודבר , כרועה עדרו קבץ כל צורך וחבר
„מוץ ותבן דאורייתא הניח וחבר , ועתה בעון הדור חלף ועבר
„גאון ישראל נשבה במר צרחו אחריו כל הציבור מי יורה לנו
„נתיבות ויאמר דבר . אוי לנו כי חטאנו נשמע כמדובר גם צבא
„השמים נשאו קינה ביום בית אלהינו נשרף והוסר ועל ראש
„תפארת יוסף אשר נעדר , תנצב"ה נקשר .

(לצפון אבן עליון) „ויוסף הוא השליט בים התלמוד , ובכל מלין דאורייתא . מר נהי
„רבה אחד מגדולי גאוני קדמיתא זכותו עלינו פני ד׳ אלהים
„אמן .

(לצפון אבן התחתונה) „יושבי ישיבות מי יורה לנו נתיבות . ויפתח הלבבות אין עוד
„יוסף . וזאת לפנים המבקשים צפונים ישיבום זקנים לכו אל
„יוסף . סילודין יוהג כארי׳ ישאג עמו נהג , כצאן יוסף , פטיש
„דסנפירין שבר טינרין , גילה טמירין , ויאמר להם יוסף .

הגאון הר אברהם הלוי עפשטיין ז"ל

הגאון מהו׳ אברהם הלוי עפשטיין , אבדק"ק , הוראדנא , בריסק , לובלין בן הרב
הגאון מו׳ מאיר הלוי עפשטיין , הובא בתשו׳ מהר"ם לובלין , סי׳ כ"ח , ק"א נכד ה:"מ
נתן

נתן הלוי עפשטיין, אבדק"ק פפד"מ, הובא בתשובות מהר"ם מינץ, סי' כ"ד ב"ה ס"ג, מבני בניו של הרא"ה מברצלוני כפי דברי הג"מ אפרים מרדכי מנאווי הראדאק, בעם הגאון מוה' אברהם עפשטיין הנזכר, והובא בשו"ת ב"ח החדשות סי' ל"ו ס' ס ב גאוני בתראי סי' כ"ו פני יהושע ח"א חאה"ע סי' ט' והובא בסידור אור הישר לר"מ פאפירש נידון הקדושה בשמ"ע. בנו של הגאון הנזכר, הוא הגאון יחיאל מיכל הלוי עפשטיין, (חתן רבינו הלבוש) הגאון מוה' אברהם עפשטיין, הי' מתחלה אב"ד בהוראדנא בשנת שע"ו עד שצ"ד, וע"ז יעיד התימתו אשר בא שמה עה"ח בזמן הנזכר הרבה פעמים, ומשם נתקבל לאבדק"ק בריסק עד שנת שצ"ט, ובשנת שצ"ט קבל משרת הרבנות בעירנו לובלין, ובשנת ת"א נתן הסכמתו ע"ס קול יהודה להר"י ליב הרופא בהיותו בעירנו, ובשנת ת"ג עזב פה את עמק הבכא. מצבתו ומקום קבורתו לא נודע לנו לדאבון לבבנו כעת 1).

הגאון מוה' יעקב ב"ר אפרים נפתלי הירש ז"ל

הגאון הגדול והמפורסם מוה' יעקב בהרב אפרים נפתלי הירש, פאר הדור והדרו, ורבים נאותו לאורו, בתחלה היה אב"ד ור"מ בק"ק בריסק דליטא, ושם הרביץ תורה בישראל 2) בשנת שצ"א בהיותו יושב על כס הרבנות בעיר בריסק, בא שמה אז הגאון מוה' יו"ט ליפמאן סג"ל בעל המחבר תוס' יו"ט לכלילת בנו הרב מוהר"ר אברהם סג"ל עם בת הקצין מוה' יחיאל לוריא, בן החכם הרופא מוה' שלמה לוריא, וזה הי' בין כסא לעשור, ויען התמהמה שמה ימים אחדים כבד הגאון מוה' יעקב את הגאון בעל תוס' יו"ט נגד זקני עירו לדרוש שמה בביהכנ"ס הגדולה הדרשה של שבת תשובה 3) אחרי שוב הגאון בעל תוס' יו"ט מחתונת בנו, נתקבל הג"מ יעקב לאב"ד ור"מ בק"ק לובלין עירנו והחליף תשובותיו עם רבינו הב"ח גם נדפסו ממנו שתי שו"ת אחת ארוכה ואחת קצרה, אשר השיב לתלמידו הגאון מוה' חיים חייקא הלוי אבדק"ק הרובישוב ובק"ק גראדנא בנידון ספק גרושה לכהן, והוא נדפסה בספר גאון צבי בחלק התשובות ושם בא עה"ח „נאום הצעיר יעקב בלא"א מוה' נפתלי זללה"ה הנקרא הירש, גם בא בהסכמה על סידור שערי שמים מהגאון בעל השל"ה ז"ל, גם בא בהסכמה על כפר קול יהודה" עה"ת דפוס פראג שנת ת"א לפ"ק, ובנשוא משרת הרבנות בעירנו לובלין נהג את ישיבתו הרבה והגדולה, ביחד עם בנו הגאון מוה' יהושע העשיל, אשר נדבר הלאה מתולדתו, אחר מתלמידי הגאון מוה' יעקב כפי הנודע לנו הי' הגאון מוה' שמואל קיידאנובר, לפי דעת המחבר ספר „כלילת יופי", וכתיב בספר „העורבים ובני היונה" אשר מביאו בעהמ"ח ספר (אוצרות החיים", צד 252) שנפטר בשנת ת"ה, אולם לפי דעת הגאון מוה' יוסף לעווינשטיין אבדק"ק סעראצק נפטר בעירנו בשנת ת"ד, ומביא ראי' לדבריו מס' תפארת ישראל להר' ישראל אבדק"ק בעלזיץ אשר הועתק בהמגיד שנת י"ד בדרוש מפ' וישב, שהספידו בשנת ת"ד להגאון מוה' יעקב, אם כי מצבתו בעירנו

1) במכתב הגאון מוה"ר יוסף לעווינשטיין אבד"ק סעראצק הנ"ל 2) כנסת ישראל לסת ס"' פין 535 3) מגילת איבה

בעירנו עודנה קיימת, אולם נחסרה שמה, שנת מיתתו אשר נמחקה ברבות הימים ומצבתו בבית מועד לכל חי בעירנו הקונן ותהגה נכאים, בדברים קצרים ונמרצים.

פה נקבר המאו' הגדול מוהר"ר יעקב,
בן מוה' אפרים נפתלי איש קדוש ונורא,
נ) | הרביץ בישראל תורה,
אלמלא נשתכחה מהדר',
והחזיר ליושנה עטרה,
ט"ז כסליו תנצב"ה,

אלה המה הגאונים המפורסמים אשר שמשו בכתר הרבנית ובהגי פאר בעירנו לובלין במשך המאה הרבעית לאלף הששי.

ועתה נציג בזה תולדות גדולי הדור ופרנסיו, וחכמיו ונכבדיו מהמאה הרביעית הנזכרה, אשר נולדו בעירנו, או אשר באו לגור בתוכה.

הרב מו"ה דוד דרשן

הרב מוה' דוד במהו' מנשה ז"ל מקראקא, רב תורני גדול בתחלת המאה הרביעית דרשן בעירנו לובלין. וגמר אומר לעלות לא"י והקדיש ימיו לחבור ספריו ובטרם עלותו הדפיס ספריו „שיר המעלות" קצירים ודוגמאות מספריו, כולל דרושים על קצת פרשיות, שו"ת ומכתבי מליצה (קראקא של"א) חיבר ג"כ ספר „התנצלות לדרשנים" להגן על הדרשות, ולהוכיח שנהלקו באמת לכמה פנים, והוא אינו כ"א הקדמת ספרו „משכיל לדוד" 1) ואלה המה ספריו אשר חיבר, א) ספר "שיר המעלות" ב) ספר „אביר יעקב", ג) „בית דוד", ד) „הגבול", ה) „כסא דוד", ו) "מגדל דוד" ז) מגן דוד", ח) „משכיל לדוד", ט) „נחל עדנים", י) „נפש דוד", יא) „כגלת מלאכים" יב) „עין הקורא", יג) "קול ד' בכח", יד) "שבח הנשים" 2).

הרב מוה' יחיאל במהו' ידידיה מוראווטשיק, רב גדול ונכבד בתחלת המאה הרביעית מעירנו לובלין, חיבר ספרים, ואלה המה א) ספר „מנחה חדשה" פירוש על פרקי אבות, מלוקט מספרים קדמונים ובסופו לקוטי תורה, „סדר ברכה" על דינים, גם העתק מלשון אשכנז גזירת אסטרייך וק"ק ווינא 3),

הרב מוה' יעקב במהו' מרדכי מתולדתו נדע רק מה שכתוב על מצבתו, שהי' פרנס ומנהיג הקהלה, איש רב פועלים אשר זה לשונה.

פה נטמן, גבר נאמן,
דובר צדק ומישרים,
הלך נכוח', בכל כח,
כלכל דבריו במשפטים (צדיקים ?),
מנורת זהב כולה פרנס ומנהיג הקהלה,
שמו נודע למרחקים,

שמו

---

1) כנסת ישראל (סה' רס"י פין 233 2) אוצר הספרים בן יעקב 577 3) כנסת ישראל (סה' רס"י פין 525

שמו נקוב ר' יעקב ,
ב"ר מרדכי נשמתם בצרור החיים צרורים ,
(מא) נפטר שכ"ט לפ"ק וחיי לכל ישראל שבק
רד עם אל וגברים ,
חדשו ארמז בכ"א בתמוז ,
הלך דודי למישרים ,
אמונת אומן יעמוד לקץ הימין ,
עם הצדיקים הנבררים ,

הגאון מוה' אפרים

נאון גדול ומפורסם מתולדתו נודע לי רק מה שהעירני הגאון מוהר"ר יוסף לעווענשטיין ע"פ השערתו , במכתבו אלי 1) אשר זה לשונו , „הגאון אפרים זה „היה בירושלים ר"מ ואח"ז בעירנו לובלין אחרי הגאון מוה' ישראל ב"ר שלום שכנא „והביאו בתוס' מהרי"ט צהלין תלמידו , וכתוב שהניח תלמידים גאונים , והובא בסמ"ע „חו"מ סי' ס"ט ס' ק"ב ובדרישה יו"ד סי' ט"ו ושם כ' , שהי' ג"כ אבדק"ק בריסק „והתייחס אליו נכדו בהקדמתו שו"ת שער אפרים , אחריו הי' עוד הג"מ אפרים ווישל „ג"כ אבדק"ק בריסק ולובלין , ועלה לירושלים חתן רבינו מהרש"ל הביאו הב"ח או"ח „ס"ס רע"ו ובהאסיף תרמ"ט צד קכ"ו , בנו הי' מוה' צבי הירש אבי הג"מ אברהם „אפרים פישלי אבדק"ק ליקאווי , לבוב , נפטר שם ת"ג , חותנו של הג' מוה' ליב מקראקא „אולם חזר הגאון הר' יוסף לעווינשטיין נ"י מהשערתו הנזכרה , ובמכתב שקבלתי ממנו אחרי כן ישער השערה אחרת , אשר לפי דעתו היא יותר נכונה , וזה לשונו , „במכתבי הקודם שפטתי על מצבת מהו' אפרים שהוא רבו של מהרי"ט צהלין , „ולא רציתי לומר שהוא מוה' זלמן שור , אבי הג"מ נפתלי הירש שור יען כי בהבבמה „ה"ר נפתלי הירש שור חותם עצמו (במד"ר הוצאה ראשונה עם המתנות כהונה) ב"ר „משה אפרים , אך בס' גדולת שאול הועתק מס' יש מנחילין רק שמו אפרים גם בשו"ת „מה"ם פאדובא סי' מ"ה כינויו אפרים . ע"כ נראה בטח שהמצבה היא לה"ר אפרים „שור . וכן בנו הי' נקרא זלמן אפרים שור על שמו , וכן בהמצבה כתוב „רב כח בתבואות שור , והי' בן מוה' אברהם שור מגזע מוה' יוסף בכור שור , כאשר נראה „שהר' אפרים ב"ר אברהם שור הוא החתום בשו"ת מהרש"ל (סי' צ"ו) כנראה מהעתקת „המצבה מנכדו ר' זלמן שור בע"ס תבואות שור ישינים שגם אביו הג"מ נפתלי הירש „הי' אבדק"ק לובלין ובשו"ת הרמ"א חתום הירש עלואסער שהוא באשכנז , וכה תקונן אבן מצבתו של הגאון מוה' אפרים , ותהגה נכאים ,

אראלים ומצוקים . . . .
(מב) פשטו ידם באיש אלקים ולקחו . . .
רבינו גאונינו , נר ישראל , ראש גולת אריאל . .
יראת ד' מבטחו עוז אפרים לראשינו מעוז .

משכיל .

---

1) כ"ה במכתב הגאון מוהר' יוסף לעווענשטיין אבד"ק סעראצק

משכיל בדרך תמים יעיר, ורב כח בהבואות עזור
ומית־ו יכפר בעדנו,
ויהפך לשמחה אבלינו,
וישלח לנו "א"פ"ר"י"ם משיח צדקנו,
אכן סלה.

הגאון מוה' שלמה רופא לוריא

הגאון המפורסם מוה' שלמה רופא, מתושבי עירנו, וחי' ממשפחת מהרש"ל ז"ל, ושאל מלפני בן משפחתו הגאון מהרש"ל, והוא משיבו בכבוד, נתן הסכמתו על קונטרום לוח החיים בצירוף הסכמת הרופא המומחה מוה' שמואל בן מתתיהו 1) מתולדתו נדע שהי' לו בן ושמו מוה' יחיאל מחותנו של הגאון בעהמ"ח תוס' יו"ט ז"ל, כי בנו של האחרון הגאון מוה' אברהם לקח את בתו של הראשון מרת אסתר לאשה 2) (קרוב הדבר שהמצבה הנזכרת להלן היא מצבת ר' שלמה הזה, ולפ"ז נפטר יום א' כ"ט תמוז שפ"ח).

הרב מוה' יחיאל לוריא

הרב מוה יחיאל הנזכר הוא בן הגאון מוה' שלמה רופא ומחותנו של הגאון בעל תוס' יו"ט, אשר בנו מוה' אברהם לקח בתו של הרב מוה' יחיאל, והגאון בעל תוס' יו"ט בעצמו כותב בספרו „מגילת איבה" 3) ע"ד חתונת בנו הנזכר, אשר זה לשונו, „ג' לחודש תמוז שנת שצ"ה נסע הוא ואשתו ובנו בן זקונים דבחור המשכיל „אברהם אשר כבר מצא בו רוח חכמה בעז"ה על החתונה יום שמחת לבו ק"ק לובלין „לישא את הבתולה מרת אסתר בת הקצין מוה' יחיאל בן הרופא המומחה החכם כמר „שלמה לוריא זללה"ה והוא חתן הקצין המופלג בעשירות ובמידות טובות מוה' משה „ר' ליזרש מק"ק בריסק דליטא הגאון הר' אברהם בנו של הגאון בעל תוס' יו"ט הגיה בילדותו ספר מעדני מלך, ואותו יזכיר אביו הגאון לתהלה ולתפארת בספרו (תוס' יו"ט פאה פ"ו מ"ב כלאים פ ג מ"ב) ובמקום אחר הוא אומר כי הוא מהבר פי' לירושלמי וגר בעירנו לובלין (סוכה פ"א מ"א) 4).

הרב מוה' שמואל ב"ר מתתיהו

הרב מוה' שמואל ב"ר מתתיהו רופא בעירנו לובלין נתן הסכמתו על קונטרס לוח החיים בצירוף הרופא מוה' שלמה לוריא. 5)

1) קרי' נאמנה 2) מגלת איבה דף י"ה 3) שם 4) עיר הצדק 5) קרי' נאמנה להח' רש"י פין

הרב מוה׳ קלונימוס

הרב מוה׳ קלונימוס בן הגאון מוה׳ מרדכי יפה, מחזיק בית דפוס בעירנו הדפוס ש״ס בשנת של״ו, ובן הי׳ לו הנקרא בשמו מוה׳ חיים, וז״ל בהקדמת מסכת ב״ב מבית דפוסו „ראשית מלאכתי ביום ג׳, ג׳ ימים לחודש טבת של״ו לפ״ק תחת ממשלת „הקיסר בין מלכא למלכא פה ק״ק לובלין הבירה במדינת פולין, בהסכמת גאונים ע״י „המחוקקים אב ובנו הרשומים בסוף המסכת קלונימוס בן מוה׳ מרדכי יפה זצ״ל וחיים בן קלונימוס שליט״א 1).

הרב מוה׳ ישראל במהו׳ משה

הרב מוה׳ ישראל במהו׳ משה מעירנו, חיבור פירוש על תהלים ומשלי עפ״י הקבלה, גם כתב בקשה המתחלת „יתן שפתי רינה, אל הנחיל דת לתפארת ישראל ובשנת שנ״ג ראה פירושו הנזכר אור 2).

הגאון מוה׳ יעקב טעמערליש

הגאון מוה׳ יעקב טעמערליש או תערמערליש מגזע האשכנזים נולד לאביו הרב רבי אליעזר, בעיר ווירמייזא בארץ אשכנז, באמצע המאה הרביעית מאלף הששי, ובימי חורפו בא למדינת פולין וקבע ישיבתו בעירנו לובלין (קב הישר פרק מ״ה) הנודעת מאז לעיר עתיקה, ומשם תקע אהלו אהלה של תורה בעיר קרעמניץ בגליל וואהלין, ושם ישב ימים רבים, והרביץ תורה בישראל, בנגלה ובנסתר, ובסוף ימיו נסע למדינת אוסטריא, וקבע בית מדרשו בעיר וויען, והי׳ נקרא בפי כל גאוני זמנו בשם ר׳ יעקב אשכנזי ובהסכמתו לספר „אר חדש״ לר׳ חיים בוכנער מקראקא בא עה״ח „יעקב בן לא״א מוה׳ אליעזר איש ווירמייזא״ על שם עיר מולדתו, ומלבד היותו גאון מובהק בתלמוד ובפוסקים ושמו הי׳ נודע בשערים המצוינים בהלכה, ע״י תשובות, כאשר השיב לשואליו דבר, בענינים הנוגעים לדינא, עוד הי׳ גדול בחכמת הקבלה׳ כאשר נראה על שער ספרו ספרא דצניעותא דיעקב שחיבר עה״ת ע״ד הקבלה עפ״י האר״י ז״ל ונדפס אחר פטירתו ע״י בנו ותלמידו הרב הגדול המקובל מוה׳ אליעזר ליפמאן אשכנזי, וחכמי זמנו של הר׳ יעקב טעמרליש העידו עליו שישב ארבעים שנה בתענית בכל יום ולא זז מכותלי ביהמ״ד כל ימיו, ועסק בתורה, בקדושה ובטהרה עד יום מותו, וקולו של יעקב נשמע בבתי כנסיות ובתי מדרשות כי הי׳ דורש על כל קוץ וקוץ, תלי תלים של הלכות, והרבה מגדולי הדור נהרו אליו מרחוק ומקרוב לשמוע לקחו הזך והוא האציל מרוח חכמתו אליהם, ואלה המה תלמודיו אשר שמשו לפניו בישיבה, א) הגאון מוה׳ בנימין וואלף סג״ל עפשטיין אבדק״ק פריעדבורג ב) הגאון מוה׳ יהודה ליבא אבדק״ק העלישוי ומן התלמידים אשר באו אליו לשמוע

לעתים

---

1) דקדוקי סופרים לסה׳ נ. רבינאוויטץ, מסכת ברכות דף 63 בשם סבפתי ישינים
2) ליטערהטור געשיכטע דער סינאגאגאל פאעזיע לונץ זייטע 420

לעתים לא רחוקות יש לחשוב, א) מהר"ש קיידאנובר ז"ל בעל ברכת הזבח, ב) מוה גרשון אשכנזי בעל עבודת הגרשוני, ג) מוה' מאיר שטערן, ואלה המה ספריו אשר חיבר, א) שו"ת מהר"י מעמערליש, ב) ספרא דצניעותא דיעקב עה"ת, ג) חבור גדול עה"ת ועל חמש מגילות, ד) חיבור על ב' האדרות קדושות, ה) היבור לבאר הרבה אגדות חז"ל, בתלמוד בבלי וירושלמי, ו) ס' על מאמרי הזוהר, ומקצת הפסוקים על נביאים וכתובים, ז) קושיות ותירוצים על כתבי קודש, של האר"י וכל אלה החבורים נשארו בכתובים, תחת יד בן המחבר ורק ספרו „ספרא דצנועתא דיעקב", יצא לאור הדפוס, הגאון הנזכר מוה' יעקב מעמערליש נפטר ונתבקש בישיבה של מעלה בשנת תכ"ז 1).

הגאון מוה' יחיאל לוריא

אלוף מרומם, ואיש נאמן: אלה המה התוארים הכתובים על מצבתו, והוא בן הגאון המפורסם והנודע בכל מרחבי ארץ רש"ל ז"ל מתולדתו לא נודע לנו מאומה רק מה שתעיד מצבתו, אשר כה תקונן.

מצבת ה"ר יחיאל בן מוה' שלמה לוריא,

לב) פה נטמן,
איש ישר ונאמן,
האלוף המרומם יחיאל בן האלוף והגאון,
שלמה לוריא,
על אלה . . . . תדמע ובוכה,
לפ"ק שנת "ד"ש"ן,
עלתה נשמתו למרום במזבח העליון לדשן,
תנצב"ה.

הגאון מוה' יהודה ליב ב"ר מאיר אשכנזי

גאון גדול ומפורסם, הרביץ תורה ברבים, גדול ונכבד בין חכמי דורו, ולפי דעת הרב רי"ל הוא הגאון מוה"ר מאיר אשכנזי, המובא בס' חסדי ד' להר"מ מרגליות מקראקא ששמע קול השכינה ובנו הר' יהודה ליב כנראה לפי דעתו של הגאון ז"ל הנזכר היה אבד"ק לבוב, ואח"כ בבריסק שהביאו מהר"ם לובלין סי' פ"ח, ובימיו הי' הגאון מוה"ר ליב מסטאנב, הובא בתשו' ב"ח וגאוני בתראי ר' ליב ר' הניכ"ם, בתשו' ב"ח ר' ליב חנהש אבד"ק לובלין הובא בפמ"ג או"ח סי' תקפ"ה.

הגאון מוה"ר יהודה ליב הנזכר נפטר בעירנו וכה תקונן מצבתו והגה נבאים:

פה

1) תולדתו העתקתי מס' כלילת יופי נהרב מוהר' ה"נ דעמבילר ח"ב (דף קי"ז)

פה נקבר ארי שבחבורה
הרביץ תורה ,
והוציאה לאורה ,
בפלפול ובסברא ,
הרב הגדול הגאון מוה' יהודא ליב בן הרב
מהו' מאיר זצ"ל אשכנזי כ א שבט שנ"ז
וגם אשתו מרת פייגאל זצ"ל ? .

ר' יצחק ב"ר שלמה בן ארגין

דבר מה מתולדתו לא נדע , רק מה שכתוב על מצבתו , שהוא אחד מנכדי של אחד ממגרשי ספרד , ועדה המצבה ,

יט) ציון הח"ר ר' יצחק בן כמה' שלמה בן ארגין
מגרש ספרד נפטר לבית עולמו ,
יום ו' י"ר שבט ה' שם ד תנצב"ה ,

הגאון מוה' ישראל איסר

הר' ישראל איסר במהו' יחיאל לוריא , כפי הנראה מהכתובת של מצבתו , הי' גאון גדול ומפורסם , חכם בחכמות , איש אלקים ,ורבות פעל ועשה בחיי חלדו לטובת אחיו בני אמונתו , נכד הגאון מהרש"ל ז"ל ועדה המצבה ,

ארון הקודש בתשרי כ"ה לחורש שס"ו לפ"ק ,
שאול באבל וכן התמו שואל ,
ציון הלז לדעת יואל ,
קבר איש האלוקים מבית אל ,
ז) נודע בשערים מושיע ורב וגואל ,
חכם בכל החכמות כאגור ואיתיאל ,
ועל כלנה בתורה ממתנה נחליאל ,
האלוף והגאון מוה' ישראל
איסרל בן ה"ה מוה' יחיאל
לוריא לאור יה עלה על מכאל*)
שר הגדול במזבח והאריאל ,
זכיתו יעמוד וצדקתו כהררי אל ,

הגאון מוה' שמואל ב"ר יוסף

גאון גדול ומפורסם מעירנו , חיבר ספו „לחם רב" וחידושי דינים א"ח אשר נשמטו

*) כונתו נמה דאיתא בתוס' מנחות ק"מ ע"א בד"ה ומיכאל שר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן וכתבו שם מדרשות חלוקין יש מי שאומר נשמותיהן של צדיקים (הערת מוסר"ש מציון דוד ראזענטהאל ז"ל) .

נשממו בש"ע, הספר „לחם רב" נדפס בעיר פראג שס"ט, בהסכמות הגאונים מהו' ליווא וחתנו הרב מהר"י כהן 1) בדפוס של ר' אברהם ב"ר שלום 2).

הרב ר' דוד בר' ברוך סג"ל

הרב ר' דוד ב"ר ברוך סג"ל מתושבי עירנו, והוא נודע לנו רק משמו הנמצא חתום בכתב יד על הדף הלבן. בספר „זכרון משה" אשר איזן ותיקן ועשה האלוף החסיד הגאון מוה' משה ב"ר זבולן ז"ל בארה"ק על ההורה דפוס לובלין שע"א כפי עדות החכם נייבויער נמצא הספר הנזכר בבית הספרים באוקספורד, והוא מספרי הר"ד אופנהיים 3).

הר' משה בר' יהושע

ראש ומנהיג איש חי ורב פעלים, חכם מפואר, ממשפחה רמה ונשאה בישראל באשר תעיד מצבתו ותקונן

משה קדושי משיב נפשי,
ריח ניחוחי*).
שערי דמעות נדות ונעות,
מרחי אל דחי,
הלכת למנוחות ועזבתנו לאנחות,
מרום' לחי,
יז) יימת משה עבד ה' יום ו' ז' חשון שנת אשר "ע"ש"ה משה לעיני כל ישראל לפ"ק הלא הוא האלוף הקצין המנהיג ראש המדברים. מדברנא דאומתיה בנן של קדושים,
חכם חרשים,
נבון לחשים,
ה"ר משה זצ"ל בן האלוף מוה' יהושע זצ"ל תנצב"ה.

הגאון מוה' משה ב"ר יהודא

הגאון מוה' משה בהגאון מוה' יהודא בן הגאון מוה' שלמה, הרביץ תורה והפיץ מעינותיו חוצה, והרבה תלמידים שתו בצמא את דבריו, נקטף בעודנו באבו, בהיותו רך בשנים. כנראה הגאון מוה' יהודה בהגאון מוה' שלמה הנזכר הוא בן הגאון מוה' שלמה

*) מהחרוזים שעל המצבה „משה קדושי" „ריח ניחוחי" „מרומה לחי" ומהפרט של השנה „הפר עפק משה לעיני כל ישראל" נראה שנהרג על קדוש השם, כאשר יעידו החרוזים הנזכרים (הכותב)

1) קרי' נאמנה 58 2) ליר געשיכטע הונד ליטעראטור ליך ז. 286 3) בהערות להמאמר קריה ארבע בהאסיף שנה שני'

שלמה ר׳ ליבשיס, מת עם אביו בזמן אחד, כהנראה מהקינה אשר קונן אחד מתלמידיו המובא בס׳ „שלשלת הקבלה״, וכה תקונן אבן מצבתו של הר׳ משה,

(כג)
פה נגנז ארון הקודש, ונתבקש לישיבה של מעלה,
אשר הרביץ תורה, והעמיד תלמידים הרבה,
אב בחכמה רך בשנים, הגאון מוה׳ משה,
בן הגאון מוה׳ יהודא בן הגאון מוה׳ שלמה,
זצ״ל ביום כ״ה אייר שע״ו לפ״ק,

הרב גדליהו ב״ר שלמה

הרב גדליהו ב״ר שלמה, איש ליפשיץ, מתושבי עירנו לובלין, חיבר פירוש „עץ שתול״ על ספר העקרים של ה״ר יוסף אלבו ז״ל, פירושו הנזכר נפרד לשנים א) „שרשים״ פירוש וביאור מספיק, ב) „ענפים״ ענינים במקראות ומאמרי חז״ל, נדפס בוויניצא שנת שע״ח, בפעם הראשונה 1) בהקדמת פירושו לספר העקרים הנזכר יתנצל המחבר פירוש הנ״ל על איחרו להדפיס ביאורו, וכה יאמר, „מפני הרפתקאות „דעדו עלוהו אשר רדפוהו עד חרמה, אשר לא יוכל שאת אותם, המה עמדו לו לשטן „על דרכו להוציא לאור חבורו, ורק אחרי הפצרות חביריו שהפצירו בו נעתר לבקשתם והוציא ביאורו לאור עולם וחותם הקדמתו יום ג׳ ז׳ אדר שע״ז לפ״ק עיר ואם בישראל לובלין יצ״ו, הגאון הר׳ גדליהו הנזכר הי׳ תלמיד הגאון מהר״ם לובלין ושאר בשרו, ועשה מפתחות על שו״ת מהר״ם לובלין, הנדפס בוויניצא שנת שע״ח-ט 2).

הר׳ אהרן ב״ר יוזפא

איש נכבד ונשוא פנים, שמו נודע במרחקים במעשיו הטובים כאשר נקרא מהכתיבת שעל מצבתו,

והיתה זאת לכם לכפר "על בני י"שראל מ"כל ח"טאתיכם לפ״ק,

(כד)
פה נטמן,
איש נאמן,
היה מזומן,
לטובות כל זמן,
שמו הטוב נודף כשמן,
הלך לעולמו,
העניו והחסיד מוהר״ר אהרן בן מוהר״ר יוזפא.
הי׳ שמו,
הולך כל ימיו בתומו,
ובשכר זה תנצב״ה עם כל הנקברים פה
ויאסף אל עמיו בשנת שע״ט לפ״ק יום ה׳ כ׳ חשוון,

1) אוצר הספרים לסה׳ בן יעקב 449. 2) כנסת ישראל לסה׳ רש״י פין 213.

הרב מוה' משה בריינדליש

מתושבי עירנו לובלין, אשר הביא מכתב מה"ר חיים שור אבדק"ק סטנווא למהר"ר מרדכי כ"ץ בק"ק לבוב ביום י"ד תמוז שפ"ד בדבר נביאות ילד המובא בס אלים הנדפס, בדפוס הגאון מוה' מנשה בן ישראל מאמשטרדם 1) .

הגאון מוה' שאול שמעון

הגאון מוהר"ר שאול שמעון דיין בעירנו בשנת שפ"ו, אחיו של הגאון מהרש"א ז"ל, הגאון מוהר"ר שאול שמעון הנזכר חיבר סליחה לקדושי ווארשא (שנ"ו) „אל אלהי דלפה עיני אשר בהחרוז האחרון, נמצא שמו במלואו נדפסה בשנת שס"ח 2) בתור דיין בעירנו נמצא שמו חתום בסוף חידושי אגדות ממסכת נדה (ש"ס דפוס ווילנא) וכה כתוב שמה, סליקא לה כל חידושי אגדות הש"ס ביום ג' סיון שפ"ו לפ"ק הוגה בעיון נמרץ ע"י האלוף היקר מוה"ר שאול שמעון בן מוה"ר יהודא סג"ל "וצ"ל דיין דק"ק לובלין יצ"ו אחיו של הגאון המחבר זה הספר יצ"ו וזכותם יעמוד לנו "ולכל ישראל אמן כי"ר :

הגאון מוה"ר יוסף שלמה רופא

הגאון מוה"ר יוסף שלמה רופא מקנדיא (הניקרא יש"ר מקנדיא) נולד כ"ה סיון שנ"ה לאביו הגאון מוה"ר אליהו בר' אליעזר דלמדיגי אב"ד בקאנדיא הגאון יש"ר בעודנו נער הפליא בתורה ובחכמה ובמדעים ולמד לדעת לשון יונית, רומית, איטלקית, ושפאנית, בהיותו בן ט"ו שנה נתקבל כבית המדרש החכמית, בעיר פאדובא, ולמד שמה הגיון וחכמת הטבע, ובן שמונה עשרה שנה בא לשמוע לקח בחכמת הרפואה והפלוסופיא, וביחוד התעסק בחכמת השיעורים והתכונה אשר שמע מפי התוכן המפורסם גליליוס, תלמידו של קופערניקוס, כמעט השלים חוק למודו, התחיל לחבר ספר גדול, כולל כל החכמות שבעולם, בשם „יער הלבנון" וכפי הנראה התעסק בשובו אל מולדתו בחכמת הרפואה ותשוקתו להוסיף דעת בכל ענפי המדעים, העירה בו התשוקה, לאסוף ספרים הרבה, כאשר השיגה ידו ויהי מספר ספריו שבעת אלפים אשר עלו לו במחיר עשרת אלפים זהובים, ובכל זאת לא שוה לו, ולא מצא מרגוע לרוחו, ויעזוב את מולדתו, וילך למסעיו למצוא מזון ומחיה הדיטים לבקרים, לרוחו הכביר, אשר לא ידע שקטה, ויבא מצרימה, שמה נגלו לפניו ספרי חכמי הערביים ומצא חכמים יודעי מדע בין הרבנים והקראים, ממצרים בא לקונשטנטינא, (ערך שפט) ע"ר מושב החכמה בימים ההם, ויבקר בבית עקד הספרים לאביו זקנו מצד אמו החכם המפורסם מוה' מרדכי רומנטיאנו, ושמה כתב לבקשתו את מכתבו הנפלא, על אודות כוכב השביט, הנראה בחורף ש"פ. בדרך מסעו ראה את החכם המקובל הגדול הר' יעקב נחמיאש, אשר הסביר לו יסודות הקבלה, והוכיח כי היא קרובה אל פלסופיתו של אפלטון, ומאז התחיל לשקוד על חכמת הקבלה וירשום לו גם כללים,

וקצירים

---

1) קף כ"ס 2) ליטערהטור געשיכטע דער סינאגאגא פאעזיע לינץ 427

קצירים מלמזריה, מקנשטנטונה נסע והלך דרך וואלאכיא לארץ פולין, ובעיר יאססע התרועע את הרופא המקובל ר' שלמה בן א־ואי, וגם היא משך את לבבו אל חכמת הקבלה, ומשם בא לפולין ויהי רופא של הדוכס ראדזיוויל, וכאשר מצא פרנסתו ברוחה מחכמתו, הקדיש רוב עתותיו, ללמד דעת התורה והחכמה את כל הבאים לשתות בצמא את דבריו בכל המקומות אשר נקרא לרפא את גדולי השועים והרוזנים ובתוכן גם בעירנו לובלין 1) גם כתב פה עירנו את ספרו „האלים', כאשר נראה ממכתבו בסוף ספרו הנזכר בתשובה על מכתב הר' זרח בן נתן, אחרי הודיעו שמה את דעתו ע"ד החלומות, חתם עצמו "יושר מקאנדיא הכותב בי"ג בסיון שפ"א פה ק"ק לובלין" אחר כן הי' רופא בעיר ווילנא, ובעיר ליפלאנד, אודות מקום פטירתו נחלקו הדעות יש אומרים שנפטר בעיר פראג ואחרים אומרים בעירנו לובלין ושניהם מביאים להם ראיות מצויני בתי הקברות בהערים הנזכרות, נסחת מצבתו בעיר פראג נמצאה בגל עד דף 81. ונסחת מצבתו בעירנו לובלין כפי דעת „עלי הדס" זה„לשונו.

מצבת השר יוסף שלמה רופא מאי קנדיא,
שמו נודע בשערים, והיה מוכתר בכתרים,
כסאו הי' מוטל בין גדולים ושרים,
והי' רופא מומחה לנפשות ובשרים
פ"נ הארון והלוחות והשברים,
שנת שע"ו לפ"ק*) 2),

ארבעה טעמים יש המחזקים ומאשרים דברי אלה שמנוחתו כבוד בעירנו א) כאשר נדע שמו ר' יוסף שלמה וגם מצבתו נכתבה כפי דברי „עלה הדס" ה"ר יוסף שלמה בעוד שעל המצבה בפראג נכתב ה"ר יוסף לבד, ב) חרוז הכתוב פה „כסאו הי' מוטל בין גדולים ושרים„ מעיד שהוא הוא כי כאשר נדע הי' רופא הנסיך ראדזיוויל ג) לעומת ההוכחה ששמה כתיבה על המצבה שחיבר ס' נובלות חכמה יש גם לנו עד המסייע כי בבית מועד של כל חי בעירני נמצא אבן שוכב לאורך קבר אחד מצבה עליו אין **) וחרות עליו המלים „עצם השמים" „עין הבדולח" ד) מספרו האלים אשר כתבו בעירנו נראה שישב בשנת שפ"א בעירנו בעוד אם ישב בפראג זכר לדבר אין לנו. אלו המה ההנחות המחזקים דעות אלו שנפטר בעירני ׳ ועתה ירא הקהל וישפוט עם מי הצדק׳

**) מצבה כזאת איננה עוד כעת בבית מועד לכל חי בעירנו, רק שברי מצבה אחת ישנו אשר כפי הנראה היא חלק ממנה וז"ל,

. . . . . . בשערים
מצוין בדורו בסוד עדה וישרים, רופא מומחה לנפשות ובשרים,
כסאו מוטל בין גדולים ושרים, נגנז הארון והלוח והשברים,
מוכתר בכתרים, י' א' כ"ט המוז שפ"ח לפ"ק,

בנוגע למה ששמה „בעלה הדס" כתוב „שע"ו" וכאן „שפ"ח יוכל היות שנפל טעות בהעתקת המצבה במנין השנים (הכותב),

* נוכל להאמין ששרידי המצבה הנזכרת הנה מהקבר הנזכר (הכותב)

1) כנסת ישראל להרב החכם רש"י פין ז"ל דף רנ"א, 2) כנסת ישראל תולדו תיס"ר מקאנדיא בשם „עלה הדס")

הר' יהודא ליב בר' משה אהרן שמואל

מתושבי עירנו חיבר פירוש על מאמרי רבב"ח ע"פ הקבלה נקרא „זיו שדי" נדפס בעירנו שנת שצ"ג 1) ·

ר' יוסף אשר בהר' משה יוסף

שמו נודע בשערים, מצוין במעשיו, מופת הדור, פאר הזמן „ראש ומנהיג המדינה" כאשר יעוד האבן אשר הוצבה על קברו :

פה נטמן רועה נאמן
מופת הדור פאר הזמן,
צנצנת המן,
מלא מצות כרימון
שמו כטוב שמן,
נטע נעמן,
האלוף ראש ומנהיג מדינה
בחכמה בתבונה,
מור עובר שושנה,
אבן פינה,
מוהר"ר יוסף אשר בן מהור"ר משה יוסף
הלך בתומו לעולמו,
ריחו לא נמר וטעמו,
בישראל גדול שמו
ה' אלקיו עמו,
נשמתו יצאה בטהרה למרומו ·
יום ב' כ"ג תמוז שצ"ה לפ"ק

הקדוש מוה"ר נחמן במוה"ר יהושע יעקב

נהרג על קדושת השם, בקיץ שצ"ו בעירנו, עם עוד קדוש אחד הנקרא בשמו מוה"ר מרדכי, את הקדוש הר' נחמן הסיתו הנכרים שימיר דתו, והוא הקשה ערפו ולא שמע אליהם. לכן באכזריות נוראה בתרו אותו לארבעה גזרים, את ראשו שמו על נס. ובאותו זמן הציעו באסיפת העם בעירנו, לגרש כלה את היהודים. המקרה הנורא הזה העיר את רוח הר' הירש בר' מרדכי מלובלין לחבר סליחה המתחלת „אלהים אל דמי לך ואל תחרש" והמסיימת „תמיד תמלוך עלינו" ובראשי החרוזים נמצא שמו „אני צבי הנקרא הירש בן אבי מוה"ר מרדכי ז"ל חז"ק" 2) וכה תקונן אבן מצבתו של

הקדוש

1) אוצר הספרים (סה' בן יעקב 155, 2) ליטעראטור געשיכטע דער סינאגאגאלען פאעזיע 431,

הקדוש הר' נחמן ותהגה נבאים בקול מר צורח,

נענה ונאלם, ונמתח בפולם ובנסיון בלם,
נאמן הקהל,
חי סלחן, צדיק בחן, בעינוי נבחן,
והשחו' הקדו',
מוכה ומעונה בברזל מלובנה, ובפושעים נמנה
ונפץ יד הקדוש,
נדיב ונאמן לחיי עד מזומן, החבר נחמן,
בן החבר, יהושע יעקב הקדוש
בשנת שצ"ו במקדש מעט נאצו פשפשו ולא מצאו,
במקום הקדוש,
בי"ו למנחם רחק ממני מנחם ואותו ד' נחם,
למעון הקדוש

הקדוש מוה' בנימין בענדיט

ב"ר פסח אחד מתושבי עירנו, ונהרג על קדוש השם, מפרטי תולדות חיו וסיבת הריגתו לא נדע 1)

הגאון מוה"ר אליהו בר' אברהם

הגאון מוהר"ר אליהו ב"ר אברהם קלמנקיש מעירנו, ר"מ ואב"ד בק"ק לבוב בסוף המאה הרביעית, והוא אחיו של הגאון מוה"ר יוסף בר' אברהם קלמנקיש שנפטר בפראג בשנת שצ"ז כמ"ש בס' גל־עד סי' פ"ט, והי' נקרא ג"כ מוה"ר אליהו מלובלין ע"ש עירו ובהסכמות הגאונים על הדפסת ספר "זכרון" להג"מ יצחק שפירא נמצא ביניהם ג"כ הסכמות הג"מ אליהו במוה"ר אברהם מלובלין אבד"ק לבוב וכן נזכר בהסכמות ס' אור חדש על ברכת הנהנין להג"מ חיים בוכנער מקראקא שכתב שם שהסכימו על הדפסת ספר אחד בשנת שצ"ו שלשה עמודי כל עו"ם והם הג"מ יואל סירקיש מקראקא, והג"מ שלמה במהור"ר יצחק סג"ל, חתם ביריד לובלין שצ"ו לפ"ק, והגאון הזה הי' ג"כ אב"ד בלבוב והי' נקרא בשם ר' שלמה חריף. והשלישי הי' הג"מ אליהו במהו' אברהם מלובלין הנזכר, חתם עצמו בק"ק אפמא, והגאון הזה הניח אחריו בן גדול בתורה והוא הגאון מוה' אברהם קלמנקיש אשר משכן כבודו הי' בק"ק קראקא אחד מן בי דינא רבה שמה בזמן הגאון מוה' ליפמאן סג"ל בעל תוס' יו"ט שהי' אב"ד בקראקא, ובפנקס הדיינין של הרה"ג מוה' מתתיהו דלאקרוט כתוב שהי' ספרא דמתא בקראקא, בזמן בעל תוס' יו"ט, ונמצא הרבה פעמים חתום שמו, בין שארי גאונים של בית דין הגדול דשם, על פסקי דינים שיצא מהם, ומן הגאון הזה נשתלשל משפחת קלמנקיש בקראקא שהיו מנכבדי העיר וגדוליה בימים הראשונים. 2) הגאון מוהר"ר אליהו קלמנקיש הנזכר נפטר בט' ניסן שצ"ו לפ"ק, 3) בעיר לבוב, ואגב חשובותו

נעתיק

1) מאנאטסשריפט פיר געשיכטע אונד וויססענשאפט מסנת 1864 בארטיקעל געשיכטע דער יודען אין פאזען מאהד"ר פערלס. 2) כלילה יופי ח"ח דף מ' ע"ב, 3) מלבה קודש ח"ד דף ע"ג ע"א,

נעתיק את נוסחת מצבתו מס' אנשי שם להרב הה' הר"ש באבער.

הוכר המצנפת והורם העטרה,
החסיד הגאון הגדול בוצינא קדישא דנהורא ·
ר"מ ואב"ד בק"ק לבוב המעוטרה,
מוה' אליהו בן הראש והמנהיג הרב,
ר' אברהם קלמנקש זצ"ל,
בקרבתו לפני ארון אלקים לדרשה ולבארה,
פרשת צפור המשתלח ביום הרה,
ויהי הלך ודבר הדושי תורה,
והנה רכב אש זו מקרא משנה גמרא וסתרי תורה
יצאה נשמתו בקדושה ובטהרה מתוך דברי תורה,
יום ב' ט' ניסן שצ"ו יום הקבורה,
היבר ס' אדרת אליהו לא הספיק לגומרה;
ולא זכינו להשתמש לאורה,
וירם אדרת אליהו אשר נפלה ונעדרה;
פנה זיוה הודה והדרה,
הרביץ תורה והעמיד תלמידים הרבה,
וישכב עם אבותיו ויקבר במקום קבר אביו,
ולא ידע איש קבורתו עד היום הזה,
תנצב"ה

(ומעבר השני מהמצבה חרות) ויד ה' היתה אל אליהו ויגיע וימת ביום א' ויאסף אל עמיו ביום ב' ניסן שצ"ו לפ"ק 1).

הר' משה מונטאלטו רופא

הרב מוה"ר משה מונטאלטו רופא מומחה, מתושבי עירנו, בן הגאון מוהר"ר אליהו מונטאלטו, רופא ויועץ למלך צרפת לודוויג הי"ג והי' ממגורשי ספרד ופורטיגאל אשר התמלטו אל ארץ איטליא ושם למד חכמת הרפואה · ויעש לו שם גדול בחכמתו עד כי הי' רופא הדוכס הגדול בפלארענציא ימים רבים, ותהלתו הגיע עד צרפת, המלכה מאריא דע מעדיצעס, בקשה את הדוכס הגדול, להיטב עמה ולתת הרשות אל מונטאלטו לבוא פאריזה ולהיות לה לרופא (צייטונג דעס יודענט 1870 זייטע 607) מונטאלטו אשר לבבו הי' שלם את אמונתו, לא נתרצה ללכת לקול הקורא, כי אם בתנאי שיה' רשאי לחיות על פי מוצא פי אמונתו, אשר היתה אסורה לבוא ולהראות בפאריז · והמלך הייגריך הואיל לתת לו הרשיון הזה ולכל בני ביתו, והגדיל חסדו לתת לו גם סוסים לנסוע לבקר חולים, ביום הששי ברחוק מקום, למען אשר יוכל לשוב בעוד יום לביתו, ולא יחלל את השבת וישרת מונטאלטו את המלך והמלכה עד יום מותו

1) אנשי השם להרב הה' ר"ש באבער דפוס קראקא דף 29

מותו, מונמאלטו הודיע טובו הטוב בעולם בשני ספרים אשר חיבר, בחכמת הרפואה בלשון לאטין ובספרים אשר חיבר לבטל טענת הטוענים על אמונת ישראל, כי בהיותו בווניציא בקשוהו גדולי השרים להתוכח בעניני אמונה ודת באמונת ישראל, עם הכהן הדומיניקאני משפאניא פה אל פה. ובאשר הדומיניקאני הי' אץ לדרכו נעתר להם לבוא עמו בכתובים בביאור פרשה נ"ג בס' ישעי', ובדבר הזה חיבר בלשון פורטיגאנית את ספרו הידוע בשם Tratado, בשלשה חלקים, נמצא בכ"י באוצרות הספרים ובכמה שנים אח"כ בהיותו בפאריז, נשא מדברותיו עפ"י פקודת המלך היינריך הרביעי, בפני גדולי השרים והחכמים, באמתת אמונת ישראל, דרושו זה נודע בשם Rozonomiento שלח לידידו דניאל בליווארנו, ונדפס זה מקרוב בבריססעל 1860. עוד חיבר ספר אחד, בנושאים אלה הידוע בשם Liorofayto נמצא אל די ראססע (קייזערלינג במכ"ע להרז"פ שנה 17) הגאון ישר דלמידינו הי' תלמידו, ומתארו רבו החכם הכולל, הרופא המומחה, ומזכיר ממנו עוד שני ספרים, שחיבר האופטיק שלו (ואולי הוא ספר כלילת יופי על חכמת התכונה עיין אוצה"ס פירוש על התורה עיין הכרמל שנה שלשית נומר 43) נפטר באמשטרדם המשה עשר לחודש שבט ת"ב 1) מבניו נודע לנו רק בנו ה"ר משה מונטאלטו רופא עירנו הנזכר. ומפרטי תולדות חייו בעירנו לא נדע רק מה שכתוב על מצבתו.

יום ב' כ"ד אייר שצ"ז לפ"ק,
פה נטמן החסיד האיש משה העניו בכל עניניו,
כמהורר משה מונטאלטו רופא מומחה בן הגאון,
(מג) מוה' אליהו מונטאלטו שהי' רופא ויועץ למלך,
צרפת נקרא הי"ג לודוויקוס שצ"ז,
לפ"ק תנצב"ה.

הרב מוה' ישראל בהגאון מוה' מאיר

הרב מוה' ישראל בהגאון מוה' מאיר, אבדק"ק בריסק, בן השר והגאון מוה' שאול וואהל, אשר הרבה לעשות טוב בעמו, והי' רודף צדקה וחסד, הגאון מוה' מאיר אביו של הרב מהו' ישראל הנזכר, הי' חתן הרב הגאון מוה' פנחס הורוויץ סג"ל, גיסו של הרמ"א ושם אשתו של הגאון מוה' מאיר הינדא, והיא הולידה לו חמשה בנים, האחד הרב המופלג בתורה מוה' יהודא, שהי' חתן גיסו הגאון מוה' זלמן שור אבדק"ק לובלין עירנו, השני הגאון מוה' משה אבדק"ק חעלמא, חתן הפו"מ וה"ג מוה' בנימין ביי־יניש ר' מענדילש מפוזנא, השלישי האלוף המנהיג המופלג בתורה מוה' בייניש חתן הקצין מוה' יעקב דעלטיש מלאדמיר, הרביעי המופלג בתורה ובחסידות מוה' יהודה חתן הקצין והמנהיג מק"ק ווילנא מ' וואלף בן החכם מוה' יצחק בייניש מקראקא, והחמישי החסיד מוה' ישראל הנזכר מתושבי עירנו הנקרא ר' ישראל מנעשווי חתן הקצין מוה' שמואל קאלישער, והי' לו בן אחד הנקרא מוה' שלמה זלמן, הנזכר בס' בית הלל, הנדפס בשנת "א"ת"ן בדירענפורט ושמה בסוף הקדמת בן המחבר המוציא הספר לאור נאמר, הוא הקטון משה, בהגאון החסיד מוה' הלל ז"ל מיקירי ווילנא חתן

1) כנסת ישראל לסחכס רס"י פין

חתן המרומם החסיד מוה' שלמה זלמן , בן החסיד מוה' ישראל בן הגאון המפורסם מוה' מאיר וואהליש אב"ד ור"מ בבריסק דליטא , (1 הגאון מוה' ישראל הנזכר נפטר בעירנו , וכה התקונן אבן מצבתו ותהגה נבאים , על כי נקטף באביב חלדו בהיותו עוד רך בשנים ותרבה לספר שבחיו ואבן קברו תזעק בכה לאמור :

פה נטמן ארון הקודש ,
יום א' ו' ניסן לחודש ,
שצ"ט לפ"ק .
אב לחכמים רך בימים הלך לעולמים ,
סביר וגמיר בתורת אל רמים , (למ)
יגע במצות לילו' וימי' ,
העניו החסיד והנדיב מוה' ישראל בן הגאון והחסיד
מוהר"ר מאיר אבדק"ק בריסק ראש הקצינים ,
יבוא שלום ינוח על משכבו בין האתנים ,
ויצרו' בצרור החיים נשמתו ,
לעד עומדת צדקתו ,

הרבנית ביילא בת הרב מלאדמיר

הרבנית ביילא בת הרב מלאדמיר , אשת הרב הגאון מוה' מאיר אבדק"ק בריסק , ובפי הנראה הוא הר' מאיר אשר הי' בן השר והגאון מוה' שאול וואהל , אם כי בס' „גדולת שאול" לתולדות הר' שאול וואהל ומשפחתו , נראה ששם אשתו של הגאון היתה הינדא והיתה בת הגאון מוה' פנחס הורוויץ גיסו של הרמ"א (שם כ"ד) וזו היתה שמה ביילא והיתה בת הרב מלאדמיר , יוכל היות שהיא היתה אשתו השניה של הגאון מוה' מאיר אבדק"ק בריסק וכה תקונן אבן מצבתה ותהגה נבאים ,

פה נטמן ,
ארון הקודש ,
כ"ג אדר לחודש ,
שצ"ט לפ"ק ,
פה טמונה אשה חשובה והגונה
גומלת חסד והנינה לאל אמונה ,
הוא אמנו הצנועה אשר לעולמה הלכה ,
בשמה , הרבנית ביילא , בת הרב מהור"ר נחום מלאדמיר
אשת הגאון והחסיד מוה' מאיר אבדק"ק בריסק מבונה .
בצרור החיים מזומנה , עלתה לשמים עריגה ,

(1 גדולת שאול דפוס לאנדאן דף כ"ד ע"ב ,

הגאון מוה׳ אברהם בהגאון בעל תוס׳ יו״ט ז״ל

הרב הגאון מוה׳ אברהם בנו של הגאון רבינו בעל תוס׳ יו״ט חתן הר׳ יחיאל לוריא בהגאון מוה׳ שלמה לוריא רופא בעירנו, ע״ד חתונת מוה׳ אברהם בנו של בעהמ״ח תוס׳ יו״ט הנזכר יספר, 1) אביו הגאון בעל תוס׳ יו״ט, כי היא היתה „ג׳ לחודש תמוז שנת שצ״ד ונסע הוא ואשתו ובנו בן זקונים הבחור המשכיל אברהם „אשר כבר מצא בו רוח חכמה על החתונה יום שמחת לבו, בעזה״י לק״ק לובלין לישא „את הבתולה מ״ת אסתר בת הקצין המופלג בעשרות ובמידות טובות ר׳ משה ר׳ „ליזריש מק״ק בריסק דליטא״ עכ״ל בעל תוס׳ יו״ט ז״ל אחר חתונתו שם משכנו בעירנו והגיה בילדותו ס׳ מעדני יו״ט לאביו ואביו מזכיר את בנו מוה״ר אברהם הנזכר לשבח ולתהלה ולתפארת (תוס׳ יו״ט פאה פ״ו מ״ב 2)

הרב מוה״ר ישראל בר׳ בנימין

הרב מוה״ר ישראל במוה״ר בנימין מבעלזיץ ומתושבי עירנו אחד מגדולי רבני דורו בסוף המאה הרביעית ותחלת החמישית חיבר ספר „ילקוט חדש״ שנקרא ג״כ ילקוט ישראלי, כולל לקוטי מאמרים ממדרשים ושאר ספרים בסדר א״ב, לתועלת הדרשנים, לובלין ת״ח, פראג ת״ז אמשטרדם ת״ט פראג תמ״ז אמשטרדם תנ״ז עם תוספות „שבחת הלקט״ ווילמס דארף תל״ג ראדיוויל תקע״ד 3) עוד חיבר ספר ״תפארת ישראל״ והוא דרשות בסדר הפרשיות׳ והספדים על גדולי הדור שנפטרו בזמנו משנת שצ״ו עד שנת ת״ד, ובהדרוש לפ׳ בלק כתב מה שכתבתי ודרשתי ״בק״ק בעלזיין לפום רהיטא להתאונן על חרי האף הגדול אשר הי׳ על עדת ד׳ בשנת ״ת״ח חבלי משיח לפ״ק אשר נהרגו ונשחטו ונטבעו ונדונו בכל המיתות החמורות ״אנשים ונשים וטף והרבה מגאוני ארץ כלם נהרגו על קדושת השם יתברך ע״י הרקים ״הפוחזים ירא ד׳ וישפוט עכ״ל״ 4) הספר הזה נמצא בכ״י הרד״א (המגיד שנ״ה י״ב עמוד 397 במאמר „דברים עתיקים באוק ספורד״ 5)

הרב מוה״ר הירש בר׳ מרדכי

הרב מוהר״ר הירש, בר׳ מרדכי מתושבי עירנו, נולד בעיר פודהייץ, בזמנו נהרגו שני אנשים נקיים, על קדוש השם האחד מוהר״ר מרדכי והשני מוהר״ר נחמן בקיץ שצ״ו גם הציעו אז האויבים באסיפת העם בעירנו לגרש כלה את היהודים המקרה הנוראה הזה העיר את רוח הר׳ הירש הנזכר לחבר סליחה המתחלת „אלהים אל דמי לך ואל תחרוש והמסיימת ״תמיד תמלוך עלינו״ ובראשי החרוזים נמצא שמו אני צבי הנקרא הירש בן אבי אדומ״ר הר׳ מרדכי ז״ל חז״ק 6)

המאה

---

1) מגלת איבה דף י״א, 2) עיר הצדק דף 101 3) אוצר הספרים לסה׳ בן יעקב דף 222 4) לקורות הגזרות גורלאנד ח״ס לד 67 5) כנסת ישראל לסה׳ רש״י פין 683, 6) ליטעראטור געשיכטע דער סינאגאגאלען פאעזיס 431,

המאה החמשית

הגאון מוה"ר נפתלי כ"ץ

הגאון מוהר"ר נפתלי כ"ץ בנו של הגאון מוהר"ר יצחק בר' שמעון הכהן מבני בניו של הרב המפורסם הר' עקיבא מאונן וחתן הגאון מהר"ל מפראג, אביו של הגאון מוהר"ר נפתלי הנזכר הי' יליד פראג ואחרי היותו אב"ד בניקלסבורג ווינא נתקבל לאב"ד ופרימוס הקהל בעיר מולדתו עד סוף ימיו, מת י"ב סיון שפ"ד, ואלה המה בניו, הגאון מוהר"ר חיים הכהן אבד"ק פוזנא, והגאון מוהר"ר נפתלי כ"ץ הנזכר אשר הי' אב"ד פרוסטיץ, ניקלשבורג, ומדינת מעהרין, פינסק דליטא ומשם נתקבל לאב"ד בעירנו 1) חיבר ס' פירות גנוסר שו"ת, ובכופו נדפס ס' ים כנרת, שו"ת לנכדו הגאון מוה' נפתלי כ"ץ אבדק"ק פפד"מ בעהמ"ח ס' סמיכת חכמים 2) אחותו, הרבנית החכמה מרת היה אם הגאון מוה' חיים יאיר בכרך 3) ובעת אשר שמש הגאון מוה' נפתלי בכתר הרבנות בעירנו, הי' הגאון מוה' העשיל לריש מתיבתא בפה, ובשנת ת"ה כ"ב אדר באו שניהם בהסכמה על ספר „דמשק אליעזר" על מסכת חולין, אשר חיבר הגאון מהר"א אבדק"ק אפטא וכמו כן בשנת ה"ו באו שניהם בהסכמה על הש"ך יו"ד בהדפסה הראשונה ונכתב שם על הגאון מוה' נפתלי כ"ץ, שהוא אבדק"ק לובלין ועל הגאון מוה' העשיל נכתב שהוא ר"מ בק"ק לובלין (והגם שמצאנו לרבינו הט"ז, שהי' קורא את הגאון מוה' העשיל בשם מרא דאתרא בק"ק לובלין ט"ז אבן העזר סי' קנ"ז שו"ת גאוני בתראי סי' י"ז. אין מזה עוד ראי' ששימש שם בכתר הרבנות, כי גם לריש מתיבתא נתנו לפעמים תואר מרא דאתרא, לפי שגם הוא נהג נשיאותו ברמה בתוך קהל ועדה (הערת הרב ר' ח"נ דעמביצר בס' כלילת יופי) 4) הגאון מוה' נפתלי אב"ד דק"ק עירנו הניכר עזב בפה את עמק הבכא בשנת ה"י, וקצת דרכיו תספר לנו מצבתו,

"ק"ד"ו"ש יאמר לו לפ"ק,
פה נגנז ארון הקודש,
קודש הקדשים,
חכם חרשים,
נבון לחשים,
בנן של קדושים,
הגאון מוה' נפתלי כ"ץ,
אשר אור תורתו הי' זורח פה ק"ק לובלין,
. . . . אשר ריבה וקיבץ פעלים לתורה,
בוצינא דנהורא,
אספקלריא המאירה, נ"ד)
מורינו ורבינו,
עטרת ראשינו גאונינו,
הכהן הגדול מאחיו, הגאון הגדול מוה' נפתלי,

כהן

---

1) כנרת ישראל להה' רש"י פין 621, 2) הולך הכפרים בן יעקב 484, 3) כ"י ספ
4) כלילת יופי ח"א דף קמ"ז ע"ב,

כהן צדק ,
החזיק ברק ,
היבר מדק ,
אשר אור תורתו הי' זורח פה ק"ק לובלין עיר ואם
בישראל יצ"ו .

הגאון מוה"ר העשיל

הגאון הר' העשיל אב"ד ור"מ בעירנו · (הנקרא רבי ר' העשיל) בן הרב הגאון מוהר"ר יעקב רבן של גדולי חכמי התורה בליטא ופולין , בסוף המאה הרבעית ותחלת החמשית מופלא בחריפות וידוע בחכמתו , בשנת ת"ה הי' ר"מ בעירנו ובאשר קמו הקאזאקים תחת ידי מנהיגם חמעלניצקי על אפרתו פולין ויעשו הרג רב גם ביהודים בשנת ת"ח ברח הגאון מוהר"ר העשיל למדינת מעהרין ומשם נסע לווינא והפיל תחינתו לפני ממשלת אסטריך להגן על היהודים 1) ובהיותו בדרך סר לשבות בניקלשבורג ויתאכסן בבית הגאון בעל צמח צדק , אשר הי' אז רב המדינה ובשבתם על השלחן בא מכתב מהעלישוי , וישאלו אותי אם ראוי הוא בעל הש"ך שיקבליהו לאב"ד בקהלתם ויפנה הגאון מוהר"ר מנחם אל האורח וישאלהו אם נודע לו שם הרב שבתי , כדאי הוא ר' שבתי שהפנה אתה את מקומך בשבילו ואתה תלך להעלישוי ר' מנחם הצדיק והעניו החריש ויכתוב להעלישוי מה ששמע מפי ר' העשיל אז נתקבל הש"ך להעלישוי 2) וכשוב חמת המציק שב הגאון הר' העשיל לארץ פולין ונתקבל לר"מ בבריסק דליטא ושם מצאנוהו ת"י (תשובות הגאונים בתראי ס"א) ומשם ע"ה על כסא הרבנית בקראקא וישב שמה עד יום מותו 3) הגאון מוה' יעקב עמדין יספר בספרו „מגלת ספר" דבר הנוגע לתולדות הגאון מוה"ר העשיל וזה הדבר , הרב מוה' יעקב חתן הגאון בעל „שער אפרים" אביו זקנו של הגאון מוה' יעקב עמדין בחפזו לנוס מחמת המציק בימי "המהומות בשנת ת"ח ונפרד מחותנו ומאשתו הרבה ויפגעו בו הריקים ויאמרו להרגהו "בחרב , והוא כרע על ברכיו ויפשוט צוארו כצאן לטבח , והנה פתאום נכמרו נחומי "השודדים וישיבו ממחשבתם אולם הר' יעקב מיראתו שלא יפגעו בו מרצחים אחרים "התחבא בין ההרוגים כשמונת ימים עד אשר היתה הרוחה , ויקם וימלט על נפשו "האנשים אשר ראו אותו מרחוק כאשר כרע לפני ההורגים באו אל חותנו והעידו כי "נהרג במהומה והגאון מוה"ר העשיל התיר את אשתו להנשא לאחר אך היא לא הפצה , "כי על אשה היתה מתאבלת , ותמאן להנחם אחרי עבור כשה חדשים בא הר' יעקב "לשמחת אשתו ולכל בני משפחתה שלם אל חותנו ומאז נמנע הר' העשיל להזקק בהתרת "נשים מכבלי העגון אשר רבו בצוק העתים האלו עכ"ל של הגאון מוהר"ר יעקב עמדין ז"ל, בהיות הגאון מוה' העשיל ר"מ בעירנו כא בהסכמה בשנת ת"ה כ"ב אדר ביחד עם הגאון הר' נפתלי כ"ץ על הס' „דמשק אליעזר" על מסכת חולין להגאון מהר"א אבד"ק אפטא , האחרון הגאון מוה"ר נפתלי בתור אב"ד והראשון הגאון מוה"ר העשיל בתור ריש מתיבתא וכמו כן בשנת ת"ו באו שניהם בהסמה על הש"ך יו"ד , הדפסה הראשונה , ויכתב שמה

על

1) כנסת ישראל לסה' רש"י פין 299 , 2) עיר הלדק , 3) כנסת ישראל לסה' רש"י פין 299 ,

על הגאון מוה' נפתלי כ"ץ שהוא אב"ד דק"ק לובלין ועל הגאון ה"ר העשיל שהוא רייש מתיבתא 1) הגאון ה"ר העשיל אף כי לא עשה ספרים, עשה נפשות לתורה, והקים עמודים גדולים בתלמודיו הגדולים והמפורסמים, ואלה המה א) הרב הגאון שבתי כהן בעל „שפתי כהן" ב) הרב הגאון מוה"ר שמואל קאדאנובר הידוע בשם מהרש"ק *) גם

הערה *) אגב אורחא נביא בזה דברים הנוגעים לתולדות תלמידו מהרש"ק הנזכר. הגאון מוה' שמעון אהרן נולד לאביו הר' ישראל בחצי השני, למאה הרביעית לששי בעיר ווילנא. והגאון בעל נחלת שבעה הסי' ממכיריו כתב בספרו מהדורא בתרא ד' ל"א ע"ב, וז"ל! הגאון מוה"ר שמואל אהרן סופר לי ששמו בשעת מילתו הי' אהרן וע"י חולי נשתנה שמו לשמואל וקראהו בשם שמואל והתם עצמו אהרן שמואל ובהיותו לאיש נסע מעיר מולדתו ווילנא ללקח מים על יד הגדולים אשר בארץ פולין ויהי בעיר לובלין וילמוד לפני הגאון מוה' יעקב אב"ד שמה. (ברכת הזבח לטור חו"מ סי' ע"ב אמונת שמואל סי' כ"ד) ואחרי כן היה למד לפני בנו הגאון הר' העשיל (ברכת הזבח ל"ג) וגם אחרי חתונתו עם בת האלוף מוהר"ר אברהם ר' ליהודים מווילנא. (תפארת שמואל סי' ל"ט). ויהי בשנת ד' את ערי פולין ע"י השמעלניצקי שבא אשו אז הלך גם הוא עם אשתו ויולדי ירכיו בני בכורו ושתי בנותיו הרב מוהר"ר לבי הירש ויהלם דבריו, בעבור עלי צרות רבות תכופות וסמוכות זו לזו כי פרים רבים סבבוני בלא עם יבעתוני כמעט למרמס נתנני ד' בידי לא אוכל קום. בידי האכזרים בחרב היונה. בהפוך ד' ערי פולין ק"ק לובלין ואנפיה קול עלה נדף הרדפוני הכוני פצעוני כמעט הייס בלעוני בק"ק קירווא. כל זאת ראיתי בעיני הייתי במאורע רעה, ראיתי עני אני הגבר, גם אבי הגאון הרב המחבר ז"ל. בהיו רוצה להציל נפשו, ונפל מאיגרא רמה לבירא עמיקתא ושף הרגל מדוכתיה אמרתי מטה רגלי אך חסד אל יסעדנו ויזעק שמואל אל ד' בלב נשבר ומר, כי נטל מאתנו כסף וזהב ואין מספר והרגו שתי אחיותי בנות אבי. ארץ אל תכסו דמן שנשפכו כשור פר. ועלינו יגן זכותם להתכפר. אני השעשוע כרוך הייתי אל אבי ואמי, והייתי מתפלש בעפר בעבור אויבי הנשוים עד שלאחר אך בעלת ד', עצת הרשעים הופר, ויתפלל שמואל אל ד', אל תשם לנער כלה כי הוא בן יחידי ונפשו קשורה בנפשי ביותר, ויעתר לו נורא עלילה, והצילנו מחרב רעה, שמרלה ולכן אנים לו מנחה בלולה לאל אום נרגלה. ואחרי נדודי' הרבים. נתקבל לאב"ד בעיר פוזדא ומשם לאב"ד דק"ק פראנקפורט אך לא מצא מרגוע בקרבו וכל הכבוד הזה לא היה לו כי נפשו אותה ובוחו השתוקקה למלוא כיעה ועדן בארץ מולדתו, בארץ פולין לכן הטה אזניו לעדת בריסק אשר בליטא אשר נהנה משרת הרבנית על שכמו ויהא כעל כנפי נשרים ויבוא שמה ומשם נבחר אחרי שנת תל"ה לרב ואב"ד בעיר קראקא ואם שמה בניו, בנו יחידו הרב מוהר"ר לבי הירש אשר הוציא לאור ספרי אביו, ומזכירו בספרו בברכת שמואל פ' מטות, ומלבד שתי בנותיו אשר נהרגו בעיר לובלין הי' לו עוד שתי בנות. האחת אשת הרב המופלא מוהר"ר יהושע' הכהן מוייטעבסק (ברכת שמואל פ' תולדות) והשנית אשת הרב מוהר"ר נחום הכהן אחיו של הג"מ שבתי בעל הש"ך (שם פ' בשלח) בנו הגאון הר' לבי הירש מזכיר בספרו קב הישר גדולי זמנו הב תי נודעים הג"מ יעקב העמדיש מלובלין (שם מ"ה) הר' לבי הירש חיבר שלשה ספרים א) ס' קב הישר נדפס כמה פעמים ב) עופר האילים נשאר בכ"י ומזכירו בספרו קב הישר פ' ע' ג) ספר עברונות עם ליוורים נעים בספרו קב הישר פ"ב כתב וז"ל, עכשיו ראיתי מכשול גדול אשר הוא נפוץ ברוב המדינות, אשר הרבה אדם עושים בלא כהוגן והוא זה, כיון דקיי"ל שצריך אדם ללמוד בניו כשהן קטנים כל דבר בלשון הקודש, כדי שיבוא בנו וירגיל עצמו בלה"ק, ואדם מקרוב מרגילים לקטנים בלשון צרפת וכשיגדל הנער אין אביו שם על לב שילך בנו לבית המדרש כי אם השגחתו עליו על למוד לשון צרפת ושאלה לבושות אף דקיי"ל דסנהדרין היו בקיאין לדבר ע' לשון מ"מ היו לומדים דרך עראי ולא דרך קבע משא"כ עכשיו הלשון צרפת הוא העיקר הלימוד. התורה עראי עכ"ל כל דבריו אלו יסבו על מדינת פולין כי שם כתב ספרו. אביו הגאון מוהר"ר

1) כלילת יופי ח"א קמ"ז ע"ב,

הרב הגאון הר"ר דוד הלוי בעל הט"ז ובנו הר' שמואל אבד"ק בריסק וקראקא ה) הגאון הר' הלל מבריסק בעהמ"ה ס' בית הלל 1) ומחבוריו נודע לנו א) חדושי הלכות על הרבות חיבור קטון יצא לאור ע"י אחד מתלמידיו אברהם אבצא בלובלין שנת תמ"ב ב) הגהות על ספר המצות הגדול (הסמ"ג) אשר כתב על גליון הסמ"ג ונדפסו בסוף הסמ"ג (דפוס קאפוסט תקס"ז) ג) ביאור חושן משפט בכ"י באוצר רד"א הדושי הג"מ יעקב ובנו הגאון מוה' העשיל על יו"ד וחו"מ כ"י (באוקספורד) גם קצת מתשובותיו בספר „אסיפת זקנים" ובספר „תשובות גאוני בתראי" ובס' „עמודי שש" וכמו כן „בקובץ שו"ת" ובספרי הדרשנים מרבני אשכנז מביאים חדושי תורה בדרוש משמו כמו בס' „לב ארי" „ילקוט שמואל", „ואם פת כהן ,וכיוצא בהן 2) ואלה המה בניו א) הר' דוב בער"ש מנהיג הקהלה בעיר קראקא אשר הי' חותן הגאון מוה"ר שלמה בעל מגלה עמוקות ב) בתו אשת הגאון מוה' נפתלי הירש אבד"ק עירנו 3) בהספר „זרע בירך" יסופר דבר כבד המעיד על מעלת רוחו של הגאון מוה' העשיל, והדריכו את בניו בדרך ישרה ושנוא בצע מעשקות, ולחבב את האמת על כל וז"ל שמה, „אספרה מעשה, אשר נעשה בימי הגאון מוה' העשיל ז"ל, שהי' אב"ד ור"מ דק"ק קראקא, והגליל יצ"ו, שנים "באו למשפט ממרחקים לפניו, והתביעה הי' על כמה וכמה אלפים ובא הנתבע תחלה "והביא מתנה מאה ארומים חדשים והניח לו על השלחן לבקש ממנו לעמוד לימין צדקו "ואמר אין אני נותן לאדוני בתורת שוחד כ"א לזכות את הזכאי ולחייב את החייב ולקח "ממנו ואמר אעשה לך כל הטובות והבוא למחר למשפט, בלילה שלח אחר בניו "וחתניו, ואמר להרבנית מ' דינה ז"ל להכין סעודה בעד בניו, וחתניו וכן עשתה והכינה "סעודה אחר שאכלו ושתו, הוציא מכיסו אלו ק' אדומים, וסיפר בפניהם אחת אחת "עד ק' אדומים הם סבורים שרוצה לחלק להם אותן ק' אדומים ושמחו מאוד, אחר זה "הניח לכיסו ואמר להם דעו שקראתי אתכם כדי ממנו תלמדו וכן תעשו שלא תהיו "לוקחים אחר מתנות כשתהיו מושלים על ישראל הן שתהיו רבנים או ראשי מדינות כאשר "ראו שנתן לי ק' אדומים זהב וידעתם שאותו האיש שנתן לי יצא ממני בשמחה ובטוב „לב ולא ידע למחר אני מחזיר לו ק' אדומים הלו וחלילה לי לומר נשבעתי באלף אלפים „אדומים זהב כיוצא בזה בכן כתבתי המעשה הנ"ל אשר שמעתי מפיה של האלמנה „הרבנית מ' דינה" כן יסיים בעה"מ ספר זרע ב"ך הגאון מוה"ר העשיל נפטר בקראקא וכה תקונן אבן מצבתו,

ארון הקודש, צדיק יסוד עולם,
הרב כמוה"ר העשיל ר"מ ואבד"ק קראקא
בן הרב הגדול רבן של כל בני הגולה,
מוה"ר יעקב ז"ל אב"ד ור"מ דק"ק לובלין,

הגאון

במוה"ר הרב נפטר כאשר נסע בשנת תנ"ו בענייני הרבנות לעיר קטנה חמעלניק לא רחוקה מעירנו בשבתו בין הרבנות אשר התמנו מאת ספקיד רוזו ביד ד' י"ט תמוז כאשר נראה בהעתקת מצבתו הנמצאת בביבליאטעקא של החכם ווא"ף ובפנקס החברה קדישא אשר יכתוב אודותיו דף קפ"ב ע"א, וז"ל עוד יזכור ד' נשמת אב"ד הגאון הגדול מו"ה הרב שמואל בן החבר ה"ר ישראל שנסע מכאן לועד הגליל נתאספו לישיבה בק"ק חמעלניק ושם יצאה נשמתו בקדושה ובטהרה ב"י ג' לסדר פנחס שנתהוה משה רבינו ומיתת הרב י"ט תמוז תנ"ו לפ"ק (עיר הצדק דף 105).

1) עיר הצדק, 2) כנסת ישראל להחכם רש"י פין 299, 3) עיר הצדק 105

הגאון מוה"ר נתן בהגאון מוה"ר יצחק שפירא

הגאון מוה' נתן שפירא*) הדפיס ס' הזהר בעירנו והובא בס' ברכת המים, לר' מיכל בר' יוזפא, על סדר גיטין, וגם בספר „טוב גטין" לר' זלמן מרגליות, הובא ב' פעמים · בן הי' לו והוא הגאון מוה' ישראל שפירא אבד"ק קאליש חבר ספר זרע ישראל ונמצאה הסכמתו על ספר, לב ארי' על התורה, ועל ס' מגן אברהם על שו"ע או"ח בהוצאה הראשונה, דפים דיהרנפורט והוא הי' חתן הג"מ ישראל איסר בהגאון מו' יחיאל לוריא בנו של הגאון מהרש"ל ז"ל גם כתב הקדמה על הס' עמודי שבעה להג"מ א"רן ועליג מזאלקאוו קראקא שצ"ה 1) בפי הנראה מהכתובת של מצבת הגאון מוה' נתן שפירא אשר בין התוארים השונים כתוב „מרנא ורבנא הגאון, שהי' אב"ד בעירנו גם נראה שמאוד הצטיין עצמו בחכמת הדרשנות, כמו שנמצא שמה כתוב „ראש הדרשנים" והלאה „שר התורה דרשן גדול" נפטר בעירנו וכה תקון אבן מצבתו והגה נכאים,

פה נגנז אבי החכמי' ראש הדרשנים :
תורת אמת היתה בפיהו כמסיני נתונים,
מ"ד) הרביץ תורה בישראל והעמי' תלמידי' הגונים,
הוא מרנא ורבנא הגאון המופלג שר התורה,
הדרשן הגדול מהר' נתן בן הגאון,
מוהר"ר יצחק שפירא ז"ל ה"ה עניו וחסיד,
מתלמודי של עזרא אשר עלה למרומים,
אל בית עולמים,
נפשו צרורה בצרור החיים-למנוחות "ו"ל"ש"ל"ו"ם לפ"ק
יום ד' י"ז אלול תי"ב

הגאון מוה"ר אהרן שמעון שפירא

הגאון מוה' אהרן שמעון שפירא בהגאון מוה' בנימין שפירא אב"ד ור"מ בעירנו משנת ת"ז עד שנת תכ"ב 2) נולד בפראג שנת ש"ם והי' אב"ד בכמה קהלות גדולות בפראנקפורט, לעמבערג, בריסק דליטא, לובלין, קראקא, ווין, ואח"כ בעיר מולדת אבותיו בפראג · ועם זה רב הכולל על כל קהלות באהמען בשנת ת' בהיותו בן ארבעים שנה והאריך ימים על כסאו בעיר פראג עד שנת ת"מ, ומת בהיותו בן שמונים שנה, הרב אהרן שמעון שפירא הנזכר, הי' גדול בדורו וכל הרבנים פנו אליו בבקשותיהם, ובכל זאת ואולי בעבור זאת הי' נרדף כמה פעמים וכפשע הי' בינו ובין בית הסהר,

עם

---

1) במכתב הגאון מוה' יוסף לעווינשטיין אבד"ק סערהלק הנ"ל, 2 במכתב הגאון מוה' יוסף לעווינשטיין אבד"ק סערהלק הנ"ל,

*) יפה העיר רי"ז לד 272 הסוף נכד הגאון ר' נתן שפירא מהמגלה עמוקות בעל מגלה עמוקות על שערי דירה שנפטר שם בשנת של"ז והי' לו בן בשמו ר' יצחק נע' עיר גבורים לד 38 הערת הרב לבי יפה,

עד אשר הפיק רצון הקיסר לעאפאלד וערבו לטוב בתתו לו, אגרת בטוחות (פרייא בריעף) לדעת כי עין הקיסר עליו לטובה, וכל הנוגע בו לא ינקה, ולא נמצא ממנו בדפוס כי אם ספר אחד נקוב בשם „מראה יחזקאל קטון" לקוטים מספ״ו הגדול מראה יחזקאל יצא לאור ע״י הרב ר' יחזקאל קינדרלעס אב״ד בנאחאַד בשנת תנ״ה בפראג 1) ולפי עדות סופרו הרב יהודה ליב בר' יהושע בספרו „מלחמה בשלום" הכולל קורות עיר פראג במלחמת שוועדען עם הקיסר אסטרייך מחידש אב ת״ח עד תמוז ת״י אומר בתחלת ספרו הנ״ל, בתשרי ת״ט "שארית ישראל • • • התאספו יחד „כל הלילה ההוא וכל יום המחרת • • • בבתי כנסיות ומרבים בתפלות וסליחות „ותחנונים ותהלים פעמים בכל יום ומרבים צדקה וכופר נפש • • • ובצום ובכי ומספד „עשו אנשים רבים יוה כיפור בכל הלכותי' ע״פ הסליחות שתקן לאמרם הגאון הרב רבי „שמעון גרו בהלו עלי ראשו ריש מתיבתא ואב״ד דקהלתינו ק ק פראג מלבד הסליחות „שיסד הוא על המאורע ועל הנסים ועל הפרקן שנעשה בעז״ה והובאו אותן הסליחות „לדפוס 2) נפטר בפראג וכה תקונן אבן מצבתו ואבן מקיר תזעק,

בט״ש יום א' כ״ט כסליו המת ליצירה שבח מגדל,
עוז ותפארה, נשברה חמדת ישראל, כלי המקדש,
נזר ועטרת • משיח ד' רוח אפינו, נשיא אלקים,
שר התורה. הגאון הגדול המפורסם חסיד ועניו,
רבן של כל ישראל, אב״ד ור״מ מוהר״ר אהרן שמעון,
שפירא זצ״ל • • • והדרה,
שמעון הצדיק לימד ושימש הרבנית, בפראג ארבעים שנה,
מצודתו היתה פרושה בורנקורט, לביב, לובלין, קראקא, ווינא,
עסיק בתענית רצופים, ורבי לא נהנה מעולם הזה, באצבע קטנה,
ותדר שנתו בלילה דס״ווא, ספרא, ספרי, ודינא על פה סדרי משנה,
בוראותיו מי ימ״ל, אשר צלל יקר מזולל, ותשובות הנשלח לארבע פינה,
(האבן עליו לצפון) שם משמעון שמו הולך וגדול למרחקים,
מאפסי ארץ יאספו, לחדוד פלפלו חלוקים,
עודר לימד דעת, בים ופוסקים ושאלת ותשובות מרבבות,
חיבר לדרשות מנוקים,
נצחו אראלים את המציקים אהרן עלה לשחקים,
(התחתון למרפון) שומו שמים אשר משברי ים יבעתוהו,
פרשו מצודות יליל ישורון בתוהו,
יום ליום יביעו ברוך ד' שלא נתנוהו,
רבת חבורי גפ״ת ותשובותיו גנבוהו קרעוהו,
אנביה סגי ואנפוהי תקופין, וגדולים סגיאין צרפתהו,
(לרגליו) שוש לבינו שבת מספד וקינים רבת נועם והדוה נשבת,
מת לפ״ק 3)

1) כנסת ישראל להה' רפ״י פין 87 2) סדר עמודי עבודה דף י״ב, 3) גל עד הלק העברי דף 12,

הגאון מוה' משה (בעהמ"ח ס' מהדורא בתרא)

הגאון מוה' משה בהאלוף הר' יצחק הנקרא ר' יצחק ר' בו'מש מקראקא אבד"ק ליבמלא ואח"כ בעירנו לובלין בעהמ"ח ספר „מהדורא בתרא" על מסכתות הש"ס, והוא ה' חתן הגאון מהרש"א ז"ל, ובהקרמתו לספרו הנזכר הוא מתנצל כי בסיבת הנדודים והטלטולים והגזירות והגלות נאבד ממנו הרבה מחדושיו, נתן הסכמתו על הש"ך ליו"ד דפוס קראקא שנת ת"ו ועל הס' עמודיה שבעה להרב מוה' בצלאל דרשן דק"ק סלוצק דפוס פראג תל"ד בין שאר הרבנים הגאונים ד' ארצות בועד לובלין ביריד גראמניץ י"א ניסן תכ"ד לפ"ק והוא בא ראשון עה"ח „נאום משה בן מוה' יצחק מקראקא חונה פה ק"ק לובלין" 1) ולפי דברי הגאון מוה' יוסף מסעראצק נפטר בעירנו לובלין כ"א כסליו תכ"ט 2) ולדאבון לבבינו מצבתו בבית מועד לכל חי בעירנו איננה עוד ובלי־תפונה היתה טרף לישני הזמן · שמו של הגאון הנ"ל נזכר, בקנטרוס הזכרות נשמות הכתוב על קלף בבית הכנסת מהר"ם ז"ל,

הגאון מוה' ישראל איסר

הגאון מוה' ישראל איסר בנו של הגאון בעהמ"ח ספר מהדורא בתרא, אב"ד בלומבלא, אחרי בן בבריסק, אחרי זה בעירנו מובא בהסכמה לס' דברי הברית שנתן ת"פ ובסוף ס' אלפי ישראל על חו"מ ובהסכמה לס' „גאון צבי" שנת ת"צ ולפי דברי מחבר ס' עיר תהלה לתולדות גדולי בריסק הי' אב"ד רק בקלויז שמה, יען כי הגאון מוה' נחמן הי' עוד בחיים חיותו ומשנת תקי"ז עד תק"ב מלא מקום ה' נחמן 3) ולפי דברי הגאון מוה' יוסף לעווינשטיין אבדק"ק סעראצק נפטר הוא ג"כ כמו אביו הגאון בעירנו 4), אולם מצבתו כמו כמצבת אביו איננם עוד בבית מועד לכל חי בעירנו.

הגאון מוה' נפתלי הירש

הגאון מוה' נפתלי הירש במהו' בנימין וואלף חתן הגאון רבינו העשיל זצ"ל אבד"ק קראקא ונקרא ר' הירש ר' הישל"ס ע"ש חמיו הגאון. הגאון מוה' נפתלי הירש הי' מחותנו של הגאון מהר"ש קיידאנובר והביאו בספרו ברכת הזבח על מסכת זבחים דף ל"ג ע"ב וכן נדפס ממנו ג"כ קצת חידושי תורה במלי דאגדה בס' דרוש שמואל עה"ת במקומות שונים ומתלמידיו נדע, את הגאון מוה' יוסף אבד"ק סעניץ, בעהמ"ח ס' ראש יוסף, ובספרו הנזכר הביא דבר בשם רבו, ובא בהסכמה בשנת תל"ח בועד גאוני ד' ארצות בעירנו על הדפסת ס' הנ"ך באמשטרדם בהעתקה אשכנזית גם בהסכמה על ספר „האשל" מר' אשר יעקב אברהם קלמינקש שנדפס בלובלין ואח"כ ג"כ בועד פינטשוב בהסכמתו לס' עולת התמיד ובשנת ת"מ בועד יערסלאב · ובתחלת שנת תמ"א ג"כ בועד יערסלב בהסכמתו על ס' בית יהודה ובסוף ימיו הי' הגאון מוה' נפתלי הירש אב"ד בעירנו ומאוד נכבדה צואתו אשר צוה

לפני

---

1) כלילת יופי ח"א דף כ"ז, 2) בהערותיו של הגאון ר' יוסף לעווינשטיין בספר עיר תהלה לגדולי בריסק, 3) עיר תהלה דף 30, 4) בהערותיו לס' עיר תהלה 159,

לפני מותי לביתי אחריו וכתבה על ספר, אשר מצאתי לנכון להעתיקה פה 1) וז"ל,
"הנה לילה אור ליום ד' ישי לסדר ואת בתינו הציל לפ"ק אמרתי בלבי הלא שנו חכמים
"שוב יום א' לפני מיתתך" ואמרו וכי אדם יודע את עתו מתי ימות אמר להם ר"ש ישוב
. . שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה וכאשר שאין אדם יודע את עתו מתי
"ימות ע"כ יהי' כל אדם מוכן להכין עצמו לבא לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה כדאי'
"במסכת שבת פ' שואל בכן באתי לרשום בעט סופר למען יעמדו ימים רבים שיתקיים,
"א) שלא להספיד אותי בשום הספד הן בפני והן שלא בפני ולא יתאבל עלי רק אותן
"הקרובים המפורשים ביו"ד, ב) שלא לילך אחרי המיטה שום יוצאי חלצי ואשתי,
„ג) שלא לעשות עמי שום כבוד בעולם רק יתנהגו עמי כאחד מהשוק שמת, ד) מיד
„לאחר יציאת הנשמה תקחו מאה זהובים ויחלקו אותן לארבעים אנשים, לומדים
„וקרובים שלי יהי' להם קדימה, והם יתפללו על נשמתי מיד, וגם יאמרו בעת השלכת
„העפר על הגולל והוא רחום יכפר וכו' כמו שאומר המלקה בעת המלקות ויאמרו אף
„מאה פעמים והוא רחום, ה) ליקח חמשה מאות זהובים לחלק אותם לעניים זה שיעשה
„מנין בבית החורף, שתצא בו הנשמה שנה תמימה, ויחברו עשרים אנשים חשובים
„קרובים לזה. ואם לא ימצאו כל העשרים לומדים אזי יצרפו עמהם אף שארי עניים
„יראי ד' והמה יתפללו בבית החורף ע"ב ובוקר וילמדו אחר התפלה לכבוד הנשמה
„בוקר פרק משניות בעיון רב ובערב דף גמרא וחלילה לבטל שום אחד ועכ"פ יהי'
„י"א אנשים ביחד בעת למוד השיעור דנ"ל ואחר התפלה והשיעור יאמר קדיש בשביל
„הנשמה מי שאין לו אב ואם וגם מיד בבית הקברות יאמר קדיש אחד בשביל הנשמה
„והשכירות יתן לכ"א מזו שבוע בשבוע חצי זהב נמצא מגיע לשנה תמימה י"ב חודש
„חמשה מאות זהובים והרשות ביד אשתי שתחי' בצירוף איש חשוב מי שתרצה אשתי
„שתחי' להוסיף לא' ע"ד חצי זהב ולא' לגרוע כפי ראות עיניהם ואם לא יהי' באפשרי
„לעשות מנין בבית החורף שתצא בו הנשמה אזי יהי' בבית אחר ועכ"פ לא יבוטל
„מכל הנ"ל י ואם יקשה הלא אין אומרים קדיש רק י"א חודש אני מצוה שיגיד י"ב
„חודש עד יום היאר צייט ועד בכלל, ו) הס"ת שלי עם העץ חיים יהי' מוקדש שלא
„ימכרו הס"ת והעץ חיים עולמית ובתנאי שיקרא בס"ת שלי בכל פעם שמזכירין נשמות
„או בר"ח או בי"ב חוץ מאותן שבתות שיגיע על ס"ת שלי בחוזר חלילה כנהוג בין
„הבאים וירשום על העץ חיים שמי, ז) אם ימצאו משכנות עניים ממעות מעשר ישלמו
„רק החצי והחצי ניתן להם במתנה גמורה, ח) עוד ליקח מאה זהובים ולחלק אותם
„לקרובי הקרוב קרוב קודם לפי ראות עיני אשתי שתי' והחלוקה של המאה זהובי'
„הנ"ל תתחלק על ג' חלקים חלק א' תוך ל' יום אחר המיתה וחלק א' ערב ראש
„השנה וחלק א' עי"כ ובשנה שני יחלקו ג"כ מאה זהובי' לשלשה זמנים חלק א' ערב
„פסח וחלק א' ער"ה וחלק א' ערב י"כ ובשנה שלישית ג"כ מאה זהובי' כנ"ל לשלשה
„חלקים כנ"ל ובשנה רביעית ג"כ מאה זהובי' כנ"ל ובשנה החמשית ג"כ
„מאה זהובי' כנ"ל נמצא ס"ה אלף ומאה זהובי' עם החמשה מאות זהובי',
„ט) התכריכין יעשו בינוני, וקודם חיתוך התכריכין יקחו עוד פשתן כפי
„מנין אמות של תכריכין שיצטרכו ויתנו לכלות עניות ואותה הכלה לאחר החתונה שלה
„בראשונה לאחר המיתה הוא זכתה בפשתן הנ"ל כי אין מעבירין על המצות י) על המצבה,
לא

---

1) אוצר הספרות שנה רביעית דף ת"ק בשם אוצר הספרים של החכם שזה"ס בכ"י 247,

לא יכתבו רק פה נגנז הרב ר' הירש חתן הרב הגולה מוה' הישל בן הרב הגולה
"מו ה' יעקב ז"ל אב"ד ור"מ דק"ק לובלין ולא יותר שום דבר חלילה, י"א) בכל יום
"היארצייט בקשתי מאת אשתי שתראה לעשות מנין באותו הלילה והיום ללמוד ולומר
"קדיש כנ"ל ויתן לב"א חצי זהב כנ"ל וגם בקשתי ממנה לצוות ג"כ לזרעינו אחרינו
"לנהוג על הנזכר כדף זה בשני עבריהם, יב) מחמת כתובת אשתי יהי' הכל העזבון
"ביד אשתי שתחי' היא תחזיק אצלה כל ימי' את כלתי מרים שתחי' ונכדי' חי' לעב
"לאורך ימים אמן וכל מה שתעשה הרשות בידה, אבן הספרים שלי אינה רשאות למכור
"אף א' מהם רק כבה יתנהגו הספרים ישאלו תמיד ללומדים ללמוד מתוכם ואין רשאי
"להשאיל לשום אדם אם לא יתן משכון להחזיר הספר ואם יצטרכו שני אנשים ספר א'
"אזי ישאול לא' שלשים יום ולשני שלשים יום, ויהי' גורל מי יקח תחלה, ועב"פ
"תמידין כסדרן ילמדו מתוך הספרים שלי, גם להשאיל לבה"מ למגידי השיעור מתוכה
"ובתנאי שיתנו החבורה ההוא משכן להחזיר הספר אחר שיגמרו הם' הא, ואם אחד מן
"השוק יצטרך לספר ובני החבורה יצטרכו ג"כ לאותו ספר אזי הקדימה לבני החבורה
"ללמוד כי אינו דומה מרובים ועושים מצוה למעוטם וזה יתנהגו עולמית ומיד אחר
"המיתה יכרזו בב"ה מי שצריך לספר יבוא לאשתי היא תשאלני בתנאי הנ"ל, יג) מה
"שנזכר לעיל שאשתי שתחי' תחזיק כלתי שתחי' כל ימיה היינו כל זמן שלא תנשא
"כלתי לאיש ובהיום שנכדי חי' לעב נשאת לאיש בכן ינתן לה ולבעלה שיחי' לפי הדין
"שמגיע להם באופן ובתנאי גד ובני ראובן על מנת שיה' לה באופן שלא יסוב נחלה
"לנחלה חלילה וחלילה, יד) אם יהי' דבר מסופק בדבר ויהי' לישנא דמשתמע לתרי
"אפי תבחר אשתי שתחי' שלשה אנשים חשובים יראי אלוקים ועל פיהם כן יקום ועב"פ
"יהי' דקהלתינו יהי' אחד מן השלשה אנשים הנ"ל, טו) לבקש מחילה מכל אדם בשבילי
"הן אם לקחתי ממון שלא הגיע לי, הן מחמת איסור רבית הן שאר איסורים וגם אם
"ביישתי לשום אדם בדיבור או במעשה שלא כדין למחול לי וכן אני מוחל להם, טז)
"נר תמיד להדליק עד היארצייט י"ב חודש ועד בכלל, יז) יתענו בני ביתו בכל שנה
"יום המר אשר נפסד ממנו מחמד עינינו החסיד בני יעקב ששה ימים לחודש אלול
"תב"ז לפ"ק ולבקש מאת ד' לשמור אותנו וגם יתפלל מנין ויגידו קדוש בכל יום המר
וגם ביארצייט שלי יעשו כבה, יח) ליתן להתענות כל יום ד' בשבוע בשביל נכדי חי'
"לעב וליתן לאותו הימני ח"י גדו' וככה יתנהגו עד שתהי' בת שמונה שנים אי"ה ואם
יהי' יום ד' ר"ח או פורים או הנוכה ושאר ימים טובים אזי יתן עב"פ ביום ההוא ח"י
"גדולי' וצדקה תציל ממות יט) שלא לומר באל מלא רחמים שום שבח בעולם עלי רק
"את נשמת מורנו הרב כ"ש שהלך לעולמו ולא שום שבחיות. כ) הנני מצוה וגוזר
"שלא תנשא נכדי חי' שתחי' רק ללמדן ולא לעם הארץ אף שיהי' לו ממון ולא לעשות
"שום שידוך עמה עד שיראוני את הבחור לבחינו אותו בשלשה אנשים כשרים שלא
"יקבלו שוחד ממון אם הוא למדן. והעיקר אם הוא מתמיד בלימודו ומפיל תחינתו לפני
"האל יתברך שמו וזכרו שימצא לה שידוך הגון ויתן לה בנים ובני בנים עוסקים בתורה
"ובמצות אמן סלה,

מתוך צואתו נראה שהי' איש עמיר ועשיר ע"י הפיזור אשר צוה לפזר לאחר מותו
על צדקה גם נראה שלא הי' לו רק בן יחיד הנקרא בשמו מוה' יעקב ומת עליו בחייו
הגאון מוהר' נפתלי הירש עזב את עמק הבכא בעירנו, ובני קהלתו קיימו את דבריו
בצואתו

בצואתו, שלא לכתוב תוארים על מצבתו ועדה חמצבה,

פה נגנז הרב ר׳ נפתלי הירש חתן הרב,
טז) הגולה מוה׳ יהושע העשיל בן הרב הגולה מוה׳,
יעקב אב״ד ור״מ דק״ק לובלין היום יום ו׳ ט״ו אלול תמ״ב.

הגאון הגדול מוה׳ צבי הירש בהגאון מוה׳ זכרי׳ מענדיל

הגאון מוה׳ צבי הירש מגדולי רבני דורו, בן הגאון מוה׳ זכרי׳ מענדיל המפורסם בדורו לאיש מופת, וצדיק כביר והי׳ נקרא בפי כל בשם ר׳ מענדיל קלויזנער ושלשה בנים הי׳ לו וכלם גאונים מצוינים, גם שתי בנות גבירות ועדינות, בנו הראשון מוה׳ ארי׳ ליב שהי׳ נקרא בפי כל בשם מוה׳ ליב ר׳ פישלים ע״ש חותנו והי׳ מתחלה אב״ד ור״מ בק״ק ווינא, פרעמסלא, ואחרי כן נתקבל לאב״ד בק״ק קראקא בנו השני הרב הגאון מוה׳ דוד טעביל שהרביץ תורה בק״ק בריסק ד׳ליטא ונקרא בפי כל בשם ר׳ טעבלי בריסקער ובנו השלישי הגאון ר׳ צבי הירש אשר בשבילו באנו לדבר כעת. בימי חורפו זרח שמש תורתו בק״ק קראקא, והי׳ נקרא ר׳ הירש ר׳ מענדילש ולאחר שנתפרסם שמו בעולם ונתקבל לאב״ד ור״מ בק״ק לבוב והגליל הי׳ נקרא בפי כל בשם ר׳ הירש סתם, בימי חורפו בהיותו מתושבי קראקא שלח במסחר ידו, מרבותיו של הגאון מוה׳ הירש ר׳ מענדילש נודע לנו מפי ספרים וסופרים שלמד בילדותו בישיבת הגאון בעל הב״ח ז״ל בחברת שאר בני עליה, מבני גילו מגדולי התלמידים האחרונים שהעמיד בעל הב״ח בקראקא בזקנותו ואלה המה הגאון מוה׳ גרשון אשכנזי בעל עבודת הגרשוני והגאון מוה׳ מנחם מענדיל אוירבאך בן הגאון והקצין מוה׳ משולם זלמן פישהאף מווינא בעל עטרת זקנים והגאון מוה׳ צבי הירש הנזכר ושלשת החברים האלו למדו ג״כ בישיבה אחת אצל הגאון החריף מוה׳ יהושע במוה׳ יוסף בעהמ״ח מ׳ מגיני שלמה שהי׳ ר״מ פה קראקא וכן הי׳ שלשתן ג״כ תלמידי הגאון מוה׳ מנחם מענדיל קראכמאל אבד״ק נ״ש והמדינה בעהמ״ח שו״ת צמח צדק אשר הי׳ אחד מהיושבים על מדין בין הדיינים בק״ק קראקא ונבחר לפעמים לשבת ג״כ בתוך הועד של הרבנים הגאונים דד״א פולין בירידי יערסלאב ולובלין ובספרו צמח צדק נמצא כתוב תרוייהו רבנן הודם כזית „רענן יפיצו מעינותיהם חוצה כנחלי שמן תלמידי הוותיקים "כמוהר״ר הירש וכמוה׳ מענדיל שיחי׳, וקרוב לוודאי שכוון על שני החברים הנ״ל הגאון ר׳ הירש ר׳ מענדילש והגאון מוה׳ מענדיל אוירבאך בעל עטרת זקינים והנה שלשת החברים היו כלם מגדולי ונכבדי עיר קראקא בזמן אחד ופה הי׳ ג״כ בית מדרשם קבוע בטרם שנתקבלו לכהן פאר במקומות שונות, ואחרי מות הגאונים המפורסמים דק״ק לבוב ה״ה הגאון רבינו בעל הט״ז שהי׳ אב״ד בחוץ לעיר להג ון מוה׳ נפתלי הערץ במוה׳ זעלקי מקראקא שהי׳ אב״ד דתוך העיר קבלו בני העיר את הגאון מוה׳ יהודה יודל בן מהר״מ ר״ה מלובלין לאב״ד ור״מ בחוץ לעיר שם ואת הגאון מוה׳ הירש ר׳ מענדילש קבלו אז לאב״ד ור״מ בתוך העיר שם, וגם כל ארץ הגליל הי׳ אז תחת ממשלתו, ושני הגאונים האלו באו בהסכמה בזמן אחד בשנת תל״ב על ס׳ לב ארי׳ על התורה, ובשנת תל״ג באו ג״כ שניהם עה״ת בהסכמה על ס׳ לקט שמואל להרב מוה׳

שמואל

שמואל פייביש כ"ץ ממגורשו ווינא, בהיותם שניהם בגולה ביום ט"ו אייר תל"ג לפ"ק עם שארית פליטת קהל עדתם אשר ברחו אז לנפשם מחמת המציק כי בא צר ואויב בשערי רחובות היהודים בתוך העיר ובחוץ לעיר ועשו שם חרבן גדול ואח"כ כאשר שקטה הארץ חזרו ושבו לבתיהם כמקדם ובשנת תל"ז הי' ג"כ שניהם יחדיו ביריד יערסלב בין גאוני ד' ארצות בפולין, ושם באו בהסכמה על הדפסת ס' תנ"ך בהעתקה אשכנזית אם חיבר הגאון מוה' צבי הירש ספרים? לא נודע לנו בספרי חכמי זמנינו לא נמצא ממנו דבר זולת קצת חידושי תורה במילי דאגדתא, נדפס משמו בספר דרוש שמואל עה"ת בפ' אמור, בכל זאת נראה לעין כל שהי' בזמנו גאון צבי תפארת ישראל פאר הדור והדרו, כי זכה וזיכה את הרבים בתורתו ובצדקתו, וכל כך הי' גדול ונכבד בעיני כל גדולי וחכמי זמנו עד שלא עשו בימיו שום ועד מבלעדו, הרבה פעמים חלקו לו כבוד, להיות הוא ראש הועד לגאוני ד' ארצות, בועד יערסלב, כאשר נראה בהסכמות הגאונים על הדפסת הספר תנ"ך בתרגום אשכנז, שהי' הוא ראש הועד שם, וכן בהסכמות גאוני הועד בשנת ת"מ על ספר „קנה חכמה" ובהסכמות גאוני הועד בשנת תמ"א על ספר "בית יהודה" וכן נמצא הסכמתו על ספר עולת התמיד על שו"ע א"ח, בהיותו בועד פינטשוב ועל ספר כסף נבחר, להרב ר' זעליג מרגליות דיין דק"ק קאליש בשנת תמ"ג בועד לבוב, ובאותה השנה הי' ג"כ בועד הגדול בעיר לובלין ביריד גראמניץ שהתועדו שם כל גאוני ד"א פולין ונתנו תוקף הסכמתם על הדפסת ספר מגיני זהב להגאון רבינו הט"ז, ולאחר פטירת הגאון אבד"ק לובלין עירנו הר' נפתלי הירש חתן הגאון ר' הישל נמנו וגמרו ראשי ומנהיגי העיר לובלין וקראו את הגאון מוה' צבי הירש ר' מענדילש אבד"ק לבוב לבוא אליהם ולשכון כבוד בתוכם ולשבת על כסא הרבנית בק"ק לובלין והגליל ובשנת תמ"ה כבר ישב על כסא חרבנית בעירנו, ובאותו השנה הי' בועד יערסלב, עם גאוני ד' ארצות, אשר הסכימו על ספר נחלת עוזיאל" על התורה ובא שם עה"ח נאום צבי הירש בא"א מוה' זכרי' ז"ל החונה בק"ק לובלין והגליל וסוף תמוז הסכים על ספר נחלת חיים על התורה, וגם אחר זה בשנת תמ"ה בועד יערסלב הסכים על ספר תולדות יצחק על התורה, ובא ג"כ עה"ח "נאום צבי הירש החונה בק"ק לובלין והגליל" ומתולדתו של הגאון הנזכר נדע שהי' לו שני בנים גדולים ומצוינים בתורה בנו הראשין, הי' הרב הגדול הנגיד נגיד ומצוה מוה' יהושע העשיל מלבוב אשר עוד בחיי אביו הגאון כבר הי' ראש ומנהיג ופרנס הדור נשיא הערה בק"ק לבוב, והוא ואביו הי' בועד אחד בהתאסף ראשי ומנהיגי המדינות בצירוף הרבנים הגאונים דד"א בועד לובלין בחודש אייר תל"ח ונתנו הסכמתם על הדפסת ס' תנ"ך בהעתקה אשכנזית ובין הגאונים המסכימים נמצא חתום „נאום הק' צבי הירש החונה בק"ק לבוב והגליל ובין המנהיגים המסכימים נמצא חתום נאום יהושע העשיל בן המאור הגדול מוה' צבי הירש אב"ד ור"מ דק"ק לבוב והגליל, ובנו השני של הגאון מוה' צבי הירש הנזכר הי' הרב הגאון הגדול מוה' מרדכי אבד"ק לוצקא

1) נפטר בעירנו נזכר בקונטרוס הזכרות נשמות על קלף בבית הכנ"ס מהר"ם ז"ל ובדברים מעטי הכמות בלשון קצרה ורכה והזקה תקונן אבן מצבתו

פה נטמן (דמות צבי) המאור הגדול,

המופלג מהו' צבי הירש · · · הרב,

הגדול

---

1) רוב תולדהו שלכתי מס' כלילת יופי ח"ה דף ע"ה פ"ו הזא

לז) הגדול אב"ד ור"מ דק"ק לובלין ב'חסיר,
מ' זכרי' מענדיל נשיא בירושלים,
ביום א' ו' תשרי תנ"א לפ"ק,

צבי

על הארון (דמות כתר) תפארת

לאנשי

הגאון מוה' מרדכי זסקינד (מוהר"מ זסקינד)

הגאון מוה' מרדכי זסקינד בהר' משה רויטענבערג נולד במאה החמשית לששי גדול ומופלג בדורו, אב"ד בווינצהויזון במדינת העססען, ושם הסכים על ספר „מקור חיים" שחיבר הר' חיים יאיר בכרך בשנת תמ"ב והי' איזה זמן אב"ד בפוזן כנראה ממה שכתב הר' חיים יאיר בכרך בראש ההסכמה, ואח"כ הי' לאב"ד בעירנו, נשא ונתן עם גדולי הדור ומתשובותיו נדפס קובץ קטון בשם "שו"ת מהר"ם זיסקונד רויטענבערג", גם נמצא תשובותיו בשו"ת חות יאיר, סי' נ"א 1) זמן מה הי' אב"ד בבריסק והוראדנא וחתם עצמו בפנקס בריסק עד שנת תנ"א, ואת שמו נמצא שמה חתום בהסכמה על הס' מג"ש 2) והגאון מוה' ארי' ליב יעלין אבד"ק ביעלסק יתפלא 3) איך בשנת תמ"ט חתם עצמו הגאון מהר"ם זסקינד על ס' עולת יצחק בלובלין, ובס' נפתלי שבע רצון חתם עצמו ג"כ חונה בק"ק לובלין בשנת הס"ה וכי בס' מגיני שלמה דפוס אמשטרדם חתם עצמו בשנת ת"ס חונה בק"ק בריסק, לכן בא לידי החלטה שהי' בנתים בבריסק ושב אח"כ למקומו הראשון. עוד נתן הסכמתו על ס' מגן אברהם דפוס דיהרענפורט, על ספר "בית יעקב" אשר חיבר מוה' יעקב בן מהו' שמואל ר"מ ואב"ד דק"ק צויזמער חתן הרב המופלג המאור הגדול מוה' יצחק אייזיק אבד"ק טיקטין ושמה בין ההסכמות יתר הרבנים הגאונים מנהיגי הדור דד"א הבאים עה"ח, הי' הוא ג"כ בתוכם ביום ד' ז' תשרי תנ"ג בהיותו אב"ד בעירנו ואלה המה שמות הגאונים הבאים עה"ח אשר בתוכם נמנה גם הוא;

הק' גבריאל במוה' במהר"ל ז"ל מקראקא,
הק' פנחס משה מלבוב,
הק' מרדכי זסקונד בהר' משה ז"ל רויטענבערג חונה בק"ק לובלין והגליל יצ"ו,
הצעיר יואל בא"א מוה' החסיד מוה' יצחק אייזיק ז"ל הײלפרין חונה בק"ק אוכטרא יע"א,
ארי' ליב מלאדמיר,

מבניו נודע לנו בנו הגאון מוה' משה איסר הי' אב"ד בק"ק אלטונא האמבורג 4) והי' ג"כ אב"ד בבריסק כמוזכר בההקדמה לתשובת אביו,

הגאון

1) כנסת ישראל לסה' רש"י פין 314 2) עיר הס"ה 3) בהערותיו לס' עיר הסלס 129
4) בס הגדולים הח' דף נ"ב

הגאון מוה' שמחה הכהן ראפפורט

הגאון מוה' שמחה הכהן בן הגאון מוה' נחמן כ"ץ ליפשיץ, מלא בימי חרפו מקום אביו, והי' תחתיו לאב"ד ור"מ בק"ק דובנא ובשנת תמ"ט בא בהסכמה בין שארי גאוני ארץ על ספר „צפנת פענח" וחתם עצמו „נאום שמחה בא"א הרב הגדול מוה' נחמן זלל"ה ראפפורט החונה בק"ק דובנא", ומשם נתקבל לאב"ד ור"מ בק"ק הוראדנא במדינת ליטא למלא מקום הגאון מהר"מ זסקינד מרויטענבערג שהי' אב"ד שם ונתקבל לאב"ד בק"ק לובלין עירנו והגליל, ופה בא בהסכמה על ס' „כתנות פסים, על החגדה של פסח הנקרא ג"כ בשם „חלוקא דרבנן" מבעל צפנת פענח הנ"ל, דפוס אמשטרדם תנ"ה והי' אז בועד הגאונים דד"א וחתם עצמו „נאום שמחה בן הרב הגדול מוה' נחמן כץ ראפפורט החונה בק"ק הוראדנא" והאריך ימים על כסאו שם · ובשנת תע"ג בא בהסכמה על ספר „ברית שלום" עה"ת שם ביום ד' ט"ו אדר תע"ג „נאום שמחה הכהן ראפפורט החונה פה ק"ק הוראדנא", וסביב לשנת תע"ה נתקבל משם לאב"ד ור"מ בק"ק לובלין עירנו והגליל, ונהג נשיאתו ברמה בעירנו ובשנת תע"ו נתן שם הסכמתו על ספר „השל"ה" ובא שם עה"ח בין כסא לעשור תע"ו לפ"ק "נאום שמחה בן הרב הגדול מוה' נחמן כ"ץ זללה"ה החונה בק"ק לובלין והגליל ובשנת תע"ח לאחר פטירת הגאון מאוה"ג חכם צבי ז"ל בלבוב ביום ב' דר"ח אייר תע"ח לפ"ק קראו ראשי ומנהיגי העדה דשם את הגאון רבינו שמחה הכהן הנ"ל לבוא אליהם לכהן פאר בעדתם, ולהיות אב"ד ור"מ בק"ק לבוב והגליל, למלאות מקום הגאון חכם צבי ז"ל, והגאון מוה' שמחה קבל המשרה הנכבדה הזאת, כי חפץ לשבת על כסא אבי אמו הגאון מוה' יוסף במוה' אליקים געץ ז"ל שהי' מקודם אב"ד בלבוב ויצא הגאון מעירנו וילך לבובה קרית משוש תפארתו · אבל לדאבון נפשו לא נתקיימה מחשבתו כי חלה באם הדרך ונפטר והלך לעולמו בעיר שעברשין ביום ז' אב תע"ח לפ"ק · ואלה המה בניו של הגאון הנזכר, א) הגאון הנודע מאור הגולה מוהר"ר חיים כהן ראפפורט אשר הי' בימי חורפו אב"ד ור"מ בק"ק זיטל ומשם נתקבל לאב"ד בק"ק סלוצק ומשם לק"ק לבוב והגליל והוא בעהמ"ח ספר שו"ת מהר"ח כהן וס' „זכר החיים" הנקרא בשם דרושי מהר"ח כהן ב) הרב הגאון מוה' בנימין הכהן ראפפורט בעהמ"ח ספר "גבולות בנימין" עה"ת והוא נזכר ג"כ בשו"ת מהר"ח כהן בחלק אבן העזר בסי' א' שהציע שם שאלתו לפני אחיו הגאון הנ"ל. ואחיו השיב לו בכבוד גדול 1) ג) הגאון מוה' גרשון הכהן ראפפורט אבד"ק איבערינהיים בעלזאס מגענצא ד) הגאון מוה' שלמה ראפפורט אבד"ק העלמא (נכדו בהקדמת שו"ת ברכת יעקב) ה) הגאון מוה' ישראל הכהן ראפפורט אבד"ק פינסק, הובא בסוף שו"ת לר' חיים מלבוב חותנו של הר' יצחק אבד"ק וואלאזין, אבי הגאונים המפורסמים מוה' חיים וואלאזענער, ור' זלמן וואלאזענר ו) הגאון מוה' צבי הירש הכהן אבד"ק זאלקאוויסק חתום בשו"ת כנסת יחזקאל והובא בס' דברי ארי' יהודה · ואלה המה בנותיו, ז) הרבנית שרה נפטרה בעירנו ד' אייר תקל"א אשת הג"מ הירשלי האלבערשטאדט בעהמ"ח ס' עטרת צבי ח) הרבנית אשת הגאון חיים יהודה ליב אבד"ק יאריטשוב, לבוב בעהמ"ח ס' דברי ארי' יהודה 2) הגאון מוה' שמחה הכהן הנזכר חיבר ג"כ שו"ת וחידושים בהלכות והגדות

ומכולם

---

1) כלילת יופי ח"א דף ק"א ע"ב ; 2) מכתב הגאון מוה"ר יוסף אבד"ק סערהלק הנ"ז.

ומכלם לא ראו אור רק שלש דרשות הנדפסות בס' החיים אשר חיבר בנו הגאון מוה'
חיים 1) ,

הגאון מוה' מאיר

אחרי הגאון מוה' שמחה ראפפורט, נתקבל לרב ואב"ד בעירנו הגאון מוה' מאיר בהרב מוה' בנימין וואלף ז"ל, שהי' מקודם אב"ד בק"ק אפטא כמבואר בראש הסכמתו לספר זרע בירך שלישי גם בהסכמתו לס' דרש משה להרב מוה' משה דרש מקראקא ואלו המה בניו, א) בנו הרב מוה' משה ב) בנו מוה' ישכר בער אבד"ק לובמלא נתן הסכמתו על ספר בית לחם יהודה, וחתם עצמו הק' ישכר בער אבד"ק לובמלא ב לא"א הגאון מוה' מאיר מלובלין תפ"ט לפ"ק י הגאון מוה' מאיר הנזכר נפטר בעירנו ושמ נזכר בקנטרוס הזכרות נשמות על קלף בביהכנ"ס מהר"ם ז"ל ומצבתו תקונן בלשו רכה ונעימה וחזקה,

חשך השמש וירח קדר,
פטירת צאן קדשים רועה עדר,
יום הששי ויכל המלוכה מכבוד,
מא מנוחת הגאון המפורסם מו' מאיר זצ"ל,
כי נעדר אשר אור תורתו היתה,
זורחת בק"ק לובלין והגליל ה' ימים במרחשון,
נסתלק והלך בחדר,
לפנים (למרגלותיו) מן החדר,
לפרט פ"ג"ת" הדמע מעין לא נעדר,
ה' פרצותינו יגדור,

הגאון מוה' יצחק אייזיק הלוי

הגאון מוה' יצחק אייזיק הלוי, בהרב מוה' יהודה ארי' ליב אבד"ק עירנו, נ הסכמתו על ספר „בית לחם יהודה", אשר חיבר הגאון מוה' צבי הירש בר' עזריאל זכה חתם עצמו בהסכמתו להספר הנזכר „נאום הק' יצחק אייזיק בהרב המאוה"ג א ליב סג"ל חונה פה ק"ק לובלין ער"ח טבת תצ"ג לפ"ק 2) נפטר בעירנו ובס' החי להגאון מוה' חיים הכהן ראפפורט נמצא הספד גדול על הגאון מוה' אייזיק הנזכר וע על גאונים מפורסמים שהלכו אז לעולמם הלוא המה הגאון מוה' שמואל במו מרדכי מרגליות אבד"ק קאוולי הגאון מוה' אברהם כהנא אבד"ק דובנא ומלפנים בק בראד ואוסטרא כמבואר שם בדרוש כ"ג 3) שמו של הגאון מוה' יצחק אייזיק אב בעירנו הנזכר מובא בקנטרוס הזכרות נשמות על קלף בביהכנ"ס מהר"ם ז"ל בעי זכה תקונן אבן מצבתו והזעק מרה,

1) כלילת יופי סס 2) כלילת יופי 3) מכתבי בקירת מאת הרב ר' חיים נתן דעמבי דף 49

י' אייזיק סג"ל אב"ד ור"מ דקהלתינו והגליל,
אראלים ומציקים אחזו בארון אלקי',
מה) נצחו אראלים את המציקי',
ועלה ר' למתיבת' דרקיע,
אי נזר הקודש ואור ת' אשר הופיע,
נפטר י"ג טבת פ' ויחי תצ"הא תנצב"ה,

הגאון מוה' צבי הירש בר' עזריאל

הגאון מוה' צבי הירש בן הרב מוה' עוריאל ראש וקצין מווילנא וחתן הראש פרנס המדינה מוה' מנחם מ' מווינא, ומחותנו של גדולי הדור הרב הגאון מוה' יואל בעל מגיני זהב נכד הט"ז (בית לחם יהודה מ"ג ב') מחותנו של הרב הגאון מוה' מנחם מ' אבד"ק קראטשין בעל עטרת זקנים (שם רע"א י"א רע"ו ה') גם של הרב הגדול מוה' פנחס חתן הרב הגאון מוה' שמואל אבד"ק פראנקפורט בעל המחבר ס' הלכה ברורה (בית להם יהודה פ"ז י"ג) 1) הגאון מוה' צבי הירש הנזכר יצא מעיר ווילנא מולדתו ונתקבל לאב"ד בק"ק אלוק, ואח"כ לאב"ד בעירנו ופה הי' אחד המיוחד בבית מותבא רבה של הטפסיר מוה' אברהם בר' חיים כמה שנים ומפה יצא לארצות אשכנז, והתגורר בהאללי בשנת תפ"ב ובימים ההם הדפים ספרו עטרת צבי על שו"ע וחו"מ עם ביאור מלוקט מספרי הט"ז והש"ך ובסופו קצת שו"ת (יעסניץ תפ"ב) ואח"כ התגורר בווינא והתאכסן בבית הגביר הנדיב מוה' יהודה ליב סג"ל מזינצהיים והוא החזיקו על שלחנו וכלכל אותו בכל מחסוריו למען יוכל להקדיש עתותיו להורה ולתעודה ולחבר את חבוריו ושם חיבר ספר על ש"ע יו"ד אשר קראהו על שם מחזיקו ומטיבו הגביר מוה' יהודה ליב „בית לחם יהודה" כולל לקוטים בדינים המחודשים מספרי אחרונים ומשו"ת ובסופו קצת שו"ת וקנטרוס הספיקות וסדר הניקור בקצרה 2) וכאשר נראה שב אח"כ לעירנו ונפטר פה ובבית מועד לכל חי בעירנו אבן מצבתו תזעק בקול,

עטרת (ציור צבי) צבי.
נפטר כ"ב אייר,
ח) צבי עדיו לגאון שמתו,
„בור כרה ויחפרהו,
„יחד כוכבי בוקר כהו,
ה"ה הרב הגאון המפורסם מו' צבי הירש בהרב המנוח
מו' עזריאל ז"ל בעהמ"ח ס' ע"צ וספר בית לחם יהודה
נפשו "תהא "צרורה "בצרור "החיים לפ"ק תצ"ז

אלה המה הרבנים הגאונים המפורסמים אשר שמשו בכתר הרבנית וכהנו פאר בעירנו במשך המאה החמשית לאלף הששי,
ועתה נציג בזה תולדות גדולי ופרנסי הדור וחכמיו מהמאה הנזכרה אשר נולדו בעירנו או אשר באו לגור בתוכה.

1) הריס נאמנה דף ק"ה 2) כנסת ישראל לסך רש"י פין 281

הר׳ ישכר בער

בר׳ אלחנן איש תורנו נכבד ואלוף מפורסם, ועל מצבתו כתוב לאמור,

בשנת ת׳ לפ״ק,
פה נטמן צנצנת המן,
בתורה ובמצות היה עוסק לשמן,
ישר ונאמן,
כח) היה מלא מצות כרמון,
ידיו ולבו לאל אמונה אומן,
שמו טוב מטוב שמן,
הוא האלוף הר׳ ישש׳כר בער,
בן הקדוש הח״ר אלחנן,
אשר הלך בו׳ אדר לעולמו תנצב״ה,

הר׳ יעקב קאפיל

בר׳ שמשון הכהן ״מנהיג הדור איש נאמן״ אלוף נכבד נודע לתהלה כמ יואר על מצבתו,

בשנת ת׳ לפ״ק,
פה נטמן מנהיג נאמן,
טוב שם משמן אפרסמון,
כט) הוא האלוף החסיד הר׳ יעקב קאפיל,
בר׳ שמשון הכהן,
צנצנת המן,
אבות לבנים סימן,
אשר הלך לעולמו כ״ט אדר תנצב״ה.

הר׳ נטע מאיר

בהרב מ׳ יוסף ספרא ודיינא בעירנו, כל ימיו עסק בתורה ולא פסק פומי מגירסא כאשר תעיד מצבתו,

נפטר ו׳ לחודש אייר תקפ״ב לפ״ק,
פ״נ מאיר עיני חכמים בהלכה,
אשרי העם שלו ככה,
ולא הלך ד׳ אמות בלי הלכה,
ראוי להעל זכרונו על האבן הזאת שלא יהא נשכח
הרבני המפורסם ספרא ודיין מ׳ נטע מאיר,
בהרב מ׳ ה״ה יוסף ז״ל תנצב״ה

הרב

הרב מוה' מנחם מאניש

דיין מצוין, כליל המידות, תורני נכבד, ורב פעלים חכם מפואר, כאשר יעיד האבן אשר הוקם על קברו,

נפטר חמישה ימים בשבט ת"ב לפ"ק,
פה נקבר איש המידו',
מדובר בו נכבדות,
בבל חכמה לו עשר ידות, (מט)
חכם הרשים,
בתורה ובמעשים,
נבון לחשים,
העולה למעלה,
לשם ותהיל',
במקום תורה וגדולה,
נקרא היה מוהר"ר מנחם מאניש דיין מצוין תנצב"ה,

הרב החריף מוה' יוסף בהגאון מנשה

האברך החריף והחכם מ"ה' יוסף בן הגאון והחכם הכולל הנודע לשם והמפורסם בתבל ע"י חביריו המצוינים אשר חיבר בתורה ובפלוסיפיא, גם ע"י פעולותיו הכבירות לטובת כלל האומה ה"ה הגאון מוה' מנשה בן ישראל ז"ל, בנו החכם והחריף מוה' יוסף בהיותו בן עשרים שנה נרבה רוהו אותו, להרחיק נדוד מעיר אמשטרדם למדינת פולין, לצקת מים ע"י הגאונים המפורסמים אשר הי' אז שמה, וסר לעירנו עיר גדולה של חכמים וסופרים ללמוד פה, ונפטר פה לדאבון לב הוריו כאשר יספר אביו הגאון בספרו נשמת חיים 1) וז"ל שמה „לשנה הבאה שלחתיהו עוד הפעם השנית למדינת פולניא ותיכף הגיעו לארץ לובלין עיר גדולה של חכמים וסופרים וכו' „הלאה יאמר" והבן היקיר הזה הי' חריף בתלמיד, ובקי בר' לשונות, והוא כבן עשרים שנה תהי' מיתתו בפרחו ולכל מי שעסק עמו בחליו ובקבורתו ישלם ד' פעלו והחי משכורתו שלמה מעם ה' שהשמחה לבד במעונו מקום קברו בבית מועד לכל חי בעירנו לא נדע, כי מצבתו איננה עוד, ולכן לא נתברר לנו גם שנת מותו, גם אביו הגאון לא יזכור בספרו שנת מותו אולם נוכל לשער שמת בתחלת המאה החמשית, כי מהקדמת ספרו של אביו, נשמת חיים" נראה שנתקבל אביו הגאון מוה' מנשה לאב"ד באמשטרדם בהיותו בן י"ח שנה, וזה היה בשנת שפ"ב, ובלי ספק הי' אז בעל אשה, ובנו החכם הי' בן עשרים שנה כאשר נפטר מן העולם, צא וחשוב את העשרים שנה של בנו, אל מספר השנים שפ"ב עת נתקבל לאב"ד באמשטרדם, נמצא שבשנת ת"ב הי' בן עשרים שנה, אולם יען לא נוכל להגביל בדויק את השנה שבו נולד בנו מוה' יוסף הנזכר, לכן לא נוכל להחליט בצמצום את השנה שבו מת אבל בכל אופן מת בתחלת המאה החמשית י"ה' יחונן עפרו,

1) נשמת חיים מאמר ג' פ"ס

הר' אורי' שרגא פייביל

בר'בי לאזר יידליש מקראקא "מנהיג עדתי" בחכמה ובתבונה שמו נודע בשערים ע"י מעשיו הטובים, ומקומו הי' בין שרי וגדולי המדינה ועל מצבתו חרותה לאמור,

יום ה' אך אדר ת"ג לפ"ק,
נקבר פה הראש וקצין הישיש המנהיג מדינה בחכמה,
ותבונה כהר' אורי ש"גא פייביל רבי לאזר יודליש מקראקא,
הולך בתומו לעולמו,
לא) ריחו לא נמר וטעמו,
בישראל גדול שמו,
ד' אלהי' עמו;
אך באדר נהפך פורים לאבלינו,
וספדו בו כל אנשי ארצנו,

הר' אלכסנדר זסקונד

כמוה' יהונתן איש חסיד ועניו, תורתו אומנתו ככתוב על מצבתו,

יום י"ד שבט ת"ג לפ"ק,
נחצב פה (קבר) איש האלהים,
קדוש הוא טהור עינים מראות ברע,
כמלאך אלהים מראהו, תורתו אומנתו
תורת אמת היתה בפיהו,
החסיד השלם הטהור כמוה' אלכסנדר,
זסקונד במוה' יהונתן ז"ל נגוע ונאסף,
לפ"ק ב"א" י"ב"ו"א ה"ש"ל"ו"ם הנצב"ה,

הר' ברוך בן מוה' ישראל משה יוסף הלוי

איש נכבד ומפורסם, בעל רוח נדיבה, רב פעלים כאשר תגיד לנו מצבתו,

כ"ב סיון ד"ת לפ"ק,
פה נטמן איש חי רב פעלים,
כא) ארגז מלא צדקו' וחסדי' כפולים,
אשר פעל ועשה עם עשירים ודלים,
גם תורת חסד ותפלה כלולים,
תמיד על לשונו הי' מורגלים,
נודע בשערים שמו כשם הגדולים,
כבוד מוה' ברוך בן מוה' ישראל יוסף משה הלוי,
יום א' כ"ב סיון ת ד לפ"ק תנצב"ה,

הרב מוה' דוד

בר' יהודה מעירנו לובלין חיבר פירוש על תרגם אסתר ושארי חרושים והגהות נדפס בקראקא שנת ת"ר 1)

הר' משה יהושע רופא

בן הח"ר אברהם, איש נכבד בעל מדות תרומיות ונעלות כאשר נראה מעל מצבהו,

יום השבת י"ו ניסן ת"ד ל',
המצבה הזאת והגל הזה,
זכו לקבל גוף טהור הזה,
כה) רבים תמהו ואמרו הנמצא כזה,
האלוף מוה' משה יהושע רופא בן החר אברהם,
שנסע מזה ביום השבת ח"ה של פסח,
וישוכב במרגליתיו נכרו יניק וחכים כמו' אליה בן הח"ר משה

הר' יואל בר' משה

איש מצוין, נודע לשם ולתהלה ומצבתי כה תקונן,
י"ז שבט ת"ה לפ"ק,
המצבה הזאת והגל הזה,
יב) זכו לקבל גוף טהור הזה,
רבים תמהו ואמרו הנמצא כזה,
בנועם ד' יחסה ויחזה,
הח"ר יואל צורף בן ר' משה נסה מזה,
בשם טוב ותהלה כאבי חוזה,
במחזה שדי יחזה,
בשנת תה"א,

ר' יהודא ליב

בן האלוף ר' שלמה, איש חסיד ועניו „מנהיג הקהלה" יד ושם לו בחכמה ובמדע כמתואר על מצבתו,
ת"ו לפ"ק,
פה נטמן איש חשוב החסיד האלוף מהו' יהודת ליב,
בן האלוף מוה' שלמה כהן,

והיה

1) אוצר הספרים 296

אשר הי' ידיו ולבו אמונה לאל ,
חכם הכולל ,
יז) והיה מנהיג בקהלה קדושה ,
ק"ק לובלין עיר ואם בישראל ,
י"א ניסן בשנת ב"ק"ד"ש" עלית למרום תנצב"ה ,

הר' יצחק יעקב קאפיל

בן הגאון יוסף אהרן פרץ יהודה מלויצק , עסק בכל עת בתורה , ושם לילות כימים , חכם ונבון , ועדה המצבה ,

ניסן א' ת"ז לפ"ק ,
נקבר פה איש חשוב האלוף החסיד מוה' ,
כ) יצחק יעקב קאפיל בן הגאון מוה' יוסף אהרן פרץ
יהודה מלויצק אשר ידיו ולבו הי' אמונה לאל ,
חכם הכולל ,
ותורהו אומנתו היתה להגות יומם וליל ,
חיים שבק לרבנן ולישראל תנצבה

ר' רפאל מלובלין

תלמיד הרב שפתי כהן שקיל וטרי עם הרב בני חיי וביו"ד סימן ק"י מביא שם הרב בני חיי תשובת הרב מוה' רפאל מלובלין הנזכר 1) ,

ר' יהודה ליב בר' שמואל

גדול בתורה , אהוב למעלה ונחמד למטה , „מציב ומעמיד הקהלה" ומצבתו קוראת בקול ,

ת"ז לפ"ק ,
ארי עלה עיר גבורים ,
יא) גופו טמון פה במבחר קברים ,
בחייו הי' אור לישרים ,
יגע בתורה צלל במים אדירים ,
הוא האלוף מ' יהודא ליב בר' שמואל ז"ל נקרא ר' ליב
מגליש והיתה מנוחתו כבוד בשם טוב יום הארי' מת ח"י
ש"מ"ן" ט"ו"ב" לפ"ק ,
היה מציב ומעמיד הקהלה עיניו מישרים ,
רועה ישראל נוהג כצאן עדרים ,

1) שם הגדולים להרב חיד"א

ר׳ אברהם בר׳ בער מוכר בשמים

אב בחכמה רך בשנים, בעל רוח נדיבה, ועל מצבתו כתוב לאמור

פה נטמן ,
איש ישר ונאמן ,
איש חי רב פעלים מקבציאל ,
עשה צדקה וגמילת חסדים כהררי אל ,
אב בחכמה ורך בשנים נקרא הר׳ אברהם,
בן האלוף כהר׳ בער מוכר בשמים ,
זיגוע ויאסף אל עמיו ז׳ ימים בחודש אלול ,
בשנת ויקם אברהם וידב׳ אל בני ח״ת לאמור ,
תנו לי אחוזת קבר בתוככם לפ״ק תנצב״ה ,

הגאון ר׳ הירש

בן הגאון ר׳ אברהם , אוהב אמת ושונא בצע, ובנראה הי׳ אב״ד בעידנו , כאשר יעיד ההרוז שעל מצבתו „מנהיג הדור כמה שנים" גם מה שנאמר הלאה „ריש מתיבתא בכמה קהלות" ולפי דעת הגאון מוה׳ יוסף לעווינשטיין אבר״ק סעראצק , הוא אחיו של הגאון מוה׳ יצחק אייזיק אבד ק הוראדנא שהובא בסוף ס׳ „גבורת אנשים" ובתשו׳ פני יהושע סי׳ ס״ג והגאון מוה׳ הירש הלז הובא ג״כ בתשו׳ פ״י ובמשאת בנימין ומהר״ם לובלין , בהגאון מוה׳ אברהם אבד״ק אפטא , ווין , הובא בציוני ווין , וחותנו של הר׳ משה אבי ר׳ יודל המובא במכתב הראשון 1) ומצבתו תספר שבחו ,

יודע רזי שמים ,
שונא בצע ונקי כפים ,
כשמואל מן הרמתים ,
הי׳ מנהיג הדור כמה שנים ,
עם יפי עינים נתקבל לרא׳ ,
מתיבתא בכמה קהלות ומהנים ,
הזכרון הגדול בתלמוד ובפוסקים
חלקו בחיים ,
חידוש כמה חידושים בפוסקים ,
כשמש בצהרים ,
ה״ה הגאון המופלג מוה׳ הירש ,
בן הגאון מוה׳ אברהם זצ״ל ,
נפטר יום הששי כ״ה אייר
ת״ח ל׳ תנצב״ה ,

1) ס׳ הגאון מוהר׳ יוסף לעווינסטיין אבד״ק סעראצק (הלא׳)

ר׳ נפתלי בר׳ שלמה צורף

איש ישר הולך, ובנראה הי׳ אחד מהקדושים אשר מתו על קדוש השם, ונהרג לרגלי איזה עילה נתעבה אשר יסורתה בשנאת הדת כאשר יעידו ויגידו החרוזים שעל המצבה „יקר בעיני ד׳ המותה לחסידיו׳ הלאה „ויהיה המכפר על כל ישראל" ומצבתו תספר שבחיו בשפה ברורה ונעומה,

פה,
נטמן איש הישר,
והכשר אשר,
הלך בדרך מישור,
הולך נכוחו אשרי לו,
שעמלו בשם טוב, ונפטר בשם טוב
יקר בעיני ד׳ המותה חסידיו,
ניחה לו ומנוחת כבודו,
ויהיה המכפר על כל ישראל אמן,
יום שני כ״ח תמוז שנת ת״י לפ״ק,
מוה׳ נפתלי בן המנוח הר׳ שלמה צורף זצ״ל,

ר׳ שמואל בר׳ יעקב

רופא אומן נהרג בעירנו, בחג הסכות תט״ז, ובספר צמח צדק סי׳ ק״ג מובא גביות עדות, להתיר אשתו להנשא, וז״ל הצ״צ, אתית לקדמאי איתתא אחת ילדה רכה בשנים מרת גיטל בת הקדוש ר׳ יעקב, ובידה כתב ראי׳ על הריגת בעלה בק״ק "לובלין, וזה נוסח הכתב שביד האשה הנזכרת „אמת הדבר כמר שמואל בר׳ יעקב איש "של מרת גיטל בת הק׳ ר׳ יעקב איז נהרג געוארען בק״ק לובלין אין איך החתום מטה "האב אין מקבר געוועזען בידי גם באותו פעם איז גיטל הנ״ל מעוברת געוועזען כל "הנ״ל כתבתי וחתמתי לעדות ולראי׳ היום יום ב׳ דר״ח חשון תט״ז לפ״ק נאום מתיתיהו "בלא״א מוה׳ חיים זצ״ל שמש הלאה כתיב אני הייתי מכרת לבעל אשה הזאת "הנצבת עמנו ביה מרת גיטל בת הקדוש רבי יעקב והוא הי׳ נקרא שמואל והי׳ רופא "אומן באלבירער כמה שנים והייתי מכיר אותו טוב ווידע אנו שנהרג בסוכות בלובלין "תט״ז לפ״ק דהיינו לאחר ההריגה שנעשית שם ונתפשרו עם האויבים המאסקאוויטים "והריקים והלכתי מן המקום לובלין אל רחוב היהודים וראיתי בבית אחד שהי׳ שם "ביהכנ״ס והוא קרוב אל הגשר והשוער העיר שם, הי׳ שמואל הנ״ל בעל האשה הזאת "שוכב על המרפסת ואני הייתי מכסה אותו שהיה שוכב בכתנתו מגולה וכסתיו, הר׳ שמואל רופא הנזכר בלי תפונח הוא המובא בספר „חסד שמואל" בין הקדושים אשר נהרגו בשנת תט״ז (הלאה בתולדות הר׳ שמואל בר׳ דוד אווירבאך),

הרב מוה׳ שמואל בהקדוש מוה׳ דוד אווירבאך

מתושבי עירנו וחייו הי׳ תלואים לו נגד בשנת ת״י, וכפשע הי׳ בינו ובין המות

המות, וניצל בדרך פלא, בספרו „זכרונות־הנפטרים" אשר חיבר בלשון עברית־אשכנזית, מונה את שמות הנהרגים בשנת תנ"א ואלה המה, שלמה בר' זיינוויל מקרעשיוו, יהודה בר' אהרן, אברהם בר' יהודה מלובלין, וואלף בר' נפתלי, זעליג בר' יעקב, פנחס בר' משה מטאמשאוו 1) ובספרו של הר' שמואל בהקדוש ר' דוד אוירבאך הנזכר הנקרא „חסד שמואל" כתוב שמה „חסדי ד' עולם אשירה · · · חסד אחד שהציל הקב"ה אותו מהגזירה שהיתה בשנת ת"ז *) "בערב סוכות בק"ק לובלין שנפלו בעוה"ר כמה וכמה "אלפים נפשות על קדוש ד' איזה לחרב ואיזה לחרב ואיזה לשבי עמם אנכי בצרה הייתי "ועשה הקב"ה עמי חסד גדול והוציא אותי · · · מאפילה לאורה והחסד השני שהצילנו "בדרך שהייתי במלון בעיר רייזין הסמוכה לק"ק ליסא, עם אדם חשוב וטהור כמר "יחזקאל כ"ץ מק"ק פינצק, ונהרג בצדי ואותו הציל אלהי אבי, הלאה (דף מ"ג ע"ב) "כתיב כי עליך הורגנו כל היום ופשוטו הוא שכנסת ישראל אומרת זאת, על הרוגי "וקדושי ישראל ובפרט הקדושים שהי' בק"ק לובלין שנעשו בהם דינים קשים כמעט "בכל יום בעוה"ה כצאן טבחה לא כצאן שהוא חי ששוחטין אותו קל מהרה, רק הי' "עושין עם הקדושים כמו שעושין עם הצאן שחוט שמנתחים אותו וצולין אותו על האש "כן עשו הרשעים עם הקדושים כחיים כמו שעשו להקדוש הר' אברהם בהר' יהודה "מלובלין שהי' הוחבין שפוד בגופו חי והיה חי כמעט כל היום ויצאה נשמתו בקדושה "ובטהרה · · · וכן עשו עם הקדוש הר' יהודה בהר' אהרן מפרעמסלי שהתכו את "לשונו בחייו מאחוריו ואח"כ התכוהו על ד' חתוכות כצאן טבחה, וכן עשו עם "הקדושים מהר' בנימין והר' פנחס מלוקב שהי' מענין אותם ביסורים קשים, ואח"כ "הרגום בחרב, וכן עשו להקדוש ר' פנחס מטאמאשאוו שהי' מענין אותו ביסורים קשים "ואח"כ שרפוהו חי, וכן עשו להקדוש ר' נחמן ולהקדוש ר' שמואל מעיר חדש, שהיו "כורכים על ידו פשתים עם זפת והציתו את הפשתן באש, עד שנשרפה ידו ונפלה "ממנו, ואח"כ שרפוהו חי, וכן עשו להקדוש ר' שלמה שחתכו ידו בחייו ואח"כ תלו "אותו בעץ בשלשלת של ברזל וכן נהרגו כמה וכמה אלפים על קדושת השם בעו"ה "בשנת ת"ח במדינת רייסין ובשנת תט"ז במדינת פולין, גם בק"ק לובלין היתה הריגה "גדולה בערב סוכות ונפלו כמה אלפים על קדושת השם עכ"ל 2) תסמר שערת ראשינו בראותינו איך יעקב קטן ודל, בזוז ושסוי, מרמס לכל זר ימעול וחומץ, אולם תהלה לד' העלמה אשר היתה רובצת על שמי חיינו, חלפה עברה, והשמים הטהרו, ובצל מלכי חסד אנחנו חוסים, אשר לא יתנו לנגוע בנו לרעה וד' הטוב ישלם גמולם לנו, ובא לציון גואל,

מרת שרה יפה

אשת ר' שלמה בן יעקב יפה מחזקת בית הדפוס, ומסדרת אותיות כאחת ה' אלפים תכה־תל"ד 3)

ר'

---

*) החכם הר' גורלאנד בספרו לקורות הגזירות מעיר על זה, כי בטעות כתוב ת"ל וצ"ל ת"ו ומביא ראי' מסו"ת למה לדק, שגם כתוב שגזירה היתה בשנת ת"ו, וכי גם בזכרון שבסוף ספר חסד שמואל כתוב „בשנת תע"ז במדינת פולין וכו'" (לקורות הגזירות חוברת 5 דף 74)

1) ליטעראטור געשיכטע דער סינאגאגאלען פאעזיע זייטע 439 2) לקורות הגזרות להחכם הר' גורלאנד חוברת חמשית דף 75 3) „בנות ציון המלוינות" לסדר פיקייזערלינג נעתק ע"י המשכיל ה. ד. פינקע.

ר׳ ארי׳ ליב דיין

בעירנו חיכר ספר „לקוטי האור" באור ענין הלכות קדוש החודש להרמב"ם ונחלק לב׳ חלקים הלק ראשון „מאור הקטון" על מאורות החיצונים בענין קידוש החידש ע"פ הראיה ע"פ חשבון המולדות וחלק שני „מאור הגדול" על מאורות הפנימים הנסתרים לובלין תכ"ז 1)

ר׳ יוסף בר׳ דוד

למדן וחריף, תורני נכבד, הרביץ תורה והעמיד תלמודים הרבה כאשר תודיעני מצבתו,

לד) מגלד הסני)

אני בוכיה על פטירת אמו׳ מאור הגדול,
מהו׳ יוסף במו׳ דוד אב"ד ור"מ דק"ק ברעסלא,
העמיד תלמידים הרבה והרביץ תורה בישראל,
ונפטר בשם טוב ביום א׳ ו׳ ניסן תב"ט לפ"ק,
זכותו יעמוד ולכ"י א"ס,

ר׳ ישראל בר׳ אליהו

איש כביר פעלים, מופלג בתורה, שמו נודע למרחקים כמתואר על מצבתו:

תב"ט־פ"נ־לפ"ק,
איש צדיק וישר,
רב פעלים מקבציאל!
ישראל עושה חיל,
ה"ה הרבני המופ׳
ומופלג בתודה הנגיד,
המפורסם בכל תפוצות ישראל,
זיו הדרת פניו הי׳ כעין (נחושת),
קליל מהר׳ ישראל ז"ל בהרב,
המופלג מוה׳ אליהו ז"ל שנפטר יום ב׳ י"א כסליו,

ר׳ חיים וויטאל פעליקס

ר׳ חיים וויטאל פעליקס חכם ודוקטור נסמך בחכמת הרפואה בהאניווערזיטאט בפאדובה, ונתישב בעירנו, ובחכמתו הגדולה ובישרת מעשיו זכה לשם גדול עד כי כבוד הודו מיכאל מלך פולין הכירו לטוב, ונשא פשתגן כתב הדת מיום 28 אוגוסט שנת 1671 (תל"ב) לקבל אותו במספר עבדי המלך ועריו ולזכותו בכל זכיותיהם, ונתן

1) אוצר הספרים לסרב בן יעקב 263

ונתן לו הרשיום לעסוק בחכמת חרפואה בכל מדינת מלכותו ובכתב הדת הזה מעיד עליו המלך כי חכם גדול הוא בחכמת הרפואה לעיון ולמעשה 1) וזה תוכן כתב הדת וזה לשונו 2)

סערוויטאריאט להמלומד חיים וויטאל פעליקס, רופא עברי ראשון בעיר לובלין,

"בחסד האל, מיכאל מלך פולין וכו' מאשר ומקיים בזה וכו' כי לכתבי "הממשלה בהמדינה נתקבלה גם התעודה על קלף, הכתיבה מטה, חתימה בחתימת "ידינו, וגם בגישפנקא דמלכותא מהלשכה הנמוכה, (Младшіе Канцелярін) "שמורה אתנו כלה, בלי שנוי ומחק בגוף התעודה ולבלי הטיל שום ספק באמיתתה. "וזה תוכנה של התעודה, בחסד עליון מיכאל מלך פולין נסיך גדול ארץ ליטא, רוסיא "פרוסיא, מאזאוועצקי, סאמאגיטסקי, ליבאנסקי, קיעבסקי, וואלינסקי, פודולסקי, "פאדליאשקי, סעווערסקי, סמאלינסקי, טשערניגאווסקי, אנחנו מאשרים ומקיימים "התעודה הנזכרה, אשר החובה למלאות אחרי' מוטל על הכל בכלל ועל כ"א בפרט "בין כל הדברים והעקרים אשר על הממשלה לדאוג למלאות אחריהן לא נופל בערכן "גם הדבר הזה, והוא כי בעת בחירת אנשים לשאת משרה בהממשלה, לבחור אחד "להיות ממונה על גביהם, והמשרה הזאת תהי נתונה על שכם איש המצוין בלימודים "במדרגה גבוה ואשר רכש לו נסיונות רבים. איש מהיר וחרוץ בעל כשרון להוציא "כל דבר אל הפועל ולמלאות אחרי החובות המוטלות עליו, לכן אנחנו בראותינו "מכתב־תהלה מפוזן המעיד על גודל ערך המלומד בחכמת הרפואה, היהודי חיים "וויטאל פעליקס רופא עיר לובלין את הידיעות הרבות והנסיון הרב אשר רכש לו, "ואשר ע"י זה זכה להמנות במספר הרופאים בפאדובה, גם זכה לאותות כבוד בשגם "בעד עבודתו בלי־לאות לטובת ממשלתינו מצאנו לנכון ולחובה לקבלו תרת חסיתנו "ובין עבדי חצר מלכיתנו ובכן אנחנו מקבלים אותו במספר יועצי מדינ־נו, ואנחנו "נותנים לו הזכות לגור בכל מרחבי ארצינו בכל הגלילות והמחוזות, ורשות לו לרפא חולים, מקומו תכירו ראשונה בין כל היהודים רשות לו לבחון את אלו אשר בלי "צדק ומשפט נוטלים להם תואר רופא גם רשות לו להודע אם קבלו את התואר הזה "באמת באיזה בה"ס הגבוהים (אוניווערזיטאטים) רשות לו לעסוק בעסקים שונים "במלה אחת להנות מכל הזכיות אשר מהם נהנים כל נושאי משרה בממשלתינו, כפי "החוק והמנהג, ואנחנו פוטרים אותו מכל חובות והוצאות המדינה, לבד מזה אנחנו "מרשים לו בחברי ממשלתינו, להדביק על בתי החומה אשר לו את דגל הממשלה בעיר "לובלין כמו כן בערים אחרות, ופוטרים אנחנו אותו מכל דמסים והוצאות הממלכה,

"מודיעים אנחנו כל זאת לאלו אשר להם נחוץ הדבר לדעת ולמלאות וביחוד "לאלו המארשאלים בהמדינה, לנסיכות ליטא הגדולה, ולכל יועצי חצר מלכותינו "כמו כן להרשות אשר בכל המחוזות ובכל המקומות אנחנו מצוים כי להנזכר חיים "וויטאל פעליקס רופא בעיר לובלין יכירו וימנו אותו כחוק וכמשפט לאחד מיועצנו,

"גם ידעו כי כמו לכל יועצינו הנהנים מהזכיות כפי החוק והמנהג גם בהנוגע "לו חובה אליהם למלאות כל הדברים באופן היותר טוב המוטלים עליהם ולהשגיח

כי

---

1) כנסת ישראל לשנת תרמ"ו צד 366 2) התעודה הנזכרת הובאה בהמזכיר לה' שטיינשניידער בשפת לאטיין, ולבקשתי העתיקה מורה דת ישראל בגימנזיום בעירנו משפה לשפת רוסיא, ואני העתקתיה לשפת עבר (המחבר)

"כי גם אחרים ימלאו אחריהם כמו כן לאמת דברינו אנחנו מצוים לשמור התעורה
"הזאת בחתימת ידינו באנו עה"ח בגושפנקא דמלכותא נתן בלובלין 28 אוגוסט 1671
"בשנה השניה למלכותינו קיסר מיכאל (מקום החותם)

ר' שמואל זיינוויל

בר' חנוך מעירנו, אבד"ק מינץ חיבר ס' דברי שמואל דרשות ע"ס ב' אשית שמות, ויקרא, נדפס באמשטרדם תל"ח 1)

ר' שמואל בר' ישראל איסר

אלוף וראש וגבאי צדקה בעירנו מגזע היחס וכה תקונן אבן מצבתו'

פה,
נגנז האלוף המרומם,
הראש והקצין מוה' שמואל,
וצ"ל במוה' ישראל איסר,
בהמאור הנדול רבן בני הגולה,
מוה' שמשון וצ"ל גבאי צדקה,
דק"ק לובלין נפטר בער"ח תמוז,
תמ"ב לפ"ק,

הקדוש ר' צבי הירש

הקדוש מוה' צבי הירש והי' לו בן הנקרא בשמו מרדכי אחד מחברי החברה קדושה בעירנו, ובא עה"ח בין הבוררים על אישור בחירת גבאי משמורת ביום ד' הוה"כ של פסח שנת תמ"ה 2)

ר' יעקב

שר ונגיד, ראש ומנהיג, גדול ומפורסם בתורה ובחסידות, כמתוא על מצבתו,

פה,
נטמן השר והנגיד,
בישראל מפורסם,
בתורה ובחסידות,
הראש ומנהיג הרב,
מוה' יעקב חתן ר' שמואל,

ערדליש

1) אוצר הספרים לר' ח' בן יעקב 107 2) בפנקס של החברה קדישא בעירנו דף ח'

רעכלש שמונה ימים לח׳,
טבת תי״ו מ״ם הא לפ״ק,

הר׳ מרדכי מלובלין

ראש מדינה דגליל לבוב נמצאה חתימת ידו בפנקס הקהל דף 77 על שטר חזקה ביריד יערסלאב משנת תמ״ז 1)

הר׳ שלמה ספרא דמתא לובלין

חתום בפנקס הקהל צד 77 על קיום העתק שטר חזקה מיריד יערלסב י״א תשרי תמ״ז וחתומים שם האלופים הקציוים ראשי המדינה דגליל לבוב 2)

ר׳ בנימין וואלף

בר׳ אברהם היילפרין אחד מרוזני הקהלה, וקציני עדתינו מנבחרי הוועד של ד׳ ארצות ונתן הסכמתו בין יתר הרוזנים וקצינים של וועד ד׳ ארצות על הדפסת ספר „בית יעקב" אשר חיבר הגאון מות׳ יעקב בן הג׳ מוה׳ שמואל ר״מ ואב״ד דק״ק צאזמור חתן הרב המופלג המאור הגדול מוה׳ יצחק אייזיק אבד״ק טיקטין ביום ד׳ ז׳ תשרי תנ״ג בספר „אנשי שם" דף 48 להרב הח׳ ר״ש באבער ידובר ג״כ אודותו

ר׳ ברוך בר׳ משה קאפילש

נשא משרת „נאמן" בעירנו ככתוב על מצבתו,

כב) איש נאמן דק׳ לובלין האלוף התו׳,
מהר׳ ברוך בר׳ משה קאפילש ז״ל,
נגוע ונאסף יום א׳ ב׳ לחודש תמוז תנ״ג לפ״ק,

הרב ר׳ אליהו בר׳ קלונמוס

מתושבי עירנו, חיבר ספר „אדרת אליהו" פשטים כסדר התורה ובסופו תפלה אשר נשלחה לו מארץ ישראל נדפס בפ״פ דאדער שנת תנ״ד 3)

הרב ר׳ אלקנה דיין

בעירנו, נתקבל בין האלופים הגבאי׳ של החברה קדושה בחה״מ של פסח תנ״ה גם בא הרבה פעמים עה״ח בפנקס של החברה הנזכרה 4)

---

1) עיין ספר תולדת גדולי לבוב להח׳ ר״ש באבער דף 147 2) עיין שם הנ״ל דף 206 3) אוצר הספרים להח׳ בן יעקב דף 17 4) פנקס של החברה קדישא דף ע׳ ע״ב

ואז

הרב ר׳ הירש ר׳ מנליש

מתושבי עירנו, מביאו הגאון מהר״מ זסקינד שהי׳ אב״ד בעירנו בהסכמתו לספר הלכה ברורה, אשר מחברו הוא בנו של הרב שמעון וואלף, והוא הגאון ר׳ פנחס אוירבאך, ובעודנו צעיר לימים הי׳ בקי בבולא תלמודא ובארבע טורים בע״פ ובעבור זה עלה לגדולה, ונתמנה גם הוא להיות מב״ד הגדול בקראקא, מדת הקודמים העומדים תמיד במקום רב ואב״ד, והוא בא עה״ח בין הרבנים הגאונים בי דינא רבה דישם שהסכימו בשנת תנ״ח על ספר מקור חיים להגאון מוה׳ חיים קראכמאל דרשן דק״ק קראקא 1)

הרב ר׳ אברהם הלוי

בעירנו, גם הי׳ אחד מהאלופים הגבאים בהחברה קדישא בפה בשנת תנ״ו יבא כמה פעמים עה״ח בפנקס של החברה הנזכרה 2)

הגאון מוה׳ אליהו

בהמפורסם מוה׳ שמואל מתושבי עירנו, קרוב לשלשים שנה הי׳ איתן מושבו בין גדולי רמים, והי׳ רועה צאן קדשים אחד מבני העליה מרוזני קציני פרנסי הקהלה עיר ואם בישראל ק״ק בריסק דליטא בהיותה בשלותה, חיבר ספר שו״ת יד אליהו נדפס באמשטרדם תע״ב ועל שער ספרו כתיב שהי׳ אב״ד בכמה קהלות גדולות במדינת פולין וליטא ובמדינת מעהרין ובספרו נמצא שו״ת של הג״מ שאול אבד״ק בריסק וקראקא גם שו״ת של הג״מ משה במהר״מ זסקינד 3) גם חיבר ספר חידושי אליהו על הש״ס ודרושים 4) ובהקדמת ספרו יד אליהו מרבה לספר בשבח קהלת עירנו וכה לשונו, „והנה כתבתי מכל מה שלמדתי מרבותי ושמעתי מפיהם, ומפי כתבם, אשר בימי חורפי נתגדלתי בעיר רבתי עם רבתי בדעות היא ק״ק לובלין המעוטרה ובימי היתה שם בית מועד ועד לחכמי ישראל ביריד גראמניץ מדי שנה בשנה, ואח״כ ראיתי "אלקים עולים בהתועדות אנשי קודש במדינת פולין וליטא כמה שנים באסיפת הרועים "ויש מעט בזמנינו זה אשר ראה בניני צדיקים כזה אשר הי׳ נאה להם ונאה לעולם "כמוני היום, ועם היותי אז עדיין זנב לאריות ומלחך עפר תחת רגליהם עכ״ז הי׳ לו "לעינים וכל דבריהם שתיתי בצמא בשעת מעשה 5) הגאון מוה׳ אליהו הנזכר שם בזקנתו פעמיו לארצנו הקדושה, ויבלה ימיו האחרונים בעיר הקדושה חברון ושמה מנוחתו כבוד 6)

הר׳ יעקב דיין

בעירנו, וגם אחד מהגבאים והאלופים של החברה קד״שא בעירנו בשנת ת״ס 7)

1) כלילת יופי ח״ב דף קכ״ח 2) פנקס של החברה קדישא דף ע״ה ע״ב 3) עיר הגבורים לגדולי בריסק מכתב של רהבינאוויטץ דף 192 4) אוצר הספרים להח׳ בן יעקב דף 175 5) מכתבי בקורת רבני וועדי ד׳ ארצות מאת הרב הג׳ מו״ה ח. נ. דעמבילר דף 22 6) שסג׳ להרב הג׳ חיד״א ח״א דף י׳ ע״ב 7) פנקס של החברה קדישא דף ל״ג

הר' בצלאל דיין

נמצא את שמו חתום בפנקס של החברה קדישא בעירנו בשנת ת"ס ,

הגאון מוה' מענדיל הייקריל

מתושבי עירנו בן הגאון מוה' נחמן ממעזריטש בהגאון מוה' מנחם מענדיל מרגליות הובא בשו"ת „צמח צדק" ובספר „מרא דכיא" עה"ת ובס' „תמים יחדיו" הגאון מוה' מענדיל הייקריל הנזכר מצאנוהו בעירנו בשנת ת"ס 1)

הרב ר' שלמה דרשן

בעירנו , נתן הסכמתו על ספר „אור ישראל" , פירוש על הזוהר , אשר חיבר הגאון מוה' ישראל בר' אהרן אבד"ק שקלאב , וכה חתם עצמו בהסכמתו להספר הנזכר „הצעיר שלמה דרשן שפירא דק"ק לובלין יום א' ר"ח אלול תס"א לפ"ק

הר' שבתי שתדלן

בעירנו גם הי' אחד מהגבאים האלופים , והמשגיחים בהחברה קדישא בפה יצ"ו בשנת תס"ז 2)

הר' חיים

בהאלוף מוה' שמואל נפטר בעירנו , וכה התקונן אבן מצבתו ,

לה) פה נטמן ,
האלוף ה"ה מהורר חיים ,
בהאלוף מהו' שמואל זצ"ל ,
חתן האלוף מ' וואלף ר"א ר"ל
ונפטר ביום ה' עשרה ימים בשבט תס"ו לפ"ק תנצבה

הקדוש ר' דוד

נפטר בחודש אדר תס"ד , נזכר בפנקס של החב"ה קדישא בעירנו 3) .

ר יצחק שתדלן

אחד מתושבי עירנו הנקרא בשמו ר' איציק אחד מהגבאים האלופים של החברה קדישא בעירנו ובא כמה פעמים עה ח בהפנקס של החברה הנזכרה בשנת תס"ז 4)
ר'

---

1) מכתב ה' של הגאון מוה' יוסף לעווינשטיין אבד"ק סעראצק הנ"ל 2) פנקס של החברה קדישא דף קמ"ב 3) דף קי"ג ע"ב 4) דף קמ"ב

ר׳ אלכסנדר סענדער

בר׳ חיים מייזילש איש נכבד ומפורסם, ועל מצבתו כתיב תואר, „התייר הגדול״ ואל מה ירמזון הדברים הנזכרים? לא אדע! אם המכוון הוא שתייר ארצות, אי אולי כי ירד ותייר עמקי של ים התלמוד, ובאופן האחרון נפלא הדבר מדוע, לא הזכירו בהמצבה עוד תוארים אשר יאותו לאיש גדול בתורה? וכה תקונן אבן מצבתו,

פה,
נטמן התייר הגדול הר׳,
המפורסם מו׳ אלכסנדר,
סענדער בהמפורסם מוה׳,
חיים זצ״ל מייזילש שנפטר,
והלך לעולמו ביום כ״ז כסליו,
שנת תע״ז לפ״ק ת״ו״ל״ה״,
תנצבה,

ר׳ זאב וואלף

איש חריף בתורה, וחכם מפואר שר וגדול בישראל כאשר נראה מעל מצבתו אשר תרבה לספר בשבחיו,

שר וגדול נפל בישראל ראש גולת אריאל
זה אב בחכמה ואלוף בתורה כיונתן בן עוזיאל,
אי חסיד ואי עניו כהלל,
בתורה ובמצות עסק ביום וליל,
ה״ה הראש הרבני המופלג הנגיד המפורסים,
מוה׳ זאב וואלף במו׳ יהודא שבק חיים לכל חי,
טו״ב אדר שנת בח״ס״ד וב״א מת״ תנצב״ה (הע״א)

הרב ר׳ שמואל דרשן

הרב הגאון הר׳ שמואל דרשן מתושבי עירנו, נקרא בפי כל בשם רבי ״שמואל ראמאנר והיה מפורסם בדורו ומקובל גדול, חיבר ספר „דברי עתיקין״ על הזהר שהעתיקו כלו ללשון הקודש ונשאר בכתובים כאשר העיד עליו בן אחיו הרה״ג מוה׳ בנימין זאב וואלף דיין דק״ק פינטשיב בהקדמתו לספר מסגרת השלחן על שו״ע חו״מ דפוס בערלין תע״ג, בנו הוא הגאון המפורסם בנימין זאב וואלף בעהמ״ח ספר „עיר בנימין״ והי׳ לו לאשה בתו של הרב הגביר שר ונגיד בישראל מוה׳ אברהם בר׳ נתן הלוי זצ״ל שהי׳ ראש ומנהיג בקראקא והמדינה אשר בא בהסכמה בין האלופים הרוזנים והקצינים מנהיגי ד׳ ארצות בועד יערסלב ביום י״ג תשרי תמ״ד שהסכימו שם על הדפסת ספר „עין יעקב״ באמשטרדם עם כל המפורשים וחתנו הרב ר׳ בנימין זאב וואלף הנזכר הי׳ חוסה בצל החכמה ובצל הכסף בבית חותנו הגביר הנ״ל אשר הי׳ לו תורה וגדולה במקום׳ אחד ובמשך הזמן נעשה לארי שבחבורה והי׳ נמנה בין גדולי וחכמי זמנו בקראקא בעת ההוא

ההוא, אשר העיר הזאת היתה מגדלת גבורי חיל לאורייתא, ובמשך הזמן נתקבל לאב"ד ק"ק זמיגראד וישם חיבר ספרו „עיר בנימין" על אגדות הש"ס והוציאו לאור בפ"פ דאדער בשנת תנ"ח בהסכמת גדולי וחכמי זמנו. 1)

הרב ר' אברהם אבלי פרנס

פרנס הוועד דד"א בעירנו, נמצא הסכמתו על ספר דמשק אליעזר על המסורה אשר חיבר הגאון הר' אליעזר בר' יהודה נכד הגאון הר' צבי הירש ר"מ ואב"ד דק"ק לובלין וכה חתם עצמו בין יתר הקצינים „כ"ד רוזני קציני נגידי מנהיגי הוועד דד"א חי אלול תפ"א לפ"ק פה ק"ק ריצוואל הק' אברהם בלא"א הג' מוה' ישראל איסר מלובלין פ"ה דד"א נפטר בעירנו וכה חרות על מצבתו,

פ"נ,
נטמן ונגנז פרנס,
הוועד דד"א מו' אבלי,
בהרב אב"ד מ' איסרל,
ז"ל בהרב הגאון מ' משה ז"ל,

הרב ר' קאפיל דיין

שמו מוזכר בפנקס של החברה קדישא בעירנו יצ"ו בעת שידובר בהוצאות החברה מחודש מר חשון שנת תפ"ג 2) נפטר תקנ"ב כפי דעת הגאון לעווינשטיין במכהבו ושם יאמר שכנראה זה ר' קאפיל בר' שמשון כץ,

הרב ר' יונה דיין

גם הוא נזכר בפנקס של החברה קדישא בעירנו, בשנת תפ"ו 3)

האברך החריף מוה' ארי' יהודה ליב

האברך הרב החריף ארי' יהודא ליב הלוי, בן הגאון אב"ד ור"מ פה בעירנו כבתוב על מצבתו, מי היה אביו הגאון האב"ד בעירנו? לא נאמר שמה בפירוש, אולם נוכל להחליט כי אביו הי' הגאון מוה' אייזיק הלוי בר' ארי' ליב, הנפטר בעירנו בהיותו פה אב"ד בשנת תצ"ה. והדבר המאמת את ההחלטה הזאת, הוא, ששמו דומה לשם אביו של הר' אייזיק אב"ד בעירנו, וכי גם הוא הי' מגזע הלויים, ועוד גם זאת כי היו בזמן אחד. כאשר תספר לנו מצבתו של הר' ארי' יהודה ליב, הנזכר הי' בעל כשרון מאוד נעלה, צנא מלא ספרא, סיני ועוקר הרים. בעלי מדות תרומיות יפה תואר להלל. אולם לאסונו עלה עליו הכורת בדמי ימיו בהיותו בן שבע עשרה שנה בעוד לא הבשילו ענביו, ולא יכולנו להנות מהעסים אשר הי' לנו לקוות שיביאו לנו. ובקול מר צורח תתן המצבה קולה קול עוז לכל עובר כי יקונן

1) כלילת יופי להרב הג' מוה' ח. נ. דעמבילר ח"ב דף כ"ס 2) דף קפ"ד ע"ב 3) דף ק"ל

יקונן אתה יחד, ויאנח אנחה גדולה ומרה. כאשר יצהירו אותו יאתיה לנגד עיניו על האי שופרי דבלי בארעא,

פה נטמן זית רענן,
בצל שדי יתלונן,
יפה פרי תואר,
שכינת אל עליו להאיר,
האברך ומופלא בחכמה באין שיעור,
הרבנו׳ עמוד הימיני,
חריף וסיני, (נא)
והוא כבן שבע עשרה שנה,
שבחו מי מנה,
כמהורר׳ אריה ידא ליב הלוי זצ״ל בן הג׳ אב״ד ור״מ פה ק״ק לובלין יצ״ו זכותו יגן עלינו,
לא ישמע פרץ וצוחה כוו ברחובותינו,
ויצרור בצרור חחיים נשמתו,
ומיכאל כה״ג יקריב נשמתו,
בעקידת יצחק שהי׳ יחיד לאביו ולביתו,
ויזכה לעמוד באח״י לקץ הימין,
ד׳ הוא גורלו ונחלתו אמן,
ונתבקש אל השמים י׳ד׳ ו כסליו תפ״ח ל׳,

הרב מוה׳ נטע דיין

אחד מהאלופים הגבאים בהחברה קדישא בעירנו בשנת תצ״ד 1)

הרב מוה׳ אליהו בר׳ יעקב

מגזע הגאון מוהר׳ שבנא ז״ל, מילידי עירנו, גאון מפורסם אבד״ק אליאנוב וקאלטשין, בפולין גדול, בסוף המאה החמשית לאלף הששי, ונתפס ע ד מצוה הוכרח לברוח מארץ מולדתו, והרחיק נדוד ועבר בכל ארץ המערב, תוגרמא, איטליא, ובדרך מסעו נתן לבו ללמוד חכמת הקבלה. עיונית ומעשית. מפי ספרים וסופרים, ובסוף ימיו נתישב באמשטרדם והתאכסן בבית הרב אב״ד מוהר׳ ארי׳ ליב חיבר ספר ברכת אליהו חידושי גפ״ת בתוספות קצת דינים, מהר״מ חגיז ובסופו טעמים וקצת מנהגי אשכנזים (וואנזיבאק תפ״ח) 2),

הרב ר׳ אהרן

בר׳ יהודא ליב, דיין ומורה הוראה בעירנו, מופלג בתורה, הכם מחוכם כאשר תעיד מצבתו,

נפטר

1) פנקס של החברה קדישא דף רל״ה ע״ב 2) כנסת ישראל להחכם רש״י פין דף 112

נפטר ח' שבט
פ"נ מטה אהרן מטה עוז שקוד ,
פתולי חכמה ומדע היתה אתו צמודה ,
ה"ה הרבני המופלג ובקי בחדרי תורה ידין ויורה
השלם במעשיו הי' תמים
שם לילות כימים
מו' אהרן ז"ל בהרב המופלג מ' יהודה ליב ז"ל ,
שנת ויראו כל העדה כי גוע אהרן לפ"ק ,
(הנקודות על הפרט מהמצבה הזאת נמחקו לכן לא נדע שנת מותו)

הרב מוה' יוסף

אבד"ק ייסלניג וק"ק ביהאווי , ודיין דק"ק לובלין עירנו , בספרו "חותם ה'" דפוס פ"פ ד"מ שנת תק"ג על שמינית בורגען נכתב על השער בזה"ל ; וליקט ואסף הרב המאוה"ג מוהר' יוסף אבד"ק ייסלינג ודק"ק ביחאווע , ודיין דק"ק לובלין בהרב המאוה"ג מוהר' ארי' ליב בהגאון מוהר' זכרי' מענדיל אבד"ק בעלזא והגליל בן הגאון המפורסם בדורו גדול מרבן שמו , רב רבנן מהר' ארי' ליב זצ"ל אבד"ק קראקא הגליל יצ"ו שהי' נקרא ר' ליב ר' פישלס חתן הרב המאוה"ג מוהר' אפרים פישל אבד"ק לוקאבי עב"ל . ולפי דעת הגאון מוהר' יוסף לעווינשטיין אבד"ק סעראצק נפטר בעירנו , וקברו סמוך לקבר הרה"ג ר' אפרים זלמן בהרב תבנית אות יוסף 1) אולם כעת לא נודע מקום קברו ומצבתו בבית מועד לכל חי בעירנו

הרב ר' יוסף בר' זכרי' מענדיל

אבדק"ק מינסק הובא כפתח השער לספר „מראות הצובאות" להגאון מוהר' משה זאב אבד"ק טוקטין , ביאליסטאק , ובנו מוהר' זכרי' מענדיל ישב בעירנו הובא בספר פרי תבואה סי' נ"א אבי הר' דוד טעביל חותנו של ר' שלמה ליב טליקאווי ולינטשיץ , ואבי מוהר' יוסף מענדילזאן בעירנו 2) וכה תקונן אבן מצבתו של הגאון הר' יוסף בר' זכרי' מענדיל הנזכר ;

מגן
פ"נ הרב הגאון הגדול החריף
מוהר' יוסף בהרב הגאון מהו' זכרי' מענדיל
שהי' אב"ד בכמה קהלות ובק"ק סלוצק נפטר
שבט .

ר' נתנאל בר' משולם

שר וגדול ראש ומנהיג הקהלה , תורני מופלג , איש כביר ורב פעלים כמתואר על מצבתו ;

אבל

1) במכתב הגאון מוה' יוסף לעווינשטיין אבד"ק סעראצק שלהס
2) במכתב הגאון הנזכר הלהס

אבל אעורר בכי תמרורים ,
ומלאכי מרום מר יבכיון ,
על נפילת שר וגדול לא מש מתוך אוהל של תורה ,
יומם ולילה הרבני המופלג הראש ומנהיג הקהלה ,
הקצין הנגיד מוהר' נתגאל במ' משולם זצ"ל ,
ת נ צ ב ה.

ר' צבי הירש

בר' משה חנוך זינדיל מעירנו חיבר ספר „דרך טובים" מפרש המחזור , והסליחות, ותפלות , וקרא לו סדר הדרכה והנהגות האדם מעת קומו בבוקר וכל היום וכל השנה בחרוזים 1)

הקדוש מוה' אלכסנדר

מצוויזמער נפטר בעירנו בשנת תנ"ח ונזכר בין הנפטרים בפנקס של החברה קדישא בעירנו 2)

הקדוש מוה' נפתלי

מפרעמסלא נפטר בעירני ליל ד' טבת תפ"ב מובא בפנקס של החברה קדישא בעירנו 3) ,

ר' אברהם יעקב

בר' משה איש נכבד , ותמים במעשיו , יושב באהלו של תורה , מגזע היחס כאשר תעיד מצבתו :

יעקב הלך לדרכו של עולם ,
איש תמים במעשיו ,
יושב באוהל של תורה ,
הרבני המפורסם מוהר'
אברהם יעקב בן מוהר' משה
הכהן ז"ל בעל המחבר ס' גבעת שאול ,

1) אוצר הספרים לה"ה בן-יעקב 220 2) דף ל' 3) דף קע"ד ,

ר' פישל בר' משה

נזכר בקנטרוס הזכרות נשמות הכתיב על קלף ונמצא בביהכנ"ס מהר"מ ז"ל עם התוארים דבאים „הרב המאה"ג מוהר' פישל בר' משה"

הרב מוה' יצחק בר' פנחס

כה תקונן אבן מצבתו

פה נטמן קדוש יאמר לו
ה"ה המפורסם הרב המאה"ג
מ' יצחק בהרב המאה"ג מ' פנחס זצ"ל ,
שהי' אב"ד ור"מ דק"ק קורב שהלך לעולמו ,
והניח אותנו ביגון ואנחה ט' ניסן תצ"ט לפ"ק ת נ צ ב ה •

המאה הששית

הגאון מוה' יעקב חיים

הגאון מוה' יעקב חיים אב"ד בעירנו , נולד לאביו הרב הפרנס דד"א בפה מוה' אברהם , בהיותו אב"ד בעירנו נתעצם בהמחלוקת של הגאון מוה' יעקב עמדן והגאון מוה' יהונתן אייבשיטץ , ובפקודתו הוכרז חרם , בביהכנ"ס הגדול מהרש"ל ז"ל על אלו הדוברים סרה , והנותנים דופי בהרב הגאון מוהר' יהונתן אייבשיטץ , החרם הוכרז ביום ט"ו לחודש אייר תקי"א 1) ובן הי' לו הג"מ יצחק אבד"ק טארנוי חותנו של הר' חיים אבד"ק הרובשוב , נפטר בעירנו ואשתו הרבנות נשאה לחגאון מוהר' שאול אבד"ק אמשטרדם בעהמ"ח ס' בנין אריאל 2) וכה תקונן אבן מצבתו ותהגה נכאים ,

פה נ'
על זה יבכו כל בית ישראל ,
שנפל כותרת שר גדול הדור בישראל ,
ראש גולת אריאל ,
שהרביץ תורה בישראל , (לח)
שמו נודע ומפורסם לשבח בכל תפוצות ישראל
מורנו ורבינו הרב הגאון מ' יעקב חיים זצ"ל
ה"ה אב"ד ור"מ דק"ק לובלין והגליל יצ"ו ,
בהרב הטפסיר פרנס הדור ,
מ' אברהם
זצ"ל

---

1) לוחות העדות להגאון מוה' יהונתן אייבשיטץ 2) ממכתבי הגאון מוה' יוסף לעווינשטיין אבד"ק סעראצק הנ"ל

זצ"ל ושבק חיים לנו ונפטר לעולמו ביום א' חית אלול,
שנת תקכ"ט לפ"ק ת נ צ ב ה .

הגאון מוה' יעקב אבד"ק לויצק

הגאון מוהר' יעקב אבד"ק לויצק, לענטשני, בעהמ"ח ס' ככבי יעקב היה אחרי כן למו"צ וראב"ד בעירנו, אשתו הרבנות מרת פערל נפטרה פה ל' אייר תק"ל היא היתה בת הג"מ יהושע אבד"ק שידלוב, נתן הסכמתו על ס' זרע ברך שלשי פנים מאירות חלק א', פועל צדק על הש"ך מהג"מ יהודה ליב אבד"ק ראקוב, סטאשוב, שידלוב, קראקא, והגליל בהג"מ יצחק אייזיק אבד"ק פרעמסלא החתום בפנקס ווילנא שנת ת"ז 1),

הגאון מוה' יעקב קאפיל

אב"ד בעירנו הובא בספר תיבת גומא להפ"ג והי' אב"ד פה עירנו משנת תקכ"ט עד שנת תקל"ב 2),

הגאון מוה' יהושע העשיל הורוויץ

הגאון מוהר' יהושע העשיל הורוויץ אבד"ק ריצוויל, אח"כ בעירנו, נתן הסכמתו על ספר תפארת ישראל זוטא לר' ישראל משקלאוו אחי הרב הג' בעהמ"ח ס' מקנה, והס' הפלאה, בהג"מ צבי הירש אבד"ק טשורקיב בהגאון מוהר' מאיר הורוויץ מטיקטין ושמש פה בכתר הרבנות משנת תקל"ב עד תק"מ 3),

הגאון מוה' יוסף

הג"מ מוהר' יוסף אבד"ק ביאלי, ואח"כ ראש ב"ד בעירנו, הובא בס' תורת הקנאות להגאון יעב"ץ בן הגאון הר' יעקב אבד"ק לויצק, לענטשני בעהמ"ח ס' ככבי יעקב, בהג"מ ארי' ליב אבד"ק סלוצק, הוראדנע בהגאון נתן נטע אבד"ק טארניגראד בן הי' לו הרב מוהר' נטע מאיר ספרא ודיינא דק"ק עירנו. שמו של הר' יוסף ראש ב"ד הנזכר נמצא הרבה פעמים חתום בפנקס קובץ פסקים דייני עירנו. נפטר פה וכה הקונן אבן מצבתו והרבה לספר בשבחו,

פ"נ ארונו של יוסף,
הוא הי' של"ט בימיו,
ופטפט ביצרו ומתגבר עליו,
בכל יום יגע בתורה,
יום ולילה לא פסק פימיה מגירסא,
ההרה"ג ה"ג המפורסים מו"ה יוסף,
שהי' אב"ד בק"ק ביאלי,

בן

1) ממכתב הג"מ אן מוה' יוסף לעווינסטיין אבד"ק סעראצק הנ"ל 2) שם הנ"ל 3) שם הנ"ל

בן להאי גאון אבד"ק סלויצק ז"ל,
ועלה למרום בער"ח אב,
ר"ב " ס"פ"ר"א " לפ"ק דיינא דקהלתינו הנצבה (תקמ"ג) ז.

הגאון מוה' שאול מרגליות

הגאון מוה' שאול מרגליות, שמש בכתר הרבנות בעירנו, בן להגאון מוהר' מאיר מרגליות בעהמו"ח ס' מאיר נתיבים חתן הקצין מוחר' שאול (אחי הטפסר ר' אברהם פרנס) בר' חיים מלובלין, ואלה המה אחיו של הגאון מוה' שאול מרגליות א) הג"מ נחמן אבד"ק פולנאה. ב) הרב הג"מ מרדכי אבד"ק רומלוב, ג) הגאון מוה' בצלאל אבד"ק זוועהיל, ואלה המה אחותיו א) הרבנות אשת הג"מ נפתלי הירץ אבד"ק שאריגראד ב) הרבנות אשת הרב הג"מ נחמן שמחה בהג"מ נחמן כ"ץ. הגאון מוה' שאול הנזכר נתן הסכמתו על ספר גאוני בתראי, עמודי כסף, הר הכרמל *) שער המלך, כלילת יופי, אבן העזר והי' מקודם אבד"ק זבאריז קאמרנא, והובא בס' גינת וורדים להפמ"ג 1) נזכר הרבה פעמים בהפנקסאות של עדתינו, אשר בא שמה עה"ח על תקנות שונות ואחת מתקנותיו נכבדה היא מאוד, בשקדו על תקנת ביהכנ"ס הגדול מהרש"ל ז"ל, אשר רבים ממתפלליו עזבוהו, וילכו להם ויבנו במות לעצמם ביסדם מנינים להתפלל בתוכם, אז עמד הרב הגאון הנזכר בפרץ, ואסר באיסור בחרם ליסד מנינים, וצוה להכריז את החרם הנ"ל בביהכנ"ס הגדול מהרש"ל ז"ל, הלוא כה דברי הכרוז, „עינינו הרואת כי הימים הראשונים הי' טובים מאלה כי מחכמה שאלו ודרשו את שלום העיר ויושבי' והפנו דרך חכמים ושמתות על הבונים במות בכל מקום, מגישים הגשה זו תפלה, ומתקנים מנינים בביתם אחת היא ופרסמם הכתוב כי היא היתה לראש פינה שורש פורה ראש ולענה, להוציא כמה וכמה מכשלות היום הירוס עולם ואיבוד כל חמדה מלבד אשר הלא לא יתכן בעיני המקום ב"ה אשר דיבר עפ"י נביאי האמת לאמור, הוי על כל שכני הרעים הנוגעים בנחלה והדברים המרים האלו אמורים על כל מי שיש לו ביהכנ"ס בעירו, ואינו נכנס בה להתפלל, עוד זאת רעה חולה בעינינו ראינו לפי הזמן והמקום, אשר מיום פרצו גדר בדבר הזה ירדנו עשר מעלות אחורנות הן כי ניתן מגרעות בכל הצדקות, והן כי גלה כבוד מישראל אם אין כונס לצדיקים במקום מקדש מעט, וכל איש שודר בביתו, ורעה עוד מזאת, בעת אשר דבר הצטרכות הקהלה נחוץ כאשר בעו"ה העיר הזאת לבקרים ולרגעים צריכה פקידה נגד הנוגעים. וחובת אלה המשפטים לא עת האסף מפינה אל פינה, זה בכה וזה בכה נלאו רגלי המאספים ואין מאסף ואין דורש לאכפו, תקצר היריעה מהכיל את העולה על לבנינו, גודל המכשלות והוראת שעה היוצא מזה, וכאשר פרצו גדרן של הראשונים והקלו ראש בחרמות הקדמונים, דיבר

*) בהסכמתו לס' הר הכרמל דבר בשבח ובגדולת עירנו בזה"ל "ומי לא בהם בכבודן של הגאונים אשר בעת כינוס לצדיקים בטרם גלה כבוד מישראל במדינת פולין בזמן וועד ד' ארצות הם הם ישבו ראשים יהדיו שהיו ראש ישיבה בעו"ש כלם גאונים תופסי ישיבות ומרביצי תורה בישראל עכ"ל מכתבי בקורת וועדי ד' ארצות דף 23

1) במכתב הגאון מוה' יוסף לעווינשטיין אבד"ק עראלק הנ"ל

"דיבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות, כי האדון הגדול הדוכס יר"ה נמר ואמר הי' לא
"תהי' כי חפץ הסד הוא ונקם נקמת כבוד הקהלה לבל תהרס, וגם האה"ג
"הבישוף יר"ה כמו כן שולח פעם אחר פעם, בהתראות עצומות ובין דא לדא אחרי
"אשר הקולות האלה אין מזיזין ממקומן את העצלנין שאינם יוצאים מבתיהם כשאין
"ישראל עושין רצונו של מקום יש להם מנין הנה מקום מקדש מעט בעו"ה עינינו הרואות
"וכלות כי כל יום הוא מתמוטט עדי ערו עד היסוד בה, ונפשנו מתוגה דלפה כאשר
"גשם דולף ביום סגרור ועלו ובאו נטפי הגשמים דרך גגין ועליות, על הבית ועל
"קירותיו, וקילוח מי הגשמים הלכו ונחו בחור כל שהוא ממחה את סיד החומה וגם
האבנים שחקו מים, אם אבן הוא נימוח, ועמודי הבית ח"ו ירופפו, ואם ח"ו לא
"נחוש לתקנתו, הנה כל דור שלא נבנה הבית כל ימיו כאלו נחרב, כי ביתא דלא
"מיתבא לא יתיב, לא כן בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל במעמדם אל הרנה ואל
"התפלה, אשר יהדיו ימתיקו סוד בבית אלקים יהלכו ברגש, להקן את בדק הבית
"ולגדור את פרצתם, וממקום קדוש יהלכו ויבואו וישתבחו בעיר אשר כן עשו שבו
"הוא לציבור אשר עיניהם פקוחות אל מקום המקודש והיו עיניהם ולבם שם כל הימים,
"א לזאת שמנו אל לבנו לקבל עלינו מחדש לבל יהי' הדבר כדיוטגמא ישינה ורק
"כנזירת דת חדשה ופקודת ישרים לגזור אומר בחרם חמור ונדוי ושמתא לבטל כו
"המנינים מן הבתים ומן החצרות וכל העובר על זה, מלבד הלכדו בעונש חרם ונדו
"ותהי נדהו עליו וכל ישראל נקיים לבלתי היות ערב בעד חברו רק על ראש העיב
"יחיל, עוד אנו מצוים ועושים להודיע עונו להמושלים למען יוסר האיש ההוא בגריוני
"וקנסים עצומים ולמען לא יהי' הדבר כתקנה שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בה
"הנחנו מקום לעבבות במקום שיש ככה עכיבא פקחנו עינינו לעשות סדר נכון כי היכ
"דלא ליזלזלי בה, בפש"ט (פארשטאדט) ובס"ר (סלאמרינעק) ובהר דמרחקו טוב
"מבהכנ"ס וא"א להם לעזוב את ביתם ריקנים מכל ואיכא למיחוש לפסידא יכולי
"להתאסף להתפלל במנין בימות החול אבל לא ביו"ט ושבת, אמנם מי שירצה לקבו
"לו מנין קבוע בית מועד לתפלה להיותו מועד גם לשבתות וי"ט חוץ ימים נוראי
"מחויב לקחת על זה הרשאה בכתב מרווני הקהלה והרב אב"ד ויתן לקופת הקד
"חמשים זהו' בכל שנה, מחצה בימי ניסן ומחצה בימי תשרי, ולוקח אתרוג אד
"בעד אדום זהב חוץ הקופסת משני וחמישי להקהל כנהוג, ואז כפי הרשאה יכו
"לקבוע מנין אף לשבתות וי"ט במקומות המרוחקים הנ"ל רק באופן שלא יכנס שמ
"למנין ההוא בשבת וי"ט כל מי שסכומו זהב ויותר מזהב זולת כאשר ירד הגש
"והשלג מן השמים בזמן שהגשמים מרובים והפשרת שלגים ובזימנא דקריר עלכ
"טובא, זמן הקרירות גדולות, אז באותן השבתות הרשות לבעלי הסכומה נ"כ להתפי
"במנין ההוא אך דוקא באותן שבתות הנ"ל כבוד הרב ה"ה אב"ד דקהלתינו והגל
"יצ"ו זה דרכו והליכו תמיד להיות נמנה מן הראשונים בביהכנ"ס הגדולה ורק בכל ז
'אם אולי באקראי ירצה לאסוף מנין בביתו בחול או בשבת רשאי, כבוד הרב הגז
"הזקן הרב"ד יצ"ו האב"ד דאסטראוועצי אשר חשכו הרואות בארובותיו ועיניו קמו מלצא
"ולבוא השכם והערב גלל כן רשאי לו לעשות מנין בביתו, מלבד שלא יתפללו ע
"בעלי סכומות וילכו למנין כמבואר לעיל באיבור הרשאה זו אם יעברו בעלי סכומ
"וילכו למנין ג"כ להתפלל. החבירות מבתי כניסיות ומבה"מ אינם בבלל הח
במוצאי

"במוצאי שבת דבר שבמנין היתר לכ"א מי שירצה לעשות מנין בביתו . בבית האבל
"על כל צרה שלא תבוא ראשים לעשות מנין בשבעת ימי האבילות ולא יותר . אם
"יהי' אשר יפול איש למשכב והי' כאשר ברצות ד' יחזור לאיתנו כל עוד היותו כלוא
"בביתו אחרי זאת , ואינו רואה פני השוק לילך לעסקו רשאי לעשות מנין בביתו ,
"וכאשר יקום להתהלך בחוץ על משענתו להפוכי בעסקא דידי' מאז הרי הוא כשאר
"אדם ומנינא למה לי לא יהי כבוד עצמו מרובה מכבוד שמים וחלו עליו כל האזהרות
"האמורים למעלה והנני גוזרים ואומרים בכל חומר לטותא ושמתא בחוק ולא יעבור
"על כל תקנה הנ"ל והעובר דמו בראשו ומלבד כי החרם לא יפטור את הקנס אשר
"יושת עליו לתת להאדונים יר"ה וגם על רוזני הקהלה ועל הרב אב"ד יצ"ו ענש
"יענש העובר בקנסים , והקנסים לא יפטרו את החרם הן על בעה"ב אשר המנין בביתו
"והן על כל המנוים וביחוד העובר לפני התיבה הוא העובר על החרם ביחוד ויענש
"יענש בכל הקנסים הנ"ל ג"כ ולמען ישמעו כל העם ולא יזידון עוד . רק יבטלו רצונם
"מפני רצון החרם יוכרז הדבר בכל בתי כניסיות ויוחרת בעט סופר על קלף למשמרת
"למען ידעו כל העם וכל השומע לדברינו אלה יתברך בברכה מרובה מפי שוכן מעלה
"ויהי נועם ד' עלינו ומעשי ידינו כוננו סלה . הבו"ד הבעה"ח למספר בני ישראל מה
"אנו שואלין כי אם ליראה את ד' ריש ירחא דסיון מתן ד"ת א"ל ב"ל ה"ע"ד"ה" לפ"ק
"אך גדול יהי' כבוד הבית לפ"ק נשמט מכתבא דנא שהנהיג מאז ומקדם בבעלי חבורות
"קדישות אשר בעת אשר א' שובק חיים לאחינו ב"י מתאספים בביתו להתפלל וללמוד
"ג"כ גם עתה בל יגרע חוקה אשר היא יקרא דשכבי ותועלת שכר מצוה , הכ"ד יו'
"הנ"ל כבוד אלופי רוזני נגידי קהילתנו יצ"ו באספת חמשים אנשים ובעלי סבומות
"ובכבוד האלופים הרבנים המופלגים הדיינים ובראשם כבוד הרב הגאון המפורסם אב"ד
"דקהלתינו יצ"ו נאום הק' שאול בא"א הגאון אב"ד גליל לבוב חונה פ"ק לובלין והגליל
"יצ"ו גם באו עה"ח רבים מנכבדי העיר 1)

אם נשים עין בחינה על כל המקומות המפוזרות בהפנקסאות השונות , כגון , פנקס ביהכנ"ס ר' צבי הירש בר' משה דאקטאר . פנקס ביהכנ"ס מהר"ם ז"ל , פנקס קובץ פסקים , אשר שם בא הרב הגאון הר' שאול הנזכר עה"ח על תקנות שונות , נראה שהי' עסכן גדול בצרכי הקהלה והשתדל תמיד להביא סדרים במשטרי העדה נפטר בעירנו ומצבתו תשא נהי ,

פ"נ מגן גבורים מגן שאול בחיר ה' אדמ"ו הגאון ,
רבן של בני הגולה מוהר' שאול אב"ד ור"מ דק"ק לובלין ,
בן בן לאותו צדיק הגאון מופת הדור מאיר אבד"ק אוסטרא ,
וגליל לבוב ,
ונלקח ארון אלקים ביום ש"ק כ"ז כסליו ,
לפ"ק ו"ה' ה"ע"ל"ה" מ"ש"א"ו"ל נ"פשו (תקמח) ,

1) פנקס ביהכנ"ס מהר"ס ז"ל , גם בפנקס ביהכנ"ס ר' צבי הירש ב"ר משה דאקטאר

הג"מ יוסף תאומים

בעת אשר שמש בפה עירנו הגאון מוה' שאול מרגליות, בכתר הרבנות, נמצא את הגאון מוה' יוסף תאומים, בתור ראב"ד בפה, אשר הי' מקודם אבד"ק אוסטראוויצי ואח"כ דרשן וריש מתיבתא בעיר פוזן 1) ומשם לקח את־ כבוד להיות ראש ב"ד בעירנו הוא הי' בן הגאון מוה' ארי' ליב אבד"ק קרעשיוו בהג"מ מיה' חזקיהו יהושע פייביל אבד"ק צילץ פרעמסלא, חיבר ס' פנים מסבירות, נכד הגאון מוה' יונה תאומים נכד הגאון מהרש"ל ז"ל ויחוסו עד הגאון בעל המאור 2) הגאון מוה' יוסף תאומים הנזכר מובא בס' כתנות עור פ' נשא, סייעתא דשמיא פ' וישב, גם נמצא את שמו חתום בפנקסאות עדתינו היינו: בפנקס ביהכנ"ס ר' צבי הירש בר' משה דאקטאר, בפנקס קובץ פסקים ועל הכ־וז אשר הוכרז בביהכנ"ס הגדולה מהרש"ל ז"ל ע"ד איסור להרבות מנינים לתפלה בזרם בא עה"ח ביחד עם הגאון מוה' שאול מרגליות אב"ד בעירנו. ואלה המה בניו יוצאי חלציו של הגאון מיה' יוסף תאומים הנזכר, א) מוה' ארי' ליב אבד"ק בראד בעהמ"ח ס' גור ארי' יהודה, והובא בתשובות הגאון מוה' חיים כהן חלק אה"ע סי' ע"ב ב) ר' שאול פייביל תאומים אבד"ק אוסטראוויצי ואבי הגאון ברוך אבד"ק לייפניק בעהמ"ח ס' ברוך טעם, עטרת חכמים 3) נפטר בעירנו י"ח תשרי תקמ"ג וכה תקונן אבן מצבתו ותשא נהי,

פ"נ נגנז ארונו של יוסף הצדיק,
ונשמתו בגנזי מרומים הרב הגאון הגדול,
המפורסם החריף ובקי אב לחכמים,
זקן ויושב בישיבה של מעלה מוה' יוסף,
ממשפחת תאומים ראש ב"ד דקהילתנו,
אשר יגע בתורה כל ימיו ושם לילות כימים,
זכותו יגן עלינו וינוח בשלום על משכבתו,
בג"ע בין ישרים ותמימים הרב הה"ג דק"ק
אוסטראוויצי עלה לשמים בחג הסוכות,
י"ח תשרי תקמ"ג,

הגאון מוה' צבי הירש מרגליות

הגאון מו"ה צבי הירש בנו של הגאון מוה' שאול מרגליות אבד"ק עירנו, וחתנו של הג"מ ארי' ליב אבד"ק רישא, לבוב, גלוגא, אמשטרדם ואלה המה בניו של ר' צבי הירש הנזכר, אבד"ק עירנו, א) החסיד מוה' יהושע העשקי חתן הרבני הקצין מו' אליעזר מפיעטרקוב, אבי הרב בעל „ברית אברהם" ב) הרבני מוה' איטשי זלמן אבי הר' שאול קראקאווער תושב עירנו 4) נפטר בעירנו ומצבתו תשא נהי

הצבי ישראל,
בוחן ועופל המלך,
דבר ד' האומר לשכון,

בערפל

---

1) בס"נ החדש 2) ממכתב הגאון מוה' יוסף לעווינשטיין אבד"ק סעראצק הנ"ל 3) שם, 4) שם הנ"ל

בערפל כבוד הרב הגאון ,
המפואר מוה' שאול ז"ל אבד"ק
לובלין ,

הג"מ מוה' אליעזר ר' משה"ס

הג"מ הרב המופלג הראש ב"ד מוה' אליעזר ר"מ רש"ן כנראה הוא הבא עה"ח בפנקס בידכנ"ס של הר' צבי הירש בר' משה דאקטאר , על תקנות העדה השונות נפטר בעירנו ט"ו אדר שני תקס"ב 1) נוסח מצבתו ,

ארון הקודש ממולח טהור קודש
מלא וגדוש , ויושב כל ימיו באוהל של תור'
ה"ה הרבני המופ' ומופל' בתורה וביראה'
ראש ב ד דק"ק לובלין מ' אליעזר
בהמופלג מ' משה ז"ל תנצבה

הגאון מוה' יעקב

הגאון מוה' יעקב אבד"ק ליסא ונתקבל לאב"ד בעירנו , בשובו מעיר יוזפאף מהדפים ספרו בית יעקב (נדפס הרובשיב תקפ"ג) , ומפני שלא יכלו תושבי עירנו למלא חפצו בדבר סכום כסף ידוע אשר דרש מהם , עזב את עירנו ונסע מפה 2) ,

הגאון מוה' אברהם הכהן

אבד"ק טארלא בעהמ"ח ס' בית אברהם , והובא בשו"ת עטרת צבי (להגאון ר הירשלי האלבערשטאם) סי' י"ד ובשו"ת ר' חיים כהן מלבוב אבל לא ישב על כס הרבנות בעירנו רק איזה חדשים ותושבי עירנו ואלופי' חפצו לקבל תחתיו את בני הגאון הר' יהושע העשיל אבד"ק לודמיר , שהובא בשו"ת תפארת צבי כמה פעמים אולם חפצם לא עלתה בידם , ולא נדע מפני איזה סיבה 3) ,

הגאון מוה' עזריאל הלוי הורוויץ

הגאון מוה' עזריאל הלוי הורוויץ בן הרב הגדול מוה' דוב מזאמישטש , אבד"ק קראשניק , ואח"כ בעירנו , הובא בשו"ת ברית אברהם חלק א"ח (סי' א') בית אפרים חלק א"ח (סי' ה') מים חיים חלק אה"ע (סי' כ"א) , עטרת זקנים , על ש"ס בהקדמה , פרי תבואה , סי' ב' תפארת צבי חלק אה"ע דיני גטין (סי' ק') לפי דברי גאון מוה' יוסף לעווינשטיין אבד"ק סעראצק , נשאר מהגאון מוה' עזריאל הלוי הורוויץ הנזכר חיבור בכתב יד והוא שמור אצל אחד מנכדיו , ואלה המה בניו א) הרב מו' דוד ב) הרב מו' אפרים פישל (התן ר' מאיר ר' זלמנם) אבי הר"ר יוסף , והר'

פישל

1) רשימת הנפטרים 2) במכתב הגאון מוה' יוסף לעווינשטיין אבד"ק סעראצק הנ"ל
3) במכתב הגאון הנזכר הנ"ל

פישל (חזן הר׳ איסרל וואהל מלובלין) גם בת הי׳ להגאון מוה׳ עזריאל הנזכר · אשת הח״יף והקצין מו׳ משה ליב בן הגאון מוה׳ ישראל איסר אבד״ק ריצוויל, 1) הגאון מוה׳ עזריאל הלוי הנזכר, אשר זכרונו שמורה אתנו לנצח, מלבד גדלו בתורה ועומק הגיונו ורוחב דעתו בפלפול ובסברא, עד כי נקרא בפי כל בשביל זה, בכנוי „ראש ברזל" (אייזערנער קאפף), הי׳ מצוין בתכונות נפש נעלות ורמות ובמידות תרומיות, וביותר ברוח האמת והצדק אשר חדרי לבבו היו מלא מהם, לא נשא פנים לכל איש עשיר ובעל בעמו ובעדתו, גם יוצאי חלציו לא חרל להוכיח בשבט פיו, וברוח שפתיו, אם ראה או התבונן כי את הישרה עקשו, נפטר בעירנו וכה תקונן אבן מצבתו ותספר קצות דרכיו באמרות טהורות,

פ״נ כבוד אדומ״ר הרב הגאון אמתי
רשבבה״ג המפורסם נקי כפים מו ה,
עזריאל הלוי איש הורוויץ אב״ד דפה,
ק״ק לובלין בהרב הגדול מוה׳ דוב מזאמישטץ,
נאסף בש״ק כ״ב חשון תקע״ט לפ״ק תנצבה.

הגאון מוה׳ יו״ט נעטיל

בעת אשר שמש בכתר הרבנות הגאון מוה׳ עזריאל הלוי הורוויץ בפה עירנו נמצא את הג״מ יו״ט נעטיל בר׳ מנחם בתור ראש ב״ד דברים הנוגעים לפרטי תולדתו לא נודע לנו, ולא ידענהו כי אם ממצבתו המקוננת מרה:

זאת
מנוחתו כבוד הרב הגאון
החסיד המפורסם ראש ב״ד
ומצוין בהלכה אשרי שלו ככה
רב פעלים, ה״ה מוה׳ יו״ט נעטיל
בהמנוח מוה׳ מנחם ז״ל אב״ד
מטשעחיוו שבק לנו חיים
י״ג שבט תקע״ז לפ״ק
תנצבה,

הגאון מוה׳ יהושע העשיל בר׳ יצחק

הגאון מוה׳ יהושע העשיל אבד״ק מארניפאל, ואח״כ אבד״ק עירנו, חיבר ס׳ יהושע שו״ת על ד׳ חלקי ש״ע ובסופו כתבים ופסקים (דפוס זאלקווי תקפ״ט) 2) הובא בשו״ת נחלת יעקב להגאון ר׳ יעקב מליסא ובשו״ת בית אפרים חלק אה״ע סי׳ קמ״א ובדעת קדושים על יו״ד שחיטות וטריפות, נתן הסכמתו על ספר אור פני משה, עטרת זקנים

1) ממכתב הגאון אב״ד הער הנ״ל (הנ״ל) 2) כנסת ישראל (להר׳ רש״י פין 299

זקנים, תולדות אברהם, שובע שמחות 1) הגאון מוה' יהושע העשיל הנזכר הי' חתן הקצין והפרנס מו' ישראל איסר בהר' מרדכי ר' ליבישים בהג"מ מוה' ישראל איסר אבד"ק עירנו בהגאון מוה' משה (בעהמ"ח ס' מהדורא בתרא) 2) גם נתן הגאון הנזכר הסכמתו על ספר עצי לבונה על שו"ע יו"ד אשר חיבר הגאון ניסן במוה"ר אהרן מו"צ בק"ק דובנא וזה לשונו: הקטון יהושע העשיל חונה בק"ק טארניפאל והגליל יע"א ומ"צ פה ק לובלין יצ"ו יום ה' אלול תקפ"ח לפ"ק ואלה המה בניו הנודעים לנו א) הג"מ משה אבד"ק פרשעווארסק, אבי הג"מ יוסף אבד"ק טארניפול ב) הג"מ אברהם ארי' אבד ק מקילינייץ חותנו של הג"מ חיים, הגאון ר' יהושיע העשיל עזב את עירנו מסיבת מחלוקת אשר הי' לו עם פרנסי החודש ה"ה המה האחים: מוה' וואלף ור' פייביל והר' הירש חתן הר' אברהם בעהמ"ח ס' מהזה אברהם כת"י אצל הגאו מוה' יוסף אבד"ק סעראצק 3)

הגאון מוה' משולם זלמן אשכנזי

הגאון מוה' משולם זלמן אשכנזי בן הגאון מוה' משולם זלמן מפאמארין אבד"ק קאזמיר, ונאשעלסק, ואח"כ נתקבל לאב"ר בעירנו, ובא לשכון כבוד בתוכה אחרי אשר נכבדי עירנו, מסרו לו כתב הרבנות עש"ק ט"ו כסליו שנת תקפ"ו 4) הוא הי' אחי הג"מ מרדכי זאב ארנשטיין מלבוב והמה היו בני הגאון מו' משה מלבוב, ואמם של הגאון מוה' משולם זלמן והג"מ מרדכי זאב ארנשטיין נשאת אחרי מות בעלה הגאון מוה' משולם זלמן מפאמארין, להגאון צבי הירש אבד"ק עירנו, בן הגאון מוה' שאול מרגליות נ"ב אבד"ק עירנו; 5) הגאון מוה' משה הנזכר הי' בן הרב מו' יצחק אהרן בהרב נפתלי הירץ בהגאון מוה' יהודה ליביש אבד"ק טישוויץ, בהגאון מו' אברהם חתן הגאון ר' יהודה ליביש איטינגא אבד"ק לבוב, אמם של הגאונים הנזכרים מוה' משולם זלמן ומוה' מרדכי זאב ארנשטיין היתה הגבירה נייטשי בת הגבירה מרים בתו של רבינו הגדול בעהמ"ח ס' חכם צבי 6) הגאון מוה' משולם זלמן נתן הסכמתו על ס' ריח ניחוח על סוגית הש"ס ריחא מילתא חיבר מאת הגאון מוה' עזריאל בר' אליהו בשנת לפרט „א"ש"ר"י" א"ד"ם" ב"ט"ח" ב"ך" בהיותו אב"ר בעירנו, גם נמצא תשובותיו בספר „זכרון צבי מנחם" והערותיו במשניות דפוס ווילנא, נפטר בעירנו ומצבתו תשא נהי:

האי סבא קדישא חסידא ופרישא
כבוד מרנא ורבנו הרב רבינו
משולם זלמן ז"ל בן הרב משולם אשכנזי
ז"ל זי"ע שהי' אבד"ק קאזמיר
וק"ק נאשעלסק ובפה לובלין הי' לנו
למאור עינים שבע עשרה שנה

---

1) מכתב הגאון אב"ד סעראצק (הנ"ל) 2) שם 3) שם
4) מכתב הרבנות הנ"ל, בהארכיוו של בית פקודות הקהל בפה עירנו, 5) ממכתב הגאון מוה' יוסף לעווינשטיין אבד"ק סעראצק הנ"ל 6) כלילת יופי ח"א דף קמ"ו ממכתב הגאון מוה' יצחק אהרן איטינגא

הי חסיד ועניו זקן ויושב בתענית
עטרת היחוס נכד להאי מאה"ג
החסיד וקדיש חכם צבי זלה"ה
זי"ע תנצבה ביום א' דר ח אייר .
ונקבר באבל כבד ובמספד תמרורים
ביום ב' דר"ח אייר שנת תר גימל
והפוך אבלינו לשמחה לפ"ק
בפה לובלין יצ"ו תהי נפשו
צרורה בצרור החיים

אלו הזה הגאונים המפורסמים אשר שמשו בכהר הרבנות וכהנו פאר בעירנו במשך המאה הששית לאלף הששי

ועתה נציג בזה תולדות גדולי ופרנסי הדור וחכמיו מהמאה הששית הנזכרה, אשר נולדו בעירנו או אשר באו לגור בתוכה,

ר' משה בר' בנימין וואלף

אחד מרוזני ונכבדי הקהלה, ראש ומנהיג כמתואר על מצבתו,
פה נטמן ונגנז צנצנת המן
האלוף התורני הראש ומנהיג
מ' משה בהמפורסם מ' בנימין וואלף
ר"א ר"ל נפטר יום א' ה' שבט
לפרט ו"י"מ"ת" מ"ש"ה" עבד ד' לפ"ק תנצבה

ר' יוסף בר אר"י ליב דיין

הוציא לאור קיצור אלשיך על התורה באמשטרדם שו"ת תק-ח גם בזאלקווא ת"ק 1)

הר' משה באב"ד

בן הג"מ מאיר אבד"ק לובלין, אפטא, חעלמא, נפטר בעירנו ה' חשוון הפ"ג נתן הסכמתו על ס' אוהל יעקב (אגדות) אבן העוזר (על מסכתות) ברית שלום, זרע בירקשלישי, זרע ישראל, מגן אברהם, אמשטרדם, (הוצאה ראשונה) פנים מאירות הוא הי' אחי הגמ' יהושע העשיר פרנס דד"א מק"ק חעלמא, נתן הסכמתו על ס' דמשק

1) הולר הספרים להחכם בן יעקב 532

דמשק אליעזר, ואחי הג"מ יששכר בעריש אבד"ק לובלא נתן הסכמתו על ס' בית לחם יהודה, (זאלקווי תפ"ט) ואחי הג"מ עוזר אבד"ק באמבערג הובא בחק יעקב סי' תי"ג ס"ק ז' 1) הר' משה באב"ד הנזכר בא עה"ח על קול הקורא מאחינו יושבי טשליץ ביום ו' ה' אלול תק"ב לפ"ק, אל אחינו שבגולה לבוא לעזרת אחינו יושבי ארה"ק הסובלים חרפת רעב, ופורס אין להם 2)

ר' פנחס בר"י רז"ל

בא עה"ח על החרם בדבר קביעות מנינים בבתי יחידים אשר נעשה בפקודת הגאון ר' שאול אבד"ק דקהילתינו,

הר' אלכסנדר זיסקינד בר' בנימין זאב

בא עה"ח על כתב החרם שהוכרז בביהכנ"ס מהרש"ל, בפקודת הרב הגאון מוה' יעקב חיים אבד"ק עירנו, אשר החרם את אלה הנותנים דופי ודוברים סרה בהגאון מוה' יהונתן אייבשיטץ 3)

ר' דוד בר' משה ר"ו ר"א ר"ל

בא עה"ח על כתב החרם שהוכרז בביהכנ"ס מהרש"ל ז"ל בפקודת הגאון מוה' יעקב אבד"ק עירנו, אשר החרם את אלו שנותנים דופי בהגאון מוח' יהונתן אייבשיטץ בדבר הקמיעות החרם הוכרז ט"ו לחודש אייר תקי"א לפ"ק 4) נפטר בעירנו כ"ז לחודש אלול תקל"ו לפ"ק, מצאתי לנכון להעתיק נוסח צואתו אשר צוה לבניו לפני מותו, יען כי נכבדה היא בערכה, בה נחזה סמל איש בעל רוח נדיבה מדור הישן, אשר דאג לטובת עדתו, להעניקה מטובו בכל צרכיה, פיזר נתן כספו למוסדות הצדקה השונות, בהשכל ודעת ובסדר ומשטר, וז"ל לשון הצואה!

צואת המנוח מוה' דוד ר' משה ר"ו

„היום יום ז"ך אלול תקלו"ו לפ"ק הריני מצוה בדיעה צלולה וברורה, ומיושבת „האיך יתנהגו יורשי אחרי שיהי' בלי שום שנוי שבעולם רק כאשר אני מצוה אתם „ובזכות זה הש"י יאריך ימיהם ושנותיהם בטוב ובנעימים א) יתן לנכדי מאיר בן „חתני מ' פישל בהרב ארי' ליב ז"ל אלף זהובים או מזומנים או תכשיטין שיהיו שוים „בשופי סך הנ"ל גם א' ס"ת גם א' מקום בעזרת נשים וגם כרים וכסתות, ומה „שאני אתן לו על השידוך יהי' נכיון מהסך הנ"ל והת' יבות של נכדי קודם לכל „כ) לנכדי הירש אחיו של מאיר הנ"ל יתן ג"כ כנ"ל והאלף זהובים ישלם לו מהכנסות „הבתים שלי משך שני שנים וחצי ואם לא יספיק ההכנסה מבתים שלי משך זמן הנ"ל „אזי ישלם לו המותר מזומנים לתשלום סך הנ"ל או תכשטין שוי בשיפוי, ולשני אחים „הנ"ל משועבדים כל הנחלאות שלי וכל המטלטלין שלי עד שיסלקו להם כל, ומה שאני.

1) במכתב הגאון הר"י לעווינשטיין 2) המאסף שנה ששית, תרנ"ד דף 127 3) ניהות העדות דף 64 4) שם.

„שאני אתן לנכדי הירש הנ״ל ג״כ על השידוך ינוכה מסך הנ״ל , ג) הבויד שלי בגעסיל
„יהי׳ ת״י נכדי מ׳ חיים וההכנסה דהיינו מאה זהובים יהי׳ עבור נשמתי ובך יהי׳ הפיזור
„עשרה זהובים לבית הכנסת הגדולה לנר תמיד , מדי שנה בשנה , ה׳ זהובים לביהכנ״ס
„עליונה מדי שנה בשנה , ה׳ זהובים לחברה ז׳ קרואים מדי שנה בשנה , באופן שנכדי
„מוה׳ חיים יהי׳ כאחד מבני החברה הזאת , לביהכנ״ס דהחברה ז׳ קרואים מדי שנה
„בשנה ה׳ זהובים , לביהמ״ד של הרב מג־ידינג מדי שנה ה׳ זהובים , לביהכנ״ס של ר׳
„דוד ר׳ ליב פיאסקר מדי שב״ש ה׳ זהובים , לביהכנ״ס ליפרש מדי שב״ש עשרה זהו׳
„לתיקון ביהכנ״ס הגדולה מדי שב״ש עשרה זהו׳ , לתיקון בית עלמין מדי שב״ש ,
„זהו׳ , לביהמ״ד של הקהל מדי שב״ש ג׳ זהו׳ , על נרות להדליק שבת ויו״ט על
עסוס שבארון הקודש מדי שב״ש עשרה זהו׳ , מדי שב״ש על נר יארצייט ולמלמדים
שילמדו בכל יא־צייט ד׳ זהו׳ , לביקור חולים מדי שב״ש ג׳ זהו׳ , מדי שב״ש להדליק
„נרות בלאטערני בפאליש של ביהכנ״ס הגדולה בליל שבת ויו״ט , ואם הגבאים
„דקהילתנו יצ״ו לא ידלקו נר תמיד שלי מה שנתתי להם מעות עולמות אז ידליק
„נכדי מ׳ חיים תמיד מן מאה זהו׳ הנ״ל והבתי כנסיות ינכו מהגבאים ממעות ראטי
„המגיע להם ד) יתן שלשים וחמשה זהובים ח׳ ג׳ ללומדים ולעניים בשעת טהרה וקבורה
„ולעשרה לומדים שילמדו במנין כל שבעה אחר מיתת, אחר התפילה ויאמרו קדיש
„ה) יתן לב׳ לומדים שני אדומים כל השנה שילמדו אחר התפילה משניות או גמרא
„ויאמרו קדיש עבור נשמתו ו) להרב מגרידינג ח׳ הרב מליפסק יתן זוג בגדי קעמיל
„האר שלי , לעטניק ווופצי שיאמר קדיש כל השנה ז) מקום קבורה אצל אבי מורי ,
„והמצבה יהי׳ מאבן ח) פרוכת של סמיט מצופה זהב והשפיגעל מטריע של זהב
„שייך לבהכנ״ס הגדולה , רק שיהי׳ מונח אצל נכדי מו׳ חיים הנ״ל וכשיצטרך לתלות
„בביהכנ״ס מחויב ליתן , ומחמת זה יהי׳ מונח ת״י נכדי הנ״ל מחמת גנבה והמותר
„עזבון שלי דהיינו כל הנחלאות ומטלטלין שלי אני נותן במתנה גמורה לנכדי מ׳ חיים
„הנ״ל ואין לשום אדם שום טענה עליו שאני נותן לו הכל כאשר לכל במתנה גמורה
„לראי׳ באתי עה״ח היום יום הנ״ל אח״כ קודם מותו חזר מן ה׳ זהו׳ שצוה ליתן
„לביהכנ״ס של לפירש ליתן ג״כ לבהמ״ד של הרב מגריד,נג ומן מאה זהו׳ הנ״ל לשומר
„שבת *) עשרה זהו׳ מדי שנה בשנה כדי להבדל העם ממלאכה סמוך לשבת ב׳
„זהו׳ לחברה רודפי צדקה מדי שנה בשנה 1)

ר׳ מרדכי קאצענעלינבויגען

בא עה״ח על כתב החרם שהוכרז בביהכנ״ס מהרש״ל ז״ל בפקודת הגאון מוה יעקב חיים אבד״ק עירנו ט ו לחודש אייר תקי״א , אשר החרם את אלו הדוברים סרה והנותנים דופי בהגאון מוה׳ יהונתן אייבשיטץ 2)

לנכון

*) כפי הנראה היתה חברות שומרי שבת הנהוגות היום , שכרה לפ״ס העדה היא עתי פקח על זה , לבל יחללו העם את השבת , ובשביל זה נתנו לו שכר ידוע

1) פנקס קובץ פסקים דף ה׳. 2) לוחות העדות

הרבנות מרת חי׳ בת הרופא מוה׳ יצחק חזק

הרבנות מרת חי׳ בעלת טובת לב, ורוח נדיבה, מהתואר „הרבנות״ סתם, אשר נכתב על מצבתה נראה שהיתה רבנות בעירנו והיא היתה בת הרופא מוה׳ יצחק חזק, אשר נתן הסכמתו על הדפסת ספר „זרע בירך״ ומחמת גודל ערכה של ההסכמה הנזכרה, אשר ממנה נראה עד כמה שרר סדר ומשטר בכל עניני העדה במקצועות שונים, וכי גם מקצוע הדרשנית לא הי׳ כעיר פריצה אין חומה, ולא כל החפץ ליטול שם דרשן בא ונטל ורק בהסכמות מנהיגי ופרנסי הוועד דד״א, מצאתי לנכון להעתיק ההסכמה כלה מהספר זרע בירך אשר ז״ל:

„הסכמת של הרב הרופא המומחה מ׳ יצחק רופא מומחה, פרנס הוועד דארבע „ארצות פולין גדול ופולין קטן, הי לכם זרע בירך ה״ה הרב המופלא הדרשן ומוכיח „הגדול כ״ש כמוהר״ר בירך בהמנוח הרב מ׳ אליקים געציל ז״ל מקראקא חתן הרב „המאה״ג הדרשן המפורסם בעל המחבר זרע בירך ראשון ושני והרב מוה׳ בירך הנ״ל „הי׳ מקדם אבד״ק קלימונטוב, ועכשיו יושב באוהל של תורה פה ק״ק יאברוב והוא „דרשן ומגיד מישרים וראש ב״ד בק״ק הנ״ל ומדי עברי פה ק״ק יאברוב הנ״ל זה כמה „פעמים בכל פעם שבחוהו גדולים וקטנים להרב הנ״ל שמרביץ תורה תמיד ולא פסק „פימיה מגירסא ואור תורתו זורח לילות וימים ודורש טוב לעמו בשער בת רבים „מדי שבת בשבתו, ומראה חריפתו ובקיאתו ומורה לעם המעשה אשר יעשון להשיב „רבים מעון, וביותר שבכל דיניו שדן המה ישרים ונכוחים וכל כוונתו לש״ש שבכל אחד „על מקומו יבוא בשלום, ולא להנאת ממון, כי הוא שונא בצע ומעולם לא נטל שום „פרוטה בעד שכר דיינות שקורין פסק געלד כ״א דן דינא בחנם ועולה לא נמצא „בשפתיו, הנמצא כזה בכל מדינתינו אשר רוח אלקים בו, ובכן אמרתי נוצר תאנה „יאכל פריה, והנני נותן לו ועוז להרב הנ״ל כח ועוז להיות דרשן ומוביח בכל ארבע ארצות „בפולין הסרים למשמעתי, ולגדור גדר ולתקן פרצות הדור בכל קהלה וקהלה ובידו „לדרוש בלי שום שאלת רב ומנהיג בלי מוחה ומעכב וחלילה לשום אדם לפעור פיו „נגדו בשום דבר קטון וגדול ולהדרו ולכבדו בכל מיני הידור כראוי ונכון לזקן ת״ח „כמותו ירבה בישראל, ולסייע לו לגמור חבוריו אשר יש לו באמתחתו הכל רשום „בכתב אמת אשר חיבר כמה חיבורים בשכלו הקודש כאשר ראיתי בידו הסכמות „מכל גאוני ארץ רבנים ממדינת אשכנז ופולין ומעהרין אשר יעידון ויסהידין עליו שכל „דבריו המה דברי אלקים חיים והלכה כמותו בכל מקום, בכן גם אנכי נתתי תוקף „ועוז לדברי הגאונים הנ״ל כ״ד אביר הרועים הרופא המומחה לרבים הקטון אברהם „יצחק חזק רופא ופרנס הוועד דד״א יצ״ו, בתו הרבנית מרת חי׳ הנזכרה נפטרה בעירנו, ומצבתה תבך ותרד דמעה:

על אלה
אני בוכי׳
עינינו יורדת
דמעות על האי שפרא
דבלי בעפרא, הרבנות
המפורסמת אשר גמלה

חסרית

חסדים בין לעניים ובין לעשירים
מרת הי' בת הרב הרופא
מומחה לרבים מו' יצחק חוק
פ"ה דד"א נפטרה ט"ו אייר תקי"ב לפ"ק הנצבה

ר' שלמה ספרא ודיינא

בעירנו בא עה"ח על כתב החרם, אשר הוכרז בביהכנ"ס מהרש"ל ז"ל להחרים את אלו הדוברים סרה, והנותנים דופי בהגאון מוה' יהונתן אייבשיטץ ז"ל ע"ד הקמיעות, הוכרז ט"ו לחידש אייר שנת תקי"א 1) נפטר בעירנו ומצבתו תשא נהי

ישמיע שלמה בתבל גודע
לזכר עולם כבלכל ודרדע
מושך בשבט סופר (יד)
הנותן אמרי שפר
המופלג מ' שלמה במו' חניך העניך ספרא ודיינא
דק"ק לובלין ובכל הארצות של הגליל נפטר כ"ב חשון
תקי"ג תנצבה

הג"מ מאיר ב"ר מאיר

גאון גדול ומפורסם, סיני ועוקר הרים, מצוין במעלות ובמידות פרטי תולדת לא נדע רק מה מה שתעיד מצבתו:

פ"נ
אשר לחיי עולם הבא מוכן
שר התורה
מאור הי' לעולם
ומגיני אבי דרא, אב לחכמים
תורתו מאיר כאורים ותומים
סיני ועוקר הרים
מאיר לארץ ולדרים
הישר בנדיבים
משביע לרעבים
צדקתו כטל וכרביבים
תורת ד' לא מש מפיהו
ערום ראה ויכבהו
בקצוי תבל לא נמצא כמוהו
אהוב למעלה ולמטה

נחמד

1) נוהות העדות דף 64

נחמד הי׳ מפורסם
שמו הטוב נודע בשערים
המצוינים בהלכה
חסיד ועניו כהלל שכמהו הלכה
מוה׳ מאיר בהחסיד המופלג
מוה׳ מאיר זצ״ל
נתבקש בישיבה של מעלה
יום א׳ י״ז אלול תקט״ו לפ״ק

ר׳ יצחק אייזיק בר׳ מאיר

איש נכבד, ונשיא פנים, תורני ומופלג חכם ונבון, נקטף בעודנו באבו יעדה המצבה:

חכם ונבון אשר לא נמצא כמהו בעולם
לבו הי׳ פתוח כאולם
כל רז ממנו לא נעלם
מח) תורתו אמונתו
עד יום גויעתו
שמו הטוב נודע בנעימי
אב בחכמה ורך בשנים
הרבני המופלג מוה׳ יצחק אייזיק בהמופ׳ החסיד מוה׳
מאיר זצ״ל נפטר ביום ד׳ ח׳ כסליו תקט״ז לפ״ק

ר׳ אברהם פרנס

מופלג ומפורסם, פרנס הוועד דד״א נפטר בעירנו ומצבתו תשא נהי:
ועדה המצבה הזאת, היא מנוחת קבורת
הרב הגדו׳ המופ׳ המפו׳ התייר הגדול
מט) אביר הרועי׳, מו׳ אברהם אשר הורם ואשר
הונף לפרנס הוועד דד״א ה״ה מו׳ אברהם
רח״נ טו״ב טבת תק״ב תנצבה

ר׳ צבי הירש במוה׳ יצחק יעקב רעבילש

תורנו ומופלג וחסיד, שר וגדול בישראל, ועדה המצבה:
אבל אעורר בבכי על נפילת שר וגדול בישראל
בתורה ובמצות עסק כאיתיאל
יחיד בדורו כיהונתן בן עוזיאל
ה״ה הרבני המופלג הנגיד המפורסם
בתורה ובחסידות מוה׳ צבי הירש

במוה׳

במוה' יצחק יעקב רעבילש
נפטר יום ה' כ"ז אדר שני
שנת ב"ח ס ד" ו"א מ"ת" לפ"ק (הקכ"א)

ר' אברהם פרנס

הרב מוה' אברהם פרנס הוועד דד"א, חתן הרב הגאון מ' יוסף אבד"ק אפאטשנע, ואלה המה אחיו הג"מ שמואל אבד"ק קאצק, הרב מו' יעקב, אחיותיו הרבנות מרת בריינדיל, הרבנות מרת שיינדיל אשת הג"מ אבד"ק זעלחוב, הרבנות מרת שרה, הרבנות מרת הינדא אשה הג"מ פנחס אבד"ק קוריוו, והמה כלם היו בני הרב מו' חיים נפטר בעירנו תס"ז אחי הגאון ר' נפתלי הירש אבד"ק עירנו, ואחי הרב מוה' אליעזר ואחי הג"מ משה בני הרב מוה' שמואל בן האלוף מוה' בנימין וואלף 1) ואלה המה בניו של הפרנס מוה' אברהם אשר נולדו לו, א) הרב הגאון מוה' יעקב חיים אבד"ק קהילתינו ב) הגאון מוה' צבי הירש אבד"ק לוקאבי ג) הרב מו' מאיר ד) מוה' משה פנחס אבד"ק סווירז. הר' אברהם פרנס הנזכר יסד בעירנו ביהמ"ד הנקרא „פרנס ביהמ"ד" 2) הוא הי' איש נכבד ונשוא פנים, בעל רוח נדיבה, פזר נתן לאביונים, גם הי' לו מהלכים בין גדולים שרים, ואצילי המדינה, ועדה המצבה, המקוננת והזועקת מרה על שר וגדול אשר נפל בישראל:

(כדמות מורה בקשת) יום ב' ט"ו מרחשוון וי"ג"וע" וימ"ת" אברהם בשיבה טובה לפ"ק

לך) היום הזה נפל שר וגדול ליהודים
יבכו כל מרי נפ"ש ישבעו נדודים
שמו נודע בשער בת רבים, שם ושבח אחודים
הוא אברהם בצדק הלוך למנוחה
יעמוד לגורלו לקץ הימין בין העומדים
ה"ה הרב הגדול הנגיד המפורסם מוה' אברהם
בר"ח ר"י ר"א ר"ל פרנס הוועד דד"א צדקות ה' עשה
ומשפטו עם ישראל, וה' ב"ר"ך" א"ת א"ב"ר"ה"ם" ב"כ"ל"
נפטר ביום הנ"ל תנצבה לפ"ק (תקכ"ג)

הג"מ יצחק אב"ד ור"מ ק"ק ביאליקאמין

בן החסיד ומופלא מו' בנימין בונם מטארניגראד, לא פסק פימיה מגירסא חריף ובקי. צנא מלא ספרא, עניו ושפל רוח כמתואר על מצבתו:

על דא ודאי קא בבינא, על האי שפרא דקא בלי בעפרא דמשק

---

1) ממכתב הגאון הר' יוסף לעווינשטיין אבד"ק סערהלק הלזה 2) בהערות הגאון ר' יוסף הנזכר על ס' קרי' נאמנה, אשר ראיתי בכי' אצל הכהן המנוח מוה' פ. ד. ראזענטהאל ז"ל,

אשר לא פסק רישי ולא ימיש מגירסא בתדירא
מפומי היו יוצאים זקוקין דנורא
הי חסיד והי עניו תלמידו של עזרא
יג) ה"ה הרב המאה"ג החריף ובקי בכל הדרי התורה
ידע הלכתא ומתניתא ותוספתא וספרי וספרא
כק"ש מו' יצחק אב"ד ור"מ דק"ק ביאליקאמין
בהחסיד המופלא מו' בנימין בונם מפארניגראד
נפטר ביום ד' ז' אייר לפרט וי"ג"וע י"צחק" וימת!
ויאסף אל עמיו לפ"ק תנצבה (תקכ"ג)

ר' משה שניאור

בא עה"ח על כתב חרם בתוך שאר נכבדי הע"דה בעיר דובנא לבלי ליסד שום חברות חדשות, נוסף על הישנות נכתב יום י"ט מנחם אב תקנה"א 1)

הג"מ מוה' צבי הירש בר' אברהם

הגאון מוה' צבי הירש אבד"ק לוקאבי, בנו של הרב מוה' אברהם פרנס ואחיו של הגאון מוה' יעקב חיים אבד"ק עירנו נפטר פה, ואבן מצבתו תזעק מרה
פ"נ מו' הרב המאור הגדו' המפורסם המופלג
בתורה וחסידות עוסק תמיד, בתורה וביראת ד'
יח) יומם ולילה נ"י ע"ה פ"ה כ"ש מו' צבי הירש
בהמנוח הרב המפואר הטפסר אביר הרועים
מו' אברהם ז"ל ר"ח מלובלין פרנס הוועד דד"א
נפטר ביום א' כ"ד טבת תקכ"ו לפ"ק

ר' ראובן בר' ישעי'

איש תורני מופלג חריף וצנא מלא ספרא, כמתואר על מצבתו:
פה נטמן איש ממולח טהור קודש
אחוז אראלים במצוקים, ונשבה ארון הקודש
בקי בכל ים התלמוד והפוסקים וספרא וספרי מלא וגדוש
הנמצא בזה ראה וקדוש
יאמר לו ה"ה המנוח הרבני המופלג
החריף מוה' ראובן בהמנוח הרבני
הספרא מו' ישעי' ז"ל מטורבין
נפטר עש"ק י"ט למנחם תקכ"ו
ת נ צ ב ה

1) העתקות מפנקסי דובנא, בהמליץ לשנת תרנ"ג גליון 4

ר' שאול ב"ר חיים דוד

איש נכבד ונשוא פנים, ירא ד' באמת, כמתואר על מצבתו:
נ"פ בר"ח אלול תקכ"ח צנצנת המן
שמו טוב משמן טוב, מלא מצות כרמון
לחיי עולם הבא מזומן
הי' עוסק במו"מ באמונה
ה"ה מוה' שאול בהנגיד המפורסם
הרבני חיים דוד זצ"ל
תנצב"ה

ר' חנוך זינדיל

מתושבי עירנו, חיבר ס' „כוכבי נגה" כולל מאמרי תכונה וקבלה, על צבאות השמים, וביאורי זהר אלעקסעניץ תקכ"ט 1)

ר' מאיר בר' נפתלי הירש

איש תורני, ומופלג, ראש ונגיד, ומצבתו תקונן ותאנח בשברון מתנים
ב"ח"ס"ד" ו"ב"א"מ"ת" ו"תמים לפ"ק (תקכ"ט)
באנחה ובשברון מתנים, דמוע ידמעו עינים
למאור ובא כשמש השוקעת בצהרים
ה"ה התורני המופלג הראש והנגיד
המפורסם מו' נפתלי הירש יצ"ו
נפטר במוצאי יו"כ תנצבה

ר' יצחק בר' צבי הירש

איש תורני נכבד, ירא ד' מרבים, כאשר תעיד מצבתו:
פ"נ ביום ב' אשר לא נאמר בו כי טוב
נאבד איש טוב יצחק יצא לו שם טוב
מיום הולדו עד יום מותו
כביאתו לעולם בלא חטא, כן הי' יציאתו
ה"ה הרבני המופלג הנגיד מו' יצחק ז"ל
בהמופלג המפורסם מוה' צבי הירש
נפטר ז' טבת תקל"א לפ"ק תנצבה

1) אוצר הספרים לבה' בן יעקב 237

ר' ברוך בר' משה יצחק

איש נכבד הוגה בתורת ד' יומם ולילה , ומצבתו תקונן :

איש קדוש עובר עלינו
הוא ברוך וברוך שמו
הוגי בתורת ד' לילות וימים
כל עמלו ויגיע כפו
הי' ברוך , טעמו וגומו'
עמ' ה"ח הרבני המופלג
מו' ברוך בהרב מ'
משה יצחק ז"ל זאלקווא
נפטר כ"ו כסליו הקל"א לפ"ק

ר' משה דיין בהגאון מ' מנ' מאניש

לפי דעת הגאון מוה' יוסף לעווינשטיין 1) הוא הגאון ר' מאניש סגי נהור שהובא בספר אדני פז , בהג"מ פנחס אבד"ק לבוב בהגאון מו' מאניש חתן רבינו הש"ך הר' משה הנזכר נפטר בעירנו ואבן מצבתו תקונן :

עינינו יורדות דמע , על שנפטר הרב
המו' ומופל' בתורה וביראת אלקים
אשר שם שם לו חק ומשפט הדיין (מא
מ' משה בהגאון מ' מנ' מאניש י"ג חשון
תק"ד לפ"ק

ר' יצחק צבי הירש ב"ר שמואל זיינוויל

איש נכבד ונשוא פנים , בעל רוח נדיבה , כמתואר על מצבתו .

נפטר בשם טוב
שבת קודש כ"ג מנחם תקל"ה
(ציור צבי)
פה נטמן איש צדיק וישר
וכשר באמונתו
במישור הלך בימי נהייתו
צדקה וחסד עשה עד יום מותו
ה"ה המנוח התייר והרבני
מוה' יצחק צבי הירש במהר"ר
שמואל זיינוויל

---

1) ממכתב הגאון ר' יוסף לעווינשטיין אבד"ק סעראצק הנ"ל

ר׳ שאול ב״ר נחום ב״ר יו״ט ליפמאן

יליד צוויזמער , למדן מופלג , חריף ובקי , לא פסוק פומיה מגירסא כבתוב על מצבתו :

נפטר בש״ק י״ג מנחם
ונקבר יום א׳ תקל״ז
היסופר׳ בקבר חסדיך
בכו בכו להולך
איש תם וישר בדרכי ד׳ הלך
לא מיש מתוך אוהל של תורה
כל נעלם הוציא לאורה
הרבני המופלג החריף ובקי
מו׳ שאול בחיר ד׳
בהרבני המפורסם
מו׳ נחום בהקדוש והטהור
מוה׳ יו״ט ליפמאן מצויזמער תנצבה

ר׳ גוטמאן שתדלן

אחר מחברי החברה קדישא בעירנו הי בשנת תקמ״ב 1)

ר׳ נתן במוה׳ יצחק אייזיק

פרנס ומנהיג נדיב לב , כאשר נראה מעל מצבתו :

פ״נ איש פרנס ומנהיג ישר ונאמן
בנדיבים הי׳ לו שם וידים
כל מעשיו היו לשם שמים
גדר גדר ועומד בפרץ
הי׳ מת גבר ונערץ
ה״ה מוה׳ נתן במוה׳ יצחק אייזיק
נפטר כ״ג אייר שנת תקמ״ב לפ״ק
ת נ צ ב ה

ר׳ יושע פאלק

איש תורנו נכבד , ראש העדה מוזכר בפנקס קובץ פסקים בדבר דין ודברים שהי׳ לו בעניני העדה , עם הר׳ יונה בר׳ אברהם אצל הרב הגאון אבד״ק עירנו מוה׳ שאול מרגליות הפסד הנזכר יצא מאושר מב״ד יום ג׳ אב תקמ״ב

ר׳ מאיר בהרב מוה׳ מרדכי דיין

בא עה״ח על פסק דין אחד , המובא בפנקס קובץ פסקים ביום ג׳ אב תקמ״ב בצירוף

1) פנקס של החברה קדישא דף רי״ג

בצירוף הגאון אב"ד מוה' שאול ,

ר' יודא מלובלין

איש נכבד , ראש עדתינו בא עה"ח על פסק דין אחד ביום ז' אב הובא בפנקס קובץ פסקים , בצירוף אבד"ק עירנו הגאון מוה' שאול מרגליות :

ר' בנימין וואלף בהרב ר' יעקב שלמה

יליד זאמישטץ , הובא בפנקס קובץ פסקים , בדבר דין ודברים שהי' לו , עם התורנו הר"אש מו' פנחס ר"י ר"ז אצל הגאון אב"ד ור"מ בעירנו מוה' שאול ביום ה' ח' תמוז תקמ"ב :

ר' העשיל בהגאון אב"ד מקראקא

מוזכר בפנקס קובץ פסקים בדבר דין ודברים שהי' לו עם הר' ארי' ליב בהרב אבד"ק שעבערשין בנידון שכירת חנות , בפסק דין בא עה"ח הגאון אבד"ק עירנו מוה' שאול מרגליות ביום י"ט אלול תקמ"ג

ר' ארי' ליב אבד"ק שעבערשין

אח"כ דיין בעירנו בא עה"ח על פסקים שונים בפנקס קובץ פסקים אשר בעירנו , ואחד מהם מיום כ"א מרחשוון תקמ"ג בצירוף הגאון אבד"ק עירנו מוה' שאול מרגליות

ר' מאיר ב"ר אברהם

איש נכבד ותורני , רב פעלים , בן הפרנס הרב מוה' אברהם אחיו של הגאון אבד"ק עירנו מוה' יעקב היים , ואחיו של הגאון מוה' צבי הירש אבד"ק לוקאבי נפטר בעירנו , ומצבתו תהגה נכאים :

פ נ
איש הישר בנדיבים
אשר הלך בדרך טובים
צדיק וישר
כל מעשיו עשה בכושר
ה"ה הרב המ' הגדו'
מדברא דאמתיה
ביושר הגביר שולטנותיה
המפורסם בתורה וביראה
אשר הכנים בברית ידיך (?)
ע"ה פ"ה מוה' מאיר בהרב

איש

איש פרנס ומנהיג מגן הי' לדורו
מוה' אברהם נפטר בש"ק כ"ו תמוז
תקמ"ג לפ"ק

ר' משולם זלמן בהגאון מוה' יוסף אבד"ק בריסק

אברך נכבד חריף ומופלג בתורה, שלשלת היוחסין, כאשר תגיד לנו מצבתו:

פ"נ
נפטר ח' אדר תקמ"ו לפ"ק
ונגנז זרע הקודש
שלשלת היוחסין
מגזע ישישים
עלה יעלה בישיבה של מעלה
ה"ה האברך הרבני המופלג
בתורה מוה' משולם זלמן
בהגאון מו' יוסף אב"ד ור"מ דק"ק בריסק

ר' מנחם מנלו בהמנוח אוריש פייביל

מופלג בתורה, רב פעלים ממשפחה נכבדה ועדה המצבה

נפטר כ"ז אייר תקמ"ז לפ"ק
איש גבור חיל ורב פעלים
בר אבהן ובר אורין ירא ושלם
חסד ואמת מן ינצרהו,
שמו נודע בשערים,
ה"ה הרבני המופלג המפורסם
לשבה מהו' מנחם מנלו בהמנוח
מוה' אוריש פייביל ז"ל,

ר' אברהם משה אלימלך במ' יצחק

מטיף לקחו לרבים, עוסק בתורה, יומם ולילה, בא עה"ח באישור שטר צואה של הר' יעקב אברהם בר' יצחק קאצענעלענבויגען פ"ח אשר הקדיש סכום כסף מהכנסת ביתו מדי שנה בשנה, לטובת החברה „נר תמיד" אשר לביהכנ"ס של הר' צבי הירש בר' משה דאקטארש 1) נפטר בעירנו ומצבתו תקונן:

פ"נ
ימת אלימלך איש נאמה *) נאום
במעשיו טובים, והי' עוסק בתורה יומם וליל

הוא

1) פ' קס ביהכנ"ס ר' צבי הירש בר' משה דאקטארש דף י"ח
*) כמו נואמי נאים והמירו היוד בסגול (הערת רס"ד רז"ט ז"ל)

הוא הדובר לישרים
ה"ה הרב המופלג החסיד מ
אברהם משה אלמלך
במ' יצחק נפטר ט"ז . . . תקמ"ח לפ"ק

הר' דוב בער בר' שמואל זייגוויל

רופא מומחה חכם הכולל, ירא ד', הרביץ תורה ברבים, בעל לב טוב ורוח נדיבה, עושה צדקה וחסד עם אחיו, בא עה"ח הרבה פעמים בפנקס של ביהכנ"ס מוה' צבי הירש בר' משה דאקטארש, ומהם על החרם שהוכרז בביהכנ"ס מטעם הרב הגאון אבד"ק עירנו הר' שאול מרגליות ז"ל, לבלי לקבוע מנינים בבתי יחידים להתפלל, נפטר בעירנו, ומצבתו תשא נהי, ותהגה נכאים:

תקמ"ח לפ"ק פ"נ
הרב הגדול בתורה, חכם הכולל, רופא מומחה
נב) וירא את ה' מרבים, המפורסם לשם ולתהלה
מו' דוב בער בהרב המופלג מוה' שמואל זייגוויל ז"ל
מק"ק זאמושטש נפטר ונקבר עש"ק ט"ז שבט תנצבה
דבש וחלב תחת לשון חכמים
ומתקו לו רגבי נחל ואבנים מפולמים
באה שמש צדקו שזרחה בכל אקלי'
בתורה נטע נטועים ויעש לו מטעמים
עלה למרום השנון במושכל' הסתמים
רודף צדקה כמוהו ימצא חיי עולמים

ר' יעקב בר' בנימין וואלף דיין

הרביץ תורה ברבים, העמיד תלמידים הרבה, ועל מצבתו חרותה לאמור:

נפטר ר"ח אייר תקנ"א לפ"ק תנצבה
פה נטמן ארון הקודש
ממולח טהור קודש
מלא וגדוש
העמיד תלמידים הרבה
והרביץ תורה בישראל
הרבני המופלג הדיין
מו' יעקב בהרבני הנגיד
מו' בנימין וואלף ז"ל

ר' זכרי' מענדיל ב"ר מעב"ל דיין

בא עה"ח על תקנות, ופסקים שונים, בפנקס ביהכנ"ס של הר' צבי הירש בר משה

משה דאקטארש, בשם זכרי' מענדיל מלובלין נפטר בעירנו ומצבתו תקינן:
נפטר כ"ד שבט תקנ"ד לפ"ק
פ"נ ארון הקודש
ממולח טהור קודש
מלא וגדוש
ה"ה הרבני המופלא הדיין
מו' זכרי' מענדיל בהרב המאה"ג
מ' דוד תנצבה

ר' מאיר ב"ר א. פישל

ספרא ודיינא בפה עירנו בא עה"ח על פסק דין אחד מיום כ"ט כסליו תקנו בפנקס ביהכנ"ס של הר' צבי הירש בר' משה דאקטארש

ר' מנשה בר' יצחק דיין

בא עה"ח על תקנות וענינים שונים בפנקס ביהכנ"ס של הר' צבי הירש בר' משה דאקטארש נפטר בעירנו ט"ו אלול תקסמך 1)

ר' משה ר"ה

איש תורנו ומופלג כל ימיו עסק בתורה, ירא ד' מרבים, ומצבתו תייל:
נפטר ביום ש"ק י"ד סיון הקס"א לפ"ק
פ"נ משה עבד ד', שעבד ד' מאהבה
כל ימיו (עסק) בתורה
ובמצות והי' עניו מאיד ולא מש מאוהל של תורה,
ונפטר בשם טוב ה"ה הרבני, המופלא הישיש
המנהיג, הנגיד המפורסם איש ירא ד' מרבים
כמוהר"ר משה ר"ה ר"א רמ"ד ז"ל תנצבה

ר' סעדי' בהרב מ' יהודה ליב משקלאוו

בעל לב טוב ורוח נדיבה, שר ונגיד, שלשלת היוחסין בא עה"ח על כתב החרם שהוכרז בביהכנ"ס מהרש"ל ז"ל, לבלי קבוע מנינים להתפלל בבתי יחידים בפקודת הגאון מוה' שאול אב"ד בעירנו 2) ומצבתו במר תבכה:
פ"נ יום א' י"ג טבת תקס"א
היום נפל שר ונגיד בישראל, אשר פזר נתן לאביונים
וצדקתו עומדת לעד, אשר שמו נודע בשערים
אביר הרועים

ה"ה

1) רבימה הנפגריס 2) פנקס ביהכ"נ ר' צבי הירש בר"מ דאקטאר

ה"ה הרבני המופלג הגביר שלשלת היוחסין
מ' סעדי' בהרב המפורסם מ' יהודה ליב משקלאוו
חתן הרב המופלג המפורסם מו' שמשון רורורק

הדיין מוה' משה בהר' אליקים

כאשר תגיד לנו מצבתו

נפטר ח' שבט תקס"א לפ"ק
פ"נ
ארון הקודש
ממולח טהור קודש
מלא וגדוש ויושב אוהל
באוהל של תורה ה"ה הרבני
המופלא בתורה וביראה
הדיין מוה' משה במוה'
אליקים ז' תנצבה

הר' דוב בער בר' בצלאל כ"ץ שתדלן

נפטר בעירנו ט"ו אדר שני תקס"ב 1)

ר' משה בהגאון ר' אליהו

מופלג בתורה, חיבר כמה ספרים, כאשר תעיד מצבתו:
נפטר י"ח חשוון תקס"ד לפ"ק
פ"נ הרב המופלג המושלם
שחבר כמה ספרים
ה"ה מוה' משה בהרב הגאון
המפורסם מ' אליהו ז"ל
בעל מהבר ספר יד אליהו
שנסע לארץ הקדושה תו"ב"ב

ר' אפרים פישל

בן הגאון ארי' ליב בהגאון צבי הירש דאלבערשטאדט, רבו של הגאון המובהק מהר"ם ברב"י שקיל וטרי עם הגאון בעל סדרי טהרה, גם מביאו בספרו צלעות הבית אשר לו סי' ה' וז"ל בסוף דבריו: נ"ל להקל בתנאי שיסכום הגאון מוה' הירש אבד"ק האלבערשטאדט 2) הגאון מוה' אפרים פישל הנזכר בא הרבה פעמים עה"ה בפנקס קובץ פסקים, בצירוף הגאון אב"ד מוה' שאול מרגליות, על פסק

1) רשימת הנפטרים 2) סס"ג סהדם דף י"ט חית

פסק מיום י"ד אייר תקמ"ב ג' אייר תקמ"ב, ד' אב תקמ"ב ז' אב תקמ"ב, ו אב תקמ"ב, ועוד הרבה פעמים, לפעמים בשם ר' אפרים פישל סתם. לפעמים בשם אפרים פישל בר' ארי' ל"ב, גם בא עה"ח בדבר החרם אשר הוכרז בפקודת הגאון אבד"ק עירנו מוה' שאול מרגליות, לבלי לקבוע מנינים בבתי יחידים להתפלל 1) נפטר בעירנו ומצבתו תשא נהי:

נפטר ט' אדר ראשון תקס"ה
פה נטמן ארון הקודש
ממולח טהור קודש מלא וגדוש
הרבני המופלא הדיין מוה' אפרים פישל
בהגאון ארי' ליב בהגאון אמתי
מו' צבי הירש אבד"ק האלבערשטאדט והמדינה

מרדכי בהר' בנימין

איש מופלא בתורה וביראה באשר נראה מעל מצבתו

נפטר ז' אדר תקס"ו לפ"ק
פ"נ
איש צדיק וישר יושב אוהל
באוהל של תורה יומם ולילה
ה"ה הרבני המופלא בתו' וביראה
מוה' מרדכי בהרבני המפורסם
מ' בנימין ז' וואלף תנצבה

נחמן במהר' צבי הירש דיין בעירנו

באשר תעיד מצבתו

נפטר יום א' ח' סיון תקס"ו לפ"ק
פ"נ ארון הקוד'
ממולח טהור קודש
מלא וגדוש
לא מש מתוך של אוהל של תורה והלכה
יומם וליל
הרבני המופל' בתורה וביראה
דיין מו' נחמן במ' צבי הירש

ר' משה דאקטאר מזאמיניטש

נפטר בעירנו כ"ד אדר תקס"ו 2)

---

1) פנקס ביהכנ"ס ר' צבי הירש בר' משה דאקטאר 2) רשימת הנפטרים

ר׳ אבגדור בר מרדכי

מופלג בתורה, ומצבתו תקונן:

נפטר בשמיני עצרת תקס״ז לפ״ק
פ״נ איש ירא שמים
המופלג בתורה
ה״ה הרבני החריף
מוה׳ אבגדור בהרבני מ׳ מרדכי
זצ״ל תנצבה

הבחור המפואר יוסף

נכדו של ר׳ שמעון דאקטאר מקראקא נפטר בעירנו ד׳ ר״ח אלול תקס״ז 1)

ר׳ משה שמואל שמעלקי בר׳ יהודה ליב

אברך מופלג בתורה, ירא וחרד, מת בדמי ימיו, ועל מצבתו חרותה לאמור:

נפטר בש״ק ט׳ סיון תקס״ח לפ״ק
פ״נ
וימת משה שמואל
עבד ד׳ האברך ה״ה נפטר
בקוצר ימיו הרבני המופ׳
הירא ד׳ מרבים השנין החסיד,
מוה׳ משה שמואל שמעלקי,
זללה״ה בהרב המאה״ג
החסיד המפורסם מ׳ יהודא
ליב אב״ד דק״ק זאוויחוואסט
תנצבה

ר׳ אפרים פישל דיין

בן הגביר המפורסם והנדיב מוה׳ אלכסנדר רורקרש מגזע היחס בא עה״ח בפנקס קובץ פסקים על הרבה פסקים, בצירוף הגאון אבד״ק עירנו מוה׳ שאול מרגליות ז״ל, גם התם עצמו על הכרוז אשר הוכרז באיסור חרם לבלי קבוע מנינים לתפלה בבתי יחידים בפקודת הגאון אבד״ק עירנו 2) נפטר בעירנו ומצבתו תשא נהי.

נפטר יום ב׳ כ״א סיון תקס״ט לפ״ק
פה נטמן הרב המופלג אביר הרועים
מיחוסי ארץ אשר הורה ודן עמו ב״י
להורות לעם ד׳ דרכי ד׳

ולא

---

1) רשימת הנפטרים 2) פנקס בהכנ״ס ר׳ לבי סירש בר׳ מבס דאקטארס

ולא מש מתוך אוהל של תורה
ונתבקש בישיבה של מעלה
ושמו נודע בשערים המצוינים בהלכה
מ׳ אפרים פישל בהגביר הנדיב
המפורסם מוה׳ אלכסנדר רורקרש
חתן הרב הגאון המופלג החסיד ,
מ׳ ארי׳ ליב אב״ד ור״מ דק״ק טארניגראד תנצבה

ר׳ אברהם בן להרבי מלובלין

ירא וחרד לדבר ד׳, עסק בתורה נקטף בעודנו באבו ככתוב על מצבתו ,
נפטר עי״ב תק״ע לפ״ק
פ״נ הוא אברהם אשר הלך בצדקו בישרו ובתומתו
מעוד עד היום אשר נלקח מאתנו
רך בשנים זמן ב״ך יברך
ויגע ועמל בתורה
ומצות ומעשים טובים תנצבה
ח״נ הרבני המ׳ הנעים המנוח
מוה׳ אברהם זללה״ה בן לארוננו
הגאון פאר ונזר ומופת הדור
מוה׳ יעקב יצחק הלוי הורוויץ שיע״ע ולנ״נ

ר׳ משה בר׳ אלעזר דיין

מופלג בתורה , וביראה , מדיינו קהלתנו , נפטר בעירנו ומצבתו תהגה נכאים
משה עלה למרום נהי והגה נרים
על האי שופרא דבלי בעפרים
דינו לבוקר משפט חקר בהרים
אוי ואבוי מספד ושברים
ומרר על האי דנקבר
במבחר הקברים
ה״ה הרבני המופלג הדיין
מו׳ משה בכ׳ אלעזר נפטר י״ד אדר תק״ע

ר׳ יקותיאל זלמן בר׳ אלעזר

איש נכבד ישר הולך כמתואר על מצבתו :
פ״נ
זכרו לפאר

מעשיו

מעשיו נעימים
מת ז"ל לפ"ק תורת ה' לומ'
ה"ה הרבני הנגיד מו'
יקותיאל זלמן זצ"ל
במוה' אלעזר ז"ל
נפטר ט"ו שבט תק"ע לפ"ק תנצבה

ר' מרדכי דיין

בר' דוד טעביל, עסק כל ימי חלדו בתורה, העמיד תלמידים הרבה; כאשר
עיד מצבתו:

פ"נ
איש צדיק וישר
יושב כל ימיו
באוהל של תורה
והעמיד תלמידי' הרבה
הרבני המו' הדיין
מו' מרדכי במו' דוד טעביל כ"ץ
נפטר כ"ד בחודש אייר
תקע"א לפ"ק תנצבה

ר' צבי הירש בר' משה

בא עה"ח על כתב החרם שהוכרז בביהכנ"ס הגדולה בעירנו בפקודת הגאון
וה' יעקב חיים אבד"ק דקהלתינו, להחרים את אלו הנותנים דופי, והרוברים סרה בהגאון
וה' יהונתן אייבשיטץ בדבר הקמיעות, הכרוז הנזכר הוכרז ביום טו לחודש אייר תקי"א
ם בא עה"ח על תקנות שונות בפנקס ביהכנ"ס מהרם ז"ל נפטר בעירנו ומצבתו תקונן:

תקע"א לפ"ק
פ"נ איש תמים במעשיו וישר
מוה' צבי הירש במוה'
משה בר' ה"א נפטר
ביום ה' ב' אלול תנצב"ה

ר' אליהו בר' מנחם מענדיל

מופלג בתורה וביראה, העמיד תלמידים הרבה, לא פסק פימיה מגירסא
ודה מצבתו:

נפטר כ"ז חשוון תקע"ב לפ"ק
פ"נ איש תמים במעשיו ה"ה הרבני
המופלא בתורה וביראה

לא

לא פסק פימיה מגירסא
והעמיד תלמידים הרבה
מוה' אליהו בהרבני מנחם מענדיל ז"ל תנצבה

ר' אפרים זלמן

למדן מופלג, וחריף ובקי, דיין 1) בעירנו *) בן הרב הגאון מוה' יוסף בעהמ"ח ספר תבנית אות יוסף, ראיתי העתקה מכתב היחס של הרב מוה' אפרים ז"ל הנזכר 2) מצאתי לנכון להעתיק מקצתה וזה לשונה: אני אפרים זלמן בן הגאון הגדול מוה' יוסף בעהמ"ח ספר תבנית אות יוסף נכד הגאון המפורסם אבגדור אבד"ק חענטשין, בן הגאון המפורסם מוה' מנחם מענדיל אבד"ק קורטשין בן הגאון מופת הדור מוה' משה אבד"ק טארניגראד בן הגאון המפורסם בכל קצוי תבל מופת הדור אשר עשה כמה ספרים בחייו מוה' מענדיל מרגליות, אבד"ק פרעמסלא והי' לו בת נשיאה להגאון מוה' יצחק אבד"ק פוזן, וילדה לו ממנו בן הגאון המפורסם מוה' נפתלי כ"ץ, וכו' עד כאן העתקתי השתלשלות יחוסו בדרך ישרה, אולם השתלשלות יחוסו למעלה בקודש סובב הולך הוא בשלבים ובמעלות סבוכים ומסובכים, אשר רגלי הקורא יתעה בהן לא מצאתי לנכון להעתיק. למרות עשרו והונו הרב של הר' אפרים זלמן הנזכר, כפי דברי נכדיו החיים אתנו כהיום, הרבה לעסוק בתורה ועזב את עסקיו, בא עה"ח הרבה פעמים בפנקס ביהכנ"ס של ר' צבי הירש בר' משה דאקטארש על תקנות שונות ובתוכן על כתב החרם אשר הוכרז מטעם הגאון אב"ד דקהלתינו מוה' שאול מרגליות ז"ל, לבלי לקבוע מנינים בבתי יחידים לתפלה. נפטר בעירנו בשנת השמונים ושתים לימי חייו ומצבתו תלביש קדרות ותתאבל:

נפטר ביום ג' אדר שני תקע"ג לפ"ק
פ"נ ישמחו (השמים) והארץ תאבל
כי לקח מאתה נזר תפאר'
ה"ה רב ההריף ירא ד' מנוער
„תורה וגדולה" יחד במחברת
בנן של קדושים, הישיש מוה'
אפרים זלמן ז"ל
בהרב הגאון המפורסם בעהמ"ח
תבנית אות יוסף זלה"ה
ויעל על כנפי (יונה) השמימה
בשנת שמונים ושנים לחיי הפארתו תנצבה,

ר' משה בר' אברהם דיין

מופלג בתורה, הרבה לצלול בים התלמוד, מצוין בהלכה, כמתואר על מצבתו:
נפטר כ"ג אייר תקע"ד לפ"ק

1) רשימת הנפטרים *) נאמר נדע כסי' עסיר בלי תפוגה נשא עליו שם דיין של"עמ"ל"פ"
2) אלל סאר נשרי מוה' ז"מן ניסעוגבויס נכדו מלד אמו הנקרא על שמו

דיין המצוין בהלכה
אשרי שלו ככה
שם הליכות עולם לו
עשר ידות בש"ס ובפוסקים
למאורו' צפונים ידיו הרות
הרבני מו' משה במ' אברהם ז"ל תנצבה

הקדוש מוה' יעקב יצחק הלוי הורוויץ

(הנקרא הרבי מלובלין 1).

מאור גדול תלמיד האשל הגדול הגאון אלקי דוב בער המגיד ממעזריטש ותלמוד הרב הגדול עיר וקדוש מהר' אלימלך מליזענסק, הרב הגדול והקדוש הר' יעקב יצחק הלוי הנ"ל רבים הלכו לאורו, ומגדולי תלמידיו א) ה"ה הגאון הקדוש עוקר הרים מוה' יעקב יצחק נודע בשמו ה"ק „היהודי מפשיסחא" ב) הרב הגדול דוד מליעליב זצ"ל ג) הרב הגדול מוה' שמואל מקארוב זצ"ל ד) הגאון הקדוש מוה' ישעי' זצ"ל אבד"ק פרשעבורז ה) הרב הגדול מוה' קלונימוס קלמן בר' אהרן עפשטיין זצ"ל מקראקא בעהמ"ח ס' מאור ושמש על התורה ו) הרב הגדול מוה' שמחה בונם זצ"ל מפשיסחא, ז) הגאון הקדוש מוה' אלעזר הלוי הורוויץ אבד"ק טארניגראד בעהמ"ח ס' נועם מגדים ואמרות טהורות ח) הרב הגדול מוה' צבי הירש מזידיטשוב בעהמ"ח עטרת צבי פירוש על הזוהר, ועוד חיבורים אחיו הקדוש מוה' סמבריר בעהמ"ח ס' תפלה למשה ט) הגאון הקדוש מוה' מאיר הלוי זצ"ל אבד"ק כטאבניץ ודק"ק אפטא בעהמ"ח ס' אור לשמים י) הגאון הקדוש עוקר הרים מוה' יעקב צבי זצ"ל אבד"ק דינוב בעהמ"ח ס' מלא הרועים יא) הגאון הקדוש ר' יעקב שמעון זצ"ל מק"ק זעלחוב הנודע בשם „ר' שמעון דייטש" יב) הגאון החסיד ר' נפתלי צבי הורוויץ זצ"ל אבד"ק ראפשיץ יג) הגאון הקדוש מוה' משה טייטעלבוים זצ"ל אבד"ק אוהל בעהמ"ח ס' ישמח משה יד) הגאון הקדוש מוה' יצחק משה עזריאל זצ"ל אבד"ק בעלזיץ וק"ק ביחאווי ואגפיה טו) הגאון הקדוש מוה' צבי אלמלך זצ"ל אבד"ק דינוב בעהמ"ח ס' בני יששכר ועוד חיבורים טז) הרב הגדול מוה' נחמי' זצ"ל אבד"ק יוזפאף יז) הגאון הקדוש מוה' שמעון זצ"ל אבד"ק דאמברל וק"ק יערסלוב בעהמ"ח ס' נחלת שמעון יח) הרב הגדול מוה' יוסף קעזים זצ"ל אבד"ק יאנוב הרב הגאון הר' יעקב יצחק הלוי הנזכר, חיבר שלשה ספרים ואלה המה: דברי אמת זאת זכרון זכרון זאת, נפטר בעירנו, ועדה המצבה:

עדה המצבה הזאת, מצבת קודש קודשת רבינו
גאון עוזינ' מאור עינינו חמדת לבבינו
ג) וכל בית ישראל יבכו כי השך אור בעדיני
ביו' שריפת בית אלקינו
הוא יום פטירת איש קדוש המקו'
פאר הדור מו' כבוד הרב החסיד
המפורסי' בכל קצוי ארץ מוה' יעקב יצחק

בהרב

---

1) תולדתו העתקתו לוה כלות מהס' סה"ג ה"ה דף נ"ה

בהרב מוה' אברהם אליעזר הלוי הורוויץ
זצוק"ל אשר רבים השיב מעון
ורבים הלכו לאורו
ראו ושמחו בני דורו
ושמחה נהפך ליגון ביום המר
ט' אב שנת ארץ ר"ע"ש"ה" לפ"ק (תקעה)

ר' אהרן בר' הלל הלוי ז"ל

מופלג בתורה וביראה, כמתואר על מצבתו:

נפטר טוב אדר תקע"ו לפ"ק
אב בחכמה בתורת אלהי' חיים
הורה דרך משפט ליהודים ואפרים
רץ כצבי לעשות רצון אביו שבשמים
נאה היה מצות בוראו מקיים
ה"ה המופלג בתורה וביראה מ' אהרן במוה' הלל הלוי
זצ"ל שלא פסק פומיה מגירסא בוקר וצהרים
ועובד מאהבה למלך חי וקיים
בזכותו מהרה יבנה ירושלים
תנצבה

ר' מרדכי בר' יהודה

איש נכבד ונשוא פנים, שפל רוח, ממשפחה רמה, ממשפחת ראפפורט המפורסמת עוסק בצרכי הציבור, כאשר נמצאהו בכל פעם בא עה"ח על תקנות העדה השונות, ובתוכם גם על כתב החרם אשר הוכרז בפקודת הגאון אבד"ק עירנו מוה' שאול מרגליות ז"ל, לבלי לקבוע מנינים בבתי יחידים לתפלה 1) נפטר בעירנו מצבתו תקונן:

נפטר ביום ג' י"ג ניסן תקע"ו לפ"ק
פ"נ איש ישר וכשר שפל ברך
עניו ולא מחזיק טובותי' לנפשי'
ה"ה הרבני מוה"ר מרדכי בהמנוח
מ' יהודה זללה"ה נצר מטע'
מגזע ישישים
נין ונכד להגאון מוה' שמחה ראפופ'
זכותם יחופף עליו, וימליצו טוב בעדו
תנצבה

---

1) פנקס ביסכנ"ס ר' נטי הירש בר' משה דאקטאהרס

ר' יעקלי גר צדק

נפטר יום ד' ח' אלול תקע"ח (רשימת הנפטרים)

ר' ארי' ליב אברהם

בן הרב הגאון מוה' שאול הלוי אבד"ק זסלב, וזה לשון מצבתו:

נפטר ג' טבת תקע"ט לפ"ק
פ"נ איש תם וישר וירא אלקים
ה"ה הרבני ארי' ליביש אברהם
בהרב הגאון מוה' שאול הלוי
זבד"ק זסלב תנצבה

ר' ארי' ליב

בן הרב המגיד מוה' אברהם משה אלימלך, מופלג בתורה תורתו אומנתו כאשר תגיד לנו מצבתו:

איש תמים במעשיו. בר אבהן
בר אורין ויושב (ב) אוהל
של תורה ה"ה הרבני
מוה' ארי' ליב בהמנוח
הרב המגיד מוה' אברהם משה
אלמלך זלה"ה תנצבה

ר' יהושע בר"י מוואַרשוי

„חתן בן הרב הגאון" מי הי' הרב הגאון הנזכר בהמצבה ? לא נדע באשר נראה הי' מופלג בתורה ומושלם ומצבתו תקונן:

נפטר יום ג' ו' שבט תקפ"א
בדמי ימיו ושנותיו נאסף למנוח'
לא השאיר אחריו זרע לברכה
הרבני המופלג ומושלם
ודר עם אל
מוה' יהושע בהגביר מהר"י
מווארשוי חתן בן הרב הגאו'
השוכב בצרו תחופף עליו כבודו תנצבה

הר' יצחק נתן נטע במ' משה פרץ

פרנס ומנהיג בעל לב טוב באשר תגיד לנו מצבתו

נפטר

נפטר יום ג׳ כ״ח שבט תקפ״ב
פ״נ איש
יקר ערך מאצילי ארץ
צדקו׳ פעל בקרב הארץ
חנן דל השביע נפש נענה
קהל ועדה נהל באמונה
נתן אוכל למכביר
נטע אשל לאורח עובר
צדיק בתומו התהלך ונקרא
בשם מ׳ יצחק נתן נטע
במוה׳ משה פרץ זצ״ל
שנת רחק ממנו מנחם לפ״ק.
תנצבה . (תקפב)

ר׳ מרדכי זיסקינד

מו״צ בפה עירנו בא עה״ח בשנת תקפ״ד על פסק דין אחד בדבר טו״ת שהי׳ למתפללי ביהכנ״ס של הר׳ צבי הירש בר׳ משה דאקטאר״ש על אחד משכניהם 1)

מאיר בהר׳ מרדכי

ממשפחת תוי״ט כאשר תעיד מצבתו
פה
מנוחת איש יקר רוח
אל מקומו שואף זורח
ידיו יסדו חבורי תורה רוחו קובץ סדורי טהרה
ה״ה הרב הסיני חריף ובקי
המפורסם מ׳ מאיר במוה׳ מרדכי
ממשפחת הגאון בעהמ״ח תוי״ט
ז״ה״ מ״א״י״ר״ ע״י״נ״י״ ח״כמים״
בהלכה לפ״ק נפטר יום
כ״א מרחשוון תקפ״ג

ר׳ יהושע העשיל

בן הרב הגדול מ׳ שלמה אבד״ק קורב , מופלג ומפורסם מגזע היחס כאשר תעיד מצבתו :
ת״הא נ״פשו צ״רורה ב״צרור ה״חיים״ לפ״ק
ביום עשרה בטבת תקפ״ז לפ״ק

1) פנקס ביהכנ״ס ר׳ צבי הירש בר׳ משה דאקטארש

פ"נ הרבני המופלג המפורסם
הישיש ספיר גזרתו מראיש צורים
ממחצבתו נצר מגזע קדושים
מטעתו כבוד שמו תפארתו
מוה' יהושע העשיל זללה"ה
אבד"ק קורב
ומצד אמו נכד הגאון האמתי
רבן של כל בני הגולה מוה'
יהושע העשיל אבד"ק קראקא
הנקרא בפי כל רבי רב העשיל ז"ל
זכותו יגן עלינו בעד כל שארית ישראל
עד ובא לציון גואל

ר' צבי הירש

המאוה"ג אבד"ק דובענקי בהרב מוה' שלמה הכהן מגזע היחס ומצבתו תקונן :
נפטר כ"ז ניסן תקפ"ח לפ"ק
פ"נ איש גבר טהור, מרגניתא טבא
אדרת תפארת
ענף עץ עבות
גאוני קדושי עליונים ה"ה הרב המאוה"ג הישיש
מ' צבי הירש זצ"ל אבד"ק דובענקי
בהרב מ' שלמה הכהן זצ"ל
נין ונכד הרב הגאון
מ' צבי הירש אב"ד מהלברשטאדט
ראפפורט תנצבה,

הדיין מוה' נפתלי

בהרבני מוה' מרדכי לאנדוי, בא עה"ח בפנקס קובץ פסקים גם בהפנקס של החברה קדישא בעירנו נפטר בעירנו ועל מצבתו כתוב:
נפטר כ"ב חשוון תקפ"ז
פ"נ הרבני המופלא הדיין
המפורסם מוה' נפתלי הלוי לאנדא
ז"ל בן הרב הגאון מו' מרדכי
זסקינד ז"ל נכד הרב הגאון
מוה' יעקב מלוברטוב תנצבה

ר' אליעזר מעה

בהרבני המופלג מוה' יעקב קאפיל, מופלג בתורה, וביראת שמים, בעל מדות נעלות

געלות כאשר תגיד לנו מצבתו :

נפטר י"ט אלול שנת תקפ"ח לפ"ק
פ"נ איך נפלת משמים הילל בן שחר
נטע נעמן בתורת ד' בחור
מופלג. בתורה וביראת שמים
במידות נוראות מוכתר
בראשית ימיו נקרא לאור באור החיים
בי"ט אלול עלה
לשמים מעונה
בשנת חמש מאות ושמונים ושמונה
הוא הרבני המופלג מוה' אלעזר משה
בהרבני המופלג מ' יעקב קאפיל
נכד אדו"מ הרב הקדוש מ'
יעקב יצחק הלוי הורוויץ תנצבה

ר' ישראל איסר

בהרבני מוה' ישראל איסר אב"ד ומ"צ בק"ק פרצוב, רב גאון ומפורסם הרביץ תורה ברבים, אשר שתו בצמא את דבריו ועדה המצבה :

נפטר ח' תשרי שנת תקפ"ח לפ"ק
פ"נ איש תם וישר ירא אלקים
הוא הרב הגאון חריף ושנין
שמו נודע בשערים המפורסמי'
מחדש חידושים נפלאים בש"ס ובפוסקים
והעמיד תלמידים הגונים
בישראל כבוד שמו מפוארים בין אדירים
ולשבחו אין להגיד מוה' ישראל איסר
בהרבני מ' ישראל איסר
אב"ד ומ"צ דק"ק פרצוב תנצבה,

ר' נפתלי הירץ דיין

בר' אפרים פישל זסקינד איש נכבד וישר כמתואר על מצבתו :

נפטר יום ד' כ"ו אדר תקפ"ח לפ"ק
פ"נ איש תם וישר חתן הרב מטאמאשאוו
מגזע ישרים הי' עובד ד' בתמימים
מ' נפתלי הירץ בן הדיין מוה' אפרים
פישל זסקינד זצ"ל
ממשפחת רורקריש מלובלין

חתן הרב אב"ד מטארניגראד תנצבה

הר' יונה יצחק בר' מאיר

מגזע היחס ועדה המצבה ,

נפטר בשם טוב ה' טבת תקפ"ח לפ"ק
פ"נ
יגון ואנחה נתעוררו
הלבבות יליל צוחו
חרדו קרבות נאסף
איש ישר בא לו הפקודה
הלך בתומו כל ימיו מבטן ולידה
הרבני הישר מטע קדושים
נזר מגזע ישישים ה"ה מוהר"ר
יונה יצחק בהמנוח מאיר זצ"ל
שנת זכוהם י"ג"דל" ע"ל" מ"ש"כ"ב"תו"
י"נ"ו"ה" לקץ הימין (תקפה)

ר' שאול אפרים פישל

בהגאון אבד"ק עירנו הר' עזריאל הלוי ז"ל ועדה המצבה ,

נפטר ביום ש"ק י"ט אייר
נ"ז"ר" א"פ"ר"י"ם" לפ"ק שאול בחיר ד'
דמוע תדמע עינו , מאנה הנחם נפשו
נפלה עטרת שאול אפרים מעוז ראשינו
כי נשבה ארון הקודש ביום קדשו
ה"ה כבוד הרב המופלג בתורה וי"ש
שלם במעלות ובמדות נשגבות ,
מתבנית היכל מחטבות
צדקה וחסד לו נשלבות
ענף עץ עבות ק"ש מוה' שאול
אפרים פישל באמור' ה"ה הרב
הגאון אמתי מאור הגולה מוה'
עזריאל הלוי איש הורוויץ זצק"ל
אב"ד דפה ק"ק לובלין תנצבה (תקפ"ח)

ר' תנחום דאקטאר

מתושבי עירנו נפטר יום א' כ"ג אדר תקפ"ח (1

1) רשימת הנספרים

ר׳ עובדי׳ אשר יעקב

בהרבני המופלג החסיד מוה׳ שלום שבנא, ירא את ד׳ נדיב לב ורוח על כל פני אחיו יכבד, נפטר בעירנו ומצבתו תאנה מרה:

תק״צ נפטר ביום ב׳ מרחשוין
פ״נ כל השומע יאנח, ומאוד יגדל הכאב
באביב נעור ונאכף ירא ונדיב לב
ה״ה הרבני המופלג מוה׳ עובדי׳ אשר יעקב
בהמנוח הרבני המופלג החסיד מ׳ שלום
שבנא וצ״ל תנצבה

ר׳ אליעזר אשכנזי

מאור גדול חריף ובקי מילידי עירנו, ומבניו נודעים לנו א) הרב הגדול הצדיק מתושבי ווילנא הנקרא ר׳ מאיר שיסקעס מדמיוחדים שבגדולי חסידי הדור, ומרוב ענותנותו וצדקתו העלים את חכמתו בתורה ולא התודע רק ליחידים מבגילוח אוהביו, חותמו אמת, במסחרו, ובשבתו עם זקנים בשער, אמרותיו ספירים ומלותיו קצרים, מתבודד עם קונו ויודע את רבונו, נבזה בעיניו, ומכבד את כל האדם מת בציט העשיר בשנת תקצ״א 1) ב) הרב הגאון, צדיק מפורסם ברורו, מוה׳ שאול שיסקעס מחותנו של הגאון מוה׳ ארי׳ ליב אבד״ק פלאצק, כי בנו הגאון ר׳ אברהם שיסקעס הי׳ חתנו של הגאון מוה׳ ארי׳ ליב הנזכר 2)

הרב הדיין מוה׳ צבי

חתן הרב המגיד, נפטר י״ב ניסן תקצ״א 3)

הרבני הדיין מוה׳ זאב וואלף

מעיר לוברטוב נפטר כ״ט תמוז תקצ״א 4)

מאה השביעית

הגאון מוה׳ בעריש אשכנזי

אחרי נשאו משרת רב ואב״ד בעיר סלאנים, נתקבל בשנת תר״ד לאב״ד בעירנו הוא הי׳ רב תורני מופלא בחריפות ובקיאות, והשאיר אחריו כתבים רבים בשו״ת וחדושים בסוגיות הש״ס, ומהם נדפס אחרי פטירתו ס׳ נודע בשערים ע״י אחיו הר׳ אברהם ארי׳ בווארשא בשנת תרי״ט, ועוד שם מהדורא תנינא בהוספות

---

1) קרי׳ נאמנה דף 256 2) מכ״ע הכרמל דף מ״ח 3) רשימת הנפטרים, 4) שם

־בות בשו"ת וחדושים עוד נדפס מחבוריו ע"י אחיו הנ"ל ספר „שערי ירושלים" כולל פירושים על תלמוד ירושלמי , הגהות וחידושים על כמה מסכת מתלמוד בבלי והרי"ף (ווארשוי תקכ"ו) נפטר בעירנו לחמשים שנה לימי חייו 1) ומצבתו תקונן מרה :

לפרט לזכר עולם יהי' צדיק לפ"ק
פה נגוז ארון הקודש ומנורה הטהורה
אביר הרועים רב הרבנים ושר התורה
עד קצה תבל ליהודים מאתו היתה אורה
כי כל רז לא אנים ליה עמי' שרי נהורא
לקבוע דין כהלכה באספקלריא המאירה
סיני ועוקר הרים ומקרבן זה לזה בסברא
ה"ה הרב המאור הגאון האמתי
מוה' דוב בעריש זצלל"ה אב"ד דפה ק"ק
לובלין בן הרב הגדול מוה' משה נ"י
נין ונכד לרב האי גאון בעל מחבר ס' חכם צבי
הלך לעולמיו י"ד אדר תרי"ב לפ"ק תנצבה ,

הגאון מוה' יושע העשיל אשכנזי

אחרי מות הגאון מוה' בעריש אשכנזי , נתקבל לרב ואב"ד בעירנו הגאון מוה' יושע העשיל אשכנזי , ביום ד' חוה"מ סוכות תרי"ג , וכהן פאר פה עירנו במשך ארבע עשרה שנה , הוא היה בן הגאון מוה' משולם זלמן שהי' ג"כ אב"ד בעירנו קודם הגאון מוה' בעריש אשכנזי , הגאון מוה' יושע העשיל הנזכר הרבה לפעול ולעשות בעד עדתו , וכל ימי חייו הקדיש לעתותי קהלתו ולא חשך מכל עמל ויגיעה נפשו להביא עזר וצרי ומרפא לאחיו המדוכאים בעינו ובחוסר כל , ובחפצו להרים קרן עדתו , לא גרע עיניו מכל פרט ופרט מהענינים הרוחנים והחומרים של עדת מרעיתי ובהיותו מצוין בענוה יתירה , ביתו היה פתוח לרוחה תמיד לפנו כל איש ובקטון כגדול מצאו עונג ושעשועים להיות מבעלי ביתו והיה נכבד ומפורסם כל כך בעירו עד כי שמו יצא לתהלה ולתפארת גם בין אינם־יהודים גם הרשות הכירה אותו לטוב , ותדע להוקיר ערכו ופעלו ותכבדהו באות כבוד , ותעשהו לאזרח נכבד וכאשר התיר הקיסר המנוח אלכסנדר השני נ"ע הישיבה ליהודים מחוץ לגבול מושבם דרש הגאון הנזכר דרוש נכבד באחד מימי השבוע לזכר היום הזה , והדרוש הנזכר תרגמו מתורגמן לשפת פולניא , במעמד שרי המדינה אשר היו בעת הדרוש בביהמ"ד דקהל , ומאוד מצא הדרוש חן בעיניהם אחרי הגאון הנזכר נשארו בכתובים בערך עשרה ספרים על דרוש והלכה אצל בנו של הגאון , התורני המופלג והחריף מוה בנימין בהוראדני , ונשרפו בשריפת עיר גראדני *) לפני איזה שנים גם נמצאו תשובותיו בהספר בגדו ישע נורע בשערים , הגאון הנזכר נתן הסכמתו למדפיסי הש"ס בווילנא אשר באו במחלוקת עם מדפיסי הש"ס בסלאוויטא , נפטר בעירנו , ובה תקונן אבן מצבתו

---

1) כנסת ישראל רש"י פין *) בן הגיד החסיד התורני והמופלג המלא היוחסין מ"כ של הגאון הנזכר מוה' שמעלקי ברודא נ"י

מצבה . ותזעק בקול :

הוסרה המצנפת והרמה העטרה ,
נכבה נר ישראל המנורה הטהורה
במות אדומר הרב הגאון הגדול
בקי בחדרי תורה ,
מכל המעלות שמנו חז"ל בראוי להיות השכינה
עליו שורה . אחת בו לא נעדרה
חכם עשיר ועשירי לעזרא
צדיק וחסיד ענותן במידה יתירה
לעמו ולעדתו בכל ציקה וצרה
היה מגן ומחסה צינה וסוחרה
כקש"ת מוה' יושע העשיל זצ"ל
בן הגאון הצדיק המפורסם מו' משולם זלמן אייבנזי זצ"ל
וחתנא בבי נשיאה הגאון מוה' בנימין ברוידא זצ"ל
אבד"ק הוראדני והגליל בשנת הרי"ג
נקרא ללובלין למלא מקום אבותיו
והופע עליו נהרה וביום ה' אדר ראשון
שנת תרכ"ז נעלה ממנה , ופנה זיוה
הודה והדרה
תהי נפשו בצרור החיים צרורה
מליץ טוב בעד שה פזורה
כמו בהיות נפשו בגוו עצורה

הגאון מוה' שניאור זלמן

בשנת תרכ"ח נתקבל הגאון מוה' שניאור זלמן שליט"א לאב"ד בעירנו חיבר ס' תורת חסד על ד' חלקי ש"ע ובחודש אייר תרנ"ב עזב את עירנו ונסע לארה"ק להשתקע שמה , וכעת יושב הגאון הנזכר בירושלים עה"ק תבנה ותכונן ,

הרב הגאון מהו' הילל ארי' ליבשיץ

יכהן כעת פאר בפה עירנו , והי' מקודם אבד"ק סובאלק בעהמ"ח ס' בית הילל על חו"מ בן הגאון מוה' זאב דוב ליבשיץ שליטא , אבד"ק סרעדניק בעהמ"ח ספר מעין חיים , ב"ח על דרוש ופלפול בהגאון ר' חיים ליבשיץ ז"ל , אבד"ק סרעדניק מחוז קאונע . הרב הגאון מוה' הילל ארי' ליבשיץ הנזכר , מלבד גדלו בתורה , הוא חכם מפואר , ויודע איזה שפות אירופית על בורין , קיבל משרת הרבנות בפה בחנוכה שנת תרנ"ג , ואלו המה בניו , א) הרב הגאון מוה' יחזקאל ליבשיץ אבד"ק פלאצק , ב) הרב הגדול מוה' אליעזר ליבשיץ , ג) הרב הגדול מוה' יעקב ליבשיץ אבד"ק סאלטין במדינת קארלאנד ,

מכתב א)

ב"ה א' חוה"מ פסח סטראלק .

כבוד הרבני הנכבד מוה' שלמה ברוך ניסענבוים נ"י

מחמת קדושת המועד ובחולשת מזגי נכתב ע"י אחר, כבר כתבתי תולדות רבני עיר לובלין על ספר ושאלתיו להמשכיל נחום סאקאלאב מ"ל מכ"ע הצפירה ידרשנו משם. וגם תח"י נמצא עוד כאשר ישלחנו העתקות המצבות בנמצא תחת כבודו אזי אשלחהו בצירוף העתקות המצבות מלובלין הנמצאים תח"י א) הר' שמעון וואלף אוירבאך ז"ל הי' ר"מ בק"ק לובלין, ואבד"ק פראג, פוזנא, הובא בס' אור לצדיקים לר' מאיר פאפירש שער נפילת אפי', לב ארי' פ' דברים, קרבן שבת פ"ג סי' ג', בשו"ת מהר"ם ־ לובלין סי' כ"ז ויש לו הסכמה בספר שיח יצחק על דקדוק (י"ט בשבט שע"ז) והוא הי' ביחד עם המהר"ם מלובלין והר' וואלף הנ"ל הי' חתן המהרש"ל וחותנו של מר זקני מוהר' אליעזר ליפמאן היילפרין אבי הגאון החסיד המפורסם מוהר"ר זאב וואלף היילפרין אבד"ק אליק (הנזכר בפתח השער לס' מחנה ארון ד' אלעקסעניץ תקכ"ח לפ"ק) פרטי המחלוקת שהי' לו בלובלין עם מהר"ם הנ"ל והמחלוקת שהי' לו בפראג עם התוס' יו"ט כתובים באנבע הגאון החסיד מוה' שלמה יצחק היילפרין אבד"ק בראמסין, טארניפול (הובא במאיר נתיבים ובשה"ג החדש) והוא באדעם תח"י משה אליעזר בעלינזאן ומשם נמצא העתקה בלונדין תח"י הר' יוסף כהן צדק וגם אצלי ושם כתיב כי נפטר בפוזנא ולפי דברי מעלתו נפטר בפראג בשובו לשלוח לי העתקת מצבתו והוא הי' בלובלין שנת של"ט עד שנת שמ"ס קודם המהר"ל מפראג ב) הר' אהרן שמעון שפירא הובא בספר אלי' רבה על או"ח לנכדו ובשו"ת נחלת שבעה והוא הי' בן הר' בנימין וואלף שפירא שהובא בס' לב ארי' פ' וארא זכרונו בהאסיף תרמ"ז והוא הי' בלובלין משנת תע"ז עד שנת תכ"ב ג) הר' יוסקי אבד"ק לובלין הוא הר' יוסף בהר' אברהם קאלמינקעס בלובלין ויש לו הסכמה בס' אגרת הקודש מגלילות א"י להר' גרשון במוה' אליעזר סג"ל דפוס אמשטרדם שלוה ביחד עם הגאון מוה' יואל סירקיש בעל הב"ח והגאון ר' משה ר' מענדילש כו', ובס' ברכת המים, שמות אנשים להר' מיכל ר' יוזפש אות ז' מזכיר להגאון ר' אלי' קלמונקש אב"ד ור"מ דק"ק לבוב (נפטר שנ"ו) ואחיו הגאון מוה' יוסף קלמנקש מפראג וכו' ובפנקס הועד בלבוב אשר ת"ח החכם מוה' שלמה באבער מלבוב בא עה"ח על פסק אחד יוסף בר' אברהם קלמנקש מלובלין ד) ר' מענדיל הייקריל הי' בשנת ת"ם בהרה"ג מוה' נחמן ממעזריטש בהגאון מ' מנחם מענדיל מרגליות הובא בשו"ת צמח צדק ובספר מראה דכיא עה"ת ובס' תמים יחדיו ה) ר' אלי' ימנא בשו"ת יד אליהו מגודל מעלות הוועד דד' ארצות ו) ר' יוסף אבד"ק ייסלינג וק"ק ביכאווי ודיין דק"ק לובלין ומצבתו בלובלין סמוך להרה"ג מוה' אפרים זלמן (אבי ר' מאיר ר' זלמנס בהרב הבנית אות יוסף, שחיבר ס' חותם ד' דפוס כפד"מ תק"ג על שמינית בויגין כתוב על השער וז"ל וליקט ואסף הרב המאוה"ג מוה' יוסף אבד"ק ייסלינג ודק"ק ביחאווי ודיין דק"ק לובלין בהרב המאוה"ג מוה' ארי' ליב בהגאון זכרי' מענדיל אבד"ק בעלזא והגליל בן הגאון והמפורסם בדורו גדול מרבן שמו רב רבנן מוה' ארי' ליב זצ"ל אב"ד דק"ק קראקא והגליל יצ"ו שהי' נקרא ר' ליב ר' פישלש חתן הרב המאוה"ג מוה' אפרים פישל אבד"ק לוקאטשי עכ"ל: ז) הגאון

ר' יהודה יודל אב"ד ור"מ בחון סמוך לעיר לבוב בשנת תי"ב הי', בן מהר"ש ר"ה ר' משה ר' הירש מלובלין והוא חיבר ספר קול יהודה כת"י על או"ח ונמצא תח"י הגאון מ' שלמה פריידעש אבד"ק לאדוי והובא בהקדמת הט"ז עה"ת המכונה דברי דוד ויש בידי כתב ברור כתוב הג"מ יאסקי אבד"ק לובלין הוליד את הגאון מ' צבי הירש סבא, (גם את הגאון מו' שמואל בעמ"ח ס' לחם רב שנדפס שס"ט ומתיחס לנכד מהר"ל מפראג) ומוה' צבי סבא הוליד את הג"מ משה ומוה' משה הוליד את הגאון מוה' יהודא יודל בעל קול יהודה כת"י שהי' אבד"ק בגליל העליון דמינסק ואח"כ בקאווני והסכמתו על ס' לקט שמואל, וחותם נערך בגולה אחר גולה אב"ד חוץ לעיר לבוב ובנו הוא הגאון הקדוש מוה' יאסקי ז"ל מדובנא אב"ד בגליל העליון ממינסק ואח"כ בדובנא ושם מ"ב והי' מקודם אב"ד ווידסליב, שידלוב, רבו של הגאון מוה' שמואל קיידנובר בע"ס תפארת שמואל ויש לו הסכמה במג"א דפוס דיהרענפורט פ"א ועל ס' ארבעה חרשים כו' והמעתיקים ס' פיתח מהר"ל מפראג כתב, טילא אשת מוה' הירש סבאטקי והוליד את הרב ה"ה משה סבאטקי נאמן הקהלה ודיין בקלויז אוגס שמעתי שבספר קול יהודה שנמצא בלאדי אינו כתיב כך ח) הגאון יצחק שפירא הוא בן הג"מ נתן שפירא מק"ק הוראדנא בע"ס מבוא שערים ובס' מגלה עמוקות עה"ת נמצא הספד על הג"מ יצחק שפירא הנ"ל שנפטר בשנת שפ"ג ומצבתו בלובלין שקועה חצי בעפר *). ט) הג"מ נתן שפירא הדפוס ס' הזהר בלובלין והובא בס' ברכת המים לר' מיכל בר' יוזפא על סדר גטין וגם בספר טוב גטין לר' זלמן מרגליות הובא כ"פ ובנו הי' הגאון מוה' ישראל שפירא אבד"ק קאלים הסכמתו בס' לב ארי' עה"ת בספר מג"א דפוס דיהרענפורט בהוצאה ראשונה, הוא הי' חתן הג"מ ישראל איסר בהגאון נ' יחיאל לוריא בעל המהרש"ל גם עשה הקדמה לס' עמודי' שבעה להר' אהרן זעליג מזאלקאווי קראקא שנ"ה,

אבקשהו אולי מצא מצבת הרבנית ליפקא אשת מהרש"ל גם הרבנות אשת הגאון מוה' יעקב אבד"ק לובלין בת מי היתה, ויום ושנת פטירתה, גם אבקשהו אם אמת הדבר שהעתיקו כל המצבות שיש בחצר מות הישן נא להודיעני עכ"פ שמות האנשים אשר נמצא זכרון במצבות ואתו הסליחה אולי לא כתבתי לו תוארי הכבוד כי לא נודע לי כבודו מתמול שלשום מי הוא דברי ידידך בלתו מכירו דו"ש ה"ק יוסף במוהר"ה ז"ל אבד"ק סעראצק,

בלובלין נמצא מצבת הגאון מוה"ר מאיר אבד"ק לובלין והושבים עליו שהוא מהר"ם מלובלין הנודע אבל הרואה יראה כי נפטר שנת תפ"ג והוא הי' חתן הג"מ העשיל ובזווג ראשון הי' חתן הט"ז ונמצא ממנו הסכמות הרבה והגיד לי שבשנת ת"ח נדפס הילקוט בלובלין ונמצא שם הסכמת מוה' מאיר אבד"ק לובלין וזה אולי הנמצא בס' איתן האזרחי שהי' אבד"ק לובלין ולאדמיר אולי יש לו מזה ידיעה יודיעני גם אם נמצא מצבת הגאון בעהמ"ח מהדורא בתרא ובנו הג"מ ישראל איסר אבד"ק לובלין ימחול להודיעני הנ"ל,

*) המצבה הזאת כעת לא נודעת לנו הכותב

מכתב ב)

ב"ה ועש"ק אחרי י"ג סטראלק ,

כבוד הרבני החכם הנכבד כו' כ"ש מוה' שלמה ברוך נ"י

לתשובת מכתבו לאשר אחר השריפה ל"ע אין דעתי צלולה וספרי אין אתי אשיבהו מגופיא א) הר' מרדכי יפה כנראה בא לובלינה במ"ח אחרי יצא המהר"ש מלובלין משם שהי' פעם ראשונה וכנראה שימצא במחברת עיר גבורים רבני הוראדני (ווילנא תר"מ) בר' אברהם יפה אחי הר' קלונימוס המחוקק בש"ס דפוס לובלין של"ו בהג"מ מרדכי יפה אבד"ק הוראדנא (דר' הרכבי בפתיחא להארחיוו רוסקא יעווי') בהרב הכולל לפולין אברהם משעהמין נפטר בפוזן ג' אדר שני שע"ב (ובתולדות הר' רפאל האמבורגר כ' שעו) והוא ט"ס ובתשו' מהר"ש לובלין קכ"ה כ' שבר"ח אדר שע"ב הי' מוטל על ערש דוי משכיו אשר התיחסו אחרי' למאות לא ידעתי זולת אשר ידעתי משנו הר' אברהם. אשריל אבד"ק ניקלשפורג נפטר שם ת"ז ובתו זקנתו אשת החכם הרופא מו' יחיאל מיכל הלוי עפשטיין בהגאון אברהם עפשטיין אבד"ק הוראדנא , בריסק , לובלין והובא בתשו' פני יהושע ח"א סי' ס"ט ס"ג ב"ח החדשות סי' ל"ו סי' ס"ג נ"ג ישנות סי' ק"ש ס"ב גאוני בתראי סי' כ"ו ס"ב והסכים בס' קול יהודה (פראג ת"א) בהג"מ מאיר סגל הובא בתשו' מהר"ש לובלין ק"א ועוד , אחרי המהר"מ יפה הי' כנראה המהר"ל מפראג (ב"ח החדשות סי') ב) הר' אפרים זה הי' בירושלים ר"מ ואח"ז הי' בלובלין ר"מ אחרי הר' ישראל בר' שלום שכנא והביאו בתשו' מהרי"ט נהלין תלמידו וכ' שהניח תלמידים גאונים יותר מק' והובא בסמ"ע חו"מ סי' ס"ע ס' ק"כ ובדרישה י"ד סי' ע"ו ושם כ' שהי' גם אבד"ק בריסק והתייחס אליו נכדו בהקדמה שו"ת שער אפרים אחריו הי' עוד הג"מ אפרים ווישל ג"כ אבד"ק בריסק ולובלין ועלה לירושלים חתן רבינו המהרש"ל הביאו בב"ח או"ח ס"ס רע"ו ובהאסיף תרמ"ט נד קכ"ו בנו הי' הר' צבי הירש אבי הג"מ אברהם אפרים פישל האבד"ק ליקאווי , לבוב , ונפטר שם תמ"ג חותנו של זקני הגאון ר' ליב מקראקא הובא בשס"ג החדש , עיר הצדק , ג) ר' אפרים זלמן שור האבד"ק שעבעשין , הוראדנא , בריסק , לובלין , הובא בב"ח החדשות סי' כ' לב ארי' פ' וירא , לחם הפנים , יו ד סי' רע"ה נא לישלוח אלי נוסח מצבתו ושנת פטירתו אבי הגאון יעקב שור האבד"ק לוילק , בריסק , ברלד , והרבנות מירל אשת הר' יעקב קאפיל בעליר אבד"ק ניימארק בהג"מ אהרן אבד"ק וואלירשטיין , ממנה היו משפחת ר' זלמן ר' מירלש ר' משה מירלש וכל משפחת מירלש ד) ר' הירש בר' אברהם הי' לדעתי אחי הר' יצחק אייזיק אבד"ק הוראדנא שהובא בסוף ס' גבורת אנשים ובת' פ"י סי' ס"ג ור"ה הנז הובא ג"כ בת' פ"י , ובמשאת בנימין , ומהר"מ מלובלין בהגאון מוה' אברהם אבד"ק אפטא ווין הובא בגיוני ווין , וחותנו של הר' משה אבי ר' יודל שהבאתי במכתבי הראשון ה) ר' מאיר אשכנזי הובא בס' חסדי ד' להר"מ מרגליות מקראקא שמע , קול השכינה , ובנו ר' יהודא ליב כנראה שהוא אבד"ק לבוב בריסק , שהביאו המהר"מ לובלין סי' פ"ח , ובימיו הי' הגאון ר' ליב מסטאנב הובא בתשו' ב"ח וגאוני בתראי , ר' ליב ר' פיניכס בת' ב"ח ר' ליב חנהלוש אבד"ק לובלין הובא בפמ"ג או"ח סי' תקפ"ה ואולי זה המהר"ל שהובא בב"ח החדשות ו) הרב ר' יוסף אבד"ק ייסלינג וביחוס ימצא גם בפנקס הח"ק (תח"י ר' יחזקאל שווערדשארף)

משנת

מצבת תנ"ה ביחד עם הר' יצחק אייזיק בהרב משידלוב והר' הירצקא והר' חיים בהרב
משידלוב ור' שאול (אחי ר' אברהם) ר' חיימס ר' וואלפס ז) הר' יוסף מסלוצק בהג"מ
זכרי' מענדיל אבד"ק מינסק הובא בפתח השער לס' מראות הצובאות לנכדו הג"מ
משה זאב האבד"ק טיקטין ביאליסטאק, ובנו הר' זכרי' מענדיל מלובלין הובא בפרי
תבואה סי' כ"א, אבי הר' דוד טעביל חותנו של הר' שלמה ליב מליקאווי ולינטשיץ
ואבי ר' יוסף מענדיל מעזדעלשאן מלובלין ח) ר' שלמה ר' ליביש הובא בתשו'
מהרש"ל סי' ע"ט, של"ה כמה פעמים, משאת בנימין בסופו בחידו' דינים, לחם רב סי'
ל"ג ל"ד, מהר"ם מלובלין בשאלה כ', נחלת שבעה סי' מו אות ח', טוב גטין אות א'
ס' קמ"ו בח' או"ח (סי' א' ז' ר"ה ס"ג יו"ד סי' קפ"א, תשו' ב"ח סי' פ"ו, ב"ח חדשות
סי' מ"ב, ובמג"א או"ח סי' תס"ז, ר' שלמה מלובלין, רש"ל סי' מ ט, בנו ר' יהודה
בשלשלת הקבלה, בנו ר' משה לוריא ר"מ ד"ק לובלין הובא בהערות לעיר הצדק,
(35 ט) ר' מנשה בהר' יד אליהו, הובא בעיר תהלה, ובעיר גבורים, י) ר' צבי
הירש בר' עזריאל הרב דאליק הובא יום פטירתו בפנקס בהכנ"ס דמהר"מ, ובפתח
השער לס' בית לחם יהודה כ' שהי' בביהמ"ד של הפרנס ר' אברהם ר'
חיימס זקינו של ר' איסרל לאנדא בלובלין בהר' יצחק אבד"ק וולאדאווי בהר' יהודה
בע"ס בית יהודה בהר' יוסף הצדיק מפוזן בר' משה פנחס אבד"ק סווירז בר' אברהם
ר' חיימס שהובא בלוחות העדות ובתורת הקנאות ליעבץ כאשר ישלחנו כל העתקות
המצבות אודיעהו על כאו"א אי"ה בל"נ, נפלאתי מדוע לא העתיק אלי מצבת הגאון
מוה' יעקב האבד"ק לובלין (אבי הר' העשיל) בר' אפרים נפתלי הירש והוא שוכב
למרגלותיו של הפרנס ר' אברהם אבלי (שוכב בתוך בנין חומה קטנה) בהג"מ ישראל
איסר אבד"ק לובלין בהרב מדורא בתרא נא מאוד לשלחני העתקותיו ואגמלהו טוב
אי"ה יא) מדוע לא העתיק כל המצבות הסמוכות להמהרש"ל ובטח היו נשות חיל רבנות
ומהם נמצא חקר לכל יחוסיהם כי אז לא השתחוו לעגלי זהב לכל נותן בלע כסף
ולאט לאט להעתיק ובטח, המהר"מ לובלין, ור' ישראל בר' שלום שכנא, והמהדורא
בתרא, ואשת המהרש"ל ור' יעקב ובנו של ר' מנשה בר' ישראל ולעשות נומר על
כל מצבה שזו הועתקה, מלובלין לא נסעו הרבנים זולת המהר"ל מפראג, והלבוש, ור'
מרדכי זסקינד, והר"ר העשיל, כפי הנודע גם אשתו הראשונה של הר' העשיל נפטרה
בלובלין ולקח את הרבנות דינה אשת הר' נפתלי כ"ץ מלובלין וטעות בפי הגדולת
שאול, גם במגילת יוחסין למהר"ל כ' שהגאון הקדוש ר' יצחק בהר' נפתלי כ"ץ הנ"ל
נפטר בלובלין ובפנקס הח"ק מצבת תס"ה כ' אחרי מטת הרבנית מלכה אשת ר' יצחק
ר' נפתלים רומז על אשתו כנראה, בהערת לבי לר' הירשלי האלבערשטאט (דף
כ"ז) נכד הג"מ מאיר חופ"ק לובלין הר' הירש מרגליות אבד"ק לובלין בהג"מ שאול
אבד"ק הנ"ל, המסורה העתיקה תגיד כי בלובלין הי' חצר מות הישן הנקרא על הזאמד
ושם מנוחת התנא אפרים מקשאה תלמיד ר' מאיר שבא ליסד קהלה בפולין ואז הי'
נקרא ווינאווי עדיין והוא מכל הזקנים בטח לא בבקר נחלו אותנו הזקנים
ולהיות כי ייטרדנו להסיב להלכה לרחוק וחילשתו קצרתי נא לשלוח אלי העתקת ר'
יעקב וכל המצבות אף מהנשים הסמוכות למהרש"ל הערוד ה"ק יוסף במוהר"א ז"ל,
אולי יוכל להודיענו דבר והוא גדול אלי, להיות שמדפיסים כעת באדעס משפחת
היילפרין, ולהיות שזקני הפני ארי' הי' חתן הג"מ טובי' יחיאל מיכל היילפרין מבערזאן
בקשתי להודיע מכלם וש"ב הר' הירץ בר' אברהם ד"ד היילפרין מלובלין מתייחס
יבג"ט

להג"מ הירץ (בר' אלחנן בר' מיכל הנ"ל) היילפרין חתן הפני יהושע נא להודיעני התייחסותו כסדר דור אחר דור עד הר' הירץ (ר' תהלים) הנ"ל ולהודיעני מכל בני זקנו ולאחיו הנ"ל,

---

מכתב ג)

ב"ה א' בחוקותי נ"ד לפ"ק סטראלק.

כבוד ידיד נפשי החכם הנכבד מו' שלמה ברוך ניסענבוים נ"י

במכתבי הקודם שפטתי על מצבת הר' אפרים שהוא רבו של מהרי"ט צהלון, ולא ראיתי נומר שהוא ר' זלמן שור אבי הג"מ נפתלי הירש שור (אבי זקני התורת חיים והר' זלמן שור תבואות שור) כי בהסכמת הר' נפתלי הירש חותם (במדרש רבה הוצאה ראשונה עם המתנו' כהונה) בר' משה אפרים אך בס' גדולת שאול הועתק מס' יש מנחילין רק שמו אפרים גם בשו"ת מהר"ם פאדובה סי' מ"ה כנויו אפרים ע"כ נראה בטח שהמצבה הוא להר' אפרים שור וכן בנו הי' נקרא רק (זלמן) אפרים שור על שמו וכן במצבה כתוב רב תבואות בכח שור והי' בן ר' אברהם שור מגזע ר' יוסף בכור שור (בית אפרים ח' אע"ה סי' ו' י"ע מעלות יוחסין כת"י) כנראה שהר' אפרים בר' אברהם שור הוא החתום בשו"ת מהרש"ל (סי' ל"ו) כנראה מהעתקת המצבה מנכדו ר' זלמן שור בע"ס תבואות שור ישנ' שגם אביו הג"מ נפתלי הירש שור הי' אבד"ק לובלין ובשו"ת רמ"א חתום הירש עלזאסר שהוא באשכנז ב) הג"מ יעקב אבד"ק לובלין נפטר ת"ד ובהערות לעיר הצדק (צד 74) כ' שנפטר שנת ת"ה וטעה בזה כי בס' תפארת ישראל כת"י להר' ישראל אבד"ק בעלזין הוא באוקספורד והועתק במ"ע המגיד שנה י"ד שם פ' ויגש סי' ק"נ הספידו שנת ת"ד וחיבור חידושי הש"ס כת"י (הקדמת ס' תפארת למשה לנכדו על יו"ד) ועל יו"ד חו"מ אה"ע (עיר הצדק צד כ"ז) בהקדמת ס' ברכת משה לש"ב הגאון אבד"ק קאמינקא נדפס בשני מקומות שהובא הר' יעקב מלובלין ופה אעתיק עם קצת תוספות הובא בשו"ת אמונת שמואל סי' כ"ח וכ"ט שו"ת ב"ח סי' ק"ה ב"ש אה"ע סי' כ"ח סק"ג, ביכורים שנה א', סי' ה', שנה ב' סי' י"ג, ברית שלום פ' בא ברכת הזבח (ח"מ סי' ע"ב בס"ח) ברכת המים אות ג' (דף ל"ז) ברכת שמואל (פ' ויחי במדבר) גאוני בתראי סי' י"ז וסי' ל"ח גאון צבי על יבמות בסופו דרוש נחמד לתלמידו הג"מ דוד לנדא מאמסט' דף כ"ו) דרוש שמואל (דף ס"ג) זרע אברהם על המ"ר (בראשית פמ"ג) חלקי אבנים (פ' נח וירא) חלקת מחוקק סי' י"ז ס"ק ס"ו ידי משה על המ"ר (בראשית פמ"ג) כתנות אור (פ' בחוקותי רות) לחם הפנים רש"י ק"ה, לב ארי' עה"ת (פ' וישב יתרו) מגילת איבה להתוס' יו"ט, משנת אליעזר (פ' חוקת) נחל קדומים (פ' יתרו), עדות ביוסף (פ' וירא ויגש) עיר דוד סי' ל"ה, פני יהושע ח"א אה"ע סי' י"ד, קול יהודה חולין (דף ע"ח) שמחת הרגל על רות, תפארת למשה ויש לו לו הסכמה בסידור של"ה (ד' אמשטרדם) ש"ב הג"מ יהודה לנדא מסאדיגוריא הודיעני שגם כתב יחוס שהר' יעקב הי' חתן הר' שמואל ויטקים ובמנחת משה טעה בזה הר' יעקב הי' בן הג"מ אפרים נפתלי הירש ז"ל אבד"ק קאנסטאנטין ר"מ בבריסק ר"מ ואבד"ק לובלין פרנס דד"א נפטר בלודמר א' כ"ה תמוז בפ"ב והב"ג לחידא ה' י"א טעה בזה הר' אפרים נפתלי הירש הי' בן הג"מ יוסף יונה (נוסח המצבה שלחנו הג"מ

יעקב

יעקב שור האבד"ק לודמיר) אשתו מרת אוגלה בת הג"מ נפתלי הירש שור ז"ל האבד"ק בריסק לובלין חתן הגאון מ' ישראל בהגאון ר"ר שכנא מלובלין . ג) הרבנות מ' בילא אשת הג"מ אבד"ק בריסק מלאנו שאשת הג"מ יונה תאומים בע"ס קיקיון דיונה שמה הרבנות בילא וע' בגדולת שאול שהיתה בת הג"מ מאיר קאצינעלינבוגן בר' שאול וואהל , ושם כתוב שאשת הר' מאיר ק"ב היתה הרבנות הינדא בת הא"ז הג"מ פנחס הורוויץ מקראקא . נראה שהרבנות בילא היתה אשתו השני' ונראה שהיתה בת הג"מ משה ר' מענדילש האבד"ק לודמיר כי הי' לו בנים ונכדו בשם משה נא לשלחנו מלבא. ר' יוסף שלמה רופא ולהודיעני עוד מצבות איל הסמוכות להמהרש"ל ד') הג"מ אברהם הלוי עפשטיין אבד"ק הוראדנא בריסק לובלין יש לו תשו' בשו"ת ב"ח החדשות סי' ל"ו ס' ס"ב ס"ג ל"ג גאוני בתראי סי' כ"ו פני יהושע ח"א אה"ע סי' ע' והובא בסידור אור הישר לר"מ שאפירא נידון הקדושה בשמ"ע בן הרב הגאון מו' מאיר הלוי עפשטיין הובא בתשו' מהר"ם לובלין סי' כ"ה ק"א נכד הג"מ נתן הלוי עפשטיין האבד"ק פפד"מ הובא בתשו' מהר"מ מינץ סי' כ"ד כ"ה ס"ג פסקים כתבי' להתה"ד סי' קל"ג רל"ג. משני בניו של הרא"ה מברללונו (כ"כ אלי הג"מ אפרים מרדכי מגאוני הראדאק בשם כת"י) הר' אברהם הלוי הי' אבי הג"מ יחיאל מיכל הלוי עפשטיין (חתן רבינו הלבוש) חותנו של מר זקני הג"מ אברהם האלפרין אבד"ק קאוולי (הקדמת ס' אמת ליעקב) להר' יעקב ראבינאוויטש מאדעססא הר' אברהם עפשטיין הלוי מלאנוהו בשנת של"ט בשו"ת פני יהושע סי' ס"ג להר' אברהם מטארניפול בן הרב בעל משאת בנימין שהי' אבד"ק בריסק ובשנת של"ד מלאנו להר' אברהם עפשטיין שהי' אבד"ק בריסק וחתום על הפנקס ליטא בחודש אלול של"ד ושנת של"ו ובא אחרי הג"מ יעקב שהי' אבי הר' העשיל מלובלין מבואר מזה שר' אברהם עפשטיין הי' בהוראדנא משנת שע"ו (שמלאנוהו חתום בתור אבד"ק הוראדנא אז . ובשנת שפ"ח חודש אב וחודש אלול של"ב וחודש אדר של"ד) עד שנת של"ד ומשם לבריסק עד שנת של"ט ובשנת של"ט בא ללובלין ובשנת ת"א הסכים על ס' קול יהודה להר"י ליב רופא (פראג ת"א) והי' משנת של"ט עד ת"ג בלובלין והי' ביחד עם הר' יעקב נא לשלוח אלי מצבת הר' אברהם הלוי עפשטיין כי יפין אור על כמה ענינים בפנקס הזכרת נשמות בבהכנ"ס בהוראדנא הרבנות רילא. בהג"מ אברהם הלוי ה) המהר"ל מפראג כנראה הי' בלובלין שנת של"ו של"ט כי אז הי' הב"ח אבד"ק בעלז וכותב עליו בשו"ת ב"ח הכותב על הלחן , ר' משה לוריא הי' ר"מ בלובלין משנת שס"ט עד שצ"ז ו) בש"ך יו"ד סי' ק"י ס"ק כ"ב הביא חבירו האלוף מו' מרדכי אשכנזי ובס' אור מערב להר' משה קורדיוואירי ז"ל נמצא הקדמתו וחותם מרדכי בנא"ח מוה' יהודה ליב אשכנזי . ובתאר מות בלובלין נמצא מצבתו , פה נעדר ונקבר אדי שבחבורה שהרבין תורה , והעמיד תלמידים לאורה , בפלפול ובסברא הרב הגדול הגאון כ"ש מו"ה יהודה ליב בן מוהר' מאיר זצ"ל אשכנזי ביום א' שבט תי"ב לפ"ק (וכבודו כ"י כ' בטעות כ"א שבט של"ו , כי אולי לא ראה בעצמו או זהו אחר נא לשלוח העתקתו) והוא לדעתי הר' ליב חנהלוש שהי' בזמן רבינו הב"ח שהביאו כמובא במכתבי הקודש ובשה"ג ההדש אות י' סעי' ס"ע שהר' ליב חנהלים הי' אחי הג"מ יעקב טעמערליש ובשפתי ישינים סי' ל' ספרא דצניעותא דיעקב להמקובל אלקי מו' יעקב טעמרלש (אמשטרדם תכ"ט) א"כ צריך לחקור אחרי הס' דצניעותא הנ"ל לראות מי הי' אביו ונדע עי"ז הר' ליב חנהלים הנ"ל ,

ז) במכתבי הגאון הגאון הג"מ יהודה יודל אב"ד ור"מ דקאוולי בעה"ס קול יהודה (כת"י תחת יד הג"מ שלמה פריידעס האבד"ק לאדי) בהג"מ משה בהג"מ הירש מלובלין בהג"מ יוסף אבד"ק לובלין הסכים בס' לב ארי' עה"ת (ווילמישדארף) להר' ליב בר' העשי בס' לקט שמואל לר' שמואל פייביש בר' יוזפא (ווינעציא תל"ג) בס' דברי שמואל עה"ת לר' שמואל זייניוויל בר' חנוך מלובלין אבד"ק מינך (אמשטרדם תל"ח) כתונת פסים הגדה ש"פ לר' יוסף בר' משה דיין מפרעמסלא (פפד"א תנ"א) והובא בקב הישר פ' נ"ט ונראה שהר' יודל הי' ג"כ אבד"ק לובלין אחר הר' הירש בר' זכרי' מענדיל משנת תנ"א עד תנ"ט. ח) בהקדמת שו"ת השיב ר"א כ' שהר' אברהם מגאש הי' מחותנו של הר' מאיר ז"ק האבד"ק לבוב (לובלין) א"כ הי' בערך שנת ת' ונראה שהר' אברהם מוקאשי שיכונהו בלובלין נשתרבב משם מונש ובמצבתו שם כ' בסופו גם, ונמחק ממנו, וצריך לברר מאוד על מצבת הר' אברהם מונאשי אם הי' זה כי לא נכתב עליו שום תוארים ובשה"ג להחיד"א כ' שהי' אבד"ק לובלין אחר המהרש"ל תיכף ולע"ג מטרדותו אקצר הק' יוסף במוהר"א ז"ל אבד"ק סטראלק.

מכתב ד)

ב"ה ב' שלח נדל"ת סטראלק מחוז וארשוי.

כבוד יד"נ הנכבד מו' שלמה ברוך ניסענבוים נ"י.

אהד"ש לתשובת מכתבו, טרדתי רבו להשיב כתורה, ואמנם הדפיסו עלי כי בפרט הלז אני יחיד בדור. וזקנותי קפצה עלי ובאותו זמן כמעט שאין לי ספרים, עול עלי לבטל מהלימוד, ואין בזה לימוד ודיקות בהשורא, אבל כוונתו ללמד ונמצא למד בהתודע גם אנכי מעמו לזאת רק עתה אשיב, ואם יודיעני עכ"פ מאותן הסמוכים להמהרש"ל ערך שטה מצבות אודיעו הצאה ובלא זה לא אשיב. אם לא ישלחנו א) הגאון מ' יעקב חיים האבד"ק לובלין (אחי הג"מ צבי הירש אבד"ק ליקאווי הובא בהקדמת ב"ש אחרון לאהנו ואחי הג"מ משה פנחס האבד"ק כווירז הקלין מו' ישראל איסר פרנס ואחי הג"מ מאיר מלובלין ואחי מרת העניל לובלין תקי"ט) הובא בברכת אברהם לזקנו על פסחים בהרב המפאר פרנס דד"א מו"ה אברהם לובלין תקכ"ג (אשתו מרת פיגלא לובלין תק"כ בת הג"מ יוסף לובלין תל"ו) אחי הג"מ שמואל אבד"ק קאלק ואחי הרבנית בריינדיל לובלין ואחי הרבנית ביינדיל אשת הג"מ אבד"ק זעלחוב לובלין תקי"ז והרבנית הינדא אשת הג"מ פנחס אבד"ק קורלב תק"ל ואחי הרב מו' יעקב ור' שאול בני הרב מו' חיים לובלין תס"ז ואחי הג"מ נפתלי הירש אבד"ק לובלין תנ"ב וחתן הר' העשיל מקראקא ואחי הרב מו' אליעזר ואחי הג"מ משה בני הרב מו"ה שמואל בן האליף מו' בנימין ואלוף הר' יעקב חיים הי' חתן הג"מ יעקב יצחק האבד"ק זאמושטש אבי הרב משנת חכמים על הרמב"ם בהג"מ משה חיים בהג"מ ישראל מלובלין חתן הג"מ משה חריף מלבוב ועוד קהלות הר' יעקב חיים הוליד את הג"מ יצחק האבד"ק טארנוי חותנו של הר' חיים אבד"ק הרובשוב (בהג"מ יוסף האבד"ק זאמושטש בעל משנת חכמים אבי הרה"ג מו' משה יעקב ובגילעריגער כינוי שריף בשנוי וחותנו של הרה"ג מרדכי הירש בהג"מ יהושע אחי אבי

קנו

זקנו הה"ג מו' נתן מלובלין בנו הג"מ יששכר בעריש אבד"ק הנזכר . ב) הגאון מו' שאול מרגליות יש לו הסכמה בס' גאוני בתראי עמודי כסף , הר הכרמל , שער המלך כלילת יופי , והי' מקודם אבד"ק זבאריז , קאמרנא , הובא בס' גינת וורדים להפמ"ג כ"ט בהגאון בעל מאיר נתיבים חתן הקצין מו' שאול (אבי העפסר מו' אברהם) בר' חיים מלובלין הרב מאיר נתיבים הי' נכד הרב הקדוש וטהור המפורסם זקני מו' יצחק מזאלקווי שהובא בפתח השער לס' ברכת אברהם לנכדו זקנו הג"מ אברהם אבים מפפד"מ , הר' שאול אבד"ק לובלין הי' אחי הר' נחמן אבד"ק פולנאה ואחי הרב מו' מרדכי אבד"ק רומנוב ואחי הרב מו' בצלאל אבד"ק זוועהיל , ואחי הרבנית אשת הג"מ נפתלי הירץ אבד"ק באריגראד ואחי הרבנות אשת הרב מו' נחמן שמחה בהג"מ נחמן כ"ץ הקצין מו' שאול בר' חיים מלובלין הנ"ל הי' חתן הג"מ יצחק באבד האבד"ק בערזאן בראד , הסכמתו בספר צנצנת מנחם . שם משמואל עה"ת (חתן הקצין מו' דוד ז"ל מזאלקווי חתן רבינו הש"ך) בהרב החסיד מו"ה יששכר בעריש מקראקא בהגאון מו"ה העשיל מקראקא , הר' הירש בהר' שאול מרגליות הי' אבי חורגו של הג"מ משולם זלמן אשכנזי אבד"ק לובלין . הרב מו"ה צבי הירש מרגליות האבד"ק לובלין בהר' שאול הנ"ל הי' חתן הג"מ ארי' ליב האבד"ק ריסא לבוב , גלוגא , אמסטרדם נפטר ז' של פסח תקט"ו והוספד בס' זכרון משה להראבד"ק דעסוי , ובאגרת ארי' לגיסו חתן רבינו החכם צבי המפורסם הר' הירש מרגליות הי' אבי החסיד . מו"ה יהושע העשקי חתן הרבני הקצין מו' אליעזר מפיעטרקוב אבי הרב ברית אברהם בו"ת הרבני מו' איטשי זלמן אבי הר' באול קראקאוויר מלובלין . ג) הגאון מו' עזריאל הלוי הורוויץ אבד"ק קראשניק , לובלין ויש מאתו כת"י אגל נכדו הובא בשו"ת ברית אברהם חלק א"ח סי' א' בית אפרים חלק או"ח סי' ה' מים חיים חלק אה"ע סי' כ"א עטרת זקנים על ש"ס בהקדמה , פרי תבואה סי' ב' ועוד ב' פ' שם , תפארת צבי חלק אה"ע , דיני גטין סי' ק' הוליד את הרב מו' דוד והרב מו' אפרים פישל (חתן הג"מ מאיר ר' זלמנש מלובלין) אבי הר' יוסף אבי הר' פישל (התן הג"מ איסר ואהל מלובלין) ובתו היתה אשת החריף הקצין מו' משה ליב בן זקני הגאון מו' ישראל איסר האבד"ק רוזוועל הובא בהקדמה לס' ברכת אברהם למר זקנו הקדוש מפפד"מ והי' ביחד עם הרב אור שבעת הימים הרבי מלובלין הנקרא החוזה מפולין והי' הרבה בניהם אחרי' בא הג"מ יעקב האבד"ק ליסא ונתקבל בלובלין לאב"ד בשובו מיוזעפאף להדפוס ספרו בית יעקב ומסיבת הכסף הדחוק לו שלא יכלו למלא עקר משם , אחריו בא הגאון מו"ה יהושע העשיל באבד האבד"ק טארניפאל , והובא בשו"ת נחלת יעקב להגאון מליסא ובשו"ת בית אפרים חלק אה"ע סי' קמ"א , ובדעת קדושים על יו"ד שחיטות וטריפות ויש לו הסכמה בס' אור פני משה עטרת זקנים , תולדות אברהם (לר"א מאוליגאוו) שובע שמחות אחי הג"מ נתן באב"ד האבד"ק יאברוב ראווי , אבי הג"מ יצחק מריסא זקנו של הה"ג מו' נתן באב"ד כ"י בהי' מו"ל ד"ק לובלין ואבד"ק יוזעפאף בהקצין המופלג מוהר' שמואל יעקלים בן מר זקנו הקצין שר ונגיד מו"ה יעקב באב"ד מבראד בהאסיף תרכ"ד לד קכ"ז ונפטר בש עש"ק כ"ז אלול תק"ח אשתו המפורסמת ואשת חיל חכמת לב הנקראת גאלדינו רייזאלי נפטרה בבראד א' י"ב אלול תקכ"ז בת הג"מ שמואל הלוי האבד"ק ווראניק מעזריטש בעל ההגהות לתשו' זקני פני יהושע ח"ב ויש לו תשובה באבן השוהם ומ"ע סי' ד' ויש לו הסכמה בס' ברכת יעקב על חו"מ בית אהרן על תנ"ך

דרכי

דרשי משה יו"ד חמודות שבי על תקוני זוהר מגיני שלמה (המבש') שיר חומה על משניות הגאון מו' יצחק האבד"ק לויק ווילנא פוזן שהביא המג"א ורבו הסכמותיו בן השר וגדול מו' אברהם הלוי מקראקא הסכמותיו בס' זרע אברהם עה"ת עין יעקב בהרב מו' נתן מלויזמער חתן האלוף מו' משה חתן הקצין הקדוש מו' אברהם קאשע מלובלין הר' אברהם הלוי הי' חתן הפני יהושע ומגני שלמה הר' יעקב באב"ד הי' בן הג"מ יצחק באב"ד שהובא לעיל (אות ב') הר' יהושע העשיל באב"ד הנ"ל הי' חתן הקצין הפרנס מו' ישראל איסר בהר' מרדכי ר' ליבישס בהג"מ ישראל איסר האבד"ק לובלין בהג"מ משה מליבלין בעל מהדו"ב (חתן המהרש"א) נכד הרמ"א אשת ר' העשיל הרבנות צילא היתה אחות הרבנות אשת הג"מ משה פנחס האבד"ק סווירז הנ"ל (אות א') אבי הג"מ יוסף הצדיק מפוזן נכדיו בלובלין, הרבנות מאלעשי אשת הג"מ יוסף תאומים האבד"ק בורשטין והג"מ שמואל האבד"ק טארניפאל פרשעווארסק, פוזן, הב"ש אחרון סיבת עקירת הר' העשיל מלובלין לשי דבת העיר כיו ידי הפרנסי חודש האחים ר' וואלף ר' פייביל מלובלין והר' הירש (חתן זקני הג"מ אברהם בעהמ"ח ס' מחזה אברהם כת"י אצלי על הש"ס מלובלין ואביו של הר' משה גימפל חותנו של ר' אברהם חותנו של ר' פנחס זאב שהוא בלובלין) ע"י שהתנהג בדרך תלמידי הבעש"ט והם התגללו שלא הי' לו הרשיון להעתיק משכנו מגאליציע עפ"י הממשלה בני הר' העשיל א) הג"מ משה באבד אבד"ק פרשעווארסק, אבי הג"מ יוסף האבד"ק טארניפאל ב) הג"מ אברהם ארי' האבד"ק מקובלענק חותנו של הג"מ חיים באב"ד אבד"ק הנ"ל (בהג"מ משה באב"ד מפרשעווארסק אבי הג"מ משה באב"ד מגש ואבי הג"מ העשיל אבד"ק סטריזוב, ואבי הג"מ שמואל האבד"ק שאנדווי וויגנא סמוך לפרעמסלא) ואבי הג"מ יצחק באב"ד אבד"ק קאלים אבי הג"מ משה באב"ד אבד"ק טרעשמלא הסמוך לטארניפאלא חתן הר' הירש התאומים חתן הרב מליסא הרב חוות דעת ועוד אחריו בא מן הש"ג החביד ועניו מו"ה משולם זלמן אשכנזי בהג"מ משולם זלמן מפאיארין אחי הג"מ מרדכי זאב אריגשטיין מלבוב בני הג"מ משה מלבוב אשתו מרת נייטלי בת הג"מ ליביש מאמשטרדם הובא לעיל (אות ג') והצלר הק' יוסף.

מכתב ה)

ב"ה ועש"ק קרח נדלפ"ק שצראק.

כבוד הנכבד מו' שלמה ניסענבוים נ"י

בעת בוא מכתבו, בא מכתב רבנים לבקש חוות דעתי בענין נכבד שרבו עליו כמה גדולים, הגם שנוגע זה להכשר לפסח אחר שהיא להלכה הקדמתי להשיב שם א) מצבת הג"מ יצחק שפירא „ ויגוע יצחק זקן ושבע ימים בשנת שפ"ג, נתבקש לישיבה של מעלה למרומים יד ושם הי' לו בשבע חכמות הרמוס, והעמיד תלמידים רבים שמו נודע בכל העולם, לו דומי' תהלה עמוד הגולה (הבאר חסד למרגלותיו) בטיב גטין מביאו ר' יצחק ר' נטע בטעות שם ואביו הי' הרנ"ש מהורהרנא בע"ס נבואת שנים על השערי דורא ואחיו הי' הר' ישכר מווירמייזא שהביאו המהר"מ בשם מחותנו ובצמח דוד הובאו בשם הרב מקאוולי כמדומני וחתום בהסכמה על ס' תקוני

זבח

זבח שו"ב (לובלין שס"ד) ב) הג"מ יוסף בהג"מ זכרי' מענדיל בע"ס באה"ט על יו"ד ואה"ע בהגאון מו"ה ליב הנקרא הוכר ר' ליב אבד"ק קראקא שהובא בשם הגדולים החדש. הג"מ יוסף הנ"ל הי' אבי הקצין המפו' מו' זכרי' מענדיל שהובא בפרי תבואה סי' נ"א אבי הקצין מו' דוד טעביל חותנו של הג"מ שלמה ליב האבד"ק לינטשין ואבי הר' יוסף מענדעלזאהן. חותנו של הג"מ חיים יעקב שפירא האבד"ק אוסטראווי קויל עארנו זאמיסטש ג) הי' בלובלין הג"מ אברהם הכהן האבד"ק טרלא בע"ס בית אברהם והובא בשו"ת עטרת צבי (לר' הירשלי האלבערשטאט) סי' י"ד ובשו"ת ר' חיים כהן מלבוב אבל לא הי' נ"א איזה חדשים ורצו לקבל בנו הר' יהושע העשיל האבד"ק לודמיר שהובא בשו"ת תפארת צבי כמה פעמים ד) הגאון ר' שכנא העמיד תלמידים לאלפים והנודעים הי' חתנו הרמ"א הר' לעמיל מלובנין שהובא בד"מ אה"ע ובשו"ת שארית יוסף הר' שלמה ר' ליבושים הנקרא מהרש"ל השני הר' משה האלפרין בע"ס זכרון משה הר' חיים בע"ס ספר החיים הר' זכרי' מענדיל הנקרא זכרי' הנביא הר' עזריאל זיסקינד מפוזן המדפיס ס' איסור והיתר הארוך הר' אליעזר בעל מעשה ד' והגאווה לקבור אללו רופא ידוע בלובלין ה) הר' העשיל הי' נקרא בימיו רבי ובניו היו כלם רבנים נ"א בנו ר' יששכר בעריש הי' קצין נכבד חתום על ס' עין יעקב (תמ"ד) ועל ס' זרע אברהם עה"ת בן הגאון הגדול בדורו והי' נקרא ר' בעריש דעס רבנים ובנו הגאון מו' יצחק האבד"ק בראד חתם א"ע באב"ד וממנו כל יוצאי ירכו הזכרים ובן בנו הקצין זקני הר' יעקב באב"ד מבראד חותנו של זקנו הג"מ יצחק הורוויץ מהאמבורג ו) הר' משה באב"ד מלובלין הוא הר' משה דאבריבעס פרנס דד"א הובא בהקדמת שו"ת מנחת משה אשתו מרת דאבריסע היתה בת הגאון מו' מאיר האבד"ק לובלין בשי' חתן הטורי זהב מאשתו הראשונה ואשתו השני' מרת העשא שנולדה אחרי מות אבי' הר"ר העשיל מלובלין וקראקא הר' משה באב"ד הי' אחי הר' יצחק באב"ד הנ"ל ואחי הג"מ אלעזר האבד"ק ראזנוי דובנא (שהביאו הגאון נכדו בצל"ח ברכות (דף כ"ז) והובא ממנו מעשה בס' נעומה קדושה) ואחי זקני הג"מ יהושע העשיל האבד"ק טארלי חותנו של זקנו הג"מ יעקב יוקיל מגלוגא ובראד אבי זקני הר' יצחק מהאמבורג הנ"ל ז) הר' משה באב"ד מלובלין השני הי' בן הג"מ מאיר האבד"ק לובלין, אפטא, חעלמא נפטר בלובלין ה' חשון תפ"ג יש לו הסכמה בס' אוהל יעקב (אגדות) אבן העוזר (על מסכתות) ברית שלום, זרע בירך שליש', זרע ישראל, מגן אברהם (הוצאה ראשונה אמשטרדם) פנים מאירות הר' משה הלוי הי' אחי הג"מ יהושע העשיל פרנס דד"א מ"ק חעלמא הסכמתו בס' דמשק אליעזר ואחי הג"מ יששכר בעריש האבד"ק לובמלא הסכמתו בס' בית לחם יהודה (זאלקווי תפ"ט) ואחי הג"מ עוזר אבד"ק באמבערג הובא בחק יעקב (סי' תי"ג סק"ז) וזה חתם רק בן אב"ד ולא משפחת באב"ד וצריך לידע זמן ושנת החתימה לידע מי הי' זה הראשון ח) הר' משה בר' מאניש הוא הגאון ר' מאניש שגי נהור שהובא באדני פז בהג"מ פנחס אבד"ק לבוב בהגאון מו' מאניש חתן רבינו הש"ך ט) כפי המדומה אלי הר' נתן שפירא והרבנים באות (ב'. ת.) פה אינם שמוכים להמהרש"ל אולי ייטיב עוד להודיעני עכ"פ עוד ג' מצבות כי ראיתי השמוכים לו הם נבות חיל. י) הר' יהודה ליב בר' שלמה כ"ץ לדעתי הי' זה הגאון מו' שלמה זלמן הכהן ראבד"ק קראקא וחתום בפנקס לבוב משנת תפ"ג וחתום שם עוד יא) שלמה ספרא דמתא לובלין אולי הוא המשולח מלובלין להמשיח השקר ש"ץ ימ"ש כי במחברת תולדות שבתי צבי נדפס מכתבו, שם פנים לקלל ופעם לחלל ומיוחס לו הזמר שמרו שבתותי להר' שלמה חזק' י"ב) ר' גדלי' בעל' הביאור ענפי' ברשים

עי'

על העקרים הי' ג"כ בלובלין ובביאורו מביא בשם שאירו הגאון מהר"מ מלובלין וכנראה שהסכמתו הי' בתוך אב"ד והמהרש"א ועוד גדולי דורו באו אחרי המהר"ם הנ"ל יג) ר' ישראל שהובא בגוואת יש נוחלין לר' שעפטיל מפוזן הוא לדעתי אבי הג"מ נפתלי הירץ אבד"ק לובלין, קאווי, טיקטין, לבוב, ונפטר בלבוב והוא בזיווג ראשון הי' חתן הג"מ צבי הירש האבד"ק לבוב לובלין ונפטר שם תנ"א בר' זכרי' הנביא וממנה הוליד את הג"מ צבי הירשלי הלברשטאט'ר ובזיווג שני הי' חתן ר' משה הריף הבני אבד"ק לבוב. יד) רבים באלוני על אמתת המסורה שהר' מאיר חזן בעל האקדמות בא ללובלינה ונפטר שם ובילדותי לא שמעתי זה בלובלין טו) במגילת יוחסין להמהר"ל תפראג בהגאון מו' יצחק כ"ץ האבד"ק סטעפאן נקבר בלובלין סמוך לאביו הג"מ נפתלי כ"ץ האבד"ק לובלין אולי נמצא מצבתו שם טז) לבד ר' אברהם מוגלש שהובא בשו"ת השיב אליעזר בערך ת' הי' עוד ר' אברהם מוגלש בערך ש' יש לו תשובות בשו"ת אבק רוכל להב"י סי' י"ד והחידא בשה"ג א' ע"ו הביא ר' אברהם מוכר ירקות בהי' אבד"ק לובלין אחר מהרש"ל (בל"ד) והאיך יתכן שנפטר שנת גש והמהרש"ל בא לובלינה שי"ב סוף דבר אין מי שיודע מקום מנוחתו על נכון. גם באמיתת סיפור זה ועוד סיפורים שהביא מהר"ר העשיל כתבתי במקום אחר באורך הזמן וריחוק המקום לא ידע להבדיל האמת מן השקר, שהביא שר' העשיל הי' אבי ר' יעקב מלובלין מה שנודע אי אמיתתו ומעודתו אקנר,

הק' יוסף במהר"א ז"ל אבד"ק סעראצק

המצבה הלז ראיתי יותר משלושים שנה כ"ב שבט תקנ"ד וכן ר' משה ר' מאניש תקנ"ד ולא תקל"ד וכן ימצא זה בפנקס הנפטרים המונח בביהכנ"ס מהר"מ מלובלין,

מלואים למכתבי הגאון הר' יוסף לעווינשטין הקודמים,

בני הגאון מוה' שמחה ראפפורט (א) הרבנית שרה נפטרה בלובלין ד' אייר תקל"א אשת הג"מ הירשלי האלבערשטאטער בע"ס עטרת צבי בהג"מ נפתלי הירץ האבד"ק קאווי, טיקטין לובלין, לבוב, והובא בפנקס הח"ק ובפנקס אל מלא רחמים בביהכנ"ס דז' קרואים (ב) הג"מ חיים כהן ראפפורט האבד"ק זיטל, סלוצק, לבוב, בע"ס זכר החיים, ושו"ת ר' חיים כהן והובא באדני פז (פ' חיי תולדות) אגרת להפמ"ג או"ח דברי ארי' כת"י ראש יוסף חולין י"א (ג) הרבנית אשת הג"מ חיים יהודה ליב אטינגא אבד"ק יאריטשוב, לבוב, בע"ס דברי ארי' יהודה והובא בשו"ת ר' חיים אה"ע סי' ו' וחו"מ סי' ז' (ד) הג"מ גרשון כהן ראפפורט אבד"ק אייברענהיים בעלזאס מגענצא (עורבים וב"י) (ה) אשת הג"מ שלמה זלמן האבד"ק ביאלי הובא בשה"ג הח' (ו) הג"מ שלמה ראפפורט האבד"ק חעלמא (נכדו בהקדמת שו"ת ברכת יעקב) ז) הג"מ ישראל הכהן ראפפורט האבד"ק פינסק הובא בסיומא דספרא לשו"ת ר' חיים מלבוב חותנו של הר' יצחק אבד"ק וואלאזין אבי הגאונים המפורסמים מוה' חיים וואלאזנער ור' זלמן וואלאזנער (ח) הג"מ בנימין הכהן הובא בתשו' אחיו ר' חיים חאה"ע סי' א' (ט) הג"מ צבי הירש הכהן אבד"ק וואלקוויסק חתום בנב"ע בתשו' כנסת יחזקאל והובא בס' דברי ארי' יהודה, אביהם הג"מ שמחה הכהן ראפפורט האבד"ק הוראדנא ולובלין משנת תל"ה עד תקמ"א אחרי הג"מ אייזיק האבד"ק לובלין יש לו הסכמה בס' אור ישראל, בית יעקב, (תל"ד) מגיני שלמה

ע"ה

עלה דיונה (תל"ג) שם שמואל (תל"ח) ברית שלום זרע בירך שלמי ראש יוסף על הש"ס, עיר חומה על משניות, והובא באוצרות חיים (לנכדו הר' חיים מאוסטרה בס' מים חיים) סי' ס"ז ע"א ע"ב, שכל טוב (זאלקאווי תק"ט) פ' לך ויחי, כנסת יחזקאל סי' ע"ו ס"ז זכר חיים (לבנו ר' חיים מלבוב) דרוש ע"ו ע"ז פרדס רמונים לר' ליב עפשטיין דברי ארי' (כת"י לחתנו ר' חיים ליב איטינגא הוא בראגאווי אלל יד"כ הג"מ משה מושל, עטרת צבי (וחתנו הירשלי האלבערשטאטר) דף כ"ז, עיר דוד סי' פ"ב קול יהודה, ונתקבל לאבד"ק לבוב ונפטר בדרך בשעברשין ע"י קללת הג"מ דוד אבד"ק שעברשין לזקני המהר"מ מלובלין (חתן הג"מ ישראל סווינזר אבד"ק דובנא, הוא הי' בן הג"מ נחמן הכהן האבד"ק דובנא, לבוב ויש לו הסכמה בס' לב ארי' עה"ת וחתום בפנקס ווילנא תל"א ובפנקס לבוב בהג"מ מאיר ראפפורט מבעלזא וחתן הג"מ יוסף הלפרין האבד"ק לבוב הובא בתשו' איתן האזרחי סי' כ"ב וסי' מ"ד נ"ל סי' מ"ב והספידו בס' איתן האזרחי (פ' אמור) ובתפארת ישראל פ' לך בהג"מ אליקים געציל הובא במהר"מ לובלין קכ"ב בהג"מ יעקב יהושע הלפרין מאפטא הובא באחרית יוסף סי' ס' בע"ש נחלת יעקב (פאדווי שפ"ג) בר' אלחנן הלפרין) חתן המהר"מ לובלין, ב) הג"מ יהושע העשיל הורוויץ האבד"ק רינוועל, לובלין, הסכים על ס' תפארת ישראל זיטא לר' ישראל מבקלאב, אחי הרב המקנה והפלאה, בהג"מ צבי הירש אבד"ק טשארטקוב בהגאון (זקני) הר' מאיר הורווין מטיקטין הי' שם משנת תקל"ב עד תק"מ

ג) הגמ' יוסף תאומים האבד"ק אוסטראווי הי' אבד"ק לובלין משנת תקמ"א עד י"ח תשרי תקמ"ג ונפטר שם, והובא בפמ"א ח"ב סי' י"ח כתנות אור פ' נשא סייעתא דשמיא פ' וישב בהגמ' ארי' לוב אבד"ק קרעמוב בהגמ' חזקי' יהושע פייביל האבד"ק לילך, פרעמישלא, יש לו ס' פנים מסבירות, נדפס עם פי' על המסורה (הסכמתו בס' ברית שלום והובא בס' לקט שמואל (פ' ויקהל, שלח פנחס) חתן הגאה"ג מו' ארי' ליב האבד"ק קראקא הוכר ר' ליב נכד המהרש"ל) בן הגמ' יונה האבד"ק הוראדנא מין, ניקלשפורג בעס' קיקיון דינה והובא בס' לב ארי' עה"ת עין יעקב (חתן הגמ' מאיר ק"ב האבד"ק בריסק בהר' שאול וואהל בר' שמואל יהודה הגאבד"ק פאדווי בהמהר"מ פאדווין בהר' ישעי' תאומים חתן מר הגאון (זקני) מו' ישראל הורוויץ מפראג שהובא בצמח דוד ויחוס עד בעל המאור ז"ל הר' יוסף תאומים הי' אבי הר' ארי' ליב אבד"ק בראד בעס' גור ארי' יהודה והובא בתשו' ר"ה כהן חאה"ע סי' ע"ב הר' שאול פייביל תאומים האבד"ק אוסטראווי (אבי הגמ' ברוך אבד"ק לייפניק בעה"מ ס' עטרת חכמים ברוך טעם, והר' ליבש גיטלים מזאוויחוואסט, ד) הגמ' יוסף האבד"ק ביאלי וראבד"ק לובלין נפטר שם ער"ח אלול ר"ב ספר"א תקמ"ג והובא בתורת הקנאות לה' יעב"ן, בהגמ' יעקב אבד"ק לוילק, לענטשני בעס' כוכבי יעקב בהגמ' ארי' ליב האבד"ק סלוצק, הוראדנא בהגמ' נתן האבד"ק טארניגראד, ה) הה"ג מו' נטע מאיר ספרא ודינא ד"ק לובלין נפטר שם תקפ"ב אבי הגאון מו' נטע מאיר משם (חתן הגאון מו' שענדער חיים מקארוב נכד התב"ש) אבי הג' מו' יוסף סגי נהור דודי מלובלין והגמ' שלמה ליב אבד"ק ליקאווי, לינטשין בעס' מנחת הבוקר ו) הגאון בעל כוכבי יעקב הי' מו"ל וראבד"ק לובלין, אשתו הרבנית פערל נפטרה שם ואייר תק"ל בת הגמ' יהושע אבד"ק שידלוב הסכמתו בס' זרע בירך שלמי פנים מאירות ח"א לר"מ שידלאווער) בועל צדק להש"ך בהג"מ יהודה ליב אבד"ק ראקוב סטאשיב, שידלוב, קראקא והגליל בהגמ'

בהג"מ יצחק הייזיק אב"ד פרעמסלא חתום בפנקס ווילנא ת"ז (בהג"מ שמעלקי מאוסטראהא) חתן זקני רבינו המגיני שלמה ושו"ת פני יהושע (ז הג"מ יעקב קאפיל אב"ד לובלין הובא בס' תיבת גומא להפמ"ג הי' שם משנת תקכ"ט עד תקל"ב בעל משנת חכמים ח) אשת הג"מ יעקב חיים אב"ד לובלין הרבנית חי' אשת הג"מ יוסף מזאמושטש בת הג"מ יעקב יצחק אב"ד זאמושטש ואחרי מותו נשאת להג"מ שאול אב"ד אמשטרדם בע"ס בנין אריאל נכד הר' העשיל .

בס' איתן האזרחי פ' אמ"ר דרשתי בהספד הגאון כמוהר' מאיר ז"ל אב"ד ור"מ דק"ק לבוב , לובלין , לודמיר אוסטרה שם פ' נשא האלוף המופלג ר"י ואב"ד מו' יעקב ר' ליפמאן מלובלין שנ"ו , בס' זכרון לר' יצחק שפירא , הסכמת הג"מ אליהו בהר' אברהם מלובלין אב"ד לבוב וכן בס' אור חדש לר' חיים בוכנער מקראקא שנ"ו והוא ר' אליהו קלמנקיש ס' פרי שבת להר' יהודה בר' משה מלובלין (זאלקווי תקע"ה) בס' תיבת גומא להפמ"ג פ' תבא ר' קאפיל מלובלין ר' יעקב בר' בנימין וואלף באיזה זמן מצבתו (?) ר' משה בר' בנימין וואלף באיזה זמן אם לא הי' בני ר' בנימין וואלף אבי הר' נפתלי הירש חתן הר' העשיל או אבי ר' מאיר חתן ר' העשיל רבני לובלין . המנוח ר' הירצל קאפלש בלובלין הי' לו תכריך העתקות המצבות שטרח בהשתדלות הג"מ דובעריש אשכנזי האב"ד דשם הכן הם עתה אם באפשרות לחפש אחרי דוקומענטין בהארכיוו בלובלין , בבית העלה , מזכרון היהודים הראשונים אשר היו בלובלין , באיזה זמן היו שם רב לפנים בפולין הי' בתואר „סנדק" „דאקטיר" „סטארשי" מי הם השוכבים סמוך להמהרש"ל נא להודיענו יהי' מי שיהי' בטח שם מ' ליפקא אשת המהדורא בתרא ר' ישראל איסר בהמהדורא בתרא , בפנקס דבהכנ"ס פינטשיב שאלה אלי בני החכם המשכיל מוהר' יצחק מאיר ב"ק קאציק . אל מלא רחמים . . . לקדושים אשר בק"ק קראקא סמוך מתן תורתינו שנת שנ"ו העל אלה תתאפק וכו' ,

אמ"ר . . . נשמת

אמ"ר . . . לקדושים אשר בק"ק לובלין ת"ע . . .

אמ"ר מארץ רוסיא ואוקריינא בשנת זאת לך סיון

אמ"ר את נשמת קדושי ישראל בק"ק לובלין קוראב , וויסניצא חענטשין , זוואלין , נוימעטר , אפטא , טארלא , קלימנטוב , פינטשיב , ראקוב , חמעלניק , לוקטביך , ושאר קהלות גדולות בפולין ובראשם הגאון הגדול מרנא ורבנא מורינו הרב ר' יעקב במוהר' אורי שהרביץ תורה בישראל .

כפי הנראה שזה הי' בפנקס בק"ק לובלין ובביהכנ"ס ד' ז' קרואים נמצא ג"כ בפנקס הזכרת נשמות להודיעני מאיזה זמן נמצא שם ומי היו ,

מלואים

ר׳ שלמה ספרא הנזכר בדף 81 בא עה״ח על כרוז אחד של החברה קדישא בעירנו, הנכבד בערכו לאשר מצאתי לנכון להעתיקו פה, וזה לשונו,

כרוז שבת עקב תג״ד לפ״ק

הערט צו כל הקהל הקודש דא לאזען האלופי׳ הקציני׳ ראשי ומנהיגי הקהלה יצ״ו בצירוף האלופים, ראשי׳ וגבאי׳ דחברה הקדושה דקברנים יצ״ו מודיע זיין מאחר דר׳ חדשים מקרוב באו רבים המתפרצים בעם ה׳ אלה, יצאו אנשים בני בליעל בקרבנו טוין זעלכי מעשים רעים, ומכוערים, מקולקלים וועלכע לא נשמע בקהלתינו יצ״ו מיום הוסדה ועד עתה, דז זענין אויף געשטנין רשעים רודפים מוסרים אין גיאין איינר דען אנדערן אויף דעם, חיות ממש, אויך דז זיך פיל לייט ווילן מציל זיין פון תינות ע״י שררות, ופרעטעקציום דער גיבן זיך לפריצים וגלחות כדי דז מען זאל קענין פון זיא זואר נתינות מוציא זיין אין זיין גורם להקהל יצ״ו טרדות וטרחות ווי מען קען איין פרוטה פין זיא מוציא זיין דעשט גלייבען אויך דיא זיך אכטין התמנות ע״י שררות אויך דיא דא מזייפי שטרות זיין ומעידי עדות שקר דז זיך פיל זעלכי זכין במה פעמים האט געטראפען בקהילתינו יצ״ו, אין הקהל יצ״ו זיין טרוד בטרדות הקהלה יצ״ו זיין עמוסי התלאו׳ אין אז דיא אין אנדרי קהלות אז ידוע ומפורסם לכל איז דז ניט צייט האבען עוסק צו זיין מיט זעלכי לייט לעשות בהם משפט חרוץ ולענוש לרשע רע כרשעתו. אין דיא זעלביגע לייט מיינען ווייל זעלכי זאבין פר שוויגן דז ווער ח״ו הותרה הרצועה לית דין ולית דיין והתברך בלבבו לאמור שלום יהי׳ לי כי בשרירות לבי אלך דז זיא זיינין ממש מכלי הכרם, כרם ד׳ צבאות, לא יאבה ד׳ סלוח להם אוי להם ולנשמותם ארורים הם לה׳ ורבצו בהם כל האלות הכתובות בספר התורה זיא גערענקין ניט אז הש״י איז מאריך אף אפי׳ לרשעי׳ אולי ישובו מדרכיהם הרעים ומאן דאמר הקב״ה וותרן הוא יוותרו וויא עש בלייבט בייא אים נישט פר פלין אין זעלכי לייט אין חרצובות למותם ולבם בריא אולם אין זענין ניט משים על לבם דז זייא מחריב זיין במעשיהם הרעים אזו איין קהלה מפוארה כלילת יופי משוש כל הארץ צדק ילין בה ועתה מרצחים בכן האבין הקציני׳ ראשי מנהיגי הקהלה יצ״ו מפקח אין דער זך גוועזין אין האבען גזעהן דאז זיא ניט צייט האבען זעלכי לייט צו פר ריכטען אזוי האבען זייא דיא זעלביגי רשעים וואש זעלכי מעשים טוען דער חברה הקדושה קברני׳ יצ״ו אין דער הנט אריין גגעבין באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו דברים של מיתה דז קיינר פון דער זך קען ניצול ווערין ומי גבר יחי׳ ולא יראה מות, ע״כ לאזין החברה הקדושה הנ״ל בצירוף הקציני׳ ראשי מנהיגי הקהלה יצ״ו מתרה ומכריז זיין ביום שבת קודש בתוך המון חוגג כדי שכל אשר בשם ישראל יכונה קער זיך דען כרוז וואל אין זין אריין צו נעמין אין מעורר לבו לתשובה זיין אולי באזניו ישמע ובלבבו יבין ושב ורפא לו דז החברה קדישא הנ״ל האבין אויף זיך מקבל גוועזין בחרם חמור ובכל מיני חומרא שבעולם דז דיא זעלביגו לייט וואש זעלכי זאבין האבין גטאן וויא דוא מען אוש גרופין האט זענין אויף גצייכנט גווארען

דז

דז זיא ווערין איין גשריבען ווערין אין זיאר שווארצין בוך וועש זיא האבין לאזין מאכן אויף זעלכי רשעים אז זיאר יום פקודה ווערט קומן דז מען זיך מיט דען זעלביגי קיינר פין החברה יצ"ו ניט ווערט מתעסק זיין בשום עסק בעולם אין מען ווערט זיך מיט זיא נוהג זיין כמנודים ומוחרמי' רק קבורתו קבורת חמור יהי' סחוב והשלך אין דער זעלביגר זאל זיך ניט לאזען דען יצר הרע איין רידן דז מען חס ווערט זיין לאחר מותו על בניו או משפחתו משום יקרא דחיי אדר דיא קינדר ווערין עש קענין אפ רייבען ברצי כסף דז דער זעלביגי בזיון ווערט אים ניט גישעהן, ועל סמך זה ווערט ער ניט וועלין מתחרט זיין בחייו על מעשים רעים שעשה אין מקבל דין ועונש צו זיין אויף זעלבי מעשים דאש זא איטליכר וויסען דז החברה יצ"ו האבין אויף זיך מקבל מקבל גוויזין באלה ובשבועה כל אחד על דעת חברו אין קיין הופרה בעולם זאל העלפין ואפי' א' יכול לעכב דז כל הון לא יועיל ביום עברה דז זעלבער בזיון זאל גשעהן דוקא ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים והיו דראון לכל בשר, ומוסרי' הרשעים דז ווערין זעהן דז מען זעלכי בזיון אן טוט לאחר מיתה אין ווערין ווייטר זעלכי זאכין ניט טאן, ועין עצמו אינו נמחק פן דעם שווארצין בוך דהחברה יצ"ו, וועז מען דען זעלבען איין גשריבן האט למען יהי' למזכרת עון למשמרת לאות לבני מרי, ע"כ לאזין החברה קדישא יצ"ו מזהיר ומתרה זיין בזה הכרוז דז די זעלביגי רשעים וואש האבין זעלכי מעשים רעים גטאן עד הנה זאלן קומן לפני הקהל יצ"ו ולפני החברה קדישא יצ"ו מקבל דין ועונש צו זיין על המעשים הרעים האלו אין ווערין מתחרט זיין בלב שלם אויף דיא מעשים אז ושב ורפא לו, באם לאו אזאי דיא זעלביגי רשעים וואש אויף גצייכנט וויין בייא זיא דינם ועונשם כמום והתום אצל החברה יצ"ו דס מען זיך מיט זייא ווארט נוהג זיין וויא מען דא אוש גרופען האט בלי חס והנשארים ישמעו וייראו ולא יוסיפו לעשות עוד כדבר הזה ולהשומעים ינעם ואליהם תבוא ברכת טוב,

דעשט גלייבין לאזט מען מודיע זיין דז השמשי' האבען זיך בעקלאגט לפני החברה הקדושה דז ריב אנשי החברה גיבין ניט מסלק דיא גראשין וואש פין איטליכם קומט בבל שבוע אין מען ווייש וואל דז כמעט כל הטורח פין דען התעסקות איז מוטל אויף זיא בכן האט מען בוחר גוועזין מן החברה יצ"ו משגיחים דיא זאלין משגיח זיין בבל תקונים שלהם.

אזוי האבין זייא מקבל גוועזין, אויף אטייל לייט וואש זאר יכולת ניט איז צו געבין א"ג בבל שבוע דאז זאלין חצי גדול דהיינו כ"ה גדולים בבל השנה ע"כ לאזט מען מודיע זיין ומתרה זיין בזה הכרוז וועד דעם חצי גדול-אויך ניט ווערט אפ ריכטין אזוי איז איין געשריבען גיווארען דז דער זעלבער זאל נדחה ווערין מהחברה דז אים זאל קיין ההצלית בעולם ניט העלפין ע"כ זאל איטליכר זהיר ונזהר זיין דעם כרוז נאך צו קומען (ע"כ).

דעסט גלייבען אויך איז גבליבן אצל האלופים שבעה ט"ע איז אויך אויף געצייכנט גווארען בין התקנות וועז איינר מהחברה ווערט גיין בערכאות וביוצא בו ממעשים רעים ח"ו וועז גלייך וועט ניט אזו המור זיין אז דיא מעשים וואש מען האט דא האט מזכיר גוועזין באם אחר החקירה והדרישה ווערט מבורר ווערין והנה אמת נכון הדבר אזוי האבען זיא אויף זיך מקבל גוועזין עב"פ דז דער ערשטער עונש זאל זיין דז מען זאל אים בח"ה ש"פ קיין קלפי געבין יהי' מי שיהי' זולת אנדרי עונשים

ביז

ביז דז ער וועט קומן לפני החברה מקבל דין צו זיין על המעשה הרעה הזה וואש ער גטאן האט ע"ב זאל איטלכר זהיר ונזהר זיין בדרך הישר צו גיין.
דעסט גלייכען לאזט מען מתרה זיין אז ממש רוב בני הקהלה זאגין זענין חברה לייט ועל כל צרה שלא תבוא קומט קיינר צו קיין שום התעסקו' בכן וועט מען וידר מיסד זיין משמורת אין אן וועמין דאש משמר וועט זיין עצש"ת אין וועט נימט גיין אזו א"ז ער נדחה מהחברה בלי שום אמתלא והירוץ בעולם יהי' מי שיהי' אדער ער זאל איינעם צאלין וואש זאל גיין להתעסקות המצוה וד' ישמור מכל רע.
בפנינו ב"ד ח"ם העיד עד כשר בת"ע בואל יו"ע וז"ל, בבואי לפאליש בב"ה עמדו שם שני האחים ר' משה ור' יונה בני הרב יצחק קלמנש ואמר ר' יונה אלי שהקהל שלחו עליכם הקברנים שיוכתב אחי ר"מ לפנקס שלכם ותוך כדי דיבורו עד שלא הספיק לסיים דבריו קפץ ר' משה ואמר רשימות איזה מהראשי' או גבאי' אזי אלך להכומרים ואגיד שלפני מות א' . . . . . א' ד' מנחם תנ"ד לפ"ק,

נאום יעקב הלוי אשכנזי

ונאום ארי' ליב ר' בנימינש

ונאום שלמה ספרא 1)

העתקתי אות באות מגוף הכתב גבית עדות, נאום מנחם נ"י סופר

בשנת 1550 לכפה"נ (ש"י למנינינו) נהן המלך זגמונד אויגוסט הזכות ליהודי יוסף מלובלין להדפיס ספרים בשפת עבר, במדינת פולין, וצוה לכל יהין איש זולתו, להדפיס את הספרים האלו גם למכרם. ואם יעבור איש על הפקודה הזאת. עליו לשלם מארק כסף ענושים והספרים יהיו מוחרמים.
בשנת 1570 (ש"ל למנינינו היה בעיר לובלין רופא יהודי, יצחק מאי, ובשנת 1580 (ש"מ למנינו) היה רופא יהודי אהרן, אשר בא במחלוקת עם רופא נוצרי, Szlęzkowski (Historyczny obraz Miasta Lublina 133.

1) פנקס של החברה קדישא בעירנו דף רכ"ו ע"ב

רשימה מהספרים הנדפסים בדפוס לובלין במאה הרביעית והחמשית לאלף הששי . אשר אספתי ולקטתי ממקומות מפוזרות בס׳ אוצר הספרים להרב החכם בן יעקב .

א) „אדם שכלי" חיבר מאת הר׳ שמעון ב"ר שמואל על י"ג מדות ועשרת הדברות ע"ד הקבלה והמחקר ועם פי׳ המחבר עצמו בשם „גליון" ובסופו התחנה לשבי פשע , ונקרא ג"כ הדרת קודש נדפס בלובלין "ש"נ"ט 1) ,

ב) „אהבת ציון" חברו ה"ר אברהם ב"ר משה אשכנזי היילפרין פי׳ עה"ת וה"מ ועל קצת פי׳ רש"י לובלין שצ"ט 2) ,

ג) אדרת אליהו חברו ר׳ אליהו ב"ר קלונימוס מלובלין פשטים כסדר התורה ובסופו תפלה ששלחו לו מא"י פ"פ דאדר תנ"ר 3) ,

ד) „אהבת השם" חברו ה"ר ידידי׳ גאטליעב ב"ר אברהם ישראל מלבוב דרשות על אהבת ד׳ ויראתו וביאור פ׳ ועתה ישראל וכו׳ (דברים י׳ י"ב) בנ׳ פנים ופירוש בכמה פרשיות ומדרשים תמוהים והוא חלק מרמ"ז פנים שחיבר בזה כמנין יראה, לובלין ת ה 4)

ה) „אור תורה" חיבר ה"ר אורי׳ ב"ר דוד בן משה קאלמייר פשטים על התורה ועל המדרשים ונכללו בו גם חידושי מהרש"א שהיה זקנו הגדול תל"ב לובלין 5) ,

ו) „אורח לחיים„ חיבר מאת ה"ר שלמה אפרים ב"ר אהרן לונטשיץ עניני תשובה ומוסר ובסופו זמר לסעודת כל היום, לובלין שנ"ה 6) ,

ז) „אלפסי" או ספר הלכות, הלכות רב אלפס עם פרש"י מהתלמוד ובם מ"מ בגליון לביאור האלפסי מן הטורים ושערי שבועות ג׳ חלקים, לובלין שע"ח ש"פ 7) ,

ח) „אמרות טהורות" חיבר ה"ר בנימין וואלף ב"ר יצחק סג"ל לייטמעריץ פי׳ מלות חמורות בס׳ הזהר כסדר א"ב בערכין הובא ע"י בנו הר׳ שאול לדפוס לובלין ת"ה 8) ,

ט) „אמרי שפר" חיבר ה"ר נפתלי ב"ר אשר אלטשולר מראה מקום על כל מלה ועל כל תיבה אנה נדרשת ועל איזה ענין ונחלק לל"ב נתיבות וכל נתיב בסדר א"ב ומיעיל להדרשנים ובסופו שיר לשורר אחר אקדמות ושיר נאה לנתינת ס"ת , לובלין שס"ב 9) ,

י) „ארחות חיים" והוא הפתיחה עם ס"ד פסקות המתחילות בני עם א"ב דבן סירא ועם מדרש עשרת הדברות , לובלין של"ב 10) ,

יא) „האשל„ חיברו ה"ר אשר יעקב אברהם ב"ר ארי׳ יהודה ליב בן הגאון יוסף קלמנקיש דרשות עה"ת עפ"י מאמרי רז"ל וקצתו מה ששמע בפראג בשם זקנו הנ"ל נדפס ע"ש בראשית , לובלין תל"ד 11) ,

יב) „ביאור פוסקים׳ על יו"ד ח"מ חיברו ה"ר משה מהוראדנא ור׳ הירש מלובלין וקצת תשובות גאוני זמנם 12) ,

---

מחיר הספרים 1) כס דף 18 2) כס 18 3) כס 18 4) כס 18 5) כס 28 6) כס 30 7) כס 38 8. 9). כס 44 (10) כס 50 11) כס 51 12) כס 60

יוד"

יג) „בחינות עולם" חיברו ה"ר ידעיה הפניני ב"ר אברהם בדרשי עם ס כיבחר הפנינים מניקוד ונקרא אגרת שמים לרום ועם בקשת הלמדן לאביו ר' אברהם הבדרשי מוגה ע"י ה"ר משה בר"א פרווינציאלי, לובלין שע"ד 13) ,

יד) „בית דין של שמואל" ה"ר שמואל מקשן ב"ר פנחס הכהן פירוש על מגילת רות ואסתר, לובלין שס"ו 14) ,

טו) „ברית אברהם" וחסד לאברהם חיברו ה"ר אברהם הורוויץ הלוי הנקרא ה"ר אברהם שעפטלים הראשון ווידוים ותפלות ודרכי תשובה על כל חטא ועון והשני פי' מספיק על שמונה פרקים להרמב"ם, לובלין של"ז 15) ,

טז) „ברית הלוי" חיברו ה"ר אליהו ב"ר אברהם הלוי עטטינגען פי' על תפלות משה רבינו ע"ח כפ' ואתחנן בשס"ה אופנים וכלל בו כל תרי"ג מצות בפרטרוט בתשובת ד' אליו „רב לך" השיב לו על כל דבריו ונדרש עפ"י מאמרי תלמוד ומדרש דינים, לובלין ת"ה 16 ,

יז) "ברכת המזון„ וזמירות עם פי' ה"ר נתן ב"ר שמעון שפירא מהוראדנא לובלין של"ה 17) ,

יח) „דבק טוב" חיברו ה"ר שמעון ב"ר יצחק הלוי אינשבורק פירש על רש"י עה"ת ועם ציורים במקומות הנצרכים, לובלין (ע"י צבי בן קלונימוס יפה ונשלם בין שנה ש"ם פ"ו 18) ,

יט) „דרישה ופרישה" חיברו יושע פאלק ב"ר אלכסנדר הכהן על טור יו"ד ע"י בנו ה"ר יוזפא ועשה לו „כתונת פסים" הם הגהותיו בתוך הס' וחותם לפעמים בסוף ההגהה ר"ת כ"פ, לובלין שצ"ה (על טור אה"ע שם שצ"ח 19 ,

כ) ס' „הזהר„ עה"ת עם כמה תוס' וחידושים עם הגהות ותיקונים לה"ר נתן שפירא, לובלין שפ"ג 20) ,

כא) „זמירות לשבת" ולמוש"ק להמהרש"ל עם פירוש וברכת המזון נדפס ראשונה בשם סדר הזמירות עם פירוש, לובלין שנ"ו 21) ,

כב) „זמר לחנוכת ס"ת" חיברו ה"ר משה ב"ר נפתלי הכהן, לובלין 22) ,

כג) „חבורי לקט" חיברו ה"ר אברהם ב"ר יהודה חזן פירוש על נביאים וכתובים כל מלות חמורות מבוארות בל"א, לובלין שע"ב 23) ,

כד) „חידה על אותיות אהוי" להראב"ע עם פירוש לא נודע למי, לובלין תמ"א 24)

כה) „חידושי הלכות" להגאון ר' יהושע העשיל בה"ר יעקב מקראקא נאספו ע"י זלה"ה אהרן קלונקר תלמידו ונדפסו בשם תולדות אהרן, לובלין תמ"ב 25) ,

כו) „חידושי הלכות" לה"ר יוסף ב"ר מתתיהו דלקראט אבד"ק שעבערשין על מסכת עירובין, לובלין שס"ב 26) ,

כז) „חידושי הלכות" לה"ר שמואל אליעזר ב"ר יהודה הלוי אידליש (מהרש"א) על י"ח מסכתות בש"ס לובלין שע"ב וח"ב על יו"ד לובלין שפ"א כנ"ל דפוס ב' עם מהרש"ל, לובלין שי"ב 27) ,

---

ק"לר סספרי 13 68 (14 סס 72 (15 סס 85 (16 סס 86 (17 סס 88 (18 סס טורי 19) סס 115 (20 סס 153 21 : (22 100 סס (23 סס 166 (24 סס 174 (25 סס 26) 178 (27 סס 183 (28 סס 206)

כח) „טורי זהב" חיברו ה"ר דוד ב"ר שמואל סג"ל על ש"ע יו"ד הדפיסו בחייו, לובלין ת"ו 28) ,

כט) „טורים עם בית ישראל" להר"ר יהושע פאלק הכהן ב"ר אלכסנדר באור גדול ורחב על הטורים ונפרד לשנים שם האחד דרישה ושם השני פרישה , לובלין שצ"ה 29) ,

ל) „טעמי המצות" ר' מנחם ב"ר משה הבבלי טעמי המצות בקיצור עם הגהות ביאורים הנשלחים מארץ הצבי, לובלין של"א 30) ,

לא) „מורה חטאים" חיבר מרבינו אליעזר ב"ר יהודא מגרמיזא וודוים ותפלות לתשובה על כל חטא ופשע ודרכי תשובה ונקרא ג"כ ס' הכפרות ויש קורין לו מורה חטאים ואיידי דזוטר נלוו לו בדפוס עוד כמה ספרים קטנים כמו בקשת המזמן דין חבוט הקבר , דרך טובים , מפרש חטאים צוואת ר' יהודה החסיד וכדומה כלם מעניני מוסר , לובלין שע"ו או שע"ז 31),

לב) „יין הרקח" חיברו רבינו אליעזר מגרמיזא פירוש על חמש מגילות בצירופים וגמטריאות ע"פ קבלה על מגילות שה"ש ורות , לובלין שס"ח 32) ,

לג) „ילקוט חדש" חיברו ה"ר ישראל אבד"ק בעלזיץ לקוטי מאמרים לדרשנים ממדרשים ושארי ספרים ומסידר בערכין כסדר א"ב ונקרא ג"כ ילקוט ישראלי , לובלין ת"ח 33) ,

לד) „ילקוט שמעוני עם נוסחאות שונות והגהות לר' מאיר בר' פתחי' ומפתח מאמרים , לובלין תמ"ג 34) ,

לה) „ים של שלמה" להגאון מהרש"ל ז"ל ש"י , לובלין 35) ,

לו) „לבוש התכלת" כל דיני ש"ע א"ח ח"א עד הלכות שבת לפי סימניו וסעיפי בטור וב"י והרמ"א בטעם ובסברא לכל דין ודין , ב) לבוש החור כל דיני ש"ע א"ח ח"ב מהלכות שבת עד תומו , לובלין ש"נ 36) ,

לז) „כד הקמח" לרבינו בחיי ב"ר אשר עם מ"מ הפסוקים ומאמרי רז"ל לובלין שנ"ו נ"ז 37) ,

לח) „ביצד סדר משנה" חברו ה"ר משה ב"ר אהרן מוראפטשיק סדר הלימוד והנהגות המורים והתלמידים זה עם זה ע"ד מוסר , לובלין שצ"ה 38),

לט) „כלי יקר" חיברו ה"ר שלמה אפרים ב"ר אהרן איש לונטשיץ ביאור על רש"י ופשטים ע"ד מאמרי רז"ל כסדר התורה, לובלין שס"ב 39) ,

מ) „כתר זהב" חיברו ה"ר יו"ט המקובל , לובלין שע"ד 40) ,

מא) „כתונת פסים" חיברו ה"ר יוסף ב"ר יצחק הלוי באור מעלות התורה על שבע חכמות נוסד על פסוק וידבר ד' את כל הדברים האלו לאמור כל תיבה על חכמה אחת , סובב הולך על הקדמות ויסודות רובם כס' המורה ובו י"ג פרקים , לובלין שע"ד 41)

מב) „כתונת פסים" חיברו ה"ר יוסף בר משה דיין מפרעמסלא ביאור על הגדה של פסח ודרושים למועדים , לובלין תנ"א 42) ,

מג) „לבוש פנת יקרת" ביאורים ותוס' הגהות ע"ס מורה נבוכים להרמב"ם „אדרי

היקר

אוצר הספרים 28) 206 , 29) 206 סס 30) 208 , סס 31) 210 , סס 32) 220 סס 33) 221 סס 222 34) סס 223 35) סס 224 36) 225 37) סס 236 38) סס 240 39 סס 250 40) סס 41 סס ,

היקר" על הלכות קדוש החודש להרמב"ם ועל חכמת התכונה עם הגהות ה"ר יהודה ב"ר נתן הלוי ונלוה לו ביאורי יפה „לבוש אבן יקרה" נדפס עם פירוש הרקנטי, לובלין שנ"ה 43),

מד) „לקוטי האור„ חיברו ה"ר ארי' ליב דיין מלובלין ביאור ענין הלכות קידוש החודש להרמב"ם ונחלק לב' חלקים ח"א מאור הקטון על מאורות חיצונים בענין קדוש חודש עפ"י הראיה, וע"פ חשבון המולדות וכו' ח"ב מאור הגדול על מאורות הפנימים והנסתרים, לובלין תכ"ז 44),

מה) „מאמר האחדות" חיברו ה"ר יוסף יעקב חקירות נכבדות בשרשי אחדות השם נלוו לו ס' אור החיים להרחיק לימוד הפילוסיפיא וס' יסוד האמונה בעניני המצות ויראת ד', לובלין שנ"ז 45),

מו) „מאמר קדישין" חיברו ה"ר חיים קדיש ב"ר שלמה זלמן מלונטשיץ פירוש על שו"ב מהרי"ו עם הגהות מלוקטים מפוסקים אחרונים, לובלין תכ"ט 46),

מז) „המגיד" חברו ה"ר יעקב ב"ר יצ"ק פירוש על נביאים וכתובים בל"א מלוקט מכל המפורשים ועם המשך הפסוקים, לובלין שפ"ג פ"ו 47),

מח) "מגיד מישרים" חיברו רבינו יוסף ב"ר אפרים קארו (הב"י) פשטים וסודות שנתגלו לו ע"י המגיד מדי שבת בשבתו כסדר התורה עד פ' מצורע, לובלין ת"ו 48),

מט) מדרש עשרת הדברות אגדות על עשרת הדברות בפשטים ומאמרים על כל דבור ודבור מענינו נוסף על חג השבועות וכן נקרא באחד מכ"י הוותיקן הגדה של שבועות נדפס עם ס' ארחות חיים, לובלין של"ב ל"ג 49),

נ) ס' מהרי"ל או מנהגי מהרי"ל רבינו יעקב ב"ר משה מולין סג"ל תקון מנהגי כל השנה בכל מדינת אשכנז ודיני או"ה עם ביאור מלות הקשות ובסופו קצור השערים לר"י מדורא והלכות שו"ב להר"י, לובלין שנ"ו 50),

נא) „מהלך" או „מהלך שבילי הדעת" חיברו ה"ר משה ב"ר יוסף קמחי דקדוק לה"ק ונוסף בו לוח חלוקת הפועלים והגהות ר' שלמה זלמן אשכנזי מפוזנא עם הוס' הגהות לה"ר שבתי סופר מפרעמסלא, לובלין שפ"ב 51),

נב) מחזור כפי מנהג פולין פיהם ומעהרין עם פירוש ה"ר צבי הירש ר' וונדילס לובלין של"ט 52),

נג) „מרא דכיא" חברו ה"ר מרדכי מרקיל ב"ר יחיאל פירוש על מגלת אסתר לובלין שצ"ז 53),

נד) „מליץ יושר" חיברו ה"ר יעקב ב"ר יצחק מיאניוו פשטים נעים כסדר התורה בל"א מלוקט מס' עקידה ואלשיך וכלי חמדה וכלי יקר והוא תוס' לספרו צאינה וראינה, לובלין שפ"ב 54),

נה) „מלבי יהודה" חיברו ה"ר יהודה ב"ר משה ט"ו דרשות, לובלין שע"ז 55),

נו) „מנוח הלבבות" חיברו ה"ר מנוח הענדיל בר שמריהו פירוש על ספר חובות הלבבות, לובלין שנ"ו 56),

נז) „מנחה חדשה" חיברו ח"ר יחיאל מיכל מוראפטשיק ב"ר ידידי' פירוש קצור

על

---

43) קולר הספרים סס 255 (44 סס 263 (45 סס 280 (46 סס 284 (47 (48 סס 290 (49 סס 291 (50 סס 301 (51 סס 305 /5 (53 סס 313 (54 סס 325 (55 סס 334 (56 סס 335 (56 סס 337

מלוקט מספרים קדמונים ובסופו קצת לקוטים, לובלין של"ו 57),

נח) „מנחת יהודה" חיברו ה"ר יהודה ליב ב"ר עובדיה איילינבורג ביאור על פירש"י עה"ת ונכללו בו ביאורי מה־ש"ל ולקוטים מס' „לבוש האורה" וקצת מס' „מזרחי" בקיצור, לובלין שס"ט 58),

נט) „מסורת המקרא" חיברו ה"ר שמעון ב"ר יצחק הלוי מפתח וממ' לכל הפסוקים בכל התלמוד (ס' תולדות אהרן, לובלין שע"ב 59),

ס) „מראה מוסר" ובלישון אשכנז צירמ שפיגעל כל המשלים והמליצות אשר בכל הש"ס כסדר א"ב בערכין ובחרוזות וגם בל"א בחרורוזות הוא הובא לביה"ד ע"י ה"ר אביגדור ב"ר אליעזר ליפמאן, לובלין ת' 60),

סא) „משיב נפש" חיברו ה"ר יואל סירקיש ב"ר שמואל (הב"ח) מגלת רות עם פירוש גם פירש"י וקצת ביאור על פרש"י בשם באר מים, לובלין שע"ז 61),

סב) „משניות" עם פירוש רבינו עובדיהו מברטנורא, לובלין שנ"ה נ"ו 62),

סג) „סליחות" כמנהג ליטא עם פירוש ה"ר מרדכי מארדוש וחתנו ת"ג, לובלין שס"ג 63),

סד) „סליחות" מפולין קטן וואלין ריסין גם סליחות הקדושים עם סליחות לשובבים ת"ת, לובלין ת"ד 64 65),

סה) ספר „עברונות" וחגי העמים ונמצא בו עיגול ד"י נחשון גאון אשר לא נודע מקורו עם הגהות מאת ה"ר דוד ב"ר יעקב מלאמאז לתוס' החגאות והירורים לובלין שע"ה ת' 66),

סו) „עוללות אפרים" חיברו ה"ר שלמה אפרים ב"ר אהרן לינטשיץ דרשות ופשטים ונפרד לארבעה ראשים א) מענין סוף האדם ובו ואו עמודים ב) דרשות לכל המועדים מ"ו עמודים, ג) דרשות לכל פרשיות התורה לנשואין ומילות ופדיון הבן והספדים במ"ב עמודים, ד) ג' עמודי עולם תורה ועבודה וגמ"ח, לובלין של"ג 66),

סז) „עלה דיונה" חיברו ה"ר חיים יונה תאומים חידו' על דיני ממונות בש"ע ח"מ ובסופו קצת חידושים מספרו מסדרי משנה על הרמב"ם ונקרא ג כ ר' חיים יונה, לובלין שנ"ט 67),

סח) „עמודיה שבעה" חיברו ה"ר בצלאל ב"ר שלמה מקאברין פשטים ודרושים ונחלק לז' עמודים, לובלין תכ"ו 68),

סט) ס' „עקרים" חיברו ה"ר יוסף אלבו ביאור עקרי האמונה ויסודי הדת והתורה, ופלפולים באמונה ובו ד' מאמרים וכל מאמר נחלק לפרקים, לובלין שנ"ז 69),

ע) „הפדות והפרקן" הוא מאמר ח' מס' אמונות והדעות מהעתקת ה"ר ברכיה הנקדן, לובלין שנ"ז 70),

עא) „פחד יצחק" חיברו ה"ר יצחק ב"ר אברהם חיות ביאור על אגדות החרבן בפ' הנזקין ושארי אגדות ונחלק למאה שערים, לובלין של"ג שס"ג 71),

עב) „פירוש על המסורה" חיברו ה"ר יעקב דוד בהקדוש ר' יצחק מחענטשין אבד"ק צויזמער תוס' על שער שברי לוחות מס' מסורת המסורת לר"א בחור לפרש את הסתומות

57) קולר הספרים 33 58) סס 341 59) סס 345 סס 60) סס 370 61) סס 376 62) סס 380 63) סס 421 64) 429 סס 65) סס 431 66) סס 441 67) סס 445 68) סס 449 69) סס 456 70) סס 457 סס 71)

הסתומות והנעלמות בסמ"ג וסמ"ק ועמו ס' טעמי המסורה קצת פשטים על מסורה עם הוספות לבנו ה"ר יהודה יצחק דרשן, לובלין ת"ד ה' 72),

עג) „פלח הרמון" חיברו הדרשן ה"ר בצלאל ב"ר שלמה מקאברין דרשות על מאמר קטרוג אמון מנוא בשעיר ואיל במ"ט פנים ולא נדפס רק על כ' אופנים, לובלי תכ"ב 73),

עד) „פני משה" חיברו ה"ר משה ב"ר ישכר יפה דרוש אחד מדברותיו ע"כ בראשית, לובלין תמ"א 74),

עה) „פרקי ר' אליעזר" התנא ר' אליעזר הגדול בן הורקנוס מדרשים ואגדה וחידושים מימות עולם ומעשה בראשית ובו נ"ד פרקים, לובלין שנ"ח 75),

עו) „פרקי אליהו" חיברו ה"ר אליהו בחור הלוי אשכנזי כללי דקדוק האותיות והנקודות בי"ג שירים-שקולים וחרוזים עם פירוש, לובלין שפ"א 76),

עז) „קבלת שבת" או זמירות לשבת סדר קבלת שבת עם פירוש ובל"א, לובלי תל"ח 77),

עח) „קינות" כמנהג פולין ופיהם, רייסען וליטא ובסופו מנהג אשכנז עם פירוש ה"ר אשר ב"ר יוסף ועם פירוש לה"ר חיים חזן ב"ר יצחק ליפשיץ, לובלין שע"ז 78),

עט) „רוח חן" חיברו ה"ר יהודה אבן תבון הס' הזה כולל ביאור הפילוסופיא בס' המורה ושארי ספרי המחקר והקדמות וכללים בלשון הפליסופים בי"א פרקים, לובלי ש"פ 79),

פ) „שו"ת מהרש"ל" שו"ת ופסקים הנוהגים בגלילות אשכנז, עם לוח מפתחות לובלין של"ה שם שנ"ט שפ"ב 80),

פא) „שברי לוחות" חיברו ה"ר מיכל ב"ר אלעזר מנעמרוב דרשות על קצת פרשיות וביאור מאמרי אל תקרא כך אלא כך בדרז"ל, לובלין ת"מ 81),

פב) „שחיטות ובדיקות" הם דיני שו"ב שחיברו ממחברים שונים ואולם אחד הי' מהר"י וייל תלמיד מהרי"ל אשר יסודי השו"ב פשט ונתקבל בכל תפוצות ישראל להלכה ולמעשה ועליהם הוסיפו רבים וכן שלמים ביאורים אין מספר שו"ב הנ"ל נדפס עם נקודות, לובלין שע"ד 82),

פג) „שיח השדה" חברו ה"ר אלעזר אבד"ק אפטא מאמר על סדר מאמרות וסדר תפלות וברכות שחרית ושארי תפלות, לובלין ת"ה 83),

פד) „שיר וזמר על הגלות לעורר לב האדם לתשובה עם ל"א נלוה לו ס' יצירת האדם לספר טובות ד' עם האדם מיום לדתו עד יום מותו בל"א וס' מגן אברהם גם אאע"ה באור כשדים ושירים בל"א, לובלין שצ"ב 84),

פה) „שיר היחוד" והוא שיר נכבד עפ"י קבלה וחתום בראשי חרוזות אני יוסף ב"ר אברהם אבן ואקיר תמ"א, לובלין 85),

פו) „שיר היחוד" לבני משה אשר מעבר לנהר סמבטיון תפלה נוראה לכל ימי השבוע בחרוזים עפ"י הקבלה, לובלין תמ"א 86),

פז) „שיר ותפלה" על הגאולה לה"ר אלחנן פראנקפורט, לובלין שפ"ד 87),

פח) „שיר הלוים" חברו ה"ר יצחק ב"ר ידידיה ליברמן סדר שיר שהיו הלוים

קלר הספרים 72) 469 (73 485 (74 487 (75 498 (76 סם (77 516 (78 528
(79 544 (80 561 (81 567 (82 571 (83 572 (84 575 (85 .86) 576 (87 579

אומרים בביהמ"ק בחול שבת ויו"ט ושאר ימות השנה, לובלין תל"ז 88),

פט) „שלחן ארבע" חברו ה"ר בחיי ב"ר אשר דינים וענינים בסדר השלחן האבילה ונחלק לד' שערים ובשער הד' מדבר על סעודת הצדקים לע"ל ועניני תחית המתים, לובלין שנ"ו 89,

צ) „שלחן ערוך" מטור יו"ד עם פירוש ה"ר דוד ב"ר שמואל הלוי, לובלין ת"ו 90);

צא) „שמוש תהלים" סגולות ושמות קדושים ומלאכים היוצאים מכל פסוקי תהלים לכתבם לסגלה או לאמרם בכוונה ענין התפלה ההיא, לובלין 91,

צב) „שערי גן עדן" חיברו ה"ר משה מרומי תלמיד הרמ"ק ביאור על מאמרי ריב"ל עפ"י מאמרי זהר ופשטים על היראה ושערי גן עדן, לובלין שנ"ז 92),

צג) ס' השערים או שערי דורא הנקרא איסור והיתר חברו ה"ר יצחק מדורא כל דיני מאכלות אסורות ודיני הכלים ההגהו' עם פירוש עטרת שלמה לה"ר שלמה ב"ר יחיאל לוריא (מהרש"ל) ובסופו סדר הניקור ובעל דעטור וכללות או"ה לה"ר אברהם ב"ר אליה הכהן ששלח לח"ק בהלברשטט, ועד האחרון הל' נדה יהנ"ל כ"ד סימנים עם כמה חידושים והגהות נוספות ע"י המביא לביהד"פ ה"ר אליהו בהר"מ לואניץ, לובלין שנ"ט 93),

צד) „שרש ישי" ה"ר שלמה בן אלקבץ הלוי פירוש על מגילת רות נדפס עמה, לובלין שנ"ז 94),

צה) „תבואות שור" חיבר מאת ה"ר אפרים זלמן שור ב"ר נפתלי הירש קיצור ב"י על ד' טורים עם תוס' הרבה דינים וטעמים שלא נמצאו בב"י, לובלין שע"ו 95),

צו) „תחנות על אורך הגלות" נקרא מגן אברהם ומעשה נמרד עם ל"א וקצת מירות, לובלין שצ"ב 96),

צז) „תלמוד בבלי" עם פירש"י ותוס', לובלין שי"ט 97),

צח) „תמים יחדיו" חיבר מאת ה"ר ישראל ב"ר משה כל מאמרי זהר השייכים לכ' תהלי' ומשלי בסדר הפוסקי' ובראשו דרוש על הנשמה כעין מבוא הספר, לובלין שנ"ב 98

צט) „תפלה ליורדי הים" והולכי מדבריות להרמב"ן וקצת פיוטים ושירים להאר"י ז"ל וזמר לחנוכת ס"ת, לובלין שי"ב 99),

ק) „תפלות מכל השנה„ עם ההגדה של פסח והושענות ויוצרות וסליחות עם פירוש שחיברו יחדיו ה"ר צבי הירש ב"ר חנוך זונדל הנקרא ר' הירש ר' זינדלס וה"ר מרדכי ב"ר אברהם קאפלמנש, לובלין של"א 100),

קא) „תקון השלחן" חיבר מאת ה"ר יהודה במהר"י סג"ל סדר הסעודה עם תפלות ומזמורים נחלק לז' ימי השבוע, לובלין שי"ב 101),

קב) „תקון שטרות" חיבר מאת ה"ר יהודה ב"ר ברזלי אלברצלוני מופסי שטרות וכל מיני התקשרות ותנאים וכו', לובלין שצ"נ 102),

קג) „תקון קריאת שמע" חיבר מאת ה"ר יהודה ב"ר דוד הכהן ק"ש על המטה עם כוונות ותקוני הר"מ קורדווי והאר"י ז"ל ועם תקון אשמורת והאר"י ז"ל עם תקון חצות, לובלין תכ"ח 103),

הולך הספרים 88) 580 89) 584 90) 586 91) 586 92) 602 93) 606 94) 610 95) 614 96) 650 97) 653 98) 656 99) 660 100) 662 101) 666 102) 666 103) 669

ארוני היקר. ש. ניסענבוים

מכתב ה' הנני שולח לך היום, כהבטחתי את ההערות. אשר כתבתי לרגל העמידים קבלתי מידך ואתה בטובך תשלח לי את הגהה ביחד עם הכת"י למען לא יצא מידינו דבר שאינו מתוקן. והנני מוקירך המובן לשרתך. כ ה להודש אייר תרנ"ט

דוד קויפמאן

אדוני היקר.

מכתב ב' הנני מברכך על המוגמר. ואומר לפעלא טבא יישר כחך וברוך טעמך והנני שולח לך היום למרות כל טרדותי ומלאכותי אשר עברו ראש את יתר הגהותי אשר הבטחתי לשלוח לך ועתה אדוני תעיין היטב הדק על הגהה. והיית אך שמח כאות לב מברכך הדו"ט ושלומך B-p. 6/6 99

דוד קויפמאן

נוספות והערות מאת הר' החכם הגדול הפראפעססאר ד. קויפמאן

צד 14 ההעתקות המעטות מפנקס ח"ק של ק"ק לובלין הן זר תהלה ועטרת תפארה לאחינו ב"י בסוף המאה הי"ז אשר בכל צרות אחיהם הרחוקים והמפוזרים בכל קצוי תבל להם צר ובכל עת מצוא קיימו מצות פדיון שבוים בגופם ובממונם כאשר באו אליהם המשולחים מהארצות ומהקהלות אשר שתו את קבעת כוס התרעלה וחמת המציקים וכן חמלו ורחמו על אנשי ק"ק בילגראד אשר באו בצוקה ובשביה ביום ו' סעפטעמבר שנת 1688 כאשר הבקעה העיר וגם היתה למהפכת זרים אחרי אשר באה במצור ובמצוק במשך שלשה שבועות אחינו ב"י היושבים בקרבה הלכו שבי לפני אויב עד אשר נפדו בדמי אחיהם וגם ברחו נמלטו וגלו מעיר לעיר ומקהלה לקהלה כגורל הרב ר' יוסף אלמושנינו ור' יוסף בן דנאן אשר קורותיו ותולדותיו ספרתי במכ"ע Revue des etudes juwes כרך ל' 284 והלאה וכן נודע לנו ע"פ הפנקס הזה שאחרי מהפכת קהלת אובין אשר נצרה וגם הרבה ביום הרג רב כאשר גבר יד חיל הקיסר על חיל הישמעאלים ביום ב' סעפטעמבר שנת 1686 בא אחד מפליטי אובין ושמו ר' שמעון גם לעיר לובלין לקבץ כסף לפדיון אשתו ובניו אשר נפלו ביד צר ובכן יזכר שם העיר הזאת בכלל הקהלות אשר קמו לעזרת האומללים האלה בנפשותם ולעומת שחוקה על הנדכאים האלה יד הזמן כן התנדבו ראשי שבטי ישראל לתמוך בידם ולהצילם מטלתעות אויביהם עיי' מה שכתבתי במ"ע הנ"ל כרך כ"א 133 והלאה ובס' מגלת אובין לר' איצק בן הקדוש ר' זלמן ר' מאשיש שולהאף סג"ל זצ"ל אשר הוצאתי לאור בשנת תרנ"ה. וגם האורח מיאס שבא ללובלין לפדיון שבוים ראה את שבט עברת ד' בעת הזאת ברעש הגדול אשר הפך חמות בעלגראד וחוון העיר יאס היא Jassy בלתי נפרץ על לוחות ספרותנו ורק לעתים רחוקות יזכר שמה ובה ראה ר' יוסף שלמה דיל מדיגו הנקרא יש"ר מקאנדרא את הרב והרופא ר' שלמה בן ארואי כאשר נסע לארץ הקדושה בשנת שמונים לימי חייו כאשר יזכיר בראש ספרו תעלומות חכמה

צד

צד 15 בלי תפונה הלוו כומרי לובלין את מעותם להקהלה ולגבות את חובותם באו ומשכנו לפעמים גם את כלי הקדש וכבר גלוי וידוע ממקום אחר כי בהשקט ובבטחה נתנו ראשי הכומרים בעירי פולין את ממונם ליהודים והקהלות שלמו להם רבות במהה גדולה וכן נמצא בין נושי קהלת פוזן במאה הי"ז שמות כל מיני כומרים מכמרים שונים עיי' פערלעס בספרו על קורות קהלת פוזנא צד 67 הערה 12 ועיי' מה שכתבתי על עול החובות אשר הכביד על צואר קהלת פוזנא בזמן הגאון ר' יצחק בן אברהם במ"ע Monatschrift כרך ל"ט 38-46 . 91-96

צד 16 עד הגל הזה ואובין מקיר תזעק שאין זה מצבתו של הגאון ר' יעקב פאלק אשר הרעיש את העולם ברוחו הכביר והוא היה שר התורה וראש המדברים בכל מקום בזמנו גאון מצוין ורבן של כל בני הגולה ולא שמענו מימינו שהיה רב ואב"ד בלובלין וידיד נפשי ר' שלמה זלמן חיים האלבערשטאם הראש והראשון אשר חוה את הדעת הזאת שהגאון המפולפל הזה נטמן פה בקבר בהוציאו לאור את מצבתו ע"פ העתקת הח' ר' נתן קורניל במ"ע ישורון להח' קאבאק שנה ה' קנ"ג כבר חזר מדעתו כאשר הורה במכתבו לר' שמואל ווינר עי' דעת קדושים בסוף הספר צד 70 בהערה. וכבר קדם להטיל ספק בדעת הזאת הח' המנוח ר' שמואל יוסף פין בס' כנסת ישראל צד 563 ולהיות שנלכדו בשחיתות ההשערה הזאת רבים וכן שלמים ובראשם הח' ריט"ל צונץ זצ"ל במחברתו Die Monatstage des Kalendarjahres צד 34 והרב המנוח ר' נחום ברילל בספרו השנתי חלק ז' 36 הערה ב' אעיר עוד כי גם שמו של הטמון תחת המצבה בלובלין יעיד עליו כי איננו ר' יעקב פאלק הנודע אשר מעולם לא נזכר בשם ר' קאפלמאן ובעוד שלא יערה עלינו רוח ממרום ולא יבקע לנו אור חדש ממקום אחר נודה ולא נבוש שלא ידע איש את קבירת ר' יעקב פאלק אשר דבר אין לו עם ר' קאפלמאן מלובלין ודברי המצבה עודנם צריכים בדיקה כפילה ומכופלת כי העתקת ר' נתן קורניל הוא משונה מהעתקתה אשר לפנינו וסדר הבת ם נראה יותר צודק בהעתקתו: „הוא אביר יעקב התם אשר שמו בבס נחתם אשר היה בקי בחכמת כל הספרים ובפרט בששה סדרים" ובעוד שנמצא שם אבי ר' קאפלמאן נקרא בפי קורניל ר' יוסף כי הוחק על המצבה הגאון מוה' יעקב בר' יוסף ז"ל נפטר כ"ג סיון ש א לפ"ק . הנהו נקרא בהעתקתינו . יהודה הלוי ז"ל ורק על פי ע"ות המצבה ועפ"י חפש מחופש של איתיותיה באשר הן חרותות על לוח האבן נדע נאמנה את גזעו וזרע קודש מצבתו של הגאון ר' קאפלמאן *) ולבי נכון במוח כי גם בסוף ההעתקה נפלה שגגה במצבה וצ"ל . נפטר (בש"ק) **) כ"ג סיון ונקבר יום א' ש"א לפ"ק כי באמת ביום שבת קודש יצאה נשמתו של הגאון הזה כי יום כ"ג סיון ש"א היה ביום המרגוע והוא י"ח יוני שנת 1541 למספר הנהוג:

צד 17 אם קבלה היא נקבל אבל חזותו של ציון הלז יוכיח עליו ששלוה צבור ולא מוכר ירקות איש עניו כתהלך בתומו ולא גאון נודע ומהולל ברב התשבחות טמון פה.

צד 19 הפעם גם על פי שנים עדים לא יקום דבר כי למרות הסכמת של העתקת

---

*) נבקשת הרב הנזכר עיינתי שנית, בהמצבה וגם עתה נוכחתי לדעת שזה אביו של הגאון הר' יעקב קופלמן הי' יהודה הלוי, המחבר,

**) לא יכלתי לקרוא מעל המצבה ולהודיע אך כמו אם כתוב „בש"ק" כי השורה הנזכרה שקועה תה בהאדמה. המחבר.

מצבת ר' שבנא ע"פ ר' נתן קורניל (ע"ל ישורון ק"ד) וההעתקה אשר לפנינו שקראו שניהן כאחד: ונתבקש למעלה כישיבה מהוללה אומר לי לבי כי צ"ל בשיבה *) כי לולא זאת לא יסכום הפרט שי"ט המוחזק והנאמן כבמסמרות נטועים כי רק בשנה הזאת היה ר"ח כסליו ביום ו' ועוד זאת אין להם שחר לדברים. „בישיבה מהוללה" ורק על זה ירמוז דברי המצבה שהישן תחתיה מת בשיבה טובה ולא תפש בלשון המקרא הזה מפני החרוז ואמר מהוללה במקום טובה להתאים החרוז עם מלת למעלה והרוחנו בזה שיצא לנו מפורש מפי המצבה שהגאון ר' שבנא בא בגבורות ומת בשיבה טובה כברכת ד' אשר עליו

צד 23 גם המצבה הזאת כבר ראתה אור במ"ע המגיד שנה ב. צד 27 ולהיות ששונות ההעתקות באיזה פרטים כדאי הוא הציון הזה שיחופש אחריו חפש מחופש למען נדע אם אמת הדבר כי גם אביו של הגאון ר' שלמה לוריא יכונה על מצבתו בשם הכבוד הגאון מוהר"ר יחיאל לוריא **) כאשר כתיב בהעתקתו של ר' דוד לוריא. וע"ד שלשלת יחוסה של משפחת לוריא וקרובי מהרש"ל גאוני ווירמיישא וק"ק ורנקפורט עיי' מה שכתבתי בספרי על ר' יאיר חיים בכרך צד 6 והלאה ובפרט מה שתקנתי ביחוסו של ר' אהרן לוריא הנמצא על שער של"ס' שו"ת מהרש"ל שם צד 7 הערה 1

צד 26 ר' אברהם אברל יפה לא היה בנו כי אם נכדו של בעל הלבושים ומימיו לא עלה על כסא ההוראה בעיר ניקלשפורג ולא היה שם אב"ד וכל הטעיות האלה נולדו על ברכי ס' קבוצת הכמים לר"ו ורנהיים אשר שם נמצאו בסופו איזה מצבות מבית עלמין של ק"ק נ"ש וכלן נלקו בחסר עד שאין להשען עליהן.

צד 27 היא ר' שלמה אשר עליו יטיף מלתו בעל צמח דוד בהזכירו שבשנת שנ"א יחד על עפר נחתו ג' גאוני עולם והם ר' יוסף כ"ץ מקראקא ור' משה לוריא מווירמיישא עיי' מה שכתבתי עליו בספרי על הגאון ר' יאיר חיים בכרך צד 6 והלאה וגם החסיד והשלם המופלג בחכמה אור התורה מהר"ר שלמה ראש הישיבה ואב"ד בק"ק לובלין ובעל השל"ה יזכירו בריש שבועות בזה"ל וקבלתי ממורי הגאון מהר"ש ז"ל מלובלין שקבל איש מפי איש מפי הגאון רבינו יעקב פולק ז"ל וכבר העיר הח' שוח"ה בישורון ה' ק"ו כי ר' שלמה בר' ליבישם ור' שלמה ליברמנש מעיר ברזל משונים המה איש מרעהו ואינם איש אחד כאשר דמה החכם המנוח פערלעס אשר יזכיר בספרו על קהלת פוזנא צד 40 שר' שלמה ברי ליבישם היה גם אב"ד פוזנא. ובס' לוחות זכרון לר' ה"ד פריעדבערג צד 16 הערה 9 נזכר הגאון ר' יוסף בר' שמואל אשר בשם ר' יאסקי מלובלין יכונה והוא עלה על מדין בעדת לובלין קודם ר' שלמה בר' ליבישם

צד 32 ע"ד המחלוקת בין הגאון מהר"ם לובלין והרב ר' יוסף אשכנזי בעיר מיץ עיי' מה שכתבתי במכ"ע Revue כרך כ"ב 96 והלאה

צד 33 הרה"ג ר' יוסף לעווענשטיין מנה וחשב כ' תלמידי מהר"ם לובלין בתולדותיו (עיין הגורן א 45) ואליהם יתחשב עוד שם מהר"ם ווייל שטיללינגן עיי' מה שכתבת במ"ע ההרשי כרך מ"ב צד 25

צד 38 על הגאון ר' יעקב אבי הגאון ר' העשיל עיי בס' תולדות

---

*) על המצבה כתוב בישיבה ומה שהרב החכם הנזכר אומר שהפרט שי"ט לא יסכים לזה התיבה הלזה, כי היוד שאחר הבית איננה מנוקדת ובכן נכון הפרט שי"ט (המחבר).

**) שם אביו של הגאון מהרש"ל יכונה על המצבה בשם הגאון יחיאל לוריא, (המחבר).

אנשי שם להח' המנוח ר' אליעזר לאנדסהוטה צד 69 והיא נזכר כמו עשר פעמים בס' לקט שמואל

צד 41 מבנותיו של הגבר המצוין ר' יחיאל לוריא בנו של הרופא המפורסם ר' שלמה לוריא נודעו מרת אכתר כלתו של הגאון בעל תוי"ט אשת בנו ר' אברהם ומרת חנה אשתו של ר' נתן בנו של הקצין הנודע והקרוב למלכות השתדלן הגדול ר' יעקב ב"ש או ר' יעקב שמילס בפראג (עיי' גל עד סי' 136) ומרת חיה אשת מוהר"ר חיים בן הגאון מהר"ר נפתלי כ"ץ אב"ד ור"ש דק"ק לובלין הנפטרת ביום ב' ב' כסליו תס"ז בפראג (שם סי' ס"ט) ואם כן איפוא נתקשרו במסורת ברית ההתחתנות ד' משפחות מצויינות בישראל הלא הנה משפחה בעל התוי"ט, ומשפחת העלגער, לוריא, ור' נפתלי כ"ץ היא משפחת הגאון מהר"ל מפראג

צד 42 הלמידו של הגאון ר' יעקב טעמערליש הנקרא ר' יהודה ליבא אב"ד העלישוי הוא הרב המפורסם בשם ר' ליב צינץ כאשר הזכרתי במ"ע החדשי כרך ל"ה צד 500 והלאה ובס' ק.הית לזכרון צד 87 ועתה נודע לנו עוד אחי ר' ליב והיא אב"ד אויכטרלינג במדינת מעהרין ר' אלכסנדר צינץ השוכב בבית הקברות בק"ק נ"ש כאשר הראיתי במ"ע החדשי כרך מ"ג צד . . . ומקום קבורתו של הגאון ר' יעקב מכמערליש בהשך יכוסה כי בין מצבות ק"ק ווינא הישנות והעומדות להגלות, לא זכיתו עוד למצוא את ציון הגבר המצוין אשר את שמו הי' מעריצים ומפארים בזמנו ולא הי' נותנים את מצבות קבורתו למלתעות הנשיה ולטרף לשני הזמן אם באמת הרימו לו גל בתוך הישנים באדמת בית עלמין בווינא. שם: על המדפיכים בלובלין לבית קלמניקש יפה נלך עתה לאורו של הרה"ג ר' יוסף כהן צדק אשר הגיה גזע הצדיקים והמטיבים לישראל האלה אשר עד הנה ערפל היה ההולתם במחברתו היקרה הנקרא שבת אחים הנדפס בס' האסם.

צד 44 אולי צ"ל בן ארגין והוא שם משפחה ע"ש מדינת Aragon שם: בראש מצבת הג' ר' ישראל איסר לוריא יהכדו ב' תבות, „פה נגנז", ויש עוד שנוים אחרים בין העתקת המצבה ע"י ר' דוד לוריא בדמגיד ענה ב' צד 27 וההעתקה אשר לפנינו והדת פרט ו שנה שס"ו נמצא שם שע"ה ושם׳ אבי הנטכן ה ה ר' יחיאל נקרא שם בשם הכבוד „בהמאור הגדול הגאון מהר"ר יחיאל לוריא „וכוף דברי המצבה אשר נלקה בחבר בהעתקה אשר לפנינו נמצא שם כתיקונו ועולה יפה בלי גרעון: לאור (והעלה) [צ"ל יה עלה] על גבי המזבח העליון על יד מיכאל שר הגדול זכותו וצדקהו יעמוד לנו כהררי אל

צד 45 הרוזי מצבת הר' משה בר' יהושע לא יוכיחו למדי שהישן תחתה השלים נפשו על קדוש השם כי מלת „קדושי" ר"ל בנן של קדושים „וריח ניחוחי" ירמוז על מדת הצדיק שהיא כעין עולה וכפרה לעמו ולדורו „ומרומת לחי„ כנוי לישראל וגם הפרט „אשר ע"ש ה מעה לעיני כל ישראל" לא נבדר רק מפנו שנמצאו בו טימן השנה אשר מת בו המנוח ושמו המיוחד. ודבר אין לו עם מיתה בידי אדם וקדוש השם ברבים.

צד 47 לא הגאון מה' שאול שמעון כי אם אחיו הגאון מהרש"א היא מחבר הסליחה על הקדושים אשר הרפו נפשם למות בעיר ווארשוי בשנת שנ"ו ה"ה ר' משה ור' יהודה בר' יקותיאל (עיי' צינץ בספרו על הפייטים הנק' Synagogale Poesie des Mittelalters צד 339

צד 48 כבר הרין משפטו בטוב טעם ודעת רש"י פין בס' כנסת ישראל צד 464 שהשוכב בבית עלמין בלובלין הוא יוסף שלמה אחר ועדה המצבה עצמה הן על פי ההעתקה

ההעתקה שפרט שנתה שע"ו הן על פי האחרת שתראה לנו שנת שפ"ח שדבר אין לה עם הי"ש"ר מקנדיאה הלא עתה כבר נורע בבנהה שביום ג' ז"ך חשון ת"י עוד חתם את שמו על פנקס ק"ק פראנקפורט אשר בקרבה ישב בתור רופא הקהלה כמו י"ט שנים (עי' מאמרו של הרה"ח ר"מ הורוויץ במכ"ע Magazin Jüdische Artzte in Frankfürt צד 13 והלאה וכדאי הוא בעל הות יאיר שנסמוך על דבריו דף ר ע ע"ב בהעידו כי ראה וגם הכיר את היש"ר בהיותו בפראג ובבואו לווירמיישא בשנת ת"ב עי' ספרי על רי"א בכרך צד 109 הערה 4. ומי יתן ויגולו לפנינו שרשי משפחת דיל מידיגו במהרה בימינו כי אז נכיר שבכל מאה ומאה יצאו מגזעה רופאים מרופאים שונים מצוינים ומפוארים ואין להתפלא כי כמה יוסף שלמה היו בשוקי הרפואה

צד 60 מבין כותלי בתי המצבה היקרה הזאת נכר שעלילת דם היתה בעוכר ק"ק לובלין כי רוח עועים התעה את רודפיהם לחפש ולחטט אחרי ילד או ילדה שנאבדו וגם את מקדש הקהלה נאצו בחפרם באדמת קדשה אם לא יעלה קול ההרוג המדומה אל אזנם מן האדמה ולהיות שר' נחמן בר' יהושע יעקב היה נאמן או שתדלן הקה"ה היה נבחן ונאפן עד שהשלים את נפשו לאלהיו וקדש שם שמים ברבים

צד 52 הספר Razonamiento מיוחס בטעות להח' מונטאלטו כאשר הוכיח הח גרעץ המניח בקורות היהודים כרך ט' הוצאה שלישית צד 485 הערה ו והספר אשר שמו מתחיל במלות Feuto Livro ר"ל ספר נעשה וכו' וס' Tratado ר"ל הבור הם אחד ולא שנים כאשר הורה ג"כ החכם הנ"ל

צד 55 הרה"נ ר' יוסף כהן צדק בספרו דור ישרים צד 13 הערה 18 ירנו שר' נפתלי כ"ץ אב"ד בלובלין נפטר בשנת ארבעים ושתים לימי חלדו ביום ב' ה' תשרי ת"ט לפ"ק ובהעתקה שלפנינו נראה ברור שנפטר בשנת ת"ו כאשר אותיות מלת ק"ד"ו"ש" ברור מלל יום והודש לא זכרו שם כלל

צד 56 מצאתי את שמו של הגאון ר' העשיל חתום על קבוץ אחד שנכתב בעיר לבוב להיות בידי הרופא אשר קדוש אמרו לו בחייו ה"ה הרופא ר' חיים בן הגאון מהר"ר משה רופא ממשפחת קצנאלינבויגין מעיר לובלין אחרי ההרג הנורא בעו"ב כבות שנת תט"ז ואלה דברי חתימתו: נאום הטרוד יהושע הנקרא העשיל בן הגאון מהר"ר יעקב זצ"ל אב"ד דק"ק לובלין עיי' מה שכתבתי במ"ע החדשי כרך ל"ט צד 558

צד 59 בס' מרגניתא שפירא צד 7 נדפסה מצבת הגאון ר' נתן בר' יצחק שפירא עד החרוז שיותר נכון כמו שנדפס לפנינו „כמס"ני נתונ"ם" וגם טעות דמוכח נמצא ושם כי לא נקרא על נכון מעל לוח האבן, כי תחת: „אל בית עולמים" כתוב שם: „על בית שלמה" למרות שווי הסופות בחרוז: „למרומים" וגם הפרט נשחת ונמחק כי במקום „למנוחות ו"ל"ש"ל"ו"ם" נדפס שם: „למנוחה ולשלום". וע"ד בנו של ר' נתן ה"ה אב"ד ווירמיישא ר' יששכר שפירא. עיי' מה שכתבתי בספרי על ר' יאיר חיים בכרך צד 9 הערה 3

צד 64 כבר הראיתי לדעת באוצר הספרות שנה ד' צד 500 אשר שם הוצאתי לאור את צואת הגאון ר' נפתלי הירש אב"ד לובלין שנתעלמו לפי שעה מעיני ר' ה"נ דעמביצר בספרו כלילת יופי ח"א פ"ד ע"ב דברי המוסיף על צמח דוד כי שם לא נכתב בברור פרט שנת מותו של הגאון ר' הירש ר' העשלם ועתה אחרי א"כר נתחזקה עדותו מקצתו ותחזק כולו. ויש להוסיף על תולדת ר' נפתלי הי"ש שנתקבל לאב"ד

לאב"ד פראנקפורט דמיין, אבל מן השמים עכבוהו ועל כן נמצאהו שוכב בבית עלמין בלובלין. והרוצה לעמוד על תורתו של הגאון הזה יקראה מעל ספר לקט שמואל אשר נזכר שם בשם ר' הירש אב"ד לובלין חתן ר' העשיל דף מ"ה. ע"ב, מ"ו ע"א, נ"א ע"ב נ"ג ע"ד,

צד 65 אולי הוא הנזכר בס' לקט שמואל דף מ"ח ע א בשם ר' הירש אב"ד לובלין בלי הוספת הכנוי ח' ר העשיל

צד 66 עיי' על מהר"ם זיטקינד כפרי על ר' יאיר חיים בכרך צד 66 הער' 2.

צד 67 השמועה הרעה ממיתתו של הגאון ר' שמחה הכהן ראפפורט בעיר שעברשין עשתה רושם בכל קצוי ארץ כי כאשר הראיתי בספרי על הש"ר מווינא הנקרא Samson Wertheimer צד 51 הערה 2 עשה הגאון והשתדלן המצוין בדורו הוה הספד ביו' ב' כ' חשון תע"ח ל' על פטירת הגאונים מהר"ר שמחה כ"ץ ומהר"ר דוד אב"ד טריביטש חתנו של הגאון בעל צמח צדק

צד 70 גם תרי ר' יששכר בער בן ר' אלחנן איבא בשוקי כפרתני עיי' ספרי גולי ווינא צד 82 הער' 2 אשר המפתי מלתי על תולדות ר' יששכר בער בן המקובל האלקי כמוהר"ר אלחנן אב"ד קרעמזיר

צד 71 בס' לקט שמואל דף נ ח ע"ד נזכר ר' מאיר ר' מניסם מלובלין ואולי היא בנו של ר' מנחם מאניש הדיין השוכב בלובלין

צד 73 אם לא אשגה ברואה האלוף ר' משה יהושע רופא אשר „רבים תמהו עליו ואמרו שלא נמצא כמוהו" הוא ר' משה רופא ממשפחת קצינאלין בוגין אבי ר' חיים רופא אשר קדוש אמרו לו בחייו ;הוא הנודד ממקומו והמכתת את רגליו לקבץ כסף לפדיון שבוים בשנת תט"ז אחר ההרג והאבדן הגדול בעיר לובלין כאשר העיד עליו מאור הגולה שר התורה הגאון ר' העשל כאשר הראיתי לדעת במ"ע החדשי כרך ל"ט צד 554 והלאה ואשתו של ר' משה וג' בניה וג' בנותיה באו במצור ובמצוק והלכו שבי לפנו צר עד שקם ר' חיים וגאלם ופדם מידי אויביהם

צד 77 למקורות אשר נשארו לנו לעדה על ההריגה והמהומה הנוראה שנעשתה בערב סכות שנת תט"ז בלובלין יתחשב כעת גם מכתב התעודה הנכתב והנחתם בק"ק לבוב ביום ג' ד' אדר הט"ז לר' חיים רופא אשר הוצאתי לאור במ"ע החדשי כרך ל"ט צד 557 ושם נקרא שהוא „היה בההריגה חדשה בערב סוכות שנת תי"ו בק"ק לובלין עיר ואם בישראל שהרגו כמה וכמה אלפי' מישראל מהם נהרגו ומהם נשחטו ומהם נשרפו יחד אבות ובני' ובנות.

צד 78 עד הנה לא נודע לנו שם רב בברעסלא קודם לראשית המאה הי"ח למספר הנהוג עיי' בראנן בס' עטרת צבי לחג מלאת שבעים שנה להיי גרעץ צד 218 והלאה

צד 79 כאשר אראה אי"ה במקום אחר רופא המלוכה Vitalis Felix הוא ר' חיים בר' משה יהושע רופא ממשפחת קאצינאלינבוגין הוא ולא אחר.

צד 80 בפנקס הקברות אשר לק"ק קראטאשין מצאתי כתוב התחת סימן תר"ה: האלוף המרומים התו' המופלא הינק והכים המנוח מ' יעקב נכד של יעקב ר' שמואל רעבי"ש מק ק לובלין: וכבוד מ' יעקב הנ"ל קבע דירתו בק"ק ריישא: נפטר בברעסלא יו' א' ט' ניסן תע"ח ל' והובא לכאן ביו' ב' יוד ניסן ונקבר פה אצל מ' שלמה בר' מנ' זצ"ל ואצל הקצין מ' לאור סג"ל מברעסלא הנ"ל סי' תרנ"ט ואם כן איפוא נודע גם מכאן שהיו מכנים

מכנים החתנים על שם הותניהם כי ר' יעקב ר' שמואל רעבילש הוא וחתן ר' שמואל רעבילש השוכב כעדות מצבתו בבית עלמין בלובלין

צד 83 בס' מגלת יוחסין לר' מאיר פערלש דפוס ווארשוי צד 34 נזכר הגאון מוה' מענדיל הייקריל מלובלין וכנראה נקרא על שם מום בגופו כי היה איש גבן .

צד 86 בפנקס ק"ק טרעביטש במדינת מעהרין נמצא כתוב והתום , בין שנות הפ"ד־תק"ח את שם השמש והנאמן ר' אברהם לובלין וכאשר נראה מהתימת ידו במלואה היה נקרא אברהם במהר"ר אהרן ז"ל אויערבאך מלובלין ואולי התחשב למשפחת הרב מוה' שמואל בהקדוש מוה' דוד אוירבאך מלובלין הנזכר צד 76

צד 94 עיי' מה שכתבתי על הגאון ר' חיים יונה תאומים פרענקל במ"ע החדשו כרך מ"ב צד 322 והלאה

צד 100 שורה 12 מקור המלה פאליש אשר ישתמשו בה גם בארצות ממלכת אוסטרא במובן עזרה עודנו צריך חפש מחופש כי מה שחשבו שמוצאו מזמן רדיפות שנת ת"ח ותט"ז אשר בהן התאספו גולי פולין בכל מקומות פזוריהן בעזרת בתי הכניסיות להיות שלא היה מקום לזעק גם בהיכל פנימה הוא דבר שאין לו שחר להיות שנמצא המלה במובנה הזה גם אצל יושבי ארץ פולין וגם מה שכתב הח' צינץ בספרו על הדרשות הנקרא Gottesdienstliche Vorträge הוצאה שניה . 456 בהערה שגזע המלה הוא Pawlacz שבלשון כנען הוראתה Gallerie איננו קולע עוד אל המטרה :

צד 104 אולי ירמוז הציור אשר נמצא על המצבה סי' ל"ו למזל הסרטן אשר יתאים עם חודש מרחשוון שמת בו ר' אברהם פרנס כי מזל הקשת יתיחס לירח כסליו .

צד 106 גם מזה ראיה שלמצבת סלוצק אשר בראשה נקרא המלות „צנצנת המן" אין לה דבר עם בעל הספר צנצנת המן כאשר יחשבו שם . כי שם הכבוד הזה נמצא למכביר בראש מצבות ממצבות שונות עיי' הצפירה שנה כ"ו צד 493

שם : ברור בעיני כי במקום מצבת הר' מאיר בר' נפתלי הירש שכתוב „למאיר ובא כשמש" ירמוז לשם מאיר גם לגדולתו ותפארתו שהי' מאיר כשמש אבל בא בעוד יומו כי שקע בצהרים אורו

צד 107 במצבת ר' יצחק צבי הירש שורה ג' צ"ל תחת במשור : במישור ואולי תחת „נהייתו" : חייהו

צד 108 במקום שכתוב במצבת ר' נתן במוה"ר יצחק אייזיק שורה 5 „הי' מת גבר ונערץ צ"ל הי' מתגבר ונערץ במובן מלות הפיוט גבור ונעדץ

צד 110 הערה* רמז לנעמי אשת אלימלך וגם אלמלך הזה היה איש נאמי נאום במעשיו טובים ר"ל אשר הללוהו ושבחוהו על פעולתיו הישרים

צד 114 בין בניו של ר' הירש הריף המכונה ר' הירש ביאלא לא נמצא שמו של ר' יהודה ליב עיי' תולדות ק"ק האלבערשטט להרה"ג אויערבאך צד 67 ואולי ירמזו דברי המצבה על ר' צבי הירש המכונה הירש לעווין אב"ד לונדון האלבערשטט וברלין והוא היה בנו של ר' ארי' ליב אב"ד דק"ק גלאגוי ואמשטרדם . וא"כ היה אבי הדיין ר' אפרים פישל נקרא על שם זקנו הגאון גיסו של היעב"ץ והוא נפטר בליל ז' דפסח שנת תקט"ו אבל גם בין בניו של ר' צבי הירש לא נמצא את שמו של ר' ארי' ליב עיי' ס' תולדות אנשי השם להח' ר' ליזר לאנדם הוטה צד 109 והלאה .

צד 120 במקום ליהודים ואפרים צ"ל ליהודה ואפרים . שם : ר' מרדכי בר' יהודה

היא

היא נצר תפארה שלשלת היוחסין נין ונכד להגאון ר' שמחה בר' נחמן הכהן ראפפורט אשר כהן פאר בעיר לובלין עד שנקרא בשנת תע"ז לשבת על כס ההוראה בק"ק לבוב ומת בדרך בעיר שעברשין ביום ז' אב תע"ז

צד 125 אולי ירמזו המלות מטע קרושים על גזעו של ר' יונה יצחק בר' מאיר כי הוא היה נצר משפחת תאומים . פרנקל אם לא יכזבנו חשמות אשר הולכים ומתגלגלים במשפחה היקרה הזאת :

בצדק נוכל לאמור כי אלה דברי דור האחרונים . יען עברו ימים מעטים . והנה אהה שמועה לא טובה , שוד ושבר ! החכם הכולל מוה' דוד קויפמאן ז"ל מת , ש"ק פ' כ"מ תרנ"ט , בדמי ימיו עת עמדו על המלאכה ידו האחת נטתה קו וידו השניה אוחזת בכף הסידים לבנות צ"עי ותאי היכל ספרותינו לפאר ולשכלל יפיו . אבדה שאינה חוזרת אבדה ספרותינו לדאבון לב כל מוקיריה . יחוני ד' עפרי

נוספות והערות מאת הרב החכם הכולל חוקר קדמוניות היהודים ברוסיא ופולין הפראפעססאר א. א. הרכבי נ"י בפטרבורג .

ב"ה פטרבורג ר' מנחם התרנ"ט

שלום וברכה לך חכם וסופר נכבד . שלמה שמך ומי יתן ותהי שלמה משנתך .

הן ראיתי את העלים ממחברתך אשר שלחת לי בטובך והתענגתי לראות כי העיר ה' את רוחך לאסוף ולקבץ את הזכרונות לקורות ישראל בקהלתך המפוארה מימים קדמונים . וזה לי עשרים ושתים שנה בעת דברי אודות קהלת ישראל בלודמיר (הוא וולאדימיר וואלינסק) קראתי את הקריאה באזני חכמי ישראל אשר בליטא ופולין ע"ד ההכרח לקבץ את הידיעות ושרידי ימי קדם מכל הקהלות החשובות במדינות אלה (מאסף נדחים חלק א' נומר 6) אשר בניהן חשבתי את קהלת לובלין . ואם עד העת ההיא (בשנת תרל"ח) היו לנו חבורים מיוחדים רק על עיר ווילנא ועיר קראקא בעברית ועל קהלת פוזנא באשכנזית נוספו לנו אחרי כן הספרים אודות הקהלות הוראדנא (ע"ר גבורים תר"ם) בריסק דליטא (עיר תהלה) לבוב או לעמבערג (כלילת יופי תרמ"ח ותרן . אנשי שם תרנ"ה , ובאשכנזית מד"ר קארו) מינסק (רבני מינסק תרנ"ח) ומעט מזער גם עד קיוב ווארשוי ועוד ערים אחרות . ולעת כזאת ירפים ידידי הנכבד הה"ג מוה"ר שלמה בובער את חבורו ע"ד קהלת זאלקווא (כאשר הודיענו במכתבי העתים) מלבד המאמרים המפוזרים על פני מכתבי העתים והזכרונות שבאו דרך אגב בחבורים

בחבורים חדשים כמו בספר דעת קדושים (תרנ"ו־תרנ"ח) וספר תולדות משפחות גינצבורג (תרנ"ט) והבורים אחרים בעברית ושפות העמים. אשר על כן נוכל לקוות כי לא ירבו הימים וכל המשתוקק לדעת קורות ישראל בכל עיר גדולה ומפורסמת בדברי הימים בארצותינו יהי בידו לכל הפחות אסיפה חמרית וגלמי כלי הספרות ואך זכורים יהי' לטוב העובדים באמונה במקצוע זה איש איש בקרית מגורו ועיר מולדתו אצל כל הקוראים הנבונים המוקירים את קורות עמנו וקדמוניותיו. ואשרי חלקך איש נכבד כי גם נפשך באה בסוד המחברים האלה ובקהלם יחד גם כבודך! והנה בתוכך קראת גם לי להשתתף בזה ולקשור העטרה בראש קהלת לובלין המפוארה ואף כי בכל לבבי ובכל מאודי חפצתי להיות סניף לדבר מצוה רבה כזו אולם כבר הודעתיך את הסבות המונעות אותו לעת כזאת. ועל כי לפטרך בלא כלום אי אפשר לכן אהן לך מעט הערות על העמודים הראשונים ממחברתך. וביחוד בדברים אשר נגעתי בהם זה לא כבר במאמרי. ואולי אשיב ברצות האל לדבר עוד מענין מחברתך במאסף נדחים המתעתד לצאת לאור על יד מה"ע המליץ אחרי קבלי את מחברתך שנשלמה בדפוס.

ואלה הן הערותי: במגיד שנה שניה (№ 16) עמוד 63 הדפים ר' ארי' ליב שפעער הערה קצרה אודות רבני העיר לובלין. וראה שם שנה עשירית עמוד 134 אודות ר' ליבלי איגר ור' צדיק מלובלין.

במחברתך עמוד 4 השערתך כי הר' יעקב שהיה רב בטרידענט בשנת רל"ה הוא הוא הר' יעקב קופלמאן שנפטר בלובלין בשנת ש"א היא רחוקה כי לפיה היה רב בלובלין במשך ששים ושתים שנה ובלי הוכחות ברורות אין לומר דבר כזה על כל פנים השערתך זאת סותרת *) דבריך למטה (עמוד 16) כי הר' יעקב הנפטר בשנת ש"א הוא הר' יעקב פאלק בעל החלוקים וזה האחרון היה ראש ישיבה בפראג וקראקא אך מעולם לא היה רב בטרידענט.

עמוד 5 דבריך כי בשנת שב"ט נוסד בית דפוס בלובלין אינם מדוקדקים כי תורה עם פרש"י נדפסה כבר בלובלין בשנת שי"ח ושנת שכ"ב (ראה אוצה"ס לבן־יעקב עמוד 633 נומר 265) ולדעת קצת נדפסה כבר בשנת שט"ז (1556) כאשר הערותי ברשומת הספרים העברים שנדפסו ברוסיא ופולין הנועדים לבוא בשער המצבה (פטרבורג 1894 עמוד 10)

שם־אודות ועד הארצות ראה עתה מאמרי הנספח לחלק ז' מדברי ימי ישראל מגרעטץ העתקת הח' שפ"ע כי לארץ ליטא היה ועד מיוחר ולא היתה שייכת לד' ארצות. וראה גם הפסקים שנדפסו על ידי בהאסיף הששי (עמוד 155־163) והערותי שם.

עמוד 7־אודות שופט היהודים Iudex Iudacorum צריך להעיר כי על הרוב נשא המשרה הזאת איש נוצרי עוזר הוואיוואָדאָ כן בליטא וכן בפולין,

עמוד 12־אין מן הנמנע כי הר"ש וואהל בנה בהכנ"ס בלובלין שאולי היתה מטרתו להיות בית תפלה לסוחרי מדינת ליטא ורבניה שבאו כפעם בפעם לזמן הירידים

---

*) ההערתי אינה סותרת כלל דברי כי אם שאמרתי שהר' יעקב הנפטר בשנת ש"א הוא הר' יעקב פולק לא אמרתי בבירור, ובעצמי העליתי ספק בזה. כאשר יראה כל קורא בפנים הספר. „המחבר"

הוידיס ללובלין. ולהם נצטרפו כפה"נ **הבורחים** מרדיפות הצורר ב' ממדינות אחרות ולכן נקרא בהכנ"ס של **לייפער** ולענין ביהכנ"ס של מהרש"ל כתוב במאמ׳ רא"ל שפעער אשר ציינתו למעלה כי אין אומרים בו ברכת הנותן ליעף כח (האם עד היום יחזיקו במנהג זה? *) וזהו כדעת הבית יוסף בשו"ע ונגד דעת הרמ"א ומנהג אשכנז)

עמוד 14–הגר צדק (בערך שנת תנ"א-תנ"ח) אולי הוא הר' ישראל בר' אברהם אבינו (ר"ל גר צדק) בעל ס' מפתח לשון הקודש הנדפס באמשטרדם בשנת תע"ג (אוצה"ס עמוד 360 נומר 1882) ורמש"ש רשם עוד כי גם הספר בל"א בוך דער פערצייכוננג נתייחס לר' ישראל גר ונדפס באמשטרדם בשנת תנ"ו (ובמפתח רמש"ש נדפס יצחק תחת ישראל)

עמוד 16–בענין הר' יעקב קאפלמאן והר' יעקב פאלק צריך להעיר כי דעת הר' רפאל נטע ראבינאוויץ ז"ל, ויבדל לחיים הר"ר שזח"ה נוטה שהם שני אנשים נפרדים (ראה ס' דעת קדושים חלק ב' עמוד 70 בהערה) וכן נוטה דעתי.

עמוד 17–הר' אברהם בר' אושעיא הלא היה ש"ץ ככתוב על מצבתו וא"כ הר' אברהם מוכר ירקות הרב בודאי היה איש אחר וגם הרא"ל שפעער במקום הנזכר יאמר כי זה האחרון היה נודע בכינוי ר' אברהם קאַשי.

עמוד 18–ספר הר' חיים בר' בצלאל נקרא ויכוח מים חיים.

שם ועמוד 19–נגד עדות הר' ישראל בנו של הר' שכנא שהיה עניו מכל אדם והביא גם ראיה מוכחת לדבריו יצאת לשפוט הלביש גאה וגאון כמדו-וכזאת לא יעשה **). ומן המליצה הכתובה בגליון הש"ס לשכנו תדרשו (המובאה גם מהא"ל שפעער שם) אין ללמוד בברור על תכונת הרב הזה כי אולי נכתבה מאחד מתלמידיו וגם על מצבתו כתוב: החסיד והעניו.

עמוד 20–לעת כזאת נודע ע"י דוקומענט הנדפס אצל בערשאדסקי כי בשנת שב"ט היה המהרש"ל עוד בעיר אוסטרהא. ולכל הקודם בא ללובלין בסוף השנה הזאת

עמוד 21–כבר העיר הר' רפאל נטע ראבינאוויץ בהערות ותיקונים לעיר הצדק (המגיד שנת העשרים עמוד 54 ובהעתקה מיוחדת עמוד 30) כי במלות ובוטחין על גבורת הזקן ובנו הגאון הבינה להר' שכנא והר' ישראל בנו.

שם-אודות התייחסות המהרש"ל להר' יצחק בצלאלש (בן צ"ל) מלודמיר יש להעיר כי במשך הימים צמחה מחלוקת עצומה ביניהם כאשר דברתי מזה במאמרי ע"ד לודמיר במאסף נדחים שם, ואחרי דבר מזה הרח"ן דמביצר כדברי אשר אמנם כפה"נ לא ראה אותם.

עמוד 22–אודות הר' משה מרדכי מרגליות ראה עוד איזה פרטים בס' עיר הצדק לרו"מ צונץ (עמוד 5–42) ונוסח מצבתו אצל וואלף משונה מהנוסח הנמצא עתה על המצבה ושם הובאו שתי הנוסחאות.

---

*) עד היום יחזיקו במנהג זה. גם אין אומרים כלל מזמור שיר חנוכת בהפלה. „המחבר"

**) זה שאמרתי כי הגאון הנזכר הלביש גאה וגאון כמדו תמכתי יתדותי על דברי הגאון בעל מגלת בנימין הנזכר בפנים הספר בהפלי לחזק המסורה שעל מסכת סנהדרין בהש"ס של הגאון הר' שכנא הי' כתוב ע"ד שמו של נפיה ואני אומר שכנא שמו „המחבר"

עמוד 23 הר' שמעון וואלף חתום על תקנת ועד הארצות משנת ש"נ בשם ר' וואלף אויערבאך מפוזנא ראה דברי הימים לועד הארצות עמוד 17 סימן י"א יב, בשנת שפה־שפ"ט היה אב"ד בפוזנא (שם עמוד 25).

עמוד 26–לדעתי לא היה הר"מ יפה ז"אב"ד בלובלין בשנת שמ"ח כי בשנה זו חתם על הפסק בפוזנא המובא בס' נתיבות עולם למהר"ל מפראג (בפרק ט' מנתיב הלשון) ובפסק זה יבקשו הרבנים החתומים מידידם אשר בקריה נאמנה ק"ק לובלין (ר"ל הנבחרים והמנהיגים של ועד הרבנים דשם) שיכריזו את הפסק ומזה נראה כי הרב דלובלין לא היה בין החתומים על הפסק הנ"ל (וראה דברי הימים להועד עמוד 16) כי אם הר' שלמה בר' יהודה נתן פסק מיוחד והוא היה אז ראש מתיבתא בלובלין

עמוד 21–ע"ד תקנת ועד הארצות כבר העירותי בדברי הימים להועד כי בגוף הפנקס דפוזנא (שהוא המקור לתקנה זו) שלשים הרבנים ובניהם הר' שלמה בר הודה הנקרא שם דער יונג ר' שלמה מלובלין (הצעיר בערך אל הר' שלמה הזקן הוא מהרש"ל) חתמו לא בשנת שמ"ז ככתוב בלבנון כי אם בשנת שן ועל התקנה משנת שמ"ז לא הובאו בפנקס שם שמות הרבנים החתומים.

עמוד 28–ספר שלשלת הקבלה נדפס ממחברו בויניציאה בשנת שמ"ז ולא תיכל להיות בו קינה על הנפטרים בשנת שנ"א וכנרא' נוספה הקינה באחת ההוצאות שבפולין שאינ' בידי

עמוד 31–הר' יצחק שפירא תקן תקנה בשנת ש"י היא היא התקנה שנזכרה למעלה אצל הר' שלמה ר' ליבישים לשנת שמ"ז ובשניהם צריך להתקן ש"נ כאשר העירותי קודם לזה וצריך להוסיף כי הר' יצחק זה נבחר מלובלין בדיני ועד הארצות לשנת שנ"ה ושנ"ו ביחד. עם הר' משה כ"ץ ראה דברי הימים להועד עמוד 24 סימ' י"ז

עד הנה הגיעו הערותי המעטות על העמודים הראשונים ממחברתך אשר וכתבתי בלי עיון ובלי חמדה בהיותו במצר רעוע ואקוה עוד לדבר אודותה אחרי צאתה לאור הדפוס במתינות וישוב הדת כאשר ירחיב לי ה' ושלום ישפות לי. אסיים בתודה רבה ובברכת שלום לך איש יקר ונכבד על אשר השתדלת באמונה להרחיב גבולות חכמת ישראל וקורותיו בארץ מולדתנו, יהי שלום בחילך וחילך לאורייתא כהפץ מוקירך ומכבדך **אברהם אליהו הרכבי**:

נוספות והערות מאת הרב החכם הכולל חוקר קדמוניות היהודים מוה' שלמה בובער נ"י

ב"ה יום ב' כ"ד מנחם אב תרנ"ט

לכבוד החכם וכו' מוהר"ש ניסענבוים נ"י.

מכתבך היקר מן ז' אב עם הגליונות (בירסטענאבצוג) עד צד 128 מספרך אשר תיציא בעת לאור בא לידי אל נכון. וראיתי לשמחת לבבי כי אסף הומ־רב לבנין בית נכון ונשא תולדות עיר לובלין וקורותיה ותולדות רבניה וגאוניה וחכמיה מנהגיה ופרנסיה. עיר אשר ישבו בה גאוני ישראל אדירי התורה אשר הארץ האירו מכבודם, שמה הרביצו תורה גאוני עמודי ההוראה אשר מפיהם אנו חיים הכל ערך בסדר נכון בשקידה עצומה ובקיאות נפלאה ובמיעצת ודעת אמרין לפילא מבא ויישר

ואנ־ר

הילא | שמך הטוב לא ישבח עד עולם על הטוב והחסד אשר עשית עם החיים והמתים ואשר דרשת ממני להעיר במקום שיש להעיר ולהוסיף איזה דברים על מלאכתך הקשה לשאול ממנו . כי אני יושב בעת במעון הקיץ בכפר לוביאנקי לשאוף רוח צח ואתמהמה פה עד קודם ר"ה אי"ה ואתי אין ספרים הנחוצים לעיין בהם ולקחתי עמדי רק ספר אור החיים מהחוקר הר' חיים מיכל ז"ל וספר דעת קדושים ומלבד זה אני עסוק בעת במלאכה ספריות לערוך הערות למדרש שכל טוב מר' מנחם בר' שלמה ז"ל כ"י מאוצר הספרים מאקספורד וכבר אמרו כד קאי בהאי מסכתא לא תשאלנו במסכה אחריתי אולם יען כי יקרה מלאכתך בעינו מאוד שמתי עיני על הגליונות ואביא לפניך איזה גרגרים אשר מצאתי להעיר ולהוסיף וכאשר אבוא אי"ה לביתו ארד עוד הפעם לעמקי החקירה והדרישה ואת אשר אמצא אביאם לפניך . בזה אצא ואומר שלום ממנו הדו"ש והמכבדך נצח.

שלמה באבער

(צד 16) הר' יעקב הלוי כר' יהודה קופלמן הביא כי המצבה היותר עתיקה בלובלין היא משנת ש. א. ציון הגאון ר' יעקב הלוי והוא הנודע בשם ר' יעקב פולק אשר היה ראש ישיבה ואבד"ק פראג ולא העיר שהי' בתחלה ראש ישיבה בקראקא ומשם נסע לפראג ומפראג ללובלין עיין אודותיו בקורות היהודים לגרעטץ ח"ט ונבוך רו"מ אם ר' יעקב הלוי הוא ר' יעקב פולק והביא נוסח המצבה כי חרות עליה בר' יהודה הלוי ז"ל . ואני ראיתי כי הובא נוסח המצבה מלובלין וחרות עליה הגאון ר' יעקב ב"ר יוסף ז"ל (ולא אוכל להעלות על זכרונו באיזה ספר ראיתי העתקה מנוסח המצבה) לכן עליו מהראוי לשום בעצמו עינו על נוסח המצבה ולברר מי הוא השוכן בקבר *) . ועיין גם במב"ע הגרן מה שהעיר שם ידידי הרה"ג החכם הנודע מוה"ר וסף כהן צדק (צד 6 בהערה 4) והביא שם את החכמים אשר דברו ממנו .

(צד 17) הר' אברהם מוכר ירקות . הביא בשם חיד"א בשה"ג שמהרש"ל צוה לפני מותו לקבלו לאב"ד במקומו וכתב כי זה לא יתכן כי מהרש"ל נפטר בשנת של"ד והר' אברהם הנקרא ר' אברהם קושי נפטר בשנת ש"ג מלבד כי אין להחליט כי ר' אברהם מוכר ירקות ור' אברהם קאשי אחד הם גם מנוסח המצבה אין להחליט כי נפטר בשנת ש"ג" כי חרות עליה ג"ש" לפ"ק מה הכריחו לחוצב האבן לחרות ג"ש" ולא ש"ג" רק בלי ספק נשמטה איזה אות מן ג' ש' ואולי היה הרות ג"ש"ם" לפ"ק לכן אין להכריע יום המיתה . גם יוכל היות כי המצבה הוא מאיש אחר והי' שמו ר' אברהם בר' אושעי' ש"ץ . גם לא כתוב עליו שום תואר אשר נותנים לרב העדה רק „במות ר' אברהם בר' אושעי' ש"ץ ז"ל"

(צד 78) הר' שלום שכנא ז"ל . הביא אחד מתלמידיו הי' רבנו הרמ"א ז"ל עיין הגרן אשר הוציא לאור הרב החכם השלם מוה' ש"א הארארעצקי ושם ערך בטוב טעם ודעת תולדתו

(שם) הרמ"א הי' גם חתנו שכן כתב בד"מ ד' סי' ק"י יש לתקן יו"ד סי' ק"י

(שם) מתלמידיו של הר' שלום שכנא הי' גם הר' משה היילפרין בעהמ"ח ס' זכרון

---

*) כבר הערותי בהערות הכסף הד"ר המנוח דוד קויפמאן ז"ל לספרי כי עיינתי בפעם הבבי' ונוכחתי שהם האבן של הגאון הי' הר' יהודה הלוי ז"ל „המחבר"

משה את בנו הר' אברהם הבאתי באנשי שם סי' י"א וגם את הר' משה הנ"ל ע"ש

(צד 19) הביא נוסח המצבה מהג"מ שבנא . לא נכון עשה החוצב אבן לקצר בהמלות בחסרון האות האחרון כמו למשל ישיב' תפ' מ' שנ' הוא ר"ת ישיבה תפס מ' שנים וכן נתפס החסי' בע' הדו' הוא ר"ת החסיד בעון הדור יותר מכ' אש' היה לפניו הוא ר"ת מכל אשר הי' לפניו הוא ר"ת מכל אשר היה לפניו והנה נוסח המצבה נדפס בדעת קדושים אבני קודש סי' 25 באיזה שנוים ובמקום שנותיו בהדר' באבני קודש שותים בתדירא .

(שם) הביא בנוסח המצבה ב"י"ש"יב"ה והוא פרט השנה בלי ספק חרות על האבן ב"י"ש"י"ב"ה ויהי' בגימטריא שי"ט

(צד 20) מהרש"ל . עיין אודותי' בס' כרם שלמה מהרב החכם מוה"ר שמואל אבא הארדעצקי ואין הס' אתי פה .

(צד 21) אחד מתלמידי המהרש"ל הי' הר' משה בר' אברהם אבד"ק פרעמיסלא בעל מטה משה ידידי הרה"ג החכם המצוין מוהרי כהן צדק כתב תולדות בעל מטה משה באחת מחבוריו (ואין אתי פה) ודבריו נכוחים וישרים למבין .

(צד 22) גם הגמ' אפרים לינטשיץ בעהמ"ס ס' עוללות אפרים הי' מתלמידי המהרש"ל עיי' אודותיו בס' אור החיים להחוקר מוה"ר חיים מיכל ז"ל סי' 501

(שם) גם הגאון הר' חיים אחי הגאון מוה"ר יהודא ליווא (מהר"ל) הי' תלמידו הוא הר' חיים בר' בצלאל עיין אודותיו בס' הנ"ל סי' 863 וחושב שם הספרים שחיבר .

(צד 23) הביא נוסח המצבה ממהרש"ל ז"ל העתקה מהמצבה נמצא ג"כ בדעת קדושים אבני קודש סי' 26 המלות „שמו נודע בסוף העולם בכל שערים" חסרים שם . ואשר הביא רו"מ כי איזה מלות חסרים ובאבני קודש שם הובא „הרב הגאון הגדול מופת הדור" .

שם הג"מ שמעון וואלף אווירבאך . הביא המחלוקת שהי' לו עם הגאון מהר"ם מלובלין כתובים מאת הג"מ שלמה יצחק היילפרין כתב יד . הגאון הגדול מהר"י לעווינשטיין העתיק כל הדברים מן הכ"י הזה במכ"ע הגרן צד 41

(צד 27) הגמ' שלמה ר' ליבישים . הביא כי בא על החתום בכרוז שיצא מטעם רבני ד' ארצות בעיר לובלין שנת שמ"ז שלא להשתדל להשיג משרת רבנית ע"י כסף הכרוז מובא בהלבנון (שנת תרכ"ז) והביא בין החתומים הי' ג"כ הר' איזיק מלבוב היא הר' יצחק איזיק בר' יחיאל עיין אנשי שם סי' רס"ה והבאתי שם כי היא חתום על התקנה הנ"ל . והביא כי חתום גם הר' חניך הענויל . היא אשר הבאתי באנשי שם סי' קע"א גם חתם הר' וואלף אויערבאך שהביאו צד 23 גם חתם שם הר' יוסף קאזיא עיי' אנשי שם סי' רט"ו והבאתי שם כי חתום על התקנה בדבר קנות הרבנות אשר נדפסה בהלבנון והבאתי כי נעתקה במכ"ע הצפירה משנת תרן בהוספה לגליון 128 . ועיי' גם אודותיו דברי הרב הגדול והחכם הכולל דר' בלאך מפוזנא ודברים טובים ונכוחים למבין . גם הביא בין החתומים בא ג"כ חתימת הר' קאפיל כ"ץ ממגרשי לעמבערג הוא הר' יעקב קאפיל בר' אשר הכהן שהבאתי באנשי סי' ר"ם והבאתי שם כי הוא החתים על התקנה הנ"ל . ופה המקום לדעת כי לדאבון נפשנו נעשה בעת מסחר גדול באיזה ערים בגאליציע שאין להשיג משרת רבנות אם לא ישלם הרב להעדה סכום גדול

צד

(צד 31) הגמ׳ יצחק בר׳ נטע הכהן שפירא . אודות משפחת שפירא כתב דברים בהשכל ודעת הרב החכם השלם מוה״ר חיים דובעריש פריעדבערג במחברת אחת אשר יצא לאור לפני ימים לא כבירים . אבל יען כי איננה אתי בבאן כתבתי להחכם הנ״ל לשלחה אלי שנית ויאות לבקשתי וקבלתי ממנו המחברת הנקובה בשם „מרגנותא שפירא״ וראיתי כי נכבדות מדובר בה מהג״מ שמשון שפירא ובנו הג״מ נתן שפירא (הוא הנקרא גם ר׳ נטע) ומן הג״מ יצחק בן הג״מ נתן נטע הנ״ל, והביא שם כי הר׳ יצחק שפירא היה ראש ישיבה בעיר קאוולי ונסע לקראקא והחל להדפיס הס׳ אמרי שפר מאביו ונסע משם ללובלין כי נתמנה לדיין ור״י שם וע״ש מה שהביא את אשר קרה עם הספר הזה והדפיסו אח״כ בלובלין ובא בהסכמה על ס׳ תקוני ב״ה בועד לובלין וכן ע״ס עץ שתול על העקרים . ובן אחיו הג״מ נתן בעל מגלה עמוקות נשא עליו אבל כבד . ולהר׳ יצחק שפירא הי׳ בן ושמו הר׳ נתן וחתנו הי׳ הר׳ יוסף שלמה לורא רופא בלובלין אשר אדבר ממנו להלן בהערות לצד 47 ובמחבר (?) הנ״ל נמצא דברים גם אודות בנו הר׳ נתן הנ״ל.

(שם) הביא סדר גטין של ר׳ יצחק ר׳ בנמש יש לתקן ר׳ נטעם כמו שהובא גם בצד 28 בין החתומים על התקנה „הק׳ יצחק כ״ץ ר׳ נטעס״ .

(שם) הביא שתיקן ביריד לובלין שנת ש״י שלא יתמנה רב בשוחד ממון (הלבנון שנת תרכ״ו) התקנה יצאה ביריד גראמניץ בלובלין שנת שמ״ז ובשנת ש״ן נתחזקה התקנה לכן יש לתקן ש״ן גם יש לתקן הלבנון שנת תרכ״ז עיי׳ לעיל צד 27 ובהוספות שלי .

(שם) הביא נוסח מצבתו . גם בדעת קדושים אבני זכרון סי׳ 27 הנוסח מהמצבה ואחרי המלות „שמו נודע בכל העולם״ הובא שם „שפירא ויאה אמריה״ ולא יותר וכן הובא במחברת מרגניתא שפירא צד 6 והמלות שהביא רו״מ„ לו רומיה תהלה . עמוד הגולה . . . . זה לא הובא שם .

(שם) הגאון מהר״ם לובלין תולדתו כתב הרב הגאון הגדול מוהר״י לעווינשטיין ונדפסה במ״ע הגרן והוא מעשה ידי אומן גדול ובקי נפלא בסדר הדורות אשר אין כמוהו וירד עד התהום והעלה פנינים בידו ולו יאתה תהלה על המלאכה היקרה הלזו . וגם הרב החכם המהולל הרש״א האראדעצקי הוסיף נופך משלו ודבריו טובים ונכוחים . ועיין גם בספרי אנשי שם אודותיו בסי׳ שמ״ג .

(צד 33) הביא אחד מבניו היה הגאון אהרן ראש ישיבה בק״ק לבוב טעה בזה כי הג״מ מוה״ר אהרן אבא הלוי היה חותן בנו הג״מ גדלי׳ וכן הביא הגאון הר״י לעווינשטיין בהגורן שם צד 47 בנו הג״מ גדליהו היה חתן מוהר״ר אהרן אבא הלוי ר״מ דק״ק לבוב והוא אשר הבאתי באנשי שם סי׳ מ״ג ושכן יכנהו הגאו מהר״ם לובלין „מחותני״

(שם) הביא בשם ספר יון מצולה שקרה לר׳ אהרן בשנת ת״ח נשבה בין עשרה רבנים וישימו אותו במשמר והיונים היו יודעים אותו (היינו מהרם לובלין) שהוא עשיר גדול ויפדה את בנו בכל ממון שפוסקין עליו הס׳ יון מצילה אין פה אתו אבל כל זה לא יתכן כי הוא לא הי׳ בנו גם מהר״ם לובלין נפטר שנת שע״ו ואיך יכול לפדותו בשנת ת״ח .

(שם) הביא כי בת הי׳ למהר״ם לובלין והיתה אשת הגאון מוה׳ יוסף ז״ל אב״ד

רחוץ

דחוק לעיר לבוב ומנוחתו כבוד שם. הוא הגאון הר' יוסף בר' אליקום געץ עיין אנשי שם סי' רכ"ד.

(צד 34) כתב מקום קברו נעלם מאתנו ובלי תפונה מצבתו היתה טרף לשני הזמן הגאון מהר"י לעווינשטיין בהגרן צד 45 הביא וז"ל" ויגוע וימת ביום ד' י' אייר שנת שע"ו ועתה לא נודע מקום קבורתו בלובלין ובין נוסחי מצבות הצר מות מאז נמצא גם נוסח מצבתו ואלה הדברים נחרתו על מצבתו: מ"ש"י"ח" ה" א"ב"י" רכב ישראל ופרשיו. כאיר לארץ וקדושיו אור חכמים וישרים. יחיד בדורינו „בכל עברים. ראש לועד הנבחרים ביום רביעי נכלו המאורם נר לדור דורים. גם „שר למאיר ובא קרא עלינו חושך יום בצהרים. דבר ודין קשה וחמורים לו הקריבו „להשיב בסברים. ידו הגדולה הראה בחכמת סתרים הרביץ תורה והעמידה בהדורים „וי לנו בחודש זיו. הורם העטרה מכל המורים מורינו ורבינו הגאון רבן של כל בני „הגולה מוה"ר מאיר זצלה"ה בר' גדליה האב"ד ור"מ דקהלתינו. לסדר אחרי מות „קדושים. קדישתו ופרישתו יזכר ויגן עלינו יסופר לדור אחרון שקול כמשה ואהרן תנצבה.

(שם) הגאון מהרש"א. הביא כי נפטר ד' כסליו שצ"ב נוכח המצבה שלחתי אל הרב המופלג בעל מגילת יוחסין ונדפסה שם. ואודותיו כתב בטוב טעם ודעת הרב החכם השלם מוה' שמואל אבא הארארעצקי במחברתו שם משמואל

(צד 35) הג"מ אפרים זלמן שור. הביא נולד לאביו הגאון נפתלי הירש ראיתו בהגרן צד 46 שהביא הרב הגאון מהר"י לעווינשטיין מתלמידי מהרם לובלין הי' גם הג"מ אפרים זלמן שור אבד"ק שעבערשין. בריסק הוראדנא, לובלין. בעהמ"ח ס' תבואות שור נפטר בלובלין כ"ח תשרי שצ"ד הוא הי' בן הגאון מוה' נפתלי הירש אבד"ק לובלין והגליל עכ"ל. ואשר הביא כי הי' בן להג"מ נפתלי הירש אבד"ק לובלין לא כוון יפה כי אביו לא הי' אבד"ק ליבלין ובלובלין הי' שני רבנים בשם ר' נפתלי הירש האחד בן הג"מ יצחק כנ"ל ההובא בספרו צד 55 והשני כן הגאון בנימין וואלף הביאו צד 61 והג"מ מוה' נפתלי הירש אביו של הגאון אפרים זלמן שור הי' בן הר' משה כמו שתראה בס' אור החיים סי' 520 שכתב הר' אפרים זלמן שור מלובלין במ' נפתלי הירש במ' משה ר' אפרים זלמן שור הרביץ תורה בשעבערשין והסכים שם בשנת שע"ז על ספר עין שתיל והי' חתן הר' שאול וואהל ובנו היה מוה' יעקב שור מבריסק וחיבר ס' „תבואת שור"

(צד 36) הביא שיורים מן המצבה ונוסח המצבה נעתק למעני והבאתי בס' פרי קריה נשגבה אות כ"ח בהערה (נדפס בהאשכול ח"א צד 141) וכעת ראיתי שנדפס ג"כ בדעת קדושים אבני זכרון סי' 29 : א"ראלים ומציקים .... פ"שטו ידם באיש אלקים ולקחו ..... ר"בנו וגאוננו נר ישראל ראש גולת ישראל ..... י"ראת ד' מבטח עוז א"פ"ר"י"ם" לראשנו מעוז .... משכיל בדרך תמים וישר ורב כח בתבואת שור, מיתתו יכפר בעדנו ויהפך לשמחה אבלנו וישלח א"פ"ר"י"ם" משיח צדקנו אמן סלה, הגאון הגדול... מוה' אפרים זצ"ל נקרא זלמן שור אב"ד ור"מ דק"ק לובלין בן הגאון דק"ק לובלין מוה' נפתלי ..... כ"ח תשרי שי"ן צדי"ק דל"ת לפ"ק תנצבה

(שם) הגאון מוה' יוסף יוסקי הנקרא ר' יוסף קלמנקיש עיי' אודותיו אנשי שם כ'

סי' רי"ז ואודות אחיו בסי' נ"ח וכפי זכרוני הוציא לאור ידידי ה"ה הג' החכם הנודע מוהר"י כהן צדק נ"י מחברת אחת וראריך בטוב טעם ודעת תולדות הגאון הר' יוסף ז"ל ואחיו הר' אליהו ז"ל וכלו אומר כבוד וישרים למבין

(צד 38) הג"מ יעקב בר' אפרים נפתלי הירש, מדובר ממנו בדעת קדושים צד 88 ע"ש וגם המצבה נעתקה שם באבני קודש סי' 31 ובהגרן צד 46 הביא הגאון הרי"ל הגאון מוה' יעקב אבד"ק ליקאווי בריכק לובלין ונפטר שם יום י' ט"ז כסליו ת"ד והיא הי' בן הג"מ נפתלי הירש האבד"ק לודמיר

(צד 39) הר' דוד דרשן הביאו בעל אור החיים וכ"ב היה נאה דורש בקראקא בזמן הרמ"א וישאל מאתו ככתוב בתשובה סי' פ"א והי' נודע בדורו למשורר ונמצא שיר לו בסוף ס' הרב מוה' הירש למדרש חמש מגילות הנדפס קראקא שכ"ט אשר שר בשבח המחבר כ"ט אב שכ"ט. היא הר' נפתלי הירץ בר' מנחם ריש מתיבתא בלבוב עיין אנשי שם סי' תמ"ה.

(שם) חושב הספרים שחיבר. באור החיים שם הביא ג"כ ס' תהלה לדוד על תרי"ג מצות עם רמזים (קראקא של"א)

(צד 40) שם הביא את הגמ' אברהם אפרים פישל אבד"ק ליקאוו. לבוב נפטר שם ת"ג יש לתקן ת"ג עיי' אנשי שם סי' פ"ב חרות על המצבה כי לקחה א"ו"ת"ו" אלקים ליצירה.

(שם) הביא נוסח המצבה מן הגאון מוה' אפרים המצבה היא מצבת הגאון ה"ו אפרים זלמן שור עיי' לעיל בהערה שלי לצד 36

(צד 43) הביא הגאון מוה' יהודה ליב בר' מאיר אשכנזי היה אבד"ק לבוב ברור שיש לתקן היה אבד"ק ליבלין.

(צד 47) הר' משה בריינדילש אשר הביא מכתב להר' מרדכי כ"ץ בק"ק לבוב ביום י"ד תמוז שפ"ד. אולי הוא הר' מרדכי בר' דוד כ"ץ הובא באנשי שם סי' שס"ו

(שם) נכבדות מדובר מכבודו אודות הר' יוסף שלמה רופא מקנדיא הנקרא יש"ר מקאנדיא. וביים אודות מקום פטורתו נחלקו הדעות יש אומרים שנפטר בפראג ואחרים אומרים בעיר לובלין ושניהם מביאים להם ראיות מציוני בתי הקברות בהעדים הנזכרות נוסחת מצבתו בעיר פראג נמצאה בגל־עד צד 81. וגם בלובלין נמצאת שיורים ממצבה נשברה אשר לפי דעת „עלי הדס" חרות עליה (היינו בלובלין) מצבת השר יוסף שלמה רופא מאי־קנדיא שמו נודע בשערים והי' מובהר בכתרים. כבאו הי' מוטל בין גדולים וישרים והי' רופא מומחא לנפשות ובשרים פה נטמן הארון והלוחות והשברים שנת שע"ו [צ"ל שפ"ו] לפ"ק אולם לדעתי הר' יוסף שלמה מקנדיא (יש"ר מקאנדיא) נפטר בפראג. והמצבה בעיר לובלין היא מצבת הר' שלמה רופא אשר בנו הר' יהיאל הי' מחותנו של הגאון בעל תוי"ט היינו בנו הר' אברהם נשא בת ר' יחיאל כמו שהובא מרו"ב צד 41 והמצבה בלובלין היא מר' שלמה רופא הנ"ל ואולי הי' שמו יוסף שלמה ונוסח המצבה מעיר לובלין הוא ג"כ בדעת קדושים אבני קודש סי' 28 וחרות עליה מצבת השר ר' יוסף שלמה רופא מחבר איזה ספרים בק"ק לובלין שמו נודע בשערים והיה מוכתר בכתרים כבאו היה מוטל בין גדולים וישרים והי' רופא מומחה לנפשות ובשרים פה נטמן הארון והלוחות והשברים שנת שפ"ו. לכן תראה המלוה.

המלות „מאריקאנדיא" דהביא בעלי הדם הוסיף אחר המעתיקים ומה שהנוכח ישוה קצר להגוסח בפראג כי כותב המצבה ידע מנוסח אשר חרות על ישר מקאנדיא וכתב ג"כ גוסח בזה או להיפך והס' גל־עד אין תחת ידי בכאן .

(צד 50) הגמ' אליהו בר' אברהם קלמנקיש ר"מ ואב"ד בק"ק לבוב . והוא אחיו של הג"מ יוסף בר' אברהם קלמנקיש עיי' אנשי שם סי' נ"ח ולעיל בהערותי לצד 36 כתבתי כי ידידי הרב הגדול מהר"י כהן צדק כתב אודותיו באיזה מחברת אשר הוציא לאור יאבה לחקור על שם המחברת ולהביא דבריו בקיצור כי יוסף הוא השליט בחקירות הדורות מגדולי ישראל וכל רז לא אנוס ליה .

(צד 55) הג"מ נפתלי כ"ץ בר' יצחק בר' שמשון אודות אביו הג"מ יצחק בר' שמשון כתבתי באריכות במבוא למדרש תהלים הערה ד' והזכרתי שם ג"כ את בנו הג"ם נפתלי כ"ץ אב"ר דק"ק בערלין .

(שם) הביא נוסח המצבה . נוסח מצבתו נעתקה ג"כ ברעת קדושים אבני קודש סי' 31 קצת בסדר אחר

(צד 56) הגאון הר' העשיל עיי' אודותיו ברעת קדושים צד 93 ונכבדות מדובר בו .

(צד 58) הביא כי הט"ז היה תלמיד מהגאון ר' העשיל . לא אדע המקור לזה זאת נודע כי הט"ז שקול וטרי עמו בהיותו אצלו בק"ק לובלין עיי' אנשי שם סי' קל"ח

(שם) הביא נוסח המצבה מהגאון ר"ר העשיל ובהמצבה חרות „נפטר יום א' כ' תשרי תכ"ד לפ"ק"

(צד 59) הג"מ אהרן שמעון בר' בנימין וואלף שפירא עיי' אודותיו אנשי שם סי' ל ח

(צד 60) הביא נוסח המצבה מס' גל-עד וחרות ח"מ"ת" ליצירה ובסוף חרות ח"ב"ת" לפ"ק אין ספק ש ובא שם ה"מ"ת" לפ"ק

(צד 61) הג"מ משה בעה"מ ס' מהדורא בתרא , הגאון הר"י לעוונשטיין בהגרן צד 45 הביא כי הוא הי' אחד מתלמידי מהר"ם לובלין והביאו בתשובת מהר"ם סי' פ"ו פ"ז .

(שם) הג"מ נפתלי הירש בר' בנימין וואלף . יש להוסיף על הדברים שהביא רו"מ הכתוב עליו ברעת קדושים צד 99 והי' תחלה אבד"ק פינטשוב ושם הסכים בשנה הל"ג ע"ס לקט שמואל וחתם חוב"ק פינטשוב וע"ש שחושב עוד ספרים אשר הסכים עליהם וגם חתום בפנקס ד' ארצות תמ"א ועיי' ג"כ מה שכתב הרב הגאון הר"י לעווינשטיין הגרן צד 47 ואשר הביא רו"מ תלמידו הי' הג"מ יוסף אבד"ק סעניץ בעהמ"ח ס' ראש יוסף יש לתקן אבד ק סעלץ . ונוסח המצבה הובא ג"כ ברעת קדושים אבני קודש סי' 32

(צד 64) הג"מ צבי הירש בר' זכרי' מענדיל עיי' אודותיו באנשי שם סי' תע"ט ובהערות הג"מ יוסף לעווינשטיין בהערות שם צד 247

(שם) הביא ואחר מות הגאונים דק"ק לבוב ה"ה הגאון בעל הט"ז שהי' אב"ד בחוץ לעיר והגאון מוה"ר נפתלי הירץ בר' זעלקי שהי' אב"ד דתוך העיר עיי' אנשי שם סי' תמ"ז

שם

(שם) בלו בני העיר לבוב את הג"מ יהודה יודיל בן מהר"ם ר"ה מלובלין לאב"ד ור"מ בחוץ לעיר הוא ר"ת הר' משה ר' הירש עיי' אודותיו אנשי שם סי' קפ"ח

צד 65) בנו הי' הר' יהושע העשיל מלבוב עיי' אנשי שם סי' ר'

(שם) הביא נוסח המצבה כי נפטר יום א' ו תשרי תנ"א באנשי שם הבאתי נוסח המצבה כי נפטר א'ו"י" תשרי ת"נ"א" לכן יש לתקן יום א' ו תשרי אבל זמן מיתתו כאשר הביא יום א' ו' תשרי לא יתכן כי שאלתי חכם אחד בלבוב לעיין בלוח השנים והשיב לי ו' תשרי שנת תנ"א חל בשבת ולא ביום א'

(צד 66) הביא את הר' מרדכי זסקינד ובא על החתום ביחד עם הג"מ פנחס משה והג"מ יואל בר' יצחק איזיק והג"מ ארי' ליב מלאדמיר הראשון הוא הר' משה חריף השני בר' ישראל עיי' אנשי שם סי' ת"י השני עיי' אנשי שם סי' ר"ז והשלישי הוא הג"מ ארי' ליב בר' משה עיי' אנשי שם סי' פ"ט . ופה המקום להעיר כי בן הי' לו ושמו הר' משה שהי' אב"ד ור"מ בק"ק האמבורג ואלטונא .

(צד 67) הג"מ שמחה הכהן בר' נחמן רפפורט עיי' אודותיו אנשי שם סי' תקמה ובהערות הגאון הר"י לעווינשטיין שם צד 249 .

(שם) הגאון הנ"ל חפץ לשבת בלבוב על כסא אבי אמו הג"מ יוסף בר אליקים געץ עיין אנשי שם סי' רכ"ד .

(שם) ונפטר בעיר שעברשין ביום ז' אב תע"ח החוקר הר"י רייפמאן ראה את המצבה וחרות עליה תע"ז רק הגאון ח"ן דעמביצער רצה לשער כי טעות נפל במצבה וצ"ל תע"ח . וראיתי בדעת קדושים צד 153 הביא ג"כ כי נפטר ז' אב תע"ז ויפה העיר שם החכם הגדול הר"ש וויענער כי אין לשבש בחנם שנת מיתתו והנכון תע"ז

(שם) הביא אחד מבניו הי' הג"מ חיים הכהן ר"פ אבד"ק לבוב עיי' אנשי שם סי' קס"ח

(שם) בנו השני הי' הג"מ בנימין הכהן ר"פ עיין אנשי שם סי' קט"ו

(שם) חושב ז' בנים וב' בנות עיי' אנשי שם צד 240 הבאתי בשם דעת קדושים כי הי' לו עשרה בנים וחמש בנות והבאתי גם שמותם .

(שם) בתו היתה אשת הג"מ חיים יהודה ליב אבד"ק יארטשיב לבוב בעהמ"ח ס' דברי ארי' יהודה . אודותיו עיי' אנשי שם סי' קס"ו ובמלואים צד 233 והבאתי שם כי לא הי' אב"ד רק נסע לשם מעיר לבוב מאיזה סבה אשר לא נודעה ואודות הספר דברי ארי' בררתי שם במלואים כי הספר הנמצא ביד הרב הגאון מוה' משה מישל שמואל שפירא בראגאווי לא חברו הר' חיים יהודה ליב סג"ל איטינגא רק גיסו שהי' ג"כ חתן הג"מ שמחה הכהן ר"פ , הג"מ ארי' ליב אבד"ק נאווהרדק גם בוויטעבסק הוא חברו ע"ש

(צד 68) הג"מ מאיר בהג"מ בנימין וואלף. עיין אנשי שם במלואים צד 234 הבאתיו כמו שהובא בדעת קדושים צד 60 ועיי' הגרן צד 48 מה שכתב אודותיו הרב הגאון מהר"י לעווינשטיין

(שם) הביא . בניו הם הרב מוה' משה והר' ישכר בער אבד"ק לובמלא בדעת קדושים צד 63 הביא וז"ל להג"מ מאיר אבד"ק לובלין שני בנים ובת בנו הראשון הר' דוד בלובלין (פנקס לובלין) אשתו היתה בת הג"מ הירש האלברשטאט . ובנו השני

השני מוה' משה והוא מאשתו השני' בת הג"מ ר' העשיל ובת הי' לו מרת דאבריש אשת הגאון הפרנס דר"א מוה' משה מלובלין שנקרא ר' משה דאברישעס והיא מאשתו הראשונה בת הט"ז והגאון מהר"י לעווינשטיין בהגרן צד 48 הביא וז"ל הרה"ג מוה' מאיר האבד"ק תעלמא . אפטא . לובלין הי' חתן הגאון בעל הט"ז והוליד ממנה מרת דאבריש אשת הגאון מ' משה . אחר פטירת אשתו לקח את מרת העסיא בת הגאון רבי העשיל והוליד ממנה את הגאון מוה' יהושע העשיל ז"ל מחעלמא פו"מ דר"א . ובני השני הוא מוה' משה פרנס דר"א . ודבריו אינם עולם יפה . האם קרא את בנו מאשתו הראשונה בשם משה וכמו כן מאשתו השניה .

(שם) הביא נוסח המצבה . וראיתי נוסח מצבה מתוקן יותר בדעת קדושים אבני קודש סי' 35 חשך השמש וירח קדר . ובו פטירת צאן קדשים רועה נעדר , יום הששי ויכל המלובה מכבוד מנוחת הגאון מהר"ר מאיר זצ"ל כי נעדר אשר אור תורתו הי' זורח בק"ק לובלין והגליל יום ה' במרחשון נסתלק והלך בחדר (על אבן מרגלותיו) לפני ולפנים מן החדר פ"ג"ת לפרט דמעה מעין לא נעדר זה' פרצות ישראל ינדור בהר"ר בנימין ואלף ר"א (ר"ת ר' אברהם) חתן הגאון מוה' דוד בעל הט"ז ובזיווג שני חתן הגאון מוה' העשיל ז"ל "

(צד 74) תלמיד הרב שפתי כהן שקיל וטרי צ"ל שפתי כהן .

(צד 81) הר' בנימין וואלף בר' אברהם היילפרין . סיים בס' אנשי שם צד 48 ידובר ג"כ אודותיו . הוא שם סי' קי"א ולא העיר לעיין גם שם במלואים צד 234 שם מלאתי את דברי והבאתי ג"כ שנפטר כ"ז בכסליו תס"ה .

(צד 82) הג"מ אליהו בר' שמואל . יש להוסיף מה שהביא אודותיו החכם הגדול מוה' חיים מיכל ז"ל בספרו אור החיים סי' 409 . הר' אליהו במ' שמואל מלובלין שימש גדילים הרבה בבחרותו בק"ק בריסק וגם לחמיו הרב מהרי"א ולדודו אחי אמו הר' מענדיל כ"ץ אב"ד במדינת רוסיא והרביץ תורה והי' אב"ד בביאלי ובבריסק דליטא ובשאר קהלות בפולין ואח"כ באייבישיץ אשר במדינת מעהרין והפליג בזקנה ובסוף ימיו עלה לעיה"ק חברון תוב"ב . ושם היתה מנוחתו ובני הרב בעל פרחי שושנים והוא חבר ספר יד אליהו נדפס אמסט' תע"ב

(צד 83) הר' חיים בר' שמואל עיי' אנשי שם במלואים צד 234

(שם) הביא על המצבה חרותים חתן האלוף מ' וואלף ר"א ר"ל . הוא ר"ת ר' אברהם ר' ליפמנש . והוא הר' בנימין וואלף ההובא בצד 81 . ואשר העירותי עליו לעיל . ומה שהביא על המצבה חרות נפטר ביום ה' עשרה ימים בשבט תס"ו ובדעת קדושים אבני קודש סי' 34 הובא נוסח המצבה שנפטר ש"ק עשרה ימים לחודש שבט תט"ז ושאלתי על זה חכם אחד בלבוב לעיין בלוח השנים , וכתב אלי י' שבט תס"ו חל ביום ב' ולא ביום ה' ובשנת תס"ז חל י' שבט כיום ה' . ולא בש"ק לכן יותר נכון שצריך להיות תס"ז

(צד 85) הר' אברהם אבלי בהג"מ ר' איסרל . בדעת קדושים צד 61 הביא בא עה"ח בפנקס ח"ק בלובלין משנת תנ"ו עד שנת תצ"א והוא אשר הבאתיו בקריה נשגבה סי' א' (האשכיל ח"א צד 134) וע"ש מה שהבאתי אודותיו בשם הרב הגאון הר"י לעווינשטיין וגם נוסח המצבה הבאתי שם .

(שם) הביא נוסח המצבה ולא נמצא שנת מיתתו אבל בדעת קדושים אבני

קודש

קודש סי' 36 הובא נוסח המצבה : פ"נ הנגיד האלוף פרנס הועד דד"א מוה' אבלי „בן הרב אב"ד מוה' ישראל איסר בהרב הגאון מ' משה ז"ל שהי' אב"ד ור"מ דק"ק „לובלין ד' דחוה"מ פסח תק"ז לפ"ק

(צד 86) הר' אליהו בר' יעקב והביא כי בסוף ימיו נתישב באמשטרדם והתאכסן בבית הרב אב"ד מוה' ארי' ליב . הוא הגאון הר' ארי' ליב בהג"מ שאול בן הגאון הר' העשיל ז"ל עיי' אודותיו אנשי שם . סי' צ' .

(צד 87) הר' יוסף בר' ארי' ליב עיין אנשי שם סי' פ"ב .

(צד 91) הג"ם שאול בר' מאיר מרגליות עיין אנשי שם סי' תק"ג

(צד 93) הביא נוסח מצבתו . באנשי שם הבאתי ג"כ נוסח המצבה רק פרט השנה לא נעתק יפה

(צד 94) הג"מ יוסף תאומים הביא נוסח מצבתו כי נפטר י"ח תשרי תקמ"ג . וגם בדעת קדושים אבני קודש סי' 37 הובא נוסח המצבה והביא שנת תקי"ח *) .

(שם) הביא נוסח המצבה מהג"מ צבי הירש מרגליות „כבוד הגאון המפואר מוה' שאול יש לתקן כבוד הרב הגאון המפואר [צבי הירש בן הגאון מוה'] שאול

(צד 98) הר' משה בהר' בנימין וואלף . אביו הובא בצד 81 וזאת בנו הר' משה הבאתי באנשי שם סי' 48 בשם הגאון הרי"ל וע"ש במלואים צד 234 ושם הובא כי נפטר ה' שבט תק"א וכן בדעת קדושים צד 61 הוא שנפטר ה' שבט . והר' משה הי' אחי הגאון הר' מאיר אבד"ק אפטא ולובלין

(צד 99) ר' דוד בר' משה ר"ו ר"א ר"ל אביו הר' משה הביאו צד 98 והמלות ו"ור"א ר"ל והיא ר"ת ר' וואלף (ר' בנימין וואלף הביאו צד 81) ר' אברהם ר' ליפמניש .

(צד 102) הר' שלמה ספרא ודיינא הובא גם באנשי שם סי' תקט"ו בא עה"ח בפנקס הקהל מלבוב הר' שלמה ספרא דמתא לובלין אבל נראה כי הוא אחר ומוקדם בזמן .

(צד 104) ר' אברהם פרנס הוא הנקרא ר' אברהם ר' היימיש וכאשר הביא בעל דעת קדושים הי' גבאי ראש ומנהיג קצין ומחזיק ישיבה בלובלין בשנת תס"ז ותע"ה והי' ראש המדברים בועד ד' ארצות ביערסלב חתום בס' לוחות העדות בין רבני לובלין בר"ח אייר תקי"א „הקטן אברהם ר"ח מלובלין"

(שם) הביא נוסח המצבה . וגם הובא בדעת קדושים אבני קודש סי' 38 אבל בנוסח שהביא וגם בדעת קדושים יש לתקן ובצ"ל ו"י"ג"ו"ע" ו"ימה" בשיבה ט"ו"ב"ה" (בגימטריא תקב"ג) וכן עוד שם וה' ב"ר"ך" א"ת א"ב"ר"ה"ם" ב"כ"ל" כן יש לנקד ויעלה המספר תקכ"ג גם במקום שהביא בצדק הלך למנוחות יש לתקן בצדקו כמו שהוא באבני קודש .

ומה שהובא בר"ח ר"י ר"א ר"ל הוא ר"ת ר' חיים ר"י צ"ל ר"ו ר"ת ר' וואלף ר' אברהם ר' ליפמניש .

(צד 105) הר' צבי הירש בר' אברהם . הוא ר' אברהם פרנס שהביאו צד 104 .

(שם) אחיו של הג"מ יעקב חיים הוא הר' יעקב חיים ההובא צד 89 גם הובא בדעת קדושים צד 67 וגם הג"מ משה פנחס אבד"ק בוורז הי' אחיו כמו שהביא צד

---

*) האות והמופת על זה כי אינם נכונים דברי הדעת קדושים שנפטר בשנת תקי"ח הוא בנמצא את שמו חתום בפנקסי עדתינו הרבה שנים אחרי זה . המחבר .

104 והוא היינו הר' משה פנחס הי' ראב"ד בק"ק זאלקווא כמו שהבאתי בספרי קריה נשגבה (החת מכבש הדפוס)

(שם) הביא נוסח המצבה נוסח מצבתי הובא ג"כ בדעת קדושים סי' 39 ובמקום נפטר ביום א' ב"ד טבת כתוב שם נפטר ביום א' ר"ח טבת.

(צד 107) הביא הגאון ר' מאניש בהג"מ פנחס אבד"ק לבוב. לא נודע למי כוון בזה.

(צד 109) הר' מאיר בר' אברהם. אחיו של הר' יעקב חיים ואחיו של הר' צבי הירש. אביו הביא צד 104 ואת הר' יעקב חיים הביא צד 89 והר' צבי הירש צד 105 ובעל דעת קדושים צד 67 הביא כי עוד אח הי' להם (היינו בן הר' אברהם) ושמו הר' ארי' ליב.

(שם) הביא נוסח המצבה מר' מאיר שנפטר בש"ק כ"ו תמוז תקמ"ג ובדעת קדושים שם הביא כי בא על החתים בפנקס הח"ק בלובלין בשנת תקנ"ד ושאלתי חכם אחד בלבוב לעיין בלוח השנים אם כ"ו תמוז תקמ"ג חל בשבת והשיב לי כי כן הוא לכן לא יתכן כי חתם בפנקס בשנת הקנ"ד אולי כתוב שם תקל"ד.

(צד 110) הביא נוסח המצבה מר' משולם זלמן בהג"מ יוסף נוסחת המצבה הובא גם בדעת קדושים אבני קודש סי' 42 במקום עלה יעלה חרות שם עלה מעלה גם נמצא שם הסיום „חתן הגביר ר' נתן" ואולי הוא ר' נתן אשר הביא צד 108

(צד 116) הר' אברהם בן הגאון הר' יעקב יצחק הלוי הורוויטץ, את אביו הביא צד 119

(צד 121) הר' יצחק נתן נטע בר' משה פרץ, בעל דעת קדושים צד 68 הביא בשם הקדמת הג"מ זלמן מרגליות לס' מגלה עמוקות כי הר' משה פרץ הי' בן מ' נתן נטע פרנס בלבוב מגזע הגאון בעל מגלה עמוקות ועיי' שם צד. 71 והביא כי בן הר' משה פרץ הגאון מה' חיים נחמן מדובנא הי' חתן הגאון מוה' זלמן מרגליות ז"ל.

(צד 122) נוסח המצבה הובאת גם בדעת קדושים אבני קודש 44 ושם אחרי המלות „צדיק בתומו התהלך" נמצא בנוסח הנ"ל „עד כי חפץ בו המלך"

(צד 127) הג"מ יושע העשיל אשכנזי בר' משולם זלמן. את אביו הביא צד 97

(שם) הביא בנוסח המצבה כי נפטר ה' אדר ראשון תרכ"ז בדעת קדושים צד 135 הביא כי נפטר ב' אדר ראשון תרכ"ז וכן הביא שם את נוסח המצבה באבני קודש סי' 46 וגם שם חרות ב' אדר. גם הביא בעל דעת קדושים כי הסכים בשנת תרי"ט ע"ס אהל יעקב על דברים להמגיד מדובנא והי' חתן הגאון מ' בנימין ברוידא אב"ד הוראדנא.

ואלה מוסיף על הראשונים

הנני להביא בזה איזה גדולי ישראל מלובלין אשר רו"מ לא הביאם בספרו, וסדרתים ע"פ סדר א"ב ואין ספק כי עוד הרבה יש להוסיף עליהם אבל אין לי פה הספרים הנחוצים לזה.

א) הר' אברהם בר' בנימין וואלף אנשי שם צד 234 הבאתי בשם דעת קדושים שהר' אברהם הוא בנו של הר' בנימין בנימין וואלף

הר'

ב) הר׳ אברהם ב״ר׳ ארי׳ ליב קלמנקש בר׳ יוסף יפה מלובלין בן הביא בעל אור החיים סי׳ 59 וחיבר ס׳ מעין החכמה וס׳ האשל. אולם זה הוא ההובא באנשי שם סי׳ ק״א הר׳ אשר יעקב בר׳ ארי׳ ליב קלמנקש ע״ש.

ג) הר׳ אברהם בר׳ אליעזר ליפמאן היילפרין הי׳ פרנס ומנהיג בלובלין חתן הגאון מה״ם מלובלין ובא על החתום בשנת תט״ו בין מ היגי ד׳ ארצות בוועד לובלין בירוד גראמגיץ דעת קדושים צד 58 הפסק הזה הביא לע הרב החכם דכולל מוהרא״א הרכבי בהאסיף שנה ששית צד 155. והוא הי׳ בן הר׳ בנימין וואלף ובן הבאתי באנשי שם צד 234 ושם בהערות מהגאון מהרי״ל צד 242 הביא ג״כ הר׳ אברהם הי׳ חתן המהר״ם מלובלין אולם בהגרן צד 47 הביא כי אביו הר׳ אליעזר ליפמאן היילפרין הי׳ חתן מהר״מ לובלין.

ד) הר׳ אלעזר ליפמאן היילפרין בר׳ אברהם היילפרין הוא אשר הבאתי באות ג׳ ועיי׳ הגרן צד 47 מה שהביא אודותיו הגאון הר״י לעווינשטיין ואביו הר׳ אברהם הוא ההובא באנשי שם סי׳ י״א.

ה) הר׳ אלעזר בהג״מ בנימין וואלף נפטר בלובלין י״ב שבט תקב״א הרי״ל בהגורן שם צד 48

ו) הר׳ אליעזר ליפמאן (זוסמאן) בר׳ ארי׳ ליב כ״ץ מלובלין וחתום בפנקס זאלקווא (הנמצא ת״י) עיין קריה נשגבה סי׳ ל׳ (האשכול ח״א צד 142)

ז) הר׳ ארי׳ ליב כ״ץ מלובלין הוא ההובא באות ו ובקריה נשגבה שם הבאתי בשם הגאון הרי״ל כי הר׳ ארי׳ ליב היה חתן הר׳ אלעזר ליפמאן היילפרין ההובא לעיל בסי׳ ג׳ וד׳

ח) הר׳ אשר לעמיל בן הג״מ יצחק. אביו הר׳ יצחק הי׳ ר״מ בלבוב (עיין אנשי שם סי׳ רצ״ב) ובנו הר׳ אשר לעמיל כאשר הביא הגאון הר״י לעווינשטיין בהגרן צד 39 הי׳ הד מבי דינא רבה דלובלין. ונזכר בדרכי משה באה״ע בכתיבת השמות אות א׳ ובברכת המים אות א׳

ט) הר׳ בעריש היילפרין הי׳ מ״מ בלובלין כמובא בדעת קדושים צד 29.

י) הר׳ גדליהו בר׳ יצחק מלובלין הי׳ מתלמידי הגאון ר׳ שכנא ז״ל הרי״ל בהגרן שם

יא) הר׳ דוד בר׳ מאיר ואשתו היתה בת הג״מ צבי הירש הלברשטאט בן הובא בדעת קדושים צד 63.

יב) הרבנית מרת הדסה כאשר הובא בדעת קדושים צד 61 היתה בת הר׳ בנימין וואלף היילפרין ההובא בצד 81 והיתה אשת האליף הגדול מוה׳ חיים בהאלוף מוה׳ שמואל בהאלוף מוה׳ וואלף בעהמ״ח ס׳ עיר בנימין נכד בעל מגיני שלמה ועיין בהגרן צד 48 ור׳ חיים בר׳ שמואל הוא ההובא צד 83 וע״ש לדף ההוא בהעדות שלי

יג) הג״מ זעלין בר׳ אברהם בר׳ ליפמאן מלובלין והר׳ זעליג הי׳ חותנו של הג״מ אלעזר ליזר נפטר בלובלין תפ״ו כן הביא הגאון הרי״ל בהגרן צד 48

יד) הר׳ יהודה הכהן ר אפורט מלובלין בן הר׳ דוד ועלה הר׳ יהודה הכהן בשנת ת״ס לירושלים דעת קדושים צד 150 בשם שה״ג לחידא.

טו) הר׳ יהודה ליב בר׳ נפתלי כ״ץ מלובלין חיבר ס׳ תולדות יהודה נדפס בפראג ת״ז כן הובא באור החיים סי׳ 1014

טז) הר׳ יהודה יודל בר׳ משה מלובלין עיין אנשי שם סי׳ קפ״ח

הי״

יז) הר' יהושע העשיל בר' מאיר . הר' מאיר הזה בנו של ר' ישראל איסר ליש נ"ר' אברהם אבלי עיין קריה נשגבה סי' א' (האשכול ח"א צד 134) ושם הבאתי נוסח המ"בה מלובלין : פה נטמן איש תמים במעשיו וירא אלהים בר אבהן ובר אורין הרב החריף התורני מוה' יהושע העשיל בן מוה' מאיר ר' איסר ר' אבליש ש' תקפ"ד תנצבה .

יח) הר' יוסף יוסקי בהר' צבי הירש סבא ולו שני בנים הגאון הר' שמואל בעהמ"ח להם רב ובנו השני הר' צבי הירש סבא בן הובא בדעת קדושים צד ?? ועיין אנשי שם צד 243 בהערות הגאון הר"י לעווינשטיין שאביו של הר' יוסף יוסקי הי' הר' שמואל ע"ש .

יט) הר' יוסף בר' שמואל עיין לעיל אות י"ח הר' יוסף יוסקי בהר' צבי הירש

כ) הר' יחיאל מיכל ברי אברהם בר' אלעזר היילפרין מלובלין שהי' שם פרנס ומנהיג (הוספותי לעיל אות ג') והר' יחיאל הובא בפנקס הח"ק בלובלין בשנת המ"ח כן הביא בעל דעת קדושים צד 59

כא) הר' ישראל איסר בר' מרדכי ר' ליבישם הר' ישראל איסר הי' פרנס דד"א בלובלין דעת קדושים צד 64 והי' אחיו של הג"מ אברהם אבלי אבד"ק זאלקווא קריה נשגבה . סי' ט"ו (האשכול ח"א צד 136)

כב) הר' ישראל איסר בר' אברהם אבלי הוא ר' אברהם אבלי שהבאתי בקריה נשגבה אות א' (האשכול ח"א צד 134) והבאתי שם נוסח מצבתו „פה נטמן הרבני החריף המופלא הנגיד המפורסם מוה' ישראל איסר בהרב הגדול הפרנס דד"א מוה' אבלי ר' איסרליש ג' ניסן שנת תק"מ והובא גם בדעת קדושים אבני קידש ס' 41 ונקבר אצל אביו הר' אבלי ז"ל דעת קדושים צד 64 .

כג) הר' מאיר בר' ישראל איסר מלובלין את אביו הבאתי לעיל באות כ"ו ובנו הר' מאיר הובא בדעת קדושים צד 67 ונוסח מצבתו הבאתי בקריה נשגבה אות א' האשכול ח"א צד 134 וכן הובאה בדעת קדושים אבני קודש סי' 43 וחרות עליה „פ"נ בנן של גזע ישישים הרבני המופלא מוה' מאיר בהרבני הנגיד המפורסם האלוף ר' ישראל איסר ר' אבליש נפטר שנת תק"ס לפ"ק .

כד) הר' מרדכי בר' אברהם . הגאון הרי"ל בהערותיו לאנשי שם צד 244 הביא וז"ל הר' מרדכי אחי אביו של הג"מ מאיר ז"ק נהרג בלובלין על קה"ש י' אב שנ"ו ובפנקס דק"ק פינטשוב כתב עליו על הר' מרדכי בהקדוש ר' אברהם .

כה) הר' משה בר' מאיר הנקרא ר' משה דאברישעס על שם אשתו בת הגאון הט"ר . עיין לעיל בהערותי לצד 68

כו) הר' משה בר' הערש ר' יאסקים מלובלין בנו של הר' משה הי' הגאון הר' יהודה יודל שהי' אב"ד בלבוב (אנשי שם סי' קפ"ח) וחתם יהודה המכונה יודל בא"א מהר"ם ר"ה ר"י (ר"ת הר' משה ר' הירש ר' יאסקים) מלובלין ועיין גם אודותיו דעת קדושים צד 98

כז) הר' משה פנחס בר"א ר"ח מלובלין בא בחתימתו על החרם הגדול מגדולי ישראל בעיר זאלקווא בשנת תקי"א אשר באו לסייע להגאון מוהר"י אייבשיטץ ז"ל ונדפס בלוחות העדות דפוס אלטונא .

כח) הר' נפתלי הירץ בר' ישראל אשכנזי הוא ההובא באנשי שם סי' תמ"ח והגאון הרי"ל בהערות שלו צד 246 הביא בשם פנקס טיקטין כי מקאוולי נתקבל לטיקטין בשנת תס"א ומשם הלך ללובלין , ומובא בפנקס דביהכנ"ס ז' קרואים יזכור את כו' ותהום בפנקס דח"ק דלובלין ומשם הלך ללבוב .

הר'

כט) הר' נפתלי הירש עיי' לעיל בהערות שלי צד 35

ל) הר' נתנאל מלובלין תלמיד מהר"ם לובלין הובא מהגאון הרי"ל בהגרן צד 46

לא) הג"מ נתן הי' חתן הגאון ישראל איסר אבד"ק לובלין והר' נתן כאשר הביא הגאון הרי"ל הגרן צד 52 נתקבל לאבד"ק לובלין ונדפסו ממנו הגהות בסוף שו"ת שיבת ציון (ווארשוי תרמ"א)

לב) הר' פנחס בר' בנימין וואלף היילפרין הי' גבאי משמרות בלובלין בשנת תע"ד כאשר הבאתי באנשי שם צד 234 בשם דעת קרושים צד 61 בשם פנקס דח"ק.

לג) הר' צבי הירש בר' בנימין וואלף היילפרין באנשי שם סי' קי"א הבאתי בשם הגאון הרי"ל כי הר' צבי הירש ב"ר בנימין וואלף נפטר כ"ו טבת תקי"א עפ"י פנקס דח"ק מלובלין וכן הובא כן בדעת קרושים צד 61 בשם הפנקס דשם

לד) הר' שאול בר' פנחס מלובלין חתם על החרם הגדול מגדולי ישראל בשנת תקי"א אשר באו לסייע להגאון הר"י אייבשיץ ז"ל נדפס בס' לוחות העדות דפוס אלטונא

לה) הר' שלמה בר' גרשון מלובלין בהרה"ג מוה' אברהם אבלי נפטר תקס"ו ט"ו הובא בדעת קרושים צד 20.

לוח הטעות

צד	שורה	טעות	תיקון
III „	„ 29	נהנאל	– נתנאל
5 „	„ 18	החכמה	– והחכמה
6 „	„ 4	נערדה	– נאבדה
9 „	„ 12	היהודים	– היהודים בלובלין
שם „	„ 38	בי	– בין
11 „	„ 24	היהודי	– היהודים
19 „	„ 2	לגאון	– וגאון
22 „	בהערה 2	ר"ז	– ר"ט
26 „	„ 20	רבנות	– רבנותו
28 „	שורה 37	פתאים	– פתאום
31 „	„ 25	זקני	– זקנו
33 „	בהערה 1	לאב"ד	– ואב"ד
35 „	„ 13	דברי'	– דבריו
39 „	שורה 9	וכהני	– ובהנו
42 „	„ 18	אר חדש	– אור חדש
48 „	„ 24	בעירני	– בעירנו
56 „	„ 29	בשה	– כששה
62 „	„ 37	לאחר החתונה	– אשר החתונה
64 „	„ 31	להגאון	– והגאון
70 „	„ 31	נשכחו	– נשכחה
73 „	שורה 14	מצבתי	– מצבתו
77 „	בהערה 1	תי"צ_תי"ז שם : וז"ל	_צ"ל
90 „	„	הגאן	– הגאון
95 „	שורה 2	מוה"ר שאול	– צבי הירש בהגאון מוה"ר שאול
116 „	„ 12	מעוד	– מעודו
128 „	„ 34	סאלטין	– טאלסין
142 „	„ 2	לאשר	= ואשר

לוח המפתחות